This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Scan 3

Harvard College
Library

FROM THE BEQUEST OF

SUSAN GREENE DEXTER

ORD OCH BILD

TRETTONDE ÅRGÅNGEN

ORD OCH BILD

ILLUSTRERAD MÅNADSSKRIFT

UTGIFVEN AF

KARL WÅHLIN

REDAKTIONENS OMBUD:
I Helsingfors: WERNER SÖDERHJELM
I Kristiania: ANDREAS JYNGE
I Köpenhamn: CARL BEHRENS

TRETTONDE ÅRGÅNGEN

1904

Stockholm
Wahlström & Widstrand

Δ
PScan 304.7

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
NOV 5 1947

Dexter Fund

STOCKHOLM 1904
KUNGL. HOFBOKTRYCKERIET. IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG

INNEHÅLL.

Konstverk utan text.

På planschpapper.

Vid sid.

Acke, J. A. G.: Spegelbild. Oljemålning 193
Ahlgrensson, Björn: Skymningsglöden. Kolteckning 481
Ancher, Anna: Michael Ancher. Oljemålning 529
Ancher, Michael: Två fiskare. Oljemålning 529
Börjesson, John: Geijers tanke. Staty i brons. Träsnitt af *Ida Falander* 129
Edelfelt, Albert: Landshöfdingen. Oljemålning 1
— **Louis Pasteur.** Oljemålning 369
— **Abo universitets invigning.** Kartong till freskomålning 369
Eriksson, Christian: »Dansa på tå.» Träskulptur 193
Fjæstad, Gustaf: Vinterbild från Norge. Oljemålning 433
Kreuger, Nils: Vid Kalmar sund. Färglagd teckning 433
Krohg, Christian: Gerhard Munthe (1885). Oljemålning 641
Kröyer, P. S.: Edvard Grieg och hans hustru. Oljemålning 577
Larsson, Carl: Gustaf Vasas intåg i Stockholm midsommaraftonen år 1523. Studie till freskomålning 305
Millès, Carl: Julius Kronberg. Byst i brons 481
Munthe, Gerhard: Vår. Motiv från Mjösen. Akvarell 641
Nielsen, Einar: Bildhuggaren och hans hustru. Oljemålning 65
Nordström, Karl: Talldungen. Målning med rafaellifärger 305
Werenskiold, Erik: Edvard Grieg. Oljemålning 577
Whistler, James Mc Neill: Thomas Carlyle. Oljemålning 241
— **Konstnärens moder.** Oljemålning 241
Vigeland, Gustav: Monument öfver Niels Henrik Abel. Grupp 65
— **Helvetet.** Relief i brons 129
Zorn, Anders: Gustaf Vasa. Staty i brons 1

I texten.

Sid.

Ekström, Per: Afton. Oljemålning 116
Liljefors, Bruno: Jägare. Oljemålning 608

Konsthandtverk.

Bilder utan text.

Almqvist, Bror: Perm 457
Arvidius, A.: Matsalsskänk 455
Barck, Nils: Vaser i grès-manér (grand feu) 455, 458
Jerndahl, Aron: Bläckhorn. Skulptur 458
— **Skål.** Skulptur 458
Lönngren, Frida: Fönstergardiner 454
Norrström, Hj.: Vaser i etsad och drifven, förgylld och försilfrad koppar 458
Tiffany, Louis C.: Vaser och skålar i färgadt glas 457
Wallander, Alf: Skåp 454
— **Bordduk med applikationsarbete** 456
Wennerberg, G.: Vas i sgrafito 453
— **Glasvaser** 455, 456
Widebeck & Wästberg: Portièreöfverstycke 454
Wåhlin, Hildur: Taburett, bord och länstol; nattduksbord; toalettbyrå 456, 457

Dikter.

Edgren, Hj.: Ho är den som kan förklara? 556
Bild: Hj. Edgren.
Forsslund, Karl-Erik: I fjällen 256
Gellerstedt, A. T.: Kejsaren och klosterpriorn. Efter *Gottfried August Bürger* 324
Med fem teckningar af *J. A. G. Acke.*
— **Kungen af Yvetot.** Efter *Béranger* 551
Med vignett af *Grandville.*
Hagberg, Karl August: Före gryningen. Efter *A. C. Swinburne* 607
Hård af Segerstad, Kerstin: Midsommarnatt 339
Kræmer, Lotten von: Malla Montgoméry-Silfverstolpe 441
Mannström, Oscar: Ur **»Helheim»: Nedfärden till dödsriket.** Ur **»Haugtussa»:**

Inledningssången. Mot solnedgången. Bön. Auktoris. öfversättn. efter *Arne Garborg* 175
Ossian-Nilsson, K. G.: Långt i S:t Louis 587
Roos, Anna M.: En gammal melodi 413
Söderberg, Hj.: Den okända 42
Topelius, Zachris: Lang-Matt 667
Med en teckning af *Acke.*
Ullman, Gustaf: Gammal bonde 289
— Vårvandring 463
Vetterlund, Fredrik: Björkkullen 117
Wåhlin, Karl: Mignon. Efter *Goethe* 614
Österling, Anders: Den tysta morgonen 61
— Till skönheten 64

Skildringar och berättelser.

Andersen-Nexö, Martin: Ungdom! 165
Behrend, Gudda: Folkets Tjenere 327
Bellessort, André: En japanskas bikt. Öfvers. från det franska manuskriptet. 495
Med vignett efter ett japanskt träsnitt.
Berger, Henning: En inackordering 55
Bruun, Laurids: Zaren af Moskovien. En Rejsehistorie 449
Butenschön, Andrea: De dödes dag 505
Bilder: San Onofrios klostergård. — Torquato Tasso. — Tassos cell i San Onofrio. — Interiör af San Onofrios kyrka. — Tassos ek. — Shelleys graf. — Percy Bysshe Shelley. — Den protestantiska kyrkogården i Rom. — John Keats. — Keats' graf.
Elkan, Sophie: Hönshuset. En interiör från Förenings- och Säkerhetsaktens dagar 217
Hagelstam, Wenzel: En trubadur 409
Jouvin, Maria: Kaspar och Balthasar 282
Lagerlöf, Selma: Betlehems barn 147
Melsted, Henning von: Urskuldaren 553
Thornburn, Mildred: Kah Teli 589
Ullman, Gustaf: Under piskan 118

Dramatik.

Strindberg, August: Näktergalen i Wittenberg. Skådespel. Tolfte tablån: Väntrummet utanför rådhussalen i Worms. Fjortonde tablån: På Wartburg 33
Bild: Vignett från en folkskrift af Hans Sachs.

Forntid och samtid.

Almquist, Viktor: Ur C. J. L. Almqvists lif. Utdrag af bref 1
Bilder: C. J. L. Almqvist. Oljemålning af *Johan Gustaf Köhler.* Med namnteckning. — Professor E. J. Almqvist. Oljemålning af *Viertel.* — Löfsta. — Brite Louise Almqvist född Gjörwell. Oljemålning af *Anders Eklund.* — Maria Almqvist född Lundström. — Antuna. —Maria Almqvist. Oljemålning af *Carl Mazér.* — Generaldirektören Fridolf Almquist. — En skuldsedel. — Flodångare i Florida på 1860-talet. — Ludvig Almqvist. — Transport af sårade under det amerikanska inbördeskriget. — C. J. L. Almqvist 1863. — Grafkorset från Bremen. — »Svenska Rim.» — Den Gjörwellska grafven vid Solna kyrka.
Borchsenius, Otto: Bakkehuset 369
Billeder: Den höje elskede Familie. — Adam Ochlenschlägers Födested. — Fasangaarden i Frederiksberg Have. — Kamma Rahbek. Silhouett. — K. L. Rahbek. Med Autograf. — Bakkehuset. De to Gaardlænger. — Bakkehusets nuværende Façade med Kammas Hjörnestue. — Kammas Hjörnestue under Udstillingen. — Havestuen under Udstillingen. — Bakkehus-Stuerne under Udstillingen. — Adam Oehlenschläger. Med Autograf. — Friderikke Bruun. — P. A. Heiberg. — Fru Gyllembourg på gamle Dage. — Jacob Peter Mynster. — Charlotte Phister, födt Oehlenschläger. — Mindestötten for K. L. Rahbek og Kamma Rahbek i Rahbeks Allé
Brunnström, E.: Karl XII:s ritbok 459
Bilder: Hvalfisken. — Redutt. — Fästning. — Svan. — Manshufvud. — Stork. — Uggla. — Vargjakt.
Forsstrand, Carl: Svenskarna vid Sydpolen. Några data ur sydpolsforskningens historia 81
Bilder: Otto Nordenskjöld och hans vetenskapliga stab. — Anders Sparrman. — Otto Nordenskjöld. — Antarctic. — Kapten C. A. Larsen. — I gunrummet. — Karta öfver södra polartrakterna. — En mindre moränsjö, Syd-Georgien. — Sjöelefant — Hur vinterstationen provianterades. — Vinterstationen vid Snow Hill. — Frithiof vid Dalarö. — På Frithiof i storm på Nordsjön. — Kapten Olof Gyldén. — Kapten I. Irizar. — Den meteorologiska och astronomiska observationsstationen. — Antarctics sjunkande. — Antarktisk isbergsformation.
Högström, Sally: Den svenska gymnastiken och bröderna Kellgren 443
Bilder: Henrik Kellgren. — Arvid Kellgren.
Lewenhaupt, Adam: Dorothea von Zettwitz 609
Bilder: Dorothea von Zettwitz. Oljemålning af okänd. Med namnteckning. — Grefve Nils Julius Lewenhaupt. Oljemålning af okänd.
Lindforss, A. O.: Talis Qualis ungdomstid i Lund. Några tidsbilder från 1830—40-talen 193
Bilder: Student på väg till Lund. Etsning af *Johan Holmbergson.* — Lunds domkyrka. Litografi af *C. J. Billmark.* — Ett hörn af botaniska trädgården. Handteckning af okänd. — Dammen i botaniska trädgården. -- Kuggis. — Sjöströmska huset. — Klostergatan. — Gamla biskopsgården (2 bilder). — Liedbeckska huset. Detalj af ett kopparstick af *Elias Martin.* — Lindforsska garden. — Skånsk bondskjuts. Kopparstick efter teckning af *Johan Holmbergson.* — På väg till

marknaden i Lund. Etsning af *Johan Holmbergson.* — På väg från marknaden i Lund. Etsning af *Johan Holmbergson.* — Bönder från Torna härad. Kopparstick efter teckning af *Johan Holmbergson.* -- C. V. A. Strandberg. Miniatyrmålning från hans studenttid. — C. V. A. Strandberg. Med namnteckning. — Olle Strandberg. Blyertsteckning af *Maria Röhl.* — Otto Lindblad. Med autograf. — Lilla Torg före murens nedrifvande. Akvarell af okänd. — Lilla Torg efter murens nedrifvande. Litografi af *C. G. Carleman.* — »Långa Ned.» — Torgdag i Lund. Litografi af *J. Knutson.* — Fru Aurora Strandberg född Palm. — Sandgatan. Litografi af *A. A. Arvidson.* — Akademipedell på 1830-talet. — Stora torget i Lund. Litografi af *J. Knutson.* — Lund från östra sidan. Litografi från 1830-talet.

Montgoméry, Malla: Interiörer från Gustaf IV Adolfs tid. Ur samtida anteckningar. I. Konungens förmälning. — En hårfrisörska på modet 26
Bilder: Mynttorget. Blyertsteckning af *Elias Martin.* — Gustaf IV Adolf och drottning Fredrika. Oljemålning af *Jonas Forsslund.* — Hofdräkten. Galadräkten vid hofvet. Mezzotintgravyrer af *J. F. Martin* (4 bilder).
II. Hos miniatyrmålaren Bossi. — Ryssens spådom. — Ett konstnärsämne. — Dramatiska societeten. — Nyheter från riksdagen i Norrköping 433
Bilder: Gustaf Adolfs torg. Mezzotintgravyr af *J. F. Martin.* — Jacob Johan Ankarström. — Norrköping. Mezzotintgravyr af *J. F. Martin.*

Stadling, J.: Det ryska förvisningsväsendet och straffångarna i Sibirien 481
Bilder: Fångtransport på Lenafloden. — Tundragränsen på Taimyr. — Vinterbild från trakten af Jakutsk. — Nybygge och förvisningsort vid nedre Jenisej. — Varnaki (vanliga förbrytare) vid Lena. — En politisk förbrytares graf. — Transportfängelset i Kirensk. — Det nattliga mötet på Lenafloden. — Det gamla kosackfästet i Jakutsk. — Tchernjak och hans hustru.

Svedstrup, Alexander: Japan 259
Billeder: Japansk Landskab med Bjærget Fuji-Yama. — Lotushave i Tokyo. — Tempelindgang (Shinto-Templet i Nikko). — Detaille fra Shinto-Templet i Nikko. — Japansk Adelsmand fra för 1868. — Gammel-japansk Adelsbolig. — Japansk Dame i Festdrægt. — Bro i Tokyo. — Japanerinder. — H. K. H. Prins Valdemar af Danmark omgifvet af japanske Honoratiores. — En Side af en japansk Avis med Portræt af H. K. H. Prins Valdemar. — Kejseren af Japan körer ud fra Kejserpaladset. — Palæet, hvor H. K. H. Prins Valdemar boede som Mikadoens Gæst. — Haven ved Palæet. — Mutso-Hito, Kejser af Japan. — Kejserinden af Japan. Mikadoens Palads.

Wavrinsky, Edvard: Fredsrörelsen 669
Bilder: Freden. Freskomålning af *Ambrogio Lorenzetti.* -- Frédéric Passy. Med namnteckning. — Fredrik Bajer. Med namnteckning. — W. Randal Cremer. Med namnteckning. — Elie Ducommun. Med namnteckning. — J. Gobat. Med namnteckning. — Ph. Deschamps. — J. von Bloch. — Bertha von Suttner. Med autograf. — D'Estournelles de Constant. — Fredsängeln. Teckning af *Bruno Paul.*

Wåhlin, Karl: Det hundrafemtionde häftet 340

Populär vetenskap.

Jäderholm, G. A.: Ett problem i Krapotkins »Inbördes hjälp» 470

Kohl, Carl von: Den nord-ariske Race ... 465

Krapotkin, Peter: Inbördes hjälp och progresiv utveckling. Öfversättning från författarens manuskript 241
Bild: Furst Peter Krapotkin. Med namnteckning.

Litteratur.

Behrens, Carl: Dansk Literatur. Aphoristiske Anmeldelser 294
Billeder: Karl Gjellerup. — P. F. Rist. — Laurids Bruun.

Bååth, L. M.: Häfdatecknaren Erik Gustaf Geijer 129
Bilder: E. G. Geijer. Oljemålning af *J. G. Sandberg.* Med namnteckning. — E. G. Geijer. Blyertsteckning af *Maria Röhl.* — Titelbladet till Svea rikes häfder. — Geijers hus i Uppsala — Titelbladet till Svenska folkets historia. — E. G. Geijer. Litografi af *Salmson.* — Medalj öfver Geijer, modellerad af *C. G. Qvarnström.* -- Professor Geijer. Teckning af *Brynolf Wennerberg.* — Geijers staty i Uppsala. — Geijers graf på Uppsala kyrkogård.

Gnudtzmann, Albert: Kierkegaardske Papirer 526
Billede: Fru Regina Schlegel.

Göthe, Georg: Carl Gustaf Estlander 121
Bilder: C. G. Estlander. Oljemålning af *Albert Edelfelt.* Med namnteckning. — C. G. Estlander vid omkring 50 års ålder. — Medalj öfver G. G. Estlander. Graverad af *Adolf Lindberg.*

Jäderholm, G. A.: Immanuel Kant 171
Bild: Immanuel Kant. Oljemålning af *Döbler.*

Key, Ellen: Hellen Lindgren och hans sista bok (J. L. Runeberg Ett skaldeporträtt) 290
— **En österrikisk diktare.** I. 513
Bilder: Rainer Maria Rilke. Med autograf. Ram af *H. Vogeler.* -- Rilkes exlibris. Af *H. Vogeler.*
II. 558
Bild: Rainer Maria Rilke. Med autograf.

Lidfors, Edvard: Frederi Mistral 615
Bilder: Frederi Mistral. Med ram af *N. Kreuger.* — Frederi Mistral. Etsning af *F. Gaillard* efter handteckning af *E. Hébert.* — Provençalsk flicka (Mireilletyp).
Lindgren, Hellen: Leo Nikolajevitsch Tolstoi 305
Bilder: Leo Tolstoi. Med namnteckning. — Leo Tolstoi på 1880-talet. — Ån och badhuset vid Tolstois egendom Jasnaja Poljana. — Allén till hufvudbyggnaden. — Leo Tolstoi. Oljemålning af *Ilja Jefimovitsch Repin.* — Leo Tolstoi. Amatörfotografi. — Grefven och grefvinnan Leo Tolstoi med döttrar och sonhustru samt gäster. — Äppelskörd på Jasnaja Poljana. — Tolstoi i sitt arbetsrum på Jasnaja Poljana. — Jasnaja Poljana.
Mortensen, Johan: Nyare Runebergslitteratur 631
Nærup, Carl: Arne Garborg 180
Billeder: Arne Garborg. Buste af *Gustav Vigeland.* — Garborgs barndomshjem, Jæderen. — Kolbotnen. — Familjen Garborg. — Arne Garborg. Med autograf.
Robinson: Hellen Lindgren. Brefsvar 188
Bild: Hellen Lindgren. Med namnteckning.
Warburg, Karl: Johan Ludvig Runeberg. Några ord till hundraårsdagen 65
Bilder: J. L. Runeberg. Oljemålning af *Carl Mazér.* Med namnteckning. — J. L. Runeberg. Litografi efter oljemålning af *R. G. Ekman.* — J. L. Runeberg. Litografi efter oljemålning af *J. Knutson.* — J. L. Runeberg. Staty af *Valter Runeberg.* — Runebergsmonumentet å Esplanaden i Helsingfors. — J. L. Runeberg. Litografi efter fotografi. — Medalj öfver J. L. Runeberg. Komponerad af *Walter Runeberg.* Graverad af *Erik Lindberg.*
Wieselgren, Harald: Nyårsbref till Lorens Dietrichson 62
Bilder: L. Dietrichson. Med namnteckning. — L. Dietrichson 1875.

Ur bokmarknaden.

Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner 1904. Minnesblad. - P. A. Norstedt & Söners förlagskatalog 1823—1878. — Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner. Förlagskatalog (n:r 2). 1879—1903. (*Karl Wåhlin.*) 687
Angered Strandberg, Hilma: Lydia Vik. (*K. J.*) 364
Behrens, Carl: En tysk Digter. Christian Dietrich Grabbe, hans Liv og Digtning. (*—nn.*) 362
Bild: Ch. D. Grabbe.
Berger, Henning: Ridå. (*B. H. B.*) 637
Bergman, Bo: Drömmen och andra noveller. (*Fredrik Böök.*) 688
Ekelund, Vilh.: Elegier. (*B. H. B.*) 573
Geijerstam, af, Gustaf: Skogen och sjön. — Själarnas kamp (*Fredrik Böök.*) 478
Gernandt-Claine, Jane: I pagodernas land. (*K. J.*) 365
Hallström, Per: Gustaf Sparfverts roman. (*B. H. B.*) 570
Harold Gote: Det heliga arfvet. — Feminismens moral. (*B. H. B.*) 367
Hedberg, Tor: Sånger och sagor. (*Fredrik Böök.*) 480
Lagerlöf, Selma: Kristuslegender. (*B. H. B.*) 636
Levertin, Oscar: Svenska gestalter. (*—nn.*) ... 300
Lindgren, Hellen: Henrik Ibsen i hans lifskamp och hans verk. (*B. H. B.*) 190
Lybeck, Mikael: Dikter. (*B. H. B.*) 692
Melsted, Henning von: Nöd. (*B. H. B.*) 571
Mörne, Arvid: Nya sånger. — Ny tid. (*B. H. B.*) 572
Ruhe, Algot: Den tredje Adam. (*Fredrik Böök.*) 302
Staaff, Per: Satirer. (*B. H. B.*) 191
Strindberg, August: Götiska rummen. — Ensam. — Sagor. (*B. H. B.*) 634
Svenska memoarer och bref, utgifna af *Henrik Schück* och *Oscar Levertin.* Band V—VII. (*Johan Mortensen.*) 474
Bilder: G. G. Adlerbeth. — Elis Schröderheim. Gravyr af *J. Snack.*
Ullman, Gustaf: Västkust. — Ungt folk. (*Fredrik Böök.*) 574
Österling, Anders: Preludier. (*Fredrik Böök.*) 690
Insända böcker: sid. 128, 192, 304, 368, 576, 630, 693
Insända tidskrifter 694

Konst.

Dresdner, Albert: Dansen som bildande konst. Öfversättning från författarens manuskript 529
Bilder: Antik dans. Etsning af *Max Klinger.* — Bacchanter. Freskomålningar från Pompeji. — Korybantisk dans. Antik relief. — Dansande faun. Antik staty. — Unga flickor dansande på en öppen plats i Siena. Freskomålning af *Ambrogio Lorenzetti.* — Parnassen. Oljemålning af *Andrea Mantegna.* — De tre gratierna. Oljemålning af *Sandro Botticelli.* — Bacchanal. Kopia af *P. P. Rubens* efter en oljemålning af *Tiziano Vecellio.* — Dansande bönder. Tapet från 1500-talets förra hälft. — Aurora. Oljemålning af *Guido Reni.* Dansande landtfolk. Kopparstick af *Bolswert* efter en oljemålning af *P. P. Rubens.* — Mellanspel på storhertigliga teatern i Florens. Kopparstick af *Jacques Callot.* — Herdarnas dans. Oljemålning af *Antoine Watteau.* — Dansösen Barbara Campanini. Oljemålning af *Antoine Pesne.* — Dansen. Grupp af *Jean-Baptiste Carpeaux.* — Danserska. Japanskt träsnitt. — Indisk danserska. Akvarell af *Egron Lundgren.* — Spansk dans. Oljemålning af *Ernst Josephson.* — Friaredans i Delsbo. Oljemålning af *J. W. Wallander.* — Valsen. Etsning af *A. Zorn.* — Dansösens påklädning. Teckning af *J.-L. Forain.* — Balettdansös. Oljemålning af *Edgar Degas.* — Dansen. Staty af *Alexandre Falguière.* — Isadora Duncan. — Isadora Duncan. Statyetter af *Walther Schott* (2 bilder).

Sid

Engström, Albert: Min konståskådning 43

Gjellerup, Karl: Hans Thoma 224
Billeder (efter *Hans Thoma*): Selvportræt. Radering. Med Autograf. — Centaurkvinde. — Den hellige Nat. — Saamand. — Triton og Nereide. — Aftenidyl. — Kunstnerens Monogram.

Laurin, Carl G.: Albert Engström 45
Bilder (efter teckningar af *Albert Engström*): Vignett till Strix. — Självporträtt. — Pueritia. — Riksdagsmannen på kommunalstämma. — Juni. — Småländska bondflickor. — På hotellet i Sigtuna. — Kontradans. — Grundläggarskryt. — Officerare i messen. — Ung svensk buse från början af 1900 talet. — Bönemöte. — Signe Kolthoff. — Hugo Vallentin. — Midsommarbesök på lägerplatsen. — Tentamen. — Svenskens häpnad.

Pauli, Georg: James Mac Neill Whistler 249
Bilder (efter *J. Mac Neill Whistler* m. fl.): J. Mac Neill Whistler. Etsning af *Mortimer Mempes*. — Vid pianot. Oljemålning. — Lady Meux. Oljemålning. — M. Théodore Duret. Oljemålning. — Nocturne. Litografi.

Romdahl, Axel L.: Drottning Kristina-porträtt 159
Bilder: Drottning Kristina. Kopparstick af *Jeremias Falk* efter oljemålning af *David Beck* (2 bilder). — Drottning Kristina. Kopparstick af *Nanteuil* efter oljemålning af *Sébastien Bourdon*. — Drottning Kristina. Kopparstick af *Albert Hælveg* efter oljemålning af *Abraham Wuchters*.

Strengell, Gustaf: Albert Edelfelt. Ett konstnärsjubileum 385
Bilder (efter konstverk af *Albert Edelfelt*): Albert Edelfelt. Med namnteckning. — Drottning Blanka. Oljemålning. — Hertig Karl skymfande Klas Flemings lik. Oljemålning. — Ett barns likfärd. Oljemålning. — Gudstjänst i finska skärgården. Oljemålning. — Vid pianot. Oljemålning. — Fru Alexandra Augusta Edelfelt född Brandt. Oljemålning. — Lördagskväll. Oljemålning. — Profsegling. Oljemålning. — Bildhuggaren V. Wallgren och hans hustru. Pastellmålning. — I Luxembourg-trädgården. Oljemålning. — Ruokolaks-gummor på kyrkbacken. Oljemålning. — Gossporträtt. Oljemålning. — Tvätterskor. Oljemålning. — Kantelespelerskan Paraske. Handteckning. — Jungfru Maria i Rosengård. Oljemålning. — Sjöjungfrun. Oljemålning. — Arfprinsessan af Sachsen-Meiningen. Oljemålning. — Gata i Borgå. Oljemålning. — Professor Otto Donner. Oljemålning. — Fru Dagny Langen född Björnson. Oljemålning. — Ordförande i stadsfullmäktige i Viborg. Oljemålning. — Döbeln framför fronten. Teckning till Fänrik Ståls sägner. — Finsk gumma. Etsning.

Søeborg, Knud: Michael og Anna Ancher 599
Billeder (efter Kunstværker af *Michael* og *Anna Ancher*): En glad Sömand. Oliemaleri. — Vil han klare Pynten? Oliemaleri. — Blinde Kristian. Oliemaleri. — En syg ung Pige. Oliemaleri. — To gamle der plukker Maager. Oliemaleri. — Den förste Tegnetime. Oliemaleri. — Maleren Vilhelm Kyhn. Oliemaleri. — En gammel Kone, der læser. Oliemaleri.

Sid.

Thiis, Jens: Gustav Vigeland 99
Billeder (de fleste efter kunstværker af *Gustav Vigeland*): Gustav Vigeland. — En pige. — Natten. — Manden med kvinden i fanget. — Eros og Psyke. — Eremiten. — Björnstjerne Björnson (2 billeder). — Henrik Ibsen. — Sophus Bugge. — Kong Oscar II. — Emanuel Vigeland. — Monument over Niels Henrjk Abel.

— **Gerhard Munthe.** En studie 641
Billeder (efter *Gerhard Munthe*): Vignet. Af Olaf den helliges saga. — Gerhard Munthe. — Odin rider Sleipner over hav. — Kongen på stridshingst löfter sværd mod ormeringen. — »Ildens kobbel». — Vikinger sejler i bygeveir mod Orknöerne. — Kong Olav farer på gjesting i Gudbrandsdalen. — Höånnen. Oliemaleri. — Asmund Grankelsön kommer over Håreks huskarler i udværet. — Olavs mænd brænder i Valders-bygderne. — Vignet. Af Inges saga. — Vignet. Af Eiriksönnernes saga. — Vignet. Af Ynglinge-saga. — Til beretningen om uår og sult i Vermeland under Olav Trætelgja. — Kong Egils död. — I eventyrhaven. Akvarel. — Sigurd Jorsalefarers færd fra landet. — Dragedræberen. — Dyreornament i kreds. — Hjörungavåg. — Kong Kjåtves mænd flyr over Jæderen. — Håkon den gode rider over Gjallarbru til Valhal. — »Nu har jeg tæmmet Sigars hæst.» — Najader. Akvarel. — Örnevignet. — Vignet. Af Harald Hårfagres saga. — Skjoldvignet. — Ornament. Fra Olav Trygvesöns saga. — Blodtårnet. Tæppe. — »Så jeg tomsadlet hest at flygte.» — Ögle-ornament. — Bölgens hest. — »Der stod et uveir ind af fjorden.» — Dragen. — Vargen. — Munthe-tæpper paa verdensudstillingen i Paris. — Drager.

Wåhlin, Karl: Svensk monumentalmålning 355
Bild: Östra kortväggen i Nationalmusei öfre trapphus med projekterad freskomålning af *Carl Larsson*.

Teater.

Behrens, Carl: Det kgl. Theater i København 359
Billeder: Scene af »Figurantinden» med Dr. Mantzius, Fru Bloch og Hr. Liebman. — Hr. Zangenberg som Skuespilleren i »Natteherberg». — Hr. Hofman som Bubnov i »Natteherberg». Hr. Olaf Poulsen som Isidore Lechat i »Forretning er Forretning».

Sid.

Jynge, Andreas: Ibsens »Brand» *paa Nationaltheatret i Kristiania* 626
Billeder: Scene i fjerde akt. — Fru Didriksen som Agnes. — Hr. Egil Eide som Brand.

Laurin, Carl G.: Från Stockholms teatrar. I 233
Bilder: Fru Harriet Bosse. — Herr Fröberg som löjtnant von Lauffen i »Tapto». II 423
Bilder: Herrar Olaf Poulsen och H. Hofman som Jeppe och Jacob i »Jeppe paa Bjerget». — Jonna Neiiendam. — Herr Olaf Poulsen som Per Degn i »Erasmus Montanus». — D:r Karl Mantzius. — Clara Rassmussen. — Emma Thomsen.

Sid

Musik.

Hetsch, Gustav: Musik i Köbenhavn 238

Schjelderup, Gerhard: Edvard Grieg ... 577
Billeder: Edvard Grieg. Maleri af *Eilif Peterssen*. — Edvard Grieg som barn. — Edvard Grieg og hans hustru fra 1870-aarene. — En svane i haandskrift (2 klichéer). — Edvard Grieg. Med autograf. — Griegs villa Troldhaugen ved Bergen.

Valentin, Karl: Musikrevy 414
Bilder: Pablo de Sarasate. — Teresa Carreño. — Clary Morales. — Cally Monrad. — Valborg Svärdström. — Fru Hellström som Tosca. — Miss Farrar som Margaretha i »Faust».

Tillägg och rättelser.

Sid. 342, 1:a sp., rad 15 uppifr. *står* John Paulson, *läs* John Paulsen.
Öfver sifferkolumnerna i tabellen sid. 346, 1:a sp. insättes: Antal sidor.
Sid. 352, 1:a sp., rad 11 nedifr. *står* denna, *läs* detta.
» » , 2:a sp., rad 8 uppifr. *står* utom, *läs* utan.
» » , 2:a sp., rad 19 uppifr. *står* hufvudkällan, *läs* en hufvudkälla.
» 439, not 1, rad 1 *står* systerdotter, *läs* systerdotterdotter.
Till Pl. I vid sid. 577 tillägges: Reproducerad med tillstånd af Photographische Gesellschaft, Berlin.

TRETTONDE ÅRGÅNGEN · 1904 · FÖRSTA HÄ

PS 8
HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
NOV 2 1947

ORD OCH BIL

ILLUSTRERAD MÅNADSSKRIFT UTGIFVEN AF KARL WA

REDAKTIONENS OMBUD:

I HELSINGFORS: PROFESSOR WERNER SÖDERHJELM
I KRISTIANIA: FÖRFATTAREN JACOB HILDITCH
I KÖBENHAVN: REDAKTÖR CARL BEHRENS

PRIS FÖR HEL ÅRGÅNG (12 HÄFTEN) 12 KR.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM

ILHELM T
KÖBENHA

INNEHÅLL.

Gustaf Vasa. Staty af *Anders Zorn.*

Landshöfdingen. Oljemålning af *Albert Edelfelt.*

Sid.

Ur C. J. L. Almqvists lif. Utdrag af bref meddelade af *Viktor Almqvist* 1

Bilder: C. J. L. Almqvist. Oljemålning af *Johan Gustaf Köhler.* — Professor E. J. Almqvist. Oljemålning af *[illegible]* — Lifsta. — Brite Louise Almqvist född Gjörwell. Oljemålning af *Anders [illegible].* — Maria Almqvist född Lundström. — Antuna. — Maria Almqvist. Oljemålning af *Carl Mazèr.* — Generaldirektören Fridolf Almqvist. — En skuldsedel. — Flodångare i Florida på 1860-talet. — Ludvig Almqvist. — Transport af sårade under det amerikanska inbördeskriget. — C. J. L. Almqvist 1863. — Grafkorset från Bremen. — »Svenska Rim.» — Den Gjörwellska grafven vid Solna kyrka.

Interiörer från Gustaf IV Adolfs tid. (Konungens förmälning. — En hårfrisörska på modet.) Ur samtida anteckningar af *Malla Montgomery* 26

Bilder: Myntttorget. Pennteckning af *Elias Martin.* — Gustaf IV Adolf och drottning Fredrika. Oljemålning af *Jonas Forsslund.* — Hofdräkten. Galadräkten vid hofvet. Mezzotintgravyrer *J. F. Martin* (4 bilder).

Näktergalen i Wittenberg. Skådespel af *August Strindberg.* Tolfte tablån: Väntrummet utanför rådhussalen i Worms. Fjortonde tablån: På Wartburg 33

Bild: Vignett från en folkskrift af Hans Sachs.

Den okända. Dikt af *Hjalmar Söderberg* 42

Min konståskådning. Af *Albert Engström* 43

Albert Engström. Af *Carl G. Laurin* 45

Bilder (efter teckningar af *Albert Engström*). Vignett till Strix. — Själfporträtt. — Puerilia. — Riksdagsmannen på kommunalstämma. — Jum. — Småländska bondflickor. — På hotellet i Sigtuna. — Kontradans. — Grundläggareskryt. — Officerare i messen. — Ung svensk buse från början af 1900-talet. — Bönemöte. — Signe Kolthoff. — Hugo Vallentin. — Midsommarsbesök på lägerplatsen. — Tentamen. — Svenskens häpnad.

En inackordering. Af *Henning Berger* 55

Den tysta morgonen. Dikt af *Anders Österling* 61

Nyårsbref till Lorens Dietrichson. Af *Harald Wieselgren* 62

Bilder. L. Dietrichson. Med namnteckning. — L. Dietrichson 1875.

Till skönheten. Dikt af *Anders Österling* 64

REDAKTIONEN AF ORD OCH BILD

Sturegatan 52. Öppen kl. 10—12 f. m.
Allm. tel. 987.

EXPEDITIONEN AF ORD OCH BILD

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND.
Brunnsg. 6—8. Öppen kl. 9 f. m.—7 e. m.
Rikstel. 36 22. Allm. tel. 61 59.

PRENUMERATION Å ORD OCH BILD

kan verkställas å hvarje postkontor och bokhandel samt å tidskriftens expedition.

RÄTTELSER
till tolfte årgången.

Sid. 358, 2:a sp., 16:e raden nedifr. *står* slipade, *läs* slipade han.
» 359, 1:a sp., 38:e raden uppifr. *står* konstexpedition, *läs* konstexposition
» 660, 1:a sp., 5:e raden uppifr. *står* 1808, *läs* 1801

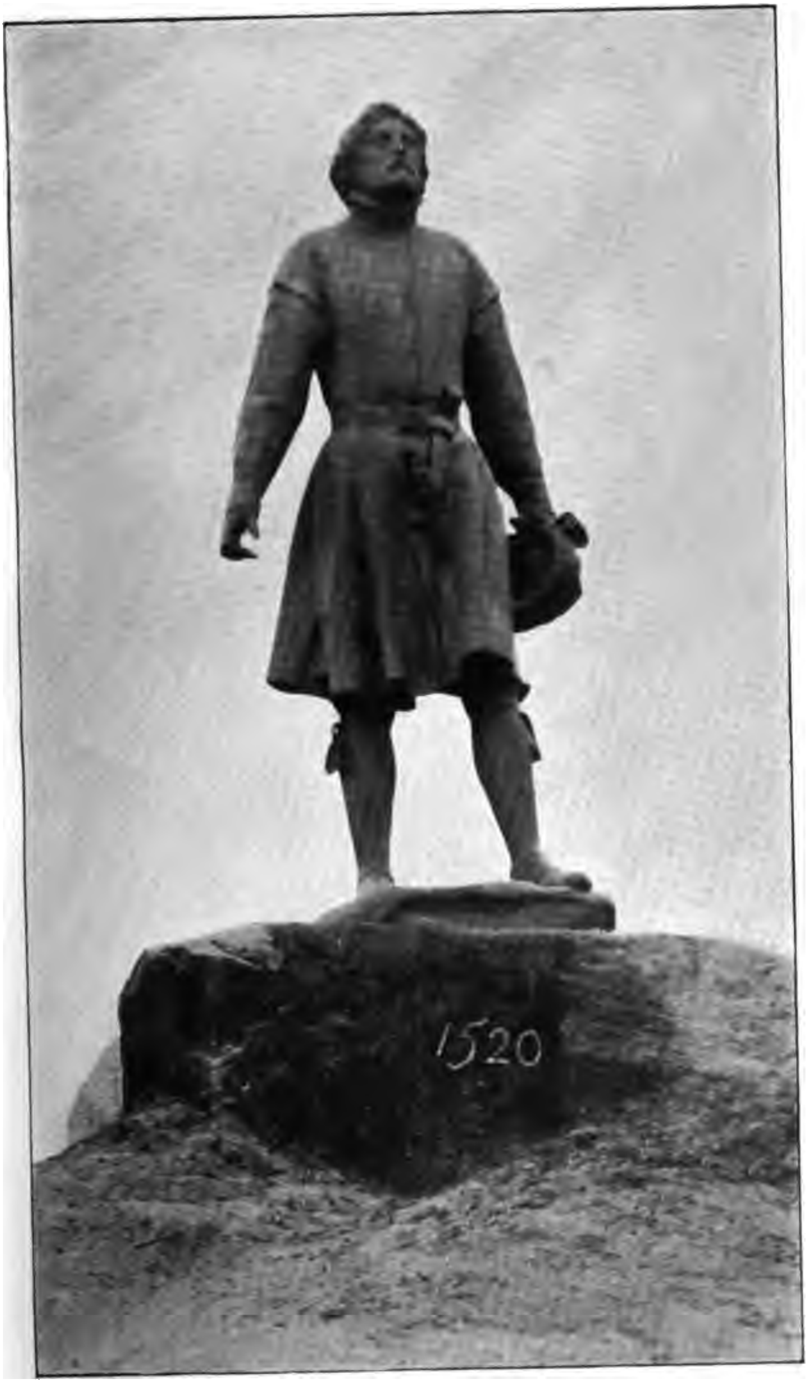

GUSTAF VASA.
STATY I BRONS
AF ANDERS ZORN.

På kyrkbacken i Mora.

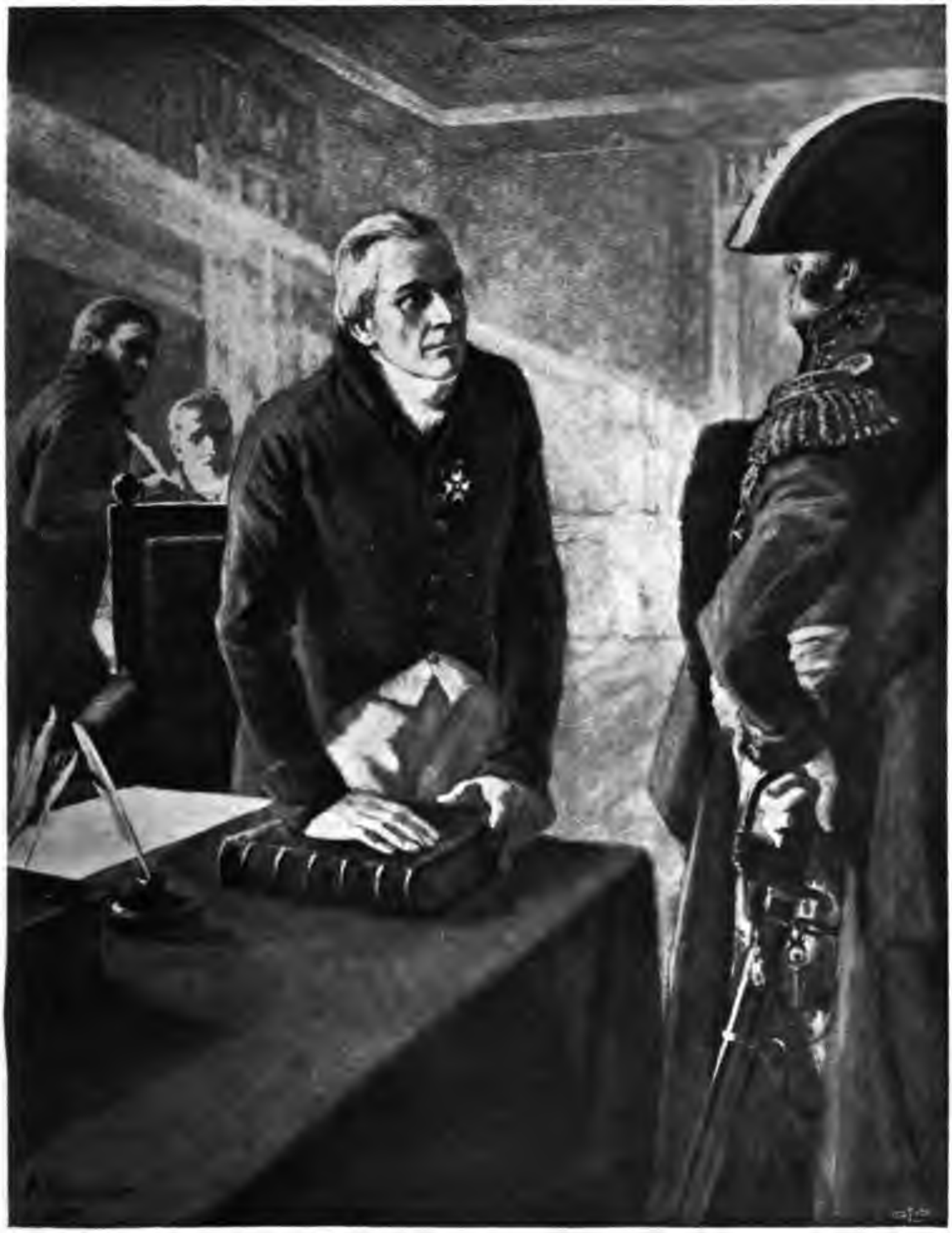

LANDSHÖFDINGEN. (UR »FÄNRIK STÅLS SÄGNER».) OLJEMÅLNING AF ALBERT EDELFELT.

Tillhör f. d. senatorn Leo Mechelin.

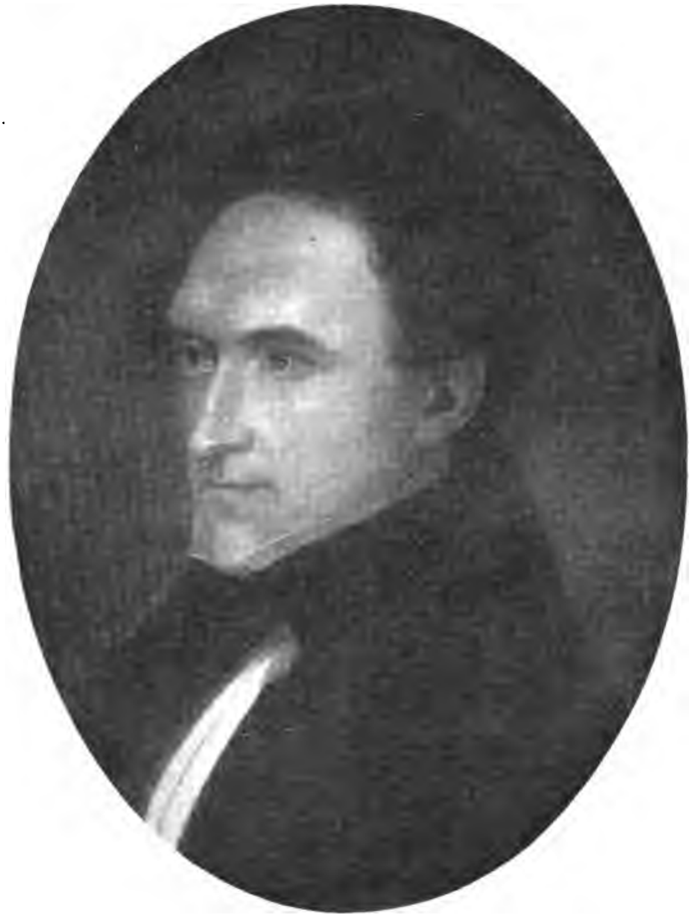

C J L Almqvist

OLJEMÅLNING AF JOHAN GUSTAF KÖHLER. *Tillhör professor Ernst Almquist.*

UR C. J. L. ALMQVISTS LIF.

UTDRAG AF BREF

MEDDELADE AF VIKTOR ALMQUIST.

Med 16 bilder.

REDAKTIONEN af Ord och Bild, som trott, att några drag ur C. J. L. Almqvists lif, sådana de stå att hämta ur tillgängliga familjebref och andra släktpapper, skulle för tidskriftens läsare kunna äga ett visst intresse, har anmodat mig i sådant hänseende lämna ett bidrag. Då detta nu sker, ber jag på förhand få erinra, att jag icke har några fördolda hemligheter att yppa, några för nyfikenheten väl-

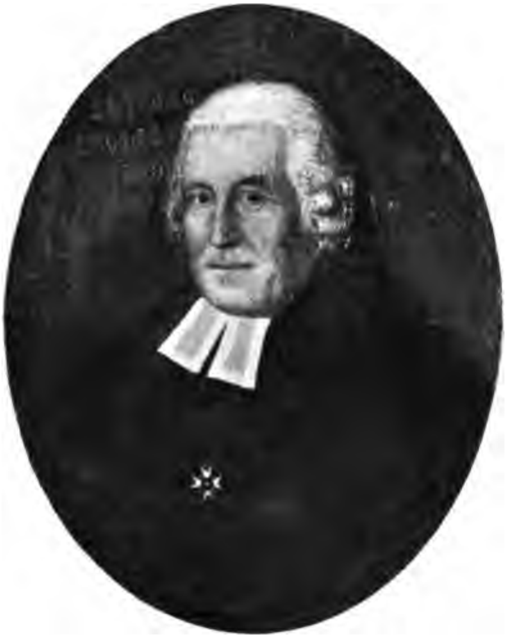

PROFESSOR E. J. ALMQVIST (1729—1808). OLJEMÅLNING AF VIERTEL (1805).
Tillhör Uppsala universitet.

komna afslöjanden att göra. Allenast kan jag ur skrifvelser, af hvilka somliga äro i min vård, andra numera i offentliga samlingars förvar, meddela en följd utdrag, som belysa olika tidsskeden i Almqvists lif och möjligen kunna gifva en klarare inblick i hans karaktär, en i vissa afseenden sannare uppfattning af hans personlighet.

Det är ofta nog endast obetydligheter, uttalanden af helt enskild art, små detaljer ur en mans lif, framlagda af honom själf i förtroligt samspråk med dem han håller kärast, som jag här har att gifva. Men det är dock icke af de stora åthäfvorna i det offentliga, ej af de för allmänheten öfvervägda skrifverierna som man bäst lär känna en människas innersta väsen.

En gång skrifver Almqvist från S:t Louis, borta i Amerika, till sin dotter Maria sålunda:

»Hvad ditt bref beträffar, så ber du om ursäkt för att det innehåller så många obetydligheter; men du kan inte tro, hvad alla dessa »småsaker» intagit mig: de hafva på det lifligaste ställt er för mina ögon, och det är just hvad som förtjusat mig. Jag ber dig blott, fortsätt i dina bref att på samma okonstlade sätt måla alla detaljer: allmänna anmärkningar kunna nog vara aktningsvärda och bra nog; men det är just i detaljerna jag ser Edert lif, och det är ju det jag önskar.»

Det kan törhända vara på sin plats att här förutskicka några ord om Almqvists härstamning och släkt.

I hvarje människa gå ju mångtaliga generationers olika anlag och egenheter igen. Den som kan något längre tillbaka i tiden följa sin släktledning, skall ofta däri finna en förklaring till vissa säregna sidor i sin natur. C. J. L. Almqvists fädernesläkt har med all sannolikhet sedan urminnes tider tillhört det upländska bondeståndet. Den först kände ättefadern lefde i början af 1500-talet såsom hemmansägare i Löfsta by af Almunge socken, och efter honom har son efter son brukat samma jord i samma by, där ännu i våra dagar ättlingar i rätt nedstigande led äga åtminstone delar af stamfädrens hemman. Ur denna bondesläkt utgick Abraham Almqvist, hvilken dog såsom kyrkoherde i Täby 1760; och hans son, teologie professorn Eric Jonas Almqvist blef farfader till *Carl Jonas Lovis*, såsom namnet i dopboken skrifves. För kuriositetens skull kan ock nämnas, att Almqvist genom en af fädernesläktens stammödrar var ättling till biskopen i Linköping Martinus Olai, som på Johan III:s tid trädde i opposition mot liturgien och därför till näpst måste byta biskopssätet mot en kyrkoherdestol, samt till ärkebiskopen Olaus Martini, hvilken oförskräckt upptog den kyrkliga striden med själfve Karl IX. Vallonblod torde äfven ha ingått i släkten. Ett sydländskt ursprung ägde C. J. L. Almqvist genom modern Brite Louise Gjörwell, hvars mormoder var född Georgii och alltså, såsom hela denna släkt, härstammade från venetianska fäder.

Om sin moder, hvilken dog då han var endast 13 år gammal, men hos honom lämnat det lifligaste minne, säger Almqvist i ett bref från Amerika:

»Min egen mor — henne kände ingen af nu lefvande mer än jag: men jag känner henne — hon var ej längre än till Sätra: till Antuna kom hon blott på några veckor, för att sjuk föras till Stockholm och straxt efter dö — men i sin fantasi var hon öfver hela jorden och hur lifligt berättade hon icke för mig om vildarne! (hon var nemligen Rousseauist). Det skulle en gång falla sig så: att dit hon endast kom med sin fantasi, skulle jag också med kroppen komma. Min mor var till sitt väsen det lugnaste, stillsammaste fruntimmer jag sett.»

LÖFSTA.

I ett bref från 1846 berör han sitt förhållande till fadern, krigskommissarien Carl Gustaf Almqvist.

»Helsa vår gamle Fader! Gud — om han visste, huru många gånger jag i enslighet fält tårar öfver de schismer, som äfven åt detta håll egt rum. Han vet det icke och tror icke huru obeskrifligen jag i sjelfva verket älskat honom alltid och ännu mera nu.»

Och under sina sista lefnadsår skrifver han:

»Men om Antuna och Sätra är det åtminstone nu så, att dessa ställen öfvergått i rika händer, det vill säga i helt andra än min stackars faders och våra. Likväl är det visst, att det var ingen annan än min fader, som genom sin drift och sin oaflåtliga arbetsamhet först gjorde Sätra till någonting och som uppbrukade Antuna till en gård af skönhet och betydenhet. Han ligger nu begrafven, förgäten och åtminstone otackad, om icke rent af föraktad. Man ser en menniskas fel, minnes dem ganska noga, och anser det fullkomligen tillräckligt. Det går oftast så med personer, som först uppbruka någonting. Ingen tackar dem, och efteråt komma andra, som njuta frukterna af arbetet och skörda äran af företaget. Detta hör till allmänna bruket. Men Gud har också ett minne för sig, och för de förgätnas räkning.»

Vid trettio års ålder gifte sig Almqvist med Maria Lundström, en bondflicka från Antuna, fem år yngre än han själf. I äktenskapet med henne erhöll han två barn, sonen Ludvig, född år 1825, och dottern Maria, född år 1829.

BRITE LOUISE ALMQVIST FÖDD GJÖRWELL. OLJEMÅLNING AF ANDERS EKLUND (1794).
Tillhör kamrer E. Kjellberg.

Vid dessa sina närmaste var Almqvist fästad med den uppriktigaste kärlek, hvilket öfvertygande framgår af hans brefväxling. Hustrun, hvilken såsom naturligt var icke kunde uppfatta hans idéer och värdesätta hans arbete, förblef honom dock alltid af hjärtat kär, och barnen voro föremål för hans ömmaste tankar. Huru detta stämmer med uppfattningen om honom såsom en äktenskapets och familjelifvets fiende må andra förklara.

Till hustruns karaktäristik samt till belysande af hans förhållande till henne och barnen kunna följande brefutdrag från olika tider tjäna.

Från Paris skrifver han år 1840 å hustruns födelsedag, skämtande i anledning af kriget mellan Mehemet Ali och ryssarna, att nu vore rätta ögonblicket att resa öfver till Egypten eller Syrien och vinna sig ett furstendöme:

»Jag tycker annars det skulle vara kuriöst för dig, Maria lilla, om en vacker dag ett skepp lade till vid Stockholms Skeppsbro och en hel Ambassade af superba Asiater i turbaner och svärd med diamantklingor steg i land och frågade efter fru Almqvist. När de slutligen komme antågande i marsch till Antuna och der träffade dig på farstubron eller i köket, så skulle den förnämste nedkasta sig hel och hållen i stoftet framför dina fötter, kyssa dina utankängor, kalla dig sin Drottning, Solens dotter och Månens syster samt icke resa sig upp, förr än du nådigt lagt din hand på hans turban med löfte att genast resa öfver hafvet och sätta dig såsom regerande drottning öfver hans lyckliga folk. Hvad parti skulle du då taga. Du skulle säkert bjuda dina undersåtare upp i öfre våningen på kaffe; men gif dem ingen grädde dertill, ty asiater dricka kaffet som det är. Men skulle du sedermera hafva mod att fara med Ambassaden öfver så många stormiga haf?»

År 1844 heter det i ett bref till hans yngre halfbroder, dåvarande assessorn Fridolf Almquist:

»Det är icke för mig jag sörjer: *jag* kunde *ensam* vara hvar och hur som helst, det bekommer mig föga. Men jag har en innerlig, djup och ljuf pligt att söka skaffa min stackars hustru Maria någon glädje här i verlden, någon ro och trefnad, hvaraf hon hittills haft ganska litet, till följd af min ställning och alla de slags arbeten, hvartill jag af inre kraf varit dragen, tvingad. Det är dock stor synd om henne. Hon är en så varm och fullkomligt renhjertad menniska, med alla sina brister, som ingen är utan. Jag vet, att åtminstone du, broder Fridolf, skall förstå mig: du har också ett hjerta för henne — hon har en gång burit dig på sina armar.»

Och långt senare, år 1861, skrifver han till dottern från Amerika:

»O min kära dotter! Jag vill tacka dig för den helsning, din goda och älskliga mor Maria sände mig genom dig: hur hon drömmer om mig och tänker på mig: hur hon i sin själ och sitt hjerta sträcker sina armar emot mig! O min Gud! Kyss henne från mig, kyss hennes händer! Jag också, jag drömmer nästan hvarje natt, och, hvad som är ganska underligt, i mina drömmar är jag alltid i Sverige, alltid i Stockholm. Så, när jag vaknar, är jag i min stackars lilla ensamma bädd någonstädes i Amerika igen: Atlantiska oceanen är emellan mina nätter och mina dagar.»

År 1864, året innan han återvänder till Europa, skrifver han till hustrun:

»Af allt, som kom mig tillhanda med edra sista bref, var det ingenting likväl, som fägnade mig mera än din fotografi eller porträtt bästa Maria. Du sitter der i en rätt ståtlig klädning och en ganska vacker hufva eller mössa, med långa band. Men skall jag säga dig, hvad som rörde mig allra mest? Det var anblicken af dina händer. Fordom så knubbiga och trinda, syntes de nu spensliga och magra — och, Maria lilla, det var icke af ålderdom allenast — men af lidande — huru mycket har du icke lidit — lidit för min skull! Kanske bedrog jag mig på fotografens tafla, men så syntes det mig; och dessa dina små magra händer kysste jag oräkneliga omgångar, och under tårar: det var allt hvad jag hade.»

I bref från Bremen efter återkomsten från Amerika säger han:

»Du, bästa Maria, deltar väl icke i dagens politik, men dock vet jag tillräckligt af dina liberala tänkesätt, att du lifligt gläds åt hvad som nyligen tilldragit sig på Riksdagen.»

Där hade vid denna tid den nya riksdagsordningen af ständerna antagits.

Till sin elfvaåriga dotter skrifver han från Paris följande bref:

»Min lilla älskade Maria! Huru mår du, min lilla goda flicka? Du hjälper väl mamma att plocka bär? Låt se att du i allting är fullkomligen lydig emot din goda mamma, flitig, ordentlig och snäll, så skall pappa alltid komma ihåg dig och älska dig i all lefnad. — — Här är jag nu uti en mycket stor stad, hvaruti 10 gånger så mycket menniskor bo som i Stockholm. Kanske kommer också du någon gång hit, ehuru det är ingenting att längta efter: Ty Sverige och Stockholm äro mycket vackrare än Frankrike och Paris.

Öfva dig ändtligen hvarje dag uti att spela, skrifva och räkna. Du skall också sy snällt för mamma och läsa högt. Du skall tycka om att läsa i vackra böcker, så skall pappa älska dig. Hvarje morgon och afton och ofta midt på dagen tänker jag på dig min lilla Maria, låt se, att också du ber Gud för din pappa der han nu är. Mamma lemnar dig en present ifrån Paris, så att du deraf har ett minne; kan se derpå och tänka på din pappa. Helsa alla dina goda vänner! Adjö för denna gång. — Evigt din far, som älskar dig.»

MARIA ALMQVIST FÖDD LUNDSTRÖM (1864).

År 1845, då omständigheterna tvinga Almqvist att uppehålla sig utomlands, skrifver han från Köpenhamn till brodern:

»Det skär mig i hjertat att icke nu få råka de mina! Jag kan uppriktigt säga, att min största om icke enda glädje i lifvet består uti att se lilla Maria och Ludvig för mina ögon! Men nöden har ingen lag. —»

I själfva verket fick Almqvist icke mycket lefva tillsammans med dessa sina kära. Han fördes af omständigheterna och inre drift ut på ideliga resor, äfven långt innan Amerika blef hans nya hemland.

»När jag tänker på er», skrifver han till dem derifrån, »förekommer det mig såsom någonting afgjordt, att också ni, om Gud ger Er att lefva, kommer att göra resor. Det ligger nemligen något i vår blod (jag menar vår slägts blod och natur) som uppmanar till dylikt. Jag har en smula studerat denna blod i min egen person: den består af två hufvudelementer, som förekomma andra stridiga, men hos oss äro förenade. Utan tvifvel synes väl jag vara en ganska rörlig och liflig person och likväl finnes ej mången, som tillika är lugnare. Jag förekommer alla bekanta här (och öfverallt hvart jag kommer) så stillsam, saktmodig, tyst och långsam (i synnerhet när jag promenerar) att detta nästan blifvit ett ordspråk bland mina bekantskaper. Jag sofver utomordentligt godt och roligt, och merendels längre än andra. Och med allt detta har jag ändå kommit vidare omkring både i ideernas verldar och på det s. k. jordklotet än många andra. Går jag utom min person till andra medlemmar af vår slägt, så märkes samma anlag, hvad lynnet beträffar.»

I bref från Paris år 1840 säger han, att han med undantag af sjösjukan för öfrigt älskar allt hvad till sjön hörer med en entusiasm, som han ärft af sin mor, samt utbrister:

»Om icke andra hinder vore, ville jag bestämdt segla till Ostindien, men detta blir icke af.» — »Jag är hemma, hvart jag kommer här i verlden.» Dock vill han nu återvända till Sverige, »på Antuna hafva mitt stamhåll, hvarifrån jag kan göra mina utflykter, men dessemellan sitta och arbeta duktigt och trefligt.»

ANTUNA.

Och i ett annat bref, äfven från Amerika, heter det på tal om hans irrfärder därstädes:

»Nästan på samma sätt var det under min föregående lefnadsperiod i Sverige. Med undantag af de norra orterna, har jag varit i snart sagdt alla svenska städer, har ett noggrannt minne af alla landskaper och folkklasser der — och för hvad? kan man fråga. Hvad hade jag att göra i Wimmerby, i Westervik, i Carlskrona, i Örebro, i Linde, i Fahlun. — Egentligen ingenting. Och likväl kan jag ej säga, att det varit ändamålslöst. Allt har haft sina följder, och så skola väl ock en gång de nuvarande resorna hafva. Jag tänker så.»

Det karaktärsdrag, hvaråt han sålunda själf gifvit uttryck, fick i följd af de omständigheter, i hvilka han lefde, alltför gärna anledning att göra sig gällande. Så snart han befann sig i hemmet, kände han sig såsom en belägrad man, omgifven därutanför af illvillige fiender och tyngd därinom af de bekymmer, tomma visthus medförde. När han för en tid brutit sig ut och fri vistades afsides från den vanliga stridsplatsen, vaknade åter lefnadsmodet, om det ock oftast gick med hans förhoppningar på samma sätt, som han skrifver om vattenkonsternas strålar i Versailles. »Blott vissa dagar under den vackra årstiden störta sig de briljanta strålarna mot höjden, tro sig med glädje komma ända till himmelen, men falla i sin förmätenhet eller sitt för stora hopp till jorden.»

* * *

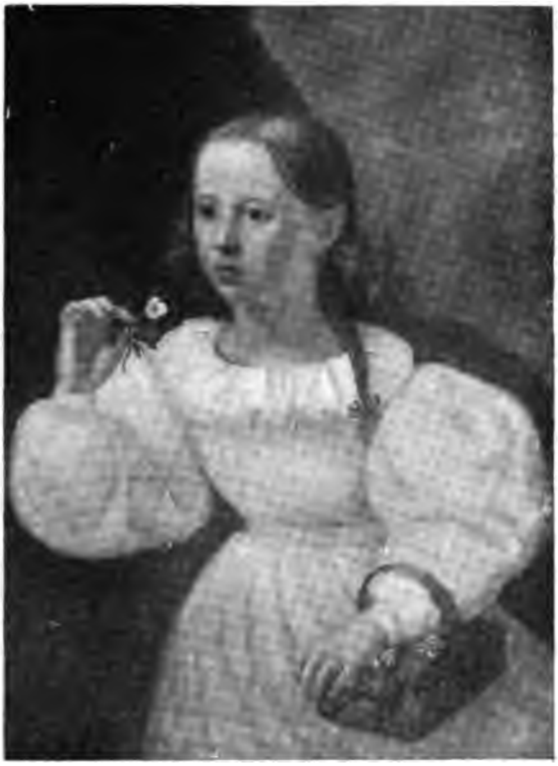

MARIA ALMQVIST, C. J. L. ALMQVISTS DOTTER. OLJEMÅLNING AF CARL MAZÉR.
Tillhör fröken Signe Hebbe.

Under åren 1844, 45 och 46 hopade sig de ekonomiska svårigheterna allt mera, och Almqvist såg enda räddningen i erhållandet af någon statstjänst. Gång efter gång fann han sig besviken i sina förhoppningar. Bekymren och planerna delger han sin broder Fridolf i en samling bref, som nyligen påträffats bland förut ej genomgångna handlingar och ur hvilka här lämnas en följd af utdrag såsom ganska belysande för Almqvists förhållanden under denna period.

»Vill man nu ingenting gifva mig, säger han den 15 Sept. 1844, så är jag förlorad (icke figurligt taladt, utan efter orden). Min långvariga ögonsjuka (som just underhålles genom mitt olyckliga tillstånd och genom det af så många trakasserier och motgångar svartnade humöret) har tills vidare afhuggit den möjlighet att reda mig, som annars var mig ganska väl gifven. S:e[*] och öfriga vederbörande borde, såsom jag tycker, noga observera den ofantliga skillnaden emellan mig och öfriga tjensteaspiranter, att andra redan innehafva något att lefva af, jag deremot ej på länge haft en skilling af staten, oaktadt mina meriter, jemförda med andres, borde gifva mig fullt så goda anspråk att ej lemnas på bara gatan. Hvad kan man då nämna som skäl till en så utomordentlig behandling? Intet annat än några obevista och obevisbara saker, några idéer och kontroverser, som med lagen för befordringsväsendet hafva ingenting att skaffa. Allt grundar sig innerst blott på politisk hämnd från det gamla hållet. Men när har man väl nånsin förr sett, att en i öfrigt förtjent, arbetsam och lofordad person öfvergifves att svälta ihjäl endast för att han i ett och annat hyser de och de politiska *tänkesätten*, då man ej kan hafva något emot hans handlingar. — — Vill man icke hysa någon sympati för en person, som offrat hela sitt lif för hvad han ansett rätt, sant och skönt, och tycka hans öde vara oförtjent, så borde man åtminstone hafva den omtanken att vilja begagna hans arbetsförmåga till nyttiga göromål för fäderneslandet.»

---

[*] Statsrådet Silfverstolpe.

Den 22 i samma månad skrifver han vidare:

»Tro icke, att jag nånsin upphört att förlita mig på försynens allsmägtiga och goda ledning af allt i verlden, derföre, att jag, när mitt hjerta blödt, vändt mig till människor med begäran om hjelp och rättvisa. Det är ju *genom* menniskor, som Gud uträttar sin vilja på jorden? Således måste det väl vara till menniskor vi måste hafva att vända oss, om något skall blifva utaf. Icke vet jag, hvarmed det kan vara jag gjort mig förtjent af den tanken om mig, att jag velat uträtta något med min egen kraft, eller trotsa mig till något med mitt eget ljus, hvars ringhet jag nog känner och erfarit. Bäste du! Säg mig upprigtigt om vi förstått hvarann? Har jag då varit så pretentiös och så stursk här i verlden? I ansökningsväg äfvensom några gånger för att vinna befordran, har jag *måst* omtala mina s. k. »meriter», efter dessa, jemförda med andras, skulle, efter mensklig ordning, bana vägen till att få någonting. Gud skall veta, att om någon är skygg för sin egen räkning och blödig, så är det jag. Jag är så mjuk till sinnet och så blödig, att en af de stora orsakerna, hvarföre mina ögon blifvit så förstörda, just är (för att omtala allt) de oräkneliga tårar jag i ensliga stunder fällt för mig sjelf. Det har icke varit i ilskenhet, af bitterhet eller af skryt jag fällt dessa tårar — — Gud vet det. Ack, älskade broder Fridolf! Skall jag *behöfva* säga det för *dig*? Jag lider af en svår Hypersstheni: det är, i andligt afseende, den sjukdom, då man till själen nästan qväfves af för mycket känslor och tankar, som vilja fram och hota att bryta sönder väsendet, när de icke få det. Finge jag endast *luft*, vore allt hjelpt. Tror nu någon, att detta är egoism? Gode Gud — icke är det för att jag vill göra mig eller min usla person gällande! Jag vill blott *lefva*, lefva på det allra ringaste sätt, blott med *möjlighet* att kunna få gifva luft åt det sanna, goda och sköna, som arbetar i djupet. Jag vet att jag klagat några gånger — klagat som nu. Icke är det för att jag förebrår någon. Hvem skulle jag förebrå? En, som drunknar, uppsträcker sina händer, men förebrår ingen. — Hur har jag då kommit i denna ställning? Endast *derföre*, att jag utsagt min öfvertygelse i åtskilliga ämnen, som ej kunde vederläggas och som Hartmansdorff och Lefrén — hvilka eljest förfäktat och med sina egna personer fordom bevisat hvarje menniskas rätt att oanfäktad säga sin öfvertygelse — funno angeläget att bestraffa genom att på hederligt sätt beröfva mig den lilla tjenst jag hade. Så farligt är det att hafva och att yttra en djup och verklig öfvertygelse. På detta mitt brott ser man: på allt hvad jag eljest arbetat och gjort ser man icke. — — Förlåt mig, Fridolf! Jag vet, att du skall anse dessa ord hårda, elaka, skrytsamma. Jag önskar, att hvarken du eller någon annan måtte komma i min belägenhet; eller att den, som deri kommer, ej måtte yttra sig värre ändock.

Hade jag blott mina ögon! Jag skulle då icke bedja om något. Icke sörjer jag förlusten af denna min enda och sista resourse egentligen för min persons skull, eller för blotta det välsignade uppehället (man kan ju stå i bod eller blifva betjent äfven vid mina år?): men för afbrottet eller omöjligheten att fullända de inre arbeten jag börjat och för hvilkas afslutande jag har en moralisk ansvarighet. — —

Min goda, älskade Fridolf — mot slutet af ditt bref ger du mig den förnyade uppmaningen att skrifva och utgifva något enkelt, varmt, rörande och litet arbete. Jag förstår så innerligt väl din mening. — — Uppriktigt sagdt: jag har skrifvit ganska många sådana saker för hvar och en, som icke vill tillsluta ögat. Äfven under min nuvarande resa har jag haft mångfaldiga bevis på ungdomens och alla andres tänkesätt och entusiasm. Men på dem, som skola gifva existens i lifvet — verka sådana skrifter på dem, så finnes af mig nog för att verka: men verkar sådant intet, hvartill då skrifva mer för deras räkning.»

I de smickrande fraser, som af de högt ställde sändas honom till uppmuntran, ser han blott »de blomster, som man i förbigående kastar på en graf».

Skulle icke någon utnämning erhållas före november månads utgång, måste Almqvist, som vid denna tid vistades i Söderköping på permission af Uppsala domkapitel, söka förlängd sådan ledighet. Härom heter det i bref af den 23 okt.:

»Erkebiskopen sjelf är den som, efter hvad jag af meddelade protokollet sett, hufvudsakligen varit för att lemna mig permission; Fahlcrantz har deremot alltid reserverat sig och stridt deremot. Nu är EB i Stockholm. Troligen herskar nu F. temligen allrådigt i Upsala konsistorium. Hans önskan är också troligen att få det nöjet missivera mig ut på landet såsom adjunkt någonstädes. Jag bekänner uppriktigt, att så smärtsamt och nedsättande något sådant skulle kunna vara för min familj och för mig sjelf efter så mycket arbete — —; så skulle jag ändock icke hafva så mycket emot ett sådant steg, om det vore under ett annat konsistorium. Men att gå bort någonstädes såsom adjunkt under Upsala Dks domvärjo och till dess disposition satt under någon otäck, rå och okunnig pastor, som med flit valdes för att irritera och plåga mig, det blefve en verklig tortur, och för öfrigt till intet gagnande. Jag underkastar mig det aldrig, hända hvad som vill.»

Bekymren taga sig den 23 november följande uttryck:

»Jag är sjuk och ligger för det mesta, af fysiska plågor men mest af inre grämelser öfver detta tillstånd och af den långa overksamhet, hvartill jag varit dömd, som kan sluta med grafven, som vore det bästa, eller med något annat dermed analogt, som vore sämre. Du min gode Fridolf, som har haft besvär nog af mig — skulle du likväl känna blott hundradedelen af hvad jag sedan 1829 utstått i inre och yttre måtto inom och utom hus, af ovänner och jag kan gerna äfven tillägga af åtskilliga vänner, så skulle du erkänna, att mången blifvit ursinnig för mindre.»

Permissionen erhålles, men icke något pastorat. Andra utvägar måste därför sökas för ekonomiens ordnande. Nu ifrågasättes ett fast engagement i Aftonbladet, hvarom talas i ett bref från Vederbrunn den 9 januari 1845.

GENERALDIREKTÖREN FRIDOLF ALMQUIST.

»Bäste Fridolf! Tack så innerligt för ditt sista bref och allt det goda du gjort mig och de mina! I afseende på hvad du säger dig så högt önska, neml. att jag ej måtte taga engagement i AB, så kan jag helt enkelt säga, dig huru det är och alltid varit härmed. Jag kan aldrig tänka mig någon högre lycka, än att hafva en liten kammare, der jag, ostörd af allt, finge sysselsätta mig blott med utförande af sådana högre litterära (musikaliska och artistiska) ämnen, *som jag bäst passar för.* Vidare skulle jag aldrig hafva önskat här i verlden, och önskar det icke än. Men sådana kan ingen lefva af, åtminstone ej i Sverige. — — Således finnes det *högre* och *lägre* göromål inom litteraturen. De lägre, om de göras samvetsgrant och enligt bästa öfvertygelse, *äro icke omoraliska eller onda,* derföre blott att de äro lägre: men klart är att, gifves det tillfälle att kunna lefva utan att behöfva syssla med dem, *så är det ojämförligt bättre.* Min ställning har icke tillåtit det; men intet önskade jag högre, än att komma derhän; derför har jag gjort ansökning hos regeringen om en plats, der det kunde låta sig göra. Men om reg. dröjer, och dröjer länge, *hvaraf skall jag då lefva?*»

Emellertid lyckades Almqvist fortfarande draga sig fram genom tillfälligt medarbetarskap i Aftonbladet — och ökad skuldsättning. Den honom beviljade permissionen var förenad med vilkoret att därunder göra lingvistiska insamlingar. För detta ändamål, och då tillfälle för honom yppades att i Tyskland afsätta åtskilligt af sina produktioner, fördes han åter ut på resor. Från Köpenhamn skrifver han den 10 november 1845:

»Jag är nu på väg att resa och verkställa denna sak, och sålunda begagna en del af den återstående permissionstiden. Du och jag hafva äfven förr samtalat om fördelen för mig att arbeta på utrikes ort, så att jag derigenom så till sägandes skulle bekomma litet frisk luft. Ju mera — om jag skall säga det sjelf — ju mera ryktbar jag i visst fall blifvit hemma, ju svårare har det år ifrån år blifvit mig. Hierta har grundade pretentioner att jag åt honom skall skrifva artiklar, ju flera, ju bättre: hundratals bekanta öfverströmma mig med böcker och med anhållanden, att jag skall skrifva om dem. Jag har af naturen det mest lätt-tända lynne. Alltså blir den smula förmåga, jag har, sönderbitad i smått, som visserligen kan medföra sitt gagn hvart på sitt ställe, men alldeles icke slår till spans för mig i utkomstväg. Hade regeringen velat göra afseende på mina meriter och satt mig i oberoende lefnadsställning, så skulle jag kunnat tjena litteraturen utan allt afseende på egen fördel. Men som sakerna nu stå, och så länge regeringen dröjer att tänka på mig, måste jag ovilkorligen gå till botten, utan ett afgörande steg till hjelp. Det har derför fallit mig in — (och jag ber dig om ett hjertligt, broderligt och uppriktigt råd häruti!) — att någon liten tid expatriera mig, för att derunder, fullkomligen fri och skild både från litterära vänner och ovänner, *arbeta så att det en gång förslår.* — — Till de personer jag är skyldig penningar, skrifver jag med begäran om anstånd: och detsamma skulle jag nödgats begära i alla fall om jag vore hemma, i synnerhet efter den timade olyckan i somras*. De äro också honnetta menniskor; och det är väl begripligt nog, att en person, som jag, skall vara i förlägenhet, som både varit beröfvad tjenst och en lång tid hittills (genom mina ögon) förmågan att arbeta. Huru många finnas icke *utan* hustru och barn, och som dock hafva större skulder — — och som bekommit dem genom surreri — och dock är man god mot dem? Men — ingen klagan! Det tjenar till intet. Det skall icke vidare höras från mig.»

Nu återupptages frågan om engagement i Aftonbladet. Lars Johan Hierta har tillskrifvit Almqvist med erbjudande om fast anställning mot en årslön af 2,000 Rdr Bco samt låtit genom fru .... till hans familj framföra ett ord om sin beredvillighet att arrangera Almqvists affärer och sätta honom i tillfälle att i Stockholm kunna tillbringa »ett visst icke slafviskt, utan tvertom ganska lugnt och oberoende lif», såsom sonen Ludvig uttrycker sig i bref till fadern.

Den 23 december 1845 utvecklar Almqvist i bref från Köpenhamn skälen för och emot anställningens mottagande samt huru Hierta i saken tillvägagått.

»Allt detta är honom oändligen likt; jag finner saken således icke otrolig. Att han gerna ville hafva mig till collaborateur för det nya året, är säkert. Men så god vän han är, upphör han derför aldrig att vara köpman tillika. I brefvet af den 21 Nov. falkade han på varan. I brefvet af den 12 Dec. gjorde han sitt prutningsförsök. Han synes nu hafva skickat fru ... för att låta förstå, att han ej vidare bryr sig om att pruta.»

Det heter vidare:

»Finnes det ingen i fäderneslandet, som, oaktadt allt hvad jag slitit och lidit och oaktadt alla försäkringar från så många håll, vill taga mig under armarna så mycket som behöfs — så är det mera skäl att jag arbetar i utlandet, och hemsänder, när jag kan få en styfver. Ty hvem har gagn af det, att jag hemma sitter i gäldstugan.»

Den 12 januari 1846 skrifver han till brodern:

»Men det du säger om skadan för mig att skrifva i A. B. har du visst rätt uti; icke i den meningen, att jag derstädes någonsin tillåtit mig skrifva emot min öfvertygelse; men i den meningen, att hela denna litteratur är jämförelsevis lägre till sin natur. Att jag kom in deruti, var dels omständigheternas gång och min lifliga önskan att göra gällande hvad jag ansåg för rätt; dels nödtvång. Du råder mig att icke vidare gå in deruti. Huru gerna; om det göres mig möjligt. — Härmed är förknippadt ditt råd att förblifva utomlands så länge.

---

* Då han blef bestulen.

Då detta, på sådant sätt som du föreslår, är för mig möjligt, och din kärleksfulla godhet under tiden värnar de mina; så följer jag gerna ditt råd.»

Redan den 19 januari afsändes från Köpenhamn ett nytt bref.

»Bäste broder Fridolf! Jag hoppas att du med förra posten bekom ett bref från mig, såsom prel. svar på ditt föregående långa bref till mig, hvilket var mig desto dyrbarare, som det säkert var dikteradt ur ditt innersta hjärta.

Nu skrifver jag dig detta för att meddela dig Hi:s utförliga skrifvelse och proposition. Jag skickar dig den för att få höra ditt råd. Det är klart, att om jag skall följa din önskan i ditt sista bref och ej sälja mig åt Hi. (d. v. s. ej skrifva i A. B.) så förfaller hela Hi:s plan. Och huru skall jag väl kunna skrifva i A. B., då — enligt hvad jag kan finna af ditt bref — man allmänt anser för Högmod, Stolthet och Elakhet hos mig, när jag fortfarit att yttra tänkesätt, som man icke tyckt om, men som man likväl icke vederlagt? eller då man anser såsom ett Hån mot det Heliga, då jag likväl aldrig ogillande yttrat mig öfver något annat, än det jag *först visat vara oriktigt,* och hvilket jag merendels behandlat ganska allvarsamt, men åtskilliga gånger — jag medger det — med ironi, då det allvarsamma icke hjelpt: en utväg, hvilken talrika förf:e begagnat före mig? Då man så djupt och allmänt misskänner, eller åtminstone fördömer mig, som ditt bref — min älskade broder! — låter mig veta, med hvad känslor skall jag då arbeta? huru skall jag kunna komma någon vardt, då skäl och förnuft är det enda jag i prosaisk väg har att använda: och då en från min synpunkt vacker och fin känsla är det enda jag har att bygga på i poetisk väg: men hvilka begge två man alldeles icke vill lyssna till, utan tvertom alldeles förkastar. Jag vet sannerligen icke *hvad* jag skall skrifva; ty den ena gången finner man något i grund förkastligt i mina framställningar, och den andra gången något ganska bra, ehuru begge delarna befinna sig *på alldeles samma bas* af tänkesätt och sensationer. Hvad man med verkligt skäl hos mig kan tadla, är, att jag gjort skulder, som jag icke ännu varit i stånd att betala. Jag delar väl häruti mångas öde och beskaffenhet, som man betraktat mildare, än mig, ehuru deras skulder stigit många gånger högre än mina, och till upphof haft vanarter. — Emedlertid må det bittra tadlet härför drabba mig, emedan det åtminstone har någon verklig grund. Men hvad jag för min del icke kan finna rätt, är om man öfverdrager tadlet för detta mitt fel på allt mitt öfriga tillvarelsesätt, d. v. s. att man, *för det* jag ännu icke betalat skulder, fördömer min *litteratur*, hvilken med penningbristen intet har att skaffa. Och hvad regeringen beträffar, om den icke vill gifva mig någonting *derföre* att jag har skuldsatt mig, så tager den *Följden* såsom *Orsak*. Ty jag har kommit i skulder derföre att jag icke i tid fått af regeringen hvad mina tjenstemeriter borde hafva förskaffat mig, likt andre. .

Men hvartill tjenar att jag försvarar mig? Och hvartill tjenar all ytterligare skrifning i A. B. eller annorstädes? Man ogillar beggedera.»

I fortsättningen utvecklas de af Hierta uppställda villkoren, bland hvilka i synnerhet den fordran verkar afskräckande å Almqvist, att han skall åt Hierta egna *all* sin arbetstid.

Tvekan väcker ock den förut vidrörda frågan, huruvida medarbetarskapet i Aftonbladet skall i regeringens ögon utgöra ett skäl för att neka Almqvist befordran. Då emellertid brodern numera synes luta åt antagandet af Hiertas förslag, upptagas detta och i sammanhang därmed utsikterna till affärernas lugna afveckling till fortsatt behandling i ett nytt bref från Köpenhamn den 26 januari 1846. Ovisshet visar sig fortfarande, huruvida ej, framför Hiertas förslag, fortsatt vistelse i utlandet bör väljas.

»Skulle jag derföre förblifva ute, heter det, så reste jag visst hellre till Hamburg och London på ett år eller så, der jag — mera obemärkt än i Köpenhamn — kunde skaffa mig förtjenster och bekantskaper.»

Efter behandling af de ekonomiska frågorna, kommer Almqvist ånyo in på anledningarna till de maktägandes afvoghet.

»Om du, min gode broder, skulle hafva tid eller lust att genomgå alla mina artiklar och skrifter, samt och synnerligen, skulle du sjelf (som dock visst icke gillar mig i många motkonservativa afseenden) finna, att af tjugo gånger, som jag skrifvit, har jag icke mer än en gång begagnat satiren, och det — vid lefvande Gud — vida mildare, humanare och renare, än mina motståndare, ej blott i sina uppsatser i allmänhet, men ock synnerligen i otaliga utfall mot mig. Jag säger ej detta för att påstå mig vara utan fel, hvilket vore orimligt. Jag har kanske flera fel än många andra, till följe af mitt lifliga och uppfinningsrika element, som så lätt drager mig; ehuru jag dock bestämdt vet, att, i allt hvad som angår principfrågor, jag aldrig låtit leda mig af annat än den mognaste och — så vidt min förmåga sträckt sig — grundligaste öfvertygelse. Men jag säger allt detta för att anmärka den omständigheten, som är ganska viss, att, ehuru mina ovänner ständigt förekasta mig »bitterhet», hvilket är en djup osanning (emedan ett mildare och försonligare väsende knappt finnes, än mitt — både i *handling* och i *skrift*, så fort man icke, såsom bevis på mildheten, äfven fordrar att jag skall *frångå sanningen* och min öfvertygelse), så är det i sjelfva verket dock icke denna s. k. bitterhet, som sätter dem i harnesk, utan det är tvertom mitt alfvarsamma sätt att genom klara grundsatsers uppställande och genomförande undergräfva deras basis. Och *detta* skulle ju naturligtvis fortfara under mitt skrifvande i A. B.?» —

Slutet af brefvet lyder sålunda:

»I utlandet är det visserligen icke så lätt att knyta förbindelser, som skulle kunna bära frukter af det slag jag behöfver och vill. Likväl anser jag det icke omöjligt. Lyckades jag häruti, så vore jag emanciperad från ett fädernesland, der visserligen det uppväxande slägtet älskar mig såsom en af detta slägtes sakförare, men der alla, som ega magt, ratat mig. Så godt det vore att få ett bättre pastorat och så innerligt det öfverensstämmer med min känsla att uti ett sådant med ren religiös kärlek få arbeta för folkets andliga väl och derjemte få vidare utveckla de historiska och poetiska saker af högre slag, som jag begynnt, så måste jag dock ovilkorligen rysa vid föreställningen att vara der på den kondition, att oupphörligt se mig utsatt för något illvilligt konsistorii polisuppsigt, hvars hela diktan och traktan skulle utgå på att söka attrapera mig i något embetsfel eller en dogmatisk afvikelse, som man alltid med stor lätthet kan hitta, när man vill. Bäste Fridolf! tro icke, att dessa mina ord äro dikterade af ilskenhet eller derföre att jag lidit af ett kons:m: de äro grundade på mångfaldig kännedom — genom andres händelser och säkra facta — om dessa Patres. Du känner dem icke, min broder, och du kan verkligen icke göra dig något klart begrepp om personers beskaffenhet, som, så bra de kunna vara i allt öfrigt, likväl i fråga om religionen icke utgå från hvad Christus sagt, hvad verkligen står i bibeln, hvad en ren menniskokänsla och förnuftet fodra, utan blott från några i tvetydiga och dunkla satser affattade menniskotankar från tider, hvilkas bildning egentligen är hemma i hedendomen och baserar sig på denna: personer följaktligen, hvilka, så aktningsvärda och nyttige de må vara i andra afseenden, dock i detta gjort sig både känslolöse och blinde. Jag har emellertid icke fruktat allt detta, utan sökt pastorat, emedan jag hyst den tanken om den nya reg:n, att hierarkien i Sverige intet stöd skulle hafva i konung Oscars råd. Då skulle också jag lätt kunna försvara mig mot hvarje kons:m. Men är eller blir denna förmodan, detta hopp ogrundadt, då försvinner min illusion om frid och trefnad i ett pastorat.»

Almqvists fortsatta vistelse utomlands väcker oro bland fordringsägarna.

»Tanken att jag skulle vilja dupera mina fordringsegare», säger han i bref den 1 februari, alltjämnt från Köpenhamn, »finner jag begriplig, efter jag nu är utrikes. Min Gud! jag har tänkt på utrikes botten kunna förtjena hvad jag ej kunde förtjena hemma, så som ställningen var, och sålunda småningom godtgöra dem.» Och i ett postscriptum heter det: »Bäste broder Fridolf! på en marg i ditt bref omtalar du gåtolikt, rörande mig, 'att icke öppna, tillernade eller skedda företag omhviskas, liksom spöken här och der.' Låt mig då veta, hvilka dessa ohyggligheter äro? Sensibel är jag visst. Men då du med uppriktigaste och bästa hjerta låtit mig veta så mycket annat, som folk tänker och talar om mig, så bör jag också känna detta.»

Sedan han härå fått svar, skrifver han i bref den 20 februari:

»Om allt som lägges mig till last, icke blott låge i det ljus, hvari menniskorna se det, utan i *fullkomligt ljus*, så skulle jag vara glad. Dit kommer det kanske en gång, sedan jag längesedan är död. Sjelf kan jag icke bringa det derhän, emedan det gäller intet att tala i egen sak. — — Blott ett enda ord, och det må vara det sista, och hvilket, bäste Fridolf!

jag ber dig vid Gud att icke missförstå. Du har ofta skrifvit till mig om min Förtviflan, Oro, Frid med verlden — och deri har du fullkomligen rätt, om du förstår det i yttre mening. I min själs *innersta* tror jag knappt många menniskor gifvas så lugna som jag. Men af mina tänkesätts olikhet emot andres, har det varit en följd, att jag kommit i så svåra belägenheter, att jag ofta kännt och måst känna en ganska stor oro öfver utgången, hvilket alltså angår det yttre. Jag nämner ej detta för att urskulda mig eller påstå mina tänkesätts ofelbarhet; men så länge jag funnit dem grundade, har jag ej kunnat undvika att dela dem, och de hafva skänkt mig den inre friden. Men att denna är någonting helt annat än frid, lycka och ro bland menniskor eller i verlden, veta vi redan ur Skriften, och erhålla dessutom ständig erfarenhet deraf.»

Emellertid afslutas öfverenskommelsen med Hierta och i samband därmed en uppgörelse i ändamål att ordna Almqvists affärer. Dennes förslag till aftal i saken, kan äga sitt intresse och införes för den skull här:

»Öfverenskommelse.

1:o. Jag C. J. L. Almqvist förbinder mig, att under loppet af tvenne år, räknade från den 1 April detta år, egna min verksamhet till biträde åt H:e Herr L. J. Hierta för Tidningen Aftonbladet.

2:o. Härför utfäster jag, L. J. Hierta, i arfvode åt Rector C. J. L. Almqvist Tvåtusen (2000) Rd B:co för år, hvilket arfvode vid hvarje qvartals slut betalas.

3:o. Såsom H:r Hierta och min broder Frid. Almqvist åtagit sig ordna mina affärer, öfverlemnar jag åt dem hälften af det i föregående punkt nämnda årliga arfvode, eller Etttusen (1000) Rd B:co, att användas till afbetalning å mina skulder. Och uppdrager jag jemväl åt bemälde min broder att qvartalsvis å mina vägnar hos H:r Hierta uppbära och qvittera den öfriga hälften af arfvodet, deröfver mig tillkommer att disponera.

4:o. Förbinder jag, C. J. L. Almqvist, mig på heder och tro, att under nämnde två år icke upptaga något lån eller verkställa uppköp å credit, ingå borgen eller annorledes skuldsätta mig, utan Herr Hiertas och bemälde min broders vetskap och begifvande.

5:o. Såvida Rector Almqvist, utan undantag, iakttager förestående öfverenskommelse skola vi L. J. Hierta och Fridolf Almqvist, icke allenast söka att, så vidt ske kan förminska Rector Almqvists nuvarande skulder och under tiden hålla honom fri från kraf af borgenärerna, utan äfven låta de medel vi för berörde ändamål försträcka eller redan ega att hos Rector Almqvist fordra, innestå under förenämnda två år, samt efter denna tids förlopp söka bereda Rector Almqvist de möjligen fördelaktigaste vilkor för framtida gäldande af hans skulder till oss; men om, åter, Rector Almqvist egenvilligt, utan vårt samtycke, frånträder några af de i föregående punkter bestämda vilkor, upphöra äfven de af mig, Hierta, till Rector Almqvist utfästade förmåner, äfvensom den af oss, Hierta och Frid. Almqvist, åtagna befattning i afseende å reglerandet af Rector Almqvists affärer.

6:o. Häraf äro tre exemplar upprättade, och ett af oss hvardera emottaget. Stockholm den

C. J. L. Almqvist
Rector.»
(Sigill.)

I slutet af mars 1846 återkommer Almqvist till Stockholm och inträder i sin antagna tjänst hos Hierta. Utredningen af affärerna tager samtidigt sin början. Skulderna, med undantag af dem till brodern, utgjorde nu, enligt hvad befintliga anteckningar utvisa, omkring 9,500 Rd:r B:co, däraf 2,500 till boktryckaren Sandvall i Jönköping, hvilken förklarat sig nöjas med likvid i litterära bidrag, och 500 till ryttmästaren von Scheven. Angående tillkomsten af denna skuld till nämnde affärsman, hvars intima bekantskap skulle för Almqvist blifva så ödesdiger, skrifver han:

»När jag i somras, straxt efter stölden, var komplett utblottad, fick jag af v. Scheven låna 500 Rd., utan allt slags procenteri. Han visade mig dervid mycken vänskap. Lånet utsattes först på 3 månader; men då jag sade att jag behöfde det längre, lofvade han mig det på 5 à 6 månader och ännu längre, om jag visade honom några litterära tjenster, som jag gerna kunde uppfylla. Jag har redan under hösten tillskrifvit honom 2:ne bref för att underrätta honom om mig. Han är af ålder och natur mycket inquiet; och det är ej underligt.»

År 1848 var ofvannämnda skuldsumma åtminstone till hälften betald; von Schevens fordran, fördelad på tvenne reverser, af hvilka en här i facsimile återgifves, inlöstes till fullo. Vid denna tid kunde således Almqvists affärsställning icke anses förtviflad. Han borde tvärtom med någon omtanke kunnat reda sig med tillhjälp af de 1,000 Rdl:r B:co, han själf hade att tillgodonjuta för sitt arbete i Aftonbladet på grund af förenämnda aftal, hvilket fortfarande bestod, oberoende af de först afsedda två årens utgång. Härtill kom numera den visserligen högst obetydliga inkomsten, 170 Rdl:r, af beställningen såsom regementspastor — hela vinsten af hans sträfvanden att vinna en tjänst i staten. Men olyckligtvis trädde Almqvist i allt närmare beröring med von Scheven, hvilken, smickrad af bekantskapen, höll sin börs öppen för den nye vännen och ingaf honom hoppet om stora förtjänster genom att lämna honom flerfaldiga affärsuppdrag, såsom bland annat att hos ett par personer indrifva en fordran af ej mindre än 60,000 Rdl:r B:co. Skulderna växte hastigt i den gynnsamma jordmånen, och påföljden vardt den, att von Scheven två, tre år efter nyssnämnda afveckling kunde uppge en fordran hos Almqvist af mer än 18,000 Rdl:r B:co. Helt visst hade denne häraf uppburit endast en mindre del, och, såsom kändt är, förnekades riktigheten af de reverser, som von Scheven till stöd för sin fordran åberopade. Den skuld, Almqvist åsamkat sig, var i allt fall tillräckligt stor för att han måste anse sig ha svikit de löften, han gifvit Hierta och brodern. Han blygdes i synnerhet inför den sistnämnde, hvars förtroende han nu förverkat, och trodde sig tjäna både honom, familjen och fordringsägarne bäst genom att följa det gamla rådet att söka sig en uppehållsort utom landet.

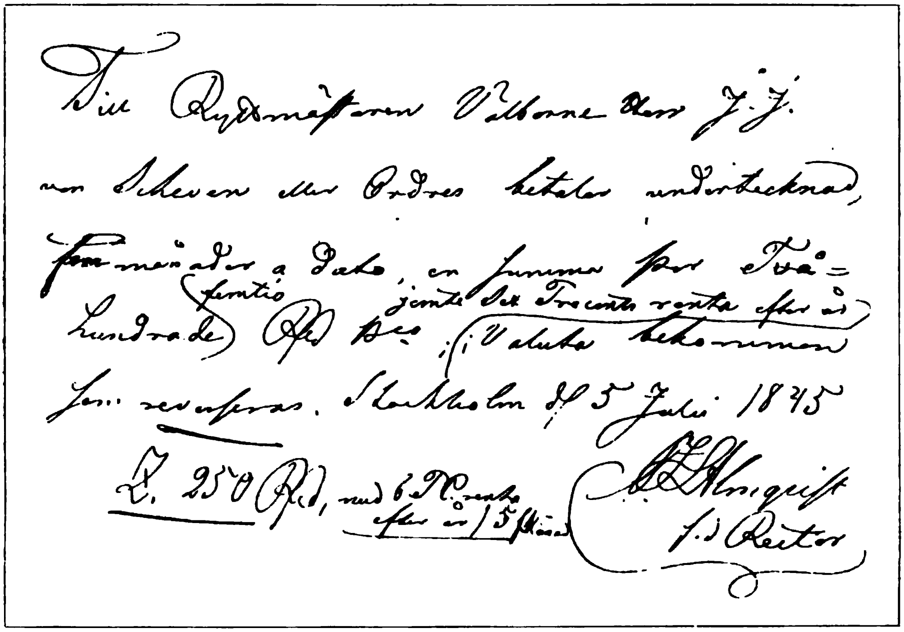

Till Ryttmästaren Välborne Herr J. J. von Scheven eller Ordres betalar undertecknad, fem månader a Dato, en summa stor Två=hundrade femtio Rd B:co jemte Sex Procents ränta efter år; i Valuta bekommen som reverseras. Stockholm d. 5 Juli 1845

R. 250 Rd, med 6 Procents ränta efter år / 5 Mån.

C. J. L. Almqvist
f. d. Rector

För de sinas existens hade han ej allt för illa sörjt, i det han redan år 1843 skänkt sina barn ett vackert lösörebo och ett kapital af 8,000 Rdl:r, vinsten vid Antunas försäljning, »för att» såsom han säger, »desto mera ostörd kunna ägna min verksamhet åt litterära arbeten, utan de hinder, som föranledas af ständig uppmärksamhet och bestyr med ekonomiska angelägenheter för de mina». Sonen var nu officer och dottern fullvuxen. Fordringsägarna trodde han sig kunna tillgodose genom lugnare arbete utrikes, hvarjämte han i sin öfverspända fantasi kanske inbillade sig kunna där indrifva åt honom af von Scheven anförtrodda fordringar. Själf har han i Amerika uppgifvit bland annat detta skäl för sin ditresa under förklaring, att han varit delägare i vissa af »den gamle herrns» penningeaffärer och att denne förlitat sig på några främlingar, som olyckligtvis befunnits vara ganska opålitliga.

Huru som helst, tiden var nu inne för Almqvist att »expatriera sig», »emancipera sig från fosterlandet»; ingen »hade gagn af det, att han hemma sutte i gäldstugan». Onda tungor hade alltid varit i liflig rörelse angående honom; och när nu »den gamle herrn», som fruktade att ej få ut sina hopade procenter, med den giriges konst lät ryktena löpa med ockraränta, togo dessa en omfattning, som snart utträngde hvarje besinningsfullt omdöme.

»De tänkesätt, för hvilka jag stridt, erbjuda blott förbannelse», utropar Almqvist. Trött och upprörd, för »sensibel» att längre möta de haglande skymforden, att trotsa den växande stormen, beger han sig på flykten. Långt borta i väster lockade det stora landet med institutioner, fria som de, hvilka han efterlängtat. Där kunde han dölja sig undan de välförtjenta förebråelserna, undkomma hat och förtal. Där kunde han åter, såsom han på sin ålderdom uttrycker sig, få känna inom sig »samma sentiment i själen, som då han var nitton år.»

Visst är, att den som genomläser brefven från hans ungdoms resor och därefter skrifvelserna från de amerikanska färderna, skall i dem finna samma sinne. En flod flyter sin fåra fram, gör kanske ett fall, möter nya nejder och glider åter lugn mellan blommande stränder. Almqvists inre lif, hans själs drömmar voro desamma, fast »Atlantiska oceanen låg emellan hans nätter och hans dagar».

* * *

Då vi nu öfvergå till att genom meddelande af några brefutdrag lämna en bild af Almqvists lif och färder i Amerika, medan hans sak i hemlandet, enligt krigshofrättens dom, var lämnad »åt framtiden, då den kunde uppenbar varda», låta vi honom själf gifva en kortfattad öfversikt öfver de första årens resor.

»När jag först satte foten på Amerikas land, skrifver han, vistades jag någon tid i New Jersey i en liten stad *New Ark*, som för sin trefliga och vackra belägenhet intog mig. Hvad hade jag att göra med New Ark? Ingenting. Icke heller hade jag den ringaste idé om hvart jag sedan skulle fara. Emellertid såg jag mig om, observerade folket, så godt jag kunde, öfvade mig att konversera, gick efter infall än till den ena än till den andra; for så till *New-York*, der jag var några veckor, skref hem, gjorde bekantskap med alla (eller de flesta) dervarande svenskar; for så på *Hudsonfloden* uppföre till *Albany*, der jag ej hade det ringaste att skaffa; for så på jernväg genom en mängd städer till *Buffalo*, i hvars närhet jag åtminstone hade en afsigt, nemligen att se *Niagarafallen*. Så var jag också en smula inne i *Canada*, så att jag såg landets fysionomi och ett skönt ställe Cliftonhill, der Jenny Lind bott i sällskap med sin Goldsmith. Så for jag ånyo från Buffalo öfver Erie-sjön, der jag en natt slet ganska ondt, men dock lyckligen anlände till det täcka *Cleveland* i Ohio. Efter några dagar for jag derifrån midt igenom Ohiostaten till *Cincinnati*, hvarest jag vistades en hel tid (ungefär 5 månader) och sysselsatte mig i en bokhandel.»

Från sistnämnda stad, där Almqvist uppehöll sig vintern 1851—52, flyttade han öfver till S:t Louis, hvarifrån han i bref den 4 oktober 1852 gifver en utförlig skildring af sina förhållanden.

»Det är i sjelfva verket ingen så liten hemlighet», säger han, »huru man såsom främling kommen till en alldeles obekant stad, i ögonblicket der skall kunna blifva så hemma och kunnig, som man behöfver, för att lefva, taga sig någorlunda ut, ej blifva uppskörtad och bedragen samt ej förgås af tråkighet och ledsnad såsom i en öken. Denna hemlighets lösning ligger i sättet att alltid vara fullkomligen obesvärad, men tillika höflig, hvart man kommer, derjemte vara någorlunda snyggt klädd, och framför allt icke ängslig hvarken i fysionomien eller i hjärtat. — Jag kan försäkra, att jag aldrig ankommit till någon stad, utan att inom en eller par dagar der hafva förskaffat mig så många bekantskaper, jag någonsin behöfver».

På dotterns begäran att få veta, hur han lefver och har det, svarar han, att man här »alldeles icke svälter. Jag tror icke, att mamma skulle vilja gifva någon af sina herrar rum, 4 koppar kaffe och 5 rätter mat à 1 Rd:r 30 sk. för dagen. Denna åtskillnad är ju ganska bra för oss på begge sidorna? Ni kan få in mera och jag betala ut mindre, enär det är billigare här.» Han beskrifver, huru han under de vackra, svala månskenskvällarna brukar uppehålla sig utanför the Planters House, der bänkar finnas utsatta och hundratals personer af den s. k. beau monde promenera förbi. Här sitter han eller spatserar »visserligen ensam men dock alltid i Ert sällskap (i tankarna) samt med en liten treflig pipa eller cigarr».

Under påföljande vinter har Almqvist dragit sig tillbaka till den lilla staden Belleville i Illinois, där han också tillbringat de hetaste sommarmånaderna. Han lider nu af klimatet och fruktar att falla i någon långvarig sjukdom, det förskräckligaste en ensam främling kan tänka sig. Han skrifver den 23 januari 1853:

»Mina älskade Marior! Hela denna tid i allmänhet har jag just icke varit i någon glad sinnesförfattning. Härtill äro två hufvudorsaker. Utom min vanliga sorg äro för mig alltid våra förra gemensamma slägthögtidsdagar (namn- och födelsedagar) jämte jul- och nyårsdagar allra värst att öfverlefva, emedan jag då, förklarligt nog, har er ännu lifligare framför mig, och saknaden på dessa dagar är mig oftast så svår, att jag måste stänga mig inne och, skild från alla, öfverlemna mig åt mina tårar. Men sedan jag gråtit ut, blir det något bättre igen. Dessa dagar inträffa mest på hösten, vid jul och nyåret. — Andra orsaken är att vintern här till följd af klimatet är så obehaglig. — Troligen beger jag mig till någon ännu sydligare ort om tillfälle gifves, t. ex. New Orleans, Mexiko eller så». I sin nedslagna sinnesstämning finner han Amerika visserligen vara ett paradis för kroppsarbetare och allt hvad handlande, affärsmän och penningfolk heter, men långt ifrån ett sådant, snarare motsatsen för andra. Hit höra de, som kommit till den nya verlden utan att vara bemedlade och ej duga till att arbeta med händerna som bönder, drängar eller handtverkare:» således öfverhufvud bok- och skrifvarfolk, med ett ord just den arma klass, säger han, »hvartill jag hör, och hvartill ni skulle höra, om ni vore här. Hvad dessa hafva att utstå kan knappt beskrifvas. — Kan åter en pennskrifvarmenniska användas i och för något yrke tillika, då går det och kan gå väl nog. Men detta är en större konst, än någon tror, för folk af vårt slag.»

Vissa omständigheter, som förklara hans nedstämdhet vid denna tid och upplysa om de inkomstkällor han dittills haft, vidrör Almqvist i ett bref från senare år.

»Första året af min utevaro i Amerika, då jag lefde i S:t Louis, säger han, hade jag i förening med några bekanta, som förehade emigrationsplaner till Norra Mexiko, varit i stånd att förtjena något penningar genom det biträde i vetenskaplig väg, råd, underrättelser och hvarjehanda, hvarmed jag hjelpte detta sällskap; och du vet att jag öfversände till Er från S:t Louis allt hvad jag möjligen kunde. Detta var visserligen litet och så obetydligt att det ej förtjenar ens att nämnas; men det lättade emellertid mitt hjerta. Detta sällskap hade förnämligast planer för bergsbruk, till upptagande af silfver, hvaraf det der landet i vissa okultiverade trakter har öfverflöd. I början lyckades det bra, och jag skulle sedan få min utdelningsprocent i och för min medverkan; och jag skulle äfven sjelf resa efter såsom du flera gånger sett af mina bref; och jag kom äfven så långt som till Texas, der vid Rio Grande Mexiko anstöter. Men nu utbröt just dessa utomordentliga oroligheter under Santa Ana; hela Mexikanska landet inveckIades från norr till söder i oräkneliga guerillakrig mot denne tyrann. — Således var det redan vackert nog, att det der tyska bergsbrukssällskapet kunde så pass som rätt och jämnt hålla sig vid existens; men någon profit var derunder omöjlig. Så blef också jag utan, och sattes ur stånd att sända något hem. Detta grämde mig så, att jag förlorade all lefnadslust, i tanken på Er och er öfverlåtna ställning. Att jag sjelf personligen hade svårt — ja, mången gång så svårt, att jag blygs att tala derom — det frågade jag minst efter.»

Äfven under de svåra betryckets dagar, han här omnämner, förstod han dock att bereda sitt lif en viss trefnad. Han skildrar i bref från Belleville, hurusom han gjort bekantskap med en polsk eller tysk adelsman, som för en politisk förbrytelse varit dömd till döden och flytt till Amerika, där han etablerat ett lånbibliotek. I dennes familj är han en ständigt välkommen gäst. »De hålla så mycket af mig, att de gärna skulle se mig hvarenda kväll, om jag ville gå dit så ofta.» Här förtjusar han värden genom att på pianot anslå marseillaisen. Han spelar kort i sällskap med husets läkare, en liten kvick tysk doktor. — En annan gång gör han en utflykt till Florida för att se detta fordom spanska, ryktbara land. Härunder kommer han till en liten stad Mobile.

»Under det jag promenerade i den öfre delen af Mobile», säger han, »der gatorna slingrade sig mellan idel hvitmålade med små pelare försedda trädhus, af den nättaste byggnadsform och omgifna med trädgårdar, der höga accacier, sycomorer, evergreens och oleandrer växte, kom jag åt ett håll, som mer än andra behagade mig, och jag gick in i ett hus. Det gör jag nästan öfver allt, när jag ser ett hus, som jag tycker om. Till samtalsämne behöfs då ej annat än att fråga på rum, och under tiden får man se husets inre, familjen, inrättningar och allt hvad man önskar. Slutligen finner man rummen för dyra eller af någon annan orsak icke passande, tager ett artigt afsked och går. Såväl jag kom in i det hus jag nyss nämnde. Der bodde två enkefruar, som talade en dålig engelska och ingen tyska eller franska alls. Efter ett kort samtal befanns att de voro helt nyligen komna till Amerika — och utgjorde ingenting mindre än ett par — svenskor. I sällskapet befann sig också en ung man från Jönköping. — Inom en qvart voro vi så godt som syskon, hvilka skådat hvarann från barndomen.»

Vägen för nu till det heta och sumpiga New Orleans och härifrån utför Missisippi ut på den mexikanska golfen och däröfver västerut till Texas. Han landar vid den lilla hamnen Indianola, vandrar ett par dagsresor inåt landet till staden Victoria och hvilar under natten på prärien. »Oräkneliga betande åsnor skria, prärievargar skälla, långa skallerormar slamra omkring i gräset, men framför allt sjunga millioner mosquitos och ängssyrsor.» I sammanhang med skildringen häraf skrifver han i bref till de hemmavarande:

»Det vore högst dumt och förmätet af mig att skryta af helsa; jag kan endera dagen ligga på sjuk- eller dödsbädden, såväl som en annan. Emellertid får jag högeligen tacka Gud, att jag hittills ej haft den ringaste känning ej en gång af hosta eller snufva, ehuru jag flera gånger kamperat på ängar och i skogar och flera dar varit i väta, då efter regn alla vägar äro upplösta. — Det har stundom händt på resor, att jag nära hela veckor haft intet annat än litet torrt bröd att förtära; sedermera, framkommen, har jag haft rätt ansenliga måltider, men af denna omvexling ej känt den ringaste olägenhet. Allt sammanräknadt och då jag här och der både träffat angenämt folk och stundom på somliga platser äfven lecture till själens uppfriskning, skulle jag kunna finna mig väl nog, om jag blott kunde hoppas, att Er ställning icke vore så svår. Denna tanke plågar mig och trycker ner mig till melankoli. Min egen ställning har också på detta år varit ekonomiskt svår, men detta grämer mig egentligen blott derföre, att jag varit urståndsatt att skicka Er något. Jag har likväl nu en förhoppning, att det skall blifva bättre mot hösten, och då skall ni äfven i detta afseende höra af mig.»

Han bor nu i New Braunfels, långt inne i Texas. Hans oro har väckts af en process, som von Scheven i hemlandet anställt rörande Almqvists ofvan omnämnda gåfva till barnen. »Det var nu så ganska länge sedan jag fått något bref från Eder», skrifver han till dottern — »den största och den enda glädje jag nu för tiden äger! Sedan jag genomläst ditt och Ludvigs bref uppstego likväl åter flera sorgliga tankar». Emellertid förlitar han sig på gåfvobrefvets laglighet och tillägger: »Jag hoppas således det bästa. Framför allt däraf, att ni har den kloke och ädle bror Fridolf till beskyddare. Gud välsigne honom.» Processen blef nedlagd, ty allt var i sin ordning, och barnen fingo behålla, hvad de af fadern erhållit.

»I min närvarande ställning, skild från Er och utan hem, är det för mig naturligtvis det intressantaste att resa och se mig omkring så mycket som möjligt. Men härvid uppstår troligen hos Er den tanken, huru jag i min medellöshet kan göra det? Detta skall jag med några ord förklara. Så som jag — och alla af samma slags klass eller folkhorizont som jag — reser är det nästan mindre kostsamt att resa än att vistas på ett ställe. Detta är en egenhet i Amerika och fordrar dessutom också den lätthet att röra sig och kunna umbära, när det gäller, som jag, uppriktigt sagdt, har kanske i högre grad än många andra.»

Till belysning af sättet att färdas under de långa flodresorna berättar han:

»Jag har på dylika resor vanligen litet bröd och ost, det är alltihop. Att få en sofplats beror på den händelsen om icke fruntimmer resa med, hvilka alltid hafva företrädet. Dessutom består sofplatsen blott i en afplankning, der man lägger sig på bräder. Har man madrass med sig, så ligger man mjukt. Jag har aldrig fört sådan med mig. Man tillbringar eljest natten sittande på en koffert eller stol, der man samspråkar med alla de kring fyrugnen samlade passagerarne eller sofver när det bär åt. Jag har mest alltid på dylika resor sofvit mycket godt, insvept i min slängkappa och lutad mot någonting, som jag kommit öfver. När jag blifvit för mycket hungrig, har jag stoppat min pipa, hvilket utgjort min ständiga reströst; tobaken tillfredsställer magen en stund. Mot morgonen vakna fruar och madamer och sätta kaffekokaren på fyrugnen. Då kan man lätt få sig en kopp (utan mjölk och ofta utan socker). Nåväl! — när man kommer fram, är man inom en dag åter restaurerad. Men visst och säkert är, att jag icke skulle nännas låta Er slita så ondt på en resa.»

»Jag vill säga Er hvartill min håg för närvarande mest står», säger han i bref om hösten 1853: »Jag önskar komma till Mexiko, nemligen till hufvudstaden. Alla dessa Tyskar (ett på det hela taget snuskigt folk) och alla dessa engelska Amerikaner, Yankees, i de förenta Staterna (ett reelt, men mycket torrt och tråkigt folk) har jag nu tillräckligt gästat. Jag önskar komma något bland Spanjorerna, som utgöra ett vida kuriösare och mera poetiskt folk. — Någonting annat, hvarpå min håg leker, och som beror på utvecklingen af de förestående händelserna i Europa, är att göra ett afstick öfver Atlantiska Ocean; igen till Gibraltar; samt derifrån öfver Medelhafvet och Archipelagen till *Constantinopel*. Denna stad har jag i min fantasi alltid tyckt om, och genom det närvarande kriget vore den dubbelt märkvärdig att besöka. Det står naturligtvis i Guds hand, huru dermed kan gå... Ett annat förslag, som också mycket leende står för mig, är, att sedan jag en tid sett mig om i Mexiko, derifrån öfver Tchuantepee eller Panama gå till San Francisco och Californien. — Från San Francisco skulle jag förmodligen då göra ett litet afstick till Honolulu (på de s. k. Sandwichsöarna) och China eller Japan på några månader. Kom jag till China, så kunde jag sedermera derifrån lätt öfver Hindostan och Persien komma till Asiatiska Turkiet och så öfver denna väg till Constantinopel. Då vore jag i ert grannskap.

Huru Almqvist tillbringar sin dag i New Braunfels beskrifver han sålunda:

»Hos Herr Jacob Schmitz (som sjelf är katolik) äter också pastorn för härv. katolska församling, jemte mig och en hop annat folk. Pastorn är en ung munter, halfkomisk man, i sina åthäfvor fullt lik en Upsalastudent, men icke desto mindre Franciscanermunk och mycket ifrig katolik. Han är polack och heter M.... Men Herr M. kan blott tyska och ingen engelska; alltså har han bedt mig om engelska lektioner, hvilket jag hvar afton efter théet ger honom i Herr Schmitz sängkammare. Deremot har han gifvit mig polska böcker, hvilka, då här i N. B. snart sagdt inga böcker finnas, äro uppfriskande nog. Vidare regalerar han mig med alla möjliga katholska historier, beskrifver Påfven i Rom och munkarne i hela verlden. Han tror fullt och fast, att ett italienskt helgon Sanct Antonius den yngre — predikat för fiskarna i Adriatiska hafvet och att dessa fiskar i tusental kommo till stranden för att höra hans predikan; men att han dispenserade dem från Dopet, emedan de redan och all sin tid lefde i vattnet.

Nåväl, sedan lectionen med Hr M. slutat, går jag vanligen ut på galeriet utanför Hr Schmitz matsal, der jag med min pipa sätter mig i den der stationerade gungstolen och med stilla betraktelse skådar upp på det herrliga firmamentet. Med höstaftnarna i Texas kan ganska litet jemföras i skönhet: himmelen är här dunkelblåare, stjernorna glänsa utomordentligt, och månen — när dess tid är — skiner starkare och klarare än i Sverige. Men melankoliskt är det för mig, att se den älskade constellationen Carlavagnen ligga halfvägs ner emot skogen, då den i Sverige står nästan rakt öfver hufvudet. Detta påminner om huru långt vi äro skilda från hvarann! Också lysa här flera constellationer, som man i Sverige icke ser. Jag finner dem vackra och dyrbara nog — men jag tänker alltid: ack, ni höra mig icke till!

Hvad händer mig, då jag kommer hem? Då möter mig Hr H., som bor i samma hus med mig. Han är ett ännu märkligare original och långt ifrigare katolik än Hr M. Hitkommen för att bli Texan, har han nu i stället fallit på den tanken att bli munk, gå i kloster och så tillbringa lifvet med att göra ingenting, hvilket är hans hufvudsak. Men för detta ändamål måste han lära sig latin för att kunna läsa messan etc. Följaktligen tar han nu lectioner af mig i latin, och jag roar mig med att skolmästra honom rätt duktigt... Den latinska lectionen ger jag vanligen sedan jag redan afklädt mig och lagt mig, då Hr H. sitter vid bordet framför min säng och konjugerar och declinerar. Efter en timme eller halfann, tillbragt på detta sätt, önskar jag Hr H. på tyska en rolig Godnatt, vänder mig mot väggen, insomnar och drömmer — merendels om Sverige.

Om morgnarna går jag vanligen till Hr L..., utgifvare af härvarande Tidning och en ordentlig filosof, samt dessutom en ganska älskvärd man. Honom biträder jag med genomseende af alla Amerikanska tidningar, hvarur vi göra utdrag m. m. Hr L. är bördig från Frankfurt. Vi resonnera således om Europas olyckliga belägenhet och sluta vanligen med öfverläggningar i Botanik. Hr L. är nämligen ex professo Botanist och underrättar mig om Texas alla blommor.

Säkert skall ni finna allt detta lefverne ganska opoetiskt, och det är så också. Icke dess mindre, när jag emellanåt sitter för mig sjelf, skrifver jag hela högar af pappersark fulla med Törnrosboksfantasier, hvaraf jag icke vet om det minsta nånsin blir tryckt. Men det var

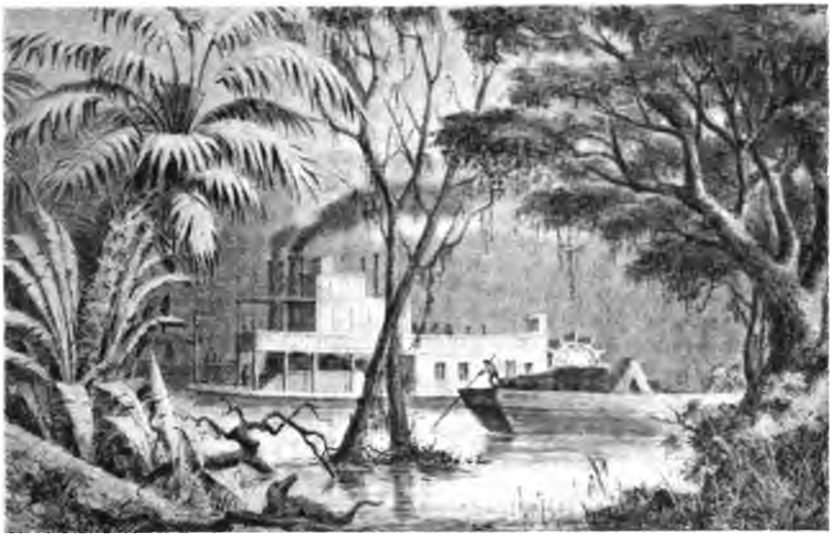

FLODÅNGARE I FLORIDA PÅ 1860-TALET.

LUDVIG ALMQVIST.

alldeles på samma sätt på 1820-talet, då jag också blott för mitt nöje på lediga stunder skref hela lådor fulla med manuskripter, hvilka sedermera genom en ren tillfällighet kommo att skåda dagsljuset genom Tryckpressen. Jag vet icke huru Gud tänker göra den här gången.»

Våren 1854 har Almqvist flyttat sina bopålar till Philadelphia. Han har tröttnat på Texas, som blifvit honom obehagligt äfven därföre, »att han där förlorat det lilla han sammansparat»; och 600 svenska mil far han att söka en angenämare ort. På den nya orten härskar ett ideelt lif fullt ut så mycket som i Europa, men friare. Och när han betraktar Delawarefloden, vaknar en ljusblå fantasi, som mycket rör honom.

»Här, tänkte jag» — så skrifver han till sin hustru — »på ett af dessa skepp skulle du, Maria och Ludvig öfver Atlantiska hafvet anlända för att helsa på mig!!! Hur förflugen ock tanken på er hitkomst nu må vara, kan det dock icke skada att derom tala en liten stund.» Och så följa skälen för och emot — en öfverflyttning af hela familjen är ej möjlig, Ludvig måste stanna i sin svenska tjenst. »Men för Er begge», fortsätter brefskrifvaren, »att mista *honom*, som ni har så stort skäl att högt älska, och i stället få mig, vore för Er ett ganska slätt byte: Egentligen vore vinsten endast å min sida att ega Er, men icke å Er sida att ega mig.»

Återseendets drömda stund uteblef, och meddelandena från hemmet läto vänta på sig. Den 8 juli 1854 heter det i bref till dottern:

»I går fick jag ånyo fira en för mig ovärderlig Högtidsdag; jag bekom nemligen ditt bref, skrifvet annandag Pingst. Såsom den sista underrättelsen från Er var i fjol somras, således nära ett helt år sedan, var det nya brefvet nu för mig så efterlängtadt och kärt, att jag höll det med förtjusning i min hand, innan jag öppnade det. — Då jag såg Fridolfs sigill och stil på utanskriften, kunde jag knappt afhålla mig från tårar, emedan jag alltid betraktat honom såsom hela vår slägts goda ängel.»

I samma bref heter det bland annat:

»Också får jag väl tillstå, att knappt någon resande rest på ett i många fall så eget och besynnerligt sätt, som jag, när jag öfverskådar de sednaste åren, finner mig hafva gjort; och det till följd af mitt ödes och kanske äfven min personlighets egenhet. — En annan skulle väl i min besynnerliga ställning vara förtviflad. Hvad mig beträffar, går genom hela mitt väsen en fin melankolisk skuggning vid minnet af Er och tankarne på Sverige; men denna schattering faller för öfrigt på det muntraste humör och ett lefnadsmod, hvarförutan jag också ej en enda dag skulle kunna existera eller slå mig ut. Såsom min barndom och ungdom nu mycket lifligt stå för mitt minne, känner jag inom mig för närvarande ungefär alldeles samma sentiment i själen som då jag var nitton år — och jag är dock så gammal-gammal att jag är den äldste af nästan alla nu lefvande, dem jag personligen känner. När jag for till Upsala för att studera på magistergraden var jag också ungefär 19 år. Nu far jag som student ut i hela verlden, kanske blir jag nu ock åter magister i denna större mening. När jag först kom till Amerika, hade jag många grå hår; nu hafva de för det mesta gått bort. Hettan har gjort mig såsom de flesta söderländingar (vi hafva lefvat på Africas polhöjd) nästan alldeles svarthårad.»

Med de amerikanska förhållandena känner han sig tillfredsställd, ehuru han ännu har det »blott så, att han ungefär kan lefva». Visst gifves det också här humbug, charlataneri och grundlöshet. Men, säger han, »det är icke som det Europeiska Humbuget, Charlataneriet och Grundlösheten, hvilka ofta äro där så djupt inrotade att man ej blir dem varse, och af själfva lagarne så heligt hållne, att de ej få vidröras».

Emellertid gå åren, den gamla ögonsjukdomen gör sig åter kännbar, och belåtenheten med den stora staden, där han allt fortfarande är bosatt, börjar att ge vika. För att undfly »det torra, tråkiga och skenheliga Philadelphia» företager han resor till foten af Aleghanybergen; och i dessa trakter, som han finner mycket romantiska, vistas han med några litterära vänner långa tider. Eljest sysselsätter han sig med studiet af spanska språket och arbetar i ett stort bibliotek, där han har goda vänner. »Således har jag då åtminstone återbekommit hvad jag förut så mycket saknade i Amerika, nämligen en rik tillgång på goda böcker.» Det är dessa som hålla honom kvar, »ty Philadelphia är jämförelsevis snart sagdt den enda stad som är rik på böcker och kan meddela denna tröst». Eljest skulle han gärna velat flytta längre upp mot norden, heter det.

Han flyr för någon tid undan till den ej så långt aflägsna lilla staden Burlington i New Jersey och gifver i bref därifrån i september 1857 ånyo uttryck åt sin längtan efter bref från hemmet:

»Älskade Maria! Jag skrifver detta bref i ett slags förtviflan emedan det är nu så gruffligen länge sedan jag fick något bref från Eder! Har ni alldeles öfvergifvit och glömt mig? — Ni har ändå några vänner omkring Er; men jag har ingen. Ack, om ni visste, hur tungt det kännes. Har någon ny olycka, någon stor sjukdom händt Eder? Jag gör mig så många sorgliga föreställningar. Jag vet väl, att du icke gerna skrifver, goda Maria, men kunde icke lilla Maria och Ludvig beröfva sin tid så många minuter, som att sända mig några rader till hugkomst, till underrättelse och — åtminstone någon liten tröst.»

»Jag har nu» — fortsätter han — »genom ett slags litterärt engagement en förhoppning att öfver hösten och vintern komma ut, antingen till Mexiko eller Peru, hvilket jag alltid mycket önskat; helst det är länder, der ingen vinter finns.»

Emellertid är han ännu i december kvar på samma ort, och sedan han där fått bref både från Sverige och Dresden, där dottern nu uppehåller sig för artistiska studier, skrifver han till henne:

»Dina bref för hvilka jag nu så innerligt tackar dig, hafva hos mig väckt många betraktelser. Men genast och främst måste jag rätta ett stort misstag, som synes i ditt sista bref, deri du tyckes tro att jag varit ond på Eder för att jag en så lång tid saknade några rader från Er. Ack! hur skulle jag kunna vara ond eller i den meningen ledsen på Er? Hvad rättighet hade jag dertill? Nej! men jag var en lång tid obeskrifligt sorgsen: jag tänkte oupphörligt på Er. och visste icke hur det var —.»

Samma oro förföljer honom ständigt. Den 26 november 1859 innesluter han bref till de sina i konvolut till brodern:

»Blif icke ond på mig, käraste Fridolf, för att jag inneslutit detta bref under ditt kuvert Såsom flera bref synas ha gått förlorade, hade jag ingen annan utväg. Bed för Guds skull lilla Maria eller Ludvig snart skrifva; jag är så obeskrifligen orolig.»

Philadelphia är fortfarande Almqvists fasta boplats till år 1860, då han flyttar icke mot norden utan åter mot södern, åter till New Orleans, nere vid mexikanska bukten. Här bryter nu den stora rebellionen ut. Staterna där nere resa sig mot de norra. Republiken är i fara. Skall ett kejsardöme bildas i de Förenta staternas rike, slafveriet träda i frihetens ställe? Almqvist, unionisten, Lincolns ifrige anhängare, slafveriets bittraste fiende, måste fly undan för den växande stormen. På vägen därifrån mot Mexiko blir han i detta Texas, hvilket redan 1854 blifvit honom så obehagligt, emedan han där »förlorat det lilla han sammansparat», nu fullständigt utplundrad, äfven på alla sina handskrifter. Han styr färden, oändligt lång, genom de orofyllda staterna åter mot norden och söker i Washington Lincolns hjälp för att återfå sina tillhörigheter. Detta är naturligtvis fåfängt, och på hösten 1861 finna vi Almqvist ånyo i Philadelphia.

»En sort halfbekantskaper har jag väl, med tråkiga och dumma amerikanare, men hvilkas sällskap jag hellre undviker, emedan de alltid föra politiskt eller religiöst gräl, och disputerna och ledsamheterna, jemte svårigheterna att ens lefva, äro nu värre än nånsin, allt sedan det stora kriget bröt ut. Före detsamma gick det någorlunda an här, men nu är det odrägligt och synes blifva värre med hvarje vecka. Min enda tröst är då att spatsera ut omkring i det onekligen sköna landet, derest jag ej har att bestrida några göromål för mitt uppehälle eller besöka andra städer. — Ack, jag skulle ej ett ögonblick dröja att gå in i unionsarmén och begifva mig in i sjelfva kriget, om jag vore yngre eller egde en smula mera fysisk styrka, så att jag kunde bära vapen. Men det är omöjligt för mig.»

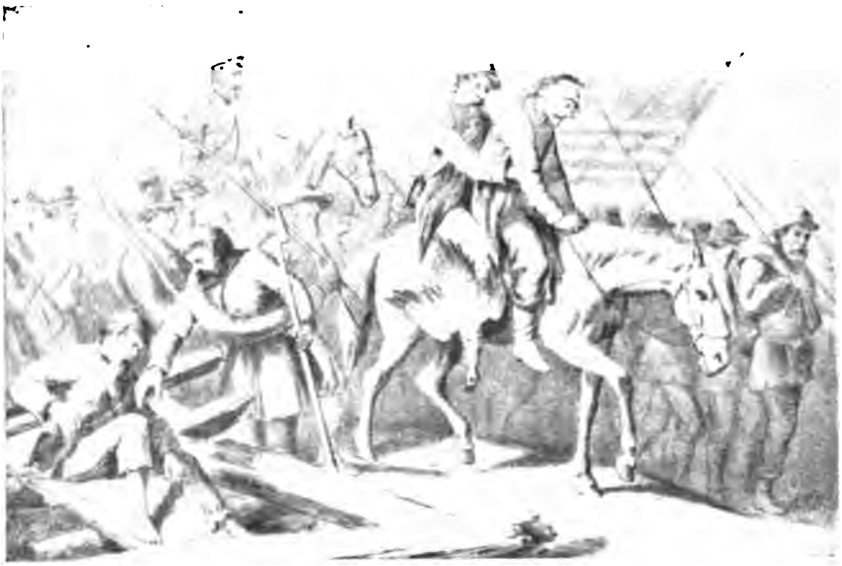

TRANSPORT AF SÅRADE UNDER DET AMERIKANSKA INBÖRDESKRIGET.

»Min helsa är mycket god och jag kan icke klaga öfver dåligt lynne eller nedslagenhet» — skrifver han derifrån i november på engelska till sin »kära älskade lilla Maria» — »utom då jag tänker på Er och Era svårigheter. Mina egna vilkor äro visst hårda, och min ställning är förstås dålig; men hvad betyder det? Svårigheter och betryck i en eller annan form ha alltid varit mitt öde sedan barndomen och jag är nära nog van dervid. Jag har haft för litet sinne att skapa en bättre verld åt mig — och det må gerna vara, om ni haft det bättre. — Jag har att utstå nästan alla slags umbäranden, men Gud vare lof! jag har hittills kunnat det».

Krigets fortgång ökar hans betryck. I juni 1863 skrifver han:

Almqvist var, när detta skrefs, 70 år gammal. Dock, när invasionen nådde Pensylvanien, begaf han sig till stridsfältet och bevistade såsom åskådare det blodiga tredagarsslaget vid Gettysburg. Han skrifver härom, hurusom han i en af de hetaste drabbningarna såg en af sina bästa vänner stupa, svårt sårad.

»Jag skyndade fram till honom, såg honom dö och var helt nära att bli huggen i stycken sjelf; men, lyckligtvis kanhända, i stället för att få mitt hufvud afslaget, miste jag endast min hatt, som blåsten tog och for i väg med, jag vet icke hvart. I det samma, då jag såg min vän död, grep jag hans hatt och betäckte dermed min hjessa och mitt buskiga hår, som flög för vinden i alla riktningar. Från detta ögonblick har jag burit just denna hatt såsom på en gång en souvenir från min döde vän och tillika som ett minne från de fält, der vi stredo och vunno den ädla segern vid Gettysburg».

Denna skildring lämnas i bref, hvari öfversändes vidstående porträtt. Om detta säger han: »Det är min resekostym; såsom jag varit en resenär i hela mitt lif och är så än. Hatten är en militärhatt; men jag bär den, emedan därvid är fäst en händelse, som gör den för mig dyrbar». Enligt ett bref till dottern i september 1863, där samma tilldragelser skildras, är hatten en sådan som brukas af frivillige vid vissa kårer.

Ett par år ännu höll Almqvist ut i Amerika. Fjorton år hade han varit där, skild från sina kära. »Var säker, att jag glömt intet, intet af allt. Om jag också förlorat så mycket, har jag dock alla minnen kvar.» Han tänker på den stackars Mazér, målaren som gjort hans kända bild.

»Om du eller någon af Er», skrifver han till hustrun, »träffar honom, så glöm för all del icke att innerligt och hjertligt helsa honom från mig. Jag gissar, att han nu blifvit mycket åldrig. Goda, fattiga Mazér! Han är också en ibland dem, som trott, att stor arbetsamhet och oaflåtlig flit skulle vara i stånd utan vidare, att skänka honom ett lif att lefva af.»

»Jag beklagar mig sällan», heter det i bref till sonen i november 1864, »ty det hör icke till mitt humör; likväl vet jag ingen sommar eller höst, som varit värre för mig än detta år. Jag kan icke säga, att jag varit ordentligen sjuk eller just sängliggande; men jag har känt en allmän tryckning eller nedslagenhet öfver hela mitt väsende hufvudsakligen härrörande af två stora orsaker: den ena att jag på så lång tid varit alldeles skild från Er; och den andra, som visserligen är ganska mycket olik den förra, men som dock utöfvar mycken verkan på mig, nämligen det politiska tillståndet

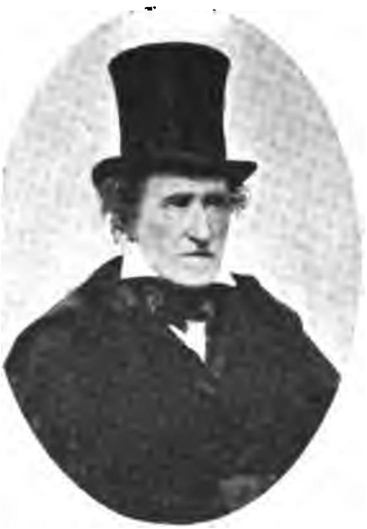

C. J. L. ALMQVIST 1863.

i Förenta staterna, som ligger mig mycket om hjertat; ehuru säkert du, min goda Ludvig — och många andra jemte dig — skola utropa; Min Gud, hvad har pappa att göra med det? — Rätt nog: jag erkänner det: men likväl ligger denna Amerikanska Institution så nära till de sensationer och öfvertygelser, jag alltid hyst — och det för längesedan i Sverige — att jag icke kan annat än intressera mig derför. Krigets utgång för Unionens upprätthållande har en lång tid synts mig mycket vacklande och oafgjord.»

Nu drifves Almqvist af sitt ombytliga lynne åter ut på resa. Han flyttar till sitt gamla S:t Louis och roar sig där med att sammanskrifva den sedermera i Sverige tryckta lilla boken »Guldmakeriets historia». Lincoln mördas långfredagen 1865. Richmond, rebellernas hufvudort, ger sig. Kriget slutar. Sommaren infaller, tryckande het, och Almqvist lider mycket däraf. Hemma i Europa, där Danmark slitits i stycken, har åter lugn inträdt; och i Sverige börjar frisinnet ändtligen göra sig hördt. Representationsreformen är ej längre omöjlig. Nu vill Almqvist vända åter öfver hafvet. I Amerika är friheten tryggad, han har där bevittnat dess seger. Nu,

GRAFKORSET FRÅN BREMEN.

en skröplig gubbe, vill han på närmare håll kunna följa de idéers framgång därhemma, för hvilka han offrat ungdom och mannaålder. Hösten 1865 återvänder han och slår sig ned i Bremen. Här når honom i december ryktena om att reformförslaget af de svenska ständerna antagits. Många personer i Bremen vilja visa sin glädje öfver denna tilldragelse genom att »i dag på aftonen illuminera sina våningar».

»Det säkra är», skrifver Almqvist, »att om (såsom jag förmodar och innerligen hoppas) denna uppgift bekräftar sig, så förestår Sverige en stor framtid. Icke alle skola se det så genast; men den tid torde icke vara mycket aflägsen, då t. ex. till en början Danmarks innevånare, i en eller annan form, skola anmäla sig att få bli annexerade med Sverige. Detta torde möta åtskilliga hinder — t. ex. från Öster och Söder — men torde komma att gå igenom ändock, i synnerhet sedan Friheten slagit motståndarne och vunnit sin stora seger i Amerika. Om nu så händer, hvilket jag tror, så skola då Sverige, Norge och Danmark komma att utgöra *en* stor och betydelsefull *Skandinavisk Monarki* — ungefär som England, Scottland och Irland sammangingo till *ett* stort Storbritaniskt rike; — och hvaruti Sverige skall hafva att spela den förnämsta rollen likasom England i Storbrittanien. Då skall Carl XV i Norden bli en konung, på hvilken många, många i Europas Öster, Söder och Vester skola skåda upp med beundran, kärlek och hopp.

När alla dessa stora saker inträffa, så är jag förmodligen död, men det gör ingenting, jag är glad ändå.»

De ljusnande framtidsutsikterna för fosterlandet äro nu hans beständiga glädje. Träget arbetar han ock på sina »Svenska Rim», studerar i biblioteken och samspråkar med sitt värdfolk, »det beskedliga herrskapet Henke».

»De påminna mig i flera fall om det goda folket Öfverbergs i Bryggaregränden. Herr Henke sjelf är smårolig i sitt sätt att yttra sig, och sitter gerna och knottrar torrt och kort i sin soffa, när han om aftnarna kommer in från sin verkstad.»

»Ack vi hafva blott 2 eller 3 dagar mellan hvarandra», säger han till de sina. Brodern Fridolf får han återse. Men sjukdomen slutar hans lif, innan hoppet att ännu en gång få möta hustru och barn går i uppfyllelse. Odysséen i band af rödt saffian och ett häfte »Svenska Rim» med omsorgsfullt präntad titel ligga på stolen vid hans bädd på sjukhuset, där han vårdats af den välvillige doktor Noltelius.

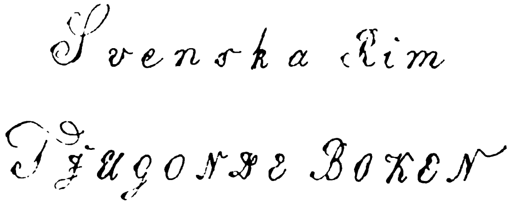

Svenska Rim

Tjugonde Boken

Herr Henke lämnar om Almqvists död underrättelse till brodern i bref den 27 september 1866 med några ord, som i öfversättning lyda: »Sedan min sista skrifvelse den 22 dennes har det behagat Herren öfver lif och död att till sig i sitt rike kalla Eder herr Jules Charles. Han dog i går eftermiddag. Då min hustru besökte honom förra söndagen, var han så svag, att det nästan var att förutse, att han icke skulle lefva längre. I går eftermiddag, då hon åter ville besöka honom, var hans bädd tom. Han hade kort förut insomnat. Begrafningen äger rum lördagen den 29 dennes. Frid öfver hans aska! — — — I förväntan på Edert benägna svar förblifver jag högaktningsfullt H. Henke, Seemanstr. 7.»

Dottern, som vid underrättelse om faderns sjukdom skyndat till Bremen, anlände kort efter hans död och ordnade om anskaffande af egen grafplats för honom, som först blifvit, såsom andra obemedlade, nedsatt i allmän jord. »Skulle jag låta honom ligga så», — skrifver dottern — »för att efter en kort tid häfvas undan och alla spår efter hans graf försvinna? Jag kunde det ej, helst som dessa utomordentligt hyggliga människor omkring mig, dels Noltelius dels Henkes, alla tyckte, att jag framför allt borde köpa honom en graf och då jag tänkte därpå, huru han, min stackars Pappa! så länge han lefde jämt fick flacka omkring som en fridlös, tänkte jag att han åtminstone efter döden kunde behöfva ligga i ro».

Här på Heerdenthors Friedhof fick han hvila, intill dess framdragandet af en järnvägslinje år 1901 föranledde stoftets öfverflyttande till Sverige, där det den 18 november nedsattes i morfaderns C. C. Gjörwells graf invid Solna kyrkomur. I samma graf hvila också Ludvig och Maria. Korset från grafven i Bremen är nu uppsatt på Skansen till erinran om den gamle, som dog i landsflykt efter att ha lidit mycket. »Hela hans åsyn, säger d:r Noltelius, utvisade en människa, som genomgått de sváraste lidanden.»

Vi sluta med Almqvists egna ord från förr:

»Om allt, som lägges mig till last, icke blott låge i det ljus, hvari människorna se det, utan i fullkomligt ljus, så skulle jag vara glad. Dit kommer det kanske en gång, sedan jag längesedan är död.»

DEN GJÖRWELLSKA GRAFVEN VID SOLNA KYRKA.

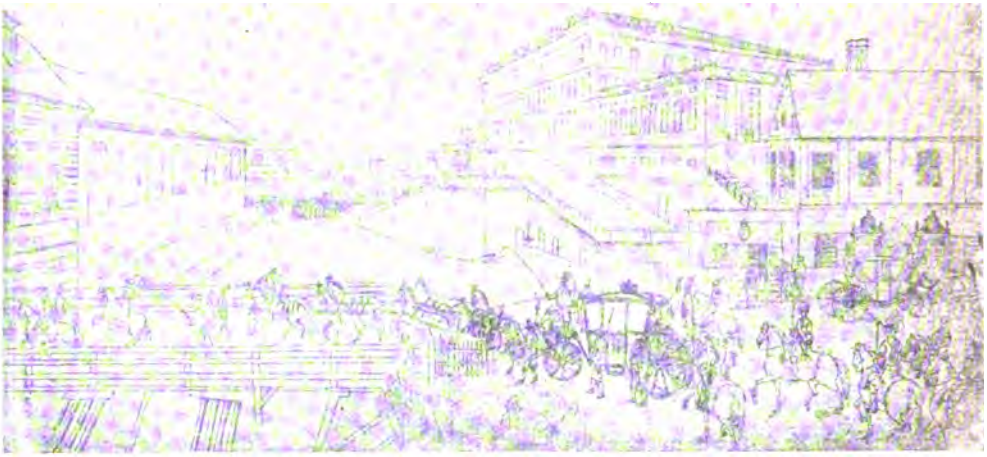

MYNTTORGET. KUNGLIG KORTÈGE ÖFVER LILLA NORRBRO. BLYERTSTECKNING AF ELIAS MARTIN.
I Westinska samlingen i Uppsala universitets bibliotek.

INTERIÖRER FRÅN GUSTAF IV ADOLFS TID.

UR SAMTIDA ANTECKNINGAR

AF MALLA MONTGOMÉRY.*

Med 6 bilder.

KONUNGENS FÖRMÄLNING.

DEN första november (1797) firades förmälningen. Året förut hade konungen med sin förmyndare varit i Petersburg, där hans äktenskap med den äldsta af Katarina II:s sondöttrar, den vackra och intagande *Alexandrina*, var nästan afgjordt, men som icke kejsarinnan ville tillåta prinsessan att öfvergå till lutherska bekännelsen, var den unge Gustaf Adolf, ehuru verkligen intagen af den sköna flickan, för samvetsgrann att vilja emot Sveriges grundlag gifva det en grekisk-katolsk drottning; och afbröt därföre giftermålsunderhandlingarna, oaktadt alla de fester och all den förtjusning, hvarmed han i Petersburg omgafs. Samma afton då förlofningen genom en stor fest skulle firas tillkännagaf han sitt beslut och uteblef, då han väntades. Den unga prinsessan hade dånat, och den stolta Katarina, nästan för första gången motad i sina planer af den adertonårige ynglingen, kände häröfver en harm och förtrytelse, som säges hafva påskyndat hennes död. Hon dog vintern 1797.

Detta drag af ståndaktighet och själfständighet hos Gustaf Adolf väckte allmän högaktning. Det var nu så mycket mera högtidligt och rörande att se den brud han själf valt; hon var syster till ryske storfursten Alexanders gemål, Elisabeth, och denna släktskap bidrog väl ock att bestämma konungens val. Hon var af lutherska läran. Landvägen hade prinsessan från Ystad rest till Gripsholm, där mötte henne fästmannen och förde henne sjövägen till Drottningholm; därifrån hon på förmiddagen höll sitt högtidliga intåg till Stockholm. Alla damer, som nu för henne skulle presenteras, voro samlade på slottet i stora galleriet; och de hittills opresenterade blefvo nu först för konungen föreställda. Han såg då bra ut; hade stora mörkblå ögon, men något för utstående och stirrande, krokig, vacker näsa, stora röda läppar, som allt för sällan drogo sig till något leende, som uppklarnade hans allvarsamma anlete. Han var mera lång än liten och hade en smärt, vacker gestalt, men något stelt och kallt i hela hans väsende aflägsnade hjärtligt deltagande och till-

---

* Öfverstinnan Malla Silfverstolpe, född Montgoméry, hade ända från barnaåldern fört dagbok, ur hvilken hon på äldre, ensamma dagar sammanförde sina minnen. Ur dessa minnen äro följande episoder hämtade. Hon var född 1783 och således endast 14 år gammal vid Gustaf IV Adolfs förmälning.

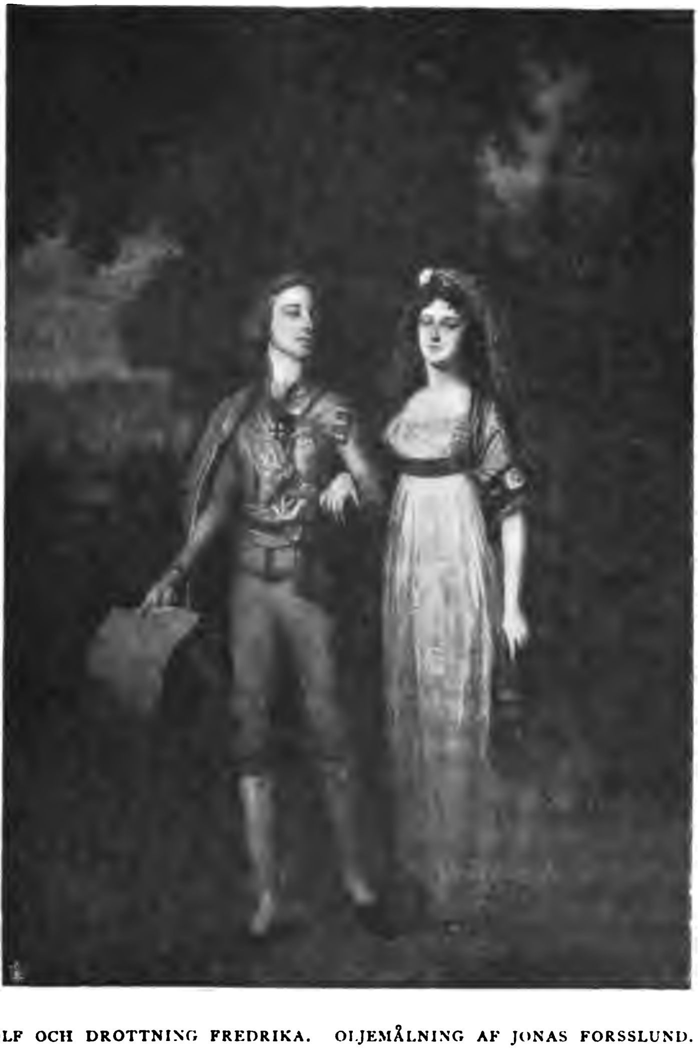

GUSTAF IV ADOLF OCH DROTTNING FREDRIKA. OLJEMÅLNING AF JONAS FORSSLUND. *Å Gripsholm.*

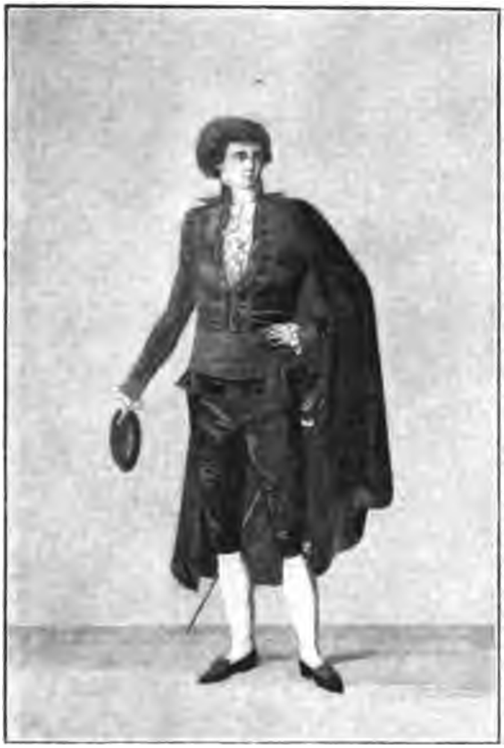

HOFDRÄKTEN. MEZZOTINTGRAVYR AF J. F. MARTIN.

gifvenhet. Han klädde sig noggrant och tvunget, hans halsduk såg ut att vara för hårdt tilldragen omkring den långa halsen, som den alldeles i mångdubblade veck betäckte ifrån hakspetsen ända till nyckelbenet. Hela hans yttre utvisade något torrt och metodiskt, ehuru ung och vacker han då verkligen var. »Hur står det till?» var det enda ord de unga fruntimren någonsin hörde af hans mun.

Klockan 1 på middagen kom prinsessan, vacker som en vårdag men illa klädd. Sedan hon något hvilat, kom hon ut i stora galleriet och emottog presentation af alla de där församlade, en faslig mängd! — Prinsessan var lång och väl växt men hade en framlutande ställning då ännu som en nyss uppväxt flicka; senare blef hon fetare och fick vackrare hållning. Hon hade ett skönt ansikte: vackra, stora, blå ögon med mörka, långa ögonhår och en skälmaktig sidoblick, rak, vacker näsa, en skön mun, hvars småleende också var ganska skalkaktigt, och brunt hår utan puder, med långa friserade lockar under öronen; detta var ett nytt mode, som klädde mycket väl. Ett vackrare hof än detta nu nya — unga kan man icke se! Den unga bruden och brudgummen, omgifna af sju vackra flickor. Hofmästarinnan grefvinnan Piper född Ekeblad var dock en äldre fru, som såg skarp ut och sökte genom smink upphjälpa sitt gamla ansikte. Kammarfröken *Friesendorff* var icke vacker, men alla de andra sex: Fröken *Koskull*, sedermera grefvinna Brahe, hade den mest bländande hy och mycket regelbundna drag. *Minnette Piper*, sedan friherrinna Stjerncrona, var något fet men hade ett godt och ädelt utseende. *Fredrika Ehrenbill*, sedan amiralska Nauckhoff, var liten, väl växt, vacker och liflig. *Gustava Ekeblad* lång och riktigt skön, det felades dock uttryck och lif i denna sköna bild. Hon blef, efter långa hoffrökensår, friherrinna Fock. *Sofie Kaulbartz*, täck och söt, röd och hvit, med sin lilla nätta gestalt hade en något framstående haka, som gaf henne utseende af en liten vacker gumma. *Emilie De Geer*, den mest förtjusande af dem allesammans, fastän kanske ej regelmässigt skön; hon var lång, stark, blixtrande af lif, glädje och kvickhet.

Denna dag blef rolig för Malla.[*] Mamsell Carlbohm[**] hade kommit kl. 8 om morgonen. Gustava[***] och Malla voro bra klädda i hvita galadräkten. Malla hade en törnroskrans på sitt tjocka, opudrade hår. Allt var nytt, mångfaldigt och roligt. — Efter presentationen gingo alla till änkedrottningens audienssal att där för henne presenteras. Sedan drottningen aflägsnat sig, kommo ett par äldre fruntimmer, hvaraf den ena ännu var mycket vacker, och frågade hvem af de unga damerna vore fröken Montgoméry. Förundrad steg Malla fram, och de omfamnade henne vänligt och gåfvo sig till känna som släktingar; det var grefvinnan Douglas född Montgoméry, känd under namn af den sköna Märta Montgoméry, och grefvinnan Montgoméry född Sinclair, hennes svägerska. Det var Malla något ovanligt att råka släktingar på sin fars sida, och det gjorde henne godt att de med intresse och välvilja frågade efter honom och sedan flere gånger besökte honom. De bodde båda i Östergötland och voro mycket vänliga och förekommande. Grefvinnan Montgoméry var tvillingsyster med grefvinnan Silfversparre, hofmästarinna hos prinsessan Sofia Albertina. Dessa båda systrar älskade hvarandra obeskrifligt, och den egenheten förmärktes dem emellan, att de alltid voro sjuka på samma gång. Äfven åtskilda hade de mer eller mindre känning af hvarandras lidanden. De dogo sedan inom samma vecka.

---

[*] Författarinnan af anteckningarna talar alltid om sig själf i tredje person.

[**] Se »En hårfrisörska på modet» (sid. 32).

[***] Gustava Wrangel, född Arnell, författarinnans halfsyster.

Klockan tre kom man hem från den lysande men tröttsamma förmiddagscouren; hvilade sig, lagade om toiletten, och kl. 8 for man åter till rikssalen. Vigseln skedde då i slottskapellet, men Gustava och Malla voro icke där, af fruktan för trängsel, utan väntade i rikssalen, där det var högtidligt att se processionen komma och kungen leda sin unga, sköna, af juveler strålande brud.

Sedan dansades fackeldansen. Emellan hvart par, som utgöra liksom en polonaise, gå två pager bärande stora brinnande vaxljus. Det ser ofantligt väl ut, därtill spelas en glad, lifvande musik med pukor och trumpeter. Först förde kungen sin brud, hertig Karl änkedrottningen, hertig Fredrik sin svägerska, och prinsessan fördes af excellensen Essen, sedermera bytte de om, och änkedrottningen förblef åskådarinna, i raden följde sedan alla excellenser med sina damer och allt hvad förnämt och vackert var. Essen var dock den vackraste af alla. Kungen var klädd i silfvertyg, med en svart hatt och hvita panascher med juveler, drottningen helt hvit med myrtenkrans och krona blandad med juveler, det var obeskrifligt vackert. På upphöjningen i fonden af rikssalen var sedan publik spisning, då blott den kungl. familjen serverades. Klockan 1 kom man hem, rätt trött efter en rolig och lysande dag. Alla fruntimmer buro hvita galadräkten, alla herrar voro i granna ordensdräkter eller i stora uniformer. Den ljusblå och hvita galadräkten för herrarne var det enda fula, fadd och smak-

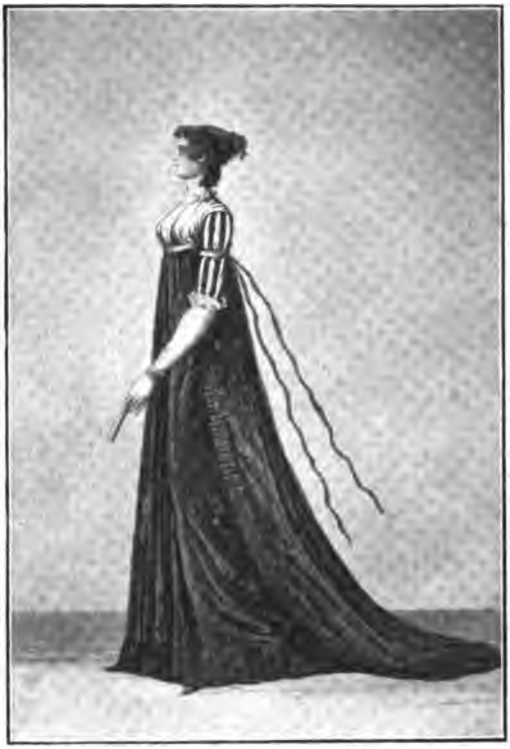
HOFDRÄKTEN. MEZZOTINTGRAVYR AF J. F. MARTIN.

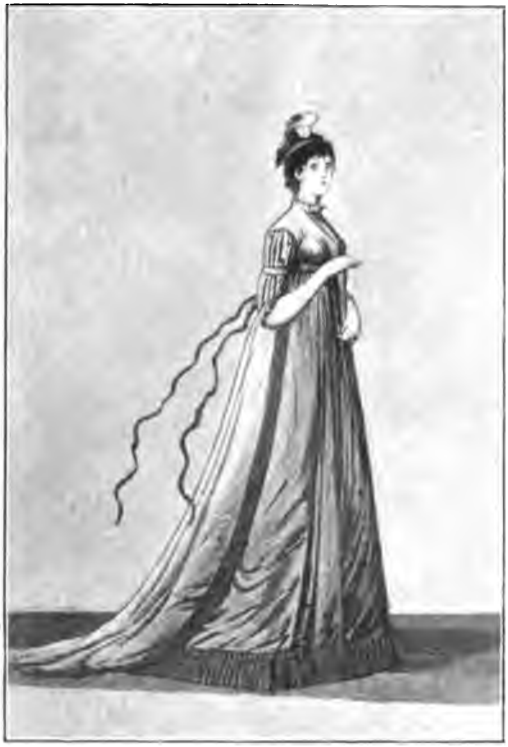

GALADRÄKTEN VID HOFVET. MEZZOTINTGRAVYR AF J. F. MARTIN.

lös; liksom den svarta och röda hofdräkten helvetisk och ful med sina korta jackor och smala hängande kappor.

Den andra november var bal paré, också i den sköna rikssalen, där hade Malla ofantligt roligt och fick åter dansa, som hon ej gjort på så länge.

Dagen därpå var gratulationscour. Kungen och drottningen, omgifna af hela sitt hof, stodo i stora sängkammaren bredvid stora galleriet, där alla fruntimmer voro församlade. Sedan alla excellenser och alla ämbetsmän af alla stånd från sina samlingsrum genomtågat och bockat sig för det kungliga paret, skulle äfven fruntimmerna en och en gå in och niga och sedan gå ut genom en annan dörr. Detta föreföll Malla svårare än första presentationen; men innan hennes tur kom, afbröts couren, ty den unga drottningen svimmade af trötthet. Gratulanterna gingo öfver till änkedrottningen och nego där. Sedan var publik spisning i stora matsalen, där den kungl. familjen var samlad, utom drottningen, som hvilade.

Drottningen blef flera dagar illamående, och det afbröt högtidligheterna. Emellertid blef kammarfröken Anne Charlotte Friesendorff hastigt bortvisad från hofvet af kungen själf, som blifvit missnöjd med henne. Orsaken visste man icke; det förmodades, att kungen märkt, att hon skrattat i otid, eller funnit henne ej nog underdånig. Hon återvände till sin hemort Östergötland och återkom icke till Stockholm så länge Gustaf Adolf regerade. Efter henne antogs till sjunde hoffröken Augusta Piper, Minettes och unga grefvinnan Louise Fersens, född Piper, syster. Det var en gudomligt vacker, helt ung flicka, hvars sköna ögon uttryckte hjärtlig oskuld — detta uttryck bibehöllo de alltid, det omväxlade aldrig, och några år efteråt fann man att detta evigt samma härrörde också af inre fattigdom. Hon dog ung som friherrinna Adelsvärd.

Den 13 november var hufvudstaden illuminerad. Wrangel* körde en kalesch, hvari Gustava och Malla åkte omkring för att bese illuminationen. Det var godt väder och ganska vackert och ibland löjligt, i anseende till underliga transparenter och ännu underligare vers därunder. På ett ställe stod: »Fyra ljus i raden för prinsessan ifrån Baden». På Hattmakarämbetets hus stod: »Gud gifve hufvud åt vår smorda, nog skall han få hattar gjorda». Tvänne rader vagnar foro på gatorna, den ena från norr till söder, den andra tvärtemot. Wrangels hade redan varit åt söder och sett det mesta af illumination, hvaribland det stora Morsingska huset vid Södermalmstorg fyra våningar högt, med sexton brinnande ljus i hvart enda fönster, syntes som en ofantlig lykta långt omkring. På återvägen mellan de då varande båda broarna, som förde till och från Helgeandsholmen på det gamla Norrbro midtför kungens stall, som icke var upplyst, stannade den ena filen af vagnar, och de eftersta måste stryka baklänges; Wrangels vagn kom då emellan vagnsraderna i trängsel och måste omkull; men så långsamt att Malla hann indraga sin vänstra arm, som hon höll uppe på vagnskarmen, då det bar omkull åt hennes sida. Hon befann sig liggande mellan fram- och bakhjulen af en stor fyrsitsig vagn, som, om den kört fram, ovillkorligt gått öfver henne. Hon blef framdragen och fördes in i kungens stall, där en drucken stalldräng kom med ett hästtråg fullt af vatten. Då Malla frågade om det var rent, svarade han: »Jo mån tro! jag har druckit däraf själf!» Detta gjorde det icke aptitligare! — Den stackars Wrangel kom också dit, utom sig af glädje att se dem frälsta. Sedan de en stund återhämtat sig hos fodermarsken Battista (aktören Hjortsbergs svärföräldrar), satte de sig åter upp i vagnen — Wrangel lät målaren Heland göra en miniatyr som föreställde händelsen, vagnen med de gula hästarna, Gustavas svarta och Mallas grå päls, Sölfverarm utan hatt, som hjälpte dem; det var tämligen träffadt. Detta gaf Wrangel Sölfverarm på en snusdosa till julklapp.

---

* Sedermera Riksrådet Wrangel, gift med Gustava Arnell och sålunda Mallas svåger.

Sedan den unga drottningen åter blef frisk, följde baler hos änkedrottningen, hertig Karl och hertig Fredrik; den senare utmärkt genom smak och élégance. Denna prins var själf mycket vacker och godsinnad men utan utmärkta egenskaper.

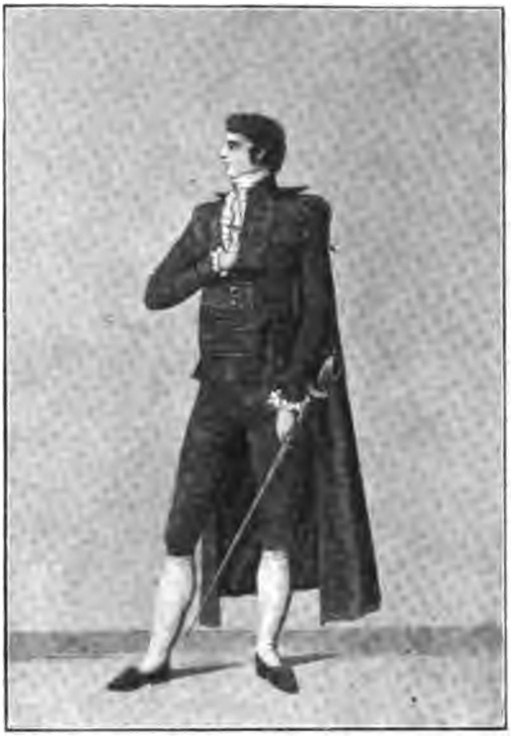

GALADRÄKTEN VID HOFVET. MEZZOTINTGRAVYR AF J. F. MARTIN.

Malla hade några dagar ondt efter illuminationsfärden men var dock med på dessa baler, stundom med mer, ibland med mindre nöje. På en börsbal lät en lång, vacker, ansenlig herre presentera sig för henne för att fråga efter hennes far, öfverste Montgoméry,* hvars fångvaktare han sade sig hafva varit vid Fredrikshof. Det var general Hampus Mörner, som med särdeles värme omtalade Montgoméry och visade hans dotter utmärkt artighet.

Sista kungl. balen var den sista november hos prinsessan Sofia Albertina. »Sociétéen» gaf ock en bal i anledning af konungens förmälning; det var ett sällskap, en slags klubb, inrättad för herrars nöje, där de samfälldt hade rum, mat, tidningar och kort. Vid första galaspektaklet som uppfördes gafs den sköna *Iphigénie i Auliden* af *Gluck*. Achilles' aria, »Sjung folk till eder drottnings ära», sjöngs väl af Karsten och applicerades till den unga drottning Fredrika med applaudissements och gamman.

---

* Montgoméry satt länge i fängelse, anklagad för deltagande i Anjalaförbundet.

EN HÅRFRISÖRSKA PÅ MODET.

1799.

Ibland de första ledsammaste visiter man måste göra vid en Stockholmsséjour voro de till mamsell *Carlbohm*, den enda på modet varande hårfrisörska, som innehaft denna modets spira alltsedan 1793 och fört den enväldigt, ty man berodde i anseende till sin toilett helt och hållet af hennes nycker. Hon bodde i en af de smalaste gränder nära Stortorget, tvänne elaka trappor upp, som voro nästan utnötta utaf vandringar till och från denna fåfängans vallfartsort, liksom de besökta helgonens kapeller visa spåren af de andäktiga pilgrimerna. Uti hennes mörka, fula rum fanns om hvarann, liggande på bord, stolar, sängar: flor, atlas, mat, band, blommor, snus, panascher, hattar, pomada, löshår m. m. I detta näste sökte då Stockholmsvärlden sin elegans. Aldrig uppgick Malla uppföre den höga, slippriga trappan, som bar spår efter de tusentals fötter, som här trampat för att uppsöka afguden modets tempel, utan en känsla af förtrytelse och förödmjukelse. Lyckligtvis stod hon själf denna tiden litet väl hos den allsmäktiga mamsell Carlbohm, som fann henne hafva litet tycke af grefvinnan Löwenhjelm född Fersen; och Mallas vackra unga kammarjungfru Malena Razky gick dit för att lära sig kläda hår och göra hufvudbonader och behagade mycket mamsell Carlbohm; svårigheterna lättades härigenom. Detta år hade Malla där fått sig en liten engelsk svart kastorshatt, oändligt fin och lätt, öfverdragen med ett blått silkesnät, som gaf den ett eget vackert utseende i gredelin skiftning. Denna arrangerade nu mamsell Carlbohm med gula band och kordonger så att den blef en stor favorit och nyttjades, ej till stor parure, men då man ville vara rätt gentil. Med en gul panasch därtill var den verkligen särdeles vacker och hade den förtjänsten att vara den enda i sitt slag.

Oktober 1800.

En stor revolution i härets klädsel hade föregått. Med den unga drottningens ankomst hade pudret blifvit aflagdt, nu var ock all frisyr försvunnen och alla chinjonger. Håret flätades och uppsattes långt ner i nacken efter antiken, och lockar föllo naturligt och ledigt omkring pannan, kinderna och halsen. Den alltid smakfulla mamsell Carlbohm klädde Malla för första gången på detta nya sätt till detta fadderskap (Wrangels äldste sons, Anton Reinhold). Hon hoplindade ljusgula och orange sidenband om hvarandra, uppehöll lockarna därmed och vred omkring den tjocka, kastanjebruna flätan. Med en angenäm förvåning såg Malla sig i spegeln, då det var färdigt; hon tyckte sig aldrig ha varit så väl klädd och så till sin fördel. Detta blef hennes favoritmode, och något vackrare fick hon ej heller se.

Die Wittenbergiſch Nachtigall
Die man yetz höret vberall.

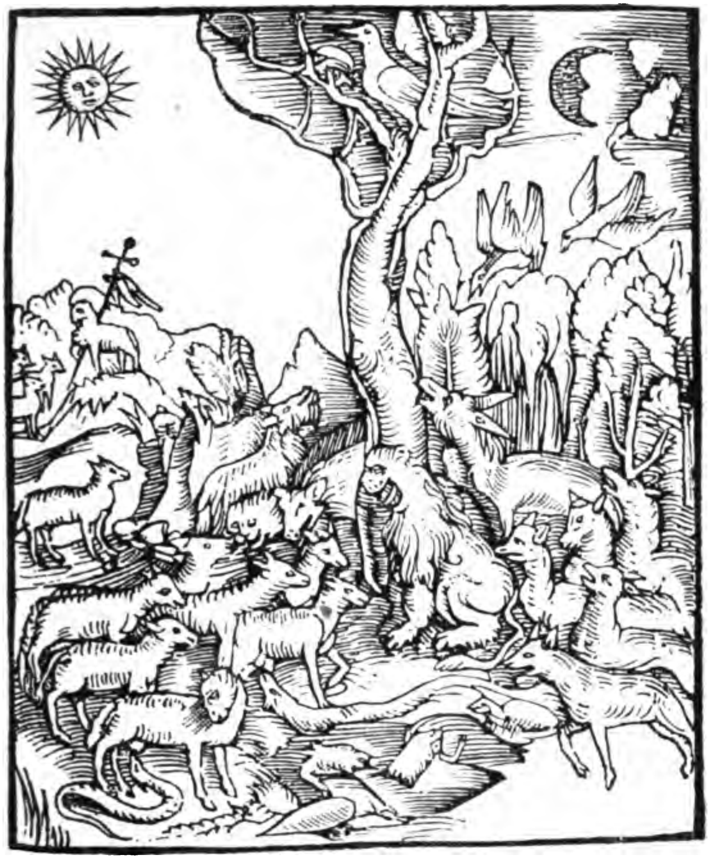

Ich ſage euch/wa diſe ſchweygē/ſo werden die ſtein ſchreyẽ Luce.19.

NÄKTERGALEN I WITTENBERG.

SKÅDESPEL

AF AUGUST STRINDBERG.

TOLFTE OCH FJORTONDE TABLÅERNA (FEMTE AKTEN).

PERSONERNA I DESSA TABLÅER:

MARTIN LUTHER.
DOKTOR JOHANNES (FAUST).
KURFURSTEN AF SACHSEN, FREDRIK DEN VISE.
BERLEPSCH, kommendant på Wartburg.
KEJSAR KARL DEN FEMTE

ALEANDER, påflig legat.
HOFMÄSTAREN på Wartburg.
AMSDORFF } Luthers vänner.
SCHURFF }

KNEKTAR. HOFBETJÄNING. HÄROLD. FOLK.

Vignetten från en folkskrift af Hans Sachs (1523).

TOLFTE TABLÅN.

VÅNTRUMMET UTANFÖR RÅDHUSSALEN I WORMS.

Knektar och betjänte vid fonddörren. Luther står vid fönstret till höger och vänder ryggen inåt rummet. Framom en spis med Laokoon på kappan.

KNEKT I.

Den där munken ser inte farlig ut!

KNEKT II.

Man kan ju samla reliker på'n...

KNEKT I.

Han liknar en benplockare, som plockat ihop sig själf på sophögen!

BETJÄNTE *(gapskratta)*.

KNEKT II.

Och ändå dricker han så fasligt... Efter själfva bålet på bannbullan satte han sig till bords med skomakare och skräddare för att supa!

KNEKT I.

Såg du det?

KNEKT II.

Nej, men jag *hörde* det — berättas.

KNEKT I.

Nu knäcker de nog ryggen på'n!

* * *

HÅROLDEN

(in: till knektarne).

Är det judarnes konung?

BETJÄNTE *(skratta)*.

KNEKT I.

Det är kejsarnes kejsare!

HÅROLDEN *(till Luther)*.

Vänd på dig, munk!

LUTHER *(orörlig)*.

HÅROLDEN.

Vänd på dig munk, får jag se, om du kan se folk i ögonen.

LUTHER

(vänder sig om och fixerar härolden).

HÅROLDEN *(försagd)*.

Han ser ju ut som fan själf!... Emellertid! Emellertid när påfliga legaten Aleander träder in, så kastar du dig på knä!

LUTHER.

Nej, det gör jag inte!

HÅROLDEN.

Det vore nog! Nå så skall knektarne kasta dig ned på ditt ansikte!

LUTHER.

Inte det heller; ty jag är kommen på kejserlig lejd och är kallad af kejsaren, icke af påfven.

HÅROLDEN.

Johan Huss kom också på lejd till Konstanz, men både han och lejden gick upp i rök. Lejden får man af nåd och icke af förtjänst — inte sant? — och nåden kan förverkas — inte sant? Tror du att jag läst Luther?

LUTHER *(tiger)*.

HÅROLDEN.

Vidare!

KNEKT I.

Det är folk som vill se på munken; får de det?

HÅROLDEN.

Ja, så gärna! De ska få spotta honom i synen om de vill! Släpp honom!

FOLK

(i dörren; fnissar och pekar fingerna).

HÅROLDEN.

Stig fram, godt folk, och se på björnen. Ja, så kallar han sig själf, när han skrifver. Så här skrifver han, den gudsmannen. »Alltid skolen I finna Luther som en björn på er väg och som ett lejon på era stigar. På alla sidor skall han störta öfver er och icke lämna er någon ro, förrän han krossat era järnskallar och till stoft förvandlat era kopparpannor.» — Han är rolig, hva?

FOLKET *(skrattar).*

KNEKT II.

Den anklagades notarie, doktor Hieronymus Schurff, ber att få komma in!

HÅROLDEN.

Schurff? Det var ett vackert namn på en munk-notarie: Släpp in djurföraren!

* * *

SCHURFF
(in; fram till Luther).

FOLKET *(drar sig ut).*

SCHURFF.

Nå, Martin, hvar är du nu?

LUTHER.

I ormgropen! — Men hvar är du, hvar är vår sak, hvar är Gud i himmelen?

SCHURFF.

Martin, jag öfverger dig icke, fastän vår sak är förtviflad.

LUTHER.

Jaså, du öfverger mig nu? Godt!

SCHURFF.

Nej, säger jag!

LUTHER.

Hvarför är saken förtviflad?

SCHURFF.

Därför att sakens vän, men din fiende, hertig Georg af Sachsen, har skjutit bort allt krutet för dig.

LUTHER.

Hvad är det?

SCHURFF.

Jo, vid riksdagens öppnande, framförde hertig Georg alla tyska nationens klagomål mot Rom, blottade hela uselheten — ja, och på ett sätt som väckte furstarnes bifall, och äfven kejsarens.

LUTHER.

Jaså! Då är jag öfverflödig!

SCHURFF.

Vänta lite. Därpå anhöll hertigen om ett kyrkomötes sammankallande, hvilket förslag utmynnade i en kommissions tillsättande af riksdagen.

LUTHER.

Hva sa han om mig då?

SCHURFF.

Ingenting! — Ditt namn nämndes inte!

LUTHER.

Utstruken? Hvad skall jag då här att göra?

SCHURFF.

Du skall endast stå för dina läror eller återkalla!

LUTHER.

Skall jag återkalla? Kejsaren ville ju höra mig?

SCHURFF.

Ja, han ville höra dig återkalla.

LUTHER.

Han ska så fan heller!

SCHURFF.

Martin!

LUTHER.

Och om jag icke återkallar?

SCHURFF *(tiger).*

LUTHER.

Så bryter han lejden?

SCHURFF *(tiger).*

LUTHER.

Och så blir jag försoningsoffret! Godt! — Nu är saken klar, och jag älskar reda och ordning med allt! Om jag ägde något, skulle vi sätta upp testamentet, och så skicka efter en liktvätterska!

SCHURFF.

Martin! öfvergif icke vår stora sak...

LUTHER.

Om Gud öfverger den, så är den åt helvete, och då går jag med hufvudet före in i brasan. Hvarför skall jag försvara honom, när han inte vill försvara mig?

SCHURFF.

Martin! Du faller vid den första pröfningen! Ja, det är en pröfning bara!

LUTHER.

Hur ska jag veta det? Jag fattar det som en varning att gå tillbaka! Säger Gud: fram Martin, så går jag fram: Säger han couche! så couchar jag! Jag förstår inte krumbukter och plåsanterier.

SCHURFF.

Så du talar! Så du talar! Du förtjänte verkligen att brännas som hädare, om icke som kättare!

LUTHER.

Satans apostel, gå ifrån mig!

SCHURFF.

Tyst! Tyst! — — — Jag går nu direkt till notariebordet; där har du mig! Men kom ihåg en sak: det gäller icke längre vid riksdagen: Luther eller påfven, utan det heter: Tyskland eller Rom! Och lösen för dagen är: Hie Waiblingar, Hie Welfer! — Det tär på ditt högmod, Luther, men ditt högmod skulle också en gång stäckas!

LUTHER.

Du pratar! — Hvad vore Luther utan sitt högmod?

SCHURFF *(ler)*.

Ja, hvad vore han? Du har rätt! — Var som du är. Du är bra sådan!
(Nickar och går åt vänster.)

HÄROLDEN.

Påflige legaten Aleander.

ALEANDER

(in: fram mot Luther, och granskar honom med näsglaset).

Det är Guden Luther!

LUTHER.

Och det är djäfvulen Aleander!

ALEANDER

(tappar näsglaset, som han tar upp. Därpå till härolden).

Har ni en nosgrimma?

LUTHER.

Nej, men en hundpiska ha vi. Och vi ha det som är bättre, vi ha Herrans heliga ord, oförfalskadt af dekretaler och corpus juris; vi ha sundt förnuft och rättskänsla; vi ha Gud i hågen och rena samveten! Hvad har ni? Eld och rök, det tomma intet, och syndernas förlåtelse för tio dukater! Nu blåser jag på er!

ALEANDER.

Martin Luther! Du far vilse, då du behandlar mig som en fiende.

LUTHER.

Det skulle själfva fan ha er till vän!

ALEANDER.

Du vet kanske inte, att jag afstyrkte ditt inkallande hit.

LUTHER.

Ja, ni var rädd för mig!

ALEANDER.

Ja, jag var rädd, att du skulle förstöra vår, kristenhetens gemensamma sak, som är kyrkans omskapning.

LUTHER.

Hör på! Har vi något gemensamt?

ALEANDER.

Hvarför hjälper du icke oss, på ett sätt förstås, att vi kunna verka tillsammans?

LUTHER.

Ska jag hjälpa?

ALEANDER.

Hafva vi icke samma ande?

LUTHER.

Jag hugger er ande på truten!

ALEANDER.

Du bits, när man klappar dig!

LUTHER.

Jag tycker inte om smekningar af flodhästar och glasögonsormar; jag är Sachsare af järnbärarsläkt och är van vid hårdhandskarne. Spill inte hala ord på mig, jag tar inte i såpade stänger och falska vänner, och när man klappar mig på kinden, så biter jag! Vi *äro* fiender! Nu vet ni det!

ALEANDER.

Nu tror jag det! — Och nu skall du röna hvad det är! *(Går till vänster, men vänder.)* Får jag skicka dig min biktfader?

LUTHER.

Hvarför så?

ALEANDER.

Ifall du har någon yttersta vilja?

LUTHER *(tiger, modfälld).*

ALEANDER.

Och om du vill lätta ditt samvete, innan du möter din domare? — Den domaren som dömer öfver lefvande och döda?

LUTHER *(i ångest).*

År det — dödsdomen?

ALEANDER

(nickar »ja»; och går).

LUTHER.

Es cadaver!

* * *

AMSDORFF

(in hastigt: fram till Luther).

Martin, din sak är förlorad, men det finns en räddning!

LUTHER.

Hvad är det?

AMSDORFF.

Sickingen och Hutten ha samlat knektar.

LUTHER.

Jag har flytt en gång, men flyr aldrig mer! Aldrig!

AMSDORFF.

Bålet väntar dig!

LUTHER.

Må gå för bålet!

AMSDORFF.

Tänk på hvad du gör!

LUTHER.

Gå bort, frestare! Jag längtar icke få dö, men måste jag, så befaller jag min ande i dina händer, Jesus Kristus, Världens Frälsare! Amen!

AMSDORFF.

Amen! — — Kejsaren kommer!

* * *

HÅROLDEN

(slår med stafven i golfvet; knektarne rätta på sig; fonddörrarne slås upp).

KEJSAREN och **KURFURSTEN** *(in).*

KEJSAREN

(ser icke åt Luther; men stannar och hviskar åt kurfursten).

KURFURSTEN

(fram till Luther).

Vår allernådigste herre och kejsare låter bara fråga dig, om ryktet talat sant, då det säger att du återkallat? — Har du återkallat?

LUTHER *(fast).*

Nej!

KURFURSTEN.

Åmnar du återkalla?

LUTHER *(dundrande).*

Nej!

KEJSAREN

(går in åt vänster, utan att ha sett åt Luther och utan att vänta kurfursten).

KURFURSTEN

(trycker Luthers hand betydelsefullt och uppmuntrande samt hviskar leende honom något i örat. Därpå går han till vänster dörr, kastar en blick in i rådhussalen; vänder sig och vinkar åt Luther att komma. Kejsarfanfaren höres ini salen).

LUTHER

(går stadigt tilt vänster åt rådhussalen).

FJORTONDE TABLÅN.

PÅ WARTBURG.

Luthers arbetsrum. I fonden dörr öppen till hans sofrum, där han synes vandra påklädd, som junker Georg, orolig och sömnlös. Det är natt.

BERLEPSCH

(sitter i en stol halfsofvande. Slottsklockan slår tre slag).

HOFMÄSTAREN

(in: till Berlepsch).

Sofver kapten?

BERLEPSCH.

Nej; hvem kan sofva?

HOFMÄSTAREN.

Det är en besvärlig gäst den doktorn...

BERLEPSCH.

Säg »junkern» för öfningens skull.

HOFMÄSTAREN.

Har han sofvit i natt?

BERLEPSCH.

Nej, han beder, talar högt för sig själf — och kan du tro mig, han hördes slåss med någon därinne.

HOFMÄSTAREN.

Ja, han är sjuk och har syner... Hur länge skall vi dras med honom då?

BERLEPSCH.

Jag vet inte, ni vet inte, han vet inte: ingen vet något. Själf vet han inte om han är fånge eller ej.

HOFMÄSTAREN.

Det är den vise kurfursten, som ville ha det så. Björnen skulle bindas och svalka sig tills vidare... han har nog haft godt af de här nio månarne...

BERLEPSCH.

År det nio månar? Ja då har han jämt hunnit födas om, och det behöfdes verkligen.

HOFMÄSTAREN.

Men tror ni inte det oroar honom detta att han inte fått veta hvad som händt ute i världen, då vi skräder hans bref.

BERLEPSCH.

Det var meningen att ge honom ro, så att han fick fullborda bibelverket; Åh han är så vis den kurfursten!

HOFMÄSTAREN.

Men tänk, när han får veta hur världen ändrat sig sedan riksdagen i Worms?

BERLEPSCH.

Då vill inte jag vara i närheten! Det är en sådan hisklig kraft i den mannen, att jag tittar på hvalfven ibland, om de ska hålla.

HOFMÄSTAREN.

När den släpps lös en gång till; när den släpps lös!

BERLEPSCH.

Har ni hört ett vildt förslag af de påflige: att skicka en Delilah på Simson?

HOFMÄSTAREN.

På den! Han skulle nog reda sig med ett halft dussin. För öfrigt tittar han inte åt dem.

BERLEPSCH.

Ja, men han har ju släppt ut några nunnor ur klostret och inkvarterat dem i Wittenberg.

HOFMÄSTAREN.

Han hinner då till öfver allt, och med sin penna skulle han försvara den här fästningen bättre än våra kartover.

BERLEPSCH.

Om han visste sin makt, den mannen, om han visste hvad han uträttat redan!

HOFMÄSTAREN.

Han tycks ana det ibland, och då liknar han Moses, när den ville se Gud.

(Det blåses i ett horn.)

BERLEPSCH.

Besök midt i natten!

HOFMÄSTAREN.

Och vindbryggan faller. Då är det från kurfursten! Jag skall kanske gå ner och möta. *(Reser sig.)*

BERLEPSCH.

Vill ni ha ljus med i trapporna?

HOFMÄSTAREN.

Tack, men det är snart dager. *(Går.)*

* * *

LUTHER

(ut: ser sig omkring).

BERLEPSCH.

Ni får inte sofva, junker?

LUTHER.

Nej, jag läser Job! — »Är jag ett haf eller en hvalfisk, att Du så förvarar mig? Ty jag tänkte: min säng skall trösta mig; mitt läger skall lisa mig. Men när jag talar med mig själf, så förskräcker Du mig med drömmar och gör mig förfärelse; att min själ önskar sig vara hängd och mina ben döden!» — Är det morgon snart?

BERLEPSCH.

Snart, doktor, snart

LUTHER.

Det gör mig ondt, att ni skall behöfva vaka.

BERLEPSCH.

Skadar inte, skadar inte.

* * *

HOFMÄSTAREN *(in).*

Det är främmande.

BERLEPSCH.

Hvem är det?

HOFMÄSTAREN.

Det är en benediktinermunk med bref från kurfursten.

BERLEPSCH.

Till?

HOFMÄSTAREN.

Junker Georg! Jämte muntliga enskilda meddelanden.

BERLEPSCH.

Kan man lita på det?

HOFMÄSTAREN.

Han har legitimerat sig.

BERLEPSCH.

Nåväl, släpp in!

HOFMÄSTAREN

(släpper in en benediktiner).

BERLEPSCH.

Välkommen, broder! Här är junkern! *(Till munken:)* Men var försiktig i ert tal, doktorn är sjuk! — God morgon!

(Berlepsch och hofmästarn gå.)

* * *

BENEDIKTINERN.

Lyssnar man?

LUTHER.

Nej, man är hederligt folk!

BENEDIKTINERN.

Känn igen mig först!

LUTHER.

Det är doktor Johannes! Hvad vill ni?

D:R JOHANNES.

Jag medför ett likgiltigt bref från kurfursten, endast för att få tillfälle tala vid er.

LUTHER.

Tag hit brefvet.

D:R JOHANNES.

Det står intet i det, och tiden är kort! — — —

LUTHER *(ögnar i brefvet).*

Sitt!

D:R JOHANNES *(sätter sig).*

LUTHER *(sätter sig).*

Ska ni börja eller jag?

D:R JOHANNES.

Börja ni!

LUTHER.

Säg då: är jag fånge eller ej?

D:R JOHANNES.

Ni är kurfurstens gäst och har aldrig varit annat!

LUTHER.

Nå, nu börjar det klarna!

D:R JOHANNES.

Det har händt mycket, sedan jag i biblioteket satte bibeln i er hand och i klostret visade er Huss' skrifter.

LUTHER.

Ni har haft ett finger i mitt öde, jag kan inte neka det. Hvem är ni?

D:R JOHANNES.

Det vet ni! Jag är doktor Johannes Faust, som lefvat och studerat mer än andra och därför anses vara trollkarl.

LUTHER.

Ni läser i framtiden?

D:R JOHANNES.

Hvem gör inte det? Doktor Reuchlin är till exempel en stor kabbalist.

LUTHER.

Det är helvetestyg, och det vill jag inte veta!

D:R JOHANNES.

Känner ni er ställning nu i Tyskland?

LUTHER.

Jag är en död man!

D:R JOHANNES.

Ni var det ett ögonblick, då Leo den tionde ännu lefde.

LUTHER.

Är Leo död?

D:R JOHANNES.

Vet ni inte det?

LUTHER.

Nej!

D:R JOHANNES.

Ni vet inte? Man måtte ha hemlighållit...

LUTHER.

Det synes! Hvem är påfve nu?

D:R JOHANNES.

Adrian VI.

LUTHER.

Är det fågel eller fisk?

D:R JOHANNES.

Han har varit kejsarens lärare, är Erasmus' vän och söker nu att reformera den romerska kyrkan.

LUTHER.

Så för satan, skall påfven reformera?

D:R JOHANNES.

Ja! Var stolt öfver en påfve, som gör ert verk.

LUTHER.

Det vill jag göra själf!

D:R JOHANNES.

Doktor Luther, ni är så godt som påfve i Rom.

LUTHER.

Då är jag hellre professor i Wittenberg. Alltså det ska fuskas bort nu? Eller är redan bortfuskadt?

D:R JOHANNES.

Inte alls! Ert verk är igenom, och furstarne ha nu tagit hand om saken; de tjäna er!

LUTHER.

Här finns saker som jag inte vet! Hvar är kejsarn? Har han rest bål och brand, som han lofvat?

D:R JOHANNES.

Kejsaren lämnade Tyskland efter Worms.

LUTHER.

Efter Worms?

D:R JOHANNES.

Ja, han fick uppror i Spanien, krig mot turkarne, och har nu Frans I på halsen, så att man i Tyskland gör hvad man behagar. Man har obehindradt läst och sålt Luthers skrifter, och ingen människa frågar nu efter bannbulla och aktförklaring.

LUTHER *(reser sig)*.

Gud styrer! Gud styrer, och vi äro bara Hans Wurstar och polichineller! Tala om mera! Mera! Det här är ju sjusofvarsagan!

D:R JOHANNES.

Nåväl! Klostren äro öppnade, munkarne arbeta, och prästerna gifta sig!

LUTHER.

Gud är stor, Gud är stor och nådig, och jag är ett snavs! — Mera!

D:R JOHANNES.

Karlstadt har gift sig; Feldkirchen har tagit hustru...

LUTHER.

Karlstadt? Judas? Hvad gör den?

D:R JOHANNES.

Vi kommer straxt dit!... I stort sedt kan man alltså säga: att saken segrat, och att Tyskland ligger fritt.

LUTHER.

O Gud, jag tackar dig! Jag otacksamme lymmel, men hvarför har man inte sagt mig det? Nu har jag gått och knorrat här som Israels barn!

D:R JOHANNES.

Ja, men nu kommer några hak; ni får vara beredd på några hak!

LUTHER.

Kom!

D:R JOHANNES.

Att man skulle förvränga era läror och missförstå det mångtydiga ordet frihet, det var jag beredd på, men det var icke ni.

LUTHER.

Tala ut!

D:R JOHANNES.

Jo, i Wittenberg har uppstått profeter, som med stöd af bibeln och era skrifter gå lös som vildar, störa gudstjänsten, plundra kyrkorna och lefva som hedningar.

LUTHER.

Det är Iskariot Karlstadt!

D:R JOHANNES.

Ja, han är hufvudet! Men denna rörelse är farlig för den stora saken; och kurfursten kallar er nu för att predika mot villoandarna; det är i viss mån predika mot er själf.

LUTHER.

Mot mig själf?

D:R JOHANNES.

Ja, i viss mån!

LUTHER.

Jag har aldrig menat så!

D:R JOHANNES.

Nej, men de ha fattat så! Upplys dem! Så får ni tillfälle att rätta själf lite på era lärosatser.

LUTHER.

Jag skall störta ner och tukta dem; jag skall slå ner som en blixt om dagen, och komma som en tjuf om natten; jag skall aftruta dem med Tysklands största trut; jag skall förnagla deras lögnhalsar; jag skall slå dem sönder och samman — —. Får jag komma ut bara?

D:R JOHANNES.

Portarna äro öppna; solen går upp.

LUTHER.

Jag får komma ut, jag är fri! — »Jag tackar dig, Herre, att då du vred varit hafver emot mig din vrede hafver åter vändt och du mig tröstat!» — Följer ni mig?

D:R JOHANNES.

Nej, doktor; nu skiljas våra vägar! Barnet är födt; uppfostra det nu! Det är ett långt och mödosamt arbete; jag var endast jordemodren!

LUTHER.

Ske er som ni vill, och tack för hjälpen!

D:R JOHANNES.

Tack! — — — Och lef nu i er samtid, ni; jag fortsätter framåt, mot det okända kommande, som nog blir detta likt, men icke detsamma.

LUTHER.

Se, nu går dagen upp öfver Thüringen!

D:R JOHANNES.

Öfver Tyskland!

DEN OKÄNDA.

AF HJALMAR SÖDERBERG.

Nu är det längesedan
du för min tanke stod,
och längesedan din åsyn
göt yrsel i mitt blod.

Gud vet hvad skymningsvägar
du genom världen går.
Min längtan är trött att jaga
som förr i dina spår.

Min längtan flämtar i pipan,
snart somnar den af i fred.
Vi ses väl en gång, när min längtan
har slocknat och brunnit ned.

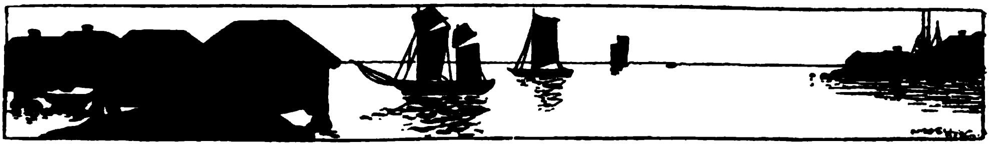

MIN KONSTÅSKÅDNING.

Af ALBERT ENGSTRÖM.

FINNES något mera resultatlöst än tal om konst?

Att tala om konst är att tala om lifvet, och att tala om lifvet är att söka lyfta sig själf vid håret — hvilket väl torde möta svårigheter.

Men att älska konst utan att söka definiera konstens begrepp är att vara ett godt stycke på väg att förstå konstens väsen.

Jag äger själf ett stort konstverk — en grönländsk kajak. Jag kan knappast tänka mig något vackrare och mera ändamålsenligt. Dessa båda begrepp, det sköna och det ändamålsenliga, anser jag identiska. Kajaken är frukten af tusentals generationers sträfvanden att nå ett praktiskt resultat, och detta blef ett konstverk, som i linjeskönhet och ändamålsenlighet ännu är oöfverträffadt af någon båttyp.

Jag äger en fiskkorg, som lättast bäres öfver axeln på en därtill särskildt skulpterad stång. Denna stång är härlig i form, och alla sätt att bära korgen utan den stången bli besvärliga. Stången är också resultatet af många generationers spekulationer och har blifvit vacker just genom sin egenskap att vara praktisk.

Jag har ett par lappskidor — —

Hur mycket större glädje har jag icke af en kajak, en sådan där stång, ett par praktiska skor, ett förstklassigt gevär, än af en tafla som föreställer något, hvilkets riktighet jag kan konstatera, endast om jag känner motivet? Jag tror, att vi stå inför gryningen af en konst, som mera än den nuvarande är ägnad åt ändamålsenligheten, åt det praktiska, åt en vacker form för uppfinningar, åt människornas sträfvan att göra sig fria. Vår nuvarande konst — och till konst räknar jag allt som har med fantasi att göra — är gammal, föråldrad, bunden i former, bunden af samhället, — men västerifrån kommer vetenskapen med kommunikationsmedel, med nya sociala synpunkter, med anarki, med ungdomlighet, och mötes just i Europa af den uråldriga Östern, som följer med soluppgången och slungar emot västern hela sin gamla kultur, sin filosofi och sin konst, mot hvilken vår är barnets.

Låt mig skrifva som tankarna komma! Det af ny konst, som tillförts oss under det sista fyrtiotalet år, är japanskt. Till Sverige ha vi fått det öfver Frankrike. Begreppen karaktär i linje och stämning i modern mening ha vi fått från Japan, och den nuvarande konstnärliga realismen är i sina bästa yttringar af japanskt kynne. Mig tyckes, att den österländska filosofien med dess anti-individualistiska karaktär — äfven på andra områden än den bildande konstens — är på väg att eröfra Europa.

Vi måla porträtt, japanerna måla typer, generalisera. De förstå ej vår sträfvan, och vi måste erkänna, att de stå konstnärligt högre än vi. De ringakta vår konst, åtminstone är det fallet med de japanska konstnärer vi sätta högst. Deras kultur är äldre än vår, och vi kunna gärna böja oss för den, isynnerhet då vi konstatera, att inflytandet af europeisk konst på japanska konstnärer under de sista årtiondena endast bör beklagas. Hvilkas konstnärliga kul tur står högst, vår eller japanernas — eller hvad böra vi tänka om en eskimå, som, första gången han får färg till sin disposition, med en måsfjäder målar en bild af ett infruset fartyg, så att Rose + Croix ögonblickligen skulle ha gjort honom till en af sina koryféer? Jag har sett en sådan målning.

— Jag tycker mycket om konst, men jag vill inräkna flere element i densamma än man vanligen gör. Jag vill stämpla hvarje handtverk, utöfvadt af en man, hvars afsikt är att göra sitt arbete så vackert och ändamålsenligt som möjligt, som konst. För en sådan man finnas inga lagar. Han arbetar ej efter slentrian, känner inga föreskrifter, tror ej på mönster. Han vet af ingen skola, ingen akademi, ty han är öfvertygad om, att akademier blott äro sociala institutioner, som ej ha med konst att göra, inrättningar, där yttre åthäfvor spela större roll än inre öfvertygelse, och afse ett mera ekonomiskt-samhälleligt än konstnärligt resultat. Han vet, att akademierna för konst, litteratur, vetenskap komma som trossen efter de geniala idéerna för att konstatera faktum, då stormen lagt sig och ingen fara är på färde och det nya segrat rundt omkring.

Som bakgrund för akademiernas taktik synes mig ligga ett slags religiös sinnesförvirring. Man vill, att alumnerna skola tro på det system, som för tillfället lemnar största tryggheten åt de styrande. De flesta foga sig villigt, men de som ej foga sig äro oftast de som ge färg åt akademiernas nästa generation. Erfarenheten sedan århundraden borde ha bevisat detta. Vi ha sett det här hemma. Våra akademielever, ja lärarne måla nu på ett sätt, som skulle ha fördömts för 20 år sedan. Friheten fascinerar.

Men kanske är det hela som sig bör — — —

Vid tanken på akademier får jag en stark längtan att uttrycka en undran öfver de egenskaper, som göra en människa till endast landskapsmålare. Vi ha här en hel kontingent dylika.

Jag har alltid förvånat mig öfver att de söka ge konstnärliga uttryck endast åt landskapets skönhet. Människorna och djuren på marken borde ju i sin mån också inspirera, ty för en man med öppet sinne för den s. k. naturen kunna icke jordytans geologiska struktur och botaniska under ensamt vara tillräckliga. Jag har trott mig märka, att en viss oförmåga att teckna och måla figur gör sig gällande härvidlag. Kanske misstar jag mig, eller också ha landskapsmålarna aldrig kommit att observera människorna, som äflas på jordytan, eller djuren, som förekomma i långt större antal än människorna, fast de i allmänhet äro mindre till växten.

Detta är intet skämt, utan en erfarenhet, som jag har på grund af mångårig iakttagelse. Det vanliga är, att en landskapsmålare icke kan afbilda en människa konstnärligt. Figuren verkar landskap i ohygglig grad.

Möjligen skulle konstens gåta — och lifvets — varda löst, om landskapsmålarna ägnade sig litet mer åt figurmålning, och om figurmålarna satte litet flera trän bakom — ja, i vissa fall framför sina figurer.

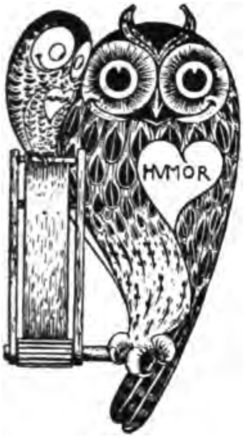

STRIX

UTGIFVARE, ALBERT ENGSTRÖM

Tål intet ondt i världen
men var glad åt allt godt.

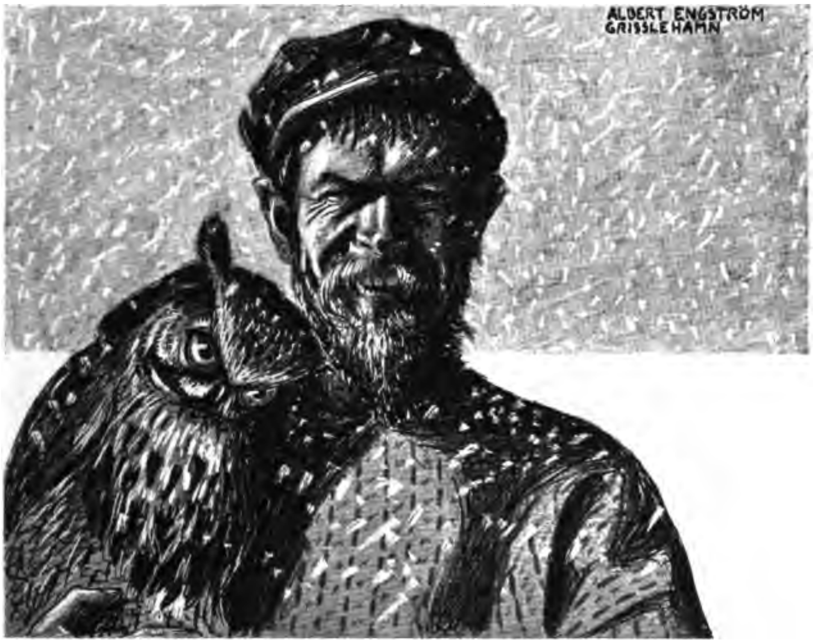

ALBERT ENGSTRÖM.

AF CARL G. LAURIN.

Med 17 bilder.

DET nyss förgångna 1800-talet har varit karikatyrteckningens glansperiod. Storheter som Daumier, Forain, Caran d'Ache, Keene, Oberländer, Bruno Paul och Th. Th. Heine ha väl knappast förut förekommit inom denna art af konsten. Under detta maskinårhundrade, som William Morris kallade »rikare på smärtor än alla kända tidsperioder», har också mänskligheten blifvit fulare än någonsin, och liksom barnen härma fula människor genom att göra de hiskligaste grimaser, så söker karikatyrtecknaren efterbilda och göra konstnärligt njut-

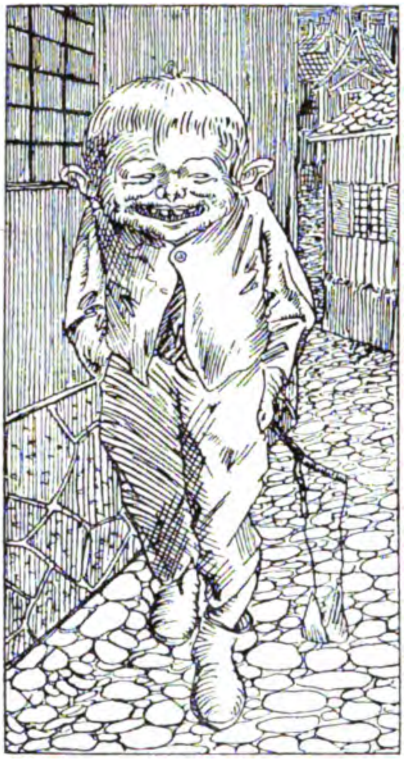

PV
ER
IT
IA

bara alla dessa af dumhet förråade, af lidande förvridna, af laster härjade, af brackaktig självbelåtenhet motbjudande typer, som vimla på våra gator och torg, skocka sig i våra kaféer och fylla teatrar och missionshus, kort sagdt alla, som komma en att skratta elakt, då man tänker på den gamla vackra — kanske sanna — sagan om gudsbelätet.

Vi germaner äro som bekant fulast, ehuru vissa författare anse en kroasering mellan neger och mulatt, kallad sambo, för ännu ett strå hvassare. Det är i de germanska länderna, som de rödfnassliga, de skelettmagra, de vidrigt uppsvällda och feta, de finniga, de pussiga frodas i yppig myckenhet. Fula finnas äfven i skaror hos de latinska folken, men dessa fransmän, spanjorer och italienare ha dock större anlag för en skaplig ansiktsoval, under det att vi tyckas ha en naturlig fallenhet för en ful dylik. Dessutom medför de germanska folkens — anglosaxarna frånräknade — bristande känsla för den formella kulturen ett litet plus i löjlighet hos de högre, i vidrighet, då det gäller de lägre klasserna. Jämför till exempel folket i en italiensk osteria eller i en fransk cabaret å ena sidan och samma sorts människor i ett tyskt Bierwirthschaft eller i en svensk krog. Våra tecknare ha ett rikare galleri lefvande karikatyrer till sitt förfogande. Men om det är sanning med all denna germanska fulhet, så är det också sant att, när människoplantan någon gång förekommer i lyckade exemplar af vår rasvarietet, så lysa åtminstone kvinnorna af en älsklighet, som lämnar all latinsk formskönhet långt bakom sig. Och så en sak till! Äfven hos den stora fula mängden af män och kvinnor finnes ett sorts individualitet, hvilken ingår i och omger den yttre personen som ett hölje, låter den stå i ton, som målarne säga om landskapet, då solröken förmildrar och har-

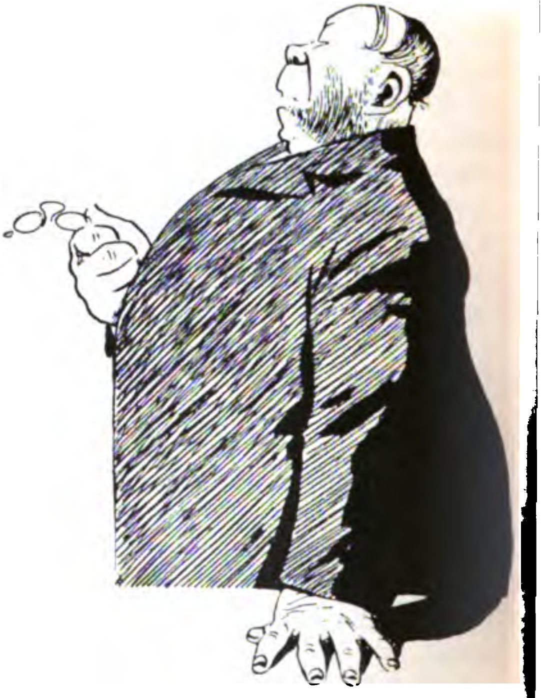

RIKSDAGSMANNEN PÅ KOMMUNALSTÄMMA.

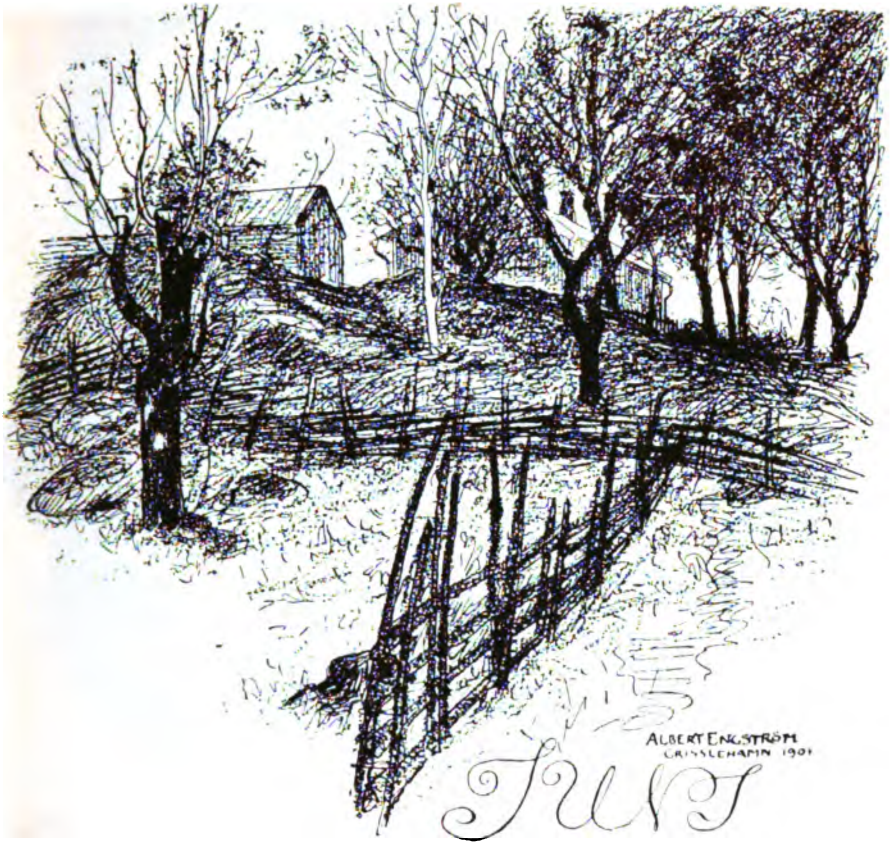

moniserar alla skarpa linjer och kalla dagrar. Denna motsats mellan ett varmt kännande hjärta och ett fult omhölje har alltid intresserat germanska sinnen.

Skandinavisk skämtteckning har varit mager tills på sista tiden. Af verkliga mästare känner jag blott fyra. Norrmannen *Kittelsen,* oöfverträffad i mystik, och hans landsman *Olaf Gulbransson*, äfven han försedd med en ganska ansenlig portion geni, samt två svenskar, den mycket betydande *Knut Stangenberg*, hvilken tyckes bli den förste, som kan teckna verkliga svenska damer med både karakteristik och elegans och därigenom kommer att fylla en viktig lucka i vårt kulturella lif. Slutligen föremålet för denna lilla utredning, *Albert Engström*, i stort sedt den svenska karikatyrteckningens fader.

Albert Engström föddes i Småland 1869 och har själf på sitt dråpliga sätt i Strix förtalt sin saga från slangbågsperiodens dagar till den oförgätliga vår, då käppen förvandlas till ett njutningsmedel och ynglingen drömmer ljusa drömmar om punsch, flickläppar och tobak. Det är det idoga Norrköping som kan tillräkna sig äran att vid sitt högre allmänna läroverk ha utbildat vår store karikatyrtecknare. Student 1888, vistades han först i Västergötland för att handleda några ynglingar. Han lär enligt egen uppgift fört in dem på rätt stråt. Åren 1889—1891 låg han vid Uppsala universitet som medlem af Östgöta nation. Han vann mer allmänbildning än examensmeriter och studerade de klassiska språken, så nödvändiga, enligt hvad latinlärarne säga, för att

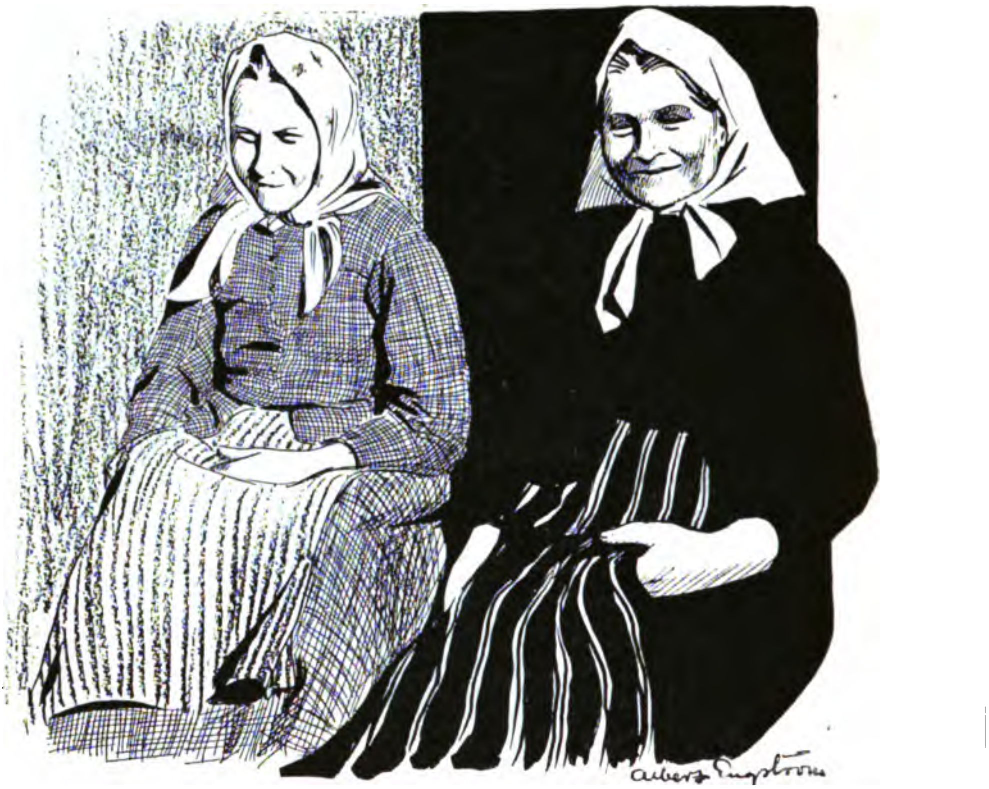

SMÅLÄNDSKA BONDFLICKOR.

kunna rätt tala och skrifva vårt modersmål. Hvem minnes ej den gamle latinlektorns: »Om dig Eriksson, om hvilken jag ej kunnat tänka mig något dylikt, har jag, då du, då jag i följd af iråkad snufva måste nysa, brast i skratt, fått en högst ofördelaktig tanke.»

Sin konstnärliga utbildning fick Engström på Valands konstskola i Göteborg af Carl Larsson, som själf är en framstående karikatyrtecknare. Söndagsnisse hade med Vallentin som redaktör och Engström som förste tecknare sin glansperiod 1894—1896, och den 11 mars 1897 utkom första numret af tidningen Strix, som i sin titelvinjett — den vackraste dylik jag sett på någon tidning — har utgifvarenamnet Albert Engström. Konstnären hade, för att i lugn kunna ägna sig åt sin konst och det ansträngande arbetet med tidningen, först flyttat med sin familj till Fagerholms pittoreska gamla kvarn på Ingarön nära Stockholm och ett par år senare begifvit sig ännu längre bort till Grisslehamn, där han lefver ett obundet naturlif, fiskande och jagande samt användande sin kajak. Detta Grönlandslif intresserade honom så mycket att han på allvar funderade på att resa till Grönland. Men han glömmer ej alldeles bort Stockholm. Hit gör han ofta studieresor. I korthet är detta konturerna af hans yttre förhållanden. Om hans utseende upplyser hans många förträffliga självporträtt. Uttrycket i hans ansikte talar om en egendomlig, själfständig personlighet, ej så litet inbunden och hvilkens tankar gå sin egen väg.

Albert Engström är svensk med en sådans fel och förtjänster. Därför äro

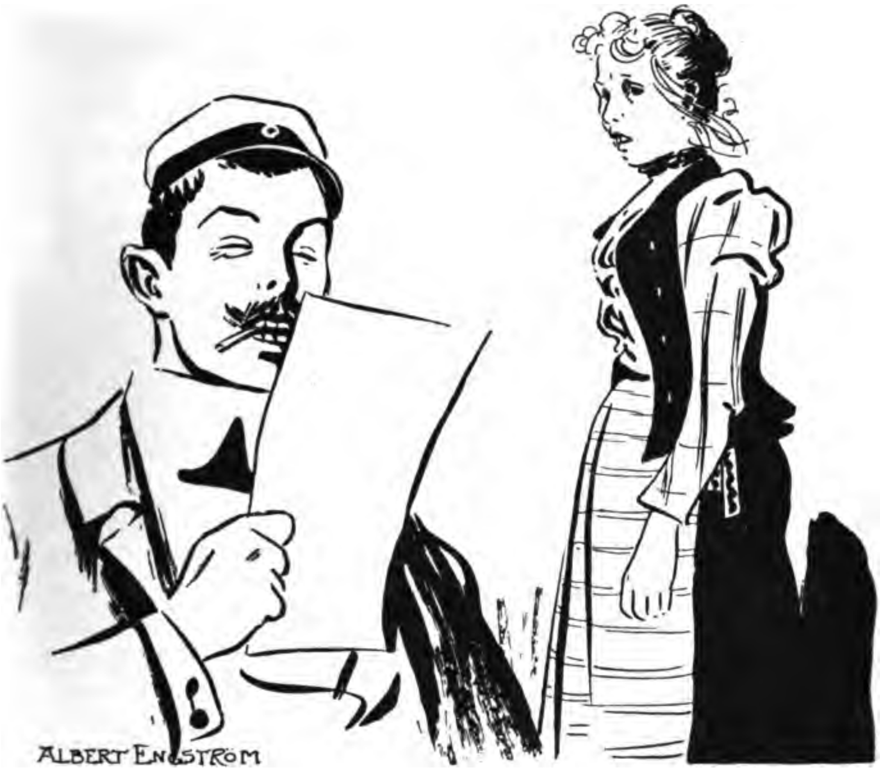

PÅ HOTELLET I SIGTUNA.

hans teckningar en guldgrufva för folkpsykologen, dubbelt gifvande och värderik i ett land, där så få teckningar af samtiden finnas. Hans filosofiska ståndpunkt är nationell, det vill säga han anser att det är bäst »att låta det basa». Han förstår den svenska skepsis, som mellan skål och vägg privat anser allt vara »åt helvete», men då det är fråga om förbättringar offentligt tycker att allt »är bra som det är». Han förstår sig lika litet på politiska idéer som det fullmogna folk han har äran tillhöra. Därför finnes i hans riksdagsgubbar ingen tendens. På urkostlig hexameter besjunger han bonden eller brackan, som knogar i riksdagen för tio kronor om dagen, och ger honom vänliga varningar för Stockholms synder — »Jag säger blott: akta sig, Larsson!» — eller råder han folkrepresentanterna att knalla sig hem för att »mana oxarnas tvefald att dra fårorna rätt». En sådan politisk uppfattning, bestående i komplett likgiltighet och affärdande alla idéer med ett litet grin, är svensk-svensk.

Huru underbart väl känner ej Engström vissa delar af vårt folk. Ej minst typiskt är hvad som fattas i hans »Oeuvre». Här är verkligen skäl att fråga: Où est la femme? Jo, hon återfinnes, som sig bör i en svensk skämttidning, som »kärring» och som »piga». Vi svenskar ställa den guldhåriga, blåögda på en piedestal för att få vara i fred för henne och gå sedan och dricka punsch för oss själfva. Kaféerotiken anses tillfyllest. I det mera kvinnodyrkande och svartsjuka romanska Europa skulle detta bondaktiga knuffande och skuffande med kaféfröknarna vara omöjligt.

Det kan sägas så godt först som

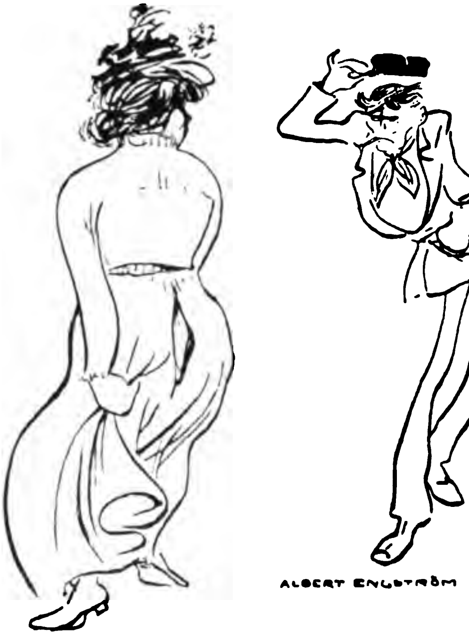

KONTRADANS.

sist, att Engström är ett verkligt snille inom sin konstart. Men då han är ett svenskt snille, är han, som det brukas hos sådana, ytterst ojämn i sin produktion. Han har gjort många teckningar, i hvilka jag ej kan se mycket roligt, och till dessa räknar jag äfven några bilder af Kolingen, Dompan och deras kusiner och bryllingar, där teckningen ofta ej står på samma höjd som de roliga underskrifterna. Om hvilken okonstlad sällskapston vittnar ej den ihärdige dansörens replik till sin korpulenta och flåsande moitié, kolingens svärmor fröken Carlsson: »Nu tror jag, djädran i mej, att subban börjar bli ljummen». Här är teckningen också genomrolig.

Bushumorn, som i vår för det karaktäristiska intresserade tid fått hemortsrätt i alla skämttidningar, på Überbrettl och Cabarets artistiques, får i Strix göra sig allt för bred. Ett Niagara af brännvin störtar ner öfver dess spalter. Loppor och löss äro favoritdjur. De ha nog också rätt till sitt lilla inlägg i det stora

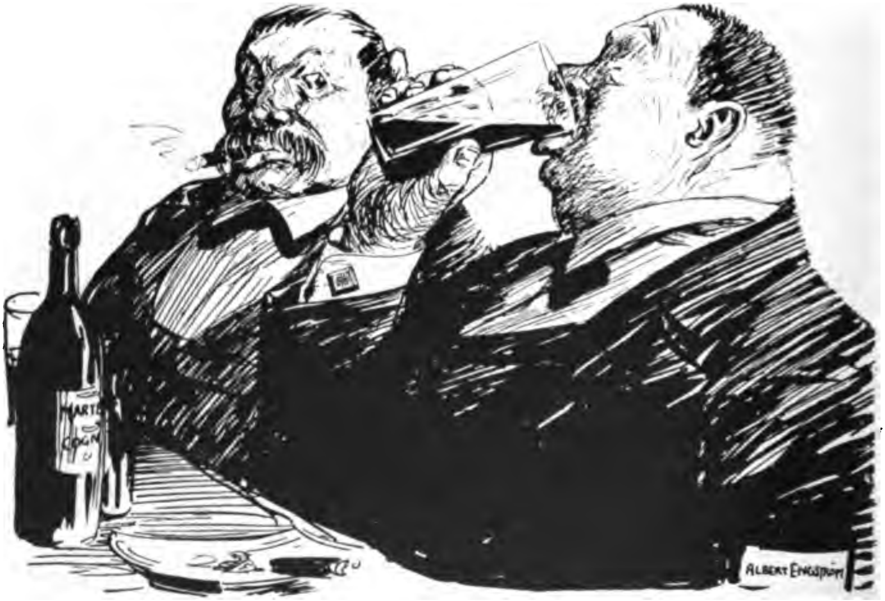

GRUNDLÄGGARESKRYT

— Mitt namn går i bankerna lika bra som ditt.

— Ja men jag är mer bildad än du. Min dotter kan tala franska och spela piano. Hvad ger du mig för då?

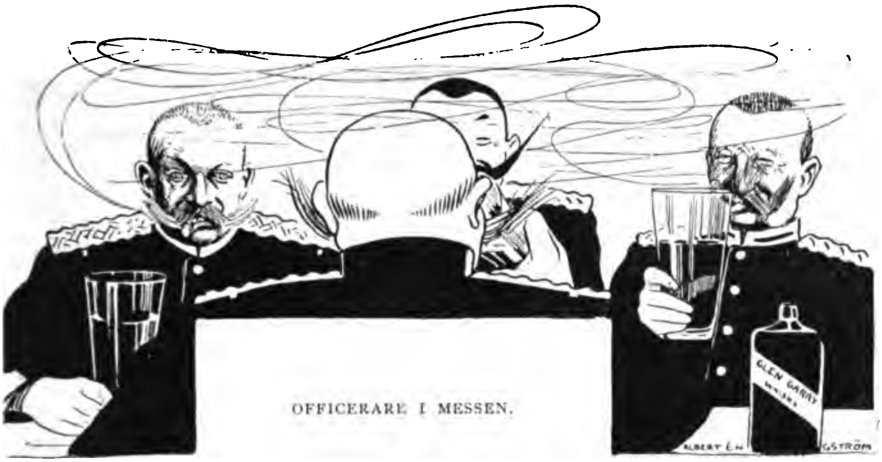

OFFICERARE I MESSEN.

världsdramat, men de lämpa sig ej till protagonister. Låt vara att det svenska folket berusar sig för ofta till och med nu, då ju fylleri ej direkt anses som en dygd. men våra fäders idealgestalt gesällen Lundström, som gråter rena, rama akvaviten, som det står i den kända pjäsen, detta monument öfver allt det tarfligaste i vårt folk, har väl fått något nyktrare efterföljare i folkgunsten. Det fanns en tid, då våra gardister voro darrhändta på morgnarna, innan de fått ett halft kvarter brännvin, men det var i den gamla, goda tiden, då alla voro »kärnkarlar». Dock man skulle förlåta innehållet i busbilderna, om de ej vore allt för öfverdrifvet tecknade. Kolingen liknar ibland dessa ruggiga pudlar, där man ej vet hvad som är svans eller hufvud. Naturligtvis har genom namnen Kolingen och Bobban, hvilka genom att repeteras hundratals gånger innötts i publikens hufvud, just det minst lyckade blifvit mest populärt. Härliga, oförgätliga busar ritar Engström, då han ej öfverdrifver för mycket, och till denna typ hör den här afbildade örfilstäcke individen. Ej sällan äro Engströms teckningar i min smak äfven för litet utförda, man bör ej behöfva leta allt för länge efter ögonen. Forain går i summariskt utförande till gränsen, men han öfverskrider den ej. Så bittert och elakt som den sistnämnde konstnären blickar ej Engström på människomenageriet.

Sällsynt intressanta för oss och den kommande kulturhistorikern äro hans

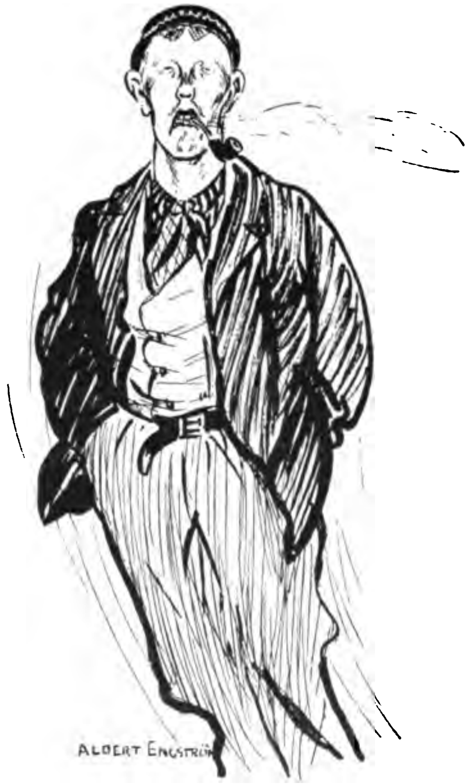

UNG SVENSK BUSE FRÅN BÖRJAN AF 1900-TALET.

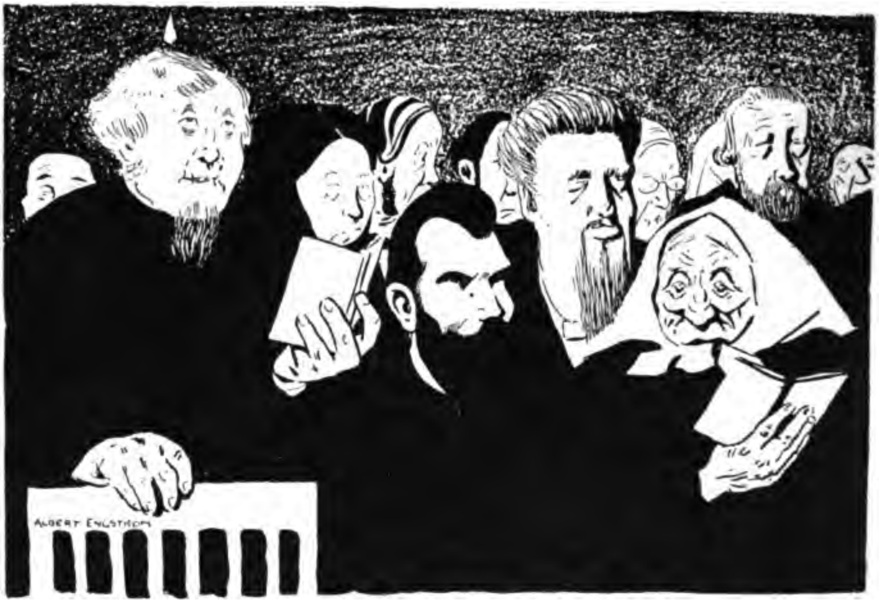

BÖNEMÖTE.

— Bröder å söstrar, om vi sulle ta en sång till förtret för djäfvulen mens vi vänta.

teckningar af de frireligiösa. På den vackra teckning, som här meddelas — man lägge märke till de smakfulla motsättningarna af svart och hvitt, hvari Engström är en mästare — har han i det stränga, mörka folkskollärareansiktet tecknat en af dessa trånga, ofta aktningsvärda typer, som förfula landet med sina missionshus, fördystra ungdomens dans och fördrifva den magra glädje, som folket kan bestå sig. Liksom socialisterna utöfva de dock ett uppryckande inflytande, väcka andliga krafter, tvinga de slappa genom sin partidisciplin och äro nog i stort sedt en nödvändig om ock obehaglig öfvergångsform. Att låta den Helige Andes eldtunga sväfva öfver hufvudet på dessa på en gång fåraktiga, smilande och egenkära typer är ett elakt men lyckadt skämt af konstnären. Utom Bruno Paul känner jag ingen, som kan teckna bönder så mästerligt som Albert Engström. Han sätter sig in i deras intimaste uppfattning: »Min själ tuggar redan snus», säger han själf. Man kan visserligen få nog af bönder här i landet, ej minst genom de tjogtals Frödingsimitationerna, men i de flesta fall är det en högtid att se Engströms trilska och knipsluga bondgubbar vandra utefter landsvägarna, se de tvärsäkra bondgummorna sitta så själfmedvetna i de hvitmenade landskyrkorna, där prästen dundrar på den förgyllda barockpredikstolen, eller se bondjäntorna fnittra med hvarandra, släta och runda som hvetebullar i de innehållslösa ansiktena. Den lysande porträttsamlingen »Medmänniskor» visar slutligen hur han — åtminstone bland männen — kan träffa det karaktäristiska i alla klasser. Ju mindre öfverdrift dess bättre, gäller äfven här. En snillrik konstskriftställare har skrifvit om öfverdriftens betydelse i konsten; om någon lika snillrik ville skrifva om måttans nödvändighet inom samma område, vore det kanske nyttigt.

Det är i sanning ett synnerligen värde-

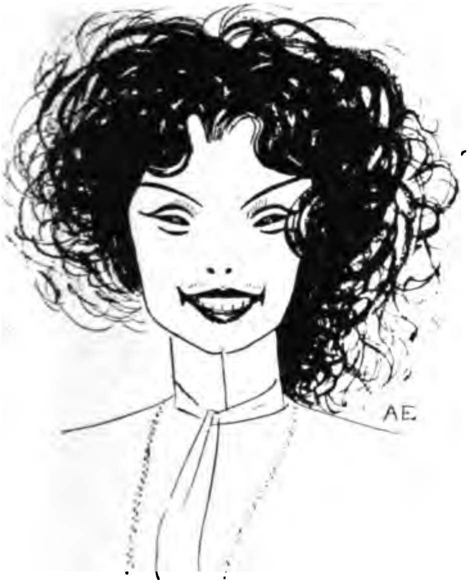

SIGNE KOLTHOFF
VID OLYMPIATEATERN

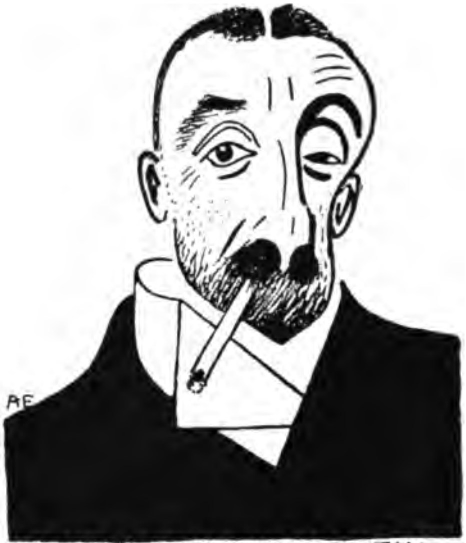

REDAKTÖR HUGO VALLENTIN

fullt, ett djupsinnigt inlägg i svensk konst som Albert Engström redan medhunnit, och man har alla skäl att med största intresse vänta på fortsättningen. Allt

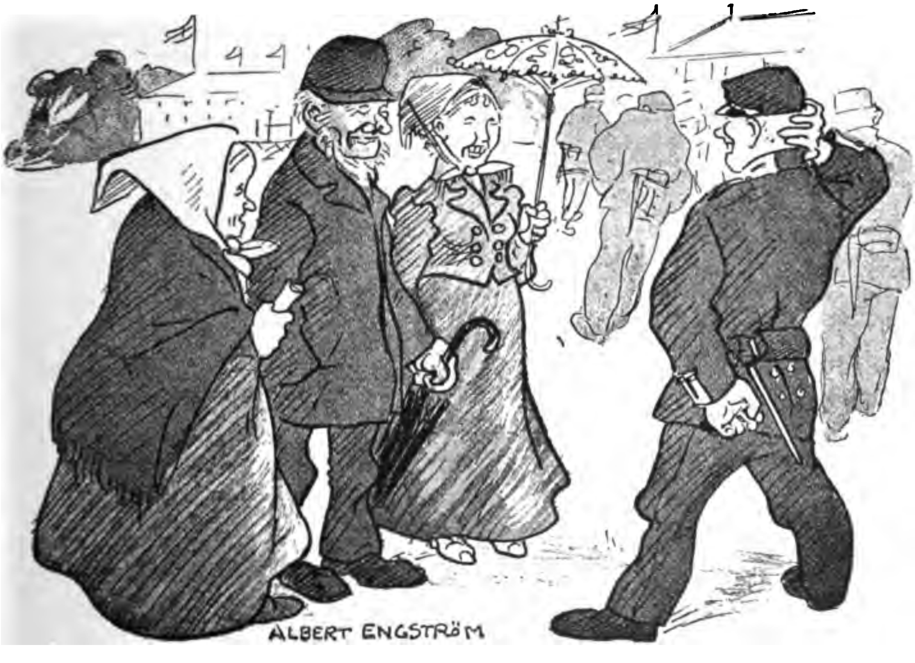

MIDSOMMARBESÖK PÅ LÄGERPLATSEN.

— Nä si ä pappa här å mamma mä å gack åt helskote söster också — nä nu tror ja, ja bjur på kaffe.

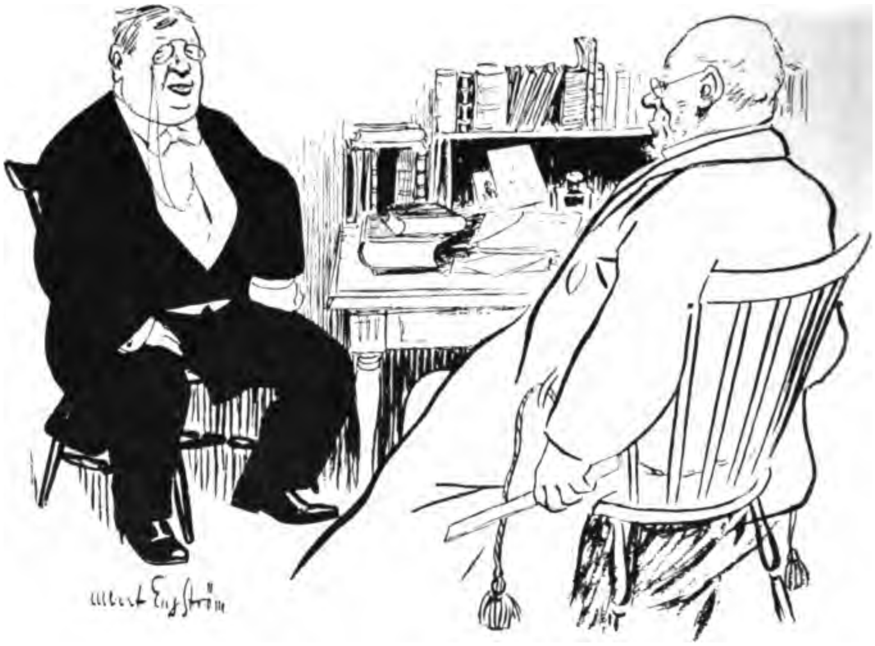

TENTAMEN.

förtjänar ej endast skratt, det ligger ofta något under. *Surgit aliquid amari.*

Slutligen har konstnären äfven en annan sida. Som en motvikt mot de rökfyllda lokalerna och deras larmande hop af upphettade herrar, orerande om sina utnämningar bakom de höga viskyglasen, längtar han ut till hafvet, där sälarna dyka bland isbitarna, eller jagar han med sin vän Bruno Liljefors. Liksom denne älskar han naturen med djup lidelse. Äfven på detta område har han både i skrift och teckning gett oss några *nya*, värdefulla svenska sensationer.

Hans bilder ha lärt folk att förstå en sund konstnärlig och frisk teckning. Strix motverkar den skadliga »skönmålningen» i många afseenden. Svensken gick till källan, till Strix' sanningsspegel, för att se sin bild, och man kan med en liten ändring af Tegnérs ord säga: »Han häpnade att se hur ful, hur full han var».

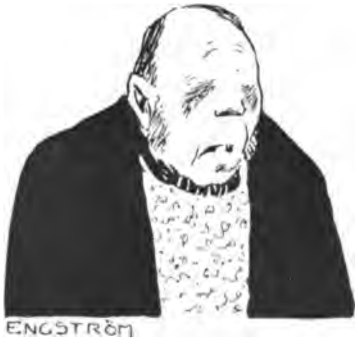

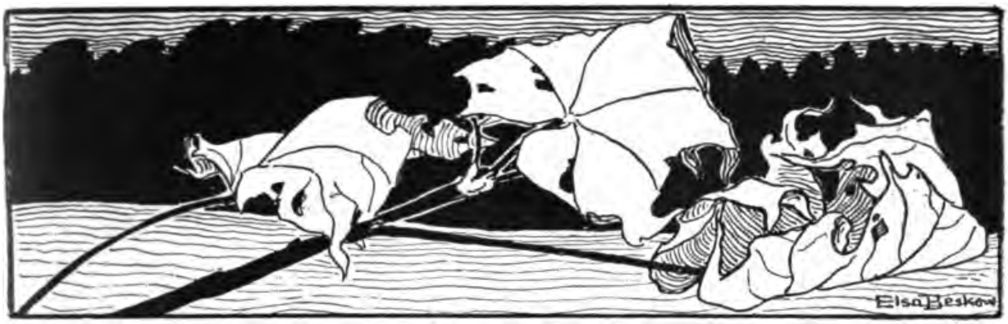

EN INACKORDERING.

Af HENNING BERGER.

HAN kom en sensommarmorgon, då solen lyste blek bakom en tunn töckenslöja och det hvilade något sjukligt öfver landskapet. Ängarna och fälten hade mist gräs och blommor, och på åkrarna stack endast den gula stubben upp. Sjöns vatten var grått, där det skvalpade i tunga och oljiga dyningar, och skogens grönska hade i sin mörka färg något öfvermattadt, som bådade upplösning och förruttnelse.

De togo emot honom med en blandning af fruktan och förmynderskap. Patronen gick ned till gårdsgrindarna, de unga damerna höllo sig tätt till frun på verandan, pigorna sprungo in i köksflygeln, skockade sig bakom mjölkbunkar och mejerikärl och betraktade genom fönstren med stirrande ögon främlingen.

Men ingen hälsade honom hjärtligt. Patronen förde fingrarna till mösskärmen och mumlade ett välkommen samt en förmodan att de skulle komma öfverens. Fruntimren sade ingenting utan låtsade konversera, som om skulle den nykomne ej räknas till familjen, och ingen presentation ifrågasättes. Utan patronen tog honom direkt in i salen, där ett frukostbord var dukadt.

— Kandidaten är väl hungrig, sade han, nu måste vi äta. Så här blir det hvar dag, som ni ser, enkelt, men maten är färsk och god — reellt ska' det vara. En snaps?

Den främmande sade intet. Han såg stelt framför sig, och kring de smala läpparna låg också ett egendomligt stelnadt drag — ett löje slutadt i gråt. Håret var tunt och stripigt, ansiktet infallet, kroppen mager och böjd. Kläderna sutto som hade någon annan klädt på honom, dragit plaggen öfver de motsträfviga lemmarna, knäppt västen snedt och stuckit den grofva näsduken tjockt hoprullad i hans bröstficka. Håret räckte litet ned på kragen, som tycktes för vid och bucklades där halsduken var slarfvigt knuten. Landsvägsdamm låg öfver skodonen och uppåt byxbenen, ett par halmstrån från giggens foderpåse hade fastnat på rocken, och ena skulderbladet sköt i ryggen ut till en kant. Han stod tyst och stirrade på de dansande partiklarna i en solstråle, som från trädgårdsfönstret föll öfver det runda salsbordet.

— En snaps? upprepade patronen.

— Nu blir det vackert väder, sade kandidaten, då kan man plocka blommor. Solen lyser.

— Ja, ja, javisst ja, sade hans värd. Men nu ska' vi äta. Vill han ha brännvin eller ej?

— Solen lyser starkare nu än då vi åkte på vägen, fortsatte gästen. Solen lyser på blommorna.

Patronen satte sig.

— Var så god och sitt, herr Wendel. Nu slår jag i en liten hela — skål!

Kandidaten flyttade sin blick från solstrålen till bordet, och det såg ut som om han först nu uppfattat hvad meningen var. Han betraktade uppmärksamt den skärblommiga smörasken, äggen i en blårosig karott, den ovala brödkorgen af rödlackeradt bleck med dess innehåll af bruna rågkakor, och iakttog långsamt, en efter en, öfriga enkla men färgrika bordsutensilier. Han log, ett säreget leende, som blottade tänderna och skapade ett nät af rynkor kring mun och ögon. Så satte han sig och rullade tafatt upp servetten.

— Nej tack, sade han, jag nyttjar aldrig starkt. — Har man sagt det?

— Nej för all del, svarade patronen litet brådskande och förläget, visst inte... Jag vill bara säga att när kandidaten annars vill ha en styrkare så finns det. Ja — hm — ja. Jag menar att det ingår i priset, förstår herrn.

Kandidat Wendel åt stillatigande. Han hade likt ett barn knutit servetten kring halsen och handterade knif och gaffel fumligt och osäkert, som något bortglömdt. Hans ögon förlorade allt uttryck, och hela gestalten blef slapp. Han sjönk ihop öfver sin tallrik och tuggade liksom i sömn. Patronen mätte honom då och då i smyg med blicken och ryckte därpå hvar gång nästan omärkligt på axlarna.

Då de slutat äta, visade värden sin inackordering dennes rum en trappa upp. Det var ej stort men snyggt och med något gammaldags hemtrefligt öfver de landtliga möblerna. Herr Wendel sade ingenting, han öppnade likgiltigt sin kappsäck och vräkte ned linne och småsaker i de tomma byrålådorna. Då patronen med en gest visade honom lavoaren, började han genast ifrigt tvätta sig, som hade det varit en befallning att göra så. Därpå gick han fram till fönstret och såg ned.

— Det är ej långt till marken, sade han med sitt underliga leende.

Den andre skrattade och nickade förstående, hvarpå han lämnade sin gäst och gick ned till damerna.

— Den är ofarlig, sade han belåtet, och herre gud så tyst! Kommer ni ihåg »prästen» förra sommaren? Han predikade dag och natt sin gallimatias, så att vi också höllo på att bli tokiga...

Men uppe på sitt rum gick kandidaten omkring och utförde en del besynnerliga saker. Rakspegelns glas vände han mot väggen, och sedan han stängt dörren plockade han med hemlighetsfull min fram en bunt papper ur sin plånbok. Han gömde lapparna omsorgsfullt — en del under trasmattan, en del mellan läskpappren på det lilla skrifbordet, och slutligen stack han in resten bakom gardinernas kornisch. Därefter lade han sig på rygg i sängen, knäppte hop händerna och stirrade stelt och oafbrutet rakt upp i taket.

* * *

Den sinnessjuke promenerade om dagarna i trädgården bakom hufvudbyggnaden. Han gick där tyst och stilla på grusgångarna, och det föreföll som letade han efter något. Den första tiden frågade han efter blommor, men det fanns inga blommor, ty patronens trädgård var en trädgård för nytta, emedan allt på herrgården numera måste användas inkomstbringande. Det var en frukt-, bär- och köksträdgård, och nu var hösten kommen och det mesta skördadt. Inga senhöstblommor prunkade, inga vinteräpplen lyste, men i trädens kronor började i stället löfmassorna skimra i ockra och cinober mot himlens blå. Då herr Wendels frågor efter blommor så småningom öfvergingo till käx, blef patron Lundh en morgon förargad och frågade, hvarför kandidaten alltid önskade blommor, som blott voro onyttiga ting, hvilka vissnade och luktade illa.

Den häftiga tonen och de rynkade ögonbrynen skrämde den sjuke. Han hajade till som hade han sett något farligt och gjorde en betäckande armrörelse, för att liksom skydda sig för ett slag.

Herr Lundh skrattade:

— Nå, blommorna —

Kandidaten log.

— Blommor ä' vackra, sade han undvikande.

— Men det finns inga nu, hör ju herr Wendel.

— Nej, men då jag skulle resa hit sade alla, att det fanns så mycket blommor här! De sade, att det var därför jag skulle fara — för att plocka blommor. Jag skulle få plocka så många jag ville, sade de. Se i sta'n fick jag ej plocka blommor på rabatterna i parkerna. Jag brukade ej ta många, det var för resten bara röda blommor, jag ville ha, men det blef alltid så ledsamt hvar gång...

Herr Wendel tystnade, och hans uppspärrade ögon miste uttryck och sågo spändt och ansträngdt rätt ut i luften.

Patronen var brydd. Är det på det viset, tänkte han. Det kunde de ha nämnt i brefvet, så skulle jag skaffat några krukväxter om icke annat. Så fick han en idé.

— Har kandidaten sett så vackra träden blifvit? frågade han och pekade med käppen mot topparna. — Se, fortsatte han, rödt och gull, lull lull, kan ej herrn plocka löf i stället för blommor?

Herr Wendels drag ljusnade:

— Jo, jovisst.

Och under ett par dagars tid samlade den sjuke grenar med höstens granna blad, hela ruskor i naturens förvandlingsfärger, hektiskt gult och rödt. Men en dag kastade han plötsligt ett knippe björkkvistar till marken som hade något förskräckt honom. Han blef alldeles hvit i ansiktet. Det var ej godt att säga anledningen, kanske någon insekt eller en mask gjort honom rädd. Han upphörde med löfbrytningen och gick med händerna i fickorna endast fram och tillbaka i trädgården, då och då stannande för att försiktigt se in under en buske eller skyggt speja bakom ett träd.

En dag tog patronen herr Wendel med sig ned till sjön. De unga damerna hade rest, och herr Lundh kände sig ensam där han gick omkring och dref i den inbillningen att han öfvervakade arbetet på gården.

Vägen förde genom en hage beväxt med små ungträd. Det var en mulen dag med gula fläckar mellan drifvande skyar. Bruna kvistar och grå grenar lågo afbrutna på tufvornas vissnade gräs, och vinden blåste från norr med en pinande hvissling, när den for genom hassel och videbuskar. På en lutande gärdsgärd sutto några skator.

Utan att veta hvarför kände sig patron Lundh nedstämd. Sommaren hade dock varit god för landtmannen, hösten hade gifvit en riklig skörd, och på det hela taget stundade nu en hvilans tid, som ej, liksom så många gånger förr, behöfde alltför mycket upptagas med grubblerier öfver räntebetalningar och hypoteksspekulationer. Visserligen voro hans affärer alltjämt dåliga — han skulle minsann ej annars ockra på dårars inhysande —, men han hade alltid med tillfredsställelse emotsett vira- och toddysäsongen, äfven då det varit långt bekymmersammare än nu. Och ändå var i dag hans humör lika trist som omgifningen, höstligt nedslående och stormbådande. Kanske var det sällskapet...

Han sneglade på kandidaten. Denne gick oroligt och liksom vädrande någon fara. Han saktade allt mer sina steg och tittade under lugg på herr Lundh. Slutligen stannade han och frågade med en egendomlig skärpa i rösten:

Hvart gå vi?

Patron Lundh blef plötsligt het kring hufvudet. Han fann kandidatens beteende för mycket oresonligt, äfven för att vara en ej fullt klok människas. Förut plågad af oförklarliga tankar, blef han nu retad.

— Till sjön, svarade han, hva' fan ä' det med er?

Herr Wendel blef blek, och ögonen vidgades.

— Dit går jag ej, sade han.

— Hvarför — nå svara!

— Jag går inte.

— Hvarför, hvarför?

— Jag är rädd.

— Rädd? Tror ni jag tänker dränka er? Dra...

Patronen spottade, svängde om på klacken och fortsatte med stora steg utan att se sig om. Men efter en stund märkte han att kandidaten långsamt följde efter. Då ångrade han sin häftighet och inväntade honom. Vänligt leende sade han:

— Seså, herr Wendel, ni har ju aldrig varit nere vid sjön, det är en mycket vacker vik och fullt med blommor, näckrosor, i vassen.

Sjuklingens anlete sken upp.

— Är det verkligen, tänk bara — blommor i sjön —

De gingo genom en grind och närmade sig nu öfver en skogbevuxen backsluttning stranden, mot hvilken vågornas spolande hördes. Den sjuke höll sig tätt till landtbrukarens väldiga gestalt. Under deras fötter knastrade torkade vassrör, musselskal och grusblandad sand. Sjön låg framför dem, vikens vatten skiftade i grått och blankgrönt, små trubbiga vågor med krusiga kammar växlade om med lugna ytor, endast krusade af vinden. Några båtar lågo högt uppdragna mellan urblekt vass, som vajade i blåsten. På den motsatta stranden syntes en väderkvarn svänga sina grå och bristfälliga vingar öfver den jamna randen af täta och mörka träd. Det var kallt och ödsligt där nere.

Herr Lundh kände sitt missmod tilltaga. Han längtade efter sällskap och beslöt ro öfver till sin vän, patronen på Veflinge. Men han ville gärna ha någon orsak att förebära. — Nåja, man kunde kanske höra sig för om slaktdjur och torgpriser. Han vände sig till kandidaten:

— Vi ska' fara öfver till Veflinge, var snäll hjälp mig med båten.

Herr Wendel tog ett par steg tillbaka.

— Nej, utbrast han, i båten! På sjön!

— Javisst, kom nu.

— Aldrig, jag går inte i båten!

Och han slog afvärjande ifrån sig med händerna.

— Så hjälp mig åtminstone, människa, få ut båten...

Men kandidaten gick baklänges med ett underligt uttryck af fasa och något liknande ett begynnande raseri i sitt ansikte.

— Hvar ä' blommorna, frågade han, tror ni inte jag förstår er, haha —

Patronen förlorade besinningen och gick hastigt, mörkröd under mössan, mot sin inackordering. Det låg något hotfullt i hans hållning.

Då böjde sig den sjuke med animal snabbhet ned och tog upp en stor sten.

— Kom inte hit, ropade han, och ögonen började gnistra, då slår jag ihjäl er!

Herr Lundh tvärstannade. Han blef rädd och förvånad. Är det möjligt, tänkte han, att de skickat mig en farlig galning? Det skall min vän doktorn få böta för.

De två människorna stodo några sekunder och stirrade på hvarandra. Så släppte plötsligt dåren stenen, vände sig om och började springa tillbaka. Patronen gick långsamt hemåt, besluten att genast skrifva till läkaren, som ett par år skaffat honom de inkomstbringande gästerna.

* * *

Det blef emellertid intet bref afsändt. Den sjuke kandidaten hade återtagit sitt förra lugna sätt och visade sig ej heller rädd för sin värd. Han hade upphört att tala om blommor, ja han resonnerade till och med vid måltiderna, visserligen fåordigt, men dock klokt nog, i hvad spörsmål som än var före. Dessutom hade han upphört med trädgårdspromenaderna, sedan nu alla blad fallit och hösten på allvar inträdt. Han höll sig mest på sitt rum, och där skref han, sade pigan, underliga tecken, ett sorts chifferspråk förmodligen, på små lappar, hvilka han gömde här och där, i springor, under ljusstakar, mellan bladen i någon bok.

En dag for patronen bort. Under hans frånvaro var herr Wendel om möjligt ännu stillsammare och klokare, och detta lugnade fullständigt herr Lundh. När därför den dryga kvartalshyran kom, skref han blott, utom erkännadet, att med kandidaten var det ingen fara.

Det var nu oktober, och regnet föll från en jämnmulen himmel. I patronens rum spelades bräde och vira, och tobaksmolnen blandades med de varma ångorna från konjaksglasen. I salen hjälpte herr Wendel fru Lundh att tända ljusen i en gammal krona, ty det var bjudning, och supébordet skulle dukas.

Han stod på en stol med en brinnande vaxstapel i hand och svängde långsamt kronan, en vacker empirpjäs, rundt, så att de små citrongula lågorna fladdrade. Nu voro alla ljusen tända, men kandidaten stod kvar och lät kronan dansa — ljusskimret speglades i hans vidgade ögon, de glittrade som barns i julotta. Allt fortare svängde han kronan, ljusen vacklade och de tunna glasmanschetterna klirrade, ett ljus slocknade, de öfriga lämnade en sotig röksvans efter sina röda lågor, som liknade facklor, och stearinen droppade på den glänsande duken inunder.

— Låt bli, låt bli! skrek fru Lundh, utom sig.

Men herr Wendel stod alltjämt med leende min och fantastiskt lysande blickar och lät kronan dansa.

— Se, se, sade han, ljusen äro blommor... röda blommor...

Då blef hon förskräckt och rusade in till mannen. Hon glömde att det var gäster i rummet och tänkte endast på sin förstörda bästa duk, samtidigt som visioner af eldsvåda och våldsamheter blixtsnabbt drogo genom hennes hjärna. Men innan hon hunnit öppna munnen, hördes från salen ett fruktansvärdt brak — det var kronan som föll, krossande glas och porslin under sig.

De sprungo ut, och i det flämtande skenet från ännu brinnande ljus, som lågo spridda på bordet, sågo de den sinnessjuke, utom sig af förfäran öfver det skedda, handlöst kasta sig ut genom ett fönster, hvars ruthalfva stod öppet för vädring.

De hörde hans flyktande steg öfver grusplanen, men mot dem gapade endast mörker genom fönsteröppningen, och här och där reflekterade en våt trädstam den osäkra belysningen inifrån. Snart glammade männen kring brännvinsbordet, men fru Lundh tyckte, att en vansinnigs ögon glimmade henne till mötes i de ljuspunkter, som bildades på rutan, då hon allt emellanåt betryckt blickade ut i höstregnet.

Det var sent på natten då den sjuke sakta smög sig upp för trappan till sitt rum. Han var genomvåt och hackade tänderna af köld. Med darrande, blåfrusna fingrar öppnade han sin dörr och stängde den sedan efter sig i dubbla slag. Så stod han spändt lyssnande några minuter. Från bottenvåningen hörde han rusiga röster, skratt och eder. Då och då smällde något till, som slogs flata handen i ett bord, ibland skramlade pengar, och återigen klingade glas, och därpå hördes nya smällar, hvilka hvarje gång kommo honom att rycka till och krypa ihop som en kuschande katt. Han förstod, att gästerna voro kvar, men han fattade ej, hvad de hade för sig. En dunkel skräck fyllde honom — kunde det ej vara möjligt att de som bäst höllo på med att tillverka en sådan där förfärlig rock, som man satt på honom en gång, då han bodde på ett annat ställe? Ett plagg, hvilket pådraget gör att man ej kan röra sig utan måste långsamt dö, stel, orörlig, fylld af fasa.

Slutligen släppte han låsvredet och tände lampan. Nu ville han tyst samla ihop sina papperslappar — de lappar som endast han visste skulle blifva blommor, om de blott fingo riktig skötsel. Därpå måste han hoppa ut genom fönstret och fly.

Han började försiktigt lyfta på möbler och matthörn och var snart så inne i sitt arbete, att han ej hörde tassande steg utanför dörren och hur trappan knarrade under många fotsulor. Plötsligt knackade det — en låg, vänlig knackning. Han spratt till och satt orörlig på golfvet. Då hörde han fru Lundhs milda röst utanför, den lät som en hviskning, och han lyssnade lugnad:

— Öppna, snälla kandidaten, här är en stor låda blommor från stan — — —

Han glömde hvad som händt, och undrande i sitt stackars söndriga medvetande hvarför han satt hopkrupen så där under ett bord, frågade han skyggt:

— Är det röda blommor också?

— Ja, ja, bara röda blommor, stora, vackra, röda blommor, de vilja in till kandidaten, ty de frysa så härute.

— Ah...

Hans ögon lyste, och han sprang upp och öppnade.

De kastade sig öfver honom från alla håll, patronen, länsmannen, till och med pastorn, drängar och gäster om hvarandra. Det var en lätt öfverrumpling, ty han hade kommit emot dem med framsträckta händer för att famna blommorna, och mörkret i farstun gjorde hans blick blind. De hade starka tömmar, och snart var han väl bunden och nedburen.

De främmande hade åkt sin väg. Det var lugnt och stilla i huset. Herr Lundh satt vid skrifbordet och redogjorde i ett långt bref till sin vän doktorn, hvarför han måste sända kandidat Wendel tillbaka. Han tordes ej annat, skref han. Han tänkte själf följa med på morgonen, då de skulle skjutsa in den sjuke, men ville i alla fall skriftligt framställa skälen.

Den vansinnige låg på skinnsoffan bakom patronen. Han låg på rygg med blicken stelt fästad i taket. Han föreföll lugn men andades tungt, och ansiktet var mycket blekt. Armarna voro bundna så, att han hade kunnat knäppa ihop sina händer, och det såg ut, trots tvångsställningen, som hvilade han i bön Lampans ljus nådde hans panna, på hvilken några fina svettpärlor lyste, och föll sedan äfven på en bit af väggen bredvid soffan. Den flik af tapeten, som kom inom ljuscirkeln, visade liksom på ironi en rad stiliserade, brunröda blommor, hvilka, upprepande sig i det oändliga, försvunno bakom en chiffonjé och i skuggan från skrifbordslampans mörkgröna kupa. Patron Lunds penna raspade monotont. Inackorderingens andedrag blefvo småningom jämnare, och ögonen slötos. Han kunde tros njuta en stunds slummerdrömmar om rabatter med blommande rödt.

DEN TYSTA MORGONEN.

AF ANDERS ÖSTERLING.

Är än jag vaken, är det dagens gryning,
är blicken ännu skymd af sömnens stoft?
Jag reser mig, och morgonljusets dyning
slår mig emot med blå violers doft.
Är än jag vaken, är det dagens gryning?

Men dunkelhöjd var nattens underbara
förtrollningsdröm ... och här är idel ljus.
Har det i drömmens länder ljusnat bara,
och andas jag ännu i slummerns rus,
fast allt jag ser med ögon vaket klara?

En hvithet dallrar mellan murar hvita,
så eterklar som ingen aning byggt,
och i det hvita blåa skuggor rita
de snabba svalorna i ljudlös flykt.
En hvithet dallrar mellan murar hvita ...

Jag blundar och jag lyss i rymder svala,
jag hör och hör dock icke dagens ljud.
Fast läppar röras inga tungor tala,
jag andas ej, jag känner mig som gud
i tystnaden, som stor jag känner dala.

Ack morgontystnad, famlande jag dignar,
du är för stor, du blir mig till en dom;
jag dig förbannar ... och jag dig välsignar
och knäpper händer i din helgedom.
Ack morgontystnad, famlande jag dignar...

Den, som har bländats, spejar ej i flamman
med tända ögon: han betraktar kallt.
Så brister hvarje klang för mig tillsamman
i tystnaden, som darrar bakom allt.
Jag hör ej längre mänskors höga gamman.

Så skall jag gå med denna tystnads minne
mot dagens sorl, och allt förstummas skall,
och midt i bruset frysa skall mitt sinne;
blott inom mig går sång i svall på svall.
Så skall jag gå med denna tystnads minne...

Du hvita timma, klarhet du mig skänkte,
men mäktigt kräfde du i återskänk.
Jag vaknade, och kring min själ du sänkte
en helig stumhet, när i klara blänk
och med violdoft morgondaggen stänkte.

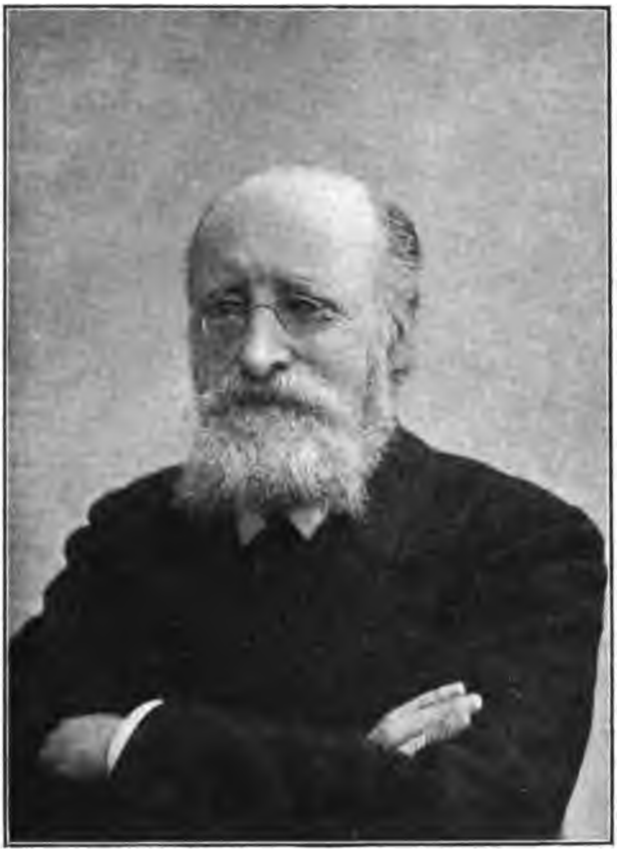

L. Dietrichson

LORENS DIETRICHSON!

KÄRE vän, när vår tideräkning hinner till 1904, hinner du till de 70 åren, med alldeles samma nyårsdag. Godt nytt år, ropa vi till dig här, vi, dina gamla svenska vänner, och ge icke efter för dina norska landsmän i tacksamhet för ditt lifsverk.

Ty detta har i första hand gällt oss här i Sverige under mer än ett tiotal af dina lefnadsår.

Minns du, när du kom med ditt »Læredigt» och slog dig ned ibland oss, en väldig föreläsare redan i ungdomens vår?

Och minns du sedan hur du vann hjärtan bland de unga, när du handledde dem i studiet af konstens häfder; när du för annan ungdom talade om konstens tillämpning på industrien; när du föreläste i många svenska städer, först och sist i hufvudstaden, för att väcka, för att undervisa, och hur din bok om »Det skönas värld» gick ut öfver landet? Och hur din »Arbetare», din »Madonnabild», din »Folkunge» talade till oss från scenens tiljor?

Ja visst, vi veta, att du minnes dina svenska arbetsår, ty vi ha läst »En norrmans minnen från Sverige». Däri möter oss ett trofast hjärta, vare sig vi läsa

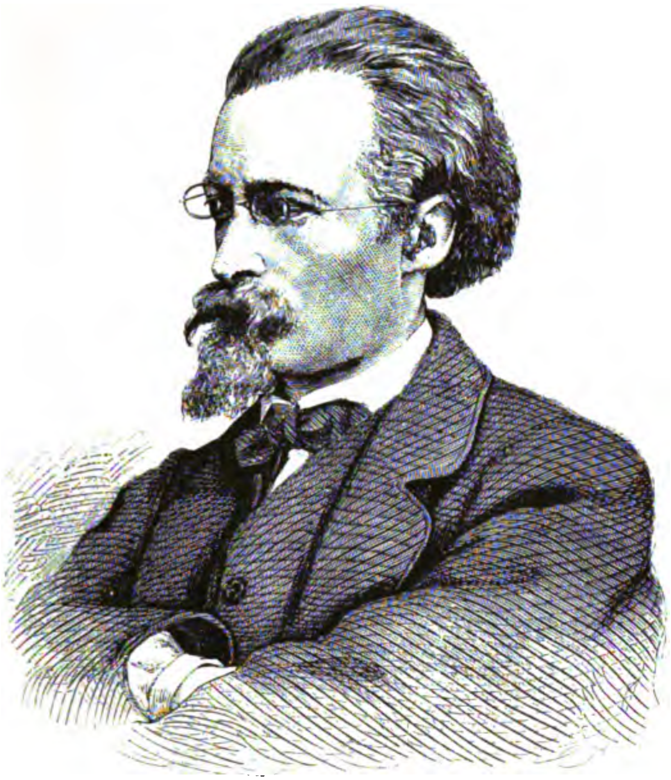

LORENS DIETRICHSON. TRÄSNITT I NY ILLUSTRERAD TIDNING 1875.

din bok på norska eller på svenska. Din bibliografi är också egendomlig: du har utgifvit svenska skrifter, som icke finnas på norska, norska skrifter, som icke finnas på svenska, och därtill skrifter, som finnas på bägge munarterna, att icke erinra om de på tyska utgifna lärda verken, afsedda för konststudiet i alla länder.

Ty du har icke endast arbetat för allmänbildningen utan äfven för vetenskapligt konststudium. Det var till ett sådant arbete, ditt hemland kallade dig från oss. Men hurudana voro de förutsättningar, som mötte dig, när du slagit dig ner som »skönlärare» vid ditt lands högskola? Harmen afpressade dig »Kivleslaatten», »et polemisk digt».

»Materien aabner alt sit sultne slug for,
men kunst og digt er hvad vi sist har brug for»

klagar din vreda sångmö, hon, Kivlemöen, hvars sång manats in i klippan af kyrkoprästen, men nu ljuder straffande och manande att återkalla folket till minnet af sin forntid och tron på en framtida uppblomstring af dikt och konst,

»naar Norge fundet har sig selv omsider.»

Ja, det var tunga år i Norge den tiden för dig, som ifrade för konstens växt och trifsel: men du har fått upplefva bättre tider. Man bryter ej längre ned eller säljer till utlandet vackra medeltidsminnen, man har fått både Nationalgalleri och Nationalteater i Norges hufvudstad; den satsen lefver icke mer som folktro, »at vore digtere og kunstnere ere dyre luxusartikler», nej, din sats har segrat: »de höre til de förste nödvendighedsartikler i vort aandelige liv.»

Stolt och kraftigt har Norges andeliga lif utvecklat sig under den stundom våldsamt fortgående politiska striden, från hvilken du hållit dig fjärran, sedan du en gång »sjungit ut». Din politik har varit ett praktiskt inlägg i vår ungdoms skandinaviska lifssyn: hela ditt litterära lif har ägnats åt utvidgandet af samförståndet mellan Nordens folk. Och att detta, efter tider af nederlag, nu hälsar din sjuttioårsdag med hjärtevarm frid, har du nogsamt känt som en fosterländsk lycka.

Och din husliga lycka åldras icke med årtionden, som bekräfta den. Den är ungdomsfrisk under silfverhår. Den har stridt din kamp och lefvat ditt lif, och med lifvet skall den fortgå, en ljuflig ram för din verksamhet. När vi tacka dig för hvad du uträttat i Norge, i Danmark, i Sverige, ja ända ned i det gamla Rom, så veta vi väl, att hemmets sol öfverallt belyst ditt arbete. Till din ädla maka gå vännernas välönskningar på din sjuttioårsdag lika varma som till dig, och vi veta att de ändå komma odelade fram till *Lorens Dietrichson*

från de svenska vännerna genom
Harald Wieselgren.

TILL SKÖNHETEN.

AF ANDERS ÖSTERLING.

Min skönhetstörst jag aldrig mäktar tala,
blott dunkelt tolka i en dröms symbol.
Min själ är lik en vid, kristallisk skål,
i hvilken klara vatten drömma svala.

På gulhvit marmor skålen ensam blänker
emot en himmels djupa sommarblå,
och öfver stenen krusas tyst och gå
de hvita dagrar vattenskuggan sänker.

Och vattnets rymd, af ljuset genombrunnen,
står i oändlig ro mot himlens grund.
Snart stillnar dagen mot sin middagsstund,
och under skålen skuggan är försvunnen.

En droppe soldagg pärlar ned... då bäfva
kristallens djup, det porlar underbart,
och vattnets brädd, som drömde spegelklart,
ses dallrande vid randens linje sväfva.

Och upp vill allt, upp i en stråle svinga,
stiga i sol och saligt drickas ut
i glansens haf, som blånar utan slut;
som ton vill allt i rymdens hymn förklinga.

Bland bubblorna en silfvergnista hoppar,
dess ljus i marmorns blånad blixtrar till,
det sväller, sjuder, vattnet frusa vill
och... kväller öfver... uti arma droppar.

TRETTONDE ÅRGÅNGEN · 1904 · ANDRA HÄFTET

ORD OCH BILD

ILLUSTRERAD MÅNADSSKRIFT UTGIFVEN AF KARL WÅHLIN

REDAKTIONENS OMBUD:

I HELSINGFORS: PROFESSOR WERNER SÖDERHJELM

I KRISTIANIA: FÖRFATTAREN JACOB HILDITCH

I KÖBENHAVN: REDAKTÖR CARL BEHRENS

PRIS FÖR HEL ÅRGÅNG (12 HÄFTEN) 12 KR.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM

VILHELM TRYDE
KÖBENHAVN

INNEHÅLL.

Bildhuggaren och hans hustru. Oljemålning af *Ejnar Nielsen.*

Monument öfver Niels Henrik Abel. Grupp af *Gustav Vigeland.*

Sid.

Johan Ludvig Runeberg. Några ord vid hundraårsdagen. Af *Karl Warburg* 65

Bilder: J. L. Runeberg. Oljemålning af *Carl Mazèr.* Med namnteckning. — J. L. Runeberg. Litografi efter oljemålning af *R. V. Ekman.* — J. L. Runeberg. Litografi efter oljemålning af *J. Knutson.* — J. L. Runeberg. Staty af *Valter Runeberg.* — Runebergsmonumentet å Esplanaden i Helsingfors. Af *Valter Runeberg.* — J. L. Runeberg. Litografi efter fotografi. — Medalj öfver J. L. Runeberg. Komponerad af *Valter Runeberg.* Graverad af *Erik Lindberg.*

Svenskarna vid Sydpolen. Några data ur sydpolsforskningens historia. Af *Carl Forsstrand* 81

Bilder: Otto Nordenskjöld och hans vetenskapliga stab. — Anders Sparrman. — Otto Nordenskjold. — Antarctic. — Kapten C. A. Larsen. — I gunrummet. — Karta öfver södra polartrakterna. — En mindre moränsjö, Syd-Georgien. — Sjöelefant. — Hur vinterstationen provianterades. — Vinterstationen vid Snow-Hill. — Frithiof vid Dalarö. — På Frithiof i storm på Nordsjön. — Kapten Olof Gyldén. — Kapten I. Irizar. — Den meteorologiska och astronomiska observationsstationen. — Antarctics sjunkande. — Antarktiska isberg.

Sid.

Gustav Vigeland. Af *Jens Thiis* 99

Bilder (de flesta efter konstverk af *Gustav Vigeland*): Gustav Vigeland. — En pige. — Natten. — Manden med kvinden i fanget. — Eros og Psyke. — Eremiten. — Björnstjerne Björnson (2 billeder). — Henrik Ibsen. — Sophus Bugge. — Kong Oscar II. — Emanuel Vigeland. — Monument over Niels Henrik Abel.

Afton. Oljemålning af *Per Ekström* 116

Björkdungen. Dikt af *Fredrik Vetterlund* 117

Under piskan. Af *Gustaf Ullman* 118

Carl Gustaf Estlander. Af *Georg Göthe* 121

Bilder: C. G. Estlander. Oljemålning af *Albert Edelfelt.* Med namnteckning. — C. G. Estlander vid omkring 50 års ålder. — Medalj öfver C. G. Estlander. Graverad af *Adolf Lindberg.*

Insända böcker 128

REDAKTIONEN AF ORD OCH BILD.

Sturegatan 52. Öppen kl. 10—12 f. m.
Allm. tel. 987.

EXPEDITIONEN AF ORD OCH BILD.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND.
Brunnsg. 6—8. Öppen kl. 9 f. m.—7 e. m.
Rikstel. 36 22. Allm. tel. 61 59.

PRENUMERATION Å ORD OCH BILD

kan verkställas å hvarje postkontor och bokhandel samt å tidskriftens expedition.

Nervösa sjukdomar, reumatism, ömtålighet m. m. behandlas framgångsrikt hela året om å **Kneipp-Baden** vid **Norrköping.**

BETLEHEMS BARN

* * *

Legend af SELMA LAGERLÖF
kommer att inflyta i tredje häftet.

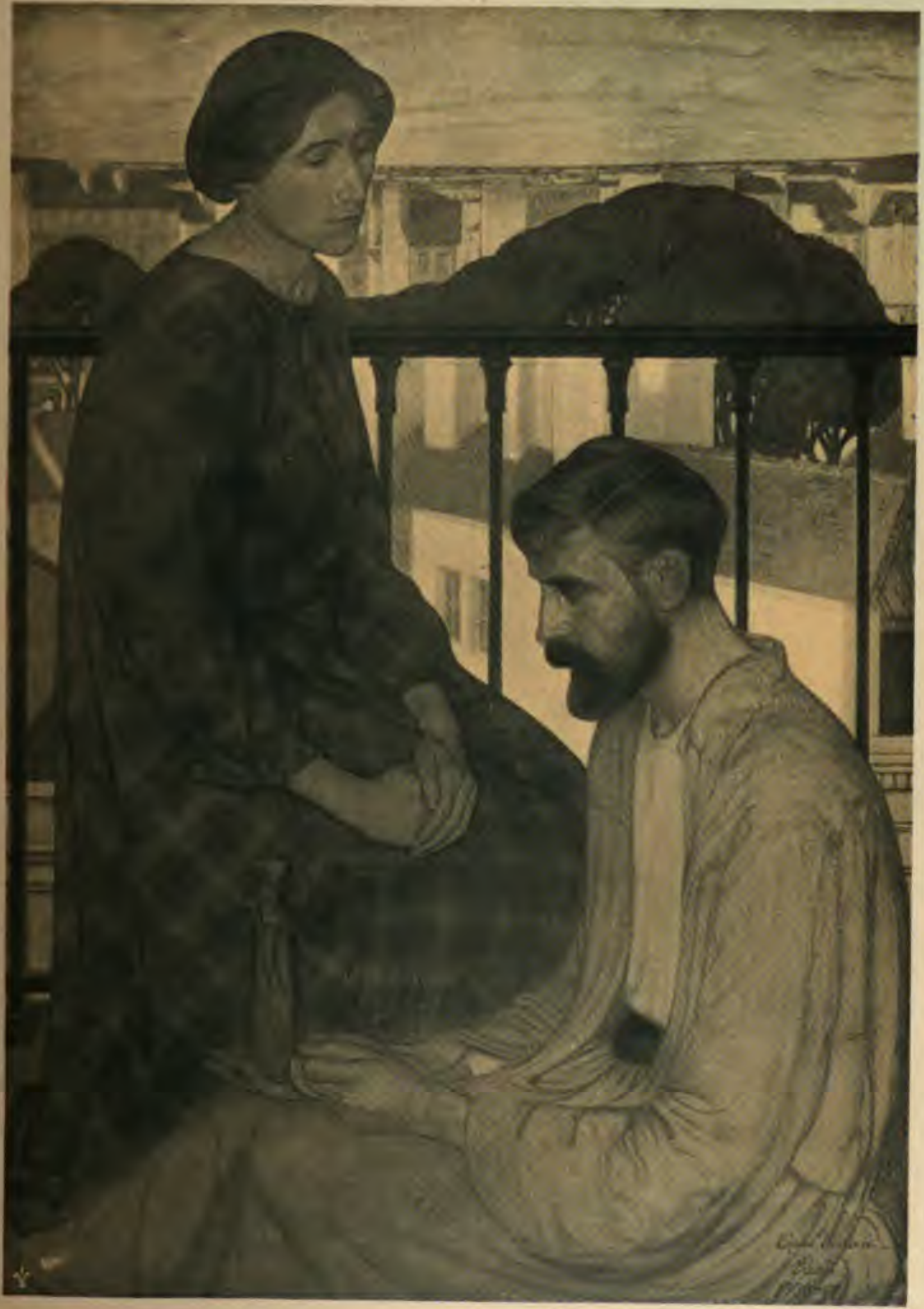

BILDHUGGAREN OCH HANS HUSTRU. OLJEMÅLNING AF EINAR NIELSEN.

Slitversparres nya graf. a. b.

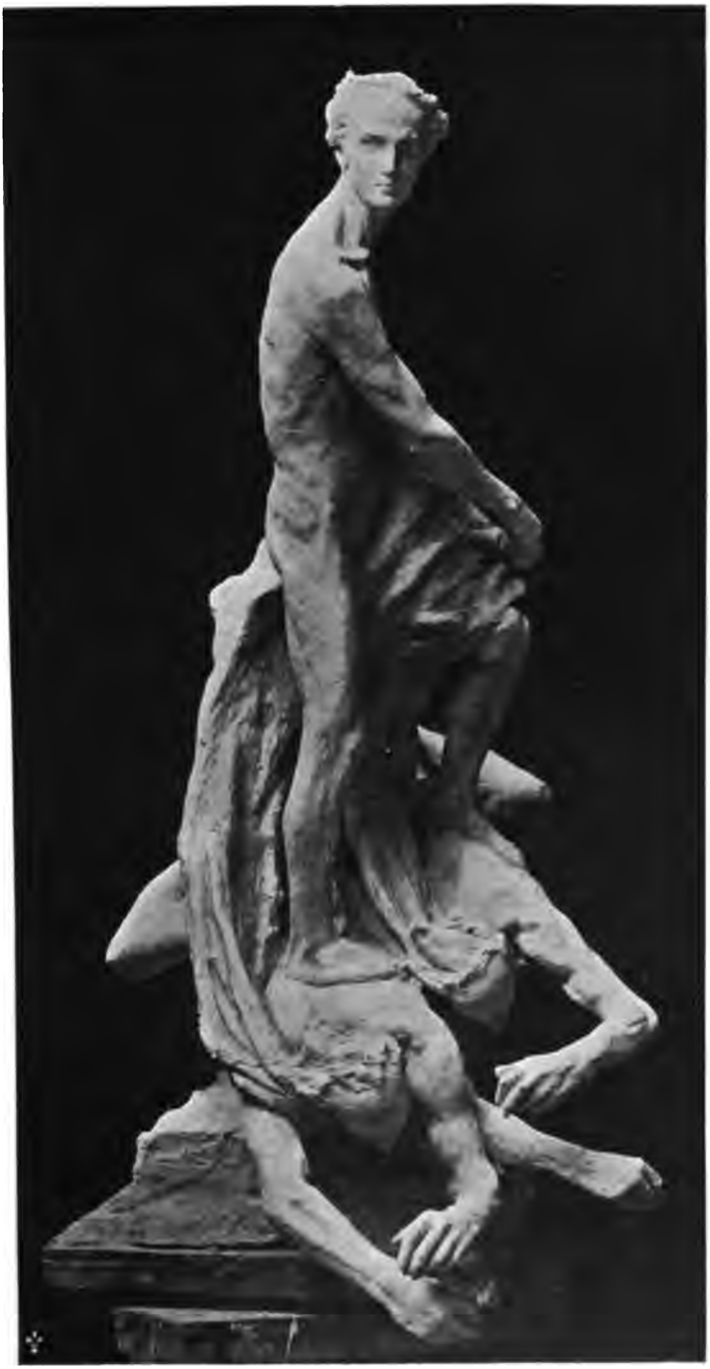

MONUMENT ÖFVER NIELS HENRIK ABEL. GRUPP AF GUSTAV VIGELAND.

Silfverspårres nya graf. a. b.

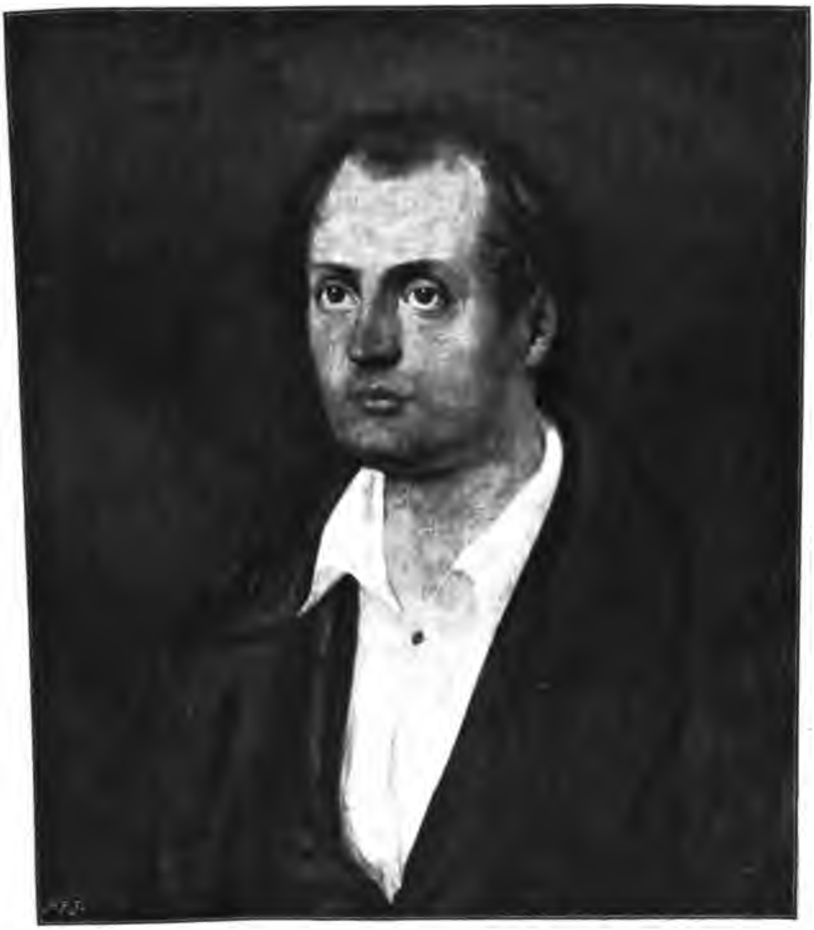

Joh. Ludv. Runeberg

OLJEMÅLNING AF CARL MAZÈR.

JOHAN LUDVIG RUNEBERG.

NÅGRA ORD TILL HUNDRAÅRSDAGEN.

AF KARL WARBURG.

Med 8 bilder.

DET förtäljes, att en gång en österbottnisk spåkvinna hade berättat för fru Anna Maria Runeberg, skaldens moder, om en dröm hon haft. Hon hade skådat stadsporten i Jakobstad. Öfver den var fäst en gyllene krona, och alla gossar i den Malmska släkten, som fru Runeberg tillhörde,

---

Ord och Bild har förut innehållit: Från Runebergs värld. Af Verner Söderhjelm. Med 14 bilder. (VI, sid. 1.)

hade sträckt upp sina händer för att nå den kronan, men förgäfves. Då hade hon tyckt sig se, hurusom fru Runebergs lille son kom till, klättrade upp och satte kronan på sitt hufvud.

Runebergs mor, som var full af skrock, lade denna dröm på sinnet. Och i viss mån blef ju spåkvinnan sannspådd. Ingen Finlands son har vunnit en skönare krona än den, som blef den lille sjuklige sjökaptensgossen i Jakobstad till del. I Finlands nutida kultur, den som i detta nu hotas att förkväfvas, har han en af de största lotterna; hans diktning har i lyckans och i olyckans dagar varit folket en källa till förnyelse, till väckelse, till tröst.

Men Runebergs välde inskränker sig icke till hans hemland. Född under den tid, då ännu Finland räknades till Sveriges rike ,— den 5 februari 1804, har han äfven i sitt gamla fädernesland vunnit och bevarat en kärlek, som endast varit få af våra skalder förunnad. Smak och tycken växla, och kanske är den nutida moderiktningen inom litterära och konstnärliga kretsar ej så bevågen Runebergs, från all mystik och all oklarhet fria skaldekonst som vissa andra vår litteraturs stormäns. Men den litterära smakens vågor gå upp och ned, och ingen kan tveka om att Runebergs diktning, så äkta och fullödig som den är, med dess djupa, ideella innebörd och dess enkla, sanna, verklighetstrogna uttrycksform skall öfverlefva mångfaldiga smakväxlingar.

Folkkär som få är han och skall han förblifva, ty han äger alla förutsättningar att bjuda en diktning »som tusenden förstå».

Då Runeberg först framträdde — i början af 1830-talet — voro Tegnérismen och nyromantiken förhärskande å den svenska parnassen.

Det mest glansfulla namnet var *Tegnérs*; han stod för den svenska allmänheten som den främste bäraren af Sveriges diktkonst, och hans Frithiofssaga hade begynt sitt segertåg öfver världen. Det stod glans och skimmer kring hans namn, och den kritik, som hördes här och hvar mot bristande djup, mot alltför öfverflödande bildrikedom eller mot fel i anläggningen, tystnade i det stora bifallssorlet.

Andra sågo i *Atterbom* tidens störste skald; hans mest betydande diktverk »Lycksalighetens ö» lyckades dock aldrig vinna en större popularitet, och den stora samling af lyriska dikter, äldre och nyare, hvarmed han fastslog sin ställning som en af vår diktnings främste, utkom i den tänkbarast olyckliga tid — slutet af 1830-talet —, då den mot nyromantikens världsåskådning afvoga liberalismen firade sitt genombrott.

Vid den tiden var det ett tredje namn som började uppbäras af ungdomen och hvars bärare, som Tegnér spefullt uttalade, förklarades som »den svenska vitterhetens Messias». Det var det nittonde seklets egendomligaste företeelse i svensk litteratur, han som bar arfvet från det förra seklets litterära Sturm und Drang genom nyromantiken ner i en ny revolutionär liberalism och demokrati: *Almquist*. Han blef dock icke den *kommande* tidens främste, så som många hoppats, andra fruktat. Sina yppersta arbeten skref han åren 1834—39, men under 1840-talet kastade han sig mest in i dagens publicistik och lämnade till sist — 1851 — fosterlandet — söndersliten och upprifven — med en hemsk misstanke hvilande öfver sig.

Den som tog och uppbar arfvet efter Tegnérs och nyromantikens tid var en skald som, trots motsatsen i deras skaplynne, var Almquists varme beundrare, *J. L. Runeberg*.

Det är lätt att påvisa, att Runeberg

i glans, i välljud, i bildrikedom står efter Tegnér, att han i mångsidighet, i intressanta uppslag och fantasirikedom icke kan täfla med Almquist, och att han i framställandet af romantiska hägringar, af trängtan hän emot det outsägliga och i musikalisk versbehandling icke är Atterboms vederlike.

Men lika lätt är ock att finna egenskaper, i hvilka han är dem och alla sina samtida öfverlägsen. Han har en helt annan *gestaltbildande* kraft än någon af de nämnda. Hvad som hos dem ofta nog blir dimgestalter, är hos Runeberg fast kropp. Häri närmar han sig vår litteraturs främste figurmålare: Bellman. Liksom Fredmansfigurerna äga gestalterna i Älgskyttarne, i Runebergs andra berättande dikter och framför allt i Fänrik Ståls sägner en *åskådlighet*, som låta dem stå för oss såsom vore de gripna direkt ur lifvet, icke skapade af skaldens fantasi.

Härtill kommer den storhet, som Runebergs konst visar i sin sällsynta förmåga att med minsta möjliga medel åstadkomma åsyftad verkan, med ett ord hans *enkelhet*. Runeberg hatar den stora apparaten; lärjunge främst af antiken och därnäst af folkdikten, älskar han att komma till sakens kärna på den kortaste vägen. Ett tredje väsensdrag i Runebergs konstnärsskap är hans sällsynt rika *känsla*. Denna uppenbarar sig redan i vissa af smådikterna, främst i Idyll och Epigram, röjer sig i sin fulla egendomlighet i enstaka episoder i Hanna, i slutet af Julkvällen och — framför allt — i flere af Fänrik Ståls Sägner. Här skönjes, att de starka vågorna icke alltid beteckna det djupaste vattnet, att under en lugn, stilla yta kan dölja sig ett djup, som icke är lätt pejladt. Det händer väl stundom, att känslan döljes bakom ett kärft uttryck. Men då gäller hvad skalden sjunger om den finske sångaren i en liten dikt, som trycktes bland de efterlämnade skrifterna:

> Det sägs om Wäinämöjnen, sångens gud,
> att när han satt på klippan i sin skrud,
> sju grofva mantlar bildade hans dräkt,
> med honom är den finske sångarn släkt.
>
> Om någon främling, ljusa länders son,
> den mulne skådat endast långt ifrån,
> en häll han tyckt sig se, en klippa blott
> som stel i bergets form sin daning fått.
>
> O, närmre dock vid stengestaltens barm
> han funnit hällen vek och klippan varm,
> sett ögon tårade som hans ibland
> och harpans skatt i en förbrödrad hand.

Denna känsla, som stundom ger sig ett kärft uttryck, förenar sig å andra sidan ofta med ett skämtdrag och skapar en oförliknelig stämning af *humor*, som åt Runebergsdikten förlänar en alldeles egenartad ställning i 1800-talets svenska diktning, just därför att den — i motsats till andra samtida humoristers, men i likhet med Bellmans och fru Lenngrens — framträder i form af åskådliga gestalter.

Och såsom den härskande förmågan i alla dessa stora skaldegenskaper står *harmonien* i Runebergs konst. Den motsvarar hans optimistiskt religiösa världsåskådning, som han icke tillkämpat sig utan strid, hvilket »Svartsjukans nätter» och en del dikter särskildt från 1827 och 1830-talets midt visa. Det är sant, att han hvarken i sin diktning eller i sina bref uppenbarar den andliga öfverlägsenhet, den idérikedom, den oändliga liffullhet, som utmärka exempelvis Tegnér och Almquist. Dock må det nämnas, att Grot, den ryske forskaren, beundrade hans mångsidiga intressen och omtalar, att i hans samtal alltid förekomma många slående tankar. Men i sina skrifter och i sina bref är han jämförelsevis återhållsam; här är intet idéfyrverkeri, inga sprakande kvickheter, intet framkastande af uppslag och hugskott.

Det hvilar något behärskadt och måttfullt öfver hela Runebergs skriftställareskap, liksom öfver hans personlighet.

Af sina antika lärofäder hade han inhämtat detta bland mycket annat.

Hans lefnadsdag förflöt, trots missräkningar, svikna förhoppningar och slutligen en bitter sjukdomsafton, stilla och harmoniskt. Det var flodens lugna lopp, icke forsens djärfva fall, som utgjorde dess sinnebild.

Han visade sig vara sitt ödes öfverman. Och han besatt de behärskade naturernas förmåga att inse sin begränsning. När han orättvist och mot fackmännens förslag blifvit förbigången vid besättandet af en universitetsplats, för hvilken han utbildat sig, tog han sitt manliga beslut och sökte sig hän till en lektorsplats i det lilla Borgå. Och då hans vänner för att förhindra hans afflyttning voro på väg att få inrättad en personlig lärareplats åt honom vid universitetet, afböjde han denna kallelse, emedan han icke önskade »en lön utan motsvarande bestämda tjänsteåligganden»; han skulle då alltid »vara osäker om, huruvida han uppfyllt de fordringar, hvartill han skulle berättiga universitetet, när dessa voro godtyckliga och icke stadfästade». Och när 1847 Snellman föreslog honom att söka professuren i grekiska språket, hvilken han då utan tvifvel skulle erhållit, svarade han *nej*. Filologien — yttrade han — syntes skola få en rik framtid vid universitetet å vissa lärostolar, och detta skulle öka anspråken på utmärkthet äfven hos den, som ställdes i spetsen för ett annat språk. Befunnes nu denne »på stat» underlägsen i en sak, hvari det ålåge honom såsom en *plikt* att vara mästare, så skulle ingen *sportelutmärkelse* åt annat håll kunna rädda hans anseende. Möjligen skulle han genom flit och arbete kunna bringa upp sig till den styrkan, att han skäligen vore i stånd att hålla sig uppe såsom professor och representant för grekiskans studium, men då måste han ägna sig däråt helt och hållet och säga farväl åt sina sträfvanden på diktens områden. Huru andra betraktade denna försakelse visste han icke. För honom själf vore den allt för tung.

»*Inom detta område*» — skrifver han — »*har jag min lilla stack, som jag under den bästa tiden af min lefnad efter mina krafter hopbringat, till den och omkring den löpa mina vägar, kära och bekanta; äger jag någon förmåga kvar, så erbjuda de mig mer än tillräckligt kvar af ämnen att arbeta med. Jag kan och vill icke göra mig till en renegat stackare på ett annat fält*... Hvarje vetenskap vid universitetet, den må sen heta Sofi eller Logi, fordrar åtminstone sin mans hela hjärta, om den icke skall tyna af och förbises af alla; mitt är redan af gammalt fästadt på annat håll, och ett konventionellt parti är mig en styggelse.»

Det är samma tanke, som hos en annan stor skald funnit följande uttryck:

Du måste vara ett, allenast ett
men detta helt;
själf jättekraft blott dvärgagärning gett,
när hon blef delt.

Runebergs afvoghet mot att låta sina förtjänster såsom skald gälla som meriter på annat område står i bjärt motsats till en tankegång, som eljes just vid den tiden var förhärskande och som exempelvis kom Almquist att uttala bitterhet och vrede, då han såg sig förbigången vid en språkligt-estetisk professur, till hvilken han visserligen var den snillrikaste sökanden, men hvartill han fullgjort underhaltiga prof. I rättmätig känsla af sin skaldekonsts betydelse offrade Runeberg för henne personliga framgångar och behaget att vistas i landets kulturcentrum.

Och med hvilken ödmjukhet och undergifvenhet bar han icke sin långvariga sjukdom, som band honom, — friluftsmänniskan, jägaren, naturens vän — inom stugans fyra väggar, vid rullstol eller sjukbädd. På de besökande gjorde han äfven i sin kroppsliga brutenhet intrycket af en sällsynt öfverlägsen ande. »Det var — skrifver C. R. Nyblom om sitt besök hos honom — en af de få gånger jag haft den lyckan att stå inför en verkligt storartad, i alla hänseenden helgjuten personlighet. Ett sådant möte glömmer man aldrig».

Och i det sätt, hvarpå han bar disharmonien mellan den friska andens kraf och önskningar och kroppens oförmåga att lyda dem, lade Runeberg allra bäst ådaga sitt väsendes harmoni och värdet af den ljust religiösa världsåskådning han tillkämpat sig, och där han i strid mot pietism och materialism byggt på lärdomar från antik och kristendom.

* * *

Runeberg anslår redan i sin först utgifna diktsamling från 1830 en ton, som skiljer sig från den samtida svenska diktens, af hvilken den dock är starkt påverkad.

Ty det är väl sant, att han i sin ungdomslyrik visar lärospån ej blott från den gustavianska tidens skalder och Franzén utan ock afgjordt från yngre svenska diktare: Tegnér, Stagnelius, Atterbom, Vitalis. I deras skola hade han utbildat sin talang, och skolmärkena sitta länge kvar, men han hyllar dock snart en annan och från deras väsen skild riktning.

Den samtida svenska diktningen gick, som ofvan nämndt, dels den bländande, bildrika väg, som Tegnér inslagit, dels följde den nyromantikens dunkla stigar hän emot ett aflägset blå.

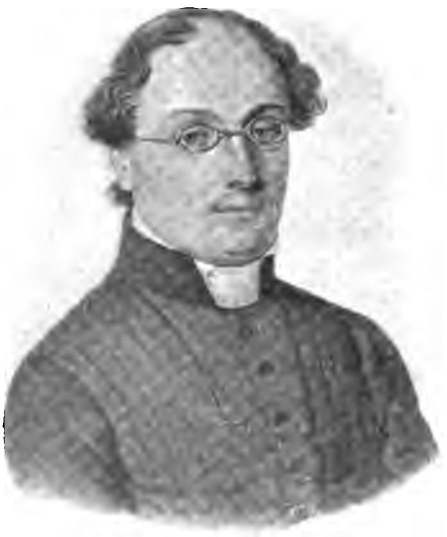

J. L. RUNEBERG. LITOGRAFI AF J. REINBERG EFTER EN OLJEMÅLNING AF R. V. EKMAN.

Runebergs diktning är klar som Tegnérs, är så godt som frigjord från all mystik och bär endast i enstaka dikter (främst den af Stagnelius påverkade Svartsjukans nätter) världssmärtans drag,* den är tillika sällspordt enkel och saknar den diktens grannlåt, som Tegnérefterföljarna älskade, och som mästaren själf icke försmådde.

Runeberg var i grunden *realist,* men realist med ideal syftning. Bland svenska skalder hade han tagit mest intryck af fru Lenngren och Franzén, och det är lätt att i enskildheter påvisa släktskapsdragen. Men därtill visar han sig både i sin lyrik och än mer i sina episka dikter framför allt såsom en grekernas lärling. Antiken, som intog ett så stort utrymme i hans studier, blef den källa, som främst inspirerade hans skaldskap. Jämte dessa insatser ha ju de serbiska s. k. folksångerna spelat en stor roll särskildt för Idyll och Epigramdikten, men den s. k. serbiska folkpoesien är tvifvelsutan, som vår utmärkte kännare af slavisk diktning, Alfred Jensen, påpekat, till god del alster af sydslavisk renässansdikt; och Sylwan har däraf med fog dragit den slutsatsen, att vi äfven i detta fall hos Runeberg hafva en återverkan från antiken i andra hand. I hvarje fall mötte dessa serbiska dikter hos Runeberg en befryndad ande. Idyll och Epigram — afgjordt de yppersta alstren af Runebergs ungdomslyrik — stå i klassisk enkelhet oupphunna i svensk diktning. Knappare kan icke en djup poetisk tanke uttryckas än i dessa fyra rader:

---

* Den stämning af missmod, som kännetecknar tiden omkring 1827 — då väl äfven planen för Svartsjukans Nätter koncipierats — hade törhända sin rot i den året förut timade brytningen med hans barndoms trolofvade; möjligen var denna brytning förknippad med samvetsförebråelser, i hvarje fall med inre slitningar; och missnöje med en själf brukar framkalla missnöje med världen.

Först gå bäckens första bubblor sönder,
först försvinna vårens första blommor,
men din första kärlek, unga hjärta,
öfverlefver länge hvarje annan.

Och den gripande dikten om bonden Paavos tålamod och förtröstan sinnebildar det finska folkets trofasthet och tålamod och anslår en sträng, som senare tonar genom hans mest folkkära dikter. Mindre träffar man af Runebergs egendomlighet i de öfriga rent lyriska dikterna, som stundom verka något abstrakt. Runeberg uppenbarar sitt väsens innersta nog så starkt, när han med sin lyrik får adla skildringen af karaktärer, händelser och situationer.

Den nyromantiska diktningens *anda* har däremot lämnat föga spår i Runebergs skaplynne, — låt vara att han tagit intryck af nyromantikernas form —, och man skall ha svårt att finna någon nordisk storskald vid förra seklets midt, som är mera oberörd af romantiken än han. Runebergs skaldelynne var ju i grunden plastiskt, och härigenom fann han ock sin styrka i den berättande dikten, helst dock med en lyrisk tillsats.

Hans första epos *Älgskyttarne*, tillkommet under intrycken från Homerosstudiet, är ju ett försök att tillämpa den homeriska berättarstilen med dess hexametrar, dess tilläggsord, dess sentenser på ett ämne ur folklifvet. Händelsen är i hög grad enkel; och diktens värde ligger i skildringen af de olika finska typerna, af lif och seder i den landsbygd, som Runeberg studerat under sin informatorstid. Här uppenbarar sig första gången hans utomordentliga gestaltbildande förmåga. De *lefva*, den raske Matthias från Kum, den välförståndige Petrus, inhyseshjonet Paavo, ugnsitterskan Rebekka, och sist men ej minst den *aktade* tiggaren Aron. Valet af den antika versformen, — tvifvelsutan beroende på att diktens första utkast skrefs under friska intryck af de grekiska examensstudierna — har nog åtskilligt motverkat diktens popularitet i bredare lager.

Eljest är det att märka att »Älgskyttarne» är ett af de första utslagen af en mera *demokratisk* riktning i 1800-talets dikt. Att framställa bondfolk — äkta bondfolk, icke kostymerade rococofigurer, — som diktens hjältar och hjältinnor var ett grepp som visar Runebergs folkliga sinnelag. Det skedde, innan bonderomanen och bondenovellen i Tyskland och Schweiz sköto sina första skott med Immermanns Oberhof och Jeremias Gotthelfs berättelser. Och det synes mig mer än sannolikt, att det var exemplet från Runebergs finska folklifsbilder som dref Almquist att söka skildra svenska bondeseder och bondeskepnader, därvid han visserligen valde prosans form och skapade sina klassiska berättelser ur svenskt folklif.

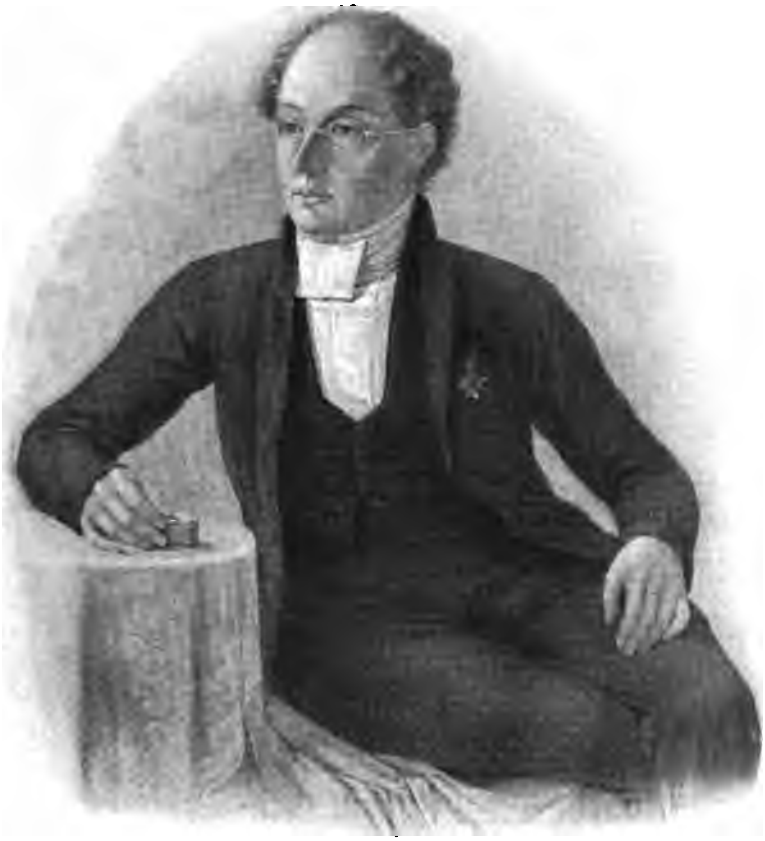

J. L. RUNEBERG. LITOGRAFI AF C. HAHN EFTER EN OLJEMÅLNING AF J. KNUTSON.

Samtidigt med »Älgskyttarnes» omarbetning författade Runeberg *Grafven i Perrho*, som är af intresse såsom förebådande hans framtida skildringar från kriget, under det att versformen är snarlik den i »Idyll och Epigram» och i de serbiska öfversättningarna använda. Skildringen af Tomas Hanes hjältedåd ger en förklang af de många dragen af tapperhet och oräddhet inför döden, som fylla Fänrikens Sägner, men måtten äro något förstorade — möjligen under inflytande af grekisk forndikt. Faderns hårdhet mot sönerna gränsar till omänsklighet, och Tomas' stordåd äga herkuliska dimensioner. Stilens enkla, konstlösa, nästan kärfva karaktär stod i den afgjordaste motsats till samtidens bildrika och känsloömma diktning, och det var därför ej underligt, att den som täflingsskrift i Akademien icke nådde mer än lilla guldpenningen. Endast en af bedömarna, betecknande nog en gammal krigare — Sköldebrand —, ville ge den stora priset.

Den harm Runeberg kände, då han mottog det lägre priset, har man sökt bortförklara såsom om han ångrat, att han ej täflat med ett bättre arbete. Men detta är nog skeft. Hans förargelse torde legat djupare, torde ha dikterats af förtrytelsen öfver att hans enkla, okonstlade verkligt ursprungliga skaldestycke icke skattades högre än den tomma, vältaliga epigondikten. Han kände med sig, att han bar inom sig förnyelsens makt.

Och det är nu — från och med 1832 — som han börjar fejden mot svenska akademien och mot Sveriges då gällande sköna litteratur. Det är nu han dels med allvarets, dels med gyckletsvapen drar i härnad mot akademiens valspråk »Snille och smak», mot nyromantikens koryféer, mot Dahlgrens dåtida nog lättvindiga rimmerier, mot den storvulna kraftpoesien, mot von Beskows något långrandiga vältalighet och versprakt (i den grymma kritiken öfver »Sveriges anor», hvilken framhålles såsom typisk för af akademien med »stora priset» belönta dikter) och slutligen mot själfve Tegnér, tidens diktarfurste.

Må vara att dessa kritiker icke hafva så stor betydelse för omdömet om de författare det gäller — därtill äro de mestadels för ensidiga, stundom ock för orättvisa —, de äro dock af största vikt på grund af den belysning de kasta öfver Runebergs uppfattning af diktkonsten och därmed indirekt öfver hans egen poesi.

Då han såsom egenskaper hos den gustavianska tiden framhåller gedigenhet, klarhet, hållning, säkert beräknad plan, korrekthet i teckningen, bestämdhet i tanken, frihet från sådana bilder, som muta inbillningen utan egenskap att kunna uthärda förståndets skarpt härdande pröfning, så har han härmed antydt, hvilka sidor det var inom den gustavianska dikten, med hvilka han såsom skald kände sig i släkt.

Och då han karaktäriserar andan i fru Lenngrens poesi, har han därmed ock gifvit programmet för sin egen konst. »Idén och dess iklädnad», säger han, »äro i dem samfödda. Hennes sånger äga intet af den klangfulla, en yttre sinnlighet fångande diktion, som skaffat några senare författares praktverser popularitet, men de äro dock i hög grad melodiska, och hvarje ord af henne smyger sig till den mening, som skall uttryckas, med en ledighet, egentlighet och mjukhet, som gör det på en gång harmoniskt med den stämning, hvari läsaren är försatt, och helt och hållet oumbärligt af hvarje annat. Enkelheten i hennes språk är följd däraf så stor, att enhvar, som icke pröfvat sin förmåga, kunde tycka sig och hvarje annan böra vara i stånd att skrifva något dylikt, såvida det ju alltid borde falla sig just så och icke annorlunda.»

Med dessa ord har Runeberg i själfva verket äfven framlagt principerna för sin egen stil. I den form han sålunda utbildat göt han ett innehåll af egendomlig art, känslorikt, upphöjdt, humoristiskt.

På samma gång Runeberg griper tillbaka till skalder som fru Lenngren och Bellman, med hvilka han har åskådlighetsdraget gemensamt, och Franzén, hos hvilken det enkelt idylliska draget var honom kärt — ett finskt skaldearf från Frese och Creutz — gör han front både mot fosforismen och Tegnér. Hans utfall mot fosforismen i kritiken af Euphrosynes dikter (1832) är det första bakslaget mot den »nya skolan» från ett yngre släkte. — (Tre år senare följde Karl August Hagbergs anfall i Upsala Correspondenten på den nyromantiska världsåskådningen.) Det var ett årtionde efter det striden mellan de båda skolorna afstannat.

Och i »En blick på Sveriges litteratur» återupptog han ämnet och drog i fejd mot tidens ypperste, äfven Tegnér.

De hårda och förvisso orättvisa omdömena äro förklarliga ej blott ur en ungdomlig skalds oppositionslusta mot den härskande riktningens koryféer utan

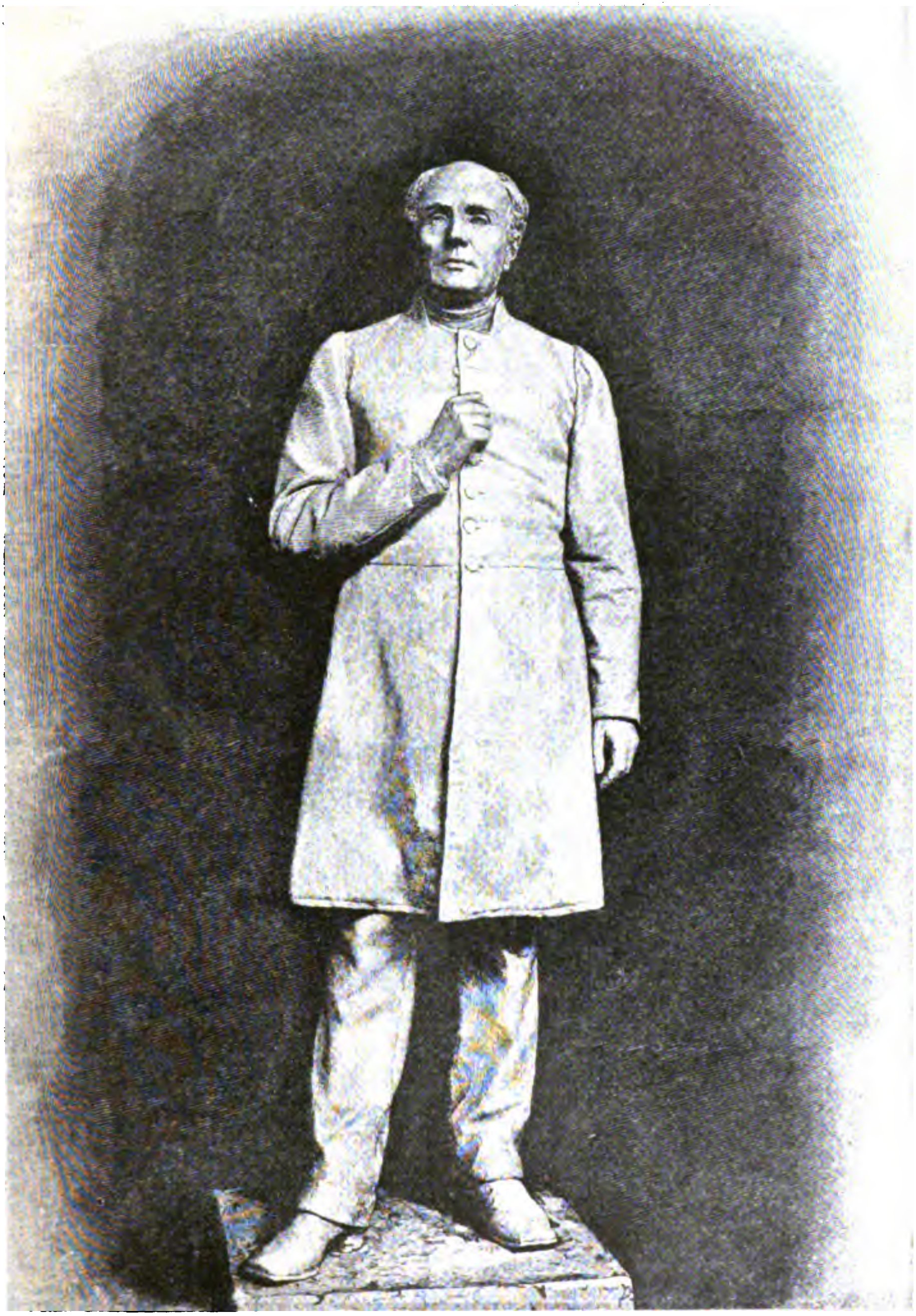

JOHAN LUDVIG RUNEBERG.
STATY AF VALTER RUNEBERG.

ock ur olikheter i skaplynne. Särskildt talade Tegnér och Runeberg olika språk inom diktens värld. Hos den förre framträder den svenska frikostigheten, storslagenheten, glansen, hos den senare den finska innerligheten och enkelheten. Klarheten ha de gemensam.

*

Naturligtvis väckte den unge Runebergs uppträdande såsom mästrare öfver Sveriges beundrade skalder harm både i Finland och framför allt i Sverige. Tegnér tog saken lugnt och värdigt, och då Beskow meddelade honom, att han tagit hans försvar, förklarade han helt blygsamt, att det nog ej torde vara så ogrundadt, då Runeberg ansåge honom för en slät poet; han hade själf haft misstankar härom.

Beskow, en af de hårdast nagelfarne, svarade häftigt och bittert i en uppsats i Dagligt Allehanda 1833 (september), *Den nya stjärnan i Öster*, där en del försmädligheter sägas om Runebergs poesi, hvilken skulle verka såsom »reningsmedel och späkande dietkur» för dem som öfverlastat sig med Tegnérs bildfulla och Atterboms excentriska poesi — »dessa båtlaster ren och obemängd vitterhet af äkta Helsingforsfabrik».

Hvilken kunde då denne Messias vara, för hvars annalkande segertåg den svenska litteraturens fält skulle afröjas? Vet författaren hvad man härstädes gissat därom och som ej låter så otroligt? Ingenting mindre än, att det skall vara förf. själf?»

Denna beskyllning var dock ej den svåraste, som riktades mot Runeberg med anledning af hans ställning till den gällande svenska litteraturen. I en anmälan af hans andra diktsamling (1833) antydde *J. E. Rydqvist*, Beskows vän och meningsfrände, att förmodligen Runebergs utfall hade någon särskild afsikt, nämligen en viss riktning till finsk nationalitet och »den finska litteraturens afskiljande från den svenska». Härigenom kunde väl icke orättvisan och otacksamheten af hans angrepp försvaras, men förklaras.

I ett enskildt, otryckt bref (till Atterbom) uttalar sig Rydqvist närmare härom, och man finner däraf, hvilka rent hemska motiv å vissa håll tillskrifvas Runeberg:

»Som du ser» — skrifver han — »har jag ej ingått i bedömande af Runebergs polemiska data, helst jag ej ville synas ha tagit humör å Svenska litteraturens vägnar — — — Så som jag tagit saken, kan man i alla fall se meningen. *Utan att vilja tro på somligas förmodan, att Runeberg vore köpt af ryska regeringen för att göra svenska litteraturen förhatlig, är dock troligt, att man med nöje sett bragden, helst Ryssland, sedan det ej kunde hoppas att få sitt eget språk gällande i Finland, ansett sig böra uppdrifva det finska och således med tiden skilja landet från Sverige i moraliskt afseende.* Detta har jag sökt angifva med den försiktighet, att ej tidningen må blifva i Finland förbjuden.»

Såsom den hvilken medvetet eller omedvetet gick ryska ärenden mot Sverige betraktades alltså Runeberg på omdömesgilla håll år 1833 i Sverige. Det låter nu som en saga!

Runeberg skulle för öfrigt snart nog visa, att han icke var motståndare till *svensk* litteratur öfver hufvud. I de uppsatser om Almquists Törnrosens bok, som han kort därefter offentliggjorde, uttalar han sin beundran för denne, och bekant är hans intressanta utläggning af Ramido Marinesco (1837), som genom Almquists egen försorg trycktes i Svenska Litteraturföreningens tidning, och för öfrigt gaf anledning till vänliga för-

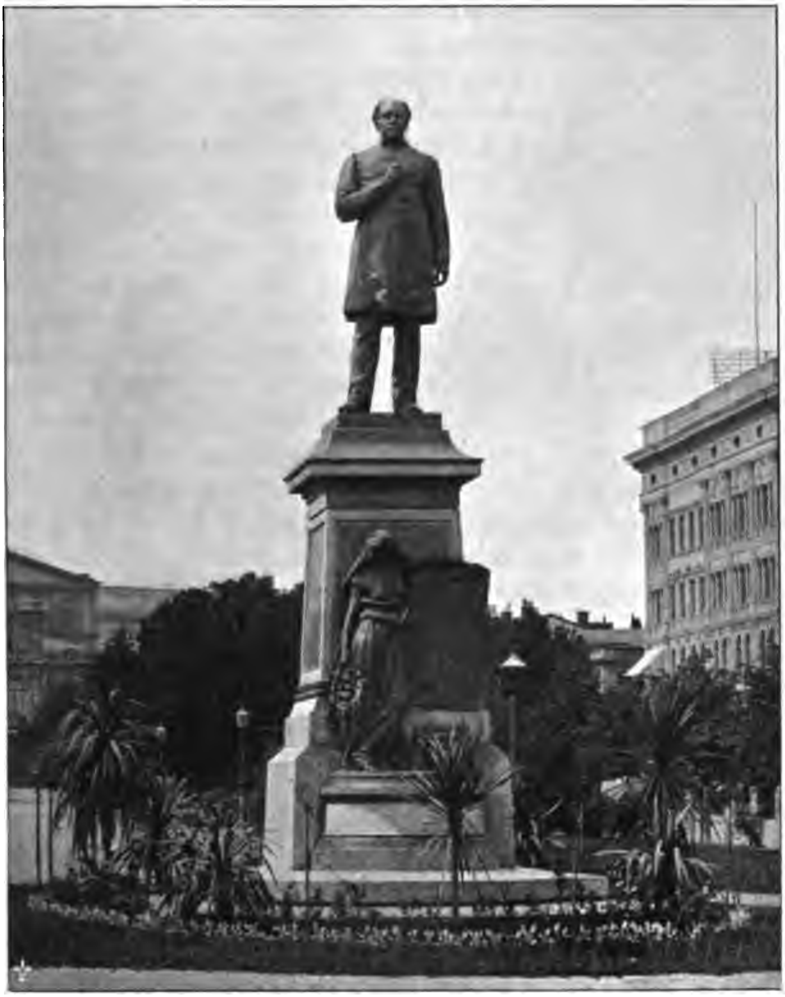

RUNEBERGSMONUMENTET Å ESPLANADEN I HELSINGFORS. AF VALTER RUNEBERG.

bindelser de båda snillrika skalderna emellan.*

Egendomligt är för öfrigt Runebergs dragning till Almquist, ty i grunden voro de motsatser, detta vilda, disharmoniska, musikaliska snille, hos hvilken den mystiska känslan var en förhärskande egenskap, och denna lugna, harmoniska, plastiska skaparande, som framför allt är klar och skådande; — att nu icke tala om den etiska motsatsen mellan Almquist, för hvilken moralen icke äger rätt att sätta skrankor, och Runeberg, hvars hela diktning äger en etisk grundval. —

* * *

Det dröjde emellertid icke länge, förr än »Stjärnan i Öster» spred sitt ljus äfven öfver Sverige. Ty Runebergs diktning utvecklade sig allt rikare enligt det program han positivt och negativt uttryckt i sina uppsatser från 1832.

---

* Almquist lät hälsa Runeberg, att han aldrig anat, att detta funnits i hans Ramido, men det måtte väl vara så, efter Runeberg funnit det där, och till Atterbom skref han, att det utgjorde en subjektiv förklaring, som han visst funne kunde låta säga sig, men på hvilken han visserligen icke tänkt under producerandet.

Den storslaget sköna *Molnets broder*, den tidigast tillkomna af Fänrikssägnerna (1835), binder liksom i hop »Grafven i Perrho» med de blifvande fosterlandsdikterna, i stilen besläktad med den förra, i andan med de senare. I *Hanna* (1836) — en sommardikt från en finsk prästgård — skildrar Runeberg på det älskligaste, huru en ung flicka »upptäcker sitt hjärta»; sedan Creutz åtta årtionden tidigare i rococostil diktat om hur Dianaprästinnan hänfallit under Astrilds plåga, hade ej Sverige mottagit en så fager kärleksidyll. I *Julkvällen* (1841) finna vi liksom en öfvergång från de landtliga eperna till krigsdikterna; det finska herrgårdsfolkets sorger och ängslan, då en af familjens medlemmar kämpar i det ryskturkiska kriget, solskenet från fröken Augustas friska lynne och varma hjärta; slutligen den gamle Pistols storslagna svar till majoren, då denne bjuder honom att reda sitt hem hos honom, efter det sonen stupat i kriget, allt detta är äkta verklighet och äkta poesi.

Särskildt i Pistols ord förnimmer man samma hjärtelag som adlar Fänrikssägnerna. Och huru stark framträder icke redan här den fosterlandskänsla, den kärlek till det gamla Finland, som präglar Runebergs senare skaldskap:

»Finland stod för hans själ, det kulna, hans torftiga, gömda,
heliga fädernesland.»

Inför »Julkvällen» bleknar den andra episka dikten från samma tid, *Nadeschda* (1841), som står något ensam i Runebergs diktgård. Mer än någon annan af hans större stycken är den påverkad utifrån, är den främmande för skaldens egen individualitet. Ämnet hade han ju ock tagit från en rysk sägen, som en väninna meddelat honom. Behandlingssättet var nog inspireradt från Byrons versifierade berättelser och deras efterföljare, liksom i ej ringa mån från Almquist, som här i flere afseenden torde tjänat som mönster. Knappast behöfver man dock med Estlander (och före honom Törnegren) anse motivet med tvänne bröder, den ene ljus, den andre mörk, som täfla om samma flicka, lånadt från Amorina, ty detta motiv förekommer ju ständigt i Sturm- und Dranglitteraturen (hos Schiller, Klinger, Leisewitz o. a.) och måste väl för öfrigt hafva ingått i den ryska sägen, som skänkte Runeberg ämnet.

I *Den gamle trädgårdsmästarens bref* (1837) och i vissa af *Legenderna* (1843) häfdade Runeberg sin ljusa religiösa världsåskådning i motsats till Lars Stenbäcks, den utmärkte skaldens asketism och pietism.

* * *

För alla dessa Runebergs gåfvor till den gemensamma litteraturen var man i Sverige erkännsam.

Den förste, som har hedern af att oförbehållsamt hafva erkänt Runebergs storhet, är Carl Julius Lénström, som 1837, efter utgifvandet af Hanna, förklarade, att Runeberg dittills ej blifvit rättvist bedömd i Sverige och uttalade hoppet att hans dikter måtte spridas kring Svea rike och land. Följande år ägnar Atterbom, hvars författarskap dock stod Runeberg så fjärran, honom en förstående kritik och fastslår hans egenskap af *poetisk realist*. Och 1839 prisar nyromantikens motståndare B. E. Malmström Runebergs storhet.

Samtidigt visar Svenska Akademien, den af Runeberg så hårdt angripna, och det på själfve Beskows förslag, en hedersbevisning åt honom genom att tillsända Runeberg den stora guldmedalj, hvarom han en gång förgäfves täflat, och antyder, att hon betraktar honom såsom »osynlig ledamot». Blott 7 år hade ju förflutit sedan det häftiga angreppet, och man hade högsint nog sänkt det i glömska — ett värdigt exempel äfven för andra tiders litterära strider. Och det blef flere gånger fråga om att göra honom till »synlig ledamot» af Akademien. Den som var ifrigast härför var — *Tegnér.*

Redan 1837 hade han skrifvit i ett förtroligt bref till Brinckman: »Hvad säger du om Runeberg i Helsingfors, som dock icke är svensk medborgare (annat än endast) till språket? Det är dock verkligen en svensk natur. Att han skrifvit allehanda mot mig — jag har ej läst det — skulle ingalunda hindra mig att ge honom min röst».

Detta Tegnérs yttrande kom genom de Tegnérska brefvens utgifvande i tryck år 1873 till Runebergs kännedom och beredde honom stor fägnad.

År 1841 upptog Tegnér — kort efter sin sjukdom — åhyo frågan och nämner i ett otryckt bref till Atterbom (Lunds bibliotek) bland kandidater främst:

»*Runeberg*, som väl är finne, men svensk till språk och tänkesätt och dikt. Den politiska åtskillnaden har ju ingenting att göra med vitterheten. Akademien har ju gifvit honom sitt stora pris. I statuterna stå icke finnar uteslutna. Huru skulle annars Franzén blifvit kallad? Dessutom kan ju kungen ge honom Tierp*, som nu är ledigt eller som snart blir. Kände jag R., skulle jag proponera honom söka. Är du i korrespondens med honom, så skrif. Han är ju prästvigd.»

Men Atterbom svarade, att Beskow hade ett ypperligt förslag att dröja med Runebergs inval tills efter Franzén. »Bäst vore, om han flyttade öfver till Sverige, och jag ämnar i dessa dagar tillskrifva honom därom.»

Då Franzén 1847 gick hädan, strandade frågan om Runebergs inval, antagligen på politiska skäl.

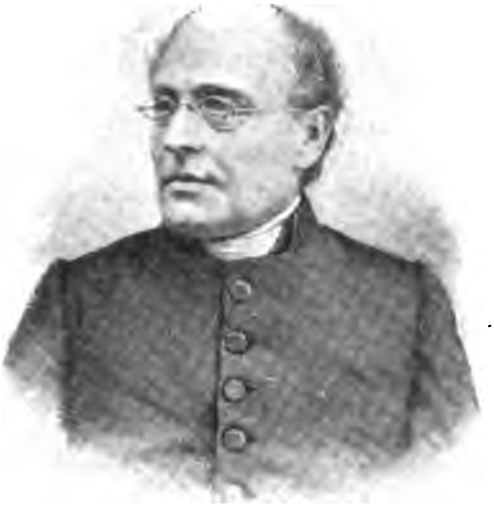

J. L. RUNEBERG. LITOGRAFI EFTER FOTOGRAFI.

*   *   *

Vid denna tidpunkt stod Runeberg på höjden af sin skaparkraft.

Året 1844 hade bragt »Kung Fjalar». Året 1848 gaf första samlingen af »Fänrik Ståls sägner».

Vid författandet af *Kung Fjalar* lät Runeberg sig påverkas af olika diktvärldar, ty denna storslagna skapelse — såsom *konstverk* tvifvelsutan Runebergs yppersta — var, i motsats till de föregående episka dikterna, mindre en frukt af studier ur lifvet än ur *litteraturen*. Första delen af Arvidssons Ossiansöfversättning hade utkommit 1842, och följande år började Runeberg författandet af »Kung Fjalar». Med Goethe kunde han utropa om Ossiansdikten: »I hvilken värld inför mig icke den härlige!». Och Runeberg hade nog en särskild anledning att, då han ville skildra en saga från Nordens forntid, låta Ossian inspirera den. Han stod kritisk till Tegnérs Fritiofssaga, hvars stil föreföll honom föga stämmande med den fornnordiska enkelheten. Hos Ossian trodde han sig finna en konststil, som var mera äkta; vid denna härd smidde han sina vapen.

---

* Tierps pastorat i ärkestiftet.

Men äfven från nordisk forndikt och fornhistoria hämtade han drag. Man kan i de nordiska sagorna finna motsvarigheter både till Fjalar, den hårde stridskämpen, och till den Fjalar, som vill främja människolycka. (Jämför bröderna Sigurd och Eystein.) Möjligen har ock den finska forndikten skänkt en eller annan tillsats.

Men hufvudinspirationen kom dock från Grekland. Diktens själ är ett arf från Runebergs studier i det hellenska sorgespelet, hvilket samtidigt inspirerade hans då påbörjade men först på 1860-talet fullbordade tragedi »Konungarne på Salamis». Sambandet mellan Oidipusmyten och »Kung Fjalar» ligger i öppen dag. Runeberg har, såsom framgår af hans svar på Snellmans hegelianska kritik, framför allt velat gifva en skildring af förhäfvelsen, öfvermodets tragik, af det straff, som drabbar den starke, som tror sig oberoende af högre makter kunna skapa sitt öde. Men han förnekar, att dikten är ett ödesdrama. Fjalars förödmjukelse innebär en väckelse, en luttring; det gäller hans uppfostran och förädling, och dikten är »en sång till gudarne, ett epos, hvari deras storhet och nåd utgöra ämnet». »Kung Fjalar» har aldrig hört till de rätt populära Runebergsdikterna, hvilket kan bero på ämnets art, kanske äfven på formens egendomligheter. Det var ock med anledning närmast af *denna* dikt som en anonym anmälare i Upsala Intelligensblad* yttrade, att Runebergs poesi är en utländsk blomma, som »blifvit omplanterad i svensk mark, där den med all sin fägring, all sin vällukt fortfar att vara främmande. Man ser den med kärlek och med vemod; den har så mycket som är rörande, förtjusande, ja besläktadt, men man upptäcker därunder en viss köld, ett visst »noli me tangere», som aflägsnar: den vill icke, den kan icke förtroligt närma sig syskonkretsen».

Säkert är, att för kännaren erbjuder »Kung Fjalar» oförlikneliga skönheter. Ett stycke sådant som sista sången äger knappast sin like i vår poesi hvad äkta och fulländad konstnärlighet vidkommer. Och såsom en poetisk studie å antikens grund är den närmast att likna vid Goethes klassiska diktning.

Men *omedelbar* verkar den icke.

När den ofvannämnde anmälaren af Fjalar i Upsala Intelligensblad yttrade, att Runebergs poesi fortfor att vara främmande för svenskar och att den uppenbarade en viss köld, så skulle skalden med sina 1848 utgifna »Sägner» komma detta omdöme på skam. Få svenske skalders dikter ha blifvit mer inhemska i vårt land.

Däremot var det ett annat uttalande i samma anmälan som dessa sägner bekräftade: att »Runebergs bildningslynne, åskådning, hela hans patos är *finskt-fosterländskt*».

Det är väl sant, att ämnet i dessa sägner tillhör en tid, då svensk och finne hörde samman; det »fosterland», för hvilket de strida, dessa tappra hjältar, är det gemensamma *svensk-finska*. Och dikterna röja sannerligen ingen Anjala-anda eller den separatism senare tiders fennomanske historici sökt förhärliga såsom förebådande deras egna idéer. Men dock är Sägnernas synvinkel säreget finsk. Det är de *finska* traditionernas egendomlighet, på hvilken de äro byggda. Och detta sammanhänger med deras tillkomsttid.

Under det man ännu i Sverige å

---

* Knappast var det B. E. Malmström. Snarare kan man gissa på någon af tidningens yngre medarbetare.

vissa håll drömde om en återförening, när en gång ryssen blifvit slagen, under det Talis Qualis sjöng sitt »Vaticinium», så var nu i Finland synpunkten en annan. Det finska stats- och nationalitetsmedvetandet — förut mera dunkelt anadt och äfven af betydande män utsagdt — började alltmera klarna. Man hade allt mera uppgifvit tanken på en återförening med Sverige. De som lefvat under samhörighetstiden voro gångna bort. Ett nytt släkte hade vuxit upp, som insåg, att det måste bygga på egen botten, om än strömningarna i detta fall gingo åt olika håll, mer eller mindre utprägladt finskt, mer eller mindre vidhållande den värdefulla kultur, som vunnits under föreningen med Sverige.

Den första samlingen af Fänrikssägnerna bar årtalet 1848, det år, då flere Europas folk sökte luft för sitt nationella medvetande på revolutionens väg. Finnarne, lagtrogne och lugne, gåfvo detta medvetande uttryck på *sitt* sätt. Ej minst i dessa dikter, som till alla tider skola bevara minnet af finsk kulturegendomlighet, äfven om det skulle lyckas jätten i Öster att kväfva landets fria odling.

Hjältemod och *tålamod* äro de två dygder, som skalden framför allt besjunger och som redan i inledningssångens strofer äro framhållna såsom hufvudtemata.

> Hvem täljde väl de striders tal,
> som detta folk bestod
> — — — — — —
> Hvem mätte allt dess spillda blod
> och allt dess tålamod?

Att här ens tillnärmelsevis skildra det rika galleri af skepnader, som fänrikssägnerna erbjuda, tillåter ej utrymmet. Från det mörka och dystra i »Sveaborg» och »Bröderna» till det muntert godlynta i »von Konow och hans korpral», »von Törne», »Fieandt» eller »Lotta Svärd»; från det satiriskt skärande i »Konungen» och »Fältmarskalken» till det ömma och rörande som i »Torpflickan» eller »N:o femton Stolt», från det storslagna och gripande som i »Döbeln vid Jutas» till det lekfullt humoristiska som i »Sandels».

För allt har Runeberg uttryck. Främst kanske för *troheten i det lilla*, sådan vi ha den typisk i »Sven Dufva» eller i »Trosskusken».

Och i den dikt, som inledde den andra samlingen, den från 1860: »Soldatgossen» har Runeberg liksom tolkat löftet från det unga släktledet att visa samma trohet som dess fäder.

Den förening af verklighetstrohet och högsinthet, som kännetecknar Fänrik Ståls sägner, ställer dessa dikter på en alldeles särskild plats i vår litteratur. Realismen är stundom långt drifven, skalden väjer icke för starka uttryck, när det gäller karaktäristik. Det drastiska har han gemensamt bl. a. med fru Lenngren. Men denna realism i det yttre kan ej dölja det *ideala* draget, som framträder redan i Runebergs benägenhet att se det goda i allt, att ur skepnaderna framlocka hjärtats och sinnets guld, men som framför allt röjer sig i den ädla fosterländska stämningen, som är så vida skild från fosterlandskänslans karrikatyr, chauvinismen med dess blandning af hätskhet och skryt. Må vara, att härtill bidrog hänsyn för den makt, som nu var Finlands härskare; innerst berodde det på äktheten i Runebergs känsla, som skydde allt glimmer, all öfverdrift.

De farhågor Almquist lär hafva uttalat för att Sägnernas »evighet» ej skulle motsvara deras hastiga lycka hafva icke bekräftats, lika litet som man kan gilla anmärkningen att figurerna äro mera obestämdt utkastade, mera typer än karaktärer, ej tillräckligt individualiserade. Snarare är väl förhållandet motsatt.

Det enkla, äkta, naturliga var det som grep äfven Sveriges folk, redan då första samlingen utkom, och det just på en tid, då ofta det bålstora lät höra sig i svensk fosterlandsdikt. Och därtill kom, att med dessa sägner drog en ny skara skepnader in i Sveriges diktvärld, i handgriplighet och lif jämförbara ensamt med dem som Bellman skapat ett knappt sekel tidigare. De blefvo folkkära som inga andra. Hvarje folkskolebarn lärde sig känna dem.

Ej minst bidrog härtill det genomgående *demokratiska* draget i dessa fänriksdikter.

Icke börd, icke snille är det som Runeberg företrädesvis besjunger. Det är det ädla hjärtat, tapperheten, trofastheten hos låg som hög, hos N:o 15 Stolt, Sven Dufva, trosskusken och torpflickan, lika väl som hos Döbeln, Adlercreutz och Duncker. Människovärde och fosterlandskänsla, det är »summan af hans sång».

Hvilken folkuppfostrande betydelse sägnerna haft för Finlands som för Sveriges folk, behöfver icke sägas.

Runeberg är genom sitt skaldskap en *etisk makt* i svenskfinsk kultur.

Äfven i *våra* dagars Finland kräfves hjältemod gentemot öfvermakten.

Äfven i våra dagar kan man spörja:

»Gror bragdens ära blott på stridens mark,
där stolte krigarn fuktar den med blod?
Kan ej den vapenlöse hälsas stark
och visa hjältemod?»

Äfven i våra dagar finnas de som utföra en liknande bragd som »Landshöfdingen» och som trygga i medvetandet om rätt peka på lagen som sitt värn, ehuru tyvärr icke med samma framgång som Vibelius i Runebergs dikt. Men har man tänkt på huru många af dessa hjältar i det tysta hämtat kraft och styrka ur denna Runebergs sång till lagens ära?

I detta nu infaller hundraårsdagen för Runebergs födelse.

Hans land firar detta minne under sorgetid.

Men hvad som än förkväfves af finsk kultur, finskt rättsväsen och finsk landssed — dessa dikter skola icke kunna förintas. I dem har Runeberg skänkt sitt land och folk en oförytterlig skatt. Om skalden själf gälla de ord han en gång sjöng om Duncker:

Och utan höga anors lån
kom denne man, en hyddans son
från obemärkta trakter,
och vann en storhet, knappast drömd,
blef landets stolthet, blef berömd
som starkast bland dess vakter
och blir i Finlands tid ej glömd.

Icke heller i Sveriges. Här skola släkten efter släkten hämta hälsa ur hans diktnings sunda och klara källa.

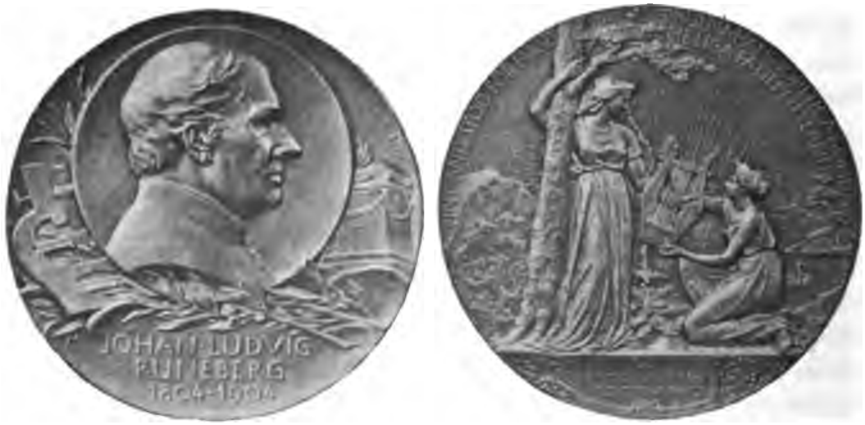

MEDALJ ÖFVER J. L. RUNEBERG. »AF MEDBORGARE OCH MEDBORGARINNOR.» KOMPONERAD AF VALTER RUNEBERG. GRAVERAD AF ERIK LINDBERG.

Afsedd att präglas å k. myntet i Stockholm.

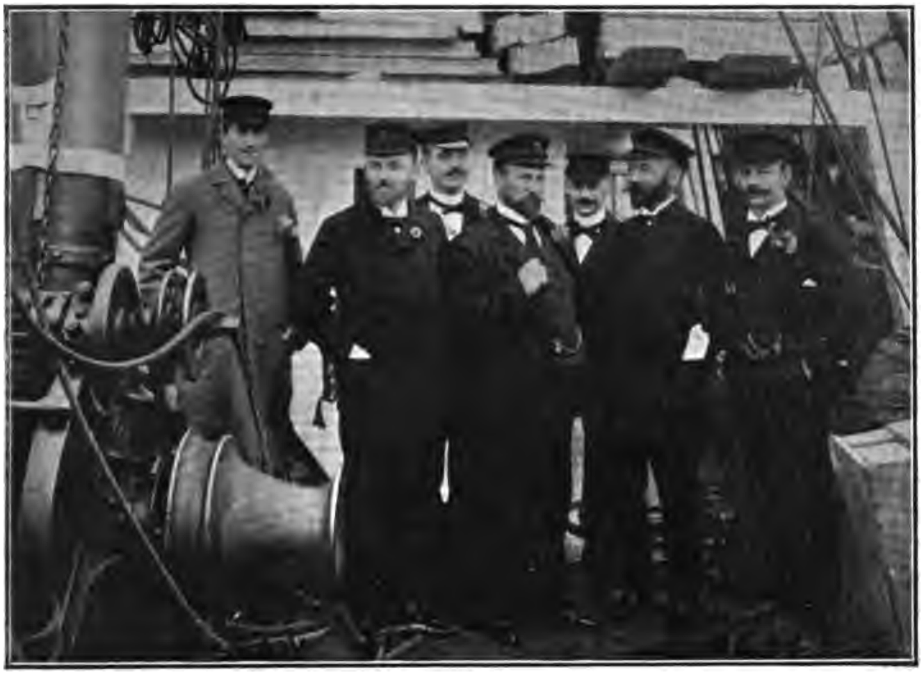

OTTO NORDENSKJÖLD OCH HANS VETENSKAPLIGA STAB.
Skottsberg, Nordenskjöld, K. A. Andersson, Larsen, Ekelöf, Ohlin, Bodman.

SVENSKARNA VID SYDPOLEN.

NÅGRA DATA UR SYDPOLSFORSKNINGENS HISTORIA.

Af CARL FORSSTRAND.

Med 18 bilder.

LÅNGT borta i tiden, medan ännu den geografiska vetenskapen låg i sin linda och mänskligheten vida mer än i våra dagar var emottaglig för fantastiska föreställningar om vår jord och dess gestaltning, uppkommo myterna om *Terra australis:* en stor kontinent, som ansågs upptaga ungefär hela södra hälften af det södra halfklotet eller det vidsträckta området söder om de ännu knappt i sina yttre konturer kända afrikanska och sydamerikanska kontinenterna. Ägande sin rot ända bort i forntiden och i den berömde geografen Ptolemäus' uppgifter om ett obekant fastland söder om Indiska oceanen, antogo dessa myter under 1500-talet bestämdare former, i det att detta tidehvarfs kartografer och kosmografer, t. ex. Schöner, Mercator och Ortelius, å sina globkartor icke blott utförde den antagna kontinentens cirkumpolära kustlinjer såsom sträckande sig ända upp till 20° s. br., utan äfven skänkte densamma en rik utrustning med floder, sjöar, öar o. s. v. Hand i hand härmed gingo föreställningar om det stora Sydlandets rikedomar och härliga naturförhållanden, och som erfarenheterna från portugisernas och spanjorernas färder under de stora geografiska upptäckternas nyss tilländagångna första glansperiod lockade till nya expeditioner och äfventyr, dröjde det ej länge, innan djärfva sjöfarande, såsom Francis Drake, Dirk Gerritsz, Schouten och Le Maire m. fl., begåfvo sig till den aflägsna södern för att uppsöka Terra australis. De misslyckades helt naturligt, då resemålet blott fanns i fantasiens värld, men fastän resultaten af deras försök sålunda blefvo negativa, fortlefde föreställningarna om den underbara, eftersträfvansvärda kontinenten ännu ett par århundraden eller ända till dess den berömde sjöfaranden James Cook under sin andra världsomsegling, åren 1772—75, trenne gånger passerade södra polcirkeln och genom vidsträckta färder i sydpolarhafvet till fullo ådagalade, att något Terra australis icke existerade, utan att sydpolsregionerna med sina ödsliga öar, sina väldiga, drifvande isberg och sin sammanhängande packisbarriär ingalunda kunde hysa ett land, som man drömt sig rikare och härligare än Indien och Kina.

Cook hade haft några föregångare, som under sökandet efter Sydlandet gjorde några smärre upptäckter, nämligen fransmännen Bouvet åren 1738—39 (den efter honom uppkallade ön), Marion de Frezne 1771—72 (Prins Edvards ö och Crozets öar) samt de Kerguelen-Trémarec, som 1772 kom i sikte af det efter honom benämnda Kerguelens land; men det är först med Cook som den egentliga geografiska antarktiska upptäcktshistorien börjar, och af särskildt intresse för oss svenskar är att ihågkomma, att en svensk naturforskare, nämligen Linnés lärjunge Anders Sparrman, deltog i Cooks resultatrika sydpolsfärd.

Efter Cook hvilade emellertid forskningsverksamheten i sydpolsregionerna mer än fyra decennier, och dess återupptagande står i samband med några hval- och sälfångstfärder. Sålunda upptäckte engelsmannen William Smith 1819 Syd-Shetlandsöarna och ryssen von Bellingshausen 1819—20 Traversey-öarna, Peter I:s ö och kusterna af Alexanders land. James Weddell seglade 1823 söder ut från Syd Georgien och framträngde i det isfria hafvet tre grader sydligare än Cook kommit, eller till 74° 15′ s. br., Biscoe upptäckte på sin cirkumpolära färd 1830—32 Enderbys land, Grahams land och Biscoe-öarna, och John Balleny fann 1838 de tre vulkaniska, efter honom uppkallade Balleny-öarna och såg längre i väster ett land, som senare identifierats som Wilkes land.

Hvalfångarnas färder efterföljdes af den antarktiska forskningens första vetenskapliga period, hvilken sammanföll med Dumont d'Urvilles, James Ross' och Charles Wilkes' expeditioner. Dessa tillkommo på initiativ af Alexander von Humboldt och den store tyske matematikern Gauss, som år 1838 hade framlagt lagarna för jordmagnetismen. År 1832 hade John Ross på Boothia Felix i den arktiskt-amerikanska arkipelagen funnit den magnetiska nordpolen, och då det var icke blott af det största vetenskapliga intresse utan äfven af stor praktisk betydelse för sjöfarten att konstatera läget äfven af den magnetiska sydpolen, blef uppsökandet af denna de tre nämnda stora expeditionernas hufvudsyfte. Väl lyckades det ingen af dem att fullfölja detta, men Ross, som på sin färd den 12 januari 1840 landsteg på Possession-ön och som sålunda var den förste, som beträdt det antarktiska fastlandet, fann vid Kap Adare den magnetiska inklinationen vara så stor, att det var uppenbart, att han ej var långt ifrån polen, hvilken han äfven ganska exakt beräknade vara belägen på 76° s. br. och 145° 20′ ö. l. Ross' geografiska upptäckter voro lika viktiga. Det land, han funnit, var Victoria-land, hvars kust han en lång sträcka följde åt söder, och på 78° 4' upptäckte han två omkring 3,800 m. höga vulkaner, hvilka han efter sina fartyg benämnde »Erebus» och »Terror». Den högsta af Ross uppnådda breddgraden var 78° 9' 30" s. br.

Äfven de franska och amerikanska expeditionerna lämnade värdefulla geografiska resultat. Dumont d'Urville gick i januari 1838 söderut om Sydamerika och uppsökte Weddells route. Han upptäckte Louis-Philippes land och Joinville-ön samt vidare, mellan 120° och 160° ö. l. och på 66° s. br., Adélie-land och Clarie-land, medan åter den amerikanska expeditionen under Wilkes 1840 mellan 95° och 166° ö. l. höll kursen utmed och emellanåt var nära intill en lång kuststräcka, hvilken han uppfattade som en sammanhängande landmassa och kallade Wilkes land.

Denna lysande period i sydpolsforskningen följdes åter af en längre tids overksamhet, som först på 1870-talet åter afbröts, nämligen af den stora engelska världshafsexpeditionen med Challenger, hvilken utförde viktiga naturhistoriska undersökningar i de antarktiska hafven.

Så kommer åter ett stillestånd på nära två decennier, eller till år 1892, då i samband med de ånyo började fångstfärderna några viktiga geografiska och naturvetenskapliga resultat erhållas. Sålunda lyckades norrmannen C. A. Larsen, hvars namn vi skola återfinna nära förbundet med Otto Nordenskjölds, med sitt fartyg Jason göra viktiga upptäckter i Dirk Gerritsz-arkipelagen. Han framträngde nämligen längs utmed Joinville-öns ostkust, upptäckte Sälöarna, den stora bukten söder om Louis-Philippes land samt Konung Oscars land och gjorde särdeles intressanta naturhistoriska iakttagelser. En annan fångstman, kapten Evensen, följde med Hertha Grahams lands västkust, och ombord på det sedermera så ryktbara Antarctic gjorde Carsten Borchgrevink 1894 sin första framgångsrika färd till Victoria land.

ANDERS SPARRMAN.

Dessa fångstmännens märkliga färder följdes inom kort af två vetenskapliga expeditioner, nämligen den belgiska med Belgica åren 1898—99 under de Gerlache till Alexanders land och Borchgrevinks med Southern-Cross 1898—1900 till Victoria land. Bägge dessa expeditioner öfvervintrade, och Borchgrevink framträngde till den högsta hittills uppnådda sydliga breddgraden, eller 78° 50' s. br. Den lyckliga utgången af de Gerlaches och Borchgrevinks företag torde ej oväsentligt hafva bidragit till förverkligandet af det storartadt planlagda vetenskapliga forskningsarbete inom sydpolsregionerna, som dels utförts af den nyligen hemkomna tyska expeditionen med Gauss under E. von Drygalski, af den likaledes afslutade svenska expeditionen med Antarctic under Otto Nordenskjöld samt af en skottsk expedition under d:r Bruce och dels ännu pågår med den engelska Discoveryexpeditionen under kapten Scott.

Vi torde i det följande få anledning vidröra dessa tyska, engelska och skottska expeditioners program och verksamhet, men öfvergå nu till vårt egentliga ämne:

OTTO NORDENSKJÖLDS EXPEDITION,

hvilken såsom svensk naturligtvis intresserar oss mest, men som äfven till följd af den ovisshet, hvari dess öden länge voro insvepta, och på grund af dess lyckliga räddning i början af sistlidne november månad blifvit föremål för stor uppmärksamhet ej blott i vårt eget land utan vida omkring i både gamla och nya världen.

Af den å sidan 73 införda kartan och den korta öfversikten ur den antarktiska forskningshistorien framgår, att det gamla Terra australis fått lämna plats för ett cirkumpolärt hafsområde, som i det inre med all sannolikhet är täckt med evig is och vid de yttre gränserna blott här och hvar afbrytes af en eller annan ö, någon liten ögrupp eller någon enstaka kuststräcka. Hufvudintrycket af såväl karta som historia blir alltså, att Antarktis, under hvilken benämning man nu mer plägar sammanfatta sydpolsregionerna, f. n. är vår jords minst kända och utforskade område, och däri hafva vi att söka en af anledningarna till att detsamma, trots sitt allt annat än gästvänliga klimat och sina föga tilltalande naturförhållanden, tid efter annan varit föremål för forskningsfärder. Att dessa under 1900-talets första år iscensattes i så stor skala och med så omfattande program, som särskildt varit fallet med de ofvannämnda Gauss- och Discovery-expeditionerna, beror emellertid icke blott därpå, att den geografiska upptäcktshistorien har mycket nytt att vänta från sydpolstrakterna utan äfven därpå, att högst viktiga naturvetenskapliga frågor, t. ex. de jordmagnetiska problemen och bipolaritetsspörsmålet eller frågan om den arktiska och den antarktiska djurvärldens relationer, därifrån vänta sin lösning. Då England på initiativ af Sir John Murray, en af Challengerexpeditionens utmärkte ledare, och Tyskland efter mångåriga sträfvanden af en af sina mest framstående vetenskapsmän, Georg Neumayer, fingo expeditionerna med Gauss och Discovery till stånd, var det önskvärdt, att äfven Sverige, som utfört ett så lysande och resultatrikt arbete i de norra polarregionerna, kunde vara med på det sydpolära forskningsfältet. Hedern af denna önskans förverkligande tillkommer som bekant docenten Otto Nordenskjöld, en systerson till vår store bortgångne arktiker, professor Adolf Nordenskiöld, och har man säkerligen att söka uppslaget till Otto Nordenskjölds sydpols-expeditions-plan icke blott i en önskan att följa morbroderns exempel som polarforskare särskildt utan äfven i en sträfvan att få upptaga forskningen på ett fält, där äfven Adolf Nordenskiöld en gång tänkt verka, men af omständigheterna hindrades att vara med. I slutet af 1880-talet var det nämligen fråga om att den sistnämnde skulle leda en antarktisk expedition, hvartill frih. O. Dickson utfäst sig betala hälften, under villkor att de australiska kolonierna, såsom officiellt erbjudits, bekostade den andra; men förslaget strandade, därigenom att koloniernas löfte återtogs.

De privata motiv, Otto Nordenskjöld tilläfventyrs haft, träda emellertid tillbaka för en hos honom djupt känd och lifligt omfattad tanke, att det skulle för Sverige vara ej blott en hederssak, utan äfven en skyldighet att deltaga i det med det tjugonde århundradets ingång återupptagna forskningsarbetet vid sydpolen. I ett inför Svenska sällskapet för antropologi och geografi den 19 januari 1900 hållet föredrag om »Sydpolarforskningens nuvarande ställning och mål» yttrade han sålunda bland annat: »I första ögonblicket kan väl den tanken förefalla främmande, att Sverige skulle deltaga i forskningsarbetet på ett så långt aflägset område. Om något land skulle kunna tänkas berättigadt att hvila på den ära, som det vunnit inom den arktiska forskningen, så skulle det väl vara Sverige.... Men är det vår afsikt att uppehålla våra traditioner och fortfarande deltaga i den geografiska täflan, som föres från så många sidor och särskildt af samtliga våra grannländer, då synes det mig som borde en sydpolarexpedition nu vara rätta företaget i rätta stunden... De resultat, som vi i sydpolartrakterna kunna vinna, skola på hvarje punkt i högre eller lägre grad kasta nytt ljus öfver frågor från norden, och de skola därigenom på mångahanda sätt blifva en häfstång äfven för utvecklingen af vår kännedom om de arktiska regionernas natur. Skulle vi däremot uraktlåta att deltaga i arbetet i södern, då är det fara värdt, att de nationer, som redan nu upptagit detta arbete, och särskildt de bland dem, som äga en föregående, större erfarenhet från norden — England, Tyskland och Norge — i det nya seklet åtminstone vid studiet af de stora allmänna polarfrågorna i främsta rummet skola komma att taga ledningen.»

I ifrågavarande föredrag utvecklade Nordenskjöld vidare hur han tänkt sig en svensk expeditions verksamhet och förverkligande. Den förstnämnda skulle på sätt och vis blifva ett samarbete med de tyska och engelska expeditionerna, af hvilka den förra valt området väster om Termination-land till forskningsfält, den senare Wilkes land och Victorialand. Nordenskjöld ämnade komplettera deras arbeten genom att välja ett tredje område, nämligen den del af sydpolsregionerna, som man med ett gemensamt namn kan kalla Dirk-Gerritsz-arkipelagen, ehuru denna egentligen blott omfattar en mindre del af de öar och land, som i norr begränsas af Syd-Shetlandsöarna och i söder med Alexanders land sträcker sig inåt de fullkomligt okända områdena närmare polen. Det är i denna kvadrant af polkretsen som vi utom Syd-Shetlandsöarna finna Palmer-arkipelagen och Trinity-land, hvilka genom Belgica-, Bismarck- och Orleanssunden äro skilda från Grahams land, bekant hufvudsakligen genom kapten Larsens resa med Jason,

Fot. A. Jonason, Göteborg.

OTTO NORDENSKJÖLD.

samt vidare Louis-Philippes land och Joinville-ön, som genom Erebus- och Terror-sundet och dettas sydligaste vik, Admiralty-sundet, skiljas från den af det öfver 2,000 m. höga Mount Haddington krönta Seymourön, å hvilken Nordenskjöld uppslog sin öfvervintringsstation. Söder härom ligger i en djup bukt den af ett flertal småöar kransade östra kusten af Grahams land, som af kapten Larsen erhållit namnet Konung Oscars land. Vi skola sedermera finna hur de flesta af de nu anförda namnen jämte åtskilliga till genom Nordenskjölds expedition erhållit ökadt geografiskt värde och allmänt intresse.

I afseende på expeditionsprogrammet må vidare anföras följande af Nordenskjöld preliminärt uppställda hufvudpunkter:

»1) Under fram- och återresan en omsorgsfull hydrografisk-biologisk undersökning af den Atlantiska oceanens ytlager, med särskildt syfte att göra resultaten häraf användbara såsom en komplettering af de hydrografiska undersökningar af Nordatlanten, till hvilka just från svenskt håll initiativet tagits.

2) En undersökning af de vetenskapligt och delvis äfven geografiskt okända, inhafsliknande vikarna Otway och Skyring Water i Magellans-arkipelagen samt deras kuster, såväl i biologiskt och geologiskt hänseende som äfven i fråga om där boende indianstammar. Hela detta område är viktigt såsom förbindelseled mellan Eldslandet och Sydpatagonien, och äfven i öfrigt har man särskilda skäl att här vänta intressantare resultat än i någon annan del af dessa farvatten.

3) Åtminstone under hela sommaren 1901—1902 undersökningar från en fast station å någon af öarna norr om Grahams Land, särskildt vald för att gifva så mångsidiga resultat som möjligt.

Då denna trakt såsom den enda någorlunda isfria bland de antarktiska länderna och den enda där fossil påvisats är alldeles enastående i världen, torde någon närmare motivering af denna punkt å programmet ej vara nödig.

4) En längre, företrädesvis biologisk-oceanografisk färd utmed kusten af Konung Oscars Land, där äfven en landstigning göres, samt till ögrupperna öster om Syd-Shetland, jämte mellanliggande haf, hvarvid i allmänhet packiskanten följes.

Skulle tillfälle yppas till inträngande å det af Weddell upptäckta, sedan aldrig besökta hafvet och därmed till geografiska upptäckter af oberäknelig betydelse, bör detta ej försummas, men äfven utan detta blir forskningsfältet här tillräckligt stort, åtminstone för en ettårig expedition.»

Huru denna expeditionsplan, som i hufvudsak blifvit bestående, skulle kunna förverkligas, var en svårare fråga, ty, såsom Nordenskjöld ju äfven själf angifvit, resemålet ansågs nog i vida kretsar väl aflägset för svenska intressen, och därtill kom en ganska vidt utbredd opinion att vi haft nog af polarexpeditioner. Men det finnes lyckligtvis ännu i vårt land personer, som hafva en annan uppfattning, som insett hvilken betydande del just polarforskningen haft för upprätthållandet af Sveriges internationella anseende och som, då det Nordenskjöldska programmet framlades och dryftades, icke blott insågo hvilket stort och viktigt vetenskapligt syfte, det här var frågan om att främja, utan äfven kände sig manade att därför göra ekonomiska uppoffringar. Kanske var det Nordenskjöldska namnet härtill en bidragande faktor, och visst är, att uppskattningen af och aktningen för Otto Nordenskjöld personligen verkade för planens framgång, ty man visste, att den blifvande expeditionsledaren trots sin ungdom var en allvarlig, samvetsgrann och framstående vetenskapsman, som bland andra förutsättningar för sitt värf ägde praktisk erfarenhet från föregående forskningsfärder, i Eldslandet och till Östra Grönland o. s. v., och därtill besatt en god del af den hans släkt utmärkande energien. Allt nog, expeditionen kom till stånd genom privata sammanskott, hvaribland märktes större belopp af medlemmar af släkten Norden-

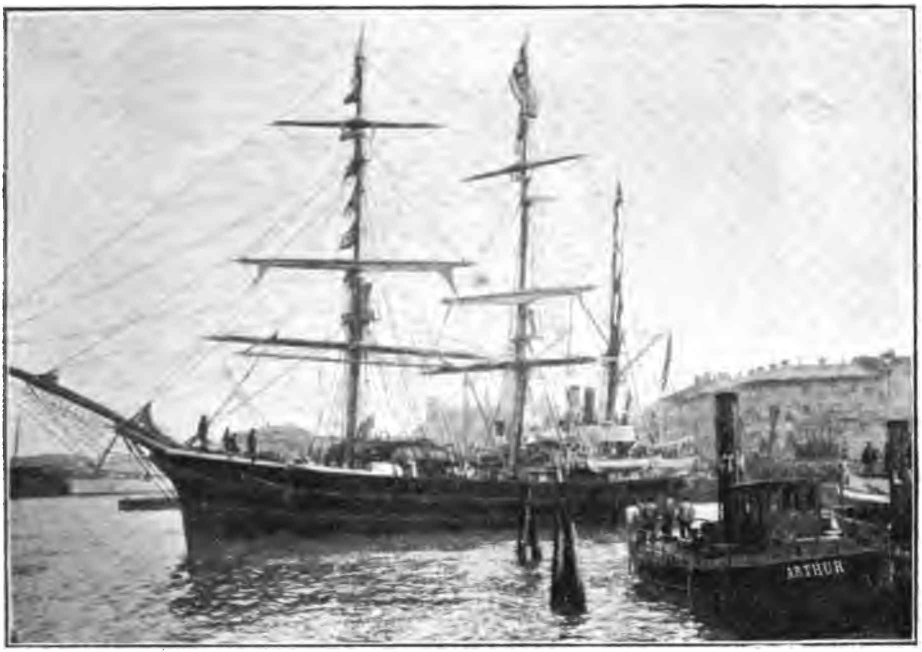

Fot. Olga Rinman, Göteborg.

ANTARCTIC I GÖTEBORGS HAMN STRAX FÖRE AFRESAN.

skjöld m. fl., och om ej tillika erhölls det begärda statsanslaget, så berodde detta ingalunda på, såsom någon gång uppgifvits, bristande förtroende till Nordenskjölds chefsegenskaper och erfarenhet eller än mindre på någon afvoghet vare sig mot honom personligen eller mot företaget, utan därpå att vederbörande, af Vetenskapsakademien utsedde sakkunnige, hvilka hade att afgifva utlåtande angående hans ansökning om anslag, ansågo de af honom gjorda beräkningarna otillfredställande. Det har ju sedermera visat sig, att vederbörande härutinnan voro något för nogräknade, och det hade varit önskligt, att anslaget beviljats, ity expeditionen därigenom skulle, liksom de engelska och tyska expeditionerna, äfven officiellt hafva erhållit prägeln af ett nationellt företag.

Häröfver tjänar det emellertid till intet att vidare grubbla, ty. vi hafva nu blott att hålla oss till det glädjande faktum, att expeditionen är afslutad och hemkommen samt att dess program i allt väsentligt blifvit fulltföljdt, visserligen med förlust af fartyg och ett människolif, men i öfrigt under vida lyckligare förhållan-

Fot. A. Jonason, Göteborg.

KAPTEN C. A. LARSEN.

I GUNRUMMET.

Bodman. Duse. Ekelöf. Larsen.
Skottsberg. Nordenskjöld. K. A. Andersson. Ohlin.

den än man haft anledning befara. Vi skola återkomma till detta faktum och expeditionens räddning den 8 november 1903 genom den argentinska undsättningsexpeditionen med Uruguay under kapten Irizars ledning, men få nu i all korthet redogöra för expeditionens förlopp m. m.

Till expeditionsfartyg valde Nordenskjöld det norska fångstfartyget Antarctic, välkändt, ja ryktbart i polarforskningen och pröfvadt i både norra och södra ishafven. Det var nämligen på Antarctic som Carsten Borchgrevink, såsom redan här ofvan nämnts, gjorde sin första sydpolsfärd; det var med Antarctic, som Alfred Nathorst utförde sina resultatrika expeditioner till Spetsbergen och Kung Karls land 1898 och till Östra Grönland 1899, och slutligen var det med Antarctic som löjtnant Amdrup gjorde sin Grönlandsfärd år 1900. I den resan deltog Otto Nordenskjöld, och han hade alltså haft tillfälle att personligen lära känna fartygets egenskaper och lämplighet som expeditionsskepp. Navigationschef blef kapten C. A. Larsen, hvars föregående som antarktisk sjöfarande vi här ofvan i korthet omnämnt. Kapten Larsen har gjort sig känd som en för vetenskaplig forskning lifligt intresserad man. Under sina färder med Jason var han den förste, som inom sydpolsregionerna, på Grahams land, anträffade fossila djur- och växtlämningar — ett fynd af det allra största intresse i geologiskt hänseende och för tolkningen af Antarktis' naturförhållanden under gångna perioder i vår jords utvecklingshistoria.

Den vetenskapliga staben utgjordes af docenten Axel Ohlin, zoolog, docenten J. G. Andersson, geolog, med. kand. E. Ekelöf, läkare, filosofie kandidaterna C. Skottsberg, botanist, och K. A. Anderssnn, zoolog, fil. licentiaten G. Bodman, fysiker, och löjtnanten S. A. Duse, kartograf. Vidare medföljde argentinske löjtnanten José Sobral. Af dessa hade docenterna Ohlin och Andersson genom deltagande i flera föregående expeditioner förvärfvat erfarenhet som polarforskare, hvarigenom de kunde blifva chefen till

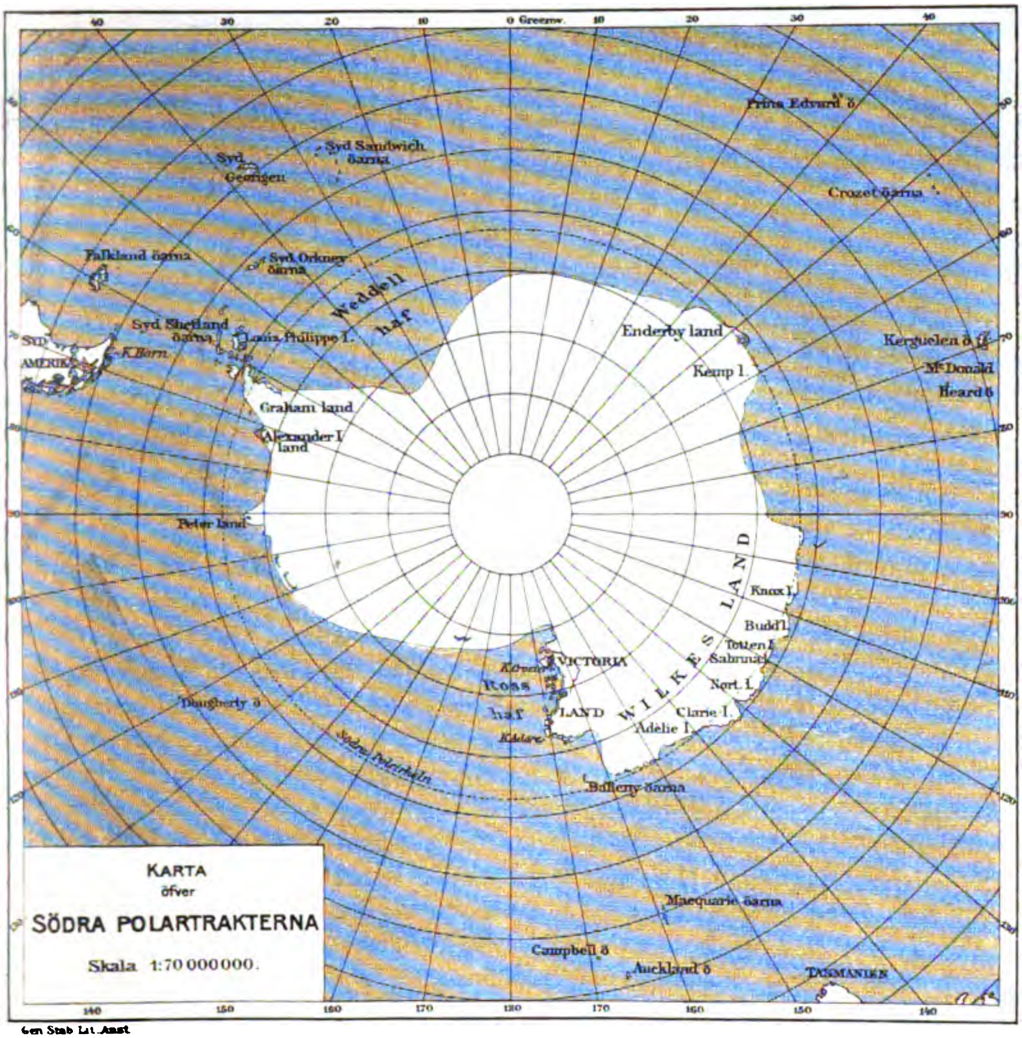
KARTA
öfver
SÖDRA POLARTRAKTERNA
Skala 1:70 000 000.
0 Greenw.
Syd Sandwich öarna
Syd Georgien
Falkland öarna
Syd Orkney öarna
Weddell haf
Syd Shetland öarna
Louis Philippe L.
SYD AMERIKA
K. Horn
Graham land
Alexander I land
Peter land
Prins Edvard ö.
Crozet öarna
Enderby land
Kemp l.
Kerguelen ö
Mc Donald
Heard ö
WILKES LAND
Knox l.
Budd l.
Totten l.
Sabrina l.
Nort. l.
Clarie l.
Adélie l.
VICTORIA LAND
Ross haf
Södra Polcirkeln
Dougherty ö
Balleny öarna
Macquarie öarna
Campbell ö
Auckland ö
TASMANIEN

Gen Stab Lit Anst

väsentligt stöd, men svår sjuklighet nödgade doc. Ohlin att redan under expeditionens förra del, från Sydamerika, återvände till fosterlandet, där han på sommaren 1903 afled.

Expeditionen lämnade Göteborg den 16 oktober 1901 och tillryggalade efter korta uppehåll i Sandefjord, Falmouth och San Vincent på femtiofem dagar färden öfver Atlanten till Buenos Aires, dit ankomsten skedde den 16 december. Fem dagar senare ägde afresan rum därifrån söderut, och den 31 anlände Antarctic, efter att hafva pröfvat växlande vackert väder och häftiga stormar, till Port Stanley å Falklandsöarna. Efter ett kort uppehåll där, hvilket användes till geologiska studier, kom ett besök å Staaten Island, hvarest argentinska regeringen inrättat en vetenskaplig station i särskildt syfte att samarbeta med Nordenskjölds och de öfriga samtidigt verksamma sydpolsexpeditionerna. Den 6 januari 1902 skedde affärden till det egentliga forskningsfältet, och redan efter några dagar kom Konung Georgs ö, den största i Syd-Shetlandsgruppen, i sikte. Den 12 januari ägde landstigning rum, och så gjordes den första bekantskapen med den antarktiska regionens rika djurvärld: sä-

EN MINDRE MORÄNSJÖ. SYD-GEORGIEN.

lar i mängd, som utan att visa den ringaste fruktan läto främlingarna komma sig så nära som helst, präktiga albatrosser, stora bruna labbar och pinguinerna, hvilka, såsom en af åskådarne skrifver, »stodo uppställda på stranden likt en hel armé och som utgjorde en källa till aldrig sinande munterhet för en hvar, som betraktade dem, då de med osäkra steg i upprätt ställning vacklade framåt eller utan att låta sig störas i långa led vandrade ned till sitt egentliga element, vattnet».

Af de rapporter, som om expeditionens tidigare gång och öden kommit Svenska sällskapet för antropologi och geografi samt några svenska tidningar tillhanda, erfara vi vidare, att Antarctic den 17 januari 1902 anlände till Kap Seymour, 64° 30′ s. br., samt att Nordenskjöld sedermera, ehuru han hoppats kunna anlägga sitt vinterkvarter vida sydligare, där beslöt att öfvervintra. »Seymour-ön», skrifver Nordenskjöld i februari 1902 i ett bref till Svenska Dagbladet, »är ett af de allra märkvärdigaste land inom hela det södra polarområdet. Här där eljest allt är nästan snöfritt is och snö, har man milsvida sträckor af land. Man har berg, kullar och spetsar och mellan dem djupa, vidt förgrenade dalar, och blott i enstaka klyftor finner man små samlingar is. Berggrunden består af en sandsten, som är synnerligen rik på fossil, utan jämförelse de sydligaste man hittills känner på jorden, och äfven oafsedt detta erbjuder platsen just genom sin snöfrihet ett ovanligt intresse. Den är så mycket märkligare, som hela omgifningen är höljd i ett obrutet och ofläckadt snötäcke, ända bort i horisonten, där Mount Haddington reser

SJÖELEFANT. SYD-GEORGIEN.

HUR VINTERSTATIONEN PROVIANTERADES.

sin oöfverträffligt ståtliga, glänsande, öfver 2,000 m. höga kägla.»

Härefter följer en lucka i meddelandena om Nordenskjölds och öfvervintringspartiets förehafvanden, ända tills vi i november 1903, efter det argentinarna lyckats rädda expeditionen, erhöllo några telegram, för hvilkas innehåll redogörelse skall lämnas här nedan. Om Antarctics och dess vetenskapsmäns verksamhet äga vi däremot några senare underrättelser, nämligen från mars till oktober 1902, dels såväl om den ena som den andra expeditionsafdelningen anlände sedermera, efter expeditionens återkomst till Buenos Aires, utförligare meddelanden i en af doc. Nordenskjöld i december 1903 afsänd redogörelse, hvilken den 29 i samma månad stod att läsa i Svenska Dagbladet m. fl. tidningar. I det vi hänvisa till denna redogörelse, lämna vi här följande sammanfattning om expeditionens förlopp och resultat.

I enlighet med expeditionens plan afgick Antarctic, efter att vid Kap Seymour hafva kvarlämnat Nordenskjöld samt hrr Bodman, Ekelöf och Sobral, till Falklands-öarna för att där afhämta docenten J. G. Andersson, hvilken först på nyåret 1902 lämnade Sverige och nu slöt sig till expeditionen. Ombord på fartyget befunno sig docenten Ohlin, hvars eftermäle är, att han var »en i allo märklig man, boksynt som få, humorist som ingen»; K. A. Andersson, den andre zoologen, som var ständigt verksam med konservering af alla de djurformer, som med trawl och håfvar upphämtades från hafsbotten; meteorologen, kartografen och hydrografen löjtnant Duse, »ständigt sysselsatt med att afläsa de mest olikartade instrument», och botanisten Skottsberg, som var »den yngste i laget, men begåfvad med många talanger: entusiastiskt hängifven sin vetenskap, är han dessutom skicklig målare och i besittning af sångens gåfva samt damernas älskling». Det var i spetsen för dessa unga vetenskapsmän, som docenten Andersson nu trädde för att leda Antarctics färd under den antarktiska vintern, mars—september. Af de underrättelser som ingått framgår äfven, att uppdraget utfördes med all önskvärd insikt och energi, och äro säkerligen de samlingar som hopbragtes och de un-

VINTERSTATIONEN VID SNOW HILL.

FRITHIOF VID DALARÖ.

dersökningar som utfördes under besöken på Falklands-öarna, Syd-Georgien och Eldslandet synnerligen värdefulla. Af hänsyn till vårt begränsade utrymme måste vi emellertid inskränka berättelsen om denna period i expeditionens historia till några data. Antarctic anlände från Kap Seymour till Port Stanley den 26 mars och stannade där iill den 11 april. »Skutan var då stormbiten», skrifver docenten Andersson i ett resebref, »och Sydhafvets is hade strukit bort en god del af färgen, som var så skinande ny vid starten från Göteborg, men männen ombord hade alltjämt samma lustiga mod, samma spänstiga arbetslust som vid afresan från hemlandet. Synnerligen ogynnsamma isförhållanden hade hindrat dem från att tränga så långt söderut in i okända trakter, som måhända förhoppningarna sträckt sig, men de medförde rika samlingar, delvis af öfverraskande art och alldeles nya för sydpolsområdet. Ej minst betydelsefullt var, att vinterstationen kunnat förläggas till en punkt, som i alla afseenden erbjuder denna afdelning af expeditionen ett synnerligen lofvande arbetsfält.» — Efter affärden från Port Stanley stäfvade fartyget under växlande storm och stiltje mot öster, men den 22 april på morgonen kom ett snö- och glaciärtäckt landskap i sikte. Det var Syd-Georgien, och sistnämnda dag på middagen ankrade Antarctic i Cumberland Bay, den största af fjordarna på öns nordkust. Här följde nu några veckors uppehåll under resultatrika arbeten och exkursioner, trefligt tältlif i Majviken o. s. v., och den 15 juni anträddes återfärden till Falklands-öarna, dit ankomsten efter omfattande oceanografiska arbeten skedde den 4 juli. Fartyget blef nu liggande ett par månader i Port Stanley för att undergå behöfliga reparationer, och vetenskapsmännen använde tiden till allehanda naturhistoriska arbeten och undersökningar. Så följer, från förra delen af september, den sista delen af denna Antarctics vinterkampanj, nämligen

PÅ FRITHIOF I STORM PÅ NORDSJÖN.

i Eldslandet, där doc. Andersson utförde en besvärlig, men intressant och i vetenskapligt hänseende resultatrik färd från Beaglekanalen till Fagnanosjön. I slutet af oktober afseglade Antarctic ånyo söderut för att förena sig med Nordenskjöld och hans parti, och från den tiden höra vi ingenting vare sig om fartyget eller om expeditionen i öfrigt, förrän telegrafen den 23 november 1903 från Puerto Gallegos bragte den öfverraskande underrättelsen, att Antarctic gått under, men att Nordenskjöld och samtliga hans följeslagare så när som på en matros blifvit räddade.

Denna märkliga underrättelse har emellertid en förhistoria, som vi i all korthet må relatera. Om allt gått efter beräkning, skulle Antarctic, efter att från Eldslandet på senhösten 1902 hafva afgått till Kap Seymour för att afhämta Nordenskjöld och hans följeslagare, senast i Mars månad 1903 med hela expeditionen ombord kunnat väntas tillbaka till någon af de sydligare hamnarna i Sydamerika. Så skedde emellertid icke, och det var då antagligt, att expeditionen befann sig i något trångmål, som kunde blifva ödesdigert, isynnerhet som man ingalunda var rustad att uthärda ännu en öfvervintring. Också hade kapten Larsen och docenten Andersson i den rapport, som de hemsände före den sista affärden söderut, uttalat önskvärdheten af utsändandet af en undsättningsexpedition, såvida inga underrättelser om eller från Antarctic ingingo före den 1 april 1903. Det ena som det andra gjorde, att man naturligtvis i främsta rummet i Sverige, men äfven här och hvar i utlandet, började hysa allvarliga farhågor för expeditionens öde, och då den tidpunkt var ute, intill hvilken man förgäfves hoppats att några underrättelser skulle anlända, insåg man nödvändigheten att så fort omständigheterna medgåfvo söka bringa expeditionen undsättning. Det var på initiativ af docenten Nordenskjölds moder och öfriga anhöriga som undsättningsfrågan i Sverige framträdde på dag-

Fot. L. Larsson, Stockholm.

KAPTEN OLOF GYLDÉN.

ordningen, men det var genom att skänka förslaget sitt kraftiga bistånd som professor Alfred Nathorst bragte angelägenheten till ett snabbt och gynnsamt afgörande. Man har nämligen utan tvifvel i främsta rummet hans auktoritet att tacka för, icke blott att den privata insamlingen till företaget inom kort tid kröntes med framgång (50,000 kr. hopbragtes på ett par veckor, däraf 20,000 lämnades af släkten Nordenskjöld), utan äfven att ett statsanslag å 200,000 kr. beviljades af riksdagen. Detta skedde omedelbart före riksdagsafslutningen i maj 1903 och efter en särdeles snabb behandling af den k. propositionen om anslaget samt utan att från kamrarnas sida möta något egentligt motstånd. Den ganska berättigade anmärkningen, att det ej kunde vara statens skyldighet att träda räddande emellan för expeditioner, som voro fullständiga privatföretag, fick ingen kraft mot känslan för att det vore en hederssak för Sverige att inskrida, och till denna gynsamma utgång bidrog säkerligen professor Nathorsts med den k. propositionen följande utlåtande och sakrika utredning om undsättningsvärfvets nödvändighet.

För det behjärtansvärda företaget funnos alltså erforderliga penningemedel, men det gällde att handla raskt för att dessa skulle komma till afsedd nytta. Undsättningsexpeditionen måste nämligen lämna Sverige i midten af augusti för att kunna vara på undersökningsområdet vid den antarktiska sommarens ingång i november. Genom nitiskt arbete af prof. Nathorst, hvilken tillika med prof. frih. G. de Geer erhållit regeringens uppdrag att jämte den utsedde fartygschefen, kaptenen i k. Flottan O. Gyldén, handhafva undsättningssaken, kom också expeditionen i god tid till stånd. Till expeditionsfartyg förhyrdes det norska fångstfartyget Frithiof, kändt från G. Kolthoffs Spetsbergs- och Grönlandsexpedition 1900, från den Baldwinska expeditionen till Franz Josefs land m. fl. nordpolsfärder. Kapten Gyldén hade som fartygschef på en af våra gradmätningsexpeditioner till Spetsbergen förvärfvat erfarenhet om isnavigation, och som förste styrman anställdes kapten E. Menander, deltagare i expeditioner med Nathorst, Baldwin m. fl. Det öfriga befälet utgjordes af sekonden, löjtnanten i K. flottan A. Th. Blom samt reservunderlöjtnanten S. R. Bergendahl, äfven de förut förtrogna med ishafsfärder. Som vetenskapsman medföljde på egen bekostnad docenten, frih. Axel Klinckowström, framstående biolog och hemma äfven han, från en expedition till Spetsbergen, i polarförhållandena.

Frithiof lämnade Stockholm den 17 augusti, anlöpte Bremerhaven, Plymouth och Funchal samt anlände till Buenos Aires den 2 november. Härpå begaf sig expeditionen söderut till Punta Arenas och Ushuaia, men om dess senare öden och förehafvanden intill den 24 december, då fartyget välbehållet återkom till Punta Arenas, hafva vi blott ringa kännedom. Vårt intresse för Frithiof träder emellertid åt sidan, ty redan innan kapten Gyldén hunnit lämna Ushuaia för att begifva sig ut på sökandet efter Nordenskjöld, hade en annan utfört värfvet, nämligen kapten I. Irizar i spetsen för den argentinska expeditionen med Uruguay. Då farhågorna för Nordenskjölds och Antarctics öde yppades, omfattades som vi redan nämnt undsättningsfrågan med sympatier ej blott i Sverige utan äfven i utlandet, och i Argentina och Frankrike antogo dessa sympatier handlingens form. Den argentinska regeringen beslöt sålunda att utsända en undsättningsexpedition och anvisade härför ett belopp af 300,000 kronor samt korvetten Uruguay, som undergick betydande förändringar för sitt nya syfte. Vidare erhöll republikens marinattaché i London, kapten Irizar, som utsetts att leda företaget, ordres att resa till Stockholm för att konferera med kapten Gyldén och sedan begifva sig till Buenos Aires. Här bedrefvos arbetena med Uruguays apterande till polarfartyg och med utrustningen så raskt, att expeditionen redan i oktober kunde lämna Buenos Aires och den 1 november Ushuaia. Gynnsamma isförhållanden beredde sedan kapten Irizar, hvars fartyg för öfrigt säkerligen var både starkt och snabbgående, den turen att redan den 8 november kunna anlöpa Kap Seymour, påträffa den Nordenskjöldska expeditionen, taga den ombord och omedelbart återvända, så att telegrafen redan den 23 nov. kunde meddela den raskt utförda bedriften. Hela turen hade tagit blott tre veckor!

Om räddningen erhöll argentinske marinministern följande rapport:

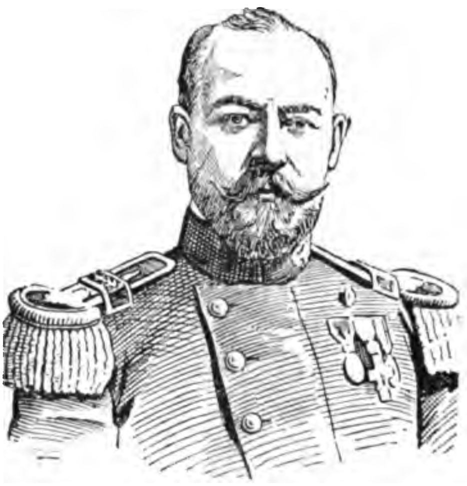

KAPTEN I. IRIZAR.

Uruguay lämnade Ushuaia i Patagonien den 1 november. Efter en svår resa anlände fartyget den 8 november till Seymourön, där man fann 2 medlemmar af den svenska expeditionen. Dessa hade uppgifvit hoppet om undsättning och voro redan i färd med att samla sig ett förråd af pingviner till vinterföda. De förklarade, att den öfriga delen af expeditionen var oskadd och att de medlemmar af expeditionen, som Antarctic den 29 december 1902 kvarlämnade på Louis Philippes land, förenat sig med expeditionen i dennas vinterkvarter. Uruguays befälhafvare lät fartyget stanna vid Seymourön och gick med en officer till Snowhill, där han träffade Nordenskjöld, Sobral och flera andra expeditionens medlemmar. Medan han uppehöll sig hos dem och bringade dem hjälp på olika sätt, kommo kapten Larsen och 5 man dit. Resten af expeditionen hade stannat på Paulet-ön, där nästan hela styrkan öfvervintrat, sedan Antarctic krossats i isen i Terrorbukten. Uruguay gick nu till Paulet-ön, afhämtade de kvarvarande och förde därefter alla till Santa Cruz.

Angående den Nordenskjöldska expeditionens förlopp och öden, sedan vi 1902 senast hörde något af den, få vi af utrymmeshänsyn hålla oss till några tämligen kortfattade telegram, af hvilka vi anföra de viktigaste:

Santa Cruz, 24 november. Alltifrån resans början mötte Antarctic otaliga svårigheter på

DEN METEOROLOGISKA OCH ASTRONOMISKA OBSERVATIONSSTATIONEN.

grund af isförhållandena. I dec. 1902 nådde expeditionen nordostkusten af Louis Philippesland, där docenten J. G. Andersson, löjtnant Duse och en sjöman lämnade Antarctic vid Mount Bransfield för att företaga en slädexpedition till Snowhill. Det blef aftaladt, att Mount Bransfield skulle vara mötesplats för expeditionen. Slädexpeditionen led mycket och måste slutligen vända på grund af öppet vatten. Antarctic seglade emellertid längs ostkusten af Joinville-ön och gick in i Erebus- och Terrorviken, där fartyget fastnade i isen, som slutligen krossade det, så att det sjönk. Kapten Larsen räddade alla de ombordvarande. Med ett godt förråd af lifsmedel från fartyget gingo de i fartygets båtar och drefvo omkring i 16 dygn. Efter talrika äfventyr uppnådde de Paulet-ön, där de öfvervintrade och lefde af säl- och pingvinkött. Så tidigt som det lät sig göra bröt Larsen upp med 5 man och gick norr ut till Mount Bransfield för att finna Nordenskjöld. Då han ej fann någon där, gick han till Snowhill, där han fann Nordenskjöld och hans ledsagare. Under det första uppehållet i Snowhill, utforskade Nordenskjöld omnejden. I september 1902 företogo Nordenskjöld, Sobral och en sjöman med 2 slädar och 5 hundar en resa i sydvästlig riktning. Längs kusten af Kung Oscars land uppnådde de 66° s. bredd och 62° västlig longitud. I början af november återvände de till Snowhill efter att ha tillryggalagt 700 kilometer. Nordenskjöld har på viktiga punkter förändrat kartan öfver dessa trakter samt upptäckt nya öar och hafsvikar. På vinterstationen ha företagits geologiska, magnetiska, meteorologiska och bakteriologiska observationer och betydliga samlingar af fossilier, växter och djur ha åstadkommits. Under det första året var genomsnittstemperaturen 12 gr. under nollpunkten, men i augusti i år sjönk den till — 42 gr. Matrosen Wenersgaard afled under vistelsen på Paulet-ön. Alla expeditionens öfriga medlemmar äro friska.

I ett likaledes från Santa Cruz till konung Oscar afsändt telegram meddelar Nordenskjöld:

Öfvervintringspartiet har under 20 månader utfört kompletta observationer och gjort omfattande samlingar af fossila växter och vertebrater. Man har företagit flere slädvandringar, däraf den längsta 700 km. Man har undersökt Kung Oscars land och upptäckt en kanal på insidan Haddington ö. Första året hade man att utstå mycket svår köld och såg oerhörda ismassor.

Sommarens tyngre samlingar förlorades med Antarctic. Däremot lyckades man rädda alla observationer inklusive karta öfver Orleanskanalen och hydrografiska undersökningar af Bransfield Strait, den kallaste kända hafsbassängen.

Om Antarctics äfventyr och undergång lämnade kand. Skottsberg efter ankomsten till Buenos Aires följande spännande skildring:

Sedan en depôt nedlagts mellan Joinville-ön och Louis Philippe-land, afseglade Antarctic den 14 december 1902 till Snow-hill. Då fartyget hade kommit omkring nordkusten af Joinville-ön, fastnade det i isen, som nästan ända från afseglingen omgifvit fartyget i form af kolossala isberg. Den 1 januari började isen flytta sig med en fart af 3 engelska mil i timmen. Expeditionens medlemmar sofvo i kläderna hvarje natt och väntade, att hvarje dag skulle bli den sista. Den 4 januari funno de öppen kanal i riktning mot Erebus- och Terrorbay, men isen kom tillbaka i stora massor, så

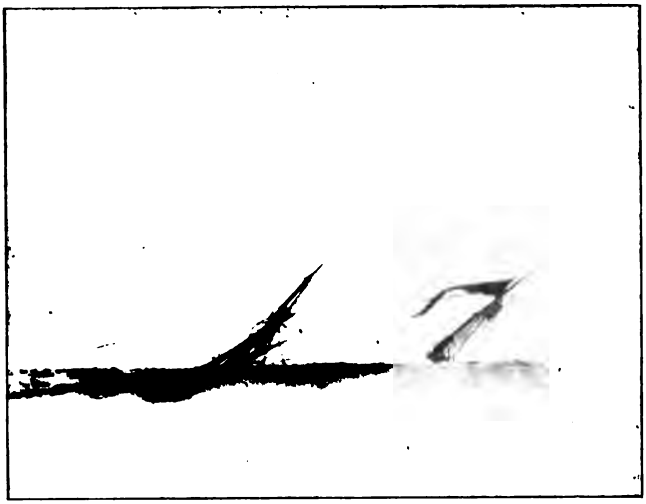

ANTARCTICS SJUNKANDE.

att fartyget hjälplöst inneslöts midt i bukten, hvarifrån intet vatten kunde upptäckas åt något håll. Dag följde på dag, utan att någon förbättring inträdde. Situationen blef mycket kritisk. Den 9 januari uppstod en häftig storm åtföljd af ett starkt snöfall. Isen pressade så in på Antarctic, att fören lyftes 4 fot i vädret. Alle man ombord förstodo, att en katastrof vore förestående. Vattnet strömmade in i lasten genom ett stort hål i fartygets sida. Räddningsförsök organiserades, utan att någon panik uppstod. Pumparna höllos i gång med tillhjälp af maskinerna, och ehuru isen packats utomordentligt hårdt, hölls fartyget flytande. Ingen förlorade trots den kritiska situationen modet, förr än ett försök, som gjordes den 16 januari, att reparera fartyget misslyckades. Mot slutet af januari började man åter röra på sig, men svårigheterna voro ännu icke öfver. Den 9 februari var en af de värsta dagarna. Antarctic hade babords slagsida, och order gafs att sätta ut båtarna försedda med proviant. En häftig storm uppstod, och då denna bedarrade, förminskades isens tryck. De följande dagarna användes till att bortskaffa isen från fartyget, som så småningom reste sig, men vattnet fortfor att strömma in, ehuru pumparna arbetade oupphörligt. Det lyckades emellertid att frigöra fartyget från isen den 12 februari och man gjorde försök att med seglens hjälp uppnå Paulet-ön. Resan hade dock knappt tagit sin början, innan en stark storm dref fartyget tillbaka in bland isbergen. Expeditionen var nära att förtvifla, då en ny instängning bland isbergen syntes oundviklig. Man väntade att gå till botten hvarje ögonblick, då pumparna voro ur stånd att uppfordra vattnet, som strömmade in genom den stora läckan. Vattnet i rummet fortfor att stiga. Hvarje försök att rädda fartyget syntes fåfängt. Alle man kommenderades på däck, då fartyget var nära att sjunka. Alla uppförde sig mycket tappert. Antarctic förtöjdes vid ett ofantligt isblock, hvarpå man förde ned tunnor med proviant och kläder. På aftonen kl. 8 gingo expeditionens deltagare i båtarna, men innan de lämnade fartyget, hissades svenska flaggan på masttoppen. Man kapade förtöjningarna, hvarvid fartyget af strömmen drefs bort från isblocket, från hvilket expeditionens medlemmar såg det så småningom sjunka med stäfven före. Flaggan var det sista som kl. 12,45 på natten försvann i vågorna.

Af dessa meddelanden kan man sluta sig till, både att expeditionen haft att glädja sig åt ett framgångsrikt arbete, särskildt i naturvetenskapligt hänseende, medan de geografiska resultaten synas obetydligare, och att densamma fått pröfva på svårigheter och motgångar, som lätt kunnat medföra dess undergång. Men om såväl det ena som det andra är det ännu för tidigt att bilda sig någon exakt föreställning eller fälla något omdöme. Ett är dock uppenbart, nämligen att expeditionen på ett synnerligen käckt och duktigt samt för den svenska polarforskningen mycket hedrande sätt skött sitt svåra värf. Säkerligen skall detta än klarare framgå, sedan expeditionens deltagare nu återkommit till fosterlandet och detaljerade skildringar om deras färder och forskningar, strapatser och äfventyr blifva tillgängliga.

Den franska undsättningsexpeditionen, som utrustats af d:r Charcot, afstod från sitt värf såsom nu mer obehöfligt, men har begifvit sig af till trakterna väster om Grahams land för att där utföra sina planlagda vetenskapliga arbeten. Angående Frithiofs färd anlände på julafton telegrafiskt meddelande, att fartyget samma dag, som redan här ofvan nämnts, välbehållet återkommit till Punta Arenas. Därifrån är det antagligt, att kapten Gyldén begaf sig till Falklands-öarna för att afhämta och hemföra de af Antarctic där deponerade samlingarna. Den 8 januari anlände Frithiof åter till Buenos Aires, och torde alltså kapten Gyldén och hans följeslagare om några veckor vara hemma i Stockholm igen, visserligen med negativa resultat, men säkerligen med i alla fall god och minnesrik behållning af sin färd.

⁂

Sädant är i korthet förloppet af den första svenska sydpolsexpeditionen, hvilken med allt skäl kan betecknas som en af de allra märkligaste i polarforskningens historia. Den har varit rik på episoder och äfventyr, som erinra om de motgångar och pröfningar, hvilka Franklinexpeditionerna, österrikarna med Tegetthoff, Hayes, Kane, Greely m. fl. fingo genomgå. Så mycket anmärkningsvärdare är det då, att den återkommit till fosterlandet fulltalig, så när som på en man, och att alla dess medlemmar äro vid den bästa hälsa. Otto Nordenskjöld har härigenom visat, att han var värfvet fullt vuxen som expeditionsledare, och han har spridt ny glans öfver sitt berömda namn. Också har expeditionen efter återkomsten till civiliserade trakter och under hemfärden till Stockholm blifvit entusiastiskt firad, först i Buenos Aires, sedan i Hamburg, Köpenhamn och Stockholm. Mottagandet i Buenos Aires gestaltade sig till en argentinsk nationalfest af ovanlig omfattning och liflighet, och om än härvid hyllningen i första rummet gällde kapten Irizar orh Uruguays besättning, så blefvo dock Nordenskjöld och hans kamrater ingalunda förbisedda utan tvärtom föremål för en lika aktningsfull som hjärtlig uppmärksamhet. I Hamburg och Köpenhamn hälsades expeditionen af de geografiska sällskapen, och i Stockholm voro vid expeditionens ankomst till Centralstationen talrika människoskaror samlade, som mottogo de långväga resenärerna med jubel. Sedan höllos ett par fester hufvudsakligen af Nordenskjölds och hans kamraters personliga vänner, medan andra förberedas i Uppsala och i Svenska sällskapet för antropologi och geografi. Insikten om att expeditionen uträttat något af betydande värde har under dessa festligheter på mångfaldigt sätt gifvit sig till känna, liksom också beundran för den ungdomliga kraft, den uthållighet och klokhet, som kännetecknat expeditionen under förhållanden, väl ägnade att verka nedstämmande, ja förlamande.

ANTARKTISK ISBERGSFORMATION.

GUSTAV VIGELAND.

Af JENS THIIS.

Med 13 Billeder.

AUGUST STRINDBERG TILEGNET.

I.

ET SVÆLG skiller Gustav Vigelands kunst fra det samtidige billedhuggeri i Norge.

Set i overblik er den samlede norske skulpturproduktion bare kratvækst, og hans geni har alene den ranke, ragende stamme.

Når glemselen har lagt sine skygger over det omgivende og historiens lys söger tinderne, da vil endnu det bedste, som Vigeland gjorde, nå op i lyset.

Dette er en samtidigs tro og forvisning om Gustav Vigelands kunst. Tiden får gjöre den tilskamme, om han feiler.

— Gustav Vigeland er 35 år gammel, han födtes i 1869 i Mandal. Hans arbeiders tal nærmer sig nu 200. I norsk kunst har det aldrig hændt, at formtalent har forbundet sig med fantasi i det mål, som denne produktion viser. Men större er *det*, at hans kunstner-værk gir et så stærkt indtryk af et *menneske*, og at dette menneske er stort, er usedvanligt.

For det er vel sjelden, at kunst og liv har været inderligere knyttet sammen.

I uvant grad fornemmer man overfor de fleste af denne kunstners arbeider, at de er noget mere end kunst, at de er fölelser, som er sprængt ud af et dybt sjæleliv, og at hvert et værk har *kostet* ham noget.

GUSTAV VIGELAND.

Som *tilståelser* er hans værker vældet frem over alle den kunstneriske objektivitets skranker, tilståelser om et livs glæder, om en sjæls kvaler.

Hvert arbeide synes at ha været

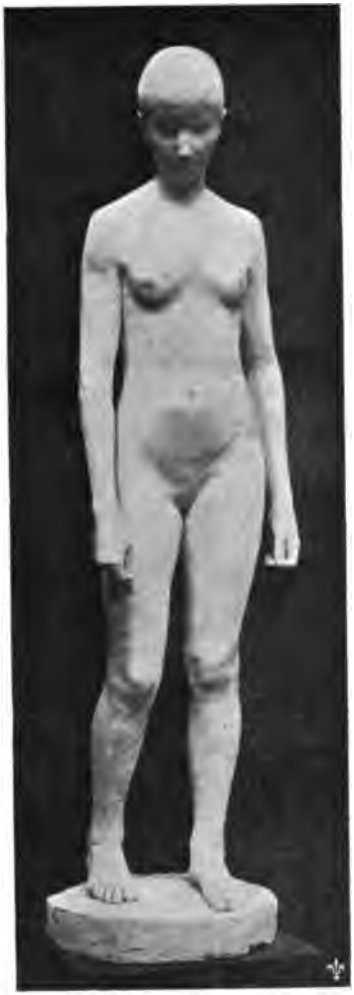

EN PIGE.

ham en ligefrem befrielse. Noget tungt har han kastet fra sig i dem alle.

Det er det, som gjör hans kunst höitidelig, som gjör, at enten man tiltrækkes eller frastödes af livssynet i denne kunst, enten man liker eller ikke liker formen i den, så går man frem for Gustav Vigelands arbeider i alvor, bort fra dem i större alvor.

Denne kunst lærer en at begribe, at det at öve kunst kan være en martyrdom i livets tjeneste.

*

Alt fra det förste större værk, som Vigeland gjorde, — 20 år var han vel dengang — slår den mörke og lidenskabelige sindsstemning imöde, som råder i hans senere produktion.

»*Forbandet*» er en legemstor gruppe af flere figurer i heftig legemlig og sjælelig bevægelse: en ældet kjæmpe, som med sit afkom drives af en usynlig hævnende magt i rastlös flugt gjennem livet. Bröden, han har begåt, kjender vi ikke, bare brödens skygge, kvalen som hærjer det gamle Kain-sind og jager den stærke mand ind i angst og vanvid.

— Der fölger en række mindre arbeider, relieffer som det med »*Drankernes*» vilde broderkjæde, der vrælende stuper sig frem mod döden. Eller som de to små relieffer, der fremstiller »*Helhesten*», dödens knokkel-ög, slig som det ved pesttid sprænger utöilet frem over segnende masser, eller slig som det til daglig slentrer stille omkring, på ranglende ben og snöfter sin giftige ånde ud over menneskenes lykke.

— Der fölger et noget större relief »*Dommedag*» — »menneskens sön» omslynget af menneskeslægtens lange lænke, skjæbnetoget, som begynder med börnenes og de ubesmittedes harmonisk stigende jubelskare og ender i usalighedens kaos, det som grusomme hævnengle med korset til våben meier sammen for dödens fod.

— Og der er fra denne tidlige tid statuen »*En pige*». Legemstor, nögen, stående, med sænket hode og armene hængende ret ned, födderne ugraziöst med spidserne lidt indadvendt.

Når der engang skal holdes dom over al falsk og vreden ynde i stenens kunst, når engang alle de smukke stillinger og al den tomme legemspragt skal gjöre rede for sig og nævne, hvad der så egentlig ligger deres deiligheder på hjærte, da vil Vigelands »Pige» kunne

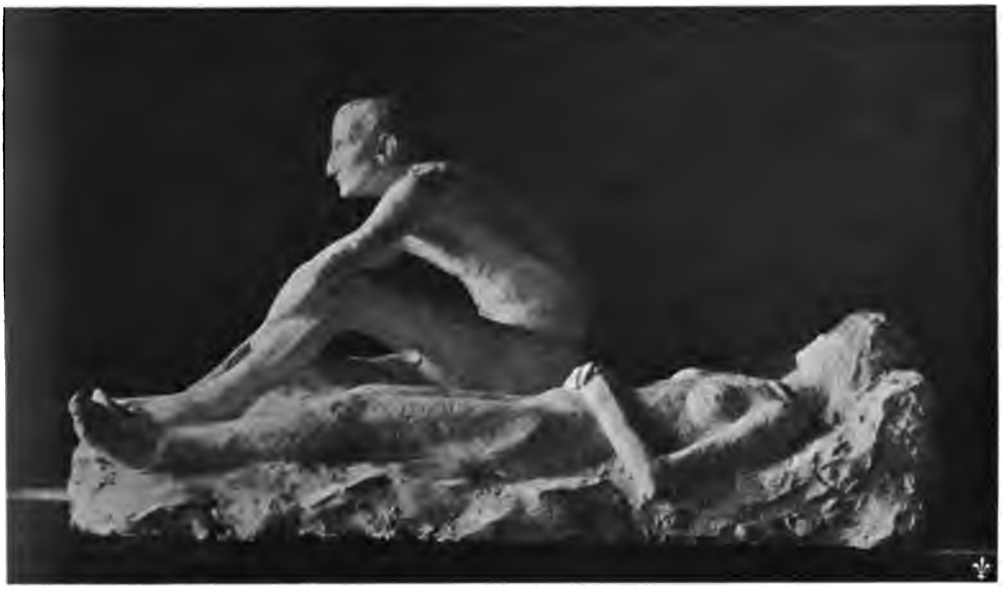

NATTEN.

stå ved dommerens side med sine spæde hængende arme og sine klodsede ben. For hun er ung som et kildespring, taus som skogdybet, god og fin som det barn, döden har valgt at skåne for livet. Og dommen trænger ingen ord, den vil lyse ud fra hendes dybe milde öine og fra hendes ubehjælpelige jomfrulegemes underfulde naturlighed.

— Og så fölger de förste i den lange række af grupper med indbyrdes beslægtede emner, som strækker sig gjennem Vigelands fölgende produktion, og for hvilke kunstneren selv bare har den ene og samme, megetsigende betegnelse »*Mand og kvinde*», men som her for skildringens skyld gives særegne navne efter sit indhold.

Alle er de grupper under halv störrelse. Alle fremstiller de to mennesker, som elsker. Mennesker i de forskjelligste, altid lidenskabelig bevægede fölelsesöieblik, altid nögne — nögne på sjæl og legeme.

Men enten det er hengivelsens fryd, gruppen fremstiller, eller det er den indre splid, som sprænger hengivelsen og gjör ensom, enten det er to, som smelter sammen i hinandens favn, eller en hemmelig ve står mellem de to — alle er disse elskende overskygget af en tristhed, en anelse, en vished, som rinder fra selve tilværelsens gåde, fra det vi ikke ved om at leve og at dö.

Men under denne skygge vokser jo deres kjærlighed. Deres fölelser og fornemmelser mangedobles i intensitet, stiger indtil krampens grænse, fordi al deres lyst og ve svimler over dödstanken, fordi de aldrig slipper forvisningen om, at jorden kan briste under deres födder, under deres leie, og at alt deres liv svæver over det ukjendtes svælg:

— Vild af ömhed borer kvinden sit ansigt ned i *Tvilerens* skjöd og krummer sit legeme sammen i atträ. Afsindig sörgmodigt flakker hans blik ind i det sorte himmeldyb, ind i uendeligheden. Og stjernernes glans tindrer tilbage i hans öie, og deres skjær streifer hendes hvide lænd.

— Og det er atter nat.

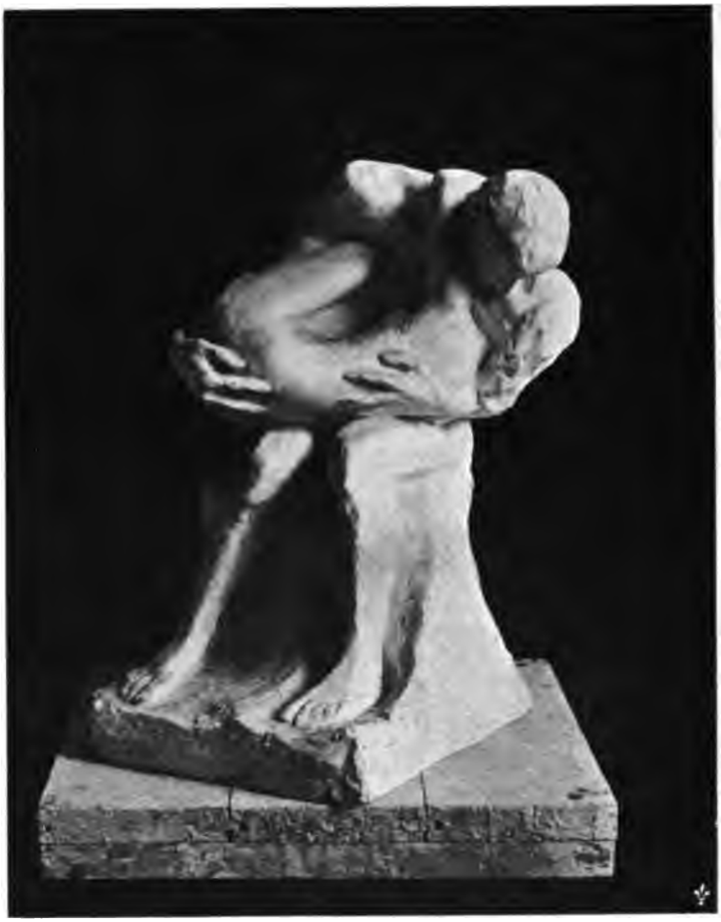

MANDEN MED KVINDEN I FANGET.

Kjærtegnene er vekslet. *Hun* ligger fredelig i dyb sövn ved hans side med hænderne samlet over livet. *Han* våger.

Mörket og den andens sövn har igjen vakt de forbryderske stemmer i hans sind, som uafladelig måler evighed med livets tommemål og drukner lykkens dråbe i et hav af grænselös higen.

Foroverböiet reist blir han siddende på leiet nattens timer igjennem, stirrende ind i sit eget væsens splid. (*Natten.*)

— Og *hun* vågner igjen til liv og kjærlighed. Hendes ömhed, hendes kjöd vinder nye seire over de livsfiendtlige tanker. Atter smelter to væsener sammen i inderlige lange kys, atter er **han** den stærke mand, som favner hele hende, vugger hende som et barn i sine arme, overvælder hende i ubændig attrå. (*Kys — Manden med kvinden i fanget — Favntaget.*)

— Og der fölger andre uforglemmelige oplevelser i dette kjærlighedsliv. Stunder da de to mennesker i fælles vånde ligger sammenkrummede som krybende dyr på jorden, öieblikke, da hjærnen stivner i stum fortvilelse, öieblikke, da tårerne löses under blid tröst. Og det store öieblik, da barnet ligger nyfödt i hendes skjöd, og han böier sig over

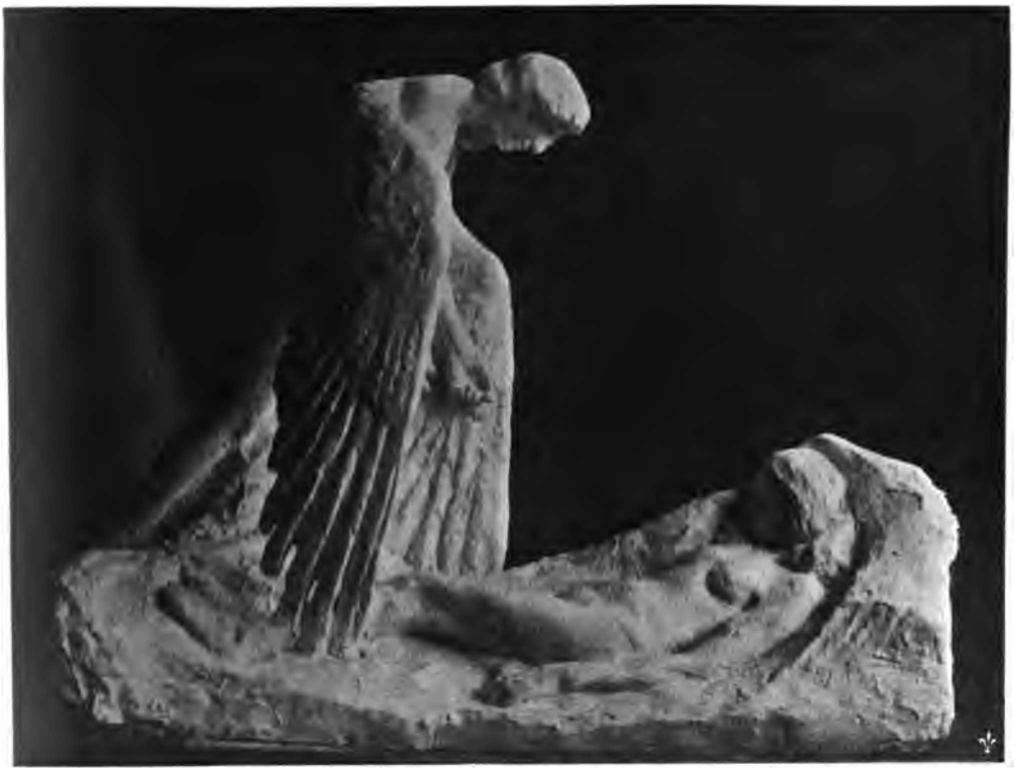

EROS OG PSYCHE.

den udmattede med et blik, som stråler af ömhed og er svært af tanker. (*De nedböiede* — *Tröst* — *Barnet.*)

— Det er som om den metafysiske klangbund af tvil og forudfölelse, hvorover disse menneskers kjærlighed er spændt, stemte enhver, selv den lyseste stemning i *mol.* Selv dansens rythme får en egen smertefuld inderlighed, som var det sidste gang, hun hvilte ved hans bryst, og sidste gang hans arm omslyngede hende. (*Dans.*)

I arbeider fra den seneste tid — thi kjærlighedsgruppernes række öges stadig ved nye arbeider, de vokser frem af studiemappernes endelöse motivrigdom — rörer sanselivet sig stadig mere ubundet og uden hensyn overfor enhver konveniens. Det er en kunst, som er dristigere end Rodins i valg af emne.

Snart knuder en vild besættelse de elskendes legemer sammen, snart flammer gruppens linjer iveiret i den höieste sanselige extase, snart nynner den blidt og skjælmsk om lys elskov og kjærlighedsleg.

Det er en kunst, som er for oprigtig til at mængden vil kunne tåle den, og den er heller ikke endnu prisgivet dens profanation.

— — I sammenhæng med disse Vigelands erotiske grupper, som hver for sig er uforglemmelige digtninge om det at leve sammen, og som samlet gir en livsgreben kunstners filosofi, er også de to eneste arbeider at se, som Vigeland har skabt i tilknytning til den antike mytheverden — *Eros og Psyche* samt *Orfeus og Eurydike.*

Den store Eros kommer til den sovende Psyche om natten. Hyllet i sit mægtige vingepar som i en fyrstelig kåbe, vid nok til at omslutte og skjærme også hende, træder kjærlighedsguden sagte den sovende imöde. Hans skjönne lokkede hode sænker sig mod hende med et udtryk af beundring og velbehag. Han elsker den pure uskyld, som hviler ubevidst for hans fod. Öieblikket er nær, da Kjærligheden vil favne Sjælen og den skjönne dreng hylle jomfruen i sine hvide vingers mörke . .

— Her er det kjærlighedens lydlöse komme, i den anden gruppe dens bedske afsked.

Til afgrundens rand har Orfeus fulgt Eurydike, og med en sidste krampestærk omklamrelse söger han knælende at fastholde den, han elsker.

Men afgrunden eier hende alt.

Med dragsugets magt trækker mörket og dybet hende ud over randen, og intet favntag er stærkt nok til at holde hende tilbage fra det dyb — er det en ny kjærlighed eller er det döden? — som hendes sjæl alt tilhörer.

— Som en elegisk epilog afslutter gruppen *De gamle* de erotiske gruppers bevægede fölelseskjæde. Nögne, som alt, hvad Vigeland har formet, sidder det gamle par side om side, hånd i hånd, stirrende tause frem for sig i livstræt, men blid erindring. Alle livets storme er så fjærne, så fjærne, döden har ingen gru mere og livet ingen stærke glæder. Freden i deres blik har en skjönhed, som overstråler deres legemers visne affældighed.

— — Sammen med kjærligheds-grupperne, som en resigneret fortvilet konklusion af den filosofi, der fortoner sig bag deres lidenskabelige lyrik, ser jeg gruppen *Eremiten* — i tanke den dybeste, i form den mest afklarede af Vigelands grupper.

Den samme kunstner, som har fundet så levende udtryk for driften til hengivelse, for kjærlighedens extaser og blodets brand, han bekjender her ensomhedens evige nödvendighed for enhver sjæl.

Tre börn eier eremiten, hans eneste skat på jorden.

Ömt klamrer de sig om hans knæ. Og med sine lange smale hænder samler han dem ind til sig, rörer varsomt ved dem som ved skjöre relikvier. Det smil, han sænker over dem, rinder fra uendelige dybder af godhed. Hans blik risler nedad deres spede barnelegemer.

. . Men er han en far? En *far*, som ingen tanke kan gjöre varmere end den at ville kjæmpe for sit afkom?

Hans legeme er en askets, hans sind synes usigelig ældet. Kan nogen jordfölelse binde dette eneboersind til noget kjöd? Er ikke hans eget kjöd ham fremmed . . .!

Det smil, som velsigner börnene, ligner det ikke det dybeste smertesudbrud, blikket, som glider nedad de fine barnelemmer, er det ikke som det glider tilbage igjen, ind i selvets afgrund og dukker under i grublets svale mörke?

— *»En sjæl er altid ene i verden«*.

Moderglæden er et ældgammelt emne, har været en uudtömmelig grube for kunst. *Sorgen ved at være far* — har den mon nogensinde för været udtalt i kunsten?

Eller tar jeg feil, når jeg ser dette som det inderste indhold i denne Vigelands gruppe *Eremiten* — tankens, kunstens og religionens eremit!

Dette værk kunde være blit til en ensom stjærnenat.

Men fra *Eremitens* stille — budhistiske dybsind förer der en tankevei, om end en lang, til et andet af denne kunstners arbeider, til den forrevne pietist-vision, som heder *Helvede*, og som er Lister-lændingen Vigelands hovedværk.

Helvede er et kjæmpe-relief, som rummer næsten 200 figurer, snart i fuld og rund udformning, snart ganske vagt fremhævet som fjærne skygger, halvt graveret i relieffets bund.

Udfört er relieffet to gange i to meget forskjellige eksemplarer, men væsentlig er det dog den samme komposition i begge, og som komposition må *Helvede* henregnes til Vigelands ungdomsværker. Det förste af reliefferne er udfört i den utrolig korte tid fra juleaften 1893 til den 16:de august 1894, da det signeredes, en tid, hvorfra flere måneder fragår til andre samtidige arbeider og til en nödtvungen arbeidshvil.

Men *Helvede* er dog ikke blit til sådan i skyndingen. Bunker af tegninger og udkast til værket forefindes endnu, og flere af Vigelands forudgående mindre arbeider må nærmest betragtes som en art forarbeider, gjennem hvilke den stemning, som hovedværket er skabt ud fra, i uafbrudt crescendo har arbeidet sig op til fuld klarhed og styrke.

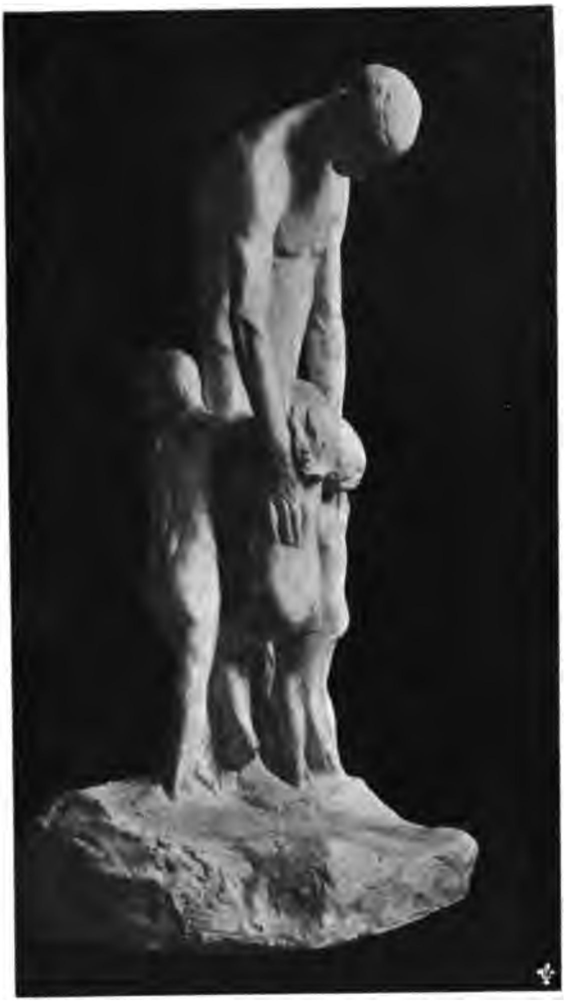

EREMITEN.

Til disse forarbeider regner jeg reliefferne *Drankerne*, *Kristus fordriver handlerne fra templet*, *Dommedag*, *Helhesten*, samt flere af grupperne *Mand og Kvinde*.

Det er som Vigeland efter disse arbeider i ungdommelig ærgjærrighed efter også rent ydre at öve kjæmpeværk må binde an med et rigtig vældigt arbeide. Og i det kaster han fra sig sin ungdoms tankeliv og oplevelser, sin vestlandspietisme og al kampårenes bittre vånde.

Efter dette værk blir hans produktion stillere, mere indadvendt, beskednere i valg af opgaver, men inderligere og ædlere i form.

Dog kunde Vigeland ikke slippe *Helvede* i den form, det fik med relieffet fra 1894. Dette bærer da også stærke spor af kunstnerens ufærdighed, er uklart i grupperingen, svagt i legemernes forhold og flygtigt i formgivningen. Da Vigeland i 1897 efter næsten et års studieophold i Italien vendte hjem, fyldt af indtryk fra den antike broncekunst og fra Donatellos lidenskabelige naturalisme, slog han atter op leret til et $2^1/_2$ meter langt relief, og för årets udgang stod et

nyt *Helvede* fuldendt*. I dette omarbeidede værk er kompositionen fuldt moden, formen energifuld og intens. Det står nu, stöbt i bronce, i Kunstmuseet i Kristiania og, i gibs, i Trondhjems Kunstforenings galleri.

— Vigelands *Helvede* er ikke den ortodoxe theologis dödsrige. Det har heller ikke direkte noget med Dantes *Inferno* at gjöre, endda *Den guddommelige komedies* digter fra tidlige år har hört til Vigelands kjæreste læsning og utvilsomt har övet indflydelse på hans kunst.

Det helvede, som Vigelands relief skildrer, er ikke pinestedet efter döden. Det er en moderne pessimists dybtgrebne digt om selve livet og om de uudryddelige lidelser. Dette *Helvede* handler om drifternes lænke, om lidenskabers fråde, om selvopgivelsens forbryderske vanmagt.

I hvirvende malström omkredser ofrene for alle livsfiendtlige magter selve det ondes evige princip — *Satanas.*

Klippefast troner han i relieffets midte. En vild brænding af menneskebölger vælter sig for hans fod, legemer som er indfiltret i hverandre, omklamrer hinanden i umættelig lyst, i had, i lede. De skummer op om hans ben som en krum bölge af klamrende arme, af böiede nakker, af bedende blik.

Og fremover »de gode forsætters» bro stuper nye skarer nedad mod lasternes dragsug.

Og bag ham oppe i den törre, hede luft, som fylder dette egoismens rige, svæver de umætteliges mylder altid videre i ulæsket begjær.

De ligner mekaniske leddefigurer med sine automatiske og idiotiske bevægelser.

Bag selvmordernes höi, hvor döde og endnu levende dingler i sine reb, taber toget sig.

Men i sumpen nedenunder sidder tvileren med stive vanvidsfunklende öine. Rundt om ham boltrer sig perverse legemer og nyder sine kramper.

Og malströmmen vælter nye legemer op på overfladen — livets malström. Kranieagtige oldingehoder og runde pigelænder, usalig elskende i tvangsomfavnelse, fantaserende alkoholikere, besatte djævletilbedere . . .

Men löftet over de usaliges bölgeskvulp, som slikker hans fod, sidder det ondes fyrste på sin klippetrone, ufölsom for alle, forstenet og forstålet i den hele selverkjendelses gru.

For de andre *findes* der dog en lise i lidelsen — hengivelsen til det onde. De fryder sig, når de strækker sine arme mod ham!

For ham *gives* der ingen hengivelse, ingen forlösning. Han er selv den överste, den eneste, den uforanderlige.

Han er selv den evige, ældre end Gud . . .

Og han hviler kjæverne i hænderne og synker ind i sig selv, — lider med fryd sin egen ensomhed.

. . . Der fører en tankevei — en lang — fra *Eremiten* til *Helvede*, fra den som er ensom i godt, til den som er ensom i ondt . . .

II.

Jeg har prövet på at skildre og tolke det, som Vigelands fantasikunst handler om. Under dette har jeg ganske set bort fra *formen.* Men om den må der også tales.

Og Vigelands fantasikunst er ikke *hele* hans kunst. Hans *portrætter, monumenter* og hans *dekorative arbeider i middelalderlig stil* kan naturlig gå ind under analysen af hans form.

— Vigeland kan egentlig ikke siges at være nogens elev. Han har som kunstner ikke gjennemgåt nogen regelmæssig og fast skoleuddannelse. Og

---

* En afbildning ingår i nästa häfte.
Red.

det forklarer en del af det, som er hans stils styrke, men også en del svagheder.

Hans besög på et par norske billedhuggerratelierer har været meget korte, og han synes der udelukkende at ha tilstræbt at lære sin kunsts håndværk. I udlandet har han altid arbeidet på egen hånd og mere med öinene end med hænderne, mere i gallerierne og kirkerne end foran billedhugger-kavaletten.

Under den periode i norsk kunst, som nogle kalder *otti-årene*, er Vigeland vokset op — under naturalismen og impressionismen i norsk maleri.

Har dette havt nogen indflydelse på ham?

Utvilsomt har det havt indflydelse. På hans kunsts form, men ikke på dens indhold.

Uden tvil kjender Vigeland sig selv i opposition til den forudgående kunstretning, til »otti-årene», og endnu mere til »mellem-generationen», altså både til naturalismens gjennembrudsmænd og til deres epigoner.

Ligefuldt turde han være naturalisterne noget skyldig, og noget meget godt.

Vigelands kunst er först og fremst fantasiudfoldelse, deres var först og fremst virkelighedsafbildning. Hans motivkreds, hans smag, hele hans tankegang er vidt forskjellig fra deres.

De havde et mål over alle: »det rigtige». Det individualiserede, lokalfarven, jordsmagen, bylugten.

Vigeland har et andet mål: det egne, som er *hans* eget, ikke de andres, og han stræver efter i det at kjende sammenhængen med det almene, det bestandige, det der altid er og ikke skifter.

Der skal ikke med dette være sagt, at ikke også naturalisterne strævede efter at være personlige og *var* det også, de bedste af dem. Men de *vilde* först og fremst noget andet — det objektive.

Lyriken stod ikke i kurs i de år. Og de dyrkede jævnheden. De generte sig for sine mindre hverdaglige fölelser og skjulte dem på det bedste.

Fordi man frygtede den falske fölsomhed, som man frygter en smittesygdom, drev man hidsejagt efter fölsomheden i det hele taget. Og ikke bare sentimentaliteten. Den kan vanskelig noget slægtled af ungdom stænge helt ude, selv om det pansrer sig med brutalitet. Og det lykkedes heller ikke Kristiania-naturalisterne. Men især var det dem om at gjöre at rykke op af sindene alt det, som lignede *pathos*. Pathos forekom i hine år bare i parodiens form. Det var også i de årene, at jargonen blomstrede frodigst — den kunstlede jævnheds tungemål, sproguniformen, hvorpå enhver kjender sine.

Men en helt igennem pathetisk kunstner-natur er netop, hvad Vigeland er.

Ironien har i hans kunst ikke en eneste nokså liden plads — komiken måske, men ikke ironien, allermindst selvironien. Hans kunst er åbenhjærtig som ingens. Han kjender ikke omsvöb. Hans fölelser er altid hele, helt ud *mente*. Hans kunst taler om de störste, de vanskeligste ting, ofte på en svær og tungt kjæmpende måde, undertiden på en ubehersket måde, men altid en ligefrem måde.

Han hader jargon.

Det er vist det, som gjör hans kunst så tungfattelig for mange, som gjör, at han stöder an hos de mange, der er blit helt afvænt med alvoret i dets enfoldige oprigtighed, fordi de ikke på længe har mödt det uden maske.

— Der rådede altså en dyb modsætning mellem Vigeland og det kunstnerselskab, han trådte ind i. Og den råder endnu, skjönt tidsretningen har jævnet en del ud.

Men med al modsætning er der noget, som binder Vigeland til naturalisterne.

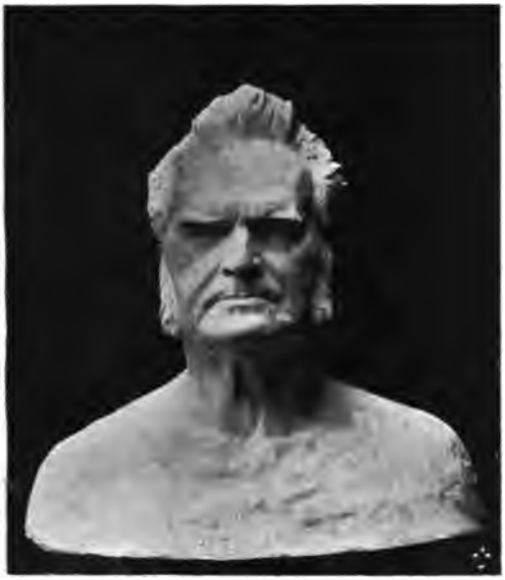

BJÖRNSTJERNE BJÖRNSON.

Han er i sin *form* selv naturalist, ***hans kompositionstalent står på impressionismens skuldre og ser nye plastiske muligheder.***

Mest i den förste tid, men egentlig altid har Vigelands stil været *malerisk.*

Han ynder således en egen sort höirelief på baggrund. Han lar legemet, legemerne, hodet springe frem fra en massiv lermasse, som ikke er en glat flade, slig som baggrunden er i de klassiske relieffer og i den meste anden senere reliefkunst, men er en baggrund fuld af ujævnheder og knuder, lig en rå klippeblok, ru, ubestemt, mörk og mystisk bag legemernes faste, glatte form.

Og det er ikke, fordi han som Michelangelo arbeider sine figurer ud af stenen, at han ligesom må fastholde en rest af urmassen, som formen dukker frem af.

Han bruger denne effekt med fin og dyb mening i höirelieffet af *Obstfelders* profilhode — dette öie, som er ånd, og som angstfuldt borer sig ind i stoffets dunkle masse. Men han bruger den også andre gange uden særegen grund, blot fordi han komponerer *malerisk*, fordi han har impressionismen i blodet.

Et relief komponeret som *Helvede* vilde være utænkeligt för impressionismens tidsalder med sine stærke perspektiviske virkninger, sine forkortninger og overskjæringer, med sine fjærnsyn og det evig ud og ind bölgende spil af lysende fremspring og dybe skyggedale.

Det er som at stå på en höide og se over et vældigt svælg hen til en anden höide — det at sammenligne dette relief med grækernes reliefideal. Grækernes relief, hvor hver og en figur skiller sig klart ud fra den nærmeste og tegner sin fuldt klare kontur fast mod den abstrakte, glatte baggrund.

Det er klart, at en stil som Vigelands kræver *broncen* til materiale. Broncen kan, hvad marmoret dårlig kan, bevare lerets friske levende overflade, levende efter fingertrykket, efter fingerströget af den arbeidende hånd. Og i dette forholdsvis uforgjængelige og faste materi-

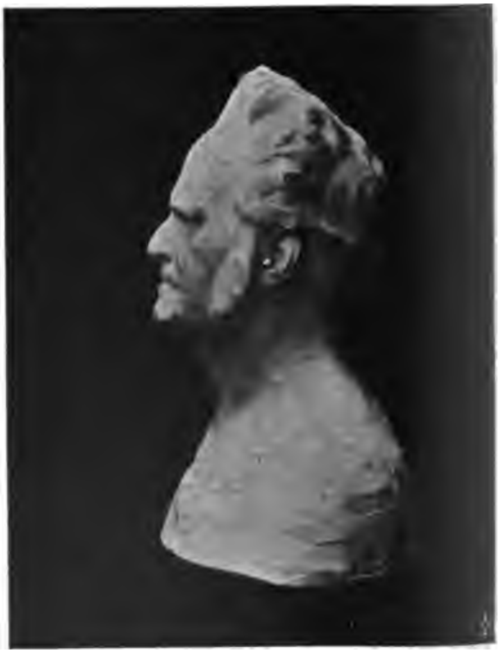

BJÖRNSTJERNE BJÖRNSON.

ale kan jo de flygtigste, de mest maleriske effekter i leret störkne.

— Men også i andre henseender er Vigeland en impressionismens lærling, eller rettere: han begyndte som det.

Også han har delt overtroen på *skissens* absolute værdi fremfor det strængt gjennemarbeidede værk. Som mange af impressionisterne og særlig den af dem, han står nærmest, *Edv. Munch*, har han oftere sluppet sit arbeide för tiden, af frygt for at forspilde friskheden og stemningen i udkastet. Enkelte arbeider, som den sublimt tænkte gruppe *Tvileren*, er ligefrem skjæmmet af dårlige proportioner og sködeslös form. Det förste *Helvede* var det også.

Men i dette er der med Vigelands kunst foregåt en svær forandring, særlig efter hans to Italia-reiser. Formen er efterhånden også for ham blit den överste af de guddomme, som en kunstner bringer sine offre.

Hvor findes i samtidig billedhuggerkunst en ædlere, en mere indtrængende og ligefuldt frisk formbehandling end i busten af broren, maleren *Emanuel Vigeland*? Som de læber er formet!

Og slig som formen er fölt efter med inderlig varhed i grupper som *Kys* og *Eremiten*, det nærmer sig lige ind på det fuldkomne.

Hver på sin måde viser også busterne af *Björnson* og af *Ibsen* Vigelands formtalent på dets höide. Den ene klarmeislet, gennemsigtig i overlegen beherskelse af detaljen. Den anden kanske end mere genial i sin improviserende og inspirerede sikkerhed. Den ene måneders arbeide, den anden frugten af tre, fire modeltimer.

— Jeg betænker mig ikke på at kalde Vigelands bedste buster for den ypperste norske portrætkunst. Heller ikke kan jeg se, at han som portrætist viger for nogen samtidig, endda der lever portrætkunstnere som *Hildebrandt* og *Rodin*, som *Watts* og *Carrière**. Han har ikke en så tindrende åndrighed som *Rodin*, hans hoder har ikke et så enkelt og massivt snit som *Hildebrandts*, *Watts* har farvenes klangfulde skjönhed, *Carrière* den vibrerende nervöse tonefinhed fremfor ham. Men i sine bedste buster står Vigeland ikke tilbage for nogen i opfattelsens energi og i formens friskhed.

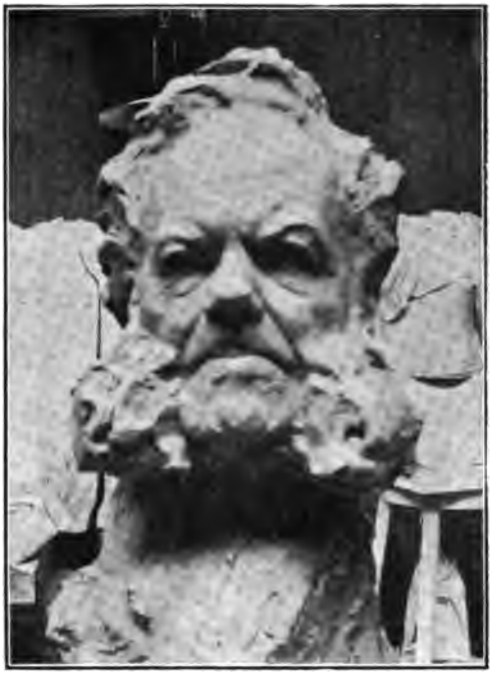
HENRIK IBSEN.

Skulde jeg nævne et eneste ord for det, som Vigelands buster er, så vilde jeg si, at de er så forfærdelig *væsentlige*. Det er ikke egentlig det, at hans buster altid er så »slående lig», som det heder.

Nogle af dem er slet ikke det. »Den slående lighed» beror netop så ofte på en fiks fastholden af uvæsentlighederne. Et menneske, som altid bærer lorgnet, kan afbildet uden denne forekomme fremmed, selv om portrættet ved nærmere eftersyn viser sig forresten at være både godt og lignende. Vi ved det jo: bare

---

* Död siden dette er skrevet.

SOPHUS BUGGE.

en mand anlægger en anden hårfrisure eller gir sine barter en anden sving, er vi tilböielige til ikke at ville kjende ham igjen. Han er ikke længere så »slående lig» sig selv.

Det væsentlige i et ansigt, i et portræt er da ikke lorgnetten, barten, næsen, hagen eller nogetsomhelst enkelt, men helheden og helhedens mening.

Hvad andet er væsentligt end karakteren — sindets blödhed eller hårdhed og et livs blivende mærker i det? Nervernes tempo, blodets hedhed eller træghed, viljens ben eller brusk — er det ikke det, som vi alle aner, skimter bag et ansigt, og som er det væsentlige? Og er det ikke det, som den store portrætkunstner fornemmer i ansigtets flader og linjer sikkrere end andre, det som han henter frem renere og tydeligere og digter nær op til sig selv i samfölelse eller undaf sig selv i uvilje?

For man må bare ikke tro og forlange, at portrætkunsten skal være, kan være anderledes end al anden kunst, være objektiv, mindre personlig, mindre lyrisk.

Snarere det modsatte. Eftersom portrætkunsten handler om mennesker og samtidige og må ha sit udspring i de sympathier eller antipathier, som disse mennesker vækker hos kunstneren, fölelser, som nödvendigvis må være stærkere, ialfald skarpere en *de* uvilkårlige fölelser, et landskab vækker, en marine, en gadescene, et interiör.

Vigelands portrætkunst er altid lyrisk. Og hos ham synes sympathien overveiende, næsten altid at ha været værkets motor.

Det hænger sammen med, at han omtrent *ikke* har gjort *en* portrætbuste på bestilling. Som fölge deraf har han rimeligvis også fortjent mindre på sin samlede portrætproduktion — og den er meget omfattende — end en celeber kontrafeiist fortjener på en enkelt buste. Selv har han valgt sine modeller blandt dem, han mödte — kunstnere, digtere, forfattere, omgangsvenner, brödre, bönder fra hans hjemstavn.

Han har vel ikke just altid sværmet for alle dem, han har portrætteret, men sikkert har der altid været noget i deres ansigt, som tiltrak ham — noget fint, vart eller stolt, noget stærkt, brutalt, vildt, noget ömt, forrevent, brustent.

For Vigelands menneskelige samfölelse er vid og rig.

På bustehylden i hans atelier står portrættet af et gammelt, sædelig forkomment og imbecilt *lægdslem* side om side med *Björnson*-hodet, opfattet i fuldeste idealitet, funklende af ånd og vilje.

På den samme hylde står doktor *Nissens* rovfuglehoved på fremstrakt hals, og öiet gnistrer under högebrynet. Og ved siden af står *Obstfelders* profil med det dybe, forskende öie og den svære hængende sörgmodige bart.

Og der står *Sophus Bugges* tænkerhode. Udtrykket er forunderlig lukket og fraværende, blikket går indover, men håret reiser sig som en flamme over den arbeidende hjærne.

Og *Garborgs* nattegrubler-hode med de hærjede træk* — så rystende melankolsk i udtryk, side om side med *Oscars* kongehode i usminket ælde, men så menneskelig majestætisk.

Og der står mange andre, men först og sidst den vidunderlig skjönne buste af *broren*. Så ren og ædel i form som et græsk eufeb-hode, så sjælfuld i de pupillöse öines udtryk og så troskyldig, ung og varm i læberne.

Og denne fylde af liv og personlighed er opnået ved de enkleste, de naturligste midler. I busterne er Vigeland helt ud naturalist, som de gamle gode romerske portrætister var det, som Donatello, som Houdon var det, som Rodin er det. Et djærvt anlæg af hodets flade, en indtrængende formbehandling, men uden afglatning, en overflade, som er ru og frisk og gir lyset noget at spille på. Aldrig en situationsstilling, aldrig skråblik eller pikante vendinger, men et hode, som reiser sig på en nögen hals, og en hals, som reiser sig på et par nögne skuldre. Hans kunst kjender ikke snipper og slöjfer eller det dumme ordsprog, at klærne gjör manden. Altid er Vigelands buster ret afskåret på de antike hermers vis eller på renaissancebusternes vis uden nogen anden basis end skuldrene. Hans hoder står ikke på »snelle» som mængden af de moderne buster.

— Lad os så se på figurstilen i hans *fantasiværker*.

Også her mærkes det, at Vigeland er vokset op under naturalismen.

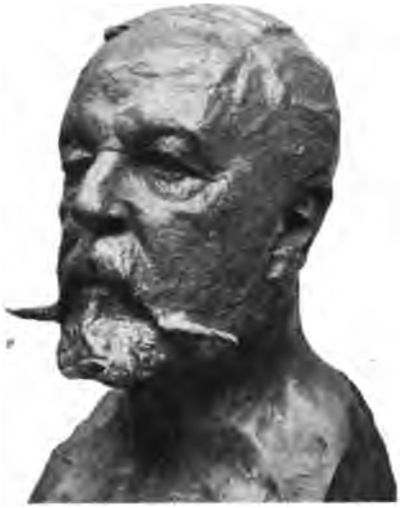

KONG OSCAR II.

En kunstner med så transcendentale tilböieligheder som Vigeland vilde i en mere virkelighedsky tidsalder let ha kunnet forfalde til digteri, til en idé-kunst, som former for tanken mere end for öiet.

Endogså en så stor visuel begavelse som *Thorvaldsen* forfaldt til formslaphed, fordi han levede i en tidsalder af idealisme med svækket synssans. Så stor Thorvaldsen er som motivskabende plastiker, så overfladisk og södladen er han ofte som formgiver. En eneste god græsk original statue stillet ind i kredsen af *Thorvaldsens* arbeider vilde være nok til at sprænge fortryllelsens ring om hans kunst og röbe afstanden mellem græsk og neo-græsk. Fordi den græske kunstner altid og alene arbeidede for det sansende öie, fordi der altid banker rödt og varmt blod under formen i den græske kunst, den være så idealistisk den vil.

For Vigeland var det dog ikke grækerkunsten, som först skjærpede hans öie for form og fæstnede hans personlige skjönhedsbegreb, men ny og gammel naturalisme fra impressionisterne til *Donatello*.

---

* En afbildning ingår i ett följande häfte i sammanhang med en uppsats om Garborg.
Red.

Naturalismen har gydt den velgjörende bedske dråbe i hans smag. Som hos *Donatello*, hos *Rembrandt*, hos *Velasquez* og oftest også hos *Rodin* er altid det s. k. hæslige med som mere eller mindre underordnet element i hans skjönhedsbegreb. Skjönhed uden særpræget karakter er ham en klingend bjælde, en drik lunkent vand. Hans sanser opfatter ikke den flade, glatte, »regelmæssige» skjönhed, eller den byr ham inderlig imod.

Ingen har med större lidenskab skyet det södladne, foragtet det glatte, mistænkt det blöde.

En stærkknoget hånd har formet Vigelands kunst.

Af rococo-kunsten er Vigeland en svoren fiende. Engang for alle har han lukket sine sanser til for rococoens smiger. Han er ufölsom for dens elegance, dens glatte, lubne, lystpirrende form, dens kildrende vellyd.

Og med en puritaners sporsans opsnuser han det forhadte rococo-element også i sin samtids kunst blot for at skaffe sig den tilfredstillelse at overgyde det med sin hån.

Han har då heller ikke vanskelig for at finde det. Hvormeget af den s. k. moderne kunst er det i virkeligheden, som *er* moderne, i ånd og i form? Er ikke vore dages billedhuggeri proppet med afdankede rococo-idealer! Og er ikke vore dages bygningskunst stinn af barok svulst! Ikke mindst i Frankrige.

Vigelands pathos har den naturlige spænstighed, som ikke kjender svulst.

— Karakteristisk for Vigelands figurstil er en påfaldende sky for det gode huld.

Fedme fylder ham med uovervindelig væmmelse. Men selv fyldighed byr ham imod.

Hans figurer er af den störste slankhed og med en accentueret benbygning, som ofte endogså nærmer sig skindmagerhed. Atter og atter möder man i hans kunst det afmagrede oldingelegeme, ofte detaljeret med brutal naturalisme.

Han nyder kraniets uendelige fladerigdom, han dvæler gjerne ved tindingernes hulning, han fremhæver kindbenets og kjævens herskende knokkellinjer.

Nödig skjuler han hodets struktur med skjæg eller hårfylde. Selv hans unge mænd har kranieagtig nögne og skarpformede hodeskaller.

Og hans kropsideal er den hoftesmale, skarpskuldrede, tyndlemmede, senestærke mand med dröie hænder og lange födder. Hans kvinder er af mandlig slankhed, brystet er knopfast, hoftens buelinje kysk. Ynden ved dem ligger i bevægelsens pantheragtige smidighed.

— Altid er hans figurer nögne.

Han kjender ingensomhelst anden gjenstand for plastiken end menneskelegemet eller dets ansigt. Han hader af sit hjærte de mangefoldede gevandter og disse stenkåber, som vinden bulner op, de flagrende bånd og fliger, de bölgende lokker og alle de attributter, som gjennem århundreder har været skulpturens marchandiser-kram.

Og i det nögne menneskelegem fastholder han först og fremst det statiske moment.

Bevægelsens stadig nye under i menneskekroppen er det, han söger. Som en ægte plastiker lever han i en stadig henrykkelse over den balance-mekanisme, som heder menneskekrop, og som er så uendelig rig på nye sammenstillinger, der udtrykker handling, sind, sjæl.

Derfor er benbygningen ham væsentlig og muskulaturens större eller mindre udvikling ham forholdsvis uvæsentlig.

Altfor længe, synes han, har plastiken beskjæftiget sig med at anbringe muskelpuder på et skelet, som livet har ophört at bevæge. Til ingen nytte synes ham kjödet at svulme, slå sine folder, vise sine sener og årer der, hvor hensigten egentlig *kun* var at vise dette. Lige fra de antike athleter til de moderne Eva'er og Salome'er har — synes han — *kjödet* været plastikerens forargelige fetish.

— Det kan være et spörgsmål, hvorvid det har været til gavn eller skade eller ganske ligegyldigt for Vigelands egen stil, at han i de sidste år har tvunget sig til i en stor opgaves tjeneste at udföre dekorative arbeider i en fremmed, påtvungen stil. Sikkert er i ethvert fald, at denne opgave aldrig kunde bli lagt i bedre hænder, og aldrig har en kunstner med större held formået at skifte formens ham end Vigeland i sine *domkirkefigurer*.

Af den rigdom på middelalderlig skulptur, som engang smykkede Trondhjems domkirke, er kun en ganske liden og meget forkommen rest tilbage. Men så ypperlige er enkelte af disse gothiske billedhuggerarbeider, at de neppe er bedre at se på nogen middelalderlig kirkebygning, som har sin skulptur i behold. En statue som Johannes-statuen på domkirkens vestfaçade giver mål for det höieste, som middelalderens billedkunst har nået i åndfuld og sensibel skjönhedsstræben.

Og med slig skulptur var denne kirke engang oversået. Nu da den gjenreises, efter fattig leilighed i sin oprindelige skikkelse, burde det jo også være magtpåliggende tilnærmelsesvis at gi skulpturen dens oprindelige plads i den gjenreiste kathedral. Men forrådet af gammel skulptur strækker ikke langt: et hoved hist, en hånd her, et halvt dusin hovedlöse og molesterede statuetorsoer og to nogenlunde velbevarede legemsstore figurer — det er det hele.

Og denne façade, som engang har været prydet med ca. 60 legemstore statuer foruden flere figurrige, store relieffer! Og disse tårne og tagrænder, som har været kranset af vandspyende chimærer, dette pragtoverlæssede vestskib, som har været klædt med relieffer, hvor der bare levnedes en flade mellem buerne og de lövbugnende söilehoder. Denne rige korbue med de gjennembrudte åbninger, som nu står gabende tomme, men som engang har været udfyldt af legemstore statuer!

EMANUEL VIGELAND.

Hvor fandt man evnen til at erstatte det tabte? Længe hjalp man sig som man bedst kunde med kopier og simple stenhugger-produkter, hvor man da ikke som på alteret, i korbuen, over »kongeindgangen», skjæmmede kirken med en talentlös dilettants makverk. Indtil Vigeland rakte sin hånd til restaureringsarbeidet.

Det var ikke uden store betænkeligheder, at en kunstner med så hed en individualitet som Vigeland besluttede sig til at binde sig til dette arbeide, som

han ikke kunde påtage sig uden store personlige offre. Men det folk og den by, som gjenreiser denne kirke, må være ham taknemmelig, fordi han bragte dette offer, enten han så fremdeles kommer til at virke i kirkens tjeneste, eller han for sin egen skyld må gi arbeidet op.

Thi det, Vigeland her i kort tid har skabt af dekorativ figurkunst i gothikens ånd, er så mesterligt i sin art, at det trygt kan siges, det *kunde* ikke gjöres bedre, og det er ingensteds gjort bedre, Og selv om han må afbryde dette arbeide og overgi det i andre hænder, er dog en vigtig del af arbeidet fuldfört, og veien er anvist for, hvordan resten bör göres.

Hans vandspyere på hovedtårnet er chimæriske fostere af en rent middelalderlig vild fantasi. Hans statuer for korbuen er först og fremst mesterlig indtugtet under den gothiske stils åg, og alligevel stråler der fra enkelte af dem så inderlig en fölelse, at man skulde tro, det var just denne Maria, denne Essaias, denne korsfæstede Kristus, som lå ham mest på hjærte.

Om Vigeland i længden vil kunne orke at hengi sig til et sådant arbeide med samme inderlighed, om han efter opgave og bestilling vil kunne arbeide i en fremmed og tvungen form til fortrængelse af sit eget personligste fantasiliv, det er en anden sag. Og for hans egen skyld må man vel håbe, at ikke domkirken kræver for meget af ham.

For vi ved det: der er store ting, Vigeland skal ha gjort.

Sidste gang jeg stod i hans atelier, stod jeg omringet af nye kjærligheds-grupper, nye buster og flere monumentale arbeider i mægtig friluftsmålestok. Blandt dem monumenterne over fædrelandssangens komponist, *Nordraak*, og over det störste videnskabelige geni, som den norske nation har frembragt, mathematikeren *Niels Henrik Abel.*

Nordraak-monumentet er tænkt som en kjæmpeblok, i hvis hulning en nögen musikens genius, som bærer Nordraaks træk, men i overmenneskelig störrelse, sidder i en pianists stilling og spiller på et usynligt instrument, så tonerne synes at bruse ud af selve fjeldet.

Abel-monumentet er dog til denne dag Vigelands storværk. Udkastet er fremstået som frugten af en konkurrence, men forelöbig forkastet til udförelse, fordi det i sin komposition satte sig ud over et dumt programs trange grænser.

Programmet forlangte en siddende Abel-statue i tidens dragt, og med et hode, som var en reproduktion af det eneste existerende portræt, en karakterlös miniatur af den tidlig afdöde geniale mathematiker. Vigeland har formet en stående nögen yngling, som bæres af to ældede, vingelöse genier i fremad flyvende stilling.

For ham stod det klart, at netop når det gjaldet Abel, vilde en realistisk portrætstatue i tidens dragt være særlig intetsigende. Dette genis livsbedrift ligger så vældig langt udenfor den almene fatteevne, at der intet bånd er for fantasien mellem hans ydre person og de åndsværdier, han har efterladt.

En fyrste, en politiker, en digter, en kunstner, en læge, en prest, en opdager, en ingeniör, en industrikonge — hvem som helst, bare ikke en genial mathematiker, er i sit livsværk delvis tilgjængelig for mængden og kan tænkes at tale tydelig gjennem afbildning af sine blotte ansigtstræk, sin krop, sine klær, sine attributer.

Men Abels geni, hans fund og anelser, er jo selv for fagvidenskaben den dag idag et halvopdaget land, for mængden er han kun en mythe, en fattig, lidet lykkelig, tidlig afdöd og længe ube-

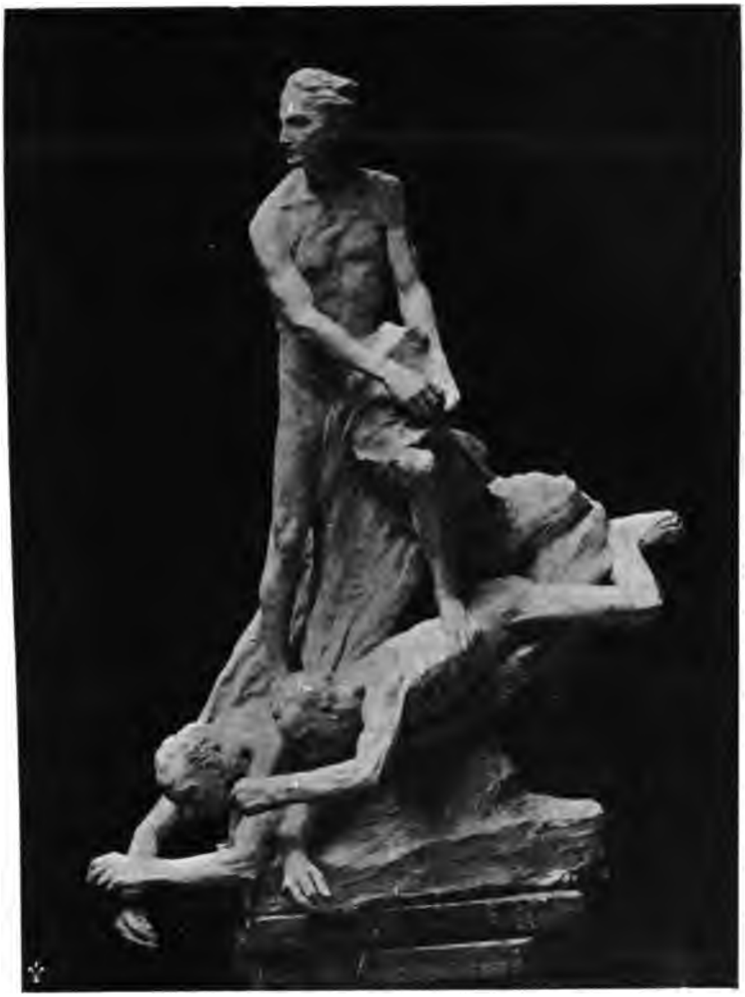

MONUMENT ÖFVER NIELS HENRIK ABEL.

kjendt yngling — som siges at ha gjort undere i sin videnskab, undere, som må stå til troende.

Et monument over ham *måtte* bli en idealisering, en mythologiseren af geniet — om det overhodet skulde bli noget som helst.

Mathematiken — den mest immaterielle af al åndsvirksomhed — har Vigeland villet afbilde. Og han har afbildet den som en ubevidst inspiration, en ånds seilen gjennem rummet med blikket hæftet på fjærne mål.

Båret af evner, som han selv næsten ikke aner, föres den unge tankeheros ud i det ukjendte.

Nögen står han der, netop ifærd med at gjöre sig fri fra den sidste flig af et klædebon, den kappe, som lig en flamme slår op om ham fra de tjenende ånder, hans bærere. Hans ansigt tindrer af klarhed, og hans blik spitter tåger, men hans legeme er i begreb med at reise sig i seirens extase.

Aldrig har Vigeland gjordt noget lignende, noget så *seirigt*. Det er förste gang, hans kunst svinger faklen over sit hode i fuld, åben, höistemt pathos.

Förste gang fest i hans kunst. Gang på gang har vi set ham vælte sindest byrde fra sig i sin kunst — og han blev aldrig lettere. Hans kunst var aldrig glad, lys, löftet, kjölet af de överste luftlag. Den var altid tung, dyb, hed, selvfortærende i sin inderlighed.

Det er underligt for en, som agter på kunst som på problemer, at se og overveie, hvorledes og hvor meget en opgave udenfra har kunnet forandre karakteren i Vigelands kunst. Her har han förste gang — busterne undtaget — *objektiveret* sit emne — han, den subjektiveste af alle kunstnere.

Fordi emnet er *seir* — en ung mands tankeseire, för döden nådde ham — så föler han dette nye, lyse tempo med det stærke opsving, med flugtfölelse, i seir!

For mig står Abelgruppen som et pludseligt gjennembrud i Vigelands kunst. Om jeg vil bli mere glad i det, som kommer, end i det, som var, ved jeg ikke. Men jeg har fölelsen af, at han i det kommende vil gjöre sig til herre over helt andre og nye sindsegne end dem, hvori vi mödte ham för.

Vigeland har med sin Abelgruppe åbenbaret en elasticitet, som man knapt skulde ha tiltroet ham.

— Skal dette værk, som nu snart står færdig i sin fulde overnaturlige målestok — skjönt ingen har bestilt det — skal det atter smuldre hen på et atelier, for kanske en vakker dag at knuses i fortörnelse? Eller skal det reise sig foran det universitet, som jo efter sigende har havt sin genialeste representant i *Niels Henrik Abel?*

Jeg föler det som at Abelmonumentet er et værk af dem, som kan bli skjæbnesvangre i et kunstnerliv.

Ofvanstående uppsats kommer att ingå som slutkapitel i författarens arbete *Norske malere og billedhuggere,* en norsk konsthistoria, som för närvarande är under utgifvande och som vi i ett följande häfte komma att anmäla. *Red.*

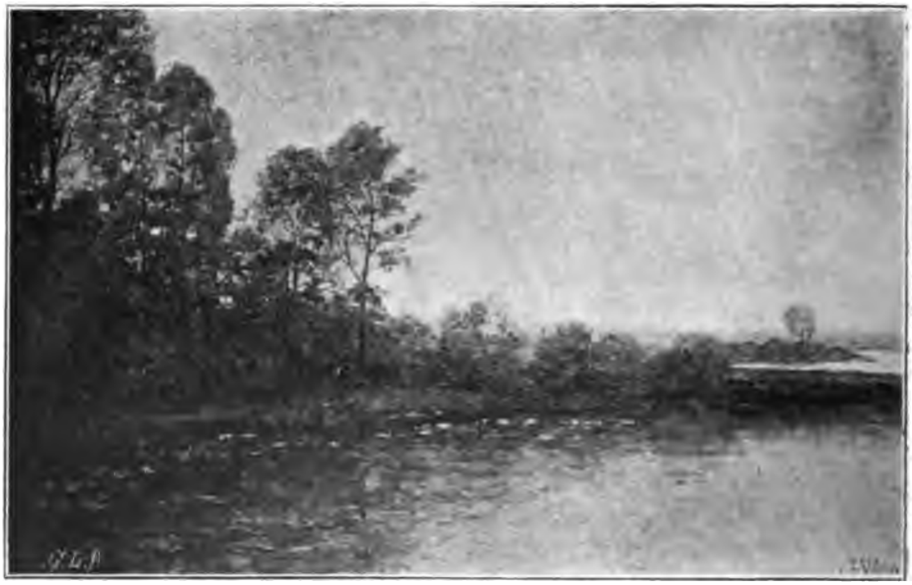

AFTON. OLJEMÅLNING AF PER EKSTRÖM.

BJÖRKKULLEN.

Af FREDRIK VETTERLUND.

En man vandrade, första gången efter flera år, från en solhet landsväg in öfver fälten. Härinne låg en kulle lik en ättehög och öfvervuxen med stilla träd.

Min kulle du, där hvita björkar darra
mot himlens skira blå, men granar skugga
för hvalfvets eld! Jag hälsar dig igen.
— — — — — — — — — — — —
Ifrån din rundel bort jag blickar
utöfver slätten, hän mot vägen. Ingen
syns till, och du, min kulle, ligger enslig
i sommarns djupa ro och ensamhet.

Häruppe i din rundel är det tyst.
Blott sus, bland skuggor utaf svala träd.
Blott insektsurr som söfver — tystnaden
som sjunger själf — och dina granars starka,
solmättadt starka kåda jag förnimmer
...och sus och skuggor utaf svala träd.

Den gamla bänken står här än, och bordet.

-- Du vandrar fjärran stigar nu,
du väsen med troskyldigt milda ögon,
förgångna somrars fe! Du varma väsen
i varma juli!

Jag vet, jag skall dig icke råka mer.
Du kommer aldrig mer till denna plats.
Och ändå, denna kulle hvad är den
för mig, om icke du? Hvartenda strå,
hvart sus, hvar solblink, hvarje pust från granen
är du, och du är här, och du är allt,
du ljufvaste overklighet!

Ej någon, någon visste om din saga.
Din själ så ensam var som denna kulle.
Din själ var hög och stolt och ren
och kände icke svek.

...Och björkar luta stilla öfver kullen;
de luta inåt öfver enslig rundel
som kring en jordad sorg. Men mellan dem
jag ser — hur såg jag den ej strax? — på marken
en fågel, stor och död.

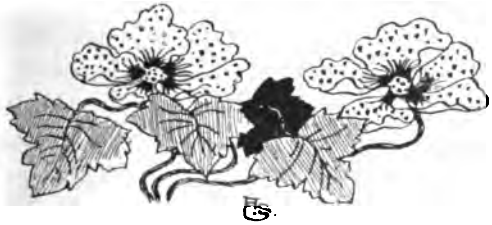

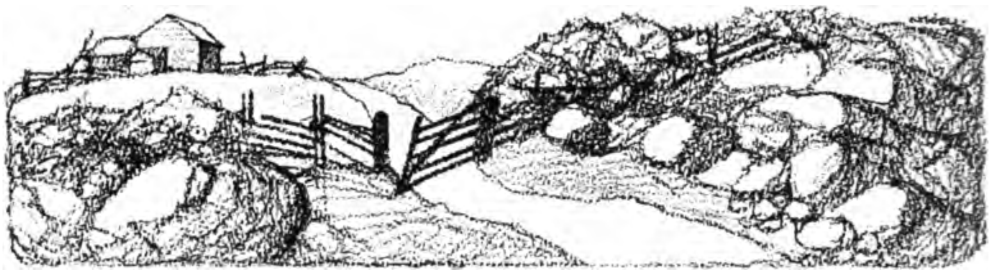

UNDER PISKAN.

AF GUSTAF ULLMAN.

KUNDE man icke tro, det gällde vräka alla kustens små gårdar och byar, uddens gamla mossiga borg och hela staden som visset löf och stoft och skumflagor in i någon djup och svart skogssänka uppåt norr? —

Dånande och med en gungande ton, som steg och föll, för att städse brusa vildare, jagade stormen in från de upprörda vattenvidderna. Under denna höstliga sunnan mörknade hafvet grongrått, men med ilande solflammor i blekt gnistrande, gyllene band längst ute. Det bröt sig i askhvita, högt sprutande stänk mot de låga uddarna och alla kala, splittrade klipphällar utefter bukterna.

Nu ryckte molnskarorna an, hvälfde samman till en stigande, mäktig skybank. Den sköt rygg och täckte himlen likt en svartaktigt blågrå mur. En mur, som lutade och böljade och störtade för vindstötar af jättekraft ner öfver stränderna.

Som hvitgrå rök dref regnet för full storm in öfver strandfälten med deras stenbrott och hus, som nu blefvo mörka i färgen. Längst borta alldeles utplånades de, dränkta i de strida skurarnas tätnade vattenslöja.

I detta väder kördes en kärra efter en storväxt, guldbrun häst i tokig fart från staden, vägen utmed kusten i sydlig riktning.

En karl i kapprock höll tömmarna och lät piskan hvina öfver den drypande hästen. Men en annan, en yngling, sprang bredvid, med ena handen krampaktigt hållande i kärrans karm.

— Sten! Nej, Sten, så du kör! — skrek han. Han i kärran svarade intet.

Öfver kappkragen sågs bara en röd profil med bistert hopknipen blick, en knotig kind och kraftig, skägglös haka. — Och han, som sprang bredvid, var röd också han, ansträngdt varm. Smärt och lågskuldrad. Något skuldmedvetet, men ihärdigt bedjande låg öfver hans figur. Hans sneda, blå ögon, halfblinda af regnet, sökte liksom hejda den andre.

— Du kan — du kan åtminstone höra — på mig. — — Sten! — — Jag har gått för att — — möta dig. — — I regnet. Hela vägen till staden. — — Och så — kör du — ville du köra förbi — förbi mig. — Jag höll på att inte — inte få tag i karmen, engång.

— Släpp karmen! — ryter den andre.

Pojken springer vidare. Och fortfar att ropa.

— Herre gud, hvad menar — — du — med — det! — — Jag — jag förstår — inte alls — det här.

Ett hotfullt mummel från körsvennen.

— Vill du — — inte ens — — ha mig — bakpå kärran, Sten? — — Bryr du dig inte en smul — om mig — nu?

— Usch, så det rycker — och — drar — i min arm. — — — Nej, Sten då!

Klask. Klask. — Klask. Klask. — — De tunga hofvarna slå i vägens lera och jämte hjulens surr springa pojkens trötta fötter. Klapp. Klapp. Klapp. I ett kör.

Högrödt flammar hans ansikte. Den fylliga munnen står öppen; vidöppen snappar den luft och regn. Med ett djärft kast försöker han komma upp i åkdonet. Men nerstänkt och utmattad måste han löpa vidare. Han ser sig i farten om i regndagern för beräkning, hur lång tid och väg, som återstår.

Där stryker fjärden fram. Öde och skummig. På strandåkern slocknar en utbrunnen eld, i dunkelt rödt, med blå rök.

— Hör — — hör du, du träffade — — — kanske inte din — fästmö i dag, Sten — pustar han.

— Var hon inte hemma, Agda — — eller var — hon — kanske — sjuk? —

Tydligen har han nu fingrat på ömma strängen. En ny piskklatsch drifver hästen framåt än raskare. Och kärran hoppar och skramlar; pölvattnet skvätter som en gloria om hvartdera hjulet. Vildt går det.

Gråtfärdig är nu löparen. Han stönar fram sina maktlösa ord, som tyckas bedja en stengud.

— Eller hvarför — — är du så ond — i dag? Jag står inte — ut — — längre nu. — Hvarför skall du låta — låta — mig springa — — springa mig — — alldeles — dödstrött — och genomvåt. Hör du. — — Åh, svara! —

Men han svarar med en smackning, som likt ett skott eggar springaren framför kärran och gör springaren bredvid fullkomligt utom sig.

Det suger honom underligt i maggropen; pulsarna vid hals och tinningar hamra, och mössan tränger om hufvudet, som borrar sig alldeles virrigt in i blåsten.

Och med en röst, som skälfver af harm och förfäran, skriker han upp till kamraten.

— Inte rår jag för — — att din — — din fästmö — har gjort dig — förtret.

Klask. Klask. Klask. Utan att vända på hufvudet svarar han i kärran, med iskall stämma, utslungadt i luften.

— Tala inte om henne, du! Du, som varit hos henne och — ljugit om mig. Lögn har du gått med mellan fästfolk, som aldrig ha bedragit hvarann. — — — Det är tacken, det skall väl vara din tack, må tro. För att jag var nog dum att ta dig omhand en gång, då du hade — — hvad du kunde lefva på för dagen, men inte en säng att ligga i. Du vill tacka för hemmet, du fått. Jo. —

Rösten har börjat darra, så att nu tystnar han.

De äro i en backe. Där går det saktare. Man hör, hur bortom bergen hafvet larmar i bränningar. Och regnet stöper ned öfver vägen, som slingrar mellan ängarna.

Denna afsaktade, tysta vägbit, då stormbyarnas brus tonade efter Stens rysliga röst, var värst af hela färden för pojken, som höll sig fast vid kärran med sin blåröda hand.

När de hunnit öfver backen, tvingar ängslan fram ett par små farliga ord.

— Sten, du. — Det är kanske inte sant. — Mörk i hyn blef Sten först, sedan hvitnade han otäckt, lyste våtblek i den hemska regndagern. Han hväste.

— Släpp kärran, pojke! — — — Men pojken släppte icke karmen. Han hukade sin våta kropp intill hjulet och sprang så, att han kunnat stupa. Klämde sig fast, så knogarna blefvo hvita. Se upp det vågade han inte. Han lät smutsen stänka rätt i ansiktet, och nu grät han som ett barn, där han sprang. På måfå stötte han fram.

— Får jag inte — inte — följa med hem — — ändå? — — Jag kan ju inte hjälpa — — — att — din fästmö — gått och ljugit — och —

— — — — — — — — — — — —

För stramade tyglar ryckte hästen till. Kärran slängde. Pojken kastades åt sidan. Öfver hans hufvud susade Stens piska, hven om pannan och kinden likt en ljungeld och — där föll han.

Med fötterna mot hjulet och kroppen framstupa rakt ut öfver vägens vattendruckna mark låg pojken och höll sina smutsade fingrar kramade kring sitt hufvud.

Utan ett ord stannade Sten hästen och sprang ner från kärran.

Hans ansikte skälfde under en dof, mörk rodnad och han såg ut, som om han både ångrade och förbannade.

Genom regnet skönjde han den andres utsträckta, orörliga figur. Sten lyfte honom. Och han lät sig tagas, ställas på mark och sättas upp på sätet. Men när Sten kommit upp bredvid honom och ville tvinga ner hans händer från pannan, där piskan dragit sin blodiga linje, tryckte han sitt hufvud mot Stens arm och gömde det under kappkragen.

Att det var ögonen och icke såret han dolde, anade Sten.

Så åkte de vidare. Framför dem piskade regnet. I kärrans läderfotsack stod en vaggande vattensamling. Men i guldgrönt skimmer framtonade nu en kall aftonhimmel öfver en dimblå bergsrygg i fjärran.

Ej en fråga kom öfver Stens läppar.. Han körde som förut i tokig hast.

Allt for förbi. Rödsvarta, dyvåta ljungbackar kullrade förbi dem. Mörkgrå stenblock stucko upp ur jorden, en regngöl blänkte till då och då.

Och hafvets dunkla rand följde dem ständigt bortom klipporna, som nu i det glesnande regnet tecknade sina låga, mörka vallar mot isig töckendager.

De kunde nu se vägen ett längre stycke bortefter. En röd gafvel under ett brunmossigt halmtak höjde sig bakom en ängsbacke. Stens gård var det.

Då sade pojken, men fortfarande med ansiktet mot Stens skuldra: – –

— bryr du dig inte om mig mer — Sten? — Motvilligt svarade Sten, med att spörja.

— Hvarför gjorde du detta — lögnen? Du måste begripa, att jag skulle få veta det. —

Pojkens ord hördes knappast.

— Det var ju också just det — — mer blef det ej.

Sten teg äfven. Ej en glimt förstod han. Körde gjorde han, som hade han en dåre i kärran. Men när den andre lyfte blicken till slut, för att få ett försonligt ord till svar på sina dunkla ord, och Sten nu mot sin vilja kom att se ner i dessa sneda, förgråtet brinnande blå ögon, blef det honom tungt att andas.

Framme voro de.

Hästen stannade självmant vid gårdsgrinden.

Sten sprang ned och hjälpte af den andre, som om det varit hans eget barn.

Och i gossansiktet med blodstrimman lyste ett tårögdt leende, som öfver en outgrundlig — och — dyrköpt lycka.

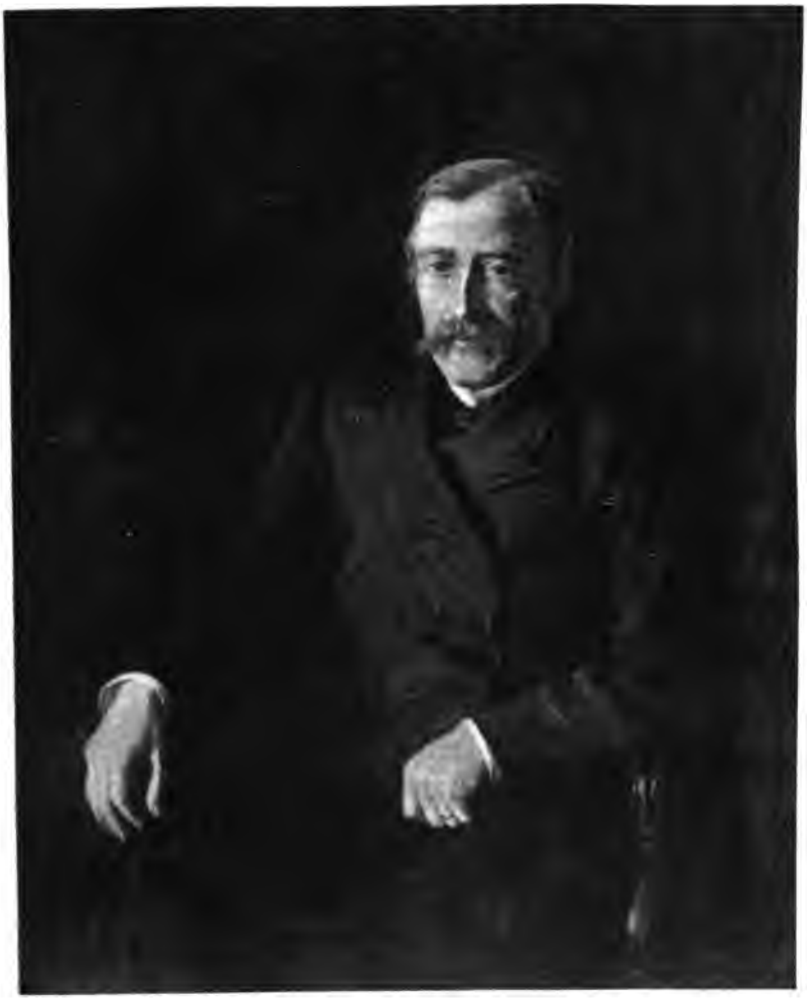

C. G. Estlander

OLJEMÅLNING AF ALBERT EDELFELT. *I Atheneum i Helsingfors.*

CARL GUSTAF ESTLANDER.

AF GEORG GÖTHE.

Med 4 bilder.

C. G. ESTLANDER föddes den 31 januari 1834 och har således i dessa dagar fyllt sjuttio år. Han är som bekant en af märkesmännen för den högre odlingen i Finland under 1800-talet. Detta erkänna hans egna landsmän allmänt, till trots för alla språkskillnader och stridigheter, och de hafva ej heller försummat att offentligen uttrycka sin tacksamhet mot den frejdade patrioten, — så långt ett dylikt offentligt erkännande under nuvarande förhållanden i Finland är möjligt. Men äfven vi svenskar ha så många skäl att instämma i denna hyllning, vi ha i själfva verket en mycket stor tacksamhetsskuld att afbörda till denne finske, svensktalande och svenskskrifvande författare. Må det därföre här tillåtas en svensk penna att i anledning af Estlanders sjuttioårsdag erinra, om också i all korthet, om den rika insats han under de förgångna årtiondena gjort och den betydelse han haft äfven för den svenska litteraturen.

Det är förnämligast genom tre litterära dåd som han ägt och äger denna betydelse. Det första är hans »De bildande konsternas historia från slutet af adertonde århundradet till våra dagar» och därmed sammanhängande författarskap i konsthistorien. Det andra är hans redogörelser för och tolkningar af Johan Ludvig Runeberg, den finske skalden, som ju äfven här i Sverige blifvit ett slags nationalskald. Det tredje är »Finsk tidskrift», hvars grundläggare, mångårige redaktör och ständige medarbetare han varit, och som ju i lång tid varit kanske den förnämsta bryggan mellan finsk och svensk litterär odling.

Redan som ung magister — Estlander var då 25—26 år — företog han 1859—1860 en längre utrikesfärd till Danmark, Tyskland, Belgien och Frankrike för att idka konststudier — hans studier hade dittills hufvudsakligen legat åt det filologiskt-vittra hållet. Och sedan han därefter utnämnts till docent samt i halftannat år förestått professuren i estetik och modern litteratur, företog han, från hösten 1863, en ännu längre utländsk resa till samma länder samt ytterligare till England, Italien och Spanien, därvid den bildande konsten utgjorde ett af hufvudföremålen för hans studier.

Af de unga konsthistorikerna i norden på denna tid, hvilken ju bevittnade ett alldeles nytt uppsving i konststudiet, hade Estlander kommit tidigast ut: Nyblom (f. 1832) reste 1861, Dietrichson (f. 1834) och J. Lange (f. 1838) 1862, och af alla de unga resenärerna under 1860-talets första hälft var Estlander den som förvärfvade den vidsträcktaste och intimaste kännedom om det pågående seklets europeiska konst. Också blef frukten däraf, nämligen de föreläsningar, som han vid hemkomsten 1866 höll i Helsingfors och som han 1867 utgaf i Stockholm under ofvannämnda titel, ett rent af epokgörande arbete i nordens och i all synnerhet den svensktalande nordens konstlitteratur. Icke allenast genom sin omfattning — ty ett större konsthistoriskt arbete hade dittills icke skrifvits därstädes — utan ännu mer genom sina inre egenskaper, genom sitt personliga, liffulla, väckande framställningssätt, sin intima förtrogenhet med ämnet, sin säkerhet och mogenhet i omdömet. Boken både upplyste och tände. Den verkade som en hel öfverraskning hos den då unga generationen, och jämte Nybloms och Dietrichsons föreläsningar och mindre skrifter, hvilka dock till en början mestadels gällde äldre epokers konst, inledde Estlanders bok en helt ny period af konststudium och författarskap hos oss.

Estlanders konsthistoria slog med ens upp dörrarna på vid gafvel till den nutida europeiska konsten för de unge. Man kan tryggt påstå, att vid den tid, då den 32-årige finske docenten höll sina föreläsningar, fanns det ingen i de nordiska länderna som var så au niveau med den europeiska konstkännedomen och kritiken som han. Och då han i sin »Inledning» framhåller svårigheten för en medlem af en liten och utanför det egentliga europeiska konstlifvet stående nation att riktigt intimt kunna sätta sig in i de främmande förhållandena, men också påpekar den onekliga fördel, som ligger i en utanförståendes större lätthet att bibehålla omdömets opartiskhet, så kan man icke annat än ge författaren det vitsordet, att, tack vare sitt långvariga och intensiva studium, han lika lyckligt, öfvervunnit svårigheterna som dragit gagn af sin ställning. I fråga om fördomsfri och opartisk uppfattning af de stora »rivaliserande folkens» konst torde han öfverträffa de allra flesta bland samtidens konstförfattare ute i Europa.

Med all sin populära, lifliga, stundom skisserande och kåserande form äga dessa föreläsningar en välgörande klarhet och grundlighet i behandlingen, ett fast grepp på ämnet, som visar, att författaren gjort fullt allvar af sitt löfte att »mindre ställa sig på en bellettristisk än på en vetenskaplig ståndpunkt» och att söka ge ingenting mindre än en »de bildande konsternas nyaste utvecklingshistora». En sådan af varaktigt värde har detta debut-arbete också verkligen blifvit, hur mycket en nutida läsare skulle vilja ändra detaljer på grund af fyra årtiondens nya forskningar och senare tiders ändrade syn på saken samt det historiska perspektivets förlängning, sedan boken skrefs.

Som ett märkligt exempel på författarens fria öfverblick, hans kringsynthet, man skulle nästan kunna säga framsynthet, kan man nämna hans utförliga redogörelse för konsten i England, som han ställer i spetsen för hela sin skildring. Hur mången nordbo kände väl då till den engelska konsten, ja hur mången kontinental konsthistoriker eller kritiker hade dittills fallit på den idén att göra så ingående studier i det då så isolerade örikets konst! Det torde rent af höra till sällsyntheterna, att en historisk författare i ett populariserande arbete, och som egentligen blott är en allmän öfversikt, kan framlägga ett kapitel af så splitter nytt intresse för läsaren som Estlanders skildring af den engelska konsten. Ännu så sent som i november 1903 läste undertecknad följande yttrande i denna tidskrift: »Det finns många gåtor i denna värld, och en af dessa är, hur det kan komma till, att engelsk konst är så litet känd, ja att det ännu för få år sedan var den allmänna meningen, att England ingen egentlig konst hade — — — En engelsk bildkonst, hvem kunde egentligen allvarsamt tala om en sådan?» Det kan då vara skäl erinra om, att redan för flere och trettio år sedan en finsk författare i ett populärt arbete framlagt en lika ingående som träffande skildring af denna engelska bildkonst.

Hvad kapitlet om Frankrike beträffar torde det tillåtas mig att citera ett meddelande, som Ord och Bilds redaktör gjort mig. Då han 1889 besökte biblioteket i Ecole des beaux-arts och vände sig till bibliotekarien, den bekante konsthistorikern E. Müntz, med anhållan om anvisning på arbeten, som i ett sammanhang behandlade den franska konsten under 1800-talet, fick han till svar, att det endast existerade två sådana arbeten, och intet af dem var af fransk författare: det ena var tysken Julius Meyers Geschichte der modernen französischen Malerie seit 1789 (utkommet 1867), det andra finnen Estlanders De bildande konsternas historia.

Så litet förarbeten hade den nordiske författaren!

På ett förträffligt sätt har Estlander också inarbetat den nordiska konsten i det allmänna historiska sammanhanget. Jag erinrar exempelvis om hans framställning af Sergel och Thorvaldsen. Julius Lange, Thorvaldsens blifvande monograf, lär ha lifligt tilltalats af denne föregångares skiss, och en svensk särskildt erinrar sig med tacksamhet, att författaren behandlat hans fosterlands konst — och det för första gången i denna utförlighet och i ett sammanhang — nästan med en hemmafödd landsmans förtrogenhet och sympati.

Korteligen »De bildande konsternas historia» var en för sin tid lika modig som lyckad bedrift.

Bland öfriga, mindre alster af Estlanders konstförfattarskap vill jag nämna »Den finska konstens och industriens utveckling hittills och hädanefter» (1871), »Om teckningskonsten» (1875), »Om gräfningarna i Olympia» (1878) och »Sergel i Paris» (1875); den sista meddelad i den Stockholm utgifna nordiska »Tidskrift för bildande konst» (1875, 1876), där Estlander var fast medarbetare, jämte Nyblom, Ljunggren, Monrad och Lange, under Dietrichson som hufvudredaktör. Och särskildt vill jag påpeka hans »Reseanteckningar: Vid konstflitens härdar» (1875), dels emedan det däri ådagalagda intresset för konstslöjden och dess höjande är så betecknande för Estlanders, den estetiske idealistens, frisinnade samt i bästa mening moderna uppfattning af konsten och slöjden, dels emedan den lilla boken på sin tid rätt mycket lästes i Sverige och i sin mån bidrog att stödja den nya rörelse för konstslöjdens höjande, som där var i sin begynnelse.

Estlander började sin forskare- och författarebana som litteraturhistoriker, och litteraturhistoria har i det hela utgjort lejonparten i hans författarskap. Hans doktorsdisputation hade till ämne: »Richard Lejonhjärta i historien och poesien», hans docentafhandling: »Folksångerna om Robin Hood», och hans professors-specimen bar titeln »Bidrag till den provençalska litteraturens historia». I andra publikationer har han öfversatt och kommenterat »Cid» och Tristan-romanen samt behandlat flere ämnen ur den allmänna litteraturhistorien. Senast (1900) har han påbörjat ett större arbete om »Vitterhetens utveckling hos de nyare folken i medeltiden». Men direkt beröring med Sverige äger Estlander hufvudsakligen genom sina studier öfver Runeberg. Ty svensk är ju Runeberg icke blott i det hänseendet, att han diktat på svenskt språk, utan ock i det, att han, särskildt som »Fänrik Ståls» skald, sjungit sig in i det svenska folkets hjärta.

Estlander har, såsom helt naturligt är, sysselsatt sig mycket med Finlands störste skald. Utom mindre uppsatser har han åt Runeberg ägnat en äldre afhandling om »Runebergs estetiska åsikter» (1888) samt nu på gamla dagar tillsammans med Hj. Appelqvist redigerat den stora »normalupplagan» af Runebergs samlade arbeten och afslutat denna med ett digert band om »Runebergs skaldskap», som ger en utförlig historisk kritisk framställning af ämnet.

Det är så naturligt, att detta ämne skulle leka Estlander i hågen. Ej blott att landets störste diktare, nationalskalden såsom ingen annan, skulle ligga landets bäste litteraturhistoriker, den varma patrioten, närmast om hjärtat, men det fanns ock, trots alla olikheter mellan de bägge männen, så mycket befryndadt i sinnelaget och lifsuppfattningen.

Den själfulla »naturalismen», för att begagna ett af Estlanders uttryck om Runeberg. Det realistiska lynnesdraget på djup idealistisk grund, tankeredan, den självständiga tankegången, den manliga oviljan mot floskler och tomma fraser, den klara, knappa men klassiskt utmejslade formen, den ljusa, frimodiga synen på lifvet, humaniteten, den frisinnade etiska religiositeten, allt måste finna den fullaste genklang i ett sinne som Estlanders. Också behandlar denne sitt ämne med en nästan sonlig pietet. Och om också författarens penna i detta hans senaste arbete icke rör sig — helt naturligt för öfrigt — med samma käcka lifsfullhet som t. ex. i ungdomsverket »De bildande konsternas historia» eller är så rik på originella och slående tankar som i detta, så äger dock den nya boken i sin jämna och lugna, på samma gång pietetsfulla och kritiskt noggranna framställning alljämt detta förtroendeingifvande tycke, som öfver hufvud taget utmärker det Estlanderska författarskapet. Men Estlander är lika litet här som annars en diktare; han tillhör, om man så vill, en äldre skola, som nöjer sig med den historiskt kritiska framställningen utan att söka genom en konkret, plastisk eller målerisk skildring af sitt föremål på samma gång göra kritiken till ett slags konst.

Estlander är för ingen del en ensidig kammarlärd. Tvärtom, med lif och själ lefver han med i sin tid och deltager i sitt lands praktiska intressen. Och ett litet samhälle som Finland har minsann icke råd att lämna i fred en så mångsidig och intensiv förmåga som Estlanders. Hans författarskap bär starka spår af hans praktiska intresse. Tidigt kom han in på publicistbanan. Under sommaren 1856 redigerade han »Helsingfors Tidningar» och var 1862—63 medlem i redaktionen af »Helsingfors Dagblad», som han äfven varit med om att grunda.

Hans förnämsta publicistiska bedrift är dock den redan nämnda »Finsk tidskrift», som han grundade 1876 och som han redigerade till och med 1886, men till hvars medarbetare han för öfrigt hör ännu i dag.

Några nakna sifferuppgifter,* hämtade ur tidskriftens tryckta »generalregister», som dock endast omfattar årgångarna 1876—1890, ge en påtaglig föreställning om mångsidigheten och omfånget af Estlanders medarbetarskap. Han var en redaktör som icke blott redigerade utan som också skref och skref flitigt, ja flitigast af alla. De flesta häftena af den hvarje månad utkommande tidskriften innehålla en längre eller kortare uppsats med hans namn.

Den innehållsrikaste rubriken är litteraturhistoria och vitter kritik, hvartill äfven räknas teateranmälningar. Nåväl, under denna rubrik nämnes Estlander i rundt tal 180 gånger för längre eller kortare uppsatser. De flesta äro ju anmälningar af nyutkommen litteratur: inhemsk, utländsk men framför allt skandinavisk och proportionsvis talrikast svensk. Bland nyare svenske vittre författare, hvilkas arbeten han anmäler, har jag antecknat G. Wennerberg, N. F. Sander, C. D. af Wirsén (utförligt), H. Nyblom, C. Snoilsky (utförligt), A. Strindberg (7 arbeten), V. von Heidenstam, A. Ch. Leffler, G. Nordensvan, E. Lundqvist, K. A. Melin, G. af Geijerstam.

Såsom ytterligare prof på redaktörens och tidskriftens intresse för svensk vitterhet kan nämnas, att antalet anmälningar af svenska arbeten stiger inalles till nära 200 under nämnda årsperiod, medan å andra sidan tidskriften innehåller talrika »bref från Sverige» af G. Nordensvan, C. R. Nyblom, A. Frænckel, G. af Geijerstam, A. Kerfstedt, A. Strindberg, K. F. Werner, samt andra svenska artiklar af Snoilsky, L. v. Kræmer, G. Björkman (poesi), A. Ch. Edgren, A. Kerfstedt, Å. Munthe, H. Nyblom (prosa, vitterhet), U. v. Feilitzen, Th. Hagberg, A. Jensen, H. Lindgren, G. Nordensvan, H. Schück m. fl. Men äfven inom andra fack, t. ex. historia och framför allt bildande konst, ihågkommes gärna Sverige, icke minst af Estlander själf. Öfverhufvud påträffas bland tidskriftens c:a 300 författare ett 50-tal svenskar.

---

* Fullt exakta göra de icke anspråk på att vara, redan därföre att på grund af det tryckta registrets uppställning somliga artiklar däri upptagas under olika rubriker.

Men jag fortsätter med statistiken af Estlanders eget författarskap. Under rubriken konst förekommer hans namn under ett 50-tal längre eller kortare artiklar (mest anmälningar), under historia 25, stats- och rättsvetenskap 12, geografi, reseskildringar o. d. 20, språkvetenskap 8, undervisningsväsen 13, religion 12, filosofi 4, ekonomi 6, nekrologer 9, varia 28. Inalles har han under dessa år författat mer än 360 längre eller kortare artiklar och däribland långa uppsatser öfver så olika aktuella ämnen som språkstriderna i Finland och Norge, litterär och artistisk äganderätt, kvinno-emancipationen, latin- och realskolan, estetiska och moraliska intressen i skaldekonsten, m. fl.

I sanning ett omfattande författarskap! och ett författarskap hvilket, såsom vi sett, i många hänseenden äger ett alldeles direkt intresse för oss svenskar.

I detta sammanhang böra vi äfven påpeka Estlanders andel i det af Leo Mechelin 1893 utgifna monumentalverket »Finland i 19:e seklet», som ju äfven i Sverige är välkändt. Estlander, som var ledamot i redaktionskommittén, författade nämligen där det innehållsrika kapitlet »Finlands svenska litteratur».

För Estlander har det tydligen varit en hjertesak att söka vidmakthålla det andliga sambandet mellan Finland och dess gamla moderland, och han har därvid gjort hvad i hans makt stod för att göra sin tidskrift till en förmedlande länk på det litterära området, en kultöfverbringare. Måhända ha vi i Sverige icke gjort full rättvisa åt hans ädla sträfvan.

C. G. ESTLANDER VID OMKRING 50 ÅRS ÅLDER.

Må vi åtminstone nu tacksamt erkänna den!

Vid en bläddring i hans många artiklar om vitterhet och enkannerligen då de svenska, kommer den tanken för mig, att vi mången gång under våra egna brytningar och strider haft godt af att bättre lyssna till en så opartisk betraktares besinningsfulla ord än vi kanske gjort (läs t. ex. hans uttalanden om C. D. af Wirsén och A. Strindberg). Idealist som han är af själ och hjärta, är han dock allt annat än trångbröstad och skuggrädd. Han är vidhjärtad nog för att släppa gamla trosartiklar, som synas honom föråldrade, och att med sympati mottaga nya uppslag, som vilja bryta sig fram — blott att de icke visa sig fientliga mot lifvets ädlare makter och därmed mot lifvet själft.

Det afstånd, på hvilket han står från oss, är ej så långt, att det förmår afkyla hans sympati, men tillräckligt för att gehonom en utanför ståendes klarare öfverblick.

Den kraftiga och välskrifna artikel »Till läsaren», hvarmed Estlander år 1876 inleder sin tidskrift, är mycket betecknande både för författaren och för den tidpunkt, då han uppträdde. I flera viktiga punkter framlägger han där ett program, som han i allt väsentligt blifvit trogen ännu i dag.

Finlands hufvudstad hade just då haft sin stora industriexposition, som »ådagalagt en betydande utveckling hos de industriella verksamhetsarterna i landet och i sin mån bidragit icke litet att bringa dem till heders». Det var, om man så vill, den nya tiden som bröt in med sin industrialism och därmed följande ifriga penningeförvärf och med sin arbetarfråga. Många af de »välsinnade» männen från den föregående, hyperidealistiska »still-lifs-perioden» kände sig främmande i den nya luften och fruktade rent af för den högre andliga odlingens undergång i den nya periodens penningedyrkan och materialism.

Estlander såg mera modigt och förhoppningsfullt på saken. Han »kunde icke föreställa sig, att arbetet i och för sig, vare sig lekamligt eller intellektuellt, och vore det än det mest ansträngda, skulle vara något ondt eller alstra någon materialistisk lefnadsåsikt», och han ansåg, att »industrialismen har en uppgift sig förelagd, hvars förverkligande han hälsar med jubel». »Ty», säger han, »industrialismens mål är uppenbarligen den stora och ädla tanken att förbättra massans lefnadsvillkor» och bereda det välstånd, som frigör andarna och är en nödvändig förutsättning för folkbildning och upplysning.

Väl insåg han, att den inbrytande »industrialismen» hade sina »svårigheter och svagheter», och att äfven i dess följe »materialismen funnit en fruktbar jordmån». »Men däraf följer endast», säger han, »att de, som känna sig manade att vara målsmän för lifvets ideelare makter, för barmhärtigheten, för billigheten och rättvisan, för det sköna och det sanna, icke må klenmodigt lägga armarna i kors, utan fylla sitt värf med besked.»

Och en sådan målsman ville han med sin tidskrift vara — och var. Han lade icke klenmodigt armarna i kors.

Hvad litteraturen och vitterheten särskildt beträffar, anser han »som vår högsta uppgift att hålla den fria konstens, poesiens och forskningens fana högt öfver dagens äflan». »Det är kritikens sak», säger han, »att skydda dem för handtverksmässighet och tendens». Dikten är numera lika mycket som någonsin för människorna ett nödvändigt lifselement, men »väl till förståendes den skaldekonst, som är sann och ger oss lifsbilder, icke drömbilder», och som äger både »frisk känsla och gedigen lifshalt». Och så pekar han med tillförsikt på det nära till hands liggande stora föredömet i sitt lands diktning: Runeberg. »Emot hans sunda och manliga realism, heter det, vill den ljudande malmen och den klingande bjällran tona alltför ihåligt, den formlösa subjektivismen förefalla alltför vidunderlig, svärmeriet kännas som en tung och kvaf luft.»

Skaldekonsten, säger han, har ändrat sig med tiden, kritiken icke mindre. Den äldre kritikens, »hyperbolismens», »irrblossdans vill vår positiva tid icke mera godkänna, hon fordrar ett på saken gående bedömande, som gärna kan vara något nyktert, men alltid måste äga sundt vett». Och af »vitterhetens högsta arter» fordrar han »lugn i framställningen, ädelhet i gestaltbildningen och en gedigen lifshalt».

Af detta sista moment gör Estlander fullt allvar i allt sitt bedömande af människor, konstnärer eller icke. Jag kom att tänka på Estlander, då jag nyligen läste två uppsatser af två moderna författare om Baudelaire, den genialiske men dekadente skalden, och Rembrandt, konstnären. Den ene skildrar sannfärdigt Baudelaires sedligt förstörda existens, men frånbeder sig — de exakta ordalagen minnes jag icke — all klagan däröfver, ty denna fysiska och psykiska förstördhet var, kantänka, den nödvändiga förutsättningen för att han skulle kunna skapa sina genialiska produkter; och hvad värde hade hans lif väl ägt, om han varit en hygglig människa, men ej frambragt dem? Den andre framdrar sanningsenligt vissa beklagligtvis fula drag ur Rembrandts personliga lif, men frågar därvid: Skola vi beklaga dem? Nej, svarar han, vi skola vara belåtna, då han i alla fall har skapat stora konstverk!

Så skulle icke Estlander ha sett på saken, icke heller skulle han kunna för-

MEDALJ ÖFVER C. G. ESTLANDER. GRAVERAD AF ADOLF LINDBERG.
Afsedd att präglas å Kungl. myntet i Stockholm.

må sig att som en hederstitel för konstnärer använda detta fatala ord »decadent», hvarmed en viss vitter riktning på senare tid koketterat. För honom är det »maktpåliggande, att tiden äger skalder med en ädel och upphöjd lifsåskådning». Och man erinrar sig därvid från hans vackra monografi öfver franske målaren Hippolyte Flandrin (1890), hvilken personlig hugnad det är för honom »att söka väcka allmännare intresse för en stor konstnär, som tillika är en god människa».

Diktens och konstens frihet och själfständighet förfäktar han ständigt med hela öfvertygelsens styrka. Men han är estetiker, icke estet. Han vill ej isolera dem, icke lösrycka dem ur det stora lifssammanhanget, emedan han tror, att både konsten och lifvet mer och mindre, förr eller senare skola lida ohjälpligt däraf. Han begär (i en anmälan af Tavaststjernas dikter), att konstnären »skall förstå äfven den inre hemligheten i sin konst, den att vid skildringen af det dåliga, själfviska, njutningslystna och berusande låta det ädlas och godas måttstock falla på företeelserna». Ja, han är nog »gammalmodig» att ej anse det som ett fulländadt skönt konstverk, hvilket lämnar oss upprörda af en olöst eller kanske olöslig konflikt (detta med anledning af hvad han kallar försoningslösheten i Ibsens senare diktning). Och lika som Julius Lange är han ej belåten med »l'art pour l'art» utan ber om »l'art pour les hommes».

Korteligen, i hela sitt författarskap framstår Estlander som en *humanist* i bästa mening med sin vidsträckta bildning och sina omfattande, mänskligt varma intressen, med sin känsliga blick för sammanhanget i stort och sin ädla, etiskt religiösa lifssyn. Han är icke något kraftgeni; hvad han skrifver är ofta mera läsvärdt än egentligen lättläst, men stundom fäller han kraft- och kärnord, som prägla sig fast i läsarens minne, och nästan alltid lyssnar man uppmärksamt till hans inlägg, emedan de äro personligt genomtänkta och ge, likasom hela hans personlighet, en välgörande känsla af mannens vederhäftighet.

Att Estlander ej kunnat vara främmande för sitt lands politiska lif, faller af sig självt, ehuru politiken aldrig varit ett hufvudintresse för honom med hans i grunden kontemplativa sinne. Han har likväl direkt deltagit däri, såsom ledamot först af prästeståndet vid landtdagen och senare, efter sin adling, af ridderskapet och adeln, och dessutom såsom publicist genom ett och annat inlägg i tidningarna. Undertecknad äger dock för liten kännedom om denna hans verksamhet för att kunna närmare ingå i ämnet. Estlander har varit och är en af de främste kämparna inom det parti i Finland, som häfdar den svenska nationalitetens rätt vid sidan af den finska och som genom de svenska bildningstraditionernas bevarande vill trygga en fortsatt andlig kulturgemenskap med de skandinaviska länderna. Att han i denna egenskap kan påräkna en särskild sympati bland oss svenskar, behöfver jag ej säga.

I sina »Fennomanska studier» (Finsk

tidskrift 1882) yttrar Estlander följande profetiska ord: »Fennomanien är en sömngång, därvid man med slutna ögon, men med förunderlig säkerhet, styr mot sitt drömda mål, tills det öfverspända tillståndet upphör, och man med bestörtning finner sig hafva vandrat in i grannens bostad, efter att hafva öfvergifvit det trygga läget i sin egen.»

Då han tillägger: »I denna liknelse ligger någon öfverdrift, ty därhän skall det väl icke komma» — ack, då veta vi ju nu, att hans då halft betvungna fruktan var blott alltför väl berättigad, om ock det nuvarande lägets faror blott delvis torde få tillskrifvas den ofvannämnda, af honom bekämpade ensidigheten. Som finne och medborgare hör han i detta historiska ögonblick till de besegrade. Vi känna det såsom en brodersorg, en sorg hvilken så mycket villigare inställer sig i våra sinnen, som vi själfva ju veta så litet om våra egna kommande öden.

Men det veta vi, att den, som så redligt gjort sin insats i sitt folks högre kulturlif som Carl Gustaf Estlander, han har nedlagt en sådd af oförgänglig art och mer än de flesta arbetat icke bara för det historiska ögonblicket utan äfven för kommande, ljusare tider. Vårt innerliga hopp och vår, trots allt, okufliga tro att dessa skola komma vare vår bästa hälsning till den vördnadsvärde, ännu arbetskraftige sjuttio-åringen.

INSÄNDA BÖCKER.

Från Adolf Bonniers förlag:

PAUL HEYSE: *Maria från Magdala.* Dram i fem akter. Öfvers. från tyskan. Pris 1,50.

Hellas. Det gamla Greklands kultur och historia. Bearbetning af O. H. DUMRATH. Med omkring 150 illustrationer. Häft. 10—12 à 1 kr.

Från Alb. Bonniers förlag:

Z. TOPELIUS: *Läsning för barn.* Illustrerad af finska och svenska konstnärer. Häft. 35—38 à 50 öre.

Svenska memoarer och bref utgifna af HENRIK SCHÜCK och OSCAR LEVERTIN. VII. Ur Geijers brefväxling. Familjebref af E. G. Geijer. Pris 3,75.

Svea. Folkkalender för 1904. Pris 1,75.

AUGUST STRINDBERG: *Ensam.* Ill. af ARTHUR SJÖGREN. (Nord. Folkbibl.)

C. A. C. LEWENHAUPT: *Med Cæsar Alexander.* Bland alligatorer och skallerormar. Pris 4,75.

MICHAEL LYBECK: *Dikter. III.* Pris 3 kr.

VILHELM EKELUND: *Elegier.* Pris 2,25.

THOMAS P. KRAG: *Jon Greff.* (Nord. fam. bibl.)

MATHILDA MALLING: *Nina.* (Nord. fam. bibl.)

J. BLICHER-CLAUSEN: *Kjell.* (Nord. fam. bibl.)

ELLEN KEY: *Lifslinjer.* Del. I o. II. Pris 6 kr.

PER STAAFF: *Satirer.* Urval. Pris 2,25.

HELENA NYBLOM: *En sagokrans.* Pris kart. 3 kr.

Från Björck & Börjesson:

ARVID MÖRNE: *Ny tid.* Pris 2 kr.

Från Hugo Geber:

AUGUST STRINDBERG: *Samlade dramatiska arbeten.* Ser. I. (Romantiska dramer.) Häft. 10—12 à 60 öre. Ser. II. (Historiska dramer.) Häft. 6—10 à 60 öre.

CARL SNOILSKY: *Samlade dikter.* Band I. Häft. 4—7 à 75 öre.

Excellensen grefve A. F. Skjöldebrands memoarer. Del II. Utgifna af HENRIK SCHÜCK. Pris 3 kr.

Från Aktiebolaget Hiertas bokförlag:

Uppfinningarnas bok. Ny, fullständigt omarbetad upplaga. Under medverkan af fackmän utg. af A. BERGLUND. Häft. 97 à 60 öre.

AMANDA KERFSTEDT: *Susanna.* Ett ungt hjärtas historia. Pris 3 kr.

GEORG MEREDITH: *Diana på korsvägen.* Roman. Förra delen. Öfversättning af Signe Wejdling.

Från Ivar Häggströms boktryckeri och förlag:

Nornan. Svensk kalender för 1904. 31:a årg. Red. af JOH. BERGMAN. Pris 2,25.

* * *

TRETTONDE ÅRGÅNGEN · 1904 · TREDJE

ORD OCH BIL

ILLUSTRERAD MÅNADSSKRIFT UTGIFVEN AF KARL W

REDAKTIONENS OMBUD:

I HELSINGFORS: PROFESSOR WERNER SÖDERHJELM

I KRISTIANIA: FÖRFATTAREN ANDREAS JYNGE

I KÖBENHAVN: REDAKTÖR CARL BEHRENS

PRIS FÖR HEL ÅRGÅNG (12 HÄFTEN) 12 KR.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM

VILHELM
KÖBENH

INNEHÅLL.

Geijers tanke. Staty af *John Börjeson.*
Helvetet. Relief af *Gustaf Vigeland.*

Sid.

Häfdatecknaren Erik Gustaf Geijer. Af *L. M. Bååth* 129

Bilder: E. G. Geijer. Oljemålning af *J. G. Sandberg.* Med namnteckning. — E. G. Geijer. Blyertsteckning af *Maria Röhl.* — Titelbladet till Svea rikes häfder. — Geijers hus i Uppsala. — Titelbladet till Svenska folkets historia. — E. G. Geijer. Litografi af *Salmson.* — Medalj öfver Geijer, modellerad af *C. G. Qvarnström.* — Professor Geijer. Teckning af *Brynolf Wennerberg.* — Geijers staty i Uppsala. — Geijers graf på Uppsala kyrkogård.

Betlehems barn. Af *Selma Lagerlöf* 147

Drottning Kristina-porträtt. Af *Axel L. Romdahl*.......................... 159

Bilder: Drottning Kristina. Kopparstick af *Jeremias Falck* efter oljemålning af *David Beck* (2 bilder). — Drottning Kristina. Kopparstick af *Nanteuil* efter oljemålning af *Sebastien Bourdon.* — Drottning Kristina. Kopparstick af *Albert Hælweg* efter oljemålning af *Abraham Wuchters.*

Ungdom! Af *Martin Andersen-Nexö* 165

Sid.

Immanuel Kant. Af *G. A. Jäderholm* 171

Bild: Immanuel Kant. Oljemålning af *Dobler.*

Dikter. Af *Arne Garborg.* Auktoriserad öfversättning af *Oscar Mannström.* Ur »I Helheim»: Nedfärden till dödsriket. Ur »Haugtussa»: Inledningssång. Mot solnedgången. Bön. 175

Arne Garborg. Af *Carl Nærup*... 180

Bilder: Arne Garborg. Buste af *Gustav Vigeland.* — Garborgs barndomshjem, Jæderen. — Kotbotnen. — Familjen Garborg. — Arne Garborg. Med autograf.

Hellen Lindgren. Brefsvar från *Robinson* 188

Bild: Hellen Lindgren. Med namnteckning.

Ur bokmarknaden. (Hellen Lindgren: Henrik Ibsen. Pehr Staaff: Satirer. Af *B. H. B.*) 190

Insända böcker 192

REDAKTIONEN AF ORD OCH BILD.

Sturegatan 52. Öppen kl. 10—12 f. m.
Allm tel. 987.

EXPEDITIONEN AF ORD OCH BILD.

Wahlström & Widstrand.
Brunnsg. 6—8. Öppen kl. 9 f. m.—7 e. m.
Rikstel. 36 22. Allm. tel. 61 59.

På WAHLSTRÖM & WIDSTRANDS förlag har utkommit:

HENRIK IBSEN

I hans lifskamp och hans verk
af HELLEN LINDGREN.
Pris kr. 2: 75.

Nervösa sjukdomar, **reumatism, ömtålighet** m. m. behandlas framgångsrikt hela året om å **Kneipp-Baden** vid **Norrköping.**

HALLINS KONSTHANDEL

22 DROTTNINGGATAN, STOCKHOLM ☆ ☆ ☆ ☆ ☆ ☆

STÖRSTA LAGER AF KOPPARSTICK, ETSNINGAR, FOTOGRAVYRER OCH FOTOGRAFIER EFTER KLASSISK OCH MODERN KONST ☆ JAPANSKA OCH KINESISKA KONSTSAKER ☆ ☆

SKULPTUR ☆ KERAMIK ☆ TENN

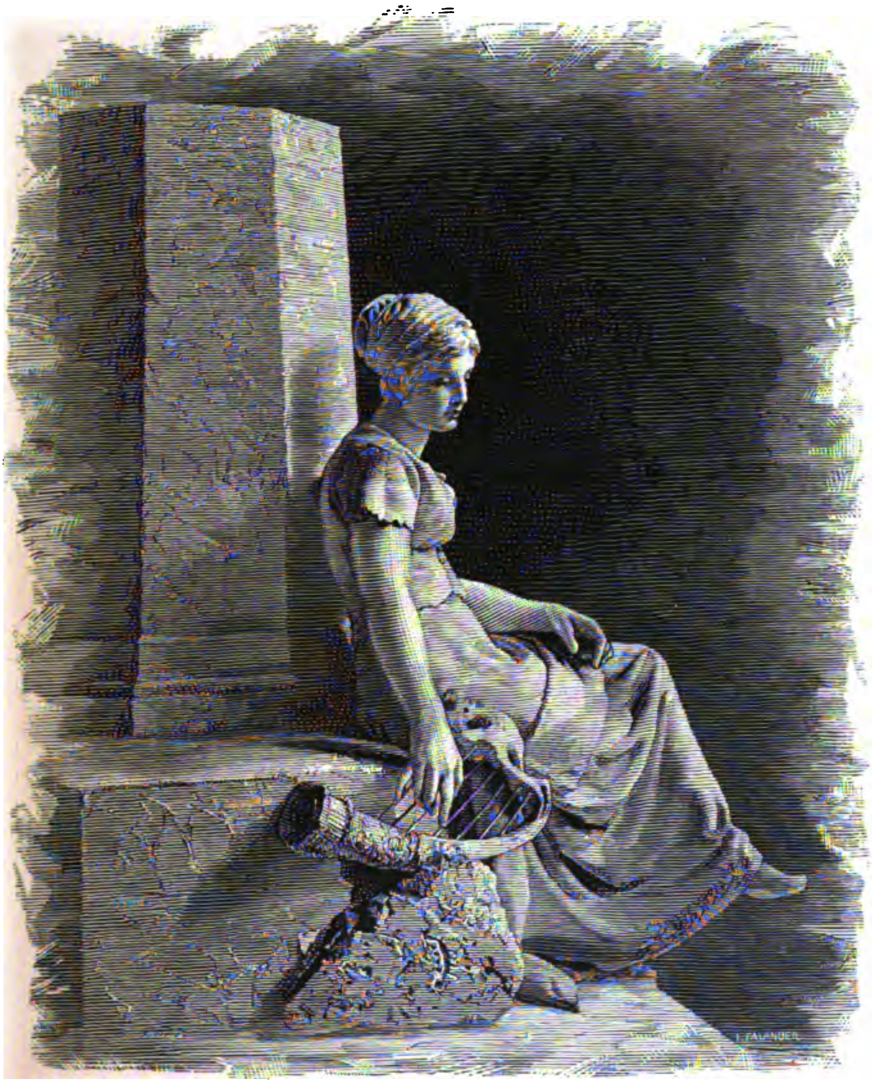

GEIJERS TANKE. STATY I BRONS
AF JOHN BÖRJESON. TRÄSNITT
AF IDA FALANDER.

Å fotställningen till Geijerstatyn i Uppsala.

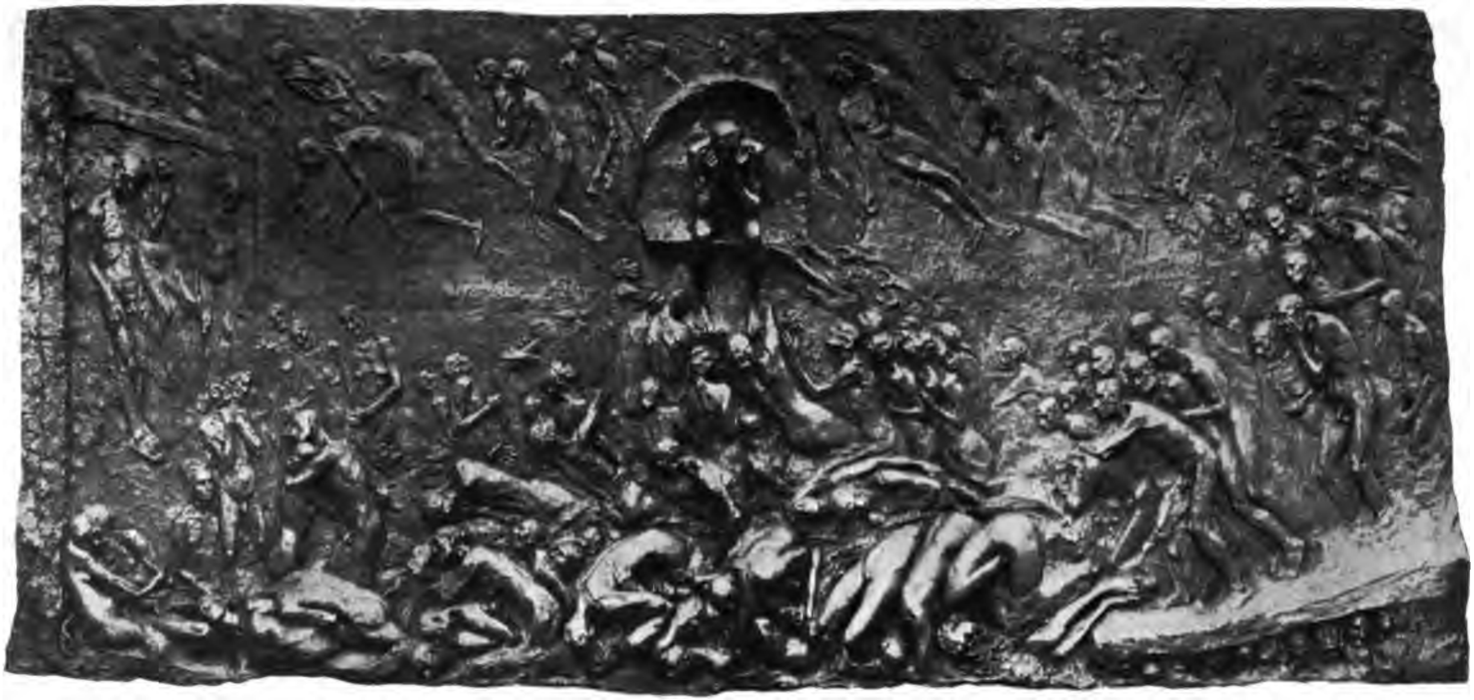

HELVETET. RELIEF I BRONS
AF GUSTAV VIGELAND.

Silfversparres nya graf. a. b.

I Nationalgalleriet i Kristiania.

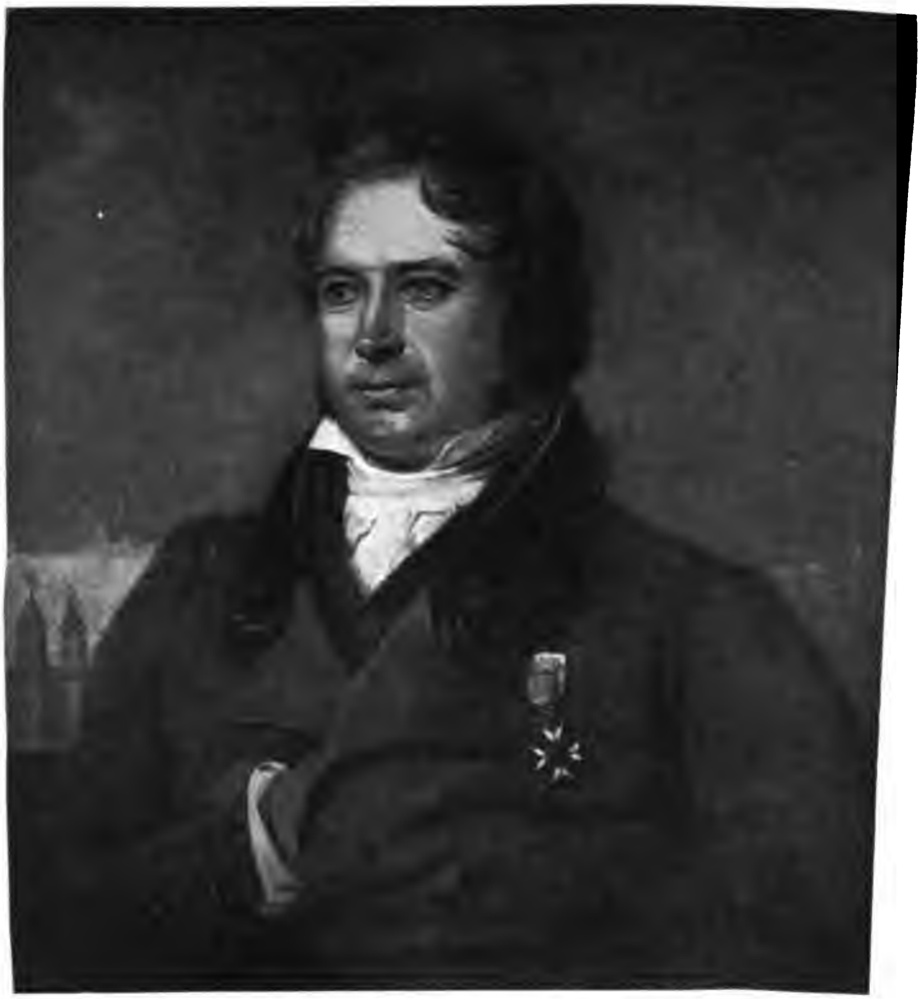

Geijer

OLJEMÅLNING AF J. G. SANDBERG (1828). *Tillhör öfverstelöjtnanten Gustaf Geijer.*

HÄFDATECKNAREN ERIK GUSTAF GEIJER.

AF L. M. BÅÅTH.

Med 11 bilder.

BILDEN af Erik Gustaf Geijer väntar ännu sin mästares pensel. Huru många minnestal, lefnadsteckningar och kritiska studier till en karaktäristik hafva icke framsprungit ur en städse hänförd beundran för denne utomordentlige man! Intresset har icke saknats. Men den, som vill gifva en allsidig belysning åt Geijers mäktiga personlighet, kommer snart på det klara med att denna uppgift fordrar mera, än han kan gifva. Så går det äfven här. Det skulle fordras en bok för att bilden skulle bli fullständig, och det skulle fordras utomordentliga krafter för att liksom i en skarp relief teckna Geijers bild.

Geijer var, som vi veta, ett märkligt, mångsidigt snille. Han började sin bana väl närmast som filosof och skald, var en fin och talangfull tonsättare, öfvergick omsider till att blifva historieskrifvare samt, i sin lefnads höst, ånyo filosofen och politikern, som kastade en lysande brandfackla ut bland de jäsande krafter, som i 1800-talets förra hälft, utan att ana hvad han så tydligt såg, byggde upp ett nytt samhälle och nytt statsideal i Sverige.

På dessa områden ligger storheten i Geijers personlighet. Denna är en makt, som tvingar sig in på oss, innan vi gå att studera hans snilles historiska verk, ty öfver dessa breder den städse sin djupa skugga.

Geijers personlighet är det som mera än något annat skapar hans bild. Svårigheten att teckna denna ligger däri, att den ej endast uppbars af ett ovanligt snilles verksamhet, utan ännu mera var ett kulturfenomen, om vi så må säga. Geijer hade omfattat den största mänskliga visdom, hans tid kunde gifva honom, och han hade af detta material skapat sin egen, självständiga insats i vetenskap och i sin tids allmänna rörelser, hvarigenom han gjorde sig till dess store lärare på sådant sätt, att han blef vår tids närmaste föregångare.

Geijer var också en af de största andliga krafter, som vakat öfver den tids barndom, i hvars rikare mognad vi nu lefva. Huru han var mäktig att göra detta, finna vi af de stadier, som hans personlighet i sin utveckling genomlöpte. Liksom de flesta stora människor, som genom sina insatser efterlämnat ett odödligt minne, genomgick Geijer detta själsdrama, ur hvars skärseld personligheten omsider framgår, och i strider af smärta och glädje sökte han sanningen och fann den inom sig själf.

Ur denna personlighetens inre utveckling framgick häfdaforskaren. Man skulle kunna tro, att åtminstone Geijers efterträdare i historieskrifningen, Fredrik Ferdinand Carlson, i sin minnesteckning skulle lämnat ett studium till Geijers historiska karaktäristik. Men hans korta teckning bär objektivitetens kyla. Om jag inom ett knappt omfång vågar det försök, jag känner är djärft — att gifva en om också ringa bild af *häfdatecknaren* Erik Gustaf Geijer —, kan detta försök så tillvida vara ett lyckligt val, som Geijer såsom historieskrifvare framstår i sin personlighets fulla utveckling och kraft. Ty här var Geijer i själfva verket, kanske mera än såsom filosof, summan af allt, hvad han var. Och såsom häfdatecknare var han den störste, ej blott för sin tid, utan för många tider, som Sverige ägt. De originellaste snillen skapa väl icke nytt af intet, ty de ösa ur ett af årtusendens arbete hopadt kunskapsförråd. Men det kan med skäl sägas, att Geijers storhet som häfdatecknare icke kan förklaras genom att ensidigt ställa honom i hans tids omgifning. Häfdatecknaren i hans personlighet sträckte sina rötter ned till många originella drag af hans naturell. Ehuru Geijer växte opp i Kants och Goethes tid, så förklarar icke detta ensamt hans historiska rykte.

Det är min afsikt att visa, att Geijers historieskrifning utbildades af honom på ett sätt, så att han egentligen lärde af sig själf. Om Tyskland kan berömma sig öfver sådana allmänt bekanta historiska snillen som Ranke och den nu aflidne Theodor Mommsen, äger Sverige en dem jämbördig, ja i vissa fall öfverlägsen like i Geijer.

Hvilken mäktig och rik inre utveckling genomgick icke Geijer! Hans tidigare ungdom var ingalunda invigd åt Klios tjänst. Melpomene och andra sånggudinnor lockade mera. Geijer kände föga, säger han, af den för ungdomen obligatoriska glädjen, ty han led af en tärande afund mot dem, hvilkas lifsriktning allaredan var utstakad och som kunde lägga en ny summa till den föregående dagens insats i sin lugna lifsutveckling.

När Geijer år 1799 vid 17 års ålder — han föddes den 12 januari 1783 på Ransäters bruk i Värmland — kom till universitetet i Uppsala, ägnade han sig med största förkärlek åt musiken, som han så ifrigt dyrkat i sitt Värmlandshem — Geijer spelade ju från Schubert till Haydn och Mozart. Han ägde ett starkt kunskapsbegär, men han kunde ej hålla fast vid några bestämda studier, minst de historiska, om han också studerade mycket. Geijer blef — liksom Runeberg — aldrig någon böckernas man, trots sin djupa lärdom. Hans anlag voro i ungdomen mycket obestämda, och han läste åtskilligt från olika håll för att kunna finna något, som kunde öfvervinna hans brist på självförtroende. Geijer sökte sig själf, under år af brinnande kunskapsbegär och aldrig hvilande tankar, i en sinnesstämning, som i ensamma stunder gränsade till förtviflan.

Att Geijer, trots sin fullkomliga ovisshet om sin lifsuppgift, djupast inom sig själf ägde ett medfödt historiskt sinne, visade sig i dessa år, då han 1803, vid 20 års ålder, skref sitt af Svenska akademien prisbelönta *Äreminne öfver Sten Sture d. ä.*, hvari ett betydande historiskt åskådningssätt tydligen framträder, hvilket i förening med uppsatsens affattande i Lehnbergsk vältalighet ytterligare tilltalade de akademiska traditionerna. Men lika tillfällig som orsaken till detta historiska förstlingsalster var, lika tillfälligt var också hans historiska författareskap. Välbekant är, att detta äreminne skrefs i en uppjagad känsla af indignation öfver de bekymmer, man hyste öfver Geijers universitetsstudier. Geijer ville icke gälla för en yngling utan stadga.

En sådan var Geijer likväl i en djupare mening, än han själf kunde ana. Det var filosofien som skulle bringa jämvikt åt hans sinne. Filosofien blef också för honom ett lifsbehof. Geijer hörde till de stora människor, som af en inneboende kraft omedvetet drifvas fram mot högre mål än de ännu uppnådda. Dessa stora uppgifter kräfva af sin man en självständigt genomarbetad lifsåskådning, och omätligt har äfven för Geijer filosofiens inflytande varit.

Så länge Geijers världsåskådning saknade sina fasta konturer, förblef han fullkomligt oproduktiv. Han måste lägga bakom sig år af en genomkämpad lifserfarenhet, innan morgonen rann upp för hans mångsidiga produktion. Därunder upptog studiet af den tyska filosofien alla hans krafter. »Kants, Fichtes, Schellings skrifter ha under åratal» — säger Geijer i sina Minnen år 1834 — »ej kommit af mitt bord, hvarom deras utslitna ryggar i min bokhylla ännu vittna.» Det trägna studiet är kanske mindre anmärkningsvärdt än den kritiska oppositionslust, hvarmed Geijer upptog denna filosofis teorier.

Geijer var väl hela sitt lif, och icke minst mot slutet däraf, en *sökande* ande, men han ville sätta sin personlighets väsen in i hvad han såg och lärde. Detta obetvingliga behof att trycka sin personlighets prägel på sin omgifning och sin tid är ett genomgående och genast i ögonen fallande drag hos Geijer.

1811 är det år, då Geijer egentligen började sin så lysande författareverksamhet. Vid denna tid hade han med filosofiens hjälp arbetat sig fram till medvetande om sin egen kraft. Det är den tid, då känslan af säkerhet på egen mark lyser i hans skrifter med en ungdomlig hänförelse. Det var då Geijer diktade »Vikingen» och »Odalbonden», då han skref sin anmälan af tidskriften Iduna, då han framlade de första frukterna af sina filosofiska och historiska studier. Det var strängt praktiska drag i de lifsfulla teckningarna. Här förstår man hvilken kraftfull personlighet Geijer var. I »Odalbonden» brusar som en mäktig ström krafvet på personlighetens frigörelse i dess naturliga riktning. Geijer var icke som Viktor Rydberg uppfylld af en mild spekulations hänförelse eller drömmarens mystik. Han var en personlighet af en kraft, som i mycket vidsträcktare mån inverkade på sin tid.

Det är framför andra den danske litteraturhistorikern Valdemar Vedels förtjänst att hafva ägnat ett lyckligt och kärleksfullt studium åt Geijers karaktär, äfven om bilden verkar mera splittrad än samlad. Han har med rätta visat, att rikedomen af tekniska egendomligheter i Geijers produktion förklaras i väsentlig mån af Geijers naturell. Ett rent sinnes naiva och friska förhållande till tillvaron och naturen var den rika, naturliga grunden för Geijers själslif. Med de starkaste känslor var Geijer fästad vid hembygden i Värmlands dystra skogar och vilda berg, men sedan gammalt låg där i hans ursprungligen från Tyskland under Gustaf Vasa invandrade bergsmanssläkt praktisk håg, parad med värmländingens kraft och ifver. Så skrifver också Geijer, att hans hjärta klappade af glädje vid åsynen af en vinterdag vid bruket med »kol- och tackjärnskörare i långa rader med rimfrost i skägget» och de tunga hammarslagen skallande vida omkring: »det är en tafla att se, en tafla att lefva!»

Det var verkligheten utan någon sentimental utsmyckning som Geijer ville se i allt. Hans praktiska lifssyn framträdde äfven i hans religiositet, djup och naiv på en gång. Denna lifsåskådning uppbars af en stark humanitetskänsla. För honom fanns det mycket mera godhet i världen än man kunde ana. Geijers ädla sinne, hans människokärlek, hans frihetskänsla, hans glada optimism voro hans egen oförstörbara natur.

Denna personlighet, fylld af så mycken hög och sann mänsklighet, var det som trängde sig fram till en därefter lämpad världsåskådning. Det var Geijers uppgift att låta en sådan personlighet genom granskning af sin tids världsåskådning bilda en annan lifssyn för kommande släkten. En sådan oerhörd uppgift löses icke på en dag; den sysselsatte Geijer hela hans lif, men redan före 1811 hade den vunnit en afslutning, som i sin mån bestämde den kommande utvecklingen.

I en afhandling, samma år, *Om historiens förhållande till religionen*, lyser Geijers ursprungliga, praktiska lifssyn fram. Denna skrift har för vår kännedom om filosofiens inflytande på Geijers historiska uppfattning större vikt än man plägat tillerkänna den. Hvarför finns det historia? En sådan finnes, säger Geijer, i det att den skildrar hvad som händt, ty den kan icke vara någon lag eller annat, emedan ingen kan på förhand säga, huru människan skall bära sig åt. Människan ledes af ett rent praktiskt behof, af en drift att befordra sin frihet; häri ligger grunden för alla människors vilja. Samhället är en organism af sådana drifter och viljor, och utvecklingen skall lära människan, att hon äger en frihet. Hennes personlighet skall kallas till lif. Om friheten handlar historien med afseende å lagar och samhällets struktur, och denna frihet måste historieforskaren ständigt hålla i sikte.

Geijer från 1811 är för visso den store Kants lärjunge, som förkunnar mästarens läror. Vår samtid är arftagare till detta tyska världssnilles yppiga gåfvor, och af dessa har historieforskningen tagit en af de största lotterna. Omätligt är det inflytande Kants filosofi utöfvat på den historiska uppfattningens utvidgning och fördjupande. Före honom hade man icke något ordnadt begrepp om friheten som immanent i alla mänskliga sträfvanden. Kant införde en sådan världsåskådning i historieskrifningen i form af staten såsom medelpunkt, inom hvilken dess medlemmar sträfva att ej blott som medborgare, utan såsom *människor* utbilda friheten för sig själfva och andra.

För den, som ser historien sålunda, blir hon egentligen politisk, men ytterst alltid mänsklig. Detta betraktelsesätt var Geijers, såsom han fullständigast utvecklade det i sin filosofi mot slutet af sin lefnad.

Hvad Geijer i sin ofvannämnda skrift »Om historiens förhållande till religionen» säger, är alltså, att friheten är historiens grundval. Men detta är blott en filosofisk grundtanke, som icke lämnar någon väsentlig förklaring af den originalitet, Geijer i historieforskningen senare skulle själf utbilda, om den ej sättes i samband med Geijers egen individualitet. Det har blifvit sagdt, att Geijer »var en lärd och en tänkare mera än de flesta, men han var därjämte människa mera än de flesta».

Låtom oss stanna vid dessa ord, som kunde stå som ett sant och värdigt motto öfver hans minne! Det är icke nog med, att Geijer förvärfvade sig dåtidens modernaste och djupaste visdom. Han gjorde detta, icke af kunskapsbegär allenast, utan af ett inre behof att fylla sin ande därmed för att självständigt utforma den. Filosofien var så att säga förkroppsligad i Geijer och innerligt sammansmält med hans karaktär. Huru många af våra historieskrifvare är det väl, om hvilka detta kan sägas! Huru oberörd i djupare mening var icke Fryxell af en dylik praktiskt förvärfvad världsåskådning!

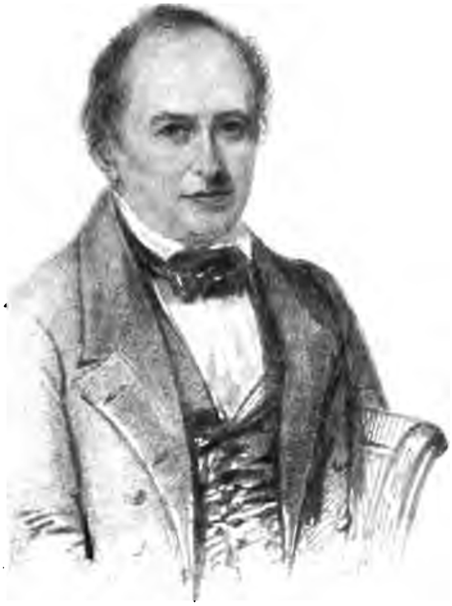

ERIK GUSTAF GEIJER. BLYERTSTECKNING AF MARIA RÖHL. 1830. *I kongl. biblioteket.*

Vi göra ett steg fram i tiden till 1819, till Geijers föreläsning *Om historiens nytta.* »Det fordras — säger Geijer — känslan af det enskilda välordnade lifvets hela oskuld, det fordras känslan af naturens egen rätthet och enfald för att kunna förstå det minsta af den konstiga byggnad, som kallas stat. Det historiska intresset är intresset för det mänskliga i händelser och handlingar, och för att äga det fordras ej mindre än att vara människa.»

Man måste vara människa i den mening, att man icke blott af kunskapsbegär eller, som Geijer säger, ren nyfikenhet betraktar historien, utan så, att man vill deltaga med sympati och medkänsla i det mänskliga lifvets skickelser. Här talar Geijer i självfva verket om ingen mindre än sig själf. För en man som han, med hans djupa människokärlek, måste historien afteckna sina bilder på ett lefvande sätt, såsom den endast kan göra det inför en innerlig försänkning i äfven de aflägsnaste tiders händelser, hvarom urkunderna tala med en genom sekler försvagad stämma. Historien måste få nytt lif och dess bilder formas af en kärleksfull hand, som ser det mänskliga evigt upprepa sig självft, som i de historiska personerna ser människor, som lidit och jublat i smärta och glädje alldeles som vi, äfven om århundradens griftero sluter sig öfver dem.

I ett annat sammanhang skola vi också se, att i Geijers historiska mästerverk, *Svenska folkets historia*, som utkom 1832—36 i tre delar, denna Geijers höga mänsklighet finner många vackra och sanna uttryck. Det lefvande lif, som slår oss i friska, välgörande fläktar till mötes från äfven dessa blad, är skapadt af Geijers djupa förståelse och intresse för människors genomlefda öden, i hvilka han lefver sig in som en skådespelare i sina figurer, och därvid glömmer sig själf. Sitt historiska hufvudverk har Geijer skrifvit såsom en man i lifvets fulla mognad. Det är en lugn, upphöjd, behärskad tänkare som låter pennan nedskrifva de bilder, som verkligheten format för honom, och dessa bilder äga en originell prägel i sin teckning. Knappast någonstädes hör man Geijer uttala några ord om sitt personliga sätt att se lifvet i alla dess skiftningar.

Därför måste vi på andra vägar, såsom vi göra, söka oss fram till Geijers personlighet. Midt under utarbetandet af sin stora historia skref Geijer i sina minnen år 1834 om historien: »Jag intresseras blott af det *mänskliga* däri — karaktärer, seder, lagar, samhällsförhållanden; allt äfven i det minsta drag i bilden af ett mänskligt tillstånd är mig naturligen viktigt, och jag skyr ingen möda att uppspana det. — — Det mänskliga samhället i alla sina likheter och olikheter under särskilda odlingsgrader och omständigheter har alltid varit mitt älsklingsämne. Det närvarande, det förflutna, allt är mig i detta hänseende intressant.»

Det är främst friheten, som är en mänskligt gifven rätt för en hvar, för hvilken Geijers snille lågade. Geijer var dock allt för objektiv i sin historieskrifning för att däraf skapa någon självfgjord konstruktion utan faktiskt underlag. Ett drag i Geijers själslynne förklarar detta förhållande: hans utpräglade sinne för det verkliga. Detta praktiska element kämpade mot skaldens fantasi och känsla, och denna strid hade ett säreget förlopp. Under Geijers yngre år togo de senare öfverhand öfver det förra, under de äldre var förhållandet omvändt, om vi också ingalunda får tro, att Geijer förföll i en torr och tråkig realism. Sina naturliga anlag kan ingen förkväfva. I de historiska uppsatser, jag nyss omtalat, förklarar Geijer, att historien är en rent praktisk lära om hvad som händt. Och i sina »Minnen» omtalar Geijer, att hans första historiska föreläsningar »vittnade mera om fantasi och känsla än om förstånd och insikt». Sådan var Geijers »poetiska ingång i historien». Han blef nämligen t. f. professor i Uppsala 1815 och ordinarie 1817. Det var här som vetenskapsmannens stränga kraf trädde honom till mötes. Där få ej känslan och fantasien dominera, men ej heller förståndet ensamt. I det senare fallet uppstår en konstruktion, »det självfgjorda sammanhanget i sakerna», säger Geijer. Sammanhang i historien var ett problem, som Geijers samtid först sökte genomföra i Tyskland, men man befann sig där ännu icke på någon starkare grund. Det är den historiska vetenskapens svåraste uppgift att finna det rätta måttet och den rätta formen för en historia, som ej består af en mängd lösa fakta.

Det är i sådana försök olika historiska skolor hafva uppstått. Ty äfven om det är klart, att historien skall skildra, hvad som i verkligheten funnits till och icke något annat, så blir det dock en fråga, *hvarför* något händer och sker, och hvarthän allt syftar och utvecklar sig. Man kan på olika sätt uppfatta tillvarons mening och slut, men det är en sådan uppfattning, som i så fall förbinder de oändligt talrika händelserna sinsemellan. På så sätt blir det ett sammanhang, en mening i historia.

Vi hafva sett, att det mänskliga i historien och därvid, från politisk synpunkt, friheten bestämde för Geijer karaktären af all historisk utveckling. Det är den som kastar sitt förklarande sken öfver de mänskliga handlingar och företeelser, hvarom historien handlar. Detta är ju något annat än 1700-talets historieskrifning, som trodde sig endast ha att tala om »det märkvärdiga, som i världen sig tilldragit»! Det vore dock oriktigt, att antaga, att denna princip om friheten *uteslutande* skulle bilda ett därpå uppbygdt sammanhang i Geijers historia. »*Sammanhang!* — utropar Geijer — Hvad är kostligare, nödvändigare. Ja, men *sakernas eget.* En glimt af detta är lycksalighet — men endast belöningen för långvarig möda. Den, som närmar sig till tidens susande väfstol, finner snart, att ej här allt går så trådrätt efter vissa formler. Flit, försakelse, ödmjukhet, rent sinne äro för häfdaforskaren ej mindre nödvändiga än för naturforskaren; ja mer. Han kan lika litet skapa sitt föremål. Han har att göra med ej mindre verkliga verkligheter.»

Så uttalar Geijer sin åsikt om realismen i historieskrifningen. Han reducerar historieskrifvaren till en sanningens lydige tjänare, som måste ödmjukt höra hennes röst, såsom den lyder i själfva företeelsernas brokiga mångfald, och därvid icke »titta i vädret, utan snarare se sig väl för fötterna». Geijers filosofiska frihetsideal var ingen doktrin; intet svärmeri, utan betingades af källmaterialets bindande konsekvens.

Huru ofta känna vi icke detta sanningskraf ljuda för oss, och det är denna realism, den moderna historieforskningen tror sig ha tagit i full besittning, ehuru den nog någon gång lider af det felet att omedvetet fullfölja en viss afsikt, ungefär som man predikar moral i en tendensroman.

Geijers betydenhet för historieskrifningens teknik är dock större än den att hafva gifvit ett utmärkt mönster för en verklighetstrogen framställningskonst, hvari en utomordentligt fin känsla och stort skarpsinne för sakernas inre halt, deras nödvändiga orsaker och följder låter sakernas »eget sammanhang» framlysa i vidsträckt män.

Hans största betydelse ligger, synes mig, i hans sätt att uppfatta och genomföra detta »sammanhang», som gjort hans historia om svenska folket så berömd. Häfdatecknaren kunde, sade Geijer, icke hjälpa sig fram i historien med några allt förklarande och bestämmande lagar, utan måste förväntansfullt »lyssna till tidens susande väfstol», och nedskrifva hvad han hörde liksom i en diktamen. Därigenom fortlöper visserligen en sammanhängande berättelse, ty företeelserna äga både orsaker och följder. Men på ett ställe i Johan III:s historia säger Geijer: »Om någonting är klart af historien så är det detta: att det personliga i henne är viktigast. Hon är ej en följd af satser och sanningar, utan af

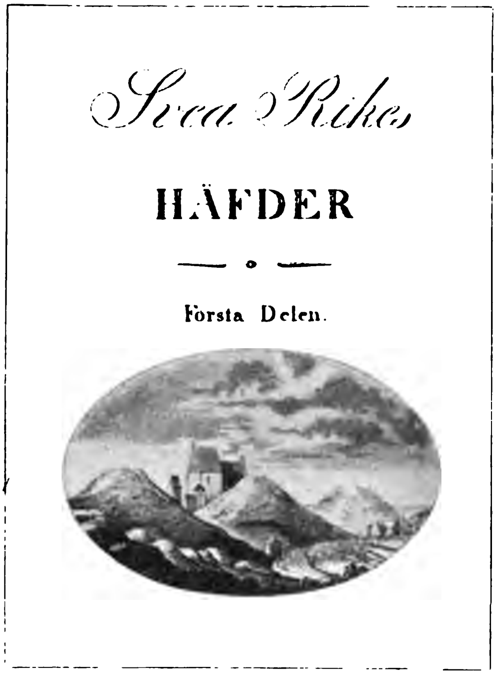

Svea Rikes

HÄFDER

Första Delen.

vilja och handlingar, ej teoretisk, utan praktisk.»

Förklaringen till hvad som händt och händer i världen ligger i den hos människan inneboende självbevarelsedriften till godt eller ondt. Detta är en rent praktisk fråga. Hennes brottsliga bruk eller goda vilja sträcka sina verkningar framåt »för århundraden, för alltid». Det är däraf nationerna få lida eller njuta.

Människan kan därigenom skapa krafter i utvecklingen, som bestämma såväl den enskildes som folkens öden.

Geijer har därför icke ensidigt betonat stora historiska personligheters förmåga att bestämma utvecklingen af folkets öden, lika litet som han gjort dem till blotta kuggar i ett maskineri. De kunna väl taga folken med sig genom sina starka viljor, men de äro i hvarje fall beroende af i utvecklingen verkande krafter. Dessa krafter äro inga förutbestämda lagar, utan de äro oupphörligt växlande och hvarandra aflösande företeelser i hvarje tids miljö. Så är t. ex. Kristiern II:s tyranni och Karl IX:s blodiga bana ej beroende af någon personlig grymhet, utan af de tidomständigheter, under hvilkas inflytande dessa drefvos framåt. Vi skola snart närmare uppehålla oss härvid.

Historien är ingen lag, som säger huru människan *skall* handla eller kommer att handla; den är blott *erfarenhet* om verkligheter som ingen mänsklig logik kan bemästra.

Om jag hänvisar till ett af den tyska historieskrifningens ideal, tror jag mig bäst kunna framhäfva Geijers originalitet som häfdatecknare.

Huru skiljer sig icke Geijer från Ranke i det stora problemet att finna ett sammanhang i historien! Ranke låter människorna och folken lefva och kämpa under högre, ur det gudomligas världsförsyn ledda idéer, hvarom de icke hafva någon medveten kännedom, men af hvilka de likväl drifvas framåt. Geijer ser inga sådana idéer eller lagar. Han är ungefär samtidig med Rankes tidigare produktion men likväl här framför honom. Historien framställer verkligheten själf, inom hvilken kollektiva krafter bestämma och reglera människors handlingar. För att förklara denna verklighet lät Geijer smidigt böja sin uppfattning efter de växlande företeelserna och uppnådde sålunda sitt berömda sammanhang. Denna intelligensens smidighet är det Geijerska snillets underbara hemlighet. Rankes realism bestämde icke självständigt sammanhanget mellan de historiska företeelserna, hvadan hans metod öfvergifvits af nutidens forskare. Rankes »sammanhang» bestämdes företrädesvis af *transcendenta*, Geijers af *immanenta* krafter.

I ett öfverskådligt, enhetligt perspektiv ligger i Geijers historia det svenska folkets öden framför oss, och tack vare hans verklighetssinne, är den ännu i sina hufvuddrag lika litet föråldrad och lika mästerlig. Man har sagt, att det är

E. G. GEIJERS HUS I UPPSALA.

Geijers odödlighet att hafva gifvit det svenska folket en ny historia. Sanningen häraf ligger i hans personlighet, och endast en ny sådan skall åter kunna gifva Sveriges folk en annan historia.

Till de skrifter, vi redan omtalat, bör läggas den i stora drag planerade studien *Feodalism och republikanism*, tryckt 1818 i tidskriften *Svea*. Här sökte Geijer djupt ned i historiens svåråtkomligaste gömmor, och på denna väg kunna vi icke här följa honom.

1825 utkom första delen af *Svea Rikes häfder*, omfattande endast den nordiska sagotiden. Jag vet icke något skönare ställe i vår historiska litteratur än det geniala inledningskapitlet *Landets natur*, som med rätta blifvit kalladt »den praktfullaste vestibul till de svenska häfdernas tempel». Det är en geografisk och topografisk skildring af Sveriges land, om hvars folk Geijer nu stod i begrepp att skrifva. Hvilket lif, hvilken åskådlighet i teckningen! Det märkliga i denna väldiga torso är en oändligt fin känsla för just *svensk* natur, och knappast kan någon svensk med större kärlek gjuta det svenska lynnet in i en sådan tafla. Hvad vårt land är under årstidernas växlande skiften, hvad det kräfver af sitt folk — arbetsamhet och ordning för att det skall njuta af dess skatter — och huru denna växelverkan mellan natur och folk danar dess karaktär, dess folklynne, få en lika skarp som trovärdig relief af Geijers mästarehand. Sveriges på kontraster så rika natur afspeglar sig i svensken. »Så tyckes hos människan samma motsägelse framträda emellan kraftyttring och hvila, liflighet och tröghet, som visar sig i den nordiska naturen.» Skönheten i denna skiss fängslar genom den poetiska värmen, den ungdomliga hänförelsen och stilens lugnt flödande behag. Geijer hade icke sett mycket då af Sverige och likväl genom studier och sin konstbildande fantasi skapat en dylik tafla.

Svea Rikes häfder voro afsedda att utgöra en vidlyftig historia. Af ekonomiska svårigheter och offentliga uppdrag afbröts fortsättningen af den första de-

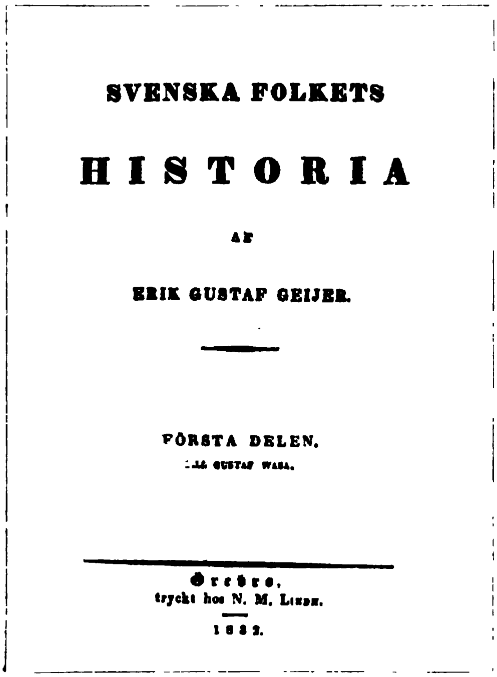

SVENSKA FOLKETS
HISTORIA
AF
ERIK GUSTAF GEIJER.

FÖRSTA DELEN.
TILL GUSTAF WASA.

Örebro,
tryckt hos N. M. Lindh.
1832.

len. Denna upptogs delvis i en ny historia. Geijer hade före 1825 beslutat att i mindre omfång utföra sin historieskrifning, och denna tanke fick ett yttre stöd i uppdraget att för en s. k. tysk världshistoria skrifva Sveriges historia. Frukten häraf blef *Svenska folkets historia*, som dock afslöts redan med Kristinas tronafsägelse. Vid detta verk af ett stort snille skola vi nu dröja.

De hufvudtankar, som i ett fast, oafbrutet sammanhang uppbära Svenska folkets historia, röra sig om förhållandet mellan konung och folk. Det sätt, hvarpå Geijer uppfattat denna så att säga jämsides löpande parallelserie, utgör det nya och för den historiska uppfattningen i allmänhet så fruktbärande elementet i vår historieskrifning. Däri skiljer sig Geijer afgjordt från sina föregångare, liksom han själf blef en föregångare för vår egen tid. När vi i Geijers historia stå inför folkungarnas begynnande tidsperiod, se vi, att här uppränningen sker till de två hufvudkrafter, som ömsevis hade öfvertaget. Det är konungamakten och adeln. De hade byggt, säger Geijer, ett hus i höjden, som rymde folkets stora skaror, men i striden om makten öfver folket sökte de störta hvarandra utför murarna.

Utvecklingen söker realisera folkfriheten. Konungamakten hade verkat för en stor politisk uppgift: att trygga ordning och lugn inom riket. »Sveriges medeltid är — säger Geijer — full af oreda och har ingen glans att därmed besticka ögat.» Birger Jarl och Magnus Ladulås äro egentligen de enda regenter, som denna tid kunde upprätthålla konungamaktens fridstiftande och skyddande verksamhet till förmån för de ringes och fattiges rätt. Det är adeln, eller rättare sagdt de »store», de politiskt mäktige, som störtat konungamakten och icke verkat för statens allmänna intressen, utan för sina egna. Frukten af deras inbördes strider blef särskildt den för Sverges folkfrihet och nationella bestånd så olycksdigra unionen. Härom handlar först det i så många fall genialiska kapitlet: »Främmande konungar. Unionen till Sturarne», däri uppfattningen af denna tid var alldeles ny och förut aldrig hörd i en sådan form. Främmande konungar! Hvilken förnedring ligger icke i dessa ord! Belysande både för Geijers uppfattning som för hans så ofta epigrammatiska stil äro hans berömda yttranden om unionen: »I verkligheten var nu konungens plats i svenska samhället förlorad. Till namnet är den kvar, och de store, som ej unnade den åt hvarandra, införde främmande konungar i landet. Men främlingarnas välde gör äfven en sådan konung som Magnus Eriksson saknad, och långt efter hans död hör man ännu hans regering motsättas utländningarnas tyranni. Om tronen och riket besluta de mäktige efter tillfälliga intressen och genom sådana knytes äfven de tre nordiska rikenas bekanta förening:

en händelse, som ser ut som en tanke. Men hvad en sådan förening var eller kunde blifva, därom förmärktes ingen slags aning hvarken hos stiftarna eller någon annan, hvarföre ock den yttre föreningen födde inre söndring och unionen blott är ett stort namn, som gått förbi utan begrepp.»

Huru karaktärisera icke dessa sammanträngda, kärnfulla ord det förnedringstillstånd, hvari Sveriges folk sjunkit! Dess yttre stöd, ett svenskt konungadöme med dess statsgrundsatser, hade fått böja sig för afund, splittring, tillfälligheter af alla slag. Det är en svenska folkets Sturm- und Drangperiod. Erfarenheten har äfven för folken vuxit fram som en bitter frukt. Det till ett ordspråk vordna uttrycket: »en händelse, som ser ut som en tanke», blottar i ett slag planlösheten, när ingen sammanhållande kraft fanns.

Konungamakten blef det medel, hvarmed Gustaf Vasa byggde upp ett nytt och fritt Sverge. För detta Sverge kämpade hans son, Karl, i striden mot adelns splittringsarbete. Adelns roll var utspelad äfven i Axel Oxenstiernas politik. Geijer säger om honom: »Men att han i betydenhet ej mera blef den han varit, därtill var hufvudorsaken ej en ung kvinnas nyck på tronen, utan ministerns förändrade ställning till tron och rike. En statsmans rätta verksamhet går endast ur statens medelpunkt med strängt afseende på det hela. Hans styrka ligger ej i gunst och personer, utan i den allmänna rättvisa, säkerhet och ordning, för hvilka han lefver och hvilka han är kallad att bevaka.» Efter det stora kriget blottade sig samhällets inre byggnad: ståndsskillnaden hade skärpts, allmogens politiska själfständighet hade försvagats, dess äganderätt till jorden ifrågasattes och

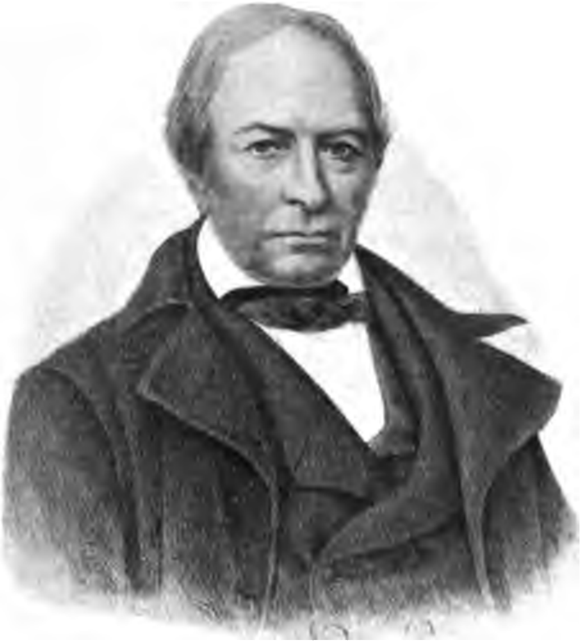
ERIK GUSTAF GEIJER. LITOGRAFI AF SALMSON.

förtryck frodades. »Det var en tid» — säger Geijer på ett ställe — »då adeln sökte göra svenska bonden lifegen.» Sådana samhällsförhållanden hade under kriget uppstått. »Att vilja grunda fredstillståndet på de förhållanden, som kriget af sig födt, var utan tvifvel ett stort misstag; och från detta misstag kunna vi ej frikänna Axel Oxenstierna. Därföre är hans politiska lefnad slut med freden. Det är en ny begynnande sakernas ordning, som, skjuter honom åt sidan; däruti, mera än i ålderns försvagning, låg nu hemligheten af hans vanmakt. Sveriges framtid bestämdes utan honom och mot honom. Kristina är själf däri hufvudpersonen. Med alla de förebråelser, hon fått och förtjänar, kan man likväl hvarken neka henne snille eller mod, och hon har ej njutit nog rättvisa för den ståndaktighet, hvarmed hon mot de stora genomdref sitt eget beslut att i Karl Gustafs händer nedlägga en spira, som blifvit henne för tung.»

Redan den yttre formen, hvari dessa ord klädas, ingifver genom sin originalitet omedelbart en känsla hos läsaren, att de visa hän på en tänkare, hvilkens stil, sammanträngd och fylld af ett tungt och rikt innehåll, erinrar »i sin aningsrika energi och ordkarghet om de gamle nordboarnes kärnspråk».

Här är innehållet mättadt af den grunduppfattning, Geijer hyste om betydelsen af svenska folkets historia. Utvecklingen arbetar att utbilda statsenheten inom ett mått af »rättvisa, säkerhet och ordning». Detta ideal hade, som vi sett, Geijer efter Kant uttalat år 1811, men grunden för Geijers frihetskänsla var ej blott filosofisk, utan hans brinnande medkänsla för det mänskliga.

Den anda, som förde Geijers penna, var hans humanitetskänsla och på en sådan grund fäller Geijer sina historiska domar. Aristokratien hade arbetat för sina intressen, som befordrade förtryck och maktsplittring. Endast inom staten kunde friheten vinnas, och denna åter endast genom konungamakten. Denna inrättning kan befordra medborgarnas lika frihet, och den är icke umbärlig, äfven om *konungarne* af personliga lyten och fel eller af tidsomständigheterna försummade sina höga uppgifter. Sveriges historia lärde Geijer, att konungarna uträttat ett stort arbete genom att försvara den allmänna friheten inom staten, mot klassernas och partiernas makt och godtycke.

Så kunde Geijer samla dessa åskådningar i det kända epigrammet, att »svenska folkets historia är dess konungars».

Har icke Geijer härigenom gifvit prof på en ensidig uppfattning, som skulle kunna stämplas som en öfverdrifven rojalism och en tydlig orättvisa mot adeln?

Denna fråga var det som Fryxell år 1846 just upptog i sin bekanta stridsskrift mot Geijer *Om aristokratfördömandet i svenska historien.* Denna vidlyftiga strid, af samtiden följd med spändt intresse, är för oss af ringa betydelse, åtminstone från politisk synpunkt. Jag har förut i denna tidskrift sökt gifva Fryxells minne det mått af beundran, som det i riklig mån kräfver. Det är för visso icke rätt att säga för mycket vackert om Geijer. Men så mycket må sägas, att Fryxell gent emot Geijers konsekventa, historiska sammanhang och hans rika världsåskådning ej har något motsvarande att uppställa. Fryxell är också nästan alldeles främmande för Geijers personlighet. Fryxell är stark i historiens detaljer, men ej så i sammanhanget. Adeln var för honom blomman af »folkväldet» och konungarna voro folkfrihetens förtryckare, framför allt under envåldets dagar.

Fryxells frihetsbegrepp var republikanskt, Geijers mänskligt.

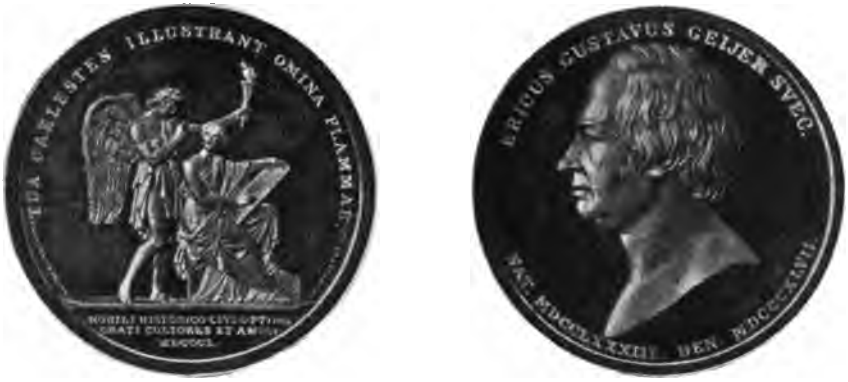
TUA CAELESTES ILLUSTRANT OMINA FLAMMAE
ERICUS GUSTAVUS GEIJER SVEC.
NAT. MDCCLXXXIII. DEN. MDCCCXLVII.

MEDALJ ÖFVER GEIJER MODELLERAD AF C. G. QVARNSTRÖM.

Däri, i den mänskliga tillvarons gåtor, ligger den afgörande motsatsen mellan dessa båda kraftiga andar. Konungen skulle vara »en svenska folkets man» säger Geijer om Gustaf Vasa. Detta Geijerska »infall» — och sådana ville Fryxell helst nagelfara — innebar ytterst, att det svenska samhället var en grupp af människor, icke af artificiella riksstånd, och att det icke är ståndsrättigheter, utan personlig rätt all mänsklig utveckling söker realisera. Dessa tankar ligga förborgade i Geijers historia, om de också tydligast framhöllos först efter Geijers affall. Men de må här upptagas, vittnande om, att Geijer ägde ett allt för djupt allmänmänskligt intresse för att vara ensidig demokrat eller adelshatare. Konungamakten kunde och hade främjat denna rätt till frihet. Hvarför kunde den detta? Svaret härpå gaf i sista hand erfarenheten, ej ett godtyckligt antagande. Denna lärde, att det svenska folkets utveckling ytterst varit under konungarnas omvårdnad.

Det har sagts, att Geijer icke lämnar någon karaktäristik af de ledande historiska personerna. Detta är sant, om man därmed menar ett *psykologiskt* porträttstudium. Huru blygsam är icke i detta fall Geijers karaktäristik af Kristina i jämförelse med Rankes metafysiska analys af hennes personlighet! Geijer har sagt, att endast det mänskliga i karaktärerna intresserade honom. Däraf se vi redan, att *individualiteten* i historien för Geijer är underkastad det mänskligas former. Yttre tidsförhållanden och andra omständigheter inverka på äfven de största människors vilja och handlingar, och det är från historisk synpunkt denna kollektivism som karaktäriserat individerna, de må vara konungar eller något annat på samhällets trappsteg. De historiska karaktärerna framgå i Geijers teckning ur sin miljö och sina handlingar. Detta följer af den historiska grundåskådning hos Geijer, vi ofvan lärt känna. Kristiern II karaktäriseras genom en rad för honom typiska handlingar, som Geijer omnämner, och *därefter* säger Geijer: »En konung, hos hvilken man ej vet, hvilketdera mest fängslar uppmärksamheten, allt hvad han företagit eller allt hvad han öfvergifvit, hans djärfhet eller hans svaghet eller det mångåriga elände, hvarmed han umgällde en kort och illa använd makt. — Det gifves människor, hvilka liksom stormfåglarne före ovädret äro varningstecken vid annalkandet af stora skakningar. Kristiern utan medelpunkt, kastad mellan alla sin tids olika riktningar, är en sådan varelse — att rädas före eller att beklaga.»

Om Axel Oxenstierna skref Geijer, att han väl gjort Sverige de största tjänster, men likväl en gång misslyckats. »Det är genom sådana motsägelser, det är genom en sådan tids och omständigheters inverkan äfven på de utmärktaste karaktärer, som man lärer sig förstå det rörande af skuggorna i mänsklig storhet och att blifva på en gång rättvis och billig. Jag har bemödat mig att vara det.»

Det är genom denna medkänsla, denna sanningskärlek som Geijer breder ett försonande skimmer öfver t. o. m. en tyrann sådan som Kristiern. Af samma orsak söker han förmildra intrycket af Karl IX:s blodiga bana, och det sätt, hvarpå han gjort det, hör till de skönaste sidorna i Geijers historia, där hans människokännedom och hans stilistiska konst äro sällsynt medryckande. Linköpings blodbad är i Geijers historia något helt annat än i Fryxells. Den senare ser däri en fasansfull händelse, som han ej söker förklara, den förre förklarar det som slutet af den mångåriga strid, Karl hade fört mot adeln och mot sina bröder. Karl led af en motsägelse i sitt lif: »att kämpa *mot* sitt hus och ändock *för* det». Han måste skydda Vasahusets bestånd och uppgifter. Så starkt söndersliten var Karl inom sig, att han ej ångrat, hvad eftervärlden mest lade honom till last. Geijer söker förklara utan att därför försvara Karl IX:s handlingar. Karl var en af dessa starka viljor, som taga folken med sig.

Geijers historia lämpar sig icke till folkläsning till följd af dess djupa tankar och vetenskapliga gestaltning. Men den är eljest buren af ett dramatiskt lif och stor raskhet i skildringen, däri ett rörligt och känsligt sinne talar till oss. Plötsligt lysa som en blixt äkta Geijerska infall och epigram, som kasta ett bjärt ljus öfver skildringen. Många af dessa gingo ut ibland den stora publiken och, för att begagna Fryxells kvicka, men en smula afundsamma ord, gingo de och gällde »man och man emellan såsom klingande mynt», därvid Fryxell för sin del förmenade »att en god del af detta mynt icke håller profvet och att dess klang är bättre än dess halt». Geijers historia utöfvade snart ett mycket stort inflytande å det allmänna tänkesättet och tidens politiska frågor.

Dessa bevingade ord i Geijers historia, af hvilka några blifvit till ordspråk, vittna genom sina egendomligheter om en stor, originell tänkare, som riktar sitt folks uppfattning med nya, förut okända synpunkter. Den kärlek till historien, som ej blott Fryxell, utan äfven Geijer väckte hos en samtid, som måst nöja sig med torra, skematiska rikshistorier, betingades särdeles genom den konstnärliga form, hvari Geijers historieskrifning framträdde. Det är här som historieskrifvaren verkar med skaldens fina känsla. Det är de stora kriserna och vändpunkterna i svenska folkets öden som sätta denna ursprungliga skaldefantasi i den lifligaste rörelse, och det är då som framställningen, på så många ställen knapphändig nog, växer i bredd och fyllighet, ju mera Geijer gripes af uppgörelsens stora ögonblick. Dessa proportioner i Geijers teckning synas mig vara mycket belysande för hans starka försänkning i tidens lefvande verklighet.

Vasatidens historia under 1500-talet visar ett typiskt drag för Geijers sätt att afväga proportionerna. Gustaf Vasas och Karl IX:s historia äga inom det allmänna omfånget ett visst självständigt mått, men det är betecknande nog, att Erik, Johan och Sigismund ej hafva någon självständig historia. Så ses detta redan af rubrikerna »Erik och hans bröder», »Johan och Karl» och »Karl mot Sigismund». Det är Karl, som går igenom hela tiden och är i Geijers teckning den ledande kraften i tidehvarfvet. När Karl omsider faktiskt bemäktigat sig tronen, bär hans historia i det sjunde kapitlet blott hans konunganamn: *Karl IX*. Nu är det som krisen nalkas, afgörandets stora ögonblick är inne. Endast en skald kan börja denna historias första ord så som Geijer gör det, utan att göra sig löjlig. Geijer omtalar en dröm, hertig Karl hade före Söderköpings riksdag 1595, om ett gästabud, där i ett af de för hertigen ställda faten syntes Sveriges vapen och i ett annat en hufvudskalle med många människoben omkring. »Åtskilliga andra förebud berättas på denna tid, såsom att i Stockholm regnade blod innan Karl öfvergick till Finland, att bönderna kring Linköping sågo krigshärar slåss i luften före Stångebro slag och öländingarne stridande flottor spöka i Kalmar sund.» Dessa visioner afspegla den af oro mättade luften, och starka fläktar af denna oro slå oss till mötes i Geijers skildring af landets skakningar, hvarvid hans penna skärpes och hans tanke får en högre flykt i en ständig dramatisk stegring.

Så är det äfven i Gustaf Adolfs historia. När konungen vänder sig från Nürnberg norrut, växer Geijers framställning i bredd och utförlighet. Han säger: »Gustaf Adolfs sista dagar äro oss för viktiga, att vi ej om dem skulle vara utförligare.» Hvarför, säger han icke. Men liksom vid Karl IX lefver Geijer in i känslan af en stor händelse, den på Lützens slagfält. Huru poetiskt, kärleksfullt och åskådligt tecknar icke Geijer Gustaf Adolfs sista dagar! Inga ord kunna återgifva den stämning, som talar ur dessa blad.

Denna Geijers omedelbara hänförelse för ämnet är det som gifver oss den egentliga förklaringen till hans förmåga att skildra olika tiders människor och stämningar. Trots sin dyrkan af objektiv realism är Geijer i själ och hjärta en oförvitlig idealist af innerligaste känsla. Det är allt det stora, lysande, det mäktiga som han ägnar sin kärlek och entusiasm; och därför ej kriget, men väl krigets bragder. Det är i denna hänförelse hans sköna språk fostras och smyger sig kring hans djupa tankar. Många sköna drag i Geijers historia skola länge söka sin like.

⁂

Fortsättningen af svenska folkets historia afbröts af den stora händelse i

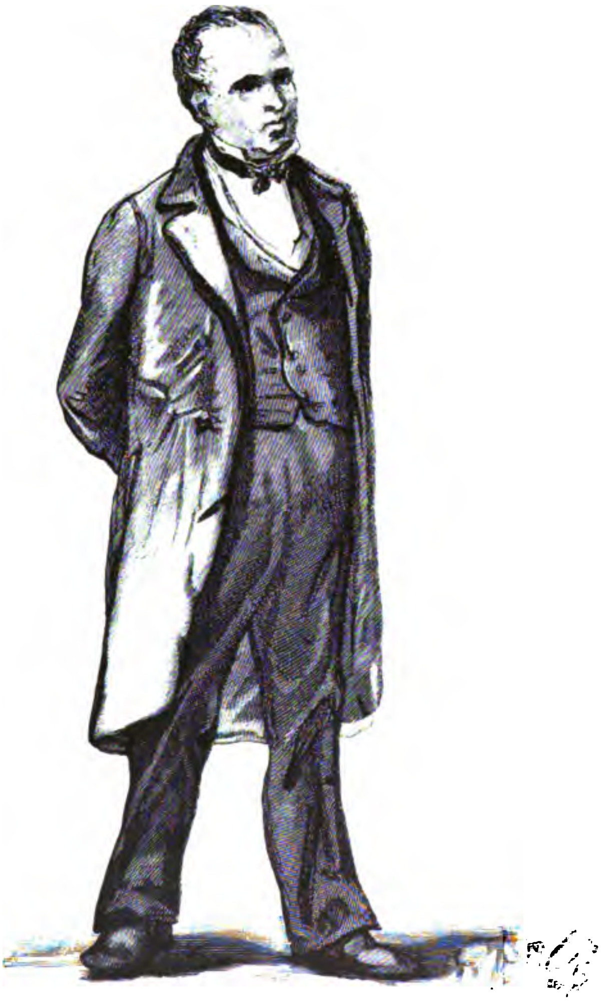

PROFESSOR GEIJER (1842). TECKNING AF BRYNOLF WENNERBERG.

Geijers lif, som han kallade sitt *affall.* Det var år 1838, vid 56 års ålder, Geijer tog detta märkliga steg. Geijers personlighet, som aldrig hvilade i sin utveckling, slog omsider ut i full blomstring. Filosofien var alltid grundtemat i Geijers bildning och tänkande, men detta hade riktats med den sakliga historieforskningens lärdomar. Hans naturliga empiriska lynne kom nu till sin rätt. Och år 1838 utkom en tidskrift, kallad *Litteraturbladet*, hvari Geijer i en förvånande mängd olika ämnen uppenbarade hela den inre rikedom, som han samlat inom sig och som han måste lämna ifrån sig för att ej förkväfvas. »Stugan har blifvit mig för trång», skrifver Geijer på ett ställe. Och till Järta skref han d. 13 jan. 1838: »Det är likväl inga *yttre* omständigheter som bestämt mig, utan, jag vågar säga det, en aldrig hvilande inre utveckling.» Det var tidens brännande frågor, sådana som representationsfrågan, fattigvårdsfrågan och läroverksfrågan, som fingo en ny och skarpsinnig belysning.

Geijers affall utgjorde en brytning med hans forna tänkesätt af en mycket ingripande art. Väl kan man förklara, hvarför den konservative Geijer 1838 blef den liberale, men skillnaden mellan dem är betydlig. Det var genom sina historiska studier som Geijer »afföll» från den historiska skola, hvars största stöd han var. Denna försvarade nämligen det bestående samhällsskicket mot de grundsatser, som den stora franska revolutionen kungjort för mänskligheten, — förnämligast den, att friheten icke är ett stånds- eller klassprivilegium, utan hvars och ens, som äger personlig förtjänst.

Geijer hade förut skänkt sitt snilles auktoritet åt den konservatism, som såg samhället grundadt på de historiska stånden, och ju skarpare deras rättigheter voro fördelade i privilegier mellan dem, desto bättre. Endast en del af medborgarna kunde äga rätt till högre upplysning och bildning; folkupplysningen hade då i Geijer en afgjord motståndare.

Geijer uppfattade vid denna tid samhället från synpunkten af dess traditionella tillstånd, sådant det bestod i sin historiska form, och för en sådan uppfattning måste den franska revolutionen innebära endast söndringstendenser. Frankrike var kastadt i ett virrvarr, hvarur det höjdes af en stor eröfrare, till dess hans verksamhet afbröts ute i Rysslands ödemarker. Då blef det restaurationspolitikens uppgift att återuppbygga det ramlade, och dess underliga monstrum, den heliga alliansen, betraktades äfven af Geijer i det reaktionära jubelfesttalet 1817 som en rent af kristlig institution. »Hafve vi ej — utropar Geijer — upplefvat den tid, då nästan alla Europas makter sluta sig till hvarandra i ett *Heligt* Förbund för upprätthållande af kristendomens sanna, väsentliga grundsatser.»

Men i den mån Geijer lärde sig förstå historien, vaknade hans blick för revolutionens odödliga sanning om frihet och jämlikhet. Denna sanning var något helt annat än ett samhälles bestående, om aldrig så häfdvunna struktur. Historien lärde honom, att revolutionen ej förkunnade några godtyckliga doktriner, utan att den blott uttalade slutordet i en genom tiderna ständigt fortgående upplösning af samhällets yttre tillstånd.

Svenska folkets historiska utveckling gjorde äfven för honom klart, att stånden hade spelat ut sin roll, under det att konungamakten hade vuxit i betydelse. Vi hafva redan sett, hur denna utveckling skildras i Geijers historia. Så beslöt Geijer att kasta hela tyngden af sitt historiska och filosofiska vetande i vågskålen för personlighetens rätt. »Personlighetsprincipen» blef det vetenskapliga och populära slagordet för Geijer och de liberale.

Omätlig var Geijers betydelse för främjandet af de krafter, som sjödo i den starka jäsningsprocessen i vårt folks öfvergång till våra dagars samhällsskick. I oppositionen mot Karl Johan personligen, som leddes med sådan hätskhet, inlade Geijer kraften af sin försonande stämma, och han trodde sig genom sitt uppträdande förebygga revolution. Huruvida en sådan verkligen hotade,' må vara tvifvelaktigt.

Historien hade lärt, att *konung* och *folk* icke kunde skiljas åt, men just därför ville Geijer, att folket skulle ha en på personlighetsprincipen grundad stämma inför konungen. »Sådant har ej skett af våra ståndsintressen, som allt för ofta uppoffrat både konung och land.»

Geijers historia lärde det svenska folket att känna sig själft i dessa stormdagar ur sina genomlefda öden. Därigenom fick det historiskt stöd för sina sträfvanden att möta och tillämpa de nya idéer, som med det individuellas och det nationellas rätt trängde sig in på alla Europas folk. Däraf förklaras Geijers politiska betydelse som häfdatecknare.

Den nya lifsåskådningen betecknar,

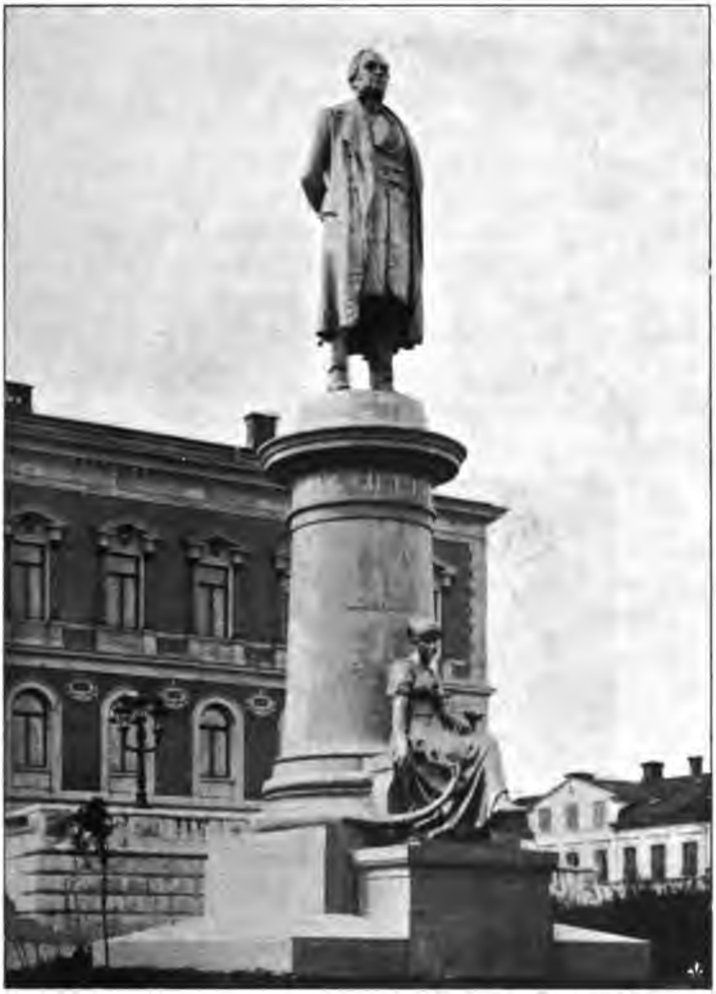

ERIK GUSTAF GEIJERS STATY I UPPSALA. AF JOHN BÖRJESON.

som vi sett, en nödvändig, sedan länge genomarbetad följd af Geijers historieforskning. Vår lärde forskare Axel Nyblæus har visat, att detta äfven var fallet med Geijers filosofiska utveckling. Geijer framlade sitt »nya» tänkesätt i en mängd lärda föreläsningar och skrifter äfven af rent historiskt innehåll. Han omskapade med sin personlighets bländande kraft tidens tänkesätt och lät så sin geniala teknik och uppfattning genomströmma den kommande historieforskningen.

Det fordrades äfven ett stort personligt mod för att en man i Geijers myndiga ställning skulle våga bryta med sig själf. Han visste detta, och han var beredd att stå ensam, om tiden ej ville följa honom. Vi veta, att den gjorde det med hänförelse. Men det var den skönaste afslutning, han kunde gifva sin rika lefnad att ärligt lösa självmotsägelsen inom sig och låta det unga och lifskraftiga i tiden växa fram under sitt skydd, när han själf börjat stiga in i sin lefnads höst. Geijer tillhörde redan då mera vår tid än sin egen. Endast en svag föreställning om den stora betydelsen af Geijers affall kan bildas genom dessa flyktiga rader.

Ar 1846 var Geijers hälsa bruten. Han återvann den, som det syntes, under en vistelse vid kurorten Schlangenbad i Nassau. Återkommen till Sverige flyttade han från Uppsala till Stockholm för att fortsätta sina historiska arbeten, en tanke åt hvilken han ägnade sig med glad förtröstan. Men hans hälsa stod icke bi, och den 23 april 1847 afled Geijer.

GEIJERS GRAF PÅ UPPSALA KYRKOGÅRD.

BETLEHEMS BARN.

Legend af SELMA LAGERLÖF.

UTANFÖR stadsporten i Betlehem stod en romersk krigsknekt på vakt. Han var iförd harnesk och hjälm, bar ett kort svärd vid sidan och höll ett långt spjut i handen. Hela dagen stod han nästan orörlig, så att man verkligen kunde tro honom vara en man af järn. Stadsfolket gick ut och in genom porten, tiggare slogo sig ned i skuggan under porthvalfvet, fruktförsäljare och vinhandlare satte ned sina korgar och käril på marken bredvid krigsknekten, men han gjorde sig knappast besvär med att vända på hufvudet för att se efter dem.

Inte är det där något att betrakta, tycktes han vilja säga. Hvad bryr jag mig om er, som arbeta och föra handel och komma drifvande med oljekrukor och vinsäckar! Låt mig få se en krigshär, som ställer upp sig för att gå emot fienden! Låt mig få se vimlet och den heta striden, då en ryttartrupp kastar sig öfver en skara fotfolk! Låt mig få se de tappre, som ila fram med stormstegarna för att bestiga murarna i en belägrad stad! Ingenting kan fröjda mina ögon annat än kriget. Jag längtar efter att se Roms örnar blänka i luften. Jag längtar efter kopparlurarnas dån, efter de skinande vapnen, efter blodets röda stänk.

Alldeles utanför stadsporten vidtog ett präktigt fält, som var öfvervuxet med liljor. Krigsknekten stod hvarje dag med blickarna riktade mot just detta fält, men han tänkte ej ett ögonblick på att beundra blommornas utomordentliga skönhet. Ibland märkte han, att de förbigående stannade och fröjdade sig åt liljorna, och då förvånade han sig öfver att de fördröjde sin vandring för att beskåda något så obetydligt. Dessa människor veta ej hvad som är skönt, tänkte han.

Och vid det han tänkte detta, såg han ej mer för sina ögon de grönskande fälten och olivkullarna rundt omkring Betlehem, utan han drömde sig bort till en brännhet öken i det solrika Libyen. Han såg en legion soldater i en lång, rät linje draga fram öfver den gula, spårlösa sanden. Ingenstädes fanns skydd för solstrålarna, ingenstädes en läskande källa, ingenstädes sågs en gräns för öknen eller ett mål för vandringen. Han såg soldaterna utmattade af hunger och törst vandra framåt med vacklande steg. Han såg den ene efter den andre af dem störta omkull, fälld till marken af den glödande solhettan. Men trots allt detta tågade dock truppen stadigt framåt utan att tveka, utan att tänka på att svika fältherren och vända tillbaka.

Se där, hvad som är skönt! tänkte krigsknekten. Se där, hvad som är värdt en blick af en tapper man!

Medan krigsknekten dag efter dag stod på post på samma plats, hade han det bästa tillfälle att betrakta de vackra barnen, som lekte omkring honom. Men det var med barnen som med blommorna. Han förstod ej, att det kunde vara mödan värdt att betrakta dem. Hvad är detta att glädjas åt? tänkte han, då han såg människor le vid att de betraktade barnens lekar. Det är besynnerligt, att någon kan göra sig glädje af ett intet.

En dag, då krigsknekten som vanligt stod på sin post utanför stadsporten, fick han se en liten pilt, som kunde vara omkring tre år gammal, komma ut på ängen för att leka. Det var ett fattigt barn, som var klädt i ett litet fårskinn, och som lekte alldeles ensamt. Soldaten stod och gaf akt på denne nykomne, nästan utan att han själf märkte det. Det första han fäste sig vid var, att den lille sprang så lätt öfver fältet, att han tycktes sväfva på grässtråens toppar. Men då han sedan började följa med hans lekar, blef han ännu mer förvånad. »Vid mitt svärd,» sade han till sist, »detta barn leker ej som andra! Hvad kan det vara, som det sysslar med?»

Barnet lekte på endast ett par stegs afstånd från krigsknekten, så att han kunde ge akt på hvad det företog sig. Han såg hur det sträckte ut handen för att infånga ett bi, som satt på randen af en blomma och var så tungt lastadt med frömjöl, att det knappast förmådde lyfta vingarna till flykt. Han såg till sin stora förvåning, att biet lät sig tagas utan att försöka undfly och utan att bruka sin gadd. Men då den lille väl höll biet mellan sina fingrar, sprang han bort till en rämna i stadsmuren, där en samling bin hade sin bostad, och satte ned det därutanför. Och så snart han på detta sätt hade hjälpt ett bi, skyndade han att bistå ett annat. Hela dagen såg soldaten honom infånga bin och bära dem till deras hem.

Den där pilten är sannerligen dåraktigare än någon, som jag hittills skådat, tänkte krigsknekten. Hur kan det falla honom in att försöka hjälpa dessa bin, som så väl kunna reda sig honom förutan och som till på köpet kunna sticka honom med sin gadd? Hvad skall det bli för en människa af den där, om han får lefva?

Den lille kom igen dag efter dag och lekte ute på ängen, och krigsknekten kunde ej låta bli att förundra sig öfver honom och hans lekar. Det är bra besynnerligt, tänkte han, jag har nu stått vakt vid denna port i fulla tre år, och ända hittills har jag ej sett något, som kunnat upptaga mina tankar förutom detta barn.

Men krigsknekten var på intet sätt glad åt barnet. Tvärtom kom den lille honom att tänka på en förfärlig spådom af en gammal judisk siare. Denne hade nämligen förutsagt, att en tid af fred en gång skulle sänka sig öfver jorden. Under en tidrymd af tusen år skulle intet blod utgjutas, intet krig föras, utan människorna skulle älska hvarandra som bröder. Då krigsknekten tänkte på att något så fasansfullt kunde gå i verkställighet, ilade en rysning genom hans kropp, och han grep hårdt om spjutet liksom för att söka ett stöd.

Och nu, ju mer krigsknekten såg af den lille och hans lekar, desto oftare kom han att tänka på den tusenåriga fredens rike. Visserligen fruktade han ej, att det redan kunde vara kommet, men han tyckte ej om att behöfva tänka på något så afskyvärdt.

En dag, då den lille lekte bland blommorna ute på det vackra fältet, kom en mycket hård regnskur smattrande ned ur molnen. Då han märkte hur stora och tunga de droppar voro, som slogo ned på de ömtåliga liljorna, tycktes han bli orolig för sina vackra vänner. Han skyndade bort till den största och skönaste ibland dem och böjde den styfva stängeln, som uppbar blommorna, ned mot jorden, så att regndropparna träffade kalkarnas undersida. Och så snart han hade förfarit på detta sätt med ett blomstånd, skyndade han till ett annat och böjde dess stängel på samma sätt, så att blomkalkarna vändes mot jorden. Och så till ett tredje och ett fjärde, till dess att alla ängens blommor voro skyddade mot det häftiga regnet.

Krigsknekten log inom sig, då han såg gossens arbete. »Jag är rädd för att liljorna ej bli honom tacksamma för detta,» sade han. »Hvarje stängel är naturligtvis afbruten. Det kan ej gå an att böja dessa styfva växter på detta sätt.»

Men då regnskuren ändtligen upphörde, såg krigsknekten den lille gossen skynda fram till liljorna och resa upp dem. Och till hans obeskrifliga förvåning böjde barnet utan den minsta svårighet de styfva stänglarna räta. Det visade sig, att ingen enda af dem var bruten eller skadad. Han skyndade från blomma till blomma, och alla de räddade liljorna strålade snart i full glans öfver ängen.

Då krigsknekten såg detta, öfverfölls han af en besynnerlig vrede. Se, ett sådant barn! tänkte han. Det är otroligt, att det kan företaga sig något så vansinnigt. Hvad skall det bli för en man af den där, som inte en gång kan tåla att se en lilja förstöras? Hur skulle det aflöpa, om en sådan där måste gå ut i krig? Hvad skulle han taga sig till, om man befallde honom att sätta eld på ett hus, uppfylldt af kvinnor och barn, eller att borra i sank ett skepp, som flyter på vattnet med hela sin besättning ombord?

Åter kom han att tänka på den gamla profetian, och han började frukta, att den tid ändå verkligen kunde vara kommen, då den skulle gå i uppfyllelse. Eftersom ett barn är kommet sådant som detta, tänkte han, så är kanske denna förfärliga tid helt nära. Det råder redan nu fred öfver hela världen, och säkerligen skall krigets dag aldrig mer uppgå. Hädanefter skola alla människor vara af samma sinnelag som detta barn. De skola frukta för att skada hvarandra, ja, de skola icke en gång ha hjärta att förstöra ett bi eller en blomma. Inga stora bragder skola komma att utöfvas. Inga härliga segrar skola vinnas, och ingen lysande triumfator skall tåga upp på Kapitolium. Det skall ej mera ges något att efterlängta för en tapper man.

Och krigsknekten, som alltjämt hoppades att snart få upplefva nya krig och längtade efter att genom hjältedater kunna svinga sig upp till makt och rikedom, kände sig så uppretad på den lille treåringen, att han hotande sträckte spjutet efter honom, nästa gång han sprang förbi.

En annan dag åter var det hvarken bin eller liljor, som den lille sökte att bistå, utan han företog sig något, som föreföll krigsknekten ännu mycket mer onödigt och otacksamt.

Det var en förfärligt varm dag, och

solstrålarna, som föllo på soldatens hjälm och harnesk, upphettade dem så, att det kändes, som bure han på sig en dräkt af eld. För de förbigående såg det ut, som om han skulle lida förskräckligt af värmen. Hans ögon stodo blodsprängda ut ur hufvudet, och skinnet på hans läppar skrumpnade, men krigsknekten, som var härdad att utstå den brännande hettan i Afrikas öknar, tyckte, att detta var en småsak, och det föll honom ej in att flytta sig från sin vanliga plats. Han fann tvärtom behag i att visa de förbigående, att han var så stark och uthållig, att han ej behöfde söka skydd mot solen.

Medan han på detta sätt stod och nära nog lät sig stekas lefvande, kom den lille gossen, som brukade leka på fältet, plötsligen fram till honom. Han visste väl, att legionären inte var någon af hans vänner, och han brukade akta sig för att komma inom räckhåll för hans spjut, men nu sprang han ända fram till honom, betraktade honom länge och noga och skyndade därpå i full fart bortåt vägen. Då han om en stund kom tillbaka, höll han båda händerna utbredda som en skål och förde på så sätt med sig ett par droppar vatten.

Månne detta barn nu har tagit sig det orådet före att springa och hämta vatten åt mig? tänkte soldaten. Det saknar verkligen allt förstånd. Skulle inte en romersk legionär kunna tåla en smula värme! Hvad behöfver den där pilten springa omkring för att hjälpa dem, som ingen hjälp behöfva! Jag har ingen lust efter hans barmhärtighet. Jag önskar, att han och alla de, som likna honom, vore borta ur världen.

Den lille kom mycket sakta gående. Han höll sina fingrar hårdt sammantryckta, för att intet skulle spillas bort eller rinna öfver. Allt under det att han närmade sig krigsknekten, höll han sina ögon ängsligt fästa på den lilla smula vatten, som han förde med sig, och såg alltså ej, att denne stod med hårdt rynkad panna och afvisande blickar. Ändtligen stannade han tätt framför legionären och bjöd honom vattnet.

Under det att han gått, hade hans tunga, ljusa lockar fallit allt längre ned öfver hans panna och ögon. Han skakade på hufvudet flera gånger för att få undan håret, så att han skulle bli i stånd att se upp. Då detta ändtligen lyckades honom och han varseblef det hårda uttrycket i krigsknektens ansikte, blef han dock ej skrämd, utan stod kvar och inbjöd honom med ett förtjusande leende att dricka af vattnet, som han förde med sig. Men krigsknekten kände ingen lust att mottaga en välgärning af detta barn, som han betraktade som sin fiende. Han såg ej ned i dess vackra ansikte, utan stod stel och orörlig och gjorde ej min af att förstå hvad barnet ville göra för honom.

Men pilten kunde icke heller fatta, att den andre ville visa af honom. Han log alltjämt lika förtroendefullt, reste sig på tåspetsarna och sträckte händerna så mycket i höjden som möjligt, för att den storväxte soldaten lättare skulle komma åt vattnet.

Legionären åter kände sig så förolämpad öfver att ett barn ville hjälpa honom, att han grep om spjutet för att jaga den lille på flykten.

Men nu hände sig, att just i samma ögonblick hetta och solsken med en sådan häftighet strömmade ned öfver krigsknekten, att han såg röda flammor låga framför ögonen, och han kände hjärnan smälta inne i hufvudet. Han fruktade, att solen skulle mörda honom, om han ej i samma stund kunde finna någon lindring.

Och utom sig af skräck öfver den fara, hvari han sväfvade, kastade han ned spjutet på marken, fattade med båda händerna om barnet, lyfte upp det och sög till sig så mycket han kunde af vattnet, som det höll mellan händerna.

Det var väl endast ett par droppar han på detta sätt fick på tungan, men mer behöfdes ej heller. Så snart han smakat vattnet, for en ljuf svalka genom hans kropp, och han kände ej mer, att hjälm och harnesk brände och tyngde. Solstrålarna hade förlorat sin dödande makt. Hans torra läppar blefvo åter mjuka, och de röda flammorna dansade ej mer för hans ögon.

Innan han hade haft tid att märka allt detta, hade han redan satt ned barnet, och det sprang åter och lekte borta på ängen. Nu började han förvånad säga till sig själf: Hvad var det för ett vatten detta barn bjöd mig? Det var en härlig dryck. Jag måste verkligen visa det min tacksamhet.

Men eftersom han hatade den lille, slog han snart bort dessa tankar. Det är ju blott ett barn, tänkte han, det vet ej, hvarför det handlar så eller så. Det leker endast den lek, som bäst behagar det. Får det måhända någon tacksamhet af bien eller af liljorna? För den piltens skull behöfver jag dock ej göra mig omak. Han vet ej ens, att han har bistått mig.

Han kände sig om möjligt än mer uppretad på barnet ett par ögonblick därefter, då han såg anföraren för de romerska soldater, som voro förlagda i Betlehem, komma ut genom porten. Se, tänkte han, hvilken fara som jag lupit genom den lilles tilltag! Om Voltigius hade kommit gående här förbi endast ett grand tidigare, hade han fått se mig stå med ett barn i famnen.

Höfvitsmannen gick emellertid rätt fram till krigsknekten och frågade honom om de här kunde tala samman, utan att någon lyssnade till dem. Han hade en hemlighet att meddela honom. »Om vi endast flytta oss tio steg från porten,» svarade krigsknekten, »så kan ingen höra oss.»

»Du vet,» sade höfvitsmannen, »att konung Herodes gång på gång har försökt att bemäktiga sig ett barn, som växer upp här i Betlehem. Hans siare och präster hafva sagt honom, att detta barn skall bestiga hans tron, och därjämte hafva de förutspått, att den nye konungen skall införa ett tusenårigt rike af fred och helighet. Du förstår alltså, att Herodes gärna vill göra honom oskadlig.»

»Ja, jag förstår,» sade krigsknekten ifrigt, »men detta måste ju vara den lättaste sak i världen.»

»Det skulle för visso vara mycket lätt,» sade höfvitsmannen, »om konungen endast visste hvilket af alla de barn, som finnas i Betlehem, som är det åsyftade.»

Krigsknektens panna lade sig i djupa veck. »Det är skada, att hans spåmän ej kunna upplysa om detta.»

»Men nu har Herodes funnit på en list, hvarigenom han tror sig kunna oskadliggöra den unge fridsfursten,» fortfor höfvitsmannen. »Han utlofvar en härlig gåfva åt hvar och en, som vill bistå honom.»

»Hvad helst Voltigius befaller, skall bli utfördt äfven utan lön eller gåfva,» sade soldaten.

»Jag tackar dig,» svarade höfvitsmannen. »Hör nu konungens plan! Han ämnar fira årsdagen af sin yngste sons födelse genom att anordna en fest, till hvilken alla gossebarn i Betlehem, som äro mellan två och tre år gamla, skola blifva inbjudna jämte sina mödrar. Och vid denna fest — — —»

Han afbröt sig och skrattade, då han såg det uttryck af leda, som öfverfor soldatens ansikte.

»Min vän,» fortfor han, »du behöfver ej frukta för att Herodes tänker använda oss som barnskötare. Böj nu ned ditt öra till min mun, så skall jag anförtro dig hans afsikter.»

Höfvitsmannen hviskade länge med krigsknekten, och då han hade meddelat honom allt, sade han:

»Jag behöfver väl ej säga dig, att den största tystlåtenhet är nödvändig, om ej hela företaget skall misslyckas.»

»Du vet, Voltigius, att du kan lita på mig,» sade krigsknekten.

Då anföraren hade aflägsnat sig och krigsknekten åter stod ensam på sin post, såg han sig om efter barnet. Det lekte alltjämt bland blommorna, och han öfverraskade sig med att tänka, att det sväfvade omkring dem så lätt och behagfullt som en fjäril.

Plötsligt började krigaren att skratta. »Det är sant,» sade han, »jag skall ej länge behöfva förarga mig öfver det där barnet. Det skall också blifva inbjudet till Herodes fest denna kväll.»

Krigsknekten stod kvar på sin post hela dagen, ända tills kvällen kom och det blef tid att stänga stadsportarna för natten.

Då detta var gjordt, vandrade han genom smala och mörka gator fram till ett präktigt palats, som Herodes ägde i Betlehem.

I det inre af det väldiga palatset fanns en stor, stenlagd gård, som omkransades af byggnader, utmed hvilka löpte tre öppna gallerier det ena ofvanför det andra. På det öfversta af dessa gallerier hade konungen bestämt att festen för de betlehemitiska barnen skulle äga rum.

Detta galleri var, likaledes på konungens uttryckliga befallning, förvandladt, så att det liknade en täckt gång i någon härlig lustgård. I taket slingrade vinrankor, från hvilka hängde yppiga drufklasar, och utmed väggar och pelare stodo små granat- och orangeträd, som voro öfverhöljda med mogna frukter. Golfven voro strödda med afplockade rosenblad, hvilka lågo tätt och mjukt som en matta, och utmed balustraden, utmed taklisten, utmed borden och de låga divanerna, öfverallt löpte girlander af hvita, strålande liljor.

I denna blomstergård stodo här och där stora marmorbassänger, där guld- och silfverglittrande fiskar lekte i genomskinligt vatten. I träden sutto brokiga fåglar från långt aflägsna länder, och i en bur fanns en gammal korp, som oupphörligen talade.

Då festen började, tågade barn och mödrar in på galleriet. Barnen hade genast vid inträdet i palatset blifvit smyckade i hvita dräkter med purpurbårder och fått kransar af rosor på sina mörklockiga hufvuden. Kvinnorna kommo in ståtliga i sina röda och blå dräkter, i sina hvita slöjor, som hängde ned från höga, toppiga hufvudbonader, besatta med guldmynt och kedjor. Somliga buro sitt barn högt uppsatt på skuldran, andra ledde sin son vid handen, och några åter, hvilkas barn voro blyga och förfärade, hade lyft upp dem på sina armar.

Kvinnorna slogo sig ned på golfvet i galleriet. Så snart de hade tagit plats, kommo slafvar och nedsatte framför dem låga bord, på hvilka uppdukades utsökt mat och dryck, såsom det höfves på en konungs fest, och alla dessa lyckliga mödrar började äta och dricka utan att aflägga denna stolta, behagfulla värdighet, som är de betlehemitiska kvinnornas största prydnad.

Längs utmed galleriets vägg och nästan bortskymda af blomgirlander och fruktbelastade träd voro uppställda dubbla rader af krigsknektar i full rustning. De stodo fullkomligt orörliga, som om de ej hade något att göra med det, som försiggick omkring dem. Kvinnorna kunde dock ej underlåta att stundom kasta en undrande blick på denna skara af järnklädda. »Hvartill behöfvas de där?» hviskade de. »Menar Herodes, att vi ej veta att skicka oss? Tror han, att det behöfves en sådan mängd krigsknektar för att vaka öfver oss?»

Men andra hviskade tillbaka, att det var, som det skulle vara hos en konung. Herodes själf gaf aldrig en fest, utan att hela hans hus var uppfylldt af krigsknektar. Det var för att hedra dem, som de tungt beväpnade legionärerna stodo där och höllo vakt.

Under festens första stunder kände de små barnen sig blyga och osäkra och höllo sig stilla bredvid sina mödrar. Men snart började de sätta sig i rörelse för att taga i besittning de härligheter, som Herodes bjöd dem.

Det var ett förtrolladt land, som konungen hade skapat för sina små gäster. Då de genomvandrade galleriet, funno de bikupor, hvilkas honung de kunde plundra, utan att ett enda vresigt bi hindrade dem. De funno träd, som bugande sänkte ned till dem sina fruktbelastade grenar. De funno i en vrå trollkonstnärer, som i ett nu trollade deras fickor fulla med leksaker, och i ett annat hörn af galleriet en djurtämjare, som visade dem ett par tigrar, så tama, att de kunde rida på deras rygg.

Men i detta paradis med alla dess fröjder fanns det dock intet, som så tilldrog sig de smås uppmärksamhet som den långa raden af krigsknektar, som stod orörlig utmed galleriets ena sida. Deras blickar fångslades af deras lysande hjälmar, af deras stränga, stolta ansikten, af deras korta svärd, som sutto instuckna i rikt utsirade slidor.

Allt under det att de lekte och rasade med hvarandra, tänkte de dock oupphörligen på krigsknektarna. De höllo sig ännu på afstånd från dem, men de längtade efter att få komma dem nära, att få se, om de voro lefvande och verkligen kunde röra sig.

Leken och festglädjen tilltog i hvarje ögonblick, men soldaterna stodo alltjämt orörliga. Det föreföll otroligt för de små, att människor kunde stå så nära dessa drufklasar och alla dessa läckerheter utan att sträcka ut en hand och gripa dem.

Ändtligen var det en af piltarna, som ej kunde behärska sin nyfikenhet. Han nalkades sakta och beredd till snabb flykt en af de järnklädda, och då soldaten alltjämt förblef orörlig, kom han allt närmare. Slutligen var han honom så nära, att han kunde fingra på hans sandalremmar och på hans benskenor.

Då, som om detta hade varit en oerhörd förbrytelse, satte sig på en gång alla dessa järnmänniskor i rörelse. I ett obeskrifligt raseri kastade de sig öfver barnen och grepo dem. Somliga svängde dem öfver sina hufvuden som kastvapen och slungade dem mellan lampor och girlander öfver galleriets balustrad ned till marken, där de dödades mot marmorbeläggningen. Några drogo sina svärd och genomborrade barnens hjärtan, andra åter krossade deras hufvuden mot väggen, innan de kastade dem ned på den nattmörka gården.

Under första ögonblicket efter öfverfallet förnams endast en djup tystnad. De små kropparna sväfvade ännu i luften, kvinnorna voro förstenade af häpnad. Men på en gång vaknade alla dessa olyckliga upp till att förstå hvad som hade händt, och de rusade med ett samfälldt, förfärligt skri fram mot knektarna.

Där funnos ännu barn kvar uppe på galleriet, som ej hade blifvit infångade vid första anfallet. Krigsnektarna jagade dem, och deras mödrar kastade sig ned framför dem och fattade med bara händer om de blottade svärden för att afvända dödshugget. Några kvinnor, hvilkas barn redan voro döda, störtade sig mot krigsknektarna, fattade dem vid strupen och försökte taga hämnd för sina små genom att strypa deras mördare.

Under denna vilda förvirring, medan förfärliga skrin ljödo genom palatset och de grymmaste blodsdåd utöfvades, stod krigsknekten, som brukade hålla vakt vid stadsporten, alldeles orörlig just vid början af trappan, som ledde ned från galleriet. Han deltog ej i striden och mördandet; endast mot de kvinnor, som hade lyckats rycka till sig sina barn och försökte fly med dem utför trappan, lyfte han svärdet, och blotta anblicken af honom, där han stod mörk och obeveklig, var så skrämmande, att de flyende hellre kastade sig ned öfver balustraden eller vände om in i stridsvimlet, än de utsatte sig för faran att tränga förbi honom.

Voltigius har sannerligen gjort rätt, som gifvit mig denna post, tänkte krigsknekten. En ung, obetänksam krigare skulle hafva lämnat sin plats och gifvit sig in vimlet. Om jag hade låtit locka mig härifrån, skulle minst ett tiotal barn hafva undkommit.

Vid det han tänkte så, fästes hans uppmärksamhet på en ung kvinna, som hade ryckt till sig sitt barn och nu i snabb flykt kom rusande mot honom. Ingen af de legionärer, som hon måste rusa förbi, kunde stänga hennes väg, därför att de befunno sig i full kamp med andra kvinnor, och på så sätt hade hon nått fram till ändan af galleriet.

Se där en, som håller på att komma lyckligt undan! tänkte krigsknekten. Hvarken hon eller barnet äro sårade. Om nu ej jag stode här — — —

Kvinnan kom emot krigsknekten med en fart, som om hon flöge, och han hade ej tid att tydligt uppfatta hennes eller barnets ansikte. Han endast sträckte ut svärdet mot dem, och med barnet i sina armar störtade hon däremot. Han väntade, att i nästa sekund både hon och barnet skulle falla genomborrade till marken.

Men i detsamma hörde soldaten ett ilsket surrande öfver sitt hufvud, och strax därpå kände han en häftig smärta i ena ögat. Den var så skarp och pinsam, att han blef bedöfvad, förvirrad, och svärdet föll ur hans hand ned på golfvet.

Han förde handen upp till ögat, fick fatt på ett bi och förstod, att det, som vållat den förfärliga smärtan, endast var stinget af det lilla djurets gadd. Han böjde sig blixtsnabbt ned efter svärdet, i hopp att det ännu ej skulle vara för sent att hejda de flyende.

Men det lilla biet hade gjort sin sak mycket väl. Under den korta tid, som det hade förblindat krigsknekten, hade den unga modern hunnit att rusa förbi honom nedåt trappan, och ehuru han med all hast skyndade efter henne, kunde han ej mer finna henne. Hon var försvunnen, och i hela det stora palatset kunde ingen upptäcka henne.

* * *

Nästa morgon stod krigsknekten jämte några af sina kamrater på vakt strax innanför stadsporten. Det var en tidig timme, och de tunga portarna voro nyligen öppnade. Men det föreföll, som om ingen hade väntat, att de skulle öppnas denna morgon, ty inga skaror af landtarbetare strömmade ut ur staden, såsom det eljest var vanligt om morgonen. Alla Betlehems innevånare voro så uppfyllda af skräck öfver nattens blodbad, att ingen vågade lämna sitt hem.

»Vid mitt svärd,» sade soldaten, där han stod och stirrade inåt den trånga gatan, som ledde fram till porten, »jag tror, att Voltigius har fattat ett oklokt beslut. Det hade varit bättre, om han hållit portarna stängda och låtit genomsöka hvarje hus i staden, ända tills han funnit pilten, som lyckades undkomma från festen. Voltigius räknar på att hans föräldrar skola söka föra honom härifrån, så snart de få veta, att portarna stå öppna, och han hoppas, att jag skall kunna fånga honom just här i porten. Men jag fruktar för att detta ej är en klok beräkning. Hur lätt kan det ej lyckas dem att sticka undan ett barn!»

Och han undrade om de väl skulle försöka att gömma barnet i en åsnas fruktkorg eller i någon ofantlig oljekruka eller bland en karavans sädesbalar.

Medan han stod och väntade, att man skulle försöka öfverlista honom på detta sätt, blef han varse en man och en kvinna, som skyndsamt kommo nedåt gatan och närmade sig porten. De gingo fort och kastade ängsliga blickar bakom sig, såsom vore de stadda på flykt undan någon fara. Mannen höll en yxa i handen, och han fattade om den med ett fast grepp, såsom vore han besluten att med våld bana sig fram, om någon stängde vägen för honom.

Men krigsknekten såg ej så mycket på mannen som på kvinnan. Han tänkte på att hon var lika högväxt som den unga modern, hvilken föregående kväll undkom honom. Han lade också märke till att hon bar klädningskjorteln uppkastad öfver hufvudet. Hon bär den kanske så, tänkte han, för att dölja, att hon håller ett barn på sin arm.

Ju närmare de kommo, desto tydligare såg krigsknekten barnet, som kvinnan bar på armen, afteckna sig under den upplyftade klädningen. Jag är viss om att det är hon, som i går kom undan, tänkte han. Jag hann ej att se hennes ansikte, men jag känner igen den höga gestalten. Och här kommer hon nu med barnet på armen utan att ens försöka att hålla det doldt. Jag hade ej vågat hoppas på en sådan lyckträff.

Mannen och kvinnan fortsatte sin snabba vandring ända fram till stadsporten. De hade tydligen ej väntat, att de skulle bli hejdade här, de ryckte till af skräck, då krigsknekten fällde sitt spjut framför dem och stängde dem vägen.

»Hvarför nekar du oss att vandra ut på fälten till vårt arbete?» frågade mannen.

»Du skall strax få gå,» sade soldaten, »jag måste blott först se hvad din hustru håller doldt under sin klädnad.»

»Hvad är det att se?» sade mannen. »Det är endast bröd och vin, som vi skola lefva af under dagen.»

»Du säger törhända sant,» sade soldaten, »men om det är så, hvarför vänder hon sig bort, hvarför låter hon mig ej godvilligt se hvad hon bär?»

»Jag vill ej, att du skall se det,» sade mannen. »Och jag råder dig, att du låter oss komma härförbi.»

I detsamma höjde mannen yxan, men kvinnan lade handen på hans arm.

»Inlåt dig ej i strid!» bad hon. »Jag vill försöka något annat. Jag skall låta honom se det jag bär, och jag är viss, att han ej kan göra det något ondt.»

Och med ett stolt och förtroendefullt leende vände hon sig mot soldaten och kastade undan en flik af sin klädnad.

I detsamma for soldaten tillbaka och stängde ögonen, liksom bländad af en stark glans. Det, som kvinnan höll doldt under sin klädnad, strålade mot honom så bländande hvitt, att han först ej visste hvad han såg.

»Jag trodde, att du höll ett barn på armen,» sade han.

»Du ser hvad jag bär,» genmälde kvinnan.

Då ändtligen såg soldaten, att detta, som bländade och lyste, endast var en knippa hvita liljor af samma slag, som växte ute på fältet. Men deras glans var mycket rikare och mer strålande. Han kunde knappt uthärda att betrakta dem.

Han stack in sin hand bland blommorna. Han kunde ej komma ifrån tanken, att det måste vara ett barn, som kvinnan bar, men han kände blott de svala blombladen.

Han kände sig bittert bedragen, och han skulle i vredesmod gärna ha fängslat både mannen och kvinnan, men han förstod, att han ej kunde ge något skäl för ett sådant handlingssätt.

Då kvinnan såg hans förvirring, sade hon: »Vill du ej låta oss gå?»

Krigsknekten tog tyst undan spjutet, som han höll framför portöppningen, och trädde åt sidan.

Men kvinnan drog åter sin klädnad fram öfver blommorna och betraktade på samma gång det hon bar på sin arm med ett huldt leende. »Jag visste, att du ej skulle kunna göra det något ondt, om du endast fick se det,» sade hon till krigsknekten.

Härpå skyndade de bort, men krigsknekten stod och såg efter dem, så länge de voro inom synhåll.

Och under det att han följde dem med blickarna, tyckte han sig åter viss, att hon ej bar på sin arm en knippa liljor utan ett verkligt, lefvande barn.

Medan han ännu stod och såg efter de båda vandrarna, hörde han höga rop uppifrån gatan. Det var Voltigius och några af hans män, som kommo springande.

»Hejda dem!» ropade de. »Stäng porten för dem! Låt dem ej undkomma!»

Och då de hunno fram till krigsknekten, berättade de, att de hade funnit den undkomne piltens spår. De hade nu sökt honom i hans hem, men då var han åter undflydd. De hade sett hans föräldrar skynda bort med honom. Fadern var en stark, gråskäggig man, som bar en yxa, modern var en högväxt kvinna, som höll barnet doldt under den uppkastade klädnaden.

I samma ögonblick Voltigius berättade detta, kom en beduin ridande in genom porten på en god häst. Krigsknekten rusade utan ett ord bort till ryttaren. Han ryckte honom våldsamt ned af hästen, kastade honom till marken, och med ett språng var han själf uppe på hästen och jagade åstad bortåt vägen.

* * *

Ett par dagar därefter red krigsknekten fram genom den förfärliga bergöknen, som uppfyller södra delen af Judeen. Han förföljde alltjämt de tre flyktingarna från Betlehem, och han var utom sig öfver att denna fruktlösa jakt aldrig tog ett slut.

»Det ser sannerligen ut, som om dessa människor skulle ha förmåga att sjunka ned i jorden,» sade han knotande. »Hur många gånger har jag ej under dessa dagar varit dem så nära, att jag just ämnat slunga mitt spjut efter barnet, och likväl hafva de undkommit mig! Jag börjar tro, att jag aldrig skall hinna dem.»

Han kände sig modlös, likt en, som tror sig märka, att han kämpar mot något öfvermäktigt. Han frågade sig om det kunde vara möjligt, att gudarna beskyddade dessa människor mot honom.

»Det är fåfäng möda. Låt mig vända om, innan jag förgås af hunger och törst i detta ödsliga land!» sade han gång på gång till sig själf.

Men då greps han af fruktan för det, som kunde möta honom vid hemkomsten, om han vände om med oförrättadt ärende. Det var han, som redan tvenne gånger hade låtit barnet undkomma. Det var ej troligt, att hvarken Voltigius eller Herodes skulle förlåta honom något sådant.

»Så länge som Herodes vet, att ett af Betlehems barn ännu lefver, skall han alltjämt lida af samma ängslan,» sade krigsknekten. »Det troligaste är, att han skall söka lindra sina kval genom att upphänga mig på korset.»

Det var en het middagsstund, och han led förfärligt af att rida fram i denna trädlösa bergstrakt på en väg, som slingrade sig i djupa dalklyftor, där inte en vind rörde sig. Både häst och ryttare voro färdiga att störta.

Sedan flera timmar hade krigsknekten förlorat hvarje spår af de flyende, och han kände sig mer modlös än någonsin.

Jag måste uppge det, tänkte han. Sannerligen jag tror, att det lönar mödan att vidare förfölja dem. De måste ändå förgås i denna förskräckliga ödemark.

Då han tänkte så, varseblef han i en klippvägg, som reste sig nära vägen, den hvälfda ingången till en grotta.

Han styrde genast sin häst fram till grottöppningen. Jag vill hvila ut en stund i den svala klipphålan, tänkte han. Kanske att jag sedan kan börja förföljandet med förnyad kraft.

Då han skulle gå in i grottan, öfverraskades han af något märkligt. På hvar sin sida om ingången växte tvenne sköna liljestånd. De stodo där höga och raka, fullsatta af blommor. De utsände en berusande honungsdoft, och en mängd bin surrade omkring dem.

Detta var en så ovanlig syn i denna öken, att krigsknekten företog sig något utomordentligt. Han bröt af en stor, hvit blomma och tog den med sig in i klipphålan.

Grottan var hvarken djup eller mörk, och så snart han inträdde under dess hvalf, såg han, att där inne redan funnos trenne vandrare. Det var en man, en kvinna och ett barn, som lågo utsträckta på marken, försänkta i djup sömn.

Krigsknekten hade aldrig känt sitt hjärta bulta så som vid denna syn. Detta var just de tre flyktingar, som han så länge jagat. Han kände genast igen dem. Och här lågo de sofvande, ur stånd att försvara sig, helt och hållet i hans våld.

Hans svärd for rasslande ur slidan, och han böjde sig ned öfver det slumrande barnet.

Han förde svärdet sakta ned mot dess hjärta och måttade noga för att kunna affärda det med en enda stöt.

Midt i hugget hejdade han sig ett ögonblick för att se barnets ansikte. Då han nu visste sig säker om seger, kände han en grym njutning vid att betrakta sitt offer.

Men då han såg barnet, förökades om möjligt hans glädje, ty han kände igen den lille pilten, som han sett leka med bin och liljor på fältet utanför stadsporten.

Ja visst, tänkte han, jag borde hafva förstått detta hela tiden. Det är därför jag alltid hatat det här barnet. Detta är den bådade fridsfursten.

Han sänkte åter svärdet, i det han tänkte: Då jag lägger ned detta barns hufvud inför Herodes, skall han göra mig till anförare för sin lifvakt.

Under det att han förde svärdspetsen allt närmare den sofvande, fröjdade han sig med att säga till sig själf: »Denna gång åtminstone skall ingen komma emellan och rycka honom ur mitt våld.»

Men krigsknekten höll ännu i sin hand liljan, som han hade brutit vid ingången till grottan, och under det han tänkte så, flög ett bi, som hade suttit gömdt i dess kalk, upp mot honom och for surrande gång på gång rundt om hans hufvud.

Krigsknekten ryckte till. Han kom på en gång ihåg bien, som den lille pilten hade bistått, och han kom ihåg, att det var ett bi som hade hjälpt barnet att undkomma från Herodes gästabud.

Denna tanke slog honom med förvåning. Han höll svärdet stilla och stod och lyssnade efter biet.

Nu hörde han ej mer det lilla djurets surrande. Men medan han stod där alldeles stilla, kom han att lägga märke till den starka, ljufva doften, som utströmmade från liljan, som han höll i handen.

Då kom han att tänka på liljorna, som den lille pilten hade bistått, och han kom ihåg, att det var en knippa liljor, som hade skymt undan barnet för hans blickar och hjälpt det att undkomma genom stadsporten.

Han blef alltmer tankfull, och han drog till sig svärdet.

»Bien och liljorna hafva vedergällt honom hans välgärningar,» hviskade han till sig själf.

Han kom att tänka på att den lille en gång hade bevisat äfven honom en välgärning, och en djup rodnad steg upp i hans ansikte.

»Kan en romersk legionär glömma att vedergälla en mottagen tjänst?» hviskade han.

Han kämpade en kort strid med sig själf. Han tänkte på Herodes och på sin egen lust att förinta den unge fridsfursten.

»Det anstår ej mig att döda detta barn, som har räddat mitt lif,» sade han dock till sist.

Och han böjde sig ned och lade sitt svärd vid barnets sida, på det att flyktingarna vid uppvaknandet skulle förstå hvilken fara de undgått.

Då såg han, att barnet var vaket. Det låg och såg på honom med sina sköna ögon, hvilka tindrade som stjärnor.

Och krigsknekten böjde ett knä för barnet.

»Herre, du är den mäktige,» sade han. »Du är den starke segraren. Du är den, som gudarna älska. Du är den, som kan trampa på ormar och skorpioner.»

Han kysste hans fötter och gick sedan sakta ut ur grottan, medan den lille låg och såg efter honom med stora, förvånade barnaögon.

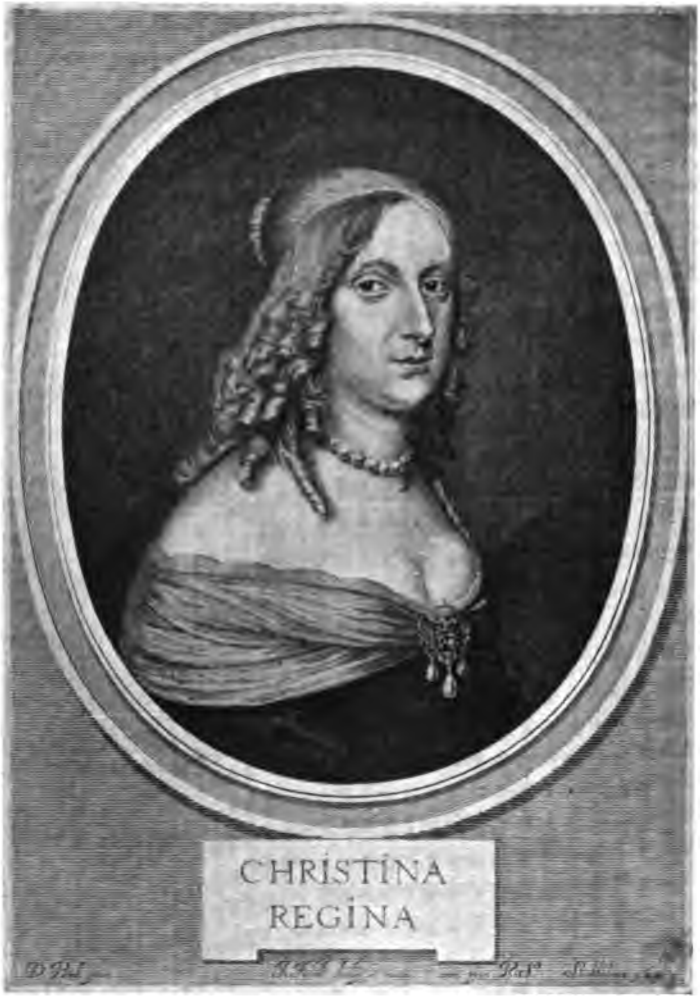

KOPPARSTICK AF JEREMIAS FALCK EFTER OLJEMÅLNING AF DAVID BECK.

DROTTNING KRISTINA-PORTRÄTT.

AF AXEL L. ROMDAHL.

Med 4 bilder.

UTAN att bli beskylld för chauvinism torde man kunna påstå, att vi svenskar äga en kungalängd, hvars like får letas. Eller hvar finnes en dylik så omväxlande och nyansrik, så fängslande i sin blandning af heroiska kraftnaturer och fantasieggande gåtsjälar? De förra skola alltid äga vår beundran, de senare skola aldrig upphöra att sysselsätta oss och åtnjuta den kärlek vi gifva det, hvarom våra drömmar och tankar spinna sin väf.

Lika fängslande är denna kungalängd — det måste synas naturligt och nödvändigt —, om vi rikta blicken på det yttre, på gestalter och anletsdrag. Det är inga tröttförnäma dockor och inga jämnstrukna småborgartyper — ja undantag ges ju, äfven där det yttre var mera obetydligt än självfva personligheten som hos Karl XI —, utan det är mäktiga härskarhufvuden och sällsamma sfinxanleten. Så måste också regentporträtten bli en viktig och innehållsdjup källa till vår historia, en källa som kanske mer än hvad fallet är borde anlitas, ej minst då det gäller att gifva ungdomen konkreta och liffulla bilder ur det förgångna. Men denna källa liksom andra måste rensas och pröfvas till sin halt. De gamla porträtten måste ej blott ordnas efter konstnärlig och teknisk godhet utan äfven och framförallt ställas på prof till sitt sanningsvärde genom konfrontation sinsemellan och med de bilder af människorna, som framgå ur en oväldig häfdaforskning. En sådan analys är en fordrande och lockande uppgift; måhända skulle därur kunna uppstå ett motstycke i sin art till »Romerska kejsare i marmor».

Vissa af våra kungaporträtt ha ju äfven redan blifvit föremål för intressanta undersökningar. Intendenten Upmark har behandlat Gustaf Vasa,* docenten Hahr Karl XII** och professor Warburg (i samband med »Tendens i porträttkonsten») Gustaf IV Adolf. Äfven må erinras om grefve F. U. Wrangels sakrika text till »Svenskt Pantheon». De anspråkslösa raderna härnedan afse icke att gifva en verklig drottning Kristina-ikonografi, de vilja blott meddela några intryck inför de konstverk, hvilka tillsammans ligga till grund för den bild vi skapa oss af hennes yttre.

Barnkonterfejen, både den lillgamla flickan i sorgedok vi se på ett par stick och Elbfass pyntade dockprinsessa på Gripsholm, intressera oss icke öfver höfvan vare sig som konstverk eller porträtt. Nog för att en bild af den lilla drottningen från fostringsåren skulle vara ovärderlig såsom bidrag till hennes själshistoria, den borde blott vara ett mästerverk af första rang, ej ett gammalt »hemmagjordt» skilderi. Ej heller är det vidare lockande att dröja vid det ledsamma statsporträtt, som i den Westfaliska fredens år stacks af Joh. Dürr.

Det var van Dycks holländske lärjunge David Beck — verksam i Sverige 1647—1651 — som fick måla de första Kristinaporträtt, hvilka voro en drottning värdiga. Vanligen har man blott talat om *ett* Beckporträtt, hvilket man ansett sig i hufvudsak återfinna i de olika gravyrer och taflor, som bära eller kunde bära mästarens »invenit». En viss distinktion torde dock här vara möjlig och önskvärd. Med fasthållande af gemenskapen i ansiktstyp kan man särskilja tre Kristinabilder af David Beck:* *1.* Bröstbild med pärlgarnityr i håret, halsband och bröstsmycke af pärlor, stucken af J. Falck 1649 och C. Vischer på P. Soutmans förlag 1650 samt samma år af W. Hollar. *2.* Porträttet i Nationalmuseum af 1650. Drottningen är där framställd i hvit atlasrob, med blommor i håret och ett papper i handen. *3.* J. Falcks stick af 1653. Bröstbild. Hållningen något framåtlutad, handen mot bröstet.**

Öfver det första af dessa porträtt, bröstbilden med pärlorna, hvilken af årtalet å Falcks gravyr att döma ej kan ha uppstått senare än 1649, hvilar en nordgermansk, tung och borgerlig robust-

---

* I Ord och Bild III, sid. 7.

** I Ord och Bild X, sid. 577.

* Kristina medtog enligt O. Granberg tre sina porträtt af Beck till Italien. Ett af hvardera typen?

** Ett utmärkt oljemåladt porträtt af denna typ, hvilken med säkerhet kan anses som original af Beck, finnes i herr P. Sinebrychoffs samling i Helsingfors.

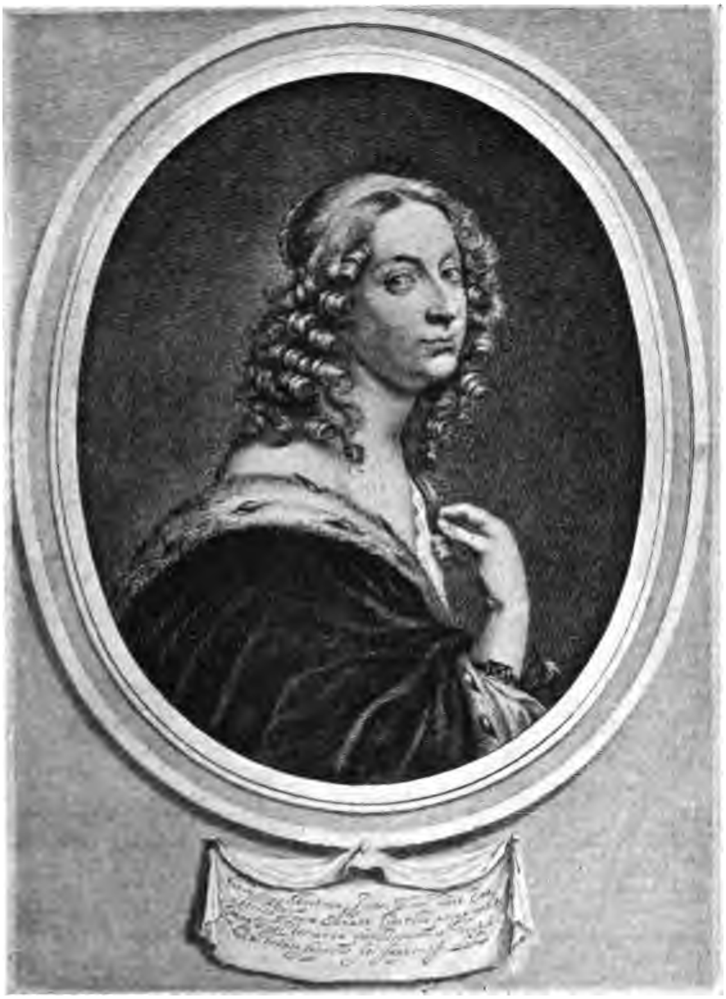

KOPPARSTICK AF JEREMIAS FALK EFTER OLJEMÅLNING AF DAVID BECK.

het. Vi tycka oss stå inför husmodern i ett präktigt och välordnadt men ansvarsfullt hushåll, ett sådant som Svea rike var. Det är den Kristina som Axel Oxenstjerna och de andra gamla hedersmännen i regeringen helst ville se och tänka sig.

Ägde vi ingen annan bild af drottningen, skulle vi nog taga denna till tacka som en fullgod skildring på grund af nykterheten och friheten från allt ögonblickligt och tillfälligt, denna stillebensmässiga objektivitet, hvarigenom så många nederländska porträtt stå så högt i vårt förtroende. Men nu har den konkurrenter, som röja, hvad vi i den måste sakna. Samme mästares Kristina med årtalet 1650 i Nationalmuseum ger väl icke just mer af fin och djup själsskildring, men detta porträtt är genom hela sin hållning och anordning karaktäriserande nog för sitt föremål, för hvad hon var och ville synas vara. Den gammalsvenska flärdlösa allvarsamheten är här utträngd af en pretentiös, sydländskt färgad kosmopolitism. Det är ett ceremoniporträtt, men icke ett sådant där ärevördigt och majestätiskt, som kunde stickas i koppar för att i biblar och lag-

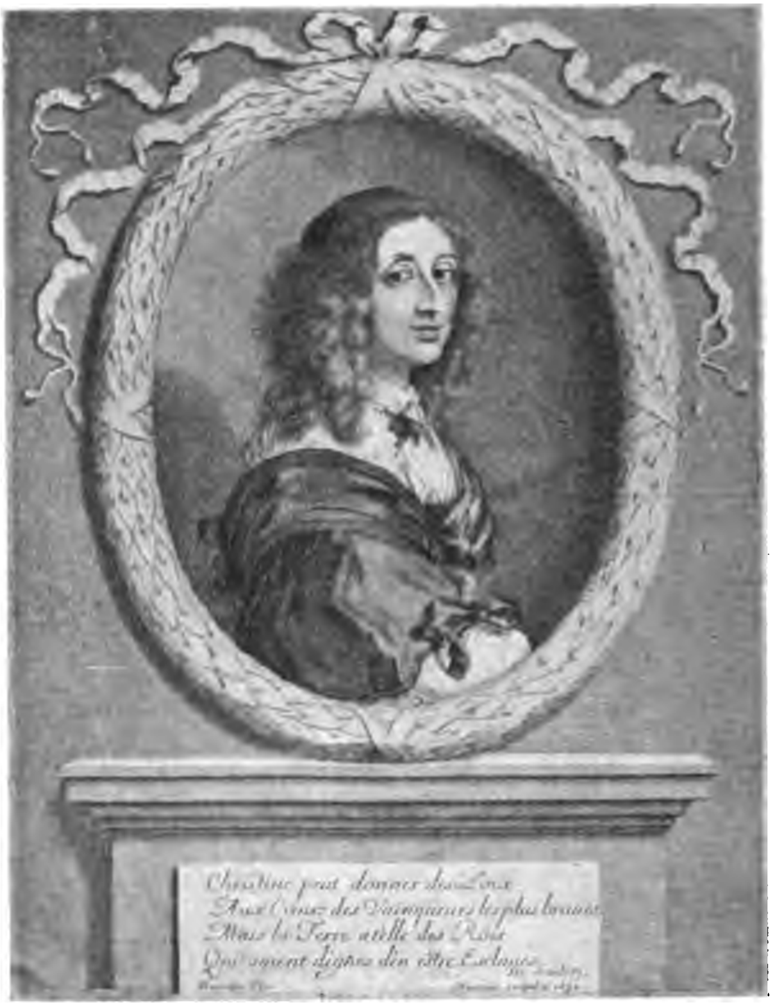
Christine peut donner des Loix
Aux Cœurs des Vainqueurs les plus braves
Mais la Terre a t'elle des Rois
Qui soient dignes d'en estre Esclaves

KOPPARSTICK AF NANTEUIL EFTER OLJEMÅLNING AF SEBASTIEN BOURDON.

böcker förehålla undersåtarna hvem de voro skyldiga vördnad näst Gudi. Det är icke drottningen öfver Svea rike som framställes i denna målning, utan en Pallas, en härskarinna i snillets värld.* Taflan är den mest betydande af detta slags Kristinabilder och ett betecknande prof på nederländskt hofmåleri i Van Dycks art.

Med afseende på bröstbilden med handen vill jag endast delge min förmodan att den uppstått under inflytande af den Bourdonska typen.

Ett verkligt personligt, psykologiskt porträtt af den märkliga unga kvinna, som satt på Sveriges tron, var ännu ej gifvet, då Sebastian Bourdon år 1652 kom till Kristinas hof och fick till sin första uppgift att fästa hennes bild på duken. Hans Kristina — ett exemplar på Nationalmuseum — är hvarken drottningen eller Pallas och saknar alla attribut af det ena eller andra slaget. I sin

---

* I detta sammanhang må erinras om ett par gravyrer, hvari Kristina verkligen är återgifven med vishetsgudinnans attribut: J. Falcks (efter Beck) och Paul Pontius efter en år 1654 af Justus Egmont i Antwerpen utförd målning.

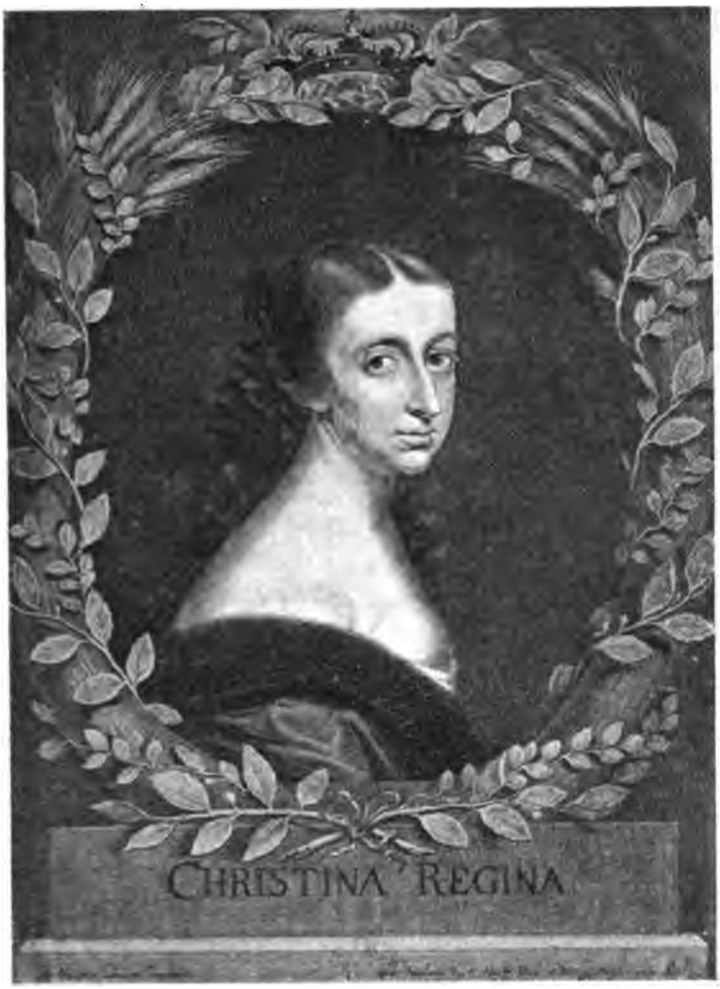

KOPPARSTICK AF ALBERT HÆLVEG EFTER OLJEMÅLNING AF ABRAHAM WUCHTERS.

fria och enkla, svarta och hvita dräkt är hon blott sig själf. Dragen äro oregelbundna och sällsamma, men målaren har med en gåfva, som väl kan anses specifikt fransk, vetat förläna dem ett visst skimmer af tjusning genom en förfinad och spirituell psykologi. I veckens fall, i hållningen och uttrycket ligger något af anstormande och flyende vindil, något nyckfullt och oroligt, som stämmer samman med hvad vi veta om Kristinas kynne. Ögonen, stora och egendomligt formade, drömmande på en gång och kritiskt kalla, blicka ut »som ville de se allt och veta allt» (Ponsonaille i »Sebastian Bourdon»), läpparna bära ett drag af trött och spotsk förnämhet, och anletet i dess helhet gör ett intryck af åtrå och skygghet i täflan. Målarens kalla och spröda färgskala har här, liksom i Vasaborgsporträttet i Uppsala, den turen att kunna samverka med själfva typen (i Karl Gustafs bild kan detta just ej sägas vara händelsen!).

Konstnären använde nog i sin Kristina liksom gärna eljes en viss stilisering, men den skadar ej: mästarhand och modell synas ense. Och äfven om Bourdons tolkning ej skulle vara ett troget protokoll, kunna vi ändå tro på den, så att vi frestas säga: så bör drottningen ha sett ut — äfven om hon ej gjorde det. Både hon själf och hennes samtida tyckas också ha satt detta porträtt högre än andra, och det är denna typ,* som i gravyrer af mästare som Nanteuil och Tanjé gått världen rundt med Scudérys epigram:

»*Christine* peut donner des lois
Aux coeurs des vainqueurs les plus braves.
Mais la terre a't elle des rois,
Qui sont dignes d'en être esclaves.»

Mellan denna bild och den, till hvilken vi nu komma är ett stort språng. Holländaren Abraham Wuchters Kristina i Uppsala universitetshus är återgifven i ett ypperligt stick af dansken Albert Haelweg med årsbeteckningen 1661 och måste följaktligen vara målad under exdrottningens första gästbesök i sitt forna rike, en tidpunkt, då hofvet i Köpenhamn just lånat ut sin konterfejare till det i Stockholm. Nära ett decennium ligger mellan den Bourdonska typen och den fysionomi, som nästan skrämmande blickar oss till mötes ur Wuchters tafla. Tio år, och hvilka! Först och främst de kanske skickelsedigraste i en kvinnas lif, de under hvilka hon ser sin ungdom vissna.

Därtill kommer så allt hvad Kristina under dem upplefvat: nedläggandet af kronan, trosskiftet, vandringslifvets oro, vilda projekt som eröfringen af Neapel och grymma utbrott som Monaldeschis mord. Slikt ristar märken i anletet som i själen. Och hennes porträttör har ej fördolt dem utan användt all sin ärliga och osminkade realism.

De Wuchterska konterfej jag eljes känner äro rätt konventionella och hvardagliga; detta blef och måste under intrycket af modellen själf blifva en bild af annat slag än de vanliga alstren af Hollands borgerliga porträttkonst. Ty liksom karaktären i ett porträtt ofta bestäms af mästarens manér, så kan äfven stundom spåras ett spontant inflytande af den framställdes kynne och typ på porträttstilen.

Wuchters Kristina med skarpa drag och blekgul hy, höljd i ett dunkel, ur hvilket blott en flik af rödt i dräkten lyser upp som en falnande brand, en kväfd och kolnande lidelse, är hemsk och gåtfull att skåda, och vi stirra på henne, så att hon måhända till sist följer oss in i drömmen. Den väcker, denna bild — för att använda det kända Aristoteliska uttrycket — på en gång fruktan och medlidande. Och vi beundra Azzolini, som kunde få makt öfver denna kvinna och dämpa böljesvallet och oron i hennes inre.*

Den Kristinabyst af Bernini (?),** som tillhört kardinalen och gått i arf i hans ätt, återger just ej drottningens drag fagrare än Wuchters målning, men om hon i denna verkar häxa gör hon i den italienska bronsen intryck af romersk kejsarinna — ja skillnaden var ju ej alltid så betydande mellan de båda typerna. — På det hela är Kristinas bild oss bevarad bättre och i mera allsidig belysning än de flesta af våra äldre regenters. Det är framför allt genom Beck, Bourdon och Wuchters vi känna henne.*** Med dessa trenne porträttörer råder det säregna förhållandet, att de hvar och en fingo måla Kristina i den egenskap och den ålder som bäst passade för deras olika begåfning och konstart. Därigenom hafva deras verk vunnit i sanningsvärde och bilda tillsammans en god serie af dokument. Beck, lärjunge af van Dyck, skänker oss ett stort ceremoniporträtt typiskt för skedet och för personen själf, Bourdon, en fransman, artig och spirituell i sin träffande psykologi, fångar bilden af den unga nyckfulla och snillrika precieusen på tronen, och Wuchters slutligen, den sanningssägande, skoningslöse holländaren, röjer oss hur år och oro härjat dragen af exdrottningen Christina Alexandra. Trenne skolor i tre porträtt! Om konstnärerna bytt med hvarandra? Tänkom oss blott Bourdons Kristina ersatt af ett Wuchters konterfej af drottningen vid samma ålder, eller tänkom oss att fransmannen målat henne 1661 i stället för holländaren!

---

* Af denna typ är den ryttarbild af drottningen, som hon förärade konung Filip IV och som nu finnes i Pradomuseet i Madrid. Se afbildning i Ord och Bild VI vid sid. 48 samt notis i »Dagboken» i samma årg. sid. 11.

* På Skokloster finnes ett knästycke af Kristina med afgjordt samma typ som i Uppsalaporträttet och af Olof Granberg tillskrifvet Wuchters. Skoklosterbilden har emellertid en helt annan färgstämning i hvitt och blått och gör ett måhända mera dekorativt men mindre suggestivt intryck.

** I Ord och bild IX, sid. 290.

*** De porträtt af drottningen, som målats af J. Ovens i Hamburg 1667 och af Mikael Dahl i Rom 1687, ha endast genom skriftlig tradition kommit till vår kännedom.

UNGDOM!

AF MARTIN ANDERSEN NEXÖ.

DET var paa Ruten Kallundborg — Aarhus.

Den lille Damper var kommet fri af Næsset og stak nu lige ud med Stævnen i Sky. Efter sig trak den en sort Røghale og en hvid Skumstribe, foran sig kastede den Vandet frem i smaa muntre Skvæt.

Havet laa trægt og tyktflydende, i matstemte Farver men stærkt Lys. Det lyste fra alle Sider med Glans af Perlemor, af Mælk, af Kvindehud. Det blændede Synet, forvirrede Sanserne, taagede Hjærnen — gjorde ør.

Der var noget ved det, som mindede den unge Mand oppe paa Damperens høje Fordæk om en nøgen sovende Kvinde — om selve Kvinden, den ubegribelig dejlige strakt hen over Jorden. Et dovent blændende Legeme, der indsugede al Solens Lys og Varme med sin rige Lød og til Gengæld udstraalede en Verden af bedaarende Løfter. De svage, langstrakte Dønninger var hendes Barms Stigen og Synken i Søvne; Vigene og Fjordene hendes lysende Arme, slyngede bag om Hovedet; Brisen som kølig og vellugtfyldt gled frem med smaa Mellemrum, det var de friske stødvise Pust fra hendes Næsebor.

Solen, som hang flammende over hende, var da Alverdens brændende Attraa samlet i èt, og kanske var de fine Riller, der hastigt som en Gysen jog over hendes Legeme, et Udslag af vellystige Drømme! — Men kanske heller ikke. Snarere syntes det, at hun tillod sig den største Kaprice: at sove midt under en Verdens fortærende Længsel — uden saa meget som Skyggen af en Drøm.

Saadan netop laa hun dum og almægtig som en Guddom, sjælløs og skønhedsrig, med Styrken lænket til sit Leje. Hundsk sad den og vogtede paa hendes Søvn, rystende af Begær og Fejghed, med en Verden af Ynk i sine tiggende Pudeløjne. Og hun blot sov, frygtløs, med den guddommelige Bevidsthed i sit skønne Legeme, at hun var dens Ophav, dens hele Liv og dens Tilintetgørelse med. Og at dens Skæbne fuldbyrdedes, hvad hun saa foretog sig.

Som en Hund fulgte Styrken Skønheden — kun hans ikke. Han skulde vende det uværdige Forhold om og gøre Livet tusenfold rigere derved. Thi hans Kræfter var Hære, der trængte — ikke til et lille Eden — men til at erobre Verden; utaalmodige Hære var de, der med Magt var blevet holdt tilbage, mens han rustede sig til at føre dem. Denne Nynnen i ham, Blodets rytmiske Bølgen ud for Hjærtets Tryk, det var lige saa mange Impulser — Tilskyndelser til Fremstød.

Og Slagmarken laa der. Først skulde den villende Ungdom rejses og Skønhedens Herredømme brydes, saa hun fra Verdens Dronning igen sank ned til at blive den beskedne Tærne, der hægede og vederkvægede den trætte Kriger. Og saa, naar han havde Ungdommen med sig — — —

Ja dernede paa Dækket og inde paa Land gik Menneskene om saa rørende smaa og ubetydelige — lutter Brøkdele. Hvor kunde de gaa og nusse og pille, emsige, lydige — glade over, at Ansvaret ikke var deres. Ingen Vilje, ingen Magtfølelse; kun Trang til at underordne sig, gaa op i, vælte Byrden fra sig. Ikke èn af dem havde Lyst til at læsse Ansvaret helt over paa sig selv og dermed erkende sig for den øverste; alle skød de det med lettet Hjærte opad: Matrosen, Styrmanden, Kaptejnen — og havde travlt med at fastslaa deres egen Underordnethed. Og de Skuldre, der ragede højest, tog ikke stolte imod det og bar det frem, men vilde kaste det over paa Himlen.

Hvor han end vendte Blikket hen, ragede Kirken endnu bestandig op over alt andet.

Hans Øje fangede den hjemlige jyske Kyst som en blaa Banke langt forude, og han maatte smile. Derhjemme for Bordenden sad Faderen, den ubøjelige Slider, som med sine haarde Hænder havde rejst et velhavende Hjem af den bare Grund, tre Gange om Dagen sad han alligevel dèr og lagde disse barkede Hænder sammen i Tak til Gud for det daglige Brød. Som var det, at de ikke sultede trods alt hans Slid, altfor stor en Naade! Og dèr rendte Moderen, det mest retskafne Menneske han kendte, til Kirke hver Søndag, som turde hun ikke selv tage Ansvaret for al sin Retskaffenhed. Det var ikke Beskedenhed, men Fejghed; Menneskene gav frivillig Afkald paa deres visse Sejre for at kunne slippe uden om de højst uvisse Nederlag ogsaa.

Himlen, som vidste Tilflugt, skulde tages fra dem og gøres til det tomme Rum, den var. De skulde lære Respekt for Tyngdeloven, lære at bøje sig — alle ind imod Jorden og hver enkelt ind mod sig selv. De skulde lære at tage hele Ansvaret og den Lykke, som laa deri — lære at de var Guder. Og *han* vilde lære dem det — fordi hans Moder havde bedt saa inderligt till Gud, at han maatte blive Præst, fordi hans Fader havde holdt ham til Teologien i fem Aar, og fordi han havde Styrken. Friske Tropper, friske Tropper! vuggede det nynnende i ham; han skulde sende ny Kræfter i Ilden, og ny, og ny igen, til Verden var hans.

Han stod lænet til det enkle Jærnrækværk med Ansigtet vendt fremad; hele Skikkelsen gjorde Indtryk af stærkt hvilende Ungdom, af Kræfter der kunde rejses i èt Nu; Legemets Plastik røbede dyb Styrkebevidsthed. Ansigtet var fyldigt, med et lyst, altfavnende Udtryk; Blikket var borte i Beruselse — den Beruselse, det er at føle Livsvarmen strømme ud fra Legemet i rig Overflod og mærke den vidunderlige Groen og Ophoben af overskydende Kraft, som øges i Dag og i Morgen og hver Dag uoverskueligt ud i Fremtiden til et mægtigt Fond af uovervindelig Ungdom.

Maaske var det dette Overmaal af Ungdom og Kraft, der søgte en Eksistensberettigelse og fik ham til at se ud over den lys- og varmebadede Natur med en Verdenserobrers Mine. I al Fald — den, der aldrig har villet erobre Jorden, har heller aldrig været ung.

Han tog sig pludselig sammen og aandede tungt ud; et Stenkast til højre laa Samsø, han fik lige Øje paa Øen, da Skibet gled ind over grøn Sandbund og lagde til ved Bolværket.

Han følte sig døsig og uklar, som var han blevet vækket af en tung Søvn, og havde et forvirret Indtryk af Larm og Bevægelser: Trosser, der krydsede Luften, Mænd, der løb med dem, syngende Dampspil og hvide Sække, der blev baaret til og fra Borde. Saa fløjtedes der til Afgang og Broen blev kastet; en ung Pige kom i sidste Øjeblik løbende, blev grebet af to Matroser og svinget om Bord.

Han var pludselig lysvaagen og saa alle Enkeltheder, Sammenføgningerne i Bolværket, en hullet Strømpehæl inde paa Land — Pigen. Hun var i graat Hvergarn, der faldt tæt om hendes unge Skikkelse og meddelte den et strængt Tække. Et Øjeblik vendte hun sit alvorlige Ansigt mod ham, som skulde hun kende ham, saa vendte hun sig hastigt mod Land og vinkede Afsked.

Han syntes ogsaa et Øjeblik, han skulde kende hende. Han havde tidt den Fornemmelse over for andre Unge — især Kvinder; den hjalp ham over hans medfødte Forlegenhed.

Lidt efter stod han ved Siden af hende med Rejsekortet opslaaet, pegende. Ved hendes forundret spørgende Blik slog det ham, at hun var en Fremmed, en Kvinde, og at han næppe havde overholdt de simpleste Høflighedsregler; han blev rød. Hun saa det og skiftede Holding, og det ejendommelige Smil, der gled over hendes Ansigt, idet hun lukkede for Udtryk, Liv, alt, forvirrede ham endnu mere. Saaledes lukkede en af hine store fremmede Blomster sig, naar den havde været Genstand for profan Berøring. Han følte hendes Adfærd som en Sigtelse, vendte sig hastigt og vilde gaa.

Men saa skød der Harme over hendes grundløse Mistænksomhed op i ham og gengav ham Fatningen, han stirrede opbragt paa hende og blev ved, lige til hun skamrødmende slog Øjnene ned.

»Frøkenen kommer jo fra Samsø! De kan vel ikke sige mig, hvad den lille Skov dèr hedder? Den findes ikke paa Kortet.« Han talte med let dirrende Ironi og holdt sig haanligt i to Skridts Afstand.

Hun saa ud, som om kun hans Haan afholdt hende fra at flygte, en Stund fulgte hun med et raadløst Udtryk Retningen af hans Pegen ind over Land, kastede saa et lynsnart forskende Blik paa hans Ansigt og bøjede sig over Kortet, som han strakte frem. Men hun svarede ikke, og han maatte gentage det hele. — »Den skulde ligge her, men er her ikke. Den er maaske for ubetydelig til at komme med?« sluttede han nu roligt, klangfuldt.

Hun snappede efter Luft. »Det er slet ikke nogen *lille* Skov!« brød det pludselig ud af hende, ivrigt.

»Nej, ikke efter Samsøforhold maaske, men —«

»Jamen heller ikke i Virkeligheden, den gaar helt her om.« Hun bøjede sig ivrigt frem og viste paa Kortet.

Han bredte sit Reisetæppe ud over nogle Sække Klid, og de satte sig og holdt i hver sin Side af Kortet. Hendes Blik gled opmærksomt hen over Kortet og stansede snart ved en Landsby, snart ved en Gaard; hun læste Navnet sagte og nikkede, henrykt over at det virkelig passede, og over at man derover i København kendte hendes Fødeø saa nøje. Men hun kom ikke med noget Udbrud, end ikke da hun fandt sin egen Faders Gaard, hun pegede blot med et stille Smil og meddelte sit Fund. Og da hun derudfra fortalte om sig selv, var hun grav-alvorlig. Hendes fast formede Ansigt kunde se ud, som havde det i flere Aar været underkastet et Forbud mod at le; og naar han sagde noget lattervækkende, svarede hun blot med et uforstaaende Blik. Men til Gengæld kunde hendes Øjne lyse, som da han fortalte hende, at han havde studeret Teologi.

Hun var Datter af en velhavende Samsø-Bonde og havde aldrig været uden for Øen før, nu skulde hun over til Esbjærg og være hos en Familie et Aar, og siden vilde hun være Sygeplejerske hjemme. Hun saa tillidsfuldt paa ham, som var hun sikker paa en anerkendende Bemærkning.

Men han omsluttede hendes unge Former i èt Blik, og det blødte i ham ved Tanken om, at saa megen Sundhed og Ungdom skulde vies de Syge. Han havde paa Læben at sige det, men fangede Forventningen i hendes Blik og tav.

»I Esbjerg skal jeg saa være hos nogle Slægtninge,» føjede hun til lidt efter, »man skal jo helst se sig lidt om, mens man er ung.»

»Det er ogsaa et helt Spring — fra Landet lige lukt ind i en rastløs Fremskridtsby,» sagde han livligt. »Paa en Maade maa det være rart at have været saadan afspærret og saa pludselig at fange Livet ind som i èn stor Sum. De har mange Overraskelser at glæde Dem til.»

Hun saà uforstaaende paa ham: »Koldby, hvor jeg er fra, er ogsaa en hel By.»

»Ja efter Samsøforhold,» svarede han smilende. »Men der er sikkert meget, De ikke har oplevet endnu.»

»Vist ikke noget, som jeg bryder mig om at opleve.»

»Ikke? maaske dog. Hvad siger De om Teatret f. Eks.?—De burde have taget til København i Stedet for til Esbjærg.»

Hun saa haardt paa ham: »Der kommer ikke noget godt fra de to Steder.»

»Men De kender jo hverken Köbenhavn eller Teatret!»

»Det ved jeg nu alligevel! Gode Mennesker kan godt tage sig i Agt for Fristelsen, selv om de ikke kender den.»

»Gode Mennesker — det lyder ikke kønt i *Deres* Mund. De er da vel ikke vakt?»

»Jo jeg er,» svarede hun uvilligt, næsten vredt.

»Det er altsaa Missionæren i Koldby, jeg har den Fornøjelse at tale med — og ikke en frisk ung Pige.»

»Jeg er ikke Missionær, det er jeg ikke værdig til.»

»Jeg mener, at det er Missionæren derhjemme, der taler ud af Dem. — Men er det ærligt? Unge Mennesker skulde vel kunne møde hinanden uden at pynte sig mæd de Gamles Talemaader.»

Hun blev rød i Hovedet: »Jeg siger kun, hvad der er mit eget. Og dersom De ikke kan holde ud at tale med mig paa den Maade, saa —.» Hun gik hen til Rælingen.

Han gik, noget slukøret, op paa Fordækket igen og saa sig om. Nu og da skottede han ned til hende — det klædte hende at være vred. Saa gik han ned i Restavranten og spiste.

Da han kom op igen, stod hun oppe paa Fordækket, paa den Plads, hvor han før havde staaet. I Haanden holdt hun en Buket store Roser, der kastede et eget Koketteri over hendes puritanske Ydre, hvor ikke en Sløjfe, ikke et Baand forraadte den unge Kvinde. Han gik hen til hende, hun saa ikke paa ham, men vendte sig heller ikke bort. Paa hans almindelige Bemærkninger om Vejret og lignende svarede hun stille og alvorligt.

»Stakkels Barn,» udbrød han pludselig »— saa ung og smuk og allerede vakt. Havde De endda været grim.»

»Hvorfor grim?» spurgte hun og lo — for første Gang.

»Jo de grimme skuffes lettere af Livet og slaar sig paa Troen.»

»Jamen jeg er ikke skuffet af Livet. Jeg faar meget mere ud af det nu, jeg kender Gud og Jesus.»

Gud og Jesus! Ordene hang, syntes han, som syge Saar paa hendes blodrøde Læber — Missionærens Ord fra Koldby. Dette var da Synd, om noget var det! — »De taler om Livet og ved ikke engang, hvad det er. De maa jo slet ikke leve Livet. — De som er vakt,» sagde han irettesættende.

»Jo det gode Liv maa jeg gærne leve,» svarede hun afgjort.

Han indsaa paa Forhaand det haabløse i med Fornuftgrunde at fordrive Koldby-Missionærens Ord fra hendes Læber. Disse Læber skulde kysses rene, krystes, saa Livet sprang i Blodroser af dem. Og det vilde ske engang, om der da ellers var Ungdom i hende.

Han fik Lyst til at forarge hende. »Hvad mener De saa om mig, hører jeg til det gode Liv?» spurgte han smilende og lagde sin Haand oven paa hendes.

»Hvis jeg ikke troede det, saa havde jeg aldrig —.» Hun tav pludselig.

»Indladt Dem med mig vilde De sige. Men naar jeg nu fortæller Dem, at jeg hverken tror paa Gud eller Jesus, hvad saa?»

Det rykkede i hendes Haand, men hun drog den ikke til sig. »Saadan noget skal man ikke spøge med,» sagde hun og saa ham alvorligt bebrejdende ind i Øjnene.

»Jeg spøger heldigvis ikke. De slutter, at da jeg er Teolog — men sæt nu, jeg havde studeret Teologien saa grundigt, at jeg var bleven Fritænker. Hvad saa?»

»Det tilkommer ikke mig at dømme nogen. Men jeg forstaar ikke, at De kan leve uden Gud.»

»Ikke? Og hvad gør saa Gud andet end forbyde os at være Mennesker — man har jo slet ikke Lov at røre sig for ham. Jorden er min Moder, hende er jeg udgaaet fra, og hende søger jeg tilbage til, naar jeg dør. Hun er af samme Stof som jeg, derfor er hendes Hjærte saa stort og hendes Liv saa rummelig. Alt hvad der er kønt, har jeg Lov til, om det saa var at kysse en vakt Pige. Men hun tør ikke gøre Gengæld, hendes Tro forbyder hende det.»

Hun stirrede langt ud, bort fra ham, som hørte hun det ikke.

»Dèr kan De se, De tør ikke engang svare paa et naturligt Spørgsmaal.»

»Det, De før sagde, gør man da ikke saadan,» svarede hun endelig — dvælende.

»Uden man er ringforlovet, mener De. Saa er det vel ogsaa Synd at lugte til en køn Blomst?»

»Det er da noget for sig selv. Det andet er Brynde — som man kan vare sig for.»

»Men hvis man nu glædede sig over et kønt Ansigt, netop som man glæder sig over en køn Blomst — slet ikke anderledes; og man saa fik Lyst til at kysse det — blot kysse det, som man føler Trang til at lugte til den kønne Blomst —: var det saa ogsaa Brynde?»

»Jeg ved ikke. Jeg er vist ikke udviklet nok til at svare paa et saa alvorligt Spørgsmaal.»

Han saa forskende paa hende: Var det en Spydighed?

»Sæt nu De har Ret, at det virkelig er Brynde, er De saa ogsaa aldeles sikker paa, at man kan vare sig for den? Sæt nu, der kom en Hedning og forlangte Dem med Liv og Sjæl — èn som hverken troede paa Jesus eller Gud — og De saa ikke kunde staa imod, hvad saa? Og han bød Dem Ægteskab og et godt Hjem maaske, og vilde gøre alt for Dem blot ikke dele Deres Tro — og De elskede ham altsaa og var i Grunden magtesløs. Hvad saa?» Han holdt hendes Haand i sin og trykkede den varmt.

»Saa tung en Byrde vilde Gud ikke lægge paa mig,» svarede hun undvigende.

»Men hvis han nu gjorde det alligevel, vilde De saa anse Dem selv som fortabt?»

»Saa vilde jeg tro, Vorherre havde sin Hensigt med det.»

»For at De skulde omvende ham, De hengav Dem til, ikke sandt?»

Hun nikkede, hendes Øjne lyste.

»Men om *han* nu besejrede Dem? Om han nu lærte Dem. at »Synden» er herlig, herlig, og al sand Lykke af jordisk Natur? Om han nu fyldte Dem saadan, at der ingen Plads blev for Gud?»

Hun trak hastig Haanden til sig. »Det er grimt af Dem at tale saadan til mig, rigtig hæsligt. De er ond, forfærdelig ond!» Hun gik hurtig ned paa det aabne Mellemdæk og satte sig ved sit Toj.

Han saa smærteligt efter hende, det gjorde ham ondt, at hun gik saadan. Hele Resten af Turen holdt han Blikket heftet paa hende og tog Gang efter Gang den Beslutning at gaa ned til hende og gøre det godt, for at de ikke skulde skilles i Vrede. Men hun saa ikke en eneste Gang i Retning af ham, og det holdt ham tilbage.

Damperen lagde til, og han strøg lige forbi hende, da han gik i Land; men hun vendte Ansigtet til den anden Side. Et Par Gange saa han sig tilbage, vilde have nikket til Afsked, men kunde ikke fange hendes Blik. Saa steg han, lidt modfalden, ind i det lille Tog, der skulde føre ham op til Banegaarden.

Da gik hun nølende forbi Kupedoren, engang, og kom tilbage. Hun stansede udenfor, saa bedrøvet paa ham og halv rakte Buketten mod ham. Han strakte Haanden ud efter Buketten, men tog hende i Stedet blødt om Haandleddet og drog hende op paa Trinbrættet.

En Stund saa de hinanden dybt ind i Øjnene, saa lukkede hun sine, gled langsomt over mod ham som en segnende Blomst og kyssede ham.

Toget satte sig i Bevægelse, og hun stod tilbage og stirrede langt efter ham, til han blev borte for hendes slørede Blik.

Ogsaa han blev ved at stirre, undrende og vemodig, mens noget hviskede i ham, at han skulde springe af. Han gjorde det ikke, men gennem lange Tider følte han det, som om han var rømt bort fra det bedste paa Jorden; fra det, der sjælden kommer mere end èn Gang i et Menneskes Liv; fra det, der netop er det store vidunderlige *trods* alt.

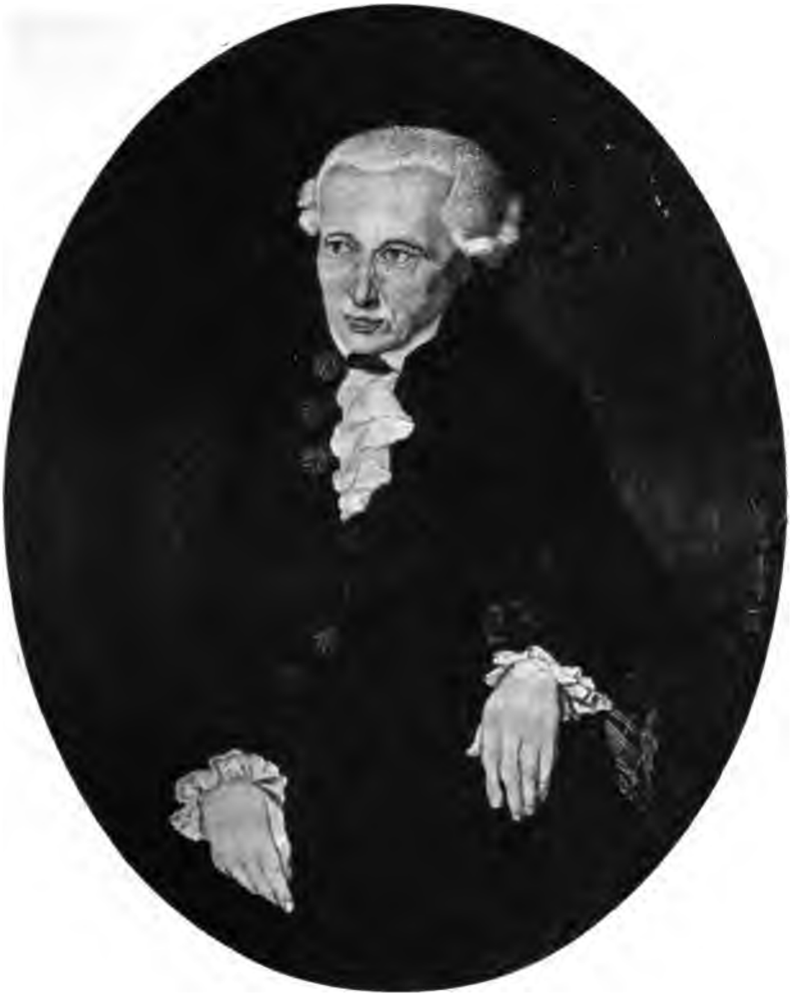

IMMANUEL KANT. OLJEMÅLNING AF DÖBLER.

IMMANUEL KANT.

Af G. A. JÄDERHOLM.

Med 1 bild.

DEN NYARE TIDENS filosofi har allt från sin begynnelse i 1600-talets första hälft ända fram till Kants dagar skapats under ett ständigt allt mera djuptänkt replikskifte mellan empirism och rationalism i teorien om vetandet. För båda de agerande är vetandets möjlighet den gemensamma förutsättningen, men båda drifvas alltjämt längre fram mot ett nytt problemläge, mot en analys af vetandets möjlighetsvillkor. Den engelska empirismen finner kunskapsgrunden i erfarenheten, rationalismen på kontinenten i vissa yttersta principer, som äro logiskt nödvändiga. Men både erfarenheten och de yttersta principerna, som de fattades då och mångenstädes fattas än, äro intet annat än vetandets faktum i maskerad form. Så rör sig hela den förkantiska kunskapsteorien i de skrala filosofernas heliga tecken, cirkeln.

Den första repliken kom från Bacon, världsmannen, filosofen och bedragaren i

Shakspeares tidehvarf. Han fann sin tids vetande vara ynkedom och käbbel om ord. Men hur skall då verkligt vetande vinnas? Genom ett »legitimt förbund» af erfarenhet och tanke, experiment, induktion och deduktion. Så pålystes för snart tre århundraden sedan den realvetenskapernas induktiva metod, som i dag begagnas åtminstone i naturvetenskapen.

Men är kunskapens grund erfarenheten, så må erfarenheten analyseras. För John Locke är erfarenheten verklighetens intryck på våra inre och yttre sinnen, »ideas», dem vi passivt mottaga. Vi kunna intet veta om det vi icke erfara, hade redan Bacon sagt. Därför, tillägger Locke, kunna vi intet veta om det, som icke genom våra sinnen är gifvet, om det »öfversinnliga». Och därtill hör också de naturliga tingens väsen, ty vi erfara endast deras verkan.

Var Locke i princip fiende till all öfversinnlighet, blefvo hans lärjungar rena metafysiker. Hvad äro då dessa intryck, förnimmelser, som äro all erfarenhets elementer? Det blef den nya frågan. En rörelse i hjärnan, orsakad genom ett sinnesorgans retning, sade Frankrikes encyklopedister. »Alltså är erfarenheten materie.» — Eller ock svarade man med Berkeley: »Förnimmelsen är ett psykiskt skeende, och erfarenheten är ett sammanhang af psykiska moment. Det finnes intet »ting i sig», blott förnimmelser och förnimmande väsen. Men hur uppstå då förnimmelserna? Genom akter af det högsta öfversinnliga väsendet; men därför äro förnimmelserna och erfarenheten och således också vårt vetande outgrundliga underverk.»

Men, säger David Hume, om all verklighet är våra förnimmelser, om det sålunda icke längre frågas efter en verklighet utom vår erfarenhet, hur uppstår då föreställningen om en sådan? Vetandets, det riktiga omdömets sanningsvärde kommer då gifvetvis att bestämmas af sambandet mellan förnimmelserna. Finnes det då något nödvändigt och självklart band inom vår erfarenhet? David Hume, den kunskapsteoretiska skepticismens store tänkare, gör analysen sålunda: Det gifves tvänne slag af omdömen, förnuftsomdömen och erfarenhetsomdömen. I förnuftsomdömena är predikatet blott en uttagen bestämning hos subjektet, och därför äro dessa omdömen självklara. De på denna omdömestyp grundade logiska och matematiska vetenskaperna äro därför till sin giltighet bevisade. Ett erfarenhetsomdöme däremot är alltid syntetiskt, då det binder samman tvänne föreställningar, som icke logiskt innehållas den ena i den andra. Finnes det någon nödvändig sådan syntes? Skall den finnas, måste den sökas bland idéassociationerna, t. ex. kausalbegreppet? Af vana förknippa vi tvänne företeelser, vi några gånger sett följas åt, och upphöja denna regel för förknippandet till en s. k. kausalitetslag, hvilken vi tillskrifva sanningsvärde. Med hvad rätt sker detta? Orsaksbegreppet är intet erfarenhetsbegrepp, ty erfarenheten uppvisar blott successionen. — Substansbegreppet? Tankegången blir lika bindande för detta. I erfarenhet gifves blott koexistens. — Enligt Hume kan icke kunskapens giltighet uppvisas; och vräk då på elden alla metafysikens digra luntor, ty de innehålla intet annat än sofisteri och gyckelspel!

Medan den tankekedjan tänktes fram till Hume, hade en annan frodats på kontinenten. Den hade påbörjats af Descartes med den för hela tänkarserien typiska satsen, att kunskap ej är möjlig annat än genom det klara och tydliga tänkandet. Matematiken blef mönstret för filosofien. På kausaliteten tviflade man aldrig. Descartes fann sin rationalisms yttersta grund i det egna tänkandets nödvändighet och klöf sin världsbild i en dualism af utsträckning och tanke, som möttes hos människan och hängde ihop — enligt hans konsekventare efterföljare — genom ett guds underverk. För Spinoza däremot blef tankens och utsträckningens sammanhang hos människan den lyftande kraften upp till en ny filosofisk nivå. Tanke och utsträckning äro blott två attributer till ett och samma yttersta varande. Det är monismens dag som gryr. Inom hvart attribut hängde skeendena ihop *more geometrico* genom kausaliteten. Det var någon som fann växelverkan mellan själ och kropp på det viset omöjlig. Då kom Leibniz, diplomat och filosof, bland diplomaterna störst som filosof, bland filosoferna störst som diplomat, och medlade. Mot Descartes förnekade han den yttersta dualismen, mot Spinoza substansens enhet, och för båda svor han på tankens och utsträckningens enhet i kraftenhetens, monadens begrepp.

Men Leibniz fick sitt straff, en diplomat värdigt. Han fick en lärjunge, som var mer eklektiker än han själf, som systematiserade hans tankar allt igenom, prutade af på principernas skärpa och skref ner det hela på tyska. Wolffs hufvudarbete hette »Förnuftiga tankar om Gud, världen, själen och öfverhufvud taget allting». Detta förblef tysk professorsfilosofi långt in i Kants eget storhetstidehvarf. Från England kom samtidigt det sunda människoförståndets spetsborgerliga filosofi; från Frankrike Locke i Voltaires omklädnad. Och så uppstod det dessutom inom Tyskland litet bibelkritik och litet rationalism. Alla dessa riktningar korsades om hvarandra och i denna det mänskliga tänkandets kanske djupaste vågdal under nyare tid kom Kant.

Han var handtverkarson från Königsberg och född 1724. Af uppfostran och karaktär stod han genom hela sitt lif pietismens med dess trosinnerlighet nära, om han också under gangen af sitt tänkandes utveckling allt mer och mer löste sig från vulgärreligionens antropomorfismer. Han, som blef metafysikens baneman, reste under hela sitt lif korset högst uppe på sin världsbild, och han öfvergaf aldrig sin ungdoms öfversinnlighetslära, sådan han lärt den hos Leibniz och Platon. Fram till 1760-talet bunden äfven inom det område, där han framför allt skulle bli nyskapande, kunskapsteorien, af den gammaldags skolfilosofien, men på samma gång en mångfrestare inom matematik och naturvetenskap, och som sådan lärjunge till Newton, närmar han sig dock efter denna tid allt mera den Humeska skepticismen. Men 1770 vänder sig bladet åter. Efter 11 års grubbel har han funnit den synpunkt, som förklarar både rationalism och empirism inom den föregående tidens filosofi och visar bägges begränsning; i sin undersökning af den mänskliga kunskapsförmågan, »Kritik der reinen Vernunft» (1781), lägger han grunden till kunskapsteorien (i hans terminologi transcendentalfilosofien) och blir så upphofsman till filosofien som vetenskap med bestämda problem och bestämd metod. Sin kriticisms metoder tillämpar han på lösningen också af etikens problem; säkerligen är dock hans lösning här långt mera med rätta omstridd än inom den teoretiska filosofien. Han var allt igenom en härskarnatur med tänkarkallelse, ingen lärdomscyklop och ingen »hoffähig» filosofisk resonnör, en man med en stark vilja, ett blixtrande skarpsinnigt hufvud, för hvilken mer än för till och med de flesta tänkare det gäller att hans tankar voro hans lif. Därför blir skildringen af hans lifs storhet en skiss af hans filosofi, och framför allt hans kunskapsteori. Döden befriaren kom den 12 februari 1804.

En analys af kunskapen ger vid handen, att den konstitueras af tvänne element, åskådning och begrepp; i Kants terminologi: »människan har tvänne kunskapsförmågor». Åskådning är det kunskapselement, som omedelbart hänför sig på verkligheten; som kunskapsförmåga heter det sinnlighet. Men det logiska band, som binder subjekt och predikat i kunskapsomdömet är begreppet; dess kunskapsförmåga är förståndet. Ett objekts inverkan på vårt medvetande är förnimmelse och den åskådning, som genom en förnimmelse hänför sig på ett objekt, är empirisk.

Det icke af förståndet bestämda objektet i en empirisk åskådning heter fenomen; det hos ett fenomen, som motsvarar förnimmelsen, är dess materie, men det hos fenomenet, som gör att dess mangfald kan i vissa förhållanden åskådas, är dess form. — Ren är den föreställning, som icke innehåller något förnimmelsematerial utan endast är föreställning om ett band mellan föreställningar.

Sinnlighetens former, de rena åskådningarna, äro rum och tid. De äro inga empiriska begrepp, framabstraherade ur erfarenheten, ty erfarenheten är först genom dem möjlig. Tvärtom äro de nödvändiga föreställningar *apriori*, d. v. s. måste tänkas före och oberoende af hvarje *enskild* erfarenhet. De äro åskådningar, ty rymderna äro delar af rummet men ej bestämningar hos dess begrepp. Hume har orätt, då han kallar det matematiska omdömet ett förnuftsomdöme; äfven det är syntetiskt omdöme och konstitueradt af både åskådning och begrepp. Då nu rum och tid äro åskådningsformer *apriori* före och oberoende af hvarje speciell erfarenhet, måste rummets och tidens lagar, d. v. s. matematiken, äga giltighet för alla empiriska åskådningar. Matematikens objektiva giltighet är så uppvisad.

Men då tid och rum äro former för vår receptiva kunskapsförmåga, så äga de gifvetvis realitet för alla åskådningar, men för det ting i sig, som afficierar vårt medvetande — icke. Detta är teorien om rummets och tidens transcendentala idealitet men empiriska realitet.

Men »tankar utan innehåll äro tomma, och åskådningar utan begrepp äro blinda». Förståndet är ju begreppets kunskapsförmåga, och begreppet är endast enheten af en mångfald i ett omdöme. De rent formella logiska omdömesformerna äro därför desamma som de rena begreppen. Genom undersökning af omdömesformerna finner Kant sina kategorier, t. ex. realitet, substans, kausalitet, nödvändighet m. fl. Hur kunna dessa, på hvars objektiva giltighet realvetenskapernas giltighet beror, äga sådan giltighet?

Hvarje kunskapsomdöme måste kunna närslutas tanken: jag tänker. Allt kunskapsteoretiskt medvetande har i denna tanke sin enhet, »medvetandets transcendentala enhet.» Detta medvetande är öfverindividuellt, noga att skilja från den psykologiska jagföreställningen. Endast genom denna föreställning är någon enhet inom medvetandet möjlig, således också åskådningens. Därför står också hvarje empiriskt material under medvetandets enhet och är i förhållande till denna enhet bestämd genom en förståndsakt, d. v. s. ett rent begrepp. Med andra ord: allt empiriskt material står under kategorierna; eller: kategorierna äga objektiv giltighet. — Så blifva kategorierna giltiga för all erfarenhet, men icke giltiga utom densamma för den verklighet, som afficierar vårt medvetande. Begreppet om denna verklighet blir ett gränsbegrepp. Det är Kants »Ding an sich».

Och metafysiken? Den är ett oändligt begreppsrike utan åskådning — är därför icke vetenskap och kan aldrig blifva det. Därefter följer strypningen af den ena metafysiska disciplinen efter den andra, den rationella teologien, psykologien och andra. Kant har dödat metafysiken. Man kan påvisa inkonsekvenser i detaljer hos honom, och det har världen aldrig tröttnat att göra och så trott sig öfvervinna honom. Men hans uppslag står kvar. Med honom har filosofien blifvit vetenskap.

Han blef banbrytare i etiken genom samma metod som han hade användt inom den teoretiska filosofien. Distinktionen mellan form och innehåll har äfven här en stor betydelse; innehållet, det är alla våra känslor, och formen, det är handlandets förnuftsbestämdhet. Krafvet på förnuftsbestämdhet är ett kategoriskt imperativ till handlande efter lagar, som äro allmängiltiga. Och detta imperativ vittnar om mänskligt medborgarskap äfven i en annan värld än fenomenets, i den obetingade verklighetens. Men för fasthållandet af det obetingade i fenomenens värld måste man ha gudstro och odödlighetstro som praktiska postulat. Korset högst! Det gick med Kant som med så många andra, hans praktiska filosofi har blifvit ett själfporträtt i metafysiska linjer.

* * *

Kant var revolutionär, en storhet i revolution som Kopernikus. Han och hans efterföljare ha fått vika för mycket allmänna zoologiska teorier, som kallas filosofi, och de få, som känna de gamle, äro mestadels eklektiker, växlare af alla systemernas småmynt, som bocka sig hit och bocka sig dit, för hvilka ingen samtidens profet det tycks finnas, som kan jaga dem ut ur templet med all den kraft, som ställets helgd det kräfver. Kant var själf öfvertygad om sin insats betydelse. Han trodde, att hundra år efter hans död skulle hans teori vara ensam segrare. Nu efter hundra år se de, som spörja efter tidens tecken, den första gryningen af hvad han hoppades gå upp vid horisonten. Englands och Tysklands tänkare gå i skola hos hvarandra och strida om David Humes problem. För hundra trettio år sedan kämpades den striden ut inom en ensam man, som så blef Kant.

DIKTER.

Af ARNE GARBORG.

AUKTORISERAD ÖFVERSÄTTNING AF OSCAR MANNSTRÖM.

UR »I HELHEIM».

NEDFÄRDEN TILL DÖDSRIKET.

Gislög ger
åt systern sin hand.
Färden bär
till de dödas land.

Lyftad lätt
genom luften hon far.
Väg visar Vala,
som framför dem drar.

Vala den hvita,
höljd i natt,
som vägen vet
till drömmarnas skatt.

Vala, som stiger
ur dimmors sal
och vägarna vet
till det doldas dal.

Före hon skrider
med snöhvitt änne.
Stilla följa
systrarna tvänne.

Skyar drifva
som sent om höst.
Systern talar
till Gislög tröst.

»Trygg är färden»,
hon sjunger blidt.
»Ej må du rädas,
men följa fritt.

Ej må du rädas
på nattlig stråt.
Visdomsvalan
följer oss åt.

Ej må du rädas
ens djupt under grafven.
Framför bär Vala
den vigda stafven;

tecknet hon bär,
som med väldig makt
alla världar
sig underlagt.

Tecknet framför
strålande skrider.
Korset skiner,
där frälsaren lider.

Korset skiner
som kvällens stjärna.
Följa vi kunna
så tryggt och gärna.

Ondska flyktar,
som vägarna stänger,
då Visdomsvalan
det tecknet svänger.

Lyfter hon tecknet
med bjudande kraf,
då ser du klart
genom natt och graf.

Och gör hon sitt starka
runesving,
då ser du i syner
dolda ting.

Och om hon mäktiga
tecknet gör,
allt dolt och förtäckt
du klarligen hör.

Men kväder Vala
med ord,
då svarar det
djupt under jord.»

*

Vala stannar
vid kyrkogrinden.
Så sorgesam hviner
den kyliga vinden.

Vala stannar
vid kyrkportens sten.
Hemskt och hånfullt
är månens sken.

Vala svingar
sin heliga staf:
nu tystnade vinden
och stillnade af.

Vala svänger
igen med stafven:
månen är släckt,
det är svart som i grafven

Gislög vet ej
hur till det går:
inne i kyrkan
i koret hon står.

De stå vid det gamla,
heliga bord,
där rörd hon afgaf
sitt löftesord.

Hon känner så väl
dessa vaxljus små;
dimmigt de brinna
med lågor blå.

Innanför ringen,
där korset är fäst,
står en underlig
gammal präst.

Han är som en skugga,
tom och len,
och klädd i mässdräkt
af månens sken.

Fram han går
utan led och lägg.
Isgrått skimrar
hans breda skägg.

Handen gör tecken
i vrå och ring.
Munnen mumlar
om dolda ting.

Rundt om stå dödmän,
hvita, kalla,
och lyssna till orden,
som sakta falla.

Tomögda spökena
lyssna stilla,
girigt och spändt
att ett ord ej förspilla.

PRÄSTEN.

Ur plågodröm och dödssömn djup,
ur dvala kvaf i iskallt stup,
som alltid sol skall sakna,

ur dödens domning, tung och lång,
till spökets lif och vålnadsgång
du än en gång skall vakna.

STÖNANDE.

O, o! O, o!

PRÄSTEN.

För nåden ej du vördnad bar
och bortgick, innan fri du var,
som träd i stormvind falla.
Men om ock starka stammen brast,
är roten frisk i jorden fast
med sina tågor alla.
Så hård är bojan och det band,
som binder dig vid jordens strand,
att frid du ej kan vinna.
Du arma själ, ack hvilken nöd
att slitas mellan jord och död
och aldrig utväg finna!

STÖNANDE.

O, o! O, o!

PRÄSTEN.

Din jordhåg ger dig aldrig fred.
Som rötans brand i murken ved
den sveder och den glöder.
Din åtrå aldrig söfd du får,
den skär och gnager, rifver, slår,
tills blodlös hågen blöder.
Det sliter, drar med ilsket våld —
du måste med; din kraft är såld,
du är ej själf din herre.
Du väckes upp af nattvind sval
och ilar mot din hembygds dal,
och jämmern blir blott värre.
Den värld, där all din håg är fäst,
och där du var så gärna gäst
och hade all din lisa,
när dit du går, af saknad sprängd,
då är den stängd,
du irrar kring på öde ängd
med suck och sorgevisa.

STÖNANDE.

Säg råd! Säg råd!

PRÄSTEN.

Förlossning, fånge, kan du få,
så lyda milda orden,
om du af all din håg och själ
vill säga helt och fullt farväl
åt all din lust till jorden.

Då skramlar en pust
i rigel och bom,
det fräser och suckar —
och kyrkan är tom.

Skymtande skuggor
tyst, fort
halka ut
genom vägg och port.

Gislög ser
dit Vala pekar:
de döde försvinna
som slocknande vekar.

Åt alla håll
bredt och vidt,
de döda skynda
hvar hem till sitt.

Blott en och två
och på sistone tre
skygga fram
emot altaret se.

Ned de sjunka
på iskall tilja.
Skrifta för prästen
och bedja de vilja.

Den förste klagar,
af ånger full,
att ned han gräfde
röfvadt gull.

Och så det guldet
hans själ tog fatt,
att dit han skyndat
hvar kolmörk natt.

Den andre suckar
af hjärtemen,
att rågång han rubbat
och skiftesten.

nu drages han hemåt
till syndabot,
men maktlös irrar
hans trötta fot.

»Lös mig och sänd mig
upp eller ned!
I dom är försoning,
i soning fred.»

Den tredje af brodern
sin bane fick,
och sedan hatfull
han hemåt gick.

»Han stötte ut mig
i bölja blå
och lät så båten
mot stranden gå,

rodde ifrån mig
och lät mig dö;
äktade sedan
min väna mö.

Hämdlust drog mig
på hemgångsstig.
Men värre är det
för dem än mig.

Jag vill icke mer
min hämdstig tråda.
Värre än jag
de lida båda.

Gud dem hjälpe,
om hjälp står att få!
Lös mig, präst,
och låt mig få gå!»

Prästen beder
vid altarfot
för själar, som böjas
i syndabot.

Löser dem sedan
hvar för sig
från domen att drifvas
på vålnadsstig.

Han beder, besvärjer
och banden skär.
För hamnarna sakta
det dädan bär.

UR »HAUGTUSSA».

INLEDNINGSSÅNGEN.

Åt dig, du hed och bleka myr
med örter mång',
där hägern flaxar, piparn flyr,
jag ger min sång.

Åt dig, du kullens vissna ljung,
där drömmar bo,
jag ger min sång om skymning tung
och skrymt på mo.

Jag känner dig, du trollvärld grå,
du spökens vän.
Jag flydde dig, men kom ändå
ibland igen.

Jag känner dig, du vågens larm
med galdersång.
Du sände rädsla i min barm
så mången gång.

Jag känner striden tung och lång
mot trolldoms våld.
Gud skydde oss för bruten gång
och mandom såld!

*

Jag känner dig, jag känner dig,
som icke vann:
Jag såg din strid, jag vet din stig
i skuggors bann.

Den hemska striden själf jag känt
i många år
med brottning vild, med värk, som brännt,
med djupa sår.

Du sitter hos mig, är mig när,
du ande arm:
du fängslad rifver, våndas, skär
uti min barm.

Jag känner det: de starka troll,
en vilja rik;
en båt i ström, en sång i moll,
förkväfd i skrik.

*

Men lärkan flyr från vildväxt graf
med segersång,
och vindens sälta går från haf
med doft af tång.

och känna vi än sorgens klo
i saknads sår,
vi må dock lärkans jubel tro,
som bådar vår.

MOT SOLNEDGÅNGEN.

I hafvet finns ett älfveland
med skog och mo;
det lyser klart mot himlens rand
i kvällsblå ro.

Jag sett det, djupt af trånad tärd,
bak dimma grå;
det är en vänlig, helig värld,
jag ej kan nå.

Den sof, dess fina silhuett,
i dimmans band;
men så, när sol gick ned, med ett
den kom i brand.

När dagen dött, som blod så röd,
i djupblå myr,
det flammar upp i guld och glöd
och äfventyr.

Dess rand, som skalf, är guld, som smält,
och skälfver fin
i luftens lätta silfverfält
med glans af vin.

Men snart den dör, dess bleka brand
kring fjäll och mo,
och klart som förr står Älfveland
i kvällsblå ro.

Jag längtat från en tröttsam stig
dit bort till fred.
Men landet kan först visa sig
när sol går ned.

BÖN.

Ack hjälp mig, Du som hjälpen är!
Du ser hur tungt jag strider.
I boja, som jag tröstlös bär,
mitt hjärta matt sig vrider.
Mitt kval i ord jag ej får sagdt;
det onda fick så väldig makt;
som brand i barm det svider.

Ja hjälp mig, Du som hjälpa kan!
Jag själf är maktlös döfvad.
Du stridde själf och öfvervann,
i mörkrets kamp bepröfvad.
Min nöd är stor, i natt min själ;
var hos mig Du, som vill mig väl!
Då vet jag hjälp blir öfvad.

ARNE GARBORG.

Af CARL NÆRUP.

Med 5 Billeder.*

VI HAR havt mange Digterjubilæer i Norge i de siste Aar; og ogsaa Arne Garborg kunde nu feire et saadant, om han havde Lyst. Det var nemlig i 1878 han — anonymt — offentliggjorde sit förste större digteriske Arbeide, Novellen »Ein Fritenkjar». Den Gang som Följeton i det af ham redigerede Ugeblad *Fedraheimen*; i 1881 kom den som Bog, og ifjor udsendte han den i tredie gjennemsete Udgave.

Læser man nu »Ein Fritenkjar», har man vanskeligt for at tro, at det ikke er mer end femogtyve Aar siden den blev skrevet. Den synes En at stamme fra en forlængst svunden Tid. I et tungt, höitideligt, abstrakt Sprog behandles her Problemet: den Enkelte mod Mængden. Det frie, selvegne, ensomme Individ, som sætter sin Vilje op mod hele det overmægtige Samfund, er med ungdommelig fanatisk Envished karakteriseret udelukkende som Forkaster af Kirkens Dogmer og Fædrenes Tro. Alt i denne Fortælling er set under teologisk Synsvinkel. Menneskene er personificerede troende, vantro eller hyklerske Standpunkter. Og Milieuet er dystert, en Skyggeverden, som der staar Gravkulde af; et stille, bortgjemt Land, hvorover ruger tunge, sorte Taager af Helvedesrædsel og Angst for Död og Dom. Naar »Fritænkeren» sidder i Kirken og ser paa de Folk, som der er kommet sammen, synes han de mest er en uhyggelig Flok af Vrag og Forkomne: »Gamle, blaa Kjeringar, som saag ut som dei var komne uppaat or Lik-kista, Möykjellur som var reint utor Giftingi, unge Gjentur som var stygge, sjuke, skakke eller krylvaksne, Mannfolk paa Krykkjur, bringesjuke, utlivde, fulle av Hoste og Verk, Gamlingar som var ferdige, Ungdomar som var öydelagde . . . alt ihop stygt, sjukt, dauddömt, vonlaust, ei Samling for eit Hospital!»

Og Eysteyn Hauk stiller sig som Livsmaal at kaste Lys og Varme ind over denne Troldverden. Men de andre er sterkere end han. Da han omsider faar hjemföre som Brud den Kvinde, han elsker, blir det til liden Lykke for ham. Hans Hustru træder ind i Ægteskabet med den Bagtanke, at hun vil omvende ham til sin Tro. De to blir gaaende hver for sig. Og da de staar foran den förste alvorlige Styrkepröve: hvis Vilje skal seire ved Afgjörelsen, om deres Barn skal döbes eller ikke — da gaar Ægteskabet istykker. Han er fra den Stund en hjemlös, færdig Mand. Hans Liv er brudt, og det sterke Samfund triumferer tilslut, da hans eneste Barn er blevet Præst og over hans Grav dömmer ham til evig Fortabelse.

---

* Garborgs porträtt, måladt af Eilif Petersen, är afbildadt i Ord och Bild VI (1897). *Red.*

ARNE GARBORG. BUSTE AF GUSTAV VIGELAND.

Megen Kunst er der ikke i denne naive, traktatfromme Fortælling, og endnu mindre Virkelighed. Den er en Parabel, enstonig og retlinjet, baaret oppe af en lidenskablig Trang til at skrige ud den hele forfærdelige Sandhed. En Tid var det, da »Ein Fritenkjar» syntes uden större Sammenhæng med Garborgs Produktion. Det var i hans naturalistiske Periode, da han skrev »Mannfolk», »Uforsonlige», »Hjaa ho Mor» *. Men med »Trætte Mænd» vender han tilbage til sin Ungdoms Rugen over religiöse Spörsmaal og Stemninger. Og fra nu af dreier alle hans Böger sig mere eller mindre direkte om det religiöse Problem. Som Lyriker, Dramatiker, Romancier, Aforistiker, overalt behandler han vort Forhold til Mysteriet og det oversanselige. Og parret med hans udogmatiske Christendom fremtræder en stadig sterkere Naturfölelse og Naturfromhed. Naar man mindes den bitre, haablöse Pessimisme i Romaner som» Mannfolk» og »Hos Mama», var det ikke let at tænke sig, at Garborg nogle Aar senere skulde finde Ord for alle de lyse, muntre Sange i »Haugtussa». Nu findes der vistnok ogsaa i denne Bog mange dystre og

---

* Angaaende disse Arbeider og Garborgs tidligere Produktion idethele henvises til et aandfuldt Essay af Hr. Hjalmar Söderberg i Ord och Bild, II, 134 (1893).

tunge Stemninger, ligesom Digterens övrige Produktion i denne hans efternaturalistiske Periode har noget dæmpet over sig og er præget af et resigneret Livssyn. Garborg er nok ikke af dem, som med Lethed kan antage nye Skikkelser. Men en indre Frigjörelse fra Naturalismens doktrinære Sortsyn har han tilkjæmpet sig; en Tro paa nye Muligheder, paa et höiere, mere sjæleligt Liv end det, som löb ud i den kjendte, smaalig udregnede, selvfölgelige Virkelighed. I hvilken Grad et grundligt og med den alvorligste og inderligste Overbevisning udfört Virkelighedsbillede kan forfeile sit streng Form, et stadig mere udtryksfuldt og fyndigt Sprog. I Garborgs Vers har det nynorske Landsmaal naaet en klassisk Renhed og Fylde. Det höres som et nyt melodirigt Tungemaal.

I.

I den dystre, tungsindige Roman »Fred« gav Garborg en psykologisk Skildring af den vestlandske Pietisme. En gribende Analyse af religiöse Anfegtelser og Fantasier. Romanens Hovedperson, Bonden Enok Haave, hvis Liv har været en eneste lang Selvkorsfæstelse, föler sig tilslut ribbet for alt, han har elsket, troet paa og förtröstet sig til. Den Magt, hvem han i fanatisk Underkastelse har ofret al jordisk Lykke, blir staaende for ham som hans eneste store, forfærdelige Fiende, og i Fortvilelse skriger han: »Bare nogen kunde faa mig til at tro, at der ikke findes en Gud!« Han ender i Vanvid og beröver sig selv det Liv, som er blevet ham en uudholdelig Byrde.

GARBORGS BARNDOMSHJEM, JÆDEREN.

Maal, ser vi bedst af Romanen »Hjaa ho Mor«. Den virker som en trættende, overflödig rig Dokumentation af en Sag, som vi alligevel ikke faar Tag i. Alene set fra Formens Side var denne litteraære Metode en Uret mod Forfattarens Talent. Det dybest personlige maatte han holde tillbage.

Kortest sagt er det vel Viljeselementet, som mest gjör sig gjældende i Garborgs nye Digtning. Han, den gamle spodske Tviler, er blevet en Forkynder og Lærer. Hans Ironi har veget Pladsen for Alvor. Og i nöie Overensstemmelse med hans energiske Fremholdelse af etiske Idealer staar hans Stræben for at naa en enkel,

Det i 1896 udkomne Skuespil »Læraren« kan paa en Maade betragtes som en Fortsættelse af *Fred*. Dets Hovedperson Paulus Haave er Sön af Romanens ulykkelige Grubler og Selvpiner. Men han er af Gemyt en absolut Modsætning til Faderen; en lys, letbevægelig, udadvendt Natur — med et lystigt Ungdomsliv bag sig. Da vi ved Begyndelsen af Stykkets Handling stifter Bekjendtskab med ham, har han imidlertid længe været en troende Christen, saadan som man er det dernede paa den mörke Kyststribe, en Læser af den ægte uforsonlige Type, nidkjær til at dömme og fordömme sin Næste og prækende i Tide og Utide. Saa gaar det en Dag op for ham, at denne Christendom ikke er andet end den rene Farisæisme. Han har præket Anger og Bod paa Bönnemöderne og truet de stakkars Syndere og Toldere med Död og Dom, og saa maa han tilstaa for sig selv, at han kunde falde saa dybt som det letsindigste Verdensbarn, naar Fristeren aabenbarer sig for ham i Kvindens Skikkelse.

Han bryder overtvert med Pietisteriet og holder en stor Tale, hvori han kaster Hansken til sine gamle Tilhængere og sit gamle Selv. Og han viser sin Tro i Gjerning. Han sælger sin Gaard, giver alt sit til de Fattige, forlader hele det borgerlige Samfund og slaar sig i fuldstændig Ensomhed ned i en elendig Hytte ude paa den nögne Hei. Her vil han leve som en ærlig Arbeidsmand, hjælpe og retlede de Forkomne og Nödlidende og alle dem, som söger Retfærdighed, og vente paa det Guds Rige, som skal komme.

Men Samfundet tillader ikke denslags höitflyvende Idealisme. Det er en let Sag at faa Paulus Haave mistænkeliggjort i Autoriteternes Öine, — særlig da man forstaar at vække hans Hustrus Jalousi mod ham. Hun har ofte troet, der laa enslags hemmelighedsfuld Utroskab bag Mandens mærkelige Adfærd. Og hun begaar Selvmord, da hun mener at have faat Vished for sin onde Mistanke. Da Teppet gaar ned for siste Afsnit af Lærerens Livshistorie, ser vi ham overantvordet i den værdslige Övrigheds Vold.

KOLBOTNEN.

Det er Debatten om de behandlede Spörsmaal, som interesserer i dette Stykke, — Tankeudviklingen, ikke Personerne. De rent menneskelige Forhold mellem Dramaets Figurer spiller her næsten en ligesaa underordnet Rolle som i »Ein Fritenkjar». Det minder idetheletaget om denne Novelle ved sit Alvor og sin Patos. Hovedpersonen er tegnet uden Skygge af Ironi, og ret som det er synes hans Skikkelse at glide ud i en Taage af store, almindelige Ord. Han har meget af det abstrakt retlinjede over sig som Eysteyn Hauk. Ogsaa »Læraren» er væsentlig Parabel og Opbyggelseskrift. Garborg har villet give os et Billede af den oprindelige Christendom, forkyndt i Sören Kierkegaards eller Tolstois Aand.

Vil man se et lignende Motiv behandlet med ligesaa afgjort polemisk Sigte paa det bestaaende, men med en ganske anden rig og levende Virkelighedsopfatning, skal man læse den danske Forfatter Jakob Knudsens Fortælling »Den gamle Præst». De to saa forskjellige Böger lader sig sammenligne med Udbytte.

Garborgs næste Arbeide, »Den burtkomne Faderen»*, synes mig et meget betydeligere Verk. Det er ligesom »Trætte Mænd» skrevet i Dagbogstil, og ingen Form passer Garborg bedre, först i den föler han sig fri. Han er den födte Aforistiker, og i disse intimt personlige Optegnelser og Udbrud har han nedlagt en Mangfoldighed af dybe, fyndige, prægnante Gnomer. Og disse Tanker og Reflexioner klinger harmonisk sammen i en stor Stemning af Resignation, af rolig Underkastelse under Livets strenge Love. De har intet af det trættende effektsögende, som ikke sjelden pletter Aforismerne i »Trætte Mænd».

Ogsaa denne Bog er löselig knyttet sammen med *Fred*. Den Betragter og Bekjender, som her förer Ordet, er Sön af Enok Haave og Broder af den christne Anarkist, hvis Livsskjæbne fremstilledes i »Læraren». Han er en gammel, syg Mand, som efter vidtlöftig Omflakken i en fremmed Verdensdel, er vendt tilbage til sin Barndoms Hjem: Jæderens flade, fattige Land med de lyngbrune Heier og blege Myrer, indrammet af Hav og Fjeld og Himmel. »Jeg var», siger han, »Sön af en Tid, som har glemt, hvad Hjem og Ro er. Men er jeg en Fremmed, saa lad mig lige godt være fremmed hjemme».

Med hjertegreben Inderlighed skildrer han Bygdens stille Liv — Oasen i Verdens Örken, der Enfold og Uskyld endnu grönnes, og Kirkeklokken samler alle til én Sorg og én Glæde. Her faar han Tid til at tænke omigjen de gamle Tanker om Synd og Frelse, om Liv og Död; — paa disse fredlyste Steder, hvor gode og onde Minder fra Barndommen vaagner med alt det förstoplevedes Kraft og Klarhed, underkaster han Livets Værdier en siste grundig Prövelse. Ensom og bitter var han blevet derover i den almægtige Dollars Land. »Haardt var det at leve paa Jorden. De traakker og tramper ned omkring sig og klorer sig frem over Lig. Og Stenhjerte og Staalknokler maa den have, som skal slaa fra sig og holde sig ovenpaa ... Jeg var haard. Jeg havde været i den sorte Skole og hærdet mig ... Min Sjælefred tog de til Vederlag for sin Visdom. Og da jeg havde lært Livsloven: Magten raader, kom Gud bort fra mig. Og det blev udslukt og koldt inden i mig; og Verden blev som et tomt Hus, der ingen bor. Men jeg lo og kjendte mig fri. Og siden tramped jeg ned omkring mig som de andre». Modstræbende giver han sig til at höre paa sin Broder, Jesu Fölgesvend, som har lært af Mesteren, at Veien til Livet gar gjennem Döden. I Samfundet raader den brutale Naturlov, som lader den Sterke opæde den Svage, og som har gjort Mennesket til det klogeste og grusomste Rovdyr. Men engang for mange hundrede Aar siden fremstod der i en Ravnekrog af Verden en jödisk Rabbi, som gav Menneskene en anden Lov, Aandens og Frihedens Lov, som hæver os over Naturen.

Denne Lov er for höi for den store Mængde, men den ensomme Sjæl, som vil lyde den, han vil ogsaa erfare, at dens Opfyldelse löser alle Tvil og giver Fred for bestandig. I denne Forvisning löber Gunnar Haaves Livshistorie ud, — og i Lovprisningen af de sande kristelige Fuldkommenheder: Mildhed, Godhed, Ydmyghed, Hjertets Enfold og Renhed.

Ingensteds har Garborg givet et klarere og mere overbevisende Udtryk for religiös Livsvisdom end i denne Bog. Og underlig nok, saa er den alligevel blevet en levende Skildring af Mennesker. Vistnok et i höi Grad forenklet Billede af en rent sjælelig Udvikling; men det skulde nu vel ogsaa være Hovedsagen i al Menneskeskildring. Hvad der gjör denne Bog saa sand og troværdig, er dens dæmpede, jevne Tone, dens rolige, mildtdömmende Livsforstaaelse, som er sikrere paa sin Tvil end paa sin Tro. Ingen af vor Digters Böger synes mig at give et saa tilforladeligt Billede af Mennesket Arne Garborg, af det centrale i hans Personlighed.

---

* Foreligger ogsaa i en ypperlig dansk Oversættelse ved Amalie Skram (Kbh. 1901).

De Tanker og Overveielser, som udgjör Indholdet af »Den burtkomne Faderen» har et tydeligt Præg af den aldrende Betragters rolige Tilbageskuen paa Verdens Larm og Forvirring. Garborgs Digtning i de senere Aar er ikke Poesi for den varmblodige, levelystne Ungdom. Den er streng og enkel; vemodig og resigneret. Men han forstaar Ungdommen og er elsket af den. Det er ikke saa alt for mange Aar siden han i »Haugtussa» gav den en Skat af Sange, som for store Kredse udover Landet gjælder for det ypperste af nyere norsk Lyrik.

FAMILJEN GARBORG. KOLBOTNEN 1891.

II.

»Haugtussa» kom om Vaaren 1895. Det er en Digtcyklus, en Fortælling kaldes den paa Titelbladet, da Digtene for det meste dreier sig om den synske Veslemöy's Stemninger og Oplevelser. »Haugtussa» er Garborgs rigeste og mangfoldigste Bog. Den har i hans Produktion enslags Bebuder i de friske og malende »Kolbotn-Brev», hvor for förste Gang Digterens inderlige Naturfölelse gav sig et fuldtonende Udtryk. Ogsaa de var væsentlig Lyrik. Det er imidlertid et helt andet Norge, som besynges i »Haugtussa». Ikke Österdalens tunge, dystre Fjeld og Skog, men Jæderens lyngbrune Heier og hvide Sandmoer, som ligger aabne ud mod det susende Hav. Digtet har sine Rödder baade i Folkevisen og den Welhavenske Romantik. Som sproglig Præstation betragtet er det ubetinget det fuldkomneste, som Landsmaals-Litteraturen har ydet.

Indledningsversene anslaar den vemodige Grundtone:

Til deg, du Hei og bleike Myr
med Bukkeblad,
der Hegre stig og Heilo flyr,
eg gjev mitt Kvad.

Til deg, du visne Lyng um Haug,
der Draumar sviv,
eg gjev min Song um Dimd og Draug
og dulde Liv.

Eg kjenner deg, du Trollheim graa,
du Skugge Natt.
Eg römde rædd; men stundom maa
eg sjaa deg att.

De nærmest fölgende Digte er holdt i en jevn fortællende og beskrivende Form.

Deres stilfærdige Ord og folkelige Humor minder om Landsmaalets troværdige og solide Foregangsmand: Ivar Aasen. Saa fölger Vers af en anden Stöbning:

Linnvêr og Sus og skodde-vaatt.
Maaneglyttar i sprengde Nott.

Skodde maaneljos, mjölkekvit
skuggelett velter hit og dit.

Skuggar vaknar og driver av.
Susing syng fraa det stille Hav.

Live dröymer i Trolddoms Bann.
Tung ligg Svevn yvi Land og Strand.

Her hörer vi Artisten, som arbeider med den herlige, rige Sprogskat. Han finder og lytter Klangen ud af hvert Ord, hver nyslagen Form. Garborg er her den flinke Kunstsmed, som udhamrer og omsmelter gamle rustne og mishandlede Smykker og Kostbarheder. Og ogsaa i dette er han Ivar Aasens Arvtager og Fortsætter. Han arkaiserer det halvt forfaldne Almuemaal; pudser og afstöver det, til han finder dets ædle, malmrene Tone:

Veslemöy ligg og dröymer
i Morgonstundi graa
og ser si sæle Syster
fyr Sengebenken staa.
Mjukt flöymer det kvite Lakan
ikring den Skapnad fin;
so vent det skimrar og lyser
med inderlegt Bivreskin.

Eit Staup av Sylve klaare
i magre Hand ho bêr.
De store stille Augo
med Sorg paa Veslemöy ser
»Du arme, unge Syster,»
ho kved med kjærleg Sut,
»her er den Kalken djupe,
som du skal töme ut.»

Andet Afsnit *Jol* har muntre og malende Skildringer af Ungdoms Livslyst og Letsind. Særlig nævner jag Versene om »Lage». De giver hele Dansens Stemning lyslevende. Man hörer de tunge, taktfaste Stövletramp, de hidsige, skjærende Feletoner, man indaander denne sterke, tungblodige, solide Livsglæde, som lever saa helt og fuldt i Öieblikket.

Og rundt dei sviv
i laage Rom
med Hopp og Hiv
og Fele-Ljom,
og Guten rak
i faste Tak
si staute Gjente svingar.
Dei stormar paa
med Kast og Spenn
fra Kraa til Kraa
so Duren stend;
og Drengen blid
med Drosi si
um sæle Hjaasvæv' tingar.
Men Gjenta vår
med Smil og Spott
gjev snögge Svar
til Glis og Laatt;
og Öle renn,
og Blode brenn,
og Slaatten kved og klingar.

Tyst og gjemt i sin Krog sidder Veslemöy og ser paa den vilde Leg. Hun skuer alle disse Mennesker ind i Sjælen. Og for hendes synske Sans forvandler de sig til Skikkelser og Skygger af Dyr og Trold. Hendes Sjælesyner er gjengivne med kraftig Realisme. Digteren synes at have levet sig helt ind i den Verden, som færdes i de lavloftede Rum, og han tumler sig i Folkehumorets kaadeste Indfald og Löier.

Et Digt, som virker betagende ved sin uovertræffelig ægte Tone, er »Veslemöy lengtar». Det har al Folkevisens Umiddelbarhed parret med den dæmpede Inderlighed, som er Garborgs bedste Eiendommelighed. Et andet af Bogens ypperste Digte, hvor Garborg har formaaet at finde et henrivende stemningsfuldt Udtryk for sin Naturfölelse, er »Mot Soleglad». Der er Fornyelse af den Welhavenske Romantik i disse Linjer:

Det stig av Hav eit Alveland
med Tind og Mo;
det kviler klaart mot Himilrand
i kveldblaa Ro.

Eg saag det tidt som sveipt i Eim
bak Havdis graa;
det er ein huld, ein heilag Heim,
me ei kann naa.

— — — — — — — — — — —

Naar Dagen sig som Eld og Blod
i Blaae-Myr,
det logar upp med Glim og Glo
og Æventyr.

Det brenn i Bré og skjelv og skin
med gyllne Bragd,
og Lufti glör i Glans av Vin,
Sylv og Smaragd.

— — — — — — — — — — —

Eg lengta tidt paa tröyte Veg
der ut til Fred;
men Lande fyrst kann syne seg,
naar Sol gjeng ned.

Garborg har som nævnt kaldt denne Digtcyklus en Fortælling. Og vistnok er her en viss episk Komposition, som knytter de enkelte Afsnit sammen til et Hele. Men Haugtussa's særegne Charme beror ikke paa det episke Moment, saalidt som paa den yderst vage Sammenhæng mellem de forskjellige Stadier i Veslemöys Udviklingshistorie. Den er et rent lyrisk Verk, en Sang till Hjemjorden, en Forherligelse af Vestlandets Natur og den norske Bondes Liv i Helg og Sögn.

Der er et Afsnit af Haugtussa, som skurrer besynderligt mod Digtets harmonisk enkle og naive Grundtone. Jeg mener det, som bærer Overskriften »Paa Skare-Kula». Her lader Digteren den lille Gislaug fuldstændig i Stikken og tager selv Ordet til et Opgjör med Tiden, dens Profeter og Sandsigere og mangehaande andre Repræsentanter for det aandelige Röre. Men de dunkle Strofer, hvori han udöser sin Vredes Skaaler over denne Heksesabbat af symbolske Skygger og Skikkelser, minder lidet om den slagvante Polemiker Garborg. De gjör et blegt, omtrentligt Indtryk, — en sjelden Gang er det, som de samler sig til et gnomisk Fyndsprog, men straks glider de ud igjen i blaa Almindelighed. Dette er akademisk Indignationspoesi. Kraftfulde Bogstavrim, men ingen kraftfuld Aand — en mat Efterklang af Valpurgisnatten i Faust.

Maaske har Garborg selv havt en Fölelse heraf; thi hans næste lyriske Verk »I Helheim», enslags Fortsættelse af Haugtussa, er i mangt og meget en videre Udförelse af dette Digts dunkle Intermezzo. Vor Digter træder her paany frem som Dommeren med Lovens Tavler i sin Haand; han er Dommedagsskueren, der ser de Retfærdige skilles fra de Uretfærdige som Faarene fra Bukkene. Og disse Dommedagssyner er udformede i en dyster, höitidelig Stil, monoton og abstrakt, men ofte af stor Virkning. Digtet er inspireret af vore Oldkvad. I de beskrivende Udmalinger mærkes en Stræben i Retning af den store, enkle Tone i Völuspaa, medens det i sin Tankegang og sin dramatiske Komposition er beslegtet med et apokalyptisk Digt fra den senere Middelalder: Draumkvædet.

Fot. L. Forbech, Kristiania

Arne Garborg

I »Helheim» forkyndes de gamle Religioners grusomme Gjengjældelseslære med en subtil og nöieregnende Logik, som ikke giver Dantes hevngjerrige Böddel-Fantasi stort efter i Opfindsomhed. Digteren synes at have gjennemsögt saavel Katolicismens frugtbare Mytologi som Folkeovertroens frodige Digtning paa de religiöse Skræmmesyners Omraade. Her mærkes lidet til den dybt christelige og moderne Aand, som præger »Den burtkomne Faderen». Dette Skrift betydde i Sandhed en Fornyelse af urchristelige Fölelser og Tanker i en sterkt personlig og overbevisende Form. »I Helheim» virker snart som en koldblodig Dogmatikers Udredning af Helvedeslærens Mysterier, snart som en fanatisk Lægprædikants svovlbetændte Fantasier — en sjelden Gang som en inspireret Seers tungsindige Syner.

Digtet skildrer Veslemöys visionære Nedfart i Underverdenen. Hun gjennemvandrer Myrkheim og Nivlheim, men faar ogsaa se de frelste Sjæle stige op mod de Saliges lyse Boliger. Overalt hvor den trættende didaktiske Form brydes og Digteren forlader sig paa sin Fantasimagt, skaber han Billeder af en kraftig Uhyggevirkning. Saaledes hvor han benytter den

gamle Fortælling om Ridderen, som favner sine Drömmes skjönne Brud: —

Ho av tek Kjolen
med Gulltraad rend;
i stive Likskjorta
der ho stend.

Dei sloknar og brest
dei Augo klaare;
stiv tek ho av seg
det store Haare.

Stiv tek ho av seg
dei Öyro fine;
ho löyser or Munnen
Tennane sine.

Ho löyser Lippa,
som lo so linn;
ho legg fraa seg Nòs
og dei mjuke Kinn.

Likskjorta folnar
i Fjom og fell;
Holde kryp inn
og muldrast som Mjell.

— Eller hvor han skildrer Myrkheims storladne Örkener og vilde Afgrunde. Her er Garborg Seeren, som med indadvendt Blik skuer en uddöd, sollös Underverden i Billedet af Naturens stormslagne Mörke- og Uveirstider. —

Garborgs siste Bog er en Samling Smaastykker, som udkom ihöst under Titelen »Fjell-Luft». Her findes Ting fra saalangt tilbage som 1886, ved Siden af stiliserede Prosastemninger skrevet i 1900 og 1902. Bogens bedste Skildring forekommer mig imidlertid at være den kraftige Humoreske »Han Lars i Lia»; — en Stil, Garborg kun undtagelsesvis har dyrket. Samlingen begynder med et mörkt Billede fra Ottiaarenes Trængselstid: — en ung Skribents modgangsfulde Livshistorie i et flygtigt, men klart Rids. Og den afsluttes med en gammel Mands Betragtninger over de Unge, hvor det tilslut heder: »Men dybest i mit Hjerte önsker jeg: Gid de maatte have Ungdom nok! For det er med vor Ungdom vi skal kjöbe Visdom.»

Dec. 1903.

HELLEN LINDGREN.

Brefsvar från ROBINSON.

Med 1 bild.

Herr Redaktör!

— »ett par sidor om honom personligen och hvad han i allmänhet uträttat» —, detta är hvad Ni anmodat mig om; medan dock så väl Ni som jag och den hädangångnes öfriga många vänner ännu känna oss som slagna med stumhet af intrycken från hans smärtsamma, långa dödskamp efter ett lif af till så stor del lidanden!

Nog vill jag försöka tillmötesgå ert förtroende. Att det skall kunna lyckas mig, därom tviflar jag likvisst.

* * *

Hellen Lindgren var en flitens allra som trägnaste myra men hade blott undantagsvis att tillgå en hel frisk arbetsdag.

»Nevros» kallade ju läkarna den mångahanda formen af hans sannolikt ärfda onda. Störd hjärtverksamhet var det oftast återkommande hindret för fulla arbetssegrar. Ej underligt då, att — såsom jag ser af bref från honom till mig vid olika tider, i slutet af 80- och upprepade gånger under 90-talet — ena manuskriptet efter det andra måst stanna i skrifbordslådan som kasseradt. Medan det nedskrefs, var han omedveten om sådant. Men dagen efter, när han ögnade igenom papperet, återfann han ej alls där sin lefvande tankegång »i går», utan en lam, uttryckslös vrångbild däraf, ett tankens lik.

På relaterandet af dylikt i brefven följde gärna de mest självfunderskattande bekännelser om missmod. Han var *slut*. Den otillräckliga begåfning han ägt var redan i det närmaste *förbrukad*, o. s. v. Nu gällde för hans häpne interlokutör att om möjligt finna på någon tillfälligt användbar list som kunde narra vår redlige, fine, käre Hellen att resa hufvudet igen och unna sig några dagars hvila, hvarunder de kroppsligt sköra men själsligt så elastiska krafterna helt visst skulle hinna själfmant återeröfra sin jämnvikt.

Ej underligt heller, med så njugga dagrationer af hälsa, om man i hans längsta essayer* påträffar ögonblicksförmörkelser, ställen, där plötslig nervafmattning nekat diktionen tillfälle att följa samma rytm, samma upp- och nedtakter som själsrörelsens och därför uttrycket ter sig antingen något mer tveksamt eller ock mer obetingadt affirmerande, än afsedt var. Korteligen, när man undantager Lindgrens åtskilliga stora, mönstergilla öfversättningsarbeten, så är den jämna och ledigt flytande framställningsformen fullt ostörd blott i uppsatser af knappare omfång: dessa hart när oräkneliga författarkarakteristiker, öfversikter, anmälningar m. m. i tidskrifter och tidningar, som under senaste tvenne årtionden för en stor allmänhet varit så synnerligen välkända, så på en gång lättlästa och upplysande. Det populärt litteraturhistoriska verket »Sveriges vittra storhetstid», med sina två märkliga inledningskapitel till frihetstiden och till den gustavianska tiden, hann aldrig upp å det tillärnade *krönet*, de största decennierna af adertonhundratalets förra hälft. Så har det ock naturnödvändigt gått med åtskilligt annat af hans omfångsrikare planer. Och likvisst tror jag man tryggt kan säga, att Hellen Lindgren för vår vittra odling »uträttat» *mycket* — och, jag skulle nästan vilja säga, idel godt. Han var en mångsidigt läsande och tänkande man. Bokgranskarens kall såg och utöfvade han som en tjänande broders, icke som en härskares. Han ville omsorgsfullt och saktmodigt hjälpa publikum att läsa auktorerna rätt, sedan han själf njutit förtrolig bekantskap med dem. Hans sympatiska känselspröt voro starkare än de antipatiska. Straffare var han minst, erkännare var han framför annat. Men generositeten ha vi mer att lära af, är för våra sunda instinkter ett naturligare skydd, än gnatandet och zelotismen. Och — för att sluta med en återblick på det rent personliga: vi ha i minnet af den från sin post aflöste kamraten Hellen Lindgren först och sist det rörande minnet af en utomordentligt älskvärd människa.

Hellen Lindgren

---

* De annars värdefullaste, på idékombinationer och direkta iakttagelser ymnigaste, exempelvis monografierna Zola, Maupassant, Balzac, Carlyle, Shelley, Nietzche, Kipling, Snoilsky, Strindberg, af hvilka flera stått att läsa i Ord och Bild, och nu senast hjälpböckerna till förstående af Runebergs och Ibsens verk.

UR BOKMARKNADEN.

HELLEN LINDGREN: *Henrik Ibsen i hans lifskamp och hans verk.* Stockholm, Wahlström & Widstrand.

Det fordras en viss portion tilltagsenhet att komma med en ny bok om Ibsen. Bara i Tyskland är det ju en litteratur kring hans namn. En ny kommentator ställer sig inför dilemmat att antingen gifva en repetitionskurs i hvad som sagts hundra gånger förr eller också försöka lancera »den enda rätta synpunkten», som hvars upptäckare han då själf skall stå — och det är nog inte att rekommendera i allmänhet.

Hellen Lindgren har naturligtvis varit tillräckligt klok att inte försöka en omvärdering à tout prix; hans bok innehåller åtskilligt gammalt godt, men också en del nytt och *upplefvadt.* Och det är *det* det gäller först och sist: att lefva med författaren. Ibsen har, mer än andra, ställt kraf på läsaren i detta hänseende. Detta ingående och kärleksfulla studium, som närmar sig personligt samlif, har också ofta gifvit Hellen Lindgrens ord själ, och så äfven i denna bok. Hans kritiska metod är känd. Han är icke, som Levertin, i främsta rummet poeten, hvars konst sätter ämnet i magisk belysning och ger det ett nytt lif. Om Levertin begagnar det kritiserade, boken eller författaren, att göra ett fristående konstverk af, har Lindgren sin lust i att ta det som ett observationsföremål mellan fingrarna och vända det på alla sidor under en blick som har både skärpa och godmodighet. Han är granskaren, analytikern, och hans stil med den litet lösa satsbyggnaden får gärna en ton af föredrag, en intelligent mans kåseri, som ger sig god tid och som vet, att han kan vara rolig utan att bli bullersam och instruktiv utan att verka pedantisk.

Hans Ibsenbok har 180 sidor. Det är klart, att detta inte förslår för ämnet, om man fordrar mer än det allra väsentligaste belyst. För min del skulle jag hellre ha tagit Ibsen på en del af vägen bara och fått gå denna litet långsammare. Nu måste man med författaren — jag förmodar att hans utrymme varit strängt kringskuret — *rusa* igenom hela sträckor, och därtill äro både vägen och vägvisaren för intressanta. — Det är emellertid goda saker som gifvits. Analysen af Brand är förträfflig med sin polemik mot den segslitna uppfattningen af hjälten som idealmänniskan, som faller på sin öfvermänsklighet. Det som rycker loss snöskredet öfver Brand är icke ideal- utan (som författaren säger) omänniskan i honom. De bägge äktenskapsdramerna, *Ett dockhem* och *Gengångare,* omdebatterade till leda, ha några förträffliga sidor hvardera i boken. Däremot synas mig författarens försök att fiska efter ljusglimtarna i *Vildanden* något ansträngda. För mig står denna pjäs allt fortfarande icke blott som en af Ibsens yppersta (hvilket Lindgren icke heller förnekar), utan, i motsats till L:s och åtskilliga tyska författares åsikter, just som det tröstlösaste skalden kanske gjort, som pessimismens urkramade quinta essentia. Jag ser intet ljus öfver det Ekdahlska hemmet, och herr Lindgren kan inte öfvertyga mig om att det finns där. Ett par af Ibsens senare dramer kunna verka hemskare, ohyggligare, men dels beröra de undantagsfall, dels spelar det fantastiska elementet där så starkt in och lyfter handlingen i ett annat plan än den strikta verklighetens. *Vildanden* trycker oss till jorden, det är allt lifvets gråväder förtätadt till en mur af töcken, som stänger hvar glimt af sol ute.

Hellen Lindgren är icke bara en skicklig och samvetsgrann kritiker, han kan vara spirituell också, om han vill. Det är många fyndiga ord i boken, många förträffligt funna jämförelser, som belysa en tanke och verka som en upptäckt. Ibland bli dock orden sväfvande, och en och annan lapsus i tanken följer med. Ty som en sådan får man väl räkna den fromma bönen (sid. 113) att bli förskonad för *många* så hemska) saker som *Gengångare* och följande utläggning om *Hedda Gabler:* »Man kan knappast tänka sig något ohyggligare än styckets slutscener. *Man har knappast rättighet att dikta sådant*». Det borde varit lätt att undvika dylika kullerbyttor och åtskilligt annat för öfrigt, som tyder på hastverk. I sin helhet är emellertid boken ett beaktansvärdt bidrag till Ibsenstudierna och förtjänar en tacksam publik, icke minst bland de unga, som söka sig en ledsagare genom det stora geniets »lifskamp och verk».

Jan. 1904. *B. H. B.*

PEHR STAAFF: *Satirer.* Stockholm, Albert Bonniers förlag.

Det är inte utan vemod man tar del af denna lilla efterskörd, som en sista gång lägger Pehr Staaffs namn för offentligheten. I förstone inbillar man sig, att det är för litet som räddats; man har i så många år sett *Jean de Nivelle* under ett kåseri, skulle det hela verkligen inte ha blifvit till mer? Och dock gömmer det lilla häftet tyvärr allt för många förgängelsemärkta sidor, och det tycks mig, att öfver de flesta susar fläkten af ett journalistödes tragik. Det är skrifvet för dagen, och det bär märke af det. Det har bleknat, det är inte så roligt längre, som när man en gång fick det från sitt fuktiga tidningsblad till frukostcigarren. Och med plötslig beklämning tänker man på allt hjärnarbete, som ödts och ödes för att ge oss vår dagliga sensationsdosis i trycksvärta, och på hur mycket som blir kvar af alltsammans, när man stigit upp från bordet...

Att åtskilligt af det hopsamlade i *Satirer* har lifskraft ännu, är med detta icke förnekadt; kvickheten har hållit sig på mer än ett ställe, och enstaka partier ligga i sin gamla glans. Detta gäller naturligtvis först och främst om den allbekanta akademiparodien, som är tillräckligt omordad för att behöfva bli det mer här, och om ett sådant litet ypperligt satiriskt kåseri som *En statsmannavira*, skrifvet med ett svingande humör, som gör godt i själen. Gluntparodierna, harmlösa politiska skämt med regeringen, ha några lyckade pointer, och detsamma är fallet med Hamletsparodien. Af de egentliga Jean de Nivelle-kåserierna är väl *Familjen Bergmans försakelsevecka* lustigast.

Det påstås, att Staaff ansåg sig ha kommit i orätt lifsfåra och att han velat se sitt kall på sidan om tidningsarbetet. Teatern ägde sedan länge hans kärlek, han hade skrifvit åtskilligt för den, han hade velat hinna med mera. Det är nu en gång så: komikern går och sörjer öfver att inte få spela tragik, som är det enda, han är ämnad till, och älskaren suckar efter *père noble*-roller. Hvad nu Pehr Staaff beträffar, var han säkert bäst på sin plats, där han var. Han blef en utmärkt tidningsman. Han ägde all den snabbhet i uppfattningen, den oförskräckta slagfärdighet, den improvisatoriska talang, som göra framgången på denna bana lätt, han saknade i gengäld allt för mycket djup, diktarfantasi, originalitet i egentlig mening för att ha kunnat drifva det lika långt på det dramatiska området. Han skref bäst i ögonblickets impuls; utarbetningen var icke hans starka sida.

Han blef en bekant man i sin värld. Hans namn blef både älskadt och fruktadt, och hans vänner kunna berätta, att han förtjänade bägge delarna. Dem, som vilja höra mera om honom, hänvisar jag till den lilla förträffliga uppsatsen *Pehr Staaff som journalist*, hvarmed utgifvaren, hr Efraim Rosenius, inleder boken. Det är en väns randanteckningar, och af dem få vi veta, att Pehr Staaff i mycket var en annan man, än han syntes och ville visa, när han skref elakheter mot spårvägsbolag, taxametrar, kypare, hundar och andra olyckliga, som förargat honom. Och vi tro vännen och utgifvaren. —

B. H. B.

INSÄNDA BÖCKER.

Från Aktiebolaget Ljus' förlag:

J. SPILLMANN: *Jerusalems förstöring.* Historisk berättelse i två delar från Jerusalems sista dagar. Bearb. fr. tyskan efter orig. tredje uppl. Häft. 12—17 à 30 öre.

ELLEN SANDELIN: *Kvinnokroppen, dess byggnad och hygien.* Häft. 10—12 à 30 öre.

ARTHUR SJÖGREN: *Maskros.* Dikter.

TOR HEDBERG: *Richard Bergh.* Studie. Pris 1,50.

HELLEN LINDGREN: *Johan Ludvig Runeberg.* Ett skaldeporträtt. Pris 2,75.

Från P. A. Norstedt & Söner:

Sveriges historia intill tjugonde seklet. Under medverkan af O. MONTELIUS, H. HILDEBRAND, M. och L. WEIBULL, G. R. FÅHRÆUS, L. STAVENOW, S. CLASON och A. RYDFORS utgifven af EMIL HILDEBRAND. Häft. 29—33 à 1 kr.

EUGÈNE SCHWARTZ: *Esaias Tegnérs ställning till vissa pedagogiska och vittra tidsströmningar.* (Svenska humanist. förb:s skrifter n:r 7.) Pris 2 kr.

Meddelanden från K. Kommerskollegii Afdelning för Arbetsstatistik 1901 n:r 1. 1903 n:r 2.

H. FRÖDING: *Det forna Göteborg.* Biografiska och kulturhistoriska studier. Pris 3 kr.

GASTON PARIS: *Studier öfver medeltida sagor.* Öfversättning af Erik Staaff. Pris 2,25.

H. ANDERSSON: *Verklighetsbilder.* Pris 2,75.

Hedvig Elisabet Charlottas Dagbok. Öfversatt och utgifven af CARL C:SON BONDE. II. 1783—1788. Pris 6 kr.

Svenska Akademiens handlingar ifrån år 1886. 17:de delen. 1902. Pris 3 kr.

A. U. BÅÅTH: *Wagners sagor.* I. Tannhäuser och sångarstriden på Wartburg. Pris 1 kr.

J. A. EKLUND: *Pontus Wikner.* (Föreningen Heimdals folkskrifter n:r 80.) Pris 25 öre.

Almanack för alla 1904. Pris i helt klotband 1,75.

Från Puritas förlag:

SYLVANUS STALL: *Hvad en gift man bör veta.* Äktenskapets etik och hygien. Häft. 11, 12. à 25 öre.

EMMA F. ANGELL DRAKE: *Hvad en gift kvinna bör veta.* Häft. 13—16 à 25 öre.

SYLVANUS STALL: *Hvad en gosse bör veta.* Häft. 1—5, à 25 öre.

Från N. J. Schedins förlag:

E. N. SÖDERBERG: *I sol och skugga.* Dikter.

Från Wahlström & Widstrand:

HENRY PERL: *Venezia.* Auktoriserad öfversättning af Gelly Marcus, med originalteckningar af Ettore Tito m. fl. Häft. 9 à 1,75 (slut).

Prinsessornas A-B-C-bok. Ritad af GUNHILD FACHS. Tillägnad D. D. K. K. H. H. Prinsessorna Margareta och Märta. Pris 2,75.

Gamla sånglekar. Med bilder af GISELA HENCKEL-TRAPP. Pris 2,75.

FRIGGA CARLBERG: *Vårlöften.* Berättelse. Pris 2 kr.

Uppland. Skildring af land och folk, utgifven af K. Humanistiska Vetenskaps-samfundet i Uppsala genom AXEL ERDMANN och KARL HILDEBRAND. Band I, häft. 3. Pris 3,50.

Från Aktiebolaget Varias förlag:

SIV: *Kristen Höks saga.* Pris 1,25.

Från Wettergren & Kerber, Göteborg:

O. E. LINDBERG: *Meditationer och stämningar.* III. Pris 2,50.

Från författarna:

GUSTAF ULLMAN: *Västkustdikter.* Pris 1,50.

HERM. HEINTZE & AUG. HEINTZE: *Tillvarons problem.* Pris 3,50.

W. A:SON GREBST: *Dikter.* Pris 4 kr.

Från B. Aschehoug & C:o, Kristiania:

HELENE DICKMAR: *September.* Skuespil i fire akter. Pris 2,50.

Från Alb. Cammermeyers Forlag, Kristiania.

J. RAABE: *Lære- og læsebog i Norges og Nordens historie for folkskole og hjem.* Pris heftet 90 öre, i stivt bind 95 öre, karton. 1,20.

Från Steenske Bogtrykkeri og forlag, Kristiania:

M. J. FÆRDEN: *Kampen om det gamle testament.* Pris 3.50.

Från författaren:

JENS THIIS: *Norske Malere og Billedhuggere i det nittende Aarhundrede.* Udg. af Bergens Kunstforening 1904. Joh. Grieg, Bergen. Häft. 1, 2 à 1,50.

Från Gyldendalske Boghandel, København:

WALTER CHRISTMAS: *Fremtidslande.* Heft. 35—39 à 30 öre.

Sören Kierkegaards Samlede Værker. Udg. af d:r A. B. DRACHMANN, Prof. Dr. J. L. HEIBERG og Overbibliotekar H. O. LANGE. Heft. 48, 49 50 öre.

GEORG BRANDES: »*Berlin*» og »*Julius Lange*». 2:det Supplementbind til Samlede Skrifter. Heft 3—9 à 50 öre.

JONAS LIE: *Samlede Værker.* Folkeudgave. Heft. 47—51 à 50 öre.

H. C. ANDERSEN: *Eventyr og Historier.* Kunstudgave. Med illustrationer af VILH. PEDERSEN Heft. 19 o. 20 à 75 öre. (Slutning.)

JOHAN BOJER: *Troens Magt.* Roman.

— *En Pilgrimsgang.* Pris 3 kr.

A. OEHLENSCHLÄGER. *Hakon Jarl.* Manuskriptudgave.

* * *

TRETTONDE ÅRGÅNGEN · 1904 · FJÄR

ORD OCH BIL

ILLUSTRERAD MÅNADSSKRIFT UTGIFVEN AF KAR

REDAKTIONENS OMBUD:

I HELSINGFORS: PROFESSOR WERNER SÖDERHJELM
I KRISTIANIA: FÖRFATTAREN ANDREAS JYNGE
I KÖBENHAVN: REDAKTÖR CARL BEHRENS

PRIS FÖR HEL ÅRGÅNG (12 HÄFTEN) 12 KR.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM

VILH
KÖ

INNEHÅLL.

Spegelbild. Oljemålning af *J. A. G. Acke.*
Dansa på tå. Statyett i trä af *Christian Eriksson.*

Sid.

Talis Qvalis' ungdomstid i Lund. Några tidsbilder från 1830—40-talen. Af *A. O. Lindfors* 193

Bilder: Student på väg till Lund. Etsning af *Johan Holmbergson.* — Lunds domkyrka. Litografi af *C. J. Billmark.* — Ett hörn af botaniska trädgården. Handteckning af okänd. — Dammen i botaniska trädgården. — Kuggis. — Sjöströmska huset. — Klostergatan. — Gamla biskopsgården (2 bilder). — Liedbeckska huset. Detalj af ett kopparstick af *Elias Martin.* — Lindforsska gården. — Skånsk bondskjuts. Kopparstick efter teckning af *Johan Holmbergson.* — På väg till marknaden i Lund. Etsning af *Johan Holmbergson.* — På väg från marknaden i Lund. Etsning af *Johan Holmbergson.* — Bönder från Torna härad. Kopparstick efter teckning af *Johan Holmbergson.* — C. V. A. Strandberg. Miniatyrmålning från hans studenttid. — C. V. A. Strandberg. Med namnteckning. — Olle Strandberg. Blyertsteckning af *Maria Röhl.* — Otto Lindblad. Med autograf. — Lilla Torg före murens nedrifvande. Akvarell af okänd. — Lilla Torg efter murens nedrifvande. Litografi af *C. G. Carleman.* — »Långa Ned.» — Torgdag i Lund. Litografi af *J. Knutson.* — Fru Aurora Strandberg född Palm. — Sandgatan. Litografi af *A. A. Arvidson.* — Akademipedell på 1830-talet. — Stora torget i Lund. Litografi af *J. Knutson.* — Lund från östra sidan. Litografi från 1830-talet.

Sid.

Hönshuset. En interiör från Förenings- och Säkerhets-aktens dagar. Af *Sophie Elkan* 217

Hans Thoma. Af *Karl Gjellerup* 224

Billeder (efter *Hans Thoma*): Selvportræt. Radering. Med autograf. — Centaurkvinde. — Den hellige Nat. — Saamand. — Triton og Nereide. — Aftenidyl. — Kunstnerens Monogram.*

Från Stockholms teatrar. Af *Carl G. Laurin* 233

Bilder: Fru Harriet Bosse. — Herr Fröberg som löjtnant von Lauffen i »Tapn».

Musik i København (Koncert og Opera). Af *Gustav Hetsch* 238

E. o. Hofrättsnotarien Jur. Kand.
C. LUDV. HASSELGREN.
Praktiserande jurist.
Stora Nygatan 27, Stockholm.
Rikstelefon 27 06. Allm. telefon 21 06.

Nervösa åkommor, reumatism, ömtålighet m. m. behandlas framgångsrikt hela året om vid **Kneipp-Baden.** Prosp. uti Fritzes bokh.

EXPEDITIONEN AF
ORD OCH BILD.
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND.
Brunnsg. 6—8. Öppen kl. 9 f. m.—7 e. m.
Rikstel. 36 22. Allm. tel. 61 50.

[illegible]
Technikum Mittweida.
Rektor: Prof. A. HOLZT.
Högre teknisk läroanstalt
för elektro- o. maskiningenjörer.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

HALLINS KONSTHANDEL
22 DROTTNINGGATAN, STOCKHOLM ☆ ☆ ☆ ☆ ☆ ☆
STÖRSTA LAGER AF KOPPARSTICK, ETSNINGAR, FOTOGRAVYRER OCH FOTOGRAFIER EFTER KLASSISK OCH MODERN KONST ☆ JAPANSKA OCH KINESISKA KONSTSAKER ☆ ☆
SKULPTUR ☆ KERAMIK ☆ TENN

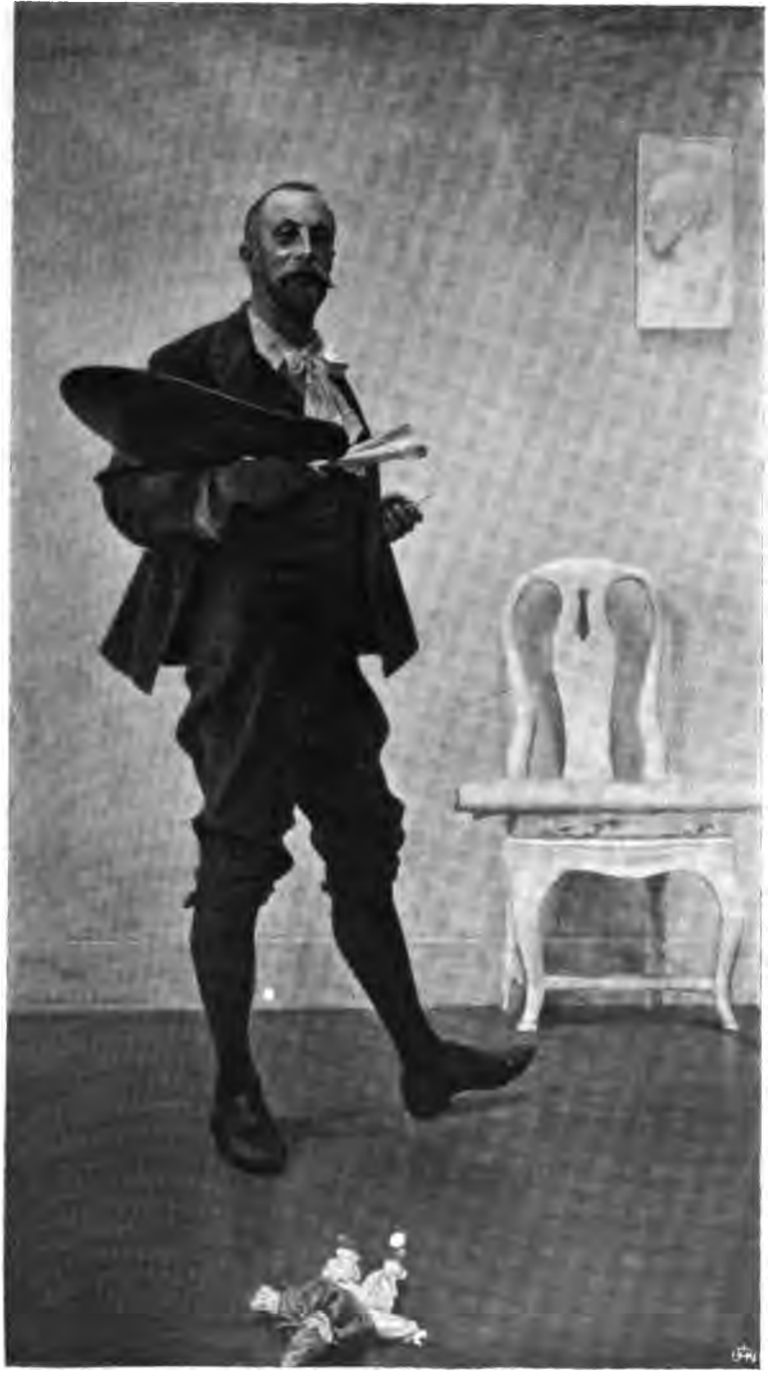

SPEGELBILD.
OLJEMÅLNING
AF J. A. G. ACKE.

Tillhör Bokförläggaren K. O. Bonnier.

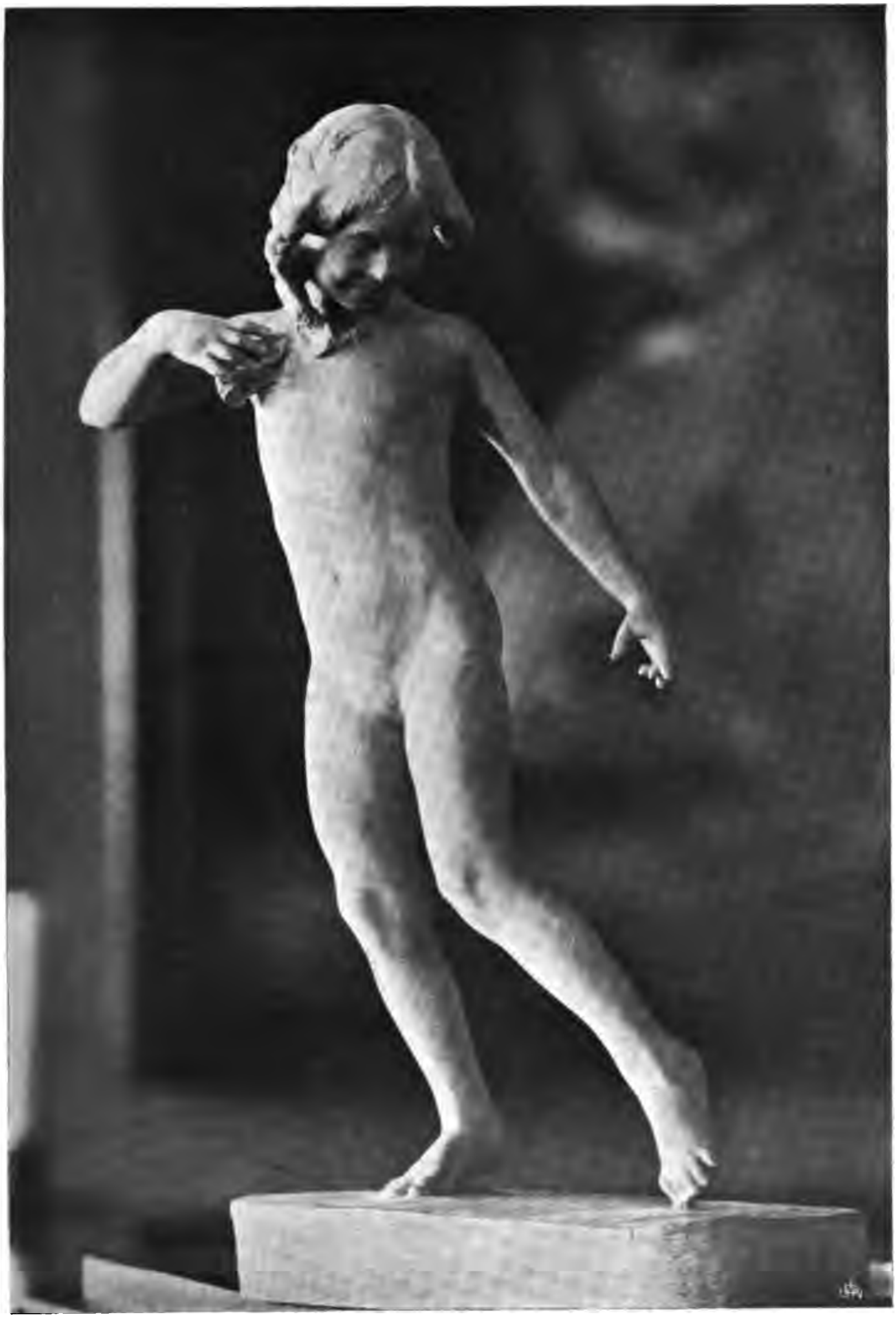

»DANSA PÅ TÅ.» TRÄSKULPTUR
AF CHRISTIAN ERIKSSON.

Tillhör Bokförläggaren K. O. Bonnier.

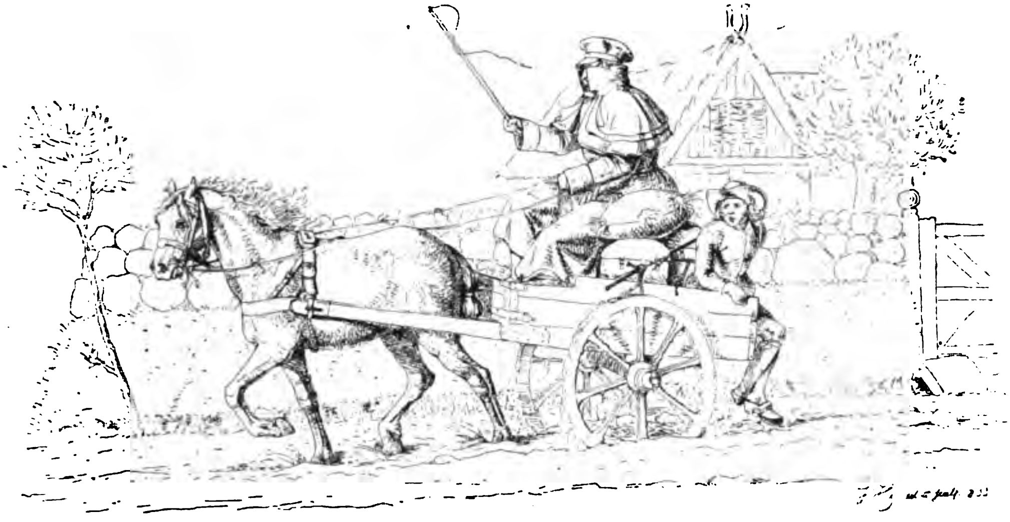

STUDENT PÅ VÄG TILL LUND. ETSNING AF JOHAN HOLMBERGSON.

TALIS QVALIS' UNGDOMSTID I LUND.

NÅGRA TIDSBILDER FRÅN 1830—40-TALEN.

Af A. O. LINDFORS.

Med 28 bilder.

DET LUND, som tedde sig för de unge sörmländske prästsönerna Olof och Carl Strandberg, då de år 1838 förlade sin studievistelse till det sydsvenska universitetet, var i mångt och mycket ganska olikt det nuvarande Lund. De senast förflutna 65 åren ha utan tvifvel åstadkommit större omgestaltningar af den gamla kulturstaden än flera sekler dessförinnan förmått.

Under hänvisande till bilderna vill jag här blott framhäfva några af hufvuddragen i stadens dåvarande topografi: den västra muren kring Lundagård var året förut borttagen, den östra stod ännu kvar — men med starkt hotad tillvaro — ända till år 1842; den nuvarande Tegnérsplatsen upptogs då dels af det gamla utdömda, år 1841 nedrifna biskopshusets trädgård, dels af den s. k. *Sylvanska* tomten, i hvars lilla tvåvåningsbyggnad vid Sandgatan den nybildade Akademiska Föreningen tillsvidare inrymts i afvaktan på det först 1851 färdiga nya palatset, dels slutligen af en gata, som såsom en fortsättning af Tomegaps- och Algatorna framgick mellan dessa båda tomter och utmynnade i Sandgatan midt emot östra Lundagårdsporten. Vid södra ändan af Sandgatan lågo två äldre byggnader midt emot hvarandra, nu båda borttagna, nämligen den s. k. *biskopsgården* — väl att märka ej det medeltida biskopspalatset Lundagård, som efter Vinstrups död reducerades af kronan och som kunglig gåfva tillföll universitetet och hvilket på 1830-talet kallades »gamla

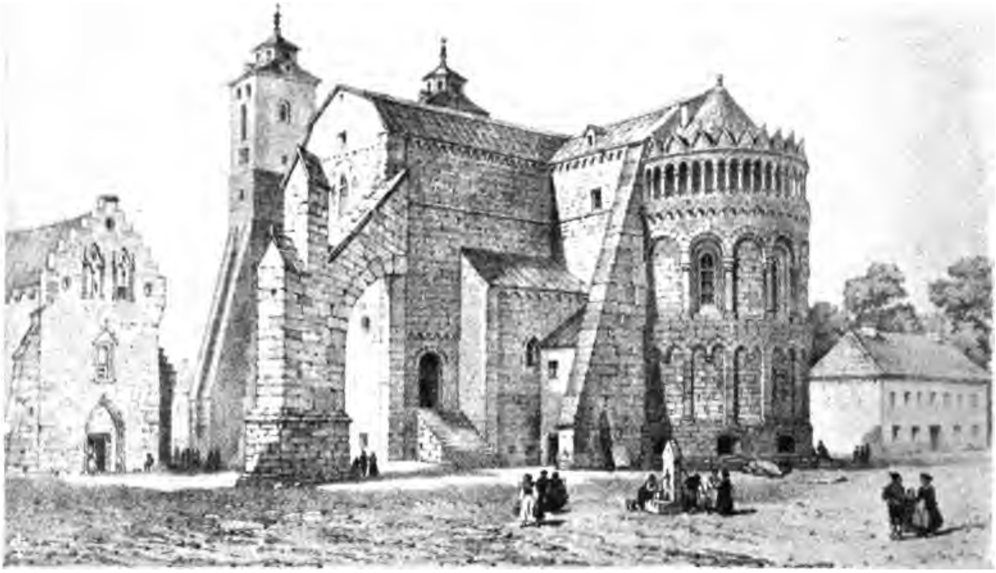

LUNDS DOMKYRKA. LITOGRAFI AF C. J. BILLMARK. T. V. »KAPELLET», T. H. »SVARTA KONSISTORIET».

akademien» — samt *domkapitlets* hus, det s. k. »Svarta konsistoriet». Den förra byggnaden nedrefs 1841, den senare 1859. Den Zoologiska institutionens hus, som nu ligger på platsen för det fordna biskopshuset, var likaledes ursprungligen afsedt till stiftschefens residens, men universitetet tillbytte sig detsamma mot det nuvarande, på 1840-talet uppförda biskopshuset vid Helgonabacken. Hvad domkyrkan beträffar, pågick då just en af dess många stora restaurationsperioder, den Brunius'ska, och detta visade sig äfven i omgifningarna kring templet: »Kraftskyrkogården» bakom korrundeln hade planerats, dess kullfallna grafstenar borttagits och den låga omgifningsmur rifvits, som skiljde kyrkogården och domkyrkoplatsen från Lundagård, Domkyrkobrinken, Biskopsgatan och Kungsgatan. En öppen plats, »Kraftstorg», hade till följe häraf uppstått, ungefär sådan den för närvarande ser ut. Men de små husen, som bortemot västra kyrkofasaden utgjorde ringmurens fortsättning, spruthuset, vågboden, kemiska laboratoriet etc., stodo kvar ännu ett par år. »Nya akademien», eller med ett mera bekant namn »Kuggis», en jämförelsevis ung byggnad och nu borttagen äfven den (1897) efter en knappt 100-årig tillvaro, låg då i nordöstra hörnet af Lundagård vid ingångsportarna till gamla botaniska trädgården. Ingen enda af de till vandalisering gränsande rubbningar, som under de senare tiderna vederfarits gamla Lund, har väl så grämt och smärtat alla minnesgoda lundensare som förstörandet af gamla botaniska trädgården åren 1878—81, då det nya universitetshuset där uppfördes. Men år 1838 stod den ännu i fullt flor med sina sällsynta träd, sin lilla damm, sin gråa, murgrönsöfvervuxna gränsmur, sina breda och höga buxbomshäckar, som i en halfrund omramade den vida platsen framför orangeribyggnaden och så bildade en naturlig festsal i fria luften, hvilken också många många gånger genljudit af eldiga tal och hänförande

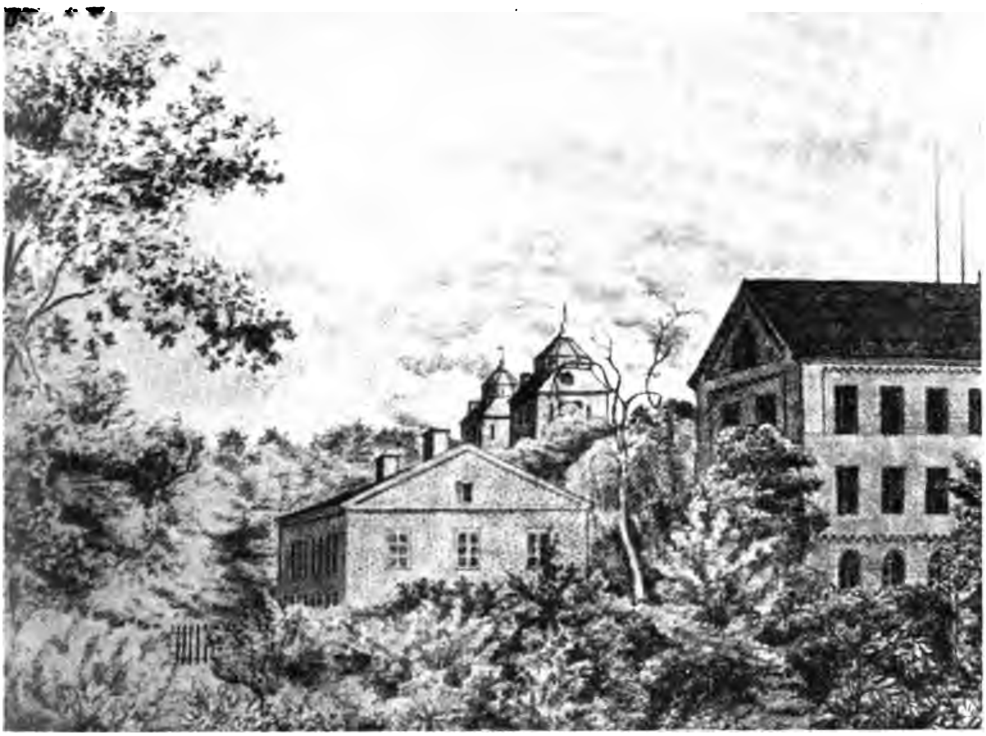

ETT HÖRN AF BOTANISKA TRÄDGÅRDEN, MED KUGGIS, DOMKYRKAN OCH BIBLIOTEKET I BAKGRUNDEN. HANDTECKNING AF OKÄND.

säng. I sydvästra hörnet af gamla botaniska trädgården, vettande ut mot det s. k. »Lilla torg», lågo två privathus, nu nedrifna, nämligen det *Tollska* och det *Sjöströmska* huset, det senare i hörnet mot Storgatan; i detta sistnämnda hus en trappa upp till höger hade »Herberget» haft sina sammanträden under den Tegnérska perioden i 19:de seklets första kvartal. I öfrigt karaktäriserades staden i ännu högre grad än nu af smala krokiga gator och af bland husen inströdda stora lummiga trädgårdar; Somliga af dessa trädgårdar upptogo hela kvarter och innehöllo stora dammar, antagligen kvarlefvor sedan den tid, då anläggningen hörde till ett kloster. Sådana anläggningar med gamla karpdammar funnos t. ex. i *Engeströmska* gården vid Adelgatan, i *Bringska* gården på Gråbrödraklostrets och i *Lundbladska* på Svartbrödraklostrets mark. De gamla låga vallarna från Karl XII:s tid omgärdade då ännu, innan järnvägar, gasverk och nybyggnader åstadkommit deras raserande, en ganska betydlig del af staden icke blott som nu åt söder utan äfven på stora sträckor åt väster, norr och öster. Dessa och dylika drag i det dåtida Lunds fysionomi slogo säkert med det nyas och ovanligas makt an på de båda vakna uppsvenskarna, då de, efter att hafva på en skakande »rapphöna» gjort sitt inträde genom tullporten, företogo sina första ströftåg i det nya samhälle, de skulle tillhöra för en tid af respektive 3 och 9 år.

De två bröderna hyrde sig rum — säkerligen mycket enkla och anspråkslöst möblerade, såsom den tidens sed var — hos en enkefru öfverstlöjtnantska *Annette Palm* född Liedberg, och en

DAMMEN I BOTANISKA TRÄDGÅRDEN.

kort tid därefter blef Carl Strandberg antagen till informator för sonen i huset, unge August, skolaris i Lunds katedralskola. Denne brukade kallas »Sandby-August» till skillnad från sin kusin, sednare bibliotekarien Palm, som också hette August och var son till konsistorienotarien Palm och hans fru Euphrosyne Hising — välbekanta personer från den Tegnérska kretsen. —

Talis kom sålunda redan från början af sin Lundavistelse i förtrolig beröring med denna älskvärda, intelligenta och musikaliska familj: här hade han och här fick han under alla kommande skiften af sitt Lundalif bevara ett tryggt och trofast stamhåll, där sympati och vänskap städse mötte honom, och härifrån kom han slutligen också att hemföra sin brud.

Familjen Palm bestod, utom af modern och den nyssnämnde sonen, af fyra unga döttrar: Aurora, Eva, Euphrosyne och Sofie-Louise, den sista dock mycket yngre än de andra tre och vid denna tidpunkt en liten skolflicka. Det Palmska huset var ett långt, lågt tvåvåningshus, som intog sydvästra hörnet af gatukorsningen mellan Kloster- och Stora Gråbrödersgatorna. Det nedrefs på 1870-talet, men jag har ett starkt personligt minne af såväl huset som af dess fina och älskvärda innevånarinnor. Fru Palm dog 1869, och af hennes fyra döttrar

KUGGIS.

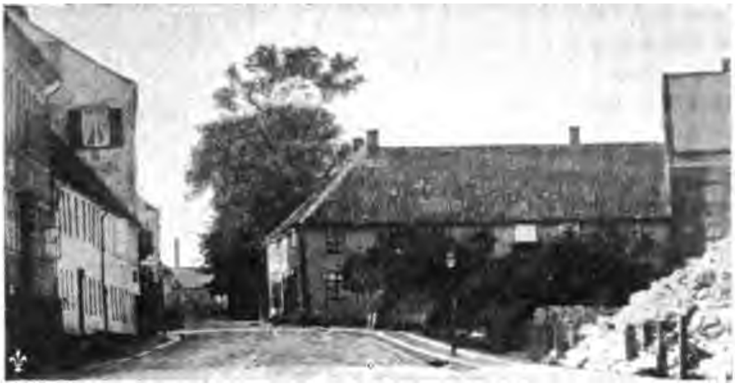

SJÖSTRÖMSKA HUSET VID LILLA TORGET.

lefver endast den yngsta; fru Strandberg dog först år 1903.

I nedre våningen bodde familjen Palm, öfre våningen innehades år 1838 af professor C. J. Schlyter och sedermera på 1840-talet af boktryckare Fredrik Berling ss. nygift (med Ulrika Hellstenius). Till genbor hade familjen Palm i gatukorsningens öfriga hörn: åt nordväst *Krumlindeska* värdshuset med sin höga stentrappa och en vindrufsklase som skylt, nu nedrifvet; åt nordost änkefru Ljunggrens ännu i tämligen oförändradt skick befintliga lilla envåningshus, hvari fostrades den blifvande litteraturhistorikern professor Gustaf Ljunggren, då ung student och snart en af Talis' bästa vänner; åt sydost slutligen apoteket Svanens stora trädgård, öfver hvars plank min blifvande moder, den då 15-åriga Cecilia Forshæll, husets äldsta dotter, många gånger vinkat in till sig de unga väninnorna på andra sidan gatan. I det Palmska husets granngårdar bodde två teologer, den gamle professor *Ahlman* med sina två systrar söderut vid Gråbrödersgatan och mot väster prosten i stora Råby, theol. d:r *Åke Kahl,* författaren till Tegnér och hans samtida i Lund; hans arbetsrum vette utåt den Palmska trädgården, och därifrån kunde han ofta ses under lifliga åtbörder samtala med sina för andra människor osynliga besökande, andarna. Han var nämligen Svedenborgare.

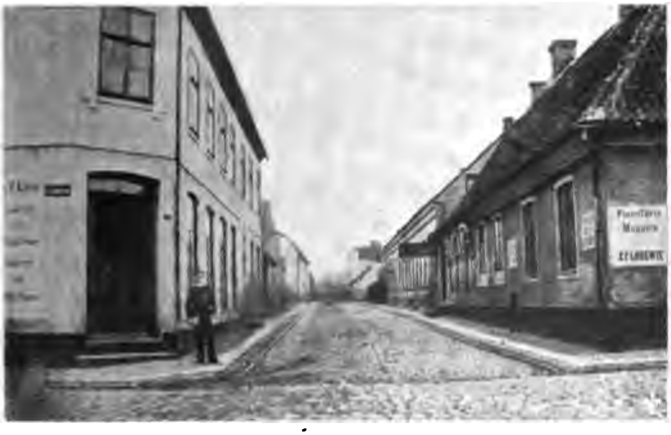

KLOSTERGATAN. T. V. NYBYGGNAD PÅ PALMSKA HUSETS GRUND, T. H. TEGNÉRSKA HUSET.

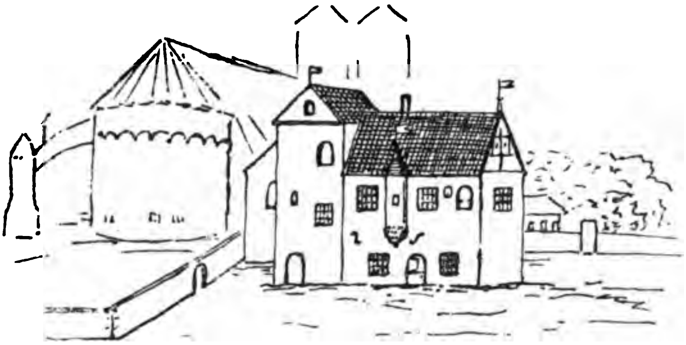

GAMLA BISKOPSGÅRDEN (NEDRIFVEN 1841) FRÅN ÖSTER.

Detta kvarters trädgårdsrika tomter lågo för resten äfven de på historisk mark: man har vid senare grundgräfningar där funnit murarna till en af sockenkyrkorna under katolska tiden, sannolikt St. Jakobs (St. Ibs).

De båda Strandbergarna skrefvo emellertid höstterminen 1838 in sig vid universitetet och bildade jämte ett par andra landsmän en ny studentnation, Sörmlands; till dess inspektor valdes mateseos professorn *Carl Danielson Hill*, småländing, till kurator docenten i historia naturalis *Dahlbom*, framstående entomolog och till börden östgöte, samt, af okänd anledning, till ende hedersledamot den ofvannämnde theol. d:r Kahl, till hvilkens gård Talis vid sin broders afresa 1840 flyttade sina bopålar. Vid dessa inskrifnings- och valformaliteters utförande gjorde de den första bekantskapen med universitetets rektor, professor *J. H. Thomander* och med filosofiska fakultetens dekanus professor *Anders Lindfors*.

Olle Strandberg kom väl genast in i de musikaliska sysselsättningar, som skulle bli början till hans framtida bana, men Calle tycktes verkligen den första tiden hafva planlagt allvarliga studier för den filosofiska graden — hans öfversättningar från Horatius bland annat bära vittne därom —, ehuru till följd af många sammanstötande omständigheter dessa planer aldrig blefvo fullförda; han förblef dock alltjämt en kunskapstörstande

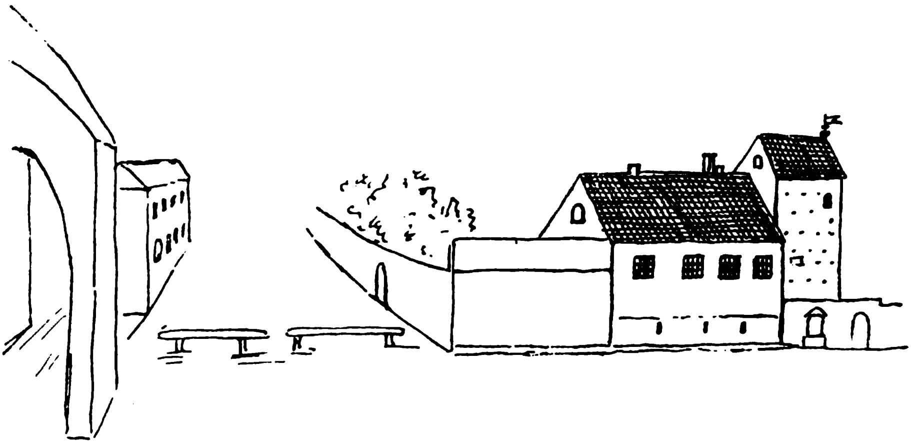

GAMLA BISKOPSGÅRDEN FRÅN SÖDER.

ande, en ifrig student, som skaffade sig djupgående och vidsträckta insikter i åtskilliga humaniora, särskildt lefvande språk, historia och litteratur, men som mindre väl lämpade sig för tentamensläsning.

Gränsåren mellan 1830- och 40-talen bilda början till en ny och glänsande epok i Lunds universitets historia efter den period af relativ afmattning, som följt på den rika blomstringen i seklets första två decennier. Det hade nu blifvit *naturforskningens* tur att rycka fram i främsta ledet. *Sven Nilsson* gick i têten, och nära efter honom följde en flock unga män, som snart skulle göra sina namn bemärkta: *Sven Lovén*, *Jakob Agardh*, *Carl Sundevall*, *Wilhelm Lilje-borg*, den lärde studenten *Nils Petter Angelin*, m. fl. Men äfven andra vetenskapsområden förvärfvade sig unga dugande krafter vid sidan om universitetets äldre: teologerna *Thomander*, *Reuterdahl*, *Melin* och *Bring*, juristerna *Schlyter* och *Schrevelius*, läkarna *Nils Henrik Lovén*, *Fredrik Berg* och *Arvid Sture Bruzelius*, humanisterna *Paul Genberg*, *Carl August Hagberg*, *Bror Emil Hildebrand* och *Ernst Rietz* må exempelvis nämnas.

Af de gamle välkände lefde då ännu kvar, om också delvis tjänstlediga, teologen *Ahlman*, juristen *Holmbergson*, läkarna *Florman* och *Eberhard Zacharias Munk af Rosenschöld*, lexikografen *Anders Lindfors*, medeltidsarkeologen *Brunius* m. fl., men *Carl Adolf Agardh* hade flyttat som biskop till Karlstad, *Elias Fries* som professor till Uppsala och *Bengt Fries* — vid denna tid för öfrigt dödligt sjuk — som intendent till Stockholms Riksmuseum.

Prokansler för universitetet var ännu alltjämt den åldrige biskop *Wilhelm Faxe*. Det gamla biskopshemmet var ej längre hvad det varit under sina klangdagar åren 1814—24, då det Tegnérska snillet lyste och värmde dess hvardagslif. Äfven den så länge unga och glada biskopinnans hjässa och lynne hade grånat, ungdomen, som upplifvat boet, var utflugen — längre bort än eljes är vanligt —, kritiken och oppositionen mot stiftschefen voro stadda i tillväxt. Det var nog så, som runristaren vid grafven 1854, Anders Andersson, sjöng till Wilhelm Faxe:

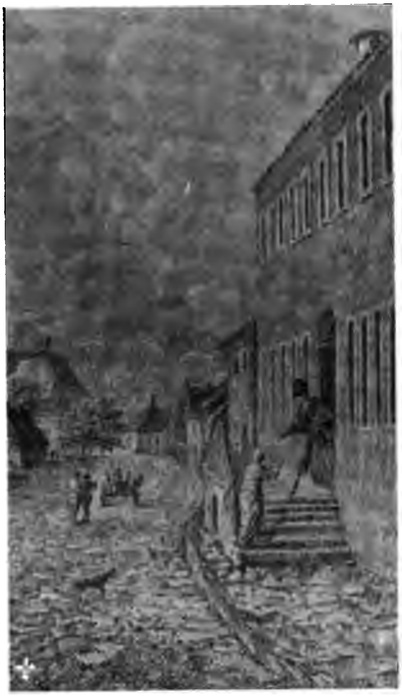

LIEDBECKSKA HUSET VID LILLA TORG. DETALJ AF ETT KOPPARSTICK AF ELIAS MARTIN.

»Du stod som i en festsals glada sken
och dröjde kvar ännu sen festen farit,
du sett dess kronor slockna en och en,
du hört dess sånger tystna längesen,
och det blef tomt där förr så festligt varit.»

Själfva det fallfärdiga biskopshuset — ett gammalt kapitelhus från medeltiden — hade måst öfvergifvas och en provisorisk bostad under byggnadstiden anlitas i det ännu kvarstående s. k. Liedbeckska (sedan Isbergska) huset vid

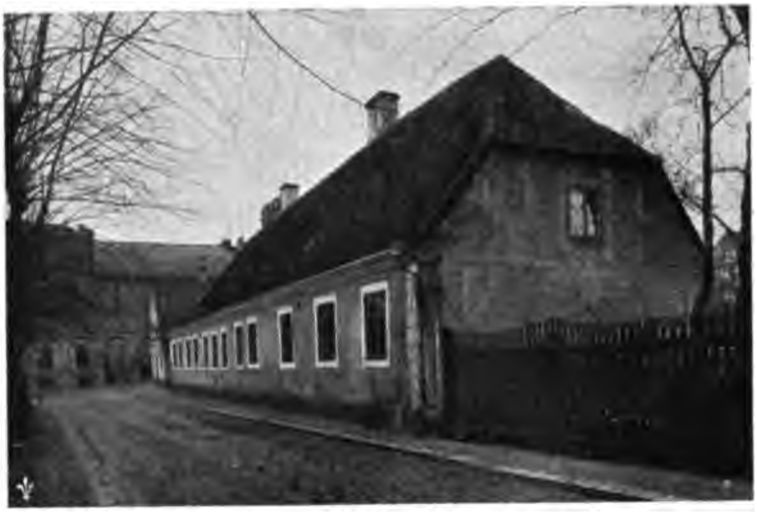

LINDFORSSKA GÅRDEN VID ADELGATAN.

storgatan midt emot »lilla torg». Det var genom ett af dess fönster den ödesdigra gatstenen flugit in året förut vid studentupploppet, då västra Lundagårdsmuren refs, och sårat den gamle biskopen i hufvudet. Elof Tegnér har berättat därom i sin bok »Från farfarsfars och farfars tid». Men om den berömda Faxeska gästfriheten ej längre florerade som i forna dagar, så var denna gammalsvenska dygd därför ingalunda utdöd i Lund. Tvärtom, i många professors- och borgarhus i staden voro unga studenter gärna sedda, ja nästan dagliga gäster, och bröderna Strandberg blefvo ingalunda nödsakade att inskränka sina familjebesök till det Palmska hemmet. Få om något af professorshusen öppnade så gästfritt sina dörrar för studenter som min farfars och farmors, *Anders Lindfors'* och *Maria Holmbergson-Ahrenbergs* hus, smålänningarnas inspektorsboning. Det låg vid Adelgatan, är tämligen oförändradt än i dag och tillhör numera Kulturhistoriska Föreningens byggnadskomplex; studentkasernen Locus hörde äfven till gården. Här funnos unga söner och döttrar, bland hvilka *Fredrik Lindfors* blef Talis Qvalis' synnerligen gode vän, här gingo småländingarna som barn i huset ut och in, och däribland *Otto Lindblad*, sångarfursten, samt med honom hans kvartettgossar, bland hvilka *Olle Strandberg* hastigt införlifvades. Det ljöd därför sång och glam ständigt i det Lindforsska hemmets salar och under valnötsträden ute i dess gröna hage.

Ett egendomligt drag i den tidens lefnadsförhållanden var att nästan alla professorerna voro gårdsägare och som sådana i följd af gårdejordarna eller de s. k. »fäladslotterna» äfvenledes jordbrukare, de hade hästar och kor, stall och vagnsbodar, drängar och allt annat som hör till ett landthushåll; skafferiet försörjdes dels från egen ladugård och dels från prebendepastoratens tionden, hushållet gick i stor skala, kontanter kunde fattas men aldrig matvaror, umgängeslifvet var enkelt men hjärtligt, gästfriheten obegränsad. Af de nyssnämnda gårdejordarna blefvo ofta de närmast staden belägna planterade och inhägnade och kallades då »lyckor», t. ex. Paradislyckan, Gernandtska lyckan med

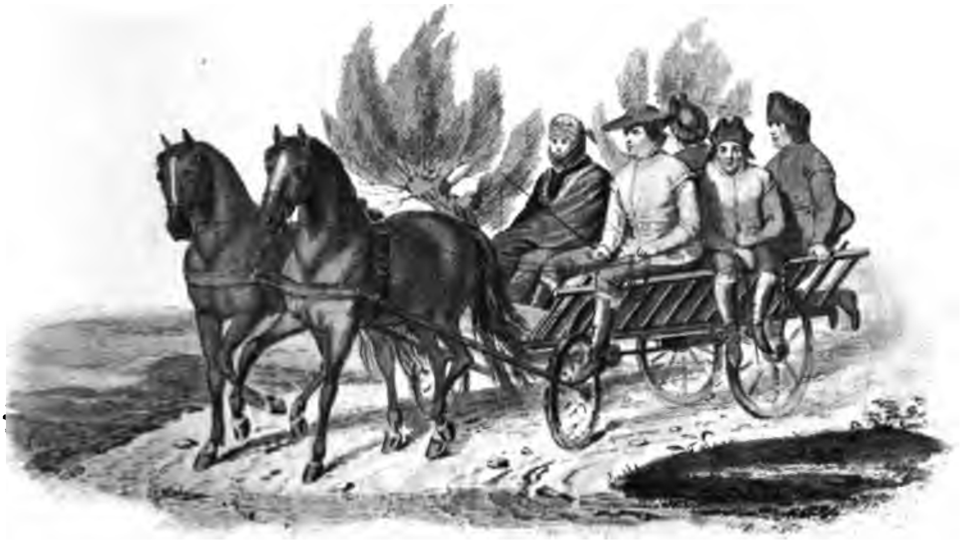

SKÅNSK BONDSKJUTS. KOPPARSTICK EFTER TECKNING AF JOHAN HOLMBERGSON.
I Forssells »Ett år i Sverige«.

flera. På Lunds gator sågos talrikt män och kvinnor af traktens allmoge klädda i sina folkdräkter, mest från Torna och Bara härad såsom de närmaste, och vid de stora marknaderna, höst- och fastlagsmarknaderna, trängdes i de trånga gatorna skaror af bondfolk från hela Skåne med sina varor, slättborna med säd, smör, ägg, gäss, kreatur och särskildt med sina älsklingar de stora präktiga hästarna, skogsborna (färsingar och göingar) med sina träslöjdsalster, dragna i lätta pinnvagnar af små raggiga men pigga hästar, som gifvetvis väckte slättboarnas medlidsamma löje.

En betydelsefull tilldragelse, hvartill nog *Calle* och *Olle Strandberg* i sin mån bidrogo, inträffade hösten 1838, nämligen *bildandet af Lunds allmänna studentsångförening*. *Otto Lindblad*, dess stiftare, hade ju funnits i Lund redan länge — sedan 1829 — och hade ju äfven dessförinnan inöfvat kvartettsång, men någon allmän rösternas sammanslutning i fyrstämmig manskör hade ej förut kommit till stånd. Att detta skedde just då, berodde nog på det tillfälliga sammanträffandet af så många ovanligt vackra röster vid denna tid. Den äldsta Lindbladska kvartetten från början af 30-talet, bestående af tre småländningar från Växiö skola, *Lindblad* själf, *Christiernin* och *Josua Meurling*, samt östgöten *Wilhelm Meurling*, var redan sprängd, den därpå följande, *Jungbeck*, *Svahn* och bröderna *Kjellander*, sjöng på sista versen, de unge, som nu trädde in, voro dock ej sämre och erbjödo ett så talrikt urval af ypperliga röster, att, som sagdt, kvartetten svällde ut till kör. I första tenorstämman hade *Lindblad* den glädjen att inskrifva sådana sångare som *Olle Strandberg*, *Otto Gabriel Rosenschöld*, *Anders Afzelius*, *Esse Palm* och *Johan Chr. Toll* samt bland de andra stämmorna *Christenson*, *Rothstein*, *Axel Ahlberg* (solist-bariton), *Calle Strandberg*, *Heideman*, *Axel Olson*, *Stålhammar*, *bröderna Pihl*, *bröderna Warholm*, *Otto Malmros*, *bröderna Borg*, *Carl Bellander*,

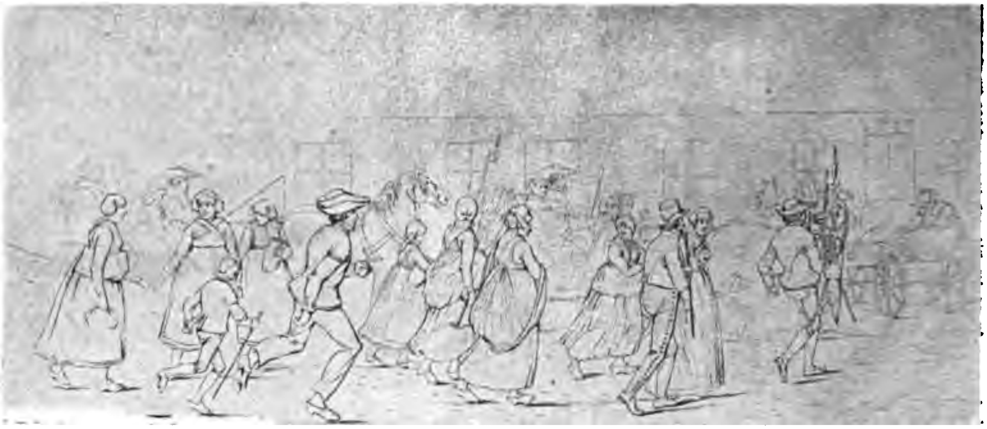

PÅ VÄG TILL MARKNADEN I LUND. ETSNING AF JOHAN HOLMBERGSON.

Amilon och *Bernhard Ruberg* (de två sistnämnda bas-solister). Till en något senare tid än den vi nu skärskåda hörde de ryktbara tenorerna *Lindergren* och *Wolcke*, baritonisterna *Feuk, Eurenius, Widell* och bassångaren *Nils Böös*, de »sångfåglar», som »tänkte sjunga ihop ett näste» i Akademiska Föreningens nybyggnad men ej *då* fingo se det inredt. Tack vare denna nya körsång trädde de af *Otto Lindblad* komponerade ungdomsfriska studentmarscherna i stället för de gamla slagdängor, under hvilkas toner studentflockarna ditintills gått sin uppsluppna gåsmarsch kring Lunds gator, särskildt den siste April, Valborgsmässoafton: såsom »Studentens glada lif, studentens glada mack, mack, mack» eller »Ritsch och ratsch och filibom, med hjärtat fullt och kassan tom, så lefva vi vårt lif förutan sorg och kif».

Och poeter, som voro villiga ge tonerna ord eller ord för blifvande toner, fattades ej heller: först och främst *Talis Qvalis*, som skrifvit så många präktiga, sångbara dikter åt *Otto Lindblad* att bygga tongångar på — t. ex. »Stridsbön», »Hymn till konungen», »Har du sett solen . . .?» »Bland alla dagens strider», »När i morgonandakt jorden» m. fl. —, vidare läkaren *Herman Sätherberg* med »Vintern rasat», »Glad såsom fågeln i morgonstunden», »Rundt om i festliga salen går dansen», »Skogen står tyst», o. s. v., vidare *Janne Afzelius*, som fick en så sorglig och bråd död, med visorna »Gröna julle, halka lätt på vågen», »O, mitt bröst af tjusning bäfvar», läkaren *Wetterberg (Onkel Adam)*, *Assar Lindeblad*, *Carl August Hagberg* m. fl. Till ett par af *Love Almqvists* Songes, »Ängelens kallelse» och »Björninnan», satte Lindblad musik; och fanns ingen passande dikt tillgänglig så var Otto liksom Adolf Lindblad — och så många andra svenska tonskalder — man att själf sätta ord till sina visor; så ha »Trollhättan», »Sångfåglarna», »Naturen och hjärtat» m. fl. tillkommit.

Af de båda bröderna Strandberg hade Olle ojämförligt den vackraste rösten, men äfven Calle sjöng en god första bas och var dessutom af synnerligen stort värde för den nya sångföreningen och för inlärandet och spridandet af Otto Lindblads kompositioner dels genom sin träffsäkerhet som notläsare och sin förmåga att genast kunna sjunga ett nytt stycke från bladet, dels och framför allt på grund af sin ovanliga talang som pianist och ackompagnatör. När något nytt stycke af Lindblad skulle in-

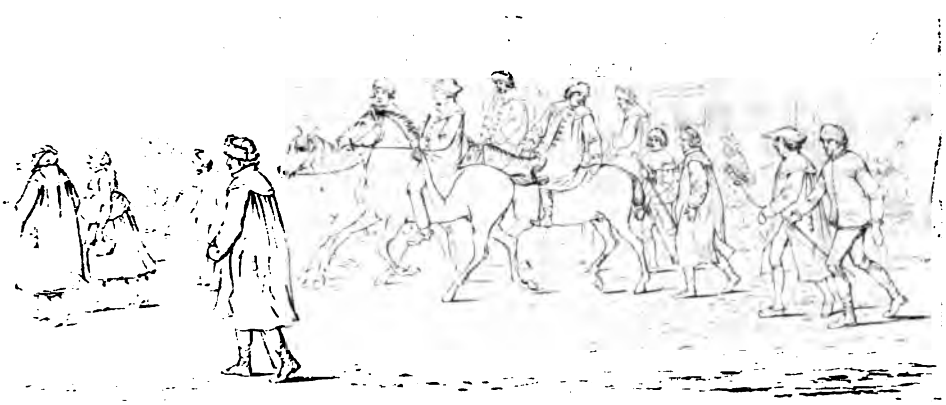

PÅ VÄG FRÅN MARKNADEN I LUND. ETSNING AF JOHAN HOLMBERGSON.

öfvas inom kvartetten, gick det så till, att Lindblad själf först spelade melodien på sin fiol, Strandberg sedan öfverförde den på pianot och gnolade före de öfriga stämmorna, inöfvande dem hvar för sig, och därpå kringflätade Lindblads fiolspel med ett improviseradt rikt ackompagnemang, tills slutligen hela kvartetten var färdig för ett samstämmigt återgifvande af stycket. Sedan kom arbetet med kören. Dessa förberedande öfningar inom den trängre sångarkretsen ägde gemenligen rum på Föreningens pianosal, där den nya, af kanslern kronprins Oskar skänkta flygeln förvarades. Calle Strandberg var pianokurator och hade nycklarna till flygeln i sin vård för att utdela dem till några få utvalda; för den kläfingriga *profanum vulgus* var instrumentet låst. Senare stiftades äfvenledes genom Lindblads energi *studentkapellet*, bestående af amatörvirtuoser inom studentkåren, förstärkta med ett par konstnärer utanför den akademiska kretsen, såsom domkyrkokantorn och kompositören musikdirektör *Nils Möller* och f. d. violinisten vid hofkapellet konsertmästare *Lundholm*, som för sina förtjänster om musiklifvet i Lund blef vald till hedersledamot af Akademiska Föreningen. Sångföreningen i sällskap med musikkapellet gaf om vintrarna några mycket omtyckta musikaftnar med dans på Knutssalen i Lund och ibland i andra skånska städer. Inom Akademiska Föreningen, så trångbodd som den då var, kunde inga konserter eller baler gifvas, utan ägde de vid denna tid rum i det nya stadshusets festsal, där Knutsgillets receptioner årligen den 13 januari gingo för sig. Den hade efterträdt den s. k. »*Malmens* sal», som i seklets början var festlokal och sedermera förvandlats

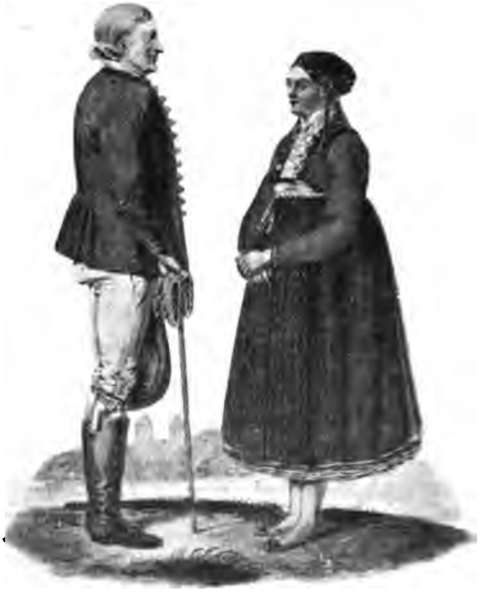

BÖNDER FRÅN TORNA HÄRAD. KOPPARSTICK EFTER TECKNING AF JOHAN HOLMBERGSON.
I Forsells »Ett år i Sverige».

C. V. A. STRANDBERG. MINIATYRMÅLNING FRÅN HANS STUDENTTID. *Tillhör fröken Mai Strandberg.*

till domkyrkans pastorsexpedition. »Tor Anders» sal var vid denna tidsperiod visserligen en medtäflare till stadshuset men en ringare sådan, ity att den ej hade utrymme för så mycket folk som »Stadt». Först den nya Akademiska Föreningen blef på 1850-talet en farlig rival till stadshuset, men dödsstöten som festlokal fick detta dock först, då Grand Hôtel stod färdigt 1898; nu är »Stadt» rådhus för staden Lund.

På alla nöjeslokaler inom stadens hank och stör, såväl som på en hel del af de då talrikare än nu förekommande utvärdshusen och gästgifvaregårdarna i Lunds närhet, uppträdde säkerligen det glada Strandbergska kamratkotteriet: på Hvilan, Uppåkra, Dalby och senare på Lilla Råby. Dessutom voro sångarne ofta utbjudna till prästgårdar och herresäten i Skåne, då något särskildt festligt stod på, t. ex. till baron Axel Gyllenkrook på Björnstorp, till Grönby prästgård, då prosten Kinberg bortgifte sin dotter med Kristoffer Tegnér, son och fader till män berömda under namnet Esaias Tegnér. Det var på den tiden Talis Qvalis syftade, då han 1876, året före sin egen död, sjöng till sin 60-årige broder:

»Hur fort de tiderna förrunno
och lämnade åt andra rum,
då du och jag hvarandra funno
vid månget gladt symposium.
Sorglösa dar och trollska kvällar,
jag minns er nog med edert skämt
och dessa stundens yra sällar
med sång och vin på tungan jämt.»

Jag har under mina ynglingaår kommit i personlig beröring med såväl Talis Qvalis själf som många andra af hans glada samtida, och jag måste bekänna, att de oftast ägde liksom ett gemensamt egendomligt släktdrag, utan tvifvel ett arf från det rika, glada, poetiskt-musikaliska kamratlifvet under Strandbergs och Lindblads inflytande. Jag minns hos alla dessa gamla herrar något af rättfram varmhjärtad fryntlighet och förfinad skalkaktighet, något af tolerant vidsynthet i uppfattningen, något af ridderlig behagfullhet och älskvärdhet i det yttre framträdandet.

Det var nog så, som Viktor Rydberg sade i sin minnesteckning öfver Talis Qvalis, att det var ett vaket och heroiskt släkte som då vandrade under Lundagårdens kronor.

Förlåt, om jag ej kan neka mig nöjet att här i ett lätt skuggspel silhuettera fram någon af personerna i detta studentikosa kamratlif från 1830- och 40-talens Lund.

Där var först och främst ledaren själf, Talis Qvalis; han var medelstor, mörk och blek, skägglös och med skarpt skuren profil, som påminte om en romersk kamé, samt med ett ytterst lifligt och rörligt minspel. Blicken, som genom en ögonsjukdom i barndomen förlorat något af sin säkerhet och skärpa, var i alla fall uttrycksfull, men det som allra mest gaf hela hans personlighet dess hufvudkaraktär af viljekraft och dådlust, det var stämman. Den var sällsynt skön, ren och klangfull, och i det vackra sörmlandsmålet ljödo klart och kraftfullt hans alltid rättframma,

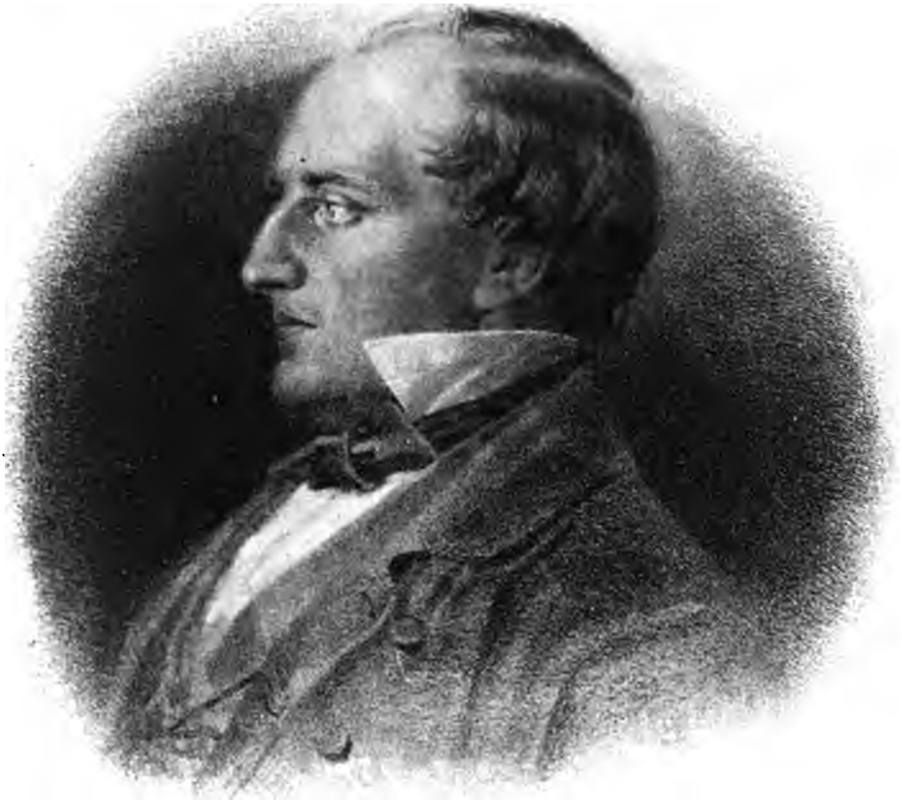

Carl Ph. Aug. Strandberg.

samlade och korthuggna ord, som gjorde ett mycket djupt intryck såsom af något obestridligt, träffande och afgörande. Han skrädde ej orden, valde gärna starka och bjärta sådana och drog ej i betänkande att i sanningens intresse säga ganska bäska saker inför personerna själfva om dem och deras förhållanden; hans bästa vänner skonades då lika litet som hans egna handlingar och skrifter. Men det var en så gammalsvensk ärlighet och kärnfullhet, en sådan oräddhet och viljekraft i mannens ord och hela väsende, att de försonade och hänförde till och med hans motståndare. Och hvad hans vänner och beundrare beträffa, och till dem hörde de flesta Lundastudenter på den tiden, så dyrkade de honom formligen och följde honom oreflekteradt och hängifvet. Han var en boren ungdomsledare med folktribunens alla egenskaper. Det kan dock ej nekas, att i hans dikter från denna jäsande period mycken svulst och onatur inmängde sig och han har själf främst bland alla erkänt detta. Där var *Otto Lindblad*, den då redan något äldre och stadgade mannen, som med sitt jämna, godmodiga, något dämpade lynne var i mycket raka motsatsen till Talis men hans själsfrände åter i fantasiens rikedom, i gemytets innerlighet och genomsvenska tycke

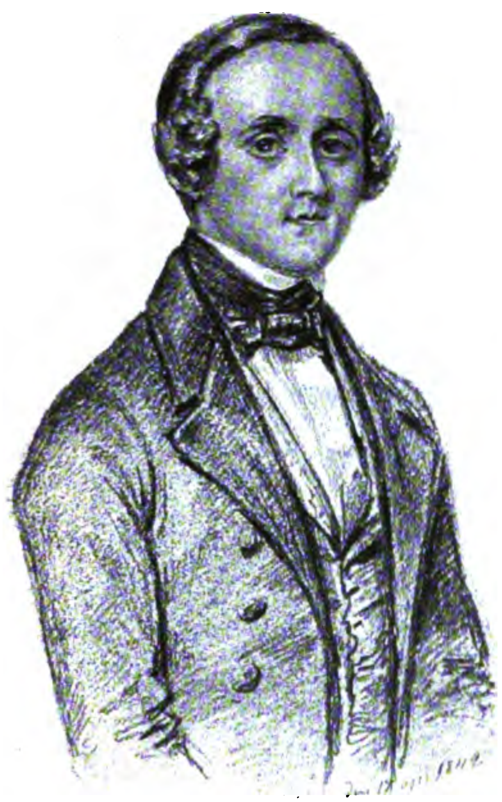

OLLE STRANDBERG. BLYERTSTECKNING AF MARIA RÖHL (1842). *I Kungl. biblioteket.*

tagande sig motsvarande uttryck i härlig musikalisk komposition. Med allt detta hade dock Lindblad i hvardagslag ett hurtigt lynne, älskade friluftslif och var en utmärkt skytt och outtröttlig jägare, hvilket gifvit anledning till det smeknamn han bar inom kotteriet, nämligen »Kulan»[1]. Han läste, liksom Talis, på lediga stunder på filosofiska graden och tog den också verkligen år 1844. Enkel och anspråkslös som han var, trängde han sig ej under basunstötar fram till de stora köttgrytorna i samhället utan lefde i och för sin musik, hade det knappt, gifte sig med en enkel flicka, den nyssnämde hotellvärden Tor Anderssons dotter, och fick slutligen en klockarlägenhet i Skåne som lefvebröd. Strandberg har i ett vackert kväde ristat vännens minnesruna vid hans allt för tidiga graf. Där var *Carl Bellander*, en ståtlig och elegant företeelse, bohusländing, bassångare och fiolspelare. Hans många fåfänga tentamensförsök för juris professor Schrewelius hade inom kamratkretsen förskaffat honom namnet »Kuggas»; vid en dylik tentamen, antagligen den sista, gaf han en gång i vredesmod ett svar, som blef ett »bevingadt ord» i det dåtida Lund. Frågan lydde: »Hvad blir följden, om en person, t. ex. kandidaten, lejer en karl för att ge en annan, t. ex. mig, ett kok stryk?» Svaret blef: »Följden blir utan tvifvel den, att professorn får vida mindre smörj, än om jag gör det själf.»

Bellander är lifslefvande skildrad af danske författaren M. A. Goldschmidt dels i hans »Lifs Erindringer» och dels i novellen »Drömmene», där händelserna utspelas på ett värdshus i Helsingborg och på Sundets isbelagda yta.

Bellander aflade aldrig juridisk examen utan valde en annan lefnadsbana, som kanske var lika förmånlig, han gifte sig *med* en rik enkeöfverstinna och *till* ett trefligt jordagods, Reslöfsgård, beläget ett par mil norr om Lund. Han blef en duktig landtbrukare och anlitad kommunalman, jag var ofta i hans hem, som låg inom min faders pastorat, och hörde honom spela fiol för sina två gossar i ett senare gifte.

En och annan gång, då något festligt stod på i Lund, lät han spänna för sitt svarta spann och åkte in för att upplifva gamla studentminnen och slå gäcken lös i sällskap med forna kamrater. Glad och vänfast var han in i det sista. Han och de voro af samma typ som »Gösta Berlings» kavaljerer, sorglösa, ridderliga,

---

[1] En sång af Assar Lindeblad till Zoologiska jägarsällskapet började så här: »Kulan går sin bana ärligt.» Det blef en af Lindblads första viskompositioner.

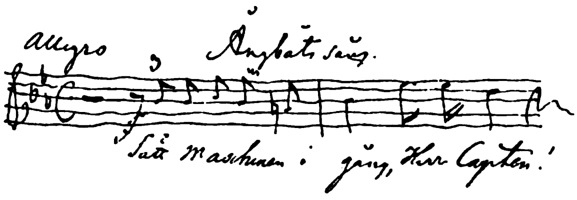
Allegro
Ångbåts sång.
Sätt maskinen i gång, Herr Capten!

Otto Lindblad.

musikaliska galenpannor! Hans binamn »Kuggas» hade för längesedan gått ur bruk, en och annan kallade honom numera på skämt »Öfversten» såsom varande sin hustrus man.

Där var *Herman Sätherberg*, »Harpan» benämd efter ett dikthäfte, »Skogsharpan», som han utgifvit; han var, liksom Otto Lindblad jägare men detta dock mera för att få svärma om i fria naturen och lyssna till dess stämningar än för att fälla villebråd; hans friska natursånger, ofta klädda i Lindbladska melodier, äro ännu gärna hörda visor i studentkretsarna. Att han och Talis begagnade sin rimkonst växelvis mot och för hvarandra vid många glada tillfällen, säger sig själf. Två unga män inom den strand-

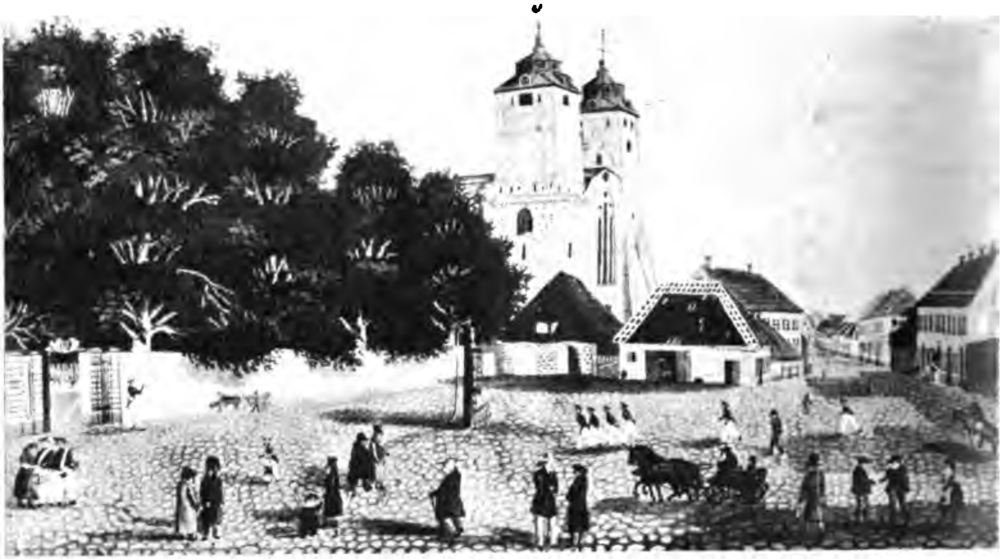

LILLA TORG FÖRE MURENS NEDRIFVANDE 1837. AKVARELL AF OKÄND KONSTNÄR. *Tillhör bankkamrer Emil Ripa i Lund. T. h. Tor Anderssons värdshus. Bland figurerna studenter i beväringsuniform.*

bergska kretsen, hvilka liksom Säterberg ämnade bli läkare, voro min farbror *Fredrik Lindfors* och *Göte Tomé*. Den förre, »Långa Ned» kallad för sin högresta växt, var en bland de torroligaste människor man kunde träffa på. Som medicine kandidat var han en sommar förordnad som extra läkare vid Råå fiskläge, där en epidemi brutit ut. Han gjorde sig därunder så omtyckt, att han af skepparne vid afresan fick en liten häst i hedersgåfva. Den medtogs till Lund och inackorderades i Tor Anders' stall. Där tjänstgjorde han tills vidare som realsäkerhet för ägarens rekvisitioner af mat och dryck. Det dröjde dock ej så länge, förrän Tor under många handvridningar och bugningar — de berömda s. k. »Tors bockar» — trädde in i den samlade kamratkretsen, som lefvat flott på hästen en tid, och förkunnade att nu fick panten antingen utlösas eller byta ägare, hvilket senare alternativ nog gick i uppfyllelse.

Göte Tomé var studentkårens älskling och stolthet. Sällan har väl en ung man så närmat sig idealet för en studentheros: vacker och ståtlig var han, en sällsynt vältalare, som med sina eldiga ord hänryckte ungdomen vid studentmötena i Köpenhamn 1842 och i Uppsala 1843, en trofast och älskvärd kamrat; tyvärr bröts hans löftesrika bana i förtid af döden år 1848 vid en koleraepidemi i Malmö, dit han var kommenderad som extraläkare. Där var vidare den kvicke skämtaren *Gustaf Ljunggren*, en af de få som ännu lefva kvar. Där var slutligen i så att säga den yttre cirkeln af den Strandbergska kamratflocken en hel rad af unga män, dem vi endast flyktigt hinna omnämna: den estetiskt intresserade *Bernhard Cronholm*, utgifvaren af

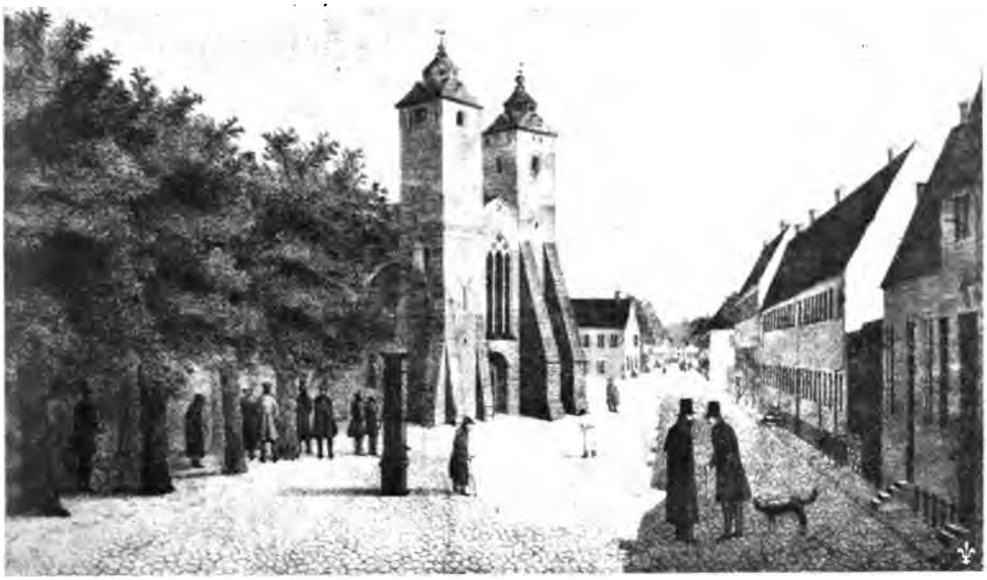

LILLA TORG EFTER MURENS NEDRIFVANDE. LITOGRAFI AF C. G. CARLEMAN.

kalendern »Herta» och sedermera tidningsman i Malmö; där var den näst Strandberg själf mest uppburne Lundaskalden *Anders Andersson*, sedermera professor vid Karolinska Institutet och som lämnat en kort men genomträngande och sann karaktäristik af Strandberg såsom skald; där var den förres broder *Johan*, Göthe-öfversättaren och sedermera biskopen, där var magister *Johan Otto Lindfors*, min fader, den ståtlige öfvermarskalken vid så många akademiska fester på 1840-talet och Smålands nations vänsälle kurator, där var blekingsbon *Gustaf Tauson*, juris docent och sedan borgmästare i Karlshamn, där var den för Akademiska Föreningen så verksamme *Gustaf Sommelius*, där voro bröderna *Berling*, bibliotekaren och boktryckaren, där var den lille tokrolige puckelryggen *Johan Åkerlund*, sedan anställd vid Göta Hofrätt. Om honom finns en lustig historia, hur han, utklädd till småländsk brukspatron, fullproppad med plånböcker, besatt med ringar och behängd med ordnar, lånade ihop jag vet icke hvar, utgjorde muntrationscentrum under en utflykt till ett par prästgårdar och egendomar inne i det mörkaste Skåne. Där var den finbildade, mångfrestande *Albert Lysander*, där var den öfverdådigt rolige *Samuel Åberg* och de två kvicka Malmöborna *Ljungbeck* och *Falkman*, där var den vackre och älskvärde baron *Joh. Christoffer Toll*, hvars lefnadsbana blef så skiftande: löjtnant, präst och efter afskedstagande från dessa banor fil. d:r, godsägare och kommunalman, där var den urbane *Fredrik Wahlgren*, sedan zoologie professor. Där var *Erik Hjalmar Segersten* och *Olle Chrysander*, som båda egnade sina lediga stunder åt sällskapsteatern, den förre som lustspelsförfattare, den senare som lyckad aktör — hans »kapten Puff» talades ofta om såsom något oöfverträffadt roligt. — Ack, där voro många, många flera, som förtjänte nämnas, om

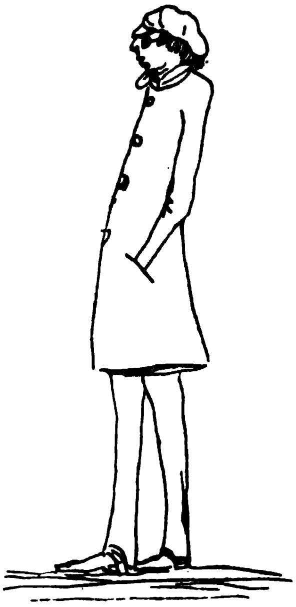

»LÅNGA NED». SAMTIDA BLYERTSTECKNING.
Tillhör författaren.

utrymmet och dessa skissers planläggning medgåfve det.

Studentlifvet på den tiden hade dock ej blott glada sidor, äfven dystra funnos förvisso då som nu, och bland dem må nämnas en, af hvilken lyckligtvis numera knappast en skymt återstår: jag menar de vilda slagsmålen mellan gesäller och studenter. Det var inga småsaker, dessa fejder, skall jag säga; en gång våren 1842 voro studenterna nära däran att rifva ned en kopparslagares hus vid Bredgatan, där gesällerna förskansat sig, och vid en bardalek på Helgonbacken höll den starke Edward Berling på att bli ihjälslagen, och Calle Strandberg fick en skada på benet af en spikklubba, så svår att han måste intaga sängen under flera veckor.

Bland familjer i staden, som ej hörde till akademistaten men gärna öppnade sina gästfria hem för studenter, må här nämnas militärerna general *Clairfeldt*, i hvars stora gård på söder — Karl XII:s f. d. bostad — Lunds gamla katedralskola nyss dragit in, öfverste *Toll* och ryttmästare *Toll*, baron *Bennet*, som vid denna tid bebodde det gamla Svartbrödraklostrets tomt vid Mårtensgatan — i hvars dammar en ung svan, som Otto Lindblad fångat, simmade omkring med klippta vingar, enligt hvad Säterberg i sina minnen antecknat —, den rike fabrikör *Borg*, apotekare *Forshæll*, som anordnat brunnsdrickning om vårarna å Helgonbacken med societetssalong och lystert brunnsortslif, den danskfödde bokhandlare *Gleerup*, handlanderna *Ekberg*, *Eklund* och *Wihlborg*. I många af dessa hem funnos unga döttrar, som för en kort tid af ungdomsglädje och fägring spelade en roll i lokalkrönikan, såsom t. ex. *Ebba* och *Amélie Toll*, *Ulrika Hellstenius*, *Tora Nilsson*, *Margretha och Elise Lindfors*, *Gustafva Wihlborg*, ett par systrar *Engeström* och *Cecilia Forshæll* m. fl. Men äfven bland öfriga folkklasser i Lund funnos på denna tid — det var ju originalens gyllene ålder — åtskilliga egendomliga, i folkminnet ännu bevarade typer, såsom den gamle spjufvern *Hyberg*, Norrlands nations vaktmästare och för öfrigt tusenkonstnär, skildrad *con amore* af Onkel Adam, skånska nationens vaktmästare *Danielsson*, en f. d. präst, numera språklärare *Holm*, »araben Holm» kallad, studentväckaren *Hansson*, den fromme anatomivaktmästaren *Hägglund*, den genomhederliga, moderliga studentuppasserskan »*Mor på Locus*», alla tre de sistnämnda hörande till den kategori af människor, som likt Lotta Svärd »något tålde att skrattas åt men mera hedras ändå». »Locus» med underafdelningarna »peccatorum» och »virtutum» var, liksom »Lyktan», »Glädjen», »Jerusalem», »Petersburg», Malmroosska, Stäckska, Ohmska och Aspegrenska kasernerna, lokaler som uteslutande bebOddes

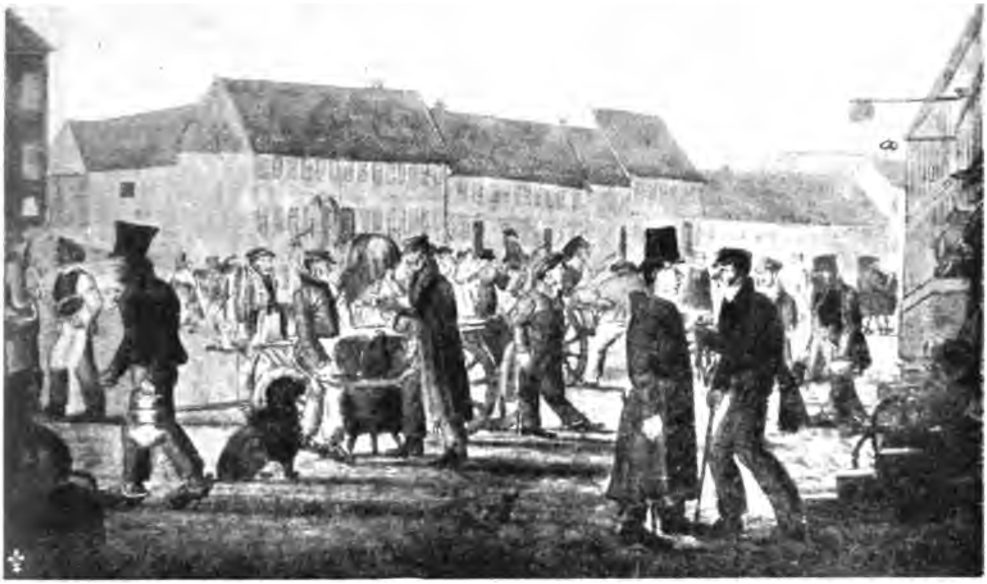

TORGDAG I LUND. LITOGRAFI AF J. KNUTSON. *Mannen med mössan t. h. i fgr. är vaktmästaren Hyberg.*

af studenter. Å Locus peccatorum hade 1829 student *Blomdahl* slagit ihjäl en kamrat, student *Landén*, däraf namnet. I denna originella, glada, gemytfulla värld framlefde Talis Qvalis sina dagar, som hastigt blefvo terminer och år. Hösten 1840 lämnade hans bror Olle universitetet för att ingå vid Kungl. Operan i Stockholm, hvars prydnad och stödjepelare han som bekant snart skulle blifva. Men Talis stannade kvar, dref fria studier och dessemellan poetisk eller journalistisk verksamhet samt drogs allt mera in i den skandinaviska studentpolitiken och allt hvad därtill hörde. Med Köpenhamns studentvärld var umgänget lifligt, lifligare än någonsin vare sig förr eller sedan, och af kulturströmningarna i Danmark mottogo Lundensarna ytterst starka intryck. Det var ett litet evenemang, af mången med otålig spänning väntadt, hvarje lördagskväll åren 1840—46, då veckans nummer af »Korsaren», *Meir Goldschmidts* skarpa och kvicka oppositionsblad, anlände till Akademiska Föreningens läsrum: »skulle det komma eller var det indraget?» Med *Goldschmidt*, *Ploug*, *Andersen*, *Orla Lehman* och flera andra af de då unga danska författarna var Talis nära förbunden, och de gästade hvarandra ömsesidigt. Flera af dessa sina mera bemärkta vänner införde han i det Palmska hemmet, och där diskuterades dagens frågor med det största intresse, något som också gaf detta det maliciösa namnet »den politiska hönsgården». Min sagesman, en släkting i huset, har ett lifligt minne af en afton i denna familjekrets, då H. C. Andersen bidrog till aftonunderhållningen med uppläsande af ett nytt *Eventyr:* »Den standhaftige Tinsoldat». Att en af flickorna Palm spelade rollen af magnet för Carl Strandberg var väl otvifvelaktigt, men *hvilken* det var, den äldsta, Aurora, eller den näst yngsta, Euphrosyne, därom voro de utanförstående och kanske äfven vederbörande kontrahenter själfva en rätt lång tid i ovisshet. Den mellersta af de tre vuxna systrarna blef tämligen snart för-

FRU AURORA STRANDBERG FÖDD PALM.

lofvad med en löjtnant Rosenblad. Aurora var af den husliga, kloka, praktiskt verksamma kvinnotypen, Euphrosyne representerade mera den ungdomsyra, muntra och fantasirika arten. En rätt lång tid lär valet stått och vägt, men 1843 eklaterades förlofningen med Aurora. Att hon blef mycket för sin make under deras senare gemensamma sträfsamma lif, har Strandberg särskildt vackert och varmt uttalat i sin dikt »Helgmålsklämtningen»:

Den klämtningen en junikväll
står för mitt minne kvar.
Det var en ton så klar och gäll
som knappast silfret har.
Och bäst det var föll det mig in:
Så var vår ungdom, din och min,
så rik på klang som någonsin
en sådan ålder var.»

Euphrosyne blef sedan förlofvad och gift med doktor Miltopé i Eksjö. På äldre dagar och vorden änka, har fru Miltopé i en serie tidningsartiklar nedskrifvit sina ungdomsminnen från Lund och lämnat många täcka interiörer från hvardagslifvet i det Palmska hemmet och inom dess umgängeskrets. Än talas om julklappsskämt och upptåg i familjekretsen, än om elit-kvartettens — bröderna Strandberg, Munk af Rosenschöld och Ruberg — utflykter i de unga damernas sällskap till någon vacker plats i Lunds omgifningar, t. ex. ättehögen vid Värpinge, Reften, Fågelsång o. s. v., än om studentexercisen på Lundagård i maj med sin afslutning, exercisbalen, än om läseaftnar hos Carl August Hagberg, där värden föredrog en nyafslutad Shakespeare-öfversättning; i en bland de finaste skisserna talar hon om lifvet inom Akademiska Föreningen och Talis' pianospel. Han hade på skämt gifvit äfven henne en af nycklarna till flygeln. »Nu är», tillägger hon, »pianovirtuosen död, pianot borta, föreningsbyggnaden nedrifven, det enda som är kvar är den lilla pianonyckeln, men den hänger fortfarande lika blank och ren på gummans nyckelring, och med den öppnar hon ännu ibland portarna till ungdomsminnenas paradis.»

Bland andra smådrag ur Talis' Lundalif, som jag traditionsvis förnummit, må här ett par anföras. En gång vid en kamrats död hade han skrifvit några begrafningsverser, men strax därefter fick han ett bref från den aflidnes moder med dels ett tack och dels en anhållan om *ytterligare ett kväde* öfver samma ämne, enär det förra tröstat hennes sorgsne man så förunderligt.

Sommaren 1840 gjorde Talis, Sätherberg och ett par andra unga män en fotvandring genom östra Skåne och Blekinge; i Kristianstad gjorde de bekantskap med Jenny Lind, som var där för att gifva en konsert, och de assisterade därvid med kvartettsång; på en fest, som de unga artilleriofficerarna gåfvo för kvartetten i Kommendantängen — som

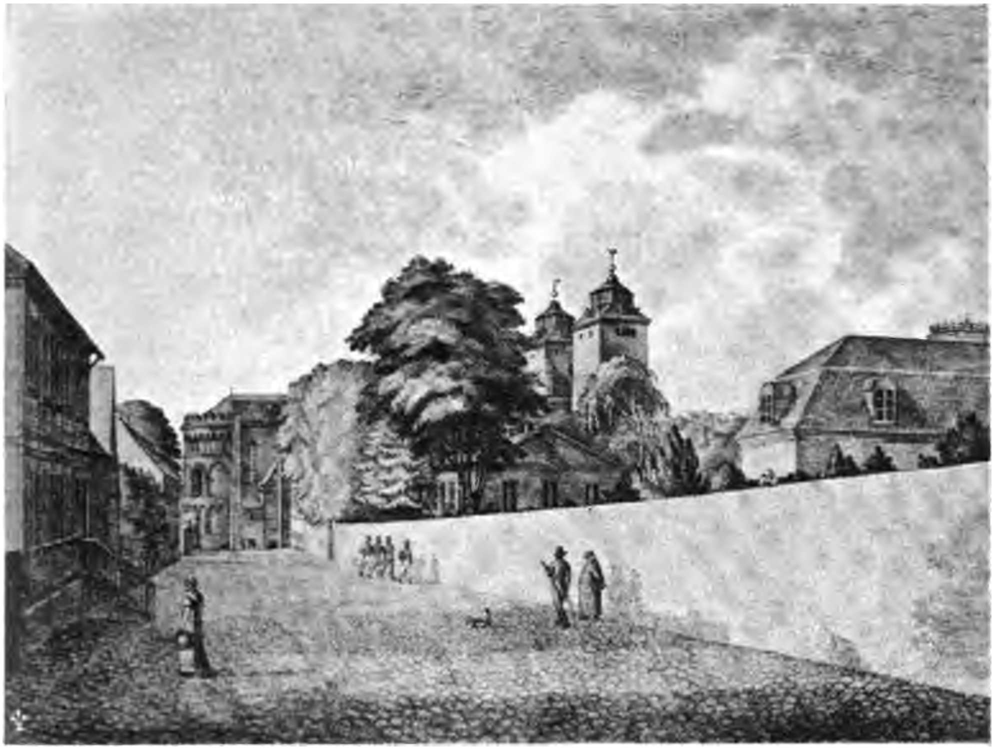

SANDGATAN. LITOGRAFI AF A. A. ARVIDSON. TVÅVÅNINGSHUSET LÄNGST BORTA T. V. AKADEMISKA FÖRENINGENS LOKAL INTILL ÅR 1851. T. H. INNANFÖR MUREN BOTANISKA TRÄDGÅRDEN.

Tivoli då kallades —, improviserade Talis ett kväde, och en af de närvarande militärerna har för mig med rörelse omtalat, hvilket outplånligt intryck hans härliga stämma och liffulla deklamation då gjorde: han hade gått bort till kakelugnen i hörnet och trummande på den med fingrarna stått en stund bortvänd och smågnolande öfvertänkt sitt impromptu; plötsligt hade han vändt sig om och framslungat den första satsen med en verkan på åhörarna ungefär som om en bomb sprungit därinne, det flammade och sprutade och smattrade som en eldstorm, och mannens hela varelse var som genomglödgad af en inre eld.

I samma obeskrifliga stämning lära enligt samstämmande uppgifter Talis' åhörare vid flera andra tillfällen försatts; Så berättas t. ex. om hans uppträdande vid en fest på akademiska föreningen i september 1845 för kronprins Karl, som besökte Lund i anledning af det 700-åriga minnet af domkyrkans invigning. Föreningssalen var så liten, att blott de deputerade och sångarna kunde rymmas därinne, men fönstren stodo öppna ut till Lundagård och Sandgatan, hvilka voro proppfulla med studenter. »Kung Karl den unge hjälte» var nyss afsjungen och prinsen buren i gullstol kring det långa, smala bordet; då klingade Strandberg i glaset och föredrog sin manliga dikt:

Därutanför, där träden stå
som sagotäljare i natten,
man förr kung Karl bland sina blå
i skymningen såg ofta gå
med värjan och den lilla hatten...

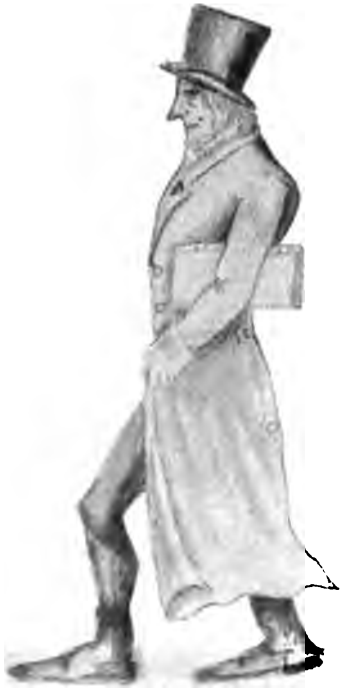

AKADEMIPEDELL PÅ 1830-TALET. SAMTIDA BLYERTSTECKNING. *Tillhör författaren.*

Uppläsarens känslor och stämma svällde allt högre, och när han kom till stället:

> Sin ära får man *slå* sig till,
> och den som höga syften vill
> ej blinka får med ögonbrynen,

då, säger lokaltraditionen, blefvo hans rörelser så lifliga, att prins Karl, som stod midt emot på andra sidan det smala bordet, småleende men utan att blinka tog ett steg tillbaka för den ömsom på och ömsom tvärs öfver bordet demonstrerande knytnäfven.

Och de tusen, som i andlös tystnad lyssnade till »Finland, så jag vill ropa», detta harmfulla väktarrop, som Talis Qvalis utslungade från talarstolen på Lundagård vid skandinaviska studentmötet den 22 juni 1845, de fingo då ett heligt minne för lifvet.

Bland mera offentliga händelser, som väckte uppseende och läto tala om sig under Strandbergs Lundavistelse, må här i korthet erinras om några.

I november 1838 försvarade Love Almqvist två afhandlingar och några teser för lediga professuren i lefvande språk med estetik, hvarvid inom parentes sagdt min farfar var fakultetsopponent på båda afhandlingarna; efter sista aktens slut följdes Almquist till sitt hem hos prof. Thomander af studentkåren under sång, och den nya Lindbladska kören sjöng bland annat »Ängelens kallelse»; det var den 10 november, mårtensafton, och man kan vara säker på att på gässexorna öfverallt i staden och ej minst hos familjen Palm det den kvällen talades »törnroseri» mer än vanligt; som bekant blef det emellertid ej Almqvist utan Hagberg som fick platsen. I februari 1840 inträffade på en lördagssoaré i Akademiska föreningen episoden med »Helsningssången till Hans Janson», en hyllning till riksdagsoppositionens ledare i bondeståndet, författad af Talis men framburen af B. Cronholm. Den gaf anledning till långvariga strider inom och utom studentvärlden och till mycken partibitterhet. Elof Tegnér har utförligt skildrat tvistens alla skeden i sitt ofvan citerade posthuma arbete. Jag hänvisar intresserade dit.

Sommaren 1842 var det första ordentligt förberedda mötet mellan Lunds och Köpenhamns studenter, och då voro bland annat lundensarna och naturligtvis också Strandberg på uppvaktning hos Oehlenschläger ute på Fredriksberg och hyllade honom med sång, hvilket lär ha varit ett ovanligt stämningsfullt ögonblick. År 1843 var det stora studentmötet i Uppsala och år 1845 motsvarande gästbesök af uppsvenskar och norrmän i Sydskandinavien, i Lund och Köpenhamn. Vid båda dessa möten var Talis både före och under mötesdagarna

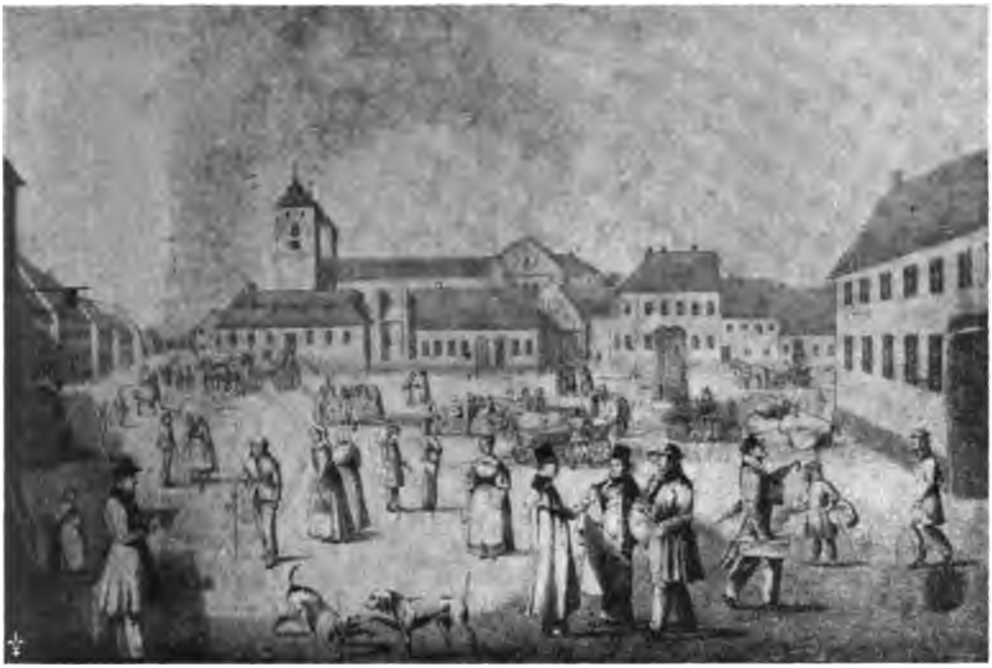

STORA TORGET I LUND 1830. LITOGRAFI AF J. KNUTSON. *Konstnären själf t. v. i fgr.*

mycket verksam och strödde dikter omkring sig, som öfverlefvat festruset.

Men allt detta offentliga arbete, dessa politiska intressen och den därmed följande tidningsmannaverksamheten — han var en tid utgifvare af »Skånska korrespondenten» — drogo Strandberg från studierna och gäfvo dock ingen eller ringa valuta för framtiden. Det kom dock slutligen en dag, då lifvets kraf på ordnadt arbete med lön för mödan blefvo allt för högljudda för att afvisas, och då fattade han med vanlig snabbhet sitt beslut och utförde det raskt i handling. Våren 1847 aflade han kansliexamen, firade sitt bröllop med Aurora Palm och flyttade från Lund till ny verksamhet som litteratör i hufvudstaden.

Men äfven de sista veckorna af hans vistelsetid vid universitetet skulle illustreras af ett äkta godt studentputs, som ej ännu är förgätet i Lund och som säkert väckte stor munterhet vid den afskedsfest för Talis, som hans kotteri ställt till på utvärdshuset Lilla Råby och som skildrats af Frithiof Santesson. Saken förhöll sig nämligen så, att sörmländska nationens kurator, docenten Dahlbom, ej ville ge Strandberg, som numera var den ende kvarstående ledamoten i nationen, något godt afgångsbetyg, det s. k. *testimonium nationale*. Men Talis fann på råd, nationen — d. v. s. han — »sammanträdde» inför inspektor, den något distraite professor Hill, och förklarade, att som docenten Dahlbom ej längre hade nationens förtroende, denna nu beslutat att välja en ny kurator, nämligen docenten Tauson. Inspektor tog sig en funderare, men stadfäste detta nya val, och Tauson hade ingenting emot att ge Talis ett vackert betyg.

Detta blef den nye kuratorns enda värf som sådan, ty strax därpå upplöstes nationen, som det tycktes för alltid. Men inom alla de andra nationerna i

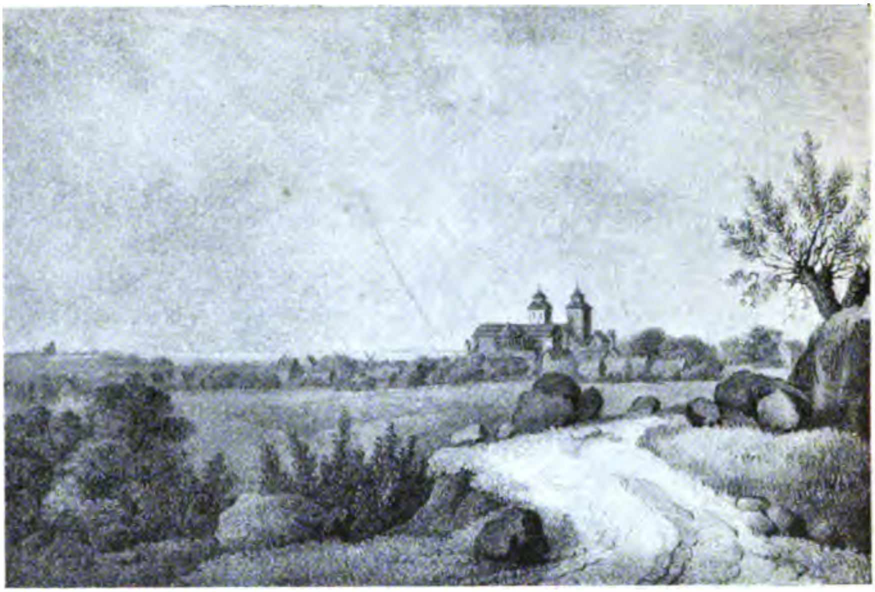

LUND FRÅN ÖSTRA SIDAN. LITOGRAFI FRÅN 1830-TALET.

Lund har sen dess denne den förste och siste sörmlandsstudentens bild stått omstrålad af ett sagolikt skimmer, och hela hans Lundafärd har insvepts i en legendarisk skrud. Ett vackert uttryck tog sig denna traditionella beundran, när Strandberg, då en berömd författare, i maj år 1868 besökte Lund för att vid universitetets 200-års fest mottaga lagerkransen som filosofie hedersdoktor. Det var då ej blott de gamla kamraterna, Ljunggren, Bellander, Samuel Åberg m. fl., som mötte honom med sin varma hyllning, utan äfven den unga generationen: då han efter promotionsdagens festmiddag vid banketten på aftonen trädde in på den omnämnda fria platsen inom buxbomshäckarna i gamla botaniska trädgården, tystnade sorlet, och alla närvarande studenter reste sig som en man med blottade hufvuden och stodo så en stund, tills ordföranden återfann sin röst och höjde ett lefve för Talis Qualis. I en stämning lik den, gossen då kände, ber jag att nu få sluta dessa små skildringar med ett djupt personligt tack till den ädle skald, som redan som ung gaf sin samtida ungdom så mycket men som sedermera såsom fullmogen man gifvit sitt fosterland och sitt folk så oändligt mycket mer i den skatt af manligt frihetssinne, kärnfullt språk och storvulen svenskhet, hans diktning gömmer.

* * *

HÖNSHUSET.

EN INTERIÖR FRÅN FÖRENINGS- OCH SÄKERHETS-AKTENS DAGAR.

Af SOPHIE ELKAN.

KONUNGENS syster, prinsessan Sofia Albertina, gläder sig åt att denna vår, sjuttonhundradeåttionio, snarast görligt från sitt palais vid Norrmalmstorg få flytta ut till Biskopsudden, ty denna upprörda riksdagsvinter i Stockholm har för prinsessan och hennes hof, som för hela den högre societeten, varit särdeles tourmentant och obehaglig.

De öfriga hofven ha också varit sinsemellan och inom sig själfva splittrade och i uppror. I drottningens hof hafva de vreda böljorna svallat högst, ty här äro så många af den Fersenska familjens damer anställda, och alla dessa, öfverhofmästarinnan, änkegrefvinnan Carl Fersen och hennes döttrar, statsfruarna grefvinnorna Löwenhjelm och Höpken, som ock Axel Fersens dotter, statsfrun grefvinnan Klinckowström, hafva vägrat att visa sig offentligen under den tid, som konungen hållit grefve Axel Fersen arresterad på Fredrikshof. Dessa damers vägran att uppvakta Hennes Majestät vid publika tillfällen har gjort, att Högstdensamma måst föra en mycket instängd tillvaro. Men drottningen har tålt sig och tegat och af hänsyn till kungen sökt hålla sina damer så där tämligen inom skrankorna. Hertiginnan af Södermanland och prinsessan Sofia Albertina däremot ha tillåtit sig själfva och sin omgifning att föra ett ovanligt öppet språk.

I den glada hertiginnans hof har man alltför mycket skrattat och gycklat öfver de allvarliga händelserna, och den försiktige hertig Karl har haft största möda i världen att styra sin ystra gemåls och grefvinnan Lantinghausens rappa tungor, så att politiserandet i detta hof ej skulle skvallervägen nå fram till kungen. Hertigen smickrar sig med att han lyckats förhindra detta, men hvad han däremot ej kunnat uppnå är att förmå sin hertiginna att efter den tjugonde februari uppvakta på kungens courer. Härvidlag har hon följt det beslut, som hennes tendresse för den Fersenska familjen och hennes svägerskas, prinsessan Sofia Albertinas, exempel dikterat henne.

Ty prinsessan Sofia Albertina har

totalt slutat att uppvakta sin broder kungen efter de fatala öfvergreppen under riksdagen, och i hennes hof behöfva de uppretade damerna ej ålägga sig några tyngande band, ty själf har hon i sin möderneärfda häftighet sannerligen ej haft tand för tunga utan har på det skarpaste kritiserat alla riksdagshändelserna och de mesyrer, kungen användt för att tilltvinga sig enväldet. I hennes hof har harmen öfver den stränga och oförtjänta skrapa, kungen tilldelat adeln, och sorgen och förtrytelsen öfver herrarnas fängslande fritt fått gifva sig luft, och kungen har genom skvallret hållits au courant med det, som i prinsessans hof yttrats förklenande och bitande om honom. Han har emellertid ej förr än under allra sista tiden låtit märka, att han kände sig stucken eller tänkte hämna sig.

Men då Hans Majestät ej lät kalla vare sig hertiginnan eller prinsessan att öfvervara Hans Kungliga Höghet kronprinsens examen inför ständerna den 29 mars, och än mera sedan kungen ett par dagar därefter, då han händelsevis råkat prinsessans hofmästarinna, grefvinnan Silfversparre, i försmädlig ton frågat henne: »hur står det till i hönshuset?» har prinsessan börjat finna situationen obehaglig och längtat ut till Biskopsuddens landtliga frid. Men våren är detta år så föga avancerad, att ännu de första majmorgnarna vattenpussarna i trädgården på Biskopsudden äro öfverdragna med ett tunt ishölje, att trädens nakna grenar och kvistar piska mot rutor och fönsterbräden, då vinden blåser från Djurgårdshållet, att man för att utdrifva fukten alltjämt måste föranstalta om eldgörningen i de ostindiska kakelugnarna i rummen, och sålunda måste prinsessans och hennes hofs utflyttning till Biskopsudden fördröjas och kvarblifvandet i palaiet vid Norrmalmstorg förlängas.

I ett af de vackra rum, som vetter åt torget, sitter prinsessan vid sin sybåge, som hon låtit placera intill det ena fönstret. Vid samma båge sitter grefvinnan Silfversparre, som jämte prinsessan broderar det med finaste blomsterslingor utsydda hvita sidenstycke, som en gång färdigt skall komplettera den af prinsessan och hennes hofdamer broderade salongsmöbeln på Quedlingburg.

Alla rummets väggar äro prydda med vackra porträtt i pastell af medlemmar utaf den kungliga familjen i Sverige och Preussen. Rikt skulpterade, förgyllda karmstolar och taburetter med öfverdrag utsydda i finaste gobelinstyng af prinsessans egen hand stå kring väggarna och vid de små runda och aflånga bouleborden med nippersaker, framför den fina, inlagda sekretären, som tillhört högstsalig drottningen, och på ömse sidor om konsolbordet mellan de båda fönstren. På detta bord framför den praktfulla spegeln med sitt vid kanterna ritade och etsade glas stå ett par stora japanska urnor, fyllda med potpourri, som sprider en svag men ljuflig blomsterdoft i rummet.

Prinsessan Sofia Albertina har vackra, lifliga ögon, som påminna om hennes broder kungens, om hvilken också den rödfnasiga, brouillerade hyn erinrar. Men prinsessans näsa är af romersk snitt och passar ej synnerligen väl till den mycket lilla munnen. Det pudrade håret är högt uppkammadt. Prinsessan är ej längre ung, hon har sett sina sex och trettio år och lagt väl mycket på hullet, något som ej kläder den icke vidare högväxta figuren. Prinsessan, som trots sina år har faiblessen att vilja behaga männen, klär sig ungdomligare än hon borde: denna dag i rosa och hvitt och med bart hår.

Buren med prinsessans papegojor är upphängd i fönstret, där sybågen står, och allt som oftast afbryter prinsessan sömnaden för att hvissla en liten stump åt sina fåglar, smeka favoritmopsen, som snarkar på mattan vid hennes fötter, eller prata med grefvinnan Silfversparre. Tid efter annan ser hon ut genom fönstret på folket, som sneddar öfver torget. Det är mycket folk i rörelse, ty denna majdag är den första vackra vårdagen i år.

Plötsligen ger prinsessan till ett rop.

— Nej, se hertiginnan! Månne hon ämnar sig hit?

Hofmästarinnan ser ut genom fönstret.

— Jo, sannerligen, det är hertiginnans ekipage, som hon själf kör öfver bron.

Hertiginnan har sin hoffröken Gyldenstolpe bredvid sig i vagnen och hälsar och nickar vänligt åt fotgängarna, som stanna och göra sin ödmjuka reverens vid förbifarten. De personer, som åkande möta det kungliga ekipaget, låta hålla och resa sig upp i sina vagnar, där de stå upprätta, bugande och nigande, medan det lätta ekipaget rullar förbi.

— Jo, hon kommer hit, säger prinsessan gladt och vinkar med spetsnäsduken ett välkommen åt sin svägerska, som nickar uppåt fönstret, där hon varseblifvit prinsessan.

Grefvinnan Silfversparre lyfter hastigt undan sybågen och rullar fram ett par fåtöljer till den plats, där den stått. Knappt är detta gjordt, förrän deuxbattangerna slås upp och kammartjänaren anmäler:

— Hennes Kungliga Höghet hertiginnan af Södermanland.

Men hertiginnan är redan i rummet. Hon går hastigt, ograciöst med små, trippande steg och utan minsta värdighet. Också hon är liten, men i motsats till prinsessan är hon mycket smal, hon ser god och glad ut, men är ej vacker, pannan är alltför hög och munnen alltför öppen. Hertiginnans later äro ej kungliga, därtill är hon mycket för liflig, hon fäktar ganska ogeneradt med sina små händer och trummar med de små fötterna, då något gör henne otålig. Hennes tal är som en brusande ström, och hennes skratt är högljudt och uppsluppet.

— Min kära svägerska, jag lät flux spänna för och for hit för att visa er något fasligt, som jag förmodar ni ännu ej sett och som tyckes vara adresseradt direkt till oss och våra damer. Se här!

Hertiginnan vecklar upp ett litet tidningsblad och slätar ut det på sitt knä, ty hon har redan hunnit sätta sig. — Jag skall uppläsa det för er, det är allt för fräckt! Men kommen närmare, mina damer, och sätten eder; det tar lång tid. Det är en fabel, som står i Dagligt Allehanda för i dag. Jag märker af er häpna min, min kära vän, att ni ej ännu hunnit se den. Det var hertigen som först fick tag i den; han lät Klingsporren tillställa mig bladet med detta infama märke i blå crayon. Hertigen tog mycket illa vid sig men var på samma gång ej så lite skadeglad öfver att, som han sade, vår oförsiktighet och vårt prat i statssaker nu bli näpsta.

— Är det verkligen allvaret, söta Charlotte? utbrister prinsessan häftigt.

— Som man tar det — detta är skrifvet eller dikteradt, snarare dikteradt, af en auktor med mycken esprit och elakhet. Så här lyder titeln: »En kort historia om en faslig revolution i ett stort hönshus.»

— Hönshus! ropar prinsessan häftigt och blir eldröd. Då gäller det mig och mitt hof. Kungen frågade häromdagen grefvinnan Silfversparre: »Hur står det till i hönshuset?» Detta har alltså varit i säck, innan det kom i påse. För all del läs, min vän — jag dör af impatience.

Hertiginnan har för vana att grimasera, då hon ej ger akt på sig, och hon gör en ful grimas, innan hon börjar:

»En herre, som funnit att äfven höns äro nyttiga kreatur, hade inrättat ett stort hönshus. Där voro pärlhöns, andra med stora tofsar och kamhöns».

Hertiginnan har ej hunnit längre, då kammartjänaren visar sig i dörren och anmäler:

— Grefvinnorna Höpken och Löwenhjelm anhålla om företräde.

— De komma oändligen apropos, låt dem för all del komma in, säger hertiginnan.

De båda vackra systrarna Fersen inträda i rummet och omfamnas på det hjärtligaste af prinsessan, medan hertiginnan ropar, i det hon svänger tidningsbladet i luften:

— Ulla och Augusta, ha'n I läst det här?

De båda damerna göra sin reverens för hertiginnan, och grefvinnan Höpken svarar:

— Vi äro alldeles decontenanserade. Hvad är att göra? Skola vi tiga och tåla oss? Eller svara? — Hvad mena Eders Kungliga Högheter?

— Jag har ännu bara hört första början uppläsas. Sätten er, mina damer, så bedja vi hertiginnan fortsätta med läsningen.

Damerna sätta sig i en krets, och hertiginnan fortsätter:

— Dessa höns väckte allas förundran förmedelst den enighet och goda sämja, som var ibland dem. Af vänskap värpte de ofta i hvarandras bo...

— Högst oförskämdt! ropar prinsessan.

Grefvinnan Höpken höjer på axlarna och säger så pass lågmäldt, att hertiginnan och prinsessan ej behöfva låtsas höra:

— Jag tycker sannerligen, att det ej är något att fästa sig vid, då man på allt märker, att författaren är en kapun.

— Ha, ha, ha, ljuder alldeles omotiveradt från hertiginnan, som dock ögonblickligen hejdar sig och upprepar med en expressiv grimas orden: »hvarandras bo, sällan och ej utan distraktion i nässlorna, åto i hvarandras koppar och besökte hvarandras rum».

Kammartjänaren visar sig åter i dörren och anmäler sakta:

— Grefvinnan Lantinghausen, född Stockenström, anhåller om företräde.

— Naturligtvis tar jag emot henne, säger prinsessan, och då kammartjänaren gått, tillägger hon: trots alla förbud.

Nu är det hertiginnan som rusar upp och omfamnar sin väninna, innan denna ens hunnit hälsa på prinsessan.

— Hvad säger du, min kära vän, om det som i dag står i Dagligt Allehanda — du har sett det?

Grefvinnan knycker häftigt på nacken.

— Eders Kungliga Högheter begära väl icke, att *jag* skall häpna öfver något, som vederfares oss från detta håll. Blefve jag träffad af en lönmördares dolk, skulle jag döende utropa: — Det har jag länge väntat!

— Fortsätt, min söta vän, jag får ju aldrig höra slutet, säger prinsessan.

Hertiginnan harklar sig högtidligt, plirar muntert med ögonen, och då grefvinnan Lantinghausen satt sig ner i kretsen kring prinsessan, börjar hon:

»Kom någon obarmhärtig Hök, som är detta oskyldiga släktes farligaste fiende, och ville slå sina klor antingen i en Värphöna eller en Gallhöna, så voro alla eniga i att bortjaga honom. Ingen listig Räf kunde komma åt dessa sluga Höns, ingen grannas Tupp fick insteg hos dem.»

»Men» — hertiginnan slår takt med sin lilla hand på pappersbladet för att gifva den rätta enfasen åt denna klimax i sin uppläsning. — »Men én orubbad sällhet är icke gjord för detta klot. Samhällen hafva endast bestånd igenom enighet, och skall ett Rom falla, måste invärtes oenighet därtill vara orsaken. Någon obetydlig dispyt mellan Tupparna...»

— Obetydlig dispyt! utropa alla damerna samfäldt.

— Förenings- och säkerhetsakten, fräser grefvinnan Lantinghausen.

— Herrarnas fängslande, säger fröken Gyldenstolpe bittert.

— Ett helt stånds orättvisa anklagande, skriker grefvinnan Höpken.

Och hertiginnans gälla stämma öfverröstar dem alla:

— Obetydlig dispyt står här, mina damer. »Obetydlig dispyt ibland Tupparna hade satt hela det respektabla hönshuset i en jäsning, hvars följder i alla sluga hönshjärnor tycktes hota hela samhället med undergång. Nu upplösas alla vänskapsband, nu upphöra alla förbindelser och afstanna alla visiter, nu bannlyses allt förtroligt umgänge ibland de opponerande partierna af detta oskylda släkte. Man hörde dem ropa högt på våld, på oförrätt» — — —

— Det är sant, säger fröken Gyldenstolpe lifligt, men ha de ej haft rätt häri?

Hertiginnan nickar. »Den vördsamma och pratsjuka ålderdomen uraktlät hvarken sin rättighet eller glömde sin skyldighet. Gummhönsen och moderhönsen skrockade allramest.»

— Gummhöns, hvilket distingueradt ord! afbryter prinsessan fnysande.

— Moderhöns är lika giftigt, säger grefvinnan Löwenhjelm, medan hertiginnan, som hvarken tar den ena eller den andra expressionen åt sig, gör ett tystnadstecken med handen och fortsätter: »Det skulle låta otroligt, om ej förbiflutna tiders Hönshistorier besannade, att det frommaste höns uppretadt har mera galla än den största kalkon. Herrn själf fann, hur löjligt detta politiska raseriet vore, som så angripit de mesta af alla hönsslagen — isynnerhet gall- och pärlhönsen.»

— Löjligt, sir man på, fann herrn det bara löjligt, hvarför då så mycken ilska? Tror någon af damerna den affirmationen? frågar hertiginnan muntert.

— Nej, sannerligen denna fabel då stode i Dagligt Allehanda, svarar prinsessan. — Nej, se Malin! Du kommer mycket lägligt för att höra fortsättning och slut på en oförskämd historia i tidningen.

Prinsessans hoffröken Magdalena Rudensköld har genom blå kabinettet kommit in i rummet. Hon niger för hertiginnan och hälsar leende på de öfriga damerna, men sätter sig ej ned i deras krets utan blir stående vid konsolbordet mellan fönsterna. Hon småler åt sin spegelbild och lyfter sedan sakta locket af den ena japanska krukan, kör ner handen i den och rör med välbehag om i de doftande torra rosenbladen, tager så upp en handfull blad och insuper vällukten med halfslutna ögon, plirar så åter leende i spegeln, medan hertiginnan fortsätter uppläsningen af den infama fabeln, som tyckes lämna fröken Rudensköld långt mera oberörd än de andra damerna.

»Men herrn kunde ej annat än skratta åt så dåraktiga upptåg, hvarmed de ingenting uträttade, utan ådrogo sig de klokares åtlöje, och i stället för det nöje de förut smakat under sin fridfulla lefnad i hvarandras sällskap, vara sig inbördes endast till besvär, förtret och plåga. Men det mest upprörda haf sammanlägger omsider sina skyhöga vågor och antager sitt förra lugn. Naturen, sedan hon tyckts skaka sina egna grundvalar, blir åter stilla och intager sitt förra skick.

— Alltför poetiskt och vackert, veritabel idyll, mumlar prinsessan, och hertiginnan fortfar med en min, som bete hon i ett mycket surt äpple:

»Hvarför skulle man då icke förmoda, att gummhöns, moderhöns, ja, alla dessa politiska höns skulle öfvergifva ett uppförande, som besvärar dem själfva, gör dem löjliga, och återtaga sin förra fridsamma, vänskapsfulla och förtroliga lefnad —»

— Fini, min kära svägerska, och nu hvad är att göra? På detta måste svaras. Hvad säger vår lilla Malin om att hvässa sin kvicka penna till ett dräpande svar?

— Ers Kungliga Höghet, därtill är sannerligen jag den mest olämpliga, svarar fröken Malin med spelad blygsamhet.

— För all del, min vän, begär inte af Malin, att hon skall skrifva antiroyalistiskt. Med hela sitt lilla hjärta tillhör hon andra partiet, säger prinsessan.

— Om den kvicka fru Schröderheim vore tillgänglig, skulle hon vara den mest lämpliga personen att svara den här Herrn på hans egen fason, säger grefvinnan Löwenhjelm. — Har Hennes Kungliga Höghet hört fru Schröderheims repartie, då statssekreteraren frågade henne, hvilka som bevistat sista couren hos kungen den aftonen, då grefvinnan Ruuth — — —?

— Ja visst, hon svarade »ruter dam och några hackor», storskrattar hertiginnan.

— Apropos, jag undrar om den elaka parodien öfver Fader Vår, ställd till vår nådige landsfader, kan vara af henne. Eders Kungliga Högheter veta kanske, att det cirkulerar man och man emellan en sådan, infaller grefvinnan Lantinghausen, som hela tiden kokat af lust att få läsa upp denna splitter nya infami mot konungen, men ej förr än nu kommit i tillfälle att anbringa sitt apropos.

Prinsessan skakar först på hufvudet till tecken på okunnighet och nickar strax därpå med ifrigt tindrande ögon till tecken på att uppläsningen nådigt tillstädjes.

Grefvinnan Lantinghausen knäpper ihop händerna, stämmer den skarpa rösten i en ton af tillgjord salfvelse och börjar:

»Fader vår, som aldrig kommer i Himlom utan vistas på Haga, försmädadt blifve ditt namn, ty genom nedrighet har du vanärat ditt rike. Din vilja uti säkerhetsakten kan ej vara behaglig hvarken i himmelen eller på jorden...»

— Stopp, min kära grefvinna, det där bry vi oss ej om att höra fortsättningen på, det är alltför rysansvärdt, utbrister prinsessan och skakar ogillande på hufvudet.

— Inte är det utaf fru Schröderheim. Hon plägar vara långt kvickare och använda långt lättare vapen, infaller hertiginnan hastigt.

— Då gifs det väl andra, som hata konungen lika mycket som hon, hvilka förmena att endast klubbslag träffa, svarar grefvinnan Lantinghausen, som ej förstår hvarför de höga damerna plötsligen blifvit så granntyckta.

— Men klubbor passa i alla fall ej för vårt ändamål, nämligen att svara Hönshusets auktor, vi måste i stället begagna oss af fina och spetsiga nålar, som kunna pricka och rispa den irritabla huden, säger hertiginnan skrattande. — Och denna Malin — hon ruskar fröken Rudensköld ystert — skall till straff för att hon ej vill hvässa sina uddiga nålar för det här ändamålet, tjäna oss som sekreterare. Befall henne att skrifva, min vän!

Prinsessan gör med låtsad stränghet en befallande gest, som fröken Rudensköld genast hörsammar genom att taga fram Hennes Kungliga Höghets schatull, också det ett arfvestycke efter högstsaliga drottningen.

Medan hertiginnan spatserar fram och åter i rummet med grubblande min och många grimaser, formerar fröken Rudensköld lätt och behändigt en ny gåspenna. I rummet höres ett kacklande, som befunne man sig i ett veritabelt hönshus.

Fröken Rudensköld doppar pennan i bläckhornet och väntar.

Nu slår sig hertiginnan för pannan och ropar: — Jag har det, jag har det! Hvad sägs om denna början? — Men om jag börjar, skall min nådiga svägerska fortsätta och sedermera alla de här vackra pärlhönsen i tur och ordning. Hör ni det! Hertiginnan har ställt sig bakom fröken Malins stol och lagt sin hand på hennes axel, hvilken hon, försänkt i penséer som hon är, nyper ganska försvarligt, allt medan hon dikterar:

»Svar till auktorn i Dagligt Allehanda för tisdagen den tolfte Maj af en gammal, men mycket erfaren hönsgumma». Är det skrifvet, Malin?

Hertiginnan går ännu ett slag i rummet, vänder så åter tillbaka till fröken Rudensköld och griper sitt hårda tag om hennes axel. I denna ställning dikterar hon vidare:

»Hvilka skulle kunna tiga, när det oskyldigaste Släkte så obarmhärtigt angripes, så orättvist tadlas? Jag såsom Presidentska i ett af de största Hönshus i snart fyrti år», ha, ha, ha, snart fyrti år, »som så väl känner naturen af egna och andras höns —» Ha, ha, ha.

Hertiginnan kan ej fortsätta för skratt, och rundt omkring henne höres ett ystert skrockande. Nu griper hertiginnan åter sitt handfasta tag i fröken Malins fina skuldra, skakar den en smula och fortsätter: »som kan tala af egen mångårig erfarenhet och vet hur mycket fordras till en väl educerad Höna, måste gripa till pennan, ehuru med darrande hand» — — — Står det darrande hand, Malin?

Innan fröken Rudensköld hunnit svara, rusar hertiginnan fram till fönstret och ropar därifrån:

— Vänta ett ögonblick, Malin, jag måste se för hvem vakten gör honnör. Det trummar ju, som om elden vore lös. Om det är hertigen... Nej, vi kunna lugnt fortsätta, Malin. Det är bara lille kronprinsen som far förbi. Se på, hur smånäpet han hälsar. Han blir likare sin far dag för dag.

— Hvilken? frågar grefvinnan Lantinghausen, medan ett försmädligt fnittrande rundt omkring visar, att de öfriga damerna, prinsessan ej ens undantagen, sentera elakheten.

Men den lilla hertiginnan blir plötsligen allvarsam.

— Skrif inte ned det där, Malin, åtminstone ej som mitt diktamen. Har däremot grefvinnan Lantinghausen lust att fortsätta i den genren, så lämnar jag henne platsen.

— För Guds skull, Ers Kungliga Höghet. Jag ber tusen gånger om ursäkt för ett ord, som mot min vilja undslapp mig, säger grefvinnan, som förskräckt märker, att hertiginnan af Södermanland mot vanan ej duat henne.

Men hertiginnan är nu åter i sitt lustiga lynne. — Ingen skada skedd, kära vän. Nu fortsätta vi, Malin. Hvar slutade jag?

»Fastän med darrande hand», Ers Kungliga Höghet.

»Darrande hand» var det. Hertiginnan håller upp sin hand i luften och betraktar välbehagligt dess litenhet.

— Ja, nog kliar det i fingrarna att få smälla auktorn en örfil, säger hon eftertänksamt. — Men det skall du heller inte skrifva, Malin. Hvad skall jag vidare tota till? Mon Dieu, hvad författareskapet är svårt för den som aldrig någonsin försökt, tillägger hertiginnan med ett ystert skratt, en lustig grimas och en vänskapligt hårdhändt ruskning i fröken Rudenskölds skuldra.

Men när hon litet hämtat sig, dikterar hon med en flux de bouche, som tyckes beslå hennes föregående ord med osanning... »för att på prosa och vers gifva åt en tystlåten oskuld ett välförtjänt försvar mot en Smädare, som röjer lika stor tilltagsenhet som okunnighet». Det skall du skrifva, Malin.

◆

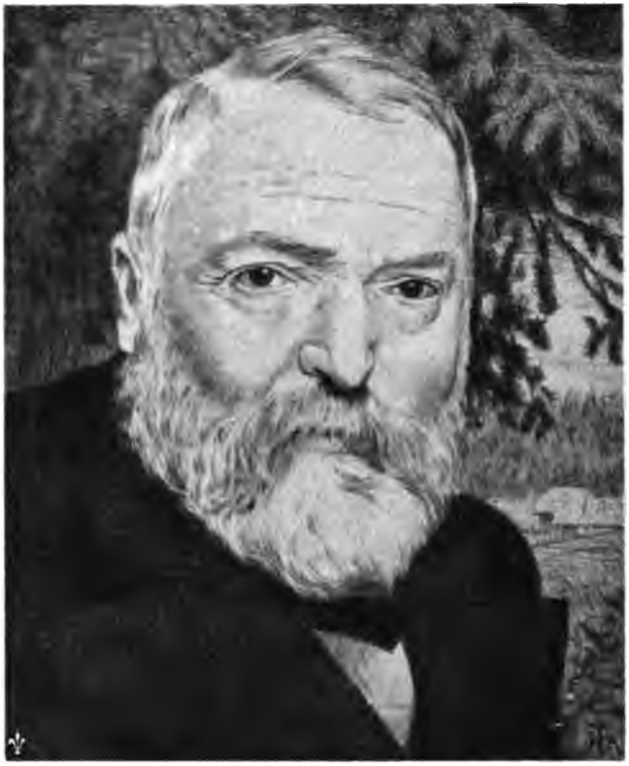

SELVPORTRÆT. RADERING. *Kunsthandlung Ernst Arnold, Dresden.*

Hans Thoma

HANS THOMA.

AF KARL GJELLERUP.

Med 6 Billeder.*

For et Par Aar siden foranstaltede Arnolds Kunsthandel, hvis permanente Udstilling paa Altmarkt bör beses af enhver Dresdenerbesöger, en Böcklinudstilling, der fik en blivende Betydning for Staden derved at en Rigmand kjöbte og skjænkede til Museet »En Sommerdag», nu en af det berömte Galleris fornemste Perler, noget af det Ypperste, som Landskabsmaleriet overhovedet har frembragt. Senere har Lokalet rummet en Samling af den Maler, der havde mest Udsigt til at samle om ikke slet saa stor saa dog en noget lignende Interesse om sig som den store Schweitzer.

Uden Tvivl er efter Böcklins Bortgang Hans Thoma det eiendommeligste Physiognomi, det kraftigste Charakterhoved i det tydske Maleri. Sagde man »i den tydske Kunst» saa vilde Klinger's Beundrere kunne nedlægge en virksom Protest, det skulde da være at man understregede Adjektivet »tydsk», thi den Schwarzwalder Bondesöns Kunst er ganske anderledes national end den Leipziger Bankiersöns — til Gjengjæld ganske vist mindre tilgængelig for Udlændinge.

---

* Hans Thoma har förut varit föremål för en uppsats i Ord och Bild af Sigrid Platen (10:e årg. sid. 265), illustrerad med 15 bilder i texten samt en plansch. Tidigare har Ord och Bild återgifvit bilder af Thoma i 5:e årg. (plansch) och i 7:e årg. sid. 256. *Red.*

Ogsaa Böcklin er en universellere Aand end Thoma, og desuden en större Kunstner — hvilket naturligvis ikke udelukker, at Thoma har sine ganske bestemte kunstneriske Fortrin. Begge Kunstnere staa imidlertid hinanden saa nær som to udprægede, ja endogsaa knortede Individualiteter kan gjöre det. Ja de staa i en saa egenartig Position, ligesom i Forbund sammen overfor deres hele kunstereriske Samtid, at det næsten er umuligt ikke at sammenligne dem. Deres meget udprægede Differenser ere ligesaa interessante, som de talrige Beröringspunkter ere lærerige.

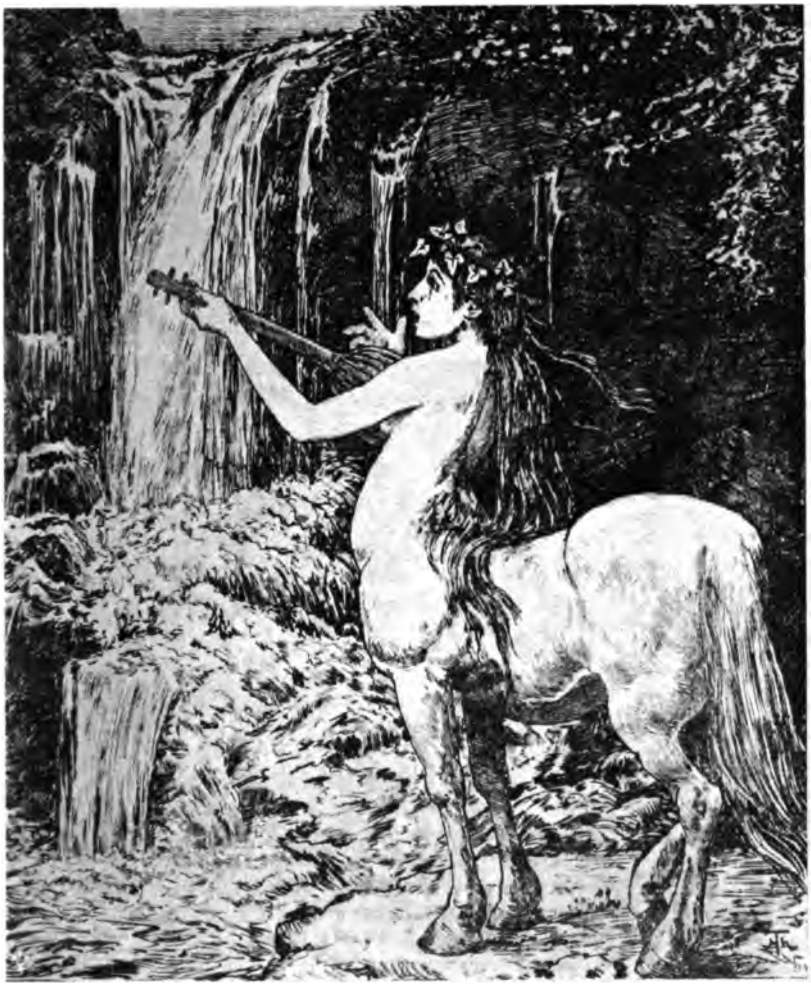

CENTAURKVINDE. *Kunsthandlung Ernst Arnold, Dresden.*

De ere begge Phantasimalere. Taine

vilde affærdige dem begge med den letkjöbte Dom, at det er to Kunstnere, der ere blevne Malere og burde have været Digtere — og han vilde tage fuldstændig feil. De ere begge, hvad de skulde være; man har ovenfor dem begge den Fölelse, at det i en sjelden Grad er lykkedes dem helt at give deres Indhold i deres Kunst.

Som Phantasimalere staa de begge i stolt og ensom Opposition overfor den herskende Strömning i deres Tids Kunst: Realismen. Og det ikke blot med Hensyn til den almindelige Kunstretning men saa godt som i enhver Henseende og ind i alle Kunstproduktionens Vinkler og Kroge. Medens Naturcopien, det at sætte sig hen og male af, var Evangeliet, og det mer og mer blev Kunstnerens Samvittighedssag ikke at gjöre et Strög uden i Gjenstandens höistærede Selskab, var deres Princip det stik modsatte: aldrig at male Billedet overfor Naturen. Paa en Tid da Impressionismen feirede sine brutale Triumpher vare de omhyggelige Udförere, malende den enkelte Blomst, Frembringere af »færdige» Billeder trods nogen gammel Klassiker; — i Pleinairismens Dage vare de Ateliermalere, og jo mere höiblond den moderneste Muse farvede sin Kröltop, desto inderligere syntes deres Kjærlighed at blive til den stille og strenge Brunette.

Ikke som om der i alt dette laa nogen Ligegyldighed overfor Naturen. Men de andres, de paa Gaden raabende Naturalisters, Forhold til den var ydre; deres var indre. At optage Naturen i sig og lade den fortætte sig til Kunst — det var deres Naturtroskab. En Uendelighed af Mapper i Thomas Atelier rumme hans Studier og bære Vidnesbyrd om det kjærlige Taalmod, hvormed han fordyber sig i de mindste Enkeltheder. Som Adolph Menzel gjör sig fortrolig med Porteepeé og Bandoler i hver Troppeafdeling af Frederik den stores Armee, saaledes tegner han Bladribber og Stövdragere. Men det egentlige Medium for denne Fantasikunst er Erindringen, som Grækerne saa sindrig kaldte Musernes Moder. Hukommelsesevnen hos begge disse Kunstnere grændser til det Fabelagtige. En Bekjendt af Böcklin önskede et Portræt af sin afdöde Moder, som Maleren havde kjendt; han anmodede Böcklin om at male det og sendte et Photographi; — uden at lukke op for dette malede Böcklin Portrætet efter Hukommelsen, og Sönnen fandt sin Moders Billede fuldkomment ligt. En Kunstelsker blev i Thomas Atelier henrykt over et Billede af de Carrariske Brud; han hörte til sin Forbauselse, at Kunstneren kun havde set dem som alle vi Italiareisende fra Jernbanevognen af, hvor han havde gjort en flygtig Skitse; efter femten Aars Forlöb blev dette Indtryk endnu levende, og han malede dette Billede, der havde henrykt Kjenderen ved sin Nöiagtighed og sin Naturtroskab.

Naar de nu saaledes stod i streng Opposition overfor Samtidens realistiske Massebevægelse, saa adskilte de sig ikke mindre fra det foregaaende Phantasimaleri. Hos de gamle Romantikere — Steinle, Schwind, Richter — var Komposition og Tegning saa godt som Alt; Farverne kom til som et underordnet Middel, ofte nok som et Onde. Navnlig Ludwig Richter er næsten kun til at nyde i Sort og Hvidt. Böcklin og Thoma derimod ere begge Malere, ja Kolorister. Men der er her en meget iöinefaldende Forskjel. Böcklin gaar ud paa at lade Farven lyse med sin intensiveste Kraft — ogsaa i Mellemgrund og Baggrund at lade den komme til fuld Virkning, og ved en rigtig Sammenstilling at smelte Farverne sammen til en Harmoni af de stærkeste og fyldigste Toner. Med sin charakteristiske

Ensidighed ringeagtede han Rembrandt og mente, at det var ikke nogen stor Kunst at male Billeder i een Tone kun ved Hjælp af Lys- og Skyggeværdier; og Luftmalerne, der, naar de lod en Karl skridte ordentlig ud, maatte male Luften med mellem Benene paa ham, var ganske særlig Gjenstand for hans barokke Humor.

Anderledes Thoma. Det förste iöinefaldende, naar man træder ind i en Samling af Thomaske Malerier, er en Fölelse, som om der blev trukket et Flortæppe for Lyset. Hele Farveskalaen er stemt ned. Hvor Himlen og Skyggerne vise, at det er Solskinsbilleder, mangler Solskinnet. Denne Maler synes at se Naturen gjenem et afdæmpende Medium. Det er en Forskjel fra Böcklin som paa Dur til Moll. Thi som en Fugl, om den end synes at udöse sit Hjerte i Klagetoner, ufeilbarlig synger i Dur, saaledes er Böcklins mörkeste og sörgmodigste Motiver fremsatte i en Durskala, medens det lyseste og gladeste hos Thoma virker som Dansemelodier i Moll.

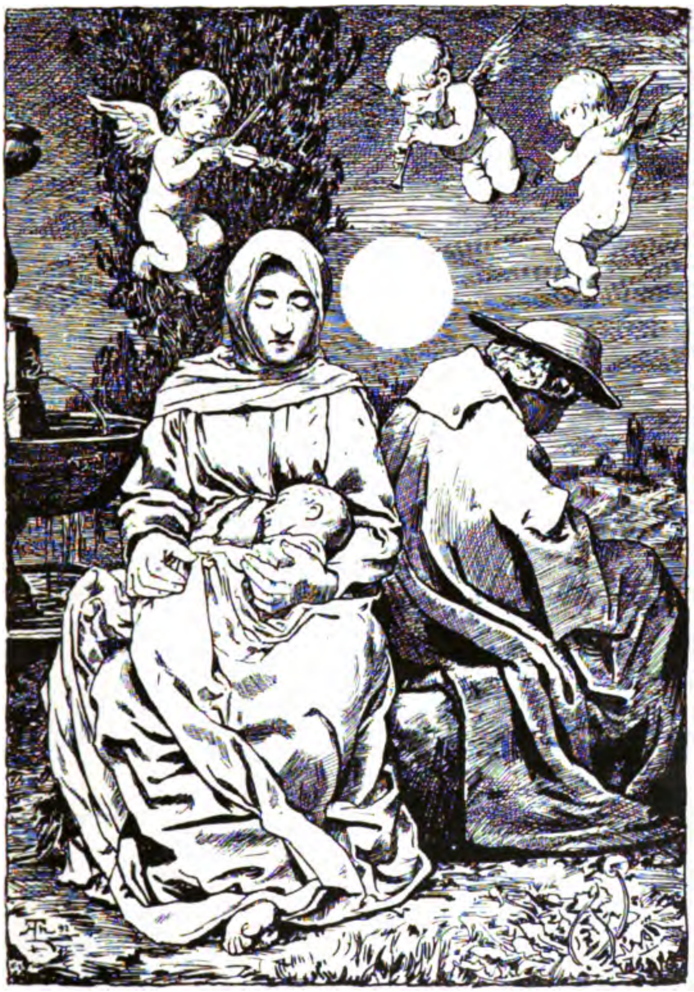

DEN HELLIGE NAT. *Kunsthandlung Ernst Arnold, Dresden.*

Den, der nu heraf vilde slutte, at saa

kunde man ligesaa godt eller bedre undvære Farven, og Billedet vilde komme mere til sin Ret i Sort og Hvidt, han vilde imidlertid tage mægtig feil. Indenfor den nedstemte Lysgrændse, som han ifölge sit Naturel har sat sig for Billedet, ere Farveværdierne bragte til fuldkommen Gyldighed og afstemte i den fineste Harmoni. Den dumpt blaalig röde Klædning, som »Schwarzwaldflora» træder frem i paa den blomstrende Eng, er set og sat ind i Ensemblet med den sikreste Mesterhaand, og denne yndige og muntre Samklang af lette og lyse Farver fryder ikke vort Öie mindre, fordi den er dæmpet — tvertimod, dets relative Dæmpenhed synes at höre ligesaa uadskillelig med til den hele Komposition som enhver af dens Enkeltheder.

I hvilken Grad han iövrig formaar at lade Farven virke intensivt, det viser maaske bedst hans lille Billede »Flugten til Ægypten»: det dunkelgraa Æsel, over hvilket det indigoblaa Skjört falder ned, og som er omrammet af saftigt Grönt, foroven den lysende hvide Sky, mod hvilken Marias hvide Hovedklæde tegner sig lilla graat, og formidlende imellem disse Yderligheder det blegröde Overklæde, i hvis Folder Barnet sidder saa trygt svöbt ind; föi hertil en prægtig charakteriserende Tegning, der med kjærlig Omhu fuldendende berörer den mindste Enkethed: — sjelden har saa lidet et Lærred rummet saa stort et Mesterværk. Men dette tidlige Billede (fra 1874) staaer ganske vist lidt for sig i koloristisk Henseende — det er egentlig i Dur.*

Men i den blödeste Moll, en Phantast i Graat er Thomas store Maleri »Ridtet til Gralsborgen». Veien förer langs Bredden af en Skovsö — et par enkelte slanke Granstammer med nedhængende spinkle Grene og sparsomme Naalebundter tegne sig mörkt i Forgrunden. Fra den modsatte Bred hæver sig et skovklædt Bjerg, omsvævet af lette Skyer, og et gjennemsivende Lys lader paa dets Top Gralsborgens Kuppel tindre med mat Blyglands mod den stille sortegraa Himmel, der kaster sin Skygge over Skov og Sö. I Forgrunden rider langsomt en Ridder paa en fint bygget brun Hest; hans Ansigt, der ser opad mod Borgen, er halvt bortvendt, men hele hans Holdning udtrykker hans andagtsfulde taknemlige Glæde over endelig at se sin Pilgrimsfærds Maal for sig og befinde sig paa de hellige Enemærker, som Ingen naar uden guddommelig Bistand. — Hjelmens og Benskinnernes kolde Glandslys föier en ny Klangfarve til denne graa Symphoni — thi ogsaa Granskoven og endnu mere deres langstribende Speiling er suget ind i det Graa — i hvilken der kun klinger een lysende hvid Tone: en Svane langt ude paa Söen, over hvis blanke Flade Viften af dens Kjölvand spreder sig. Langsomt glider den videre og langsomt fölger Ridderens Hest — alt i alt vistnok det fuldendteste Kunstværk, som den tydske Romantik har skabt paa Maleriets Omraade.

Dette Billede er, som man ser, væsentlig et Landskab. Ligesom Böcklin er Thoma hovedsagelig Landskabsmaler. Ligesom denne sætter han gjerne Figurer ind, navnlig af mythologisk eller allegorisk Art, saa at de mest charakteristiske Billeder ere Landskaber med Figurer, der ikke blot er Staffage, men dog det underordnede Element eller egentlig Personificeringen af det Landskabelige (Thoma's Kildenymphe, Schwarzwaldnymphe, Dalens Vogter, Paradis

---

* For det Tilfældes Skyld, at en velhavende Malerisamler skulde læse disse Linier, gjör jeg opmærksom paa, at dette Billede er et af dem, der er til Salg. For den, der vil kjöbe Thomaske Billeder, er der *periculum in mora.*

o. fl.). Men det rene figurlöse Landskab er ulige hyppigere hos Thoma end hos Böcklin. Som denne skildrer han ogsaa gjerne Havet og befolker det med mythiske Phantasiskabninger. Hans Nereide der bæres af en muslingblæsende Triton, med den i Baggrunden over Havhorisonten opgaaende Sol, hvis stiliserede Straaler vifteformig gjennemstreger hele Himlen, er en uforglemmelig Vision og et af hans videst kjendte Billeder (Originalen er Aqvarel, men da den næsten er holdt i een Tone meget egnet til at gjengives ved Farvetryk; det findes baade med Solskiven, dens Straalevifte og dens Conturglands paa Nereidens Legeme i Hvidt og i Guld; alt det övrige er dunkelt grönlig Blaat). Men medens ingen Marinemaler har malet Havet bedre end Böcklin, lykkes det aldrig Thoma rigtig at faa Bölgerne til at være Vand eller Skummet til at være andet end hvid Farve, som det da overhovedet ofte skorter ham noget paa det Stoflige.

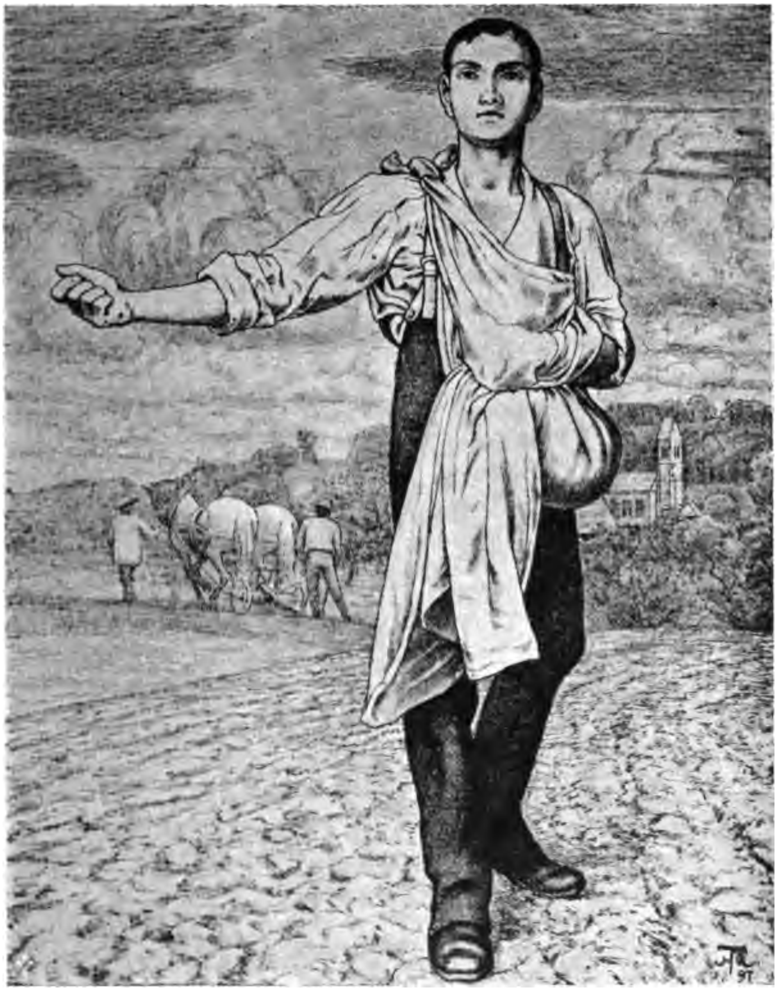

SAAMAND. *Kunsthandlung Ernst Arnold, Dresden.*

Men her viser sig nu en meget dybtgaaende Modsætning mellem disse to

Kunstnernaturer. Det Landskab saa vel som det Hav, Böcklin skildrer, er det sydlandske; han kan sige med Drachmann — og med endnu langt större Ret — »Jeg hilser med Kvidren min egen Natur, naar Middelhavsvoven jeg atter skuer, der toner en Sang i den gladeste *Dur.*» Hans Landskab er Toscanas med den lette, törre, gjennemsigtige Luft, der ikke skridtvis dræber Farverne. Thoma derimod hörer hjemme nord for Alperne. Det er Nordhavet, som han skildrer; det er det tydske Landskab — navnlig hans egen Schwarzwaldegn — som hans Stift og hans Pensel bestandig vælger til Gjenstand. Man ser, selv naar det dreier sig om et Phantasiens Pilgrimstog til noget saa fjernt og eventyrligt som Gralsborgen, er det en Skovsö omgivet af tæt Granskov med et Par Klippestykker og et lavt Bjerg, han kommer til, under en tung nordisk Himmel — et ganske tydsk Landskab. Hvor vilde Böcklin ikke her lade Cypresser holde Vogt eller mægtige Popler brede deres hvide Grenearme ud — hvor blaa vilde ikke hans Himmel være steget op over Monsalvat's Kupler!

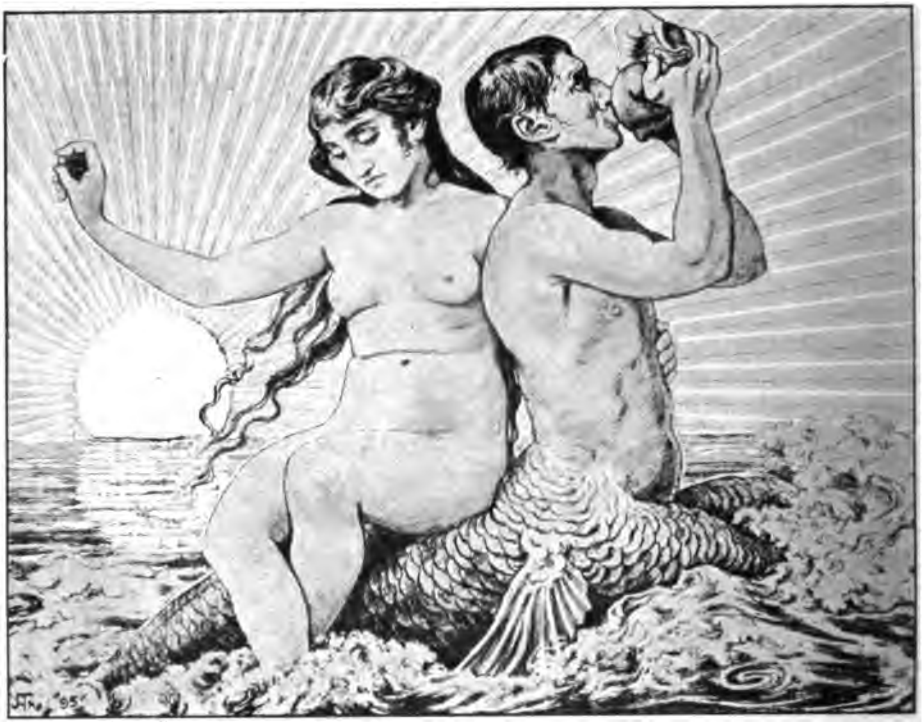

TRITON OG NEREIDE. *Kunsthandlung Ernst Arnold, Dresden.*

Men den dybeste Forskjel imellem de to kan maaske bedst udtrykkes saaledes, at Böcklin væsentlig er af klassisk-hedensk, Thoma derimod af tydsk christelig Aandsretning. Ikke at han just hyppig maler Billeder med Motiv fra Evangelierne; men naar han gjör det — som i sin opstandne Christus og Magdalena — saa er Billedet virkelig christeligt, hvad man ikke kan sige om tilsvarende Billeder af Böcklin. Thoma er stavnsbunden, og til Hjemstavnen hörer ogsaa Folkets Gemytsliv og religieuse Forestillinger. Ogsaa i Forhold til Naturen, som de begge elske og fordybe sig i, er denne forskjellige Aandsretning kjendelig. Böcklin er Urmenneske, Thoma Muldmenneske. Den Natur, som han staar i Forhold til, er den altnærende Jord, den der dyrket af Menneskene giver Menneskene Bolig og Næring. Vel forlader ogsaa Böcklin under tiden sine Naturaanders Selskab og nedlader sig i Kulturen; men den Natur, han da viser os, er en Villahave, eller en Vei udenfor en toscansk By, en Tempelallé eller Indgangen till en romersk Taverne — et Stykke cultiveret Natur, hvor enkelte lykkelige Væsener nyde Livet i fornem Leddiggang; en Lystpark, ikke en Trægaard, hvor Abildens Grene tynges af den modnende Frugt, ikke Marken der plöies og saas og höstes af hans Medmennesker. Om disses Færd bekymrer han sig lidet eller intet; han har ingen Næste. Derfor lader han alt Genremaleri ligge fjernt fra sig, hvilket ikke er Tilfældet med Thoma, om han end altid adler det ved Simplificering, energisk Fastholden af det charakteristiske Træk og en vis storstilet Behandling. Bondeknösen, der en Maaneskinsaften, siddende i Skjortærmer paa Bænken i den lille Blomsterhave, gnider sin Violin, er et sandt Mönster i denne Henseende — det er vistnok det videst kjendte af alle hans Værker og fortjener fuldt ud sin Popularitet.

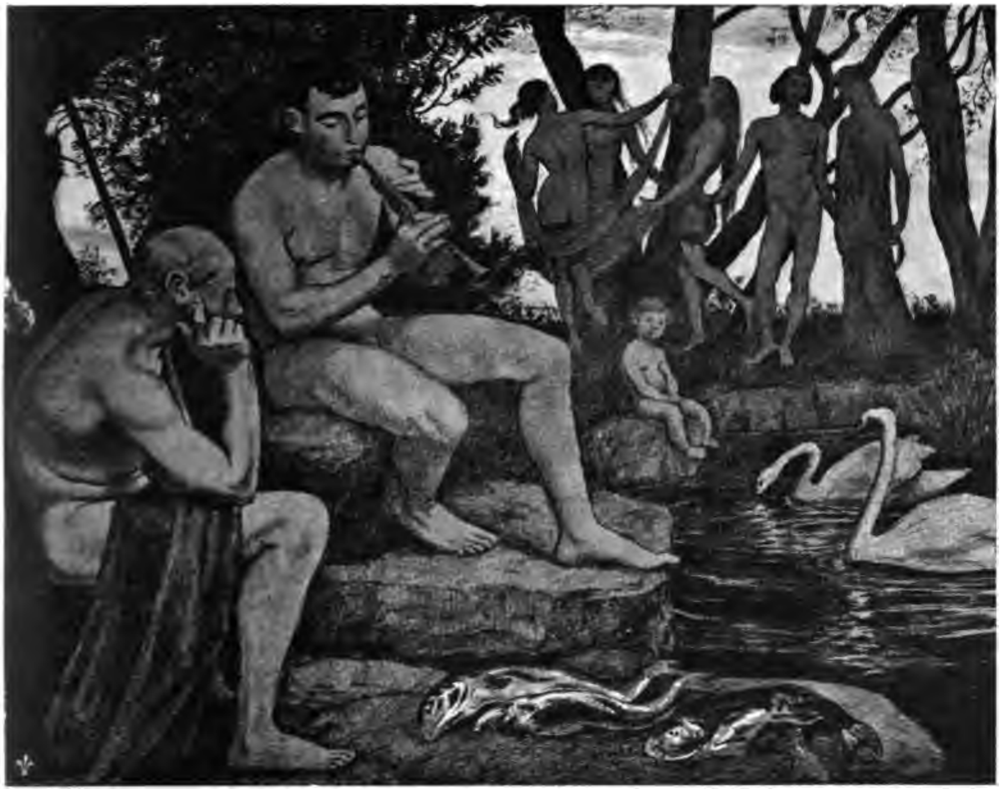

AFTENIDYL. *Kunsthandlung Ernst Arnold, Dresden.*

Denne Bondeknös kunde Böcklin ikke have tegnet. Thi det menneskelige hos Thoma har fört til en vigtig teknisk Differens. Thoma kan, hvad Böcklin aldrig har kunnet, tegne Menneskelegemet, beklædt og nögent i Forkortning og Bevægelse. Den nögne Yngling, der i Billedet »Kildenymfen» (Maleri og — varieret — Stentryk) böier sig frem og öser af Kilden med Haanden er et *non plus ultra* af Forkortning og Modellering. Han er overhovedet Tegner, og medens Böcklin kun har malet, er Thoma lige saa meget Sortkunstner; navnlig hans Stentryk have haft epokegjörende Betydning for den graphiske Side af moderne tydsk Kunst.

Skulde det være et Tilfælde, at begge disse Kunstnere ynde at portrætere sig selv? Gang efter Gang have de gjort det. Böcklin staar mellem Söiler og Laurbær eller med Vinglaset i Haanden — Thoma viser sig paa Baggrund af Frugttræernes Grene, eller man ser forbi hans godlidende kraftige Ansigt ud paa Marken, hvor Börnene dandse og Karlen rider Plovhestene hjem. Eller skulde begge disse saa eminent mandige Kunstnerpersonligheder mer end deres andre Colleger være redne af Forfængelighed? — næppe. Men det er det stærke Personlighedselement i deres Kunst, det der gjör, at en Böcklin og en Thoma udskiller sig blandt hundrede andre Billeder og giver sig umiddelbart tilkjende ved Haandskriften, mer end det er Tilfældet med nogen anden af deres Samtidige: dette stærkt individuelle Træk er det, som lader dem finde Interesse i kunstnerisk at beskjæftige sig med sig selv og gjör dem i en saa paafaldende Grad til Selvportrætister.

Deres fælles Stilling overfor deres kunstneriske Samtid har fört til det samme Resultat. Begge ere de först meget sent trængt igjennem. Thoma er det kommet meget til Gode, at en for hans Kunst saare gunstig Modeströmning for Tiden slaar höie Bölger i Tydskland; overalt, ikke mindst i Literatur og paa Theatret raabes der paa »Heimatskunst«. Mangen Plathed og mangen hjertelig Ubetydelighed lever höit paa denne Titel. Thoma's Kunst kan imidlertid vel begunstiges af en Mode, men den er ikke afhængig af Modens Gunst; og den vil blive staaende, naar hint Schiboleth er gaaet alle Kunstschibolethers Gang.

FRÅN STOCKHOLMS TEATRAR.

AF CARL G. LAURIN.

Med 2 bilder.

NÅGON afgjord succèspjäs ha de sista månaderna ej medfört, med undantag af Per Hallströms »En veneziansk komedi», och för öfrigt knappast något egentligt nytt. Man får försöka att vara nöjd ändå, och hvad mig beträffar hade jag en ganska mild blick på det hela, framkallad genom mina erfarenheter under november månad. Den dramatik, som de 100 millionerna anglosaxare frampressat på sista tiden, var då min andliga spis. Har man fått vara med om den oförfalskade barnkammarstämning, som härskar på de stora iskalla och eleganta teatrarna i världsstaden vid Thames, känner man sig ganska angenämt berörd af att få höra något för fullvuxna skandinaver afpassadt, något där man med högre synpunkter inte nödvändigtvis menar räfjakter hos lorder, tebjudningar hos duchesses och marchionesses eller där den tragiska konflikten rör sig om en kapplöpningsinsats.

Man söker invändningar mot Darwins läror. Frånvaron af svans hos den engelska publiken förefaller vara en graverande invändning mot att de mest använda organen utvecklas bäst, ty ingen kan neka, att den spegelbild, engelsk dramatik ger af det omgifvande samhället, framhåller helt naivt en intensiv svansviftning för allt rikt och förnämt, och denna kroppsöfning är mera

Fot. H. Hamnqvist.

FRU HARRIET BOSSE.

spridd än både golf och hockey. Med dessa ord om värdet af engelsk ny dramatik har jag ej förnekat, att Shakespeare för nära 300 år sedan afled på den förmögna, gräsbevuxna ön.

Jag hörde en gång en framstående svensk förtjusa sig åt de hvisslingar, hvarmed en anglosaxisk publik i Förenta staterna hälsade ett drama af Edv. Brandes. I allmänhet är dock vår publik lika mycket öfverlägsen den genomsnittliga engelska i litterär kultur, som samma svenska publik är underlägsen den engelska i annan formell odling, dräkt, vanor etc.

Dessa tankar trängde sig på mig, då jag på Vasateatern såg *Edvard Brandes'* »Kärlek». Stycket har ett decideradt åttiotalsdrag, det är kanske litet jordkrypande, men välgörande är i alla händelser att slippa all tillgjordhet och pryderi, att få höra saker behandlade, som ej alla stått i »Barnens första läsebok». Dock detta hade gjort pjesen omöjlig i England, och hvad som är märkligare, den rustika enkelhet, hvarmed de två något lättsinniga fröknarna Annie och Elise uppträdde, skulle ej ha gjort saken bättre. Världen är invecklad och svårförstådd.

Fru Lindelöf gaf den fina men svaga modern med något danskt i dräkt och rörelser och hade en klädsam naturlighet öfver sitt spel. En verklig framgång hade herr Bror Olsson som den förlorade sonen och mammas gosse på en gång, en typ tecknad af den utmärkte danske författaren med en nästan förfärande sanning.

Svenska original bruka i allmänhet ge oss en osökt anledning att dividera Sveriges invånareantal i Tysklands eller Frankrikes millioner för att visa, hur litet man statistiskt har rätt att fordra af vår lilla lyrikskrifvande och träexporterande nation. Verner von Heidenstam meddelar i sin artikel »Inbillningens logik» i denna tidskrift, att det är förtroendeingifvande för en nation att sakna dramatik. I så fall måtte vi svenskar vara alldeles ovanliga hederspaschor, ty med mycket få undantag är vår lilla dramatiska litteratur nästan tröstlöst dålig. I dessa dystra tankar befann jag mig, då »Lifvets äfventyr» af *Karl Hedberg* framfördes, men det måste rättvist erkännas, att jag vid slutet af föreställningen befann mig i *något* bättre humör.

Ämnet är ett farbrorsaterfinnande, som jag hoppas ej skall bli ett lika utslitet motiv hos oss som den attiska komediens berömda fadersåterfinnande. Endast detta, och möjligen också att herr de Wahl ibland talade som Demostenes *innan* han spottat ut kiselstenarna, förde tankarna till Grekland. För öfrigt saknas ej heller i denna pjes, hvad innehållet beträffar, den nyans af brackighet, som tyckes vara oskiljaktig från den noblaste af alla skandinaviska nationers komedier. Dialogen, lättflytande och ofta rolig, ledde en emellertid lätt och lekande till slutakten, där ett äktenskap ingicks, hvilket föga paminde om det Ibsenska valet i frihet men under ansvar utan som med all sannolikhet kommer att utmynna i en mer än vanligt krokig lifslinje. Men »saa var det dog dejligt at fare», tänkte den glade sjöofficern, och att fröken Astri Torsell omöjliggör ett etiskt resonerande, det var under hela pjäsen ögonskenligt. Fru Fahlmans suckande förnämitet hade man roligt åt, den verkade naturtroget svensk större badort i närvarande tid.

Adolf Wilbrandt räknas för att vara en god tysk författare. Hur äro då de dåliga, frågar man sig med oro, då man sett hans stora konstnärskomedi »Konstnärslif» på Dramatiska teatern. Hvad är det för slags konstnärer, som bära sig åt på detta viset? Det är hvarken gruppen A eller gruppen B, hvarom nu så mycket talas, det är gruppen Ö. Herr Skånbergs taflor såg man endast bakifrån, och därigenom kan man hysa hopp om, att han var bättre malare än skådespelare. Pjesen och spelet voro lika förträffliga. Fru Lindberg var lika stilfull, som herr Skånberg var hel och äkta i sin känsla. Hur kan nagot sådant som »Konstnärslif» och till råga på olyckan spelad på sådant sätt få förekomma på en teater med konstnärliga anspråk? Här talas om förbud mot inropningar, men tillåtelse att hvissla är viktigare att genomdrifva.

En riddare med fälldt visir, *Max Ritter*, fick sitt treaktsdrama »Melinit» uppfördt på Dramatiska teatern. Som förmildrande omständighet står »svenskt original» på affischen. Man vet ej riktigt, hvad författaren vill. Man bör rådfråga sin »daimon» atskilliga gånger, innan man gifter sig med en skådespelerska, tyckes dock vara sensmoralen. Det svaga hopp man hyste under de två första akterna grusades obarmhärtigt i den tredje, men här kom döden om någonsin som en befriare, ty hade ej den stackars baronen fått hjärtslag i denna akt, hade man fått fyra, kanske fem. Fröken Åhlander hade gjort sig en ny, rolig mask och spelade med säker konst, så att denna lilla torra gumma blef en oas i öknen. Hela fröken Borgströms intelligens behöfdes för att göra något af en omöjlig roll, men som hon har mycket af denna sällsynta vara, lyckades hon ganska bra. Herr Fredrikson uppträdde som stor författare och genial cyniker, men tycktes af författaren vara skildrad som en inåtvänd natur, ty han behöll både snillet och cynismen för sig själf. Därpå känner man igen den fint bildade världsmannen.

På en helt annan nivå stod reprisen af »Ära», där man fick det sällsynta nöjet att glädja sig åt en god och jämn framställning af en relativt bra pjes på Dramatiska teatern. — Från mera höglitterärt håll klandras *Sudermann* för att hans pjeser och teser äro för självklara. Men är det ej för mycket att begära, att en teaterpublik på 100,000-tals människor skall vara finsmakande? På teatern liksom i riksdagen äro blott de frågor möjliga att behandla, som förefalla det allra första ledet banala och uttröskade, hur olösta i praktiken de än äro.

Med förtjusning återser man fröken Åhlander i gumman Heineckes roll, både ur spelets och innehållets synpunkt den bästa. Det är en genomtänkt prestation, där intet lämnas åt tillfälligheten, organisk och full af smådrag, som ej äro löst påsatta. Hur lustigt rörande är ej hennes smygande gång mot sonens sängkammare! Interiören hos Heinecke var lyckad, och den bild herr Hamrin gaf af den gamle stultande gubben med sin fjantighet och bullrande intighet var ett godt stycke skådespelarkonst. Grefve Trast, författarens språkrör, hade Sudermanns egen mask, och herr Fredrikson säger under 1900-talet sina repliker lika elegant understruket som under det flydda seklet. Det begynnande kokottdraget med sin iskyla, som visar sig hos den ännu barnsliga Alma, framhölls af den alltid genom sin intelligens intresseväckande fröken Borgström. — En liten detalj angående kommerserådets våning vill jag ej förbigå. Hvarför skola alla våra teaterrum vara så anskrämligt fula? Månne af omutlig sanningskärlek med tanke på våra medeltalsvåningar Kan det nu ej vara på tiden att beställa några vackra möbler, köpa några vackra draperier och några vackra byster i stället för den klädståndselegans, man nu här i Sverige nöjer sig med? I gedigen, smakfull utstyrsel ha vi ofantligt mycket att lära af Frankrike och ej minst af den engelska teatern, som märkvärdigt nog i det fallet står i innerlig rapport med verkliga konstnärer.

»Galeotto», kanske återinöfvad med tanke på Nobelpriset, föreföll trots ett aktningsvärdt spel något torr. Det rörde en föga, allt detta värdiga resonerande, och man tänkte med fasa på hur allt detta skulle taga sig ut på vers. Pjesen, ursprungligen skrifven på vers, finnes äfven i bunden form direkt öfversatt från det spanska originalet. Hur förträfflig nu denna öfversättning än må vara, så får det väl erkännas, att ett modernt drama ur verkligheten blir njutbarare i prosaform. Det skall stora snillen till för att skrifva vers för scenen för att genom lyrisk flykt och pregnanta former höja framställningen. I allmänhet får man sucka öfver nödrim, och lifligt står det för ens sinne det djupa ordet, att man (ofta) säger på vers det som är för dumt att sägas på prosa. En något större spansk stramhet och hårdhet hade kanske varit på sin plats hos de spelande. Fru Sandell gjorde sig på ett mycket angenämt sätt påmind. Man får ej alltför ofta se denna skådespelerska, som i alla fall sitter inne med en intensitet af bästa och mest konstnärliga verkan. Det är otacksamt för unge herr Hillberg att spela bredvid eller emot sin framstående fader, som här särskildt i de första akterna har en auktoritet och en spansk värdighet, hvilken helt och hållet fritar *honom* från de nyssnämnda anmärkningarna om bristande nationell prägel.

Den stora teateraftonen, man så väl behöfde bland allt det småkrafs, som fyller teaterprogrammen, var »Kärlekens komedi», nu fyratiotvå år gammal.

Det bör väl om något vara en stolt känsla för en författare att återse en af sina komedier och därtill en satirisk dylik efter nära ett halft sekel och höra hur lefvande och ung denna hans pjes fortfarande är. Den gravaste anmärkningen är, att knappast den enklaste köksa kan öppna munnen utan att komma med något genialiskt. Måtte författare i alla land akta sig för detta fel! Till hvilket barnfyrverkeri med ryska smällare till knalleffekter nedsjunker ej det allra mesta af ny-europeisk dramatik vid sidan af dessa raketkistor af kvickheter, denna kanonad mot brackighet och konventionalism. Med verklig spänning längtar man efter det man härnäst skall få höra, men på samma gång är man lugn att fortsättningen skall bli början värdig. Allt löjligt, som är afvigsidan af den känsla, som träffar personligheten mest centralt, af det stora mysteriet, som »kan lyse op fra grunden» och göra ett konventionellt våp till en modig kvinna, en stackare till en man, allt detta skildrar Ibsen än bitande, nästan djäfvulskt elakt, än låter han äfven den banalaste, den man trodde räddningslöst prisgifven åt hånlöjet, komma med några ord, som visa hur han lefver på smulor från den festmåltid, där han en gång satt till bords. Hvem får ej tårar i ögonen at Styvers ord, då han hör sin gamla fästmö, fröken Skate, sjunga sitt »Ach du lieber Augustin» — lyckligtvis på denna scen, tack vare en intelligent regissör, på allvar och ej som slagdänga — under det att hos Styver vakna alla gamla minnen.

»Hun kalder på mig med den samme sang,
Som talte, da vi mödtes förste gang
Så tidt hun *den* til liv i længsel henter,
går ud ifra min kærestes tangenter
bekræftet genpart af det förste ja.
Og når vor kærlighed til slut har endskab,
og afdör til opstandelse som venskab,
skal sangen binde mellem för og *da*.
Og kröges end min ryg iflugt med pulten,
og blir mit dagsværk kun en strid mod sulten,
så går jeg glad dog vejen til mit hjem,
hvor det forsvundne står i toner frem.
Er *der* en stakket kveldstund helt vor egen
Da er jeg sluppen skadeslös fra legen.»

Och Stråman, hur hjärtegripande kommer icke han med sin ursäkt, nej med sin förklaring, och då Guldstad slutligen försvarar konvenansäktenskapet så bra, att man nästan frestas att själf ingå ett dylikt, då får man kanske ett ögonblick en känsla af att Ibsen drifver med oss, att han kan sofistiskt försvara allt, förklara bort allt. Men den enhet, man tror han förnekar, den finner han i personligheten, därför är han på en gång så sträng och så vidhjärtad. — Falk, älskaren berusad af sina egna ord, är den mest oklara figuren, därför att han är det äfven i lifvet. Uppförandet var mycket godt. Främst Guldstad-Hillberg, felfri i versuttal, i behärskning, i kraft. Herr Bæckströms Stråman stod genom naturlighet och i replikskiftet med Falk i ångestfull intensiv känsla äfven mycket högt. Dråplig var den unge teologen Lind-Fröberg. Herr de Wahl kunde af Falks ytterst svåra roll ej göra något riktigt tillfredsställande. Slutligen gaf fröken Lundeqvist ett skandinaviskt drag af egendomligt frisk tjusning, något skyggt och starkt på en gång. Hela föreställningen var — trots satiren — fylld af jubel och vårkänslor. Lifvet, det kände man, har sina trassliga motsägelser, men det är skönt ändå, det är hårdt och rikt. — Efter en sådan teaterafton förstår litet hvar, hvilket ofantligt värde kan ligga i ett drama, hvilken kulturvinst det är att med tusen andra få glädja sig åt att igenkänna sitt eget i högre potens och slipadt af snillet, att få för ett par ögonblick njuta af syntesen i detta eljest så fragmentariska lif.

Men äfven då dessa höga fordringar ej kunna tillfredsställas, då teatern blott är ett mera civiliseradt nöje, får man vara glad. I den tyska militärpjesen »Tapto», som står på Svenska teaterns program, finner man ett hederligt, litet torrt men lärorikt skådespel. Herr *Beyerlein* är nu Tysklands mest läste författare genom sin bok »Jena oder Sédan?» Här behandlar han det karaktärsfördrifvande i den tyska krigsmannauppfostran. Äfven hans pjäs »Tapto» har samma aktuella ämne, hederskonflikter i hären. Bättre än tidskrifter och tidningsartiklar inskärper en sådan pjes i sinnen, som eljest på detta område äro motspänstiga och oemottagliga för skäl, ett och annat nyttigt. De, som endast hålla på l'art pour l'art-teorien, ha ej mycket glädje af en dylik pjes, men har man den mera vidhjärtade uppfattningen, att biprodukter ej äro att förakta och att, då socker beredes, den samtidigt uppkommande sirapen också kan vara bra att ha, så kan man ha nöje och fördel af att se denna pjes, som dock ej alls är sirapssöt eller tysksentimental och som spelas förträffligt öfver hela linjen. Med nöje fann man, att herr Hillberg junior höjde sig till verkligt godt spel. Nu, när vi ha en sådan »ung flicka» som fröken Astri Torsell, borde alla som vederbör försöka krya upp sig till energiska och öfvertygade »första älskare», ett af de mest sällsynta species på alla de scener jag fått se. Här skulle nu herr Einar Fröberg ej vara riktigt blixtkär, och han spelade i mitt tycke utmärkt bra sin löjtnant von Lauffen, en bortskämd snäll pojke, som kommit i klistret, så som man vanligen kommer dit, d. v. s. utan att man själf vet egentligen hur, om också alla kamrater och hela salongen förstodo dumdristigheten i att närma sig Fräulein Cläre. Krigsrättsscenen var en teknisk triumf för teatern. God regie och godt spel samverkade här med ett utmärkt resultat. Den fine gardesofficeren grefve Zehdenburg-Klintberg gjorde med konstnärlig behärskning och utan pajaslater en rolig bifigur. Sympatisk blef pjäsen också därigenom att militärerna ej framställdes som odjur. Det är ju det rättskränkande i hela systemet, det är saken, ej personen man vill åt, — men allt detta ligger utom ramen för dessa rader. I Tyskland, påstås det, får åtminstone kronprinsen och garnisonsmanskapet ej se detta skådespel. Detta gäller helt säkert icke här. I Stockholm få alla militärer se »Tapto», och om någon öfverordnad barskt skulle fråga, hvad man kunde ha för nöje af att se ett »desorganisatoriskt» stycke med omoralisk, nedrifvande tendens, kunna de med anspråk på att bli trodda säga, att de gå dit för att se på fröken Torsell.

Fot. H. Hamnqvist.
HERR FRÖBERG SOM LÖJTNANT VON LAUFFEN I »TAPTO».

Det finnes få skrifvande personer här i landet som äro så kvicka och intelligenta som *Per Hallström*. I det sista decenniets litteratur har han gjort något af det allra djupast träffande. Ett par af novellerna i »Thanatos», titelberättelsen och »En simpel tragedi», höra till de ganska få saker i den nya svenska litteraturen, som bränna sig in i minnet. Men också detta klara hufvud, som kan se så djupt, har tagit skada af den litteraturhistoriska riktning, som varit så ödeläggande för 1890-talet. Det är svårt för mig att yttra mig om ett skådespel, som hör till den i mitt tycke minst lyckade af alla litteraturarter, en komedi, hvilken både till uppslag, form och innehåll tillhör det förgångna och ändå skall uttrycka vår tids känslo- och tankelif. Historiskt och dock icke historiskt, modernt och dock ej från vår tid, verklighetstroget och dock ej öfverensstämmande med verkligheten under någon tid. Inom konst och litteratur kunna ej undantagslösa regler fastslås. Snillet kan ibland af det omöjligaste göra mästerverket, men vare sig man med ämnen ur Boccaccio på ett Shakespeareskt bildspråk skrifver om italienskt 1400-tal, berättar om Isotta och Barbadico, eller skildrar Giorgione på ungefär samma sätt eller låter Karlar och Gustafver tala nysvenskt slangspråk, lika komplett likgiltigt verkar allt detta på mig. Likgiltigt är kanske ej rätta ordet, då det gäller den märklige författaren till »Röda rummet» och »Giftas» eller den subtile tänkaren, som nu senast i Gustaf Sparfverts roman skänkt oss dyrbara saker, då blir man snarare ledsen öfver att »de förföljande skuggornas händer lade sig skymmande» öfver deras blickar.

Är man ej bunden till händer och fötter, då man till på köpet föresätter sig att utom de gamla novellmotiven lägga sig till med en form lånad af de gamle och som de använda till sina skämt, ja rent af sträfvar att framkalla det tråkigaste af alla skratt, det litterära, d. v. s. då man skrattar därför, att man läst i Shakespeare eller i allra lyckligaste fall i Bandello en kvickhet, som är formad på ett liknande sätt? »Hvarje sak på min tafla är målad efter museiföremål», sade David, och målningen blef också tråkig med besked. Hur kan en person så bitande kvick, som förfogar öfver en så ren och innerlig känsla, låta sin lärdom förleda sig till en så skicklig ledsamhet som

»En veneziansk komedi»? Finnes det något meningslösare än denna för vår nuvarande teaterteknik omöjliga kurragömma i det klara månskenet och med sin egen fru, som igenkännes både på ansikte och röst från tredje radens fond. Fru Bosses förtjusande japanska ansikte, vackra figur och kalla intelligens voro ej tillräckliga för att göra något trovärdigt af den overkliga Isotta. Hennes röst, som ibland låter så oförgätligt smekande, var här pinsam i sin forcerade, onaturliga glädje. Af alla de spelande var herr Palme bäst. Hans älskareovederhäftighet framhäfdes på ett synnerligen verksamt sätt, och han lät inga af de roliga sakerna falla till marken. Särskildt i den komiska fängelsescenen fyllde han den både etiska och roliga uppgiften att visa det kostliga i den kombinerade eklektiska lifsfilosofi, som är utmärkande för en äkta man på tjufskytte. Och dock hur tröttande är ej detta kraf på obligat skratt, som genomgår dylika litteratur-historiska komedier! I andra fall räknas det för en fördel att öfverraskas af skrattet, här skall man skratta mest skrockande för att visa, att man känner igen kvickheten från Sacchetti eller Shakespeare, från Gozzi eller Goldoni. På uppsättningen var mycken omsorg nedlagd. Färgerna voro ej alltid lyckade och för 1400-talet typiska — dock med undantag för herr Skånberg, som var en ögonfröjd. Salen i Dogepalatset var visserligen omkring 100 år senare i stil än den venezianska förrenässansen, men det gör ej mycket till saken, och ett aktningsvärdt arbete var nedlagdt på regien. Under Carpaccios tid, då denna komedi, om man får tro dräkterna, skall spela, förekommo väl knappast hvarken helskägg eller mustascher. Dock, om en sådan anmärkning göres, heter det genast: »ja, men denna pjes är ej historisk, ej en lektion i kostymer och stilar, den är en fri skildring» etc. Det är just därför man har så svårt eller kanske rättare, jag har så svårt — ty arten åtnjuter beundran af både lekt och lärd — att få några hållpunkter vid bedömandet af dessa »fria bundenheter». Att den kvicke, skarpe Per Hallström, som, då han tillåter sig att vara sig själf, säger sådana väsentligheter om stort och smått, om skönt och fult, om rätt och orätt, bör kunna äfven för teatern göra något, som lockar fram verkliga tårar och hjärtliga skratt, därom är jag lika öfvertygad, som att jag sällan skrattat så elakt som åt hans satirer, sällan blifvit så rörd som åt några af hans skildringar ur det verkliga lifvet, det lif, som man aldrig kan nå, då man med lärdomens hela apparat vill söka galvanisera fram några ryckningar i det som en gång lefvat men nu är dödt, den gamla teatertekniken, den gamla synen på de eviga frågorna, som hvarje generation måste lösa på sitt sätt, till och med i en komedi.

MUSIK I KØBENHAVN.

(KONCERT OG OPERA.)

Af GUSTAV HETSCH.

HVAD vi i den forløbne Del af indeværende Sæson har hørt af *ny dansk Musik* i vore Koncertsale, er kommet fra de yngre, naar lige undtages et stort Korværk af *Asger Hamerik.*

Denne danske Musiker, der er født 1843 og efter flere Aars Ophold i Udlandet, bl. a. hos Berlioz i Paris, i 1871 blev ansat som Direktør for den musikalske Afdeling af Peabody-Instituttet i Baltimore og først en Snes Aar senere vendte tilbage hertil, hvor han siden har været bosiddende, kendes som en særdeles frugtbar Komponist, særlig i den store Stil: Opera og Symfoni.

Hans »Kor-Symfoni», der har været opført i Baltimore ved en af de Koncerter, Hamerik dirigerede derovre, og paa hvilken han ikke mindst interesserede sig for at indføre skandinavisk Musik i Amerika (af Svenskere bl. a. Söderman), er mærkeligt nok aldrig given i Komponistens Fædreland før nu i December forrige Aar ved *»Dansk Koncertforenings»* første Koncert i denne

Sæson. »Kor-Symfonien« bestaar af tre Afsnit, de to yderste for blandet Kor, det midterste skrevet for Mezzosopran Solo (her foredraget af Frk. Ellen Beck). Som Grundlag for sit Værk har Komponisten benyttet en versificeret Text, i hvilken der tales om Livet, Evigheden og Haabet. Denne tilgrundliggende Tanke er det aabenbart, der har inspireret Hamerik til at komponere det omfangsrige Værk og give det netop denne Skikkelse. Sandsynligvis er det skrevet ud fra en stærk og varm personlig Følelse; der er meget af en Bekendelse eller et Hjertesuk i Toner i hele dets kunstneriske Fysiognomi, det er baaret af en smuk poetisk-religiøs Stemning, der ikke sjældent paa Højdepunkterne faar et kraftigt dramatisk Udtryk, og den religiøse Grundtone, der klinger gennem Texten, slaar i Slutningen af første Afsnit ud i en højtidsfuld Koral, ligesom hele Værket ender med et »Halleluja«.

Asger Hamerik bevæger sig i de store Former, han har valgt, som den kyndige Symfoniker, han er, og saavel hans Korsats som hans Orkester har den let tilgængelige Melodiøsitet og den klare fyldige Klang, der plejer at udmærke Komponisterne af den ældre Skole.

Som sagt: naar undtages dette Værk, var alt det øvrige, der kan være Anledning til at omtale i denne Oversigt over ny dansk Musik, Arbejder af den yngre Generation, af dem i Trediverne.

Paa samme Koncert som Hameriks »Kor-Symfoni« opførtes for første Gang *Ludolf Nielsens* h-moll Symfoni Op. 5. Ludolf Nielsen, der er Bratschist og saavel Orkester- som Kammermusikspiller, har allerede tidligere henledt Opmærksomheden paa sig som Komponist af Talent ved nogle Sange, en Strygekvartet og en symfonisk Digtning »Regnar Lodbrog«, som Joachim Andersen har opført paa sine Koncerter. Som Symfoniker havde han i »Dansk Koncertforening« en Debut, der maa kaldes i høj Grad respektindgydende. Det var ganske forbausende, som Orkestret klang, og som han bevægede sig frit og stolt i de store Former. Man maa tage sin Hat dybt af for den rent tekniske Færdighed, hvormed Nutidens Komponister, selv de unge Novicer, »spiller paa Orkester«. Og Ludolf Nielsen kan i saa Henseende staa Maal med en hvilken som helst af sine Kolleger, baade indenlandske og udenlandske. Men ikke alene Instrumentationen overrasker i denne Symfoni ved sin Glans og sin Fylde. Ogsaa hans Tumlen ved Motiverne er saa overlegen, som om man havde med en rutineret Symfoniker at gøre og ikke med en Debutant.

Det glædeligste er, at Ludolf Nielsen formaar at drage *de store*, *brede Linier*, uden hvilke der ikke bliver en Symfoni af. Den danske Musik har saa længe i de senere Aar svoret til Pillearbejdets Fane. Den var ligesom bange for at forlade de smaa Kanaler og styre ud paa Havet. I Ludolf Nielsen har vi aabenbart faaet en ung Mand med Lyst til at vove noget. Og han har Energi, Temperament og Dygtighed nok til at kunne gennemføre sine Vovestykker. Han er, saa vidt man kan skønne efter de Prøver, man har hørt, et Talent med Tømmer i. Naturen har nedlagt Musik i ham, og han selv har med øjensynlig stor Flid og Ihærdighed arbejdet for at faa det mest mulige ud af sit Pund.

Hvad man endnu savner i hans h-moll Symfoni, er Stil og Personlighed. Han svajer foreløbig lovlig stærkt, han har ikke naaet at tage sit Stade, finde sig selv, tale sit eget Sprog om det, *han* føler til Forskel fra andre. Men forhaabentlig har han jo Tiden for sig.

Der er i hans Symfoni Paavirkning fra mange Sider: fra Wagner, de moderne Russere, Johan Svendsen, Grieg, Bruckner. Af og til *saa* stærk Paavirkning, at det er underligt, han ikke selv har kunnet mærke den og ændre de Steder, der er et altfor let Bytte for Reminiscensjægere. Men er der saaledes Elementer, der skyldes Komponistens bevidste eller ubevidste Fordybelse i *andre* Komponisters Føle- og Udtryksmaade — heldigvis er det de bedste Mønstre, han følger, — er der dog ogsaa saa meget, der virker nyt hos ham, at han ikke derfor kan frakendes selvstændigt Talent. Det nye viser sig i en Mængde Enkelttræk, baade melodiske, harmoniske, rytmiske og orkestrale, der slaar Øret som uvante og fanger Opmærksomheden. Det kan være, de af og til er søgte i deres Raffinement, men de er i hvert Fald ikke kedelige. I det hele er Symfonien saa fuld af Liv, at den, trods sin altfor store Bredde — den sædvanlige Begynder-Skavank! — *underholder*, saa længe den varer, og det er jo allerede ikke saa lidt.

Uden at gaa nærmere ind paa Enkeltheder vil jeg slutte Omtalen om denne Ludolf Nielsens Debut-Symfoni med at udtale, at man efter den har al mulig Aarsag til med Glæde at imødese Komponistens *næste* Symfoni.

Blandt de yngre danske Komponister, der i denne Sæson har henledt Opmærksomheden paa sig i Koncertsalen, maa i første Række nævnes *Georg Høeberg*. Denne dygtige og talentfulde unge Kunstner — der er en Dattersøn af den navnkundige H. C. Lumbye — gjorde sig oprindelig bemærket som Violinspiller og har som saadan været Medlem af det kgl. Kapel, som han imidlertid for et Par Aar siden forlod for helt og holdent at ofre sig for Violinkunsten og sin Kompositionsvirksomhed. Den omfatter, foruden nogle mindre Orkesterarbejder og Sange, tillige forskellige Kammermusikarbejder, hvis Række i denne Sæson er bleven forøget med to Sonater.

Den ene af disse, en Sonate for Violoncel og Klaver i *a-moll*, aabnede en af Pianisten Hr. Wolfgang Hansens »filharmoniske Abonnements-Soiréer«. Programmet oplyste, at den er skreven i 1898; altsaa havde den ved sin Fremkomst en Alder af 5 Aar og tør derfor næppe betragtes som et fuldgyldigt Udtryk for det Modenheds-Standpunkt, hvorpaa Georg Høeberg *nu* befinder sig. Sonaten gjorde et besynderlig stilløst Indtryk. Medens første Sats var ganske overordentlig urolig og søgt i harmonisk Henseende, holdt den gemytlige 2. Sats (Allegretto) sig til Gengæld lige midt paa den slagne Landevej; den var saa regulær, at den blev næsten skolemæssig, og sidste Afdeling fik jeg ikke noget rigtigt Hold paa, hvilket naturligvis *kan* være min Fejl, men ogsaa kan komme af, at der ikke var saa meget at tage fat i. Imidlertid skal med disse Indvendinger ingenlunde være sagt, at Sonaten var helt mislykket. Der fandtes i den mange baade interessante og smukke Enkeltheder, og man mærkede i ethvert Tilfælde hele Tiden, at den var skreven af en alvorligt villende, dannet og erfaren Musiker. Og et Stykke som Allegroen vilde i en *anden* Sammenhæng vistnok have kunnet gøre sig fortræffeligt, thi den er bygget over en kvik Idé og er klar og knap i sin Form.

I flere Henseender stod over denne Violoncel-Sonate af Georg Høeberg den Violinsonate, som samme Komponist bragte til Opførelse ved »Dansk Koncertforenings« 2. Koncert. Højest naaede den første Allegro, desværre holdt de følgende Satser ikke, hvad denne lovede, men atter i dette Værk mærkede man, at Høeberg er en saa fin Musiknatur med gode Idéer, og at hans Kompositionsteknik er saa stor, at man har Lov til at vente sig et betydeligt Arbejde af ham en Gang i Tiden.

Tilbage staar at omtale det kgl. Teaters *Opera-Virksomhed*, men om den er der kun lidt at sige. Kammersanger *Vilh. Herolds* Udtræden af den faste Kunstnerstab og hans fremtidig til Gæstespil indskrænkede Forhold til Teatret har øvet en meget uheldig Indflydelse paa dettes Situation. Siden *August Ennas* lille Opera »Prinsessen paa Ærten« opførtes i Begyndelsen af denne Sæson, har intet nyt dansk eller fremmed dramatisk Musikværk været opført, og af Repriserne har kun »Valkyrien« og »Siegfried« kunnet samle større Interesse om sig. Men begge disse Forestillinger er ogsaa al Ære værd, og to af vore yngre Sangere har ved dem vundet sig en yderligere grundfæstet Position som Wagnersangere: *Peter Cornelius*, der har sunget baade Siegmund og Siegfried, og *Helge Nissen*, hvis Wotanskikkelse i begge Værkerne har mødt en Anerkendelse, der svarede til Præstationernes kunstneriske Værdi. At det Kgl. Teater havde engageret den uforlignelige Berliner-Mime *Julius Lieban* til at optræde som Gæst i »Siegfried«, gav disse i Forvejen saa vellykkede Forestillinger en yderligere festlig Karakter.

Marts 1904.

TRETTONDE ÅRGÅNGEN · 1904 · FEMTE HÄFT

ORD OCH BILD

ILLUSTRERAD MÅNADSSKRIFT UTGIFVEN AF KARL WÅHL

REDAKTIONENS OMBUD:

I HELSINGFORS: PROFESSOR WERNER SÖDERHJELM

I KRISTIANIA: FÖRFATTAREN ANDREAS JYNGE

I KÖBENHAVN: REDAKTÖR CARL BEHRENS

PRIS FÖR HEL ÅRGÅNG (12 HÄFTEN) 12 KR.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM

VILHELM TRY
KÖBENHAVN

INNEHÅLL.

Thomas Carlyle. Oljemålning af *James Mac Neill Whistler.*
Konstnärens moder. Oljemålning af *James Mac Neill Whistler.*

Sid.

Inbördes hjälp och progressiv utveckling. Af *Furst Peter Krapotkin* 241
Bild: Furst Peter Krapotkin. Med namnteckning.

James Mac Neill Whistler. Af *Georg Pauli* 249
Bilder (efter *J. Mac Neill Whistler* m. fl.) J. Mac Neill Whistler. Etsning af *Mortimer Menpes.* — Vid pianot. Oljemålning. — Lady Meux. Oljemålning. — M. Theodore Duret. Oljemålning. — Nocturne. Litografi.

I fjällen. Dikt af *Karl-Erik Forsslund* 256

Japan. Af *Alexander Svedstrup* ... 259
Billeder: Japansk Landskab med Bjærget Fuji-Yama. — Lotushave i Tokyo. — Tempelindgang (Shinto-Tempel i Nikko). — Detaille fra Shinto-Templet i Nikko. — Japansk Adelsmand fra för 1868. — Gammel Japansk Adelsbolig. — Japansk Dame i Festdragt. — Bro i Tokyo. — Japanerinder. — H. K. H. Prins Valdemar af Danmark omgivet af japanske Honoratiores. — En Side af en japansk Avis med Portræt af H. K. H. Prins Valdemar. — Kejseren af Japan körer ud fra Kejserpaladset. — Palæet, hvor H. K. H. Prins Valdemar boede som Mikadoens Gæst. — Haven ved Palæet. — Mutsu-Hito, Kejser af Japan. — Kejserinden af Japan. — Mikadoens Palads.

Kaspar och Balthasar. Af *Maria Jouvin* 282

Gammal bonde. Dikt af *Gustaf Ullman* 289

Hellen Lindgren och hans sista bok (J. L. Runeberg, ett skaldeporträtt). Af *Ellen Key* 290

Dansk Litteratur. Aphoristiske Anmeldelser af *Carl Behrens* 294
Billeder: Karl Gjellerup. — P. F. Rist. — Laurids Bruun.

Ur bokmarknaden. (Oscar Levertin: Svenska gestalter. Af *—nn.* — Algot Ruhe: Den tredje Adam. Af *Fredrik Böök*) 300

Insända böcker 304

Nervösa åkommor, reumatism, ömtålighet m. m. behandlas framgångsrikt hela året om vid **Kneipp-Baden.** Prosp. uti Fritzes bokh.

Äldre årgångar
af
värdefulla utländska tidskrifter
säljas till mycket nedsatta priser å
Redaktionen af Ord och Bild.

REDAKTIONEN AF
ORD OCH BILD.
Sturegatan 52. Öppen kl. 10—12 f. m.
Allm. tel. 987.

EXPEDITIONEN AF
ORD OCH BILD.
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND,
Brunnsg. 6—8. Öppen kl. 9 f. m.—7 e. m.
Rikstel. 36 22. Allm. tel. 61 50.

HALLINS KONSTHANDEL

22 DROTTNINGGATAN, STOCKHOLM ☆ ☆ ☆ ☆ ☆ ☆

STÖRSTA LAGER AF KOPPARSTICK, ETSNINGAR, FOTOGRAVYRER OCH FOTOGRAFIER EFTER KLASSISK OCH MODERN KONST ☆ JAPANSKA OCH KINESISKA KONSTSAKER ☆ ☆

SKULPTUR ✻ KERAMIK ✻ TENN

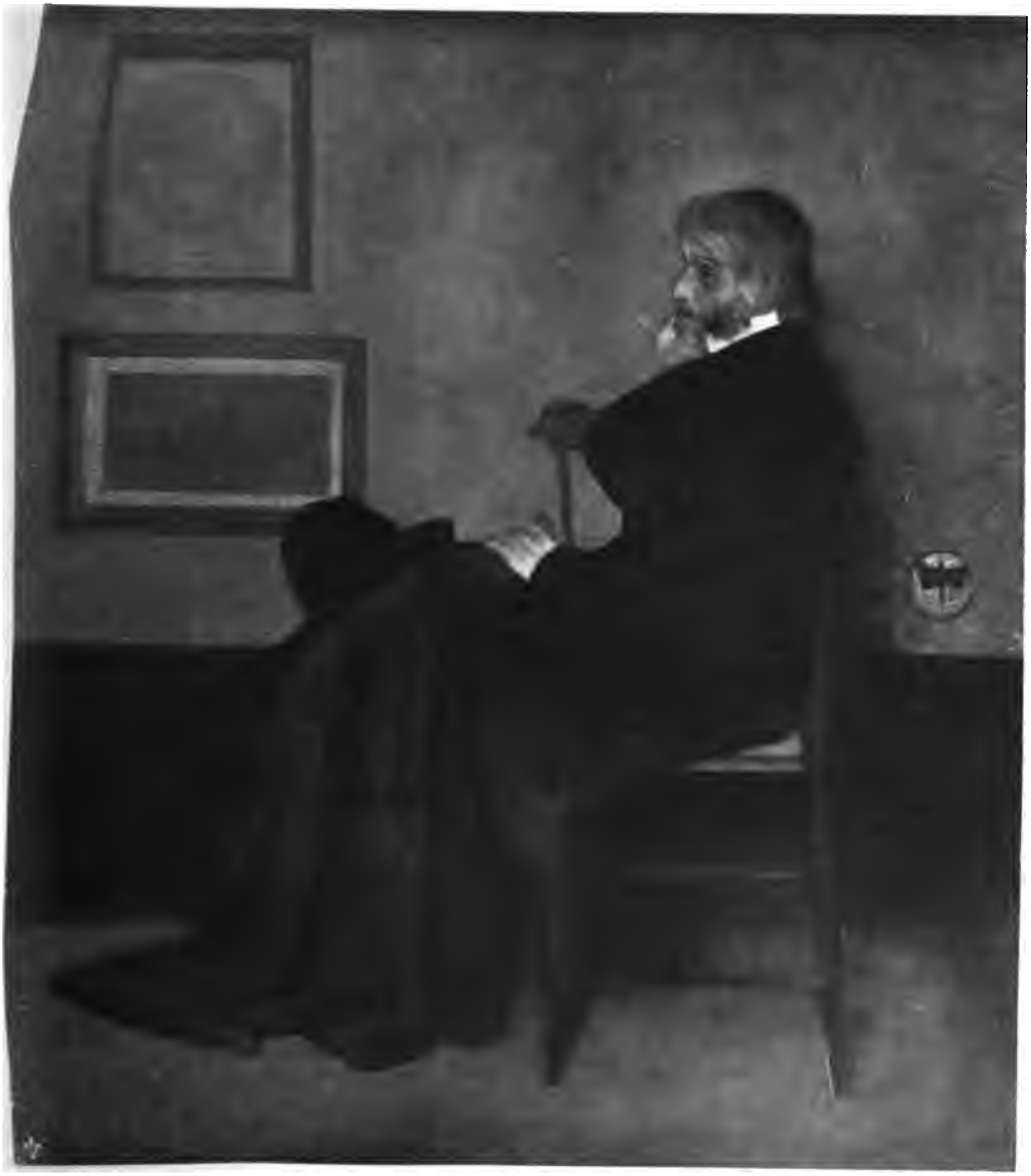

THOMAS CARLYLE. OLJEMÅLNING AF JAMES McNEILL WHISTLER.

Silfversparres nya graf. a. b.

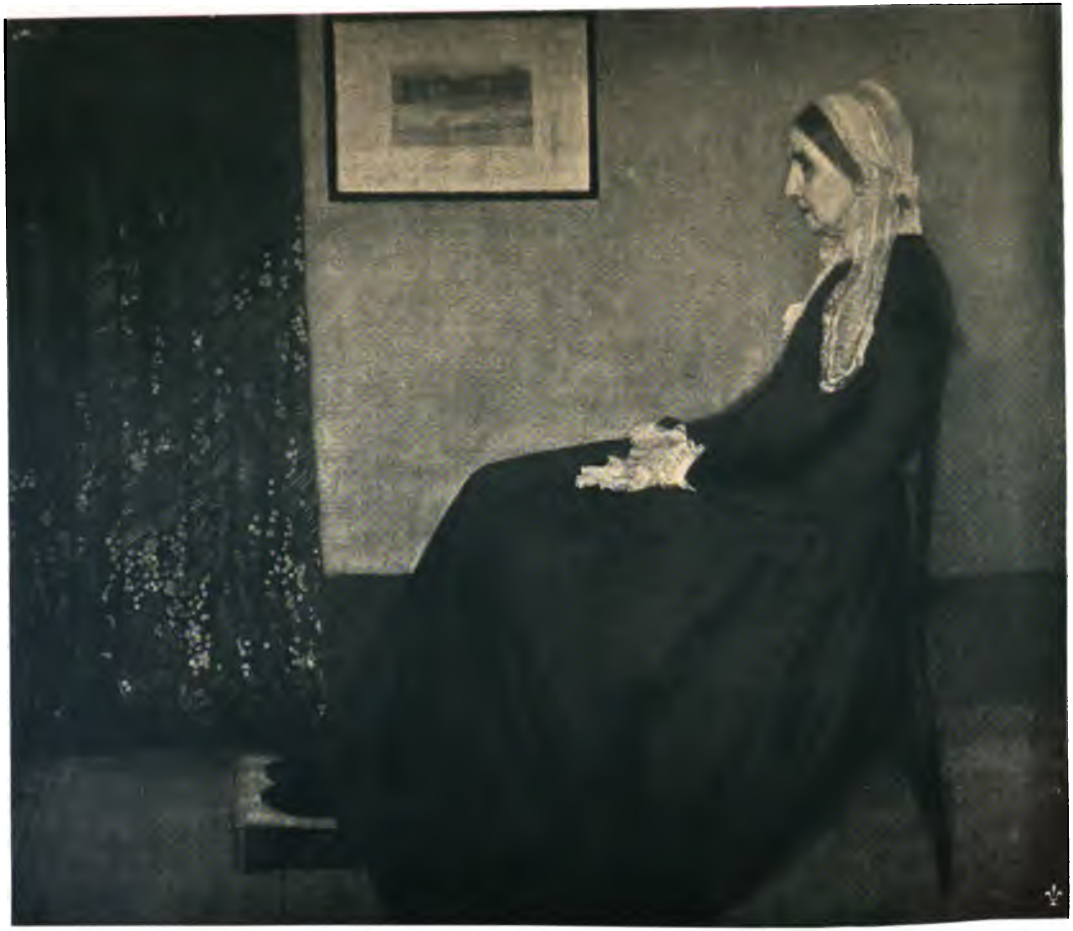

KONSTNÄRENS MODER. OLJEMÅLNING AF JAMES McNEILL WHISTLER.

Silfversparres nya graf. a. b.

I Luxembourg-muséet i Paris.

P. Kropotkin

INBÖRDES HJÄLP OCH PROGRESSIV UTVECKLING.

AF FURST PETER KRAPOTKIN.

Öfversättning från författarens manuskript.

Med 1 bild.

JAG HAR med tacksamhet tagit del af de intressanta frågor, som några af edra läsare förelagt eder angående min bok »Mutual Aid» (Inbördes hjälp).* Jag återgifver dem här:

»Betraktar Krapotkin *inbördes hjälp* äfven såsom *utdifferentierande* (*art*-skapande) kraft i evolutionen? Då Krapotkin som sådan synes erkänna »the struggle for life», förefaller det mig som om verkningarna af the struggle for life skulle *eliminera* verkningarna af *inbördes hjälp*, ity att *inbördes hjälp* låter ändamålsenliga såväl som icke ändamålsenliga arter kvarlefva?»

---

* Nyligen utgifven i svensk öfversättning af K. G. Ossian-Nilsson på Albert Bonniers förlag. Red.

Den andra frågan eller invändningen, som nästan sammanfaller med den föregående, går ut på att inbördes hjälp skulle kunna bevara såväl de till fortsatt tillvaro icke ändamålsenliga som de därtill ändamålsenliga.

Ett svar på den första af dessa frågor ligger redan i de ord ur Darwin's »Descent of Man», hvilka jag citerat i »Inbördes hjälp». De arter — säger han där —, som räkna det största antalet inbördes mest sympatiserande medlemmar, skola reda sig bäst och lämna den talrikaste afkomman. Ordens mening är påtaglig, och en närmare undersökning bekräftar dem till fullo. Arter, hvilkas individer sakna förmåga af samverkan, måste nödvändigt duka under, så snart striden mot vidriga naturförhållanden blir alltför svår. Orang-utangernas små isolerade familjer representera sista återstoden af en utdöende art, som sannolikt kommer att fullständigt försvinna, liksom redan hundratals andra ap-arter hafva utdött sedan tertiärtiden. Hvad de icke sällskapliga falkarna beträffar har den store ornitologen Syévertsoff påvisat, att deras antal är på väg att minskas. Och å andra sidan visar det stora antalet varieteter och arter af sällskapliga falkar jämte deras stora utbredning, att de sällskapliga falkarna tendera att ökas. De icke sällskapliga bien, som under vissa omständigheter lefva som snyltgäster, hafva icke varit i stånd att med den framgång utkämpa striden för tillvaron, att de kunnat gifva upphof till en särskild, fortlefvande varietet; och om å ena sidan de slafhållande amasonmyrorna bilda en distinkt art, så är dock deras antal litet i förhållande till de sällskapliga myrornas ofantligt stora art- och individrikedom. Och direkta försök hafva konstaterat, att de slafhållande myrorna i så hög grad hafva förlorat förmågan att själfva skaffa sig föda och draga försorg om sin afkomma, att endast vissa samverkande gynnsamma omständigheter möjliggöra fortlefnaden af deras såväl till antal som individrikedom obetydliga arter. Så snart kampen mot existensvillkoren på deras nuvarande vistelseorter blir svårare (t. ex. till följd af markens uppodling), kommer deras antal att ytterligare reduceras. Och det blir sålunda hufvudsakligen de sällskapliga myrarterna (jämte med dem besläktade arter, hvilka enligt Wasman lära förefinnas till synnerligt stort antal) som komma att fortlefva.

Det är alltså tydligt, att inbördes hjälpsamhet verkligen är en orsak till differentiering, som gifver upphof till nya arter. Men dess artskapande förmåga framgår ännu tydligare af dess stora inflytande på de anatomiska och fysiologiska förändringar, som under tidernas lopp kunna blifva till tydliga kännetecken. Ty lefnadssättet är i sin ordning nära beroende på, i hvilken utsträckning inbördes hjälpsamhet utöfvas inom arten i fråga. Ingen naturforskare tviflar ett ögonblick på att de stora periodiska eller icke periodiska, tillfälliga eller ständiga vandringar, som utmärka nästan alla idislare och hästdjur samt många gnagare, hafva gifvit upphof till eller åtminstone medverka vid bildandet af nya arter eller öfverförandet af uppkomna varieteter i nya arter. Men anlaget för vandringar är ett anlag af helt och hållet sällskaplig karaktär och är ytterst beroende på utvecklingen af inbördes-hjälp-instinkten.

Ingen tviflar väl heller på betydelsen af den intellektuella utveckling, som sätter en art i stånd att, i fall af nöd, finna på nya födoämnen eller, när helst en förändring af lefnadsvillkoren äger rum, finna det för hvarje fall bästa och säkraste sättet för afkommans vårdande. Men hos både djur och människor är en sådan intellektuell utveckling hufvudsakligen *en följd af sällskapligt lefnadssätt.* För öfrigt, det är icke endast den *kollektiva* intelligensen hos idisslare och hästdjur som lämpligen kan jämföras med den *individuella* intelligensen hos tigern och lejonet (vi påpeka endast de förras vandringar och deras kollektiva försvar gentemot tigrar o. d.) utan af de af mig gifna fakta (köttätande djur, som förblifva sällskapliga, där de ej blifva ofredade af människan) framgår, att de köttätande djur, som nu lefva i små samhällen, voro mycket sällskapligare före människans uppträdande.

Vi kunna alltså säga, att inbördes hjälpsamhet är någonting mera än en evolutionsfaktor af samma art som hvarje annan elementär instinkt. Ty af det hållandet, att tvänne nödvändiga förutsättningar finnas för åstadkommande af en ny art — framträdandet af någon tydlig förändring och ändamålsenligheten hos denna förändring — framgår utan vidare, att de förändringar, som äro en följd af inbördes hjälp, hafva största utsikten att bli bevarade, och detta därför att de äro *förändringar, som gå ut på individens bevarande.* Vidare äro de förändringar, som hafva inbördes-hjälpprincipen att tacka för sin uppkomst, alltid ägnade att inom hvarje djurklass skapa typer, som äro utrustade med högre intelligens och som alltså äga en större anpassningsförmåga gentemot eventuella förändringar i existensvillkoren.

Hvad kampen för tillvaron angår, är det icke min åsikt, att den utkämpas endast vid vissa tillfällen, utan jag anser, att allt lif bör betraktas som en strid: en strid inom hvarje organism, en strid, som hvarje organism utkämpar emot vidriga existensvillkor, och slutligen en strid, som hvarje art eller släkte utkämpar gentemot alljämt växlande yttre omständigheter.

Lifvet är strid. Frågan är endast: Med hvilka vapen kämpas den bäst? Är det fördelaktigare, att de olika individerna inom hvarje art, underart eller samhälle och de olika arterna på ett och samma område strida mot hvarandra om hvarje matbit, hvarje tillflyktsort och hvarje förmånlig plats på slagfältet? Eller är det icke fördelaktigare att *i kampen för tillvaron utöfva ömsesidig hjälpsamhet?* Är det icke fördelaktigare, att individernas och släktets intelligens finner användning, då det gäller att afböja inre stridigheter, då det gäller att finna nya födoämnen eller att hopsamla sådana, då bostäder för en hel koloni skola byggas, då gemensamma jakter anställas eller slutligen vid sådana gemensamma lekar, som ju förekomma t. ex. hos många fågelfamiljer.

Naturen ger oss exempel på båda stridssätten; men det är naturforskarens och filosofens plikt att noga undersöka hvarderas betydelse och resultat. I detta afseende tror jag, att vi måste anse det bevisadt, att, medan det förra tillämpas hos ett jämförelsevis litet antal arter, tillämpas det senare (d. v. s. användandet af ömsesidig hjälp) hos många fler arter och alltid till dessas afgjorda fördel. I detta sammanhang vill jag citera de ord, i hvilka George Romanes sammanfattade det intryck, han fått af den föreläsning, som jag höll öfver inbördes hjälpsamhet i London 1891, och vid hvilken han godhetsfullt presiderade.

»Föreläsaren», sade han, »har utan tvifvel bevisat, att vi hitintills öfverdrifvit betydelsen af kampen mellan individer af samma art. Betydelsen af denna *inbördes strid* är säkerligen icke så stor. Hvad striden med fiender från andra arter, låt oss säga *den yttre striden*, angår, är framgången i densamma tydligen beroende på frånvaron af inbördes strid.» Det enda, som behöfver tilläggas är, att naturen ständigt tenderar att i någon mån inskränka den yttre striden. Naturligtvis lifnära sig vissa djurklasser uteslutande af djur tillhörande andra klasser, och vissa arter lifnära sig af vissa andra arter. Men äfven i sådana fall har sällskapligheten medfört vissa begränsningar. Sålunda hafva vissa arter, t. ex. murmeldjuret, papegojan och många vattenfåglar, blifvit så varsamma, att deras fiender hafva mycket liten utsikt att bland dem fånga någon lefvande individ, och dessa fiender äro alltså nödsakade att till stor del föda sig på ägg, på lägre djur eller på as.

För öfrigt har jag tillåtit mig antaga - och det finnes någon grund för detta antagande — att före människans uppträdande och före den fruktansvärda utrotning af vissa arter, som människan så småningom åstadkom, erhöllo de köttätande djuren fullt upp med föda genom att helt enkelt följa efter de ofantliga hjordarna af idisslare.

Hvad den anmärkningen beträffar, att inbördes hjälpsamhet skulle leda till både ändamålsenliga och icke ändamålsenliga arters bestånd, vill jag framhålla, att uttrycket »den mest ändamålsenliga artens bestånd» — fastän det erbjuder vissa fördelar — i själfva verket icke är någonting annat än en tavtologi, hvilket ju redan betonats af flera författare. Det enda slutgiltiga kännetecknet på ändamålsenlighet är bestånd; och uttrycket betyder alltså i själfva verket, att de, som äro de mest ändamålsenliga, äro de, som ha största utsikterna att äga bestånd under vissa gifna yttre förhållanden. Vi använda detta uttryck för korthets skull, men vi få ej glömma, att det icke ger ens någon antydan om hvilka som äro mest ägnade att fortlefva. Och Darwin, Wallace, Spencer och många andra göra sig skyldiga till samma ofullständighet, då de uppräkna vissa egendomligheter, som under vissa omständigheter garantera en arts bestånd, men ej nämna flera andra egendomligheter, som hafva kanske ännu större betydelse, emedan de garantera artens bestånd under mycket mer varierande omständigheter.

Sålunda säga de, att den starkaste, den snabbaste, den lifligaste är den ändamålsenligaste. Huxley tillägger (med ålderdomens naturliga pessimism) de mest »sega» och elaka. Men Darwin ensam införde »de mest sympatiserande» som ännu en viktig kategori af »de ändamålsenligaste».

Den stora biologiska hufvudfrågan är alltså: Hvilka arter bestå säkrast? Hvilka äro de ändamålsenligaste?

Naturligtvis beror allt ytterst på den plats en gifven djurgrupp skall fylla i naturen. Allt efter de yttre omständigheterna är det den snabba eller den tröga (dofhjorten eller sköldpaddan), den svarta eller den hvita (myskoxen eller polarräfven), den djärfve eller den skygge, den af ryggsköld, näbb eller klo skyddade eller den oskyddade, den långsvansade eller den kortsvansade, den listige eller den lätt lurade, som är den ändamålsenligaste. Allt beror på omständigheterna i hvarje särskildt fall.

Men vilja vi nämna sådana egendomligheter, som äro nyttiga för en art under alla omständigheter, måste vi gå till mer allmänna karaktärsdrag, sådana som större vaksamhet, högre kollektiv intelligens, uppfinningsförmåga, som i händelse af nöd kan mildra täflan om födan, en större anpassningsförmåga, ett slags fysiologisk »smidighet» o. d. Och om vi undersöka dessa förmågor, finna vi, att de alla gynnas af samhälleligt lif och vanan af ömsesidig hjälp. Det är därför så få osällskapliga och så många sällskapliga arter hafva bestått i striden mot ogynnsamma naturförhållanden. Och det är därför den oskyddade människan alltsedan istiden intagit en så härskande ställning. Det kan naturligtvis gifvas exempel på omständigheter, under hvilka en stark ryggsköld, sådan som sköldpaddans, synes kunna ersätta det skydd, som kunde hafva varit en följd af sällskapliga lefnadsvanor. Men denna sällskaplighet erbjuder så stora fördelar, att till och med de välskyddade sköldpaddorna på obebodda öar lefva samhälleligt lif. Sällskaplighet är en förmån, äfven då artens individer äro argsinta eller t. o. m. stridslystna. Visserligen kunna vi ofta iakttaga huru någon af de djärfvare medlemmarna i en sparfflock flyger sin väg med ett lyckligt förvärfvadt byte, men äfven sparfvarna underrätta — på grund af sin sällskapliga karaktär — alltid hvarandra, om någon föda blifvit utkastad åt dem i trädgården eller på fältet, och de varna hvarandra (om omedvetet eller ej, är här likgiltigt) för hvarje annalkande fara. Ja, äfven de stridslystna och glupska råttorna finna fördel i att föra ett sällskapligt lif: vi känna icke till någon råttart, som förekommer i isolerade familjer. Dessutom erbjuder sällskapligheten alltid möjligheter för en artens allmänna tillväxt, och denna tillväxt blir i längden till en afgjord fördel i kampen för tillvaron. Anpassningsförmåga är det första villkoret för en arts bestånd, och anpassningsförmågan är framför allt en samhällelig egenskap.

Vi beröra här ett af de intressantaste och vanligaste misstag, som göras angående det naturliga urvalet, ett misstag, som Darwin själf varnat för. Då djurvärlden under de geologiska perioderna långsamt utvecklat sig från den lägsta moneren till den högsta arten, ligger det nära till hands att antaga, att det naturliga urvalet under kampen för tillvaron varit orsak till utvecklingen mot högre former. Men det naturliga urvalet besitter ingen sådan mystisk kraft. Vi hafva nyss visat, att de arter, som blifvit beståndande, äro icke de starkaste eller de snabbaste eller de mest harmoniskt byggda utan de, som äro bäst ägnade att fylla en relativt oupptagen plats i naturen, oberoende af huru högt de stå enligt våra mått på fullkomligheter och dygder. På Sibiriens kalla arktiska stepper skulle de ömtåliga västeuropeiska hästraserna dö ut i första generationen. Blott de raggiga, motståndskraftiga, anspråkslösare men också svagare jakut-hästarna kunna där fortlefva i vildt tillstånd.

Alltså kan i regel kampen för tillvaron (och följaktligen äfven det naturliga urvalet) resultera i en utveckling mot lägre lika väl som mot högre former. Men det finnes en form af kampen för tillvaron som — för att nu abstrahera från hvad man kunde kalla *inre* orsaker till framsteg — alltid gör utvecklingen progressiv; det är den kamp som utkämpas under ömsesidig hjälp. En sådan kamp har mer än något annat bidragit till människans öfverlägsenhet öfver alla andra arter, och hvarje art, som vi sätta högre än en annan, har en sådan kamp att tacka för sin öfverlägsenhet. Vi beundra papegojans lifslängd och intelligens, de förrådsamlande myrornas underbara arbete, biens anpassningsförmåga och den elementära moral, som tager sig uttryck i tranornas sympatetiska väsen och i myrornas själfuppoffring, och allt detta har sin yttersta grund i den kollektiva intelligensens genom otaliga led ned-ärfda erfarenhetsrön och följaktligen äfven i utöfvandet af inbördes hjälpsamhet. Det är inbördes hjälp som gjort en eljest kanske *indifferent eller regressiv utveckling progressiv* (d. v. s. gående från lägre mot högre former). Och inbördeshjälpsamhet är alltså icke endast en utvecklingsfaktor utan en faktor till *progressiv utveckling*. Denna inbördes hjälp gifver kanske den bästa förklaringen på det faktum att utvecklingen i det hela är progressiv.

Då jag nu har svarat på de gifna frågorna, tillåter jag mig säga några ord i en annan mycket intressant fråga, som jag ofta själf gjort mig: Huru kunde den så viktiga inbördes-hjälp-principen förbises af nästan alla 1800-talets naturforskare, under det att Goethe genast fattade dess filosofiska betydelse och insåg, att om tillvaron af en sådan hela naturen omfattande princip kunde bevisas, skulle många af naturens gåtor kunna därmed förklaras?*

Under förra hälften af 1800-talet voro naturforskarna så upptagna af klassificerandet af det rika material, de mottogo från alla delar af världen, att detta arbete måste taga hufvudparten af deras intresse i anspråk. Och då man fått klart för sig, att inom djurriket en viss enhetlighet rådde ifråga om organismernas byggnad, väcktes en sådan mångfald fundamentala spörsmål till lif rörande embryologi och jämförande anatomi, att laboratoriearbetet snart kom att upptaga en oproportionerligt stor del af arbetstiden. Så småningom började man anse, att endast laboratorieundersökningarna i jämförande anatomi, embryologi och fysiologi kunde betraktas som verkligt vetenskapliga arbeten, under det att studiet af djurens lif i naturtillståndet så försummades, att de zoologer äro mycket lätt räknade, som i det 19:de århundradet, i likhet med Brehm, Audubon och Couës, ägnade sig åt studiet af såväl djurens lif som deras anatomiska byggnad.

Men det fanns äfven en annan orsak af mer allmän filosofisk karaktär. Den ömsesidiga hjälpen är lika mycket en etisk som en evolutions-faktor, och svaret på vår fråga bör först och främst vara att söka i de etiska systemens utvecklingshistoria.

Hade vår moderna filosofi kontinuerligt utvecklats ur den grekiska filosofien, skulle den säkerligen för länge sedan hafva kommit till insikt om den ömsesidiga hjälpens betydelse. Men tyvärr är så icke förhållandet. Visserligen uppmärksammade de grekiska filosoferna föga de etiska lärdomar, som skulle kunna hafva erhållits genom studier inom djurriket. Sokrates ansåg, att naturen icke kan gifva oss några etiska lärdomar: etiken skulle grundas på studiet af den moraliska människan, icke på det gagnlösa och t. o. m. farliga studiet af naturen. Antikens etici sysselsatte sig hufvudsakligen dels med läran om de *personliga*, *individuella* egenskaper, som säkrast befordra den harmoniska utvecklingen af en sund kropp, dels med läran om de dygder, som säkrast befordra individens lycka. Åt samhälleliga dygder ägnade man ej tillräcklig uppmärksamhet. T. o. m. Aristoteles behandlar hufvudsakligen de »dygder» (måttlighet och vishet), som bidraga till en inskränkt, personlig, snarare än till en samhällelig, social lycka, och detta fastän han erkänner, att det högsta goda endast kan uppnås inom ett »politiskt» samhälle. Äfven stoikerna och epikuréerna, som tillade »vänskapen» etiskt värde, afhandla densammas fördelar hufvudsakligen från den inskränkt individuella synpunkten.

Men hur individuell denna etik än var, kan man dock i de allmännare och mera djupgående delarna af Sokrates' Platos och för öfrigt alla de nyssnämnda tänkarnas arbeten skönja elementen af en allmännare etik. Fasthållande vid sin fundamentala evdemonistiska princip skulle denna etik uti tillämpandet af de medfödda instinkterna till ömsesidig hjälpsamhet och i det gemensamma arbetet för allmän lycka sett ett medel till den mänskliga lyckans förökande och ett nödvändigt tillfredsställande af ett den mänskliga naturens medfödda behof.

---

* Eckermann, Gespräche mit Goethe in der etzten Jahren seines Lebens.

Tyvärr afbröts den grekiska filosofien i sin utveckling, och hos romarna var det i *plikten mot staten* och hos kristendomen i *plikten mot Gud* och i *förberedelsen till ett annat högre lif* (som skulle belöna det goda), man sökte och fann bevekelsegrunderna för socialt handlande. För båda var alltså iakttagelsen af naturen värdelös. Moralen var icke längre ett förståndets och kunskapens föremål. Den blef en ovillkorligt bjudande befallning.

Först i Bacon finna vi en man, som ägde förutsättningarna för att kunna komma till insikt om den viktiga roll den ömsesidiga hjälpen spelar i naturen. Då den store grundläggaren af vår moderna vetenskap undersökte moralens ursprung och förutsättningar och vidhöll, att dess ursprung var en hos hvarje individ nedlagd »naturlig lag», och då han satte det helas välfärd som ett de moraliska fordringarna tillfredsställande resultat af ett handlande — påpekande, att naturen ofta gynnar släktet på artens bekostnad — var han mycket nära att uttala lagen om ömsesidig hjälp. Så var äfven förhållandet med Shaftesbury, som betonade moralens elementära karaktär och omöjligheten af att härleda den från föreställningen om något för individen skadligt eller nyttigt.

Att leda de sociala känslornas uppkomst tillbaka till djurriket var dock att i så hög grad betona naturens enhet, att den kristna civilisationen i 1600-talets Europa måste förbli främmande för denna Bacon's tanke, som därför icke heller upptogs af någon och antagligen ej ens blef tillfullo förstådd. Icke ens de filosofer, som ville frigöra etiken både från de kristna idéerna om belöning och straff i ett kommande lif och från Cartesii metafysiska förutsättningar, sökte i naturen nya grundvalar för densamma. De föredrogo att förlägga dessa till en individens förnuftsmässiga men ännu ofullkomliga egoism, framför att taga sin tillflykt till nedärfda instinkter, om hvilka man vid denna tid icke kunde veta något, och hvilka därför endast skulle hafva gifvit upphof till nya metafysiska spekulationer.

För öfrigt måste Bacon's försök att ställa etiken på en naturlig, af religionen alldeles oberoende grund hafva förefallit hans engelska efterföljare alltför djärft och farligt. I Hobbes' ovillkorligt bindande världsliga lag (som skulle vara resultatet af särskildt intelligenta ledares vishet) och i Lockes betonande af det moraliska omdömet såsom resultat af ett slags moralisk intuition och förståndsverksamhet se vi försök att kläda Bacon's tankar i en mera moderat form. Men för båda förblef dock som bekant egoismen den yttersta orsaken till allt moraliskt handlande.

Af de olika system, som uppstodo under 1600- och 1700-talen, kunde intet förklara den förbindande karaktär, hvarmed de moraliska instinkterna vanligen framträder äfven vid det mest inåtgående tänkande. Ty alla ställde etiken på de rent subjektiva motivens grund: förnuft, egoism, utilitarism — realistisk eller teologisk (Paisley) — eller sympati. Likväl beredde de vägen för vidare undersökningar, då de — genom att påvisa, att ursprunget till moraliskt handlande ligger hos individen och icke hos ett öfvernaturligt inflytande på denna — vände analysen mot den summa af intryck och tankar, som finnes hos individen. David Hartleys »sammanslutningsprincip», Hutchesons »känsla af gillande», Humes »rättvisa» i förening med Adam Smiths »vedergällningsinstinkt» och i ännu högre grad Helvetius' och Holbachs dunkla föreställningar om det »uppfostrande inflytande», ett frihetens och likställighetens samhälle utöfvar på människan, voro lika många steg framåt mot upptäckandet af en »känsla af förpliktelse», härledbar från det ömsesidiga inflytande, de olika medlemmarna af ett människo- eller djursamhälle utöfva på hvarandra. Men i början af 1800-talet bidrogo flera orsaker att hejda denna tankegångs utveckling.

Kants etik, som skarpt skiljer mellan den sinnliga och den moraliska världen, och som erkänner hvarken känslan eller förståndet som moraliska faktorer, då den sätter morallagarna alldeles oberoende af erfarenheten — denna etik kunde tydligen ej lämna rum för läran om de moraliska begreppens naturliga ursprung. Den stängde ett stort och rikt forskningsfält. Metafysiken är teologiens afläggare och vill säkerligen intet lära om de moraliska begreppens kanske föga öfvernaturliga upprinnelse; den föredrar att intet veta därom. Hvad Hegels »värdsvilja» beträffar, kunde den väl knappast åter väcka till lif frågan om moralens naturliga ursprung; för öfrigt var hela hans filosofi alltför främmande för naturen och naturvetenskapens metoder, alltför formalistisk, alltför bunden vid förgängliga historiska former, för att i naturen söka sådana frågors lösning.

Det var alltså 1800-talets realistiska etik och framför allt den uppblomstring af naturvetenskaperna och af de Bacon'ska forskningsmetoderna, som ägde rum vid århundradets midt (1856—1863), som möjliggjorde upptäckandet af lagen om den ömsesidiga hjälpen. Men äfven nu leddes af många skäl Darwins uppmärksamhet främst på den »inbördes striden» inom hvarje art, hvilket hindrade honom att redan i »*Arternas ursprung*» framställa betydelsen af den ömsesidiga hjälpen såsom utvecklingsfaktor. Det inflytande, som Malthus' arbete utöfvade på honom, det öfverflödande organiska lif, han flerstädes iakttagit inom tropikerna, de svårigheter förklarandet af öfvergångsformernas frånvaro beredde honom, innan han ännu antagit arternas vandringar och det därpå beroende »isolerandet» af delar af hvarje art försiggå i den utsträckning han sedan under inflytande af Moritz Wagners arbete tillerkände dem, och i synnerhet de invändningar, som kunde göras mot Lamarcks teori om omgifningens direkta inflytande, så länge denna teori ännu antog något slags obegriplig själfanpassning från arternas sida — allt detta kom Darwin att tillmäta den inom hvarje art pågående striden för tillvaron den betydelse, som han tillskrifvit densamma i sitt första epokgörande arbete. Men i den mån han såg det hufvudsakliga i teorien om arternas förändring antagas af vetenskapen, och i den mån han alltså fick tillfälle att undersöka frågan från olika synpunkter, gick han längre och längre i de tre ofvannämnda afseendena — till de ortodoxa »darwinisternas» förfäran upptagande Lamarcks teori om omgifningarnas direkta inflytande. I den mån vetenskapen utvecklas i dessa riktningar och i den mån den rationella etiken ställes på fastare grund kommer den ömsesidiga hjälpens betydelse att mer och mer erkännas.

Kanske kunna dessa kortfattade anmärkningar förklara hvarför den ömsesidiga hjälpens betydelse hittills icke nog uppmärksammats, och ge en kort antydning om dess fundamentala ställning vid uppbyggandet af en rationell etik.

* * *

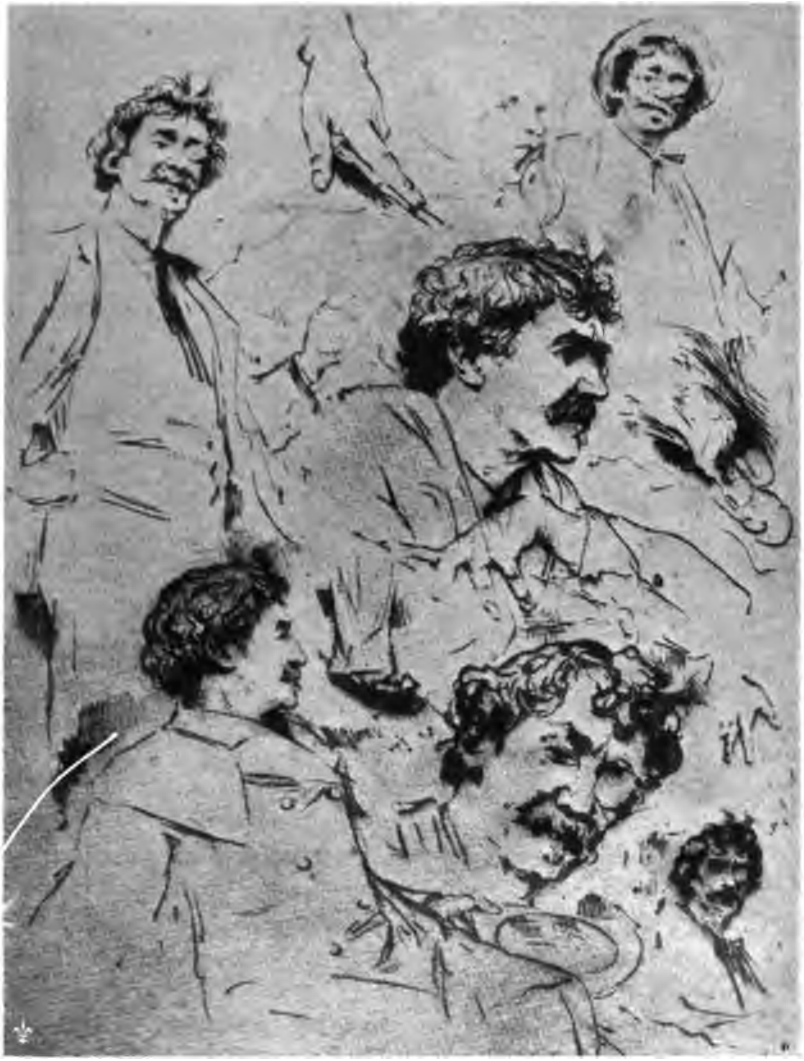

J. MAC NEILL WHISTLER. ETSNING AF MORTIMER MENPES.

JAMES MAC NEILL WHISTLER.

DÖD DEN 17 JULI 1903.

AF GEORG PAULI.

Med 5 bilder.

OM MAN får fatt i en katalog öfver någon utställning, där Whistler exponerat arbeten, öfverraskas man af de titlar som beteckna hans verk. Jag öppnar salongskatalogen (Paris) 1891 och finner: *Porträtt*(arrangement i svart, n:o 7). — *Marin* (harmoni i grönt och opal). Eller i katalogen af år 1892: Harmoni i grått och rosa (porträtt af Lady Meux); — *Nocturne* i grått och guld (Snön på Chelsea) — grått och grönt -- Oceanen; — grått och guld (nocturne, Trafalgar Square, Chelsea); *Nocturne* i blått och guld (San Marco, Venedig). Från andra utställningar möter man: Variationer i köttfärg och grönt. — Sällsamma titlar! Det händer likvisst att de naturligaste saker förvåna. Hvad ligger väl närmare tillhands för en målare än att uppfatta sin konst som en lek med färger, liksom musiken är en lek med toner för musikern. Och då man icke äger motsvarande beteckningar för färgsensationer, måste man tillgripa termer från tonkonstens gebit. Whistler talade om en bild i E-dur eller C-moll.

Man skulle kunna säga, att ett ämne, ett motiv ur naturen eller fantasien var för Whistler blott en förevändning att få sammanställa ett par utsökta toner till ett ögonsmekande ackord — om ej afsikten vore så klart och tydligt prononcerad, att det i hans dukar aldrig kan bli tal om några svepskäl. I sin konst, i tal och skrift har han sin bana lång städse försvarat den satsen, att måleriets berättigande ligger i självfva målandet; att en färgkonstnär skall välja den sidan af naturen, som kan tolkas i färg och endast genom färg. Litteraturen upphör där måleriet börjar. Den moderna konsten, ja konsthistorien öfver hufvud taget har näppeligen att uppvisa en mera intransigent anhängare af tesen L'art pour l'art än denne Whistler.

Det är klart, att med en sådan begränsning — hvarvid offras allt som kan äga litterärt, historiskt, etnografiskt eller annat bredvid det rent måleriska sidoordnadt intresse — måste konstnären ägna sitt materials möjligheter ett desto djupare ingående, och om Whistler nått rang som en af senare tiders märkesmän, har det berott ej blott på hans för de mest utsökta färgackord så känsliga synsinne — hans hjärta låg så att säga i hans öga — utan ock på en hand, hvars smidighet visste aflocka materialet dess dyrbaraste hemligheter. Han var en tekniker som söker sin like i moderna konstens häfder, och det är rätt betecknande, att en af de mest kända bland de många Whistlerska sentenserna var den, att ett konstverk är färdigt först sedan hvarje spår af ansträngning blifvit bortarbetadt.

De material, han användt för att säga sina intryck, ha varit akvarell eller oljefärg, när han ej föredragit etsnålen eller litografiens medel. Akvarellen är hos Whistler ett blad hvaröfver runnit färgadt vatten; oljefärgen låter han behålla sin oljiga egenskap, i motsats till så många moderna, hvilka anstränga sig af alla krafter för att med detta material nå en alldeles motsatt verkan, alfreskomålningens. I hans litografier är det mera trycksvärtans resurser än kritans som ligga honom om hjärtat, och i etsningen är det nålens fina streck som tjäna hans ändamål. — Som etsare nådde han redan tidigt ett allmänt erkännande, och till och med de, hvilka fördömde hans måleri, voro absolut hänförda af hans etsningar. För min egen anspråkslösa del vill jag reservera mig mot en sådan värdering. Mig synes, att hans måleri är så långt öfverlägset hans etsningskonst, att jag ofta förvånat mig öfver att samme man kunnat åstadkomma så olikartade verk — olika i kvalitativt hänseende. De må äga hur framstående tekniska egenskaper som helst, dessa hans etsningar, resultatet har för mig aldrig höjt sig till den större konstnärlighet, som ligger i förmågan af suggestion. De äga ej den lyriska tjuskraft, som är så betecknande för en duk signerad af Whistler — de äro i många fall endast redogörelser för huru ett hörn af världen ser ut, utan att ge åskådaren ett begrepp om hvad slags intryck detta gjort på konstnären själf, och de äga i allmänhet ej den mystik, som är rätta inseglet på Whistlers konst och hvarförutan hans arbeten bli triviala. Ty Whistler hade ej storhet i uppfattning,

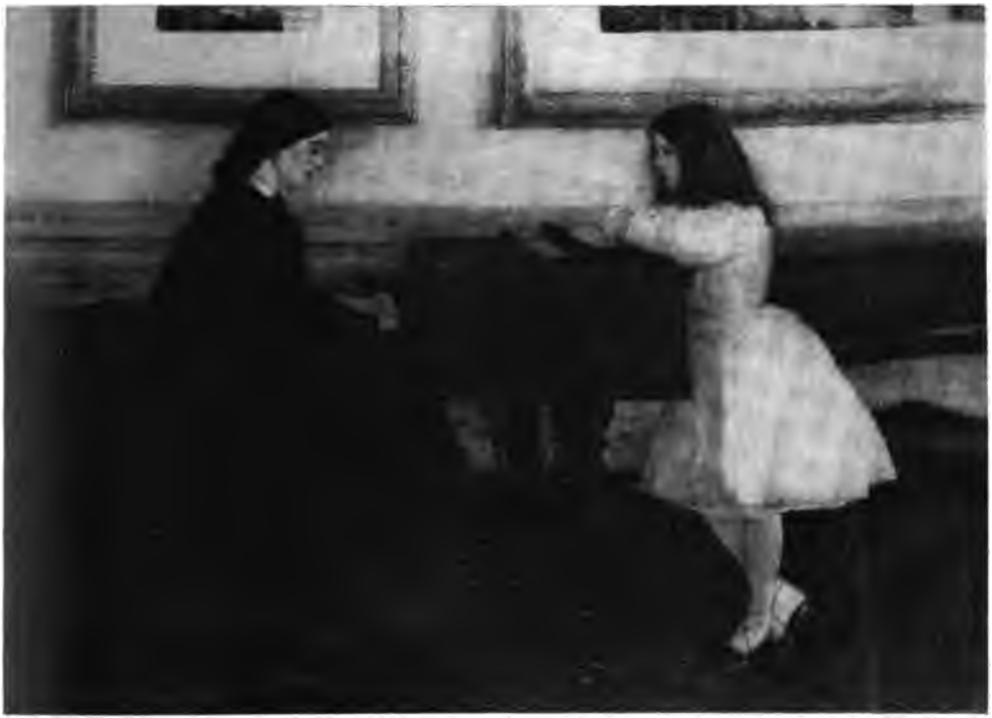

VID PIANOT. OLJEMÅLNING (1860). *Tillhör Mr. Edmund Davis.*

ej glöd, ej passion — dessa egenskaper som göra att de minsta streck som en Millet eller en Rembrandt krafsat på ett pappersblad äga samma rymd, som någonsin deras målade dukar, — äro blad af samma organism. Må man bläddra i dessa häften af the Studio, däri Whistlers skissboksblad förekomma, och man skall, om man vill vara uppriktig, medge, att de ej äga någon egenskap som särskildt framhäfver dem framför massan af de banala skisser, som fylla denna tidskrifts sidor.

Nej, där Whistler ritar är han liten, där han målar är han stor. Och hans storhet ligger främst i den mystèr, hvari han insveper sina skapelser. Och detta i trots af motivens ofta nog mycket enkla och alldagliga beskaffenhet. Whistlers ämnessfär är den honom omgifvande verkligheten; sällan går han utanför densamma. Han har målat en del porträtt, ännu fler mariner och motiv från gator och skvärer. Så realistiskt — och ändå så långt från realiteten; ty så snart Whistler får paletten på tummen, blir han en trollkarl, som genom melodiskt stämda färgmotsättningar för oss långt, långt fjärran från både tid och rum. Hans mission kan sägas ha varit att visa, hvilken outtömlig skönhetsvärld som rymmes i äfven de anspråkslösaste föremål, hvilka omge oss i dagliga lifvet. Och hur han kunde måla! Ingen i England visste hvad måla ville säga mer än han. Hans touche i all dess lediga elegans är noga öfvervägd och förberedd. Hans pensel umgicks endast med palettens aristokrati, med crême de la crême, och klangen i hans ton är mer än någon annans lady-like; smältande utan att därför sakna styrka och kraft; framför allt smältande. Föremålen tyckas sakta vaja under ett fludium af halfdager. Det är som skå-

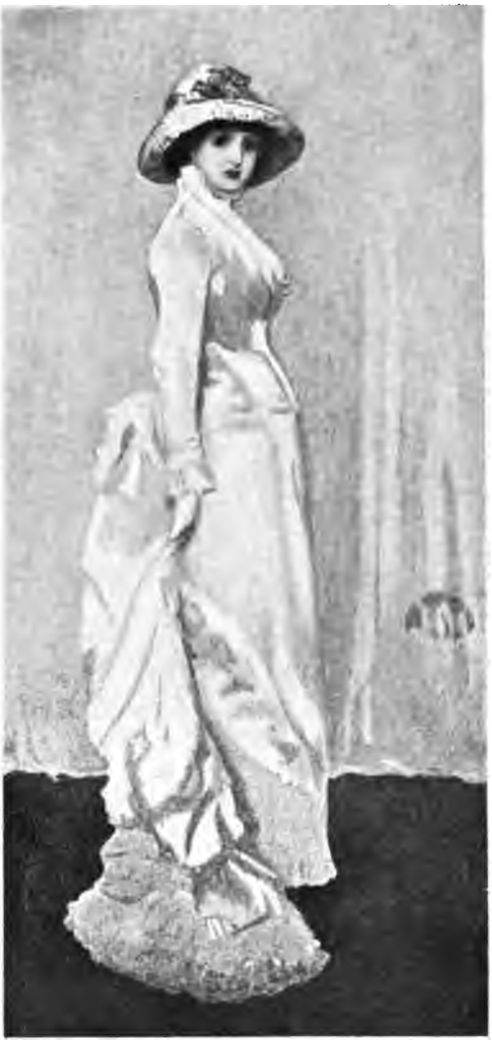

LADY MEUX. OLJEMÅLNING.

dade man dem genom ett tunnt flor, under det att en sakta musik förvandlar verkligheten till drömmande mystik. Där finnes rörelse, men aristokratisk, som ger intryck af ro. Genom summarisk behandling af vissa underordnade partier — fonder, stoffer — samt genom färgfläckarnas visserligen mjuka men ändock bestämda begränsning i andra når han en dekorativ verkan, som han har varit en af de första moderna målare att eftersträfva. Hvad hans dukar vilja säga, det hörs redan på långt afstånd. Men liksom den skolade skådespelaren kan hviska så att det hörs till radernas mest undangömda vrå, så behöfver Whistler aldrig höja rösten till ett skrik och står i detta afseende i skarp kontrast mot moderna tendenser, hvilka ju gå ut på att ställa samma fordringar på en stafflibild (ämnad att ses och njutas i hemmets lugn) som på en affisch: att kunna öfverrösta gatans buller, spårvagnspingel och automobiltjut. — Apparaten hos Whistler är den enklaste. Föremålen i hans målade dukar äro liksom färgerna i regeln inskränkta till ett minimum. Fonderna å hans porträtt äro endast hela toner, aldrig interiörer, hvilkas detaljer skola upplysa om det afbildade föremålets dagliga vanor eller karaktärisera vissa moraliska sidor hos detsamma. Då han någon sällsynt gång tyckes göra undantag härifrån, såsom i sin mors porträtt och i Carlyle's, har det endast varit af rent måleriska hänsyn.

Då man är en så stor förenklare, syntetist, som Whistler, så betyder hvarje minsta fläck i en duk något, till och med signaturen. Denna utgöres af ett litet ornament, den *mouche* eller *butterfly* han fästade vid duken, som pricken hvilken balanserar det hela. Det hände ofta nog att han kunde tveka länge, hvar i kompositionen denna butterfly skulle rättast placeras. Intet var för honom betydelselöst i ett konstverk, allt måste vara utsökt och noga öfvertänkt; blott därigenom fick arbetet den ledighet, som kunde tagas för tillfällig, men som uthärdar upprepad granskning.

⁂

James Mac Neill Whistler föddes enligt somliga i Lowell, Massachusetts, Nordamerika, enligt andra i Ryssland. Osäkert är äfven födelseåret, om 1834 eller 1835. Af föräldrarna, amerikanare, var fadern öfveringenjör vid Petersburg-Moskva-järnvägen under en längre tid och ägde en viss förmögenhet. James Mac Neill, som tillbragte sin ungdom i Ryssland, genomgick Förenta staternas krigsskola vid West Point men öfvergaf snart den militära banan och fick anställning en kortare tid som kartgravör, 1855 och 1856. Följande år kommer han till Paris och blir elev af Gleyre, i hvars atelier han stannar några år, hvarefter han slår sig ner i London, som för framtiden blir hans pied-à-terre.

Att Whistler varit elev af Gleyre må i sanning förundra, ty sällan har mästares och lärjunges konstnärliga intentioner så divergerat som dessa bådas. Gleyre målade antikiserande dukar med oftast symboliskt innehåll ('Illusions perdues', förr i Luxembourg-galleriet), med vårdade konturer och samvetsgrann modellering men utan minsta fläkt af koloristisk uppfattning. Utan någon konstnärlig betydelse utöfver medelmåttan, lär han dock hafva haft goda egenskaper som lärare. Icke förty känner man stor förvåning, liknande den man erfar då man i vårt nationalmuseum stannat framför Rembrandts Anastasius i klostercellen — denna duk som är skapad af färgad luft — och så vänder blicken till en bondgrann tafla med antikt ämne öfver ingångsdörren, hvilken tafla har Rembrandts lärare till upphofsman. De starkaste personligheterna äro ej alltid de bästa lärarne; kunna lätt förkväfva elevernas egenart, om denna ej är stark nog. Någon fruktan för att Whistler skulle tappa bort sin, det hade man under alla händelser ej behöft hysa. Sällan har väl en konstnär börjat, fortsatt och slutat sin bana med så utpräglad målmedveten vilja som han. Whistlers egentliga lärare heta Velasquez och japanerna, af den förre har han lärt sin penselföring och dessa svala silfvertoner, som äro hans älsklingstoner, af japanerna har han lärt inplaceringen, den snillrika, öfverraskande rumsfördelningen i ett flertal af sina verk, hvarjämte väl äfven impressionisterna gjort intryck genom sitt sammanträngda förfaringssätt och sin smak för det ögonblickligt tillfälliga (se en hel del af hans akvareller). Hans första uppträdande väckte uppseende, han behöfde ej långsamt arbeta sig fram ur obemärktheten. Men uppseendet var icke det allmänna gillandets. Hans konst var alltför förnäm, hans

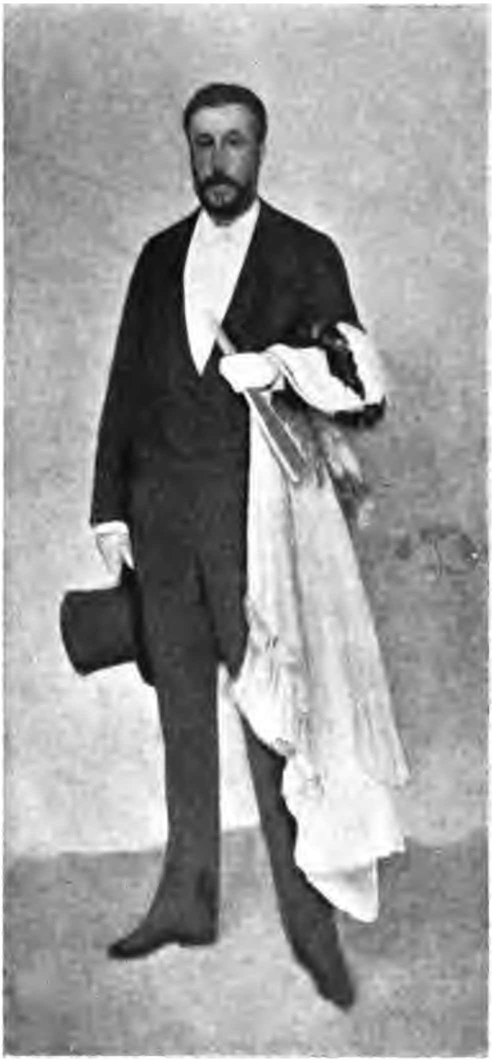

M. THEODORE DURET. OLJEMÅLNING.

sträfvanden alltför ensidigt fallande inom måleriets råmärken. Publiken är sannerligen tunnsådd, då det gäller att applådera ett mästerverk byggdt på den enkla målarsatsen att ett par färger — grönt och opal eller blått och guld — bilda ett ackord, som kan varieras, så att man därmed tolkar skiftande själsstämningar utan behof af gröfre hjälpmedel. Men om Whistler var oförstådd af massan — och alltid torde förbli det — voro hans debutår ingalunda pröfningens, ty han omgafs från första början af en klick entusiastiska beundrare. De bildade till och med en förening, Whistlers followers (följeslagare), hvilka lefde, stridde och kämpade skuldra mot skuldra för den store mästaren. Deras entusiasm kunde sträcka sig därhän att de offrade sin sista slant för att inköpa någon plåt af den dyrkade för att förstöras hellre än att falla i osympatiska händer. I stora kretsar af Londons befolkning vardt Whistlers person en bekant fysiognomi, där han kom i sin båtformade ulster och sin rakbrättade hatt, med sitt kända papegojskrik och den silfverhvita locken i det eljest mörka håret. Det sistnämnda var en egendomlighet för flera af hans släkt.

Hans utställningar i London voro arrangerade, som allt från Whistler, med ett utsökt raffinemang. I de olika salarna voro verken grupperade efter deras respektive färgsymfonier — symfonier i gult i ena salen, i violett i den andra o. s. v.; till och med vaktmästarnes livréer varierade allt eftersom deras bärare skulle uppehålla sig ena eller andra salen. Jag förmodar att om Whistler kunnat ålägga publiken att kläda sig efter symfoniska recept, så hade detta ingått i villkoren för tillträde till hans utställningar.

Under en tid, då England såg uppstå en del konstnärer och skriftställare, hvilka gjorde allt för att demokratisera konsten — en Morris, en Crane, en Ruskin — förblef Whistler den högdragne aristokraten, som betraktade det rent af som en olycka både för publiken och konsten, om denna senare skulle populariseras. Han kom i skarp fejd med Ruskin och blef invecklad i en uppseendeväckande process. Sitt försvar har han samlat i en bok »The gentle art of making ennemies», däri han utvecklar sina teorier.

»Det sköna synes alltid fult för ouppfostrade ögon, men uppfostran af massans estetiska synförmåga når aldrig längre än till halfbildning och osäkerhet, låt henne därföre lefva i lycklig okunnighet. Hvarför oroa henne efter sekler af frihet och likgiltighet med estetiska spörsmål, som de blinda demokraterna kasta fram. Utttråkad och osäker vet mängden slutligen ej huru hon bör uppföra sig — äta eller dricka, sitta eller stå, kläda sig si eller så för att ej stöta det sköna och konsten.» Nej, konsten blir aldrig massans angelägenhet vare sig att förstå eller att utöfva. Liksom det aldrig funnits ett folk af konstnärer — och Hellas, menar Whistler, utgör intet undantag — så finns heller icke en nation, hvilken som sådan älskar konst. »Det är med den ensamme konstnären som konstens gudinna vill dela sina förtroligheter, aldrig med massan. Där denne konstnär finnes — där sänker hon sig ner, omfamnar honom, blir befruktad och stannar vid hans sida uppmuntrande under stunder af vacklande hopp eller hopens hån och missförstående. Och då hon lyfter sin vinge, dröjer hon kanske ännu en tid öfver den trakt, som bevarar minnet af deras kärlek, vägrande dock att mottaga tröst.» Så förklarar Whistler en skola: Inflytandet af en mästares snart förflyktigande minne, en sista glans, som ännu kan till en tid värma upp arbetaren-discipeln. Men den ensamme födes med långa mellantider och på vidt skilda rum; ja i sanning ytterst sparsam är den lista som

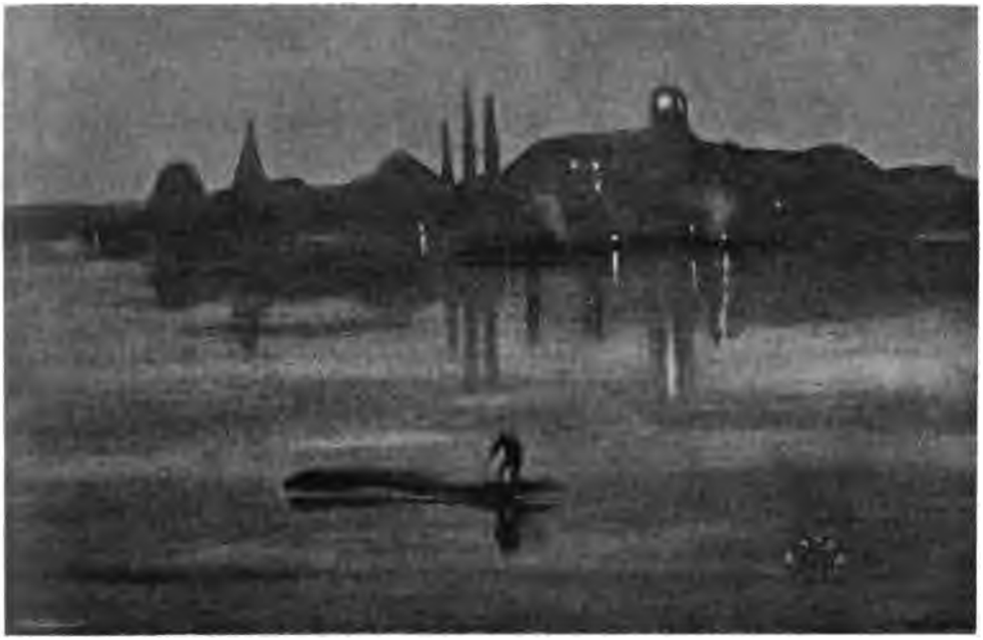

NOCTURNE. LITOGRAFI.

upptager namnen på dem, hvilka hjälpt gudinnan att skrifva historien om hennes skönhet och hennes kärlek. »Från den soliga morgonstund, då hon, bevekt af den ungdomsstrålande greken, hviskade i hans öra hemligheten af linjernas rytmik — — ända tills den dag, då hon doppade spanjorens pensel i luft och ljus och såg ett helt folk röra sig på dennes dukar, hade sekler förrunnit, och vid föga eller intet hade hon stannat i sitt val.»

I sina teorier var Whistler antipod till Taine; han erkände icke vare sig utveckling eller dennas beroende af miljö. »Målaren har samma pensel, skulptören samma mejsel sekler igenom. Färgerna ha icke gjort framsteg, sedan nattens slöja första gången drogs öfver naturens anlete eller ljuset strålade i all sin tillbedjansvärda glans. Hvarken kemist eller ingenjör kunna förse mästerverket med nya tillsatser!» — Falsk anser Whistler den satsen vara, att konstens storhet sammanhänger med en nations moraliska värde, med statens dygd. »Ty konsten lefver ej af nationer; folken kunna utplånas från jordens yta, men konsten varar likafullt, och huru kyska och rena vi än månde lefva vårt lif, kan konsten ändå vända oss ryggen. Stor, otalig är den hord, som friar till konstgudinnans hand. Men hon ger korgen åt denna massa, hvars enda dygd är arbetet. Detta arbete är last.» — »Vi hafva», slutar författaren Whistler sin artikel 'The Thee at five o'clock', »endast att vänta, tills på gudarnas vink den utvalde nalkas, han som skall fortsätta det verk, som redan ägt rum förut. Och skulle han än aldrig återkomma, så må vi i alla fall glädjas åt skönhetens redan fullbordade historia — mejslad i Parthenons marmor eller broderad med fåglar på Hokusais solfjäder vid foten af Fuyi-Jama.»

I FJÄLLEN.

Af KARL-ERIK FORSSLUND.

De sista träden
sjönko bakom oss —
den sista krypande
risiga granen,
den sista gulnade
knotiga björken,
kastad till marken
och öfvervunnen
af skrattande nordan
i ärlig brottning.

Tysta skrida vi
öfver gränsen —
skogarnas riksgräns,
löfviga lundarnas
och mörka moarnas
yttersta gräns.
Tysta träda vi
in i den högsta
tystnadens rike,
in i den stummaste
stillhetens tempel,
in i den eviga
vinterns förgård.

Hvar äro dalarna,
hvar äro byar
och bullrande städer?
De sjunkit i djupet,
de ligga dolda
längst ner på bottnen
af skogens böljande
gröna haf,
det hundramila.

Därnere köpslår
på torg och gator
en skara krokiga
snikna dvärgar.
Därnere krälar
i stackens gångar
en hop af jäktade
bitska myror.
Därnere sorlar
en kör af röster,
ett brutet ackord
af alla lifvets
och dödens ljud.

Där pladdrar pratet
med klibbig tunga
i tandlös mun,
en glupsk och slingrande
fjärillarv.
Där surra siffror
i trånga hjärnor,
en svärm af giftiga
svarta flugor,
som smutsa och fläcka
allt hvitt, allt rent.

Där sväfva gåtor
förbi i mörkret
med spöklikt ljudlösa
ugglevingslag
och snudda vid dig,
när minst du anar.
Där skära frågor
som skrik i natten,
som gälla nödrop
från haf i storm.

Där fladdrar skrattet,
en bräcklig slända
i oviss nyckfull
flykt utan mål,
som slukas maktlös
af första svala.
Där stirrar längtan,
där vandrar grubblet
som fångad älg,
som skogens konung
bak gallret vandrar
i rolös stirrande
evig kretsgång.

Hvar äro dalarna,
hvar äro städer
och skratt och skrik...
Hit når ej larmet,
här tiger pratet
och rodnar skamset.
Här tystna gåtorna,
som vore de lösta,
här glömmer frågaren
sin bön till stranden
om svar, om hjälp —
han hvilar ut,
han bäres lugnt
af viddens hvälfvande
starka vågor.

Hvar är bäckarnas
jollrande sorl,
hvar är flugornas
hväsande surr...
Tanklös och sorglös
talträngd man
blir stum, och moln
hölja hans släta
låga panna.
Men grubblaren ler,
och tänkarens panna
klarnar och hvälfver sig
hög och ljus —
hög som snöfjällets
bländande topp,
ljus och molnfri
som rymden öfver vidden!

Hvar är myrornas
krälande brådska,
hvar är dvärgarnas
barnkammarkif...
Här bo jättar,
urtidens väldige
lefva här i höjden,
gudar och titaner,
åldrade, hvilande —
kämpa ej längre,
vredgas ej, dundra ej,
skåda i hög ro
ut öfver vidderna,
bida sin tid.

Jag ser dem, jag rätar
min rygg, och det tycks mig
att själf jag växer.
Jag sväller, jag skjuter
mot höjden, en rese
bland fjällens resar.
Jag hälsar dem som bröder,
jag stiger allt högre
i höjdens luft af is.

Men en människa är jag
med varmt blod i ådrorna.
Jag fryser, jag darrar —
jag sveper omkring mig
en skog till päls
och lindar in mig
i tjocka mjuka skyar.
Närmaste snötoppens

hvita hätta
tar jag till mössa
och står där stum
och skådar i hög ro
ut öfver vidderna.

Men en människa är jag,
min faders oro griper mig,
min moders längtan fyller mig.
Jag ger mig ut att vandra —
en mastfura bryter jag
i närmaste dal
till vandringsstaf,
en lada hänger jag
på ryggen som ränsel
och vandrar bort
i sjumilsstöflar
från ås till ås.
Vandrar vida,
stiger från topp till topp,
klifver öfver breda
dalar som öfver
små torra bäckar;
äter en by
till frukost och dricker ur
en sjö i botten.
Vandrar vida —
vadar genom hafven,
klifver öfver bärgen
som öfver gärdesgårdar,
öfver gränslös öken
som öfver en glänta
i skogen.

När så jag vandrat nog,
när alla jordens länder
jag genomströfvat,
då vänder jag åter
till fjällen.
Då sträcker jag ut mig
på viddernas svällande
jättebolster
- - en bländhvit snöklint
är hufvudkudden —
och sjunker i drömfylld
halfslummer domnad.

Jag lyssnar i natten —
jag hör långt borta,
djupt under skogarnas
tjocka matta
ett tissel och tassel,
ett gnagande och prasslande
och pip som af råttor.

Jag skådar uppåt —
och där under stjärnorna
ser jag som en dimma —
en genomskinlig
sväfvande slöja,
en ljus och hvilande
väldig vinge.
Ser blott hans yttersta
spets — men den fyller
all rymden, den täcker
allt himmelens hvalf
från norr till söder.

Jag krymper, jag sjunker
tillsamman. Åter
mig själf jag är —
en människa,
en dvärg, en larv.
Men en dvärg som svingar
sig upp på den störste
fjälljättens hjässa
och når högre än han.
Men en larv som förvisso
skall växa bevingad —
skall flyga en gång
från stjärna till stjärna,
skall sväfva salig
från blomma till blomma
på rymdernas strålande
oändliga vidder!

* * *

JAPANSK LANDSKAB MED BJÆRGET FUJI-YAMA.

JAPAN.

Af ALEXANDER SVEDSTRUP.

Med 17 Billeder.

HVIS et stræbsomt Menneske fik til Opgave at give en Karakteristik af Japanerne paa Grundlag af de Tusinde: Studier af —, Rejser i — og Indtryk fra Japan, det virkelige Japan, det poetiske Japan, Japan som det er, Japan som det var og Japan som det var og som det er, vilde han synke sammen i Fortvivlelse. Han vilde opdage, at Japanerne havde alle mulige gode Egenskaber samt omtrent alle mulige slette. De mange Adjektiver vilde neutralisere hverandre, saa der kun blev tilbage: Japanerne er Mennesker, — maaske en lille Smule mere: renlige Mennesker med dekorativ Sans. Han vilde opdage, at Japanerne var et af Jordens fineste Kulturfolk, samt at de slet ikke kunde regnes med til de virkelig civiliserede Nationer, eftersom deres Civilisation kun er en tynd Fernis over deres Barbari. Han vilde opdage, at de var kemisk rene for al religiös og filosofisk Interesse, samt at Buddhismens ophöjede filosofiske og religiöse Lære prægede hele Nationens Sjæleliv.

Indrömmes maa det ogsaa, at er det vanskeligt at karakterisere det enkelte Menneske, er det endnu vanskeligere at karakterisere et Folk. Det skifter Farve som Havet i den forskellige Belysning. Den hellige Franciscus Xavier, Indiens og Japans Apostel, lovpriste Japanerne, der saa ivrigt tog imod den katolske Religion: »Denne Nation er min Sjæls Fryd!» Men havde han været Vidne til, hvad der skete 70 Aar senere, da Japans Hersker, nidkær efter at værne det bestaaende Samfund, udryddede de Kristne og pinte dem med sand europæisk Opfindsomhed, da vilde han have forbandet Japan som Djævlens Land.

Vi Europæere er gennemtrængte af den Forestilling, at de hvide Mennesker er de eneste rigtige Mennesker. Vi alene har en virkelig Kultur. I Skolens Historiebog læste vi — i al Fald i min Tid — intet om Japans, Kinas og Indiens Kultur. Buddhas Navn var ikke nævnt. Europa og det europæiske Amerika var Verden. Vi alene havde den himmelsendte Religion. Hvad Japan angaar, da havde Vorherre först opdaget dette Land samtidigt med Portugiserne 1542. Traf vi hos andre Racer Samfunds-Indretninger, Aandsliv, Religion og Moral, der nærmede sig vort saameget, at vi kunde forstaa det, overraskedes vi og fremviste det som Kuriositeter. Er det ikke ganske mærkværdigt! sagde vi. Og denne overdrevne Selvgodhed finder vi hos de fleste af dem, der skildrer Japan. Hos Franskmænd, for hvem egentlig kun Frankrig er Verden, kommer den stærkest frem. »Le Japon d'aujourd'hui c'est une traduction mal faite.» Pierre Loti finder Japanerne fuldendt latterlige, mest fordi de er endnu mindre end Franskmændene. De er antediluvianske Rester, visne, blodlöse Lilleputter, der opförer en grotesk Komedie, naar de spiller Europæere. — Det er ikke gaaet op for ham, at de mindst af alt önsker at gaa for Europæere, selv om de gærne bruger vore Vaaben til at slaa os med. — Men selv de mere forstaaende, som betages af det fine og skönne i Japans gamle Kultur og imponeres af det moderne Japan, tör sjældent göre Skridtet fuldt ud og sætte Japanerne paa lige Fod med Europæerne. Rent ydre set — Gudbevares, det indrömmes — er deres Samfunds-Kultur nok saa indtagende som vor; de er mere velopdragne end vi, de er sagtens ligesaa retskafne, de er mindst ligesaa intelligente og dygtige, paa alle materielle Omraader kan de med Held konkurrere med os — men de er jo dog kun gule Folk med skæve Öjne. De kan dog umuligt være saa værdifulde som vi. De maa have en Mængde »skjulte Fejl». Dem finder vi saa frem til Tröst og Opbyggelse for os selv. De har ikke vor aandelige Udvikling. De har Moral, men ikke Religion; de kan udnytte Europas Videnskab, men selv har de intet skabt; de mangler Originalitet. Og deres höjt lovpriste Kunst! Har de nogensinde frembragt en græsk Skönhedsverden i Marmor, et Parthenon? Har de haft Filosofer? De har en gammel Literatur, men har de frembragt en Goethe eller en Shakespeare? Har de haft en Wagner? Nej »de er store i det smaa og smaa i det store». Ja der er vel noget sandt i dette, men alligevel, naar man færdes blandt Östens Folk og derved med forstærket Interesse fordyber sig i deres historiske Udvikling, naar man lærer at se det fælles menneskelige under den forskellige Kostumering, kan man ikke lade være med at undres over, hvor ens Menneskene er voxet frem, Vestens og Ostens Folk, hver paa sin Side af en Mur, der helt skjulte dem for hinanden. I deres Religioner og Morallære har de skimtet de samme Idealer. Deres Hjærter har fölt samme Mildhed; de har lært at se det legemlige Livs Forkrænkelighed og at forstaa Aandsvæsenet som det, der skal leve og udvikles til Fuldendelse. De har fölt samme Bud over sig, Kærlighed til Næsten, og samme Krav om

LOTUSHAVE I TOKYO.

Sjælens Renhed. De har elsket og lidt og drömt det samme. Alle de tusinde Forskelligheder, som Rejseskribenter kan opremse paa Fingrene, at Östens Folk gör alt modsat os, at deres Böger begynder, hvor vore ender, at de stiger tilhest fra höjre Side, mens vi »sidder op» fra venstre, at de saver opad og vi nedad, at de sörger i hvidt og vi i sort — alt det er jo ganske betydningslöst i Sammenligning med de store fælles Livssyn, som Menneskeheden har erhvervet, hver for sig, afspærret saa vidt fra hinanden, at de ikke har kunnet kigge i hinandens Stileböger. »Elsk Din Næste som Dig selv.» Vi genfinder det hos Östens Folk. De har haft »Samaritaner» og veldædige Selskaber för vi. Inden Assurance-Selskaberne fra Europa fandt Vej til Japan, var det en Selvfölge, at Landsbyens Folk slog sig sammen om at opbygge det Hus, der var brændt for en af Beboerne; og naar Börnene mistede deres Forældre, blev de adopterede af Slægt eller Naboer, og hver gav sin Skærv til deres Underhold. Intetsteds i Europa er der indpodet Börnene en saa absolut Opofrelse overfor Forældrene som i Östen. Herhjemme er det langtfra ualmindeligt, at de voxne Sönner körer paa Cycle med deres pyntede Hustru, medens de gamle Forældre sidder i Fattighuset. Sligt kunde ikke tænkes i Kina eller Japan. Intetsteds i Europa har man lært de unge en saa dyb Ærbödighed for de gamle. Intetsteds har man som i Japan lært, at den enkeltes Liv og Velfærd ingen Ting betyder overfor Samfundets og Fædrelandets Vel. Vi taler gærne om Japanerne som materielle Mennesker, blottede for sand religiös Fölelse. Men finder vi ikke en Genklang af Kristi Ord »Söger först Guds Rige og hans Retfærdighed» i den japanske Buddhisme, der lærer Kyskhed og Forsagelse og har gennemtrængt det gamle Japan med Troen paa Sjælevandring og Troen paa, at Menneskets

Tanker og Handlinger bestemmer dets fremtidige Skæbne?

Jo mere vi lever os sammen med Japanerne, desto vanskeligere bliver det for os at opfatte dem som Barbarer med Fernis paa. Vi ser, hvorledes de langt bedre end vi forstaar at vinde Poesi og Skönhed ud af de mindste Ting, hvorledes hele Folket fyldes af Glæde over Blomster og gör Dyrkningen af dem til en Videnskab. Vi ser, hvorledes Naturens Skönhed er en bestandig Kilde til Fryd for dem. Vi ved, at ingen er naaet höjere i Kunstindustri, og vi anerkender det med Beundring for hver Dag vi færdes blandt dem; hvor saae vi saa fin en Smag og en saa vidunderlig Udförelse i Guldlak og Cloissoné, i Sölv og Elfenben, i Kunstbroderi og Silkevævning? De forlanger Skönhed i en hvilkensomhelst Ting, i Börnenes henrivende Legetöj og i Bogstaverne paa deres Butiksskilte. Om deres Arkitektur kan ingen göre sig en Forestilling, der ikke har set de röde, silkeskinnende Laktempler med gyldent Broncebeslag. Hvem har ikke fölt det bedrövelige i vore Pragtbygninger, de graasorte Sandstens- og Cementbygninger, hvis Söjler og Pilastre og Snirkler og Mandehoveder ingen gider se paa. Men hvilke Drömmebygninger har Japanerne ikke fremtryllet i et Klima, ublidt som vort med Storm, Ruskregn og Sne. De har lært sig den Kunst at göre det silkeskinnende Lak, Guldbroncen og de straalende Farver uangribelige af Tid og Vejrlig. Nikkos Templer staar halvtredie Hundrede Aar gamle, blomsterstraalende friske midt i de dybgrönne Naaleskove. De synes drömte af Digtere og fremtryllede af Feer. Prægtige er de i Linier og Farver paa Afstand, og jo nærmere man kommer, desto prægtigere udfolder de sig i Detailler, der kan taale at betragtes gennem Loupe. I Felt ved Felt blomstrer alle Fantasiens Blomster, Fugle rejser Hovederne og Vinden böjer deres gyldne Haler, Vandströmme bugter sig mellem Iris og Lotus. Man forstaar saa godt, at Kunstnerne har ment det nödvendigt at skære en enkelt Pille paa den forkerte Led af Træet, for at Guderne ikke skulde fortörnes over at finde noget saa guddommeligt fuldendt paa de dödelige Menneskers Jord, eller at de ikke har turdet fuldende den udskaarne Hests Hove af Frygt for, at den skulde blive altfor levende og löbe sin Vej, saaledes som det er hændt for de gamle japanske Mestere. — Men har nu Japanerne ogsaa kendt boglig Lærdom? Ja det kan vel for vor videnskabelige Tid synes lidt smaat bevendt med Kundskaben, men som vi studerede Latin, studerede Japanerne Kinesisk. Det er deres Klassikeres Sprog, og mon ikke deres Ungdom har haft lige saamegen Gavn af at studere Kungfu-tses Moral-Visdom, som vor Ungdom har af Ciceros Taler og Horats Oder? Dertil kom deres Studium af den buddhistiske Tro og Filosofi. *De* havde jo ogsaa *deres* Literatur, selv om vi ikke forstaar at skatte den, lyriske Digte efter strænge, traditionelle Regler, Romaner og historiske Værker. — Men hvor höjt eller lavt vi nu end vil sætte den oprindelige japanske Kultur, saa har den i alfald skabt et kunstnerisk, höfligt, ridderligt Folk med færre Skyggesider end Lyssider. Og har man levet sig sammen med dem, og ser man fra det fjærne tilbage paa Europa, da opdager man mangt og meget, som man ikke lagde Mærke til hjemme paa Grund af Vanens Magt. Man spörger sig selv, om vi virkelig er saameget finere Mennesker end Japanerne. Lykkeligere er vi ialfald ikke. Videnskab og Kundskab, det er jo ikke det, som alene gör Mennesker

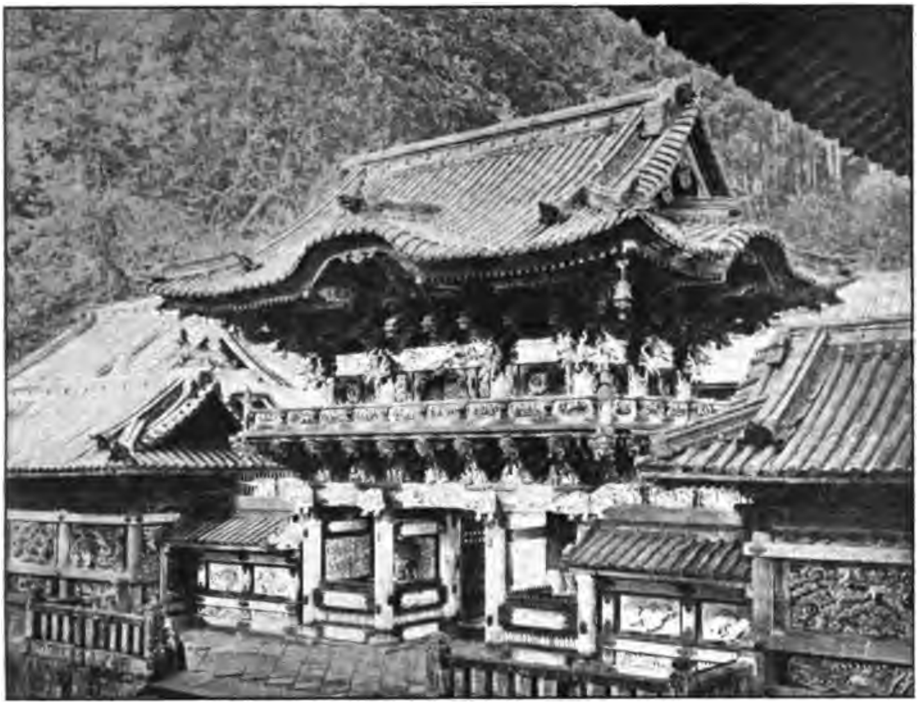

TEMPEL-INDGANG (SHINTO-TEMPEL I NIKKO).

ædle. Det har vi ofte nok Lejlighed til at erfare. Vi vil aldrig mere, naar vi er vendt hjem igen til Europa, kunne undlade at se paa os selv med japanske Öjne, — vi synes ikke, de er saa skæve længere —, og vi vilde önske, at vi istedetfor at indföre de skrækkelige japanske Artikler, som Japanerne har lært at fabrikere til de lidet kræsne Europæere, kunde indföre japansk Renlighed, japansk Velopdragenhed, japansk Nöjsomhed og Ædruelighed, japansk Glæde, Lærelyst og Energi, japansk Selvhævdelse og Fædrelandskærlighed. Vi forstaar, at de unge Japanere, der drager til Amerika og Europa for at utdanne sig, vender tilbage som endnu större Patrioter. Hvor frygtelige forekommer vore Storbyer dem ikke! Her hvor Menneskene lever indemurede lagvis i skumle Huse, hvor en evig Larm af Vognhjul og Klokker og Tudehorn raser i Örene, hvor Folk gaar med kakkelovnsbörstede Trampestövler fra Gadens Smuds lige ind i Stuerne, hvor Folk stinker af Smuds, fordi de aldrig vasker andet end Ansigt og Hænder, her hvor Stuerne er fyldte af Varer som i en Marskandiserbutik, hvor kæmpemæssige, grove Kvinder trækker rundt med Kjolen slæbende i Snavset og med Blomsteropsatser og zoologiske Haver paa Hovedet, hvor man tager Entré for at fremvise halvnögne Kvinder, der skriger og slaar op med Benene, hvor Gaderne om Aftnen fyldes med en Raahed, Drukkenskab og Lösagtighed, hvoraf der ikke er Antydning i Buddhistlandenes Byer. Man maa bære over med dem, naar de ikke sammen med de gode Kundskaber bragte Kristendommen med hjem til Japan. Det er jo saaledes, at det ikke er Læren, der omvender, men Personligheden, det levende Exempel. Og hvor fandt de Kristendommen i dette Samfund med de mange og vældige

Kirker? Det havde Japanerne hört saa ofte, at Kristendommen var Aarsagen til Vestens Storhed. Var det da Kristendommen, der havde skabt dette frygtelige Samfund, hvor Kampen mellem de snilde og de enfoldige, mellem de rige og de fattige rasede som intetsteds i de gamle Lande, hvor Graadigheden efter Penge aldrig blev mættet, — saligt er det at give, fremfor at tage —, hvor Forbrydelserne var större og Fattigdommen mere skrækindjagende end nogetsteds, det Samfund, der havde opfundet Krigsmaskinerne, der brugtes til at undertvinge fjærnt boende Folkeslag, — den som griber Sværdet, skal tilintetgöres ved Sværdet. — Aldrig havde Japaneren været Vidne til skændigere Hykleri.

Ja, desværre, vi har ingen Grund til at hovmode os over vort Samfund overfor Japanerne. Det ser ud som om Menneskene paa denne Jord ikke kan naa udover en vis Höjde. Vi er som Planterne i Drivhuset, de strækker sig mod Himlen, men kun kan naa til Glasset. Det er vor Natur at voxe, saa kommer der vel en Udplantning i en höjere Verden.

* * *

Japanerne stammer fra Mongoler indvandrede i forskellige Hold fra Kina og Korea. Deres Historieskrivere nævner Kamu-Yamato-Iware-Biko, bedre kendt under Navnet *Jimmu Tenno*, som den förste Mikado, der grundlagde Riget 660 f. Chr. Han er Sönnesöns Sön af Solgudinden, og den himmelske Afstamning viser sig for hans og hans Efterfölgeres Vedkommende i deres overmenneskelige Heltegærninger og i deres umaadelig lange Levetid. En af dem, Kejserinden Jingo, indtager Korea. Havet hjælper hende ved at sende en stor Flodbölge over Landet, og Fiskene bugserer hendes Skibe. Först da Buddhismen fra Aar 600 efter Christus er trængt ind i Landet, bliver Historien mere prosaisk. De buddhistiske Missionærer bringer med sig foruden den buddhistiske Lære Kung-fu-tses Skrifter og kinesisk Kultur. Der indförtes kinesisk Skriftsprog, og Kinesisk blev de fornemmes og lærdes Sprog. Der indförtes Tidsregning efter Maanen, Bogtrykkerkunst, Thedyrkning, Silkeavl, Kunst, Industri, Skoler og Videnskab. Og medens Kineserne blev staaende stille, arbejdede Japanerne videre paa egen Haand og naaede paa Kunstens og Industriens Omraade Mesterskabet. Samfundslivet og Statsstyrelsen blev ordnet efter kinesisk Mönster med ansvarlige Ministre og »Himlens Sön» som absolut Hersker. Men ogsaa paa dette Omraade udviklede de noget særligt, om end ikke bedre. Mens Kineserne holdt fast ved den smukke Tanke, at Visdom og Retskaffenhed var værdifuldere end Vaabenduelighed og derfor satte Krigerne lavest i Samfundet, samtidigt med at de gav enhver, uanset hans Byrd, Adgang til de höjeste Stillinger i Staten, blev i Japan Krigerstanden den herskende, og der skabtes en dyb Klöft mellem de adelige Krigere og Bönder og Borgere. Der udvikledes et Samfund, der i flere Henseender lignede Middelalderens i Europa. Lehnsherrerne, *Daimyoerne*, omgivne af deres Krigsmænd, *Samurai'er*, kæmpede om Magten, medens »Himlens Sön», ***Mikadoen***, kun var Hersker af Navn og levede indespærret i et Höf af Præster, Kvinder og lærde Skönaander, dyrkende Poesi og Tempel-Ceremonier. Ved dette Hof opblomstrede Japans klassiske Literatur. Den i Mikadoens Navn regerende Daimyo bar Titlen *Shogun*.

I 1542 opdagede Portugiserne Japan. Spanske og portugisiske Missionærer kom

DETAILLE FRA SHINTO-TEMPLET I NIKKO.

og prædikede Kristendommen og med stort Held. Blandt de omvendte var Folk af alle Klasser. Der skete stort Frafald fra den ældgamle Shinto-Religion og fra Buddhismen. Men Kristendommens Væxt blev hastig brudt ved Portugisernes og Spaniernes og de senere ankomne Hollænderes gensidige Jalousi. Der blev Anarki i Landet. Lehnsherre kæmpede mod Lehnsherre, Klostrene blev Fæstninger og Munkene Soldater, indtil kraftige Shoguner kom til Magten og jagede hele Kleresiet ud. Enhver Japaner maatte aflægge sin Tro paa »den onde Lære«. Saa systematisk gik man tilværks, at Regeringens Udsendinge afsögte hvert Hus. Hvert Medlem af Familien, endogsaa de smaa Börn, maatte træde paa en Metalplade, hvorpaa den korsfæstede Kristus var afbildet. De, som ikke vilde det, led Döden efter forfærdelige Pinsler, og Japanerne fik mange Martyrer. I to Hundrede Aar var Japan derefter stænget for alle fremmede, og det blev endog forbudt Japanerne at bygge sögaaende Skibe, for at de ikke skulde komme i Beröring med andre Folkeslag og lokke dem til Landet. Kun Hollænderne, som havde stöttet Regeringen og traadt paa Korset, fik Lov til at drive Handel fra den lille Ö, Dechima, ved Nagasaki. Trods de blodige Forfölgelser holdt der sig til vore Dage enkelte kristne Menigheder i afsides Egne.

De berömteste Shoguner var Ieyasu og Jemitsu, hvis Templer i Nikko er Vidundere af gammel-japansk Arkitektur og Kunst. Det er deres Tids Japan, der stod gemt med sin Poesi-Verden, sit Ridderskab med dets fölsomme Ære, sin Harakiri og sine The-Ceremonier, sin Guldlak, sin Digtning og sin solfödte Mikado, til Amerika og Europa med Magt bröd Dören op.

Englænderen Lafcadio Hearn, Lektor

JAPANSK ADELSMAND FRA FÖR 1868.

ved Universitetet i Tokyo, en Mand som er blevet saa indtaget i Japan, at han er blevet japansk Borger, under Navnet Koizumi Yakumo, giver i en af sine ypperlige japanske Noveller et Billede af Opdragelsen i Riddertidens Japan, og det er vel værdt at reproducere det til Forstaaelse af de moderne Japanere, thi det er den Tids Opdragelse, der gjorde Japanerne skikkede til at före deres Land frelst gennem den store Omvæltning. Han fortæller om den unge Samurai: Fra den Stund han kunde forstaa, indskærpede man ham Pligten som Hovedsagen i Livet, Selvbeherskelsen som den förste Nödvendighed, Lidelse og Död som noget, der ikke kommer i Betragtning. De unge skulde vænnes til at se Blod. De blev taget med til Henrettelser og maatte ikke vise Tegn paa Sindsbevægelse. Naar de kom hjem maatte de spise Ris, blodfarvet i Saft. Man lod dem gaa ud til Retterstedet om Natten for bære et afhugget Hoved hjem. Drengens bedste Glæde skulde være legemlige Övelser, Bueskydning og Fægtning som Forberedelse til Krig. Han blev övet i Svömning og i Kunsten at sejle en Baad. Mellem Legemsövelserne studerede han kinesiske Klassikere. Föden var tarvelig og Klæderne grove. Haardför var han. Blev Hænderne om Vinteren for valne til at holde Tuschpenslen, dyppede han dem i Isvand, og blev Födderne kolde, löb han i Sneen, til de blev varme. Han lærte, paa hvilken Maade det lille Sværd ved hans Bælte skulde bruges, naar Æren fordrede, at han med et Öjebliks Varsel berövede sig selv Livet (Harakiri). — »Er det din Faders Hoved?» spurgte en Daimyo en Gang en Samurais' syvaarige Sön. Barnet forstod öjeblikkeligt, hvad Sagen drejede sig om. Det nyligt afhuggede Hoved, der blev sat foran ham, var *ikke* hans Faders. Man havde vildledet Daimyoen, og det var nödvendigt at befæste denne i Vildfarelsen. Drengen böjede sig da for Hovedet med ethvert Tegn paa Ærefrygt og Sorg og snittede sig selv op paa den lovbestemte Maade. Ligeoverfor dette blodige Bevis paa sönlig Ærefrygt forsvandt hver Skygge af Tvivl hos Daimyoen, og saaledes blev Drengens undvegne Fader sat istand til at udföre sin Flugt. Ihukommelsen af denne Dreng holdes endnu höjt i Ære baade i det japanske Drama og i de japanske Digte. — I religiös Henseende lærte den unge Samurai at ære de gamle Guder samt Forfædrenes Aander. Han kendte grundigt den kinesiske Morallære og den buddhistiske Filosofi og Tro. Men foruden dette lærte han, at Haabet om Belönning i Himlen og Frygten for Helvede kun er for de uvidende. Den overlegne Mand bör kun lade sig lede af Kjærlighed til det rette for dettes egen Skyld. Han

GAMMEL-JAPANSK ADELSBOLIG.

lærte Foragt for det lastefulde og Foragt for den Literatur, der henvender sig til Lidenskaberne. (Gengivet efter Johanne Münters Oversættelse.)

Da nu »de sorte Skibe» kom, og de kæmpemæssige, rödskæggede, grönöjede Fremmede, Amerikanere og Europæere, vilde tiltrodse sig Adgang, indsaa Shogunen, at Modstand var forgæves, og han gav efter. Men det uvidende Hof om Mikadoen, Skönaanderne og de lærde Mumier kendte intet til de fremmedes overvældende Magt; de vidste kun, at Japan var Gudernes Land, og de drömte kun om at genoplive det rigtige, ældgamle Japan. De rasede i Forbitrelse over de fremmedes Besmittelse af Gudernes Land, og til dem sluttede sig alle, der önskede at styrte Shogunens Parti for selv at komme til Magten. Efter blodige Kampe faldt Shogunen. I 1200 Aar havde Mikadoerne været hengemte i deres Helligdom, nu traadte Mikadoen atter i Spidsen for Regeringen. Det skete 1867—68. Skönaanderne jublede; nu skulde de fremmede jages ud. Det ægte, gamle Japan skulde stige frem i al sin Herlighed som det var, för den kinesiske Kultur kom ind. Buddhismen skulde vige for den ældgamle Shinto-Religion, saaledes som Shogunen havde maattet vige for Mikadoen. Men det gik helt anderledes. De snilde Fyrster af Choshu og Satsuma havde kun benyttet sig af Mikadohoffets Uvidenhed til at styrte Shogunatet. De var for kloge til at bekæmpe de fremmede. Der var kun een Redning: at lære de fremmedes Kunster saa hurtigt som muligt. Og da Adelen forstod, at det gjaldt Liv eller Död for Japan, kom de selv for at nedlægge deres Magt og Rigdom for Mikadoens Fod. Daimyoer, som havde hersket over Landsdele og Arméer, gjorde sig fattige paa een Dag. Og nu begyndte den vidunderligste Samfunds-

Forvandling, Menneskeheden nogensinde har været Vidne til. Forfatteren til »Things japanese» Prof. B. H. Chamberlain siger: Den, der lever i Japan og har oplevet Forvandlingen, föler sig overnaturlig gammel, thi her lever han i den allernyeste Tid i en Luft, der er fyldt med Tale om Bicycler og Baciller og Interesse-Sfærer, og dog kan han tydelig erindre Middelalderen.

Unge Japanere blev sendt ud for at lære i det fremmede, og de brugte ikke deres Rejsestipendium til Lysttur. Et hvert Land kender disse Elever, som arbejder indtil Overanstrængelse. Hvilket Land har kunnet udsende en saadan Hærskare af intelligente Pligtmennesker? Fremmede Lærere blev indkaldt. Englænderne skabte Flaaden, Tyskerne Arméen, Amerikanerne Skolevæsnet, Franskmændene Retsvæsnet. Der kom Telegraf, Postvæsen, Jærnbaner, Börs, Mönt, Titler, Ordner, Rigsdag med to Kamre, Fagforeninger, Striker, Udstillinger, betingede Straffedomme og traadlös Telegraf. Nu er der to Universiteter, talrige höjere Læreanstalter, ogsaa for Kvinder, Militær-Akademier, Navigationsskoler, Blinde- og Dövstumme-Instituter, Börnehaver. Bomuldsspinderier, Cementfabriker, Glasværker, Hatte-, Parasol-, Sæbe-, Uhr-, Cycle-, Fortepiano-Fabriker skyder frem som Paddehatte mellem Smælteovne og elektriske Værksteder. I vældige Vaabenfabriker laver de selv Kanoner og Geværer efter egne Modeller. Der er 30,000 Folkeskoler med 100,000 Lærere og 4½ Million Elever. Der er over 1,000 Mil Jærnbane med Spise- og Sovewaggoner. Den förste Avis udkom 1872, nu er der ca. 1,500 Aviser og Tidsskrifter. Jeg har liggende for mig den sidste officielle Aarsberetning fra det japanske Finants-Departement. Den er fuld af Vidnesbyrd om den vidunderlige Udvikling, der er sket i en Menneskealder. Statens Indkomst var 1867—68 33 Million Yen (1 Yen = 1 Kr. 86 Öre) mod 30 Mill. Udgift, i 1902—03 282 Mill. mod 281½ Mill. Udgifterne til Hæren var 1901—02 57 Mill. Yen. Flaadens ordinære Budget er paa ca. 20 Mill., men fra 1896 til 1902 er der givet Extrabevillinger til et Belöb af 220 Mill. At Omformningen til en moderne Stormagt ikke er billig, ses af Statsgælden. Den var 1870 5 Mill. 1902—03 var den 545 Mill. og dog har Japan faaet udbetalt fra 1897 til Dato omtrent 200 Mill. i Krigskades-Erstatning fra Kina. Det fremgaar af samme Aarsberetning, at Japan trods Krigen har Raad til at ofre ca. 1½ Mill. Kr. paa Udstillingen i St. Louis. Mikadoens Civilliste er paa 3 Mill. Yen. Telegrafstationernes Antal var 1902—03 2,200, og der expederedes ca. 18 Mill. Telegrammer. Telefonstationernes Antal er 318, Brevposthusenes 5,516 med 904 Mill. Sendinger.

Europa saae i den förste Tid med et skeptisk Smil paa den mærkelige Forvandling, men i 1894, da Japan viste sin militære Udvikling i Krigen med Kina, blev Smilet lidt anstrengt, og da Japan endelig, efter at have opnaaet Ligestilling med europæiske Magter ved nye Traktater, traadte i Alliance med det stolte England, maatte man forstaa det som en officiel Udnævnelse til virkelig Stormagt. — Aandrigheden med Japanerne, der er store i det smaa og smaa i det store, havde tabt sin Kurs.

Japan er kommet forud for Rusland og Grækenland, hvad Tidsregning angaar. Det er kommet forud for Danmark med Indforelsen af Metermaal. Det er kommet forud for Störstedelen af Europa i Indförelsen af Engelsk i Almueskolerne. Japan med sine unge Öjne har set flere Ting, som vi har været blinde for, og deriblandt det nödvendige i, at de mange Lande lærer et fælles

JAPANSK DAME I FESTDRAGT.

Verdenssprog, og Verdenssproget kan aldrig blive andet end Engelsk. Vil man forstaa det overvældende Arbejde, Japanerne har præsteret siden 1868, maa man bruge sin Fantasi og sætte sig ind i, hvor vanskeligt det er for et Folk at bryde med gamle, rodfæstede Traditioner, der staar med hellig Autoritet. Tænk paa, hvor vanskeligt det er for vore Folk at afskaffe et og andet, som har vundet Hævd, men som alle er enige i at ærgre sig over. Tænk paa, hvor vanskeligt det maa have været for Japaneren at faa nye Tal paa Timerne, andre Uger og Maaneder. Og tænk paa den Hjærnekraft, der kræves hos den japanske Ungdom, naar den ikke allene skal lære at læse og skrive japansk med japansk Alfabet, men ogsaa Kinesisk med de mange tusende kinesiske Tegn og dernæst europæisk Sprog med andre Bogstaver og med hel forskelligartet Bygning, Engelsk, hvis Ord ofte er uoversættelige paa japansk, fordi man savner de tilsvarende Begreber. Ikkedestomindre möder vi ofte Japanere, som klarer baade Engelsk, Tysk og Fransk.

Det er ganske almindeligt, at Folk taler om Japanernes Aberi. Det bör vi være lidt forsigtige med, thi der er Lande, hvor Aberiet florerer helt anderledes rigt, hvor Damerne sætter deres störste Ære i at være de förste til at anlægge de forrykte Kostumer, en spögefuld Pariser paabyder, og hvor Herrerne flagrer omkring med lange Redingote-Sköder og Tortur-Flipper istedetfor at befinde sig vel i en pyntelig Flanelsskjorte. Det store civile Japan har ikke indladt sig paa den Slags Daarskaber. Jeg har aldrig set en japansk Kvinde i europæisk Dragt paa nogen Gade i Japan, og selv ved officielle Selskaber, hvor alle Herrerne var i Uniform eller Kjole, har jeg set Ministerfruer i den nationale Kimono, der er Idealet af en Kvindedragt. Der var ganske vist en Tid, da Japanerne var saa forblændede af Europa, at de tog alt, hvad der bödes dem, da Regeringen forböd Ligbrænding, fordi den antog den for uciviliseret, og genindförte den, da den viste sig at være yderst moderne i Europa. Men den Tid er forbi. Nu er der ikke alene kommet en stærk Reaktion til Fordel for gammeljapanske Kunster, men man ser tillige ned paa Europa som noget affældigt i Forhold til Japan, Fremtidens Land, der skal före an i Politik og i Kultur, udvikle Videnskaben og — skabe en ny tidssvarende Religion.

Som Kinakrigen viste det, og som Krigen med Rusland nu viser det, er Japan paa Krigsvæsnets Omraade en Stormagt. De smaa og svagtbyggede Japanere elsker Krigens Æventyr og har altid elsket det. Deres Forfædre var ligesom vore Normanner en Skræk for de nærliggende Lande. Kineserne lod til Tider lange Kyststrækninger henligge udyrkede for at have et Læbælte mod dem. Vikingernes og Daimyoernes Efterkommere vil være et ypperligt Materiale for en Östens Napoleon. Nu som för opdrages Ungdommen fra den tidlige Barndom til Vaabenfærd. Skoledrengene excercerer og træneres ved Marchture, og i Sangtimerne lærer de Krigssange. Felthæren har 3 Aargange à 45,000 Mand, Felthærens Erstatningstropper 4 Aargange à 40,000, Landeværnet 5 Aargange à 30,000. Ved Indkaldelse af 9 Aargange af hjemsendt Mandskab kan der altsaa sendes i Felten ca. en halv Million Soldater, der har haft mindst 3 Aars aktiv Tjeneste. Hvad Flaaden angaar, da har den paa Grund af sin hurtige Tilblivelse, — alle de större Skibe er bygget i Löbet af de sidste 8 Aar — den store Fordel, som ældre Flaademagter savner, at være fuldt moderne og ensartet i Henseende til Fart og Udrustning. Panserskibene ligesom de fleste pansrede Krydsere er af ren engelsk Type. Flaaden tæller 7 Panserskibe (i alt 92,600 Tons) — de fire er over og omkring 15,000 Tons —, 8 pansrede Krydsere (74,300), 15 Krydsere (55,300), ialt 30 Skibe med 227,200 Tons, samt 58 sögaaende Torpedobaade, foruden ældre Skibe, Stationsskibe etc.

Stöttet til denne Krigsmagt vil Japan nu udnævne sig til Östens enevældige Hersker. Man behöver ikke at anstille Undersögelser om hvem, der var Skyld i Krigen, Rusland eller Japan. Thi Japan *vilde* have Krig, dels af Lyst til Krig dels af forfængelig Higen efter at vise Europa, hvad det duede til, dels og allermest for at hævde *Asien for Asiaterne* eller rettere Asien for Japan. Krigen med Kina var det förste Forsög. Det lykkedes ikke helt, omend Japan fik Lejlighed til at imponere Verden. Kina maatte give Afkald paa Overherredömmet over Korea, afstaa Halvöen Liao-tung og betale en rundelig Skadeserstatning, fordi det ingenting havde gjort. Men Rusland, Frankrig og Tyskland tvang Japan til at give Afkald paa Liao-tung, og Forbitrelsen heröver blev ikke mildnet ved, at Rusland selv tog Halvöen 1898. Som et lærerigt Tegn paa Voldsomheden i japanske Fölelser er det værdt at nævne, at ikke mindre end fyrretyve Officerer begik Harakiri efter alle Kunstens Regler, da Japan opgav Liao-tung. De kunde ikke overleve en saa stor Krænkelse af Fædrelandets Ære. Intet Under, at Japan fra det Öjeblik satte fuld Damp op for at kunne sige Europa Tak for sidst. De diplomatiske Anstrængelser gik ud paa at söge en stærk Allieret, og da England var fundet, var alt klart til Kamp. Hvor bevidst man rustede sig til Krig mod Rusland, kunde

BRO I TOKYO.

jeg konstatere under et Ophold i Japan for fire Aar siden. Aviserne var fyldte med Sammenligninger mellem Ruslands og Japans Styrke. Folk talte om Krigen som en Selvfölge, og Militær-Myndighederne havde detaillerede Planer for Bevægelserne og over Wladiwostoks Fæstningsanlæg. Japan har lært af Europa ogsaa den Kunst at finde smukke Motiver til Krig. Krigen mod Kina blev fört for at civilisere Kina og beskytte Koreas Uafhængighed. Denne Krig föres af lignende ædle Bevæggrunde for at sikre Kinas Uberörthed og Freden i Östen, og vi har jo alle læst om den Elskværdighed, Mikadoen har vist Kejseren af Korea ved at akreditere ham Marki Ito.

Japanerne vil sætte en Stopper for Europas videre Udvikling i Asien. De vil hævde en ny Monroe-Doctrin for Asien med sig selv som Centrum. Europæerne maa ikke tage flere Bid af Kina. Det skal være Japans egen Himmerigs-Mundfuld. Et af de ledende Tokyo-Blade har forlængst udtalt Tanken i fölgende Ord: »Kineserne er det slettest regerede Folk i Verden og som Fölge deraf det letteste at bringe under fremmed Herredömme. Desuden har Kineserne ikke som Franskmænd, Tyskere, Englændere eller Japanere nogen udpræget national Stolthed. Talleyrands Ord »Italien er kun et geografisk Navn» kan med större Ret anvendes paa Kina. Under Japans milde og civiliserede Regering vilde Kineserne snart indse, at de levede bedre saaledes end under deres gamle Herrer. De vilde snart se deres materielle Kaar forbedrede, og det vilde være nok til at tilfredsstille dem ... Kina er dömt til Undergang. Hvis ikke Japan tager det, saa tager Europa det. Skulde Kina blive Bytte for europæiske Stater, vilde Japans Stilling blive i höj Grad truet. Det er derfor Japans Mission som Opretholder af Freden i Östen ved förste Lejlighed at bringe Kina ind under den opgaaende Sols Flag.» Eller lad os höre et Stykke af en Tale, som den forhenværende japanske Udenrigsminister, Grev Okuma holdt: »De europæiske Magter viser allerede Symptomer paa Forfald, og det kommende Aarhundrede vil se deres Samfund rystede og deres Riger i Ruiner. Selv om dette ikke skulde ske, vil deres Kræfter være udtömte i mislykkede Kolonisations-Bestræbelser. Hvem er da i Stand til at blive deres Arvtagere uden Japanerne? Hvis vi sejrede over Kina, vilde vi være en af Verdens Hovedmagter, og ingen Magt vilde kunne indlade sig paa noget uden först at spörge os. Japan vilde være Europa jævnbyrdig som Repræsentant for Östens Racer.» (Efter Henry Norman: The far East.)

Denne Japanernes Storpolitik, som de nu er ifærd med at forsöge at realisere, er jo meget lovende for Europa. Man behöver ikke stor Fantasi for at tænke sig, hvad Kina vilde blive til under japansk Administration, naar de 400 Millioner gik sammen med Japans 50 Millioner. Det vilde blive en Krigsmagt og en Handelsmagt, som nok kunde göre det af med Europas Magtstilling. Det er den gule Fare, og den ligger ikke længere i det blaa. Det er en Fare, der existerer, saa længe et stærkt Japan existerer. Det er en Fare, der blev skabt, da Europa vækkede Japan med Kanonskud og gav det de förste Maskiner i Födselsdagspresent. Europas Stilling i Östen svækkes i samme Grad som Japan styrkes. Ingen europæisk Magt vil formaa at assimilere sig med Kina. Men muligvis vilde Japan formaa det.

Det er maaske forkert at tale om den gule *Fare*. Det er maaske smukkere og rigtigere at glæde sig til, at Kineserne skal naa den Udvikling og de Kaar, som Japanerne har naaet, og som de har ligesaa meget Krav paa som vi andre. Det lader til, at Englænderne ialfald tænker saa menneskeligt, siden de dækker Japanerne i Flanken. Men muligvis tænker England paa noget andet, nemlig paa det Faktum, at, naar to af Konkurrenterne ödelægger hinanden, bliver Trediemand kun saameget stærkere.

Det er ikke alene i Krigsvæsen, Japan har voxet sig til Stormagt; det er ogsaa blevet en Stormagt i Handel og Industri. Paa dette fredelige Omraade har Japan allerede haft betydningsfulde Sejre over Europæerne i Östen og forjaget dem fra mange Markeder. Fabrikerne arbejder med europæiske Maskiner, men Arbejdernes Lön er ikke europæisk. Normal-Lönnen er for en Mand ikke 50 Öre og for en Kvinde ikke 30 Öre daglig, og Normal-Arbejdstiden er 12 Timer med en samlet Spisetid paa 40 Minutter. De svenske Tændstikkeæsker, som bredte en Smule Kendskab til svensk Sprog dybt ind i Kina og Japan, er fortrængt af de japanske med de dekorative Billeder; dog holder det svenske Renommé sig endnu. Jeg har liggende en Æske Tændstikker fra Japan med fuldstændig Jönköpings-Udseende. Der staar det samme »Tända endast mot lådans plån», men underneden staar: Made in Tokyo. (De er forresten ikke nær saa gode som de svenske.) Japanske Stueuhre fortrænger alle andre i Östen. Lamper, Spejle Paraplyer, Glas, Porcellæn, Sæbe, Konserves, Straahatte og europæiske Dragter exporteres en masse. Nogle Tal af den japanske officielle Beretning er oplysende. Totalværdien af Omsætningen med fremmede Lande var i 1868 26 Mill. Yen, 1902 530 Mill. Theexporten havde 1873 en Værdi af 5 Mill. Yen, 1902 10½ Mill., Ris 1873 ½ Mill., nu 7 Mill., Raa Silke 5 Mill., nu 77 Mill., Bomuldsgarn 1890 2,000 Yen, nu 20 Mill., Cigaretter 1880 165 Yen, nu 2 Mill., Kul 1873 225,000 Yen, nu 17

Mill., Tændstikker 1878 20,000 Yen, nu 8 Mill. Der exporteredes i 1902 europæiske Paraplyer til en Værdi af 1 Mill. Yen, Maatter til 7 Mill., forskellige Silkevarer til 36 Mill. og Kobber til en Værdi af 10 Mill. De japanske Dampskibes Antal var 1870 35, 1901 1,395, Sejlskibenes Antal steg fra 46 til 4,000, og i dem er ikke medregnet de 20,000 Junker.

Man skulde efter alt dette kunne spaa Japan en smuk Fremtid, og dog er det umuligt at spaa noget for dette underlige Land. Den rivende Udvikling har ikke været helt naturlig. En roligere Væxt som Englands har sin Tryghed. Ingen ved, hvad der kan hænde i Japan. Det er indefra Farerne truer, hos Folket selv. I dette Land, der hviler paa levende Vulkaner, og hvor Jorden ingen Dag holder sig i Ro, har ogsaa Folket explosive Tilböjeligheder. Der er bestandig voldsom Uro i dets indre Politik. De gamle Adelslægter fortsætter deres traditionelle Rivalisering, der i tidligere Dage har fremkaldt saamange Revolutioner. Satsuma- og Choshu-Familien holder sammen og deler de vigtige Militær-Stillinger og Embeder mellem sig. Familierne Toza og Hizen higer efter at bemægtige sig Töjlerne. Et Demokrati af europæisk uddannede Borgersonner raser mod Adelsvælden, en særegen Klasse arbejdslöse Existenser er stedse parat til at lave Tumulter og begaa Voldshandlinger. Arbejder-Spörgsmaalet trænger sig frem, og bag alt dette er der Faren for en finansiel Misere, fremkaldt af Nationens Leven over Evne. I Rigsdagen har der været bestandig Strid, ulöselige Konflikter; Gang paa Gang er den bleven oplöst eller hjemsendt. Der er et politisk Kaos og en sammenpresset Lidenskab, som en skönne Dag under en ökonomisk eller politisk Krise kan sætte Samfundet i den störste Fare.

JAPANERINDER.

Der er kun een Person i Staten, for hvem alle böjer sig; det er Mikadoen. Men Japans Historie viser, hvorledes andre har kunnet benytte hans Autoritet, naar han ikke selv forstod det.

En anden stor Fare er Nationens utöjlelige Krigslyst og fantastiske Tro paa at kunne göre det umulige. Det er denne, der nu har fört Japan ind i en hazarderet Krig, som vistnok uundgaaeligt vil have de forfærdeligste Fölger for det Land, der mest af alt trængte til i Fred at sunde sig efter Omvæltningen. Ieyasu forböd Japanerne at bygge Skibe; hvem ved, hvad de forenede Stormagter kan forbyde, saafremt det skulde blive Japans Vane at sætte Östens Farvande i Utryghed og hæmme den Handel, der er Europæerne saa dyrebar. Faar Japanerne Lykken med sig i denne Krig, vil det spore dem til

H. K. H. PRINS VALDEMAR AF DANMARK OMGIVET AF JAPANSKE HONORATIORES (MARTS 1900).

den næste. Det er ikke deres Romanforfattere alene, der drömmer Æventyr om japanske Flaader paa Togt i Europas Farvande. Krigen, som de har begyndt mod Rusland i barnlig Tillid til deres Uovervindelighed og til Mikadoen som den himmelske Skytsaand, rummer, hvorledes den saa ender, en Fare for Japan, som ikke kan overskues.

* * *

Hvilke Fejl Japanerne end maatte have, — et er sikkert, man træffer intetsteds en umiddelbart mere tiltalende Befolkning. Altid milde og muntre Ansigter, aldrig et haardt Ord. Eder kendes ikke, og Börnene — de dejlige Blomsterbörn, som det vrimler med, — faar aldrig Bank. Jeg erindrer ikke at have set en fuld Mand i Japan eller den Slags raa Menneskedyr, man idelig möder hos os; derimod har jeg set Rikschakuskene (Rikschaen er det lille japanske Köretöj, der trækkes af en Mand) sidde og spille Kort med Blomsterbilleder og Verselinier. Hvad man ikke mindst glæder sig over i Japan, er Renligheden. Selv den fattigste tager mindst een Gang om Dagen sit kogvarme Bad. Paa dette Omraade er det os, der er Barbarer. Selv de »fine» Folk hos os anser ikke Foden for værdig til samme Omhu som Haanden, og den langt overvejende Del af vor Befolkning blev, saafremt den ikke mödte til Session, kun vasket to Gange, efter Födslen og efter Döden. Man anerkender det træffende i det ene af de tre Adjektiver, i hvilke Japanerne sammenfatter deres Dom om Europæere. svinske, dovne, overtroiske. Höfligheden i Japan er overvældende; naar to Madamer mödes, knixer de saa dybt og saa höjtideligt for hinanden, som om de hver for sig var et Madonna-Billede. Den japanske Tjener kalder sin Herres Hund Hr. Karo. Rikschakusken putter sit Tæppe om ens Födder, naar man

EN SIDE AF EN JAPANSK AVIS MED PORTRÆT AF H. K. H. PRINS VALDEMAR.

stiger tilhjuls, ligesaa omhyggeligt, som en Moder pakker sit Barn ind. Herren, som sidder ligeoverfor mig i Jærnbanekupéen i vatteret Silketoga, byder mig sin sirlige Madæske og The af en diminutiv Thepotte, som tilligemed de papirstynde Lerkopper og selve den varme The köbes ved Stationerne for en 10 Öre. Kommer man ind paa Gæstgivergaarden langt inde i Landet mellem yndige, sneklædte Bjærge, mellem ældgamle Kryptomerie-Lunde og springende Smaaelve, og man har meldt sin Ankomst pr. Telegram, staar Værten og hele hans Husstand opmarscheret udenfor, allesammen bukkende saa dybt,

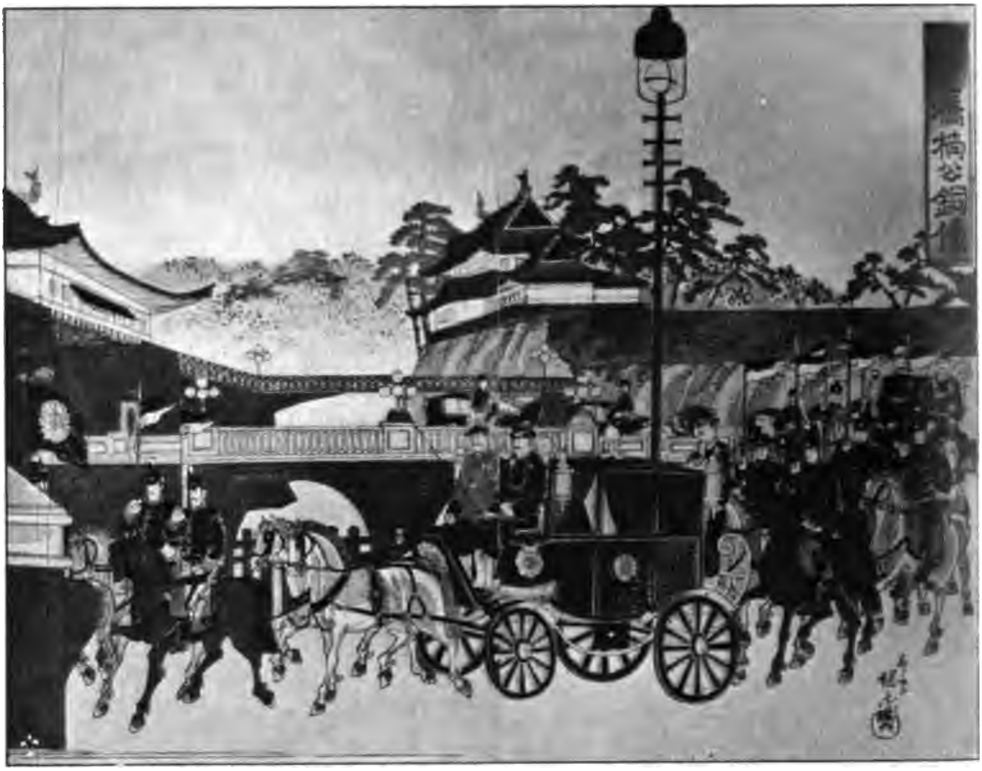

KEJSEREN AF JAPAN KÖRER UD FRA KEJSERPALADSET. JAPANSK GODTKÖBSBILLEDE.

som kun Östens Folk kan bukke, for at byde den fremmede hjærteligt velkommen. I den lille Spisestue, hvor Bordet og Rödvinen staar parat, er der ikke til at aande for Varmen fra den rödglödende Kakkelovn; Tjeneren gisper, og Transpirationen driver af ham; men man véd jo, at de fremmede er saa kuldskære. Beærer man Familien med et Besög, tager man sine Stövler af, sætter sig paa de blanke, fine Maatter, som paa een Gang er Gulv, Sofa og Seng, faar en lille Trækasse med et Par Glöder i Sand stillet ved Siden og beværtes med Saké (Risvin) og Cigaretter. Ved Morgenbadet overraskes man ved, at Musméerne, Tjenestepigerne, ugenert pusler omkring en, — i dette Badeland er man saa vant til det nögne, at man ikke lægger Mærke til det —, om Aftnen spörger Værten, om man nu i alle Maader har været tilfreds, og Elskværdigheden ender ikke, saaledes som det altfor ofte er Tilfældet, med Præsentationen af Regningen. Værten forærer mig til Afsked en Lakbakke, som jeg har beundret. Han har brugt den dagligt i 40 Aar; jeg bruger den dagligt; der er ikke en Ridse i den, og naar man holder den vandret ud for sig, opdager man et sindrigt Mönster af Krysantemumsblomster under Lakken. Men det ser kun den indviede.

Samme Elskværdighed, som er karakteristisk for det brede Folk, möder man i de höjeste Kredse. Er man til höjfornem Diplomat-Soirée, föler man sig i Frankrig. De unge Vicomter med sirlig Skilning i det blanke sorte Haar bærer Kjolen med Silkeopslag og et koket lille Orden med den naturligste Elegance. Men man hæfter sin Opmærksomhed mere paa de gamle Mi-

PALÆET, HVOR H. K. H. PRINS VALDEMAR BOEDE SOM MIKADOENS GÆST.

nistre og Diplomater med de markerede, snilde Ansigter. Det er jo disse Mænd, der i deres unge Dage sneg sig bort med de fremmede Skibe for at lære Europas Kunster og vendte tilbage for at udföre den store Omvæltning. Man tænker paa, hvor overvældende London maa have virket paa dem, og hvor haablöst det maatte forekomme dem at forvandle deres Riddersamfund til det, som det skulde blive. Der hörte overmenneskelig Energi til at udföre det; der krævedes den dumdristige Tro paa at kunne göre det umulige, som er Japans Styrke og — Svaghed. Disse Mænds Fædre bar de Rustninger, vi ser i vore Samlinger. De selv har baaret de to Sværd, det lille til Brug for sig selv, naar Æren fordrede det, det store til Brug mod Fjenderne. Deres Höflighed er udover den europæiske. Jeg aflagde Besög hos forskellige Ministre, men traf ikke Premierministren, Marechal Yamagata. Da jeg, efter at have besögt Marineminister Yamamoto og hos ham faaet en Mængde interessante Flaade-Oplysninger, vendte hjem til Hotellet, laa Premierministerens Kort paa mit Bord. Jeg modtog ogsaa Besög af en Redaktör og Dr. phil., der bragte mig til at forstaa, at Pressen er up to date, saavelsom alt andet her. Han önskede Oplysninger om Hs. kgl. Höjhed Prins Valdemar, som ombord paa Krydseren »Valkyrien» var kommen til Japan for at hilse paa Mikadoen. Han maatte endelig have Prinsens og Prinsessens Billeder og Autografer (og med japansk Höflighed maatte han endelig og absolut ogsaa have mit Portræt) til Brug for Bladet. Da han havde faaet, hvad han önskede, forlod han mig med Ti Tusind dybe Buk, og næste Dag tilstillede han mig Bladet med et udmærket Billede af Prins Valdemar, udfört i Stregtegning, og samtidig sendte han mig en af sine Böger, en Anthologi af europæiske Digtere.

Först ved Mikado-Paladsets Mure hörer den japanske Elskværdighed op. Her indenfor kommer ingen uvedkommende. Nærmer nogen sig, fælder Skild-

HAVEN VED PALÆET.

vagterne Bajonet med Fingeren ved Aftrækkeren. Men under Prins Valdemars Beskyttelse fik jeg dog baade Lejlighed til at se Mikadoen selv og noget af hans Omgivelser. Den nuværende Mikado levede i sin tidlige Ungdom ligesom Forgængerne gemt i Helligdommen uden nogensinde at se sit Folk eller sit Land, ja uden at turde betræde Jorden, thi den var ikke værdig til en saadan Ære. Stedtes i hin Tid en Adelsmand til Audiens, sad Solgudindens Ætling paa sin Trone, som forövrigt kun var en Madrats —, i et hvidt Silketelt bag et Forhæng, medens den tilsagte Adelsmand laa med Panden mod Gulvet i den anden Ende af Salen. Nu er der ganske vist sket en Forandring. Hans kejserlige Majestæt aabner Rigsdagen og har endog en eneste Gang været i Yokohama for at overvære et Væddelöb. Men saavidt jeg ved, har han aldrig endnu betraadt et af sine Krigsskibe. Hans Majestæt viser sig yderst sjældent for Folket, og alle, selv de mest skeptiske Radikale, anser ham eller lader ialfald som de anser ham for noget overmenneskeligt. Hans Navn *Mutsu-Hito* er ikke kendt af Folket. Kommende Slægter vil nævne ham som »Den himmelske Kejser» der herskede paa den og den Tid. Körer Mikadoen en enkelt Gang gennem Byen, maa ingen opholde sig i Husenes övre Etager, hvorfra de maatte kunne se ned paa ham; Gadens Folk staar urörligt stille, naar han körer forbi, og man forventer, at de har Takt nok til ikke at se paa ham.

Det Palæ, som er indrettet til Brug for de sjældne, fyrstelige Gæster fra Europa, og hvori Hs. kgl. Höjhed Prins Valdemar tog Ophold, ligger udenfor Mikado-Paladsets Mure. (Det blev opfört i Anledning af den nuværende russiske Kejsers Besög.) Den vældige Plads foran blev strængt bevogtet af Militær. Bagved laa en Have med Dværgtræer og Damme, anlagt efter den sær-

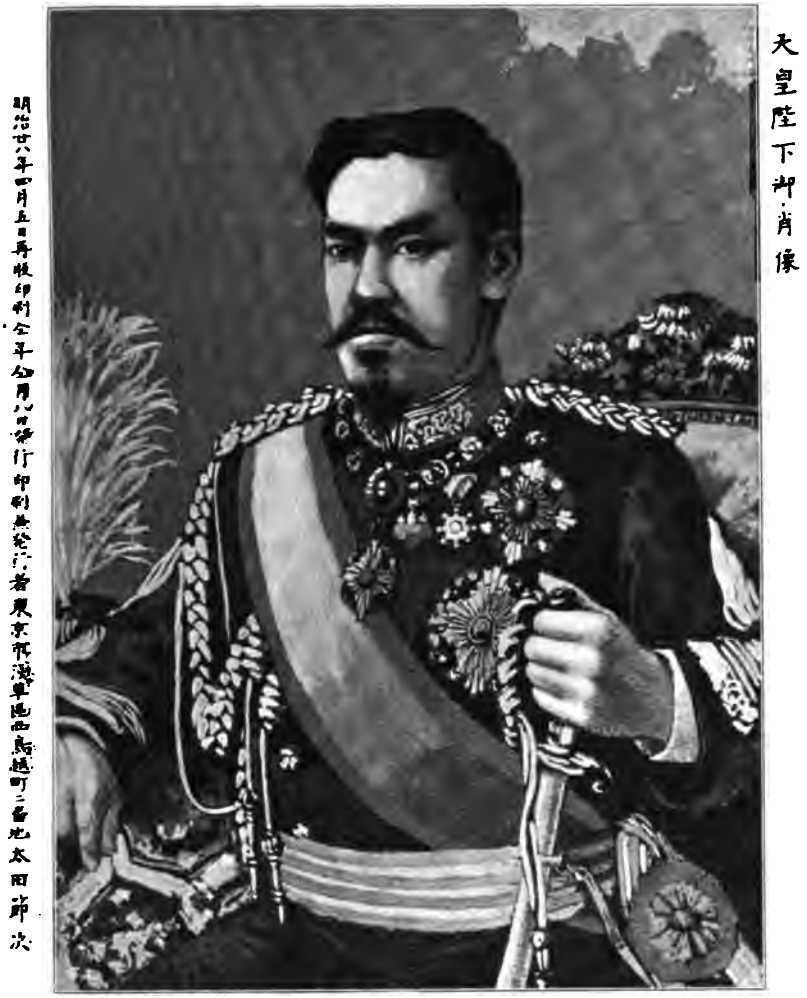
天皇陛下御肖像
明治廿八年四月五日再版印刷仝年仝月八日發行印刷兼發行者東京府淺草區西鳥越町二番地太田節次

MUTSO-HITO, KEJSER AF JAPAN. JAPANSK GODTKÖBSBILLEDE.

lig japanske Havekunst, som er uddybet fra Slægt til Slægt og har sit specielle Ordforraad, ligesaa righoldigt som Lægevidenskabens. Selve Palæet er en luftig europæisk Villa med talrige japanske Udbygninger for det kejserlige Tjenerskab. De fyrstelige Værelser er naturligvis kostbart udstyrede og med den fineste Smag. Blandt de japanske Kuriositeter fængsles man mest af de bekendte hundredaarige Frugttræer, der er holdt nede i en Alens Höjde, og hvis blomsterfyldte Grene er böjede ind i Former bestemte af traditionelle, haarfine Linieregler. Muligvis er de skönne Blomsterbuketter i Værelserne ligeledes ordnede efter den gamle Buket-Bindings-Videnskab, saaledes at de i deres stumme Sprog siger mange artige og poetiske Ting. I dette Palæ vilde Mikadoen indfinde sig for at göre Genvisit. Det var med megen Spænding, vi afventede det Öjeblik, da vi skulde stedes for den vidunderlige Person, hvem Hovedæren for Japans Forvandling tilskrives. Det har altid forekommet mig umuligt, at Mikadoen, der har faaet samme Opdragelse som hans 123 Forgængere bag

KEJSERINDEN AF JAPAN.

nedrullede Gardiner, aldrig havde lært et europæisk Ord, aldrig set et Krigsskib, pludselig skulde bryde ud af sit Skjul for at bestille Torpedobaade og Telegrafkabler. Var det mon ikke nu som för, de mægtigste Adelsmænd, der handlede i hans Navn? Det var vel værdt at læse i hans Ansigt og höre hans Tale. Det var vel værdt at se Solgudindens Ætling, hvis Forfædre efter de japanske Historieskriveres Mikado-Række havde regeret over Landet i 2,600 Aar, men som i hvert Tilfælde kunde se ned paa alle Europas Fyrster som Parvenuer.

Saa löd der Kommando-Raab udenfor. En Rytter kom sprængende i Exstase med en röd Silkefane, hvori den gyldne, kejserlige Krysantemum glimtede. Soldaterne præsenterede. De fire guldbroderede Lakajer ved Dören blegnede af Sindsbevægelse. Den kejserlige Ekvipage rullede frem. Bag det buede Spejlglas saa man et Glimt af en Uniform og ligeoverfor denne Ceremonimesteren med Öjnene hæftede til Vognbunden. Da Prins Valdemar havde modtaget Mikadoen og talt med Hs. kejserlige Majestæt en lille Tid i det tilstödende Værelse, blev Dören lukket op for de Herrer, der skulde have den sjældne Ære at forestilles for Japans Hersker. Vi kom ind, stillede os i Række og bukkede. Hs. Majestæt stod i Stuens Baggrund, iført en Uniform, der lignede det franske Artilleries, sort Snorefrakke med Ordensstjærne, Sabel ved Siden, röde Benklæder og hvide Handsker. Han stod ubevægelig, med Taaspidserne efter japansk Etikette lidt indefter. Han lignede ikke de Fotografier, man kan köbe i Handlen. De er aabenbart tagne efter minutiöst malede Billeder. Det blodrige Ansigt havde et meget barskt, alvorligt Udtryk. I de stærkt skaarne Træk saa man en oprindeligere, kraftigere, japansk Type. Overskæget var tykt og graaspængt, Fuldskæget tyndt Ceremonimesteren oplæste med hörlig Ærefrygt for sin kejserlige Herre vore Navne et efter et, medens vi enkeltvis traadte frem for Majestæten. Han skænkede os tilsyneladende ikke nogensomhelst Interesse. Man fik nærmest det Indtryk, at Ceremonien ikke behagede ham, og at han ikke heller befandt sig vel ved Uniformen, der dog ligesom Handsker og Stövler var syet saare rigelig. Forfædrenes tusindaarige Isolation som Guder i et Tempels Allerhelligste syntes at have sat sig Spor i den nuværende Mikadoes höjst unærmelige Væsen. Hs. Majestæt henvendte intet Ord til os Det gamle Forhæng var, usynligt, endnu tilstede mellem Solgudindens Sön og de almindelige dödelige. Da nogle Sekunder var forlöbne, gav Prins Valdemar os Tegn til Afsked, og vi trak os bukkende tilbage. Selv om vi ikke hörte

MIKADOENS PALADS.

Mikadoens Röst, var alene det, at han havde tilladt os at blive forestillede, en kejserlig Naade, som vi mindes med Taknemmelighed.

Enkelte af Prinsens Fölge fik atter ved Galla-Middagen i Mikado-Paladset Lejlighed til at se Mikadoen paa nært Hold. Paladset ligger indenfor brede Grave og gamle vældige Stenvolde, der i sin Tid skærmede Shogunens Borg. Kejserens Daglig-Værelser skal være ganske tarvelige som Menigmands. Hs. Majestæt sover efter Sigende paa Gulvet, lever ganske efter japansk Skik og gaar klædt i den japanske Kaabe. Modtagelsessalene er derimod meget kostbart udstyrede med Silkebrokades Tapeter, Gulve i Træmosaik, og navnlig er Loftene prægtige med deres Cloisonné-Kasetter fyldte af fantastiske Fugle og Blomster indrammede i röd Lak med Bronceornamenter. Dörene mellem Salene er af forgyldt Bronce med slebne Ruder. Der er indlagt elektrisk Lys, men det behagede ikke Mikadoen, hvorfor det nu erstattes af tusinde Lys i Kroner og Kandelabre. Ved Galla-Middagen var ogsaa Kejserinden tilstede, i nedringet europæisk Dragt ligesom Hoffets Damer og med pragtfuld Diamant-Krone. Retterne og Vinene var udsögt europæiske, og Servicen var vidunderligt Sölvarbejde. Ved hver Kuvert stod der en Sölvgenstand, som Gæsten bragte med sig hjem som Souvenir. Heller ikke ved denne Lejlighed var det let at faa noget dybere Indtryk af Mikadoens Personlighed, da Hs. Majestæt næsten udelukkende underholdt sig med sin kongelige Gæst og indskrænkede sig til at række de andre Haanden. Den officielle Skaal udbragte Kejseren ved Tolken, en af de allerfornemste Adelsmænd, blandt hvilke denneÆrespost gaar paa Tur.

KASPAR OCH BALTHASAR.

Af MARIA JOUVIN.

KASPAR och Balthasar hette tvenne bröder, som båda älskade samma flicka.

När de fingo visshet om detta, skildes de åt. De flyttade ej bort från gården där de bodde, fädernegården, men de delade den emellan sig. Förut hade de haft allt gemensamt; de hade ätit vid samma bord, sofvit i samma rum, plöjt jorden, sått och skurit skörden tillsammans, skött kreaturen och klippt fåren — allt hade de delat, både arbete och hvila. Man hade aldrig sett den ena utan att också se den andra; och man hade kallat dem tvillingbröderna.

Nu var det slut.

De hade ej skilts åt i ondska eller i vrede; det var endast det, att sedan vissheten blifvit dem klar, kunde det ej längre förbli vid det gamla, och de kunde ej längre vara tillsamman.

Och de skildes åt och delade allt; delade hästarna i stallet och hafren i hafrelåren, vårutsädet och vinterpotatisen, redskap och verktyg, oxar och kor, får och getter, allt — äfven sådant som hade obetydligt eller intet värde, såsom gamla rostiga hästbetsel från soldatrotetiden och några halfmultna bastmattor, som legat bortglömda bakom en uthusvägg.

Och till slut delade de äfven huset, som de bodde uti, delade det i hvar sin hälft, ref upp en stor bresch i dess midt, högg upp en bred gata tvärs igenom det.

Och vägfarande, som foro fram den vägen, betraktade förvånade och nyfikna denna portgång, som öppnade sina nytimrade väggar tvärs igenom ett gammalt hus. Och man förundrade sig och talade om det — och blef van vid det och glömde det.

Men vägen, som gick förbi de bägge brödernas gård, var allfarväg och gick till närmaste stad, och det hände därför att flickan, som de båda älskade, ofta nog for där förbi.

Båda visste detta, och båda ville göra sin del af den fäderneärfda gården så tilldragande som möjligt.

Och Kaspar målade sin hälft af det gamla huset i lysande rödt och skaffade smidesjärnsornament från den närbelägna staden och satte kring de gröna fönsterluckorna — lade också mycket an på att göra den äng, som var på hans sida utefter vägen, så vidsträckt och saftig som möjligt; och här betade han sina bästa hästar, och på ängslyckan bredvid de nordfrisiska korna och palmyragetterna.

Balthasar målade äfven sin del af

huset, men i en bleknad, skär färgton; han hämtade ej några smidesornament från staden, men satte i djuprödt färgade glas öfver den lilla dörren, som han låtit öppna åt vägen. Och som han hade sinne för trädgårdskonst och gårdens gamla förfallna trädgård — som ingen förut haft tid att sköta om — nu fallit på hans lott, så beslöt han att uppodla den. Och här vistades han hela dagarna, planterade, sådde, kultiverade.

Och där förr endast vuxit kryddväxter för köket och ogenomträngliga hallon- och hagtornsnår, där såg man snart finklippta häckar och snörräta gångar, långa sängar af röda och hvita löfkojor; och en stolt rad af högväxta stamrosor lyfte hvarje morgon de härligaste blommor mot den glödande högsommarsolen. Men under de ljusa sommarnätterna låg Balthasar ofta vaken, ängsligt lyssnande till Kaspars hästar, som slitit sig och stodo i gången mellan de båda hushalfvorna, vrenskades och betos och slogo med järnskodda hofvar sönder träfodret.

*

När höstplöjningen började, gick Kaspar ensam bakom plogen; han körde med sina två röda fuxar och började plöjningen i en bestämd, rak och som med knif skuren fåra, just där skiljogränsen af egendomen blifvit bestämd. Han plöjde säkert och fort, med stolthet och kraft —, liksom i glädje öfver ensamheten; och de röda fingo dubbla hafreransoner morgon och afton, och om middagarna bytte han ut dem mot de blackiga oxarna, hvilkas fäll sken tät och jämn som blankaste sammet. Han plöjde från tidigaste gryning ända in i mörkaste skymning; på tredje dagens afton låg också hans del af åkermarken färdigplöjd.

Då tog Kaspar de bästa helgdagskläderna på sig, ty det var lördagskväll, och gick upp på närmaste höjd för att på afstånd betrakta det kraftiga dagakarlsarbetet, som han ensam hade utfört. Och det var ett godt arbete, det tyckte han också själf och öfverfor den nyplöjda jorden med gillande blickar; som dragna efter linjal gingo plöjslorna fram och åter mellan dikeskanterna och de gröna ängslyckorna, på hvilka den brokiga boskapen dåsigt idislade i aftonsvalkans lugn, och Kaspar kände sig öfverbelåten med den nyplöjda, feta jorden, som bredde ut sig och ångade under aftonens kyliga dimma, öfverbelåten med de grästäckta ängarna och med den frodiga, välskötta boskapen, som rundt om sökte hvila i det daggvåta gräset.

Men det var med misslynt och mulen min han såg öfver till Balthasars oplöjda åkrar och oslagna gräsvallar, där hästarna och nötkreaturen gingo till buken i det höga gräset. Och med mulen och betänksam panna steg Kaspar ned från höjden och gick in i huset för att för husfolket läsa en kärnbit ur Scrivers huspostilla.

Det var helgdagsafton.

*

Hvarje kväll, då Kaspar slutat arbetet för dagen, gick han upp på den lilla höjden för att öfverskåda broderns och sina egna ägor, och hvarje gång han gick ned därifrån, bar hans panna allt djupare veck, blef draget kring munnen allt misslyntare och betänkligare.

Och det blef honom till slut allt mera olidligt att gå och se på, hur en gammal, bördig och gifvande jord vansköttes.

På hans egen sida var allt lif, arbete och rörelse så lång dagen var; där borta på andra sidan däremot allt rent utaf som om det varit utdödt; ingen arbetade, ingen syntes till.

Efter ett par månader var också boskapen så godt som försvunnen från Balthasars ägor och inskränkte sig blott till ett par små kulliga, röda kor, som utan tillsyn gingo omkring på fälten; och af hästarna syntes blott den gamle vallacken gå kvar, tjudrad vid utkanten af trädgården.

Och när den första snön föll, föll den på Balthasars sida endast öfver hårda trädor och ruggiga stubbåkrar; men på Kaspars sida stod vårsäden redan handshög, och bakom uthusbyggnader och skjul reste sig väldiga pyramider af stackadt hö och stackad halm.

Men när det värsta höstarbetet var öfver, begaf Kaspar sig bort från gården och lämnade alltsammans i händerna på fördrängen och gaf sig i väg till en utgård för att jaga och hugga timmer; han stod ej längre ut med att gå och se på vanskötseln och otrefnaden från Balthasars sida.

*

Balthasar hade verkligen sålt bort sin del af kreatursbesättningen. Brukandet af jorden, liksom självfva gårdsbruket, blef honom alldeles likgiltigt, då han skulle sköta det på egen hand, han hade aldrig haft sinne för jordbruk, och när skilsmässan från brodern inträffade, ansåg han sig helt och hållet löst från det gamla arbetet. För öfrigt försvann så godt som allt för tanken att nå henne, som de båda ville äga, och hon hade själf öfver nog af hvad som hörde till ett välskött och rikt jordagods. Hvarför skulle då Balthasar gå och slafva med ett arbete, som hans sinne aldrig trifvits med?

Men under den tid, som skilde de båda bröderna åt, träffade de ej heller henne, som de älskade; de sågo henne väl, när hon for vägen fram, som strök förbi gården, men båda undveko sorgfälligt gillen och gästabud och andra ställen, där de kunde träffa henne och således äfven träffa hvarandra.

*

Tiden led. Året närmade sig allt mer och mer Lucia-dagen, hennes dag, som de båda älskade.

Snö och köld hade för länge sedan drifvit Balthasar från trädgården och hade tvingat Kaspar att återvända från utgården. Allt färre färdemän syntes på vägar och stigar, och som Kaspars och Balthasars gård låg vid utkanten af socknen och för sig själf och ensam och de båda bröderna envist höllo sig afskilda från folk och hvarken kommo till kyrka eller marknader, så visste de litet eller intet om hvad som tilldrog sig under denna underliga tid.

Sedan frost och snö tvingat Balthasar att öfverge trädgården, hade han stängt sig inne i den lilla blåa kammaren på gården, och den gamla pigan, som följt honom i bytet, fick bära in måltiderna till honom. Till långt in på nätterna såg man ljus lysa genom de utskurna tulpanerna på fönsterluckorna, och där inne ifrån hördes en svarfstols surr och gnisslande tramp så godt som dygnet om.

Den aftonen Kaspar återvände från utgården och skidande gled fram ur det tunga skogsmörkret, som äfven låg och hängde öfver gården, lyste de utskurna tulpanerna på Balthasars fönsterluckor också emot honom redan i skogsbrynet — och äfven nu i mörkret undvek han att gina vägen med att sneddande åka tvärs öfver Balthasars snöhöljda trädor. Men då han hade åkt öfver de egna fältens snövidder och kom tätt in på gården och såg stamrosorna i Balthasars trädgård stå kappraka och öfversnöade, bortglömda och kvarbunda vid sina käppar, stack det underligt till i hans bröst, och uttröttad som han var, vände han tvärt och flög åter tillbaka öfver det vida snöhafvet för att på en lång omväg och från annat håll nå gården.

Och medan Balthasar den natten svarfvade och svarfvade där inne i den blå kammarens hemlighetsfullhet, dit endast den gamla pigan insläpptes, låg Kaspar den och många andra nätter vaken och stirrade med förgrämda ögon in i mörkret, medan han lyssnade till svarfstolens dofva surr, hvilket som en stor humla kom honom till mötes från andra sidan väggen. Han tänkte och tänkte; och han tänkte mera i dessa nätter med svarfstolens surr invid sitt öra, än han förmått tänka under månader därborta i utgårdens ödsliga ensamhet och i skogsnattens tunga stillhet. Men den natten till Lucia-dagen tycktes han dock ha tänkt slut och tycktes ha kommit på det klara med att tiden nu borde vara inne för ett frieri, här var ju ingenting att vänta på längre. Men han hade äfven bestämt, att något annat skulle ske; Kaspar och Balthasar skulle ej längre på detta vis gå skilda vägar för en kvinnas skull. Nu var det nog; hon kunde i alla fall ej taga mer än den ene af dem, det fick man finna sig uti. Hvem af dem hon än vrok, hade han ju alltid tillräckligt af lifvets nödtorft att på annan plats börja på nytt, men till dess afgörandet och domen gått öfver dem, borde de dock ej ha skilts åt utan varit samman som bröder. Som det varit under dessa många månader hade det varit en dumhet.

Kaspar steg den morgonen upp långt före daggryningen, medan stjärneskenet låg gnistrande öfver fältens och åkrarnas snö. Han tog på sig sina bästa kläder och satte ett styft stärkbröst under västen; men han nekade att dricka kaffet, som man bjöd honom, och drack i stället en skopa kallt vatten.

När han kom ut på förstugutrappan och de lysande tulpanblommorna från Balthasars fönster med detsamma stack sitt röda ljus i hans ögon, tvärstannade han, men ögonblicket efter gick han med långa steg öfver gården, och utan att knacka steg han in i Balthasars kök, där den gamla pigan i den tidiga morgontimmen höll på och kokade kaffe.

Hon stirrade på honom; så sade hon blott:

— I den blå kammaren får ingen komma.

Kaspar steg med långa steg förbi henne tvärs öfver rummet och ut i en liten stenförstuga, där man tydligt hörde svarfstolssurret på andra sidan en dörr.

Kaspars händer sökte låset; dörren var stängd. Han grep då hårdt kring dörrvredet, och med ett starkt och kvickt ryck flög dörren upp, och de gamla bräckta låsdelarna med en del af trävirket föllo till golfvet.

De båda bröderna sågo på hvarandra, Kaspar på Balthasar, Balthasar på Kaspar.

Kaspar hade genom det friska utelifvet i skog och mark blott blifvit sundare och starkare; bröstet hade blifvit bredare, rösten djupare och blicken klarare.

Men den blåa kammaren — hvarifrån man alla dar och alla tider på dygnet hört svarfstolens oaflåtliga surr — hade blekt Balthasars kind, tryckt ihop hans bröst och gjort hans blick blek och matt.

De båda bröderna sågo på hvarandra i taklampans matta sken.

— *Ovänner* — blefvo vi inte för hennes skull, sade Kaspar, medan hans blick ihärdigt granskade Balthasars magra ansikte —, men hon skilde oss åt, och vi delade och styckade gården för hennes skull. Men skola vi skiljas på allvar, så låt det då först ske, sedan hon sagt hvilken hon vill ha utaf oss, och må då den försmådde lämna gården för alltid. Intill detta hade skett, borde vi ha hållit tillsamman som alltid förut; som det nu varit, har det varit en dumhet.

Balthasar stod och vände ett af svarfjärnen mellan sina händer, medan hans bleka blick irrade omkring i den lilla kammaren, där en rad af små dörrar till små blåmålade skåp, infällda i själfva väggarna, löpte panelen rundt. Men han svarade intet.

— Inte kunna vi gå längre på detta vis för en kvinnas skull, fortfor Kaspar. Det är Lucia-dagen i dag, låt oss därför i dag gå till henne och fråga henne, hvem af oss hon har fäst sig djupast vid, och må den andre så i frid och med ett godt farväl draga bort härifrån.

— Ja, det är Lucia-dagen i dag, svarade Balthasar ändtligen, och jag hade också tänkt mig dit bort i dag, men jag hade tänkt mig, att allt detta skulle tillgå på annat vis än som nu kommer att ske, fortsatte han halfhviskande. Du har likväl rätt uti hvad du sagt, Kaspar; och detta är helt visst det bästa och rättaste sättet.

Och efter en stund sade han åter sakta:

— Jag har ej haft godt af att gå här ensam — —

Kaspar suckade tungt.

— Låt oss därför gå till henne i dag, så att hon må få välja mellan oss.

— Ja — det blir ju det enda bästa, mumlade Balthasar, under det han åter började trampa fart i svarfstolen.

*

När det blef åkljust, stod en lätt fjädervagn, förspänd med Kaspars båda fuxar, i gången mellan husen och väntade. Kaspar satt redan i vagnen, och löst bunden bredvid hans sida dansade en vacker unghäst med eldiga rörelser. Det var ett föl, som Kaspar med stor omsorg födt upp, en ung och liflig fux med stark bringa och snabba fötter. En gåfva som han ville förära Lucia. — —

Om en stund kom också Balthasar ut och hoppade upp i vagnen. Öfver hans arm låg ett underligt föremål kastadt, ett förhänge bestående af tusentals små, olikfärgade träkulor, uppträdda på snören och sammanfogade till ett helt, — den blåa kammarens hemlighet, Balthasars gåfva till Lucia — alla dessa små kulor, som under nätter och dagar svarfvats och färgats och förgyllts och med stort tålamod uppträdts på fina snören, för att, sedan det förenats till ett helt, täcka dörröppningen till Lucias kammare.

Kaspar kastade en hastig blick på den brokiga tingesten, som af Balthasar med stor omsorg nedlades på vagnsbotten, fattade tömmarna, slog en klatsch med piskan; och vagnen rullade bort.

* * *

Högt uppe på en backe, med dalen under sig och skog och sjö och berg och vidder rundt omkring, låg en ensam gård, en lång, ljusröd tegelstenslänga med en rad blanka fönster, glimmande af ljus i den tidiga morgonen.

Det hade nästan varit dager, men det mulnade, och mörkret föll igen och gryningen dröjde.

*

Kaspar och Balthasar tycktes vara de första gäster, som kommo till gårds så tidigt.

Det hade snöat under natten, och sida vid sida gingo de öfver gården genom den nyfallna snön. En hög eldflamma stod öfver skorstenen och regnade en kvast af gnistor öfver snön på taket, och det doftade kokande kaffe ända ut på gården.

Hand i hand trädde Kaspar och Balthasar genom förstugan in i köket.

Framför spiselmuren stod en högrest kvinna och aktade på kaffepannan, som kokade öfver elden. Hon stod högbarmad och rak invid spiseln och såg med svarta, vidgade pupiller och djup glans i blicken in i elden, mot hvilken ögonen lyste som stjärnor.

— Är sådant folk ute och går, sade hon, i det hon till hälften vände sig mot dörren, så att de sågo hennes ansiktes värme.

— Det var sällsynt och rart främmande — —, men stig då fram och sitt ned!

Tvärs öfver rummet stod ett långt bord med skinande hvit duk och med en rad koppar och fat mellan höga staplar af bakverk och kakor.

— Stig då fram och sitt ned!

Kaspar och Balthasar stirrade på henne, som de ej sett på månader, och båda framstötte på samma gång, som med en röst — — Vi skulle gratulera dig — —

Lucia log öfver hela det varma ansiktet. — Och båda satte sig på samma gång och på samma bänk tätt invid bordet, tätt invid hvarandra; och på en gång sträckte de båda händerna efter de rykande kaffekopparna hon bjöd dem.

Och båda stirrade oafvändt efter henne. Hon syntes dem grannare än någonsin, högre, finare, smärtare, ögonens svärta djupare, fuktigare, kindens rodnad hetare.

De rörde och rörde i de rykande kopparna. — Genom fönstren strålade ännu de sista stjärnornas bleknande sken, ungfålen och de gamla fuxarna vrenskades och stampade där ute i snön, elden steg i höga dånande flammor upp genom skorstenen.

Lucia fyllde en jättestor kopparkokare med vatten, lade nya kubbar på elden; hon talade också till dem, men på ett eget inåtvändt sätt, gick som i en annan, inre värld. Bröstet höjde och sänkte sig i fasta, djupa andedrag, ett hemlighetsfullt leende dröjde kring de röda läpparna, flög fram och åter öfver kindens gropar, lekte skälmskt kring de långa, svarta ögonhåren, som skuggade kindens heta rodnad.

Genom den på glänt stående dörren till nästa rum såg man äfven ljussken öfver en hvit duk. Någon rörde sig där inne — tycktes kläda sig — och en skugga gled då och då öfver den ljusa tapeten framför dörröppningen.

Balthasars och Kaspars blickar häftades slutligen vid denna skugga, som på ett bestämdt sätt och med vissa mellanrum rörde sig fram och åter öfver tapeten i det inre rummet, och deras ögon blefvo som hypnotiserade däraf — och de kunde till slut ej ta blickarna därifrån.

Men i deras sinne brände och jäste det, som de båda ville säga, och medan deras ögon sögo sig fast vid skuggan, som rörde sig upp och ner öfver väggen, svällde orden fram på deras läppar. Men i samma ögonblick som deras mun öppnade sig för att tala, sköts dörren upp till det andra rummet, och en lång och ljus man kom ut i köket. Några sekunder stod han med handen öfver dörrlåset, så vände han sig mot Lucia och smålog, gick bort till henne och drog henne intill sig.

Så stodo de båda en stund varmt belysta af det röda eldskenet, och Lucia såg ömt småleende in i mannens ljusa ansikte; så nickade hon till de båda vid bordet.

— Ja, detta är Dominiko — honom kännen I väl, och förra söndan lystes det ut för oss; det är Kaspar och Balthasar, — Dominiko.

Kaspar och Balthasar sågo den höge, ljuse mannen komma bort till dem och kände hans kraftiga, varma hand skaka deras viljelösa händer, som hvilade mot bordet.

— Så var det bra ni kom, sade Dominiko med ett ljust småleende. — Vi ha haft bud borta hos er om bröllopet, men ingen af er träffades.

Det var som om Kaspar och Balthasar flyttat sig närmare hvarandra, och de kände kylan i hvarandras händer, där de hvilade mot den hvita bordduken.

Och Balthasars blick sänkte sig mot golfvet; han uthärdade ej att se den strålande elden, som brann i Lucias ögon.

Men Kaspar såg länge och fast på de båda, som stodo framför honom i eldskenet; han teg länge. — Kanske drog förbi hans inre syn hemgårdens obrukade trädor — det sönderrifna huset — de bortsålda kreaturen. — Kanske såg han också de bördiga milsvida åkrarne kring Lucias gård, de vida grässlätterna, där intet plogjärn ännu gått fram och som om somrarna gaf det ypperligaste hästbete, — kanske såg han de djupa, fiskrika sjöarna och de höga torfstaplarna kring de utgräfda myrarna. Och han drog för ett ögonblick handen på bordet till sig, men i nästa stund hvilade den fast öfver Balthasars, och han sade med ett djupt andedrag —

— Ja, så få vi då gratulera dig, Lucia — och på ditt bröllop vilja vi ju också gärna komma.

Och från Balthasar kom det lågt och stilla — —

— Ja — på ditt bröllop vilja vi gärna komma — — —

— Jag hade ju också en gåfva med mig till dig, fortfor Kaspar efter en stunds eftersinnade; nå, jag hade ju med den menat något på ett helt annat vis — han hade rest sig upp —, men nu skall du i alla fall taga den och behålla den.

— Vi säga väl ett stort tack då, Dominiko. Lucia och Dominiko fattade hvarandras händer och kommo fram till de båda bröderna.

Fyra par ögon sågo in i hvarandra, hand och hand möttes. En stund var det tyst; så sade Dominiko:

— Ja, så säga vi två då ett stort och vackert tack.

De fyra händerna släppte hvarandra åter, man såg en stund tyst på hvarandra, så gingo Kaspar och Balthasar långsamt mot dörren. Där vände de sig och sågo ännu en gång in i Lucias varma ansikte, nickade så allvarsamt till henne och gingo ut.

Dominiko följde dem för att ta emot unghästen, som hade trampat en vid halfcirkel omkring fuxarna i snön. Han blef en stund stående med grimskaftet öfver armen, medan han långsamt strök snön från den ena hjulringen, och det ljusa ansiktet log:

— Den som är tidigt ute kommer alltid först fram, sade han —

Kaspar såg på honom.

— Åja, — vi ha också kommit tids nog vi — Balthasar och jag —, tidigare borde vi inte ha kommit.

— Ja, bäst som sker, log den ljuse Dominiko — — —

— Nu går solen upp. — Balthasar satt redan i åkdonet. Hans bleka ansikte var öfvergjutet af purpurströmmen, som mellan de tunga gryningsmolnen rann fram öfver snön. — — —

Lucia hade kommit ut på trappan, äfven hon kringfluten af purpurfloden — och hennes höga, klara röst ropade ut till dem —

— En så'n gåfva — en så'n gåfva. —

Kaspar satte sig upp, fuxarna kastade ifrigt upp snö med framfötterna, unghästen stegrade sig, kringhvärfvande sig och Dominiko med moln af rosenfärgad snö, piskan klatschade med små korta, afbrutna smällar. — — —

Kaspar och Balthasars vagn rullade bort utefter vägen.

Efter att en stund ha åkt under tystnad, sade Kaspar:

— Hur mycket ondt har inte kommit för kvinnors skull. — Men själfva ha vi varit stora narrar — du var dock den största narren af oss två, Balthasar.

— Ja, ja, sade Balthasar lågt, medan han stilla lossade knut efter knut på de långa snörena och lät de regnbågsfärgade träkulorna falla på vägen, allt efter som de åkte fram.

-- Största skadan var det dock på boskapen och hästarna, som du sålde bort, Balthasar.

-- Ånej, nickade Balthasar, största skadan var nog den, att jag lät stamrosorna frysa bort.

— Å nej — inte det, log Kaspar, det var ju stamrosorna som förde oss tillsammans igen.

— Hvad var då största skadan, Kaspar?

Men Kaspar log blott och slog klatsch på klatsch med piskan.

— Så vidt jag kan se, har här ej alls skett någon skada, sade han alltjämt leende, -- så vidt jag kan se, har hvad som skett blott varit till lycka för oss båda.

Äfven Balthasar log. Den sista af de små träkulorna hade försvunnit ur vagnen, och med ett sakta knirkande under hjulen rullade de hemåt i den strålande, frostklara morgonen.

*

Men följande dag, Dominikos och Lucias bröllopsdag, plockade bygdens skolbarn små regnbågsfärgade kulor utefter hela vägen, då de i den tidiga morgonen gingo till skolan.

GAMMAL BONDE.

AF GUSTAF ULLMAN.

Längs ängarna sin tysta rund
den gamle ensam går,
och daggfriskt grön i kvällens stund
nu åkervidden står.

Han signande kring jorden ser —
han odlat den,
och mot dess späda grönska ler
som mot en trogen vän.

Den unga grödan böljar len
för nattlig bris från haf.
Den gamle följer fältets ren,
djupt lutad mot sin staf.

Man kunde tro han vore blott
en dröm, en spöksyn blid,
som så i seklers vårar gått
vid daggig midnattstid.

HELLEN LINDGREN

OCH HANS SISTA BOK.

Af ELLEN KEY.

HELLEN LINDGREN: *Johan Ludvig Runeberg.* Ett skaldeporträtt. Stockholm, A.-B. Ljus.

INFÖR en väns sista bok — hvars första blad därtill bär de sista personliga ord, man från hans hand mottagit — kan man ej äga granskarens ställning. Kanske är boken själf ej betydligare än hans föregående. Men den blir betydelsefullare. Ty man läser den med ögon klarnade såsom de klarna inför döden; med en hörsel förförfinad som den förfinas för det bortdöende ljudet af en kär stämma. Det blir mindre genom ämnet själft en sådan sista bok fängslar oss, hur nära det än annars står ens hjärta, såsom fallet är i Hellen Lindgrens sista bok, den om Runeberg. En djup saknad spejar dock i boken först och främst efter skiftningarna af vännens egen personlighet, efter hans gripande tonfall, efter uttrycken af hans rika själ, efter någon ny uppenbarelse af hans innersta väsen.

För den som likt den här skrifvande under tjugofem år tillhört Hellen Lindgrens vänkrets, kunde detta innersta — trots den ensamhet i hvilken hvarje själ lefver — icke vara okändt. Men för flertalet förblef det så, genom hans stolta och ömtåliga naturs vilja att värna om sitt innersta, finaste, rikaste.

I alla Hellen Lindgrens tidigare böcker fanns mer eller mindre af hans stora andliga egenskaper. Särskildt i Ibsenboken hade han lyckats nå den klarhet i framställningen, det genomarbetade i formen, som där kommo hans öfverlägsna egenskaper som essayist att göra sig fullt gällande, tillika med den värme, hvarmed han älskade det andligt stora i alla dess uppenbarelser. Med denna hänförelse förband sig förmågan att gå på djupet, viljan att — om än på omvägar — städse nalkas det innersta af ämnet. Men huru ifrig psykolog Hellen Lindgren än var, så bibehöll han dock alltid den försynthet, som nalkas en annans personlighet med varsamhet; som endast aflyssnar, ej aftvingar den andra dess hemligheter. Stundom kunde det ju hända, att Hellen Lindgren var så fylld af en tanke att han aflägsnade sig från sitt ämne: att hans tal om detta egentligen blef ett tankeutbyte med honom själf rörande några synpunkter, som han ville sammanarbeta eller utreda. Men med detta lilla förbehåll, när har Sverige ägt en granskare, som mer självförgätet, i ordets vackraste mening oegennyttigt, gjort sig till tolk för andras verk?

Den lidelsefria opartiskheten är vanlig och ledsam. Den lidelsefulla — sådan som Hellen Lindgrens — är sällsynt och storartad. Och det är denna som — jämte tänkarens synvidd och själsforskarens djupsinne — städse gjorde Hellen Lindgrens omdömen innehållsrika, äfven när i något visst fall hans sympati varit otillräcklig för full förståelse, en begränsning som ju alltid någon gång måste visa sig, när granskaren själf är en utpräglad personlighet. Att aldrig vanställa och aldrig vårdslösa, att aldrig såra och aldrig döma annat än på goda grunder; att behandla författaren med samma hänsyn som han vid personligt umgänge skulle visat människan; att städse döma hvar sak efter sin art — detta var den sedelag Hellen Lindgren som kritiker följde. Och ensamt detta: att han vid sin granskning på sig själf ställde *etiska* kraf, gör honom som granskare så ovanlig, att man af fullaste hjärta förlåter hans stundom alltför stora *estetiska* skonsamhet.

Hellen Lindgrens i stor stil generösa och rättvisa skaplynne gaf honom hans mest ovanliga egenskap som kritiker. För hans vänner blef denna äfven hans mest rörande.

Ty hans käraste dröm hade varit att för egen del kunna bruka diktens uttrycksmedel, bruka dem med full makt och myndighet för att — obunden af system och formler — kunna uttala allt det, som med hvarje annat uttrycksmedel förblir outsägbart. En sådan drömmare om egna, aldrig skapade verk blir ofta en hänsynslös granskare af andras. Och därför finnes intet bättre bevis för Hellen Lindgrens andliga öfverlägsenhet än den sympati, med hvilken han omfattade andras diktarplaner, liksom den mildhet, med hvilken han dömde andras diktning. Denna mildhet är dess älskvärdare, när man vet huru skarpt Hellen Lindgren såg svagheten; huru fint han kunde brukat kvickhetens vapen och hvilka lätt vunna segrar som sålunda kunde blifvit hans. Men han förmådde ej ens njuta sådana, då andra vunno dem, ty hans hjärta var alltid hos den sårade. Med en sådan lynnesart blir redan en människa ensam. När då därtill kommer omöjligheten att ge sig åt något visst parti, omfatta något visst system, så har man en af orsakerna till att Hellen Lindgren mer och mer blef en ensam man och en under sitt lif aldrig till sin fulla betydelse uppskattad. En annan orsak härtill torde vara, att Hellen Lindgren som tänkare ofta stördes af den diktare han bar inom sig, liksom å andra sidan tänkaren stundom kom i vägen för diktaren.

Kanske skulle hans rika väsen dock slutligen i en syntes kunnat förena båda, om ej ett svårt hjärtfel — liksom oupphörliga nedsättningar genom nya sjukdomar — från barndomen medfört ett djupt missförhållande mellan hans andliga och hans kroppsliga krafter och en däraf följande misstro till räckvidden och bärigheten hos de förra. Sålunda blef han hindrad att under systematiskt tänkararbete bruka sitt djupsinne; sålunda blef det äfven sällan och tveksamt han försökte diktens form. Han satte i stället in sitt eget diktargry i den innerliga förståelsen af andras, liksom han vid framställningen af andras tankar fick bruk för sin egen iakttagelses vakenhet, sin psykologiska finhet, sin lika omfattande som grundliga, för en svensk i ovanlig grad europeiska kultur; sin, i ordets fulla mening fria — emedan åt alla håll fördomsfria — tanke.

* * *

I boken om Runeberg — hvars syfte ju var att nå vida kretsar — hade Hellen Lindgren redan af detta skäl mindre bruk för det geniala teckentydande, genom hvilket han trängt in i dunklare naturer, särskildt i Ibsens. Men hans andra egenskaper: det älskvärdt ihärdiga i hans andliga umgänge med sitt föremål; hans ursprungliga synpunkter, dem han äger äfven i fråga om en så mångomskrifven personlighet som Runeberg; det djupgående medkännandet, den fina fyndigheten i hans »spårsinne» — allt detta finnes här i rikt mått. Man möter i Runebergsboken, som ofta hos Hellen Lindgren, rader så innehållstunga, att de kunde blifva stoff till nya afhandlingar.

Om Runeberg icke är en natur, som lockar skarpsinnigheten genom gåtor, är han däremot en, som i hög grad lockar kärleken att ge skäl för sig. Han är icke, som t. ex Tegnér, en natur hos hvilken man just älskar det ogripbara, det som oförklaradt finns kvar, när man funnit alla sina skäl otillräckliga.

Det är genom sin förmåga att finna idel goda skäl för sin kärlek som Hellen Lindgren åt boken om Runeberg gifvit dess främsta värde.

Men i och med dessa skäl har Hellen Lindgren, sig själf omedvetet, öppnare visat sitt eget innersta än i någon tidigare bok.

De drag hos Runeberg, till hvilka han på alla vägar återkommer, äro dennes humanitet i ordets djupaste mening; den humanitet, som var ett med Runebergs stora lifskärlek, hans sinne för det äkta mänskliga, liksom för hela det öfriga lifvet, äfven i enkla och anspråkslösa former — ej endast i de utsökta och sällsynta. Och slutligen den tapperhet, som ej låter egna lidanden bleka lifvets färger. Att Runeberg innerst förblef barnet, som behöfde tro och som kunde leka, detta drag har Hellen Lindgren hos honom älskat med sympatiens hela styrka.

Ty detta drag tillhörde äfven hans egen, innersta natur. Hellen Lindgren var stolt öfver att få ens anat de sår, ur hvilka han förblödde, den eld, af hvilken han förtärdes. Han var stark nog att vemodigt le mot lifvet och finna det fagert, äfven när det inför honom själf stod med slutna händer. Han ägde en sund, bred och varm kärlek till verkligheten i alla dess former — framför allt dock tankens och diktens, arbetets och vänglädjens, hemömhetens och lidandets verkligheter, mellan hvilka hans eget lif förflöt. Tillvaron ägde för honom räckvidd bortom tid och rum, och äfven under den tid, då engelsk erfarenhetsfilosofi och fransk kritik, modernt tänkande och personlig skepsis starkast betecknade honom, förblef hans alltid innerst en af evighetstanken bestämd sanningssökare. Att han personligt lefde närmare dödens skugga än sina, i öfrigt liktänkande, vänner, kom honom att ifrigare än de speja in i denna skugga. När hans närmaste vän, Karl af Geijerstam, fem år före honom, på samma dagar som senare han själf, dog och begrafdes, var han ännu endast en spanande. Men för hvarje år blef han själf mer än en anande. Och under sina sista lidanden fann han frid i samma tro, som han hos Runeberg kallar »en djup och barnslig öfvertygelse om en världsordning och en vis försyn, som styr allt till det bästa, men som dock är förenlig med en djup upprördhet öfver lifvets gåtor såsom hemska hemligheter». Lidandet var för Hellen Lindgren en så närgående verklighet, att det var ur sin naturs nödvändighet han återgick till sin barnatro. Det var likaledes ur sin egen naturs nödvändighet han så djupt förstod och varmt framhöll Runebergs kärlek till »hemlugnet», till alla vittnesbörd af de »i stillhet bärande krafterna», liksom hans visshet om den »släktskapskänsla, som innerst förenar alla människor» . . . i det afseendet att »alla människor ha samma behof, samma alltid otillfredställda önskan och ärelystnad att nå oupphinneliga, alltjämt flyende mål. Alltjämt är människan samma styckverk, som erinras om sin begränsning; otillfredställda blifva hennes känslas sympatiska drifter, otillfredsställdt hennes begär att tillägna sig en allt omfattande kunskap: »kan ej» måste bli hennes valspråk, hon är delad mellan hopp och längtan efter en fullkomlighet hon aldrig hinner. Det är endast då hon känner frid och hamn, när hon vet sig vara i sina naturliga hemförhållandens krets.»[*] Allt detta har strömmat omedelbart ur Hellen Lindgrens egen själs erfarenheter. Och genom denna sin, med Runebergs egen samstämmande, känsla af huru »lifvet växlar mellan makt och vanmakt», huru »hoppets guldkust» städse viker, upptäcker Hellen Lindgren att denna otrygghet har en väsentlig del i Runebergs kärlek till »det land . . . där lifvets haf oss gett en strand» . . . Ty huru rotlös den enskilde som sådan än må vara, alltid kan han i sitt land nedlägga sin egen kärlek och sitt eget arbete; alltid har han någon del i den kärlek och det arbete, som där verkat före honom!

Ur Hellen Lindgrens egen själ välla ock många lyckliga uttryck, med hvilka han visar Runebergs tro på »de hemligt spirande krafternas läkedom», på »solskenets förvandlingskonst», på »kärleken som lifvets sublima kraftprof». Hur helt är ej Runebergs »recept på hvardagssällheten» Hellen Lindgrens eget; huru utan förbehåll delar han ej diktarens »vördnad och kärlek för de fasta former, som skapat och skapa friden i de mänskliga förhållandena»; särskildt prisar han Runebergs blick för kvinnans »kärleksförstånd», som han med ett nytt, fint ord kallar kvinnans yppersta egenart. Hellen Lindgren stod i ett sällsynt ömt förhållande till sin mor och vann därigenom tidigt en hos en man mycket ovanlig förståelse för det kvinnliga skaplynnet i dess helhet. Han var den hittills enda svenske kritiker som ej bedömde kvinnlig litteratur under en — omedveten — jämförelse med den manliga, utan som tvärtom förstod och uppskattade den just för dess kvinnliga egenart. »Att bekläda okonstlade föreställningar med den makt, vördnad och stilla höghet, som för tusenden göra dem till sinnebilder för hopp och glädje» — detta fann han vara Runebergs styrka som diktare, och han visar att Runeberg slösande brukat denna just i de kvinnoskildringar åt hvilka han gifvit en »genomskinlig pärlglans».

Med ett af sina många lyckligt sammanbindande grepp visar Hellen Lindgren huru det är Runebergs djupa, från all krigspatriotism fria kärlek till fosterlandet i dess fredliga arbete, dess hemlugna skönhet — liksom till de små och stilla i landet — som kommer honom att i sina krigsbilder egentligen endast förhärliga krigets förmåga att »stärka sambandet människor emellan»; att »i de stora känslornas värld komma människorna att glömma jordens små åtskillnader». Runeberg låter genom »tapperhetens glada mod» äfven den minsta gälda tacksamhetens skuld till fosterlandet; han låter den skenbart obetydlige i farans stund bekräfta tron på något »hemlighetsfullt och oberäkneligt i människonaturen», som egentligen gör all »indelning i vanliga och ovanliga människor till en ytlighet». Ur sitt allra innersta tar slutligen Hellen Lindgren de ord, med hvilka han sammanfattar sitt intryck af allas vår barndoms hjältedikt: *När människan glömmer sig själf för sin stora kärlek, det är då hon blir stor*. . . Och mot dem, som kalla en sådan fosterlandskärlek vidskeplig, en kärlekens öfverskattning, svarar han med de sköna orden: »Den är i själfva verket en vidskepelse, kärlekens egen vidskepelse. Det är i sanning icke förståndets logik, när Runeberg i dikten »Vårt land» kallar sitt land, ehuru fattigt, ett guldland, men känslans logik är det. *Och känslovarelsen är kärleksvarelsen»* . . . Grunden till Runebergs berättigade optimism i fråga om fosterlandskärlekens segerkraft ser Hellen Lindgren i den »inspirerande karaktärsfasthet», som öfvervinner just genom sin viljas orygglighet och som därför segrar mot alla rimligheter, emedan den är ett barnsligt och omedvetet samband med naturen, på samma gång som den innebär den »stora, stolta och eviga mannakraft, som är det odödliga och beståndande i mänsklighetens historia», den kraft som »böjer sig för det som är högre än människan».

---

[*] Se sid. 6 och 7 i boken om Runeberg.

* * *

Medan Hellen Lindgrens Runebergskärlek i alla nyss nämnda afseenden återtonar hans eget känslolif, så är det däremot icke genom samstämmighet utan genom motsatser i sin egen natur som hans beundran i andra fall blifvit så varm. Hans eget sammansatta, sökande, för alla klara afgöranden tveksamma, i sins emellan stridande grundkrafter splittrade väsen kände helt naturligt det djupaste välbehag i beskådandet af det enhetliga hos Runeberg; i dennes trygga tro på sig själf; i hans från all förhäfvelse fria beslutsamhet att följa sin egenart; i det afgjorda, otvetydiga och tveklösa hos denna; i det samlade och fasta, som utmärker hela Runebergs lifsförelse; i den glada och jämförelsevis lättvunna harmonien mellan alla hans stora egenskaper. Det fullödiga, helstöpta, den inom sig själf afslutade, mot det egna väsendets medelpunkt städse återvändande rörelsen kan man endast känneteckna med det om Runeberg ofta brukade ordet plastisk. Och intet är mera självklart än att Runeberg måste få en son, som blef bildhuggare! Men just denna Runebergs egenart har Hellen Lindgren beundrat med en suck. Ty huru befriande skulle han ej själf känt en sådan klarhet och otvetydighet — han, som inom sig hade stycken af en präst och en filosof, en psykolog och en pedagog, en diktare och en teaterinstruktör, en moralist och en humorist, en skeptiker och en troende!

Det var denna sammansatthet som gjorde Hellen Lindgren så allförstående: för mannen som för kvinnan och för barnet; inför sorgen som glädjen, enfalden som snillet; så fördragsam mot vänner, så försonlig mot vedersakare. Men den gjorde honom icke stark. Han nådde ej själf den enhet, som omkring det egna väsendets medelpunkt fast och följdriktigt samlar alla personlighetens öfriga egenskaper, detta hvarigenom man ensamt uppnår hvad Hellen Lindgren med rätta framhåller som betecknande för Runeberg: det »stilla, lugna, ostörda växandet» efter en bestämd egenart; det växande, som tillika innebar ett ständigt vidgande genom villigheten att lära af allt och alla utan att dock förlora sin »egen modiga personlighetskänsla». Hellen Lindgren sammanfattar grundritningen till Runebergs väsen i de ord Napoleon brukade om Goethe: Han var en man! En man, som i allt visar sin helgjutenhet och planmässighet, sin syn för sitt lifsmål, sin kärlek till det äkta. Och därför predikar Runebergs dikt enligt Hellen Lindgren »några af de viktigaste grundsatser, hvarpå man kan bygga ett lif: troheten mot det reella, öfvertygelsen om arbetets ära, förakt för skenet . . . och den viktiga sanningen: att vi alla äro lika inför plikten». I alla dessa afseenden var Hellen Lindgren själf en obetingad jasägare till Runebergs lifsåskådning.

* * *

Från Hellen Lindgrens sista sjukdom finnes af honom en bild, där hans alltid själfullt sköna blick fått ett djup af lidande och fjärrskådande, af dödsvisshet och oändlighetsaning, som åt hans väsen ger en gripande förklaring. För flertalet kan hans bok om Runeberg medelbart ge en liknande vacker syn på honom själf. Hellen Lindgren var en rik ande, som gick ibland människorna med det tecken på sin panna, som den af döden tidigt märkte erhåller, och tog dock med blid sympati del i andras fullare tillvaro; han var en människa, som ägde styrka och sundhet nog att ur det lif, som för henne själf var lidande, hämta bekräftelser på det godas segerkraft; han var en personlighet, som genom sin andliga egenart redan hörde till de sällsynta och som genom sina enskilda egenskaper för sina vänner var enastående och förblir oersättlig.

DANSK LITERATUR.

APHORISTISKE ANMELDELSER AF CARL BEHRENS.

Med 3 Billeder.

Fot. Fred. Riise, Köbenhavn.

KARL GJELLERUP.

MIDT i Strömmen af nye Böger, den, alt som Julen nærmede sig, stedse stærkere svulmende Ström, dukkede et Par Fortællinger op i festklædte nye Udgaver, der markerede deres Forfatteres 25 Aars Jubilæum. Det var *Herman Bangs* levende og figurrige »Ludvigsbakke» (Schubothe), et af hans mest typiske Arbejder, et af dem, der i Fremtiden tydeligst vil bestemme hans Plads i dansk Digtning. Og det var *Karl Gjellerups* »En Idealist» (Gyldendal), den Bog, hvormed han formummet som *Epigonos* förste Gang traadte frem for Offentligheden, og »Romulus» (Schubothe), den af hans Fortællinger, der har vundet ham langt den störste Læsekreds. Hvor unge af Aar fremtraadte ikke begge disse to Forfattere, siden der nu allerede er forlöbet et kvart Aarhundrede fra deres Debut, og siden de endnu er rastlöse Arbejdere i vor Literatur. Det mærkes imidlertid nu paa Gjellerup, at han i en halv Snes Aar eller mere har levet i Tyskland. Han var altid en Germanernes Lærling — han er det stærkere end nogensinde i den nye dramatiske Legende »Offerildene» (Schubothe), som han i Efteraaret har udgivet. Han staar i denne Digtning paa gammelindisk Grund; den er Resultatet af indgaaende buddhistiske Studier, som Gjellerup med det Hang till Videnskabelighed, der altid har udmærket ham, i de senere Aar har dyrket. Det er en storslaaet Verden, som aabenbarer sig, naar vi fordyber os i dette Drama, der er tænkt i muskalsk Iklædning og ogsaa i Gerhart Schielderup har fundet sin Komponist. Den indiske Sagnverden opruller sig for os, og den indiske Visdoms dybe og pompöse Ord træder os i Möde med Digterisk Beaandelse. Rig og broget har Gjellerups Virksomhed været i de henrundne 25 Aar. Romaner, Dramaer, Noveller og digte, videnskabelige Afhandlinger og polemiske Angreb har baaret hans Navn frem til Publikum, men i denne stadig strömmende Produktion indtager »Offerildene» ikke den mindst fremskudte Plads, skönt det i Omfang ikke kan maale sig med de andre Værker. Ingen anden af Gjellerups Digtninge har maaske et dybere Perspektiv end denne. I ingen har Sproget en ædlere Klang. I ingen föres man til lysere og renere Höjder. Det gamle Indiens Offerild har ogsaa lutret dette Digterhjærte, og vi har vundet en Digtning, som hæver sig rank op over Dögnets Larm.

Sammenlignet med »Offerildene» var Efteraarets fleste nye Böger jordbundne. Enkelte andre Forfattere forsögte vel ogsaa Flugten til fjærne Tider, men Vingerne vilde kun bære en eneste. Denne ene var *P. F. Rist.* Hans »Lasse Månsson fra Skaane» (Det nordiske Forlag) blev absolut Aarets Bog. Det Indblik i Svenskekrigens Hærgen i det danske Örige, Rist med Digterens fine Modtagelighed og Krigshistorikerens grundfæstede Sagkundskab aabner, er et af dem, som bevares for lange Tider. Men til Krigskarlenes Hærgen, til de brændende Landsbyers Elendighed, til den pinefulde Nöd i smaa Bondestuer föjer han en Kærlighedsidyl af en ejendommelig skær Ynde.

Han omskaber den store, vildene Skov — Fredsskoven som den hedder i dette Ufredens Land — til en Paradisets Have, hvor Soldaten fra Skaanes Sletter og den unge danske Kvinde henlever et Kærlighedens Foraar midt i den rygende og sværtede Ö. De Sider, der skildrer dette idylliske Skovophold, vil stedse bevare deres Tiltrækning, de vil blive nævnt blandt nyere dansk Digtnings Ypperste, spredt til alle Sider, trykt i alle Anthologier — med et Ord klassiske. Rist, der i Forvejen med sine Fortællinger fra 1864 havde vundet sig en stor Læsekreds, har med »Lasse Månsson» vist, at hans Talent spænder videre, end man troede, at der i denne Krigsnovellist stikker en Lyriker, der endnu bedre end Geværsalver formaar at skildre et Par Elskendes ömme Möde — lad saa være, at dette Möde har et Land i Vaade til sin sorgtunge Baggrund.

I det 17de Aarhundrede bevæger ogsaa *Sophus Bauditz* sig i Fortællingen »Komedie paa Kronborg» (Gyldendal), der vandt en Publikumssucces paa flere Oplag og samtidig lyksaliggjorde baade Sverrig og Tyskland. Selve Ideen var et heldigt Fund. Det er ingenlunde usandsynligt, at Shakespeare har besögt Helsingör, der paa Frederik den 2dens Tid ofte gæstedes af engelske Skuespiltrupper, om hvis Tilstedeværelse gamle Helsingörske Regnskaber giver kuriöse Oplysninger. At göre den unge Skuespiller og vordende Verdensdigter til Helten i en Kærlighedshistorie med denne Stad, der havde et Handels- og Stapelsteds brogede internationale Liv, som bevæget Ramme var unægtelig en Opgave, der maatte kunne friste en Digter. Desværre har Bauditz ikke været Opgaven voxen. Hans Bog er altfor overfladisk henkastet, nogle flygtige Arabesker, men ikke et koloreret Tidsbillede. Og Will er for flov en Silhuet til for Læserens Fantasi at gaa og gælde for alle Tiders störste Dramadigter.

Fot. Fred. Riise, København.
P. F. RIST.

Det er i det Hele en vovelig Sag at ville omkalfatre Historiens store lysende Navne til Romanfigurer. Glansen gaar i Reglen af Navnet og Farven af Figuren; tilbage bliver kun en Mannequin, som man ser sig gal paa. Nej, saa har Frk. *D. von der Lyhe-Zernichow* været klogere, da hun valgte en episodisk historisk Person, om hvem man kun vidste lidet, til Heltinde i sin Debutroman »Stövlet-Kathrine» (Schubothe), der atter bevæger sig i den af Romanforfatterne saa flittig dyrkede Epoke i Danmarks Historie, da Christian den 7de holdt Sceptret i sin svage Haand. Frk. v. d. Zernichows paa flittige Studier opbyggede Bog har mange underholdende Egenskaber uden dog at kunne maale sig med Svend Leopolds Behandling af samme Tid i hans Roman »Enevold Brandt».

Forövrigt en Vrimmel af Romaner og Fortællinger. Alle Arter — selv den kedelige — var repræsenteret. Snart dukkede op et hypermoderne Forsög i Kvindepsykologi som Fru *Palline Bagger-Weis'* »Höj-Luft» (Det nordiske Forlag), snart en Detektivroman efter alle Kunstens — eller rettere Spændingens — Regler som *Palle Rosenkrantz'* »Hvad Skovsöen gemte» (Gyldendal), hvor Forfatteren viser at han ikke alene har gaaet i den bedste Sherlock-Holmes Skole, men ogsaa selv besider Opddagerfantasi og Kombinationsevne.

Alligevel retter man hellere Opmærksomheden mod ædlere Skud paa Literaturens vidtforgrenede Træ. Der er saaledes *Henrik Pontoppidans* nye elegante Udgave af »Sandinge Menighed», en af hans allertidligste Böger og den, som förste Gang fastslog hans Talents Egenart og bestemte Omraade. Pontoppidan har med den moderne Digters skarpere Dömmekraft, videre Syn og sikrere Haand retoucheret sit Ungdomsarbejde, motiveret bedre her, sammentrængt stærkere hist, og er det end ikke en anden Bog, vi nu har faaet fra hans Haand, saa er det dog et mere formfuldt, et mere kunstnerisk afvejet Værk end det, vi tidligere kendte.

Samtidig har han fortsat sin mægtige »Lykke-Per»-Cyclus — den störste Roman, vor moderne Literatur ejer — med et nyt 7de Bind »Lykke-Pers Rejse til Amerika», hvor Ironien er bleven skaanselslösere end i de foregaaende. Thi Per foretager slet ingen Rejse til Amerika. Hans stolte Drömme synker sammen i Aske. Det Amerika, han opdager, er en Præstegaardsidyl; det Sidenius'ske i ham, det fra Præsteslægten gennem mange Generationer i hans Væsen afsatte Lag af Samvittighednag og af lyssky Angst for Livets tusinde Farver og Skikkelser, bryder pludselig igennem med umodstaaelig Vælde, og Romanens sidste Afsnit, som dette Aar forhaabenlig vil bringe, skal nu give det afgörende Indblik i den danske Pers Kamp for Lykken. Men hvorledes dette Indblik nu end bliver — Pontoppidan har med sin Romancyclus skabt et monumentalt Værk, et Bidrag til det danske Folks Psykologi, som rummer utallige nuancerede skarpe Træk, en Række aandfulde og bitre Iagttagelser, en alt overvældende Ironi.

En nydelig novellistisk Skildring, baaret af en egen fortættet Stemning, er *Karl Larsens* »De ensomme» (Det nordiske Forlag). Karl Larsens herskende Evne er som bekendt den at kunne tegne levende Portrætbilleder — ud af det myldrende Menneskesamfund griber han nu en, nu en anden, der paa forskellig Maade har vakt hans Opmærksomhed eller som det lunefulde Tilfælde har bragt ham i Beröring med, og med Videnskabsmandens utrættelige Interesse for under Loup at studere Exemplaret — i dette Tilfælde altsaa af Slægten Menneske — udleder han alle de Veje, som har fört dette Exemplar netop til dette Stadium. Der er noget af et Forskerinstinkt hos ham, han forstaar at tælle og lægge sammen, kan man sige, og naar han — som i sin sidste lille Bog — fortæller os to ensommes Saga og giver os et raskt Indblik i deres Liv, forskellig formet som det er, kun ligt i Ensomhed, er det ikke alene den kultiverede Fortællekunst, som er beundringsværdig, men ogsaa den Varme, der fornemmes i hver Linie, den noble Menneskelighed, som giver Ordene Klang og Farve.

Ogsaa Fru *Karin Michaëlis* er en af dem, der gærne studerer Mennesket i dets udprægede Egenskaber. Saaledes i sin nye Bog »Sönnen» (Gyldendal) Plejebarnet, som nogle gamle Damer tager sig af, men som under deres pylrende Forsorg ikke udvikler sig til Dyd og gode Sæder. Der er i denne Fortælling som i alt, hvad Fru Michaëlis skriver, Bud om et kraftigt Temperament, om en intens Forfatterbegavelse, der arbejder paa Livet lös. Men man har for ofte Fölelsen af, at Forfatterinden ser paa Livsforeteelserne gennem et Hulspejl. Dette giver hendes Iagttagelser og hendes Figurer karikerede Træk, som hun forhaabenlig snart vil faa Öje for og saa extirpere af sin Kunst.

I det hele gælder det for en Digter om at holde sit Værk rankt og ædelt ved Stöbningen, saa Slakkerne udskilles. Havde *Laurids Bruun* formaaet dette, kunde hans Julebog, »Det store Hjærte» (Gyldendal) være bleven et helt Mesterværk. Saalænge Forfatteren dvæler paa Kvisten hos den fattige Pige, der sidder med sit Barn saa nær de blinkende Stjærner, er det, som om han staar plantet stöt og sikkert paa Virkelighedens frodige Muld. En Skildring, der föles saa tindrende ægte — netop saadan maa det have set ud paa den fattige Kvist, da Smertensbudskabet om den trolöse Elsker indlöb.

Men derpaa bryder Bruun saa underlig af. Ud i Julenattens Snestorm og Mörke flygter hans Heltinde, medens hans lille Fortælling flygter til Mystikens og Symbolikens Taageland, hvor den svinder bort uden at vække dybere Genklang hos Læseren.

Af ganske anderledes Arkitektur er Bruuns sidste store Roman »Alle Synderes Konge» (Gyldendal), der ved sin Fremkomst for henved et Aar siden strax vandt Anerkendelse som et betydeligt Værk. Et Stykke dansk Middelalder er kaldt til Live i denne Bog om den ulykkelige Prins Otto. Der er en malende Fantasi over Sceneriet, en Fortids-Stemning, som giver den Rang og Værdighed med det bedste, vor Literatur ejer af historisk Digtning. Der er Steder, hvis ypperlige Fortællekunst bringer »Fru Marie Grubbe» i Erindring, f. Ex. de Sider, hvor Ottos Ridt nordpaa i flyvende Hast berettes.

Længe bliver denne Bog i Ens Erindring, dirrende med sin bestemte Tone. Laurids Bruun har i Sandhed kendt sit Maal, da han begyndte at skrive den, og han har saa styret lige imod det som en Sejrherre, uden en eneste Gang at ryste paa Haanden.

Sikrere end Laurids Brunn i »Det store Hjærte» holder *Lauritz Larsen* sig paa Virkelighedsomraadet i sin Debutfortælling »Halvmennesker» (Gyldendal). Det er en Fortælling fra den store By, som i sine osende Baggaarde rummer saa hjærteskærende Elendighed, paa sine Kviste saa megen ærlig Kamp mod Fattigdoms Kaar. Kun en Række hastig henkastede Kapitler, impressionistiske Billeder, men som lagte Side om Side virkelig bliver til en Bog — Billedbogen om det Liv, der leves paa Vrangen i en Hovedstad. Det er en ualmindelig lovende Bog, löfterig især ved sin Ærlighed og Usminkethed og ved sit Forsög paa at drage et hidtil lidet dyrket Omraade ind under novellistisk Behandling. Nogen social Roman ejer Danmarks Literatur endnu ikke, skönt man skulde tro, at Lönkampen mellem Arbejdere og Arbejdsgivere — denne evig staaende Kamp, der kun dæmpes for at blusse op med fornyet Styrke — at den voxende Klassekamp paa Landet maatte afgive taknemmeligt Stof. Men *Johan Skjoldborgs* »Gyldholm» i Fjor og nu Lauritz Larsens »Halvmennesker» i Aar synes i alt Fald at bebude, at en Roman med social Tendens er i Færd med at bryde Puppehylstret.

En novellistisk Forfatter, der lidt efter lidt har arbejdet sig frem til almindelig Anerkendelse, er *Albert Gnudtzmann.* Hans seneste Fortælling »Randa Dige» (Gyldendal) udmærker sig ikke alene ved djærv og saftig Tegning af de forskellige Figurer, men det hele Provinsinteriör springer saa livagtig frem, at det fornemmes, Gnudtzmann her bevæger sig paa kendt Grund og har gjort Studier i Marken. Der er noget robust over dette Fortællertalent, noget, der er i Slægt med en Forfatterpersonlighed som Schandorph. Ogsaa Gnudtzmann ejer Evnen til at lade Bönder og Proprietærer anvende saadanne Ordsammenstillinger, der föles som deres naturlige Udtryksmaade — en Evne, der var typisk for Schandorph — men gennem Humor og Latter bryder i denne Bog dirrende Klange, sönderrevne Toner, Raab fra kvalfyldte Hjærter. Det er en modsætningsrig Bog, en som bringer os til Eftertanke.

Fot. Fred. Riise, Köbenhavn.

LAURIDS BRUUN.

Men vil man for Kontrastvirkningenes Skyld ud af Dyngen gribe en Bog, der ikke koketterer med Tanker, ej heller vækker Fölelser, den overfladiske og lette Spögs Bog, saa tage man *James Singletons* »Systemskiftet» (Det nordiske Forlag), et Broderi over de nyeste Begivenheder i Venstreministeriets Danmark, mange Steder vittigt og helt fantastisk i sit Vid, til Tider desværre ogsaa mere smaglöst, end det var at vente netop fra denne Forfatter over dette Æmne (f. Ex. den Maade, hvorpaa afdöde Trafikminister Hörups Navn drages med ind i Satiren). Imidlertid er James Singletons

Lune i sin Form typisk dansk i Öjeblikket. Ingen stor Komedieskribent revser i Holbergs Aand Nationens Sködesynder — men fra et Forstadstheater klinger i Natten Revyrefræner, som giver hver offenlig Personlighed — de höje Ministre dog undtagne — hver Forholdsregel i det offenlige Liv til Pris for Munterheden og Harcelleringslysten. Og James Singletons Bog er Julens Revy, skrevet med en rutineret Behændighed, med et Overdrivelsens Lune, som i sin bestemte Form har skænket sin Forfatter et bestemt Fysiognomi.

Mens vi er ved Pseudonymerne, maa *Homo Sum* ikke glemmes. Under dette Mærke udkom en Fortælling »Det gamle Land» (Gyldendal), som tiltvang sig Opmærksomhed, da det tydelig nok ikke var en Begynder i Kunsten, man havde for sig. Den er holdt i en behagelig konverserende Tone med mange Sidespring og Svinkeærinder. Stilen er Verdensmandens, der har set sig om paa Kloden og nu just ikke finder, at København er Nordens Athen eller et Underværk, men en rar, jævn By, hvor Sladderen gaar fra Hus til Hus. »Det gamle Land» fremtræder som et Forsög i den tidshistoriske Fortælling og har som saadan Krav paa Interesse. Scenerne er grupperede i den bedste Orden og Personerne saa talrige og forskellige i Habitus, at Læseren ikke et Öjeblik keder sig. I den gamle Maler med de zigöjneragtige Tilböjeligheder findes der Tillöb til Tegningen af en dybt söndersplittet Natur, medens Hovedpersonen Poul Fasting er for udsvömmende til, at man rigtig faar Tag i ham. En ypperlig Scene er dog den, hvor han strejfer Nordsjælland rundt for at söge efter den unge Pige, som han frygter, har gjort en Ulykke paa sig selv. »Det gamle Land» var da en af de Böger, som mest samlede Opmærksomheden om sig, selv om den ikke naaede de Oplag, der betegnede Fru *J. Blicher-Clausens* »Den sidste Hauge» (Det nordiske Forlag) og Frk. *Ingeborg Maria Sicks* »Helligt Ægteskab» (Det nordiske Forlag) som den egenlige Publikumsliteratur.

Dansk Digtning repræsenteres dog paa en langt dybere og mere vederhæftig Maade af *Jacob Knudsens* jyske Fortælling »Sind» (Det nordiske Forlag) hvor den jyske Folkekarakters indre Fibrer med stor Klögt er afdækket, og *Harald Kiddes* »Aage og Else» (Det nordiske Forlag), hvis Tusmörkepoesi aabenbarer et mærkeligt nervöst dirrende Forfatterfysiognomi.

Blandt Digtere i Rhytmer og Rim staar atter i Aar *Valdemar Rördam* i forreste Række, skönt hans nye Arbejde »Karneval (Det nordiske Forlag) ikke paa langt nær kan maale sig med »Gudrun Dyre» fra i Fjor. I Corsikas romantiske Omgivelser skildrer Rördam os en tysk Malers og en polsk Grevindes Nærmen sig til hinanden i Kærlighed, men han bruger altfor mange Omsvöb, altfor mange Biepisoder, inden han naaer til Hovedsagen. Og der savnes paa afgörende Punkter Klarhed og fast Struktur i Digtningen. Sydens Skönhed og Farverigdom burde have aflokket Rördam mere musikalske Vers, mere fortryllende Klange. Men er dette sagt, maa atter hans store Talent varmt anerkendes. Blandt yngre danske Poeter er Rördam absolut den, for hvem den bundne Stil synes at være den mest naturlige Udtryksmaade. Versene strömmer fra hans Pen med noget af en Naturkrafts Voldsomhed. Lad det saa undertiden gaa ud over Metrum og Födder — det har mindre at sige, thi man mærker overalt det store svulmende Digterhjærte banke, og i selve Fossefaldets Larmen er der en Musik, som holder os skadeslös baade for manglende Födder og hinkende Metrum. Der er i Valdemar Rördam Stof til en af de sande Lyrikere.

Om der er det samme i de andre Poeter, som har vovet sig frem med deres smaa Digthæfter, er vanskeligere at afgöre. *Aage Matthison-Hansen* er jo ingen Aarsunger: han har allerede sendt adskillige Digthæfter ud i Verden, og hans nye — »Bölgegang« hedder det (Axel Andersens Forlag) — aabenbarer ingen ny Personlighed. Der er noget forflygtiget og aandigt ved denne Poesi, noget skært og bristende, som virker sympatetisk. Det smukke Mindedigt over Viggo Hörup stiftede »Ord och Bild's« Læsere et Förstehaandsbekendtskab med. De to unge Lyrikere *Kai Holberg* og *Mogens Falk* (deres Digtsamlinger: »Viser og Vers» og »Tvivl» er udkomne hos Gyldendal) synger med spæde Röster, den ene om Kærlighed og atter Kærlighed, den anden i mere resignerede og tusmörkeslörede Stemninger; begge finder momentvis fine og nydelige poetiske Udtryk, men begge er endnu for vage, deres Fysiognomier vil ikke rigtig præge sig i vor Erindring.

Hvilken Overgang fra denne blege Lyrik til *Hjalmar Bergströms* haandfaste Komik i hans köbenhavnske Lystspil »Möntergade No 39» (Det nordiske Forlag). Bergström er vandret ind i det rigtig gamle Köbenhavn, det, som endnu er uberört af det moderne Ombygningsraseri. Her, i en Gade, hvor Marchandisere og Antikvarer har Udslag i skumle petroleumsbelyste Butikker, hvor Madosen slaar op fra dybe Beværtningskældre, og Smaahandværkeren över sin beskedne Dont, her udvælger han sig et Hus til Baggrund for sin Komedie, og skildrer derefter dets Beboere fra Kælder til Kvist. Typerne er gengivne med kraftig Komik og levende og anskuelig tegnede. Forfatteren har set sig godt omkring, han kan höre Smaaborgerjargonen i sit Öre og formaar at gengive den med Saft og Bredde. Den Traad, som forbinder Akterne, er tynd, usigelig tynd, men der er her gjort et Forsög paa at dæmme nyt Land ind for vort Lystspil, som der er Grund til at glæde sig over. »Möntergade No 39» lover meget for sin Forfatteres Fremtid, naar han faar lært selve det dramatiske Haandværks A. B. C. bedre. Men den Lære erhverver han sig kun paa Scenen, og han har hidtil ikke faaet andre Arbejder opfört.

Ret fattig var forövrigt Aarets dramatiske Höst. En lille Enakter »I Blinde» (Gyldendal) af *Albert Gnudtzmann* udmærkede sig ved sin Fölsomhed og selve den bærende Situations Ualmindelighed. Forfatteren viser, hvorledes en blind ung Mand indförer den Kvinde, der har reddet ham i den store By og som han nu vil forbinde sig med for Livet, i Forældrenes stille jyske Lærerhjem som sin Forlovede. Hurtig bliver hans Forældre klare over, at det er en falden Kvinde, de har for sig, og Moderen vil fri sin Sön ud af hendes Garn. Men de böjer sig tilsidst i Resignation, fölende, at deres Söns hele Liv nu staar paa Spil, hvis de to skal skilles ad. Gnudtzmann har formet Stykket med sikker Takt og formaaet at interessere os levende for Konfliktens Udgang.

Derimod er det vanskeligere at fastholde Interessen for *Sven Langes* Skuespil »Kvindelykke» (Gyldendal), et Herregaardsinteriör, der er meget udvisket i Farven. Lange er Mesteren for at faa et Kvindehjærte til at aabne sig og tale sit löndomsfulde Sprog, men Dialogens psykologiske Finesser kan ikke holde os skadeslös for Handlingens Sejgpinethed. Endelig er der at nævne et Problemskuespil »Fromme Lögne» (E. Jespersen) af *Palle Rosenkrantz*, der fremstiller en Præst, hos hvem Ködets Skröbelighed staar i Strid med Lærens Strenghed — et Problem, der i Oftedals Tidsalder ikke er nyt og heller ikke bliver det ved den abstrakte Behandling, Forfatteren her skænker det.

Endnu et Par Böger, der bevæger sig ad andre Baner end de hidtil omtalte, maa nævnes. Pastor *Edvard Blaumüller*, hvis billedrige Poesi har vundet stor Yndest, har i et Bind »Skilderier» (Gyldendal) samlet en Række kritisk-biografiske Skildringer, som lærer os en ligesaa fordomsfri som dannet og kundskabsrig Personlighed at kende. I et stort Indledningsdigt, som viser, med hvilken overordentlig formel Sikkerhed han bevæger sig, har han med særlig Varme og en egen plastisk Anskuelighed tegnet sin afdöde Faders noble Skikkelse. Af det övrige Indhold er der Anledning til at fremdrage den Skildring, han giver af den berömte Kunstnerkoloni, der Aar efter Aar ved Sommertid samledes i Fredensborg.

Om denne Koloni mindes vi paany ved at læse det statelige Bind »Erindringer fra Hjemmet og Scenen» (Gyldendal), Frk. *Charlotte Bournonville* har udgivet. Som Datter af Balletmester August Bournonville kom hun tidlig til at bevæge sig i Danmarks og Sverrigs kunstneriske Kredse. Omfattende er hendes Bekendtskabsskreds. Den strækker sig fra det stille, skovkransede Fredenborg til Sverrig mod Nord og til Italien mod Syd. Paa Stockholms kgl. Opera debuterede hun, hun sang i Tyskland og Frankrig, hun blev knyttet til Köbenhavns kgl. Theater, stedse stiftende Bekendtskab og Venskab med Tidens navnkundigste Kunstnernavne. Silhuetter af Jenny Lind, af Meyerbeer, af den danske Scenes Storheder i det 19de Aarhundredes Midte tegner Frk. Bournonville med gammeldags Zirlighed og Pyntelighed, og zirlig og pyntelig er den hele Bog, der ejer ikke lidt af den Begejstringsvarme, af det Temperament, der udmærkede Bournonville i Skrift og Tale.

Endelig har *Vilhelm Andersen* i et Bind »Literaturbilleder» (Det nordiske Forlag) samlet sine Foredrag og Karakteristiker fra de senere Aar. Dette Tidsskrifts Læsere vil saaledes kende Artiklen »Modersmaalet», der slutter Bogen. Den spænder forövrigt vidt — fra Holberg over Guldalderen i dansk Digtning til Björnson og Georg Brandes. Noget af Indholdet har Tilfældigheds- og Lejlighedspræget, men — for at nævne det ypperste — et Foredrag som det fra Askov om Erasmus Montanus skænker os helt nye Synspunkter for Betragtningen af Holbergs Dannelseskomedie. Som intet andetsteds viser Dr Andersen her sin Evne til at rive alle Forhæng bort og lade os beskue Kunstværket i dets fulde Pragt..

I höjere Grad end nogen Bog var Efteraarets literære Begivenhed dog vistnok den Sammenslutning, der forenede Danmarks to störste Forlag. *Det Gyldendalske Forlag* og *Det nordiske Forlag* havde i Forvejen lagt en Række mindre Forlag under sig. Naar nu disse to store Foretagender er gaaet op i en höjere Enhed, kan man sige, at Forlagsvirksomheden i Danmark (og Norge) omtrentlig er monopoliseret. Mod dette Kæmpeforlag med sine Tusindben af Subscriptions- og Tidsskrifthæfter kan Konkurence næppe med Held tages op af nogen anden Boghandler. Her er rige Midler, stor Foretagsomhed og Ivrighed, men om disse nye Forhold betyder gunstigere Vilkaar for den enkelte Forfatter tör betvivles. Her, hvor der tidligere var 4—5 forskellige ansete Forlag at vælge mellem, er der nu kun et eneste kolossalt Aktieforlag, og naar dette stiller sig afvisende — her er ikke mere en faderlig Forlægger, der bistaar Forfatteren med Raad og Daad, og som denne föler sig knyttet til i Venskabs- og Tillidsforhold, men et upersonligt Aktieselskab med en over Vandene svævende Bestyrelse, der forlanger godt Udbytte — ja, da kan det nemt blive en trælsom Gang for den afviste, inden han faar sin Bog ud, om det overhovedet lykkes.

Indtil Tiden bringer nye kapitalstærke Forlæggere frem, og nye Virksomheder grundes.

Saadanne Overvejelser kan man ikke unddrage sig, nu, da et nyt Aar, der betegner en hel Omvæltning paa det danske Bogmarked, er begyndt. Om Forholdene vil blive sundere, efter at en haard Konkurence er bleven knækket og aflöst af Sammenslutningens Fred under tre almægtige Direktörer, er det for tidlig at bedömme. Det danske Bogmarked har i de sidst forlöbne Aar arbejdet under et saadant Höjtryk, at en fornuftig Regulering sikkert en Gang maatte komme. Om denne vil blive det förste Resultat af Sammenslutningen kan maaske allerede indeværende Aar varsle om.

UR BOKMARKNADEN.

OSCAR LEVERTIN: *Svenska gestalter.* Stockholm, Albert Bonniers förlag.

Det är sex år sedan Oscar Levertin utgaf sin första essaysamling »Från Gustaf III:s dagar» och fem år sedan »Diktare och drömmare», hans nya porträttstudier, utkom. Med »Svenska gestalter» ökas det galleri, hvars tidigare taflor vunnit så stort och äfven så berättigadt erkännande. Och när man ser alla dessa af kritikern och skalden med fin konst tecknade människor, sörjer man knappast öfver att boken *icke* är en »lång och lärd» afhandling om ett lands eller en tids litteratur, som han önskade kunna tillägna Henrik Schück, vännen och läraren i Uppsala, — utan en följd karaktärsbilder ur vår svenska diktnings annaler.

»Från Gustaf III:s dagar» var, som titeln anger, idel svenska gestalter. »Diktare och drömmare» är af kosmopolitisk art — Lucretius, Dante, Musset, Renan, Böcklin, Nietzsche m. fl.; endast fyra svenskar förekomma — Rydberg, Snoilsky, Strindberg och Heidenstam. Nu knyter han ihop de svenska trådarna med båda dessa sina arbeten. Hans Bellmanskaraktäristik i det förra och silhuetten af Snoilsky i det senare kompletteras med två nya studier, den ena en analys af synnerligt

behag, den andra ett rekviem af en känslig poet, hvars estetiska sond är en delikat kontrast till pedantens oestetiska färla.

På Snoilskys graf låter han den svenska tallen förena sitt sus med Sorrentos cypress, och öfver Bellmans stoft reser han ett tempel, hvars yppersta grupp är en utsökt och genomförd parallell mellan Frithiof och Fredman.

Det är Fredmans epistlar som granskas. Ämnet är visserligen outtömligt. Men innan poemens kronologi kan byggas på mera säker grund än hittills, få vi ej vänta oss något nytt. Intresset knyter sig kring jämförelsen, hvars klara och fasta konturer äro sådana, att de vidga vår blick och fördjupa den.

Frithiof och Ingeborg äga en större, ja långt mera nationell betydelse. De äro båda karaktäristiskt svenska. Men de sakna den skälfvande realiteten hos Fredman, tänkta, som de äro, i ett historiskt fjärran; deras öde är en historisk sägen, som hvarken kan eller vill »tvinga sig på oss med hel och obegränsad illusion». Också har sagan under årens lopp från de vuxne öfvergått till barnlektyr, sällan återläst från skolbänken, — ty det band som, när dikten var ung, fanns mellan ämnet och den publik, som tjusades —, den ur reaktionen mot föregående sekels franska kultur väckta nordiskhet, som Finlands förlust och vår nationella hjältesagas final gjorde »dubbelt brinnande» — ett sådant band existerar ej nu, vi eröfra icke längre Novgorod och Miklagård med Frithiofs vikingar på Ellida.

Hela denna känslogång har domnat under en kritisk och praktisk fredsålder, under intryck af skandinavismens död. Valhall är lika främmande som Olympen. Frithiofs och Ingeborgs kärleksdikt är för oss närmast en konstruktion. Den speglar med sina från de mest skilda skalder och epoker hämtade reminiscenser, med alla sina brokiga idéföljder, vår moderna bildnings rikedom — men äfven dess hemlösa brustenhet. Den saknar hvad som förbinder Fredmans-cykeln med det s. k. klassiska dramat: Aristoteles' tre enheter — rummets, tidens och handlingens. Ty just dessa enheter funnos i Bellmans men icke i Tegnérs lif.

Bellman var skald alltigenom. Hela hans dag gick upp i den sång, Tegnér måste stjäla från sina ämbeten. Han dyrkade ej gudinnan på sina fristunder — blott när han sjöng lefde han.

Bellmans bildning var icke mindre *hel* — en produkt af ej lärdom, men lif.

Han sög den ur atmosfären omkring sig — d. v. s. han upptog allenast de frön, som kunde förena sig med hans väsen. Och denna hans lekande, fantasifulla barnnatur gömde på en gång ett gammalsvenskt element — generationers borgerliga föreställningar — och rococons yra njutningstörst.

Härigenom blef han så nationell — hans sfär var den stockholmska genomsnittsmänniskans från adertonde seklets midt. Figurerna äro gammalsvenskt råa och våldsamma, något af knekt och äfventyrare, bredande rococons fernissa öfver det passionerade ursinne, hvilket en gång skapade hjältar, och piruetterande på Djurgården, mellan krogar och jungfruhus i gränderna med de franska manérens danssteg.

Och kring denna kuriösa men skönhetsstrålande värld bildar den stad, där skalden växt upp, en ram, som poeten och stockholmsbarnet på ett oförlikneligt sätt aflurat dess förtrollande innersta hemlighet — alltså ett landskap, vid sidan af hvilket naturen i Frithiofs saga bleknar.

Dylika öfverallt inströdda paralleller, hämtade ur ett vidsträckt kunskapsförråd, ur en djup men skolad inbillning, äfvensom Levertins originella förmåga att i en kort definition, en bjärt belysning så att säga förnya ämnet — allt ökar den sällsporda charme, som gömmer sig redan i hans stil.

Det första, vidlyftiga porträttet af fru Nordenflycht innehåller mycket sådant. Vi ha en liten men väl skuren profil af Dalin, som nära nog kommer oss att betrakta honom med en alldeles ny blick. Vi ha de fyra karaktäristikerna af de män, som hvar för sig gifvit skaldinnan sin prägel — den moraliske stoikern, Tideman, den estetiske teologen, Fabricius, den voltaireanske epikurén, Klingenberg, och den sista af seklets typer — här få vi nämligen tidstyperna — den svenske S:t Preux, Fischerström, den revolutionäre rousseauanen. Vi ha de ord, författaren nedskrifver om 1700-talets dygd. Sammanfattningen af allt det ideella och religiösa hos människan, detta var dygdbegreppet — godhet, välvilja, sympati gent emot andra, den högsta möjliga förädling af en själf. »Dygdens utöfning kräfde rena händer, en förnäm andes virtuositet. Likheten med det moraliska ideal, som vår moderna tids s. k. lifskonstnärer predika med mer anspråksfull fraseologi, är slående — också deras stamfader är Shaftesbury.»

Först något senare, mot århundradets slut, blef dygden en filantropisk känslovåg. I den andra essayn möta vi Gyllenborg, *Dygdens* specielle sångare, framför allt hans satir »Världsföraktaren», som aldrig hittills blifvit betraktad i en intimare förening med seklets idéer, mot fonden af europeisk kultur. Här lägga vi i synnerhet märke till en framställning af den nya och den gamla världsåskådning, som under 1700-talet brötos mot hvarandra och å ena sidan uppväckte en naiv optimism, å den andra — som vanligt i brytningstider — födde en pessimism, en tomhet, en hjälplöshet, hvilken just närde den *ennui*, den lifsleda bröderna Goncourt så fint analyserat — om jag minnes rätt på några vackra sidor i »Les maîtresses de Louis XV».

Gyllenborg följes af Gustaf Filip Creutz, *Atis och Camillas* sångare. Det är ett annat fält än »Världsföraktarens» -- 1700-talets pastoral. Och här ger oss Levertin i stora drag en resumé af herdediktens historia.

Öfver Fredmans skald för han oss vidare till de båda i »Ord och Bild» redan kända och presenterade baronerna Cederhjelms familj, en humoristisk tidsinteriör. Det var Josias Carl som skref om partierna: »Hellre behålla sina gamla, mätta flugor än att få nya och hungriga» — och om den sorg »criticomanien» medför: »Ehuru mycken filosofi, ja, ehuru mycken egenkärlek man ock måtte äga, så förloras tålamodet genom myckenheten af flugor, som sätta sig på de bästa arbeten».

En öfvergångsgestalt mellan två perioder, adertonde och nittonde århundradet, skildras Tegnér i sin ungdomsepok, och med de nämnda relieferna af Snoilsky — på 60-årsdagen och dödsdagen — äro vi i vår egen tid. Bron mellan Esaias Tegnér och Selma Lagerlöf — bokens sista porträttstudie — slås af de värmländska traditionerna. Levertins teckning af allt hvad Selma Lagerlöf öst ur i födelsebygden, Värmland, blir kanske äfven ett indirekt bidrag till hennes två store landsmäns, Frithiofskaldens och Erik Gustaf Geijers, psykologi. Det är, som hela bilden af Selma Lagerlöf, ett nytt prof på Levertins konst. Ty i Levertins hand blir »criticomanien» ett barn af den tionde Musan.

—*nn.*

ALGOT RUHE: *Den tredje Adam.* Roman. Stockholm, Wahlström & Widstrand.

Algot Ruhes nya roman handlar om en mans erotiska utvecklingshistoria; »genom de många till en» lyder mottot för denna upptäcktsfärd, som företagits så många gånger både i litteraturen och i lifvet, fastän den på det senare området oftast uppfattas mindre patetiskt, som en helt vanlig lustresa.

Alexander Gova heter hjälten; han är naturvetenskapsman och öfvertygad anhängare af det snillrika teoremet, att »naturen bör ha sin rätt». Hans kärlekslif är också tämligen primitivt, och den förfining han eftersträfvar räcker inte till mycket mer än några tunna fraser att svepa kring det evigt samma, enkla faktumet, att naturen får sin s. k. rätt. Det är en erotik, som går på bredden, men alls inte på djupet, där en tanklös, mekanisk iterering får tjäna som surrogat för intensiteten; resultatet är naturligtvis gifvet på förhand: äckel vid denna menings- och konsekvenslösa kretsgång, som ingenting ger, endast tar, djupare och smärtsammare tag för hvar gång — och som dock håller fast sitt rof med en naturlags obeveklighet.

Ur denna cirkel, där Gova rör sig tanklöst och viljelöst, ett offer för den »natur», som är hans ideal, kan han icke befrias genom sin bäste väns, baron Wartens, väl anbragta och fint ironiska anmärkningar. Det lilla föredrag, som baronen håller för Gova och i hvilket han försöker låta Don Juan ana, hvad kärlek är, tillhör bokens allra bästa partier, kvickt och muntert, öfverlägset och skonlöst i sin satir, vackert och fint i sina mera patetiska delar. Där finnes infall, som glänsa; så t. ex. när baronen kallar kärleken ett femaktigt drama, fast det egentligen endast är första akten som mera enkla själar förmå sentera; denna akt löper ut i ett intermezzo, hvilket »likt det i Cavalleria Rusticana är den enda stump af hela pjäsen, som de riktige positivhalarna känna till och bry sig om.»

Men hvad icke ens baron Wartens vältaligaste lektioner i ars amandi förmå uträtta hos den trosstarke naturvetenskapsmannen, det lär han sig på ett annat sätt. Han tvingas en dag af lifvet självt att erkänna »att det ur sådden af kyssar och älskog och flirt kan växa ris till aga åt en klok man»; han ser med samma häpnad och skräck som då Macbeth ser skogen vandra fram mot sin borg, hur »det uppför gärningarnas mäktiga ström kommer följder vandrande och når och drabbar den rätte».

Det är vid sin första älskarinnas dödsbädd som han hämtar denna bittra lärdom. Den som efter oändliga lidanden och sorger hvilar där, har skarpare ögon än att hans slitna fraser skulle kunna dölja hårdheten och tanklösheten i hans inre. Han nödgas gå till rätta med sig själf, och han upptäcker, att det som han kallat lycka och njutning var inälfvornas jubel, att det går andra vägar till lyckan än han drömt om, att försakelse och sinnenas stäfjande äro faktorer, utan hvilka ingen kan få lifvets problem att gå rätt hop.

Det växer nya tankar hos honom, han växer själf och närmar sig en ny typ, den tredje Adam. På detta plan finner han före sig sin vän Warten, och när han funnit henne, som vill vara hans hustru, kan han endast peka på Wartens äktenskap och säga: »som dessa vill vi vara».

Det hjälps inte, baron Warten stör otvifvelaktigt totalintrycket af boken — trots alla de tänkvärda saker han har att säga. Han har redan i bokens början realiserat allt det, som Gova famlar sig fram mot under berättelsens gång. Bredvid honom blir bokens egentlige hjälte ointressant och osympatisk. Man har mycket mera lust att höra herrskapet Wartens historia, hvarom man hålles i så godt som fullständig okunnighet; af hur mycket högre och finare art måste icke den högt begåfvade baronens utvecklingsgång ha varit, hur mycket mera skulle den icke kunna lära oss än Govas klumpiga och schablonmässiga lifsfilosofi, som ingenting annat är än rofferiet, satt i system.

Emellertid kan man ju hoppas, att Algot Ruhe en gång ger oss äfven den historien. Alexander Gova är ju en tidstyp, som just genom sin vanlighet tränger sig på en och ropar på uppmärksamhet.

»Den tredje Adam» är en roman af en resonnör, uddig i repliker, kvick och träffande i detaljer, ofta diskret och måttfull i greppen. Hvad som fattas är kanske omedelbarhet i skildringen, medryckande och öfvertygande fart öfver det hela; ibland har berättelsen en kallt reflekterande, oinspirerad ton. Det är just inte figurer som lefva; det säges bra saker om dem, de säga själfva bra saker, men intrycken vilja knappast förtäta sig till en hel bild, med ett ansikte som man ser och en röst man hör.

Härmed sammanhänger det litet pretiösa i stilen. Alla personerna i boken — författaren själf också — tala mycket sökt, de röra sig i bilder, helst naturvetenskapliga, som allt som oftast äro tvungna och föga upplysande. När man skrifver ett sådant språk, som alldeles afgjordt står talspråket tämligen fjärran och som söker nå helt andra effekter än den trogna kopieringen, är det störande och stilvidrigt att, som Ruhe gör, konsekvent sätta predikat i singularis till subjekt i pluralis. Må vara, att språkutvecklingen går ditåt; det är i alla fall godtycke att på en enda punkt springa utvecklingen i förväg, medan man nöjer sig med det grammatiskt korrekta på otaliga andra punkter, som i alldeles lika hög grad förändrats i talspråket. Denna lilla detalj bidrar i sin mån till att ge stilen ett oorganiskt tycke.

Emellertid få dylika småanmärkningar icke bortskymma de stora förtjänster Algot Ruhes senaste och tvifvelsutan bästa bok besitter. Det är en bok, skrifven med psykologisk finess, med kvickhet och fördomsfri sanningskärlek.

Fredrik Böök.

INSÄNDA BÖCKER.

Från Björck & Börjesson:

Det unga Ryssland. II. Berättelser af J. TSCHIRIKOFF, A. SERAFIMOVITSCH, L. ANDREJEFF, V. VJERASAJEFF och A. FARJESOFF. Öfversatta af Rafael Lindqvist. Helsingfors. Förlagsaktiebol. Helios. Pris Fmk 4,50; kr. 3,50.

HERMAN A. RING: *Det civiliserade Japan* efter nyaste engelska källor. Häft. 1 à 25 öre.

ENRICO FERRI: *Socialism och modern vetenskap.* Öfversättning. Pris 1,50.

Från Alb. Bonniers förlag:

OTTO SVERDRUP: *Nytt land.* Fyra år i arktiska trakter. Med öfver 200 bilder. Häftet 17—30 à 75 öre.

SVEN LIDMAN: *Pasiphaë och andra dikter.* Pris 1,75.

FANNY NORRMAN: *Brita från Österby.* Pris 3,50.

MATHILDA MALLING: *Lilla Marica och hennes man.* Pris 2,50.

GUSTAF AF GEIJERSTAM: *Själarnas kamp.* Roman. Pris 4,25.

GUSTAF ULLMAN: *Ungt folk.* Noveller. Pris 2,50.

Från Centraltryckeriet, Stockholm:

Naturens evangelium.

Från Hugo Geber:

AUGUST STRINDBERG: *Samlade dramatiska arbeten.* Ser. I. (Romantiska dramer.) Häft. 13—20 à 60 öre. Ser. II. (Historiska dramer.) Häft. 11, 12 à 60 öre.

CARL SNOILSKY: *Samlade dikter.* Band I. Häft. 8—13 à 75 öre.

AUGUSTE SABATIER: *Auktoritetsreligionerna och andens religion.* Bemyndigad öfversättning från franskan af O. H. Dumrath. Häft. 1—4 à 1 kr.

AUGUST STRINDBERG: *Götiska rummen.* Pris 4,75.

G. G. MILLAR: *Framgång i affärer.* Öfvers. från engelskan af H. Flygare. Pris 1 kr.

Från Gotlänningens redaktion:

Gotländska kyrkor i ord och bild. Utgifna af Gotlänningens redaktion. Serien VI à 1,50.

Från Aktiebolaget Hiertas bokförlag:

Uppfinningarnas bok. Ny, fullständigt omarbetad upplaga. Under medverkan af fackmän utg. af A. BERGLUND. Häft. 99 à 60 öre.

GEORGE MEREDITH: *Diana på korsvägen.* Roman. Senare delen. Pris 2,75.

Från redaktionen af Kyrkohistorisk tidskrift:

Kyrkohistorisk tidskrift. Utg. af HERMAN LUNDSTRÖM. Fjärde årg. Pris i bokh. 5 kr.

Akter rörande ärkebiskopsvalet i Uppsala 1432 samt striden därom mellan konung Erik och svenska kyrkan. Utg. af ALGOT LINDBLOM. (Skrifter utg. af kyrkohistoriska föreningen IV: 2.

Svenska synodalakter. Efter 1500-talets ingång. Samlade och utgifna af HERMAN LUNDSTRÖM. Häft. 1. (Skrifter utg. af kyrkohistoriska föreningen II, 3.

Från Aktiebolaget Ljus' förlag:

J. SPILLMANN: *Jerusalems förstöring.* Historisk berättelse i två delar från Jerusalems sista dagar. Bearb. fr. tyskan efter orig. tredje uppl. Häft. 18—20 à 30 öre.

ELLEN SANDELIN: *Kvinnokroppen, dess byggnad och hygien.* Häft. 13—16 à 30 öre.

JOHN HERTZ: *Albert Engström.* Lyxupplaga.

Från P. A. Norstedt & Söner:

Sveriges historia intill tjugonde seklet. Under medverkan af O. MONTELIUS, H. HILDEBRAND, M. och L. WEIBULL, G. R. FÅHRÆUS, L. STAVENOW, S. CLASON och A. RYDFORS utgifven af EMIL HILDEBRAND. Häft. 34—38 à 1 kr.

Meddelanden från K. Kommerskollegii Afdelning för Arbetsstatistik 1904 n:r 1.

FRYXELLS *Berättelser ur svenska historien.* National upplaga. Häft. 156—178 à 30 öre.

Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner. Minnesblad med anledning af firmans 80-åriga tillvaro och aktiebolagets 25-åriga verksamhet.

Från Puritas förlag:

EMMA F. ANGELL DRAKE: *Hvad en gift kvinna bör veta.* Häft. 17 o. 18 à 25 öre.

Från Aug. Rietz' bokhandel:

ALFRED JENSEN: *Jaroslav Vrchlicky.* En litterär studie. Pris 3,75.

Från Fr. Skoglunds förlag:

ERNST WILLIAM HORNUNG: *Skuggan af repet.* Detektivroman. Öfvers. från engelskan af Ebba Nordenadler. Pris 2,50.

H. EKELUND: *I dagbräckningen.* En social vidräkning. Pris 2,75.

Från Sveriges Allmänna Konstförening:

OLOF GRANBERG: *Skoklosters slott och dess samlingar.* En öfversikt. (Sveriges Allmänna konstförenings publikation XII.)

Från Universella broderskapets organisation:

Om Raja Yoga, Själens utveckling. Några synpunkter vid uppfostran.

Från Wahlström & Widstrand:

WERNER SÖDERHJELM: *Johan Ludvig Runeberg.* Första bandet. (Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland LXI.)

OSCAR BLOCH: *Döden.* Populär framställning. Bem. öfvers. af Axel Widstrand, med. lic. Häft. 1, 2 à 1 kr.

Från författaren:

D:r THOR STENBECK: *Becquerelstrålarna och radium.* Kort öfversikt.

TRETTONDE ÅRGÅNGEN · 1904 · SJETTE H

ILLUSTRERAD MÅNADSSKRIFT UTGIFVEN AF KARL W

REDAKTIONENS OMBUD:

I HELSINGFORS: PROFESSOR WERNER SÖDERHJELM
I KRISTIANIA: FÖRFATTAREN ANDREAS JYNGE
I KÖBENHAVN: REDAKTÖR CARL BEHRENS

PRIS FÖR HEL ÅRGÅNG (12 HÄFTEN) 12 KR.

HLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM

VILHELM
KÖBENH

INNEHÅLL.

Gustaf Vasas intåg i Stockholm midsommaraftonen år 1523. Studie till freskomålning af *Carl Larsson.*

Talldungen. Målning med rafaellifärger af *Karl Nordström.*

Sid.

Leo Nikolajevitsch Tolstoi. Af *Hellen Lindgren* 305

Bilder: Leo Tolstoi. — Leo Tolstoi på 1880-talet. — Ån och badhuset vid Tolstois egendom Jasnaja Poljana. — Allén till hufvudbyggnaden. — Leo Tolstoi. Oljemålning af *Ilja Jefimovitsch Repin.* — Leo Tolstoi. Amatörfotografi. — Grefven och grefvinnan Leo Tolstoi med döttrar och svohustru samt gäster. — Äppelskörd på Jasnaja Poljana. — Tolstoi i sitt arbetsrum på Jasnaja Poljana. — Jasnaja Poljana.

Kejsaren och klosterpriorn. Efter *Gottfried August Bürger.* Af *A. T. Gellerstedt* 324

Med 5 teckningar af *J. A. G. Acke.*

Folkets Tjenere. Af *Gudda Behrend* 327

Midsommarnatt. Af *Kerstin Hård af Segerstad* 339

Det hundrafemtionde häftet. Af *Karl Wåhlin* 340

Sid.

Svensk monumentalmålning. Af *Karl Wåhlin* 355

Bild: Östra kortväggen i Nationalmusei öfre trapphus med projekterad freskomålning af *Carl Larsson.*

Det kgl. Theater i København. Af *Carl Behrens* 359

Billeder: Scene ur »Figurantinden» med Dr. Mantzius, Fru Bloch og Hr. Lielman. — Hr. Zangenberg som Skuespilleren i »Natteherberg». — Hr. Hofman som Bubnov i »Natteherberg». — Hr. Olaf Poulsen som Isidore Lechat i »Forretning er Forretning».

Ur bokmarknaden. Carl Behrens: En tysk Digter, Christian Dietrich Grabbe, Hans Liv og Digtning. Af *—m.*

Bild: Ch. D. Grabbe.

— Hilma Angered Strandberg: Lydia Vik. Af *K. J.* — Jane Gernandt-Claine: I pagodernas land. Af *K. J.* — Harold Gote: Det Heliga arfvet. — Feminismens moral. Af *B. H. B.* 362

Insända böcker 368

EXPEDITIONEN AF ORD OCH BILD.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND.

Brunnsg. 6—8. Öppen kl. 9 f. m.—7 e. m.

Rikstel. 36 22. Allm. tel. 61 59.

Nervösa åkommor, reumatism, ömtålighet m. m. behandlas framgångsrikt hela året om vid **Kneipp-Baden.** Prosp. uti Fritzes bokh.

REDAKTIONEN AF ORD OCH BILD.

Sturegatan 52. Öppen kl. 10—12 f. m.

Allm. tel. 987.

Äldre årgångar

af

värdefulla utländska tidskrifter

säljas till mycket nedsatta priser å

Redaktionen af Ord och Bild.

Konungariket Sachsen.

Technikum Mittweida.

Rektor: Prof. A. HOLZT.

Högre teknisk läroanstalt för elektro- o. maskiningenjörer.

[illegible]

[illegible]

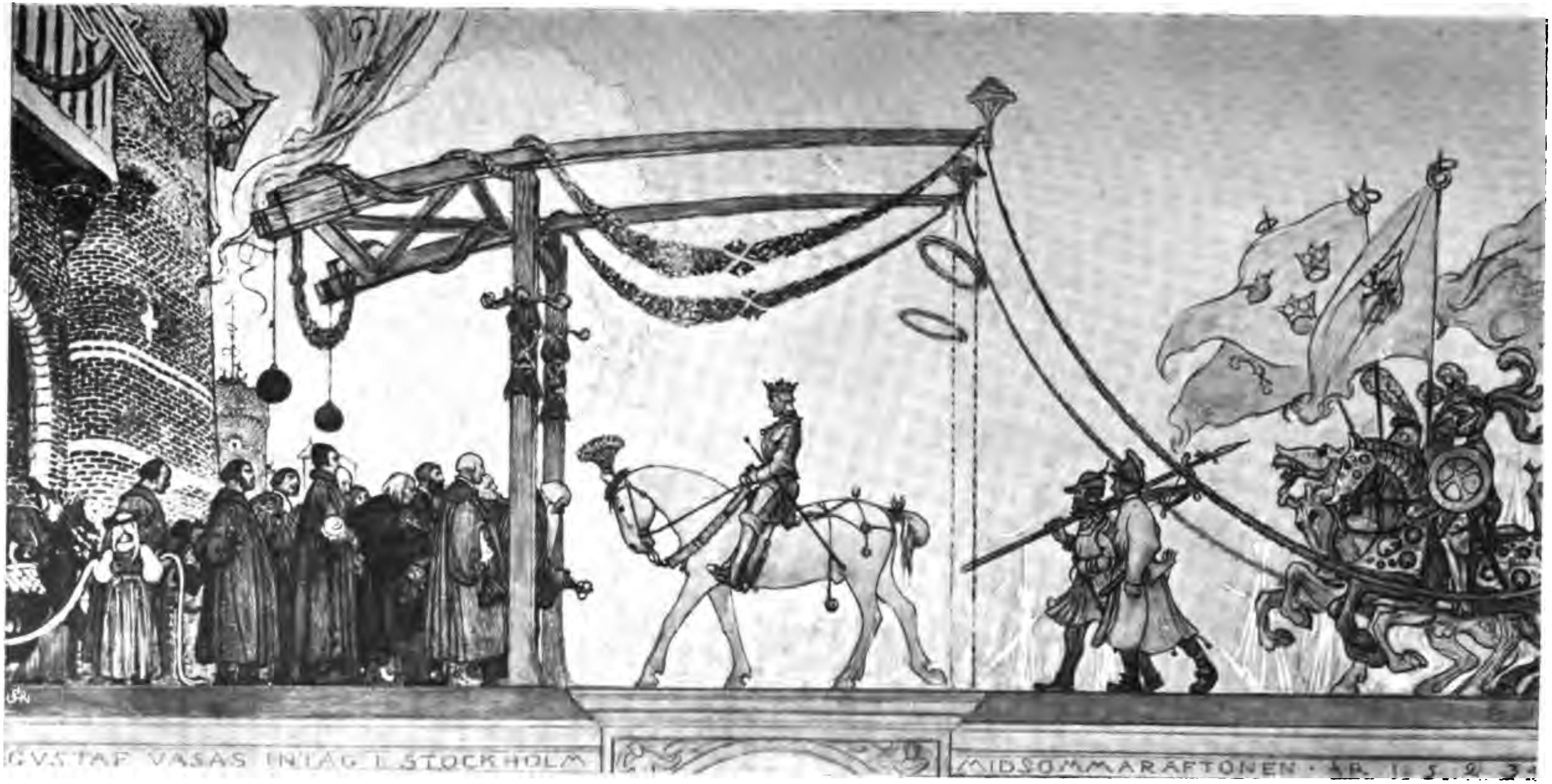
GVSTAF VASAS INTÅG I STOCKHOLM
MIDSOMMARAFTONEN · ÅR 1523

STUDIE TILL FRESKOMÅLNING
AF CARL LARSSON.

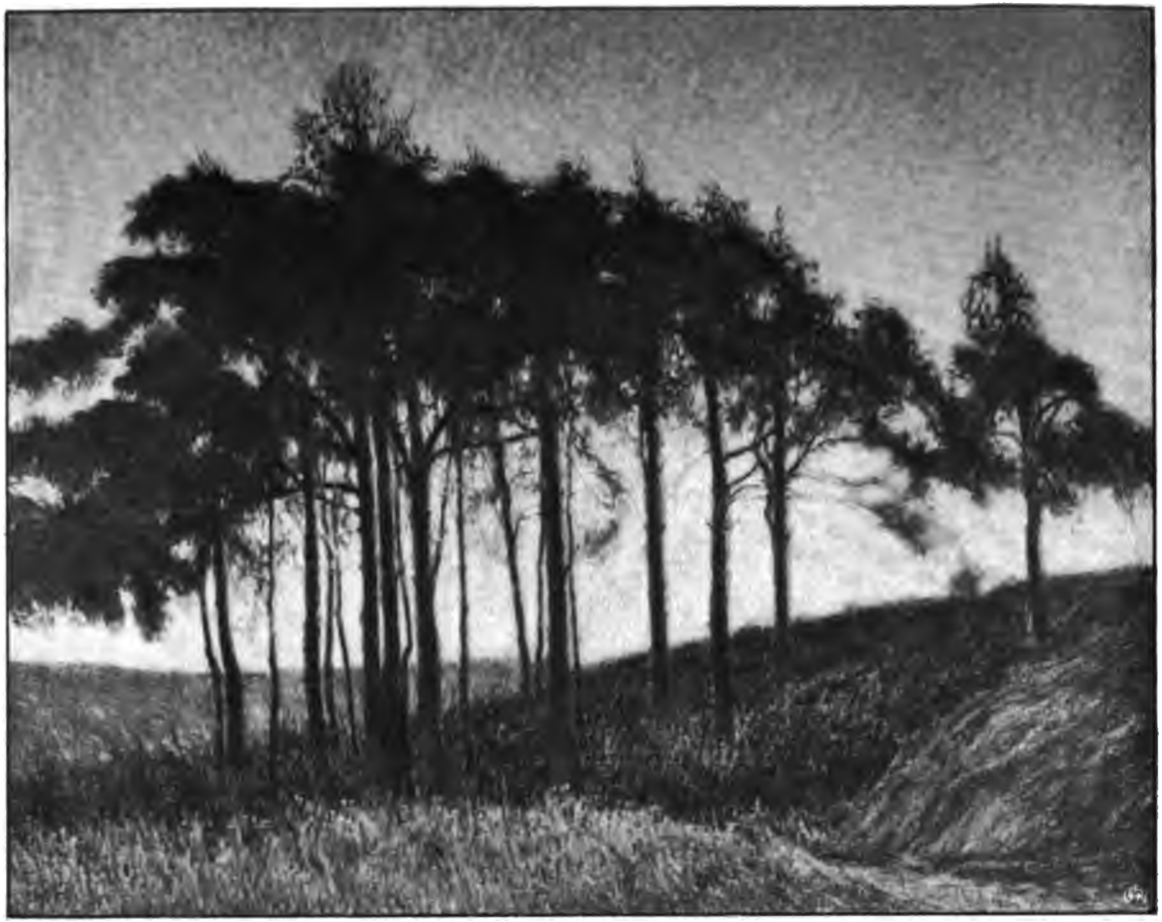

TALLDUNGEN. MÅLNING
MED RAFFAELLIFÄRGER
AF KARL NORDSTRÖM.

Leo Tolstoy.

LEO NIKOLAJEVITSCH TOLSTOI.

AF HELLEN LINDGREN.

Med 10 bilder.

DEN icke blott genom sällspord begåfning utan genom sällspord karaktär, icke blott genom diktning utan genom lif märklige ryske romanförfattaren Leo Tolstoi, hvars namn och rykte nu fyller den bildade världen, måste af den västerländske psykologen betraktas som en ingalunda lättydd gåta. Men ju mera man studerar honom, desto mera upplösa sig de första motsägelserna, och bilden af hans mäktiga gestalt växer, ju mera ingående man granskar honom. I vissa delar skall alltid hans nya samhällsbyggnad förefalla bisarr, men grundstenen till det hela är af hållfastaste granit; den skall trotsa tiden. Den är ett begrepp om allmän människokärlek, som förklaras på ett sätt, så originellt, att det är som om ett nytt lif genomströmmade den gamla läran, ty den formulering, han ger den, är ett af dessa poetiska fynd, dessa stora perspektiv, som kasta ny dager öfver belägenheten, så att säga, af människolifvets ljus- och hälsokällor, som gör dem lättare att finna för hvar man.

Och att upptäcka eller rättare sagdt — för att icke öfverdrifva deras betydelse — att bringa i dagen dylika hälsokällor är endast möjligt för dessa stora vägvisare, på samma gång reformatorer och diktare, till hvilka Tolstoi obetingadt hör.

Betydelsen af en sådan gärning som hans är omätligt stor. Kraften af hans insats har emellertid också blifvit så stor af det skälet, att den varit personlig. Han har vid ännu unga år lösbrutit sig ur en glänsande krets och en ställning med alla det förfinade världslifvets behag och tagit på sig en tjänares skepelse, från salongshjälte gjort sig till dagsverkare. Om än offret för honom var mindre kännbart, då han efter hårda strider tillät hustrun att behålla godset och en del af förmögenheten, är hvad han offrade alldeles tillräckligt betydande, för att han skall vara värd både vår förundran och beundran. Det är säkert, att den, som så som han kan skildra salongslifvets lekfulla konversationssport, eleganta färgspel med all den charm, en humorist, poet och fashionabel författare kan utveckla, han har ännu starka rötter kvar i den högaristokratiska tillvaro han lämnat. Och allt detta öfvergaf han på en tid, då han gällde som Europas mest firade skriftställare, och underkastade sig alltså att för sina »galna idéer» plötsligt betraktas som halfförryckt och ovärdig allvarsamma mäns medborgerliga förtroende, en uppfattning som nu visat sig ohållbar men som då verkligen låg nära till hands. Mätt med detta mått ter sig Tolstois idealiserade bondlif i sitt rätta ljus som en verklig heroism under hans förhållanden. Hurudan är då denne man, som så litet följer världens regler för en väluppfostrad samhällsgosses uppförande och hvars starkt Rousseauiska naturlifsideal säkert skall komma att verka sönderfrätande på många samhällsafgudar, om ock hans lära måste sofras från mycket sagofantasteri?

* * *

Om någonsin har man rättighet att med honom på afstånd anställa ett förhör, som ibland nästan kan komma att likna ett slags fantasiinterview, och denna metod är den kortaste och bekvämaste för att sätta oss in i hans tankegång under första perioden af hans lif. När han 1861 efter andra utrikesresan återvände till Ryssland, kan man anse hans ungdom afslutad, och då är det icke svårt att af honom själf få upplysning om hvad som rörde sig i hans själ, tack vare hans många självbekännelser, böckerna *Från mina barndoms- och ynglingaår* och *Min ungdom*. de genomskinliga anspelningarna i hans ungdoms novellistiska författarskap, likasom genom återblickarna i hans *Bekännelser* o. s. v.

Den ryska allmänna stämningen känna vi också genom samtidas vittnesbörd, vi känna honom som vi skulle känna en romanhjälte ända in i hjärtegrunden af hans drömmar och önskningar.

Hoppets morgonsol lyser just nu öfver det omätliga tsarriket, sedan Alexander befriat de lifegna. En obestämd sangvinisk kamratkänsla och framtidsdröm fyller de ungas bröst, man känner sig färdig att bli ett folk, att kasta alla klassåtskillnader öfver bord, och Tolstoi har redan på sitt gods inrättat en skola för folkets barn. I hans öron, likasom i allas, ljuda mystiskt lockande Nekrassovs ord: »Tig, hämndens och smärtans sånggudinna, jag vill icke mera störa andras sömn, vi ha förbannat tillräckligt» . . . Och grefven tänker: Hvarför förbanna, när man kan välsigna? Ännu ser han detta fridens och välståndets rike blott i dunkla konturer. Men den tanken skall han tänka ut sedan. Ända från

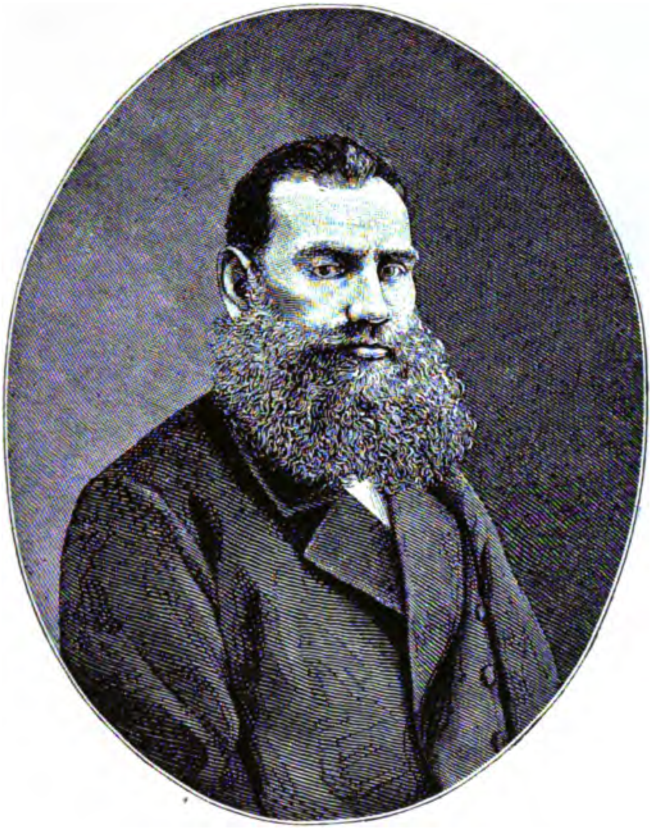

LEO TOLSTOI PÅ 1880-TALET.

barndomen har han haft stora planer. Han är en underlig blandning af sangviniker och melankoliker. Under ungdomen, berättar han oss, hade han fyra känslor: 1) kärleken till henne, hans fantasis idol; 2) behofvet att vara känd och älskad af hela världen; 3) hoppet om en berusande lycka, något oerhördt, som skulle komma; 4) fasan för sig själf, åtföljd af en ofta återkommande förtviflan.

Är det ej som om vi hörde vår egen Thorild i denna katalog, likasom vi återfinna något af Tolstoi i dennes ord: »Det fanns hos mig blott en tanke: att förklara hela naturen och reformera hela världen». Men just för sådana fantasiens kolossala kraftnaturer lyckas också miraklen. En fantasiens idol tycks han verkligen ha funnit i den hustru, han året därpå hemförde, och känd och älskad af hela världen har han blifvit som sitt folks andlige oförskräckte välgörare. Trollmedlet hos honom är denna universala sympati för både bekanta och obekanta, som är den ryska naturen så egen, som gör, »att en rysk bonde, som ni frågar om vägen till närmaste by, svarar er en half-mil, om ni ser trött ut, men två, om ni ser ut att vara god fotgängare» (Lanin Ryska karaktärsdrag, Fortn. Review 1889). Ibland kan äfven Tolstoi i en ifver, som liknar moderskärlekens, när den vill trösta ett sorgset barn, berätta sina bönder otroliga amsagor, hvarom mera här nedan.

Om människan någonsin förstode det omedvetna i sitt temperament, skulle grefven kunna lyckönska sig till denna evigt blomstrande, rastlösa fantasi, som han får som sitt rasmärke, fast i högre grad än sina landsmän i allmänhet, och som låter honom lefva på denna fantasi som på en verklighet. Stundom förskräcka honom visserligen dess bilder som spökgestalter och eviga samvetskval, men stundom kan han blott behöfva en af dess glansfulla bilder för att stå som en man i lifvets strider för ett ideal, om också aldrig så fjärran. Som den ryske politiske martyren har han en oändlig fond mod för hvad han tror på.

Men ännu är för honom lifvet självt insvept i en ovisshetens halfdager: hvar är kosan, hvar är målet? Är det att som Olenin i »Kosackerna» söka tillfredsställa sin sensuella natur? Han har försökt det: han kan lefva om och förlusta sig rätt tappert bland glada kamrater. Men åter och åter kommer den besynnerliga frågan, som ingen bland hans jämnåriga förstått eller som ingen åtminstone kväljes af så som han: *Hvad är lifvets mening?* Han måste ha reda på lyckans hemlighet, ty han är olycklig.

Och vi kunna tänka oss, att han nu, medan han nalkas det heliga Ryssland, säger till sig själf i en af dessa självpröfningens återblickar, som han ständigt gör: »Hvad jag hatar denna högförnäma turistvärld, som jag skildrat i furst Nechljudof, dessa håglöshetens och likgiltighetens människor, som knappt orka föra maten till munnen, människor med bildningens alla företräden, men hos hvilka hjärtat är dödt. Och på samma sätt med de ryska salongshjältarna, han har icke framställt dem en bit bättre i »Två husarer» (på svenska: Två generationer). Han kan dock tryggt säga sig, att de icke äro en hårsmån öfverdrifna. Husaren från i går, hvars ideal var att supa, spela högt och duellera, finns ju kvar än i dag, och den vördnadsfulla beundran, hvarmed man hviskar hans namn, relaterar hans galna streck, räknar upp, hur många fruar han enleverat, hur många äkta män han skjutit ner i duell, såsom det omtalas i novellen, visar bäst beskaffenheten af allmänna opinionens världsmannaideal. En elak satir, säger man. Ingenting annat, svarar Tolstoi, än en trogen bild ur verkligheten. Och denne vivörs son, tecknad i motsats till fadern som kall diplomat och egoist, beräknande alla chancer — den unge grefven vet, att denna typ vimlar i alla salonger som något extra modernt, ty det senaste modet är den unge gubben. Dessa lycksökare, som nu försiktigt trefva sig uppför maktens backe, se ned på sina förfäder, hvilka dock hade en smula hjärta och godt humör. Huru de, bugande till höger och vänster och sparkande alla underordnade åt sidan, tränga sig fram till en hög plats i samhällslifvet, skall Tolstoi med tiden vidare utveckla i »Krig och fred» i de mästerliga figurerna Berg och furst Boris, ty hans hat mot dessa världsslafvar och lismare är obevekligt, och han försummar ej, att, när han kan, moraliskt afrätta dem.

Och dock kallar man Tolstoi lycklig, han som förlorat tron på människorna, på ärans värde, på sin egen stålsatthet mot lumpna njutningar! Man kallar honom mycket lycklig, han citeras som tapper soldat, som framtidsman, han som varit med i kriget och blott genom en usel intrig vid Sebastopols belägring beröfvats en tapperhetsmedalj! Hvarifrån kommer hans olycka, kan någon säga det? Han vet det. Kriget, slagfältet har lagt för hans ögon den mänskliga tillvarons stora gåta, döden, förintelsen.

Hela Tolstois natur är innerst ett solsken, hela hans temperament är innerst ett menlöst barnalöje, och det är därför han ser i döden ett Damokles-

ÅN OCH BADHUSET VID TOLSTOIS EGENDOM JASNAJA POLJANA.

svärd, som med sitt hot förgiftar lifslyckan eller gör den meningslös, då ju hvarje otrygg besittning snarare är en olycka än en lycka. Hvad är glädjen af att äga en skatt, om en tjuf ständigt lurar på den? Det är Tolstois känsla gent emot döden.

Han har sett *modet* i sömmarna, och han vet, att man icke vill dö, och att man måste dö. Hur skall man lära sig att gå in på att dö, att icke känna sig olycklig vid denna utsikt? Att han icke är rädd för döden, har han som sagdt bevisat på slagfältet, men dödsföraktet hos den själfulla människan, som icke drifves fram af animalisk dumdristighet, är en mask, som döljer en fruktan. Dödsföraktet är ett välskoladt sinnes plikt- och hederskänsla, när man skall bestå ett obehagligt examensprof utan att blinka men egentligen helst ville rymma från alltsammans. Redan i »Soldatlif i Kaukasus» förekommer en skildring, som visar rätta halten af humbugskallblodigheten. Scenen framställer ögonblicket före drabbningens början, innan de första skotten växlas. Junkern (kadetten) hör inom sig tvenne stämmor, den ena hviskar: »Herre, mottag du min själ», den andra: »Håll dig nu bara rak i ryggen, när kulan far förbi, och huka dig icke ned», och när kulan kommer hvinande, och kaptenen skämtsamt säger: »Nu borde jag yttra ett historiskt ord, à la Napoleon», då vet den unge officern, att denna likgiltighet blott är ömklig komedi.

Det skall ännu dröja länge, innan Tolstoi skall upptäcka den enda möjlighet, han anser finnas, att undkomma, icke feghetens dödsfruktan, ty den menar han icke, men den hopplöshet, hvarmed människan riktar till sig frågan: Hvad tjänar det till att lefva, när man dock måste dö? Om han kan göra upptäckten af denna möjlighet att icke frukta döden, först då kan han känna sig lycklig. Men ännu har han icke kommit dit, ehuru de i yttre afseende mest strålande åren i hans lif nu följa. Han vinner 1862 den ömmaste och mest uppoffrande maka, hans eget godsägarlif har karakteren af patriarkaliskt fadersvälde öfver de underordnade, allt trifves, familjen växer år från år, och hans förnämsta romaner skapas under denna tid: »Krig och fred» blir färdig 1869 och »Anna Karenina» 1877. Men under allt detta plågar honom nästan som en fix idé den gamla frågan, så att han är frestad att taga lifvet af sig. Medan bifallets storm växer omkring honom, kräfver den grymma sfinxen sitt svar på gåtan: Hur skall man kunna dö lycklig? Hvad är eljes lifvets mening? Det är först år 1883 han fått fullt klart för sig, att hos mannen af folket den rätta lefnadsvisheten finnes. Hvar har han funnit världsharmonien?

* * *

När Tolstoi behandlar samhället blott så, att han framställer dess skuggsidor, så begår han en orättvisa, därom kan intet tvifvel råda, ja, han verkar delvis verkligt samhällsupplösande, men för att förstå hans kulturfientlighet och visa, huru mycket den innehåller af godt och sant, bör man för ett ögonblick ställa sig på hans ståndpunkt och se med hans ögon. Han behöfver systematisera samhällskritiken för att komma till den lösning på lyckans problem, hans hjärta åstundar, och han gör detta konkret genom sina stora romaner. Så se vi då redan i *Krig och fred*, huru en af statslifvets funktioner, kriget, men icke blott detta, utan äfven ett af dess organ, dessa, som iklädt sig uniformen, angripes. Ty det är icke blott krigets oförnuftighet som utgör målet för denna del af skildringen utan äfven apparaten för detta massmördande, armén. Dessa människor, ofta så fyllda af hänförelse, spela i själfva verket en ömklig, föga människovärdig roll, beroende därpå, att de skola utföra en blindbockslek på ett schackbräde, hvars rutor ständigt omkastas och som är omöjligt att öfverskåda för själfva generalerna. Hvad kan i själfva verket mindre ha karaktären af förnuft och intelligens än en drabbning, målad af Tolstoi?

Skådespelet är allt igenom antingen tragiskt eller löjligt, vare sig man tänker på slagfältets obeskrifliga förvirring, segerns blinda slump eller segrarens skryt öfver sina djupsinniga beräkningar. Inför ett af dessa slagfält, som Tolstoi med oupphunnet mästerskap upprullar för oss, har man känslan af, att alla dessa ståtliga män äro marionetter och själfva känna sig som en stackars skara vilsna gossar, beordrade af någon sorts diabolisk vilja till en hemsk lek, där det spelas hasard med människolif.

I *Anna Karenina* är samhällssatiren riktad mot den gängse konstnärliga, eller låt oss hellre säga ungdomligt erotiska uppfattningen af kärleken som ett svärmiskt rus eller, som Zabel bra uttryckt det, som en himlastege, där människopar sväfva upp och ned. Här framträder på ett intressant sätt striden hos honom mellan konstnären och den skolmästrande vise. Ty på samma gång han med sin paletts rikaste och mest glödande färger tecknat Annas böjelse för Wronsky, på samma gång han gjort hennes man till ett torrt träbeläte af ämbetsmannakorrekthet, dömer han henne skyldig, när hon vill bryta med honom. Ty enligt Tolstoi är familjebandet oupplösligt, ingen upptäckt af själslig oförenlighet kan försona eller ursäkta brytandet af ett äktenskap, och olyckan följer förr eller senare lossandet af familjebandet.

Det nya förhållande, i hvilket Anna inträder, gör henne mycket riktigt så olycklig, att hon drifves till självmord, och det är just hennes samvete — allt enligt Tolstoi — som gör henne förtviflad, ty hon känner, att hon svikit sin plikt, att hon stört den naturliga jämviktslagen, som bjuder trohet mot familjen, hvilket är detsamma som trohet mot mänskligheten. Därigenom får hos Tolstoi rent af den erotiska entusiasmen något ordningsstörande, det är en fantasiförvillelse, en romantisk utsmyckning, som det osunda kurtis- och haremslifvet i det eleganta samhället uppmuntrar. Och i sin paradoxalaste form uppträder sedan samma åsikt i »Kreuzersonaten» med sin besynnerliga saga om oförnuftig svartsjuka. Ty detta ligger bakom alltsammans, att kärleken som passion för Tolstoi har något af måttlöst *personligt* begär, och i denna egenskap är äfven dess poesi Tolstoi en nagel i ögat — den är en kultursynd, en form af den girighet, den självöfverskattning, som vi skola döda inom oss.

Slutligen kulminerar hans polemik mot staten i hans ålderdomsroman »Uppråttelse», hvars handling vi tills vidare icke vidröra, men där den juridiska rättvisan betecknas som en enda omätlig orätt. Här stämplas fängelseväsendet som en skola i fördärf och statens straff som ett vackert namn på samhällets hämnd eller inkomst på de moraliskt lytta och vanföra, det själf alstrar. Det är en hatets sådd som här utsås. Och inför dessa gripande förfärliga taflor af lidande, som bära sanningsprägelns omutlighet, stå vi handfallna med skammen hos epikuréer, som vilja vända sig bort men icke töras.

Det är vid sådana tillfällen vi känna, att Tolstoi menar något djupt kändt med sin jämförelse mellan sig och profeten Jonas, till hvilken Herrens ord skedde, att han skulle gå ut och predika sanningen för de nineviter och som icke ville, men som blef tuktad *tills han ville*. Det är också inför sådana taflor som vi förstå, att han känt sig förlora all tro på världens rättfärdighet, känt behofvet af en ny moral, känt sig som gudsonen i hans bondnovell, hvilken fick se gumman, som tvättade med en smutsig trasa, och med ens tyckte sig se, att ondt ej kan tas bort med ondt, våld ej botas med våld.

ALLÉN TILL HUFVUDBYGGNADEN.

Härvid lätta för oss dimmorna öfver Tolstois moral, det dagas för oss hvad som är roten och upphofvet till all vreden och indignationen hos denne fredsapostel. Det är hans kärlek till människorna i gemen, till naturbarnen, till de enkla, hvilka han tycker sig se trampas under fötterna, hans kärlek till dem, som han kallar milliarderna. Han är, om någon, det klingande skrattets skald, den yra flickans skildrare, den glada vårens och den muntra vinterns skald, när det gnistrar i solskenet, vårknoppens och isblommans skald. Och människor med enkel lifslust, kosacker, betjänter och bönder skildrar han med samma sympati som allt ljusgrönt och doftande i det späda ungdomslifvet. Och därför är världen och salongen honom ett fängelse.

»Jag kan nu knappt fatta det», säger han, »så besynnerligt finner jag det misstaget att tro, att mitt lif, en Salomos lif, en Schopenhauers lif var det sanna, det normala lifvet, under det alla dessa milliarders lif var en opåaktansvärd detalj.» Och på ett annat ställe: »Hvad göra de lärde, de föregifne vise, en Salomo, en Sakyamuni och en Schopenhauer? De förstöra lifvet, de lära oss att betrakta det som en orimlighet och en olycka; det lugn, hvarmed de enkla, de ödmjuka, samhällets parias uthärda tillvaron, visar falskheten hos tänkarens påståenden. Det, som filosofernas högdragna spekulation smickrade sig att förinta, återupprätta de dygdiga människornas anspråkslösa praktik, skapar det på sätt och vis.»

Har man en gång upptäckt »milliardernas», folkets betydelse för Tolstoi, kan man omedelbart upptäcka grunden till hans svartmålning af samhällslifvet och är frestad att i tesens form för klarhetens skull uppställa hans förklaring till kultursamhällets lysande elände så: Det är egoismen som åstadkommer minoritetsväldet och klasskillnaden, och dessa äro samhällets onda makter, stora olyckor. Tag blott denna del af hans program, afklädt dess ytterligheter, och man häpnar öfver, hur rätt han sett. Hvarmed kan man bättre beteckna underlaget, det drifvande motivet till den lifskamp, som gör oss alla olyckliga, än med ordet fåfänga? Fåfängan är öfverguden i civilisationens tempel, »den honnette Ambition» är grundvalen till den rangskillnad, på hvilken vårt samhälle är byggdt. Man äger endast ett intresse: att tillskansa sig egna fördelar och komma fram. Då försöker man följaktligen att tillförsäkra sig seger. Man gör upp kontrakt och allianser för att hjälpa hvarandra blott för att störta andra. Individerna bekriga hvarandra, samhällsklasserna bekriga hvarandra, de förra blott för att nå detta enda mål, fåfängans tillfredsställande, d. v. s. ett sjukligt begär efter lyx, att äga mer än man behöfver, man vill tillförsäkra sig omåttlighetsnjutningar i ägodelar, i makt eller ära. Och när man lyckas, har man vunnit — bekymmer, ohälsa, oro, ofrid — otryggheten att stå på fientlig fot med hela världen och med sitt eget samvete dessutom, med detta enkla naturjag, som bonden och naturbarnet förverkliga.

Allt i samhälls-, stats- och stadslifvet är då, från denna sida sedt, förvridning af lyckans sanna mening. Man ser den som ett legaliseradt rof- och plundringssystem, hvars innersta rot och kärna, afklädd allt skenfagert omhölje, är en våldshandling, en skadegörelse, ett individens tillskansande af orättmätiga fördelar och vinster på andras bekostnad. Kriget är ett systematiskt nedslaktande för nationaläran, krigsmakten ett stort mordvapen, krigarna mer eller mindre ofrivilliga bödlar, och juristerna — den s. k. rättvisans handhafvare — äro egentligen blott mellanhänder för att fortsätta tvister. Hvad finanslifvet och köpmännen beträffar, är förhållandet här ena handa: de understödja ett system, som afser att befordra hopningen af kapital — penningen är en uppfinning, som tjänar den rike, medan egentligen byteshandeln vore den naturliga formen för det enkla naturlifvet. Konsten och skalderna smickra det härskande kultureländet genom att framställa det i förskönande dager, och kärleken själf går det osunda rusets och begärets ärenden, blir en passion, som sträfvar efter öfvermättnad.

Se där — om vi göra oss till språkrör för det Tolstoiska missnöjet — den allmänna slutsatsen af hans samhällskritik — öfvermättnad, slöseri, frässeri. På officiellt språk fördömes ju allt detta, men ser man nogare efter, är allt gjordt för att underlätta de oförnöjsammes framfart. Den store mannens hjältedyrkan är vanligtvis en dyrkan af någon eröfrarbarbar inom något område, som dyrkas därför att han haft lycka med sig. Lifvets enkla men stora konst att glädja sig åt, hvad man med sitt eget arbete förvärfvat, anses som bevis på en lägre natur. Man eggar sig till lifskampen som till en ädel täfling. Och nervositeten att slå rekord som slagskämpe, diplomat eller millionär blir allt större — konsten att bedraga under vackra förevändningar står i allt högre kurs.

Sådan ungefär blir, från fågelperspektivets synpunkt betraktad, Tolstois syn på det närvarande samhällstillståndet. Naturligtvis är synpunkten känslomänniskans, som ej ser, att den abstrakta lagen med alla sina fel och brister ändå är ett skydd. Likväl innebär Tolstois hufvudgrundsats den obestridliga sanningen, att utan personlig moralitet eller hjärta för medmänniskor den yttre lagen är vanmäktig, och att samtidens historia visar ett tilltagande kulturbarbari under iakttagande af yttre former. Det kan till och med ifrågasättas, om ej de högsta styrande, de i eminent mening s. k. samhällsbevarande intressenas naturliga målsmän, helt enkelt våra statschefer, inför de moderna förhållandena, som blotta namnlösa ruttenheter af falhet och lycksökeri, någon gång i sann patriotism i enrum sagt till sig själfva: Månne icke statsmaskineriet håller på att gå sönder och arbetar utan både olja och eld? Man skulle, med andra ord, icke finna det underligt, om samhällspelarna själfva vore mera Tolstoianer än de kanske ana.

Hvarifrån skola vi då få hjälpen, menar Tolstoi? Från en kraftutveckling af allmän människokärlek och fridsamhet. Den

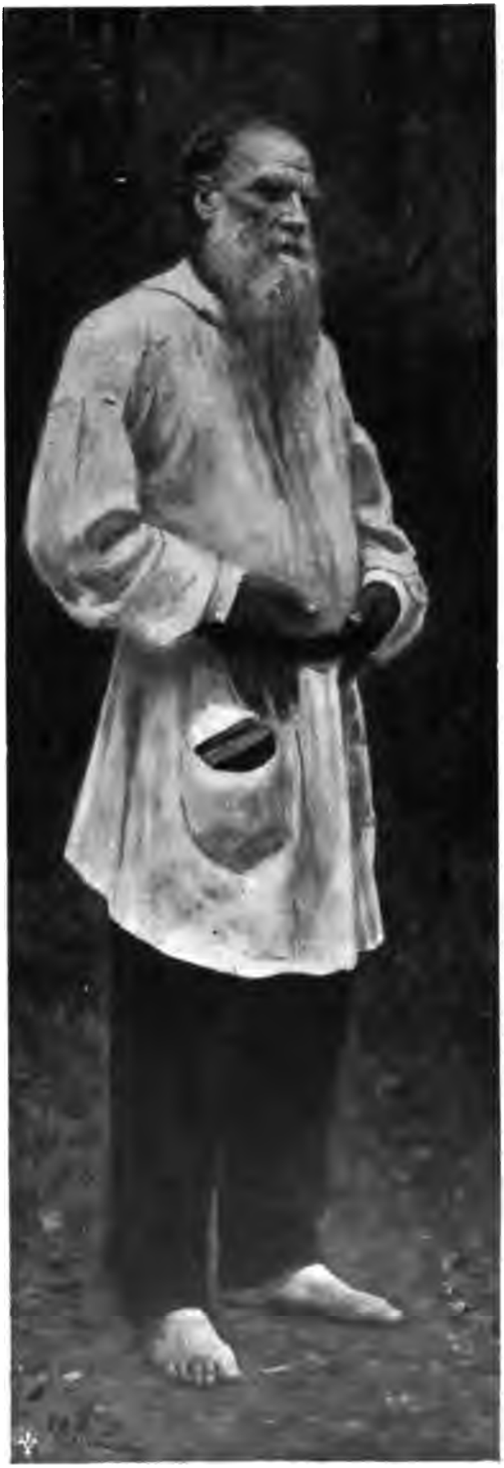

LEO TOLSTOI. OLJEMÅLNING AF ILJA JEFIMOVITSCH REPIN.

förra har stundom öfvergått till själfutplånelse, och fridsamheten har ibland urartat till en feghetens undfallenhet. Men denna människokärleks ideal har han också tecknat i oförgätliga skönhetsbilder af ovansklig glans.

* * *

Tolstois världs- och lifsströtthet hade gått i ständigt stigande till vid pass 1883. Detta är så mycket underligare, som redan i vissa af furst Andrejs och Peter Besuchovs erfarenheter och stämningar i *Krig och fred* och ännu mer i Ljevins hela tanke- och själslif i *Anna Karenina* vi tycka oss finna det väsentliga, hela uppslaget, fullfärdigt af det, hvarpå den ryske författaren sedermera byggt sitt lif och sitt system. Men detta är blott ett intressant bevis bland många, att det, som människan i abstrakt form så godt som redan upptäckt, det behöfver hon, i synnerhet om hon är konstnär eller skald, se i lefvande gestalt, det måste tala till hennes öga, hennes hjärta med det lefvande lifvets konkreta makt, för att hon skall tro därpå. Denna roll spela i Tolstois historia tvänne möten med ryska sekterister, enkla bönder af den svärmiskt världsförsakande grubblartyp, som i Ryssland är så vanlig, men som äfven hos oss icke är så ovanlig som man kanske tror.

Vid denna tidpunkt skildrar Tolstoi i *Bekännelser* gripande, i med rätta berömda kapitel, hur lifvets källa, lifsbegäret, *glädjen*, är likasom förintad hos honom. Hvad skall man glädja sig åt?

> »Nåja — sedan jag skaffat mig sextusen plogland och tretusen hästar — *än sedan?* När jag fått större rykte än Gogol, Shakspere och alla skriftställare i världen — *än sedan?* Jag fann aldrig något svar därpå.»

Han kände att »detta något, på hvilket lifvet hvilar, brast inom mig, att jag moraliskt icke kunde lefva» . . . »lifvet gaf sig ej mer tillkänna hos mig, eftersom jag ej vidare förnam vare sig skälet till mina begär eller tillfredsställelse vid deras lyckliga genomförande.» (*Bekännelser.*)

Vid mötet med den förste af de nyss omnämnda bönderna, Sutajef, förvanar denne honom genom sin oskrymtade lycka, trots alla bekymmer och vedervärdigheter, och vid närmare undersökning finner Tolstoi, att denna lycka beror på hans tro.

Följden blir, att Tolstoi genast börjar att ifrigt studera bibeln. Han kan nu visserligen alls icke öfvertygas om en utanför världen stående fadersmakt, som kunde kallas personlig, ja, ännu i dag står han särdeles tveksam inför en öfverpersonlig, mystisk Gud med människoliknande drag, ehuru han ej tycks absolut vilja förneka möjligheten däraf, i vanliga fall nöjer han sig med att ge gudsidén betydelsen af det Goda, Idealet. Han är vidare böjd att förneka en tillvaro efter döden, ja, gör det till och med ibland kategoriskt — ehuru dock det finns flerfaldiga uttalanden, som visa, att han äfven här tvekar (se exempelvis slutet på *Herre och dräng*). Det skulle till och med kunna tyckas, som om det namn af Jesu religion, han ger sin nuvarande tro, vore alldeles falskt — ja, för min del anser jag det också tämligen missledande och ganska fördärfligt för klarheten i Tolstois tankegång. Men det är alls icke obegripligt, att Tolstoi på sin uppfattning vill sätta rubriken religion. Den innehåller nämligen ett element, som en rätttrogen kristen skulle kunna erkänna som något af det härligaste i kristendomen, tolkadt så som just Kristus såg det, och alltså kan en sådan kristen ha uppbyggelse af Tolstoi, på samma gång han måste betrakta honom som en ren kättare i vitalpunkter inom den kristna läran.

Det som griper Tolstoi vid detta

första studium af bibeln är att de troendes lycka alltid består i att ställa sig i förhållande till något oändligt — det *Oändliga*. Och när han träffar sin andre egendomlige lärofader, bonden Bondarev, inser han, att för honom, Tolstoi, detta Oändliga, som försonar med lifvet, kan bestå i kärleken till mänskligheten. Och med en vördnad, en ödmjukhet, som i sanning kan kallas storartad, har grefven från musjikens mun tvänne obeskrifligt enkla lefnadsregler, som alltjämt sedan för honom bokstafligen utgjort »lifvets bröd»: »Du skall älska din nästa», dess korollarium: »I skolen icke stå emot den onde» och »du skall äta ditt bröd i ditt anletes svett», d. v. s. lefva samma lif som bonden och dagsverkaren, lifnära dig af dina händers arbete, så vidt ske kan, sträfva för dina medmänniskors bästa och vidare: offra så mycket du offra kan af din egen bekvämlighet, ditt eget öfverflöd åt dina nödlidande bröder, inskränk dina behof till det minsta möjliga och utöfva medlidsamhetens och hjälpsamhetens religion ända till rent ringaktande och tillbakasättande af din egen fördel och dina egna njutningar.

I själfva denna självutplånelse, detta lidande för andra skall hvarje människa, tror Tolstoi, finna en ny, sällsam lycka, trons lycka, uppgåendet i något evigt, gudomligt och oändligt, något som icke vissnar och faller som hon själf, som ett höstblad för stormen, hon skall känna lifvets egen safve och kraft genomströmma sin varelse med känslan af, att nya telningar skola efterträda hennes försvinnande jag. Det är »lifvet» som genomtränger henne, naturens eviga lif.

LEO TOLSTOI. AMATÖRFOTOGRAFI.

Omskapelseprocessen för det nya samhället är som man ser naivt enkel — läran kallar Ossip Lourié i sin ypperliga bok La philosophie de Tolstoi» en mystisk naturism. Kärlekens makt alstrar en obetingad gifmildhet, och så fort girigheten är borta, bortfaller också stridslystnaden och ärelystnaden. Hvad blir den krigiska äran, när kriget betraktas som brott, eller den finansiella äran, när penningen betraktas som ett ondt, eller diplomatiens lagrar, när hvarje rättstvist betraktas som något förnedrande och skamligt?

Men tänk nu, om ej den eviga fåfängan, det osunda förvärfsbegäret, njutningslystnaden vilja sträcka vapen, hvad då? Om nu lammen, blir den vanliga invändningen mot Tolstoi, de milda och försonliga, verkligen skulle sammansluta sig, skulle naturligtvis vargarna, våldsmännen, kasta sig öfver dem och förgöra dem. Ja, en mängd skulle fängslas eller på annat sätt pinas som lagbrytare, ty enligt Tolstoi strider både värneplikt och skatteplikt mot människokärlekens lag, grymma förföljelser skulle bli deras lott, men som på kristendomens första tider skulle martyrskapet, tålamodet segra. Det finns intet obehagligare mothugg mot ett slag än att icke slå igen. Därmed visar man, att slaget är en människa ovärdigt. Finns det ett spår af blygsel hos förföljaren, skall han känna sig illa till mods, gripas af ett slags hemsk förvåning öfver detta offer, som har muskler och senor och vredens sjudande känsla likasom han själf och som står där stilla som lammet vid slaktbänken, utan svar mot skymfen, med det heliga tålamodet och saktmodet, som visar medlidandet med bödeln. Och ett slags utveckling häraf och framför allt af den egoistiska tillvarons oro och bekymmer har Tolstoi framlagt i den lilla berättelsen från kristendomens första tider *Julius och Pamphilius.* Ämnet förekommer för öfrigt instucket öfverallt, ämnet om den absoluta förlåtelsen. Ty likasom för Tolstoi det kalla hjärtat är det värsta han vet, den granna sinnligheten hos en furstinna Helena det afskyvärdaste han känner, så är hjärtemänniskan det han älskar högst af allt. Kristi egen idealtyp, att vara som ett barn, är också Tolstois, den som förverkligar budet att älska icke blott på hedningarnas sätt dem, som oss älska. Hvad besynnerligt gören I då? säger oss Kristus. Välsigna och göra godt emot obekanta och dem, som smäda och förbanna oss och göra oss ondt, däri ligger enligt Tolstoi lifvets poesi, framtidens människa. Och på samma gång det är något obeskrifligt rörande i att se denne femtiofemårige man ikläda sig bondens tröja för att gå bakom plogen och besöka arbetarkvarter och pestsjukhus, på samma gång är det något hemskt, när denna allmänliga människokärlek framkallat så fanatiska ord som dessa:

»Det största onda i världen orsakas också af denna så prisade kärlek för hustru, barn och vänner, för att nu icke tala om kärleken till vetenskap, konst och fäderneslandet, och fosterlandskärleken består ju blott i att under en viss tid föredraga vissa animaliska lifsvillkor framför andra.» (Boken *Om lifvet.*)

I *Upprättelse* utgör en fullkomlig själfoffring och godtgörelsen af det onda, man en gång gjort, hufvudtemat, när den forne förföraren snart sagdt med sina välgärningar förföljer den flicka af lägre börd, han en gång öfvergifvit. Hon har hängifvit sig åt ett lättsinnigt lif och slutligen hamnat i straffängelset, sedan hon på en falsk anklagelse dömts skyldig till mord. Denna vrakspillra af en människa vill furst Nechljudov rädda. Han följer henne till Sibirien och erbjuder henne att dela hennes lif där: författarens mening är ej rätt klar, om fursten verkligen efter hennes afslag kommer att fullfölja sitt uppsåt, eller om ej Tolstoi snarare gillar flickans sunda förnuftsprotester mot ett så omaka förhållande, som gör henne nästan rädd för denne fine man, som vill förslafva sig för hennes skull. Men ett är säkert: att denna ädelhet utan gräns hos henne väcker en besläktad känsla och låter hennes bittra sinne för första gången erfara ett mjukt sinnes gifmildhet, glädjen af att offra för den man älskar. Och det är denna människokärlekens smittsamhet, Tolstoi framför allt vill ha bevisad, ty den är stödet för hela hans system.

Och ämnet om en obetingad underkastelse under eller en omedveten barnslig lydnad af kärlekens lag har framkallat de skönaste sidorna i Tolstois ar-

GREFVEN OCH GREFVINNAN LEO TOLSTOI MED DÖTTRAR OCH SONHUSTRU SAMT GÄSTER.

beten. Allt det ljufvaste, han vet att berätta om kvinnlig friskhet och barnanatur, har sitt ursprung här, en Natascha och en Kitty verka med daggdroppars morgonglans och morgonfriskhet. En lustigare lustighet och ett mera förtjusande slynlynne än det, som Natascha röjer, när hon i moderns säng pratar sin galna gallimatias, kan icke tänkas, och jag vet kvinnor som nästan icke vilja tro, att det är en man som skrifvit detta. Hans otroliga lydhörhet för ett spelande lynnes glada infall beror på det slags oskuld, välvilja och barnslighet, som lefver i hans egen själ. Den härskande egenskapen hos honom är en sund naturglädje. Älskvärdheten och det rörande hjälplösa hos sina tvänne hjältar Peter Besuchof och Levin har han kunnat uppfatta, tack vare denna medkänsla med det okonstladt naiva, den dragning han har till det klumpigt och tafatt indignerade och buttra i deras sätt gent emot världens ränker, lister, gemena beräkningar, bakhåll, trolösheter. Det har sin förklaring i ett släktskapstycke med hans egen ungdomsnatur, som saknade smidighet och självbehärskning. Innerst mycket vekhjärtade, bjuda de, liksom Tolstoi själf, världen en ganska skroflig och egensinnig yta.

De stå alltid i tvedräkt med sig själfva och sina motsatta impulser, ångra sig alltid, spörja alltid efter sina egna motiv, kunna aldrig utprägla sin personlighet tillräckligt för att stå i motsats till någon annan utan att känna samvetskval, finna sig ha orätt. Det är en vekhetstyp, som icke är omöjlig att återfinna ens i diktarens senaste filosofi. De gå alltså sin väg fram svaga som känslomänniskor, mycket njutningslystna, betydligt inkonsekventa men med den bestämda känslan af att behöfva komma till frid med sig själfva, sitt eget samvete och frid med hela världen, och de äro därför aldrig komiska, trots sin tafatthet — de äro skildrade med diktarens eget hjärta. Att på något sätt vedergälla sin gemena hustru, det kan ej Peter Besuchof annat än i tillfällig uppbrusning.

Lika värnlöst vacker diktar skalden prinsessan Maria Bolkonski (Krig och fred) i hennes förhållande till fadern-tyrannen, som hon aldrig revolterar emot. Hennes belöning blir att från hans döende läppar mottaga ett knappt begripligt ömhetsord. Är denna uppoffring riktig, fråga vi oss. Ja, svarar Tolstoi, allt ondt framväxer ur vrede, vrede föder vrede, kärlek föder kärlek, och han uppfattar denna kärlekens tjänarplikt som en på villovägar stadd, omoralisk världs föryngringsord. Hon har skapat frid, där eljes strid skulle uppstått, hon har icke brutit ett heligt förhållande. Men om varelsen går under, om personligheten förkväfves? Nåja, låt den så förkväfvas och gå under, tror jag den obeveklige skulle svara. Det är undantagsfall, regeln är, att den icke gör det utan växer.

Ty på det personligas graf växer något opersonligt opp, denna känsla af det oändliga, allförbarmande lifvet, som heter kärlekslifvet, som genom hjälpsamhetens lag tryggar släktets bestånd, som upphäfver ensamhetskänslan genom fridskänslan med andra, detta, som är lösningen på lifvets gåta, döden, och hvars lösning består i känslan af sambandet med det universella lifvet, broderskapets ande.

Hvari består då dess mystiska storhet, som fyller universum med ljus, öfverglänsande irrskenens bedrägliga makt? Vi blifva medvetna om, att vi utgöra delar af ett oändligt, ett evigt något, som fortsättes i släktet, att vårt lidande är jordmånen, hvarur glädje växer, att vi måste dö som personer men med känslan af att ha deltagit i något gemensamt, som lefver och alltid skall lefva allt starkare och härligare i allt ljufvare andemakt och andegemenskap. Så har äfven Tolstois lära fått sin resning, sin tornspira, fast den först kan synas vara endast en enkel bostadsbyggnad i bondstil.

Och för att lära oss förstå denna kärlek till det oändliga, den opersonliga samkänslan med människorna har han framtrollat bilder af en stämningsrikedom, som är omöjlig att återgifva. När furst Andrej ligger på slagfältet sårad, skådar han upp mot himlens oändliga blå.

> »Ett sådant lugn, en sådan frid! tänkte han Hur olika mot när jag nyss sprang skrikande och hurrande med de andra, hur olika mot de båda ursinniga figurerna, som kämpade om viskarstången!... Så stilla och tyst molnen draga förbi! Att jag icke förr märkt denna djupa, gränslösa rymd! Men hvad jag känner mig lycklig, att ha fått ögonen öppna för den! Ja, allt är lögn, fåfänglighet, tomhet utom detta... denna höga himmel, detta lugn, denna frid... Gud ske lof... frid...» (Krig och fred I 397).

Det är samma frid han erfar, då han. dödligt sårad, på amputationsbordet ser bredvid sig sin värsta ovän, som förstört hans lefnadslycka, och därvid känner förlåtelsen som någonting lätt och naturligt. Vi se här mästerligt skildradt för våra ögon ett af dessa ögonblick, då det jordiska begäret försvinner, då det personligas önskningar träda i bakgrunden, då det rasande, kämpande lifvet med våra missräkningar dör, ligger bakom oss som något oändligt litet och barnsligt. Det ögonblicket — då vi glömma allt vårt hat för att se oss och andra såsom barn, som alla behöfva hjälp — har den stora förlåtelsens och den stora själfglömskans salighet, vi förstå kraftförhäfvelsens vansinne, egoismens oändliga dumhet, hatet som mänsklighetens onda feberdröm. Och här måste man försvara Tolstoi mot dem, som betraktat detta som ett bevis på ett förminskadt intresse för lifvet, en begynnande ålderdomssvaghet eller senilitet i åskådningen. Hvad som förklarar detta är ingen svaghet och ingen ålderdomskänsla, det är en poetisk syn på lifvets oändliga perspektiv. När han nedskref

ÄPPELSKÖRD PÅ JASNAJA POLJANA.

det, befann han sig i sin mannakrafts zenit, och ännu för några år sedan torde han ha kunnat täfla med de flesta i ren fysisk lifskraft.

* * *

Om det, på samma gång som det är njutningsrikt, också är lärorikt att följa Tolstoi i hans inspirations högsta stunder och söka motiven till hans storhet — så är det också lärorikt att söka komma under fund med, hvad man ville kalla hans Achilleshäl, hans sårbara punkter, ty man inser lätt, att han äfven som varnande exempel är lika äkta mänsklig. Han är egentligen lika intressant och lärorik i sin litenhet som i sin storhet. Ty äfven i hans litenhet upptäcker man, att det är hans hjärta som bestämmer och hans tro på ett slags högre förnuft som besjälar honom. Af utrymmesskäl måste emellertid de kritiska antydningarna här reduceras till det minsta möjliga.

Hvad då Tolstois kraftiga betonande af behöfligheten af reformer i fråga om veklighet och lyx angår, så måste detta erkännas i allmänhet betraktadt vara ett ord i sinom tid. Att det moderna nöjeslifvet och de öfverdrifna lyxbehofven utsuga en god del af släktets kraft, är lika sant som att en återgång till ett naturenligare lefnadssätt vore högst önskvärd. Äfven måste det erkännas, att Tolstois protester i detta hänseende burit goda frukter. Hans måttlighetsprinciper och den kur, han i allmänhet anger som mänsklighetens räddning, borde alltså icke kunna väcka någon opposition, om den hölle sig inom tillbörliga gränser.

Men när han predikar förnuft i detta hänseende, är det ett visst något som ger oss ett obehagligt intryck, något som vi först icke kunna närmare definiera men som blir allt starkare. Det är trånghet och intolerans i denna dietiska kur.

Bondlifsidealet, dagsarbetaridealet vill han påtvinga oss alla.

Men har han då icke rätt, när han säger oss, att tusen och åter tusen människor uppväxa till starka och arbetsföra individer, tack vare det enkla lif de föra, och att dess förträfflighet därigenom bevisas, då däremot vårt lefnadssätts skadlighet tillräckligt framgår af all den kroppsliga utmattning och öfverförfining, som följer i stadslifvets och kulturlifvets spår *(Lastbara nöjen)*. Och dock finns det en dunkel upprorsinstinkt som vaknar inom oss vid denna tyranniska befallning att ändra lefnadsvanor. Ty det är ett misstag att tro, att det finns en allmän hälsoregel för alla, likasom att tro, att det är möjligt att dra en bestämd gränslinje mellan det, som utgör nöje, och det, som utgör behof. Sätt en konstnär eller en skriftställare i den härligaste natur och bland de älskvärdaste människor, som lefva ett i sina egna ögon lyckligt naturlif, men beröfva honom hans penna eller pensel, och han skall icke trifvas, ty ett villkor, oundgängligt för hans lycka, välbefinnande, hälsa, är borta. Säg honom, att hans missnöje är självsvåld, bed honom taga exempel af omgifningen, som är nöjd, anklaga honom för hans bortskämdhet, säg honom, att hvad som kan vara tillräckligt för andra också borde kunna vara tillräckligt för honom, att hans behof att skrifva eller måla är ett fåfängligt nöje, som han bör kunna vänja sig af med — och han skall kanske tiga, men naturen skall svara inom ett eller annat år, att detta för honom är mer än en lyx, ett nöje, att det är hans innersta lifsbehof som man beröfvat honom, ty han skall ej kunna uthärda ombytet af andlig atmosfär.

Och ju mera vi studera de ideala behofven, kärleken, vänskapen o. s. v., ju mindre kunna de allmänmänskliga lifsvillkoren i allmänhet, som hyggliga människor, goda vänner, trogna grannar, på måfå påträffade, vara tillräckliga för en viss särskild individs välbefinnande. Det finns sorger som fräta på en människas lifstråd och grunda en människas andliga ohälsa för lifvet, som man väl kunde kalla för lyxsorger. Det kan vara en människa, som älskar en annan eller trifves med en annan med hela sitt hjärtas sympati, och om hon beröfvas denna andra genom döden eller af andra orsaker, hvad inträffar då? Hon klagar mahända inte, gör intet uppror, men i själfva verket har för henne något, som varit ett *behof*, ett lifsbehof, rent af en lifsluft, undanryckts henne. Omgifningen förstår henne kanske icke: den har icke lidit någon förlust: hvarför vill icke leendet synas på denna fordom så glada människas läppar? Har hon icke samma glädjekällor som alla andra? Hon är en andlig läckergom, skall man säga, hon kan väl trifvas med andra än denna enda människa. Men hon blir sig aldrig mera lik, hon lefver ett skugglif. Hon kan lida af en långsam andlig hungersdöd, det är en oersättlig brist och nöd som denna människas förlust förorsakat henne midt ibland människor, som hon älskar och värderar, men till hvilka hon icke kan komma i *detta* förhållande. Och hennes olycka och lidande är precis lika reellt, som lungsotspatientens i ett hårdt klimat. Människorna omkring denna lungsotspatient kunna, också de, säga: men *jag* kan ju lefva här, *jag* mår bra af detta, det är blott ett lyxbehof att fordra högre värme eller alpluft, men den andre kan också ha rättighet att svara: kunde jag komma dit bort, blefve jag frisk, men här dör jag.

Och ju mera lifvet differentierar sig och dess arbetssätt och dess arbetsvillkor mångfaldigas, dess högre blir känsligheten, dess mångfaldigare behofven af ett

TOLSTOI I SITT ARBETSRUM PÅ JASNAJA POLJANA.

visst slags miljö för olika slag af människor. Och detta är så visst en utveckling, som det är en utveckling att icke blott vara nöjd med att gå bakom en plog dagarna i ända eller att förrätta blott några enkla sysslor à la vildarna.

Här står alltså Tolstoi rent utvecklingsfientlig, när han fordrar förnöjsamhet med torpartillvaron, och på samma sätt står han reaktionär i sitt kraf på allmän afväpning gent emot våld och brutalitet. Utvecklingen går i rent motsatt riktning: stränghet mot de oförbätterliga och ett krig på knifven, när faran är större och de usla instinkternas målsmän se ut att kunna lyckas tillskansa sig våldets öfvermakt. Ty med den allmänna humanitet och förfining, som likvisst är, i stort sedt, en frukt af vår civilisation, har slagsmålsskickligheten hos vårt släktes bästa i betydlig mån förminskats, och skulle man alltså lämna de råaste elementen i samhället fria tyglar, blefve följden mycket farligare än förr. Ty ogräset skulle då snart nog växa öfver hvetet.

Inom hvilka gränser Tolstois förlåtelselära och icke-motståndslära håller streck, tyckes mig icke vara så synnerligen svårt att bestämma. I en mängd fall äro hans ord, att det onda kan öfvervinnas med det goda, en sanning, men förutsättningen för att vädjandet till bättre känslor skall lyckas är att det finns några bättre känslor eller att dessa *hinna* bearbetas, innan den obotliga våldshandlingen är begången, ty i annat fall tyckes mig skonsamheten mot den mänsklige våldsverkaren betyda en premiering af brottet, som uppmuntrar till fortsättning på brottets bana. Det finns vilddjur, mänskliga lika väl som djuriska, som ej alls intressera sig för det mer eller mindre af djup människokärlek, som finnes hos deras älskvärda motståndare. De finna lifvet behagligt som röfvarlif, och vid många tillfällen bibringas de af det kok stryk eller det straff, som de under en eller annan form få, en betydligt högre uppfattning af rätt och orätt än genom ett vänligt erbjudande af högra kinden, när den vänstra fått en örfil. Det är också nästan obegripligt, att Tolstoi kunnat taga efter orden bergspredikans bildspråk, som i sin drastiska form blott vill inskärpa skyldigheten för ett sant kristligt sinne att utöfva en till det yttersta drifven fördragsamhet mot oförrätter.

Måhända kan behöfligheten af två moraler, den ena Tolstois, den andra tvångsmoralen, hvilka jag anser kunna vara i lika hög grad tillåtliga och nyttiga, framgå af ett exempel, hämtadt från läkekonstens område. Här användas som bekant både milda och våldsamma medel, när det gäller att befria människokroppen från sjukliga utväxter. Är bölden af mildare natur eller stadd i sitt första utvecklingsstadium, användes en fördelande salfva eller plåster, men hotar den att bli organismens fördärf och denna öfvermäktig, måste den bortskaffas och utrotas, och då är knifven nödvändig. Så länge det finns moraliska vilddjur och missfoster, ja, man behöfver icke gå så långt, så länge det finns onda instinkter hos oss litet hvar, är det bra, att bestraffningsrätt tillerkännes statens och samhällets myndigheter. Låt vara, att dessa icke äro ofelbara, hvad bevisar detta? Icke behöfver moralisk myndighet grundas på ofelbarhet, det är nog att förmyndaren är öfverlägsen sin myndling i klokhet och mogenhet. Är icke hvarje myndighet själftagen? Är icke Tolstois egen lärarmyndighet själftagen och i så fall otillåten? Hvarje omyndighet har godt af ett visst mått af tvång, och man kan *växa rätt* i en boja, det visar både den fysiska och moraliska läkekonsten.

Vi måste säga, att fasthåller man alltför starkt den platoniska, universella, allmänna människokärleken som den högsta formen af mänsklig sympati, kommer man till något kallt, något tillresoneradt, en demokratisk grimas af välvilja, som ej är fri från att verka som hyckleri eller humbug, det slags vänlighet, som är utmärkande för den amerikanske presidenten, när han vid sina nyårsmottagningar trycker händerna på 5,000 människor och ligger sjuk en vecka efteråt. När Tolstoi vill nivellera i en alltför stark jämlikhetssträfvan, då blir hans tro på ett likformigt dagsverkarideal för alla ett självbedrägeri. Så länge den naturliga begåfningens olikhet existerar, skola också arbetets roller bli olika fördelade, och ett öfver- och underordnande, en maktfördelning visa sig som en social nödvändighet. Och ett liknande fel i hans tankegång låter honom ej ens medge nödvärnsrätten: han vill förskona från straff, från jordisk vedergällning äfven den förhärdade förbrytaren, ty han förutsätter hos hvarje människa ett moraliskt underlag, han inser icke den individuella olikheten i den moraliska begåfningen. Dock — hans öfvertygelse att ett resignationens motstånd är den enda förnuftiga politiken är lätt förklarlig i ett land som Ryssland, hvarest allt motstånd mot uppenbar orättrådighet ej har någon som helst utsikt att lyckas, när »makten» behagar befalla. Hvar, om icke här, skall ett väl oändligt tålamod förefalla att vara lifvets egentliga innebörd, här, hvarest alla medel att *tillkämpa sig* rätt visa sig som slag i luften.

Blir Tolstoi orättvis mot kärleken och konsten, är det därför, att bägge äro fria och personliga. Den konstnärliga lifsberusningen, konstnärsidealiteten blir honom en högmodssynd, och han vill ställa konsten blott i nyttans tjänst, den skall predika för massorna. Syndafallet, den svaga romanen *Kreutzersonaten*, har jag redan nämnt, en roman som förtalar kärleken och blott kan förklaras genom motviljan mot en känsla, hvilken går öfver måt-

JASNAJA POLJANA.

tet. Men dessa försök till diktarsjälfmord misslyckas för Tolstoi trots allt. Trots allt sitt fördömande af undantagsnaturen kan han icke nivellera och döda sin egen artistiska personlighet och göra den till en medelmåttig bondnatur. Öfverallt upptäcker man passionen att älska, entusiasmeras med en diktares oförnuftiga, vilda kärlek och jämte detta passionen att trösta och beskydda.

Det blir på en gång komiskt och sublimt att höra Tolstoi, när han skall tala till sina bönder och försöka trösta dem öfver rysligheterna i deras förvaltarförtryck. Man vet ej, om man skall tro sina ögon, när man läser Tolstois namn under bondberättelsen *Vaxljuset.* En bondplågare får här sitt straff genom en af dessa tillfälligheter,som vi med full rätt kalla en lycklig slump, emedan man aldrig vågar räkna på dem. Här framställes med den allvarligaste ton förvaltarens vådadöd — han blir under en ridt spetsad på en gärdsgård — som ett intyg, att den onde ej får förbli ostraffad, om man blott lämnar vedergällningen åt högre makter. Det är ej godt att förstå, om Tolstoi tror på en sådan af naturen verkställd vedergällning, som reglerar missbruken och förrättar bödelstjänsten. Eller är det hos honom ett medlidande, som ej aktar medlen, när ändamålet anses godt, som dikterar detta? Eller slutligen — finns det ej en hemlig mirakeltro hos Tolstoi, som gör, att han kanske tror på denna barnfabel själf? Om man icke antar en sådan vidskepelse hos diktaren själf, hur skall man då förklara mottot på Anna Karenina: »Min är hämnden, säger Herren.» Nej, Tolstoi är icke blott den andlige påfven och självsäkra reformatorsnaturen. Han har barnets och kvinnans kärlek och tro, fanatikerns och den hederlige förtryckarens välvilja, den praktiske mannens realistiska blick och slutligen konstnärens opartiska glädje åt allt karaktäristiskt, det må vara syndigt eller icke. Vi älska honom just för denna yppiga rikedom, han är ett träd med af frukter tyngda grenar, och vi älska honom framför allt just därför, att denna rikedom icke gör honom stolt men ödmjuk: de frukttyngda grenarna är mer än han förmår bära.

KEJSAREN OCH KLOSTERPRIORN.

EFTER GOTTFRIED AUGUST BÜRGER.

Med 5 teckningar af J. A. G. ACKE.

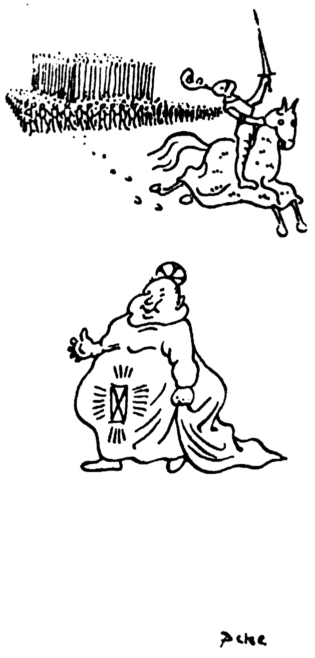

Nu vill jag berätta en saga så mustig:
en kejsare var det, den kejsarn var lustig;
sen var det en prior, ett praktexemplar;
blott skada, hans fårdräng långt slugare var.

En hund slet den kejsarn i alla Guds väder,
fick sofva i tält och i järnskodda kläder;
han åt lite pölsa till vatten och bröd,
när inte han drogs med än svårare nöd.

Men priorn han visste att bättre begå sig
vid bord och i säng, som han täcktes bestå sig:
hans ansikte sken som när månen är full;
tre karlar ej räckte ta rundt om hans hull.

Ej kejsaren kunde den pösmunken lida;
en dag med sitt krigsfölje kom han att rida
helt nära vid klostret och just på den led,
där patern helt makligt i solgasset skred.

»Ha», tänkte nu kejsarn, »det passar ej galet».
och ställde till patern så spefulla talet:
»Hur mår ni, Guds statkarl? Påtagligen bra!
ej fasta och vak tycks på krafterna ta.

Dock tör nog er ledighet välmågan störa.
Ni tackar mig säkert, om jag ger er göra;
man har er berömt som en tusenkonstnär:
hur gräsbrodden växer, ni höra ju lär.

Åt edra två präktiga käkar nu räcka
jag vill trenne kärniga nötter att knäcka;
tre månader får ni att knapra därpå,
sen skall ni, på dagen, besked mig bestå. —

Först: om jag nu prunkar på kejsarestolen
i gyllne klenoder, som skina likt solen,
kan ni mig då säga som uppskattningsman,
till hvad uppå öret värderas jag kan?

Sen: kan ni uträkna och felfritt besvara,
hur fort jag till häst kan kring jordklotet fara?
Och det får ej granna på minsta minut!
Er blir det en lek blott att leta det ut.

Sist skall ni, o prydnad för alla gudsmänner,
utforska hvad innerst jag tänker och känner;
sen vill jag bekänna, om slöjan ni lyft,
men sanning däri får ej finnas ett dyft.

Och kan ni ej dessa tre spörsmål besvara,
så skall ni ej längre här prior få vara,
på åsna då skall ni dra rundt i mitt land
och baklänges rida, med svansen i hand.»

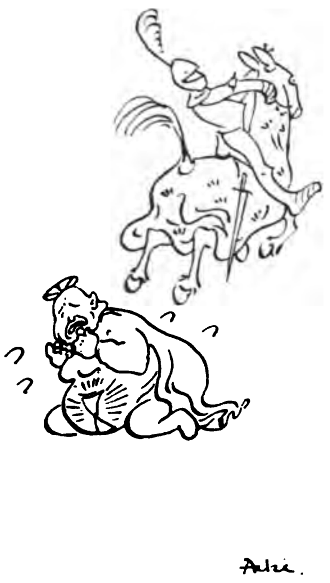

Bort trafvade kejsarn helt muntert långs vägen,
och priorn han stod där perplex och förlägen.
En dödsdömd ej stått sig mer ynkligt och slätt
inför någon fruktansvärd öfverhofrätt.

Han sporde hos ett, två och tre un'vers'teter*
han frågte hos en, två och fler fakulteter,
betalade lösen och sportler i mängd,
men fann ingen doktor på gåtorna slängd.

Och under förtärande ängslan och trånad
af dagar vardt veckor, af veckor vardt månad;
snart nalkades stunden, o fasa och ve!
sju gulgröna solar han tyckte sig se

Han strök nu, en urblekt och utmagrad stackar',
omkring uti ensliga hagar och backar,
och möter till sist, där han vankar och går,
sin herde Hans Bendix, som vallar hans får.

»Herr prior», sad' Bendix, »hur illa ni farit!
Ni är ej ens skuggan utaf hvad ni varit!
Maria och Josef! Jag knappast er känt.
För pocker! Det har något grufligt er händt.»

»Ack, käre Hans Bendix, du tycks det begripa.
Mig kejsarn har satt i en ohygglig knipa:
han gett mig tre nötter att bita uppå,
hvarur ens ej hin några kärnor kan få.

Först: när han där prunkar på kejsarestolen
i gyllne klenoder, som skina likt solen,
jag skall honom säga som uppskattningsman,
till hvad uppå öret värderas han kan.

Sen skall jag uträkna och felfritt besvara,
hur fort han till häst kan kring jordklotet fara,
och det får ej granna på minsta minut!
Han kallar det lek blott att leta det ut.

Till sist skall jag, ynkrygg bland alla gudsmänner,
utforska hvad innerst han tänker och känner;
sen vill han bekänna, om slöjan jag lyft,
men sanning däri får ej finnas ett dyft.

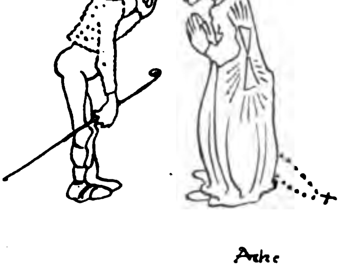

---

* Författarens egen sammandragning.

Och kan jag ej dessa tre spörsmål besvara,
så skall jag ej vidare prior få vara.
På åsna då skall jag dra rundt i hans land
och baklänges rida, med svansen i hand.»

»Ej annat!» genmälte Hans Bendix med löje.
»Var kaflugn, jag skall eder hjälpa med nöje.
Blott låna mig korset, och prästkappan med,
så skall jag ge kejsarn de rätta besked.

Fast ej af latin jag begriper ett jota,
skall likafullt katten ur tunnan jag mota.
Hvad I, herrar lärde, för guld ej förvärft,
det har jag för intet af mormor min ärft.»

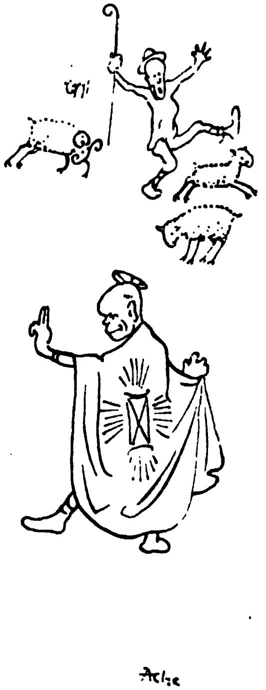

Då skuttade glad som en killing prelaten;
Hans Bendix med kappan och priorornaten
vardt utstyrd helt ståtligt, och flux sig begaf
till kejsarn i borgen bak vallar och graf.

Där prunkar nu denne på kejsarestolen
i gyllne klenoder, som skina likt solen:
»Nu säg mig, herr prior, som uppskattningsman,
till hvad ni på öret värdera mig kan.»

»För tretti riksdaler man Kristus försålde,
och alltså värderar jag eder, I bålde,
till nio och tjugo riksdaler precis;
ty en daler mindre ni står dock i pris.»

»Poff», svarade kejsarn, »det får jag väl lida,
i furstliga stoltheten känns det dock svida,
ty aldrig jag trott — vid mitt kejsaresvärd! —
att jag ej var mer än en spottstyfver värd.

Nu skall ni uträkna och felfritt besvara,
hur fort jag till häst kan kring jordklotet fara,
och det får ej granna på minsta minut.
För er är väl det ock en lek att ta ut.»

»Ni uppstår med solen; om sedan ni rider
jämsides med henne allt som hon framskrider,
så vågar jag korset och kappan uppå,
att färden på två dussin timmar skall gå.»

»Ha!» skrattade kejsarn, »den hafren är goder!
Ni *om* eller *men* ger ju springarn till foder.
Den skälmen, som *om* och som *men* tänkte ut,
helt visst gjorde guld utaf agnar förut.

Men nu för det tredje: — håll tungan tillrätta,
ty annars jag lär uppå åsnan er sätta! —
Hvad är det jag tänker, som sannt inte är?
Men gör er med *om* och med *men* ej besvär!»

»Abbot i Sankt Gallen ni anser mig vara.» —
»På pricken! Men det är dock sanningen bara.
— »Herr kejsare, tillgif, ni misstog er där.
Med förlof, hans fårdräng Hans Bendix jag är.»

»För fan! Är du ej min abbot i Sankt Gallen?
skrek kejsarn som ner ifrån skyarna fallen,
och tillade genast så mild som ett vax:
»Men är du det inte, så blir du det strax.

Jag skall dig bepryda med ring och med krage,
på åsna kring riket din husbonde drage,
att han må sig lära *quid juris* förstå;
ty den, som vill skörda, han måste dock så.

»Herr kejsare! Låt vid det gamla förblifva,
jag kan icke läsa, ej räkna och skrifva,
och ej ett Guds ord på latin jag förstår:
hvad Lillhans ej lärde, ej Storhans förmår.»

»Min käre Hans Bendix, det må jag beklaga!
Begär något annat, som kan dig behaga;
ty så har mig muntrat ditt fiffiga skämt,
att tacksam jag blir dig beständigt och jämt.»

»Herr kejsare, det är ej stort jag behöfver,
men har ni åt mig något gunstbevis öfver,
så vill jag utbe mig fullständig pardon
för priorn i Gallen, min käre patron.»

»Bra taladt! Du äger det rara behaget
af hjärta som hufvud af yppersta slaget,
och därför pardon må din husbonde få.
Nu med detta bref skall till honom du gå:

Vi låta Sankt Gallens herr prior befalla,
att icke Hans Bendix hans får mer skall valla;
Hans Bendix till skänks skall ha husrum och bröd
till dess han omsider är saligen död.»

A. T. Gellerstedt.

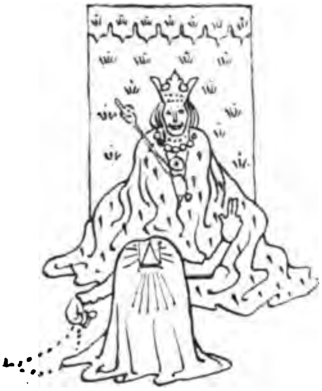

FOLKETS TJENERE.

Af GUDDA BEHREND.

SOMMERSOLEN brændte. Den spillede paa Statens nye Bygning, der bredte sig stor og fed paa den aabne Plads, og som smilede — med sine röde Sten, sit flade Tag og sin lave Port, der stod tynget af det store Hus.

Ministeren — Arbejderdömmets Minister gik langsomt og forsigtigt ud af Porten.

Hans Ansigt var venligt, og om Munden havde han dette hjærtelige, ubestemte Smil, der lod ane noget, man vidste ikke hvad, og som indtog alle.

Med sin lidt brede Haand tog han til

Uhrlommen. Död og Pine! — Klokken var bleven mange. — Han maatte skynde sig for at kunne naa Toget — ud til Fruen paa Landet...

Ministeren er forsvunden — blidt Stöv lægger sig efter ham...

Solen brænder. Den stikker Skriver Geddes bare Baghoved og tirrer hans Brilleglas, naar han böjet og ligesom krummet i hele Legemet vender sig om.

Der er stille i Kontoret, Varmen gör slöv.

Der er en, der hoster... Gedde vrisser og skuer udover Brilleglasset. Nu ser man hans Öjne, de er store, men uden Liv. Det var naturligvis Hansen, der hostede. — Hansen er brystsyg. Han sidder, ganske gusten, henne i Krogen for sig selv. En Duft af Önsker svæver om ham — ikke fra ham selv, han er forlængst forbenet, död, uden Önsker — men fra de andre, tynde og tykke, hvidblege og röde: Hansen er Assistent paa ældste Gage.

Nu danser der En henad Gulvet — Hr. Napoleon paa sine lette Ben. Han synger höjt — ikke just fordi han er i godt Humör. Det er han aldrig paa det Satans Kontor — men han maa give sine flagrende Fölelser Luft.

»Kriger-Skriver,» raaber Napoleon — yngste Assistent med förste Karakter — »skriv dette her af i en Fart,» og han slynger Papiret tyve Gange i Luften, danser en Piruet og forsvinder med Larm ind i et andet Kontor.

Gedde vrisser efter ham. »Abekat,» hvisker han saa sagte, at ingen kan höre det.

Skriveren med Tilnavnet »Kriger» — han blev Invalid i sidste Krig — glatter Papiret, tager sig en Pris i en skjult og skæv Stilling og begynder langsomt at skrive med krogede mörke Hænder. Slanke og skönne danser Bogstaverne for ham; han kærtegner dem, mens han skriver. Hans Haar falder i tynde Tjavser helt ned over Panden, men han mærker det ikke, saa glad er han for sine fine Bogstaver. Da han er færdig, bevæger han sig langsomt og besværligt med sit stive Ben ud gennem Kontoret. Papiret skal skrives under af Fuldmægtigen.

Den »unge Herre», en af de yngste i Kontoret — med store Filipenser, höje Flipper og Kunstnerhaar — ser haanligt efter ham.

»Han er saa gu' ikke bleven vasket, siden han laa paa Lazarettet — han lugter ligefrem.»

Nogle af Herrerne fniser.

Gedde snærrer: »Men han passer sine Ting, *han* har ikke Fluer i Hovedet.»

»Men maaske noget andet noget,» bemærker den »unge Herre» og törrer Pennen i Ærmet. —

Hansen hoster.

»Er De flyttet, Hansen,» spörger den »unge Herre» flot henkastet.

»Ja, jeg er flyttet,» siger Hansen og sukker — der er ingen, som vilde beholde ham paa Grund af Sygdommen, trods det, at han er et honnet Menneske, der kan betale ordentligt for sig, da han næsten ikke har andre Fornödenheder end lidt Klæder og Medicin.

»Hansen er en gentil Mennesken, der nemt kan faa Logis,» siger Hr. Girard, Schweitzer af Födsel, og ansat som Reserveskriver med to Kroner om Dagen — Sön-, Hellig- og Sygedage fraregnet.

»Klokken er fire, mine Herrer,» raaber han — han skynder sig.

»Ska' jeg gi' Dem Overfrakken?» siger Gedde, der har Overarbejde.

»Overfrakke — Overfrakke, jeg har ikke Overfrakke,» Hr. Girard ser ondt paa Gedde.

»Godt Betring, Höjstærede,» han nikker venligt til Hansen, i det han gaar forbi — »det er sandt — ja, det er skam sandt — aa, min kære, kunde

De ikke — jeg mener blot saadan foreløbig... laane mig tre Kroner? — hm, ja, man ska' jo leve — — man ska' jo leve — —»

Hansen hoster. »De laante to i Gaar, Hr. Girard —».

»Ja, jeg trænger ikke, trænger slet ikke — men denne »unge Herre», ja ham med Knopperne laante en Krone af mig i Gaar — paa Ere jo — och det er saa ubehageligt — saa ubehageligt — man skal jo leve, Hr. Hansen — »

Hansen stirrer paa Hr. Girard's tynde friserede Haar og paa hans stærkt slidte, sortsværtede brune Stövler.

»Ja, man ska' leve,» sukker Hansen tungt og trækker Portemonnæen frem.

Hr. Girard stikker Pengene til sig og gaar let hen ad Gulvet, i det han tilkaster den unge kunstneriske Herre et knusende Blik.

Hansen bliver siddende, han er træt -- han har slet ingen Lyst til at gaa — sköndt han egentlig skulde ud for at söge sig Logis, det fjerde i et halvt Aar — inden han gik paa Spisekvarteret. Et Par höje Flipper lyser ham i Möde, det er den kunstneriske »unge Herre» -- han skynder sig, han skal möde én paa Hjörnet af Köbmagergade — han har en Blomst i Knaphullet og Konfekt i Lommen. Hansen ser bittert paa ham — en Tanke skyder sig pludseligt frem —

»Er det sandt, at De skylder Schweitzeren Penge?» raaber han.

Den »unge Herre» bliver röd — »Hvad mener De, Hr. Hansen?»

»Aa, jeg spörger kun, fordi han vilde laane hos mig, og saa sa'e han, at De skyldte ham — —»

»Naa — naa — ja, det er rigtigt,» mumler den »unge Herre», »vi var paa Kafé sammen forleden — jeg havde ingen Smaapenge — nu husker jeg — —» og han er borte.

Der er en, som brummer — det er Gedde, som sidder derhenne — og der sidder én til — »Krigeren», han bliver altid efter Tiden især om Vinteren, saa sparer han Lys og Brænde. Han skriver könt, tænker Hansen og bliver stadig siddende.

Pludselig kommer der Liv i Kontoret. Napoleon farer syngende ind.

Hansen rejser sig hurtig og söger efter sin Overfrakke — Napoleon kan han nu ikke döje. Han siger Farvel i et Hostegys og gaar bort for at söge Logis.

II.

Gedde rokkede sig og gryntede, mens han arbejdede, ellers var der stille i det store Kontor.

Napoleon svævede omkring med uhörlige Skridt og uden Sang. »Krigerskriveren» malede med grumsede Hænder skönne gammeldags Bogstaver, og »Schweitzeren» var falden i en tryg Slummer efter den foregaaende Aftens Soldegilde. Den kunstneriske »unge Herre» rensede Negle, og Hansen var fraværende.

Napoleon svævede som en Aand omkring Hansens ensomme Krog, han ligesom nöd dens Tomhed, og hans Hjærte bankede af Forventning. Hvis Hansen nu var syg, meget syg — havde faaet Hosteanfald paany, ja, saa stod han det sammænd ikke igennem. Napoleon saa sig om i Kontoret — i Grunden var Rummet ikke saa galt: höjt og luftigt med pæne Pulte og elektriske smaa Hængelamper med grönne Skærme, lidt spartansk var det vel udstyret i Forhold til Kontorchefens og de andre höjtstaaende Herrers pragtfulde Rum — for ikke at tale om Ministerens — de faa Gange, Napoleon havde været derinde, havde hans Gutaperkaansigt uvilkaarligt bevæget sig i hadefulde Vridninger, og hans indsmigrende ærbödige Smil var blevet stramt og forpint. Spytslikke for denne folkelige Minister, han — Napoleon — med förste Karakter! For spytslikke — det maatte han nu — ellers — hans Blik gled kærtegnende henover Hansens Stol.

»Hans kære Ansigt ej i Dag vi skuer,» begyndte han at synge med skingrende Stemme, men han forstummede pludselig, da Dören fra det andet Værelse aabnede sig. Han sprang med lette Fjed hen til sin Plads og lod Hænderne danse mellem mange Papirer, han vilde udvise den af Kontorchefen beundrede Flid, som de kaldte det paa Kontoret.

Det var imidlertid kun den skikkelige Fuldmægtig Overgaard, der langsomt traadte ind, Napoleons Hænder dansede nu langsomt mellem Papirerne, og han begyndte at synge: »En nytændt Maane her jeg skuer.»

Overgaards Ansigt var alvorligt.

»Mine Herrer,» sagde han med dannet og dæmpet Tonefald: »Hansen er kommet paa Hospitalet,» og han tilföjede med en vis stille Tilfredshed: »jeg har allerede været ude og besögt ham.»

»Der arme Mensch,» skreg Napoleon med frisk Stemme.

»Schweitzeren» for op, han tænkte straks: »De tre Kroner har jeg ikke — nu ger det ingen Tink.»

Den kunstneriske »unge Herre» samlede sine afskaarne Negle og bar dem hen til Papirkurven, og »Krigeren» udstödte et dybt Suk, der ligesaa meget som Hansen galdt et Sving, der var faldet uheldig ud — han lagde miströstig Pennen og tog sig en Snus.

Gedde brummede — han saa for sig Hansen ligge med foldede Hænder i en blöd, hvid Seng i fuldstændig Ro — og al Maden blev bragt ham, uden at han havde den mindste Ulejlighed — medens en anden . . . og Gedde vrissede og vrissede uden at röre Arbejdet, der hvilede som et Blylod paa ham.

»Naa, jeg maa ind og fortælle Assistent Blom Nyheden» fortsatte Overgaard uden ringeste Fölelse af, hvad Virkning hans Meddelelse havde gjort paa de tilstedeværende. Og han gik paa sine smuktforsaalede Stövler ind i sit eget Kontor.

Der sad Blom — den könne, fine Blom. Han opholdt sig helst inde hos Overgaard, hvem han hjalp med et og andet.

Der var ganske rart derinde — Overgaard var saa stilfærdig og net med sine sirlige Hænder og sit snehvide Kravetöj, Luften var saa god hos ham i Modsætning til den stövede, tvivlsomme Luft inde i det store Kontor.

Blom var fordybet i sine Yndlingstanker — langt borte fra Kontoret. I höj Luft svævede han. Fremtiden laa for ham: Lange Rejser i Udlandet — berömt kunsthistorisk Forfatter, maaske tilsidst Professor og gift med den bedaarende Erna, Departementschefens yngste Datter. Understöttelsen, som han ventede at opnaa, skulde bryde ham Vej; naar han havde faaet den, vilde han rive sig lös fra Kontoret, rejse bort — arbejde, göre Studier . . . Hvis han bare fik den Understöttelse — Ministeren skulde bortgive den i den allernærmeste Fremtid. Departementschefen havde ganske vist i Gaar trykket Bloms Haand med et meget sigende Blik, i det han udtalte, at en saa kundskabsrig ung Mand som Blom med de Evner og desuden Sön of en saa fortjenstfuld Mand, som afdöde Advokat Blom — der var ingen Tvivl om —

Blom blev hed i Hovedet — ja, han maatte faa den Understöttelse, hvor vilde det ikke ogsaa hæve ham i de Fyres Öjne derinde, de, som ansaa ham for deres Ligemænd — aa! — han tænkte pan Erna. Aldrig vilde han byde hende ind i deres Kreds, ikke vilde han give hende et Hjem som Overgaards, smaat udadtil og indadtil. Nej, Ernas og hans Samliv skulde være festligt og stort, ikke skulde hendes fine Sjæl tynges ned af det brutale Hverdagslivs Byrder!

Han smed Pennen fra sig, saa Blækket spröjtede paa Statens Papirer — svæve vilde han, med sin dejlige Erna — — —

»Hansen er kommen paa Hospitalet,« det var Overgaards pæne Stemme...

»Han har haft saadan et fælt Hosteanfald.

Blom saa uvillig op — ligepaa en Gang havde Overgaard revet Blom ud af hans dejligste Drömme og sat ham midt ind i et Liv, der slet ikke passede for ham, Kaj Blom — en Virkelighed med Kontor og Hosteanfald og det hele — —

»Har han ingen Slægtninge?«

»Ikke saa vidt jeg ved,« svarede Overgaard, »jeg besögte ham iaftes — der var ingen andre hos ham — han kommer vist til at ligge længe denne Gang —«

»Det er pænt af Dem, at De besöger ham, Hr. Overgaard,« sagde Blom i lidt ligegyldig Tone.

»Ja, jeg maa egentlig sige —« Fuldmægtigen havde sat sig til Rette og begyndte nu at blade i sine Sager — »rent bortset fra den Deltagelse, som jeg nærer for stakkels Hansen — maa jeg sige, at den Spadseretur fra Kontoret til Hospitalet, den passer mig udmærket. Det er saadan en pæn, rolig Vej dertil, og Hospitalet, det ligger skam dejligt midt i den store Have. Jeg sad der i Gaar — længe — sikken en Duft der var. Naar man, som jeg bor paa en fjerde Sal midt inde i Byen, saa er det behageligt at kunne sætte sig i saadan en Have — — Og saa maa jeg ærlig tilstaa: man finder sit lille Hjem med Kone og Börn dobbelt hyggeligt, naar man har været Vidne til en stakkel, ensom Mands Lidelser.«

Blom nikkede: »Ja, det har De Ret i, Hr. Overgaard. — Men bor De forresten ikke paa Landet mere? Jeg syntes en Gang —

»Jo, det er rigtigt nok, Hr. Blom — vi havde faaet Penge af min Kones Mor — det var efter min Kones förste Barselseng — hun var rigtig daarlig — næ — siden — især efter den sidste lille er kommen til, har vi skam ikke Raad. Det er forresten dejligt at være paa Landet — meget forfriskende —«

»Men tager De da ikke sommetider ud paa Landet?«

»Jo, om Söndagen —«

»Det kan jo ogsaa være ganske rart,« henkastede Blom.

»Hveranden Söndag tager vi ud — det er i Grunden vores eneste Fornöjelse ud over Hjemmets Hyggelighed. Lidt frisk Luft — en Tur i Skoven og en Kop Kaffe til min Kones hjemmebagte Kager — mere har vi ikke Raad til«

»Ja, det koster naturligtvis at före Hus —«

»Om det koster —« Overgaard lagde Papirerne og vedblev meddelsom: »Ved De hva', Hr. Blom, 2,400 er ikke meget med Kone og to Börn, og lidt pænt ska' man da ha' det. Ser De, naar man regner det hele ud og trækker Husholdningspenge og Husleje fra, saa er der lige 600 til alt det övrige, til Skatter og Brændsel og Skolepenge — for ikke at tale om Klæ'erne — lidt pæne ska' man jo være i Klæ'r — især da den ældste, som gaar i Skole — og jeg, som er paa Kontoret, maa jo ogsaa —« han pillede ved Frakkeærmet, det var en Smule slidt.

»Ja, det maa være svært at faa det til at slaa til,« svarede Blom.

»Forfærdelig svært,« brast det ud af Fuldmægtigen, »og min Kone, som syr sit eget og Börnens Töj, og som er saa sparsommelig!»

Blom sukkede dybt, han tænkte paa Erna.

»Men man maa jo ikke klage — det er jo den reelle, sikre Fortjeneste,» skyndte Overgaard sig at tilföje og bladede i Papirerne — Dören havde aabnet sig, og Kontorchefen stod midt i Stuen.

Han havde Hænderne paa Ryggen, og hele hans Holdning var skæv og stiv — gammel som han var. Naar han blev halvfjers, vilde han gaa af, sagde han ofte, »men halvfjers blir han sku' aldrig,» plejede Napoleon at tilföje.

Kontorchefen mumlede, det var hans Vane. Han böjede sig henimod Overgaard. »Hvorfor har jeg ikke faaet de Sager, jeg bad Dem om forleden, Overgaard?»

»Kontorchefen har faaet dem,» svarede Overgaard ærbödigt — Blom smilede.

»Hva'? har jeg faaet dem?» sagde Chefen og saa vredt paa Overgaard.

Han mumlede noget mere, som de ikke kunde höre, og gik skævt ud af Kontoret.

»Han blir gammel» — Blom lo — »og det piner ham.»

»Det pudsige er,» svarede Overgaard, som ærgrede sig lidt, »at han stadig kalder Departementschefen for en gammel Fyr, og han er dog fire Aar yngre.»

»Men flittig, det maa man sige, at han er,» sagde Blom og sukkede, »som han gaar op i Kontorgærningen — bare vi kunde være *saa* ivrige i Tjenesten.» Dören blev atter lukket op. Denne Gang var det Bud Svendsen — röd og smilende. Han saa sig om: »Er Chefen gaaet igennem, mine Herrer?»

»Ja, for et Öjeblik siden,» svarede Blom.

Svendsen nærmede sig hemmelighedsfuldt Blom og skævede hen til Fuldmægtigen, som lod til at have travlt.

»Hr. Assistent,» hviskede han.

»Er det Lotteriseddelen?» spurgte Blom.

Svendsen gjorde Tjenergærning uden derfor at miste sin Værdighed.

»Nej, Hr. Assistent, men — Ministeren er at faa i Tale — hvis De vilde tale med ham —» Svendsen saa listig og fortrolig ud. »Assistenten vilde jo gærne tale med Ministeren en af disse Dage — saa passede jeg paa — saa hvis Assistenten — —»

»Mange Tak, Svendsen,» Bloms Stemme rystede en Smule.

»Naa, det var ikke andet — — maaske Hr. Assistenten saa kunde laane mig Nöglen til Frimærkekassen» — Blom stod for Frimærkerne — »Tusind Tak» —

Overgaard smilede efter Svendsen.

»Synes De ikke, jeg skulde gaa ind til Ministeren nu?» spurgte Blom nervös og ivrig — Fuldmægtigen *var* indviet i Hemmeligheden med Understöttelsen.

»Ja, naturligvis,» svarede han rask, »naturligvis ska' De gaa derind, Blom — benyt Lejligheden.»

»Ja, saa gaar jeg,» Blom börstede sin Frakke, »venter De, saa kan vi maaske slaa Fölge hjemad?».

»Ja vist, ja vist,» svarede Overgaard ivrigt. - - Han saa beundrende efter Blom — saadan uden videre at gaa ind til Ministeren — det tydede nu alligevel paa *Overlegenhed.*

— — —

Blom var bleg, da han stod i Ministerens Værelse — Ministeren var jo dog hans höje Overordnede, selv om den akademiske Dannelse . . . Blom glemte helt, at han var afdöde Advokat Bloms Sön, den Tanke plejede ellers at hjælpe ham i vanskelige Situationer . . . Departementschefen havde gemt sig saa underlig för, da han mödte ham paa Gangen.

Men Ministerens Ansigt var stærkt velvilligt.

»Naa, det var denne Understöttelse,« Ministeren talte langsomt og smagte lidt paa Ordene. Hans Udtale havde en let sjællandsk Accent.

»Ja ser De, min kære Ven« — hans Haand laa tungt paa Bloms Skulder, »jeg ser mig desværre — desværre ikke i Stand til at give Dem denne her Understöttelse, saa hjærtelig gærne jeg vilde« —

Det var som Blom sank sammen — han svarede intet.

»Min unge Ven« — Ministeren ledte efter Ordene — »det er ikke fordi — Deres Anbefalinger ere jo gode nok« — han gjorde en Kraftanstrængelse, og hans Haand tyngede endnu mere paa Bloms Skulder, idet han næsten raabte: »Men De skal ikke föle Dem ringere — som mindre Mand for det« — —

Blom havde smilet bittert — fortvivlet.

Nu stod han udenfor Dören — han sparkede — forsigtigt — til den, og lo — overlegent — afmægtigt. Pludseligt fölte han sin Haand omsluttet af Departementschefens aristokratiske Gammelmands Hænder.

»Min kære, tab dog ikke Modet — det er ofte vanskeligt — andre Tider — andre Skikke.«

»Hvem har faaet den?« brast det ud af Blom.

»Understöttelsen mener De — en Student Peter Pallesen, tror jeg —« atter blev hans Haand trykket, og Departementschefen forsvandt skyndsomt, Blom hörte hans Lakstövlers Knirk i den lange Gang.

Pallesen — Peter Pallesen — en storsnudet, doven Lömmel — og saa havde han vist oveniköbet en velstaaende Far, som var Rigsdagsmand — — —

— — —

Fuldmægtig Overgaard stod og strög sin Silkehat, da Blom kom tilbage.

»Hva' sa' han saa?« spurgte Overgaard, stærkt interesseret.

»Jeg fik den ikke« — Blom var nærved at have Taarer i Öjnene.

»Næ, saa min Sandten« — Fuldmægtigen sköd Brystet frem — »det var dog den stiveste, tænke sig, at De, som har alle Betingelser . . .«

»Hvad nytter det med Betingelser og Betingelser,« Blom skubbede Sagerne fra sig, »den Demagog —«

Overgaard saa sig forskrækket om, saa listede han sig hen til Blom: »Tag den med Ro. De ska' se en anden Gang —«

»Det er saa yndigt at fölges ad,« skreg Napoleon, idet han for ind i Stuen. »Hvordan Fa'en er det De ser ud?« spurgte ham og maalte Blom.

»Hr. Blom er ikke rask,« undskyldte Overgaard.

»Beklager meget, beklager meget —« Napoleon dansede ud af Stuen.

»Han er væmmelig,« sagde Blom.

— — —

Da de var kommen ned paa Gaden og havde gaaet en Stund i Tavshed, begyndte Overgaard: »Hör, ved De hva' — jeg synes, De ska' gaa Dem en go' Tur — gaa ud til Hospitalet og se til Hansen — det vilde forfriske Dem — jeg mener — det vilde adsprede Deres Tanker, og saa gjorde De med det samme en god Gærning.«

»Ja, forresten,« svarede Blom hastigt, han var i Grunden glad for at slippe bort — Overgaard forstod ham egentlig slet ikke, han anede ikke, hvad det var for en skændig Uret, der var overgaaet ham, Blom. Naar det kom til Stykket, mente Overgaard saamænd, at man skulde finde sig i Alt, selv om man ogsaa sad med en ussel Gage og Ens Fremtidsplaner og Idealer blev revet omkuld — i Grunden havde Overgaard vist ikke Spor af Idealer...

— — —

Paa Sygestuen Nr. G. G. laa Hansen sammen med fire andre.

Der lugtede saa underligt, baade rent og ækelt paa engang, syntes Blom.

»Næ, er det Dem« — Hansen rejste sig lidt i Sengen og tog de foldede Hænder fra hinanden — »det var rigtig pænt af Dem,» pustede han tungt.

Det var i Grunden mærkeligt, hvor pæn Hansen saa ud, sköndt hans Ansigt va gustent og udtæret — Trækkene var ligefrem fine, og Blikket saa venligt — langt mere end det plejede — maaske kom det kun af, at Blom först nu opdagede, hvordan Hansen saa ud — paa Kontoret havde han aldrig givet sig af med ham.

»Har De mange Smærter, Hansen?» spurgte han, for at sige noget.

»Smærter» — Hansen smilede — »ja, det er saadan som man ta'r det, jeg er jo gruelig mat, og Hosten den gennemhegler mig sommetider slemt — men det gör saa godt at ligge i Sengen — og saa er her saa rart stille, man har det saadan fredeligt her og faar Lov til at hoste — og ordentlig Mad til bestemte Tider. Synes De ikke her er rart?»

Blom saa sig ængstelig omkring — disse udtærede eller feberhede Skikkelser, der laa paa Rad i de smalle Senge — og Tavlen over Sengen — og Spyttekruset — laa ikke Hansen og gjorde stille Nar af det hele?

»Det er jo rart, at De kan finde Dem i at være her, Hansen, det er jo det, at her bliver De passet.»

»De undskylder» — Hansen brugte Spyttekruset.

»Hvor her er væmmeligt,» tænkte Blom — der henne laa en Patient, som stödte op hele Tiden.

»Saa er jeg jo ogsaa fri for at söge mig nyt Logis» — Hansen satte Kruset fra sig — »det er saa kedeligt at skifte Logis.»

»Bliver De ikke boende?» spurgte Blom.

Den Syge overhörte Spörgsmaalet.

»I Grunden var det saadan et rart Sted at være,» sagde Hansen ligesom drömmende, »og havde det ikke været det, at jeg spyttede saa meget og hostede om Natten, saa havde de ogsaa beholdt mig — det var rare Mennesker» — han pustede.

»Og De har Blomster» — Blom pegede paa en lille Buket af Stedmorsblomster og Maanedsroser.

»Ja, dem bragte Sönnen mig — Værtens Sön — der er ogsaa en Datter...»

»Saa» — sagde Blom ligegyldig.

»Men hun er voksen —»

»Naa, det er hun —»

»En rigtig flink En,» hostede Hansen.

»Det anstrænger Dem vist at tale —» Blom vilde rejse sig.

»Næ, slet ikke —» Hansen blev lidt röd i Hovedet og greb efter Bloms Haand — »hör ved De hva' —» han hviskede og saa hen paa de andre Patienter — »De kunde göre mig en Tjeneste —»

»Ja, det vil jeg gærne. Men hvad er det?» Blom satte sig tættere hen til Sengen, Hansen talte saa sagte.

»Ser De — —» Hansen var bleven helt röd i Hovedet og hans Stemme var ganske hæs — »jeg ska' sige Dem en Ting: jeg ka' i Grunden godt li' den Datter — hun er saa pæn — baade i Væsen og i Ansigtet — hun er Kassererske — en rigtig honnet Pige — der er ikke saadan Spræl ved hende —»

»Elsker De hende?» spurgte Blom interesseret.

Hansen blev ligesom bortstödt af Ordet. »Jeg vilde gærne ha' haft hende til Kone — men ser De — med den Sygdom — —»

»Naa hvad, De er jo en ung Mand —» sagde Blom opmuntrende.

»Men jeg ser ikke ung ud og saa Hosten — næ, — den gik ikke — tænk Dem bare Smitten — — Og saa turde jeg heller ikke spörge hende om det, eller lade som om jeg ku' li' hende — jeg var bange for hun skulde faa Væmmelse.»

»Hvad mener De? Væmmelse —?»

»Jo, hun var jo altid saa venlig og ku' li' og snakke med mig — jeg laante hende Böger og hjalp hende ogsaa lidt med Regnskabet — men jeg syntes altid, at hun maatte blive led ved mig, naar hun opdagede, at saadan en hostende en som jeg hang efter hende, det unge friske Pigebarn.»

»Har De virkelig aldrig sagt — —»

»Aldrig med et Ord, Blom — men ser De — nu jeg ska' dö —» han hviskede.

»Men Hansen dog, det maa De ikke sige —»

»Jo, jeg skal — det ved jeg — aa hva' saa — — naa det vil jeg nu ikke tale om. — Engang skal man jo . . .

Og jeg var i Grunden altid saa træt — og det Kontor — Krogen, De ved, der hvor jeg sad —. Der var saa megen Uro i Kontoret, og de andre ku' ikke li' mig, fordi jeg var syg — og Napoleon» — Hansen rystede sig i Sengen — »han som altid skraalede op. — Det er nu alligevel ikke, fordi jeg er glad ved Tanken . . .»

»Men hvad vilde De be' mig om?» skyndte Blom sig at afbryde ham.

»Ja, det er det —» Hansen greb hans Haand — »De er jo et dannet Menneske — De vil forstaa — kunde De ikke — — naar det er forbi med mig, gaa op i mit Logis — en Dag lige efter Kontortid —» han stönnede lidt — »saa er hun hjemme — Klokken fem, for Eksempel — og spörge om Fröken Marie Nielsen og blot sige, at det var angaaende nogle Böger, som den forrige Logerende havde laant hende—»

»Og hvad saa —?»

Hansen var falden tilbage paa Puden.

»Saa skulde De sige til hende —» han rejste sig igen — »De kan nok finde de rigtige Ord — at jeg . . . at jeg ku' li' hende — saadan rigtig — — men först naar jeg — siden forstaar De» — han hostede.

»De kan ikke taale at tale mere —»

»For ser De — naar jeg er död — saa vil hun ikke tænke paa mig som paa et sygt Menneske, der hostede og var indtaget i hende og ku' li' og kysse hende — men som paa en, der er forklaret — langt borte — kun Venskab — —» han sank tilbage.

»Ja, ja, det lover jeg Dem, men De skal se, Hansen, De bliver saamænd nok rask.»

Nu længtes Blom efter at komme bort.

»Ja, nu maa De vist ogsaa gaa, Hr. Blom — men husk — det er sandt —» Hansen tog en lukket Konvolut frem fra en Bog —, »vil De gi' Schweitzeren den — De ska' ingen Ting sige — blot gi' ham den —»

»Ja, det skal jeg — god Bedring, Hansen.»

»Tak, Hr. Blom — tak for Besöget — — og saa husker De: Fröken Nielsen — Marie —»

III.

Der var en vis Stemning over Kontoret — Hansens Begravelsedag — og Uro — ligesom de alle ventede noget.

»Er Klokken ikke snart en, mine Herrer?» raabte Schweitzeren, Hr. Girard — hans Uhr var pantsat.

Napoleon sang Salmer, hans Öjne lyste — han sad paa Hansens Plads et

Öjeblik ad Gangen, og han skældte, naar han blev forstyrret — og der var saa meget som forstyrrede.

I Fuldmægtigens Kontor sad Blom böjet over Sagerne, han hörte kun halvt efter Overgaards Beretning om Hansens sidste Dage. I Grunden har man rigeligt i sit eget, tænkte han og lod Overgaard snakke. At der nu ogsaa var kommen det Brev fra Moderen — lige nu da alt i Forvejen saa saa sort ud for ham. Hans ældste Broder havde mistet sin gode Plads hos Konsulen, skrev hun, og nu sad hun der, Fru Blom, med tre uforsörgede Börn og ingen til at hjælpe sig — for Sönnen, som havde været ansat hos Konsulen, var den eneste, der havde stöttet hende lidt. »Du har jo alltid haft dit at bruge din Gage til,» skrev hun, »dine Böger og dine Fornöjelser, og du har jo ikke saa meget, men saa længe du er ugift — —» her havde Moderen sat Tankestreg, ja, han forstod det nok — nu var det hans Tur til at hjælpe — —

»Han saa i Grunden pæn ud — Hansen — da han var död — jeg fik Lov til at se ham — rigtig pæn saa han ud,» fortsatte Overgaard sin Tale og strög med Börsten ned ad Benklæderne, han rettede sig og gik hen for at tage sin Stok.

»Ja nu er jeg færdig, Hr. Blom, og hvis vi skal naa Kirkegaarden i rette Tid, saa tror jeg nok . . .»

* * *

Nu de var samlet alle sammen i det lille Kapel, syntes Fuldmægtig Overgaard slet ikke, at der saa tomt ud. Han havde været lidt bange for den Tomhed, for Hansen havde jo ingen Slægtninge, og han havde altid haft ondt ved at slutte sig til Folk.

Helt fint saa det ud, at baade Departementschefen og Kontorchefen sad der, tænkte Overgaard — og Kisten var virkelig nydelig med alle de Blomster og den store flotte Palmegren, naa, det havde jo ogsaa været to Kroner til hver. Og saa kom Middagen i Tivoli bagefter. Egentlig havde Overgaard lidt ond Samvittighed med Hensyn til den Middag — det var jo ikke alene Pengene den kostede — men saadan den samme Dag Hansen blev begravet — naa, Napoleon havde foreslaaet det: Personalet skulde fölges ad efter Höjtideligheden og »spise Gravöl» — og Overgaard var ikke den Mand, der opponerede — Blom gik ganske vist ikke med, men han var jo altid lidt tilbagetrukken — og saa var der jo det med Understöttelsen, som han ikke havde faaet — —

Kontorchefen sad hele Tiden og mumlede ganske sagte, han hadede Begravelser, alt, hvad der mindede om Död.

Han sad stivt op og skottede skævt hen til Departementschefen, som sad saa underlig og gned de smalle Hænder mod hinanden.

Ja, det tyndede efterhaanden ud i Kredsen, tænkte Kontorchefen, og han kunde ikke faa det skæve Blik fra Departementschefens Hænder — men der var altid nogen, som kunde besætte de ledige Pladser.

Hr. Girard sang sagte med og lod Haanden daske mod Inderlommen — der laa Hansens Konvolut. »En pen Mand, — en rigtig pen Mand,» hviskede han til Napoleon, men Napoleon svarede ikke — höjt hævede sig hans skarpe Stemme i livsglad Triumf.

»Jeg *har* to Kroner til Middagen,» hviskede Hr. Girard — han havde ikke nödig at laane hos de andre, takket være afdöde Hr. Hansen, der fra sin Dödsseng havde sendt ham Konvolutten med de ti Kroner — der var fire tilbage — han kunde ligefrem være flot og laane den »unge Herre» med Kunstnerslipset de to — for han havde vist ingen Penge til den Middag — —

Med vrissende Ansigt, men ganske stille sad Gedde ved Siden af »Kriger-Skriveren» — Krigeren var falden i Sövn — i Drömme svævede for ham gennemskudte Ben, der krummede sig i sære Figurer og til sidst blev til lange, skönne Bogstaver.

Engang imellem puffede Gedde arrigt til ham, men han vaagnede ikke.

Og Geddes Tanker solede sig i Hansens dödelige Fred — han næsten misundte ham — men paa Kontoret skulde Gedde Gudskelov ikke mere i Dag — og nu puffede han saa stærkt til »Kriger-Skriveren», at denne vaagnede — —

Ligesom gennem et Taagehorn hörte Blom Præstens Stemme: »Denne Mand» — det var altsaa Hansen — »havde været en Tjener — en god Tjener i det jordiske Liv — han havde aldrig sögt sit eget — han havde ikke hört til dem, der bruste op med store Ord og fordrede meget af Livet — nej, Hansen havde altid böjet sig i Ydmyghed — han havde været en Tjener — en Folkets Tjener — —»

Ja, det var netop Ordet, tænkte Blom, — andet var de jo i Grunden ikke end Folkets Tjenere — disse usselt lönnede Embedsmænd, der ikke turde kræve eller fordre, men sad feje og sammenkröbne paa deres slidte Kontorstole, og naar der endelig var En, der havde större Idealer og stærkere Krav til Livets Glans — som nu han Blom — saa stod han ene og uforstaaet, og var han saa endelig ved et Maal, blev det taget fra ham — haardt — brutalt — —.

Han havde Lyst til at rejse sig op nu — holde en Tale — overdöve Præstens Ord, sætte Skræk i dem alle — — men han blev siddende, tungt blev han siddende, indtil det hele var forbi, saa sögte han at snige sig bort fra de andre, der trængte sig sammen for at komme til at fölges ad. —

»Hr. Blom gaar vel ikke med!» hvislede Napoleon og dansede ud af Kirkegaarden.

Blom fik Lyst til at tale. Han rettede sig og saa bebrejdende paa Kollegaerne, der stod omkring ham.

»Nej, ved De hvad — gaa til Gilde lige efter Hansens Begravelse —»

»I levende Live blev Hansen saamænd ikke estimeret saa meget af Dem, Hr. Blom,» snærrede Gedde.

»Naa, velbekomme Dem, mine Herrer,» sagde Blom, som lod til at overhöre Geddes Ord, »jeg under Dem af Hjærtet Deres Glæder — Guderne skal vide, at det er sjældne og surt fortjente Glæder — föl Dem nu for i Dag som fri Mænd — i Morgen og alle Dage er De igen Folkets Tjenere! — De leve, mine Herrer!»

I Hast skyndte han sig bort for ikke at höre de andres Spottegloser.

Han gik tilbage til Kirkegaarden for at undgaa Fölgeskab — — Galden var löben af ham, og han ærgrede sig — han havde ligesom mistet sin kölige Overlegenhed overfor de andre.

Langt borte kom en Dame ham i Möde, pludselig slog det ned i ham: Fröken Marie Nielsen — hende havde han minsandten helt glemt; han havde været saa optaget i disse Dage, ellers var han bestemt gaaet op til hende. Maaske var det hende — hun havde vel nok været med til Begravelsen.

Damen kom nærmere: En ung Pige i mörk Tailormade og sort engelsk Straahat — hun saa net ud — det kunde godt være Hansens Fröken.

Om han tog Mod til sig nu — saa slap han maaske for Ulejligheden med at gaa hen i Hansens Logis.

Han hilste ærbödigt: »Maaske er det Fröken Nielsen — Fröken Marie Nielsen?»

Damen standsede: »Jo, det er mig,« sagde hun. »De har maaske ogsaa været til Assistentens Begravelse?« fortsatte hun hastigt.

»Ja,« svarede han, »vi var paa Kontoret sammen.«

»Naa saadan —« hun var lidt röd i Ansigtet og böjede Hovedet nu som til Farvel.

»Aa undskyld, Fröken — jeg havde egentlig et Ærinde til Dem — det var angaaende en Bog, Hansen havde laant Dem — egentlig var den min —«

»Deres? — det er en dejlig Bog,« sagde hun med Tillöb til en Samtale.

»Ja —« Blom nikkede betydningsfuldt.

Nu fulgtes de ad.

Hansen havde ikke haft en daarlig Smag, den Filur — fiks var hun Fröken Nielsen, i Dragt og Holdning.

»Kunde De godt lide Hansen?« spurgte Blom.

Der kom lidt lurende i hendes Blik; hun mödte hans, der ligesom greb i hende, og hun sagde sikkert: »Ja, det var en meget skikkelig Fyr, og saa var han jo altid en Afveksling« —

»En Afveksling« —?

»Ja, saadan til at snakke med — og hjælpe mig med et og andet, gjorde han saamænd ogsaa og forærede mig Konfekt — — Ja, for det er nu ikke altid saa morsomt at være i Forretning den halve Dag og hos Far og Mor den anden halve — saa maa man jo ta', hva' man kan faa,« tilföjede hun hastigt.

Blom smilede — aa hvad — behövede han egentlig at sige hende, hvad Hansen havde bedt ham om? Det var i Grunden saa tosset, og hun — Pigebarnet — viste saamænd godt, hvad Hansen havde fölt for hende.

Han begyndte at rose Hansen for at holde Samtalet vedlige.

»Naa, saa De var paa Kontor sammen?« sagde hun og maalte Bloms elegante Skikkelse. »De var da meget yngre end han?« spurgte hun og lo til ham.

»Ja en Del« — Blom vidste slet ikke, om det var sandt.

»Ska' vi ikke gaa ud af Kirkegaarden? Her er egentlig ækelt inde,« tilföjede hun.

»Men De gik dog herind« — Blom saa hende ind i Öjnene.

»Ja, for ser De — Far og Mor havde nu ikke Tid — og saa syntes jeg« —

»Det var smukt af Dem — Hansen har fortalt saa meget godt om Dem,« föjede han til.

»Har han?« spurgte hun nölende.

Nu stod de paa Österbrogade.

»Ja, nu maa jeg gaa,« sagde hun og smilede til ham — hun havde Smilehuller.

»Naa, saa Farvel da, Fröken Nielsen,« han saa ömt paa hende og trykkede hendes Haand, som blev liggende lidt i hans — hans Blik var hæftet paa hendes Tröjes överste Knap — Tröjen sad stramt over Brystet.

»Farvel,« sagde hun tövende — »men det var den Bog« —

»Det er sandt — Bogen — maa jeg komme op til Dem en Dag og hente den f. Eks. ved Fem-Tiden« —

»Kom hellere Klokken syv« — hun vendte Hovedet bort.

»Tak,« sagde han og trykkede atter hendes Haand.

Hun vilde naa en Sporvogn — da hun löb efter den, löftede hun godt op.

Hun har pæne Födder, tænkte Blom, idet han saa efter hende — og saa den Knap, der havde strammet i Knaphullet — —

Helt uerfaren var hun ikke, heller ikke helt fin — der gik et Stik igennem ham — — Erna *var* dejlig — som en Guds Engel — men nærme sig hende efter alt det, der var skét i den sidste Tid — det *kunde* ikke nytte — han följte næsten Tilfredsstillelse ved at maatte forsage paa det Punkt — —

Men han var da ved Gud et Mandfolk, og det nyttede saa gu' ikke at hænge med Hovedet — —

Hun havde syntes godt om ham, det havde han straks set — naa, det var vel heller ikke hver Dag, hun var sammen med Herrer som han. Hun havde forresten haft en rædsom köbenhavnsk Udtale — men man maa ta', hvad man kan faa, havde hun sagt — Pigebarnet havde Ret — —

En af de förste Dage Klokken syv — han skulde ikke glemme det. —

Han vandrede hjem ad til sin Bolig paa Vesterbro — da han kom forbi Wivel, standsede han — han trængte til noget — f. Eks. Portvin — det var længe siden, han havde været paa Kafé.

Han traadte ind i Lokalet — ude paa Verandaen opdagede han Kollegaerne, der var midt i Middagen — han vilde sætte sig et Sted, hvor de ikke kunde se ham.

Han kunde, der hvor han sad, skimte enkelte af Ansigterne: »Kriger-Skriverens» var halvt dækket af den graa Tjavs, og Hr Girard blussede og gestikulerede ivrigt. Nu hörte han Napoleons Stemme — den löd endnu höjere og mere skingrende end ellers: »Folkets Tjenere sagde han — ha — ha, det var godt sagt — ta' et Stykke Steg til, Gedde —»

Blom rystede sig som i Væmmelse, saa bankede han i Bordet med Faderens Diamantring og raabte: »En halv Flaske Portvin, Kelner.»

MIDSOMMARNATT.

AF KERSTIN HÅRD AF SEGERSTAD.

I drömmande, djupögd midsommarnatt,
då logdansen slutat och stoj och skratt
ha tystnat och långt bort blott höres fiolen,

vid trastarnas klingande växelsång
det börjar en dans öfver stig och spång
i magiska ljuset af midnattssolen.

På lysande tjärblomster dansen går,
på solvända, daggskål — men lämnar ej spår
af trampande fot eller fladdrande kjolen.

En långdans det går öfver bro och bäck . . .
nu skymtar den fram, nu den skyms af en häck,
nu dansar den ut under midnattssolen . . .

Så, plötsligt den sjunker bak sten och stam
den trolldans af minnen, som lockades fram
vid trastarnas sång och den fjärran fiolen . . .

Απολλων Μαρσυας

DET HUNDRAFEMTIONDE HÄFTET.

Af KARL WÅHLIN.

FRÅN och med år 1892 har Ord och Bild utkommit med 12 häften om året. Det här föreliggande sjette häftet af trettonde årgången är det hundrafemtionde från början, och den tid, som tidskriften lagt till rygga, uppgår till åttondedelen af ett sekel. Vi betrakta detta häfte, liksom det femtionde och det hundrade, såsom en milstolpe på vår väg, och liksom i de nämnda häftena taga vi oss friheten att räkna på våra läsares välvilja för ett ämne, som eljest icke förekommer i Ord och Bild, nämligen ett och annat om tidskriften själf och dess angelägenheter under den senast förflutna perioden.

*

De läsare, som följt med Ord och Bild under loppet af några år, hafva förmodligen lagt märke till att vi, på samma gång vi åtnjuta förmånen att äga en stab af värderade medarbetare, som allt som oftast återkomma och kunna betraktas som fasta, alltjämt sträfva att utvidga kretsen af våra läsares bekantskaper inom den skandinaviska författare- och konstnärsvärlden. Den här följande listan upptager våra ***skandinaviska*** medarbetare,* ordnade efter det år, då deras ***första*** bidrag influtit. I vissa fall har efter författarenamnet tillfogats titeln på något arbete (oftast debutarbetet) angifvande på hvilken punkt af sin författareverksamhet den ifrågavarande medarbetaren befunnit sig vid sitt första framträdande i Ord och Bild. Denna lista kan möjligen gifva någon vägledning för dem som skulle vilja utröna tidskriftens syfte, för hvilket parti den är organ o. s. v. Härom finnas rätt olika meningar. Sålunda har jag i Sverige hört Ord och Bild karakteriseras som »bohèmeorgan», under det att en dansk författare fann den vara »mildt akademisk». Jag vågar förmoda, att dessa omdömen äro mera karakteristiska för dem som fällt dem än för tidskriften men öfverlämnar afgörandet åt läsarens eget omdöme.

1. FÖRFATTARE.

1892.

Sverige: Edv. Alkman, Richard Bergh, A. U. Bååth, E. W. Dahlgren, Amalia Fahlstedt, E. G. Folcker, Gustaf Fröding (Guitarr och dragharmonika 1891), R. Geete, Gustaf af Geijerstam (Kronofogdens berättelser 1890), Karl af Geijerstam, A. T. Gellerstedt, Emil Grandinson, Hugo Gyllander (Dikter 1895), Per Hallström (Lyrik och fantasier 1891), A. Hammarskiöld, Erik Hedberg, Tor Hedberg (Ett eldprof 1890), Hans Hildebrand, Fritiof Holmgren, Alfred Jensen, Severin Jolin, Erik Axel Karlfeldt (Vildmarks- och kärleksvisor 1895), Claes Lagergren, Selma Lagerlöf (Gösta Berlings saga 1891), Hans Emil Larsson, Lav. Oscar Levertin (Legender och visor 1891).

---

* Vi erinra i förbigående därom att vi ofta erhållit direkta bidrag af utländska (icke skandinaviska) författare samt att vi genom öfversättningar i så väl bunden som obunden form förmedlat våra läsares bekantskap med åtskilliga af samtidens förnämsta skriftställare. Likaledes hafva vi fört ett stort antal af samtidens och äldre tiders konstnärer inom allmänhetens synkrets.

Hellen Lindgren, Ellen Lundberg f. Nyblom (Lyriska stämningar 1895), Axel Lundegård, Claes Lundin, Georg Nordensvan (Svensk konst och svenska konstnärer 1892), Helena Nyblom, Georg Pauli, Robinson [kapten U. von Feilitzen], Mathilda Roos, Paul Rosenius (Naturstycken 1897), Rust Roest [fru Sophie Elkan], Hugo Samzelius, Gustaf Schröder, Henrik Schück, Birger Schöldström, Carl Snoilsky, E. G. Steffen, Emil Svensén, Hjalmar Söderberg (Förvillelser 1895), Curt Thelander (Efterlämnade dikter 1896), Curt Wallis, Karl Warburg, Harald Wieselgren, C. D. af Wirsén, Karl Wåhlin, O. von Zweigbergk.

Finland: Juhani Aho, Jac. Ahrenberg, Karl A. Tavaststjerna.

Norge: Fritz Thaulow.

1893.

Sverige: Richard Bergström, Carl Bildt (Anteckningar från Italien 1896), J. J. Albert Ehrensvärd, Fredrik Fehr, Ellen Fries, C. M. Fürst, Gustaf Gullberg, Georg Göthe, Frans Hedberg, Verner von Heidenstam (Hans Alienus 1892), Harald Hjärne, Hugo Hörlin, Ernst Josephson, Seth von Konow, Anne Charlotte Leffler (posthumt bidrag), Bengt Lidforss, Ludvig Looström, Ernst Lundquist, K. A. Melin, P. Möller, Gustaf Nordenskiöld, C. R. Nyblom, Johannes Paulson, Emil Peterson, Algot Ruhe (Bakom fasaden 1901), Viktor Rydberg, E. N. Söderberg (Strängalek 1895), Filip Tammelin, Elof Tegnér, Hugo Tigerschiöld, Cecilia Wærn.

Norge: Arne Garborg.

1894.

Sverige: Claes Annerstedt, Göran Björkman, John Böttiger, Frigga Carlberg, A. Verner Cronquist, Sigrid Elmblad, En lekman [Gustaf Nyblæus], Nils Erdmann, Ebba Falkenberg, Th. M. Fries, K. Fåhræus, Jane Gernandt-Claine, Sven Hedin, Ellen Key, Sigrid Leijonhufvud, Richard Melander, Rob. Montgomery-Cederhielm, Åke W:son Munthe, C. O. Nordensvan, C. A. Ossbahr, Moritz Rubenson, N. F. Sander, Otto Sylwan, Esaias Tegnér, Robert Tigerstedt, Gustaf Upmark, Allen Vannérus, Henrik Wranér.

1895.

Sverige: Hilma Angered Strandberg, Ernst Beckman, Mauritz Boheman, Andrea Butenschön, Isak Fehr, Karl-Erik Forsslund, Paul Meyer Granquist, Hans Vik, Emil Hildebrand, Magnus Josephson, R. Kjellén, Emil Kleen, Hans Larsson, Carl G. Laurin, Gustaf Lindgren, Pelle Molin (Ådalens poesi 1897), Johan Mortensen, N. V. E. Nordenmark, Lars Tingsten, Eva Wigström, Johan Vising.

Finland: Axel Cedercreutz, Verner Söderhjelm.

Norge: Astrid Næss.

1896.

Sverige: Johan Bergman, H. Wilhelmson [Ellen Wester], Helmer Key, Carl Lindhagen, Mathilda Lönnberg, Harald Molander (En lyckoriddare 1897), Birger Mörner, Erik E:son Rålamb, Anshelm Schultzberg, Arthur Sjögren, Ludvig Stavenow, Nathan Söderblom, Axel Wallengren, Sam Wide, Gustaf Åsbrink.

Finland: Juho Reijonen.

Norge: Lorenz Dietrichson.

1897.

Sverige: Agi, Gunnar Andersson, Gustaf Björlin, Calla Curman, Ernst Didring, Carl Forsstrand, Ingeborg Kleen, John af Klercker, Lotten von Kræmer, John Kruse, Emil Linders, A. O. Lindfors, F. R. Martin, Adolf Noreen, Sven Palme, Adolf Paul, G. Renholm, Seved Ribbing, Fredrik Sundbärg, Hakon Wigert-Lundström.

Finland: Knut Tallqvist.

Norge: Jacob Hilditch.

Danmark: Carl Behrens, N. V. Dorph, Pietro Krohn, Gustaf Wied.

1898.

Sverige: Thor Andersson, V. Carlheim-Gyllensköld, Albert Eriksson, Ernst Arpi, Daniel Fallström, August Hahr, Karl Hedberg, Stefan Johansson, J. Kreüger, Alexis Kuylenstierna, Carl Källgren, Valdemar Langlet, A. Levertin, Claes Lindbeck, Gurli Linder, Anna M. Roos, Viktor Sjöberg, Anton Stuxberg, Ernest Thiel, Karl Valentin, Viktor Hugo Wickström.

Finland: Arvid Mörne, Zacharias Topelius (posthumt bidrag).

Norge: Hans Aanrud, H. Wiers-Jenssen.

Danmark: Kristian Dahl, Helge Rode.

1899.

Sverige: Viktor Almquist, Georg Améen (posthumt bidrag), Nathanael Beckman, Bo Bergman (Marionetter 1903), Albert Björck, Olof E. Bosson, Ingemar Finne von Melsted, Laura Fitinghoff, N. J. Göransson, Klara Johanson, G. H. von Koch, Erik Lallerstedt, Edvard Lidforss, K. G. Ossian-Nilsson (Masker 1900), Carl U. Palm, Sigrid Platen, H. A. Ring, J. A. Runström, August Strindberg (Vid högre rätt 1899), Hugo Wachtmeister, P. O. Welander, C. A. Westerblad, John Wigforss.

Norge: Jacob B. Bull.

Danmark: Gustav Hetsch, Karl Madsen, Erik Schiödte.

1900.

Sverige: John Alfvén, B. Hj. Biörklund, L. M. Bååth, Selma Giöbel, Harold Gote [Frida Steenhoff], Carl Hellström, Olof Hermelin, Ann-Margret Holmgren f. Tersmeden, Hugo Hultenberg, Lennart Kjellberg, Adam Lewenhaupt, Olov Lundgren, Oscar Malmström, Annie Quiding, Maria Rieck-Müller, Efraim Rosenius, Knut Stjerna, J. L. Stockenstrand, Fredrik Vetterlund, Thorild Wulff, A. Young, Frida Åslund, Ragnar Östberg.

Norge: Gerhard Gran, Gunnar Heiberg.

Danmark: Julius Clausen, Karl Larsen, Poul Levin.

1901.

Sverige: Alfhild Agrell, Birger Bæckström, Lotten Dahlgren, Teresia Eurén, Ola Hansson, L. Alfr. Hedin, Karin Jensen, Jeremias i Tröstlösa [Levi Rickson], Maria Jouvin, Lennart Hennings [Ruben G:son Berg], Lizzy Lind af Hageby, Birger Malmström, S. Natt och Dag, Osvald Sirén, David Sprengel, Fredrik Svenonius, Anna Wahlenberg, Ebba Walldén.

Finland: A. Berndtson, Emil Hasselblatt.

Norge: John Paulson.

Danmark: Alfred Bramsen, Georg Brandes, K. A. Knudsen, Sophus Michaëlis, L. Mylius-Erichsen.

1902.

Sverige: Ina Almén, Fredrik Böök, Karin Cagney, Esaias Collin, Torsten Fogelqvist, Gustaf A. Jäderholm, Axel Kumlien, Henning von Melsted (Noveller i dialog 1901), Ellen von Platen, Tom Gründer, Gustaf Ullman (Västkust 1903), Gustaf Upmark j:r, L. I. Wahlman, Karl Valentin, Anders Österling (Preludier 1904).

Finland: Alceste, Johannes Öhquist.

Norge: Hjalmar Christensen.

Danmark: Herman Bang, Harald Höffding, Hans Jansen, Julius Lange (posthumt bidrag), Aage Mathison-Hansen, Mary B. Westenholtz.

1903.

Sverige: Ruth Almén, Vilhelm Ekelund (Melodier i skymning 1902), Nils Ekholm, L. A. Jägerschiöld, G. Mittag-Leffler, A. L. Molin, Artur Möller, Holger Rosman.

Finland: Gustaf Strengell.

Norge: Johan Bojer, Haakon Nyhuus.

Danmark: Vilhelm Andersen, Artur Aumont, Hjalmar Bergström, Clara Bergsöe, Theodor Bierfreund, Sten Drewsen, Karl Gjellerup, Karin Michaelis, Otto Rung, Hjalmar Thuren.

2. KONSTNÄRER.

1892.

Sverige: Oscar Björck, John Börjeson, F. von Dardel, H. K. H. Prins Eugen, Anton Genberg, Per Hasselberg, Erik Hedberg, Carl Hedelin, John Kindborg, Julius Kronberg, Carl Larsson, Bruno Liljefors, Adolf Lindberg, David Ljungdahl, August Malmström, Anna Nordgren, Karl Nordström, Georg Pauli, Axel Sjöberg, Johan Tirén, Alf Wallander, Carl Westman, Theodor Wåhlin.

Norge: Christian Krogh, Fritz Thaulow, Erik Werenskiold.

Finland: Albert Edelfelt, Axel Gallén.

1893.

Sverige: Acke Andersson, Alfred Bergström, Anna Boberg f. Scholander, Ferdinand Boberg, Axel Borg, Gustaf Cederström, Per Ekström, Wilhelm von Gegerfelt, Tryggve Hermelin, Ernst Josephson, Agi Lindegren, Theodor Lundberg, Georg von Rosen, Robert Thegerström, Hildegard Thorell, Carl Erik Törner, Edvard Westman, Allan Österlind.

1894.

Sverige: Gustaf Ankarcrona, Richard Bergh, Albert Engström, Christian Eriksson, August Hagborg, Garibaldi Lindberg, Ivar Nyberg, Oscar Törnå, Anders Zorn, Bernhard Österman.

Finland: Eero Järnefelt.

Norge: Gerhard Munthe.

Danmark: P. S. Kröyer.

1895.

Sverige: Georg Arsenius, Olle Hjortzberg, Aron Johansson, Nils Kreuger, Axel Kulle, Reinhold Norstedt, Alfred Nyström, Hanna Pauli f. Hirsch, Hugo Salmson, Arthur Sjögren, Axel Tallberg, Alfred Wahlberg.

Finland: Louis Sparre.

Danmark: Joakim Skovgaard.

1896.

Sverige: Robert Haglund, Axel Herman Hägg, Fredrik Lilljekvist, Axel Lindman, Erik E:son Rålamb, Lotten Rönquist, Anshelm Schultzberg, Vilhelm Smith, G. T. Wallén, Gunnar G:son Wennerberg.

Finland: Pekka Halonen, Valter Runeberg, Robert Stigell, Ville Wallgren, E. Wickström.

Danmark: Viggo Johansen.

1897.

Sverige: Lennart Nyblom, O. Strandman.

Finland: Magnus Enckell.

Danmark: Anna Ancher, Michael Ancher, Godfred Christensen, Vilhelm Hammershöj, Hans Nicolai Hansen, V. Irminger, Julius Paulsen, L. A. Ring, Agnes Slott-Möller, Harald Slott-Möller, M. Therkildsen.

1898.

Sverige: Gunnar Hallström, Bengt Hedberg, Stefan Johansson.

Norge: Eilif Petersen.

1899.

Sverige: I. G. Clason, Eugène Jansson, Agnes Kjellberg-Frumerie, Tyra Kleen, Alice Nordin.

H. Norrman, Emerik Stenberg, Harald Sörensen-Ringi.

Norge: Stefan Sinding.

Danmark: Vilhelm Kyhn, Martin Nyrop, T. E. Philipsen.

1900.

Sverige: N. E. Andersson, Eva Bonnier, Nils Forsberg, Carl Wilhelmson, Ragnar Östberg.

Norge: C. M. Ross.

Danmark: Herman Vedel.

1901.

Sverige: Sigrid Blomberg, Edvard Brambeck, G. A. Fjæstad, Axel Jungstedt, Erik Lindberg, Emil Österman.

Danmark: Vilhelm Bissen, Niels Bjerre, Lauritz Tuxen.

1902.

Sverige: Gottfrid Kallstenius, Alexander Langlet, Hilding Nyman, L. I. Wahlman, Hildur Wåhlin f. Hult.

Norge: Gustaf Vigeland.

Danmark: Peter Hansen, Ludvig Hasselriis, Luplau Janssen.

1903.

Sverige: Bror Almqvist, Nils Barck, Carl Eldh, Aron Gerle, Aron Jerndahl, Ernst Küsel, G. R. Ringström, Knut Stangenberg.

Finland: Gesellius, Lindgren & Saarinen, Grahn, Hedman & Wasastjerna, Karl Hård af Segerstad, Selim Lindqvist, Gustaf Nyström, Lars Sonck, Onni Törnqvist.

Norge: Aasta Hansteen, Eyolf Soot.

Danmark: Holger Drachmann, Edma Frölich, Lorenz Frölich, Hans Nicolai Hansen, Axel Hou, Niels Hansen Jacobsen, Ejnar Nielsen.

*

Ofvanstående författare- och konstnärslista belyser tydligt nog den ökade medverkan, som under årens lopp kommit oss till del från finska, norska och danska författare och konstnärer, tack vare det intresserade arbete som våra redaktionsombud i Helsingfors, Kristiania och Köpenhamn fr. o. m. år 1898 nedlagt i detta syfte. Såsom ombud kvarstå i Helsingfors professor *Werner Söderhjelm* och i Köpenhamn redaktör *Carl Behrens*. Vårt förutvarande ombud i Kristiania, författaren *Jacob Hilditch*, afgick vid detta års början och efterträddes af författaren *Andreas Jynge*.

Tid efter annan höjdes röster inom Norge och Danmark för att de från dessa land kommande bidragen icke skulle såsom dittills öfversättas till svenska utan inflyta på originalspråken. En så genomgripande förändring som att göra tidskriften från enspråkig till trespråkig kunde dock ej ske utan att en önskan därom förspordes från dess utan jämförelse talrikaste publik, den svenska. För att utröna dennas ställning till frågan införde vi i tionde årgångens tionde häfte en vädjan till våra svenska läsare, huruvida de instämde i den ofvannämnda önskan af tidskriftens norska och danska vänner, och anhöllo om skriftliga uttalanden i frågan, hvilken mening läsaren än omfattade. Därjämte gåfvo vi tillkänna, att vi ansågo oss berättigade att offentliggöra de uttalanden, som kunde befinnas häraf förtjänta, såvida icke författaren undanbedt sig detta. För att ej på något sätt påverka utgången, vidtogo vi ingen åtgärd på privat väg för framkallande af svar. Antalet af inkomna uttalanden utgjorde 64. Af dessa voro 60 för den föreslagna förändringen och endast 4 emot densamma. Skarpast uttalade sig ett anonymt *E*, som insände följande

Röstsedel.

Ni bjuder oss till allmän röstningsstämma:
Skall svenskan, knappast ren ännu, bemängas
Men systerspråken, hvilkas ljud förskämma
Vår medeltid, då de ej *kunde* utestängas?

Skall af en städad svensk salong man hokus pokus
Nu göra ett hotellrum eller dylikt locus?

Nej, redaktör! — —
Då är det bättre, att det hela dör.

Två insändare, en finne och en svensk, afrådde förändringen, hufvudsakligen enär de ansågo den ekonomiskt ofördelaktig, och en affärsman, som prenumererat på tidskriften från dess första nummer, skaffat den flere prenumeranter och hvarje jul gifvit bort ett à två exemplar af densamma, förklarade, att om den icke blifver »tryckt på svenska» intresserade den icke vidare honom och hans familj.

Från signaturen *Mari Mihi* ingingo följande rader:

> I hvarje afseende är det en fördel om de norska och danska bidragen införas på originalspråken.
>
> Men å andra sidan — hvarför låna tankar bakom Kölen och Sundet, då de aldrig låna några af oss?

Härtill svaras från redaktionens sida, att enligt vårt förmenande den af de nordiska nationerna, som förmår att både själf upprätthålla en nationell odling och tillgodogöra sig stamfrändernas, befinner sig i ett kulturellt gynnsammare läge än den, som icke begagnar sig af det sålunda erbjudna tillfället till naturlig utvidgning. *Ett större Sverige, ett större Norge, ett större Danmark* på en gång, sträckande sig öfver hvarandras områden och ändå gående hvart mot sina särskilda mål — detta är väl i korthet sagdt den s. k. kulturskandinavismens uppgift, hvars sak det ligger oss om hjärtat att gagna.

Bland de för förslaget gynnsamt stämda insändarne ställer sig kaptenen *U. von Feilitzen* (sign. Robinson) tveksam med hänsyn till utgången, men tillråder ett försök.

Alla öfriga insändare, som tillhöra kretsen af Ord och Bilds intressenter och medarbetare, yttra sig ifrigt för förändringen. Så professor *Ivar Bendixson*, konstnären *Axel Borg*, fru *Sophie Elkan*, skriftställaren *Tor Hedberg*, godsägaren *C. Hellerström*, skriftställaren *Alfred Jensen*, konstnären *Georg Pauli* m. fl.

Fru *Karin Jensen f. Lidforss* skrifver:

> Jag fick genast ett brinnande begär att göra mitt lilla inlägg i den af er uppkastade diskussionsfrågan, rörande edra norska och danska bidrag. Böra de af den svenska allmänheten läsas på originalspråket eller ej?
>
> Det har sedan många år tillbaka kommit på min lott att verkställa öfversättningar, och detta arbete har alltid roat mig. Men det finnes ingenting som jag mera afskyr än öfversättningar *i otid*. Och dit räknar jag i främsta rummet öfversättningar från danskan och norskan till svenska och vice versa.
>
> För mig — och här föreligger helt visst icke något undantagsfall — är det en gåta, att de öfver hufvud taget behöfva komma i fråga. Naturligtvis ha väl många svenska barn läst Andersens sagor på danska och Asbjörnsens sagor på norska och verkligen förstått hvad de läst. Hvarför skulle denna alls icke märkvärdiga förmåga — ty det är fördom eller inbillning att danska och norska är *svårt* — behöfva försvinna med åren? Man börjar med sagorna och fortsätter med ungdomslitteraturen eller hvad som tilltalar en mest. Jag skulle vilja meddela en liten erfarenhet från mina skolflickår. Jag lånade af kamrater Ingemanns romaner och »Nöddebo prestgård» — på svenska. Så fick jag själf till julklapp dessa samma böcker på danska — och fann dem vara så godt som nya bekantskaper, oändligt mycket roligare än förut, fastän jag knappast förmådde klargöra för mig själf egentliga orsaken till förändringen.
>
> Dessa öfversättningar i och för sig voro dock troligen icke sämre än de vanligen förekommande. Men låtom oss vara ense därom, att öfversättningar från grannländernas litteratur oftare vårdslösas än andra. Danska och norska är ju gu'bevars så konstigt, att öfversättas *måste* det, men kvalificerad att utföra en så pass »enkel» öfversättning anser sig nog litet hvar. Därför får man ju också ofta skåda sådant som »regnormar» och »sommarfåglar» och andra märkliga företeelser inom och utom faunan. Att nu icke tala om det praktprof, som en mig närastående person, för resten icke obekant som öfversättare, en gång lämnat till Göteborgs Handelstidning, då han vid öfversättning ur en Kristianiatidning af Pontus Wikner omtalade, att Paulus blifvit biten på Malta af en uggla (Øgle = huggorm). Jag tror dock, att den riktigaste slutledning, som bör dragas ur det nyss anförda varnande exemplet, är den, att personen i fråga var svagare i sin bibliska historia än i det norske Sprog.
>
> Se vidare t. ex. på Carl Ewalds små kåserier, som de senaste åren ofta lånats ur Politiken af svenska tidningar. Hvar är det uddiga, det eleganta, det epigramartade hos originalet? Borta, ersatt af tam och beskedlig och flott kriasvenska, som knappast blir pikantare af möjligen förekommande danismer. Dessa senare stämplas åtminstone af uppsvenskar som rena språkfel.
>
> Så råkar man någon enstaka gång på en öfversättning, gjord med pietet och språktalang, och man erfar ett ganska starkt intryck äfven vid läsningen på svenska. Men tränger sig då icke samtidigt den bitanken fram: hur mycket sprödare, vekare, innerligare skulle ej den lilla stämningsbiten ha gjort sig på danska — hur skulle icke käckheten, humorn, det lustigt groteska och drastiska ha kommit till sin rätt än kraftigare på norska! — Jag tror, att det måste vara så i de allra flesta fall.
>
> Det var i våras en filolog i Wien, som bad mig en smula redogöra för de tre skandinaviska språkens förhållande till hvarandra. När jag slutat, sade han: — Öfversättningar från dessa tre språks litteraturer inbördes behöfva således aldrig förekomma? Landen äro grannländer, invånarne stå på samma kulturnivå, språken äro nära besläktade, och såväl folket som de, hvilka fått boklig bildning, kunna godt och väl göra sig förstådda af hvarandra, när icke *den talade dialekten* är för svår. — Jo, svarade jag, det öfversättes tappert hemma hos oss. Särskildt Ibsen vinner genom öfversättningen så ofantligt mycket i klarhet och njutbarhet.
>
> Nej, Herr Redaktör, låtom oss hädanefter få edra norska och danska bidrag på originalspråket. Bidragens författare komma att bli tacksamma och belåtna, och vi svenskar — vi ha nu en gång en i språkligt hänseende så ovanligt lycklig ställning, med *ett* modersmål blott — att vi mer än väl borde orka med att nödtorftigt lära oss våra skandinaviska grannländers språk.

Från skriftställaren *Carl G. Laurin* ingick följande uttalande:

> I anledning af Ord och Bilds vädjan till sina läsare angående deras åsigt, om danska eller norska bidrag borde eller icke borde öfversättas, ber jag att få säga, att min lifliga öfvertygelse är, att Ord och Bilds publik bör med glädje se danska och norska i tidskriftens spalter. Alla bildade svenskar — och till denna

kategori höra väl tidskriftens läsare — påstå sig förstå broderlandens språk, och man har väl ingen anledning att misstro dem, då man ser hvilka massor af dansknorsk litteratur som säljas i Sverige. — Det skulle i dessa den kulturella skandinavismens tider vara ett lämpligt sätt att betona vår andliga gemenskap med Norge och Danmark, om Nordens förnämsta tidskrift skulle visa sig våga tro på åtminstone de bildades förmåga att förstå danska och norska. Hvarför vanställa och banalisera genom öfversättning, om det ej är alldeles nödvändigt? Hvarför förstöra Brandes' vackra prosa, lika konstnärlig som de mest utmäjslade verser? —

Under afvaktan på att så väl elementarskola som folkskola genom flitig litteraturläsning af de bästa samtida författarne ssaker — såväl danska som norska — och ej minst svenska — skola sätta hela folket i stånd att tillgodogöra sig den skandinaviska litteraturen utan öfversättning, hoppas många med mig. att början till ett språkligt närmande göres af Ord och Bild.

Såsom ett vittnesbörd särskildt om stämningen bland vår publik i Skåne anföres detta bref af fröken *Sigrid Platen:*

Om äfven undertecknad dristade komma med ett svar å Eder vädjan, riktad som denna är till *alla* Edra läsare, skulle det utan tvekan blifva detsamma som alla Skåningar sannolikt med nöje skola afgifva: låt oss få originalspråken! I vår provins hafva vi ju genom vanans makt blifvit nära nog lika förtrogna med danskan som med vårt modersmål, och norska *skrift*språket erbjuder ej så stora afvikelser från förstnämda språk. Enhvar, som något känner till våra systerspråk, kan ej undgå att se hur grymt de lida på att öfversättas till svenskan, hur de därvid förlora sina finaste skiftningar och egendomligheter.

Det synes mig i sanning vittna om en oförklarlig likgiltighet för det stora privilegium vi tre nordiska folk äga framför andra — det att utan alltför stor svårighet förstå hvarandras språk — att vi ännu i tjugonde seklet icke hunnit längre i tillvaratagandet af en sådan förmån.

Med sin åsyftade reform kommer Ord och Bild äfven otvifvelaktigt att taga ett stort steg framåt mot förverkligandet af sin angifna ideella uppgift. Språket kan ju i många fall vara en god spegel för ett folks skaplynne, och intet bör därför bättre bidraga till större förståelse folken emellan än en intimare kännedom om hvarandras språk. Också skola alla vänner af den nordiska sammanslutningsidéen säkert med glädje hälsa Edert förslag.

Jag har här icke talat ensamt å egna vägar, utan som tolk för flera personer i min omgifning.

De synpunkter, som röra sig inom den pedagogiska världen, hafva fått uttryck i följande bref från föreståndarinnan för Högre elementarskolan för flickor i Lund fröken *Anna Rönström:*

Då jag varmt intresserar mig för det nordiska samarbetet, vill jag, i enlighet med edert upprop, säga min tanke rörande den form för samarbete ni föreslagit.

Alla tecken tyda på att sammanhållning emellan de nordiska folken är af största vikt. Men vägen till förståelse är språket.

Den vägen från det ena skandinaviska folket till det andra är icke ljus och jämn som den kunde vara. Den är en allfarväg, som småningom växt igen, då man upphört att färdas på den.

Att rödja den — att arbeta för ett gemensamt språk — därom kan ju icke vara tal.

Ofta är det äfven af större gagn för samfärdseln att nya vägar upptagas, vore det än smärre gångstigar. När flere sådana korsa hvarandra, hjälpas de åt att föra vandrare från skilda håll upp till den ljusa utsikt, som var vägens mål. Det är en sådan stig som börjat upptagas genom samarbetet mellan de nordiska flickskolorna.

Det var år 1897 som två flickskolor, en dansk och en svensk, först kommo öfverens om »lärarebyte» skolorna emellan för att därigenom främja den nordiska saken. Andra skolor ha följt exemplet, och ett upprepadt utbyte af lärare har stärkt öfvertygelsen om att arbetet bland barnen och ungdomen är af största betydelse för grundläggande af ett godt förhållande mellan folken också i kommande tider.

Men — som sagdt — flere vägar föra fortare till målet, ty hvar och en väljer den, som ligger honom närmast, och det är stärkande för dem, som på ett eller annat sätt bryta väg, att se andra villiga att lägga hand vid verket.

Möjligen är man i Danmark ännu mera obenägen för att läsa svensk litteratur på originalspråket, än vi i Sverige äro att läsa den danska. Som bekant finnas dock framstående danska författare, som varmt ifra för saken och som anse, att borgen för dess framgång är, att *Sverige går förut.* Härmed vill jag hafva uttryckt min sympati för edert förslag att i »Ord och Bild» upptaga norska och danska bidrag på originalspråket.

Hvilken spridning som tanken på det ömsesidiga tillgodogörandet af de nordiska språken vunnit i Sverige framgår bl. a. däraf att, som en insändare påpekar, »Folkskolans barntidning» börjat införa uppsatser på norska språket.

Till de svenska insändarna sluter sig en holländska, *Johanne Vischer* som på svenska språket meddelar, att hon »helt och hållet instämmer i förslaget».

Det skulle vara frestande att fortsätta med utdrag ur dessa uttalanden, som lägga i dagen en verklig entusiasm hos den svenska allmänheten för att komma i lifligare kontakt med våra grannländers kultur, men af hänsyn till utrymmet må det sagda vara nog.

Efter den utgång vår enquête fått, hyste vi ej längre någon tvekan att vidtaga den länge påtänkta förändringen i tidskriftens plan. Från början af elfte årgången (1902) hafva de norska och danska bidragen influtit på originalspråken.

Därjämte hafva såsom dessförinnan svenska författare icke sällan behandlat finska, norska och danska ämnen. Då det kan vara af intresse att se, huru utrymmet fördelats mellan de olika landen och de ämnen som inom och utom dem erbjudit sig, följer här en öfversikt omfattande de senaste två och ett halft åren.

	1902	1903	1904 H. 1-6.	Summa
Bidrag af svenska författare				
öfver svenska ämnen (inberäknadt skönlitt.)	274	238½	211	723½
öfver finska, norska och danska ämnen	35	64	29½	128½
öfver utländska och allmänna ämnen.	252	193½	30	475½
Bidrag af finska författare				
öfver finska ämnen (inberäkn. skönlitt.)	33	26½	—	59½
Bidrag af norska författare				
öfver norska ämnen (inberäkn. skönlitt.)	4	7½	31	42½
öfver utländska och allmänna ämnen.	—	12½	—	12½
Bidrag af danska författare				
öfver danska ämnen (inberäkn. skönlitt.)	55	89	26½	170½
öfver utländska och allmänna ämnen.	8½	33	32	73½
Bidrag af utländska författare.	14½	13½	8	36
	676	678	368	1722

Det synes häraf, att de svenska bidragen och ämnena fortfarande intaga den dominerande delen af utrymmet, hvilket är helt naturligt i en tidskrift som tillkommit på svenskt initiativ och som har sin hufvudsakliga publik i Sverige. Utrymmet för norska och danska bidrag har med hänsyn härtill begränsats till ett maximum af cirka 100 sidor för hvardera landet i hvarje årgång, hvarvid äfven medräknas sådana svenska bidrag, som behandla uteslutande norska och danska ämnen. Från Norge hafva bidrag influtit vida sparsammare än från Danmark, men innevarande årgång kommer att uppvisa ett större omfång för norska artiklar än någon föregående, och vi hoppas att denna ökade anslutning skall blifva varaktig. Den tid som förflutit efter det utvidgade programmets antagande har medfört en lifligare växelverkan mellan de skandinaviska länderna bl. a. på de konstnärliga områdena. Det är en liknande växelverkan på det litterära området som Ord och Bild vill söka att fortfarande upprätthålla.

Någon påfallande ökning af prenumerantantalet i Norge och Danmark har språkförändringen icke medfört. Förlidet år försåldes i Danmark 60 kompletta exemplar af löpande årgång och i Norge 51.

Å andra sidan ha vi ej kunnat konstatera något missnöje med förändringen från svensk sida eller någon på densamma grundad minskning i prenumerantantalet. Detta har i regeln hållit sig ej långt under 3,000, då blott under året försålda *kompletta* exemplar räknas. Endast en gång, år 1901, har denna försäljning öfverstigit 3,000 ex. Härtill kommer efterförsäljning samt afsättningen af lösa häften. Då friexemplaren till tidningarna m. fl. medräknas, kan spridningen af Ord och Bild i regeln beräknas till betydligt öfver 3,000 ex.

Oaktadt en så pass stor åtgång, kunde Ord och Bild icke betäcka sina driftkostnader, förr än styrelsen af nödvändig hänsyn till företagets framtid beslöt att höja priset för årgång från 10 till 12 kr. En följd af prishöjningen var att »Föreningen Ord och Bild»[*] upplöstes, enär den förutsatte ett prenumerationspris af 10 kr. Löshäften kosta fortfarande 1 kr. Under det att tidigare hvarje bokslut resulterade i större eller mindre afskrifning å aktiekapitalet, ha de två sista boksluten haft att uppvisa behållning å rörelsen, — visserligen obetydlig i jämförelse med den lidna förlusten men dock ett tecken till att Ord och Bild går något gynnsammare existensvillkor till mötes. Vid bokslutet 1898, då bolagets verksamhet fortgått i 6 år, uppgick aktiekapitalet till kr. 28,700, och vi hade med detsamma och inkomsterna å rörelsen kunnat bestrida utgifter till ett belopp af kr. 155,544:20. Vid bokslutet 1902, efter tio års verksamhet, hade aktiekapitalet genom ny emission stigit till kr. 35,700 och sålunda vuxit med kr. 7,000, hvarjämte tillkommit en garantifond uppgående till kr. 3,315, hvilken i mån af behof får disponeras såsom rörelsekapital. De senaste fyra årens utgifter utgjorde kr. 128,186:31 och hela utgiftssumman sålunda kr. 283,730:51. Vid närvarande tidpunkt hafva bolagets utgifter från dess början öfverstigit 300,000 kr., under det att tillgängligt rörelsekapital uppgått till omkr. kr. 40,000. Årsutgifterna uppgå numera i följd af höjda tryckeripriser och andra utgiftsposters tillväxt till mellan 30 och 35 tusen kronor, hvarför det ej är underligt, särskildt i betraktande af den uppkomna förlusten, om behofvet af större kapitaltillgång fortfarande gör sig kännbart.

---

[*] Se »Det hundrade häftet», IX 229.

Det finnes blott en utväg för tillgångars beredande, nämligen att vädja till den del af den bildade svenska allmänheten, som med intresse för tidskriftens uppgift förenar förmåga att bistå densamma. Hvad som redan på detta sätt kommit oss till del framgår af denna och föregående redogörelser. Vi hafva aldrig ifrågasatt understöd åt vår verksamhet utan att detta varit nödvändigt, och vi hafva alltid fått det bistånd som vi oundgängligen behöft. Detta har varit vår modus vivendi, och ifall Ord och Bild kan anses hafva fyllt en uppgift, för hvilken de gjorda uppoffringarna ej varit för stora, så hafva vi uppnått hvad vi önskat.

Efter den föregående redogörelsen i det hundrade häftet hafva följande nya delägare inträdt i bolaget:

Grosshandlaren Gottfried Beijer, Malmö († den 5 december 1901).

Direktören Carl Laurin, Stockholm.

e. o. Hofrättsnotarien Thorsten Laurin, Stockholm.

Följande förutvarande aktieägare hafva anyo deltagit i aktieteckningen: Fru *Sophie Elkan*, Göteborg; Herr *Helmer Lundberg*, Djursholm; Præses i Kungl. Akademien för de fria konsterna m. m. grefve *F. Wachtmeister*, Tistad; Herrar *Wahlström & Widstrand*, Stockholm, samt professor *Karl Warburg*, Stockholm.

En ny form för understöd åt Ord och Bild var den prenumeration till förhöjdt pris å en mecenatupplaga, som efter inbjudning af bolagets styrelse under hand ägde rum, hvarvid följande af tidskriften intresserade personer förbundo sig att under åren 1901—1903 erlägga en prenumerationsafgift af 100 kr. om året i tre år för hvarje exemplar af tidskriften:

2 ex. H. M:T KONUNGEN.
1 » H. K. H. PRINS EUGEN.
1 » Fabriksidkaren Rob. Almström, Stockholm.
1 » Direktören John Bernström, Stockholm.
1 » Envoyéen friherre C. Bildt, Rom.
1 » Öfverstekammarjunkaren friherre Carl Carlson Bonde, Eriksberg.
1 » Öfverstekammarjunkaren grefve Nils Brahe, Stockholm.
1 » Öfverintendenten Axel Burén, Stockholm.
1 » Konsul Adolf Hillman, Stockholm.
1 » Fil. D:r Frans Kempe, »
1 » Fru Henriette Kempe, »
1 » Grosshandlaren Seth Kempe, »
1 » Bankdirektören K. Langenskiöld, Stockholm.
1 » Godsägaren C. F. Lundström, Stockholm.
1 » Öfversten Chr. Lovén, Stockholm.
1 » Friherre Carl von Platen, »
1 » Kanslisekreteraren Hjalmar Rettig, Stockholm.
1 » Professor Karl Warburg, Stockholm.
1 » Grosshandlaren Emil Österlind, Stockholm.

För åren 1902—1904 tillkommo följande prenumeranter:

1 ex. Herr Henrik Ahrenberg, Göteborg.
1 » Herr Ernst M. Bratt, »
1 » Friherrinnan Marika Dickson, »
1 » Ingeniören G. Ekman, »
1 » Konsul J. Ekman, »
1 » Herr Oskar Hasselblad, »
1 » Konsul C. A. Kjellberg, »
1 » Herr Carl Wijk, »

Tack vare denna prenumeration hafva tidskriftens tillgångar kunnat ökas med en reservfond, som för närvarande utgör omkring 5,000 kr. Då det är i hög grad önskvärdt, att denna fond uppnår ett belopp ej understigande kr. 15,000, fortgår utgifvandet af lyxupplagan äfven under nästföljande år, i händelse så många prenumeranter anmäla sig, att omkostnaderna kunna betäckas och ett öfverskott till fondens ökande uppkomma. Anmälningar om prenumeration å densamma för innevarande och nästföljande år mottagas med tacksamhet å tidskriftens redaktion, där äfven öfverblifna exemplar af de afslutade årgångarna kunna erhållas.

Ett önskningsmål sedan flera år tillbaka är fulltecknandet af bolagets aktiekapital. Ännu återstå oförsålda 43 aktier à 100 kr.

Bolagets styrelse utgöres nu liksom vid det hundrade häftets utgifvande af Riksantikvarien m. m. *Hans Hildebrand* (ordförande), tidskriftens utgifvare (verkställande direktör) och herr *Helmer Lundberg* (kassadirektör). De två förstnämnda hafva tillhört styrelsen från bolagets bildande, den sistnämnde från år 1899.

Tidskriftens redaktionssekreterare, den kända författarinnan fröken *Anna M. Roos*, som inträdde i redaktionen år 1898, lämnade i slutet af år 1902 sin befattning för att mera odeladt kunna ägna sig åt sin skriftställareverksamhet och efterträddes af filosofie licentiaten fröken *Kerstin Hård af Segerstad*.

Distributionen af tidskriften har under bolagets hela verksamhet varit anförtrodd åt bokförlagsfirman *Wahlström & Widstrand*. Tryckningen verkställes fortfarande af *Iduns kungl. hofboktryckeri*. Papperet levereras af *Lessebo pappersbruk*. Större delen af klichéerna tillverkas af *Warner Silfversparres nya grafiska aktiebolag*. Därjämte hafva *Generalstabens litografiska anstalt* och *Iduns grafiska anstalt* utfört beställningar för vår räkning, och i enstaka fall hafva finska, danska och tyska reproduktionsanstalter anlitats.

*

Då en stor del af tidskriftens litterära och konstnärliga bidrag torde böra tillerkännas ett bestående värde, har redaktionen genom författare- och konstnärsregister i femte och tionde årgångarna satt allmänheten i tillfälle att med lätthet återfinna tidigare bidrag. Då en uppsats rör sig om ett ämne, som förut varit behandladt, hafva vi, isynnerhet på senare tiden, ofta tillfogat hänvisningar till de tidigare framställningarna. I öfversikterna i de femtionde och hundrade häftena hafva vi erinrat om de bortgångne medarbetarna och redogjort för deras bidrag. En sådan återblick skall äfven följa här nedan, och de nämnda registren och hänvisningarna skola regelbundet fortsättas. Men därutöfver vilja vi vid afslutandet af innevarande årgång lämna våra läsare en efter ämnena ordnad realöfversikt öfver tidskriftens innehåll från dess början, med uteslutande af de rent skönlitterära bidragen, för hvilka författareregistret är tillräckligt. Ett sådant register skall sätta våra läsare i tillfälle att i många fall, och icke minst på de litterära och konstnärliga områdena, begagna Ord och Bild som uppslagsbok, oaktadt tidskriften naturligtvis icke är redigerad ur denna synpunkt och hvarken nu eller framdeles kan göra anspråk på någon encyklopedisk enhet och helhet.

*

Många och stora äro de förluster som den nordiska kulturen lidit under de femtio månader, på hvilka vi här blicka tillbaka. De äro till stor del äfven direkta förluster för Ord och Bild. Åt flera af de bortgångne medarbetarna hafva vi redan egnat vår minnesgärd och anföra därför här endast deras namn och dödsdag, deras bidrag till Ord och Bild samt de artiklar som ägnats dem.

JULIUS LANGE.[*]

Professor i konsthistoria vid Köbenhavns universitet. † den 20 augusti 1896.

Breve fra Julius Lange XI 385. Porträtt vid denna art.

K. W—n: Julius Lange V Dagboken 57.

GUSTAF UPMARK.

Intendent vid Nationalmuseum i Stockholm. † den 29 maj 1900.

Gustaf Vasas porträtt III 1. Ett porträtt af Sigismund VII 45.

Karl Wåhlin: Gustaf Upmark och Nationalmuseum IX 404. Porträtt vid denna art.

NILS FREDRIK SANDER.

F. d. Kansliråd, En af de aderton i Svenska Akademien. † den 30 maj 1900.

Praktbyggnaderna på Akropolis i Atén. En öfversikt af deras byggnadshistoria III 337.

---

[*] Först år 1900 innehöll Ord och Bild ofvannämnda bidrag af Julius Lange, hvilket är anledningen till att han nu upptages bland aflidna medarbetare.

K. W—n: N. F. Sander. VII Dagboken 75. Porträtt måladt af *G. von Rosen* i samma årgång.

HARALD MOLANDER.

Regissör vid Svenska teatern. † den 22 november 1900.

Femte kapitlet ur En lyckoriddare V 355. Ur Cyrano de Bergerac VIII 521. Mounet-Sully IX 51.

Emil Grandinson: Harald Molander X 56. Porträtt vid denna art.

EVA WIGSTRÖM.

Skriftställarinna. † den 5 januari 1901.

Herrgårdssägner IV 221. Växtlifvet i folkets tro och diktning V 12. I vår tid V 551.

Henrik Wranér: Eva Wigström X 300. Porträtt vid denna art.

FRITZ LUDVIG VON DARDEL.

Kabinettskammarherre, f. d. Öfverintendent. † den 27 maj 1901.

Stift: Ett nyårsbesök i landsorten på 1840-talet (teckningar) I 41, 85.

L. L.: Fritz Ludvig von Dardel I 580. Porträtt vid denna art.

AUGUST MALMSTRÖM.

F. d. Professor vid Kungl. Akademien för de fria konsterna. † den 18 oktober 1901.

Midvintersblot I 192. Älfvalek VIII 561. Porträtt måladt af *Ivar Nyberg* IV 241.

Karl Wåhlin: August Malmström X 678.

CARL SNOILSKY.

Öfverbibliotekarie vid Kungl. Biblioteket, En af de aderton i Svenska Akademien. † den 19 maj 1903.

September I 200. Minnesblad till Edvard Grieg VI 19.

Hellen Lindgren: Carl Snoilsky VIII 1. *Karl Wåhlin:* Carl Snoilsky. Några minnesord XII 351.

HELLEN LINDGREN.

Skriftställare. † den 9 februari 1904.

Guy de Maupassant I 87. Gösta Berlings saga af Selma Lagerlöf I 179. Bellman och Braun. Ett drag ur den svenska humorns historia I 193. Percy Bysshe Shelley I 354. Friedrich Nietzsche I 499. H. Taine II 221. Zachris Topelius II 452. Emile Zola IV 269. Ludvig XIV:s tidehvarf IV 374. En svensk historisk roman VI 84. William Shakespeare enligt Georg Brandes VI 138. Rudyard Kipling och hans Djungelbok VI 185. Strindberg —Heidenstam—Tor Hedberg—Pelle Molin VI 234, 333. Hilma Angered Strandberg VII 234. Fredrika Bremer VII 449. Carl Snoilsky VIII 1. August Strindberg. Ett utkast VIII 433. Ellen Key. Ett utkast VIII 609. Karl af Geijerstams efterlämnade skrifter IX 120. Fru Kerfstedts senaste novellsamling (Bränningar) IX 296. Viktor Rydbergs Varia IX 357. Verner von Heidenstams Sankt Göran och draken IX 484. Henryk Sienkiewicz XI 437. Herzen som memoarförfattare XI 618. Leo Nikolajewitsch Tolstoi XIII 305.

Nils Erdmann: Något om kritik och kritiker X 180. *Robinson:* Hellen Lindgren XIII 188. *Ellen Key:* Hellen Lindgren och hans sista bok XIII 290.

Till dessa namn fogas ytterligare följande:

GEORG FREDRIK AMEEN.

F. d. Postdirektör i Göteborg. † den 24 april 1898.

En konungafamiljs afsked från sitt land VIII 314.

Den tid, då Georg Ameen (f. 1811) spelade en roll inom vår publicistiska värld såsom politisk skriftställare och redaktör af Karlskronatidningen »Najaden», ligger så långt tillbaka, att få af de nu lefvande kunna erinra sig den. Den var 1838—52, under den på brytningar rika tiden i slutet af Karl XIV Johans och i början af Oskar I:s regeringar. Vid 44 års ålder kallades Ameen till sekreterare i Generalpoststyrelsen och befordrades några år senare till postdirektör i Göteborg, hvilken befattning han innehade till 1876. Sin ålderdoms *otium* fann han i Stockholm under nedskrifvande af sina (ännu outgifna) memoarer och under intresseradt åskådande af en ny tids händelser och utveckling. Hans bidrag till Ord och Bild är hämtadt ur memoarerna och ställdes efter hans död af hans efterlefvande till vårt förfogande.

GUSTAF NYBLÆUS.

F. d. Öfverste i armén. F. d. Föreståndare för Gymnastiska centralinstitutet. † den 6 oktober 1902.

Filosofiska aforismer af en lekman III 465.

Såsom P. H. Lings efterträdare och fortsättare af hans gärning har Gustaf Nyblæus (f. 1816) en plats i eftervärldens hågkomst. Han var en af de trognaste bärarne af våra »götiska» traditioner i sin ädelt humana syn på gymnastikens och idrottens betydelse till uppnående af gynnsammare lifsbetingelser för släktet och i den fosterländska hänförelse, som strömmade i hans ungdomsdiktning, af hvilken den allbekanta sången »Jag vet ett land långt upp i högan nord» fortlefvat till våra dagar. Det är icke blott militärisk fackmässighet utan äfven god medborgaranda som talar ur hans många inlägg i den offentliga diskussionen inom och utom riksdagen till lösande af vår härordningsfråga. På sin ålderdom utgaf han bl. a. ett par samlingar aforismer, af hvilka Ord och Bild meddelat ett litet urval. Det framgår af dessa, i huru hög grad han såg lifvet *sub specie æternitatis*, men ock att sanningen och friheten för honom voro samverkande krafter, i sin förening de starkaste i lifvet.

JOHAN CHRISTIAN KREÜGER.

F. d. Sekreterare vid Universitetet i Lund. † den 17 juni 1902.

Erik XIV och drottning Elisabet af England VII 193, 241.

Större delen af J. Kreügers (f. 1818) lif ägnades åt ämbetsgöromålen och vid sidan därom åt flitigt skriftställeri i juridiska ämnen. På sin ålderdom sysselsatte han sig med historiska studier, hvarom den i Ord och Bild införda och med stort intresse lästa skildringen af en bekant episod i Erik XIV:s historia bär vittne.

ANTON JULIUS STUXBERG.

Intendent för Göteborgs musei zoologiska afdelning. † den 30 november 1902.

Bland krimska tatarer. Två blad ur min dagbok VII 263.

Två gånger hade den unge zoologen (f. 1849) medföljt A. E. Nordenskiöld på hans expeditioner till Kariska hafvet och Jenisej, då han af ledaren utsågs till deltagare i den världsbekanta Vegafärden 1878—80. Efter återkomsten redigerade han expeditionens vetenskapliga iakttagelser på uppdrag af och i samråd med Nordenskiöld. Till sin intendentsbefattning vid Göteborgs museum kallades han 1882 och utvecklade här en flitig verksamhet. Särskildt intresserade han sig för fågelsamlingen, som genom hans bemödanden växte till den förnämsta i landet. Vid sidan om vetenskapligt skriftställeri fann han tid till verksamhet i den folkliga upplysningens tjänst både som författare och föreläsare, och den friska fläkt af äkta naturkänsla, som lifvade hans framställningskonst, gjorde honom särskildt ägnad därtill. Stuxberg bidrog till Ord och Bild med ett par dagboksblad från den resa till Krim och Kaukasus, som han företog 1897 med understöd af en Göteborgsmecenat. Den älskvärde och originelle mannen efterlämnade en stor vänkrets.

ALBERT ERIKSSON.

Medarbetare i Dagens Nyheter. † den 31 augusti 1903.

»Pia, Caritatevole, Amorosissima.» Efter Friedrich Nietzsche VII 180.

Det var såsom tolkare af en dikt af Friedrich Nietzsche Albert Eriksson (f.

1869) framträdde i Ord och Bild, och det blef hans förnämsta uppgift i lifvet att utföra öfversättninger till vårt språk af några arbeten af den dionysiske filosofen (Sålunda talade Zarathustra, Fallet Wagner, Prins Fågelfri). Den i våra tidningar numera ganska flitigt, fast med mer och mindre framgång, odlade kåserigenren hade i honom en talangfull representant. Den begåfvade men i lifvet föga bemärkte unge skriftställarens bana bröts tidigt af sjukdom, och vid 34 års ålder hade han fyllt sina dagars mått.

HILDUR WÅHLIN FÖDD HULT.

Målarinna. † den 8 april 1904.

Porträtt af Hjalmar Söderberg (kolteckning) XI 380. Initialalfabet för innevarande årgång.

Efter fyra års studier vid vår konstakademi erhöll Hildur Hult (f. 1872) år 1899 dess högsta belöning för målningen »Agitation», en bild ur arbetarevärlden i våra dagar, som ansågs innebära löften om en framgångsrik konstnärsbana. Hon utförde därefter ett större antal porträttmålningar, som befinna sig i enskild ägo, och företog 1901 en studieresa till Italien. Efter följande år ingånget äktenskap fortsatte hon i den mån tiden medgaf sitt konstnärliga arbete och biträdde stundom vid redaktionsgöromålen i Ord och Bild. En häftig sjukdom bortryckte henne oförmodadt. Hon lefver i deras minne, som kännt henne.

*

De år 1892 och 1896 utfärdade inbjudningarna till aktieteckning i Ord och Bild voro undertecknade, förutom af Carl Snoilsky och Gustaf Upmark, äfven af följande numera bortgångne män:

JOHAN NORDENFALK.

F. d. Præses i Kungl. Akademien för de fria konsterna och i Nationalmusei Nämnd. † den 16 juli 1901.

Den för sin plikttrogenhet och redbarhet så allmänt värderade ämbetsmannen (f. 1830) bidrog genom sin energi och sin ekonomiska omtanke mer än någon annan till lösningen af konstakademiens byggnadsfråga, hvarigenom ett tidsenligt hem bereddes åt denna institution, hvars läroanstalt, trots senare tiders förändringar i konstförhållandena, fortfarande torde hafva sin stora betydelse för utbildandet af unga konstnärsämnen. Den gamle vän till friherre Nordenfalk, som skrifver under märket Robinson, har med känslig hand tecknat hans intima porträtt i Ord och Bild (X 593).

AXEL KEY.

F. d. Rektor vid Karoliska Institutet. † den 27 december 1901.

Såsom forskare och lärare på den patologiska anatomiens område utvecklade Axel Key (f. 1832) en så omfattande och framgångsrik verksamhet, att denna vetenskaps nuvarande ställning i vårt land till stor del är en följd af hans kraftiga initiativ, som framkallade först och främst den för studierna nödiga byggnaden på Karolinska institutets område och därefter, genom en omsorgsfull och skarpsinnig undervisning, ett lifligt intresse för ämnet hos en talrik lärjungaskara. Med »Nordiskt medicinskt arkiv» framträdde på Keys impuls det ännu bestående centralorganet för nordisk medicinsk forskning. Jämte många af den vetenskapliga världen uppskattade undersökningar i sitt fack utförde Key ett grundläggande arbete på hygienens område i sina märkliga undersökningar öfver skolungdomens hälsotillstånd i anledning af frågan om öfveransträngning inom skolorna. Efter utgifvandet af dessa befinner sig, kan man utan öfverdrift säga, hela frågan om uppfostran och undervisning i ett annat läge än förut. I en mängd organisationsarbeten för vetenskapliga ändamål kom professor Keys outtröttliga arbetskraft och praktiska blick väl till pass, och Karolinska institutets likställighet med universitetens medicinska fakulteter genomfördes under hans egid efter skarpa meningsbrytningar. Han var gärna med, då humana intressen kunde främjas, var en af det illustra sällskapet Iduns stiftare, verkade för populärt vetenskapliga föreläsningar i hufvudstaden, främjade frågan om upprättande af en fri högskola i Stockholm, som skulle tillgodose i första rummet de juridiska och därnäst de humanistiska studierna, tillhörde längre fram styrelsen för den hufvudsakligen matematiskt-naturvetenskapliga högskola, som i stället kom till stånd, och stod med lifligt intresse vid sidan om Artur Hazelius i arbetet för dennes Nordiska museum såsom medlem och till slut ordförande i dess nämnd.

PONTUS FÜRSTENBERG.

Filosofie doktor, Mecenat. † den 10 april 1902.

Då köpmannen i Göteborg Pontus Fürstenberg (f. 1827) genom sitt giftermål med Göthilda Magnus (1880) kom att förfoga öfver en betydande förmögenhet, började han en verksamhet som mecenat, som för konstens utveckling i vårt land varit synnerligen betydelsefull. Han blef skaparen af vårt lands enda mera betydande privatgalleri af samtida konst. Till största delen består denna af arbeten af vår unga konstnärsgeneration från 1880-talet, men vid sidan om dessa finner man ett antal arbeten af utmärkta franska, danska, norska och finska konstnärer. Urvalet är i allmänhet förträffligt, samlingen mångsidig och likväl afrundad till en helhet. Vid olika tillfällen förärade Fürstenberg framstående konstverk åt Nationalmuseum och Göteborgs museum samt kan sägas hafva gifvit det första uppslaget till nyare svenskt monumentalmåleri, då han lät Carl Larsson utföra den bekanta serien väggmålningar i Nya elementarläroverket för flickor i Göteborg. Det var ingen öfverdrift, då Karl Nordström i ett tal för Fürstenberg vid Konstnärsförbundets tioårsfest framhöll, att utom honom hade den unga svenska konstens kamp för sitt oberoende varit omöjlig. Det var till erkännande häraf som den olärde mannen år 1900 af Lunds universitet fick mottaga den akademiska lagern. Efter hans frånfälle öfverlämnades jämlikt hans testamente de storartade samlingarna åt Göteborgs museum, som åt dem inredt en särskild lokal. Tillsamman med muséets förutvarande förträffliga samling utgöra de hufvudkällan till studiet af Sveriges nyare och samtida konst. En rikt illustrerad artikel om Fürstenbergska galleriet af Georg Pauli inflöt i elfte årgången af Ord och Bild.

MARTIN WEIBULL.

Professor i historia och statskunskap vid Lunds universitet. † den 17 april 1902.

För hvar och en, som studerat vid Lunds universitet, äro Martin Weibulls (f. 1835) drag och verksamhet välbekanta. Han var utan tvifvel den af universitetets lärare, som lättast och mest påverkade ungdomen genom sitt spontana, lifliga medryckande väsen och sin af stark öfvertygelse burna vältalighet. Han gaf intrycket af en genialisk man och var det äfven, om också geniet långt mera yttrade sig i improviserade konceptioner än i mognade och afslutade verk. Med orubblig trohet fasthöll han vid skandinavismens idé äfven under de tider, då denna var som mest i misskredit, och säkert såg han med glädje, huru tecknen på senare tiden bådade uppfyllelsen af åtminstone en och annan af hans förhoppningar om en starkare och verksammare brodersanda emellan nordens folk. Hans specialstudium var drottning Kristinas historia, för hvilken betydande förarbeten torde föreligga. Om hans kärlek till universitetet och hembygden vittnar den efter hans död utgifna samlingen »Från Lund och Lundagård».

CLAS THEODOR ODHNER.

F. d. Riksarkivarie. En af de aderton i Svenska Akademien. † den 11 juni 1904.

Få svenska namn hafva i vår tid nått vidare än det ofvanstående, ty hvarje barn i vårt land har ur C. T. Odhners läroböcker inhämtat grunddragen af fäderneslandets historia. Först genom dessa böcker kom historien till barnen med det innehåll som den har inför den vakna och nyktra forskningen, och detta får väl anses som ett stort framsteg. Det må vara någon mera pedagogiskt anlagd författare förbehållet att finna en för barnaåldern särskildt ägnad framställningskonst; ännu har någon sådan icke framträdt. Såsom vetenskapsman vann Odhner (f. 1836) en plats bland den historiska forskningens förnämsta målsmän i vårt land genom en serie förträffliga specialundersökningar i ämnen ur Sveriges historia, som 1871 beredde honom en professur i Lund. Då C. G. Malmström år 1887 afgick från chefskapet för riksarkivet, blef Odhner hans efterträdare. Af hans stora verk »Sveriges politiska historia under Gustaf III:s regering» hafva två delar utkommit; den tredje och sista delen var under utarbetning, då arbetstiden utgick.

I en artikel öfver vår nyare historieskrifning, som vi hafva att motse, blifva Weibulls och Odhners historiska verk föremål för en sakkunnig redogörelse.

Bland de personer, som genom aktieteckning främjat Ord och Bilds fortvaro, fanns en hvars namn är allt för bekant för att det skulle behöfvas mera än att här nämna det. Det var den världsberömde upptäcktsresanden och forskaren

ADOLF ERIK NORDENSKIÖLD.

Friherre, Professor och Intendent vid Riksmusei mineralogiska samlingar. En af de aderton i Svenska Akademien. † den 12 augusti 1901.

Ernst Beckman: A. E. Nordenskiöld. In memoriam. XI 65.

Af samma skäl återupplifva vi hågkomsten af följande personer:

DANIEL GOTTLIEB RESTADIUS.

Statsråd. † den 19 maj 1900.

Då D. G. Restadius (f. 1843) år 1892 inträdde i riksdagen, hade han längesedan vunnit anseende som en sträfsam och omtänksam jurist med stor användbarhet i viktiga allmänna och enskilda värf. Till sina åsikter ganska konservativ, tillhörde han i början det protektionistiska partiet. Hans af klart logiskt förstånd präglade inlägg i debatterna gällde oftast lagfrågor. Hans duglighet och kunskaper och kanske icke minst hans inflytande inom riksdagskretsar beredde honom år 1899 en plats i Konungens råd, men i följd af sjuklighet, som ändades med hans bortgång följande år, kom han ej att där uträtta hvad man af honom hade väntat.

OLOF WIJK.

Grosshandlare i Göteborg. † den 17 september 1901.

Då Olof Wijk (f. 1833) 1856 öfvertog ledningen af den af fadern grundade firman, hade han genom studier i Uppsala samt genom resor i Europa och Amerika förvärfvat en i sin förening, åtminstone i vårt land, mindre vanlig kommersiell och humanistisk bildning. Från och med den sista ståndsriksdagen deltog han i riksdagens förhandlingar och blef efter Arvid Posse andra kammarens talman under åren 1881—1900. Hans förmåga att vinna genom personlig älskvärdhet, att utjämna motsatser, att medla och förlika ledde mången gång till lyckliga resultat, där skarpa konflikter hade legat nära till hans. I Göteborgs samhälle var han den förnämste och högst betrodde, och hans mångsidiga verksamhet var till samhällets heder och gagn. Af sin konung erhöll han adlig värdighet. Sällan har en offentlig person i så framskjuten ställning varit föremål för så mycken personlig sympati som den hvilken kom Olof Wijk till del.

MAX OLBERS.

Direktör i Brand- och Lifförsäkringsbolaget Svea. † den 18 september 1901.

Vid sidan af sina praktiska värf närde Max Olbers (f. 1832) lifliga intressen för konst, litteratur och musik, och hvarhelst något skulle uträttas i Göteborg till gagn för dessa syften, ställde han gärna sin ovanliga energi i sakens tjänst. Bl. a. var han ledamot af museistyrelsen och ordförande i Filharmoniska sällskapet. Han var en af dem, som bidragit att gifva Göteborg dess anseende för humana intressen och god medborgaranda.

GOTTFRIED BEIJER.

Grosshandlare i Malmö. † den 5 december 1901.

Ända från Frans Henrik Kockums bortgång år 1875 har Malmö samhälle i sin helhet icke lidit någon så stor förlust som då Gottfried Beijer (f. 1838) slutade sitt rastlöst verksamma lif. Sin köpmannabildning erhöll han i London. Ett af hans förnämsta företag var upprättandet af ångbåtstraden Malmö—Newcastle, som under en följd af år förmedlade en betydande export af boskap m. m. Men hans intressen och krafter begränsades icke af den enskilda företagsamheten; kanske egnade han lika mycket af sitt arbete och af sin lifliga, idérika tanke åt sitt lands, sin provins och framför allt sin fädernestads utveckling. En stor del af det utvecklingsarbete, som försiggick i Malmö under de två sista decennierna af förra århundradet, under hvilka samhällets folkmängd fördubblades och dess resurser mångdubblades och hvarunder staden, hamnen och en mängd offentliga inrättningar i väsentlig mån omdanades, utgick från hans kraftiga initiativ.

JOHAN BÄCKSTRÖM.

Grosshandlare i Stockholm. † den 4 februari 1902.

Genom arbetsamhet och affärssinne skapade Johan Bäckström (f. 1826) själf sin ställning som en af vår hufvudstads förmögnaste män. Med sin begåfvade och älskvärda maka Lilly von Ehrenclou redde han sig ett hem, i hvilket tonkonsten och dess utöfvare hade en angenäm fristad och hans vänkrets många högtidsstunder af ädel konstnjutning.

FRANS PETERSSON BEIJER.

Bokförläggare. † den 24 augusti 1902.

Det var en betydande verksamhet som bokförläggare Frans Beijer (f. 1836) i sin krafts dagar utvecklade. Hans förnämsta förlagsartikel var väl Nordenskiölds Vegaresa, som utkom på tretton olika språk och inbragte sin författare det för svenska förhållanden ovanliga honoraret af 100,000 kronor. En synnerligen effektiv åtgärd för spridning af litteraturens alster var Beijers anordnande af bokauktioner öfver land och rike. Ännu har vårt land knappast några folkbibliotek, fastän vi haft folkskolor i öfver 60 år, och en följd däraf är naturligtvis att det läses alldeles för litet böcker i vårt land, af brist på tillgång till sådana. Under sådana omständigheter voro de Beijerska auktionerna utan tvifvel en gagnelig sådd, om också kornen föllo litet på måfå i mer och mindre lämplig mark. I följd af omfattade spekulationer under ogynnsamma konjunkturer råkade den skicklige men allt för sangviniske affärsmannen slutligen på obestånd, men bokförlaget reorganiserades och fortgår under ledning af nya män.

*

Härmed må vara sagdt hvad som för tillfället borde sägas. Jag kan dock ej sluta dessa sidor, innan jag fått uttala min djupt kända tacksamhet till alla dem, döda och lefvande, som ställt kapital, tid, arbetskraft, konstnärlig och litterär begåfning till Ord och Bilds förfogande och därigenom hvar i sin mån bidragit till det resultat, som hittills uppnåtts. Och jag vill med glädje framhålla, huru lätt och angenäm förbindelsen med dessa medarbetare och hjälpare varit. Det största bekymret för närvarande är att kunna bereda plats för alla de bidrag som stå att erhålla och borde förvärfvas, för att Ord och Bild skulle kunna i högre mått än hittills motsvara sitt syfte. Som vårt närmaste mål står en ökning af årgångens omfång från 42 till 48 ark, således till regelbundet 4 ark i månaden. Men detta låter sig icke göra, med bibehållande af nuvarande prenumerationspris, förr än prenumerantantalet stigit från 3,000 till 4,000 — en ökning som icke skulle vara omöjlig att uppnå, om tidskriftens vänner i allmänhet ville låta sig angeläget vara att verka för dess ytterligare spridning. I det jag stämmer våra benägna läsare till möte vid det tvåhundrade häftets utgifvande, som inträffar i augusti 1908, hoppas jag att — om jag då har talan på detta rum — kunna konstatera uppfyllandet af denna vår som jag antager gemensamma önskan, liksom ock det fulla uppnåendet af önskvärd ekonomisk trygghet för Ord och Bild.

SVENSK MONUMENTALMÅLNING.

CARL LARSSON: GUSTAF VASAS INTÅG I STOCKHOLM MIDSOMMARAFTONEN 1523.

AF KARL WÅHLIN.

Med 1 bild.

MIDSOMMARAFTONEN 1523 höll den nyvalde konung Gustaf Vasa sitt högtidliga intåg i Stockholm och »blef där undfången och mottagen med process, stort prål och solennitet som den saken tillhörde». Fryxell beskrifver i sin målande stil den i våra häfder minnesvärda tilldragelsen sålunda: »Ridande på en hög och ståtligt smyckad häst, omgifven af riddare och unga hofmän i glänsande rustningar och följd af en oräknelig hop, nalkades konung Gustaf från Södermalm till staden. Vid porten mötte honom de äldsta och förnämsta af borgerskapet och lämnade honom stadens nycklar. Glada strömmade de så länge instängda och förtryckta borgarne friheten, sin befriare och sina kommande landsmän till mötes. Glada intågade äfven de kommande, hälsande mången med glädjetårar sina fäders boning, sin barndoms lekställen, sitt fäderneslands hufvudstad. Vänner återfunno vänner, fränder sina fränder, föräldrar sina barn. Allmän och öfverallt visade sig glädjen, dock lifligast kring den unge konungen. Kring honom, hvar han framred, samlade sig och svärmade den hänryckta folkmängden, hälsande med höga bifallsrop den nyvalde konungen, befriaren bland sitt befriade folk, den svenske konungen uti Sveriges hufvudstad.»

Fryxell är snart sagdt den svenska historiemålningens bibel. Ända från Johan Holmbergsons och Karl Wahlboms tid kan man i mångfaldiga fall peka på de bestämda rader hos Fryxell, hvarifrån konstnären fått sin uppfattning af motivet, och oaktadt greppet ej är alldeles detsamma, skulle man nog, om man kunde följa tråden från början, finna sammanhanget emellan Fryxells frihandsteckning efter Titi Livii berömda mönster och Carl Larssons studie med dess sommarljusa idyllstämning inom en strängare och kärfvare gruppering och linjeföring än man eljest plägar möta hos denna omedelbara solskensmänniska.

Ämnet har länge sysselsatt Larssons fantasi. Det framträdde första gången i en skiss från år 1891, utarbetad i anledning af den s. k. väggmålningsnämndens inbjudning af år 1890 till svenska konstnärer angående förslag till monumental dekorering af trapphuset i Nationalmuseibyggnaden. Larsson framställde i sammanhang härmed en fullständig plan för trapphusets dekorering. Nedre vestibulen skulle upplåtas för sex målningar med motiv ur svenska konsthistorien, till hvilka konstnären inlämnade skisser. Den öfre vestibulens två stora väggfält skulle erhålla bilder med ämnen ur Gustaf Vasas och Gustaf Adolfs historia. Slutligen skulle lynetterna mellan pelarna å de båda långväggarna i samma vestibul fyllas med bilder ur myten och hednatiden på ena sidan och ur katolska tiden på andra sidan. Denna plan vann så stort bifall, att Kungl. Maj:t, med upphäfvande af den tidigare fastställda planen, lade densamma till grund för väggmålningsarbetet, hvilket tog sin början 1896 med Carl Larssons utförande af de sex målningar, som numera pryda nedre vestibylen. Hvad som ännu återstår är dekoreringen af den öfre vestibylen, och det är tydligen med tanke på de möjligheter, som kunna förefinnas för utförande af hans gamla älsklingsidé, som Carl Larsson nu framträdt med en noggrannt utarbetad studie på grundval af den tidigare skissen.

Den sistnämnda hade vid sitt framträdande väckt icke ringa uppseende och sattes i allmänhet framom de kompositioner af Larsson, som hittills kommit till utförande.

Julius Lange, som uttrycker sig lofordande om kompositionerna till Sveriges konsthistoria men anser det rätt naturligt att Carl Larsson funnit sig lätt till rätta inom en kulturperiod, som så väl öfverensstämmer med hans personliga begåfningsegendomlighet, yttrar därefter*:

> Derimod har det for mig, som ikke tör nægte, at jeg har forholdt mig noget skeptisk med Hensyn till denne Kunstners Evner for den monumentale Malerkunst, virkelig været noget af et Under, at han til det ene af de store Felter i Trapperummet har leveret en alldeles ypperlig og genial Skizze af Gustaf Wasas Indtog i Stockholm Midsommeraften 1523. Her har han ikke alene udfoldet et rigt, bölgende og spillende Liv, men tillige givet sin Komposition en virkelig bred og storladen monumental Simpelhed. I Overensstemmelse med Maleriets Plads paa Væggen er det komponeret noget Friseagtigt med en lav Horisont, saa at man ser Figurerne med den lyse Sommerhimmel som Baggrund. I Midten rider den nye Konge og Befrier i roligt Skridt ind mod Staden: Silhouetten af hans Figur isolerer sig naturlig fra de övrige og framhæver sig fortræffelig som Centrum i det hele. Fra Stadsporten strömme Stockholmerne i deres mörke Dragter ham i Möde, og bag efter ham fölger hans brogede Hær med vajende Faner. Det er en ganske simpel Idé — ligesom Kolumbus's med Ægget; og Virkningen er paa en Gang festlig og alvorlig. Nu maa man haabe, at Skizzen ikke alene bliver udfört i den store Maalestok, men udfört saaledes, at det ogssa bliver til mere end en Skizze i stor Maalestok. —

Inom väggmålningsnämnden framställde dåvarande intendenten vid Nationalmuseum Gustaf Upmark 1896 förslag om att Carl Larsson måtte få uppdrag att utarbeta en ny eskiss på grundval af den då befintliga, men förslaget föranledde icke någon åtgärd, och väggmålningsfrågan har därefter helt och hållet fått hvila. Då emellertid Lars-

---

* I »Norsk, svensk, dansk Figurmaleri». Udvalgte Skrifter I sid 247.

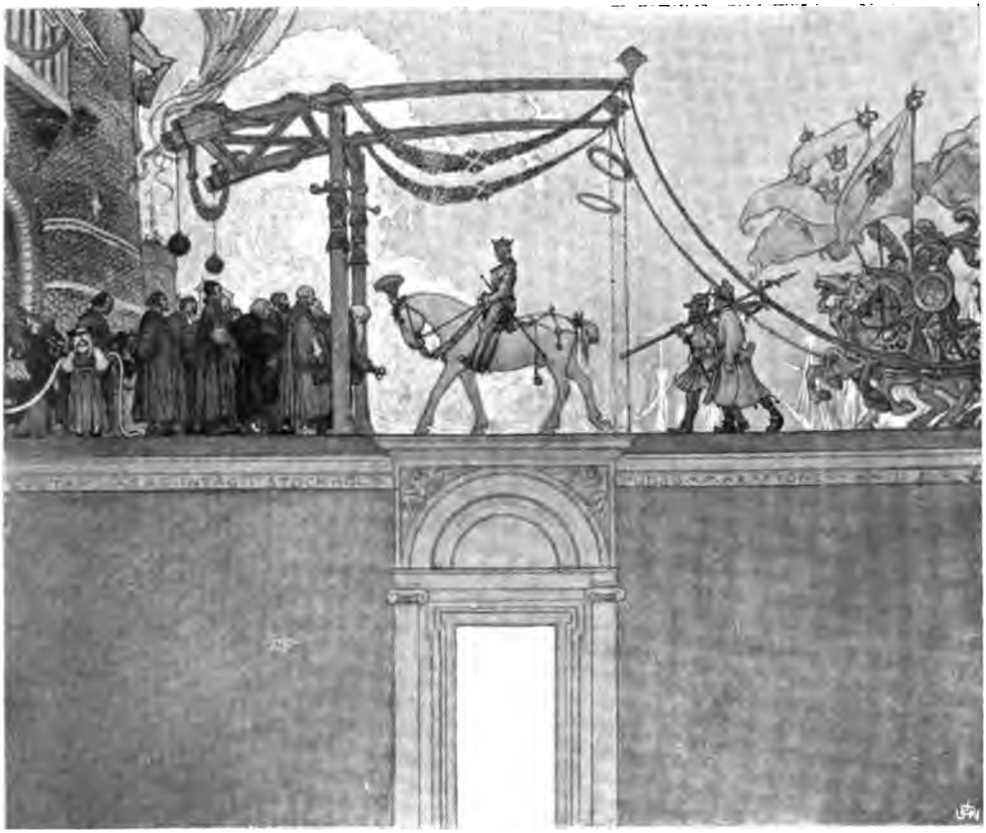

ÖSTRA KORTVÄGGEN I NATIONALMUSEI ÖFRE TRAPPHUS MED PROJEKTERAD FRESKOMÅLNING AF CARL LARSSON.

sons studie nyligen varit utställd på Nationalmuseum och frågan om dess utförande diskuterats i pressen, har tidpunkten synts oss lämplig att bringa en afbildning af detta verk, hvilket intager en framstående plats bland det myckna, som den lika flitige och mångsidige som begåfvade konstnären åstadkommit.

Bilden här ofvan visar hela den vägg, å hvilken denna komposition skulle utföras. Den skiljer trapphuset från »kupolsalen», som inrymmer en del af de större arbetena af svenska konstnärer, däribland flertalet af historiemålningarna. Nedifrån trappan har man denna vägg framför sig, då man höjer blicken. Öfre hälften af väggen, i höjd efter dörrens öfverbyggnad, är reserverad för målning, den nedre hälften utgör bakgrund för museiföremål (för närvarande afgjutningar efter antiken) och kommer därför att kvarstå enfärgad såsom nu.

I den ställning, i hvilken åskådaren måste befinna sig till bilden, går dess horisontlinje högt öfver hans hufvud, och därest bildens horisontalplan ej föreställes höja sig kraftigt bakåt, blir följden efter perspektivets lagar den, att de figurer och andra föremål, som icke befinna sig på kompositionens ytterkant, efterhand måste bli till mindre eller större del bortskymda af planet och slutligen alldeles försvinna. Under dessa omständigheter skulle hvarje komposition på djupet blifva en kullerbytta bort i det okända, och fordran på en figurframställning i ett enda förgrundsplan framträder med bjudande nödvändighet. Larsson har haft ögat öppet härför och konsekvent fasthållit härvid (man kan i detta sammanhang erinra sig Mantegnas skrupulösa sanningskärlek och lärda perspektivstudier i liknande fall). Därigenom att bildens optik öfverensstämmer med den plats den intager, inträder en kraftig rumsverkan, det blir på ett alldeles särskildt påfallande sätt högt till taket.

Redan det att Larsson insett detta är ett bevis på hans konstnärsintelligens, men ännu mera det sätt hvarpå han förstått att begagna sig af det honom pålagda tvånget.

Kompositionens plan är den smala vindbryggan mellan Södermalm (till höger) och Staden (till vänster). Bryggans hissinrättning är smyckad som en äreport med girlander af grönt, och under densamma, inskrifven i den parallelogram, som bildas af bron, dess stolpar, hisstänger och kedjor, rider landsbefriaren, den unge ljuslätte konungen fram, klädd i stålrustning och krona, på sin kraftiga hvita häst och hejdar denna framför stadens äldste, hvilkas främste man öfverlämnar nyckeln till Söderport. Bakom konungen följa två kraftiga dalamän till fots och efter dem på pansarklädda, stegrande hästar tre riddare i rika rustningar, högt lyftande hufvudbaneren, som veckla ut sina ståtliga dukar i sommarvinden. Längst till vänster reser sig Söderports imponerande tegelmassa, och längre bort framskymtar ett af befästningens torn, smyckadt med en majstång. Fartygsmaster sticka upp ur hamnen, och hela den festligt ljusa bilden aftecknar sig mot en blå sommarhimmel, på hvilken praktfulla hvita skyar segla fram.

Om någon svensk målare kan gifva feststämning, så är det väl Carl Larsson. Det »festliga», i ordets både skämtsamma och allvarliga betydelse, ligger alldeles i hans väg, han behöfver icke gå ut för att söka det. Här är festhumöret ställdt i den fosterländska hänförelsens tjänst, förenadt med vördnaden för ämnet. Man ser så godt som ingenting af självfva staden Stockholm, men det glada, goda, barnsliga stockholmslynnet ligger i luften, spelar in i den stora »Te Deum»-stämningen och smälter till ett helt med denna. Det är sådant som endast Carl Larsson mäktar.

En särskild fyndighet i anordningen, som förut ofta anmärkts, är att konungen till häst fått sin isolerade plats midt öfver den monumentala dörren, hvars pelarsmyckade infattning tyckes tjäna till postament åt denna målade ryttarstaty. Man kommer att tänka på Andrea del Castagnos ståtliga ryttarbild af Niccolo da Tolentino i domen i Florens och på de många liknande bilderna i San Giovanni e Paolo i Venedig och annorstädes i Italien. Anordningen är så mycket lyckligare funnen, som denna del af fältet framträder för betraktaren genast vid inträdet i nedre vestibulen. Ännu har Gustaf Vasa icke fått någon staty till häst i Sveriges hufvudstad, och det är länge sedan L'Archevecques staty restes på Riddarhustorget. Denna tomma paradbild svarar dessutom föga emot vår uppskattning af den store upprättaren af Sveriges rike. Då ett monument öfver någon framstående man skall bringas till stånd, väljer man nästan alltid skulpturen, — men hvarför icke någon gång lämna lösningen åt målarekonsten? Det kan eljest vara farovärdt att den monumentala stilen inom denna konstart förtvinar af brist på uppgifter. För närvarande finnas större möjligheter för en monumental målarkonst i Sverige än vare sig i Norge eller i Danmark och kanske i flera andra länder. Vanliga gången af en monumentfråga är hos oss, att man först bestämmer, att ett så och så beskaffadt konstverk skall utföras, och därefter uppsöker en för ändamålet lämplig konstnär, som får uppfinna detsamma. Den motsatta vägen, att konstnären finge taga initiativet och att det allmänna intresset ginge ut på att bringa ett bestämdt projekt till verkställighet, skulle gifva säkrare garantier för ett godt resultat. Vi hafva ett färskt exempel på en sådan sakernas gång i det om verklig konstentusiasm vittnande steget att söka förverkliga Carl Millès' storartade projekt till Sten Sture-monument, som Uppsala universitets ungdom tagit, trots de oberäknadt höga kostnaderna och allt som i saken förut åtgjorts i annat syfte. Nu är det åter ett gynnsamt tillfälle att gripa i flykten. Tretton år ha gått, sedan ämnet fick sitt första konstnärliga uttryck. Sedan dess har det mognat i tanke och utförande. Tretton år äro en lång tid i en utvecklad och sträfsam konstnärs lif, och ett verk som detta kräfver full mannakraft.

SCENE AF »FIGURANTINDEN» MED DR. MANTZIUS, FRU BLOCH OG HR. LIEBMAN.

DET KGL. THEATER I KÖBENHAVN.

AF CARL BEHRENS.

Med 4 Billeder.

ENDELIG i Saisonens sidste Maaned kom et nyt dansk Helaftensskuespil til Opförelse — *P. A. Rosenbergs* »Hjælpen», en Titel, der næsten löd symbolsk, thi den danske dramatiske Produktion er ebbet ud, og det kgl. Theater har oven i Köbet maattet dele Smulerne med Dagmartheatret og Folketheatret.

Det mærkelige skete nu, at Rosenbergs Stykke, som kom i den yderste Time og under saa faa Forventninger, slog stærkt an hos det Publikum, der var mödt ved Försteopförelsen. Ikke fordi dets Egenskaber er ualmindelige eller dets Ide ny og overraskende, men fordi det er skrevet med den övede Theatermands Blik for, hvad der tager sig ud paa Scenen. Rosenberg vil gennem sit Stykke indskærpe den Læresætning, at naar man stoler paa sig selv og mander sig op, vil den Hjælp, man i Nödens Stund behöver for at bringes ud over alle Vanskeligheder, ogsaa indfinde sig i rette Öjeblik. Eller paa andet dansk med et godt gammelt Ord: Naar Nöden er störst, er Hjælpen nærmest.

Denne Læresætning er den tilgrundliggende i en Handling, hvis Sandsynlighed er mindre end dens Theatermæssighed, men som fængsler Tilskuerne ved de vel byggede og virkningsfulde Situationer og den slagfærdige Dialog. Og hertil maa föjes, at Udförelsen paa ethvert Punkt understregede Stykkets vellykkede Sider. Der blev spillet med Glans for alle de store Rollers Vedkommende. *Dr. Mantzius*' myndige Geheimeetatsraad var ikke mindre udmærket end *Fru Hennings*' elskværdige, alle Dissonanser udjævnende unge Pige; ja for *Hr. Hofman*, der med den sikrest afvejede Komik spillede den mere Astronomi end Kontorforretninger dyrkende Brodersön af den store Handelsfyrste betegnede Aftenen endog et helt Gennembrud.

Af de to andre smaa danske Nyheder har *Albert Gnudtzmanns* fint tænkte Skue-

HR. ZANGENBERG SOM SKUESPILLEREN I »NATTEHERBERG».

spil »I Blinde» allerede været nævnt her i Tidsskriftet. Det spilledes smukt og fölt af *Fru Emma Thomsen* og *Hr. Neiiendam* og kunde gentages en Række Gange, medens derimod *Gustav Wieds* lille Komedie »Et Opgör», et Interiör fra en Stiftelse for alderstegne Mænd, fik den kranke Skæbne, dens Plumphed og Mangel paa Vid fuldt ud fortjente, at blive henlagt efter tre Opförelser. Hvad man maa beklage for D'Hrr. *Olaf Poulsens* og *Poul Nielsens* Skyld, der spillede de to gamle Fyre, som holder Opgör med hinanden, med saftigt Lune.

Saisonens övrige Nyheder kom udenvælts fra; blandt disse var kun en klassisk — *Shakespeares* »Othello», som ikke tidligere har udslynget Skinsygens Kvaler fra den danske nationale Scene, og som forövrigt kun fire Aftener kæmpede den haarde Kamp med Publikums Ligegyldighed, der for en væsenlig Del skyldtes *Hr. Zangenbergs* bristende Ævne til at göre Fyldest i Titelrollen. Denne som Vaudevilleelsker og Lystspilgalning med Rette afholdte Kunstner har nu i en ikke længere ung Alder Vanskelighed ved at finde sig til Rette i nye Rollefag. Hans Othello blev saa lidt som vel overhovedet mulig den Blanding af lettroende Barn og ukultiveret Naturmenneske, Shakespeare har fremmanet med sit mægtige intuitive Blik, og da Othello ved sin Side i *Dr. Mantzius* havde en moderne spidstalende Jago, blev Synspunktet for den hele Opförelse forrykket.

Langt bedre var Hr. Zangenberg som Skuespilleren i *Maxim Gorkis* »Natteherberg», hvis Afgrundsdyb af Nöd og Jammer Publikum ikke vilde lodde. Ligesaa lidt som »Mörkets Magt» vil da dette mærkelige Drama, hvori hele det underjordiske Rusland synes at leve, vinde Borgerret paa den danske Scene. Det spilledes ogsaa for höjtideligt og afmaalt, og de optrædende greb for ofte ved Siden af, hvad der ikke kan undre, naar man tager Typernes Fremmedartethed i Betænkning. Længst vil *Hr. Hofmans* uforknytte Kasketmager og *Hr.*

HR. HOFMAN SOM BUBNOV I »NATTEHERBERG».

Liebmans spænstige Tyv huskes — og saa hele den Stemning af Uvejr og Revolte, som hvilede over disse Billeder fra det murrende og truende Dyb.

De to andre udenlandske Nyheder var af fransk Oprindelse, men i Alder skilte fra hinanden ved et halv Snes Aar. Thi saa længe er det siden *François de Curels* Komedie »Figurantinden» fremkom i Paris. Det er et af de Stykker, man burde være betænkelig ved at overföre paa fremmed Grund, hvor der tages med tungere og mere klodset Haand paa de Problemer, Forfatteren kaster mod hinanden med gallisk Fjerboldlethed. Der er Optrin, hvis Alkovelummerhed og Sovekammerdiscussion nok kan stemme et nordisk Publikum for Brystet. Men det kgl. Theater forstod at brede en Kærlighedens Kaabe over det vovede og tilspidsede i Situationerne ved den elegante, ypperligt afrundede og vittigt pointerede Udförelse, Stykket fik fraförst til sidst, og som det Stockholmske Publikum allerede, naar disse Linier læses, selv delvis har kunnet bedömme under det kgl. Theaterpersonales Gæstespil. Fru *Blochs* fra Graad til Smil hurtigt omskiftende Françoise, Dr. *Mantzius*' livskloge, skeptiske og resignerede Professor og Hr. *Liebmans* Chamberlain-maskerede Ministerstormer og Ægtemand var Hovedstötterne i det smagfulde Ensemble.

En flunkende Nyhed var derimod *Octave Mirbeaus* Skuespil »Forretning er Forretning», *Théâtre Français*' store Tillöbsstykke fra Foraaret 1903, et Bidrag til den moderne Forretningsstrugglers Psykologi, udfört med Mirbeaus voldsomme, alt oplösende Talent. I Isidore Lechats vanskelige Kæmperolle tilspillede Hr. *O. Poulsen* sig sin störste Sejr siden Jeppe paa Bjærget. Selv om der var Sider af Isidores Karakter, Kunstneren ikke helt havde kunnet udforme — f. Ex. Vilddyret, Tigerkatten der skal ses i hans Blik — var det dog en genial Præstation, gennemfört med en Temperamentsstyrke og en Fremstillingskraft, ingen anden af Theatrets Kunstnere besidder i tilnærmelsesvis samme Grad. Det blev fölgelig ogsaa Hr. O. Poulsen, der skaffede Stykket den Sejr, det hurtigt vandt.

Morsomt nok var det imidlertid et gammelt Æventyr i ny Indstudering, der blev Saisonens store Tillöbsstykke og Aften efter Aften fik den röde Lygte, der bebuder det udsolgte Hus, til at lyse over Torvet. *Holger Drachmann* har med *P. E. Lange-Müller* som musikalsk Forbundsfælle i »Der var engang —» skabt det kgl. Theater et nyt »Elverhöj» (paa svensk vilde man maaske sige et nyt »Värmländingarne»). Siden dets Fremkomst i 1887 har det oplevet henimod 200 Opförelser, og dets Tiltrækningskraft synes ubegrænset. Hertil har Iscenesættelsens Pomp, Musikens Rokokosnirklede Ynde og fædrelandske Duft, Digtningens saavel som Udförelsens Lyrik og Komik i lige Grad bidraget. Medens *Emil Poulsens* mandige og skönhedsbaarne Prins nu i Hr. *Liebman* har faaet en Arvtager, der smukt træder i det engang angivne Spor, spiller *Fru Hennings* stadig Prinsessen med forbavsende Ungdommelighed baade i hendes Fiskebenssæt og i hendes Fornedrelsespjalter, og Hr. *O. Poulsen* skænker vedvarende Kaspar Röghats Viser og Kærnetale af sit Lunes Overflödighedshorn.

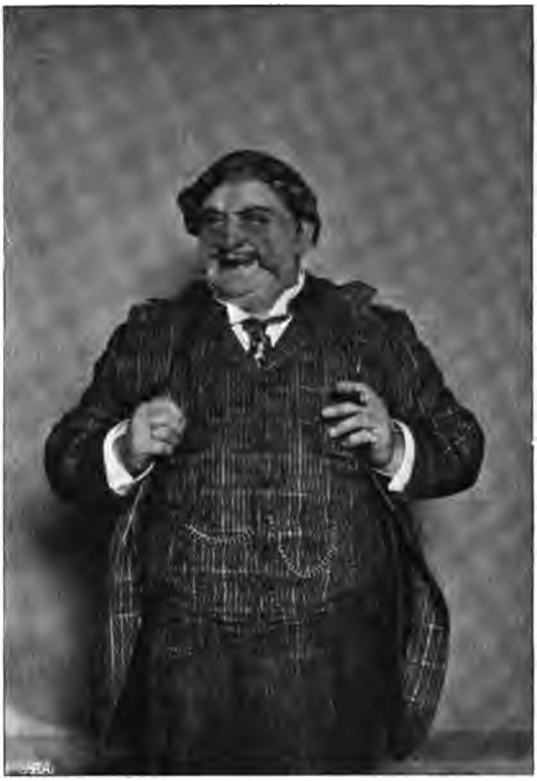

HR. OLAF POULSEN SOM ISIDORE LECHAT I »FORRETNING ER FORRETNING».

Fattigere faldt Saisonens klassiske Repertoire ud. Af *Holberg* blev ingen ny Komedie indstuderet, *Oehlenschläger* var og blev forvist af Huset og taaltes kun som Statue udenfor, selv *I. L. Heiberg* maatte — den obligate »Elverhöj» fraregnet — nöjes med en hastig ny Indstudering af Vaudevillen »Köge Huskors», hvori *Hr. O. Poulsens* Dyrlæge Blase er en Maskekomediefigur af uimodstaaelig Fylde.

Saisonens Regnebræt kan endnu foröges med *Shakespeares* »Et Vintereventyr», hvori *Fru Hennings'* kölig stiliserede Hermione netop har noget af Statuens Ubevægelighed over sig, og med *Goldonis* gratiöse Komedie »Tilfældet har Ret», hvori *Fru Heiberg* engang brillerede som Mademoiselle Hannah, nu spillet af Fru *Bloch* med det bevidste Skælmeri, som er et af hendes Kunsts Virkemidler. Ypperligt fyldte *Hr. O. Poulsen* som den hollandske Mynheer Philip, hvis Myndighed og Klögt trækker det korteste Straa i Tilfældets lette Spil. Og den gamle Italieners muntre Optrin var indrammede i et Interiör, der forekom som en Levendegörelse af et eller andet af den hollandske Kunsts Mesterværker.

Rig har denne Theatersaison ikke været: den har mange Huller og enkelte Fejlskud at opvise, og der er Klassikere, som raaber til Himlen om Forbigaaelse, men et Par gode nye Forestillinger i mönsterværdigt Sammenspil har paany fastslaaet den kgl. Skueplads' Förerstilling i den danske Hovedstads Theaterliv.

UR BOKMARKNADEN.

En tysk Digter. Christian Dietrich Grabbe, Hans Liv og Digtning, af CARL BEHRENS. Kjöbenhavn, Gyldendalske Boghandels forlag.

Har man besökt det gamla Braunschweig med Henrik Lejonets intressanta medeltidsborg, Hildesheim med dess tusenåriga ros och det mera moderna Hannover, kan man öfver Pyrmont göra en visit i furstendömet Lippes hufvudstad, Detmold, en idyllisk vrå i Teutoburgerwald. Genom ståtliga poppelalleer når man de med ek- och bokskogar täckta höjderna, där man i bakgrunden skymtar ett imponerande monument öfver kampen mellan germaner och romare, mellan Tysklands nationalhjälte Hermann och legionernas general Varus.

Den lilla staden äger sålunda, i likhet med nästan hvarje tysk ort, sitt historiska minnesmärke. Den domineras mindre af sitt furstliga residensslott, sin hofteater och sin paradplats än af Hermannslaget. Och i förbindelse med detta framträder ett annat minne, som tillhör Detmold, diktaren Christian Dietrich Grabbe, som 1835 skref sitt stort anlagda, men formlösa drama om nationalhjälten, och som själf ligger begrafven på dess kyrkogård. Hans byst, utförd af Hermannsmonumentets mästare, Bandel, pryder det furstliga biblioteket, som gömmer hans bref och manuskript.

Det hus, hvarest han föddes 1801, och det, i hvilket han dog 35 år senare, stå kvar. Meningen är att föreviga åtminstone ett af dem med en minnestafla. Och så har nu Grabbe i Detmold blifvit en storhet, hvilken under sitt lif betraktades med allt utom blida ögon, men om hvars litterära betydelse man kämpat och fortfarande kämpar.

Freiligrath och Auerbach erkände hans geni. Gervinus och Scherer funno honom löjlig och ansträngdt krampaktig. För Treitschke är han en karikatyr, för Julian Schmidt en skald som gått under genom sin exempellöst svaga karaktär. Men A. Stern placerar honom vid sidan af Heinrich von Kleist som Tysklands största dramatiska snille efter Schiller. Och i samma riktning döma en Herrig, en Gottschall, en Grisebach. Grabbe blir sent populär.

Att tyskarna ägna honom en mer eller mindre liflig uppmärksamhet är förklarligt. Han var ju en af de många, som ville skapa det svåraste af allt, ett nationaldrama. Utom sitt Tysklands gränser torde han vara föga känd. Icke ens kosmopoliten Georg Brandes finner honom värd en studie. Så mycket märkligare synes därför, att Brandes' landsman, Carl Behrens, nyligen utgifvit en 461 sidor stark monografi just öfver denne i Skandinavien nästan okände skald. Han vill, säger han, skänka oss en bild af den som människa så olycklige diktaren, analysera hans verk och intressera oss för dem — en svår uppgift — har han lyckats?

Bilden af Grabbe är tecknad med synnerlig omsorg, lidelsefritt och objektivt, som man har rätt att vänta af en med alla tillgängliga källor väl förtrogen litteraturhistoriker. Besjälad af en fint förstående, känslig och äfven smidig psykologi, är den målad med illusoriskt lif. Skaldens person får en allsidig belysning, en kritik, som på samma gång förklarar och lefvandegör, och hur osmaklig Grabbe än förefaller, lyckas Behrens att väcka en medlidandets, en på medkänsla hvilande sympati. Just därför att man så innerligt väl tycker sig se denna hemlösa, rotlösa, hållningslösa, alltigenom disharmoniska, till undergång födda, stundom abnorma ande, blir man, hvad man annars icke är, tolerant...

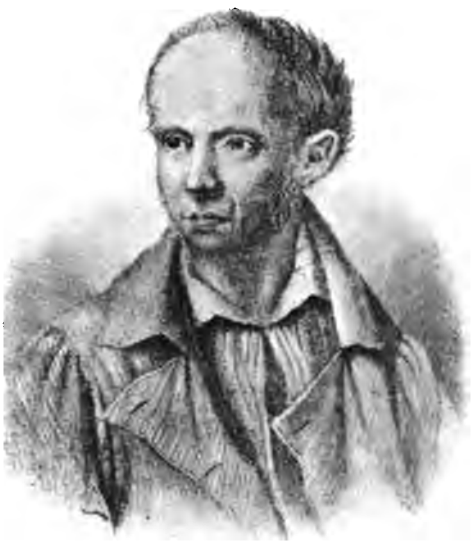

Ch. D. Grabbe

Likasom fallet var med Edgar Poe, Lenau, Baudelaire, m. fl. kom Grabbe sårad till världen. Enda barnet af jämförelsevis gamla föräldrar växte han upp i Detmolds tukthus, där fadern var vaktmästare, och hans dagliga sällskap under barnaåren blef en 70-årig, benådad mördare. På gymnasium väckte han uppseende genom krior à la Calderon och Shakspeare, genom mindre vanliga kunskaper i språk och historia, men äfven genom bisarra idéer, kvicka och bitande infall, tidig lust att öfverglänsa kamraterna i konsten att dricka och svira — en konst hvilken blef hans fördärf. Han utvecklar sig till en excentrisk, af sina stämningar behärskad, nervös yngling, oscillerande mellan glädje och sorg, men ifrigt studerande poesi och lika ifrig teatervän. I Leipzig, dit han beger sig 19 år gammal, läser han juridik, men är långt flitigare på ölstugor och kaffehus, talande och gestikulerande för sig själf eller skrytande öfver diktade äfventyr. Med sin första tragedi, »Hertig Theodor af Gotland», reser han 1822 till Berlin. Hans bohèmelif fortsättes i en krets af skönandar, bland hvilka han äfven möter Heine, som fruktar vanvettet i hans drama. Efter en komedi, i hvilken han gisslar periodens tyska litteratur, vill han debutera som skådespelare, gör fiasko hos Tieck i Dresden, återvänder hem och tager examen. Anställd som auditör vid furstendömets armé, blir han mer och mer orolig och oberäknelig, med underliga skiftningar i sitt väsen, något af halfgalen svärmare med barocka och geniala infall, på en gång en cynisk ironiker och en barnsligt vek fantast. Men trots detta, ehuru utan harmoni och allt mer hängifven glaset, får han krafter att fullborda sina mästerverk, Marius och Sulla, *Don Juan och Faust*, Fredrik Barbarossa, Henrik VI och den 1898 i Berlin öfver 70 gånger uppförda Napoleon. Hans plan är att i en serie dramer — 6 à 8 — om Hohenstauferna växa till Tysklands Shakspeare, och i kontrakt med förläggaren utfäster han sig att skrifva tre skådespel om året.

Denna period var utan tvifvel skaldens mest lysande. Betraktad som Detmolds vidunder, väcker han stora förhoppningar. Men Grabbe infriar dem ej. Han sårar och stöter bort dem han älskar, förfaller och sköter ej sitt ämbete, och när han 1833 gifter sig, slutar hans äktenskap illa. I hastigt mod tager han afsked, beger sig till Frankfurt och Düsseldorf, hvarest den ansedde Immermann, författaren och teaterchefen, hjälper honom, skrifver recensioner och skådespel (Hannibal och Hermannslaget), återvänder, bruten och öfvergifven äfven af Immermann, till Detmold och dör i ryggmärgslidande...

Sådana äro konturerna till Grabbes i många fall originella saga. »Han forstod ikke at betvinge sig selv, og saa smeltede hans Liv som hans Digtning bort for ham», säger Behrens, citerande Goethe. Och samma intryck af något halft, ofärdigt, oberäkneligt, som hans person erbjuder, möta vi ock i hans verk. Trots Behrens' omständliga och omsorgsfulla analyser af dem, trots hans bemödande att framhålla det stora, det vackra i dem, sakna vi allt för mycket den konstnärliga tukt och ans, som gör bilden njutbar, t. o. m. om den är oskön. Det ligger något titaniskt i dessa väldiga fresker. Vi beundra hjältarna, historiens märkesmän, viljans och handlingens krafttyper. Vi häpna öfver diktarens förmåga att stämpla dem med härskardraget, med det, som förklarar deras makt och ger dem glorian. Vi känna oss på en gång förvirrade och imponerade af hans slagfälttragedier, hans folkscener. Men han spränger för ofta formen, hans kamp med stoffet är för skönjbar, hans brist på konstnärlig självbehärskning låter honom alltför gärna taga ut steget mellan det sublima och det löjliga — och hans än lakoniskt korthuggna, än yppigt färgglänsande språk mister sin charme genom en tung ballast af vulgära och cyniska fraser.

Man skulle — med ett dylikt vulgärt uttryck — kunna benämna Grabbe ett misslyckadt geni. Ty snille var han utan tvifvel. På teatern verkar han reformerande genom sin framställning af folket. Han ser icke som Shakspeare en homogen massa i det, han går nämligen ut från individen. »Han gör det vigtige Skridt fremad, at han opfatter Folket realistisk.» Så blir han en förelöpare till Ibsen (En Folkefjende) och Björnson (Over Ævne). Man finner äfven likheter med Strindberg och Hauptmann, likasom tidigare med Hamerling.

Behrens intresserar oss mer då han skildrar *människan*, än då han estetiskt värderar Grabbes otillgängliga dramer, ur hvilka han kunde ha hämtat stoff till flere psykologiska paralleler, särskildt mellan dem och deras skald. Men svårt är att teckna detta Janushufvud, där »fantasiens flykt och bildernas prakt förenas med en sjuk själs syner .

—*nn*.

HILMA ANGERED STRANDBERG: *Lydia Vik*. En själs historia. Stockholm. Wahlström & Widstrand.

Det var i denna tidskrift jag för åtskilliga år sedan stiftade min första bekantskap med Hilma Angered Strandberg, ett namn som genast ristade sig i mitt minne och som jag spändt bidade att få återse. Det öfverrumplande och förföljande intryck jag då mottog af en skiss på några spalter var ett sannspådt förebud till dem jag senare skulle erfara inför den rad af egendomliga och rika böcker, som ståtligt inleddes af »Den nya världen» och hvars afslutning — endast till en liten tid, hoppas jag — är den i vår utkomna »Lydia Vik».

Hilma Angered Strandberg är en lyrisk diktare, som skrifver prosa. Hon iakttager icke, skildrar icke, berättar icke. Hos henne får man icke vänta den villighet att krypa in i diktade gestalters skinn, som man plägar fordra af romanförfattaren. Jord och himmel, människor och öden, allt absorberas utan rast i denna själs vida och stormiga stämningsvärld, där dagrarna spela från kampens röda brandsken till idyllens veka vårljus, från extasens eterklarhet till bakrusets gråskymning. Där gifves icke längre något råmärke mellan yttre och inre. Liksom en bit landskap, en rumsinteriör, en samling personer blir en psykisk upplefvelse, ta alla känslans och tankens rörelser skapnad och stiga fram för ögat som händelsekedjor eller som ting att ta på. Det är en egenmäktig och betvingande individualitet, som här drifver sitt poetiska häxeri.

Lydia Vik är en varelse, som trånar efter vingar. Som lekhöfding på barnkammarpallen, som oklart frihetsdrömmande ung flicka och som vuxen kvinna med naivt oförväget handlingsmod sträcker hon sig ständigt efter detsamma — vingarna, som skola bära henne till de högsta rymder hennes aning hinner, dit där hennes väsen kan andas ut i djupa, lugna drag, där hon äger hemortsrätt och är ingen underdånig. Allt omkring sig sträfvar hennes tidigt yrvakna diktarfantasi att omforma efter mönstret af de brokiga ideal, som trängas i hennes lifsglupska själ, men de kalla skoporna ösas tätt öfver det heta, oroliga hufvudet, och himmelsflykten ändar med nesa. Hennes dristigaste handling, den som för en stund lyfter henne på tinnarna, blir förfuskad och vrängd, och det blir först genom ett sällsamt offer af sitt lifs längtan som hon når det ödmjukt stolta självmedvetandets höjder, till hvilka hon pröfvat så manga vägar...

Det skulle föga gagna att konkretare ange märkesstenarna i Lydia Viks utveckling. Denna roman på bortemot tre hundra sidor, färgblossande och fyllda af syner och gestalter, skulle fara lika illa på att refereras som ett par strofer innerlig lyrik. Det logiska nödvändighetssammanhang, som den likt all äkta dikt innerst äger, viker undan för den snusförnuftiga utredningen men fångas af intuitionen hos den läsare, som ger sig författaren i våld.

Och förunderligt utrustad med motstandskraft måste den vara, som undgår att rifvas med af detta öfverstarka temperament, som kommer brusande in emot en med svallrytmer af brännande och meningsdigra ord. För min del trollbindes jag ohjälpligt, så snart jag öppnar någon af Hilma Angered Strandbergs böcker, och med en sugande spänning, som vore jag en skolpojke hängande öfver en äfventyrsroman, borrar jag in mig i dessa händelsetomma historier, där hvarje sida lyser af egenart. Det synes mig, att ingen annan af våra prosaförfattare kommit så nära att ge uttryck åt det outsägliga.

Hilma Angered Strandberg kan schockera med sin suveräna subjektivism och hon kan bli brutal just i sin hänsynslösa, evigt oförnöjda idealitet. Men man tar gärna öfver drifter på köpet af den sällsynt starka personlighet och originella konstnär hon är.

K. J.

JANE GERNANDT-CLAINE: *I pagodernas land.* Roman. Stockholm. Albert Bonniers förlag.

Hos Jane Gernandt-Claine finner man ett sällsynt klart exempel på lefnadsomständigheternas och författarindividualitetens lyckliga samverkan. Det gifves poeter som, fastlåsta i hembygden, med studiet och fantasien beresa främmande nejder, och andra som, fastän de ströfva genom många herrars länder eller slå upp sina bopålar på en fjärran ort, i sina verk ständigt söka tillbaka till den fläck, som sett dem födas. Men denna jordomvandrerska, som plikten anvisar alltjämt nya rastställen i skilda världsdelar — Gud vet, om hon inte gästat dem alla —, tycks på hvarje prick af klotet, där hon dröjer en smula, stöta på något, som kommer hennes diktarinstinkt till mötes, eggar den till arbete och bjuder den ett stoff enkom vuxet för den. Vi svärma ju för upptäcksresande här i norden — i henne äga vi en, som visserligen icke riktar vetenskaperna med nya kartkonturer och preparat men som tillför litteraturen vackra värden hämtade under aflägsna himmelsstreck. Det är icke en *globetrotter*, som utsprider sina raska reseintryck, det är en poetsjäl, som gjort till sin egendom hvad den mött på vägen och skänker bort det först efter att ha märkt det med sin stämpel.

Från den argentinska pampans torra vidder, där hennes längtan efter hemmets atmosfär stegrades till en trånad, hvars patetiska uttryck höra till det djupast gripande hon skrifvit, flyttades fru Claine af en blid skickelse till trakter, i hvilka hon måste ha igenkänt ett hörn af det fosterland bortom det verkliga, som diktare och drömmare skapa sig. Om jag för ett ögonblick skulle svära på preexistensteorien, så kunde jag lätt tänka mig henne i en förgången tillvaro som en af dessa birmanska kvinnor, helt sol och stillhet och mild energi, hvilkas anspråkslösa lycka hon icke tröttnar att prisa. Det tog henne inte lång tid att acklimatisera sig på nytt, och när man läser den bok, som utgör den förnämsta vittra frukten af hennes par tre års vistelse därborta, är man frestad att tro den härröra från en, som tillbragt halfva sitt lif i Orienten.

Inledningskapitlet, hvars långa och harmoniskt böljande perioder falla som strofer i en hymn till Buddha, den Välsignade, leder utan omvägar, utan förberedelse rakt in i centrum af denna underliga, lockande och ängslande värld. Efter pagoden kommer turen till staden, Rangoon, hvars Babelkaos af raser och buller och dofter göres lefvande i ett kapitel af lysande och snabb skildringskonst. En praktfull och löftesrik ingress, men man anar icke det ringaste hvad den preludierar till. Ingen enda gestalt har ännu lösgjort sig ur myllret, ingen ända af den röda tråden har stuckit fram ur härfvan, men nu bryter det med ens fram ett vimmel af möjligheter, intrasslade, trängande hvarandra, kämpande om öfverväldet, tycks det. Västerlandets roll har tagit sin början, och blotta åsynen af denna aktör, där han stiger fram bland de brokiga statisterna, underrättar oss, att dramat verkligen begynt. Men ingen brådska! Man får lof att ge sig till tåls ännu en god stund, innan man uppdagar hvilka som äro hufvudpersoner och hvad det råder för relationer mellan dessa. Och när ridån går ned för sista gången, sväfvar man alltjämt i ovisshet rörande ett och annat, som man hade väntat att bli upplyst om.

En komposition sådan som den ofvan antydda skulle kunna tagas för en i handtverket oförfarens tafatta hoplödningsexperiment eller ock för en yttring af originalitetssjuk affektation. Helt visst är den icke att rekommendera som mönster. Men hur har den utfallit här? I sitt bisarreri och sin töcknighet, sina förbluffande sicksacklinjer och ogenerade språng verkar den helt organiskt framvuxen ur stoffet och väcker ett intryck af realitet, sådant en rätlinjig och sorgfälligt arrangerad byggnad knappast kunnat alstra. Det är som i lifvet — man ser endels och anar endels, och åtskilligt blir aldrig klargjordt. Skillnaden är den, att vi känna författaren, som står bakom och har reda på det hela; men hon yppar inte allt hvad hon vet, ja låtsar sig till och med ha förlagt nyckeln till hemligheterna.

Man behöfver en smula tid för att vänja sig vid denna ytterligt diskreta och fint skälmaktiga berättarmetod; det kan hända, att man först vid andra läsningen är mogen att fullt njuta dess egendomliga behag. För min del finner jag en särskild tjusning i böcker, som likt denna göra motstånd mot första försöket att tillägna sig dem — det blir gärna den sorten man alltibland tar ner från sin hylla. Sannerligen, det mesta här tryckes tarfvar ingen repetition.

Landskap, stämning, reflexion och några få plastiskt klara gestalter — det är innehållet i boken. Jag vet knappast hvilket af dessa element som har första rangen — allt är lika intensivt, lika betydelsefullt, och allt står i närmaste växelverkan. Kanske just denna så blir det förnämsta. Det är ett oaflåtligt oscillerande mellan Västerland och Orient, ett skimrande spel af reflexer och brytningar, af bjärta motsatser och tillfälliga försoningar. Intet gripbart resultat utgår af dessa brottningar, men att bevittna dem ger i sig själf en vinning. Denna författare äger en intuition, som går rakt till företeelsernas väsentliga, och en intelligens, som räcker till att följa med.

Det kan tyckas, som om jag förbisåge kärlekshistorien, romanen i romanen. Ack nej, och jag finner den ypperlig — nästan hela vägen. Den har en ytterst viktig funktion, ty den tjänar till att i grund belysa de bägge hufvudfigurerna hvar för sig. Bägge ha lyckats fullkomligt som individer och som typer: främst don Juan, den aldrig svikande veteranen i erotikens sold, mannen som svärtar sina mustascher men som förfogar öfver de subtilaste förförelsemedel och hvars lif *usque ad cineres* är invigdt åt kollektivet Kvinnan. Han är inte bara en fulländad kavaljer, han är ett snille i kurtis. Beundransvärdt har författarinnan återgifvit hans konversation — man hör hans melodiska röst, som om hvartannat utslungar melankoliska tankar, poetiska komplimanger och välformulerade lifsfrågor, alltsammans lika många smekningar. Hela hans väsen är prägladt af den aktningsfulla vädjan, som icke undgår att smickra en kvinna och afväpna hennes medfödda misstankar mot den manliga suffisansen.

I den andra kontrahenten, doktor Muriel Becker, möter man ett lika klarsynt iakttaget men kanske mindre energiskt reproduceradt exemplar af den bättre samtidskvinnans medelsort. Henne får man mera antydningsvis, hur central hennes plats än är, men det saknas icke ledning till ifyllandet af bilden.

Om jag påstår, att jag tycker mig känna dessa bägge individer bättre än författarinnan gör, så ligger däri både en triumf för hennes karaktäriseringsförmåga och — fröet till en protest. Den gäller romanens upplösning, som med en sinnrikt anordnad brutal katastrof afslutar den förnämt stilla och behärskade historien. Här kan jag inte bli med längre, stötestenarna följa för tätt på hvarandra — de personer jag förut hade att göra med tyckas vara ur spelet och ha ersatts af andra, som anlagt deras namn och drag. Doktor Becker faller med ens i armarna på don Juan, emedan hans förmögna infödda hustru annonserat i tidningarna, att hon icke längre betalar hans skulder; samme don Juan genomborras med en dolk af en annan älskarinna och skiljes hädan som en luttrad man, nästan en martyr; doktor Becker slutligen mottar af hans hustru det ansenliga skadestånd han på dödsbädden tillerkänt henne och hämtar af alla dessa mellanhafvanden nytt arbetsmod . . . Jag medger gärna, att författarinnan säkerligen ämnat frambringa ett mera upphöjdt intryck, men hennes eljes så säkra och medvetna konst, kanske rent af hennes intresse, har här svikit henne.

Men hur litet betyder inte detta felgrepp i ensemblen! Boken kunde lika väl vara utan slut som den egentligen är utan början, och den grella effekten af de två sista kapitlen bleknar bort inför den äkta gläns, som strålar öfver denna yppiga och själfulla exotiska roman.

K. J.

HAROLD GOTE: *Det heliga arfvet.* — *Feminismens moral.* Stockholm, Wahlström & Widstrand.

Harold Gote (alias doktorinnan Stéenhoft) har redan förut visat sig vara en orädd dam, som kan sjunga ut med hvad hon har på hjärtat så att folk hör det. Hon är lika rask med orden i sin nya berättelse. Den är och vill väl först och sist vara en tendensskrift, och som sådan har den sin styrka — äfven om den predikar kända saker. Dess konstnärliga värde är ringa; omarbetningen från den ursprungliga (sceniska) formen bär alla spår af hastverk. Det dramatiska skelettet har fått för litet kött på benen, och berättelsen är knappast mera än en kedja af repliker.

Med det heliga arfvet menas kvinnofrigörelsen och kampen för densamma, här särskildt inriktad på missförhållandena i äktenskapet och hvad som rör sig ikring detta. Offren i boken äro den vackra och firade fru Maria Berman och den lilla flaxande vildfågeln Anna von Eske, bägge fastnaglade vid män, som de sett fel på och som tvinga — och tvingas att tvinga — dem att stanna och förnedra sig. Hos Maria Berman ta de tillbakaträngda lyckokrafven ut sin rätt, hon träffar sin ungdomsälskade, gör sig fri i tanken och begår äktenskapsbrott, som för henne icke längre står som något brott; men hennes älskade omkommer genom olyckshändelse, och nu börjar samhället spinna in henne på nytt i sin väf, tills hon ger upp kampen och blir stilla. Och den lilla Anna von Eske flaxar icke stort längre; hennes strid för att bevara något af sig själf i ett äktenskap, som samhället påtvungit henne för att försona ett felsteg, är afgjord redan från början, och hon slipper lika litet ifrån sin stalluktande löjtnant som Maria från sin pomaderade direktör . . .

Hvarför segra männen? Jo, svarar författarinnan, därför att samhället vill det. Och hvarför vill samhället det? Därför att den officiella moralen består af rester från döda kulturer, då bland mycket annat äktenskapet var en form af äganderätt, då kvinnan var mannens tillhörighet o. s. v. Att öfvergifva honom var lika med lifvets förlust, nu är det lika med ärans, och ofta kan detta komma på ett ut. Och författarinnan tar och leder fram några svartstrukna manstyper, representanter för den heliga härskande samfundsmoralen, och de uttrycka sig inte vackert. Det är bara skada, att hon icke besitter tillräcklig konstnärlig kraft eller i hvarje fall här varit för njugg på den för att få litet individuellt lif i sina syndabockar; nu spatsera de omkring som röster på två ben, som språkrör och ingenting annat. De ha offrats för tendensen, och tendensen är som sagdt för illa inbakad i berättelsens deg, ett fel som för resten synes ligga särskildt till hands för våra skrifvande damer och icke minst för dem som verkligen ha något att säga. Lifsskildring och programdiktning äro svåra att förlika som hund och katt.

Boken vill säga: det är en förbrytelse att ingå eller bibehålla ett äktenskapligt samlif, som icke uteslutande är baseradt på kärlek, och denna förbrytelse begås dagligen och icke blott tolereras utan gillas af den officiella moralen. Kvinnan är icke likställd med mannen, hvarken inom eller utom äktenskapet. Hon behandlas som parasit, som barn, som lyx- och nöjesföremål, sällan som hel människa etc. etc. Detta och åtskilligt annat, som länge stått på kvinnofrigörelsens program, har författarinnan utvecklat vidare i sin lilla brochyr *Feminismens moral,* som utkommit samtidigt med *Det heliga arfvet* och kan göra tjänst som en kommentarie. Här visar hon sig från sin bästa sida som en brinnande vilja, en skarp och slagfärdig debattör, och det lilla häftet kan godt rekommenderas åt dem som äro roade af en repetitionskurs på ett område, där väl numera hvarenda förståndig människa, som gjort sig besvär att tänka litet längre än näsan räcker, är ense med författarinnans fundamentalsatser. De som till äfventyrs skulle lyckas förarga sig öfver dem — de riktiga kommendörerna af det bestående på godt och ondt — ha bara godt af förargelsen och kunna därför gärna lägga sig till med brochyren, äfven de. Den kostar icke mera än en god cigarr och räcker minst lika länge. *B. H. B.*

INSÄNDA BÖCKER.

Från Wahlström & Widstrand:

Leo Kofler: *Konsten att andas.* Bemyndigad öfversättning af Ingrid Samzelius-Lejdström. Pris 2 kr.

Hilma Angered-Strandberg: *Lydia Vik.* En själs historia. Pris 3,75.

André Bellessort: *Från Japan.* Skildringar. I. Bemyndigad öfversättning af Ernst Lundqvist. Pris 2 kr.

Nils Erdmann: *De politiske kannstöparne.* En idyll från det borgerliga Stockholm 1788—1791. Pris 3,50.

W. Ostwald: *I kemiens förgårdar.* En inledn. t. naturvetenskapen afsedd för hvem som helst. Bemyndigad öfvers. af D:r A. Hollender. Häft. 1—3 à 1 kr.

Mustafa: *Mitt sista vandringsår.* Ströftåg i Persien och Indien. Häft. 1—3 à 75 öre.

Onoto Watanna: *Wistarias giftermål.* En roman från Japan. Öfvers. af Ebba Nordenadler. Pris 3,25.

Natanael Beskow: *Till de unga.* Tankar och råd i några lifsfrågor. Pris 1,25.

Svenska turistföreningens årsskrift 1904. Pris 4 kr.

Nils Vilhelm Lundh: *Tall och björk.* Två berättelser från Hvita Kyrkans by. Pris 2,25.

Adolf Hellander: *Gömda blad.* Skisser och kåserier. Pris 2,25.

Från Aktiebolaget Varias förlag:

William M. Sloane: *Napoleon Bonaparte.* Öfversättning af O. H. Dumrath. Med talrika ill. Häft. 1—3 à 75 öre.

Från Wettergren & Kerber, Göteborg:

Johan Wising: *Den provensalska trubadurdiktningen.* (Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs Högskola XX.) Pris 1,75.

Från Wald. Zachrissons boktryckeri, Göteborg:

Från Skåne II (med bilaga) och III Ett häfte diktning och konst. Red. af E. Nordlind à 1 kr.

Ernst Leffler: *Från vårt Sverige och från andra länder.* Stämningsbilder. Pris 1,50.

Från författarna:

Karl Nissen: *Med murslef och mejsel.* Kulturhistoriska skisser. A.-b. Vilh. Bille. Pris 1,50.

Lennart Kjellberg: *Gräfningarna i Larissa.* Provisorisk berättelse (separat ur Språkvetenskapliga Sällskapets i Upsala förhandlingar 1900—1903.

Carl von Platen: *Från Östan och Vestan.* Strödda blad ur skissboken. Wilhelmsons boktryckeri a.-b. Pris 3 kr.

Alfr. Levertin: *Medevi, från forntid och nutid.* A.-b. Sandbergs bokh. Pris 75 öre.

Nils Gellerstedt: *Ordnandet af Karl Johans torg och uppfartsvägarna.* Aftryck ur Teknisk Tidskrift 1904.

Från B. Aschehoug & C:o, Kristiania:

Hans Aanrud: *Sidsel Sidsærk.*

Hans E. Kinck: *Italienere.*

Kvinden skabt af manden. Studie af en kvinde Pris 1,60.

Från författaren:

Jens Thiis: *Norske Malere og Billedhuggere i det nittende Aarhundrede.* Udg. af Bergens Kunstforening 1904. Joh. Grieg, Bergen. Häft. 3, 4 à 1,50.

Från Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag. Köbenhavn:

Walter Christmas: *Fremtidslande.* Heft. 40—42 à 30 öre.

Georg Brandes: *»Berlin» og »Julius Lange»* 2:det Supplementbind til Samlede Skrifter. Heft 10 à 50 öre.

Jonas Lie: *Samlede Værker.* Folkeudgave. Heft. 52, 53 à 50 öre.

Harald Höffding: *Udvalgte Skrifter.* Levering 12—24 à 65 öre.

Carl Kohl: *Babel.* Fortælling.

Från Söderström & C:o, Helsingfors:

Helena Westermarck: *Fredrika Runeberg.* En litterär studie. Pris 3 mk.

Harald Selmer-Geeth: *Inspektorn på Sitala.* Pris 3 mk. 75 p.

V. Doroschevitsch: *Bland deporterade.* Skildringar ur lifvet på Sahalin. Pris 2 mk. 75 p.

Anders Ramsay: *Från barnaår till silfverhår.* Första afdeln. Från pojkår till skoltid. Pris 3 mk.

Från A.-b. Lilius & Hertzberg, Helsingfors:

Alexander Boldt: *Dikter.* Pris 1 mk.

Från Förlagsaktiebol. Helios, Helsingfors:

Bertel Gripenberg: *Vida vägar.*

Från Maloine, Editeur, Paris:

Dr. Ad. Nicolas: *Spokil. Langue internationale.* Grammaire-exercises-les deux dictionnaires. Pris 6 francs.

TRETTONDE ÅRGÅNGEN · 1904 · SJUNDE HÄ

ORD OCH BILD

ILLUSTRERAD MÅNADSSKRIFT UTGIFVEN AF KARL WA

REDAKTIONENS OMBUD:

I HELSINGFORS: PROFESSOR WERNER SÖDERHJELM
I KRISTIANIA: FÖRFATTAREN ANDREAS JYNGE
I KØBENHAVN: REDAKTÖR CARL BEHRENS

PRIS FÖR HEL ÅRGÅNG (12 HÄFTEN) 12 KR.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM

VILHELM T
KØBENHA

INNEHÅLL.

Åbo universitets invigning. Kartong till freskomålning af *Albert Edelfelt.*

Louis Pasteur. Oljemålning af *Albert Edelfelt.*

Sid.

Bakkehuset. Af *Otto Borchsenius* 369

Billeder: Den höje elskede Familie. — Adam Oehlenschlägers Födehus. — Fasangaarden i Frederiksberg Have. — Kamma Rahbek. Silhouet. — K. L. Rahbek. Med Autograf. — Bakkehuset. De to Gaardlænger. — Bakkehusets nuværende Façade med Kammas Hjörnestue. — Kammas Hjörnestue under Udstillingen. — Havestuen under Udstillingen. — Bakkehus-Stuerne under Udstillingen. — Adam Oehlenschläger. — FriderikkeBrun. — P. A. Heiberg. — Fru Gyllembourg paa gamle Dage. — Jacob Peter Mynster. — Charlotte Phister, födt Oehlenschläger. — Mindestötten for K. L. Rahbek og Kamma Rahbek i Rahbeks Allé.

Albert Edelfelt. Af *Gustaf Strengell* 385

Bilder: Albert Edelfelt. Med namnteckning. — Drottning Blanka. Oljemålning. — Hertig Karl skymfande Klas Flemings lik. Oljemålning. — Ett barns likfärd. Oljemålning. — Gudstjänst i finska skärgården. Oljemålning. — Vid pianot. Oljemålning. — Fru Alexandra Augusta Edelfelt född Brandt. Oljemålning. — Lördagskväll. Oljemålning. — Profsegling. Oljemålning. — Bildhuggaren V. Wallgren och hans hustru. Pastellmålning. — I Luxembourg-trädgården. Oljemålning. — Ruokolaks-gummor på kyrkbacken. Oljemålning. — Gossporträtt. Oljemålning. — Tvätterskor. Oljemålning. — Kantelespelerskan Paraske. Handteckning. — Jungfru Maria i rosengård. Oljemålning. — Sjöjungfrun. Oljemålning. — Arfprinsessan af Sachsen-Meiningen. Oljemålning. — Gata i Borgå. Oljemålning. — Professor Otto Donner. Oljemålning. — Fru Dagny Langen född Björnson. Oljemålning. — Ordförande i stadsfullmäktige i Viborg. Oljemålning. — Döbeln framför fronten. Teckning till FänrikStåls sägner. Finsk gumma. Etsning.

Sid.

En trubadur. Af *Wenzel Hagelstam* 409

En gammal melodi. Af *Anna M. Roos* 413

Musikrevy. Af *Karl Valentin* ... 414

Bilder: Pablo de Sarasate. — Teresa Careño. — Clary Morales. — Cally Monrad. — Valborg Svärdström. — Fru Hellström som Tosca. — Miss Geraldine Farrar som Margaretha i »Faust».

Från Stockholms teatrar. Af *Carl G. Laurin* 423

Bilder: Herrar Olaf Poulsen och H. Hofman som Jeppe och Jacob i »Jeppe paa Bjerget». — Jonna Neiiendam. — Herr Olaf Poulsen som Per Degn i »Erasmus Montanus». — D:r Karl Mantzius. — Clara Rasmussen. — Emma Thomsen.

Äldre årgångar
af
värdefulla utländska tidskrifter
säljas till mycket nedsatta priser å
Redaktionen af Ord och Bild.

REDAKTIONEN AF
ORD OCH BILD.
Sturegatan 52. Öppen kl. 10—12 f. m.
Allm. tel. 987.

Nervösa åkommor, reumatism, ömtålighet m. m. behandlas framgångsrikt hela året om vid **Kneipp-Baden.** Prosp. uti Fritzes bokh.

EXPEDITIONEN AF
ORD OCH BILD.
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND.
Brunnsg. 6—8. Öppen kl. 9 f. m.—7 e. m.
Rikstel. 36 22. Allm. tel. 61 59.

Rättelser.

Sid. 342, 1:a sp., rad 15 uppifr. *står* John Paulson, *läs* John Paulsen.
Öfver sifferkolumnerna i tabellen sid. 346, 1:a sp. insättes: Antal sidor.
Sid. 352, 1:a sp., rad 11 nedifr. *står* denna, *läs* detta.
Sid. 352, 2:a sp., rad 8 uppifr. *står* utom, *läs* utan.
Sid. 352, 2:a sp., rad 19 uppifr. *står* hufvudkällan, *läs* en hufvudkälla.

Kungariket Sachsen.
Technikum Mittweida.
Rektor: **Prof. A. HOLZT.**
Högre teknisk läroanstalt för elektro- o. maskiningeniörer.
Elektrot. och maskinlaboratorier.
Läroverksstäder.
I 36:te läsåret 3610 studerande.
Program etc. kostnadsfritt gen. sekretariatet.

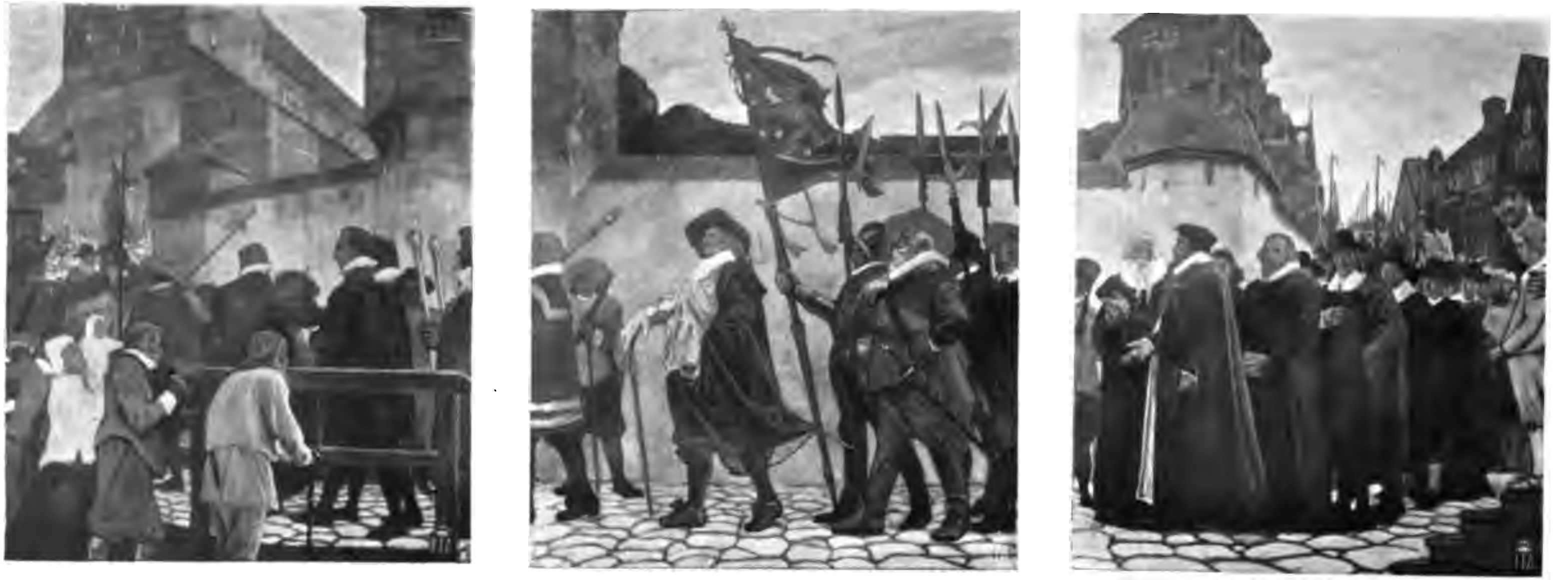

ÅBO UNIVERSITETS INVIGNING. KARTONG TILL FRESKOMÅLNING AF ALBERT EDELFELT.

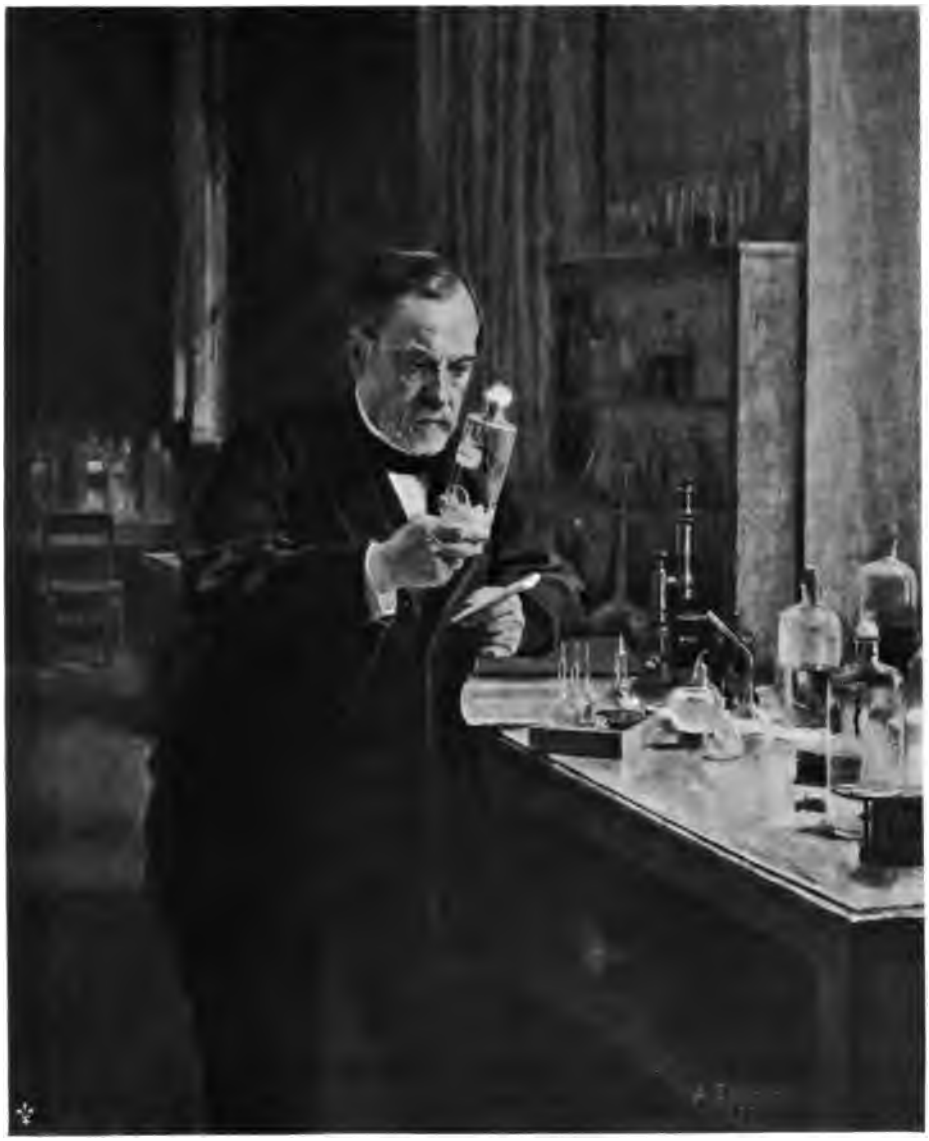

LOUIS PASTEUR.
OLJEMÅLNING AF
ALBERT EDELFELT.

Silfversparres nya graf. a. b.

I Sorbonne i Paris.

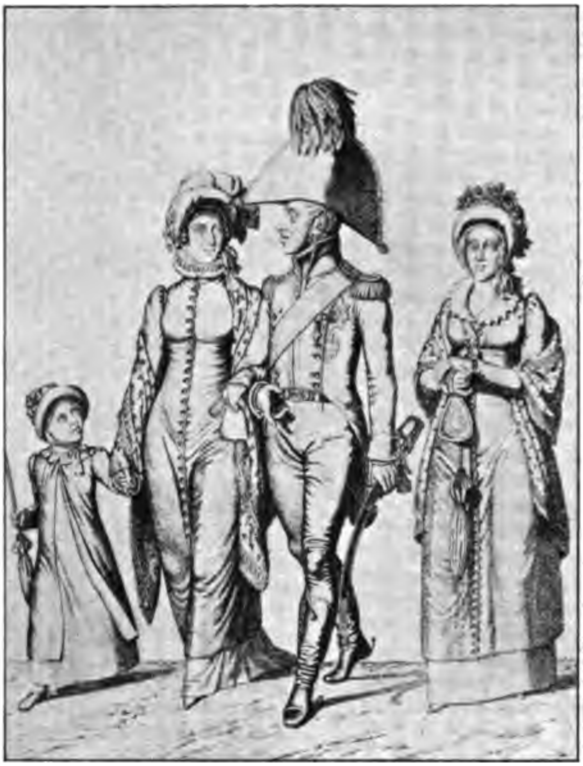

DEN HÖJE ELSKEDE FAMILIE.

BAKKEHUSET.

Af OTTO BORCHSENIUS.

Med 17 Billeder.

DA KÖBENHAVN for hundrede Aar tilbage endnu laa bag de gamle Volde og Stadsgrave, var det en hel Rejse at naa ud til Frederiksberg Have og Söndermarken, og den sidste Park var endda et langt Stykke ind i Aarhundredet utilgængelig for den store Almenhed. Men om Sommersöndagene, naar Kong Frederik den sjette sejlede i Kanalerne i Frederiksberg Have, stod Köbenhavnerne i tætte Skarer omkring Bredderne og hilste ærbödig paa den folkekære Monark. Den store smukke Have, der kort forinden det ny Aarhundrede var omdannet till en engelsk Park, saaledes som den endnu den Dag i Dag i alt væsentligt viser sig, var det givne Udflugtssted for de mange, der efter Ugens Slid vilde trække frisk Luft under grönne Træer. »Skoven», baade Charlottenlund og Dyrehaven, laa for langt borte, saa at selv mere bemidlede Borgerfamilier kun en eller to Gange om Sommeren tog sig Raad til at leje den store Holstenskvogn til en Dagstur. Kystbanen til Klampenborg, der med et Slag forandrede saa mange Forhold, blev först

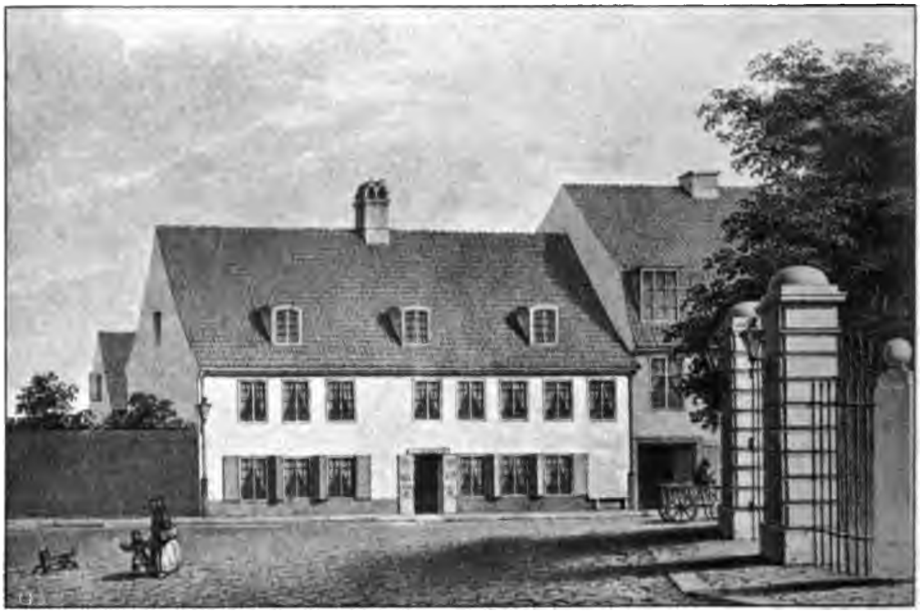

ADAM OEHLENSCHLÄGERS FÖDESTED.

aabnet i Forsommeren 1863, i det samme Tiaar, hvor Voldene begyndte at falde og »Forstæderne» inddroges i Byen.

Men hvor let det end efterhaanden blev at naa ud til Frederiksberg, mistede Haven alligevel ikke sin gamle Tiltrækningskraft. En smuk Sommersöndag raader det gamle Folkeliv endnu derude, og de mange populære Folkefornöjelsessteder og Beværtningshaver paa de omliggende Veje svarer ganske til den store Slette ved Begyndelsen af Djurgården i Stockholm.

Havde Köbenhavn eller Danmark ejet en Arthur Hazelius, vilde vi maaske ogsaa et eller andet Sted herude have faaet vor »Skanse». Til Frederiksberg Slot og Have knytter sig nemlig ikke alene Minderne om et mer end hundredaarigt Folkeliv. Hver Plet derude er saa at sige hellig Grund. Paa Vesterbro, skraas overfor den saakaldte Jærnport, der i sin Tid förte ind til Frederiksberg Allé, födtes Adam Oehlenschläger i det for længe siden nedrevne lille to Etagers Hus, og da Faderen var Slotsforvalter paa Frederiksberg Slot, blev Haverne — ogsaa den for andre aflukkede Söndermark — Digterens og hans Söster Sophies daglige Tumleplads om Sommeren, medens selve Slottets Sale om Vinteren, naar Hoffet havde forlagt Residensen til Staden, gav Genlyd af deres glade Lege. Digteren glemte aldrig i sit Liv denne sin Barndomskærlighed til Frederiksberg. Atter og atter tyede han derud, naar Verden gik ham imod, og mangen Sommer lejede han sig ind snart hist snart her, naar han da ikke af Kongen fik Fribolig paa den gamle Fasangaard midt i Haven, et Par venlige Smaalænger, hvor ogsaa andre af Datidens Navnkundigheder har boet til Huse, og hvor forhaabenlig — som nedenfor skal beröres — ogsaa en Gang det paatænkte Guldalder-Musæum vil finde sin Plads. I den lille Frederiksberg Kirke, hvor alt endnu staar uforandret, er Oehlenschläger baade blevet döbt og konfirmeret. Ud til Haven gik hans og Henrik Steffens' Gang i Aarhundredets Begyndelse under den berömte sexten Timers lange Samtale, efter hvilken

FASANGAARDEN I FREDERIKSBERG HAVE.

den unge Digter skrev »Guldhornene» og hermed indvarslede vor nyere nationale Literatur. Og ude paa den hyggelige Kirkegaard blev Digteren endelig ogsaa stedet til Hvile i 1850, rundt omgivet af alle dem, der i Livet havde staaet ham nær, Hustru og Börn, Sösteren med hendes Mand, A. S. Örsted, Slægtninge som Rahbeks og Hegers, de store Kunstnere, der havde tolket hans Værker paa Scenen: N. P. Nielsen og Anna Nielsen o. s. fr. I en Digt-Cyklus »Frederiksberg» har iövrigt Oehlenschläger selv baade skildret sine Ungdomsminder fra Slottet med de lysegule Flöje og de to den Gang indbyrdes saa forskellige Sommerparker omkring det. Og der var en Laage i Söndermarken, om hvilken det her lyder:

Ofte denne Port, beruset
af en kærlig Ild,
aabned jeg til Bakkehuset;
da var Skæbnen mild.
Her sin Ungdoms bedste Glæde
eders Fader fandt;
eders Moder, hulde spæde!
her hans Hjerte vandt.

Derovre paa det allerede den Gang nok saa gamle Bakkehus boede nemlig Knud Lyne Rahbek og hans Kamma, og her var det, at Oehlenschläger lærte sin tilkommende Brud at kende, den gæstfrie Værtindes Söster, Christiane Heger.

Knud Lyne Rahbek havde allerede fra Sommeren 1780 nu og da boet paa den gamle Bondegaard, der under Navn af Bakkehuset er blevet saa navnkundig i vor Literaturs Historie. Fra 1787 tog han blivende Ophold derude, og i August 1798 förte han sin unge 23-aarige Fæstemö Karen Margrethe Heger til det ham saa dyrebare Hjem, hvor de i de fölgende 30 Aar skulde leve det baade smukke og mærkelige Samliv, der i vore Levnedsskildringer, Memoirer og Brevvexlinger fra den æsthetiske Guldalder spiller saa fremtrædende en Rolle.

I August 1802 lykkedes det Rahbek at erhverve sig Bakkehuset til Eje, og han hilste sin Besiddelse i et varmtfölt Digt, der frembyder flersidig Interesse, baade fordi det skildrer Kammas berömte Have med de mange den Gang sjældne Blomster og Væxter, og dernæst giver en hel Oversigt over den lange Række gamle Venner og samtidige, der var gaaede ud og ind i de lave, gæstfri Stuer, foruden Svogeren Carl Heger, Rein, Zetlitz, Pram, Thaarup, P. A. Heiberg, o. s. fr. Det var det gamle Aarhundredes Mænd og Repræsentanter. Med Kamma kom den nye Tids Grundlæggere og Bærere, den unge Oehlenschläger og alle, som fulgte med og efter denne »vor Adam paa Parnasset», I. P. Mynster, Henrik Steffens, Grundtvig, Ingemann, J. L. Heiberg, Chr. Molbech, Poul Möller, Thiele, for kun at nævne nogle af de mest kendte Navne. Intet Under, at Ingemann blandt saa mange andre ved Kamma Rahbeks Död skrev til hendes Ægtefælle: »Det er mig, som alle Danmarks yngre Digtere har tabt *en Moder.*»

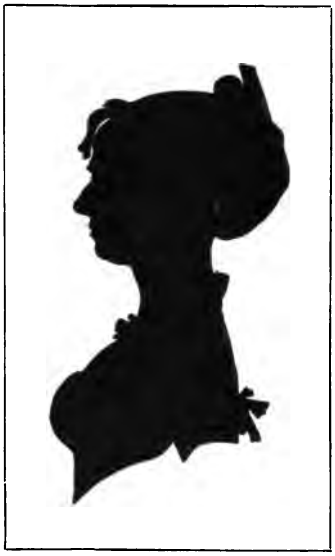

KAMMA RAHBEK.

Det var et i mange Maader ejendommeligt Liv, der blev fört herude paa den gamle Gaard. Först var de to Ægtefæller selv store Modsætninger, den ene lige saa udadvendt som den anden indadskuende. Knud Lyne Rahbek hörte det gamle Aarhundrede til. Snart knyttet til Theatret eller Universitetet, snart privatiserende tog han levende Del i alle Tidens Rörelser. Hvor langt Bakkehuset end laa fra Byen og hvor bundlöse Vejene end kunde være derude, daglig maatte han af Sted. De berömte Drikkeviser minder om hans ivrige Deltagelse i det den Gang saa blomstrende Klubliv. Han kendte alle, var Ven med alle, undertiden Dusbroder med to, tre Slægtled i samme Familie. Sin störste literære Betydning havde han som Publicist. Hans »Tilskuer» var i Halvfemserne af det attende Aarhundrede toneangivende og ledende for den offenlige Opinion. Og naar han saa kom hjem, havde han fuldt op at göre med sine Korrekturer og Papirer, der i broget Uorden flöd omkring ham paa Borde og Stole. Det er halvvejs vanskeligt at forstaa, hvorledes denne uhyre flittige Skribent, hvis egne Arbejder og hvis Udgaver af alle mulige andre Forfatteres Værker udgör en hel Bogsamling, nogen Sinde fik Tid til Selskabelighed. Og dog fortælles der atter og atter om hans Uro, naar ingen Gæst en Aftenstund viste sig, hvorledes man kunde træffe den gamle spejdende ud ad Dören, og ned ad den store Lindeallé, der förte til Byen. Levende for at skrive og skrivende for at leve er med Rette nævnet som det Hovedindtryk, man faar af hans hele Færd. Ogsaa i ydre Henseende var han sin Hustru saare ulig. Han var uordentlig i sin Paaklædning, og der gik mange Anekdoter om hans Person, lige fra hans röde Haar til hans slidte gamle Frakker. Om hans Egenskaber som Vært er der derimod kun en Dom. Han var en udmærket Fortæller, rig paa Kundskaber og en ved Rejser og vexlende Skæbner vundet Livserfaring. Skönt altid i Pengeforlegenhed savnedes Vin sjældent paa hans

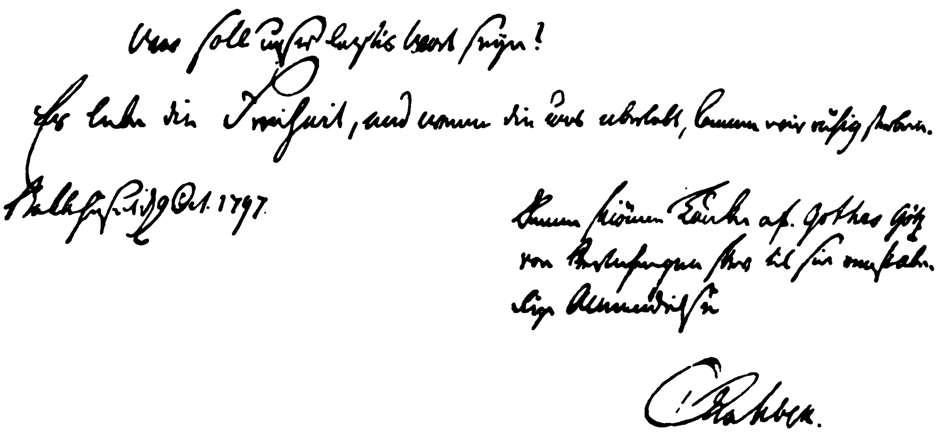

Bakkehuus d. 19 Oct. 1797.

Rahbek.

Bord, og to Generationer har prist hans Gæstfrihed gennem de halvhundrede Aar, han sad som Vært paa sit kære Bakkehus.

Hans Hustru var til Gengæld Zirligheden selv. Den lille, fine, skröbelige Skikkelse var altid pyntelig klædt, og saavel hendes talrige Breve og övrige skriftlige Arbejder, Afskrifter af Mandens og Vennernes Manuskripter, som hendes navnkundige Papæsker — en fra Faderen arvet Færdighed — vidner om baade ualmindelig Ordenssans og kunstnerisk Smag. Det barnlöse Ægteskab og Mandens hyppige Fraværelse fra Hjemmet stillede saa at sige hele Dagen til hendes Raadighed, og skönt hun var en dygtig Husmoder, fik hun mere end Tid nok til at passe sin Have og pleje sine Venskaber. De efter hendes Död fremkomne Breve havde hun mindst af alle nogen Sinde tænkt sig vedkommende Offenlig-

BAKKEHUSET. DE TO GAARDLÆNGER.

heden, men til alt Held giver de et bedre Billede af hende, end man af Datidens Memoirer vilde være i Stand til altid at danne sig. Hun var nemlig som Værtinde paa Bakkehuset Mester for en selskabelig Jargon — med særlige Ögenavne til alle Hjemmets Gæster — som senere Tider har haft vanskelig ved ret at forlige sig med. Den Slægt, hun nedstammede fra, Hegerne, besad mange Ejendommeligheder. Hendes Söster Christiane, der blev Oehlenschlägers tro og opofrende Hustru, er af alle — særlig af C. Hauch i et i vor Literatur saare berömt Digt ved hendes Död — skildret som en storslaaet Personlighed, en af de Kvinder, der i Martyrernes Tid vilde have beseglet sin Tro med sit Blod. Kamma Rahbek havde derimod i det mindste i sit daglige Væsen en sarkastisk Aare. Hendes overgivne Spög kunde være skarp og rammende satirisk, ægte Hegersk som hun var, nervös, sensibel, excentrisk. I sine Venskabsforhold særlig til I. P. Mynster og Chr. Molbech, kommer det blöde og fölsomme imidlertid til Orde. Her ser man af hendes Breve, hvor rigt Gemyttet var, hvor dybe Strömme der gik fra Hjertet. En ædlere Kvinde, en rigere udrustet Personlighed har dansk Aandsliv ikke ejet. Blev hun end baade i levende Live og efter sin Död stundom misforstaaet, foreligger der for længst fra saa at sige alle hendes samtidige saa utvetydige Vidnesbyrd baade om hendes eget sjælelige Værd og om hendes Betydning for dem, hun kom i nærmere Beröring med — og det var som sagt alle de bedste den Gang —, at hendes Æresplads i dansk national Bevidsthed altid vil forblive ukrænkelig. Poul Möller, den store Hader af al, ikke mindst kvindelig, Affektation, har paa den skönneste Maade forherliget sit fleraarige daglige Samliv paa Bakkehuset med hende. Fru Gyllembourg har i en af sine ypperste Hverdagshistorier, »Extremerne», ikke alene skildret Livet paa Bakkehuset som et

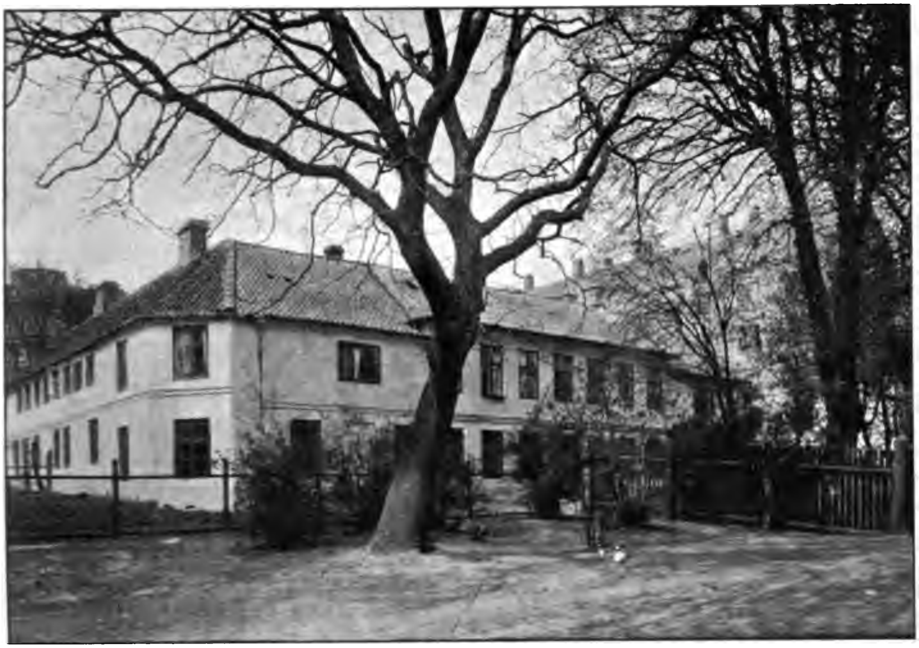

BAKKEHUSETS NUVÆRENDE FAÇADE MED KAMMAS HJÖRNESTUE.

Gæstfrihedens Hjem, hvor Menneskene blev vejede efter ganske andre Regler end i den övrige Verden, men ogsaa i fuldeste Maal godkendt Oehlenschlägers Ord ved Kammas Död:

›O, Margarita, ren og klar,
med alle Aandens Evner, Hjertets Dyder,
Du var en *Perle,* dyrebar,
Du var, hvad os dit elskte Navn betyder!›

Trods al indre og ydre Ulighed mellem Kamma Rahbek og hendes Husbond, har Ægteskabet sikkert derfor været lykkeligt i det store og hele. Den höjtbegavede Kvinde har haft sin sjælelige Udlængsel og sine utilfredsstillede Fölelser, som alle Mennesker her i Verden, men der findes Udtalelser nok, der bekræfter, hvor megen Pris hun satte paa sin Mand og hvor godt hun vidste at paaskönne hans virkelige Værd. Rahbek har næppe heller skrevet noget smukkere, end hvor han i sine Erindringer skildrer sin Hustrus Död paa Sofaen i hendes kære Hjörnestue og hendes ömme Afsked med ham. Aaret efter fulgte han hende ogsaa i Döden. Han var intet længer uden sin Kamma.

Det er ogsaa vakkert i Erindringerne at læse om, hvorledes Rahbek efter Kammas Död priser sin trofaste Hustru bl. a. netop for hendes Offervillighed til at dele et saa bröstfældigt Hjem som Bakkehuset med ham. Han selv, siger han, var akklimatiseret, men hendes Konstitution var ömtaalig og fin, og om Vinteren maatte de derfor stundom holde Hus i hans lille Arbejdsværelse, der var det eneste, de kunde faa varmt og holde varmt. En Vinter, hedder det, kunde Kamma endogsaa »kigge Stjærner i sin Sofa», idet Stueloftet, der var betrukket med gammelt malet Voxdug, var saa »durchlauchtigt», at man gennem tvende Aabninger kunde se Aftenstjærnen tindre i al sin Glans over Naboens Hus. Man har dog med Rette indvendt mod denne Skildring, at da Dagligstuen laa ved Jorden, har Kamma næppe kunnet se tværs igennem

KAMMAS HJÖRNESTUE UNDER UDSTILLINGEN.

den övre Etage — det vilde i hvert Tilfælde være höjst mærkeligt, om et tilsvarende Hul ogsaa skulde have været deroppe — men enten er Rahbeks Ord en poetisk Overdrivelse, eller han har tænkt paa Ydervæggen, der sikkert allerede den Gang var tynd og skröbelig. I hvert Fald var det berömte Bakkehus en alt andet end komfortabel Bolig. Kamma kaldte det ogsaa stadig for »Hytten» i Modsætning til »Borgen», en Dispachör Langbergs skraas overfor liggende Ejendom — den saa kaldte Bakkegaard, hvor senere Minister C. Hall i mange Aar havde sin Bolig — og hvorfra en nær, yngre Veninde længe daglig smuttede over til »Filemons og Baucis' Hytte», som Digterne kaldte Rahbeks og Hustrus Hjem.

Kun Plads var der nok af paa Bakkehuset. Den gamle Bondegaard havde oprindelig haft fire Længer, og paa Rahbeks Tid var der ikke alene Staldlænge og Vognskur foruden de to Vaaningslænger, men hele den ene Sideflöj udlejedes som oftest om Sommeren. Baade Poul Möller, I. M. Thiele og Chr. Möhl boede bl. a. derude. I et Par af Aarhundredets förste Aar havde den halvsnesaarige unge Johan Ludvig Heiberg endogsaa været Rahbeks Pleiesön efter Faderens Landsforvisning og Ægteskabets Oplösning. Man viser endnu i överste Stokværk Fru Gyllembourgs lille, meget lavloftede Sommerværelse — den udmærkede Forfatterinde, til hvem Sönnen stadig var knyttet ved det inderligste Venskab, var heldigvis en ganske lille og fin Dame.

Bakkehuset staar nemlig endnu den Dag i Dag saa temmelig uforandret, om end lige til i Fjor Efteraar de fleste Köbenhavnere troede det for længst nedrevet og jevnet med Jorden. Allerede ved det kgl. Theaters Mindefest for Rahbek i 1830 havde nemlig Oehlenschläger i en Epilog berört, at nu udslettedes vel snart det sidste Spor af det gamle kære Bakkehus, naar fremmed Ejermand »med Modens Flid» skulde til at give Stedet sit og Tidens Præg. Og i efterladte Breve

HAVESTUEN UNDER UDSTILLINGEN.

og lignende Aktstykker fremkom Udtalelser, der bekræftede, at det berömte Hus ved fremmed og uskaansom Haand var blevet voldsomt og smaglöst forvandlet. Dertil kom, at Aandssvageanstalten, eller som dens populære Navn lyder: Idiotanstalten, havde köbt saavel Bakkehuset som den store Grund og Have, hvorved selvfölgelig den offenlige Adgang til Stedet faldt bort. Ogsaa svenske Læsere vil mulig mindes den noget magre filanthropiske Tröst, H. C. Andersen giver i et af sine Æventyr, »Et Stykke Perlesnor», at »Idiotens Hjem» endnu er et Aandens Hjem, Drivhuset for den sygnende Plante.

Det skyldes imidlertid sikkert Aandssvageanstalten, at Bakkehuset ikke har delt Skæbne med Oehlenschlägers Födested. Havde det været i privat Eje, vilde den store og værdifulde Grund for længe siden have været udlagt til Bebyggelse, saaledes som der i den sidste Menneskealder er bygget overalt i København og ikke mindst paa Frederiksberg. Det kunde uden Tvivl ogsaa i en nærmere eller fjærnere Fremtid tænkes, at Aandsvageanstalten, der er en selvejende Institution, af Hensyn til sine betydningsfulde humane Formaal fandt det ikke alene forsvarligt men betimeligt at sælge hele Grunden — der er store Köbere nok, selv om en Million eller mere er Prisen — og flytte ud paa Landet, og i saa Fald er altsaa Bakkehusets Dage uigenkaldelig til Ende. Rundt om har höje Huse allerede rejst sig, og med Kammas smukke Have er den vide Udsigt ud over Kallebodstrand ogsaa svundet, den, Rahbek omtaler i sit ovenfor nævnede Digt med fölgende Ord:

Lad vidtberejst Udlænding henrykt skue
den vide Synskreds over sejlklædt Strand
til gamle Malmö fjærnt i Sveas Land
— et Belvedere i min lave Stue!

Selve Gaardens to gamle Længer findes altsaa endnu saa nogenlunde bevarede. Det var naturligt, at Venner, for hvem Bakkehusets gamle kendte Stuer stod som Helligdomme, brugte stærke Udtryk om Moderniseringen efter Rahbeks Död, og Stueetagens sænkede og

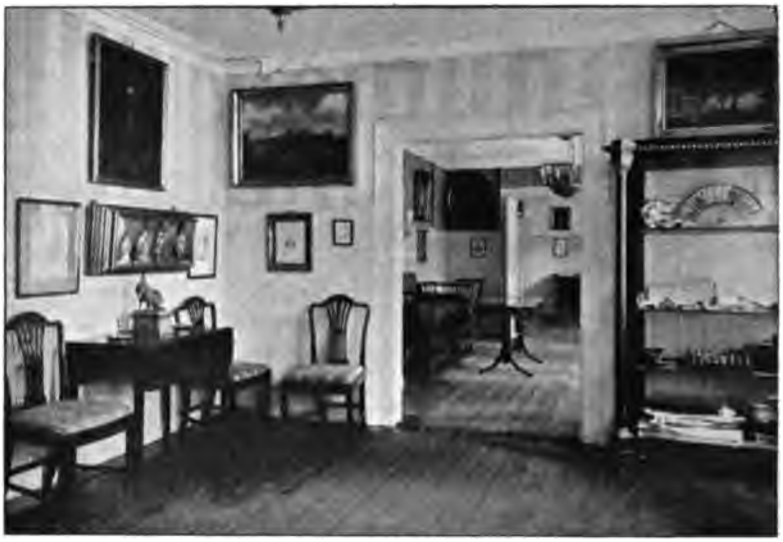

BAKKEHUS-STUERNE UNDER UDSTILLINGEN.

forstörrede Vinduer, ligesom det hævede Midterparti i förste Stokværk — hvor nu Anstaltens Sygeværelser findes — har ved förste Öjekast ogsaa givet særlig Façaden af Hovedlængen et andet Præg. Men som sagt i Rahbeks og Hustrus egenlige Stuer er Form og Rumforhold uforandrede, og ikke mindst inde fra Gaarden, hvor de oprindelige smaa Vinduer löber foroven langs begge Længer, faar man et nok saa ægte og stemningsfuldt Indtryk. Hist og her i begge Flöje findes endvidere mange gamle, interessante Interieurer, Kammas Kökken, Gæsteværelser o. s. fr. Af Havens gamle Træer menes kun en Pinie bevaret nede i en privat Have ved Rahbeks Allé i Nærheden af den smukke gamle Mindestötte, der efter Digterens og hans Hustrus Död rejstes herude. Saa langt ned strakte nemlig Kammas Have sig i sin Tid. Men foran Hovedlængen knejser den Dag i Dag to store Linde, de sidste Rester af den gamle Linderad, der förte op til Huset. Rahbek fredlyser dem i sine Erindringer og truer med at ville gaa igen og spöge paa sin gamle Grund, hvis man nogen Sinde fælder dem. Med den Pietet, hvormed alle nu paa Aandssvageanstalten — med Forstanderen *Rolsted* i Spidsen — vaager over Stedets Minder, er der heller ikke — forelöbig — nogen Frygt for Vold mod de prægtige, höjstammede Træer. Mulig vil de under alle Omstændigheder kunne frelses, idet Universitetet, der ejer den omtalte Mindestötte, tænker paa at flytte denne nærmere op til Huset og derfor formentlig vil kunne sikre baade Stötten og Lindene en til alle Tider hævdvunden Plads. Træerne holder nok et Hundredaar endnu.

En ung dansk Forfatter, *Knud Steffensen*, fik da i Fjor Foraar den gode og smukke Tanke at bringe den egenlige Rahbekske Beboelseslejlighed saa vidt muligt tilbage til dens oprindelige Stand og heri ordne en Udstilling af Billeder, Möbler og Husgeraad, der kunde dels give en Forestilling om Interieurerne paa Bakkehuset i dets store Dage, dels fremkalde Minderne om de mange navnkundige Personligheder, som havde været Hjemmets Gæster eller hörte Tiden til.

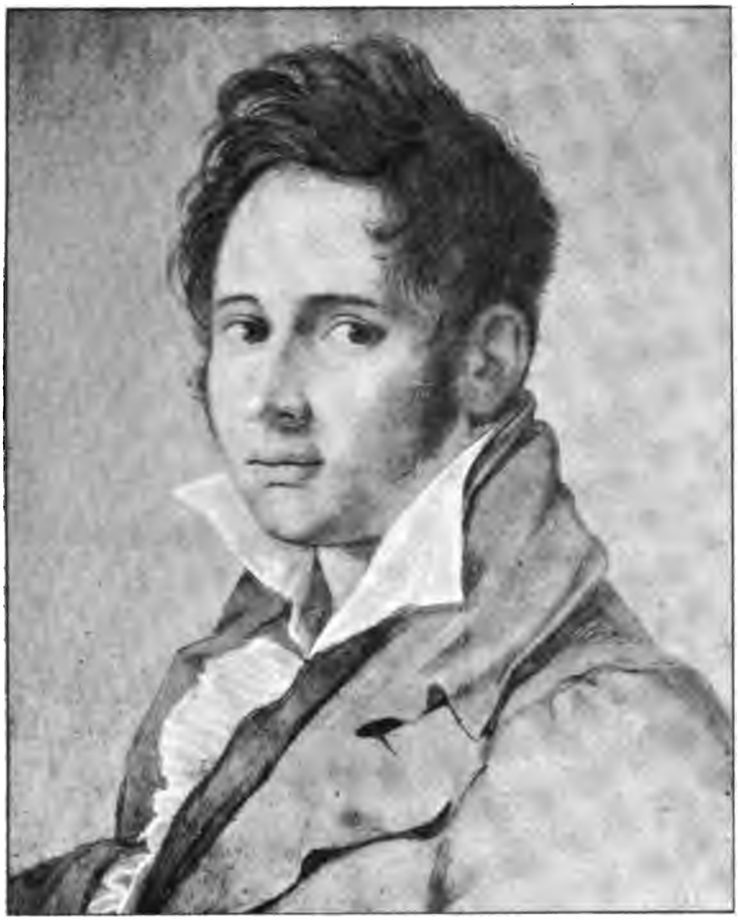

Adam Oehlenschläger

Aandssvageanstaltens Bestyrelse, hvis Formand er Departementschef *Asmussen* i Kultusministeriet, gik med stor Beredvillighed ind paa Planen og stillede de önskede Lokaler til Raadighed. Fra alle Sider imödekom man villig den Opfordring, som den om Hr. Steffensen samlede Komité udstedte til Offenligheden angaaende Udlaan af Portrætter og andre Relikvier. Der blev gjort alt, hvad der kunde göres, for ved Hjælp af Tapeter, Gardiner, Blomster i de smaarudede Vinduer at bringe Værelsernes Udstyrelse saa nær som muligt op til den oprindelige Skikkelse. I den af Chr. K. F. Molbech i 1883 udgivne Brevvexling mellem hans Fader og Kamma Rahbek havde man et godt Udgangspunkt for Rekonstruktionen af Kammas Hjörnestue i det i Værket gengivne, af Arkitekturmaler Hetsch tegnede Billede. Udgiveren, der i sin Barndom hyppig

FRIDERIKKE BRUN.

sammen med Faderen færdedes paa Bakkehuset, bevidner netop, at, som ovenfor berört, Form og Rumforhold ingen Forandring var undergaaede. Endvidere havde den nu i Köbenhavn levende yngste Datter af Oehlenschläger, den gamle over firsindstyveaarige Fru *Marie Konow*, der i sin Barndom saa ofte havde gæstet Tante Kamma paa Bakkehuset, staaet Komitéen bi med Raad og Daad, bl. a. ved at anvise Billederne deres oprindelige Plads i Hjörnestuen. Det skyldtes ogsaa særlig Fru Konow, at Udstillingen forholdsvis var saa rig paa Oehlenschlägerske Efterladenskaber. Med Hensyn til Hjörnestuen var der særlig lagt Vægt paa at genskabe det gamle Interieur. De andre tre, fire tilstödende Værelser, Rahbeks Studerekammer, Havestuen o. s. v., indeholdt væsenlig Udstillingsgenstandene. Hjemmets egne gamle Möbler var det kun undtagelsesvis lykkedes at skaffe til Veje. Man kan af den endnu existerende Fortegnelse over Köberne paa Auktionen efter Rahbeks Död se, hvorledes Husets Ejendele splittedes ad til alle Hjörner og Kanter. Et og andet, som f. Ex. Rahbeks Skrivebord, kom dog til Veje under Udstillingen.

Det vilde have liden Interesse her i Enkeltheder at göre Rede for, hvad de gamle Stuer kom til at rumme. Som ved alle lignende Udstillinger og Samlinger spillede selvfölgelig Billederne Hovedrollen. I anden Række stod Möblerne og i tredje de mange Kuriositeter og Snurrepiberier, der förövrigt altid har deres store Publikum. Mellem Portrætterne fandtes mange sjældne og unike Ting, lige fra Silhouetterne af Kamma Rahbek, de eneste existerende Billeder af hende, til de tyske Malere Brödrene Riepenhausens berömte Tegning fra Rom af den unge Oehlenschläger, et ganske herligt Portræt af den skönne Digteryngling. Selvfölgelig endvidere Billeder af alle Husets nære Venner og berömte Gæster, den senere Biskop I. P. Mynster, Historikeren Werlauff, Skuespilleren Michael Rosing, den botaniske Haves Gartner Holböll, Kammas tro mangeaarige Blomsterven og Raadgiver, Kammas Forældre, Oehlenschlägers Forældre, Henrik Steffens, Ingemann, Chr. Winther og mange andre danske Digtere, den store Mæcen Jonas Collin, et ypperligt Pastelmaleri af Rahbek, tilhörende den danske Studenterforening, hvis Æresmedlem Digteren var — og videre i rig Mangfoldighed. En Samling Billeder af den tyske Digterinde Fru Friderikke Brun og hendes berömte smukke og talentfulde Datter Ida, senere Grevinde Bombelles, vakte ogsaa megen

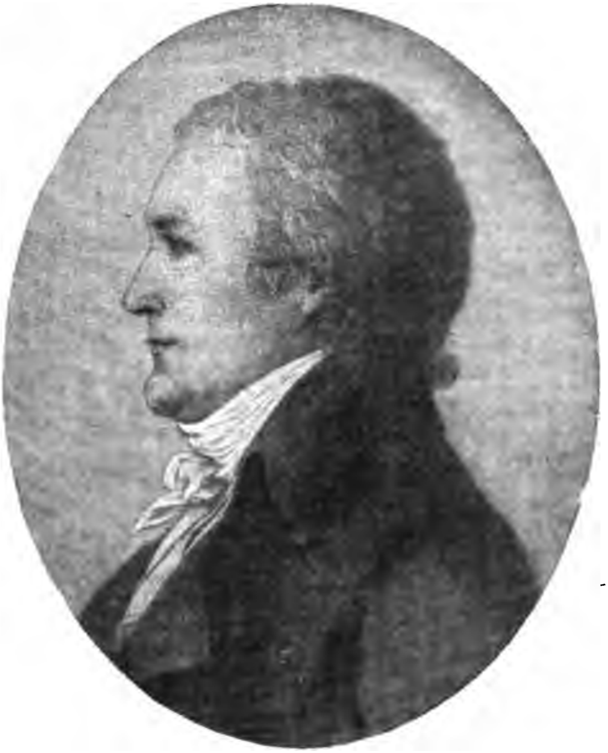

P. A. HEIBERG.

Opmærksomhed. Saavel paa sit endnu velbevarede Landsted Sophienholm ved Bagsværd Sö ved Lyngby som i selve Hovedstaden udfoldede Fru Brun, der var gift med en hovedrig stor Köbmand, en lang Række Aar den mest vidstrakte Gæstfrihed overfor alle Datidens Notabiliteter i Aandens Verden. Endelig fandtes en baade omfattende og værdifuld Samling af Billeder og Genstande vedrörende den Heibergske Slægt, et hidtil ukendt, i hvert Fald aldrig udstillet fortræffeligt Billede af P. A. Heiberg, den gamle politiske Frihedsmartyr, et interessant Portræt af hans Hustru, den senere berömte Forfatterinde Fru Gyllembourg, som gammel rynket Kone, Billeder af Sönnen Johan Ludvig Heiberg og hans Hustru Johanne Luise, den store Skuespillerinde. Det var kun med Sorg, man tænkte paa, at alt dette, der dannede saa smuk og interessant en Helhed, atter skulde spredes for alle Vinde, naar Udstillingen var sluttet, og de enkelte Ting paa ny skulde sendes tilbage til de respektive Ejere.

Men Udstillingens store Succes skyldtes dog maaske mindre de saaledes tilvejebragte og samlede Billeder og Genstande end selve Interieurerne og Exterieurerne. Der var en vidunderlig Stemning over det gamle Bakkehus, hvad enten man — naar der var fuldt i Stuerne — maatte vente ude i Gaarden under den store (men yngre) Kastanie og i Tanken fulgte med alle dem, der i svundne Tider sögte herind til Husets Hovedindgang — den samme, som nu förte til Udstillingen — eller man tog Plads udenfor Havestuen under Rahbeks egne mægtige to gamle Linde. I det smukke, milde og fugtige Efteraarsvejr,

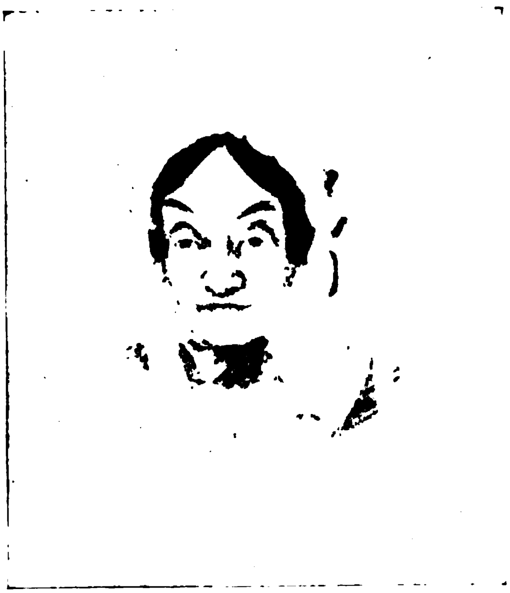

FRU GYLLEMBOURG PAA GAMLE DAGE.

hvor de solbeskinnede septembergule Blade allerede saa smaat begyndte at drysse, skabtes en vemodsfuld Stemning, der faldt ejendommelig sammen med Minderne inde i de smaa gamle lavloftede Stuer.

Det var vel ogsaa den vigtigste Lære, den lille fordringslöse Udstilling gav os alle: at den ydre Ramme i slige Tilfælde er af afgörende Betydning. Det gamle Bakkehus, som selv Literærhistorikerne havde ment, var forsvundet fra Jordens Overflade, levede endnu nogle faa Uger sit Liv. Vi har haft interessante Udstillinger i Köbenhavn i de senere Aar, lige fra en Skuespiller- til en Presse-Udstilling, men de konstruerede Rum i et ligegyldigt, uvedkommende, lejet eller laant Lokale skabte hverken Illusion eller Stemning.

Bakkehus-Udstillingen blev en virkelig national Succes. Det stadige, store Besög vidnede — mulig til Overraskelse for adskillige — om, at der herhjemme er större Sans for gamle Minder og nationale Ejendommeligheder, end man til daglig var tilböjelig til at antage. Vi Danske er jo som i saa mange andre Henseender ogsaa i den Forstand forskellige fra Svenske, at Kritik og Skepsis strax möder op, hvor det gælder Hjærte og Enthousiasme. Alvorsmænd har mer end en Gang tordnet imod Köbenhavnernes Grinebideri og »Tivoli-Humör». En national Folkepark som Skansen, hvor hver eneste Vej bærer berömte Nationalheltes Navne, vilde herhjemme faa en lang Skærsild at gennemgaa. Derfor har vi ogsaa Tivoli, hvor Stockholm har Skansen.

Men Bakkehus-Udstillingen med alt sit improviserede og unægtelig delvis tilfældige Præg gav os Lejlighed til at lodde ret dybt ned i vor Folkekarakter. Lad saa Overfladeskummet kun til daglig bibringe den flygtige Iagttager et andet Indtryk. Udstillingen tog den store Almenhed fangen, og den Kreds af Mænd, der enten personlig eller i Pressen lagde sit Arbejde i den, har af den faaet det bedste Haab, at det nu vil kunne lykkes at gennemföre en gammel Tanke, nemlig et Digter-Musæum i Lighed med, hvad saa mange andre Byer og Lande længe har ejet, lige fra Tegnér-Huset i Lund til Goethes og Schillers Huse i Weimar, for kun at nævne et Par saadanne Institutioner. Saavel i Komitéen som i det snævrere Forretningsudvalg for Bakkehus-Udstillingen sad henved en halv Snes Mænd, der i Aar og Dag har tilhört den större Komité for det ovennævnte eventuelle Digter-Musæum, og det var ikke mindst Tanken med at yde den unge Arrangör Knud Steffensen deres Stötte herved at komme ud over det döde Punkt, alle Komitéer kender, og endelig en Gang faa den store Plan fört ud i Livet. Selv om der derfor kunde have været övet strængere og mere berettiget Kritik over Bakkehus-Udstillingen, end Tilfældet blev, vilde dette intet have haft at sige. Det större Maal blev naaet, og Bakkehus-Udstillingen var i sig selv al Ære værd. Skulde den gamle Gaard en Gang ad Aare virkelig synke i Grus, vil denne Afslutning paa det Rahbekske Hjems berömte Saga altid staa som en fortjenstfuld Gerning og en smuk, pietetsrig Tanke.

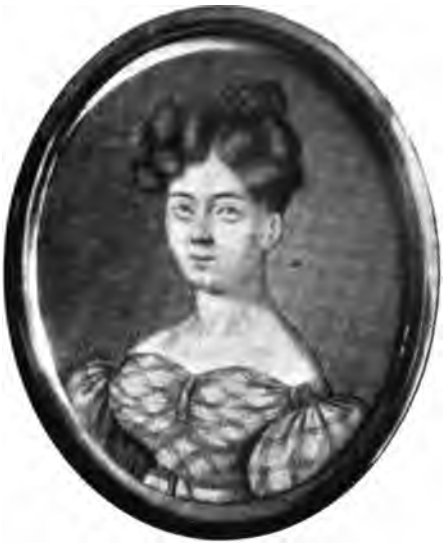

CHARLOTTE PHISTER, FÖDT OEHLENSCHLÄGER.

Men hvad det nu gælder om, er at göre et alvorligt Forsög paa — selv om det muligt er i den ellevte Time — her i Köbenhavn at grunde et Oehlenschläger- eller Digter-Musæum for Minder om hele den Kreds af navnkundige Personligheder, Mænd og Kvinder, der naturlig grupperer sig om vor saakaldte literære Guldalders Midtpunkt. Saavel fra Oehlenschlägers som ikke mindre fra Grundtvigs nærmeste Slægt og Vennekreds er der allerede lagt varm Interesse for Dagen, og der er nu ingen Tvivl om, at naar Tanken overhovedet lidt resolut blev fört ud i Virkeligheden, vilde man fra alle Sider möde stor Sympathi. Imödekommenheden overfor den lille Bakkehus-Udstilling viste bedst dette. Og har man först faaet Offenligheden i Tale, vil man ogsaa kunne vække Statens Offervillighed. Det eventuelle Musæum vilde blive et naturligt Led af eller Supplement til National-Musæet i Prinsens Palais eller Folkemusæet. Musæums-Folk, der ikke önsker flere nye Musæer, behöver derfor ikke at ængste sig.

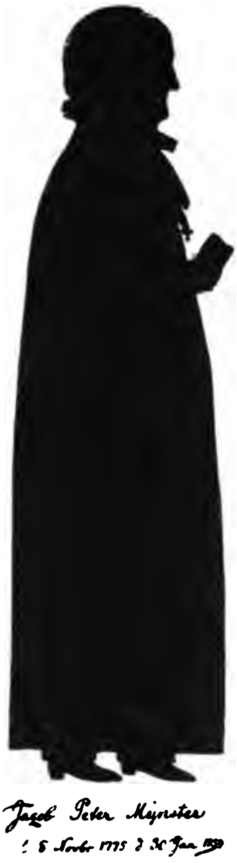

Jacob Peter Mynster
f. 8 Novbr 1775 d. 30 Jan 1854

Men enhver Tanke om Pragtsalene i Frederiksborg-Musæet maa selvfölgelig nu være opgivet. Som ovenfor berört har Bakkehus-Udstillingen ikke mindst haft sin ydre Ramme at takke for den store Tilslutning. De borgerlige Interieurer, der skal genskabes, maa tage Exempel heraf. Det laa da selvfölgelig nær, först og fremmest at tænke paa selve Bakkehuset, men selv om Gaarden mulig vilde kunne erhverves af Staten eller Private, er alt derude utvivlsomt saa skröbeligt og faldefærdigt, at man maatte nære Betænkeligheder ved at bruge Huset til Musæum. Naar derfor efter menneskelig Sandsynlighed det gamle Rahbekske Hjems Dage er talte, er Opmærksomheden med Rette blevet henledet paa den ovenfor nævnede nærliggende *Fasangaard* i Frederiksberg Have. Ogsaa til denne beskedne, men rummelige Ejendom knytter der sig talrige Erindringer baade fra Oehlenschlägers og andre danske Digteres Liv, og den baade smukt og isoleret liggende Gaard, der kun indbringer Staten en ringe aarlig Lejeindtægt, vilde uden særlig store Omkostninger kunne istandsættes og indrettes til Samlingssted for Oehlenschlägers og hans Samtids Minder.

Et saadant Musæum maatte naturligvis gaa til Værks med adskillig större historisk Stringens end den lille Bakkehus-Udstilling, men den Dag Haabet gaar i Opfyldelse og Samlingen er blevet til Virkelighed, vil vi med dobbelt Taknemmelighed mindes de stemningsfulde og smukke Efteraarsdage 1903 i Knud Lyne og Kamma Rahbeks gamle gæstfrie Stuer.

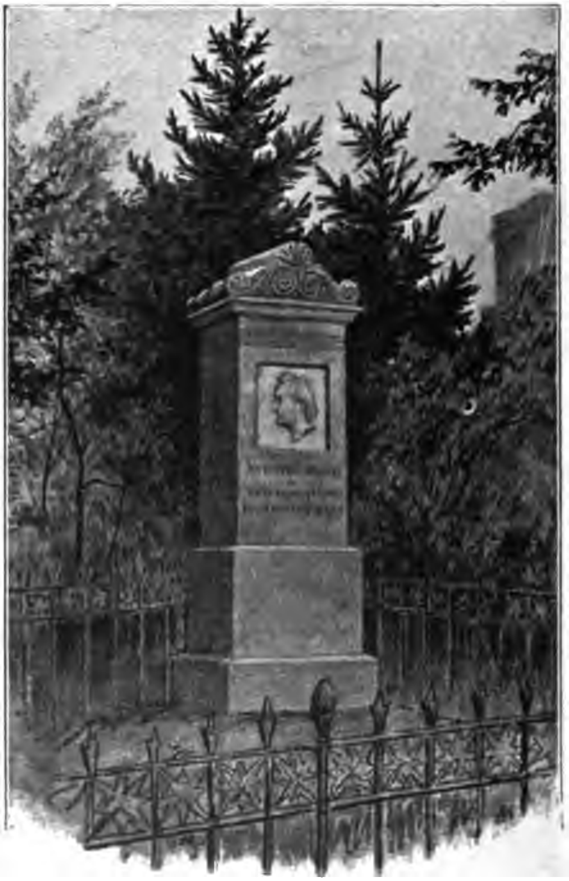

MINDESTÖTTEN FOR K. L. RAHBEK OG KAMMA RAHBEK I RAHBEKS ALLÉ.

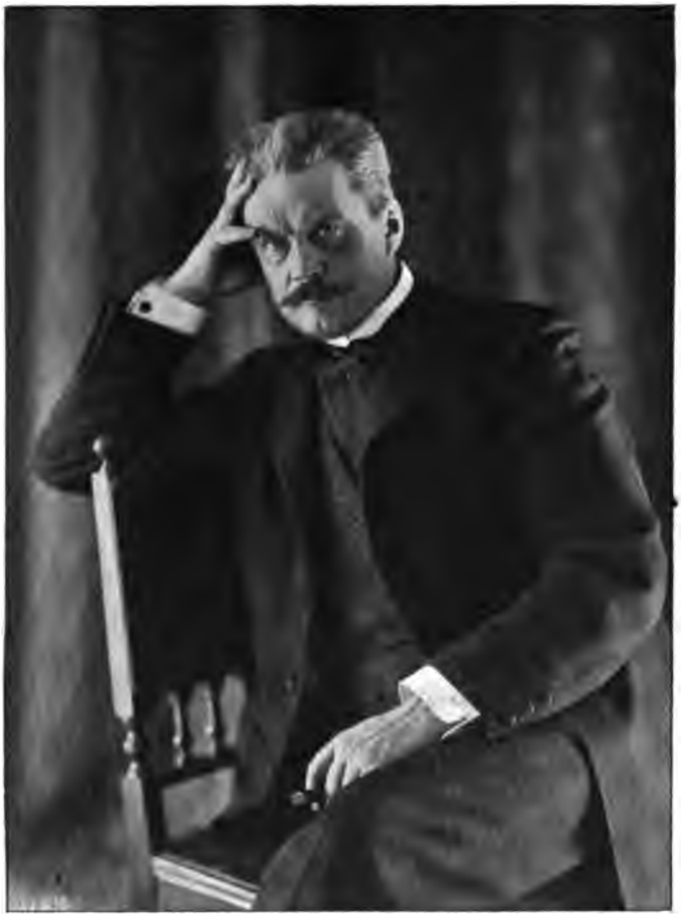

Albert Edelfelt

ALBERT EDELFELT.

ETT KONSTNÄRSJUBILEUM.

AF GUSTAF STRENGELL.

Med 24 bilder.

ATT SKRIFVA om en målare är ingen lätt sak, och svårigheterna ökas i samma grad som denne håller sig strängt inom sin konsts gränser — är ögats och handens man, icke tankens. I en studie öfver Velasquez — »le peintre le plus peintre qui fût jamais» — har Richard Muther spirituellt framhållit detta. Han berättar om Meissonier och Menzel, hvilka vid ett sammanträffande lifligt och aandrigt samtalade om konst, ehuru den förre ej förstod ett ord tyska och den senare ej kunde göra sig

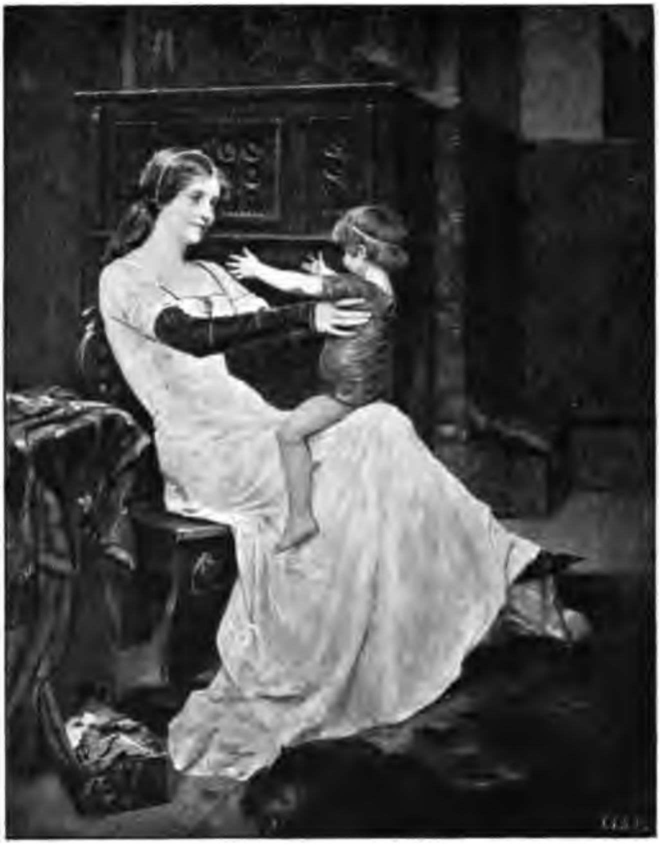

DROTTNING BLANKA. OLJEMÅLNING. 1877. *Tillhör kammarjunkar Hj. Linder, Svartå.*

begriplig på franska. Men de båda herrarna konverserade med gester och axelryckningar; och för flertalet män af facket torde nog några kraftord och superlativ förmedla öfverföringen af åsikter lika väl som signalerna på ett flaggskepp öfverbringa ordres.

Huru annorlunda med skriftställaren! Den publik han vänder sig till förstår ej sigler; den fordrar klara uttryck och bestämda formuleringar. Men en målning är en målning, och där konstnären med några penseldrag ger lifvet lifslefvande, där har skriftställaren blott ord. Ack, ord äro så fattiga — än för hårda, än för bleka — när det gäller att transponera en æronautisk *painter-poets* eteriska visioner eller en brutal verklighetsskildrares jordbundna konst. Ord kunna ge sensationer, ge aningar om doft och färg; men de bilder de suggerera äro lika föga handgripliga som de, hvilka den indiska trollkarlen bringar att växa fram inför ens syn — för att därpå lika hastigt bringa att försvinna.

Gäller det målare med litterära tendenser äro svårigheterna mindre. En studie öfver Cornelius kunde kanske bättre än af en estetiker skrifvas af en filosof — Delaroche och Piloty borde behandlas af historici. Men huru skildra konstnärer sådana som Manet (eller Velasquez)? Hvarje beskrifning af deras verk skall dock icke kunna göra mer än upplifva de personliga intrycken hos den, som en gång skådat dem — och knappast gifva ens en aning om deras storhet åt de många, som icke sett dem.

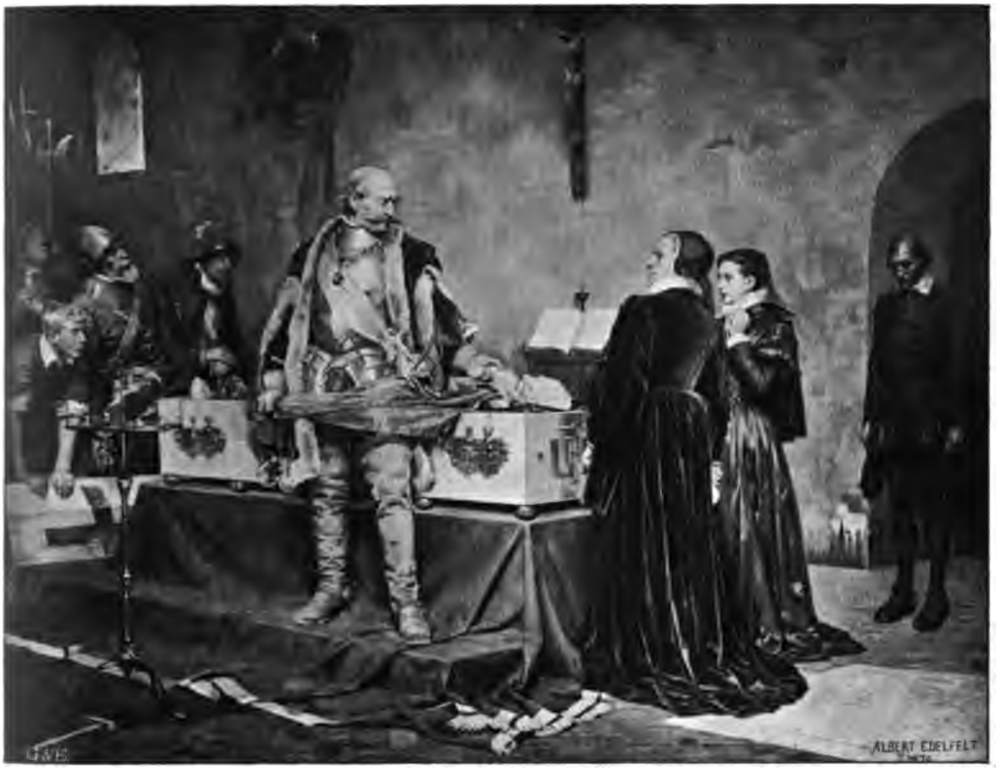

HERTIG KARL SKYMFANDE KLAS FLEMINGS LIK. OLJEMÅLNING. 1878. *I Konstföreningens galleri i Helsingfors.*

Det är sant — där finnes ju alltid en utväg: att taga uppgiften historiskt. Monografiförfattarena börja också som oftast sin framställning *ab ovo* med angifvande af den skildrades födelsedatum, hvarpå följer den stereotypa frasen: »hans fader var...»; en metod som dock knappast ökar skriftens läsbarhet.

Äfven jag ser mig tvungen gifva några tidsuppgifter (ehuru de skola inskränkas till det minsta möjliga); till att börja med särskildt denna: »Albert Edelfelt föddes den 21 juli 1854...» Han fyller sålunda inom några dagar femtio år, och denna omständighet är det som gifvit anledning till att en studie öfver honom just nu blir synlig. Ty för visso: i Albert Edelfelts utvecklingsbana står denna femtioårsdag icke som någon vändpunkt; det är ej för honom som för mången annan nedåtgåendets tid som därmed gryr. Andligt ung, lifskraftig, handlingstörstig och skaparduglig nu likaväl som någonsin förr, skulle han säkert låta den dagen passera oanmärkt som alla andra, så framt ej hans många vänner genom sin varma hyllning komme att fästa hans uppmärksamhet därvid. Ty tillfället måste begagnas: tillfället att klarlägga den så utomordentligt vägande insats han redan gjort i vårt lands konstnärliga och kulturella lif, liksom äfven hans konstnärliga betydelse öfver hufvud.

Detta är hvad jag i följande korta essay vill försöka att göra. Och härför räcker ännu ordet till. En konstnär som exponent för sin tid och dess kultur; omgifningens inverkan på honom och hans återverkan på den; de punkter hvari öfverensstämmelse råder mellan

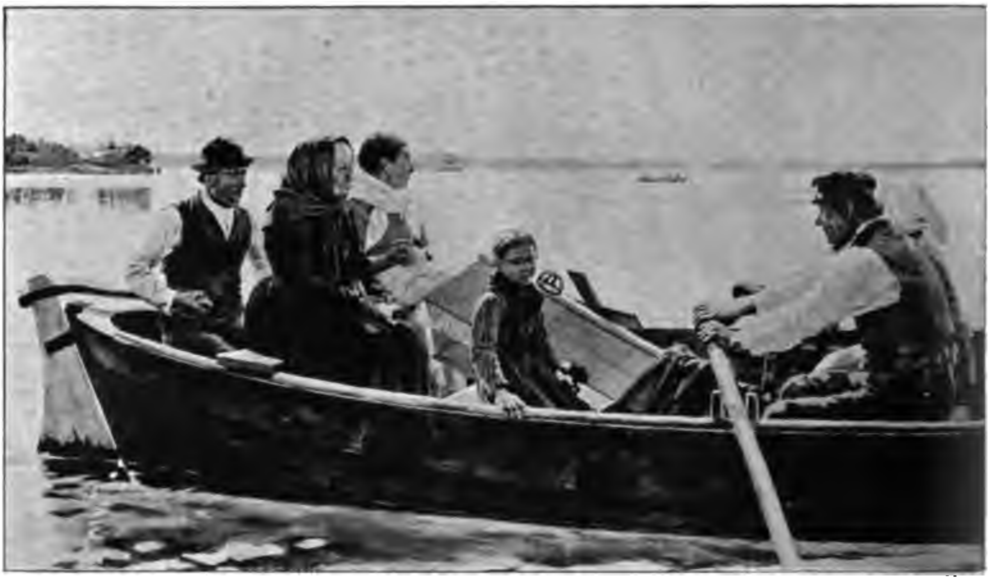

ETT BARNS LIKFÄRD. OLJEMÅLNING. 1879. *I samlingen Botkin i Moskwa.*

hans konst och hans yrkesbröders och de hvari olikheterna springa fram — se där något som skriftställaren med sina medel ännu kan behandla.

* * *

Albert Edelfelts afgörande betydelse för den finska konsten ligger främst däri, att han brutit ned de trångt nationella skrankor, med hvilka man omgärdat denna och inom hvilka den hotade att förtvina. Att han i trots af och i trots mot den protektionistiska uppfattning i konstfrågor, som vid hans uppväxttid hos oss var rådande, i sin konstnärsgärning allt ifrån början förfäktat ett extremt frihandelssystem. Att han på en tid, då luften stod tung och kvalmig af inpyrd knutpatriotism och hemgjord kammarfilosofi, slog fönstren upp — upp, ut emot 'stora världen'. Albert Edelfelts namn betyder hos oss en första — och sedan oafbruten — kontakt med Europa; genom honom kommer den unga, friska konst, som sedan 1800-talets midt spirat och vuxit stor och stark i Frankrike, den moderna konstens rätta fosterland, äfven vår undanskymda bygd till del. Genom Albert Edelfelt har vårt folk konstnärligt taget upphöjts bland nationernas antal.

Den som ej själf upplefvat 60- och 70-talen får af J. J. Tikkanens arbete öfver Finska konstföreningen* en god föreställning om konstens dåvarande status hos oss. De värsta tiderna voro visserligen redan öfver, men dilettantismen frodades ännu, och vid utställningarna gjorde sig medelmåttan bred. Men kritiken — ehuruväl den ej mera i samma grad som förr rosade allt — hade fortfarande för flertalet 'oljefärgsmålningar', huru ömkliga dessa än voro, mindre tadel än beröm. Ej ens den nedslående utgången af de finska konstnärernas deltagande i den nordiska industriutställningen i Stockholm sommaren 1866 hade kunnat bibringa entusiasterna en riktigare syn på tingen; det föga milda bedömande, som därvid kom »våra artisters bästa arbeten» till del,

---

* J. J. Tikkanen: Finska konstföreningen 1846—1896. H:fors 1896.

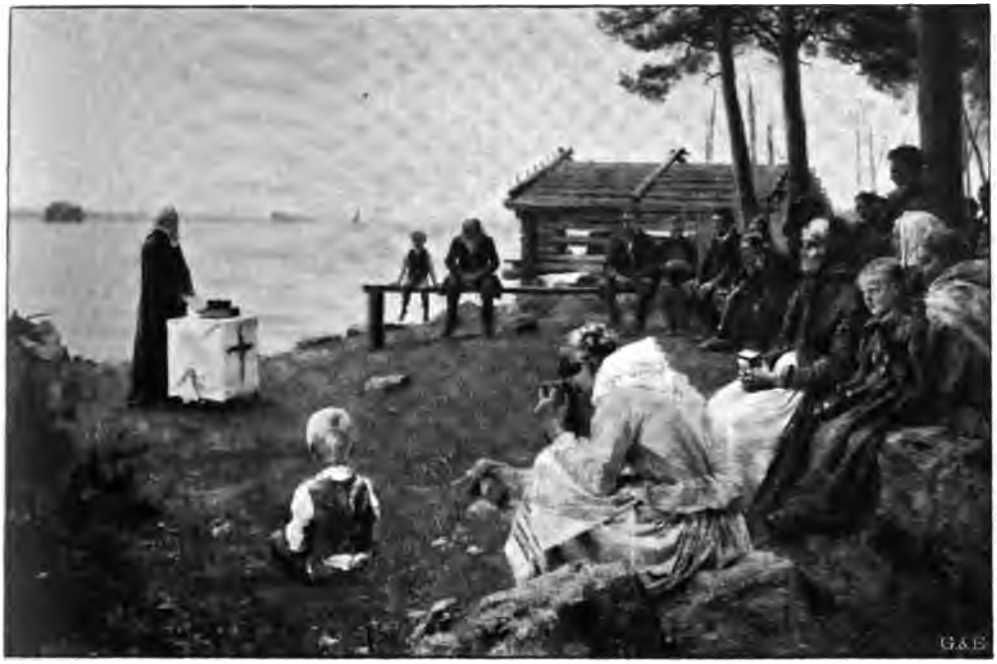

GUDSTJÄNST I FINSKA SKÄRGÅRDEN. OLJEMÅLNING. 1881. *I Luxembourg-muséet i Paris.*

förklarades af Fredrik Cygnæus vara endast en yttring af »skandinavisk öfververlägsenhet», ingenting annat!

Man kan godt förstå, att det för dessa entusiaster — Cygnæus, Z. Topelius, B. O. Schauman, framom andra — skulle vara svårt, för att ej säga omöjligt, att erkänna den finska konstens relativa obetydlighet. Ty denna konst — den hade de själfva, nästan blott genom makten af sin förtröstansfulla entusiasm, fått att bryta fram som ett läskande vattenspång ur Finlands hårda klippor. Det är rörande att numera läsa om dessa mäns alla hinder förflyttande framtidstro, deras ur en brinnande patriotism utgångna begär att också på det konstnärliga skapandets område se sitt land upptaga täflan med de äldre nationerna. Man får ej förglömma det: det var på 60-talet, i den första landtdagens tid, då en politisk morgonrodnad plötsligt tycktes lysa upp öfver landet. Det var den nyvaknade handlingslustens tid — och samtidigt den oklara idealismens. Man ville med ett slag skapa allt; men man skapar ej en konst lika lätt och hastigt, som man med lagpåbud skapar ämbetsverk eller institutioner.

I sin gränslösa optimism och (så förklarliga) förblindning *ville* man emellertid ej veta af några svårigheter — och så skådade man förbi dem. Man *ville* ej veta af några fel — och så såg man blott förtjänster. Så som under alla idealistiska perioder tog man viljan för verket — uppsåtet var allt: intentionerna det afgörande, äfven i konsten. Den tekniska ofullgångenheten betydde intet, om blott tanken var storslagen, utförandet intet i bredd med idén. Konstnären var sitt lands tunga och röst, och hvad skulle denna röst tala om ej fosterlandets lof. Konstnären var den utvalde, den af Gud benådade — men sin nådegåfva finge han ej nyttja såsom han själf fann för godt; den skulle han ställa i fosterlandets tjänst. »Fosterlandet» —

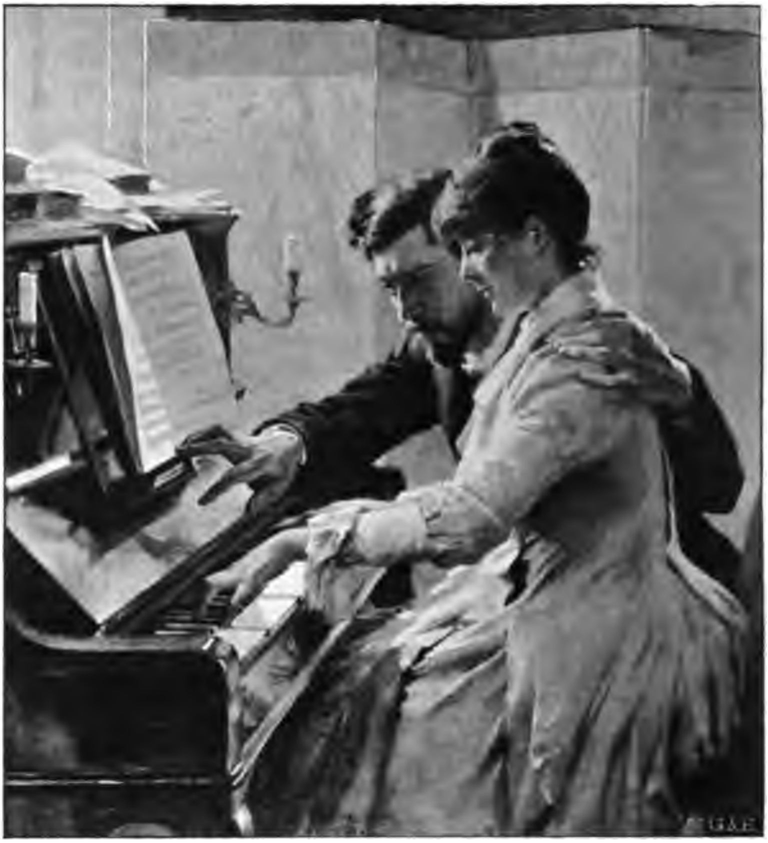

VID PIANOT. OLJEMÅLNING. 1884. *I Göteborgs museum.*

det var den brännpunkt, som då i sig skulle samla allt. Fosterlandet var det diktaren skulle prisa i toner och konstnären i färg. Sitt lands historia skulle målaren framställa; dess stora, stolta, ärorika minnen var han kallad att föreviga; historiebilden var målarekonstens på en gång berättigande och mål.

Så resonerade en Cygnæus; så tänkte en Topelius. Man får en föreställning om tidens uppskattning af den konstnärliga yrkesskickligheten, då man hör, att det, i konstförståndiga kretsar, på allvar kunde tvistas om ett originalarbetes förtjänster framom ett oljetryck! Man förstår, att det under sådana förhållanden ej kunde skänkas mycket gehör åt de kraf, som ute i de stora konstcentra — eller rättare i det främsta då förefintliga, Paris — höjdes för konstens förnyelse på basen af ökad teknisk färdighet och verklighetsrespekt. T. o. m. beträffande den dock rätt spake Lindholm, som efter en studievistelse i Frankrike frångått sitt i Tyskland inlärda målningssätt och hemkommen gjorde oskyldiga försök i det franska valörmåleriets riktning, beklagade man, att han ställt sig »under ett visst inflytande af något för tillfället rådande fransyskt manér», och man varnar ifrigt de unga för att »experimentera i nya riktningar, hvilka ofta utgå från modet eller nycken för dagen».

Dessa och andra liknande varningsrop synas oss nu tämligen öfverflödiga. Ty det förmärktes sannerligen inga spår af ungdomlig rabulism, intet oppositionslystet skenande öfver skacklorna; man

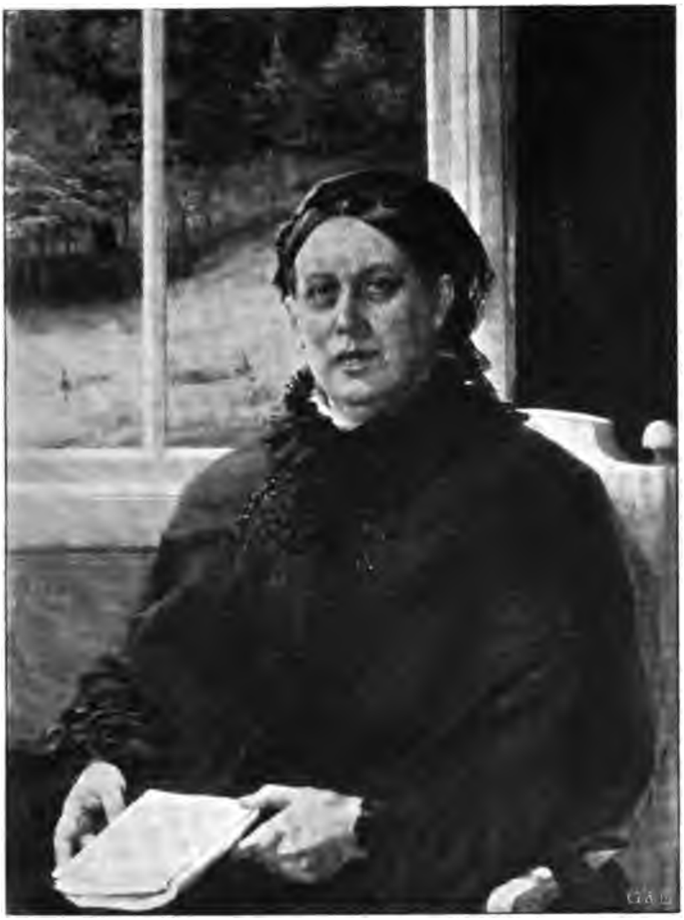

FRU ALEXANDRA AUGUSTA EDELFELT FÖDD BRANDT. OLJEMÅLNING. 1884.
Tillhör fröknarna Annie och Berta Edelfelt.

gick snällt och fogligt under den sele, som hittills visat sig vara den bäst bepröfvade. Utbildningen skedde fortfarande i allmänhet i Tyskland — i Düsseldorff, i Carlsruhe (där Gude var professor) eller i München. von Becker, genremålaren, var den förste som förirrade sig ned till Frankrike, och han hemsände därifrån under några år franska motiv. Men ehuru hans bykrogsscener och bondstuguinteriörer förmånligt skilde sig från düsseldorffarnas klumpiga folklifsskildringar, betydde de dock tekniskt taget ingen som helst omhvälfning. Lindholms tidigare nämda försök att uppfriska landskapsmåleriet får visserligen ej förgätas; men landskapet — hvars andre mest begåfvade yngre idkare, Munsterhjelm, ingalunda bråkade sin hjärna med några nya funder — spelade enligt den gängse uppfattningen en för obetydlig roll, för att ett revolteringsförsök från det hållet, äfven om det kommit, skulle tillagts någon djupare betydelse. Och i figurmåleriet gick man troget vidare på de vanda vägarna. Den redan åldrande Ekman fortsatte på sitt gamla otympliga sätt att måleriskt behandla den finska folkdiktningens dimmiga gestalter, och i genren betyda Janssons aristokratiska bönder visserligen ett långt steg utöfver Ekmans patriotiskt idealiserade; men detta blott

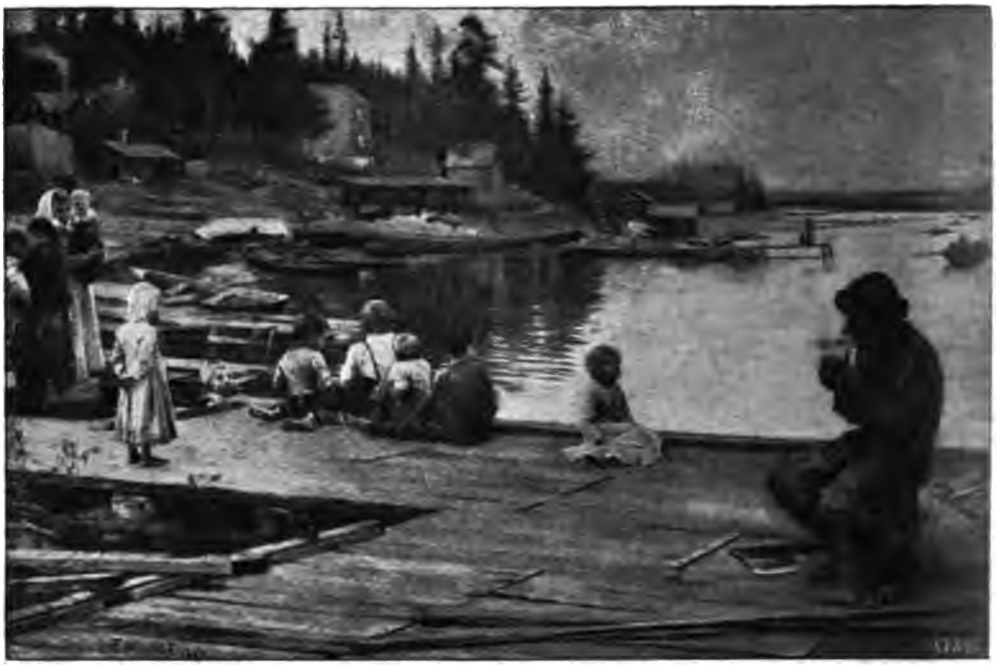

LÖRDAGSKVÄLL. OLJEMÅLNING. 1885. *I den kongelige Malerisamling i Köpenhamn.*

tekniskt — utan att uppfattningen visar några nya drag. Den mest fêterade var emellertid hvarken Jansson eller v. Becker (som hemkommen målade österbottniska allmogetyper), utan Reinhold, en ambulerande tysk, hvilken som porträttmålare helt behärskade den finska marknaden, och hvars Rinaldo Rinaldini-figurer, italienska smugglare och stråtröfvare bekymmerslöst nedstrukna i skrällande färger, lika envist år efter år beundrades af publiken.

* * *

Man måste, föreställer jag mig, känna detta sakernas tillstånd för att rätt kunna förstå och uppskatta betydelsen af den insats, Edelfelt med sin unga, friska konst — med ett slag blifven mästare — plötsligt gör i vårt tynande konstlif. Hans namn betyder föryngringen, förnyelsen; och han bringar med sig hem det undergörande lifselixiret från den enda ort i världen, där det då bereddes — från Paris.

Edelfelt, hvilken redan som elev i konstföreningens skola ingifvit de största förhoppningar och på en utställning som sjuttonårig brutit igenom med ett par arbeten, gör, nittonårig, sin första studieresa, och hamnar då, mera af en tillfällighet, i Antwerpen, i hvars målarskola han arbetar ett år. Men det är först året därpå, då han beger sig till Paris och inskrifves som elev vid Ecole des Beaux-Arts, genombrottet i hans utveckling sker och han beträder den mark, som därefter för alltid skall blifva hans. Elevskapet under Gérôme gaf honom väl icke så mycket; men ett vida större utbyte hade han af samvaron med den krets unga konstnärer — franska och utländska — i hvilken han snart försattes. Det var en skara unga målare, Dagnan-Bouveret, Sargent och andra, mindre bekanta, hvilka fylkat sig kring den af dem afgudade Bastien-Lepage,

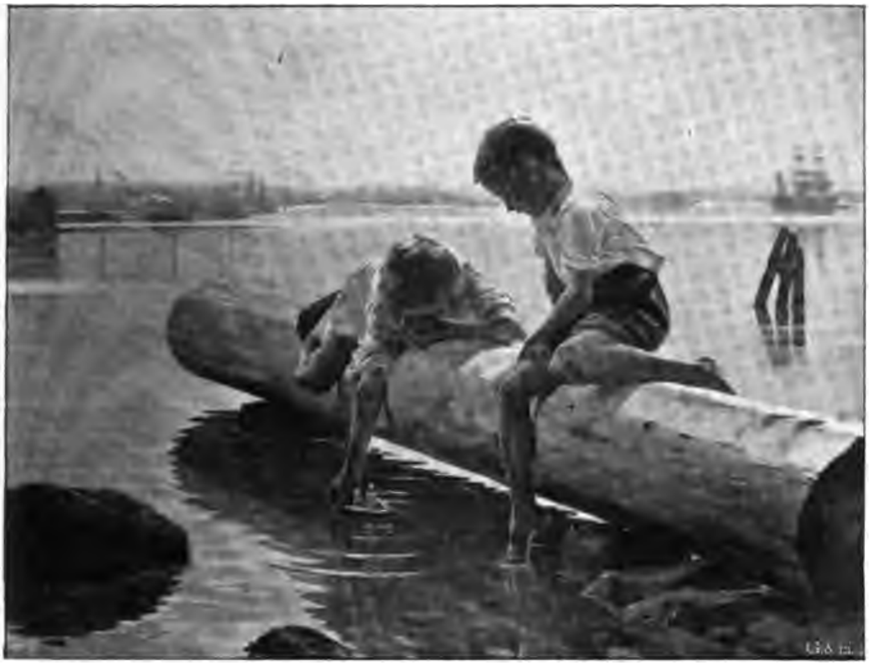

PROFSEGLING. OLJEMÅLNING. 1886. *Inköptes till Mr. Johnsons galleri i Philadelphia; nu i enskild ägo i Amerika.*

äfven han ung, som erkänd korag. Man intog sina måltider på samma »sylta», och under de samtal som i kretsen fördes, under det utbyte af åsikter som då ägde rum (och som man i sina arbeten praktiskt demonstrerade), fick Edelfelts konstuppfattning sin definitiva form.

Hemma hade man ej med synnerligen blida ögon sett, att den unge finnen, af hvilken man väntade sig så mycket, begifvit sig till Paris — detta näste ej mindre för löshet i sederna än för ett farligt nyhetsmakeri på konstens område; och de välmenande farbröderna uppe i konstföreningens direktion gåfvo honom redan i visst afseende förlorad. Ty han var utskickad för att bli historiemålare, det var hans mission, den enda och den riktiga; och ehuru han till en början tyckes infria förhoppningarna och hemsänder som sitt första arbete den historiska idyllen »Drottning Blanka» och året därpå »Hertig Karl vid Klas Flemings lik», tyder väl mycket på, att han därnere i »den röda staden» vid Seinen är utsatt för farliga sidoinflytelser, hvilka kanske kunna bringa honom att afvika från den väg, man i sin välmenande allvishet utstakat för honom — och som naturligtvis var den enda rätta.

Och i själfva verket: man hade all orsak till bekymmer.

Edelfelt — historiemålaren *in spe* — kommer ned till Paris just vid en tidpunkt, då historiemåleriet af de ungas oförfärade angrepp bragts att på ett högst oroande sätt vackla på den piedestal, där det hittills som konstens högsta (och enda utöfvansvärda) form i orördt majestät låtit sig beundras. Courbet hade redan länge haft sitt grofva artilleri att spela mot de akademiska förskansningarna; Manet och hans krets hade hunnit refuseras, smutskastas, utskrattas och förlöjligas, och redan märkte

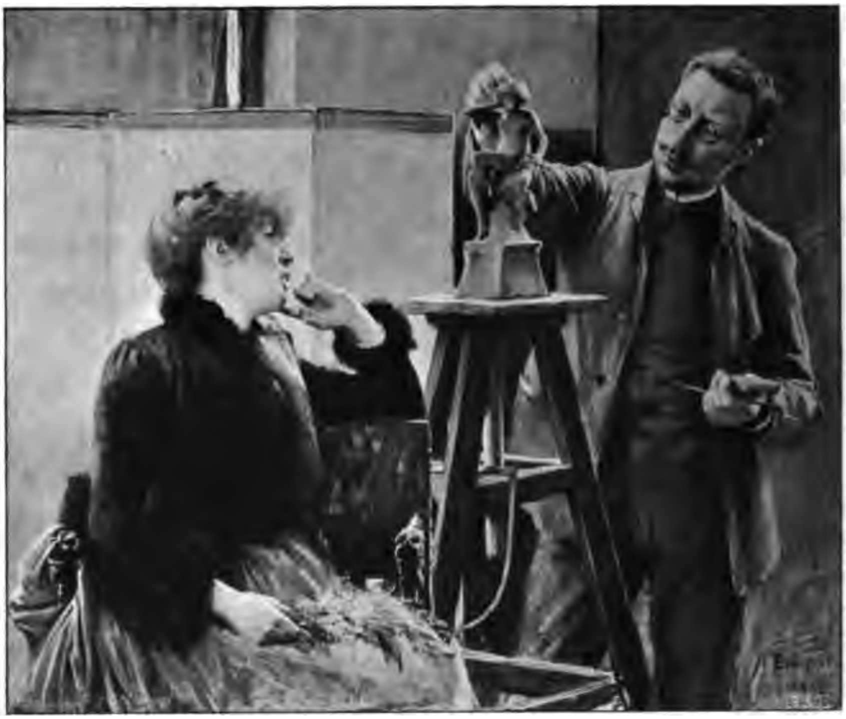

BILDHUGGAREN V. WALLGREN OCH HANS HUSTRU. PASTELLMÅLNING. 1886. *I Göteborgs museum.*

man, huru vinden höll på att vända sig; upprorsmännen började vinna erkännande, och långsamt svängde sig smakens flöjel på sin stång. Det var blott allmänheten som ännu stod tveksam; i konstnärskretsar gingo de nya åsikterna redan som klingande mynt; och i elevateliererna var man naturligtvis a priori benägen att taga oppositionens parti.

Behöfver jag orda om de doktriner, hvilka då med sådan ifver förfäktades? Är den ej för väl känd, denna sjudande vårbrytningstid, för att annat än en antydan om dess oförglömliga nydaningsgärning här skall behöfva meddelas? Det var de bildande konsternas 1789; man gick omkring i jakobinmössa och predikade frihet, jämlikhet och broderskap. Ingen konstgren var förmer än den andra; landskapet och den »lägre» genren vore ej att anse för mindre betydelsefulla än historiemålarenas braskande Staats- und Hauptactionen — en diande kalf var ett ämne lika viktigt för målaren som Napoleon vid Waterloo. A bas med alla gamla gudar, grekiska och romerska; à la lanterne med heroerna; till guiljotinen med dessa sköna eller värdiga yrkesmodeller, hvilka posera i sina onaturliga ställningar för fem till tio francs i timmen. Hvilken gudom hylla vi? Blott Förnuftets!

Måla det du ser för ögonen — gatan, verkstaden, krogen, ballokalen. Eller gå ut på landsbygden med staffliet på ryggen. Måla det du ser och måla det så som du ser det, ej efter gamla inlärda recept, med ställningar från Rafael och smutsbruna skuggor från *i tenebrosi*. Låt solen lysa som gud fader låter det, och gif ljuset, luften, dagrarna och förtoningarna!

Så ungefär lydde programmet.

Hemkommen, inleder Edelfelt med »Ett barns likfärd» (målad sommaren 1879) den serie dukar med motiv från den

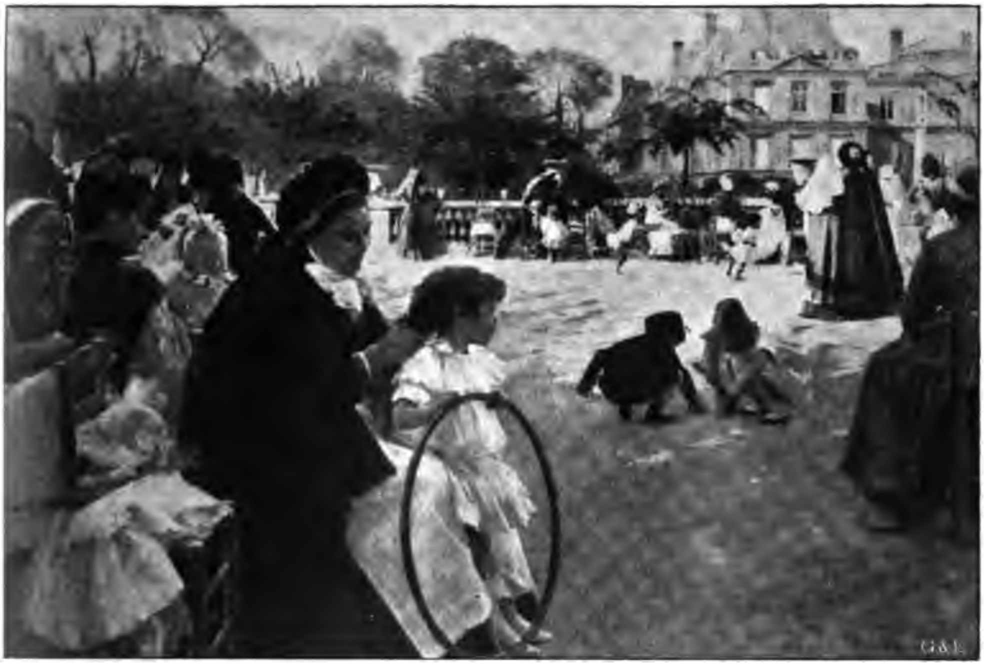

I LUXEMBOURG-TRÄDGÅRDEN. OLJEMÅLNING. 1886—87. *I Konstföreningens galleri i Helsingfors.*

finska skärgården, hvarmed han på salongen skapar sig ett sedan dess kändt och berömdt namn, samtidigt som han med dessa bilder åstadkommer en omhvälfning i konsten och konstuppfattningen här hemma. Det är redan i motiven något nytt. Genretaflor sådana som dessa (»Gudstjänst i skärgården», »På hafvet») hade man visserligen sett och äfven målat hos oss förut, men i ett anspråkslösare format och utan fordran att de på allvar skulle betraktas som stor och värdig konst. Så är där i hela greppet någonting helt olikt den försköning, hvartill de i Tyskland uppfostrade framställarena af folklifsscener nästan ansågo sig pliktiga. En sådan ärlig, osminkad framställning af figurerna hade man ej tidigare mött hos oss. Dessa Edelfelts allmogemän äro hvarken patriotiska som Ekmans bönder eller aristokratiska som Janssons; de äro gifna med en naturlig rättframhet sådana de i verkligheten gå och stå. Och de äro inställda i sin miljö som delar af ett helt, hvilka höra samman, och af hvilka ingen kunde förbises för den andra. Genren är ej mera hvad den var förr; den är ett mellanting mellan den rena figurbilden och landskapet, i hvilket hvardera äga samma rätt till uppmärksamhet, äga samma vikt.

Men nyheten ligger ej endast häri. Den ligger till lika stor del i utförandet, hvilket för den nya skolans män ju var det förnämsta. Aldrig förr hade man i Finland skådat så skickligt gjorda målningar, aldrig en sådan handens säkerhet, en sådan teknikens glans. Detta var alltså det »fransyska manér», för hvilket man tidigare så enständigt varnat. Man började få ögonen öppnade för ofullkomligheterna i den konst man härintill utan många förbehåll beundrat; i bredd med dessa ljusa, lätta, luftiga målningar syntes alla andra hemmagjorda

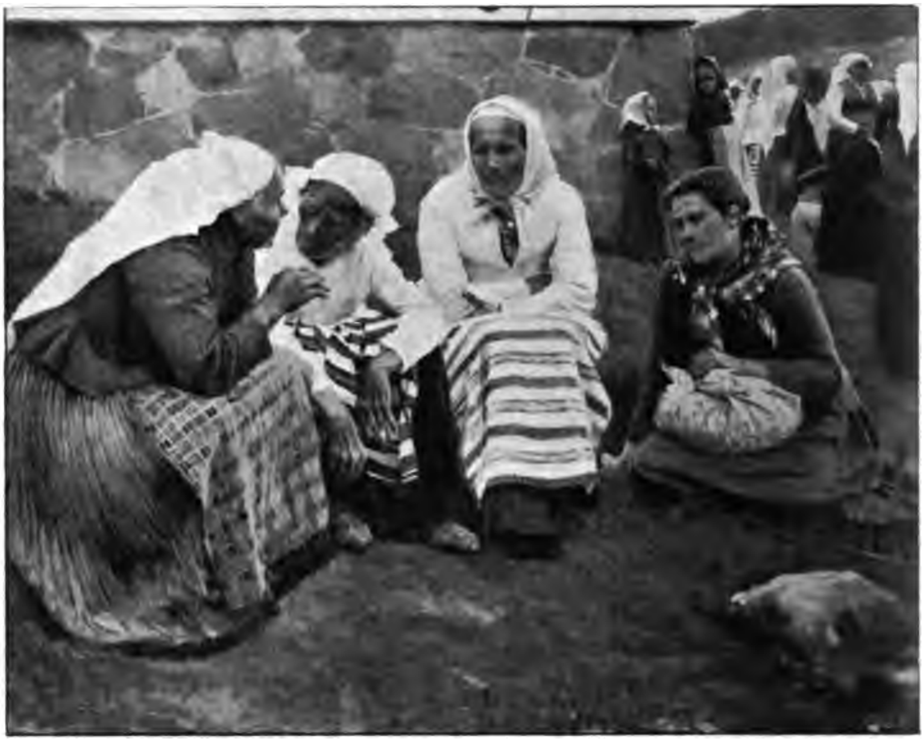

RUOKOLAKS-GUMMOR PÅ KYRKBACKEN. OLJEMÅLNING. 1887. *I Konstföreningens galleri i Helsingfors.*

tunga och mörka. Det var i den unge parisfararens dukar en färgens friskhet, som man tidigare icke drömt om. Luft, ljus, valörer — faktorer hvilka man hittills icke velat skänka något beaktande i jämförelse med den allt öfvervägande fordran på teckning och komposition, blefvo numera något som icke längre kunde negligeras. Och långsamt och motvilligt fogade man sig äfven i ämnenas trivialitet; drömmen om den 'stora konsten', som man så länge och så kärleksfullt omhuldat, måste man, om också med sorg i hjärtat, bära till grafven, då äfven den man, som mer än någon annan synts skickad att bära idéernas fana högt, svikit idealen. För de gamla, som varit med om att stampa fram en finsk konst ur jorden och från början ställt denna i höga fosterländska idéers tjänst, var omslaget för starkt; de kunde aldrig fullkomligt förlåta Edelfelt hans desertering, och trots målarens ständigt stigande europeiska berömmelse, förbli en del af dem ända intill slutet kyliga gentemot hans konst. Men publiken är lättare att vinna; köpare infinna sig, och äfven den ekonomiska framgången är därmed gjord.

För konstnärerna slutligen, de yngste, de hvilka ännu gå i elevklasserna, blir Edelfelt befriaren och föregångsmannen, den som brutit med slentrianen, skaffat in frisk luft och kastat dörren på vid gafvel — och med sin för våra förhållanden exempellösa framgång ett lockande föredöme och en siare om europeiska triumfer äfven för andra än honom själf.

* * *

Edelfelt är den förste friluftsmålaren hos oss och intill denna dag den franska

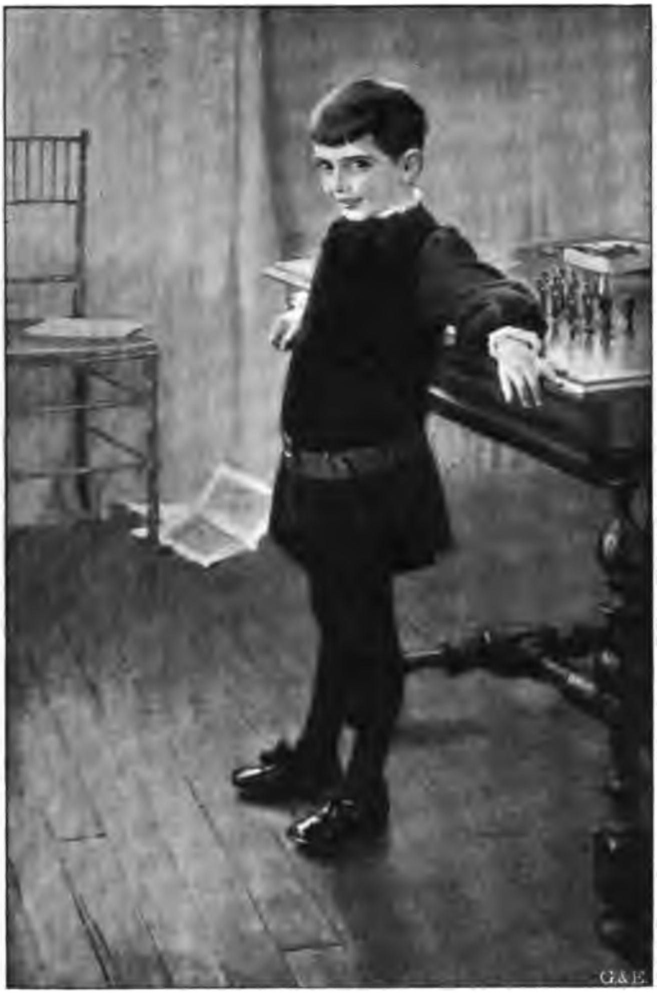

GOSSPORTRÄTT. OLJEMÅLNING. 1890.

realistiska skolans högst begåfvade representant.

Allt ifrån de första parisåren har Edelfelts konst burit den sunda verklighetsskildringens prägel.

Utgången från ett högt bildadt hem och med aristokratens medfödda måttfullhet har han aldrig varit ytterlighetsman. Trots ämnenas ofta robusta rusticitet — det är nyländska skärgårdstyper han under 80-talet helst och bäst framställer — är det därför i uppfattningen och behandlingssättet alltid något diskret och dämpadt, och utan att någonting prutats af på en kraftfull karaktäristik, få hans allmogemän och -kvinnor, tack vare det temperament genom hvilket de äro sedda, ofta öfver sig ett stänk af någonting nästan urbant. Hans genremålningar berätta naturligtvis ingenting — annat kan man ju ej vänta sig af en konstnär, som uppfostrats i Paris — de innehålla hvarken humoristiska eller sentimentala anekdoter; de äro ett stycke lif, ett moment af tillvaron fästadt på duken — helst lugna situationer utan upprörda element.

I denna förnämt behärskade, nyktra

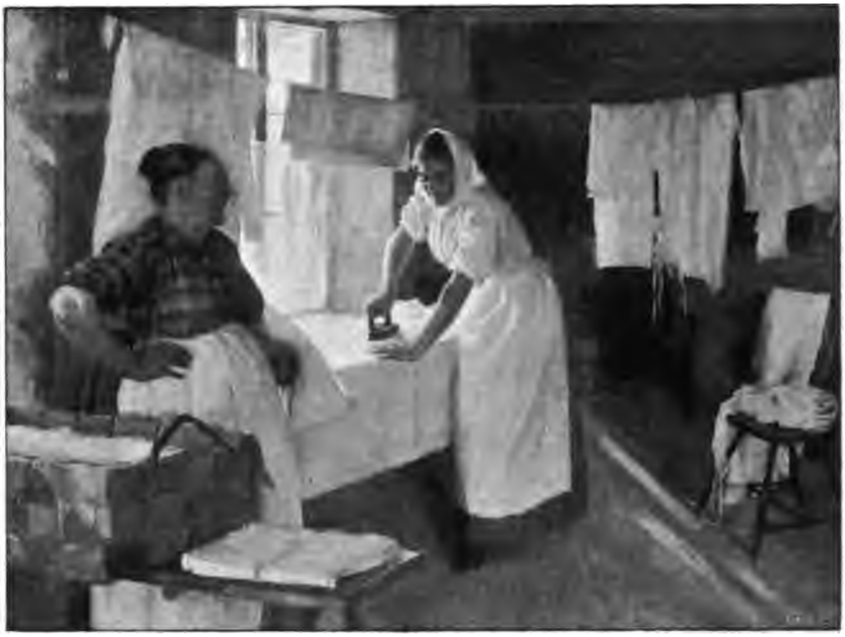

TVÄTTERSKOR. OLJEMÅLNING. 1892. *I Alexander III:s museum i S:t Petersburg.*

objektivitet ligger en olikhet icke blott mellan Edelfelts folklifsbilder och den tidigare finska målargenerationens, utan äfven mellan hans skildringar och hans yngre medtäflares, Järnefelts och Galléns. Galléns ungdomsrealism visar långt brutalare, mera utmanande sträfva, nästan råa drag. Han sätter ett nöje i att drifva satsen om det fulas skönhet ända ut i dess yttersta konsekvenser. Till denna olikhet bidrar äfven skillnaden mellan de båda målarenas arbetsfält. Skärgårdsbon, som Edelfelt framställer, är genom det rörliga lif han som skutskeppare och lots underhåller redan blifven litet af en kosmopolit; han har vidare vyer, har sett och tänkt mera och fått en vakenhet, som ödemarkstorparen eller inhysingen inne i landet saknar. Där, i hjärtat af Finland, och än mer i de stora skogarna längre borta i öster och norr, går den ena dagen lik den andra i förslöande kamp för det nödvändigaste. Resande äro sällsynta, själf lefver och dör man på den fläck, där en tillfällighet låtit en födas. Detta allt ger åt inlandsbon hans liknöjda flegma, hans tungsinta fatalism. Och denna inlandsbo är det Gallén målat. Med något af en demagogs och socialisttalares vilda lidelsefullhet skildrar han denna parias tillvaro — nöden, uselheten, hopplösheten i ett lif, som ej ens äger några illusioner att bjuda på, och hvars gyllene stunder är den dvalliknande sömnen, då man, som trötta djur, får kasta sig på den hårda träbritsen och sofva bort några timmar — en natt, ett dygn. Äfven den blide Järnefelt bringar i några af sina tidigare dukar in en sådan personlig not — en ton af medkänsla med lidandet, där Gallén har något starkare, en anklagelse, en protest.

Någonting motsvarande finner man knappast hos Edelfelt; tendensmålare har han minst af allt varit. Kanske har han skådat mindre af mödan och eländet; mera benägen är man dock att häri se en skillnad i temperament. Edelfelt är i den finska konsten objektivisten par préférance. I detta ligger intet klander;

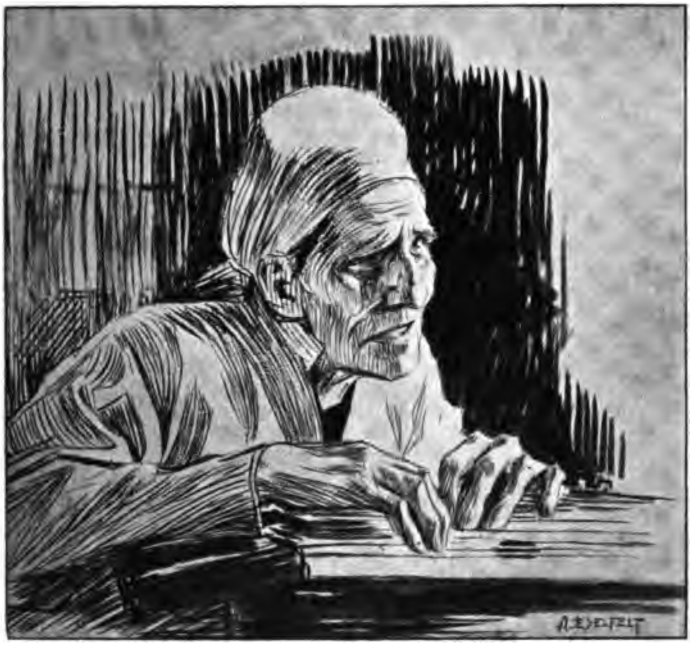

KANTELESPELERSKAN PARASKE. HANDTECKNING. 1893. *Tillhör herr Karl Wåhlin.*

det sagda innebär blott ett konstaterande af faktum. Han är målaren framom allting annat — hvilket icke hindrar, att han är vår mest genombildade konstnär, med en bildning både nedärfd och förvärfd. Jag menar blott, att han i sin konst i regeln står iakttagande, att där ständigt är ett afstånd mellan honom och modellen, att denna alltid (eller oftast) för honom är *sujet*.

Denna litet kyliga, lugnt och lidelsefritt annoterande konstnärliga objektivitet är väl äfven orsaken till, att de försök, Edelfelt gjort inom det religiösa måleriet ej slagit fullt väl ut. Han kan nå upp till en blid innerlighet i sina madonnafigurer, och hans änglar äro ljusa, ungdomligt älskliga ungmögestalter, men med blott det himmelska återsken öfver dragen, som hör samman med lifvets vår. I hans Kristus är det äfven saktmodet, mildheten och godheten som lysa fram. Men för starkare och djupare känslostämningar äger han i allmänhet ej uttryck. Hans Magdalena har trots tårarna ej tillräckligt af ångern, ruelsen, förtviflan och hoppet, hvilkas hvirfvelvindar på en gång resa vågorna i den sköna synderskans själ. Endast en gång har han på detta område pejlat bottenlöst djup. Det är i Jungfru Maria i Rosengård, eller kanske i än högre grad i en förstudie till denna målning. Detta bleka kvinnohufvud med den i smärtsam föraning skälfvande munnen och de stirrande, långt bortom det närvarande skådande, förgråtna ögonen står nästan ensamt i Edelfelts produktion. Tyvärr! är man frestad att utropa. Dock nej — hvarför klaga? Edelfelts lifsgärning är så rik, att man blott med tacksamhet kan tänka på densamma; låt vara att det finnes andliga marker, där andra rört sig med större hemortsrätt än han. Han betydelse minskas ej däraf, att hans konstnärsbröder i en del afseenden brutit ny jord.

* * *

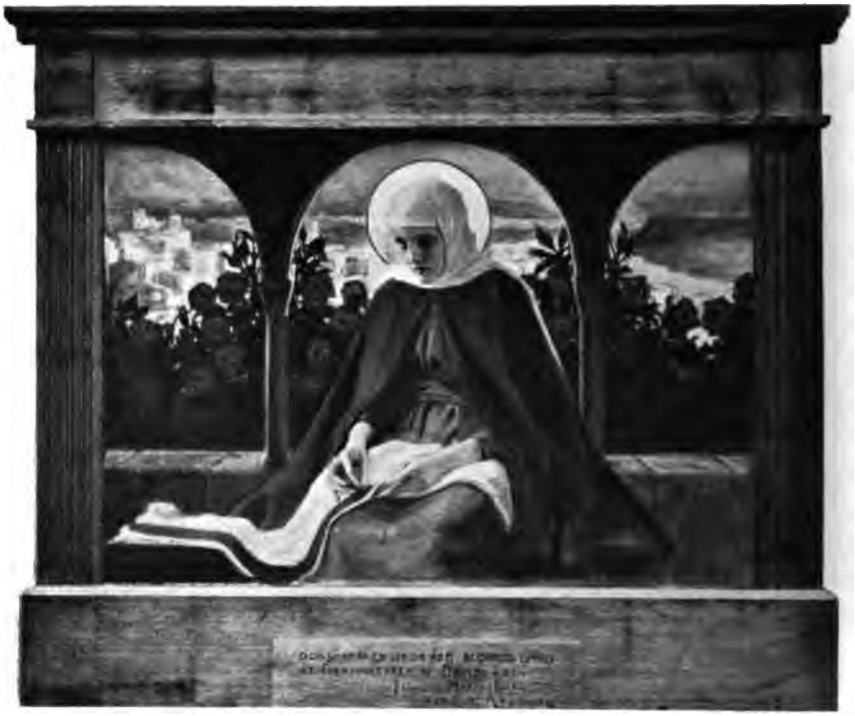

JUNGFRU MARIA I ROSENGÅRD. OLJEMÅLNING. 1896. *Tillhör kommerserådet Fredric von Rettig, Åbo.*

Jag kan icke underlåta att i detta sammanhang äfven genom några paralleller belysa olikheterna mellan Edelfelt och hans yngre samtida på landskapsmålningens gebit.

I Edelfelts konst spelar landskapet alltifrån början en stor roll, icke minst såsom folie för hans genreframställningar; och under hela sin mångåriga verksamhet som målare har han ständigt återvändt till det såsom en rekreation mellan arbetet på de mera ansträngande figurbilderna och de otaliga porträttbeställningar, hvilka han såväl utomlands som hemma fått emottaga. Om somrarna i regeln bosatt på Haikå i den mera täcka än storslagna Borgåtrakten, är det äfven därifrån han oftast hämtat sina motiv. Kanske är det i denna omständighet man får se orsaken, att genom Edelfelts landskap som oftast går en lätt, blid, idyllisk fläkt. Han har från 80-talet morgon- och aftonstämningar från Haikå-fjärden, hvilka med sin ljusa charme leda tanken till Zorns samtidiga Dalarö-bilder. Vattnet hvilar speglande blankt, eller slår det med svaga dyningar mot stranden; i bakgrunden ligga mörka skepp med hissade segel eller en svart och röd ångare lastande plank. Hvita lustjakter glida förbi; eller är det villabor, roende i sin lätta gigg. Det är en mjuk, betagande stämning öfver dessa dukar, liksom öfver flertalet af konstnärens senare; och samma idyllprägel karaktäriserar äfven hans många bilder från det gamla Borgå med dess pittoreska kråkvinklar och lutande, murkna hus. Som sagdt, det kan ju vara omgifningen som inspirerat detta fina, mjuka och diskreta grepp; men jag tror ej man misstager sig mycket, om man äfven häri ser ett uttryck för ett dämpadt ljust och optimistiskt temperament. Man har i Edelfelts landskaps-

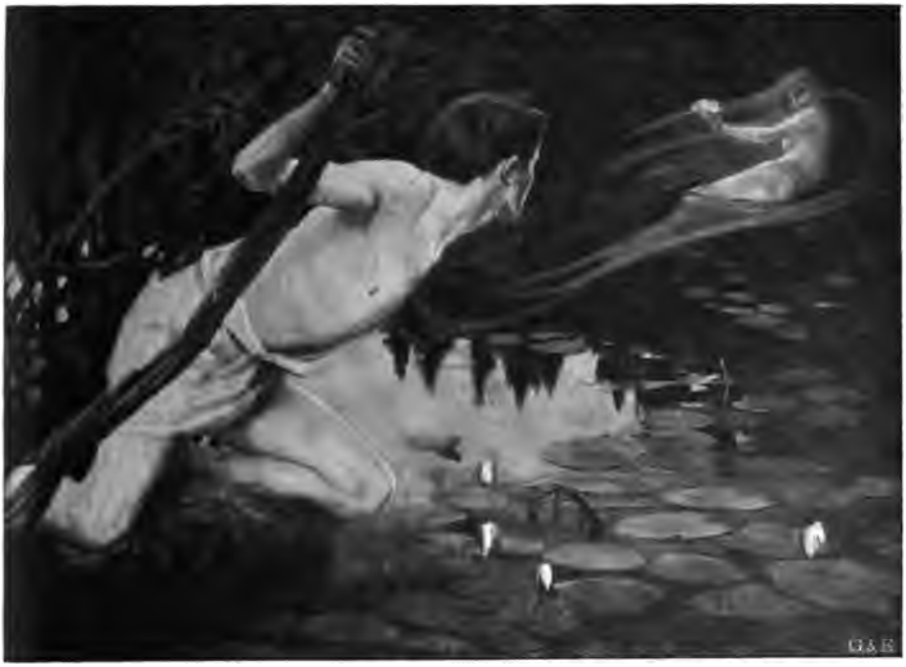

SJÖJUNGFRUN. OLJEMÅLNING. 1897. *Tillhör Museum i Philadelphia.*

målningar känslan af att de äro gjorda af en konstnär, hvilken, icke naturbarn själf, betraktar landet med stadsbons eller den adlige junkerns ögon; också framställa hans landskap gärna odlad eller åtminstone befolkad bygd, inom civilisationens råmärken. Jorden är ej för honom den karga, stränga allmodern, af hvars sparsamma gåfvor vi lefva, och hvars magra tegar vi måste bruka i vårt anletes svett. Ej heller naturmystiken finner man i hans bilder. Galléns inlandsscenerier visa vildt romantiska obygder, där skogen kläder höjderna tät och ogenomtränglig som raggen på en björnfäll och en enslig skogssjö blänker fram ur dunklet, hungersjukt och dystert som ögat på en ulf. Det är en natur från de första skapelsedagarna, före människans tid. Tysta och högtidliga hålla furorna vakt kring hemligheter, som de dölja i sin krets. Hackspetten knackar tidens gång med sitt metalliska pickande, och vallgossen, som i underliga, dystert vilda tongångar blåser i sin näfverlur, verkar äfven han mera som ett naturväsen, genom hvars mun ödemarken ropar ut sin kväfda längtan och sin dunkla skräck. Hos Järnefelt spårar man en annan skiftning. Landskapet blir i hans bästa bilder ett besjäladt väsen med nästan mänskliga känslor och drag. Och i sin stora duk från Pielisjärvi ger han ännu mer: i en sammanträngd formulering hela sitt lands karaktär. Denna ödsliga utsikt med de svedhärjade höjderna och sjön liggande spegelblank under tunga, hopade kvällsskyar är, med sitt förfrusna svårmod och sin handlingströtta apati, ett monument öfver våra dagars Finland.

Men — opartiskt betraktadt är det endast en heder att vara sig själf. Kännande sin begränsning, har Edelfelt, oafsedt en del — och då oftast felslagna — försök i för honom främmande riktningar, i hufvudsak förblifvit stående på den position, han en gång intagit, och hans verk företer därför också en i våra dagar rätt

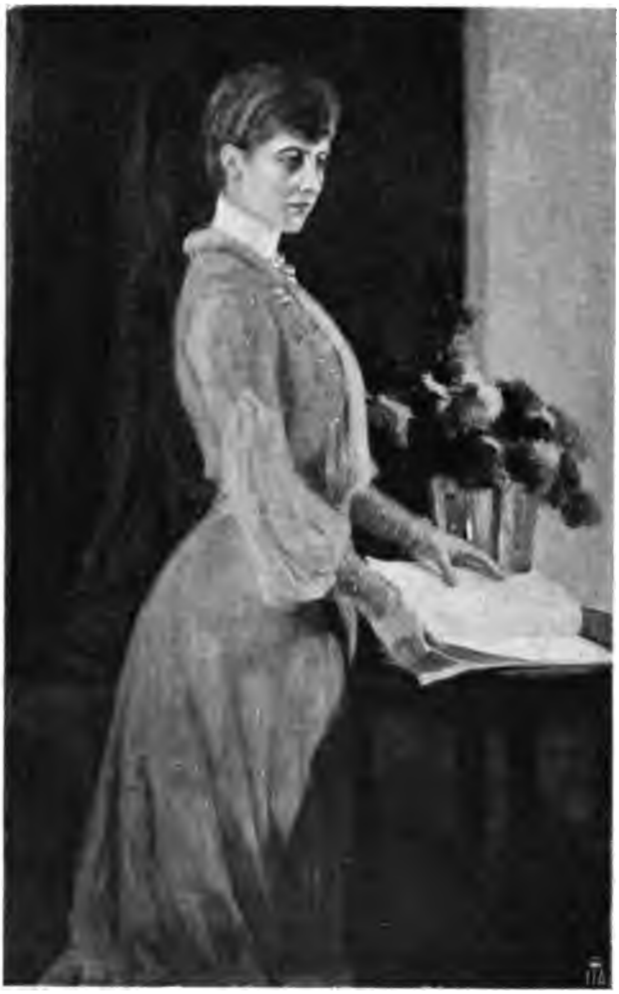

ARFPRINSESSAN AF SACHSEN-MEININGEN. OLJEMÅLNING.

ovanlig egenskap: osviklig homogenitet. De romantiska och nationella sträfvanden, som upprört samtiden, har han lugnt låtit gå sig förbi; han har hållit sig utanför strömfåran och icke besinningslöst låtit sig ryckas med. Men han har med sin nyktra och kritiska blick följt händelsernas utveckling, och han har tillägnat sig det af de nya idéerna, som han känt sig kunna göra helt till sitt. Ett vackert resultat af denna assimilering äro hans Fänrik Stål-illustrationer, ett af de värdefullaste minnesmärken, som den nu rådande nationalismen inom vår konst lämnar följande generationer i arf. Men af alla »symbolismens», tankemåleriets, ytterligheter finner man inga spår i hans œuvre. Ägande en ovanlig andlig smidighet har han väl *förstått* allt det nya, som rört sig i tidens bröst, och äfven lifligt sympatiserat därmed (ingen är väl mindre akademiskt anlagd än han), men i sin konst har han förblifvit hvad han från början var: den sunde, lugne, förnämt förfinade konstnärlige realisten — verklighetsskildraren utan nationella fördomar och med kosmopolitisk uppfattning och teknik.

* * *

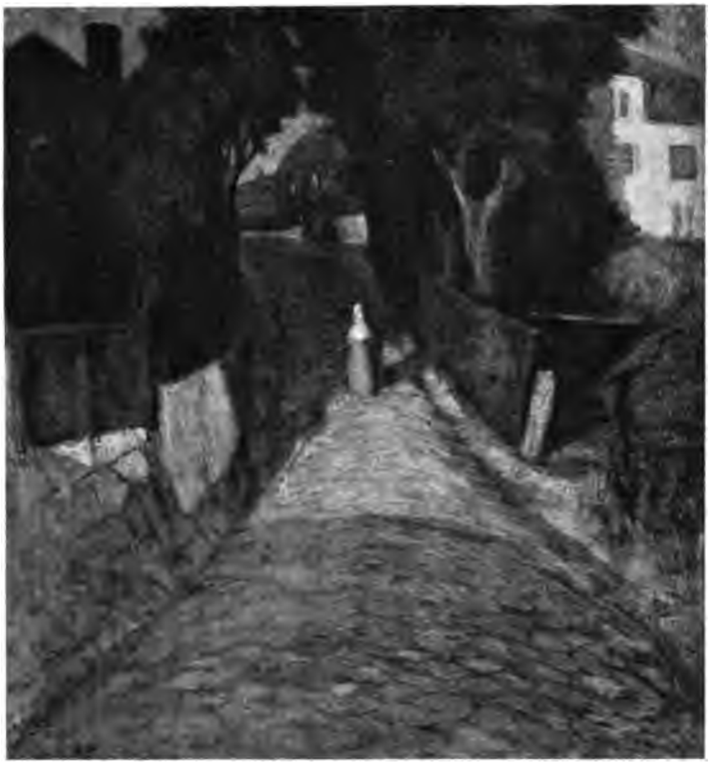

GATA I BORGÅ. OLJEMÅLNING.

Det ligger nära till hands att anta, att Albert Edelfelt särskildt väl skulle ägna sig för porträttfacket, mot hvilket ju alla hans egenskaper tyckas peka. I själfva verket är det äfven på detta område han — och detta i allt högre grad under senare år — vunnit sina kanske största segrar. Få målare hafva väl varit mera anlitade än Edelfelt som porträttör. Man vore frestad att beklaga detta, så framt det ej gifvit honom tillfälle att skapa så många förträffliga dukar. Allt ifrån sin ungdom har han här hemma varit den finska nationens *pintor del rey*. Våra yppersta män och mest bemärkta kvinnor ha suttit för honom. Och utom landets gränser har hans förmåga i motsvarande mån tagits i anspråk. Han har strött omkring sig porträtt i flertalet af Europas hufvudstäder, varit kallad till hofven i Petersburg, Stockholm och Köpenhamn, nu senast äfven till Tyskland, och gjort en massa bilder särskildt af den högre aristokratien i de nordiska länderna och främlingskolonien i Paris.

Man förstår mycket väl denna stora framgång. Edelfelt äger många af de egenskaper, hvilka bilda den utmärkte porträttören. Hans lugna, skarpa, inträngande objektivitet, som i friare kompositioner medför en viss kyla, kommer honom här förträffligt till pass. Han besitter den stora människokännedom — förvärfvad under talrika resor och genom umgänge med det yppersta vår tid har att bjuda af känsla och intelligens — och den djupt rotade bildning, som, endast de, möjliggöra ett inträngande i en främmande karaktär. Man har sagt, att en kritiker ej kan läsa ut mera ur ett verk än han själf äger; med lika mycken rätt

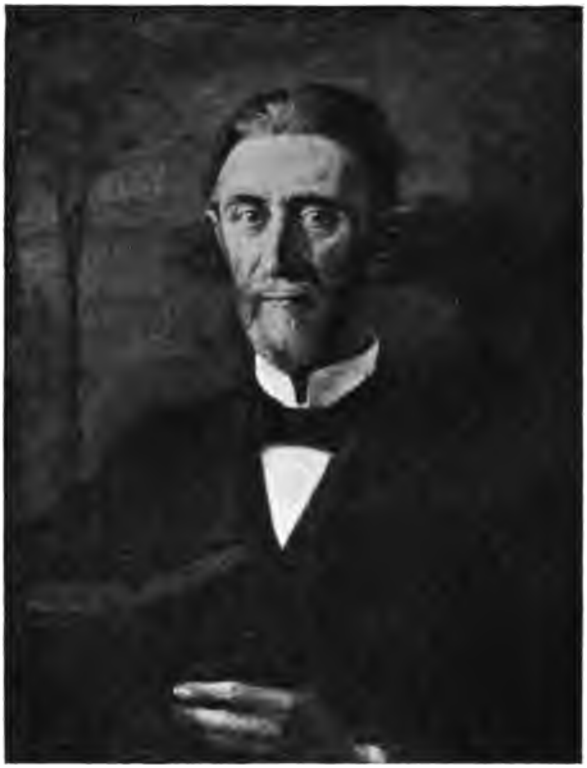

PROFESSOR OTTO DONNER. OLJEMÅLNING. 1903.

kan man tillämpa detta på en porträttör. Om god, ja stor konst väl har visat sig kunna skapas af på intuitionens område rikt begåfvade, men i fråga om tankestyrka och metodiskt arbetande analys klent utrustade konstnärer, så står det fast, att de bästa porträttmålarna i regeln varit intelligenta män. Detta är äfven Edelfelt; man kan blott beklaga, att han samtidigt är alltför belefvad att gentemot en modell ständigt säga sanningen, allra minst på ett ohöljdt sätt. Det kan ej nekas, att han ibland smickrar som porträttör. Hans damer särskildt få stundom något för mycket af ytlig skönhet, ja, det är ej utan att de någon gång betänkligt närma sig gränserna för det söta. Men det händer ej ofta, och händer det, beror det på modellens inre tomhet. Finnes där en gnista temperament, så upptäcker Edelfelt den nog, och han kan måla damporträtt så sprakande spirituella som det af svenskan fröken E. Lindberg (i Konstföreningens galleri). Huru högt han kan nå visar väl bäst den kända bilden af Aino Ackté. Denna strålande unga företeelse är gifven med en målerisk savoir faire, som godt kan täfla med en Sargents eller Zorns; men där är dessutom, och framför allt, i uppfattningen en friskhet och en nobless, som göra denna duk till en af konstnärens allra bästa. Det är en typ snarare kanske än en individualitet: en apoteos af ungdomen och våren, en lofsång till skönheten och det glada lefnadsmodet.

Annars är det nog männen Edelfelt gifvit bäst. Och särskildt vetenskapens ihärdiga arbetare, forskarena, i hvilkas anleten tankeansträngningen ristat sina fåror. Oöfverträffadt af honom själf står

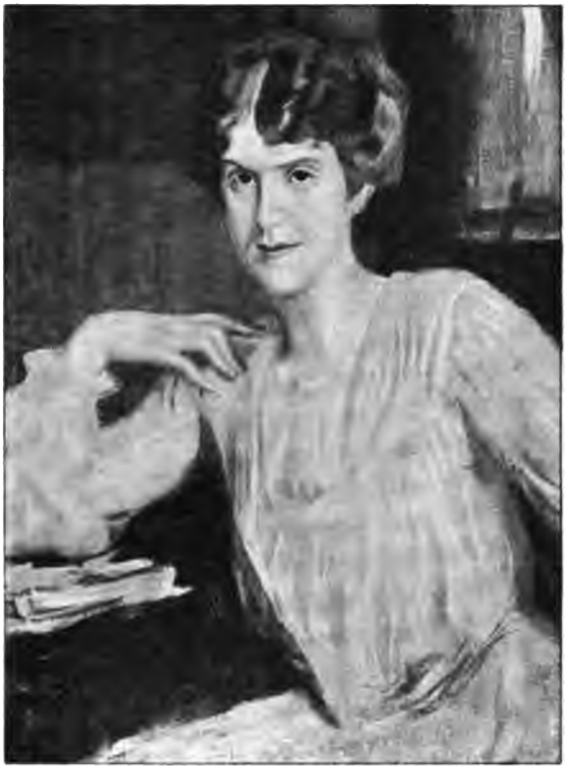

FRU DAGNY LANGEN FÖDD BJÖRNSON. OLJEMÅLNING. 1903.

ännu konstnärens ungdomsarbete, den mästerliga bilden af Pasteur.

Jämförda med Zorns porträtt sakna Edelfelts ofta ögonblicklighetens liffullhet och verve. De äga ej dessas vibrerande rörlighet. Modellerna äro i regeln återgifna i lugna ställninger, stående eller sittande, i all synnerhet tidigare inställda i en karaktäriserande miljö — numera oftast afbildade mot en neutral fond. Detta sammanhänger med Edelfelts sätt att fatta sin uppgift. Det förefaller, som skulle han främst söka bilda sig en totaluppfattning af modellens egendomlighet och individualitet, som skulle han uppleta de konstituerande drag, som sammansätta personligheten, och därpå på duken fästa denna totalbild, gifvande karaktären i stora linjer, den allmänna och genomgående, ej den tillfälliga, den för en dag eller en period. Hans porträtt bli därigenom sällan dramatiska; snarare utmärkas de af en episk bredd. De äro allvarligare än Kröyers fyndiga men kanske ej så djupa skisser; men de sätta icke heller fantasien i rörelse i samma grad som t. ex. Richard Berghs. Inför dennes bilder synes det åtminstone mig som skulle man ha samma intryck som om man midt under en teaterföreställning trädde in i salongen. Det Bergh ger är mindre färdiga människor, än människor i en fas af sin lefnad. Man anar sig till en exposé, som man ej fått taga del af, repliker, som växlats, innan man kommit in. Någonting har skett, och någonting kommer att ske. Men fattar ett starkt intresse för de framställda personerna just på grund däraf, att man själf frestas att tänka ut fortsättningen. Inför Edelfelts porträtt erfar man jämförelsevis sällan denna spänning. Det är

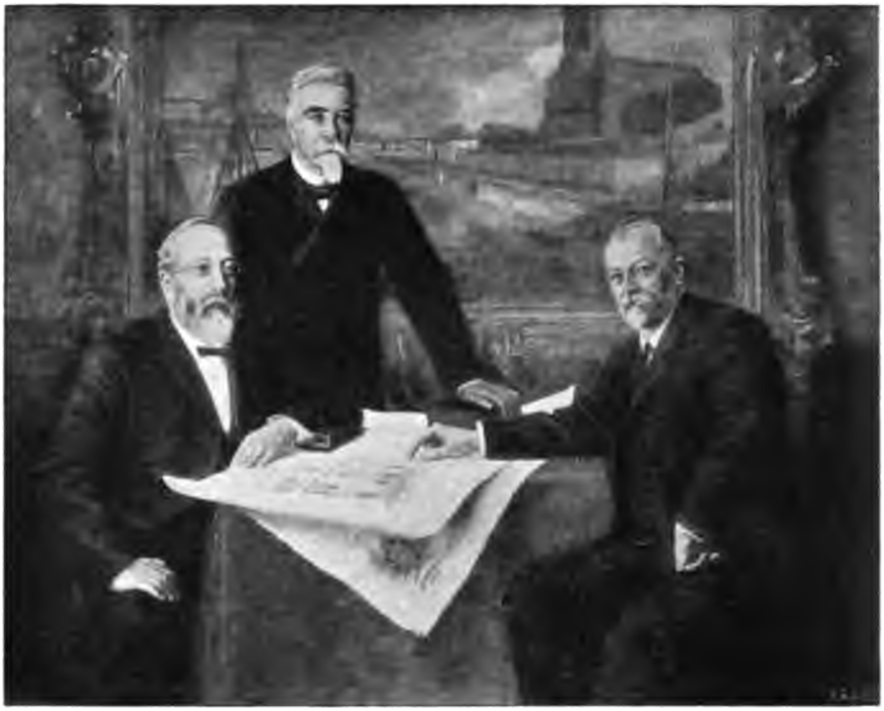

Bokhandlaren W. Hoving. Senatorn L. Clouberg. Kommerserådet W. Hackman.

ORDFÖRANDE I STADSFULLMÄKTIGE I VIBORG 1875—1900. OLJEMÅLNING.

Tillhör Viborgs stad.

som om konstnären själf redan skulle gjort alla reagenserna; han har fått en slutlig fällning, och det är denna han fixerat. Hans porträtt äro ofta utomordentliga dokument, men det kan ej nekas, att man ibland skulle önska större spelrum för fantasien. Dock — Velasquez lämnar ej heller betraktaren något öfrigt att tillägga. Och för resten — chacun son goût.

* * *

I vår unga finska konst är Edelfelt den stora och bländande begåfningen. Någonting motsvarande hans konstnärsgärning hade 60- och 70-talens entusiaster väl kunnat drömma om, men aldrig hade man tillförene hos oss skådat något liknande. I bredd med hans redan nu så rika lifsgärning förefalla alla hans föregångares ansträngningar som hedervärda men otympliga försök. Han verkar i våra förhållanden som ett fenomen; med ett slag fullfärdig mästare vid en tid, då andra ännu mödosamt trefva omkring i elevstadiet, rör han sig med samma obesvärade lätthet på alla områden. Han målar porträtt, historia, genre i kostym, folklifsscener, interiörer, landskap och mariner. Han behärskar alla tekniker: målar i olja, i akvarell, i gouach, i pastell, tecknar i kol, blyerts och tusch, är förfaren i aquatintamanér och raderar. Han är stafflimålare och erkänd illustratör — och nu skall han snart gå att utföra en stor monumental väggmålning. Till en sådan mångsidighet har man tidigare ej haft att uppvisa något motstycke. Då var man antingen

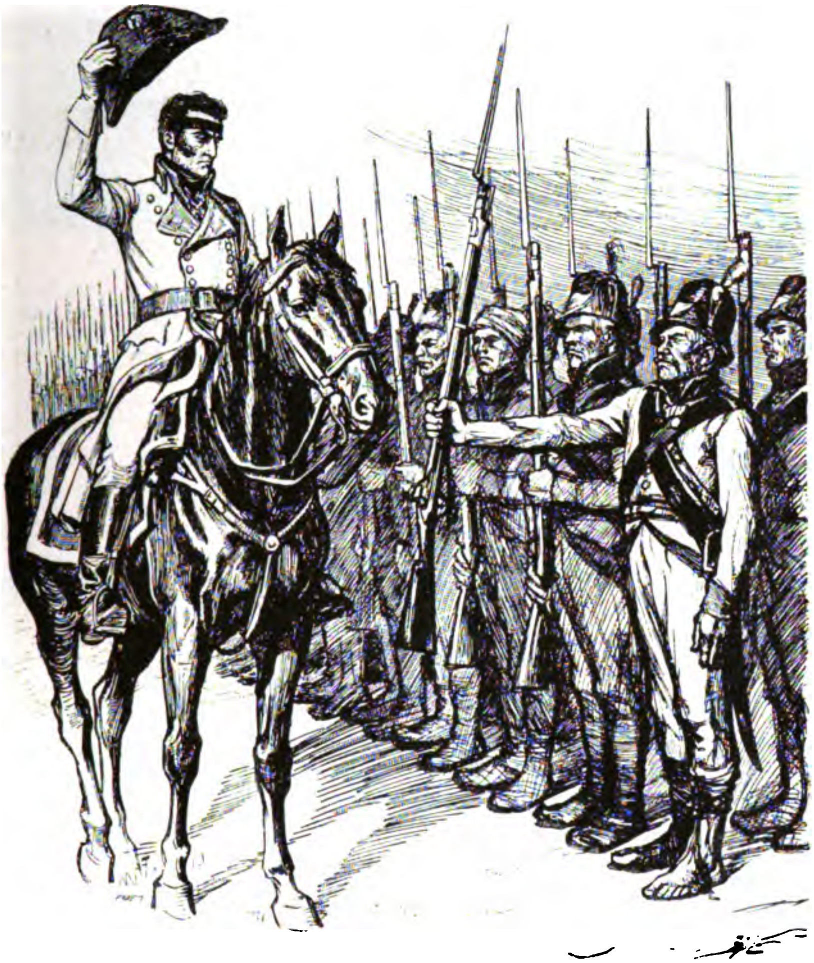

DÖBELN FRAMFÖR FRONTEN. TECKNING TILL FÄNRIK STÅLS SÄGNER. *Utg. 1900.*

enbart landskapsmålare eller figurmålare — och knappast riktigt någondera.

Och så dessa utländska framgångar. En finne, som räknas bland de bästa i Paris och London, i Stockholm och Köpenhamn, och som skänkt det finska namnet en oanad glans.

Man glömmer vid dessa tankar lätt en sak: att Edelfelt äfven är en stor *arbetare*. Outtröttlig i sin konst, känner han ej till begreppet sysslolöshet. Ständigt är pennan eller penseln mellan hans fingrar, ständigt leka nya uppgifter honom i hågen.

Vaken och lifligt intresserad för allt som rör sig i hans samtid, är han den naturlige ledaren för konstlifvet hos oss. Grand seigneur som Rubens, är han som denne självskrifven till ambassadörsposten då det gäller utförandet af någon kräfvande utländsk (konst)politisk mission.

I sina sympatier och intressen fastvuxen vid hemlandet och en den allra bästa patriot har han dock i sin konst förblifvit kosmopolit. Detta är — så öfverraskande det än kan låta — kanske hans största berömmelse. Som kosmopolit är han i sin ungdom i tillfälle att föryngra och förnya sitt hemlands konst och tillföra denna, som ännu i sin grodd höll på att förkväfvas af missriktad nationalism, det solsken och den friska luft den så väl behöfde. Och nu, när han står i sin mannaålders fulla kraft, och en nationell rörelse, ursprungligen så berättigad, visar tecken att med trångsynta lagar vilja klafbinda konstens frihet, nu betyder han åter frisintheten och liberalismen, nu är det åter genom honom man väntar, att förbindelsen med yttervärlden skall hållas vid makt, alla isoleringsförsök till trots.

Detta är din berömmelse, Albert Edelfelt, att du på ditt kort kan skrifva:

ALBERT EDELFELT.
Peintre.
Europe.

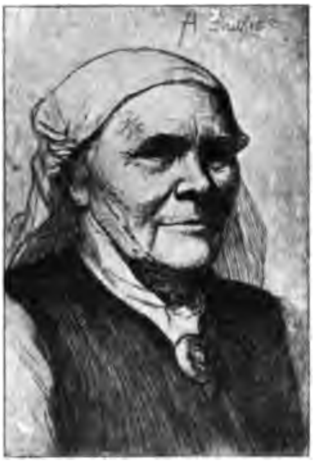

FINSK GUMMA. ETSNING.

Följande arbeten af *Albert Edelfelt* hafva tidigare varit afbildade i Ord och Bild:

Å särskilda planscher:

I 1:a årgången: *H. K. H. Prins Carl.* Oljemålning. I 2:a årgången: *Björneborgarnes marsch.* Akvarell. I 3:e årgången: *Solveig.* Oljemålning. I 4:e årgången: *Runosångerskan Paraske.* Oljemålning. I 5:e årgången: *Doktor Roux.* Oljemålning. I 6:e årgången: *Sorg.* Oljemålning. I 10:e årgången: *Aino Ackté.* Oljemålning. I 12:e årgången: *Viktor Rydberg.* Oljemålning. *Professor Johannes Runeberg.* Oljemålning. I 13:e årgången: *Landshöfdingen.* Oljemålning.

Såsom textillustrationer:

I 1:a årgången: *Tre teckningar till dikten »Advent»* af O. Levertin (sid. 28—30). *Pasteur.* Oljemålning (sid. 143). I 4:e årgången: *Pietari Päivärinta.* Handteckning (sid. 126). *Juhani Aho.* Oljemålning (sid. 129). *Viktor Rydberg.* Oljemålning (sid. 481). I 6:e årgången: *Johan Ludvig Runeberg.* Oljemålning (sid. 13). *Teckning till dikten »Till Edvard Grieg»* af Carl Snoilsky (sid. 19). I 7:e årgången: *Zacharias Topelius.* Handteckning (sid. 1). I 10:e årgången: *Axel Lille.* Oljemålning (sid. 401). I 11:e årgången: *På hafvet.* Oljemålning (sid. 352). I 12:e årgången: *Vikingadrakar i storm.* Glasmålning (sid 625). I 13:e årgången: *C. G. Estlander.* Oljemålning (sid. 121).

EN TRUBADUR

Af WENTZEL HAGELSTAM.

EN solig dag vid midsommartid, då äppelträden och syrenerna blommade på min faders gård i södra Finland, sutto en del af familjens medlemmar på den öppna verandan. Den stora lönnen midt på gårdsplanen rörde sakta sina blad af och till, medan springbrunnen plaskade. Den lilla springbrunnen med sin fontän i form af en knubbig bronspojke med ett stort fat på hufvudet gaf en förnimmelse af svalka i den dåsiga värmen. De tama dufvorna klamrade sina små ljusröda fötter fast i fontänens fat och flaxade med vingarna under sina försök att dricka utan att få sig en dusch af de fina vattenstrålarna, som, glittrande i solen, höjde och sänkte sig öfver fatet. Under taklisten kvittrade svalorna och kastade sig allt jämt hufvudstupa ut i luften, jagande hvarandra i vild flykt öfver de höga löfträdens kronor.

Min mor hällde det doftande kaffet i de låga hvita kopparna med blått mönster, under det hon talade om hvilka mått och steg hon redan på vårvintern hade tagit för att skydda äppelträden mot mask. En schweiziska, som kommit från vinbergens land och vistades i huset för att tala franska, bjöd tyst och stilla omkring nyss bakade hvetebullar på en tallrik.

Från stallbacken utanför gårdsplanen, som låg inramad af lindar, popplar och kastanjer, kunde man då och då höra skramlet af en arbetskärra, ett fårs bräkande eller ett barns gråt.

Vi voro rätt många familjemedlemmar vid förmiddagskaffet. På bänkarna och de vid verandans pelare utskjutande fasta borden sutto vi och dinglade med benen och rörde i våra kaffekoppar. Det var ingen som hade någonting särskildt att säga. Vädret var så vackert, det var sommar igen, och det var oss nog för ögonblicket.

Min mor såg utåt gårdsplanen och utbrast plötsligt:

— Nej se, hvad är det där för en figur?

Vi följde hennes blick och upptäckte midt på den breda sandgången en förunderlig skepnad.

Det var en högväxt äldre man utan hufvudbonad, med långt, stripigt, ljust hår, som hängde i testar ned till axlarna, och ett eldrödt smalt band knutet öfver hjässan. Han var klädd i en tjock, långhårig vadmalsrock, som glänste svart, samt stora, klumpiga stöflar med vida och styfva skaft, som räckte upp till knäna.

Hans ansikte var aflångt och skägglöst, med en smal, rak näsa, och hans ögon små med en frånvarande, nästan slocknad blick, som jag sedan kunde iakttaga på närmare håll.

Han tycktes icke alls gifva akt på oss. Han stod orörlig och betraktade dufvorna, som flaxade kring fontänen, under det han af och till gjorde en rörelse med handen ut mot dem och mumlade ohörbara ljud.

Vi sutto alla tysta och sågo på honom som på någonting öfverraskande, obegripligt.

Han tycktes alldeles försjunken i drömmar. Som en vålnad reste sig hans svarta uppenbarelse i det hvita solljuset öfver sanden. Man kunde tro, att han plötsligt uppstigit ur jorden. Ingen hade sett honom komma, förrän han med ens stod där och räckte handen ut mot dufvorna.

Hade han varit här förut för mycket, mycket länge sedan? Stod han nu och kände igen gamla bilder från sin barndom — lönnen, syrenerna, springbrunnen och dufvorna?

Minuterna gingo, och vi sågo undrande på hvarandra.

— Gå någon och fråga honom hvem han är och hvad han vill, sade min mor.

Jag gick fram utmed gången och hälsade aktningsfullt.

— Hvad önskar ni? frågade jag höfligt.

— Jag är en vandrare på lifvets stig, svarade han sakta, nästan hviskande.

— Hvarifrån kommer ni då? Hvem är ni?

— Spörj nordanvinden hvarifrån den kommer och sunnan hvart den far, utstötte han häftigt, fortfarande med hviskande röst. Hans blickar stirrade frånvarande ut mot den blå himmeln, han sträckte ut handen mot dufvorna och mumlade:

— Pigeon, pigeon.

Se hur de kuttra.

Så vände han sig mot mig och tillade med ett underligt leende:

— I grytan de puttra.

Det sista verkade så löjligt, att jag höll på att brista ut i skratt, men inseende att han ej var klok, sade jag i bestämdare ton:

— Men säg mig då hvad ni vill. Hvem söker ni här?

— Hvem jag söker? återtog han med högre stämma. — Jag söker någon som älskar poesi.

Jag kände att han såg på mig, ty hans blick kunde jag ej uppfånga; den liksom dog bort i detsamma han skulle fixera den.

— Jag är för er obekant — — — ja, ingen känner mig, fortsatte han, men jag har ett namn som ni.

— Hvad heter ni då? frågade jag försiktigt.

— *Pierre Louis Empetaz*, heter jag, sade han nästan utmanande.

Han försökte igen förgäfves möta min blick och fortsatte:

— Jag är bördig från Frankrike, men mina förfäder flyttade in till Sverige. Där har också jag lefvat i många långa år, men jag gick därifrån, och jag går väl aldrig dit tillbaka.

— Hvarför det då?

— För att där inte finns någon som älskar poesi.

— Hvad säger han? — Hvad vill han? hörde jag min mor på verandan.

— Var god och stig fram, återtog jag. — Det är min mor som ropar.

— Finns här då någon som älskar poesi? hviskade han.

— Ja, åja, vi älska alla poesi här.

— Också hennes nåd, er mor? återtog han och såg skyggt förbi mig bort till verandan.

— Ja visst, också min mor älskar poesi, skyndade jag mig att svara.

— Det gläder mig, sade han med höjd stämma — det gläder mig mycket.

Han gick med mig fram till trappan. Jag föreställde: Monsieur Pierre Louis Empetaz — min mor -- mina syskon.

Han gjorde en djup bugning, lade handen på hjärtat och såg upp mot himmeln.

— Man älskar poesi här i gården hör jag, hviskade han igen.

De andra sågo frågande på mig och förstodo i detsamma mitt minspel.

— Ja, vi tycka mycket om poesi, inföll min mor.

— Då får jag kanske läsa upp en dikt? sade han.

— Ja gärna, svarade vi flere på en gång.

Pierre Louis Empetaz knäppte upp sin tjocka vadmalsrock, och vi sågo att den var fodrad med getskinn. Han tog fram ur bröstfickan en liten vaxläders-portfölj, svällande af manuskript — hans dikter skrifna med små bokstäfver och gredelint bläck på postpappersark i oktavformat. Han utvalde en dikt och höll papperet framför sig med ena handen, under det han med den andra tog ett fast tag om trappans ledstång.

— Vill inte herr Empetaz taga plats här uppe på verandan? framkastade min mor.

— Nej, jag tackar ödmjukast, hennes nåd, jag står, om jag får, när jag ej går, svarade han med ett leende.

Så höjde han igen blicken mot himmeln, och med ljudelig, nästan ropande röst deklamerade han, i det hans ögon skimrade af tårar:

Solen varder löster,
när gryningen ses i öster,
från det töcken
i lifvets öken,
som sig lägra
och söker att hägra . . .

— Det blir för mycket igen, klagade han så. Han lutade sitt hufvud mot armen på ledstången och föll i en häftig, snyftande gråt.

Vi skyndade att lugna honom så godt vi kunde. Den löjligt sammanhangslösa dikten med omotiverade rim utan reson och hans egen rörelse öfver dess skönhet jagade bort skrattet, som lurade, och vi ville alla visa honom, att vi verkligen älskade poesi.

Medan han snyftade, hörde jag svalornas kvitter under taklisten.

Min mor bjöd honom en rykande kaffekopp, som han tog emot. Han satte sig ned på trappan. Han drack kaffet med af tårar skymda ögon. Han försökte se ut i rymden, och han suckade alltjämt djupt och ödsligt.

Min mor talade till honom vänliga ord: han var visst mycket trött af den långa vandringen, han behöfde hvila, han kunde få ett rum i inspektorsbyggnaden alldeles för sig, ingen skulle störa honom, han kunde intaga sina måltider här uppe i byggnaden, den franska fröken skulle visa honom matrummet, om han kanske nu genast ville styrka sig med en måltid.

Han hade ingenting svarat på det vänliga tilltalet. Han stirrade endast oafvändt ut i den blå luften, där svalorna tumlade.

— »Den franska fröken», återtog han plötsligt, liksom för sig själf. — Är hon verkligen från Frankrike? sade han så och såg upp på henne.

— Ja, det är hon — det vill säga, hon är från Schweiz, bekräftade min mor.

— Så långt borta hon har sitt hem, suckade han.

— Ja, jag vill gärna äta, om hon visar mig rummet, tillade han och såg långt på henne med sin döda blick.

— Vill ni vara god och följa med, skall jag visa er rummet, sade hon på franska.

Han steg upp och följde henne i det han yttrade:

— Jag talar inte mera franska, men jag förstår.

I veckor stannade nu Pierre Louis Empetaz på gården hos oss.

När jag tidigt på morgonen drog upp gardinen i mitt rum, som vette åt trädgården på husets sydsida, kunde jag se honom ensam promenera längs sandgångarna, som ännu lågo mörka af nattens dagg. Han tycktes lyssna till de osynliga bofinkarnas morgonsång i äppelträden och humlornas döfvande surr i de hvita blommorna.

Det röda bandet skimrade i solen öfver hans gula hår, där hans långa svarta skepnad smög sig fram som en skugga mellan träden.

Han blef barnens vän, fast han aldrig lekte med dem, knappast hörde hvad de sade. De stojade omkring honom på gårdsplanen, i trädgården och på stallbacken och ropade: Empetaz, Empetaz! Han endast log och såg frånvarande uppåt himmeln.

Långa stunder kunde han stå och se, hur ungdomarna flögo omkring på springgungans rep, men när de bådo honom gunga med, skakade han sitt långa hår och sade:

— Det tar på tänkpunkten, små barn.

När måltidstimmen nalkades, brukade han stanna utanför fönstret, där »den franska fröken» satt och sömmade. Han liksom väntade, att hon hvarje gång skulle föra honom till bordet. Det blef henne obehagligt i längden. När hon vid sin sömnad glömde hvad tiden led, erinrades hon plötsligt om klockslaget af den svarta skepnaden, som gled fram under hennes fönster. Hon spratt till och gick sin väg med en känsla af beklämning. Då suckade Pierre Louis Empetaz och sökte sig ensam till matrummet. Han visste, att hon hade sin plats vid symaskinen i rummet näst intill, men han öppnade aldrig dörren. När han såg henne ute, följde han henne alltid stilla tigande. På aftnarna satt han ofta vid sitt öppna fönster och diktade. Om hon då råkade gå förbi, lutade han hufvudet mot armarna och grät, så hon hörde hans snyftningar. Han blef hennes mara, och hans uppenbarelse på gårdens och trädgårdens sandgångar, när man minst väntade det, blef tryckande för oss alla.

En dag, då de flesta af familjens medlemmar voro ute på ängen för att hjälpa till att bärga in höet undan det annalkande regnet, sökte Empetaz förgäfves den franska fröken i fönstret. Ensam i den stora, tomma våningen, hade hon obehag af att få se hans dystra skepnad dyka upp vid fönstret, och hon hade dragit sig längre in i rummet och satt vid sitt arbete med ryggen vänd mot dörrn till det angränsande matrummet. Då öppnades plötsligt dörrn, och den svarte mannen med det röda bandet i håret stod där och bad henne med sina slocknade, förgråtna ögon.

Hon uppgaf ett rop och sprang därifrån, rakt ner till ängen.

När vi kommo hem, mötte jag Pierre Louis Empetaz i trädgården.

Solen hade gått in i tunga, svarta moln, och vindstötarna släpade de sista vissna resterna af äppelblommen utmed sandgångarna.

Långt nere vid trädgårdens plank ropade en göktyta.

När Empetaz gick förbi mig, hviskade han:

— Den fågeln ropar så ondt.

Han skyndade uppåt gården, och jag såg honom icke mera den dagen och icke senare heller.

Följande morgon var han försvunnen. Då han ej infann sig till måltiderna, sökte man honom på rummet. Det var tomt. Den franska fröken ropade hans namn i trädgården, men fick intet svar.

När det började lida mot kväll, gick jag upp i hans öfvergifna rum. På bordet låg ett postpappersark i oktavformat, och på det stod skrifvet med små bokstäfver i gredelint bläck:

»Ni sade att ni älskade poesi, men det var lögn.»

Senare berättade folket på gården, att någon tidigt den morgonen hade sett Pierre Louis Empetaz vandra på landsvägen mot öster.

Kanske hamnade han en gång i poesins eviga trädgårdar.

EN GAMMAL MELODI.

AF ANNA M. ROOS.

En gång för längesedan satt en yngling ute i en lund och såg ned i den sorlande bäcken och drömde om sin hjärtanskär; hans fingrar lekte öfver lutans strängar, och han sjöng sakta sålunda till en gammal melodi:

Å min Gud, min Gud, huru skön
är ej lunden så glimmande grön!
Och den vännen som jag har kär,
lik en dägelig blomma hon är.

Jag gick ut i den vårgröna lund
i den daggiga morgonens stund;
vid den sorlande bäcken hon satt
med en vajande fjäder i hatt.

Helt allena hon satt där och såg
i den rinnande, svinnande våg.
Inte grät hon, och inte hon log,
men mitt hjärta — mitt hjärta hon tog.

Vid den sorlande bäcken hon satt:
hennes blick lik en drömmande natt,
hennes hår likt en drifvande sky,
liksom månljusets glans hennes hy.

Med sin fina, sin mjällhvita hand
skref hon ord i den glimmande sand.
Inte vet jag hvad ord hon där skref,
men jag vet: som förtrollad jag blef.

Aldrig kan jag förgäta den stund
då hon satt där i grönskande lund.
Inte grät hon, och inte hon log,
men mitt hjärta — mitt hjärta hon tog.

MUSIKREVY.

Af KARL VALENTIN.

Med 7 bilder.

PABLO DE SARASATE.

Den nu tilländalupna konsertsäsongen inleddes af den här förut kände violinisten Willy Burmester med ett par talrikt besökta konserter, och kort därefter läto yttermera två framstående violinister höra sig härstädes, nämligen Sarasate och Marteau. Burmesters styrka ligger framför allt i den tekniska fulländningen, och så är fallet äfven med Sarasate, som visserligen blifvit hvithårig sedan han sist var här, men som fortfarande har kvar sin ungdomliga elegans, stråkföringens säkerhet, den vackra ton och osvikliga färdighet, som alltid utmärkt denne virtuos. Hans repertoar var vida gedignare än förr och upptog öfvervägande klassiska verk, hvilka han utförde musikaliskt smakfullt, om än ej med den fördjupning som imponerar eller den värme som griper.

Marteau tedde sig i spel och uppfattning ännu mognare än förut, hans föredrag ännu mera konstnärligt fulländadt. Trots att han är i besittning af en teknik, som med lätthet och säkerhet behärskar t. ex. Paganinis Capricer, blir denna för honom dock aldrig hufvudsaken utan tvärtom endast medlet att kunna göra sig till tolk för violinlitteraturens värdefulla alster och att, understödd af en utpräglad stilkänsla, alltmera sprida kännedomen om klassiska verk och moderna nyheter.

Sarasate åtföljdes af en framstående pianist, fru Marx-Goldschmidt. Om densamma jämte sin högt utvecklade teknik och sin sunda smak hade ägt något litet mera af utpräglad individualitet, af schwung och poesi, skulle hon kunnat kallas en stor pianist.

En sådan var däremot allt fortfarande fru Teresa Carreño, som dels medverkade vid en konsert å kgl. teatern, dels gaf en egen sådan i musikaliska akademien, och som med en rent af manlig kraft och öfverlägsen säkerhet förenar personlig uppfattning och glöd i föredraget.

Smärre konserter, anordnade af enskilda konstnärer, hafva förekommit i stort antal. Om några af dem må här erinras. Sångaftnar hafva gifvits af fru Clary Morales, af fru Cally Monrad och af fröken Ellen Beck, hvars soaréer undertecknad emellertid var förhindrad bevista.

Fru Morales, född Asplund, gaf med biträde af sin man en »Liederabend», vid hvilken hon utförde såväl äldre som nyare tyska sånger. Programmet upptog namnen Bach, Beethoven, Schubert, Brahms, Liszt, Strauss, Wolf, Pfitzner och Morales. Fru Morales, som redan vid ett par föregående uppträdanden härstädes väckt berättigadt uppseende, hade yttermera förkofrat sig och intager nu en ställning af rang som romanssångerska. Rösten är omfångsrik och välljudande, med must och metallklang, röstbehandlingen säker, uttalet förträffligt, det intelligenta, själfulla föredraget har rik skiftning med humor och grace i lättare saker samt bredd och kraft där så kräfves.

Fru Monrad, som hade att glädja sig åt en ovanlig framgång och ett intensivt bifall, gaf ett flertal soaréer och föredrog därvid sånger af Schubert, Schumann, Brahms, Franz, Kjerulf, Grieg, Stenhammar, Peterson-Berger m. fl. Hon äger en präktig och sympatisk stämma med ett jämt mellanregister och anmärkningsvärd kraft i djupet — brösttonerna blefvo också använda med förkärlek och med stor verkan. Höjdregistrets toner hade ej all den fyllighet och styrka — åtminstone ej i en så pass stor lokal som musikaliska akademiens — eller den mjukhet och lätta ansats, som man skulle kunnat önska. Men där framträdde i utförandet af sångerna ej blott ett gediget musikaliskt föredrag utan äfven en personlig uppfattning, fri från allt effektsökeri, fri från någon märkbar afsikt att åstadkomma något apart. Där fanns intet inlärdt eller instuderadt, utan sångerna föredrogos som om sångerskan ej kunde tänka sig dem annorlunda än just så, men den uppfattning hon tillägnat sig af dem var behärskad och smält. En sång sådan som »Der Doppelgänger» gjordes med en kraft, en bredd och en stämningsfullhet som ej äro vanliga, Schumanns »Ein Jüngling liebt ein Mädchen» med en humor, en enkelhet och en käckhet som verkade omedelbart tagande.

Vid fru Monrads konserter ackompanjerade herr Stenhammar, förträffligt som alltid, fint och diskret, någon gång nästan alltför diskret.

Äfven d:r Edvard Grieg gaf ett flertal konserter, alla för utsåldt hus. Så populära som Griegs tonsättningar äro, af hvilka åtminstone några sjungas och spelas i nästan hvarje hem, där det göres musik, var det på förhand gifvet, att allmänheten skulle strömma till konserterna för att få höra den norske mästaren själf framföra sina verk. De flesta af dem voro kända förut. Men att höra dem spelas, ackompanjeras eller anföras af deras upphofsman har ju alltid ett stort och säreget intresse. Visserligen vållar deras högeligen individuella prägel att de — som ju fallet är med de flesta tonsättares verk — ej vinna på att till större antal framföras i följd. Därvid framträder äfven skarpare den egenhet som ofta anmärkts mot Griegs smärre stycken, att de mestadels bestå af korta fraser, hvilka — ofta ordagrant — upprepas på olika tonsteg för att aflösas af nya dylika utan att utspinnas eller förarbetas. Men de besitta likafullt en stark lifskraft. Ty de uppenbara en snillets originalitet och rika uppfinning sådan den endast är de få beskärd. Och deras nationellt färgade melodier, deras djärfva harmonier och mångskiftande rytmer rymma inom sig en poesi, en fägring och stämning

Fot. Elliott & Fry, London.

TERESA CARREÑO.

Fot. H. Hamnqvist.

CLARY MORALES.

som fängslar och tjusar än i dag, liksom vid deras första framträdande.

Vid Grieg-konserterna medverkade grefvinnan Aina Mannerheim, fru Monrad, fröken Lundequist, herrar Aulin och Stenhammar. De båda sistnämnda hafva äfven gifvit tvenne sonataftnar, vid hvilka särskildt ett verk af den här dittills okände franske tonsättaren Alkan aîné väckte ett mer än vanligt stort intresse.

Af orkesterkonserter äro att nämna symfonikonserterna å kgl. teatern, konsertföreningens konserter och en sådan gifven af tonsättaren Hugo Alfvén.

Vid hofkapellets symfonikonserter under anförande af första hofkapellmästaren Nordqvist äro särskildt att märka en afdelning ägnad åt minnet af Hector Berlioz, hvarvid dennes »Symphonie phantastique», det luftiga, älflika scherzot »Fée Mab» ur symfonien »Romeo och Julia» samt en förut här ej hörd »Rêverie et Caprice» — förträffligt spelad af konsertmästare Zetterquist — kommo till utförande. Vidare en symfonisk dikt »Penthesilea» af Hugo Wolf. Kompositören är ju i främsta rummet romanskompositör, och kompositionen lär vara ett ungdomsarbete. Men den var likafullt onekligen synnerligen anmärkningsvärd, storslagen, målande och klangrik samt med en tjusande mellansats.

Därjämte hafva å kgl. teatern norska konserter gifvits under anförande af Grieg och af kapellmästaren Halvorsen. Den sistnämnde visade sig vara en duktig och rutinerad kapellmästare, i besittning af en sund ehuru ej i högre grad förfinad smak. Hans tonsättningar och hans sättningar för orkester af Griegs pianostycke »Brudefölget drager forbi» och för violin och viola af Händels »Passacaglia» skulle bättre försvarat sin plats på en populär konsert än å en symfonikonsert. Händels »Passacaglia» utfördes för öfrigt på berömvärdaste sätt af hrr Halvorsen och Zetterquist. Som solist medverkade herr Karl Nissen, hvilken i utförandet af Sindings Dess-durskonsert ådagalade en betydande pianistisk talang, stor teknik och exceptionell kraft.

Å kgl. teatern ägde jämväl herr Alfvéns konsert rum, hvarvid tonsättaren uppförde egna kompositioner: sin omarbetade första symfoni, en ny svensk rapsodi, benämnd »Midsommarvaka», samt sånger vid piano.

Rapsodien, svensk ej blott i sina motiv utan i hela karaktären, är en underhållande tonsättning med målande skildring af folklif på vägen och dans på logen, hvars säkra instrumentala behandling ej saknar humoristiska inlägg och realistiska drag. Däremellan ett stämningsfullt, ljuft andante med stillhet och drömmar, liksom omsvept af midsommarnattens lätta dimslöja.

Populärt anlagd och hållen har rapsodien all utsikt att vinna spridning och bifall.

Äfven symfonien ter sig delvis svensk i anläggningen. I det hela frisk och koncentrerad — endast andantet är väl uttänjdt — röjer den, åtminstone i sin nuvarande form, betydande orkestral förmåga och utprägladt sinne för kontrapunktiska kombinationer. Någon bristande enhetlighet tycktes — åtminstone vid en gångs hörande — ej hafva uppstått däraf att tonsättaren låtit symfonien undergå en omarbetning flere år efter dess tillkomst. Möjligen då att inledningen med sin moderna hållning skulle kunna tyckas vara af senare datum än det öfriga.

Kompositören dirigerade själf och gjorde detta rätt säkert utan att dock ännu hafva förvärfvat sig tillräcklig vana, hvadan också åtskilliga ställen ej framträdde med nödig klarhet, sammanhållning eller mjukhet.

Herr Alfvéns sånger, mera gifvande i harmoniskt än i melodiskt hänseende, utfördes fint och vårdadt samt med sympatisk röst af den unga sångerskan fröken Ebba Björkbom. Hennes stämma torde kunna komma att, särskildt i höjden, vinna i klang, föredraget att fördjupas och stegras.

Konsertföreningen har gifvit en konsert under anförande af den finske tonsättaren Armas Järnefelt, de öfriga under ledning af sin ordinarie dirigent, herr Tor Aulin. Vid den förstnämnda konserten utfördes symfoni n:r 2 af Jean Sibelius, »Korsholm», symfonisk dikt, och sånger af Järnefelt samt tvänne kompositioner af Mozart.

Vid en första bekantskap förefaller åtskilligt i Sibelius' nya symfoni abrupt, disharmoniskt, vildt och bizarrt, men Sibelius har alltid något att säga, han gör detta på ett originellt sätt, och där är stark stämning i hans arbeten.

Ett och annat i symfonien tedde sig oklart och dunkelt, men detta berodde antagligen mest på bristande fulländning i utförandet.

Är det månne bilder från Kalevala som här omsatts i toner, är det personliga upplefvelser och självsstrider som återgifvas, eller sjunger han om sitt land, dess minnen och förhoppningar, dess sorg och dess brinnande frihetslängtan?

De unga finska tonsättarna hafva — såsom jag å annat ställe förut framhållit — starkare kanske än de flesta andra länders kompositörer i vår tid känt behofvet af att få och lyckan af att kunna gifva uttryck åt hvad som rör sig i deras inre, i det språk, som förstås öfverallt, där bildade människor finnas, det språk, som inga maktbud kunna förvanska eller förbjuda och som bär bud öfver hela världen om att deras folk lefver. Fyllda af sin uppgift hafva de gått att i toner väfva samman bilder och sagor ur sitt folks lif och att på grundvalen af de nationella myterna tolka dess strider, dess tålamod och dess förtröstan. Öfver lidandets och sorgens ram hafva de med manliga händer spännt sin väf, med urgamla melodier till inslag, af trådar som tvinnats hop af oro och bekymmer. Men de hafva gått till värfvet för sitt folks och sitt lands ära, och på den mörka bottnen skönjas öfverallt de blå och hvita färgerna, mellan hvilka oförstörbara ideal och ljusa förhoppningar skymta fram.

Det ligger nära att antaga, att det är Finlands nutida öden som gifvit upphof äfven till Sibelius' symfoni. Och man tycker sig höra, hur musiken i första allegrettot talar om lyckliga tider i den älskade hembygden, under det att andantet klagar i bitter sorg öfver onda hemsökelser. I den vilda scherzon ljuder förtviflan öfver det närvarande och pulserar den våldsamma oron för hvad som komma skall. Men scherzot leder omedelbart in i finalen, i breda drag — ehuru nu omgestaltadt eller omvändt — uppträder hufvudmotivet ur första satsen bådande andra tider, och det är ej heller förkrosselse eller undergång utan upprättelse och triumf som symfoniens slut förkunnar.

Fot. Karl Anderson, Kristiania.

CALLY MONRAD.

Järnefelts symfoniska dikt »Korsholm», förut uppförd härstädes vid finska orkesterns konserter under anförande af kapellmästaren Kajanus, är en välklingande, mycket populärt hållen tonsättning. Den målande skildringen med en dyster, balladartad inledning, med folkliga motiv och krigsskildringar afser att utgöra ett förhärligande af kristendomens införande i Finland. Som hufvudmotiv har kompositören användt en äldre hednisk melodi och ett mot densamma kontrasterande koralmotiv, nämligen »Vår Gud är oss en väldig borg». I krigslarmet förnimmas rytmerna från finska krigsmarscher. Jämte den symfoniska dikten uppfördes äfven sånger vid piano af Järnefelt, vackra, välgjorda sånger, hvilka, förträffligt ackompanjerade af tonsättaren, med berättigad framgång utfördes af hans maka.

Vid konserten ifråga medverkade såsom solist den ordinarie dirigenten herr Aulin, hvilken med vacker, om än ej stor, ton och vårdadt föredrag spelade Mozarts violinkonsert i A-dur. De inlagda stiltrogna kadenserna lära haft herr Aulin själf till upphofsman.

Herr Aulin har i ledningen af konsertföreningens konserter fortfarande utvecklat stor energi och varmt intresse. De rikhaltiga programmen hafva omfattat ett stort antal klassiska och moderna tonsättningar — däribland af båda slagen många för första gången uppförts härstädes — af Bach, Händel, Mozart, Beethoven, Brahms, Liszt, Wagner, Berlioz, Strauss, Elgar, Lange-Müller m. fl. Solistisk medverkan har lämnats af fru Gadelius, fröken Svärdström, fröken Märta Ohlson, herrar Forseil, Sjöberg, Stenhammar, Pegel och Aug. Lindberg (deklamation). Orkestern har äfven, om den ock ej ännu når upp till en första-rangs-ställning, ofta åstadkommit goda prestationer och torde haft sin bästa afton vid föreningens sista konsert. Den vid samma tillfälle spelade Bach-konserten utfördes för öfrigt på ett förträffligt sätt och med ypperligaste samspel af fröken Ohlson och herr Stenhammar.

Konsertföreningen och dess dirigent hafva äfven fortfarande gjort sig förtjänta af tacksamhet genom framförandet af svenska tonsättares verk, främst att nämna symfonier af Wilhelm Stenhammar och W. Peterson-Berger. Den anmärkningsvärda företeelsen af två inhemska symfonier har också af musikvännerna omfattats med mer än vanligt stort intresse, de båda tonsättarna hafva hyllats med varmt bifall.

Wilhelm Stenhammars symfoni n:r 1 i F-dur är skrifven för synnerligen stor orkesterbesättning, är betydande till omfånget och ganska komplicerad i den tematiska sammanväfnaden. Trots den stora apparat, med hvilken tonsättaren rör sig och trots det komplicerade arbetet, är symfonien af en välgörande enkelhet och klarhet; trots sin ansenliga längd, i minuter räknadt, verkar den ej lång, emedan tonsättaren förmår hålla intresset vid makt.

Symfoniens första sats föregås af en bredt anlagd inledning i »tempo molto tranquillo», i hvilken de romantiska valthornen uppträda först och, äfven sedan stråkarna komma till ordet, spela en framstående roll. Själfva allegrot i dansartad trefjärdedelstakt leder, trots framträdande kromatik, tankarna till Beethovens Eroica, och det är ej utan att äfven andra enstaka drag i verket erinra om denne symfoniens mästare. En coda, som i karaktär och bredd öfverensstämmer med och bildar en motvikt mot inledningen, afslutar — uttonande i pianissimo — den nobla första satsen.

Det följande andantet med romantisk karaktär, i svensk mollton, är allvarligt i stämningen, välklingande och afrundadt. Den tredje satsen har erhållit beteckningen »allegro amabile», en benämning som endast delvis torde kunna sägas vara träffande, då åtskilligt i denna scherzosats ter sig rätt kärft.

Finalen tyckes som öfverskrift kunna bära ett »per aspera ad astra». Ty dess upprörda början talar om stormiga strider, i förloppet ter sig musiken allt mera manligt segerviss, och till sist följer en stor apoteosartad coda med ljusskimmer och frid.

I symfonien framträda väl, jämte Wagnerartadt brusande och stormande partier, smärtfullt klagande accenter, sådana som man känner från Stenhammars »Tirfing». Det öfvervägande intrycket af verket — framförallt beträffande dess yttersatser — är dock det af ljus och klarhet med en imponerade tillsats af kraft.

Wilh. Peterson-Bergers symfoni har liksom Stenhammars hittills uppförts endast en gång. Då undertecknad icke hade tillfälle bevista någon repetition före uppförandet, må här gifvas endast några antydningar om ett första intryck, så mycket mera som åtskilligt i symfonien tedde sig mindre klart och det tillsvidare må lämnas därhän, huruvida detta berodde på kompositörens behandling eller på orkesterns utförande. Antagligen lär väl också arbetet inom en ej alltför lång framtid komma till förnyadt uppförande.

Symfonien bär titeln »Baneret», de olika satserna äro försedda med öfverskrifterna »När vi först drogo ut», »Mellan fejderna», »Vid hjältebåren» och »Mot nya vårar».

Första satsen präglas af en viss ungdomlig entusiasm och käckhet. Med ledning af öfverskriften, som ju också åsyftar att gifva åhörarnas tankegång en bestämd riktning, erhöll åtminstone undertecknad af första satsens jublande, fanfarartade motiv med böljande konturer verkligen en illusion af baner eller af en fladdrande fana. Polyfonien tyckes i allmänhet ej vara kompositörens starka sida; den i allegrot förekommande kontrapunktiska behandlingen föreföll också skäligen torr och gjord. Den glädtiga, idylliska stämningen »Mellan fejderna» har tagit sig uttryck i ett valsartadt motiv, där tonsättaren ej lyckats hålla sig fri från banaliteter. »Vid hjältebåren» är en sorgmarschartad målning, ej utan stämning och ej heller utan Wagneranklanger, men allför pretentiöst uttänjd. Sista satsen återupptager till dels förut använda motiv och skildrar rätt friskt ungdomsmodet och ungdomsförhoppningarna. Bristen på sinne för enhetlig stil framträder märkbart äfven här.

Hufvudstadens båda större körsällskap hafva att anteckna en betydande konstnärlig framgång med de af dem framförda större körverken, genom hvilkas uppförande allmänheten fått lära känna några synnerligen storslagna, fängslande och upplyftande tonsättningar. Sålunda har Musikföreningen under professor Nerudas ledning uppfört bland annat Berlioz' »Requiem» och Enrico Bossis »Höga visan» och Nya Filharmoniska sällskapet under kapellmästare Rungs anförande bragt, jämte andra verk, Elgars »Gerontius' dröm» till gehör.

Såväl Elgars som Bossis nämnda tonsättningar äro stämningsfulla och imponerande, Bossis »Höga visan», uppbyggd på trenne karaktäristiska ledmotiv, utmärkt af en nobel stil i förening med italiensk värme och storartad kontrapunktisk skicklighet, Elgars »Gerontius», måhända mera populär, rik på orkestrala stämningar och uttrycksfull deklamation. Båda tonsättarna stå på en helt modern botten och äro i full besittning af alla den nya tidens tekniska hjälpmedel. Båda hafva de också redan åstadkommit en äfven till omfånget betydande alstring samt redan vunnit stort anseende flerstädes i Europa, Elgar särskildt i sitt hemland varit föremål för storartad hyllning af sina landsmän, hvilka med skäl yfvas öfver att i honom äga en nationell tonsättare af rang.

Berlioz' »Requiem» tillhör visserligen en äldre tid men är så nytt och modernt som trots något annat verk. Dess originalitet och upphöjdhet, dess gigantiska anläggning och öfverväldigande klangverkningar komma nog för långa tider framåt att tillförsäkra det en framskjuten plats i musiklitteraturen och å konsertprogrammen, äfven om dess skilda delar äro af mycket olika konstnärligt värde.

Fot. J. Franke.

VALBORG SVÄRDSTRÖM.

Från Musikföreningens konserter äro att erinra om Berlioz' »La Captive», en komposition med sydländsk kolorit, orkestrerad med denne tonsättares öfverlägsna talang, och hvars sångstämma fru Dina Edling, vid synnerligen god röstdisposition, utförde, vidare om Heises körballad »Tornerose» och Mendelssohns »Den första Valborgsmässoaftonen». Heises tonsättning är ett klart och lättfattligt, fint och välklingande men något enformigt verk. Mendelssohns vida kraftfullare stycke förlorade något genom att omedelbart föregås af Heises i besläktad stil hållna komposition. Solopartierna i Bossis ofvannämnda kantat utfördes med framgång af fru Edling och herr Wallgren, i Heises af fröken Svärdstöm och herrar Sven Nyblom och Salomon Smith. Prinsessan Törnros hade i fröken Svärdström fått en representant, hvars röstcharme och poetiska föredrag gjorde henne till en sympatisk och synnerligen lämplig tolk af partiet.

Fot. H. Hamnqvist.

FRU HELLSTRÖM SOM TOSCA.

Filharmoniska sällskapets program upptog, jämte Elgars oratorium, Gades präktiga »Baldurs dröm» och Dvoraks »Spökbruden», båda förut gifna härstädes. Dvoraks körverk innehåller intressanta partier men därjämte också sådana som äro skäligen konventionella. Hans rutin, skicklighet och flytande uppfinning framträda tydligt äfven här men förmå ej att hålla intresset vid makt den omfångsrika kompostionen alltigenom.

Vid utförandet af »Gerontius' dröm» medverkade som solister fru Afzelius, herrar Nyblom och Sjöberg. Fru Afzelius utförde partiet med större värme än man är van att finna hos denna sångerska, stämman klingade förträffligt, herr Nyblom gjorde sig fördelaktigt bemärkt genom stor kraft och öfvertygelse i sitt deklamatoriska föredrag liksom genom utsökt tydlighet i uttalet, herr Sjöbergs basstämma gjorde god verkan, ehuru han ej lyckades åstadkomma det pianissimo, som här på flera ställen kräfdes. För »Spökbruden» och »Baldurs dröm» hade sällskapet i fru Hellström och herr Forsell lyckats förvärfva förträffligt röstbegåfvade solister.

Jämte de båda nämda körsällskapen har ett nybildadt sådant, »Ceciliakören», framträdt, under ledning af dir. Åkerberg, hvilket sällskap gjort till sin hufvuduppgift att, jämte framförandet af smärre nutida körverk, odla den äldre, rikhaltiga a capellalitteraturen. Utförandet vid sällskapets båda första konserter vittnade om en omsorgsfull instudering. Kören räknade också hörbarligen bland sig många vackra röster. För att fullt kunna bringa dessa gamla saker till verkan fordras emellertid, jämte ett ytterligt omsorgsfullt urval och lämpligaste sammanställning af tonsättningar, en kör sammansatt af idel utvalda röster och öfvade sångare samt med sinsemellan synnerligen väl afvägda stämmor. Som solister medverkade bland andra fruarna Monrad och Afzelius samt fröken Ebba Björkbom.

* * *

Kgl. teatern har som vanligt utvecklat en flitig verksamhet. De under säsongen framförda noviteterna hafva utgjorts af Tschaikowskys »Eugen Onegin», Lange-Müllers »Vikingablod» och Puccinis »Tosca».

Tschaikowskys »Eugen Onegin» lär i hans hemland åtnjuta en popularitet snarlik den som därstädes redan länge kommit Puschkins dikt med samma namn till del. Denna intima kännedom om dikten är också nästan en förutsättning för verkets framgång. Ty i operatexten finnes föga kvar af originalets poesi, och musikens beskaffenhet ensam kan knappast förklara den. Visserligen finnas där, såsom alltid hos Tschaikowsky, flytande och sångbara melodier, välgjorda partier och skicklig orkestrering, därtill inlagda ryska motiv, men å andra sidan åtskilligt vekligt och svulstigt, ett och annat som för vesterländska öron ter sig rent utaf banalt samt jämförelsevis litet af dramatisk kraft. En förtjänst är onekligen, att verket i musikaliskt hänseende stiger från den idylliska men något stillastående inledningsscenen till slutaktens plötsliga afsked. Till de mest lyckade delarna torde duellscenen, med sin fint tänkta canon, Tatjanas stora scen i första aktens andra tablå och hennes sista möte med Onegin vara att räkna.

Operan har gifvits med bifall, hvilket i rikt mått kommit innehafvarna af hufvudrollerna, fru Lindberg, herrar Ödmann, Forsell och Wallgren till del.

Lange-Müller är förut känd härstädes genom flera af sina orkester- och kammarmusikverk, körsaker och sånger. Äfven å scenen har han varit representerad. Hans sista verk »Vikingablod» har ökat sympatierna för hans nobla och älskvärda tonsättarskap utan att dock kunna öfvertyga om, att tonsättaren skulle äga några speciella anlag för åstadkommande af mera betydande musik för scenen. Visserligen förekomma några enstaka ställen af starkare dramatisk verkan, och i sjökonungens parti framträdde äfven kraftiga utbrott, i synnerhet då detsamma utfördes med en röstvolym och klangfullhet samt en liffullhet sådan som herr Forsell mäktade åstadkomma.

Men i sin helhet är operan något enformig och matt. Och ställen sådana som t. ex. hela första akten med sina välklingande körer och soli tyckas höra hemma snarare i konsertsalen än på scenen. Mest lyckade äro prinsessans lyriska partier. Rollens framställarinna, fröken Valborg Svärdström, som tycktes helt gå upp i sin uppgift, lyckades också gifva en illusorisk bild af sagoprinsessan, eterisk, svärmisk och jungfrulig, liksom hon, med sin skära röst och sitt varma, själfulla föredrag, gjorde all rättvisa åt tonsättarens intentioner. Textförfattarens behandling af ämnet saknade hvarken stämning eller kolorit men var något oklar, och den afsedda symboliken skulle näppeligen kunna förstås utan meddelade kommentarier.

Fot. J. C. Schaarwächter, Berlin.

MISS FARRAR SOM MARGARETHA I »FAUST».

Var »Vikingablod» något för tam, så var Puccinis »Tosca» desto krassare. Det tyckes emellertid som om publiken skulle hafva börjat ledsna på de bloddrypande veristiska dramerna. Ty trots ett förträffligt utförande har operan hittills upplefvat endast ett fåtal föreställningar. Och det kan dock ej nekas, att verket själft äger betydande förtjänster. Handlingen företer utveckling och spännande momenter. Musiken har utpräglad stil. Den är enhetligt italiensk och äfven alltigenom Puccinisk. Från »Bohème» känner man igen smaken för kvint- och kvartföljder och för den skarpa kromatiken. Orkestern är här, liksom i det förra arbetet, öfverlägset behandlad, välljudande och karakteristisk. Men musiken i »Tosca» är gedignare, bredare och kraftfullare än i »Bohème», tonsättaren står i det nya arbetet liksom på ett högre plan. Fru Hellström, herrar Nyblom och Forsell gjorde af sina uppgifter allt hvad begäras kan. I främsta rummet må fru Hellströms återgifvande af titelrollen framhållas. Apparitionen, understödd af smakfulla dräkter, var strålande, minspelet uttrycksfullt, hennes spel och föredrag så öfvertygande och varmt, hennes sång så välljudande, bred och kraftfull som väl knappast någonsin tillförene. Herr Nybloms Mario var liffull och passionerad, herr Forsells återgifvande af Scarpias parti vokalt glänsande, i framställningen karakteristiskt och konsekvent genomfördt.

Flera främmande artister hafva under säsongen utfört gästspel å kgl. teatern, såsom fruarne Ackté och Raunay, fröknarna Yvonne de Tréville och Geraldine Farrar, herrar Nával, Pollack, Menzinsky, Hagman och Bertram. Om några af de anförda må här med några ord erinras.

Fru Aino Ackté, föregången sedan flere år af stort rykte såsom betydande kraft vid stora operan i Paris, uppträdde inför i förväg utsålda hus såsom Margaretha, Julia, Elsa och Elisabeth. Hela hennes företeelse hade redan alla förutsättningar att intressera. Ett fagert ansikte med djupa, talande ögon, en gestalt ej blott ovanligt högrest utan äfven nobel och ståtlig, en värdighet, som åt en Elsas roll gaf något af medfödd furstlighet och inneboende höghet. Därtill en stor och vacker röst, en säker sångkonst och ett genomtänkt spel. Något mera charme i rösten, något mera värme i föredraget skulle fullkomnat hennes prestationer, hvilka emottogos med stort bifall.

Den franska sångerskan fru Jeanne Raunay utmärkte sig genom behaglig stämma och föredrag samt en fördelaktig uppenbarelse på scenen. Intonationen var dock rätt osäker, stämman mycket vibrerande, framställningen i sin helhet ej af anmärkningsvärdare betydelse.

Den tyske sångaren herr Theodor Bertram kan knappast sägas motsvara det rykte, som från hans hemland trängt hit. Han visade sig vara i besittning af en kraftfull, välklingande röst. Hans utförande af Don Juan gjordes i allmänhet lätt kåserande, hvilket har mycket för sig, hans Wotan var imponerande, vild i sin förtviflan, gripande i sin smärta men också ganska brutal och i spelet rätt kantig. Hans Don Juan hade emellertid alldeles för litet af ädling och verkade alltför mycket lägre samhällsklass. Spelet var alltför teatraliskt med ett öfvermått af gester och miner, uttalet synnerligen otillfredsställande. Det kunde knappast undvikas, att åhörarna i tankarna anställde jämförelse mellan herr Bertrams Don Juan och herr Forsells, och att de måste komma till det resultat, att gästens utförande i intet hänseende förmådde täfla med den svenske sångarens.

Operans sista gäst under säsongen var miss Geraldine Farrar, hvilken undertecknad hörde endast i Gounods »Faust». Den unga och vackra sångerskan ägde en stor, fyllig och sympatisk stämma, hennes framställning var genomtänkt och själfständig. En del nya drag i densamma föreföllo dock ej nog motiverade eller nog i öfverensstämmelse med innehållet och musiken. Entréen i första akten tycktes sålunda nästan omöjliggöra det för Faust att inleda ett samtal med henne. I andra akten sjöngs hela recitativet vid dörren till trädgården, där hon kvarstod, då orkestern stämde upp spinnrocksmotivet, hvilket gifvetvis bör ljuda först samtidigt med att spinnrocken sättes i gång. Likaså gaf under juvelarian sångerskan allt för mycket akt på huruvida någon skulle upptäcka henne, m. fl. dylika enskildheter. I det stora hela var framställningen liksom sången synnerligen tilltalande. Fröken Farrars gästspel rönte också en ovanlig framgång och sångerskan blef föremål för upprepad varm hyllning.

FRÅN STOCKHOLMS TEATRAR.

Af CARL G. LAURIN.

Med 6 bilder.

TYNGDPUNKTEN under den stockholmska vårsäsongen ligger i det danska gästspelet. Men härmed är ej sagdt, att en svensk teatervän behöfver känna sig missmodig öfver det som förekommit på våra talscener. Tvärtom, både Svenska och Dramatiska teatern ha under vårmånaderna haft mycken och välförtjänt framgång.

Det värdefullaste på landets konstnärligt taget främsta scen var Max Halbes »Floden». Denna teaters repertoar har på senaste tiden varit nästan utan undantag germansk, som jag tror mig veta med afsikt. En dylik inskränkning har åtminstone det goda med sig, att den tyska dramatiska litteraturen genomsökes noggrannare, och därigenom blir en större och välbehöflig omväxling regel. Förr hände det ibland faktiskt, att *alla* Stockholms teatrar under samma kväll hade franska program, och det var litet för starkt. Svenskarna kallas visserligen »nordens fransmän» och Kristianstad benämnes »lilla Paris», men i alla fall . . .

Max Halbe, förut känd genom ett våldsamt, ej alldeles lyckadt skådespel »Ungdom», har i »Floden» gjort något verkligen gripande. Det är ett modernt ödesdrama, där den mäktigt framvällande Weichseln blir det mystiska ödet. Ett öde, som endast böjer sig för den, som med klar tanke och strängt arbete genomför sin kamp. Halbe, som synbart påverkats af Ibsen, rör sig med en verksam, tanke- och känsloväckande symbolik och har liksom sin geniale lärare förmåga att se det stora äfven i vår tid. I det gamla nordtyska rummet med sin trätrappa utspelas dramats häftiga scener. Floden motsvarar torkvinden i »Vildanden» och sysselsätter, liksom denna, hela tiden åskådarens fantasi. Fru Renate — fröken Lundequist —, styckets enda unga dam, var gift med dammuppsyningsmannen Peter Doorn men älskas äfven af hans två bröder. Man hade en oroande förnimmelse af att, om det varit ett halft dussin raska gossar till i familjen, så hade den gamla trätrappan knakat ytterligare sex gånger, då de störtade ned för den och knäföllo för sin tjusande svägerska. Stilla och vänligt afvisade Renate de två, oroligt och ovänligt sin man, den brottslige Peter, spelad med kraft af herr Emil Hillberg. Den bedragne, öfverspände Jakob återgafs på ett förtjänstfullt sätt af herr Gösta Hillberg. Hans nervösa uppbrusning, hans lidelse, än svartsjukt hotfull, än nästan krypande i sin tillbedjan, var ett aktningsvärdt stycke skådespelarkonst, och den scenen, då han och Ulrichs, herr Riego, samtala, var äfven, tack vare den sistnämndes gedigna konst, ett litet mästerverk. Henrik, herr Klintberg, hade kanske för mycket af »strammer und schneidiger Kerl» och borde ha varit mer lyrisk. Han var emellertid en skicklig flodingenjör, och det blef helt säkert fridfullare och bättre på den gamla herrgården, sedan Weichseln-ödet, som ej alltid är så blindt som man säger, uppslukat Peter och Jakob i sina böljor och Renate gift sig med Henrik. Skådespelet är fritt från hvarje sentimentalt pjoller och verkar sundt och starkt.

Öfverflödande af en kvalmig brackmoral var däremot Blumenthal & Kadelburgs fars »Fripassageraren» på samma teater. Om man i de franska farserna blir ledsen åt schablonartad osedlighet, åt »dette med kjönnene», som norrmännen så frankt säga, af bigami och trigami samt äldre och yngre herrar, hvilka i randiga kalsonger med matematisk osviklighet taga fel på sängkammardörrar, så är den tyska farsen åter nedslående genom sin ytliga pjåskmoral. Teatern ger alltid lifvet i stark förkortning, i kraftig koncentrering, och i rampens starka belysning upptäcker man mycket, som ej förut observerats i lifvets vimmel. Liksom en bräkande eller grötig dialekt, som på en predikstol eller från en kateder är måttligt obehaglig, på scenen blir till ett outhärdligt missljud, så uppstämma de små konventionella grodor, som oskadliga hoppa omkring i ett vanligt samtal, på scenen en kväkande kakofoni. Men en pjes som »Fripassageraren» kan äfven den ha sitt intresse. Genom sättet hvarpå den är hopkokad visar den, hvad det är för art af tarflighet författaren tilltror sin publik. Det kan ju också vara roligt att veta, hvad för sorts medeltalsdumheter som pratas af en så ofantligt stor publik som den tyska. Till godt spel gaf pjesen ej anledning. Tack vare sin frodiga inre och yttre naturell var herr Bæckström en idealisk tysk bracka. Bland fånigheterna förtjänar framhållas det äkta paret, som skall skiljas och nu af en händelse sammanföres på »Victoria Luises» Nordlandsfärd och lära älska hvarandra på nytt men, då de ej veta om skilsmässan ännu är afkunnad i Berlin, måste hålla sig litet på sin vakt mot hvarandra för att undgå, man kan ej säga äktenskapsbrottet, men osedlighet utom äktenskapet. Parodien är omedveten. Detta joller för fullvuxna var alldeles utmärkt iscensatt. Båtinteriören förtjänar de amplaste loford. Just så ter sig en af dessa tyska modellturistfartyg med sin blandning af grosshandlarelegans och Jugendstil.

Ett i hög grad intresseväckande spel hade åter »Etatsrådets stiftelse» af dansken Edgar Höyer, förut känd genom sin mera roliga än litterära »Familjen Jensen».

I godt och ondt är »Etatsrådets stiftelse» en åttiotals-pjes. Den är dessutom rolig, hvilket man kunde ana, då den var dansk. Tesen, den ständiga kampen mellan den gamla och den nya generationen, är litet ytligt behandlad, och på ett ställe blir man till och med allvarligt nedslagen, då den unge fästmannen vid *utgåendet* från fästmöns hem pålassas ett helt tjog tunga paket, hvilka symboliskt och klumpigt antyda, att han redan snärjes af familjeomsorger. Man kände sig söder om Eiderfloden, då man såg detta, så kärntyskt verkade denna nätta dumhet. Spelet var öfver hela linjen bra. Herr Riegos torra ämbetsmannatyp tog kanske priset, och alldeles dråplig var scenen, då den unge läkaren, spelad med välfunnen dansk mask af herr Fröberg, upptäcker, att den bostad på stiftelsen, som testatorn lofvat åt styrelsemedlemmarna, i deras fantasi — helt mänskligt för resten — tagit form af tre villor med trädgårdsområde på den bästa tomten. Vid detta tillfälle spelade herr Bruno en gammal darrande, försupen vaktmästare alldeles utmärkt; han grät af rörelse öfver sin egen hederlighet, och framläggandet af protokollet fick en prägel af mödosamt dagsverke. Fru Sandell spelade bra men litet för understruket en flicka i slynåldern, af den typ med hvilken fru Hartman för femton år sedan gladde våra hjärtan. Men hvarför i all världen var herr Johansson kostymerad till slusk? När man har en svärfar, som reglerar affärerna, har man väl skräddarkredit till och med i det ekonomiskt försiktiga Köpenhamn. Och dessutom blef man ond på honom för att han ej märkte sin näpna fru. Fröken Margit Torsell var helt enkelt oemotståndlig med sitt välvisa sladder, sitt kvinnliga och oförtrutna bortförklarande af sin idiotiske mans missgrepp. Hennes syster, doktorns fästmö — som äfven i privatlifvet är syster —, misslyckades helt naturligt i att göra sig frånstötande. Moraliskt var man öfvertygad, att doktorn gjorde rätt, då han sprang ifrån henne, men inom sig trodde man, att han skulle springa i motsatt riktning.

Under våren har Dramatiska teatern försvarat sitt gamla anseende som tolkare af franskt modernt drama på ett så utmärkt sätt, att det knappast lämnar rum för några anmärkningar. Först gafs Capus' och Arènes stora succès »Motståndaren», hvilken under namn af »L'Adversaire» i oktober förra året spelades för första gången på Renaissance-teatern i Paris. Guitry och Marthe Brandès innehade hufvudrollerna, och särskildt den senare, med sin djupa stämma, sina smidiga rörelser och sitt egendomligt fängslande ansikte, förlänade Marianne Darlays gestalt en trovärdig förföriskhet och gaf åt lidelsen tonfall, som kom den mest blaserade att studsa. I alla fall stod sig — om jag undantar den kvinnliga hufvudrollen — Dramatiska teatern ganska godt vid jämförelsen. En utmärkt regie, en, trots allt smaklöst billighetskram i möbelväg, dock parisisk färg öfver utstyrseln måste, då man betänker de små penningemedlen, ge anledning till en mention honorable åt regissören. Pjesen, som gjorde kolossal lycka i Paris och berömdes af en nästan unison tidningskör, förefaller ganska tam och ger egentligen en redig och som jag tror sanningsenlig framställning, huru man i parisiska, förmögna och bildade kretsar skall bära sig taktfullt åt före, under och efter äktenskapsbrottet. Herr Fredrikson hade en mycket stor framgång som Maurice Darlay, och med rätta, ty det torde vara synnerligen sällsynt, att en man mellan 70 och 80 kan röra någon annan än sig själf med sin kärlek. Han hade några anfall af äkta ångest, och det kan sättas ifråga, om han icke på flere ställen nådde sin lysande franske föregångare i rollen.

»Skyltdockan» har man haft tillfälle att se under denna säsong både med svensk och dansk uppsättning. Pjesen är konstruerad och ändå i många fall mera sann än de flesta andra franska dramer. Curel, författaren, är Ibsenbeundrare och tyckes ej utan framgång läst sin Anatole France. Dramatiska teaterns framförande af denna pjes var — det måste sägas äfven med risk att förefalla ohöflig — rent af förvånande. Jag påminner mig aldrig utom Frankrike ha sett en modern fransk pjes så alltigenom stilfullt spelad. Detta hjärtlösa krig mellan de två kvinnorna om den unge Henri de Renneval, som i sin obetydlighet och brist på initiativ liknar Korea, fortsättes under ihärdig grymhet, ända tills Hélène med ett halfkväft skrik af smärta sjunker ihop och förklarar sig besegrad. Françoise — fru Bosse spelade med förvånande brio och ypperlig stilkänsla, först framställande en ung flicka med äkta fransk mask, sedan en pikant ung fru. Det senare med lika stor framgång. Klart och distinkt uttalade hon sina elakheter, hon var oöfverträfflig i torrhet och sälta, i triumferande elakhet, och med hvilken precision och volubilitet kastade hon ej fram sina sexuella teorier! Hélène — fröken Borgström var nästan rörande i sin strid för att få behålla den tarflige älskaren. Man hörde på rösten, att hon var trött intill döden, och efter en hård kamp måste hon sträcka vapen för ungdomen. Hennes man — herr Örtengren, hade en sorts Renanmask och säger några af pjesens bästa och beskaste sanningar. Igenom hela skådespelet går ett drag af latinsk grymhet och kyla, som ej saknar sitt folkpsykologiska intresse.

Tämligen misslyckad var åter den med stor framgång gifva farsen »Luttie» af Pierre Weber. Låt vara att både herr Lundberg och i synnerhet herr Eliason gjorde ett par förträffliga farstyper och att fröken Olga Andersson med relativ framgång försökte vara lättsinnig och dessutom såg riktigt bra ut i sina märkvärdigt nog smakfulla toaletter, men man blef utledsen på allt detta iskalla flinande, på all denna clownartade s. k. kärlek. I Paris, där stycket under namn af »Loute» gafs på Théâtre des Nouveautés, föreföll det lika intetsägande, trots den temperamentfulla Mlle Cassives goda spel i hufvudrollen.

* * *

För den, som är glad åt hvarje närmande mellan de tre nordiska rikena och som hoppas på en allt innerligare förbindelse mellan svensk, norsk och dansk odling, var det danska gästspelet i juni en i hög grad glädjande tilldragelse. Vid hvilken konstnjutning kan man mera än inom den dramatiska få »vara tillsammans»? Personer, i hvilka folkets egendomlighet så att säga medvetet utvecklats, som man vet vara uppburna, i detta fall också »fremelskede» i sitt hemland, visa sig under en följd af kvällar för några tusen af det andra landets mest intresserade människor och tolka sitt hemlands sätt att vara och känna.

Om också den danska arkipelagen, där den vackraste flagga i världen vajar på de blå sunden mellan de bokträdsklädda öarna, ej har frambringat så många stora namn som den grekiska, i ett äro de dock lika — i kulturintresse. Ingen kan resa till Danmark utan att bli slagen af den odling i detta vackra ords alla bemärkelser, som finnes i det andligt och materiellt så rika landet. En icke dansk har kanske i vissa fall ett ännu gynnsammare intryck af denna kultur än dess frambringare, ty Danmark har också den likheten med Hellas, att ett kraftigt partisinne skymmer helhetsuppfattningen i politik, i litteratur, i konst och förmodligen också i mejeri. Det är nog ej bara ytlighet, om man utom Danmark har ett öppet öga och ett varmt hjärta för både Brandes-vänner och Brandes-hatare, för Bing og Grœndahl och den konglige Porcellænfabrik, för Sören Kirkegaard och Charlotte Wiehe, för Gamle Carlsberg och Tuborg, för Dagmarteatret och det »Det Konglige».

Alla dessa ypperligheter kunna vi tycka om på en gång. För oss ljuder ej i detta fall det hemska Enten-Eller.

När den kungliga danska teatern den 1 juni började sitt gästspel i operans salong, var den svenska publiken på förhand ytterst sympatiskt stämd. Vi ha under de sista åren här i Sverige börjat känna ett verkligt behof af att få vara skandinaviska på kulturområdet och att af hjärtat få glädja oss åt den norska och danska odling, som dock är mera i släkt med oss och vårt än med det öfriga Europa. Småsinnad, egenkär chauvinism är så pass sällsynt här i landet, att vi kunna bestå att få helt beundra någon utom våra gränser utan att därför kallas fosterlandsförrädare.

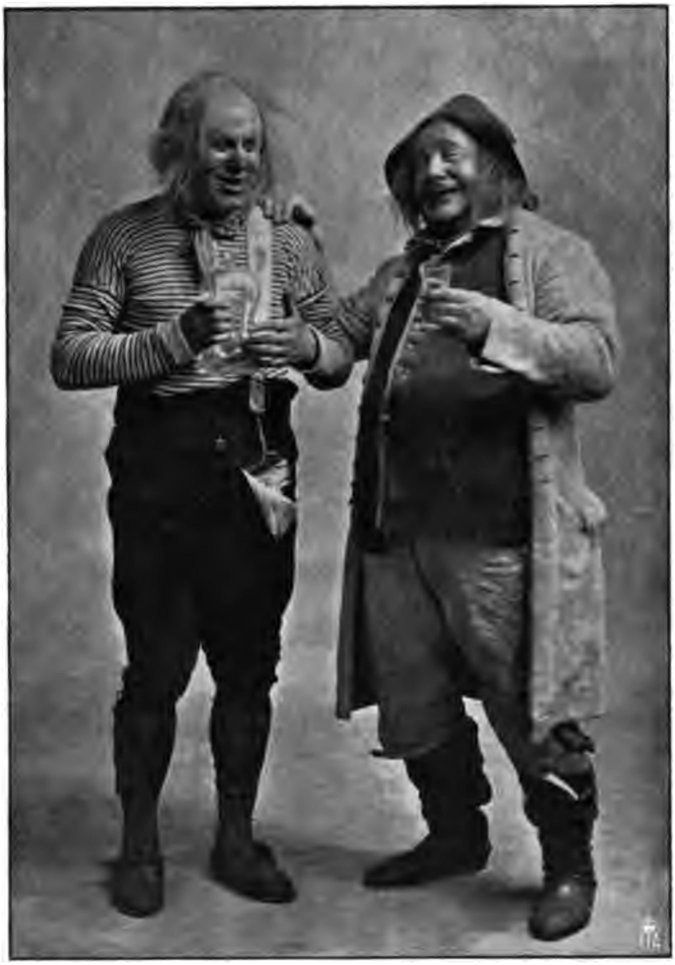

Fot. G. Lindström, København.

HERRAR OLAF POULSEN OCH H. HOFMAN SOM JEPPE OCH JACOB I »JEPPE PAA BJERGET».

Det var den sunda, pietetsfullt vårdade traditionen, lyckan att äga en gammal nationell repertoar, som gjorde oss mest afundsjuka. Vi äga själfva goda, ja framstående skådespelare men ingen gammal och nästan ingen ny dramatisk litteratur. Danskarna åter ha, jämförda med norrmännen, ganska klena moderna skådespel men dock så pass många bra, att en kunglig teater har råd med den lyxen att spela den sämre hälften. Så god råd har ej vår kungliga teater, den måste spela de få bra. Detta om det moderna. I Holberg, som måste *ses* och ses gifven af den kungliga danska teatern, har Danmark en ovärderlig skatt. En viss tradition tyckes vara nödvändig för god scenisk konst.

»Jeppe paa Bjerget», af ålder känd och älskad i Sverige, där under årens lopp ej mindre än 60 upplagor af detta skådespel utkommit på tryck, öppnade gästspelet. Det etthundraåttiotvååriga stycket hör till de ytterligt få klassiska komedier, som fortfarande äro verkligt roliga. Tiden är eljes mycket omild mot kvickheter. Här i Sverige torde man, då pjesen förut gafs, mest gladt sig åt det myckna supandet och pryglandet, slutligen åt de många verkliga roligheterna, och i de yttersta af dessa dagar blef det rörande hos den misshandlade mannen ett värde hos skådespelet, som Baron Holberg väl skulle varit den förste att häpna öfver. Han sammanfattar sin ståndpunkt i slutorden (kanske nu för tiden vemodigt upprepade af motståndarna till den mäktiga danska vänstern).

Vi derfor Övrighed fra Ploven mer ej tage;
Gör Bonde til Regent som udi fordum Dage,
Thi gamle Griller, hvis man fulgte derudi,
hvert Herredom maaske faldt hen i Tyranni.

Jeppe var en mönsterföreställning i många afseenden. Uppsättningen och möbleringen, som eljes under dessa föreställningar i ömklig tarflighet öfverträffade det mesta jag sett, och som var lånad från Stockholms teatrar, var undantagsvis i denna pjes skaplig. Då detta är sagdt, återstår blott att konstatera förträffligheter. Äfven den minsta biroll — Ridefogden med sin mask af hårdhet och grymhet, Eriks krypande slyngelaktighet — allt var stilfullt och inarbetadt i helheten. Sällan får man på teatern se något så hemskt gripande som scenen mellan Jeppe och Jacob. Olaf Poulsen och Hofman stodo fullt värdiga mot hvarandra. Jeppe trampande och vaggande som en gammal björn med ring i näsan, gående krokbent, som redan den berömde Lindgreen plägade, hvilken 1805 uppträdde i rollen, och Jacob, den ur galgen tyvärr nedskurne, socknens fördärfvare, tärd af sjukdom och blek af laster. — I sängkammaren hade man önskat en ståtlig barocksäng med gyllene amoriner, i basun förkunnande den älskog och de drömmar, som doldes bakom den fjäderbuskprydda sänghimmeln, men som det var speladt glömde man snart allt annat, hvilket *ej* bevisar, att en stiltrogen uppsättning är likgiltig. Olaf Poulsen, den mest betydande komiker jag sett, gjorde ett under af fullödig Jeppe. Hans rasande spritbegär, hans feghet och kanske främst hans uppvaknande till maktkänslor, då ögonen spelade som på en ilsken fargalt, eller då hans tröga hjärna började fatta sammanhanget mellan hans klunkande och trumpeternas skålfanfarer, allt var förstarangskonst, och om han först då hans ögon omtöcknades af dödsfruktan blir rörande, då han säger sitt farväl till sin svarta katt och till dottern Marthe, »hans Öjesten», och tackar »Stude, Faar og Svin» för »godt Kompagni», så förefaller mig just denna Olaf Poulsens uppfattning vara mest öfverensstämmande med textens mening. Det knöliga och djuriska hos Jeppe bör vara öfvervägande och det rörande endast då och då skymta fram.

Som en frisk fläkt från ängens klöfver kom Ridefogdens hustru, fru Neiiendam, storskrattande in på scenen i sin trefliga danska bonddräkt. Här fick man göra en kort men desto mer angenäm bekantskap med en skådespelerska, som utom sin betydande konst sitter inne med eller rättare frikostigt utdelar en kärnsund vitalitet.

»Erasmus Montanus» blef en svår medtäflare till Jeppe. Äfven här glänste Olaf Poulsen i Per Degns roll. Detta är topppunkten af komik, och man förstår, då man ser hans rödblåa ansikte, denna saftiga rödbeta med sin tupptupé och sin lärdomshögfärd, att äfven det rent komiska kan vara något verkligt betydelsefullt. Vill någon se den absoluta belåtenheten här på jorden, kan man hänvisa till Per Degn, då han af gubben Berg blir bjuden på två supar. Efter den andra befinner sig klockarens organism i fullständig jämvikt, och detta anger Poulsen genom att först med handen vidröra ryggtaflan och sedan lätt trumma sig på det utspända bröstet, liksom för att konstatera sin njutande kroppslighets volym. Da han håller på med tilltugget, kommer det från hans tacksamhets och lärdoms höjder: bröd heter på latin Panis; fint bröd Panis finis. Denna lilla obetydliga scen växte, tack vare Olaf Poulsens snille, ut till något oförgätligt. Herr Neiiendam var en alldeles förträfflig Erasmus. Öfverhufvud lider figuren af en viss oklarhet, och Holberg gör åskådaren ännu osäkrare genom den obehagliga slutakten. Erasmus *har* rätt men *får* orätt; detta är tragik, hur löjlig Erasmus än är. Briljant spelades, hur häpnad, förargelse och löje blandades i hans lärda hufvud, då klockarens gallimatias och sammelsurium tages som allvarliga motskäl af den okunniga publik, som Erasmus tänkte så lätt förvåna. Stycket lider som sagdt af en viss oklarhet, i det att Holberg å ena sidan skämtar med den klassiska halfbildningen, den löjligaste och intill senare tider vanligaste af all halfbildning, och å andra sidan låter Erasmus försvara sanningen mot vidskepelsen och bli lika skamfilad för den »ogudaktiga» satsen att jorden är rund

Fot. G. Lindström, København.

JONNA NEIIENDAM.

Fot. G. Lindström, København.

HERR OLAF POULSEN SOM PER DEGN I »ERASMUS MONTANUS».

som en nuvarande bondestudent skulle bli tilltygad af präst, klockare och föräldrar, om han hölle på t. ex. utvecklingsläran. Alla utan undantag voro idealiska i sina roller. Allt blef till en tidsbild, både roande och ofantligt lärorik. Fadern, herr Knudsen, och modern, fru Walleen, gjorde af sina små roller något mycket värdefullt. Den kända rörande sortien hand i hand fick en vacker enkelhet, och herr Poul Nielsen var som Erasmus' bror frisk och naturlig — naturliga bönder är man ej bortskämd med på någon teater.

Bland det klokaste, som den lärde Holberg företagit sig, är utan tvifvel förkortandet af »Mester Gert Westphaler» till en enaktare i stället för helaftonstycke, ty eljest hade denna pjes, »et artigt og fornöyeligt Skuespil» efter hvad affischen af d. 22 april 1722 upplyser, tråkat ut oss snabbare och grundligare än de, hvilka den kvällen gäspade »i theatro paa det sedvanlige Sted i Grönnegaden». Det var också tack vare fru Sindings friska Pernille och i främsta rummet genom Olaf Poulsens glänsande Henrich som »Henrich og Pernille» blef njutbar. Han var betjänten i sin obehagligaste form, le larbin, som fransmannen föraktfullt och oöfversättligt säger, fräck och krypande, ett jäsämne i familjen och enligt Michelets intressanta utläggning äfven i samhället. Att af denna schablonaktiga, till leda omtuggade situationskomik, fullkomligt omöjlig i verkligheten och endast tåld i skyddet af ett stort namn, göra något roligt var en triumf för herr Olaf Poulsens frodiga och djupsinniga komik. Han gnällde och skällde, han pöste och han föll ihop med samma beundransvärda brio. Af den snåla skvallerkäringen Magdelone hade fru Neiiendam skapat ett fult, kraxande skrälle, som gjorde en visserligen mycket glad men också något häpen öfver hvart alla de behagligheter tagit vägen, som man nyss beundrat hos Ridefogdens hustru och hos den märkvärdigt nog icke omgifta enkan Frosine i »Den Gjerrige», där fru Neiiendam, fullmogen och varm som ett bourgognevin, var en präktig motsats till den askgråe, skelettmagre Harpagon-Mantzius. Det skall vara en grundlig last för att bli njutbar i denna abstrakta form. Girigheten blef det emellertid genom herr Mantzius' och Molières förenade ansträngningar. D:r Mantzius har den själens vighet, som endast en djupare bildning kan skänka. Hans lärdom har gått i blodet och blifvit till bildning, därför skänker hans konst också åskådaren en behaglig säkerhetskänsla; hans takt, hans rörelsers måttfullhet, allt ger hans spel den förfining, som skiljer sig lika mycket från lärdt pedanteri som från obildadt på måfåspel. Hvilken torrhet ligger ej i denna franska klassiska komedi. Med få undantag — såsom Agnes i »Fruntimmersskolan» — äro de unga flickorna så luftiga och intiga, att man knappast ser dem. Kanske är det dessa flicktyper som fördärfvat den unga franska flickan i litteraturen till denna dag? Och dock är en pjes som »Den Gjerrige» naturligtvis i högsta grad intresseväckande som tidsbild, visande ej alls hur det var, men väl huru man tänkte under 1600-talets senare hälft. Spelad af en Harpagon, som får oss att sörja med honom öfver penningeskrinets förlust, och med Mester Jacques utförd af Poulsen, blir föreställningen en fest för teatervännen.

År 1844 skref Hostrup vaudeville-komedien »Gjenboerne», och samma år aflade han teologisk ämbetsexamen. Det är således nu sextio år sedan dessa tider, då teologiska studenter hoppade upp på stolar och sjöngo kupletter om flickmunnar, tyrannhat och punschbålar samt först och sist om en students obegripeligt höga ställning i samhället. Våra älskvärda Gjenboer, danskarna, ha fått en af sina många sidor förkroppsligad i detta vaudeville-väsende. En doft af danskt »lune», af gammaldags borgerlig stilfullhet låg öfver detta barnsliga stycke, som i alla fall — om den kulturhistoriska synpunkten frånses — är lika litterärt värdelöst för icke-danskar som J. L. Heibergs »De danske i Paris» eller »De Uadskillelige». Danskar kunna ju pietetsfullt tro, att dessa gamla klenoder äro äkta och dyrbara, de äro det också, så länge de finnas hemma i familjen. Skola de värderas af någon opartisk juvelerare i Norge eller Sverige, så kommer han kanske att tala om färgade glasbitar och vara ungefär lika omild, som en dansk med rätta är mot Konjander och Herr Dardanell. Af denna kulturhistoriska bagatell från 1840-talet gjorde emellertid Olaf Poulsen, fru Neiiendam, d:r Mantzius och äfven herr Liebman något rörande och i hög grad roande.

Utom Judic har jag ej hört på en teater ett så äkta skratt som Olaf Poulsens von Buddinge, den dekisartade underofficeren med löjtnants afsked. Han vrålade, hickade och tjöt af de väldigaste skrattparoxysmer, som tycktes komma direkt ur ett stort, barnsligt hjärta. Fru Neiiendam var den sötaste kopparslagarhustru och sjöng och pratade med den raraste dumhet. — Ett ord om de små dufvorna Amelie och Rikke. Hvarför svällde ej deras kjolar klockformigt? Var god och slå upp en modjournal för 1844! Det tyckes vara omöjligt att få skådespelerskor att använda styfkjortel i någon form. Hur kan en regissör tillåta fru Hennings att gå utan styfkjortel i »Henrich og Pernille» och låta Pernille, som till på köpet enligt Holberg har lånat sin frökendräkt af sin härskarinna, hafva en dylik? År 1724, då detta stycke först uppfördes, hade alla damer styfkjortel.

Fot. Juncker Jensen. Köbenhavn.

D:R KARL MANTZIUS.

»Hjælpen» af P. A. Rosenberg blef det första moderna skådespelet. Det hade varit roligare att fått se en af Edvard Brandes' utmärkta pjeser. Innehållet är svagt och pinsamt osannolikt, — kompromissande åt alla sidor. Pjesen är kort sagdt ungefär lika bra som en modern svensk eller engelsk komedi. Spelet hade åter stora förtjänster. Hela aftonen njöt man af borgararistokraten, gamle geheime-etatsrådet Bagge, åt hvilken herr Mantzius gaf hela sin grundliga konst. Hjältens svåra och oklara roll spelades sympatiskt af herr Neiiendam, och fröken Clara Rasmussen, hvilken man tyvärr ej fick se mer än i denna enda roll, var i älsklighet och intensitet, i blyghet och lidelse helt och hållet ung flicka. Är detta skådespeleri, lyckönskar jag det konglige Theater, är det bara natur, gratuleras hennes blifvande man. Fru Hennings* såg i denna pjes ovanligt ungdomlig ut, men hennes hyper-nervösa spel och ofta rent af störande primadonne-

---

* Porträtt af Fru Betty Hennings hafva förekommit i Ord och Bild årg. VII sid. 541, 542, 543, 544; årg. XII sid. 222. *Red.*

Fot. Peter Elfelt, København.

CLARA RASMUSSEN.

fasoner gjorde mången, som beundrat hennes oöfverträffliga framställning af fina gamla gummor, nedslagen. Det är tråkigt att nödgas slå af på sin beundran. Åldern kan hos en mycket stor skådespelerska ursäktas — ibland —, men ett hysteriskt spelsätt gör äfven den välvilligaste åskådare till slut missnöjd. Dock måste rättvist erkännas, att den högt begåfvade, tekniskt skickliga skådespelerskan äfven under detta gästspel hade ett par ypperligt utförda roller. En af dessa blef gamla fröken Urania Rabe, där den åldrade rösten, som verkar så skärande pinsam i de yngre rollerna, blef ett plus. Skådespelet »Det gamle Hjem» var eljest det svagaste af de två Esmann-pjeserna, men räddades, utom af fru Hennings, som här också hade hittat på ett nytt mycket verkningsfullt, briljant genomfördt sätt att röra sig, af herr Mantzius' fina gubbroll och af Olaf Poulsen med sin roliga replik »det rummer mere», typisk för hans världsfamnande komik. I denna pjes var dock den gedigne skådespelaren herr Jerndorff aftonens hjälte. Det var en detaljrik men till full enhet genomarbetad prestation. Theodor Rabe var en halfgammal ungkarl, bortpjollrad och svag, olycklig öfver att alltid ha hållits på sidan af allt af sin viljestarka syster Urania. Hans fjantighet och hjälplöshet fick af denne ovanligt intelligente skådespelare en tolkning, som man sent glömmer. Af större värde än denna famlande pjes, som söker ställa allt tillfreds och ej vågar dra ut en enda konflikt i dess konsekvenser är »Den kjære Familie», som till sin inre läggning visserligen är af samma beskedliga art, men som i alla fall är ojämförligt mycket roligare. Innehållet är kändt från den tid, då Dramatiska teatern med framgång uppförde skådespelet. Det är mycket sällan man får se ett galleri af så förstklassiga salongstyper, så samhöriga och dock så olika, talande och rörande sig med ett sinne för nyanser, som gjorde deras enklaste konversationer och grupperingar till en verklig fest för öra och öga. Olaf Poulsens trygga bonhommie var lyckad, det var samvetsfriden efter väl betaladt arbete. Många ville in i »den kjære Familie», men nu återstod blott en dotter att placera. En af dessa épouseurer, grefve Maagenhjelm, en korrekt herre, som tyvärr hade pomada också inuti hufvudet, spelades utmärkt af herr Neiiendam, som funnit en lyckad typ för den högtidliga tomheten. Hans medtäflare, en nosig judisk affärsman, som med hela sin begåfvade ras energi sökte moderera sin obehaglighet, framställdes af herr Hofman på ett sätt öfver allt beröm. Ett skratt, som öfvergick i en harkling, en råhet, som slog ut i full blomma vid första lägliga tillfälle, allt var taget på kornet, och dock utan att tränga sig fram på de andras bekostnad. Detta fel begick däremot fru Hennings, om också något mindre stötande här än i »Hjælpen». Fru Emma Thomsen hade den unga flickans mycket obetydliga roll. Jag hade hört berättas att hon *bara* skulle vara vacker, men hon gaf äfven en inre charme åt den lilla gråtande miljonärsflickan, som redan förut hade rört ens hjärta genom sina vackra axlar och sin skulpturalt härliga rygg, påminnande om en Chaplain-medalj. Också ingrep det i Köpenhamn populäraste af alla vapenslag, den danska marinen, och fick henne glad igen.

En af de många roliga sakerna med dessa danska skådespelare var deras förmåga att maskera sig. Harpagon — baron af Lejonstam, hvilken latitud! Och ändå kunde Mantzius förkroppsliga dem bägge. Programmet — intressant också därigenom att dess pris och anordning gaf oss en inblick i sättet för den danska nationalförmögenhetens tillkomst — upplyste, att Claes friherre af Lejonstam spelades af herr Mantzius. Jag gissade ganska lätt till att man menade friherre Claes af Lejonstam, men trodde verkligen ej, att den sympatiske danske doktorn kunde så förträffligt återge en svensk baron. Esmanns och Mantzius' förenade kvickheter gjorde här något både älskvärdt och lustigt, och det briljanta framförandet af valsvisan, som så kraftigt satiriserar en nyans af svensk sentimentalitet och laisser aller, väckte rättmätigt bifall. En enda anmärkning. Borde ej på en teater, där all instudering söker att få fulländningens prägel, den svenska texten genomgås med någon svensk, så att man slapp sådana saker som »många pengar» i stället för mycket pengar o. s. v.? Eller äro danskarna liksom fransmännen af den åsikten, att man aldrig bör ha ett utländskt citat riktigt rätt? Deras höga nationella odling skulle göra dem berättigade till denna lilla löjlighet.

»Figurantinden» var den minst lyckade föreställningen. Man kan ej efter detta enda exempel säga, att danskarna ej lämpa sig för modern fransk komedi, men man måste beklaga, att den sista aftonens program upptog en pjes så ofördelaktig för fru Hennings. Hennes framställning af Françoise var tålamodspröfvande för åskådaren. Vissa repliker läto som hån, då t. ex. den gamle de Monneville säger om sin hustru Hélène, att hon har inga andra företräden än anciennetetens framför Françoise, och man ögonblicket efter ser Hélène — fru Emma Thomsen —, litet för lidelsefri, det är sant, men bedårande vacker och fraîche, stå gent emot Françoise, en åldrad kvinna med en sådans röst och ansikte. Då tror man, att någon intrig förmått henne att lära sig rollen, som eljest, lyckligtvis för Köpenhamnarna, spelas af den förtjusande fru Bloch, hvilken vi hoppas snart kommer hit. Men det var ej åldern endast, det var ett till vanvett oroligt och nervöst spelsätt som var hufvudfelet. Här förstörde hon sista aftonen med tillhjälp af herr Liebman, maskerad till någon sorts anglosaxisk apa med Chamberlainstyp och omöjlig både som älskare och fransk utrikesminister. Herr Mantzius, märkvärdigt nog med den blide Topelius' mask, sade sina giftigheter med stor konst. Ytterst smakfullt klädd i en helhvit drägt, som lät den sköna gestalten komma till sin rätt, och med rörelser af den mest parisiska auktoritet och grace, spelade den vackra fru Thomsen, måhända litet för lamt, den passionerade rollen. Idéen med örhängena var helt visst ett till Hélène de Monnevilles person passande drag och ger henne ett litet stänk af grande cocotte, som ej skadar totalbilden.

Slutligen några ord om enaktarna. Två af dem hörde till det mer konstnärliga af modernt danskt som förekom. — Holland och Danmark erbjuda många likheter. I den holländska konsten, liksom i den danska konsten och litteraturen, intager den gamla gumman en bemärkt plats, ofta behandlad med lätt humor, men ännu oftare med rörd vördnad. Rembrandt, Hals, Nicolas Maes, Hammershöi, H. C. Andersen, Sven Lange, Herman Bang, Esmann äro olikartade, det är sant, men dock fördjupa sig alla dessa med intresse i den gamla kvinnans själslif. En hög realistisk och förfinad kultur är förutsättningen för dessa gummskildringar.

Axel E. Betzonichs »Guldkareten» är ett verkligt konstverk, en lifsbild med djupt innehåll. Här spelar fru Hennings med stor konst, den rikaste teknik och, hvad mer är, med till hjärtat gående innerlighet den gamla enkefru Lyders, och författaren har sörjt för att hon också har förträffliga saker att säga. Det hvilar ibland en underbar stämning öfver det torftiga rummet, som på en tafla af Vilhelm Hammershöi. Herr Neiiendam med sin mångskiftande men alltid lika gedigna konst spelade eldaren William Bech, den råa verkligheten, som bryter in i fru Lyders' stilla drömrike och, själf gripen af en instinktlik vördnad, drar sig för att säga den gamla hela san-

Fot. G. Lindström, København.

EMMA THOMSEN.

ningen, som han i stället meddelar åt den stackars Petrine, fruns tjänarinna, fru Sinding, själf en gång förälskad i den nu i främmande land ihjälsvultne unge herr Lyders. Fru Elga Sinding är en syster till styckets 1899 aflidne författare. Denna mycket sägande enaktare tyckes vara skrifven af en man som själf kände en fläkt från dödsskuggans dal.

Lustig men obetydlig var däremot Gustav Wieds »Skærmydsler», där också ett par gamla gummor — fruarna Hennings och Walléen — spelade hufvudroller och fröken Krause var en söt modern bachfisch med äkta tonfall.

En af de få saker, där allt förenade sig till ett konstverk utan vank och lyte, var »I Blinde» af Albert Gnutzmann. Den blinde musikern Anton Hammelev, herr Neiiendam, torde ha förverkligat den begåfvade författarens intentioner genom sin alldeles öfverlägsna teknik och främst genom den frodiga fantasi och den undertryckta lidelse, som lik en djup ton klingade genom hvarje replik. Allt verkade så nytt och friskt i både uppslag och utförande. Med blyg stolthet inför Anton sin älskade Louise, fru Thomsen, i det lilla jylländska skollärarhemmet. Moderns ångestfulla kärlek till sonen och hennes religiösa fasa för hans »synd» blef, tack vare fru Walléens säkra konst, något vackert och ärligt. Fadern — herr Jerndorff — var rörande i sin försynthet och Louise full af offersinne och kärlek men bunden af skuldkänslan öfver sitt förflutna. Allt sammanklingade i diskret harmoni, allt hade prägel af modern danskhet, af den känslans förfining och styrka, som man förut älskat hos en J. P. Jacobsen, en Herman Bang.

Detta gästspel har låtit oss få något af den gamla kraftiga musten hos en Holberg, af barnsligheten hos en Hostrup, af billig Köpenhamns-filosofi och lustigt konversationsskämt och äfven något af det finaste från det nya Danmark.

Vi ha dessutom haft en ny anledning att glädjas öfver vår egenskap af skandinaver, öfver att det danska är vårt i den mening som den bok, det konstverk är vårt, som vi ha förutsättningarna att uppskatta. Norrmannen herr Worm Müller skref nyligen i en norsk tidning, att svenskarna äro skandinaver, »naar det kan dryppe paa dem», då de ha fördel af det. Det är sant. Förra året gladde vi oss åt den frimodiga kraft och den djupsinniga genialitet, som norska skådespelare visade oss, i år ha vi tjusats af dansk rik humor och dansk förfining. Må norrmän och danskar själfva hitta på hvad sorts egenart och förtjänster *vi* kunna ha, *en* egenskap, den må vara fel eller förtjänst, kan ej frånkännas oss, den att med varmaste sympati ha sökt tillägna oss af vårt vackra, rika grannland Danmarks kulturskatter och att vara stolta öfver att få räkna oss som nära släktingar.

TRETTONDE ÅRGÅNGEN · 1904 · ÅTTONDE HÄ

ORD OCH BILD

ILLUSTRERAD MÅNADSSKRIFT UTGIFVEN AF KARL WÄH

REDAKTIONENS OMBUD:

I HELSINGFORS: PROFESSOR WERNER SÖDERHJELM

I KRISTIANIA: FÖRFATTAREN ANDREAS JYNGE

I KÖBENHAVN: REDAKTÖR CARL BEHRENS

PRIS FÖR HEL ÅRGÅNG (12 HÄFTEN) 12 KR.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM

VILHELM TR
KÖBENHAV

INNEHÅLL.

Vid Kalmar sund. Färglagd teckning af *Nils Kreuger.*

Vinterbild från Norge. Oljemålning af *Gustaf Fjæstad.*

Sid.

Interiörer från Gustaf IV Adolfs tid. (Hos miniatyrmålaren Bossi. — Ryssens spådom. — Ett konstnärsämne. — Dramatiska societeten. — Nyheter från riksdagen i Norrköping.) Ur samtida anteckningar af *Malla Montgoméry* ... 433

Bilder: Gustaf Adolfs torg. Mezzotintgravyr af *J. F. Martin.* — Jacob Johan Ankarström. — Norrköping. Mezzotintgravyr af *J. F. Martin.*

Malla Montgoméry-Silfverstolpe. Dikt af *Lotten von Kræmer* 441

Den svenska gymnastiken och bröderna Kellgren. Af *Sally Högström* 443

Bilder: Henrik Kellgren. — Arvid Kellgren.

Zaren af Moskovien. En Rejsehistorie. Af *Laurids Bruun* 449

Konsthandtverk 454

Bilder: Portièreöfverstycke, komponeradt af fröknarna *Widebeck* och *Wästberg.* — Skåp af *Alf Wallander.* — — Fönstergardiner, komponerade af *Frida Lönngren.* — Vas i sgrafito af *G. Wennerberg.* — Vas i grès-manér (grand feu) af *Nils Barck.* — Glasvas af *G. Wennerberg.* — Matsalsskänk, ritad af *A. Arvidius.* — Taburett, bord och länstol, ritade af *Hildur Wåhlin.* — Nattduksbord, ritadt af *Hildur Wåhlin.* — Glasvaser af *Gunnar Wennerberg.* — Bordduk med applikationsarbete, komponerad af *Alf Wallander.* — Toalettbyrå, ritad af *Hildur Wåhlin.* — Perm, komponerad af *Bror Almqvist.* — Vaser och skålar i färgadt glas af *Louis C. Tiffany* (New-York). — Bläckhorn, skulptur af *Aron Jerndahl.* — Skål, skulptur af *Aron Jerndahl.* — Vaser i etsad och drifven, förgylld och försilfrad koppar, af *Hj. Norrström.* — Vaser i grès-manér (grand feu) af *Nils Barck.*

Karl XII:s ritbok. Af *E. Brunnström* 459

Bilder: »Hvalfisken». — Redutt. — Fästning. — Svan. — Manshufvud. — Stork. — Uggla. — Vargjakt.

Vårvandring. Af *Gustaf Ullman* 463

Den nord-ariske Race. Af *Carl v. Kohl* 465

Ett problem i Krapotkins »Inbördes hjälp». Af *G. A. Jäderholm* 470

Ur bokmarknaden. Svenska memoarer och bref utg. af Henrik Schück och Oscar Levertin. Band V—VII. Af *Johan Mortensen.* — Gustaf af Geijerstam: Skogen och sjön. Själarnas kamp. — Tor Hedberg: Sånger och sagor. Af *Fredrik Böök* 474

Bilder: G. G. Adlerbeth. — Elis Schröderheim. Gravyr af *J. Snack.*

REDAKTIONEN AF ORD OCH BILD.

Sturegatan 52. Öppen kl. 10—12 f. m.
Allm. tel. 987.

EXPEDITIONEN AF ORD OCH BILD.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND.
Brunnsg. 6—8. Öppen kl. 9 f. m.—7 e. m.
Rikstel. 36 22. Allm. tel. 61 59.

Nervösa åkommor, reumatism, ömtålighet m. m. behandlas framgångsrikt hela året om vid **Kneipp-Baden.** Prosp. uti Fritzes bokh.

Äldre årgångar af värdefulla utländska tidskrifter säljas till mycket nedsatta priser å **Redaktionen af Ord och Bild.**

Ord och Bild är yppersta annonsorgan

för alla varor afsedda för jämnt fortgående afsättning och särskildt för alla slags lyx- och konstföremål äfvensom för nyutkommen litteratur.

Kungariket Sachsen.
Technikum Mittweida.
Rektor: **Prof. A. HOLZT.**
Högre teknisk läroanstalt för elektro- o. maskiningeniörer.
Elektrot. och maskinlaboratorier.
Läroverkstäder.
I 36:te läsåret 3610 studerande
Program etc. kostnadsfritt.
gen. sekretariatet.

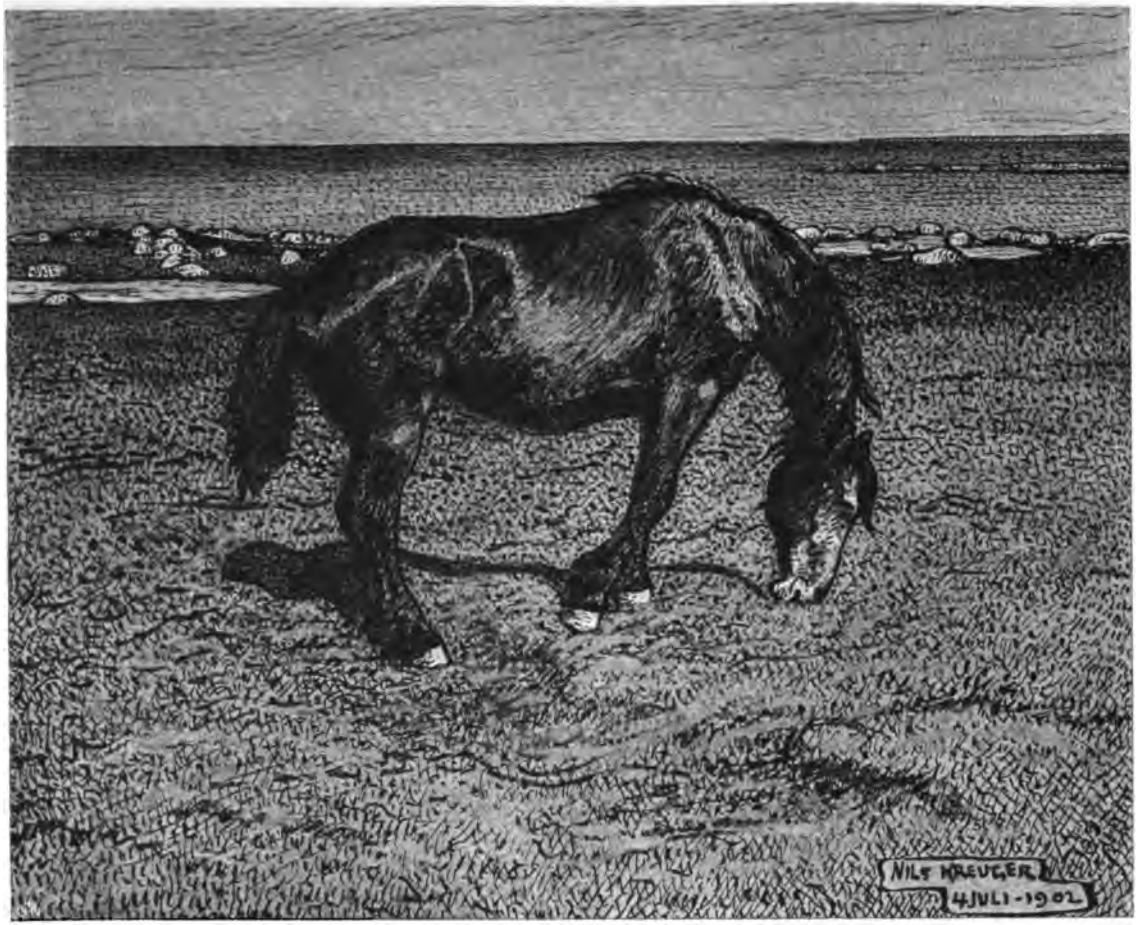
NILS KREUGER
4 JULI - 1902

VID KALMAR SUND. FÄRGLAGD
TECKNING AF NILS KREUGER.

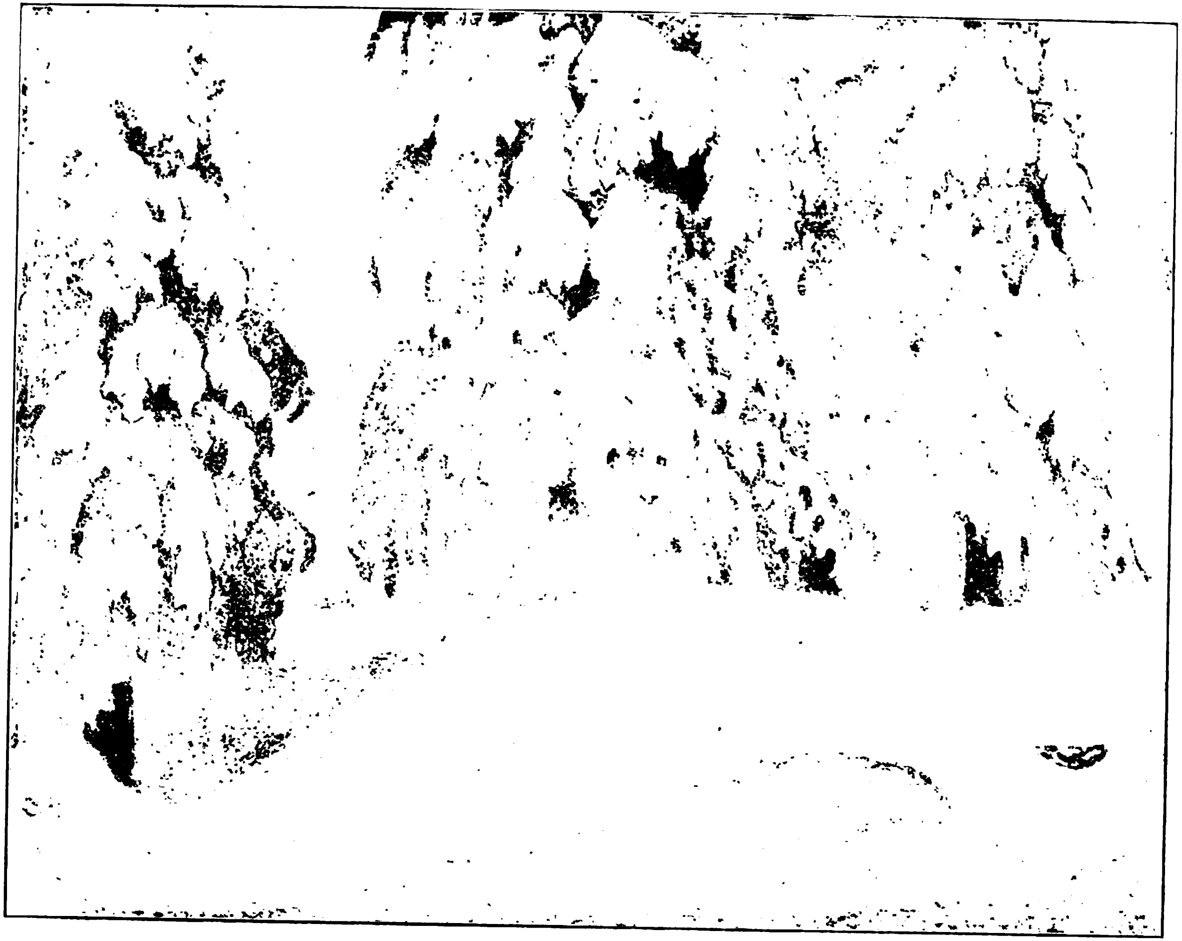

VINTERBILD FRÅN NORGE.
OLJEMÅLNING AF
GUSTAF FJÆSTAD.

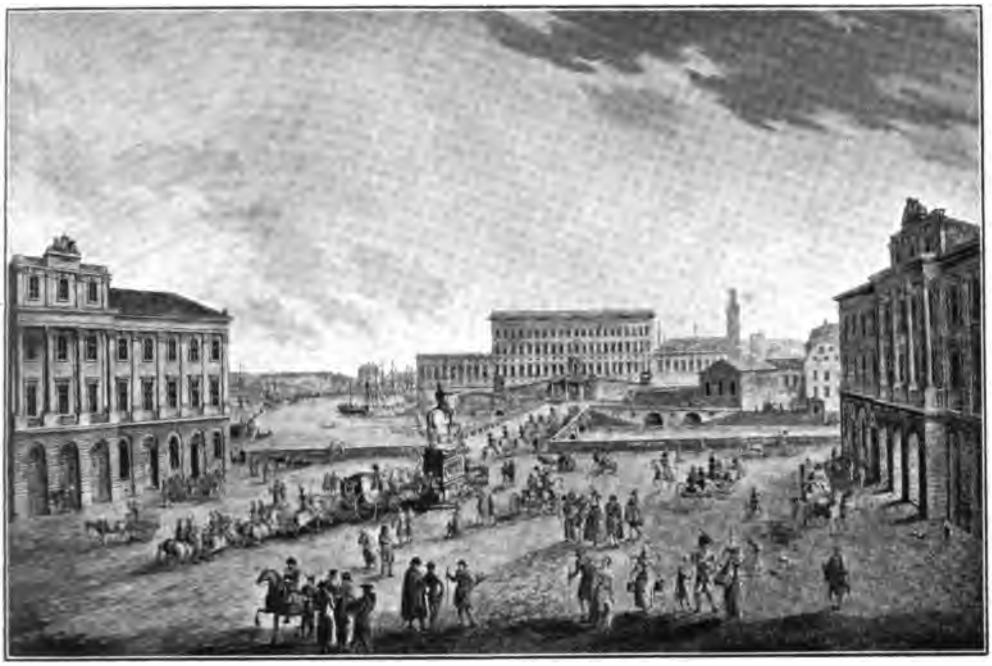

GUSTAF ADOLFS TORG. MEZZOTINTGRAVYR AF J. F. MARTIN.

INTERIÖRER FRÅN GUSTAF IV ADOLFS TID.

UR SAMTIDA ANTECKNINGAR AF MALLA MONTGOMÉRY.

Med 3 bilder.

HOS MINIATYRMÅLAREN BOSSI

Vid denna tid lät Mallas syssling och käraste vän Charlotte Posse göra sitt porträtt af den snälle miniatyrmålaren Bossi, för att gifva sin fästman. Malla följde henne vanligen till Bossi, som var mycket rolig och angenäm. Han var italienare men talade bra franska och tycktes roa sig i deras sällskap; åtminstone gaf han Charlotte flera timmar än han brukade till sina porträtter. Åt Malla arrangerade han alltid ett litet bord apart med något att se på och läsa. Där gjorde hon bekantskap med Winkelmanns stora verk öfver konstalster. Där såg hon det aldra skönaste miniatyrporträtt af den vackra drottning Fredrika, ämnadt åt hennes mor, markgrefvinnan af Baden, måladt af Bossi. På baksidan var på elfenbenet lagd en pensée af drottningens bruna hår, rätt vackert. Dessa målarséancer voro ganska roliga. — Då de foro dit, hade Malla ett par gånger i portgången märkt en lång karl insvept i slängkappa, men utan att särdeles fästa sig därvid. Lilljehöök* frågade henne en dag, om hon ej sett någon person i Bossis farstu; hon blef nyfiken och såg nu efter den obekante, som dock uteblef. Hon fick sednare af Lilljehöök veta, att det varit Karl Posse som obemärkt velat återse den han älskade. (Charlotte Posse, hans kusin.) Charlotte Posse såg honom aldrig mer.

---

* En släkting till Malla, stallmästare hos Hertig Karl, förekommer i memoarerna oftast under namn af »bror Vilhelm».

RYSSENS SPÅDOM.

Bland gamla ungdomsminnen, som Gustava Rudbeck* berättade, var en tilldragelse, som Malla fann märkvärdig.

Medan gamle Thure Gustaf Rudbeck ännu var landshöfding i Uppsala och bodde på slottet där, var ibland flere utländingar, som då studerade vid universitetet, en ryss, grefve *Muschin Puschkin*, som sade sig vara fysiognomist. kunna punktera etc. En dag var han hos Rudbecks och stod och talade härom med Gustava, som då var 15 à 16 år och satt med sitt arbete i ett fönster af den stora salongen. I fönstret midt emot satt hennes mor vid sin sybåge, och omkring henne några unga herrar, som voro på visit. Muschin Puschkin gick fram och tillbaka i rummet och kom åter fram till Gustava och sade: »För att nu gifva er ett exempel på min konst att läsa i människors anleten, vill jag säga er, att den där unge herrn, som nu sist inkom och sitter därborta och talar vid friherrinnan Rudbeck, fastän han har ett vackert utseende likväl däri har något olycksbådande. Han slutar icke väl. Kom ihåg att jag förespår det!» Gustava, som var mycket närsynt, blef nyfiken att få se den omtalade på närmare håll, gjorde sig ärende att tala vid sin mor och betraktade noga den unge herren, som hon fann vacker och se hygglig ut. Detta var år 1782 eller 83. Gustava fick sedan mycket annat att tänka på, blef gift 1786, flyttade till Västergötland och glömde spådomen, tills hon 1792 efter Gustaf III:s död fick se en gravure, som föreställde hans *mördare*. I detsamma igenkände hon den unge herrn på Uppsala slott och mindes nu Muschin Puschkins spådom och att hon då hört namnet Ankarström.

ETT KONSTNÄRSÄMNE.

1799.

På målarakademiens exposition hade Malla nu tvänne år märkt en ung man, hvars utseende hon tyckte vara sig bekant, men som hon icke kunde påminna sig hvar hon sett. Det var en ganska vacker gosse med ett skälmaktigt leende och därvid en grop i kinden, som klädde honom särdeles. Han hälsade alltid på henne så bekant. Hvem var han? det retade mycket hennes nyfikenhet. En afton på en börsbal kom samma unga herre och bjöd upp henne till en långdans eller anglaise. Malla såg förundrad på honom; då frågade han, om hon alldeles glömt bort den lilla gossen, som var i Sollentuna kyrka med Roséen 1795 om sommaren. Göthe! Det var den lilla vackra herr Göthe, som nu var fullväxt. Det var roligt att återfinna honom, och han blef nu en gifven börsdansör, talade om målning och skulptur, ämnen som intresserade Malla, ehuru de voro henne mycket obekanta; hon hade något läst därom, men ganska litet sett. Fru Rudbeck* hade en söndag 1795 varit i kyrkan och åt middag och passerade dagen vid Sollentunaholm. Orgelverket i Sollentuna kyrka var nyss repareradt och skulle nu försökas och bedömas af Roséen, organist i Klara församling i Stockholm**. Han hade med sig en ung herr Göthe, 15 à 16 års gosse, vacker som en kerub. Vid bordet satt han bredvid Malla, var alls icke trög, utan samtalet blef snart rätt lifligt dem emellan. Eftermiddagen sprungo de omkring den vackra holmen och trädgården; sedan gick man upp i kyrkan och hörde Roséen spela orgor länge och vackert. De båda barnen sutto på pallen omkring altaret. Denna stund blef en af de oförgätliga för Malla. Musik i Sollentuna kyrka! I hennes barndoms tempel! Efter aftonmåltiden återvände de båda herrarne till Stockholm, och som lilla herr Göthe nödvändigt ville ha någon komission åt Malla och hon också gärna ville skicka något med den vackra, hyggliga gossen, skref hon ett bref till Gustava, som skulle lämnas vid »Järfva postkontor», som det kallades dem emellan:

---

* Sedermera friherrinnan Essen, en yngre syster till Mallas mor.

* Malla var uppfostrad af sin mormor fru Magdalena Rudbeck på säteriet Edsberg i Uppland.

** Sedermera president i Svea hofrätt.

»Jag måste skrifva några ord för att säga dig bästa syster, att jag i eftermiddag haft bra roligt på ditt och mitt sätt. Prosten Altéen har varit här till middag, och hade med sig en häradshöfding Roséen och en liten herr Göthe: den förre spelar väl orgor, och är det honom jag har att tacka för mitt nöje i dag, ty vi har varit i kyrkan och hört honom där spela psalmer, Voglers Hosianna, som jag aldrig hört, Aria bravoura ur Richard Lejonhjerta, Dupuys och Voglers Polskor, flere saker ur Azemia, marscher m. m. Jag skickar nu mitt bref med herr Göthe, som är bra vacker. Hans namn prevenerade mig just litet för honom. Adieu goda syster.

Din Malla.»

DRAMATISKA SOCIETETEN.

December 1800.

Ett sällskap unga karlar, hvaribland Edsbergsaktörerna voro hufvudmännen: Manderström, Lagerbjelke, Brelin, Jennings, hade formerat en s. k. Dramatisk société, af hvilken några skådespel skulle gifvas. De hade af konungen fått tillstånd att på dramatiska teatern uppföra sin första föreställning, till hvilken de inbjudit hofvet och nästan alla deras bekanta i staden. Detta sysselsatte dem och upptog hela deras tid.

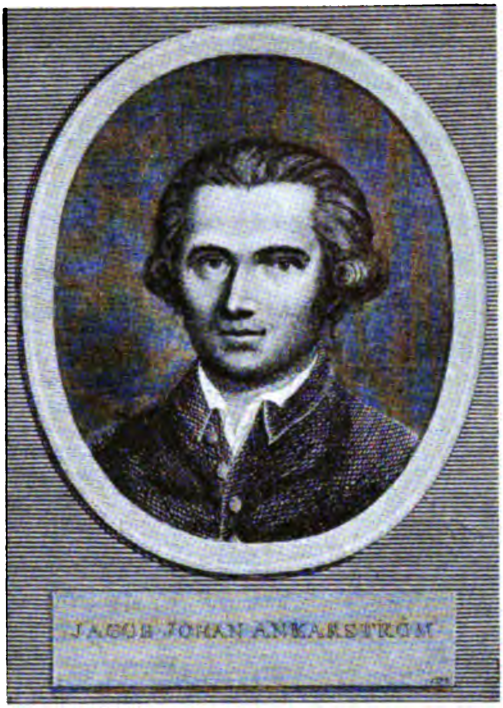

Den 21 februari spelades tragedien *Marius à Minturnes* af *Arnault*.

Mallas hjärta klappade lifligt, där hon med sin mormor satt på Amfiteatern, och hon skref till sin syster efter hemkomsten från teatern:

»Kl. 11 på afton fredagen den 21 Februari 1800. Nyss hemkommen från det mest intressanta spektakel jag nån'sin sett, vill jag nu dubbelt njuta däraf genom att tala om det för min bästa syster. Dessa pjeser ha haft en framgång långt öfver hvad publiken förmodade och till och med mer än jag väntade, som jag tror ändå gjort mig högre tanke därom än någon annan. Bakom oss på Amfiteatern sutto baron Wachtmeister hos änkedrottningen och *Skördarnes* skald. Det var bra roligt att höra deras omdömen, och med glädje hörde jag dem berömma våra vänner. Unge *Marius*, Adolf Stackelberg, berömdes särdeles mycket; jag vet ej om man kunde gifva den rollen bättre, hans kvinnliga, litet läspande målföre tyckte jag dock föreföll mig nog vekt för en romare, men han fick allmänt bifall. *Setegus*, Axel de la Gardie, utmärkte sig genom det ädla, vackra i utseendet och rösten, som är honom eget. *Amidas*, Manderström, spelade med sanning och känsla och fick bifall, hvilket var så mycket mera smickrande, som det lämnades honom med förundran; du vet, att han i stora världen aldrig varit rätt högt ansedd, och att de ofta skrattat åt hans gaucherie; jag observerade noga publiken, som denna afton yttrade sig med mera uppriktighet än vanligt. Alla hade något, jag vet icke huru — *»energiskt»*, som förtjuste mig. *Marius*, Brelin, spelade förträffligt vid flere tillfällen; alltid sant och rätt i anseende till uttrycket i rösten och fysionomien, men hans spel behagade ej i allmänhet, han gestikulerade nästan icke; dock somliga fann honom bra, och sade, att han liknade den store franske skådespelaren Lekain. Hans allvarsamma, dystra anlete passade Marius. Han har varit sjuk, blef blesserad i tummen i striden och har dånat efter pjesen, men är nu bättre. *Le Cimbre*, Fritz Krassow, var mycket väl kostymerad och gaf sin korta men svåra roll med mycken effekt; hans målföre är obehagligt, men hans vackra kostym och gestalt och hans lediga gester hjälpte det, och scenen mellan honom och Marius var full af eld och sanning. Jennings (Philip) var en häftig gestikulerande *Géminius;* och hans högra arm var som vanligt i full verksamhet, men som han, också efter vanligheten, ej kunde sin roll, var han blott nu som alltid Philip Jennings, utom det att han nu ovanligtvis var litet rädd och timid. *Rutill*, Rénaud Stackelberg, sade sin roll tämligen bra. Kostymerna voro vackra. Marius, Amidas och Cimbren uti tricot med mantlar, den förstes brun, den andres hvit, den tredje med en björnhud. Striden gick väl. Efterpjesen hette »Les petites maisons», caricature dramatique. Den var charmant! Skrifven af Gösta Lagerbjelke, som man jämförde med Molière, som på en gång författare och aktör. Personerna voro föreståndaren på dårhuset, Rénaud Stackelberg, en halfgalen charlatan, nyligen ditkommen, Lagerbjelke, hans fyra söner, alla halfgalna, en poet hvars kläder hängde i trasor, Axel de la Gardie, en elegant småherre, kär i sig själf, August Adelsvärd, en musikvurm, som gjorde allt taktmässigt, Gustaf Fredrik Åkerhjelm, och en sentimental och romanesk tok, Adolf Stackelberg. Pjesen är full af kvickhet och infall och ridikyliserar alla slags ridikyler. Den hade briljant framgång och roade och behagade allmänt. Applådissemanger utan all ända! Sedan ridån var nedsläppt, framropades författaren. Ridån uppdrogs, författaren framkom, bugade sig och sade: »Messieurs, c'est une seconde caricature que vous voulez» och gick sin väg. Nya fördubblade applådissemanger! Bravo, bravissimo, ropades med enthousiasme. Hertig Karl var i synnerhet den som gaf ton häråt, konungen och drottningen voro där incognito i griljerad loge. Jag trodde, att jag drömde, och hade aldrig velat vakna för att märka att denna förtjusande afton var slut!

— — — — — — — — — — — —

Konung Gustaf Adolf var denna höst (1800) i Ryssland och väntades hem jultiden. Hertig Karl och hans gemål, som med nöje vintern förut sett Marius à Minturnes uppföras af unga amatörer, ville i följd däraf inrätta en slags dramatisk societet, som skulle gifva sin första representation vid konungens hemkomst. Detta talades mycket om, och Brelin hade mycket att bestyra därmed; men Malla hörde därpå utan särdeles intresse och ansåg sig aldrig kunna komma i fråga att vara med därom. En förmiddag kom hofmarskalken Silfversparre till fru Rudbeck, skickad af hertiginnan för att bedja, att Malla skulle få dansa med i baletten. Malla blef rädd — hon kände sig alltid tvungen och illa passande i hofvets kretsar; utan beskydd af någon anhörig — hvad skulle hon där! Men hennes mormor, som hade den lilla svagheten att lätt finna sig smickrad af all uppmärksamhet, som visades Malla, samtyckte med nöje, till Mallas förskräckelse, likväl tröstade det henne, att Charlotte Silfverstråhle skulle dansa med och hennes mor blifva fru för dem båda. Icke var just friherrinnan Silfverstråhle den fru Malla företrädesvis velat välja, men hon höll af hennes dotter och tyckte om hennes ädla, anständiga sätt att vara och fann sig trygg i hennes sällskap, ehuru hon ej väntade sig mycket nöje af baletten. Van att hemma med de sina vara afhållen, kanske bortskämd af för mycken godhet, led hon af att vara alldeles öfversedd, — och fruktade ändock att blifva bemärkt i främmande sällskap.

Den 12 december kallades man för första gången till sammankomst af »Dramatiska Akademien» och till repetition af den tillämnade baletten. Charlotte Silfverstråhle och Malla hade förut därtill tagit några lektioner af balettmästaren Terrade.

Med bäfvan och utan att vänta sig roligt for Malla upp till hertigens med friherrinnan och fröken Silfverstråhle. De mottogos med vänlighet och ledighet af de höga personerna, och repetitionen började. Idéen af baletten var att *Therpsicore*, föreställd af kammarfröken Ebba Modée, som var mycket väl växt och dansade väl, inträdde bland fyra dansande par figuranter. De voro Jeanne Louise Ehrenbill och Fritz Krassow, Charlotte Silfverstråhle och Erik Cederström, Charlotte Ehrenbill och Rénaud Stackelberg, Malla Montgoméry och Robert Rosen. Therpsicore afbryter figuranternas dans och framvinkar ett dansande par i spanska dräkter, som dansa Fandango: Det var grefvinnan Aurora Gyldenstolpe och Karl Cederström; därefter dansade figuranterna åter, tills Therpsicore framvinkade ett engelskt par, dansande Matelotte: grefvinnan Mina Gyldenstolpe och Adolf Djurklou; därefter likaledes en fransk dans af grefvinnan Gösta Piper, född Durietz, och Adolf Stackelberg, samt sist en kosack af Jaquette Cederström och Casimir Reuterskiöld. Detta sista par öfverträffade alla de andra i behag och lätthet, alldeles charmant! Matelotten och kosacken var det vackraste. Malla var glad åt att stå bakom och sällan komma fram på scenen, och hade ej ledsamt. Hennes kavaljer, grefve Robert Rosen, var hon väl i början något skygg för, men han var rolig och mindes att han under kriget 1788 gjort adjutantstjänst hos öfverste Montgoméry (Mallas far), och bekantskapen var snart gjord. I en vrå, bredvid där de dansade, lågo gamla teaterrustningar, harnesk, hjälmar, sköldar och svärd. Under ett uppehåll i baletten talade Malla med Charlotte Ehrenbill; då hon sedan vände sig till sin dansör, stod där en riddare i full rustning med hjälmgallret nedsläppt; han hade tusen upptåg.

Efter repetition dansades valser och kadriljer.

Vid supén sökte Malla sin plats mellan båda Charlottorna Silfverstråhle och Ehrenbill och satt där ganska nöjd och obemärkt. Herrarne sutto ej till bords, ej heller hertigen och hans gemål. Det var ganska gladt och ledigt. Samtalet vid bordet angick spektakelprojekter. En fransk pjes hade varit tillämnad, men nu föreslog hertigen att man i anledning af konungens snart väntade återkomst från Ryssland först borde gifva *Gustaf Adolfs ädelmod*, en dram af Gustaf III. Rollerna därtill fördelades. *Grefvinnan Banér* skulle föreställas af Ebba Modée, fröken *Märta Banér* skulle föreställas af grefvinnan Aurore Gyldenstolpe, Amman af grefvinnan Tersmeden. Karlrollerna skulle gifvas af grefve Karl Löwenhjelm, Fabian Wrede och bröderna Rénaud och Adolf Stackelberg. *Elin*, en liten naiv bondflicksroll, felades ännu. Fröken Kaulbartz och flere föreslogos. Hertiginnan stod bakom Ebba Modée, som satt midt emot Malla, och talade härom. På en gång utropar hon: »Fröken Montgoméry! hon har ju spelat på Edsberg, hon spelar ju så bra, hon skall taga Elins roll.» Malla hade så när fallit af stolen af förundran och förskräckelse. Hertiginnan, alltid mycket liflig i sina rörelser, sprang till hertigen, som sedan kom bakom Mallas stol och sade: »Fröken Montgoméry är väl så god åtar sig Elins roll i Gustaf Adolfs ädelmod?» I sin ängslan och häpenhet svarade Malla, att hon visst trodde, att hennes mormor så snart skulle flytta på landet, att hon ej kunde åtaga sig någon roll. »På landet midt i vintern, det är icke möjligt! Åh, mormor tillåter det visst, det åtar jag mig», sade hertigen. Malla nästan gråtfärdig försäkrade, att hon vore alldeles oskicklig. »Oskicklig! det vill jag inte höra talas om, alldeles för blyg! vi äro ju blott bekanta!» Hertigen gick ifrån henne, och Malla hoppades det skulle blifva bortglömdt. Ehuru svag hon eljest var för smickrad fåfänga, kände hon för väl allt hvad hon nu riskerade uti att uppträda på scenen offentligt för hof och stad — bland en mängd människor, där hon blott hade att vänta domare och intet beskydd! Hon fick riktigt ondt af oro häröfver, och då de snart efteråt uppsteg från bordet, var hon glad att få gömma sig i en vrå bakom de andra flickorna. Men pjesen skulle nu uppläsas och hvar och en uppläsa sin roll, som redan fanns utskrifven. De läsande satte sig omkring ett stort aflångt bord beklädt med grönt kläde, där det hertigliga paret presiderade. »Fröken Montgoméry! hvar är fröken Montgoméry?» ropade de båda. Den stackars flickan måste fram och fick en plats bland de andra vid bordet. Aldrig hade hon läst eller sett »Gustaf Adolfs ädelmod», och skulle läsa en roll, som börjar pjesen med en monolog. Med klappande hjärta och blossande kinder läste hon så godt hon kunde, och för att uppmuntra henne berömdes hon genast. Som hon gärna läste och älskade dramatiska yrken kom hon snart in i pjesen och blef lifvad däraf och läste slutligen bra nog. Då läsningen var slut, sade hertigen och hertiginnan, att hon nödvändigt måste lofva dem att åtaga sig Elins roll. Hertigen tog den afskrifna rollen, rullade hop den och stoppade in den i Mallas skärp med de orden: »Slit den med hälsan!» Malla, som ej hittade någon undflykt, svarade blott, att om mormor tillät det skulle hon lyda Hans kungl. höghets befallning. Ängslig, brydd och orolig hemkom hon — men mormor såg blott något smickrande häri för sin dotterdotter, och då dagen därpå hofmarskalken Silfversparre återkom för att å hertigens vägnar bedja om fru Rudbecks tillstånd för Malla att spela Elins roll, blef det villigt gifvet.

Pjesen skulle gifvas på Slottsteatern, om konungen ville upplåta den till sin farbrors disposition — eller också på Dramatiska teatern.

Två aftnar till var dansrepetition hos hertigens och baler därefter. På förmiddagarna voro enskilda repetitioner, då balettmästaren Terrade undervisade dem; så att mycken tid och många tankar upptogos af dessa öfningar.

Bland Mallas säkra Börsbalsdansörer denna tiden var baron Jacques Cederström, fänrik vid gardet; de voro ungefär jämnåriga. Han dansade bra; de valsade ofta tillsammans, gjorde då allemander och turer i valsen, hade roligt, men Malla kunde icke påminna sig att nånsin hafva talat vid honom.

Det var densamme som sedan i kriget mot Norge 1808 förlorade ett ben och sedermera blef en utmärkt civil ämbetsman.

En annan säker dansör var däremot ej så tystlåten: baron Wilhelm Klinkowström vid dåvarande Lifhusarerna (numera Lifgardet till häst). Han var lång, vacker, såg kvick och liflig ut, valsade förträffligt och gjorde Malla ett stort nöje därmed, att han ofta bjöd upp henne till vals. Han var kavaljer hos hertiginnan och råkades på repetitionerna, där han vanligen språkade med Malla under supéen. »Bror Wilhelm» sade henne en gång sakta i förbigående: »Akta sig för den där speflugan!»

Från konungen ankom svar i början af år 1801 att han ej ville upplåta Slottsteatern till Dramatiska akademien, ej heller gillade att den till sina spektakler skulle begagna Dramatiska teatern; med ett ord ett ogillande svar; och hela akademien blef upplöst, och hela saken gick om intet till Mallas stora förnöjelse, som ref sönder sin Elin-roll i små bitar och förströdde den i alla fyra väderstrecken; det var henne som om hon undansluppit en hotande fara.

NYHETER FRÅN RIKSDAGEN I NORRKÖPING.

1800.

Underliga riksdagsnyheter blef en mäktig förströelse från egna drömmar. Vid ett bullersamt plenum hade flere adelsmän med ifver protesterat mot Landtmarskalkens egenmäktiga förfarande, då han utan ståndets enhälliga bifall afskickat en deputation för att gifva tillkänna ståndets antagande af en konungens proposition, som de dock bestridt. Flere hade därvid af förtrytelse och förakt för ett stånd, som kunde så våldföras, yttrat hårda ord; några afsagt sig adelskapet: Hans Hierta (Järta), David Schultzenheim, löjtnant Tamm, Adelheim och — Claes Cederström!* Vid Edsberg beundrades motiverna men fruktades för följderna.

Syster Gustava och Malla läste ömsevis högt i Revolutionshistorien och emellanåt Riksdagsprotokoll; man tyckte, att Norrköpingshjältarne talade som Mirabeau och Condorcet och följde dem med lifligt deltagande. Ett bref från Charlotte Posse af den 17 Juni lugnade deras oro i anseende till den verkan hennes mans afsägelse kunde ha på henne och hennes mor.

Oförmodadt den 1 Juli kommo grefvinnan Posse**, Charlotte med sin lilla gosse — till Edsberg. De kommo nu från Sörmland för att fara till Löfsta och hade blott varit öfver en natt i Stockholm. Middagen hade Charlotte Posse ätit på värdshuset Monbijou i sällskap med många oppositionsmän, som från Norrköping samlats i Stockholm. Bröderna Georg och Axel Adlersparre, Sköldebrand, Borgström, Schoultz, Hans

---

* Gift med fru Rudbecks systerdotter, Charlotte Posse.

** Grefvinnan Posse, född Stina Bjelke, fru Rudbecks systerdotter.

Järta, Tamm och Claes Claesson (Charlottes man). De hade i detta goda sällskap haft mycket roligt, voro förtjusta däraf och talade oupphörligt om dessa utmärkte män. Malla kände en djup högaktning och vördnad för dessa fäderneslandets stöd. I synnerhet stod *Georg Adlersparre* som en halfgud i hennes tanke. Hon hade för sin mormor läst hans Dictamina; det hon förstod däraf, fann hon förträffligt, och det hon icke förstod, beundrade hon ändå. Det blef några roliga dagar. Claes och Carl Cederström voro också vid Edsberg; den förre i högsta måtto exalterad och vid det bästa lynne. Kort tid därefter fick Malla höra, att deras favorit löjtnant Tamm under Lifregementets mote på Polacksbacken, där han var som officer vid kuirassiererna, berömd som utmärkt skicklig militär och god kamrat, afhållen af alla, oförmodadt fått sig tillsändt kungligt afsked från sin tjänst af det skäl, att som ingen ofrälse kunde blifva officer vid konungens Lifregemente, så kunde han ej heller förblifva det, sedan han vid riksdagen i Norrköping afsagt sig adelskapet. Förgäfves sökte chefen afvända denna hårdhet. Alla Tammens kamrater blefvo högst uppbragta och visade på allt sätt sitt missnöje och sin saknad för den förlorade kamraten. Vid exercisen red han civilklädd med och ibland dem. Charlotte Posse hade också vidkännts några svårigheter genom sin mans afsägelse. Det blef en förvirring i utanskrifterna på hennes bref, som var förarglig, och hon skickade som koncept till utanskrift till sin mor: »Till fru Claesson, född grefvinna Posse».

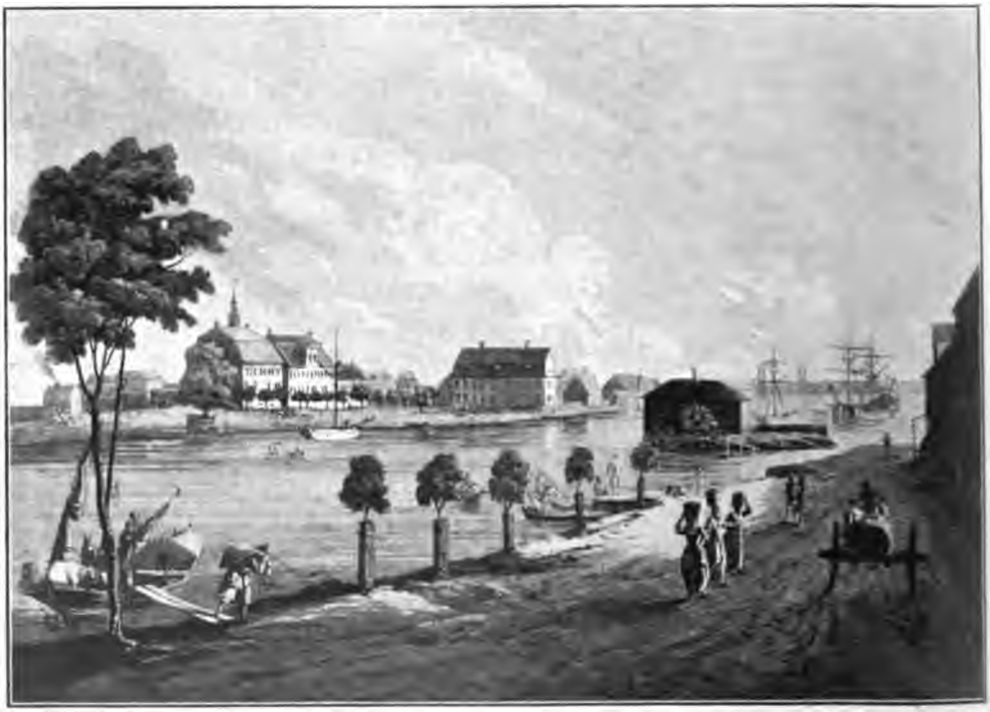

NORRKÖPING. MEZZOTINTGRAVYR AF J. F. MARTIN.

MALLA MONTGOMÉRY-SILFVERSTOLPE.

Af LOTTEN von KRÆMER.

Hur lifligt jag dig minns, du kära gamla!
du gladdes att oss unga kring dig samla,
i alla skiften oss en trofast vän.
Fast dagens vind väl ofta sinnet jäktar,
när genom hjärtat strömma minnets fläktar,
dess strängar klinga till din ära än.

Främst uti år som visdom, med din saga
vältalig du förstod att oss betaga —
Hvad bilder lefvande från forna led!
Du stridde Geijers och hans fränders strider,
och än ett återsken från deras tider
sin gloria kring din lefnads afton spred.

Du var för oss en vakt vid minnets tempel,
du bar på samma gång det gamlas stämpel
och lyddes till de nya sångers ljud.
De fallna blad du hvirfla såg i sanden,
men visste ung förblifver mänskoanden,
hur tidens stormar sköfla än dess skrud.

Till dig vi flydde i de mörka stunder,
med dig vi svärmade i hoppets lunder —
mot höga mål gick färden ofta nog.
Vi följde villigt, dit du styrde stäfven,
du var vår vördnad värd, du fick den äfven,
och som en moder du vår hyllning tog.

O ja, hur godt det kändes att få smyga
intill ditt bröst för ungmön, för den blyga,
som bar på tusen känslors yra hop!
Ty skulle du ej fröjdas med de sälla,
som druckit själf så djupt ur lifvets källa
och utgått stark ur tysta smärtors dop?...

*

Det var en kväll. Än ljus låg trädgårdssidan.
Du satt där ensam som i tyst förbidan
uti din hvilstol invid fönstrets rand.
Jag kom. En stund du sagt dig vilja njuta
af tonerna ifrån min enkla luta
och följa mig till diktens underland.

Mitt hjärtas djup du hade pejlat redan,
min lyckas ny och dina känslors nedan
hvarandra mötte i en enda blick.
Ej åren hade släckt ditt snilles låga,
du visste svar på mina drömmars fråga,
du var oraklet, dit man gärna gick.

Min hand du tog — jag kan ditt ord ej glömma:
»Väl Fyris böljor ute kyligt strömma,
men hjärtevärme finns här ännu kvar. —
Hur efter dagens tummel högt man skattar
en stilla kväll, som liksom sammanfattar
hvad ljufvast är och hvad som ljufvast var!

»Så dröjer än förborgadt i vårt sinne
från lifvets vårdag kvar ett minnets minne,
en purpursky, som fram bland moln sig stjäl.
Är mörk och skum än ofta lefnadskvällen,
sitt skimmer likt en norrskensnatt kring fjällen
och sina stjärnor äger den likväl.»

*

Ja, dessa dina stjärnor sände ljuset
än till din stig, när sakta midnattssuset
ditt öra nådde och din syn blef matt.
Ej hoppets stråle från ditt läger flydde,
ny för din blick en morgonstrimma grydde,
när döden vid din hufvudgärd re'n satt.

Så såg jag dig i ädla sällskapsrunden,
så äfven i den sorgsna afskedsstunden,
så har jag lärt dig vörda mer och mer;
så dig jag funnit nornan lik i raden
af höge siare i bildningsstaden,
och så ännu i minnet jag dig ser.

DEN SVENSKA GYMNASTIKEN OCH BRÖDERNA KELLGREN.

AF SALLY HÖGSTRÖM.

Med 2 bilder.

BLAND SVENSKAR, som i utlandet gjort sitt fädernesland heder, intaga bröderna Henrik och Arvid Kellgren i London ett framstående rum. De ha gjort den svenska gymnastiken känd och uppskattad i ett land, där den väl före dem var tämligen okänd, och de ha på sjukgymnastikens område, på grundvalen af Lings för alla tider bestående system — hvilket de i vissa hänseenden själfständigt utarbetat och tillämpat — utfört ett arbete, som är väl värdt att röna uppmärksamhet och erkännande äfven i hemlandet.

Att bröderna Kellgrens metoder vid sjukgymnastisk behandling i somliga hänseenden afvika från den i Sverige sedvanliga torde vara tämligen kändt. Hvad jag för min del skulle vilja framhålla såsom det mest förtjänstfulla är deras trogna fasthållande vid det Lingska systemets grundprincip: en allsidig och harmonisk behandling af *hela* människokroppen. Det är beklagligen alltför vanligt, att i Sverige ordineras af läkare och utföres af gymnaster och massörer en ensidig knådning af en sjuk lem utan någon fullständig behandling, som inverkar på hela patientens system, ökar omsättningen och hjälper den sjuke att tillgodogöra sig den lokalt gifna behandlingen. Ett sådant förbiseende visar, att man i Lings hemland alltför mycket glömt den store mannens geniala idéer. Men det noggranna iakttagandet af denna princip om en allsidig inverkan på hela systemet torde man kunna tillskrifva en ej ringa andel i förtjänsten af de många lyckade kurer, för hvilka våra ofvan nämnda i London praktiserande landsmän gjort sig kända.

Den yngre af de båda bröderna, D:r med. Arvid Kellgren, har uti sin doktorsafhandling, »The Technic of Ling's System of manual Treatment», som 1890 utkom på engelska, framhållit detta: att flertalet svenska läkare missakta sitt eget nationella system, i det de ensidigt ordinera »massage», oaktadt massagens handgrepp utgöra blott en ringa del af Lings passiva rörelser. Och han påpekar, huru de »gå öfver ån efter vatten» genom att upptaga ett utländskt massagesystem, det Metzgerska. Hvad den svenska allmänheten beträffar, så kan man rent af få höra den uppfattningen, att det är Metzger som »uppfunnit massagen»; det tycks vara ganska många äfven bland bildade personer som ej ha en aning om, att en svensk man långt före den mycket omtalade holländaren praktiserat och utlärt detta behandligssätt — för att nu inte tala om att det sedan årtusenden på ett mera primitivt sätt utöfvats i Österlandet.

På sjukgymnastikens område är främst att framhålla såsom utmärkande för den Kellgrenska behandlingen den stora användningen af nerv-vibrationer och andra vibrationer. Redan Ling och hans närmaste efterföljare Branting och Georgii hafva ganska mycket begagnat sig af vibrationer (darrningar) samt delvis äfven direkt inverkat på nerverna genom friktioner och darrning, såsom synes uti Georgiis arbete »Traitement des maladies par le mouvement», Paris 1847. Däri omnämnes, hur friktioner gående framifrån och bakåt öfver hjässan uti linjer af den longitudinella och de laterala sinus (blodlederna) förminska blodstockning åt hufvudet och kongestion åt hjärnan samt att dessa friktioner förorsaka en kall rysning nedåt ryggen.

De försökte likaledes friktioner öfver Nervus phrenicus och Nervus ischiadicus, men det är Henrik Kellgren som äran tillkommer af att ha, såsom ingen sjukgymnast före honom, utarbetat och framgångsrikt tillämpat detta behandlingssätt.

Doktor Arvid Kellgren har först i en artikel i den engelska medicinska tidskriften »Medical Press and Circular» (juli 1888) och sedan i sin ofvan nämnda bok meddelat sina erfarenheter om de verkningar som åstadkommas genom nerv-vibrationer, under hvilket namn han här — utgående från den synpunkten att båda slagen af rörelser äro afsedda att bringa nervsträngar i dallring — sammanfattar nerv-friktioner och nerv-vibrationer i egentlig mening. Dessa verkningar äro:

1. Höjande af den nervösa energien.
2. Lindrande af smärtor.
3. Sammandragning af de mindre blodkärlen (såsom exempel härå anföres den starka köldkänsla, hvilken såsom nyss antyddes uppkommer vid friktioner öfver halsflätans känselnerver uti nacken).
4. Sammandragning af musklerna.
5. Ökad afsöndring från körtlarna.
6. Minskad afsöndring från huden och
7. Temperaturens sänkande.

Nervfriktioner utföras med fingerspetsarna tvärs öfver nervsträngen, »såsom en harpspelare behandlar strängarna på sin harpa»; deras verkan är, säger doktor Kellgren, likartad med den som erfares af en elektrisk ström. Och är det fråga om att höja den nervösa energien — såsom i fall af förlamning m. m. — användas de företrädesvis. Men gäller det att stilla smärta, såsom t. ex. vid höggradig migrän och akut ischias, verka dock vibrationer i egentlig mening vanligen snabbare och säkrare, hvarjämte de i de allra flesta fall äro alldeles smärtfria. Dessa rörelser — hvilka D:r Arvid Kellgren varit den förste att i tryck beskrifva och i hvilkas praktiska utförande han väl kan sägas vara oöfverträffad — äro synnerligen svåra att gifva, och det torde ej vara lönt att för icke fackmän söka beskrifva huru de utföras. Jag vill blott säga, att de kräfva stor elasticitet och skicklighet i hand och arm och äfven styrka och uthållighet, enär de äro betydligt ansträngande att gifva —, och den, som ej af naturen har lämpligt handlag härför, kan ej, med aldrig så mycket arbete, lära att gifva dem på rätta sättet.

»Det lider intet tvifvel», säger D:r Arvid Kellgren i ofvan nämnda arbete, »att vi i nervvibrationerna, förbundna med andra passiva och aktiva rörelser, äga ett mäktigt vapen mot de flesta nervsjukdomar. — Sjukgymnastikens resultat skulle i dessa sjukdomar blifva ännu gynnsammare, om blott patienterna något tidigare ville underkasta sig behandlingen. Nu tillgripes den vanligen blott som ett sista medel, sedan alla andra slagit fel. På så sätt ha vi att bekämpa ej blott själfva sjukdomen i långt framskridet stadium utan äfven den sjukes nedslagenhet och energilöshet, som så ogynnsamt återverka på allmänbefinnandet.»

Det vore i sanning önskvärdt att den lidande mänskligheten mera allmänt visste, hvilket förträffligt smärtstillande och helande medel sjukgymnastiken äger i de manuella vibrationerna och nervvibrationerna — vare sig det gäller akuta sjukdomar eller kroniska lidanden. En hel del gifter — antipyrin, phenacetin, morfin och hvad de alla heta — skulle då kanske i ro få hvila på apotekshyllorna. I fråga om hufvudvärk t. ex., som är en så vanlig och för det mesta så envis åkomma och som af läkare ofta nog betraktas som en bagatell — något hvari patienterna äro alldeles oense med dem! — plägar en behandling med nervfriktioner och vibrationer, i förening med öfrig sjukgymnastik, visa förvånande snabba resultat, och detta ingalunda blott för stunden, utan med varaktig förbättring som följd.

Vibrationer användas emellertid ej uteslutande för att försätta nerver i dallring, ej heller ensamt för att stilla plågor. Till tjänst för den stora del af allmänheten, som förmenar, att sjukgymnastikens snart sagdt enda uppgift är att räta ut sneda ryggar och massagens att knåda bort svullnader, vill jag här nämna några af de sjukdomar, hvilkas framgångsrika behandling jag haft tillfälle iakttaga å D:r Arvid Kellgrens institut — det af de båda Kellgrenska instituten som jag senast haft tillfälle att studera.

Det är ej min mening att påstå, att ej dessa samma sjukdomar — eller åtminstone somliga af dem — blifvit med god påföljd behandlade enligt den manuella metoden äfven af i Sverige praktiserande läkare och gymnaster. Men det torde med fog kunna sägas, att D:r Arvid Kellgren haft ovanlig framgång med sina kurer och äger stora förutsättningar för att nå lyckliga resultat genom sin skärpa i diagnosen, sitt utomordentliga handlag, sin förmåga att individualisera och modifiera rörelserna och det outtröttliga intresse med hvilket han öfvervakar sina patienter och deras behandling. Det är ej alltid en föreståndare för ett gymnastiskt institut till den grad leder det hela som å D:r Arvid Kellgrens institut är fallet; att det är en stor fördel, när så sker, är självklart.

HENRIK KELLGREN.

Blindtarmsinflammation är, såsom hvar och en vet, en på senare tider synnerligen ofta förekommande sjukdom, och operationerna för att borttaga detta rudimentära men ofta så besvärliga organ ha blifvit så vanliga att, såsom någon uttryckt sig, »snart hvarannan människa löper omkring utan blindtarm». Kniffven har härvidlag onekligen gjort mycket gagn och säkerligen räddat månget människolif, men är det möjligt vill man ju helst undgå den. Vibrationerna verka, såsom ofvan nämnts, fördelande vid kongestioner och blodstockningar samt åvägabringa vid febertillfällen en anmärkningsvärdt snabb sänkning af temperaturen; man kan däraf förstå, att de äro af stort gagn vid alla slags inflammationer. Och särskildt vid blindtarmsinflammationer ha de åstadkommit synnerligen gynnsamma resultat. Jag hade tillfälle att å doktor Arvid Kellgrens institut tala med en dam, som i ett svårt anfall af nämnda sjukdom af läkare dömts att opereras men i stället låtit sig behandlas med manuella vibrationer och blott få dagar efter det operation ansetts nödvändig var i stånd att gå ut. Äfven har denna behandling visat sig välgörande, när det gällt att förekomma återfall; en patient, som förut upprepade gånger haft anfall af sjukdomen, har nu sedan elfva år varit befriad därifrån.

Vibrationer verka, såsom ofvan antydts, också å de vasomotoriska nerverna. Gifna å buken ha de en obstruerande effekt. Jag har å nyssnämnda institut sett, hur öfverraskande snabbt de kunna hejda häftiga anfall af diarrhé och tarmkatarr. Det tyckes mig, att särskildt barnläkare borde mera än som sker beakta detta så verksamma och helt ofarliga botemedel mot en bland små barn så vanlig sjukdom. Huru ofta stå ej läkarna maktlösa gentemot de stackars småttingarnas våldsamma kolik- och diarrhéanfall, helst som de vanligen använda obstruerande medikamenten — opium m. m. — äro farliga gifter, hvilka man blott med stor försiktighet kan gifva åt späda patienter.

Höastma eller hösnufva är en sjukdom som de flesta anse obotlig. Det är många som år efter år med fruktan motse den årstid, som annars plägar bringa glädje och vederkvickelse, och som, så snart ängarna börja blomma, fly till de ogästvänliga trakter, där hvarken gräs eller säd växer. Men också denna sjukdom — så väl som den kroniska snufvan — kan häfvas. Äfven svåra fall af vanlig astma — också af många betraktad som hart när obotlig — såg jag botas genom behandling å mera nämnda institut.

Skulle jag våga mig på att uppdraga någon jämförelse emellan de båda Kellgrenska instituten, så skulle jag vilja säga, att direktör Henrik Kellgren är mera benägen för hvad man kallar starka kurer. Han tvekar icke att gifva stark behandling — i fråga om såväl nervfriktioner som massage —, och hans åsikt är, att ju längre stunds behandling man ger en patient, dess bättre är dess verkan.

D:r Arvid Kellgren däremot har för princip att verka med små medel: att genom lugna, milda, i möjligaste måtto smärtfria rörelser inverka på hela nervsystemet. Det är klart, att i fråga om somliga sjukdomar — särskildt i fråga om nevralgier och nevrastheni — det är af vikt att patienternas nerver, redan så angripna, ej bli ytterligare irriterade genom en behandling som vållar smärta. Den plågsamma och nu för tiden så vanliga sjukdom, som kallas ischias, får ofta en behandling, som blir till en verklig tortyr för patienten. »Ondt skall med ondt fördrifvas» är en sats, som många med förkärlek citera särskildt när det gäller att påyrka hårdhändt »massage à la Metzger», men den gamla satsen håller icke alltid streck. Vibrationer verka äfven på den vid sjukdom så ytterst känsliga ischiasnerven snabbt stillande, och behandlingen i sin helhet plägar långt fortare gifva gynnsamma resultat än den mera våldsamma och enbart lokala.

En egendomlighet för direktör Henrik Kellgren är hans »gasteori», d. v. s. teorien att hvarje sjukdom inom människan framkallar gaser, hvilka det blir den gymnastiska behandlingens uppgift att utdrifva ur kroppen. Denna teori omfattas icke af D:r Arvid Kellgren.

Gemensam för de båda brödernas metoder är den omsorgsfulla ryggbehandlingen, afsedd att stärka hela nervsystemet.

Äfven lägges på båda instituten stor vikt vid en genomgående valkning af buken, detta ej blott vid sjukdomar i dess organ utan för att befordra omsättningen i dess helhet.

Ett par detaljolikheter, i hvilka den Kellgrenska massagebehandlingen afviker från den annars vanliga, äro: att knådning etc. i regel gifves å underlag, helst af silke eller linne, och endast undantagsvis å den blottade kroppen samt att, äfven när det senare sker, vaselin, salvor eller puder ej användas.

De båda bröderna äro af samma släkt som skalden Johan Henrik Kellgren. Direktör Henrik Kellgren är född i Alingsås år 1837, genomgick såsom löjtnant vid Västgöta-Dals regemente 1863 Kungl. gymnastiska centralinstitutet, tog afsked från regementet 1869 och afreste till Tyskland, där han upprättade ett institut i Gotha, öfverflyttade år 1874 till London, öppnade där ett gymnastiskt institut och har allt sedan dess praktiserat i världsstaden med stor framgång och växande erkännande. Hans institut vid Eaton Square 49 är beläget i den fashionablaste delen af London och är lifligt frekventeradt. Äfven i Sverige har han ett institut, dock öppet endast under sommarmånaderna. Det är å egendomen Sanna, vackert belägen nära Jönköping. Dit komma årligen många patienter såväl från England som från Sverige för att i landtlifvets lugn och i frisk skogsluft genomgå kurbehandlingen.

ARVID KELLGREN.

Doktor Arvid Kellgren, född år 1856, aflade studentexamen i Skara 1876, genomgick åren 1877—79 Kungl. gymnastiska centralinstitutet, inträdde 1880 vid medicinska fakulteten af Edinburgh's universitet, blef där Master of Surgery och Bachelor of Medicine år 1886 samt tog medicine doktorsgraden med rekommendation 1889. Under ferietiderna allt ifrån 1876 till början af 1887 arbetade han på sin broders institut; sistnämnda år upprättade han eget institut i London. Detta institut, vid Cromwell Road 94, är liksom broderns beläget i sydvästra Londons eleganta och sundast belägna kvarter och är äfven talrikt besökt. Båda instituten ha luftiga, ljusa lokaler, där man trots gymnastiska apparater, plintar m. m. finner komfort och hemtrefnad.

Hösten 1888 åtföljde doktor Arvid Kellgren kejsarinnan Elisabeth af Österrike såsom hennes läkare på en två månaders tur i Medelhafvet å jakten Miramar samt behandlade henne senare såväl i Wien som i München. Af kejsarinnan mottog han egenhändigt juldagen 1888 på slottet i Wien Järnkrone-orden såsom ett erkännande af behandlingens lyckliga resultat.

Året därefter inbjöds doktor Kellgren att å Marinhospitalet i Pola, den österrikiska flottstationen vid Adriatiska hafvet, hålla en serie föredrag öfver den svenska manuella behandlingen, medan samtidigt metoden demonstrerades genom behandling af patienter å nämnda hospital. På grundvalen af dessa föreläsningar, — som blefvo tryckta i österrikiska marindepartementets sanitetsrapport år 1888 — utarbetade sedermera doktor Kellgren sitt ofvan flera gånger citerade verk, som också utkommit på italienska, franska och tyska (Zur Technik der schwedischen manuellen Behandlung, Verlag Hirschwald, Berlin). Ur detta arbete ha gymnastiska skriftställare lånat åtskilligt; dock har boken, egendomligt nog, aldrig refererats i någon svensk gymnastisk tidskrift. Den innehåller noggranna och förträffligt gifna beskrifningar öfver allehanda slags rörelser; särskildt äro kapitlen om skakningar, vibrationer och nervfriktioner utmärkta. I ingen annan gymnastisk skrift finner man dessa slags rörelser så klart och så utförligt beskrifna. I hög grad belysande äro ock de talrika och ypperliga illustrationerna, utvisande olika rörelser och greppen för rörelser.

Doktor Arvid Kellgren har också gjord sig känd för sitt genom stora donationer ådagalagda intresse för den fosterländska skyttesaken.

»Den svenska gymnastiken är den bästa uppfinning som någonsin blifvit gjord», yttrade i somras en entusiastisk engelsk dam, som å d:r Arvid Kellgrens institut återvunnit sin hälsa. Det är ju ur både patriotisk och gymnastisk synpunkt glädjande att höra sådana loford. Och då man ofta tycker sig här hemma finna alltför litet tilltro till den Lingska gymnastikens hälsobringande verkningar, tänker man stundom, att kanske skola svenskarna, i detta fall liksom i många andra, först via utlandet lära sig riktigt uppskatta hvad värdefullt de äga.

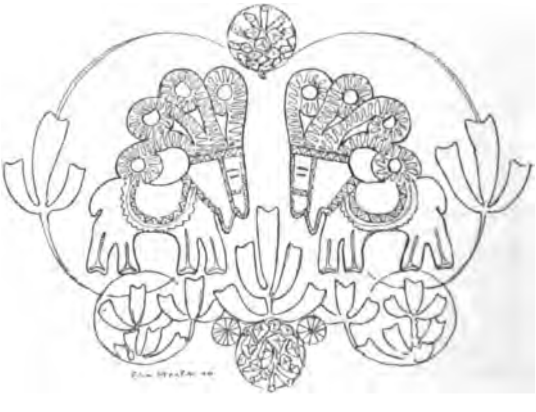

ZAREN AF MOSKOVIEN.

EN REJSEHISTORIE.

AF LAURIDS BRUUN.

VED Prins Hendrik Kade foran den store Svingbro ligger Alkenaar Paketten med Dampen oppe.

Der slaas et Par Slag med en Skibsklokke; saa sætter vi os i Bevægelse, ind under Broen, ud i »Het Ij».

Langsomt glider Amsterdams Husrækker tilbage. Form og Farver löber ud i et enstonigt diset graat. Længst hævder sig Centralbanegaardens Kolos. Saa flyder ogsaa den sammen med det övrige. Nu er kun Kirketaarnene tilbage; saa langt Öjet naar, strækker sig til begge Sider det lange, flade Marskland.

En halv Times Tid varer Farten, saa piber Dampflöjten. Vandet bliver smult, og se — dér aabner en lille Provinsby sin hyggelige Favn.

Man stiger fra Anlöbsbroen nogle Trin tilvejrs og befinder sig midt paa Zaandams Hovedgade. Sluseportene lukker sig bag den lille Damper. Vandet hæver den op i Niveau med Floden Zaan, der her under Broen löber ud i Het Ij. Atter lyder det stakaandede Stempelslag, og Baaden bugter sig op ad Floden med en lang spillende Kölvandshale efter sig. Jeg synes saa bestemt, jeg skulde kende dette Flod-Landskab. Rigtig — det er jo Sceneriet fra de mange smaa hollandske Vinterbilleder, der ligger oprullet for mig i lyslevende Virkelighed.

Kaner og Kælker skydes af muntre Sköjtelöbere over den isklædte Flod, som rammes ind i et langt Perspektiv af blege, bladlöse Træer paa begge Sider, saa langt Öjet naaer. Den lille Bys fornöjelige Kirketaarne smiler ned over al denne Vintervarme; man synes næsten, man kan höre Klokkernes spröde Klang gennem den kolde, klare Luft.

Isen har jeg selv lagt over Floden, thi i denne Dags Virkelighed er der endnu det tidlige Efteraars Farver over Flodbred, Vand og Luft.

Jeg vandrer ned ad Hovedgaden, hvis Brolægning gör et ganske hjemligt Indtryk, kun er al Ting saa meget proprere end hos os. Næsten alle Husene er af Træ i denne gamle Tömrerby, der har ligget stille og urört siden Zar Peters Dage. Hist henne rejser sig som den

Gang Skelettet af et Skib, og Tömrerne hamrer paa Plankeribbene med den samme hollandske Sindighed som for Aarhundreder siden.

Jeg drejer ad en lille, buet Bro ned over en af de smaa Kanaler, og foran mig strækker sig de endelöse Enge. Saa giver jeg mig til at tælle Vejrmöllerne, af hvilke der paa en Strækning af nogle Mil op langs Floden skal findes henved 400 Stykker — Oliemöller, Savmöller, Farvemöller, Papirmöller. Mere end en Snes kan jeg ikke tælle, og jeg vover en Tvivl om de 380 andre, som mit Öje ikke kan naa.

Saa vandrer jeg den samme Vej tilbage til Byens Torv, gaar ind i »Café Suisse» og styrker mig ved en hollandsk Böf til Besöget hos Skibsbygger Peter Michaelof — han, som efter at have lært at bygge Skibe gav sig til at tömre det russiske Statsskib og afsluttede sin Virksomhed som Zar Peter den Store.

Endelig — der er det, som jeg söger. Et langt, lavt Træhus, hvorpaa der med store Bogstaver staar: »Zar Peter Logement». Ved dette gamle Værtshus skal der drejes tilhöjre, jeg gaar nogle Trin ned og befinder mig paa en Spadseresti, en »Bag om Byen» — langs en Aa, der atter gör et ganske hjemligt Indtryk. Den har Odense Aas rige Vegetation og Havehygge langs sine Bredder.

Den röde, solide Murstensflade derhenne med den höje Port maa være Indgangen til det fredede Sted, som siden 1886 er den russiske Kejsers Privatejendom. Snart staar jeg foran »Hytten», der ligger beskyttet mod Vind og Vejr af et overbygget Tag og Læmure.

Det er en Træbygning af ganske raa Tömring, som röber sit nære Slægtskab med de Smaahuse, jeg lige har passeret derude — »i Virkeligheden» havde jeg nær sagt. Den hælder til den ene Side, fordi Grunden i Tidens Löb har sænket sig; nogle Trin förer op til Dören; jeg gribes af historisk Höjtidelighed og befinder mig et Öjeblik efter i Peter Michaelofs Stue.

Der er to Kamre og en Senge-Alkove; og over Kaminen er der en Marmortavle, som Alexander den förste har rejst. Paa Væggen har Besögende skrevet deres Navne. Jeg læser »Alexander 1814» og »Alexander 1839». Næsten alt Bohavet er fjærnet; det gemmes nu i Byens Antikvitets-Museum.

Jeg föler andægtig paa Tömmeröksens Egg, træder forsigtig paa det skröbelige Gulv, og standser endelig foran det store Vindue med de smaa Ruder, hvorfra jeg ser ud over de grönne Enge, hvor Köerne staar i Græs til Knæene, og Pigerne vandrer hjem fra Malkning med tunge fyldte Spande. Saa tænker jeg paa, at over disse samme grönne Enge har Zar Peter stirret ud, da han endnu ikke var den Store.

Historikerne vil vide, at Peter den Store kun blev i otte Dage i Zaandam; saa sögte han Ly for Befolkningens Nysgerrighed i Amsterdam, hvor han uforstyrret fortsatte Uddannelsen paa det ostindiske Kompagnis Værfter.

Men Sagnet fortæller noget andet; og Sagnet er altid sandere end Historien.

Det fortæller, at en skön Dag i Aaret 1697 mödte en fremmed Karl, klædt i hollandsk Arbejderdragt, paa Mynheer Kalfs Kontor og sögte at komme i Skibsbyggerlære, og da han havde Anbefalinger med fra formaaende Forretningsforbindelser i Amsterdam, blev han strax antaget, saa meget mere, som han var en höj, velvoxen Karl med solide Armkræfter.

Han kaldte sig Peter Michaelof og logerede sig ind i et af Byens Værtshuse mellem engelske og skotske Svende, der ligesom han var kommen langvejs fra for at arbejde hos Mynheer. Han gik ikke af Vejen for et Stob stærkt Öl og ikke for en Arm, hævet til Slagsmaal; de kaldte ham Peter den stærke.

Mynheer Kalf lagde nöje Mærke til den nye Karl, fordi han havde noget ved sig, som man ikke kunde glemme, og skönt det ikke var Mynheers Skik at blande sig i andres Forhold, var han dog nysgerrig efter at kende hans Herkomst.

En Dag standsede han Peter paa Værftet og sagde: »Jeg hörer, at I endnu bor paa Værtshuset; er det ikke for dyrt for Jer?»

Men Peter rystede kun paa Hovedet og saa paa ham med sine uforfærdede Öjne, der var saa aabne og saa kloge.

Da Mynheer mærkede, at han intet vilde sige om sine Forhold, saa sagde han: »Jeg hörer, at I gaar godt frem. Jeg kunde nu lide at se, hvor vidt I er naaet. Den, den skal kunne bygge et godt Skib, maa ogsaa kunne tömre sin egen Hytte; kan han ikke tömre en Bolig paa den faste Jord, hvorledes skal han da kunne bygge en Bolig, der skal kastes som en Boldt af onde Bölger? — Jeg vil skænke Jer en Lod nede ved Aaen; Tömmeret kan I hente hos Forvalteren paa Pladsen, og derfra kan I flaade det ned ad Aaen, til I naaer Grunden. Men Betingelsen er, at I hjælper Jer selv; jeg har hört sige, at I gerne lader andre arbejde for Jer, naar det ikke passer Jer at hugge; det duer ikke; hvis I skal lære at bygge store Skibe, saa maa I hjælpe Jer selv.»

Saa smilede Peter Michaelof med sine hvide Tænder, og han gik til Forvalteren, fik Tömmeret, flaadede det ned ad Aaen og begyndte paa sin Hytte.

De andre Svende drev fra og til og saa paa hans Arbejde; nogle, som var misundelige, haanede ham, naar de var udenfor hans Arms Rækkevidde, fordi han var uövet, andre opmuntrede ham og viste ham til Rette med et Vink, naar Ingen saa det.

Medens han nu gik der alene og tömrede, saa det klang ud over Engene, saa flöjtede og sang han dertil; og de svære Köer vendte deres tunge Muler forbavsede imod ham. Naar han havde gjort et godt Stykke Arbejde, rettede han sig op, törte Sveden af Panden med Bagen af sin Haand og saa fjærnt ud over den flade, grönne Eng. Sangen forstummede, og Blikket blev tungt og dybt.

Morgen og Aften kom Mynheer Kalfs Piger ud paa Engen for at malke hans Köer. Medens de malkede, kastede de Blikket til den könne, kraftige Karl med den stærke Stemme og de stærke Öjne, og mere end en rettede sig under Spandeaaget, naar hun gik forbi i Frastand.

Men der var kun en af dem, som Peter Michaelof lagde Mærke til. Det var Liesje.

Hun var höj og bredbarmet som en ægte hollandsk Kvinde, og fra Nakken til Armen löb den blödeste og rundeste Bue, han kunde se hos nogen Kvinde. Panden under det tætte Hovedklæde var hvid og ren, og Brynene var stærke og lyse, men Blikket var brunt og fyldigt, og den, hun saa paa, maatte se paa hende igen. Hendes nögne Arme, som strakte sig for de fyldte Spande, var hvide og faste, og hendes Mund med de tykke, blöde Læber, var fuld og sluttet, og Kindens Runding var dækket af fine Dun.

Peter saa paa hende, og hun saa paa ham igen; og naar han sang, saa sang han for hende, og hun lyttede og vendte Hovedet om imod ham, medens hun gjorde sit Arbejde.

En Dag, hun gik bag de andre, vinkede han til hende. Hun standsede, men hun kom ikke nærmere. Saa gik han hen til hende; hun smilede til ham med sin aabne Mund, og han greb om hendes Arm for at föle dens Muskler og smilede med alle sine hvide Tænder.

Morgen og Aften mödtes de, men hun vilde ikke med op at se paa hans Arbejde, for hun var tvær som en ægte hollandsk Kvinde.

Den Dag, da det sidste Söm var spigret i Taget, kyssede Peter Michaelof hendes Mund. Hun satte sindigt Spandene fra sig og kyssede ham igen, som hun stod der lige rank op og ned; og de runde Arme, som för hang örkeslöse ned langs Kjolen, fandt snart en Plads om hans Nakke, og hans Arm rundede sig om hendes faste Liv som en Segl om modent Korn.

Da Hytten stod færdig, kom Mynheer Kalf en skön Dag paa sin Morgentur ned til Aaen for at se paa Værket.

Han nikkede til Sammenföjningerne, skævede til Taget, og da han kom indenfor, saa han, at der var to Kamre; men da han saa, at der ogsaa var en Alkove, saa forstod han, at Peter var af godt Folk, thi de andre Svende kendte kun Löjbænke at ligge paa.

Mynheer nikkede til Alkoven, og da han ikke fandt andet at sige, saa sagde han:

»Den er for bred, min Sön.»

»Nej, Mynheer!» — svarede Peter Michaelof — »ikke til to.»

Mynheer smilede, vendte sig og gik; men samme Aften opfyldte Alkoven sin Bestemmelse, og der var saa stor en Lykke i Hytten, at den knap kunde rummes i de to smaa Stuer og den brede Alkove.

Mynheer hörte snart om Forholdet mellem den fremmede Svend og den könne Liesje; for skönt han aldrig spurgte nogen paa Værftet, saa vidste han dog alt, hvad der gik for sig. En Morgen saa han oppe fra sit Havehus, som havde Vindu ud til Aaen, hvorledes de kyssedes over de fyldte Spande, og da han syntes, at det var könt at se paa, saa bestemte han, at de to velvoxne Mennesker skulde have hinanden, paa det at de kunde faa et stærkt og ægte Afkom.

En Dag kaldte han Peter Michaelof ind til sig paa Kontoret og sagde:

»Jeg hörer, at I gaaer bestandig frem paa Værftet, og nu vil jeg pröve Jer, inden jeg tager min Bestemmelse med Jer. Jeg skal have bygget en Mölle til det nye Savværk nede ved Floden; og den skal være af de nymodens med Svingtræ; den skal I tegne og bygge.»

»Jeg er kommen for at bygge Skibe, Mynheer, ikke for at bygge Möller», sagde Peter, rettede sig og saa lige paa ham.

»Jeg lider vel, at I taler Jer Mening rent ud», sagde Mynheer, »men I skal göre, som jeg siger; for jeg vil jert Vel, og en god Skibsbygger maa kunne bygge en god Mölle, og saa længe I er her, saa lystrer I mig.»

Peter overvejede hans Ord i Tavshed, saa nikkede han og gik i Gang med Möllen.

Men naar Skumringen faldt paa, kom Peter hjem fra sit Dagværk. Medens Köernes Skygger strakte sig saa langt, at de naaede helt hen til Hytten, sad Peter og Liesje sammen ved det store Vindue med de smaa Ruder og saa mod den synkende Sol. De sagde ikke mange Ord, men hun mærkede vel, at han fattede tungsindige Tanker, og hun vidste ikke andre Raad for dem end Kys.

Den Dag, da Möllen stod færdig, kaldte Mynheer atter Peter Michaelof op paa sit Kontor; der stod Forvalteren; han betalte ham hans Lön ud i klingende hollandsk Guld, og da han havde gjort det, saa gik han.

»Peter Michaelof!» sagde Mynheer, »Möllen er, som den skal være, den er fuldt god, og jeg har bestemt, at den skal kaldes op efter Jer. Og nu vil jeg desuden göre Jer Lykke, for I er en flink Karl. — Sig mig», — Mynheer lo saa lunt i Skægget — »var Alkoven saa bred nok til to?»

»Den var saa!» svarede Peter, men han smilede ikke.

»Naar jeg nu sætter jer til Forvalter over Möllen, og I beholder jert Arbejde paa Værftet ved Siden af, saa bliver det en net Skilling, som vel kan föde Kone og Börn.»

Mynheer ringede paa Dörklokken og sagde nogle Ord til sin Tjener. Da Dören gik op, saa stod Liesje der med sine runde Arme og sin blöde Mund.

»Jeg ved, at I lider hinanden vel», sagde Mynheer, »og da I er flinke begge to, saa vil jeg göre jert Bryllup, og I skal sætte Bo i Möllen.»

Der gik en Skygge over Peters Ansigt; hans stærke Öjne blev hvasse; han knejsede, som blev han pludselig et Hoved höjere, slog ud med Haanden og sagde:

»Nej, Mynheer, der bliver intet af.»

»Har hun ikke givet Jer sin Tro og sin Ære paa ret hollandsk Vis?»

»Jo, Mynheer, men jeg er ingen Hollænder; det er paa Tide, at dette faar Ende. I maa da vide, at naar jeg tager herfra, skal jeg ikke glemme jer gode Vilje, men huske den og gengælde Jer den tifold.»

»Vil I forlade hende?»

»Jeg kan ikke blive her, det vil I senere forstaa.»

Han saa alvorlig og fast paa Mynheer Kalf, men da han vendte Blikket mod Liesje, da blev det saa fuldt og varmt af den Kærlighed, hun havde givet ham.

»Jeg kan ikke, Liesje!» sagde han med sagte Stemme og greb hendes Arm, — »hörer Du?»

Da blev Mynheer vred. Han rejste sig med Kraft af Stolen og sagde:

»Nu giver I Besked som en ærlig Karl eller» — og han slog i Bordet, saa Blækhuset væltede. — »Hvem er I?»

»Jeg er Zaren af Moskovien!» sagde Peter Michaelof og saa fast paa ham.

Da Mynheer om Aftenen kom ned paa sit Værft, fortalte Formanden, at Peter Michaelof havde hyret Baad og var rejst; og da han kom over paa sin Avlsgaard, saa fortalte Forvalteren, at Liesje var intetsteds at finde. Saa forstod Mynheer Kalf, at Ruslands Zar havde taget Liesje med sig.

Men Mynheer holdt sit Ord. Han kaldte Möllen »Zaren af Moskovien», og saaledes hedder den den Dag i Dag.

KONSTHANDTVERK.

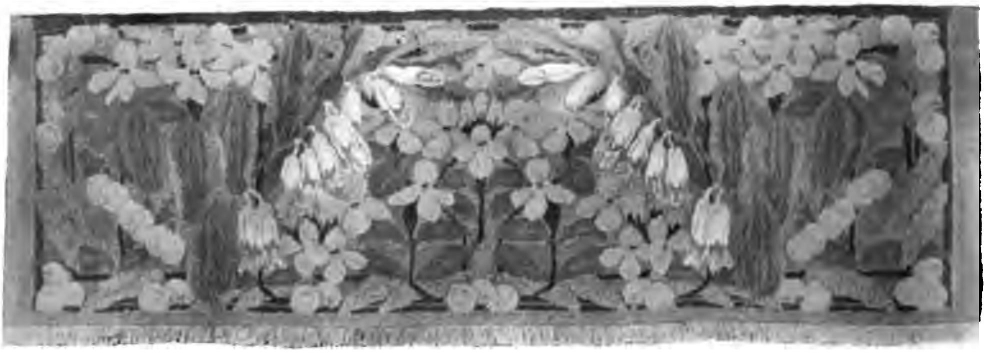

PORTIÈREÖFVERSTYCKE I HAUTELISSEVÄFNAD, KOMPONERADT AF FRÖKNARNA WIDEBECK OCH WÄSTBERG. *Handarbetets vänner.*

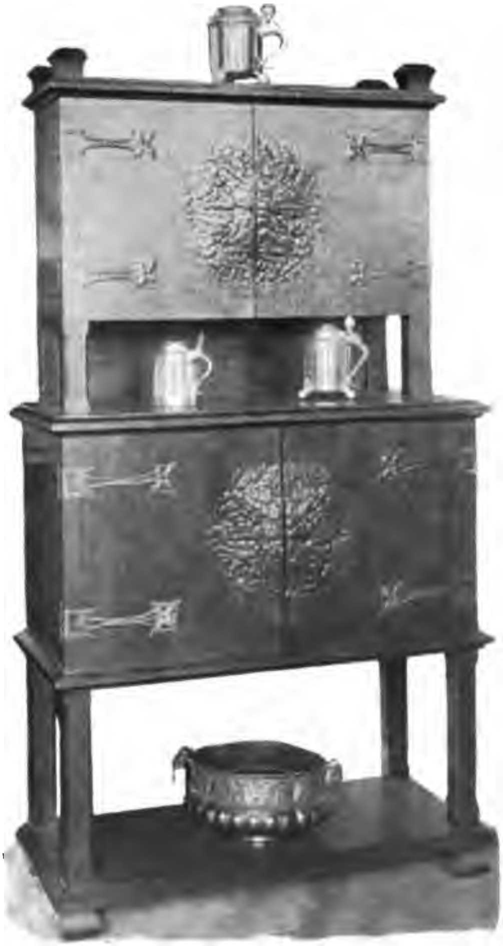

SKÅP I EK, MED SKULPTERADE EKLÖF OCH BESLAG I DRIFVEN KOPPAR, AF ALF WALLANDER. *Aktiebolaget Svensk konstslöjdutställning, S. Giöbel.*

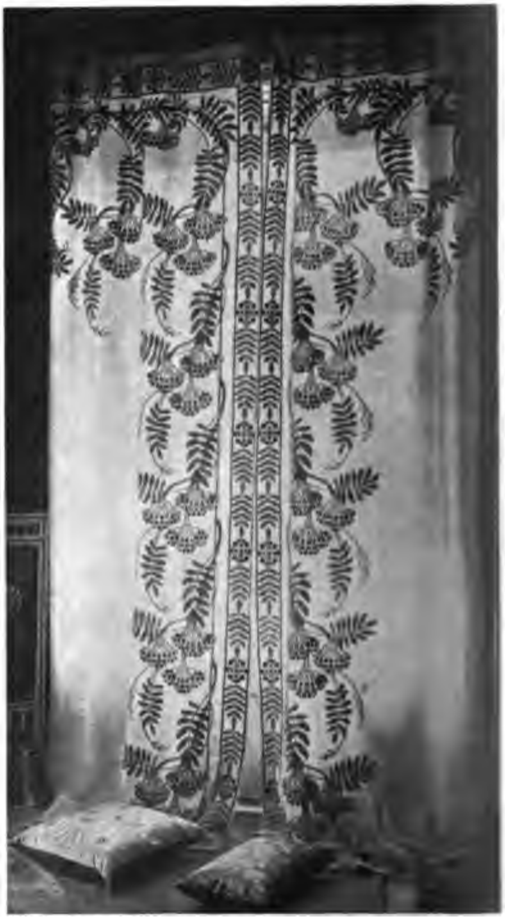

FÖNSTERGARDINER MED RÖNNBÄRSMOTIV, KOMPONERADE AF FRIDA LÖNNGREN. *Aktiebolaget Svensk konstslöjdutställning, S. Giöbel.*

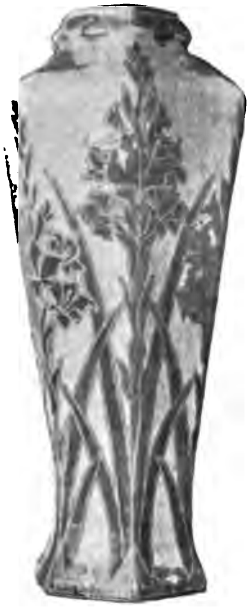

VAS I BLÅ OCH HVIT SGRAFFITO AF G. WENNERBERG.

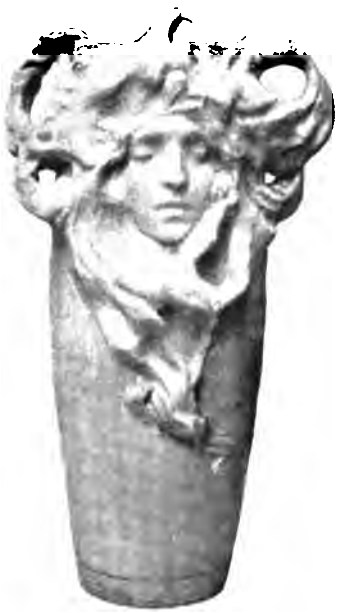

VAS I GRÈS-MANÉR (GRAND FEU) AF NILS BARCK.

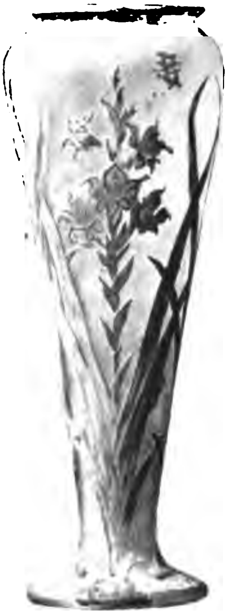

GLASVAS AF G. WENNERBERG.

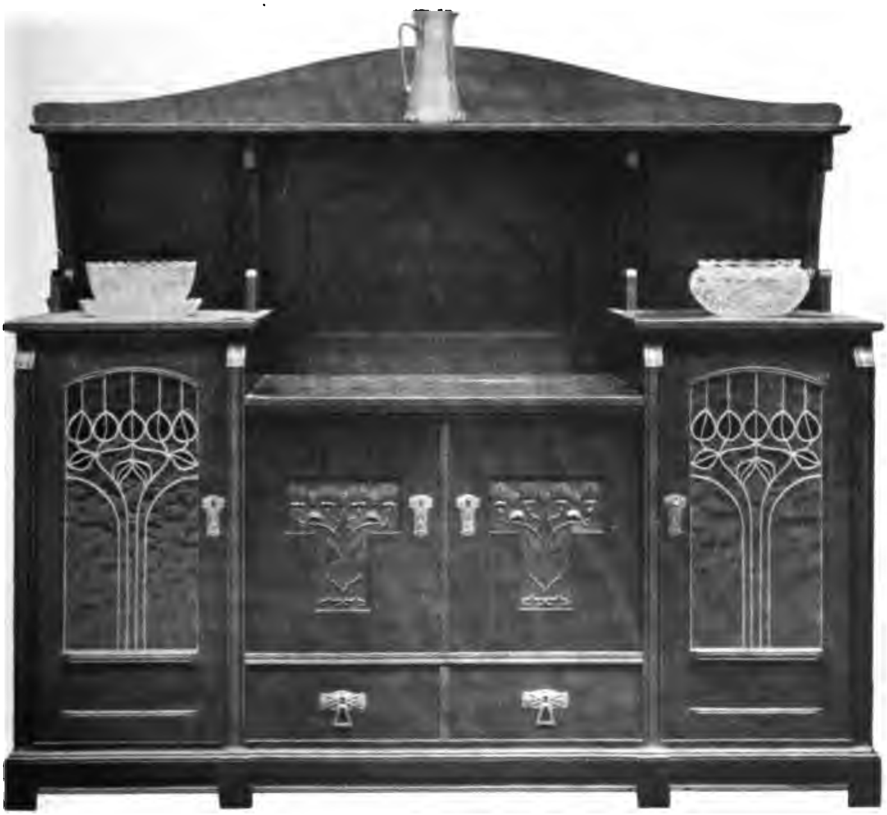

MATSALSSKÄNK. RITAD AF A. ARVIDIUS. *C. J. Bergmans etablissement i Malmö. Beställd af Malmö industrilotteri.*

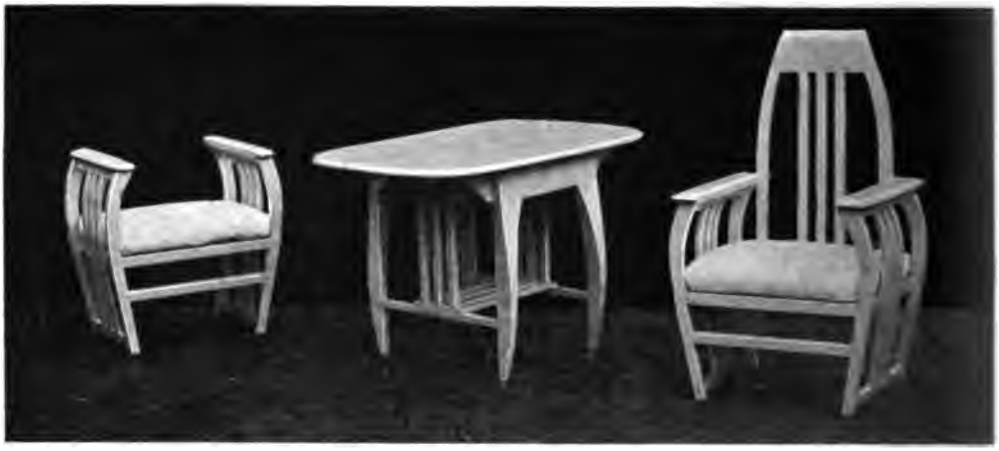

TABURETT, BORD OCH LÄNSTOL. RITADE AF HILDUR WÅHLIN. *G. Flinta i Hedemora.*

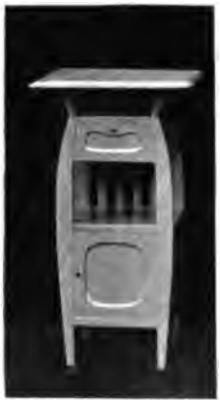

NATTDUKSBORD. RITADT AF HILDUR WÅHLIN. *G. Flinta i Hedemora.*

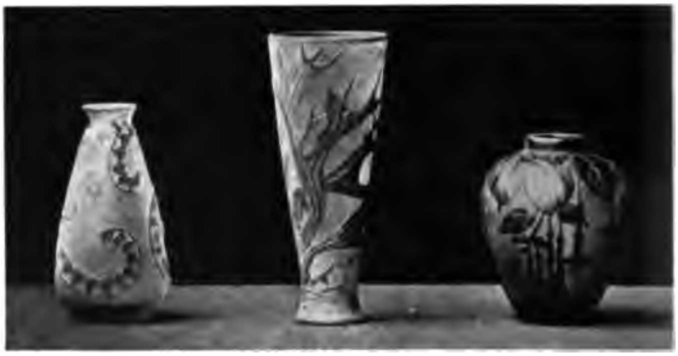

GLASVASER AF GUNNAR WENNERBERG.

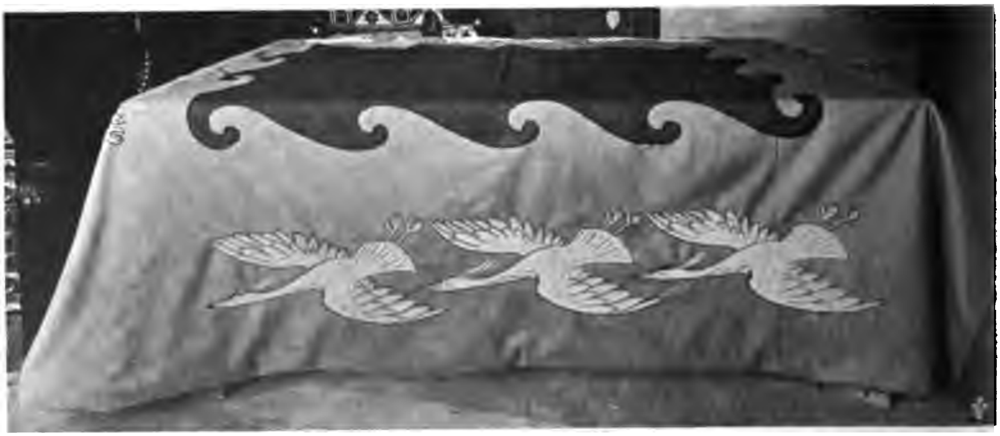

BORDDUK MED APPLIKATIONSARBETE. KOMPONERAD AF ALF WALLANDER. *Aktiebolaget Svensk konstslöjdutställning, S. Giöbel.*

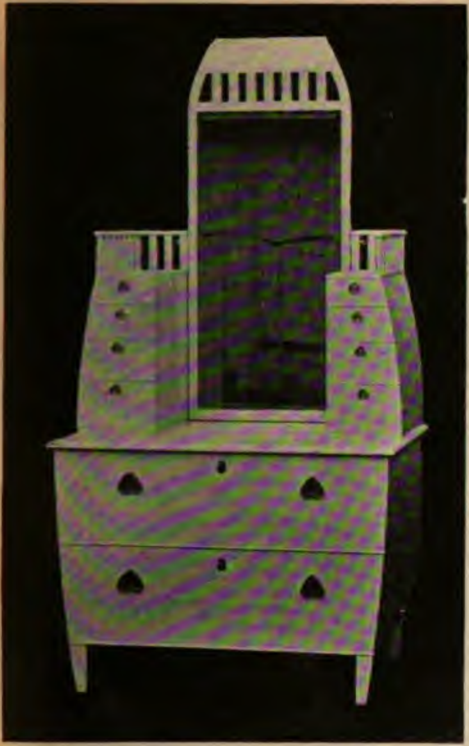

TOALETTBYRÅ. RITAD AF HILDUR WÅHLIN.
G. Flinta i Hedemora.

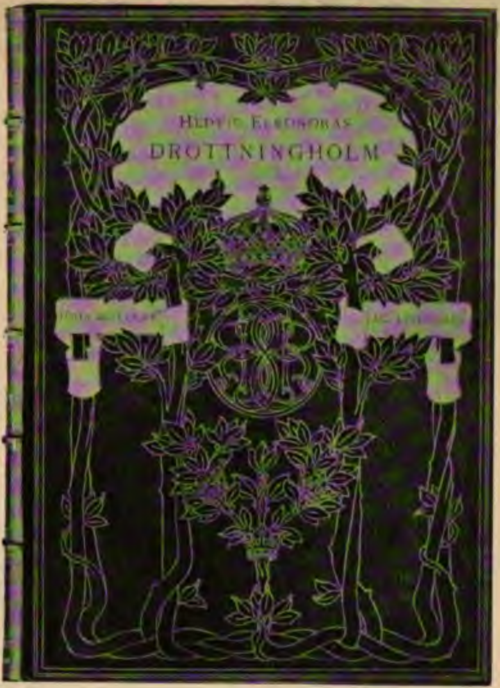
HEDVIG ELEONORAS
DROTTNINGHOLM

PERM. KOMPONERAD AF BROR ALMQVIST.
Gustaf Hedberg. Tillhör e. o. hofrättsnotarien Torsten Laurin.

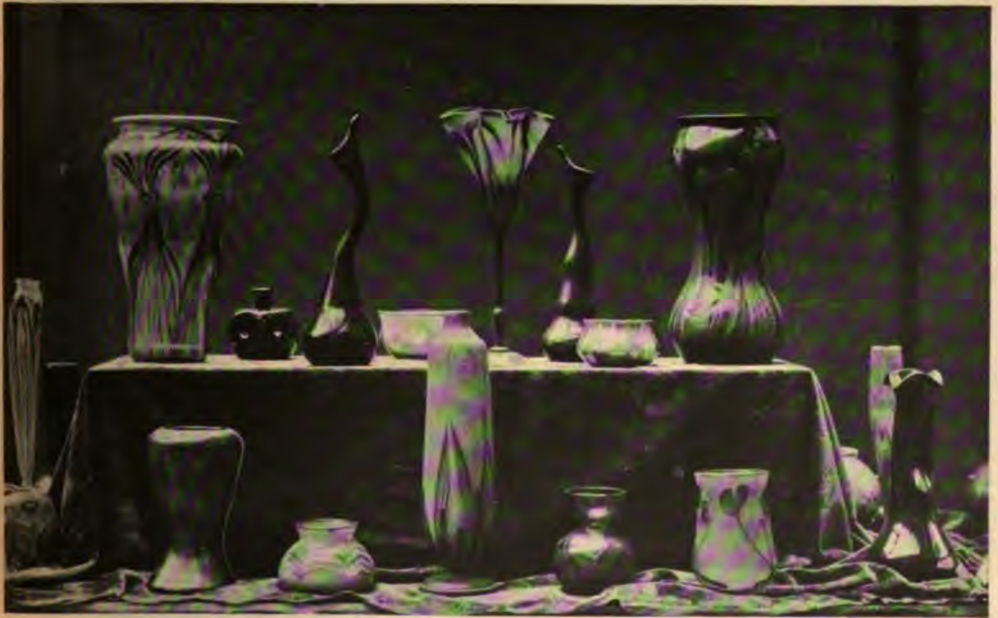

VASER OCH SKÅLAR I FÄRGADT GLAS. AF LOUIS C. TIFFANY (NEW-YORK).
Några af dessa föremål finnas i Nationalmuseum.

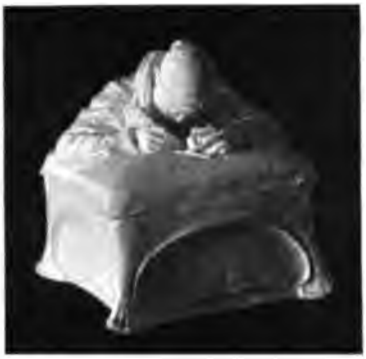

BLÄCKHORN. SKULPTUR AF ARON JERNDAHL.

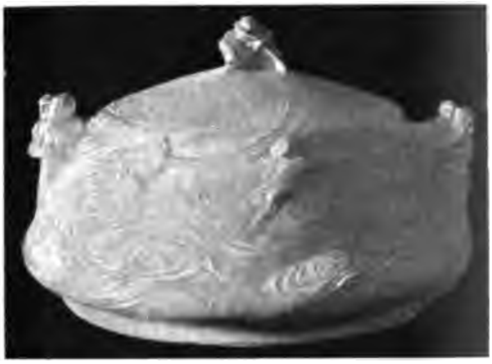

SKÅL. SKULPTUR AF ARON JERNDAHL.

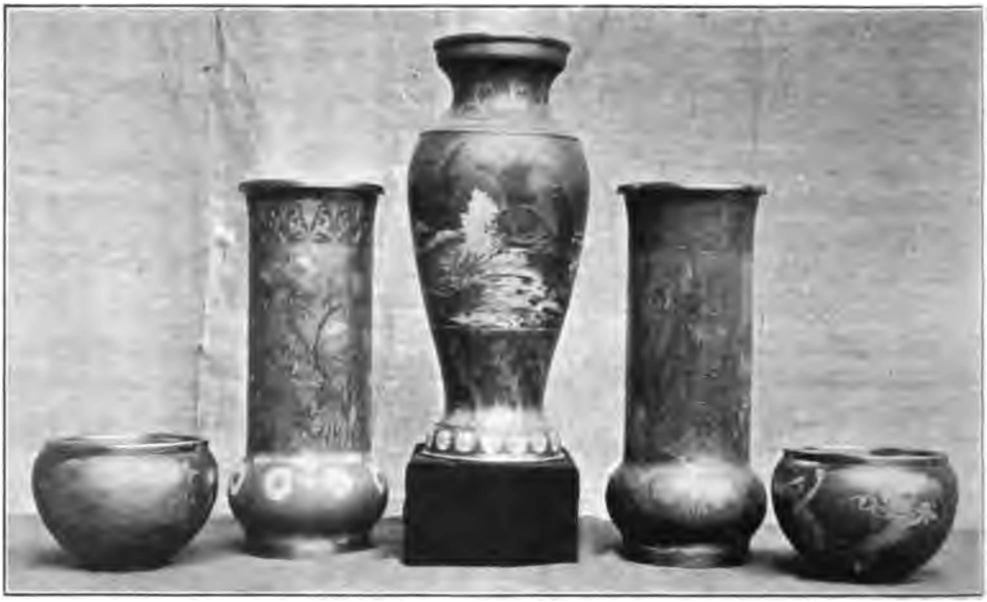

VASER I ETSAD OCH DRIFVEN, FÖRGYLLD OCH FÖRSILFRAD KOPPAR. AF HJ. NORRSTRÖM.

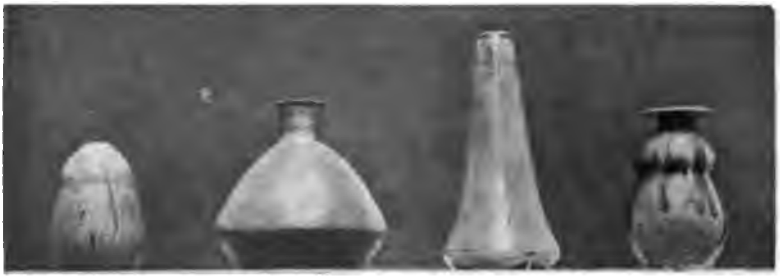

VASER I GRÈS-MANÉR (GRAND FEU) AF NILS BARCK.

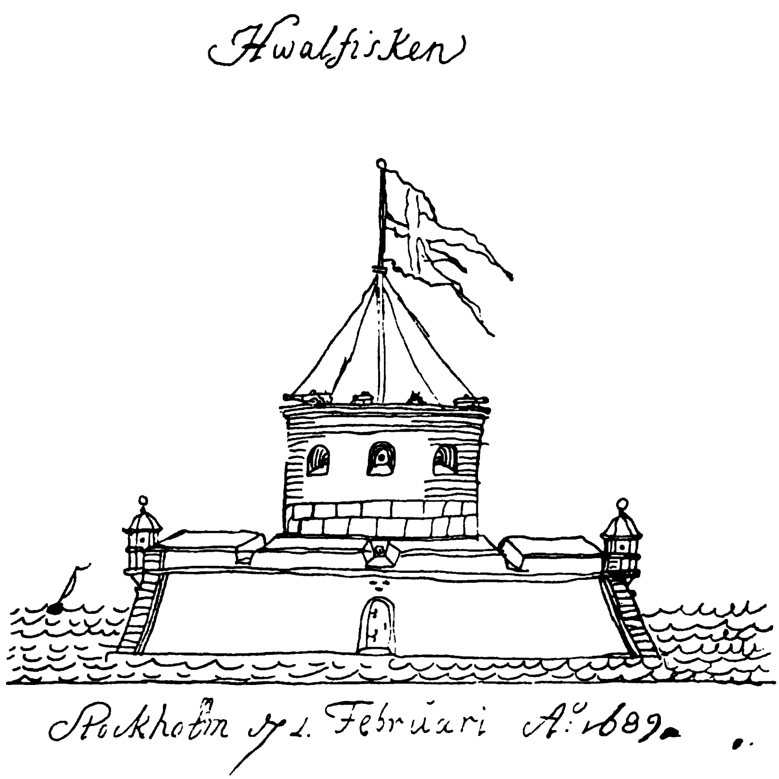

KARL XII:s RITBOK.

Af E. BRUNNSTRÖM.

Med 8 bilder.

I KUNGL. FORTIFIKATIONENS bibliotek finnes en i visst afseende rätt intressant gammal bok om 82 sidor, innehållande teckningar, som konung Karl XII som barn utfört under ledning af sin ritlärare och kammarherre, friherre Karl Magnus Stuart, vid denna tid generalkvartermästare, sedermera (1703—05) generallöjtnant och direktör för fortifikationen.

Teckningarna äro utförda under loppet af år 1689, då den unge prinsen sålunda ej var mer än 7—8 år (Karl XII föddes nämligen den 17 juni 1682). De första teckningarna äro daterade den 7 januari 1689 och de sista den 30 december 1689. Till en början tyckes undervisningen hufvudsakligen hafva bestått uti att prinsen fått ifylla de af Stuart lätt utkastade grundlinjerna till teckningarna, hvarjämte läraren lämnat förklaringar å benämningarna på de olika å teckningarna förekommande föremålen samt på i samband med dessa stående förhållanden, hvilket framgår af en del bredvid och å baksidan af teckningarna befintliga blyertsanteckningar, refererande till å teckningarna utsatta bokstäfver eller siffror. Att prinsen till en början endast ifyllt de af Stuart uppdragna konturerna, framgår icke blott af de för-

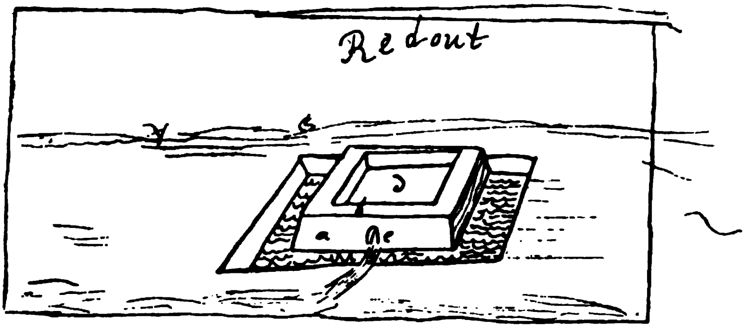

18 Jan Aº 1689

sta teckningarnas beskaffenhet, hvilken är sådan att de ej gärna skulle kunna utan hjälp hafva utförts af en 7—8-årig gosse, utan äfven af det af Stuart med många slängar och krumelurer fint präntade titelbladet, som är af följande lydelse: »The första Tekningar som Hans Kongl. Högheet Princ Carl hafver öfwat sig med uti rijtande, doch så thet han till att wänia handen, hafwer allenast rijtat effter de linier som förut med rijtkåhl eller blyartz uthkastade varit af dess Kammarherre Stuart.»

Dessa allra första teckningar röra sig till största delen kring befästningskonsten, uti hvilket ämne Stuart äfven, och som det tyckes samtidigt med ritningen, undervisat prinsen. Det är hufvudsakligen »redouter», »stiernskantzar», mörsare och planer af fästningar som vi här finna med några få enkla linjer nedkastade på papperet af Stuarts hand, och att prinsen »fyllt i» här och hvar synes så väl på teckningen som ock stundom af öfverskrift och datum gjord med stor och rund, den ovana barnahanden förrådande skrift.

Redan den 18 januari 1689 får prinsen med bläck (eller tusch) fylla i de af Stuart gjorda blyertsteckningarna, som nu börja blifva allt svårare och omfatta växlande ämnen: landskap, en vy af Nya Elfsborg, ett fyrtorn, skansen Ryssåsen, en eldsvåda, en kyrka, skansen Hvalfisken, ett torn, Landsorts fyr, Marstrands torn och Gulbergstornet, hvilken sista teckning prinsen egenhändigt daterat och försett med sitt namn.

Af Stuart föres å ritpapperen ett slags dagbok, relaterande hvad man för hvarje dag tog sig för; såsom exempel härå anföres hvad som finnes antecknadt å det blad, som upptager teckningen af Gulbergstornet.

»d. 9. Rijtade Hans K. Höght sin Devis för Hans Kongl. Maj:t: non solum armis.

d. 10. var Söndag.

d. 11. begyntes Gulbergstornet, men eftersom H. K. Höghett var något opasslig ty slötz därmed upp och gjordes ett divertissement — med de små styckena.

d. 12. rijtades intett for Hans Kongl. Höghett syntes något ofrisk.

d. 13. acheverades nedanstående.

d. 14. rijtatt en Devis: Este Duces.

d. 15. dito: Loco et tempore.

d. 16. dito ritade Hans Kongl. Höghett sin egen devis.

d. 17. Söndag.

d. 18. Discourseratt uthi Fortification.»

I mars och april månad tyckes Stuart börjat försöka lära prinsen de första grunderna till konstruktionsritning, ty vi

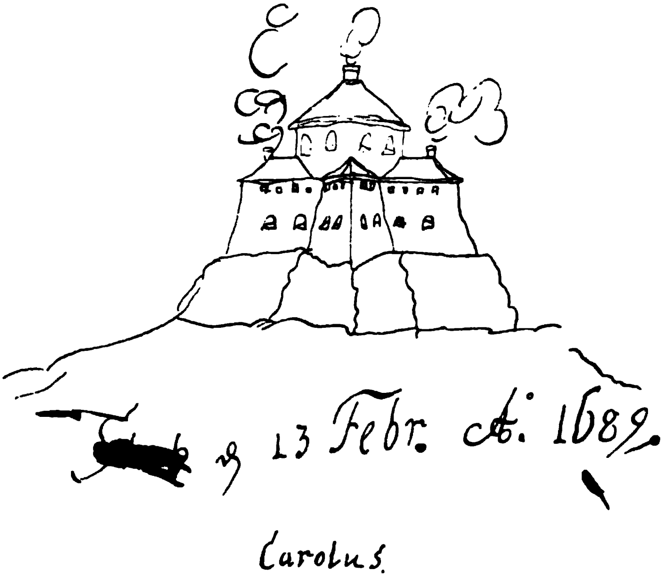

finna nu trianglar, kuber, cirklar m. m., tydligen ritade med tillhjälp af lineal, passare och stundom dragstift. Men inblandade häruti finnas åtskilliga frihandsteckningar af omväxlande föremål, än af Stuarts hand, än ifyllda af prinsen, som äfven nu gör sina första försök i frihandsteckning. På en af dessa första teckningar, två svanor, har Stuart tydligen uppdragit några konturer med blyerts, som prinsen därpå ifyllt med bläck, hvarpå prinsen försökt att på fri hand teckna af svanen. Den 26 mars har Stuart gifvit prinsen en lektion i kartritning; för denna dag finnes ett med blyerts gjordt utkast af en bit af en dåtida karta, hvilket prinsen synbarligen själf till stor del tecknat efter en framförliggande karta.

Under mars, april och äfven maj månader tyckes det emellertid i det hela ej blifvit mycket uträttadt hvarken med afseende på ritningen eller med afseende på undervisningen, ty teckningarna äro till största delen blott klotter, och de förut nämnda dagboksanteckningarna om hvad prinsen för hvarje dag företagit sig saknas. Under juni tyckes man hafva varit något flitigare, ty då finna vi bland annat en hel del matematiska figurer ganska ordentligt utkonstruerade — synbarligen mest af Stuart, men det synes, att prinsen själf här och hvar lagt hand vid dem. För denna månad finnes bland annat ett tält, som prinsen tydligen själf öfvermålat med färg — blåa och gula ränder skall det väl vara, fast det blåa mera närmar sig grönt! Det hela påminner lifligt om de koloreringsförsök, som vi hvilken dag som helst

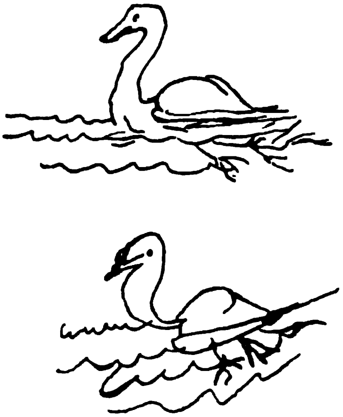

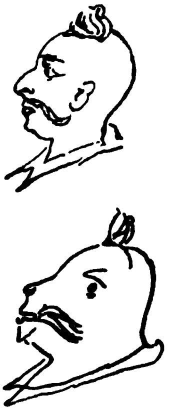

kunna få se, när vi gå in i barnkammaren. Den 17 juni finna vi en liksidig triangel ordentligt uppkonstruerad och uppritad med bläck. Under denna står med Stuarts stil »d. 17. Junij på Hans Kongl. Höghetz födelsedagh då han inträdde dett 8:de åhret».

För juli månad finnas helt få teckningar; den 17 juli hafva vi dock en lapp, å hvilken prinsen i betraktande af hans ålder med ganska stor skicklighet aftecknat dels en skanskorg, dels ett af hörntornen på skansen Hvalfisken, hvilka Stuart först tecknat med blyerts såsom mönster.

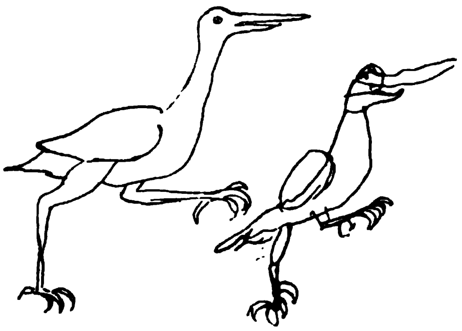

d. 17. Septemb:

Den 10 augusti har man roat sig med hvarjehanda småteckningar af hillebardierer, hakeskyttar, officerare m. m. samt till slut tecknat ansiktet af en man i profil; Stuart har först tecknat ansiktet och prinsen sedan nedanför aftecknat detsamma.

Den 17 september förekommer en teckning af en stork eller annan fågel, där vi till vänster finna Stuarts, till höger prinsens teckning, äfvensom samma dag af en uggla, där Stuarts teckning synes till höger, prinsens till vänster.

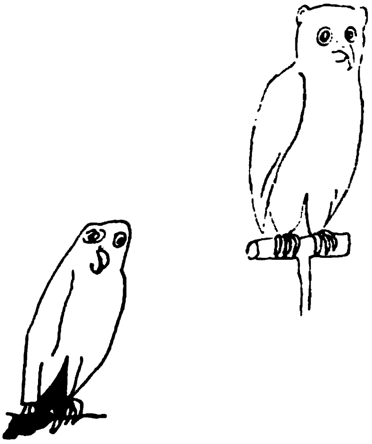

Under september, oktober, november och december månader tyckes man hufvudsakligen hafva sysselsatt sig med linearritning samt förklaringar af de enklaste geometriska figurerna.

Den 5 november har Stuart tecknat en varg, med anledning af att konungen samma dag enligt anteckningarna sköt tio vargar i Djurgården. Denna vargjakt har tydligen lifligt sysselsatt prinsens fantasi, ty den 9, 11 och 18 november har han försökt teckna af densamma.

Det sista bladet i ritboken, upptagande bland annat teckningar med bläck af ett slott och ett torn invid vatten. äro tydligen uteslutande eller till allra största delen Stuarts verk. Prinsen har

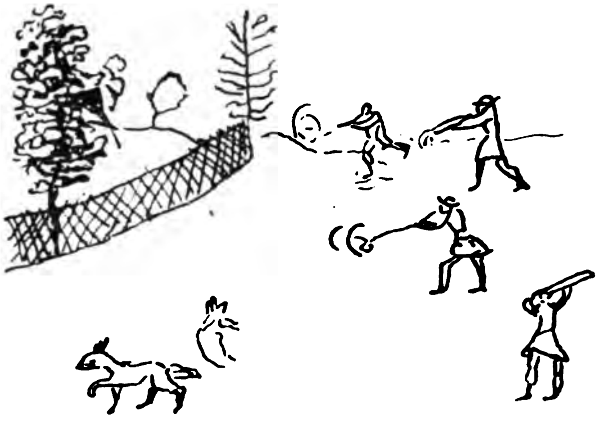

F. d. 9. d. 11. d. 18. Novemb.

nog blott sett på teckningens utförande — möjligen fyllt i här och hvar med bläck i förut uppdragna blyertskonturer.

Prinsens lärare, friherre Karl Magnus Stuart, har synbarligen ytterst noga hopsamlat nästan alla de under lektionerna använda lösa papperen och lagt in dem i ett omslag, å hvilket han textat den i början af denna uppsats anförda titeln. Sedermera har samlingen blifvit inbunden i ett bastant skinnband, men detta har tydligen skett vid en jämförelsevis sen tidpunkt, troligen på 1860- eller 1870-talet.

VÅRVANDRING.

AF GUSTAF ULLMAN.

Den nakna, hvita stranden följde
de sakta. Hafvet sof.
I samma rytm som fjärranklangen dof
för djupens andning stilla sköljde
mot brynet lugna vågor af och till.
Af jordens vårlif steg mot kvällens rymd
från gröna sänkan, bortom bergen skymd,
en enslig lärkas evigt glada drill.

I bådas ögon flammor brunno
af eld å dunkel härd,
som sökte de och aldrig funno
ett svekfullt mål se'n långa år.

En mjuk gestalt, men trött och tärd,
hon gick i tystnad, som man går
förföljd af eget grubbel. — Han
i dragen bar en trånad till att bryta
med ord ur hjärtat bådas stumhetsbann.
— Hans blick gled stilla öfver hafvets yta. —

— Den stund oss lifvet samman gåfve
en ro, så mäktigt blid,
att själen lugnt som haf och stränder sofve,
i denna mjukt i ljus försjunkna kväll,
då, kära, öfver djupen segersäll
en morgon grydde för vår sommars tid.

Om tonerna af hafvets dyning
vårt blod till hvila bragt,
hur brusande i solig gryning
det brinna skulle se'n mot unga dåd.
Om som en sömndryck glömskans milda nåd
vi samman druckit, kära, hvilken makt
af nyfödt mod, af stål i starka händer
vi skulle bringa med
från vårlig natt vid dunklets, tystna'ns stränder.
O, kära! Gif mig allt — — ja, gif mig fred.

Som blanka djupen stormar gömma,
i dvalan styrka bor,
som blomstertid och skördar drömma
i strandens ängar, där det ännu gror,
så bäres lifvets lust, likt dolda fröt,
i drömmens barnsligt blida trots mot allt,
som gjort vårt lif eländigt, grymt och kallt.
När vi hvarann och världen allt förlåtit,
skall lyckan, född i glömskans modersköt
välsigna oss, vi två, som bittrast gråtit.»

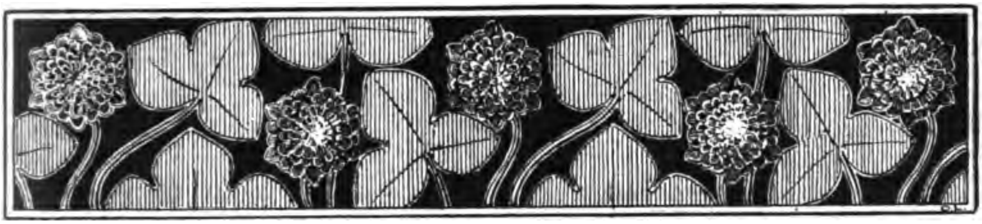

DEN NORD-ARISKE RACE.

AF CARL v. KOHL.

»Jorden tillhörer Arieren.»
Rig-Veda IV.

MAN har opfattet Menneskets Udviklingshistorie og dens Retningsforlöb som et Resultat — snart idealistisk af »den rene Idés» Udvikling, snart materialistisk af geografiske Aarsager som Klima, Jordbund o. s. v., snart ökonomisk ved Teorien om de menneskelige Fornödenheder som sociale, politiske og etiske Hovedfaktorer.

Selvfölgelig kan Ideens Magt, de geniale Mænds Indflydelse paa Historien ikke nægtes, ligesom Naturens Ugunst og Kampen for den ökonomiske Tilværelse er mægtige Drivfjedre for den menneskelige Energis Udvikling, men den moderne Anthropologi fórer en ny Naturfaktor frem i förste Linie som Aarsag og Drivkraft til Bygningen af det sociale Kultursamfund — nemlig *Racen*.

Historien er, som Karl Marx skriver, en fortsat »*Umwandlung der menschlichen Natur*». Men historiske, psykologiske og anthropologiske Studier viser, at ét er uforanderligt: Menneskets fundamentale, legemlige og aandelige Raceegenskaber. »Raceprincippet er Verdenhistoriens Nögle», skrev Disraëli.

»Race» og »Folk» er ikke Begreber, der dækker hinanden. Race betyder fælles Blodafstamning; den er et anthropologisk Begreb, der viser Mennesket som Individ i Sammenhæng med det naturlige Liv. Folk er et Kulturbegreb — et etnologisk Begreb, der omfatter Mennesket socialt i Sammenhæng med Samfunds- og Statslivet.

Folkebevidstheden er ikke umiddelbart givet — men det er Racefölelsen, opstaaet som den er af Familiebevidstheden. Den findes paa Menneskets mest primitive Standpunkt. Som Dr. Alfred Wirth skriver, er *hospes* og *hostis* ikke fjernt fra hinanden.

Grev Gobineau, Carlyles Samtidige, var Racetankens förste maalbevidste Forkæmper. »Alle Civilisationer er Racecivilisationer», skrev han.

Og det er ingen Tilfældighed, at netop vor Tid kan opvise Fænomener som Panslavismen, Pankeltismen, Pangermanismen. Det er gaaet op for Folkene, at vor Tid er en Sammenslutningens Tid, fordi Sammenslutninger er nödvendige for at kunne afbalancere Magtforhold. Netop Racefölelsen spiller sin store Rolle, naar Tanken om en Sammenslutning med andre vaagner i et Folk, thi hvor vil man snarere finde Forstaaelse og hvor vil man bedre finde sammenfaldende Interesser end hos dem, der er af samme Blod. Og Folkene i de tre nordiske Lande vil sikkert göre vel i at erindre, at de er den reneste Stamme af den ariske, indogermanske Race, og at deres Hjem er det Sted, hvorfra de ariske Vandringer over Evropa og Asien udstraalede for Tusinder af Aar siden.

Længe har det været betragtet som en Kendsgerning, at vor ariske Race med sine Kultur- og Sagnskatte er indvandret i Evropa fra Asiens Hjerte, Pamirs Höjsletter — »Verdens Tag». Efter den indogermanske Sprogenheds Opdagelse paaviste den sammenlignende Mythologis Videnskab, at den nordiske Gudeverden viste lignende Grundsagn som den hellenske og indiske, og strax fandt man deri et Bevis paa de ariske Stammers Vandring fra Öst og Sydöst til Evropa.

Men intet — hverken zoologisk, botanisk eller anthropologisk — Bevis retfærdiggör denne Fordom om Ariernes asiatiske Oprindelse. —

I Fölge Ernst Haeckel (Natürliche Schöpfungsgeschichte) udviklede forskellige uddöde, nu ukendte Racer sig af det »ikke talende Urmenneske» (homo primigenius alalus). Af disse blev 2 — en uldhaaret og en glathaaret — de nulevende Menneskeracers Stamformer. Etnologen Fr. Müller lader den uldhaarede Type opstaa og naa sin fulde Udvikling i Syden (Afrika), den glathaarede i Norden (Evropa og Asien).

Det spiller for saa vidt ingen Rolle i Raceforskningen, om Urmennesket (homo primigenius) er opstaaet i Troperne, som Haeckel og Darwin mener, eller, saaledes som andre (f. Ex. Geografen Moritz Wagner) foreslaar, i Palæarktiken: den Del af Evropa-Asien, der ligger nord for den store vest-öst gaaende Bjergkædelinie. — Imidlertid er det i Palæarktiken, at »Neanderthalmennesket» (homo primigenius?) er funden. [Intet beviser, at de Knogler, der fandtes paa Java og proklameredes som Rester af Abemennesket (Pithecanthropus erectus) virkelig er det berömte *»missing link»*.]

Af dette, mener Dr. Ludwig Wilser o. a., udviklede sig ved Kampen for Tilværelsen i Istiden den större og kraftigere Type (Neolithikeren, homo priscus), der efter det Sted, hvor först Rester deraf fandtes, kaldtes Cro-Magnan Racen.

»Homo priscus» blev til »homo europæus», Stamtypen i den neolithiske Tid for den ariske Race.

Det neolithiske Menneske, der fortrinsvis er fundet i Skandinavien og Östersölandene, opviser de samme Racemærker som de nuværende Nordboere: lang Skalleform, noget tilbagevigende Pande, stærke Öjenbrynsbuer, langt Ansigt, höj Skikkelse, og maa derfor naturligt antages at have haft samme ydre Kendetegn som disse: lys Hud, blondt Haar, blaa Öjne.

Den langskallede hvide Race har altid kaldt sig Ariere (Aria af Roden Ar-Ur). Veda'erne kalder betegnende Urbefolkningen i Indien Sudras: de Sorte.

Math. Much har vist, at det er i de vest-baltiske Lande (Sydsverrig, de danske Öer og Tysklands Östersökyst), man Trin for Trin kan fölge den langskallede, neolithiske Races Kulturudvikling til forholdsvis höj Fuldkommenhed. Den neolithiske Kultur i andre Dele af Evropa viser sig som Udlöbere fra eller Aflæggere af den nordiske.

Videnskabsmænd som Penka, Poesche, Lapouge, Ujfalvy, Woltmann og Much mener, at de blonde Nordboere er identiske med det ariske Urfolk. Udgangspunktet for de ariske Vandringer maa söges der, hvor den ariske Urtype var fremherskende i den neolithiske Tid, og det er Nordevropa.

I förste Kapitel af *Vendidad*, Zoroasters gamle Lovbog, meddeler Ormuzd den Orden, hvori han skabte Landene. Först nævnes Ariernes Urhjem, *Ariana vaidja*, som skildres havende 2 Sommer- og 10 Vintermaaneder. Dette kan heller ikke passe med Central-Asien, der har en lang og hed Sommer. Og hvorfor skulde iövrigt Arierne have forladt et Hjem i Asien for at söge et nyt i Nordevropas raa og barske Klima? Allerede Tacitus sagde: »Hvem vilde vel drage til Germanien med dets öde Jord og kolde Himmel, glædelöst for Öje og Hjerte, om det ikke var hans Hjem?»

Alle Ariere lader deres Guder bo paa Gudebjerget i Nord. Inderne lader den store Björn, Arya's Vogn (arya ratha) kredse om Toppen af det nordiske Gudebjerg. Betegnende henförer ikke-ariske Folk deres Dæmoner til de nordlige Egne. Profeten Joel (II. 20) benævner den onde Aand som »ham fra Nord». Jeremia (I. 14) siger: »Fra Nord skal Ulykken komme over alle i Landet.» I Fölge Jesaia vil Kongen af Babylon storme Himlen og tage Sæde paa »Forsamlingsbjerget mod Nord». I Sohar nævnes det, at en stor Masse Djævle bor i Norden.

Det religiöse Symbol Hagekorset — skriver L. Müller (det saakaldte Hagekors' Historie, 1877) — findes kun hos ariske Stammer. Det ældste Hagekors i Indien er fra Kong Açokas Tid c. 300 Aar f. Chr. — altsaa meget senere end i Norden.

Den sammenlignende Sprogvidenskab har paavist, at alle ariske Folk har kendt Bögen og Aalen. Dette tyder paa, at det Hav, alle Ariere kendte, var Nord- eller Östersöen. Det sorte og det kaspiske Hav udelukkes derved.

Det viser sig, at Syden er stærkere blandet med den lyse Race end Norden med den mörke, hvilket yderligere peger hen baade paa Norden som Udstraalingscentrum for arisk Race og paa denne Races Overlegenhed over den mörke. Det er jo ogsaa germansk Blod, der danner det aktive Grundstof i de romanske Folk. — »Hvor aldrig germanske Elementer er trængt ind, gives ingen Civilisation i vor Forstand», skrev Franskmanden Gobineau.

Allerede for Aartusinder siden trængte de ariske Folk fra Östersölandene mod alle Verdenshjörner. Hos Hellenerne var den nordiske Type almindelig. Guder og Heroer fremstilledes ofte blonde, medens betegnende nok Satyrtypen er förarisk, hvilket tyder paa en lavere staaende Urbefolkning. De græske Tanagrafigurer viser rödligt Haar og blaa Öjne. Ogsaa de makedoniske Krigere havde ariske Ansigtstræk; Epiroterne var ofte blonde; Pyrrhos betyder Rödhoved. — Hyksosfolket, der erobrede Ægypten, var lyst, og endog paa indiske Vægmalerier kan de ariske Erobrere kendes paa deres lyse Haar og Hud.

Blandt de romerske Patricierslægter fandtes mange Typer, der peger paa nordisk Oprindelse. Sulla var blond, Cato rödhaaret, Augustus lyshaaret, Galla havde blaa Öjne, Nero's Familietilnavn var Ahenobarbus (Rödskæg), o. s. v.

Hos alle ariske Folk findes en lys Grundtype. —

Udentvivl har en nord-arisk Kultur udviklet sig længe uden Indflydelse fra Orienten. Den neolithiske Kultur udviklede sig af den palæolithiske; allerede i Stenalderen for c. 5,000 Ar siden fandtes f. Ex. i Sydsverrig og en Del af Danmark en ret höj Kultur med Agerbrug, Husdyr og faste Boliger.

Da Pytheas fra Massilia besögte Britannien i det IV Aarh. f. Chr., fandt han en höjt udviklet druidisk Kultur, og da Romerne traf sammen med Germanerne, fandt de i dem et kultiveret Folk. Man maa ikke lade sig forvirre af, at de kaldtes Barbarer, thi i saa Henseende behöver man blot at erindre, at den nuværende franske Marineminister fornylig i en officiel Tale betegnede Tyskland som »det barbariske Germanien»(!). Romerske Skribenter fortæller selv, at Germanerne var gode Skibsbyggere, Tömmermænd, Træskærere. Deres Vaaben viste Smedekunstens höje Standpunkt, deres Smykker med de stilfulde Linieornamenter höj kunstnerisk Smag. De havde en Skrift, der aldeles ikke — saaledes som af Wimmer 1887 paastaaet — var et Laan fra Syden.

Og deres Gudelære var den dybsindigste, en Race nogensinde har udtænkt. Tidlig havde de naaet et höjt sædeligt Standpunkt, hvad der aldrig var lykkedes ikke-ariske Folk som Asyrer, Babylonier og Föniker, der karakteriseredes ved fuldendt Slavesind, Despotisme og Grusomhed. En Races tekniske og intellektuelle Ydelser er ikke den eneste Maalestok for dens Bedömmelse.

I senere Tider hvilede Cæsarernes Trone paa Germaner som Stilicho, Arbogast, Rikimer, Belisar. Roms Krigere var »Barbarer». Og efter at have oversvömmet de romanske Lande med deres Skarer, var det dem, der, som Ludvig Woltmann skriver, lagde den anthropologiske Kim til Menneskets Genfödelse i Renaissancen. — Mænd som Galilei, Leonardo da Vinci, Dante var »Barbarernes» Efterkommere. —

Dr. Retzius, Friherre Düben o. a. har paavist, at siden den yngre Stenalder har Sverrigs Befolkning ikke forandret sin Type, og den nuværende Svensker er at betragte som en direkte Efterkommer af den svenske Neolithiker.

Anthropometriske Metoder har utvivlsomt fastslaaet, at Sverrig, navnlig Mellemsverrig, er Udstraalingscentrum for den blonde, langskallede, höje Race, homo europæus, Arieren. Det var den ældre Retzius, der proklamerede Hovedskalsformen som Racemærke og viste, at Skandinavien i denne Henseende indtog en Særstilling. Den yngre Retzius foretog Maalinger med 45,000 Værnepligtige, og det viser sig, at med Undtagelse af det sydvestlige Norge og de af Finner og Lapper beboede Egne er saa at sige alle Skandinaver Langskaller, i Midtsverrig aldrig under 90 proc., i Södermanland og Dalarne endog 95 proc.

Man maa ikke tænke sig en Aftagen af Haarets, Hudens lyse Pigmentering jævnt fra Nord til Syd; men tilnærmelses fölger den i koncentriske Kredse med Midtpunkt i Mellem- og Sydsverrig. G. Retzius betegnede det som en bred Stribe beboet af Langskaller med lyst Haar og lyse Öjne, der drager sig gennem Sverrigs Midte, aftagende baade mod Nord og mod Syd.

Af den svenske Befolkning er 75 % lyshaarede og 67 % blaaöjede, medens sort Haar (1 %) og rent brune Öjne (4,5 %) kun sjældent forekommer. — Som Sammenligning indenfor Evropa kan meddeles, at i Kalabrien findes 4 % blondt Haar mod 44 % sort, og 80 % mörke Öjne. I Portugal finder man kun 2 % blondt Haar, 20 % sort. Det brune Haar nævnes ikke, da det maa betragtes som en Blandningsform ved langvarig Krydsning; man finder jo ogsaa ofte, at brunhaarede har haft lyst Haar som Börn, ligesom de ofte har lyst Skæg. — Ogsaa Legemshöjden tager af med Midtsverrig som Centrum. Gennemsnitshöjden er her 170,9, den höjeste Væxt findes paa Gotland (172,7), den mindste i Lapland (169,0) hvad aabenbart fölger af Naboskabet med Finner og Lapper.

Utvivlsomt er Svenskerne de gamle Germaners racereneste Efterkommere.

Desværre er man ikke saa godt underrettet om Forholdene i Danmark. Man har kun Dr. Sören Hansens Maalinger af 2,000 voxne, hvoraf det fremgaar, at mörke Öjne hörer til de störste Sjældenheder (c. 3 %) medens de lyse c. 76 %, men dette Materiale er neppe tilstrækkeligt til deraf at drage paalidelige Slutninger.

Dog er det vel utvivlsomt, at udstrakte Maalinger vil bringe et nyt Bevis paa vort nære Slægtskab med Sverrigs og Norges Befolkning. —

»Jorden tilhörer Arieren», staar der i Rig-Veda. Og Nutiden bringer Beviset for denne Paastands Sandhed. Udrustet med sit Snilles tekniske Hjælpemidler slaar Arieren Jernbaand omkring Jorden og gör den til sin. Hans Flag vajer over alle Have, hans Handel og Industri hersker overalt, og med Ord og Velgærninger, med Guld og med Staal udbreder han sin Kultur.

Sætningen om Menneskets Lighed er en Overtro. Om Kineseren blev malet nok saa hvid og hans Öjne stillede lige i Hovedet, blev han dog aldrig til en Arier alligevel. Det aktive og med Herrebevidsthed udstyrede Folk er den overlegne Race! —

— Men fra de ældste Tider har det været et af Ariernes Kendemærker, at de enkelte Stammer aldrig har kunnet leve i Fred med hverandre, — og som ægte Ariere har de tre nordiske Folk aldrig fraveget denne Regel.

En politisk Skandinavisme har længe været betragtet som et umuligt Fantasifoster, men var der ikke netop i vor Tid — nu da selv de store Magter ved Alliancer og Sammenslutninger maa söge at udjævne Magtuligheder — end mere Anledning end nogensinde för til, at de smaa, nærbeslægtede Folk sögte nærmere til hverandre? At söge Stötte hos et större Land vil for det lille kun være at göre sig afhængigt af dets Forgodtbefindende; kun fælles Interesser kan danne Grundlag for en effektiv Alliance, styrket ved Sympathi, — og det lille Lands Interesser falder aldrig i Virkeligheden sammen med det stores.

I Anledning af et helsingborgsk Blads Unionsforslag skrev Professor N. C. Frederiksen (Dansk Tidsskrift Dec. 1903) en interessant Artikel om Fremtidsskandinavisme, og han gjorde med Rette opmærksom paa den Betydning, et nordisk Rige med 10 Mill. Indbyggere vilde have i Forhold til andre Stater. Det kunde nære Haab om at forsvare sig selv og fremfor alt — paa Grund af sin Betydning — regne paa Stötte fra andre.

En Idé om et nordisk Riges Betydning giver et Brev fra Bismarck 1862 til Baron Blixen Finecke, hvori der stod: »Naar Du kunde smedde Skandinavien sammen til et Rige, saa vil jeg lade Tyskland blive til et. Vi slutter da et skandinavisk-tysk Forbund og bliver stærke nok til at kunne beherske hele Verden!»

Sin Del af Forslaget udförte Bismarck, — er den förste Del af det en Umulighed?

ETT PROBLEM I KRAPOTKINS »INBÖRDES HJÄLP«.*

Af G. A. JÄDERHOLM.

I DEN handbok i stilistik, hvarur undertecknad lärde sig de första reglerna för formandet af en anständig mening, hade den välvillige författaren, på tal om hur man lämpligen bör skrifva en inledning till en uppsats, hjälpt förtviflade gossjälar genom att rekommendera som ingångsfras (utom den kända: »Vi lefva i ångans och elektricitetens tidehvarf»): »Allting utvecklas.» Således ända dit ha utvecklingsklichéer spridt sig. Den esoteriska linjen af descendensteoriens tänkare ha emellertid skapat andra problemställningar än dem Darwin, Wallace och Huxley skisserade i den första artbildningsteorien, hvilken än i dag är typisk hvardagsevolutionism. Krapotkin är väl närmast att betrakta som en af den exoteriska skarans pioniärer in i det land, där det tänkes ständigt vidare, en af dem således, som skulle kunna gifva föryngrande uppslag i allmänuppfattningens utvecklingslära. Jag kan icke bedöma, om hvad han har sett är sant på alla de områden, han ströfvar igenom i sitt stora samlingsverk om *Ömsesidig hjälp*. För att kunna allsidigt bedöma Krapotkin måste man framför allt vara större polyhistor än han själf. Men inför ett af de centrala problem, han debatterar: den ömsesidiga hjälpens betydelse för artbildningen, tvingas man erkänna, att han affärdat det alltför lättvindigt. Där skulle han dock kunnat göra en insats af verklig betydelse.

* * *

Betraktar Krapotkin ömsesidig hjälp äfven som utdifferentierande kraft i evolutionen? Han har entydigt besvarat denna fråga med ja i det bref, som i ett föregående häfte finnes infördt. Antagandet innebär kausalnexus mellan lif i grupper med inbördes hjälp mellan individerna och hos enskilda individer framträdande morfologiska förändringar. Ömsesidig hjälp framkallar i en följande generation utbildning eller ombildning af ett organ. Den ledande principen för allt organiskt formutbildande är ju principen om det olika starka växandet på olika punkter. Således: de af en individs funktioner, som äro hjälp för individer af samma grupp, leda hos följande generationer till ett växande inom individen på andra punkter och med annan styrka än det, som inom moderindividen under dess historia förekommit. Det bör uppmärksammas, att detta icke är artutbildningen betraktad som orsakad genom bruk eller icke-bruk af redan befintliga organ. Hans bevis för detta kausalband är konstaterande af art- och individrikedom i samhälleligt lefvande djurgrupper, ett konstaterande vunnet genom ur otaliga verk samlade otaliga notiser om djurens sällskapsvanor. Att samtidens biologi arbetar med experiment och matematik tycks vara honom främmande.

Forskningen har som sagdt gått ett långt stycke väg från den mark, där den biologiska nyodlingen började med Darwin, Wallace och Huxley som nyrödjarna. Dess nya hufvudfakta synas mig ställa Krapotkins antagna samband mellan ömsesidig hjälp och formförändring i ett annat ljus än han själf velat tänka sig. Jag skall söka gifva en möjligast kort öfversikt af descendensteoriens historia för att förtydliga detta.

---

* De frågor till Furst P. Krapotkin, som anföras i början af hans artikel sid. 241 och i samma artikel besvaras, framställdes vid ett sammanträde i Stockholms frisinnade studentklubb och framfördes till honom genom vänlig förmedling af fröken Ellen Key. Den här införda artikeln är ett inlägg i den sålunda uppkomna diskussionen.

Det väsentligaste af Darwins egen teori i dess på hans egna undersökningar grundade form torde kunna på ungefär följande sätt sammanfattas: De flesta och sannolikt alla organismer variera ofta eller alltid kring en viss genomsnittstyp. Om nu verkligen arterna uppkommit genom gradvis försiggången omvandling ur tidigare typer, som den paläontologiska forskningen afgjordt gifver vid handen, så äro variationerna, d. v. s. varieteterna, att betrakta som möjliga förstadier till nya arter. Orsakerna till variationerna äro således också orsaker till artbildningen. De talrikaste och mest utpräglade varieteterna möta hos våra husdjur och kulturväxter, och då man icke kan antaga, att hvar och en af dem härstammar från en ursprunglig vild form, måste orsaken till den rika varietetbildningen ligga i de förändrade förhållanden, hvari ifrågavarande art införts genom domestikation. Det visar sig vid en undersökning, att varietetbildningen bland husdjur och kulturväxter beror på uppfödarens konsekventa urval i viss riktning. De utvalda egenskaperna befästas genom arf och kunna korrelativt gifva upphof till andra förändringar. Varieteterna utgöras af de så utbildade typerna jämte de former, som genom dessas korsning uppkomma.

Orsaken till artskapandet (varietetbildningen) bland husdjur och kulturväxter är uppfödarens urval. Men i naturen? I naturen är kampen för tillvaron utväljaren. Det råder ett stort missförhållande mellan den enorma produktionen af frön till nya individer å den ena sidan och å den andra det relativt ringa, i det stora hela konstanta antalet fullvuxna individer. De lefvande individernas konstans till antalet kan endast få sin förklaring genom massdöd af frön och af unga individer, förorsakad genom vidriga yttre omständigheter och fiender. Hvilka äga de största chancerna att undgå döden? De, som äro efter förhållandena anpassade och mest svåra att upptäcka eller åtkomma för fienderna. Kampen för tillvaron är det naturliga urvalet af de starkaste och dugligaste.

I sin teoris tidigaste form var Darwin betydligt försiktig och angaf det naturliga urvalet endast som en af de väsentligaste krafterna vid artbildningen; han har till och med långt före De Vries talat om »*single variations*» som viktiga moment. Men en vändpunkt torde ha inträffat omkring 1869 efter en i *North British Review* af Fleeming Jenkin offentliggjord kritik. Darwin säger kort därefter: »*I always thought individual differences more important, but I was blind, and thought that single variations might be preserved much oftener than I now see is possible.*» — *Wallace* däremot och *Huxley* togo genast upp teorien i dess specifikt selektionistiska form, och Huxley skärpte kampen för tillvaron till teorien om ett allas krig mot alla. Det är emot Huxleys synpunkter som Krapotkin skarpast opponerar sig.

Darwins verk i dess specifikt selektionistiska form togs upp af den spekulative biologen *August Weismann* i Freiburg im Breisgau. Han har skarpt opponerat sig mot Huxleyanismen i ett anslutande till några uttalanden af *Spitzer*, hvilket visar, att Krapotkin bara säger hvad som på biologiskt håll är sedan länge kändt, då han opponerar sig mot det Hobbeska allas krig mot alla. Spitzer säger: »Det är ett missförstånd att tro, att öfverallt, där det naturliga urvalet försiggår, de kvarlefvande individerna i någon mån behöfva medverka vid sina kamraters undergång. Kampen för tillvaron betyder blott hvarje organiskt lifs beroende af lifsbetingelserna. Om man blott i fallen af verklig konkurrens skall tala om kampen för tillvaron eller i alla de fall, som det naturliga urvalet ger, det är en termfråga.» Gent emot dessa sålunda af Weismann, märkesmannen under flera decennier för selektionismen i Tyskland, erkända teser torde det af *Romanes* (enligt brefvet) gifna erkännandet ej betyda så mycket, hälst som Romanes i »*Darwin and after Darwin*» tydligt nog har karakteriserat sin uppfattning af hela problemet genom följande märkliga sats: »Den tusende kvarlefvande efter kampen för tillvaron är *utan allt tvifvel* en af de allra bäst utrustade.» Det smakar nästan af Leibniz' »denna värld är den bästa möjliga».

Weismann går helt in på den Darwinska selektionsläran i dess *yngre* form. Emedan allting är nyttigt, har allting uppkommit genom selektion, och emedan allting uppkommit genom selektion, är allting nyttigt — det är ledmotivet. Fakta ha emellertid aldrig varit Weismanns starka sida, om han också lämnat enstaka intressanta detaljbidrag. Nervös ända till ytterlighet, äger han icke förmågan af den långsamma, till resultatet gedigna induktionen, kanske blott till den skarpsinniga analysen. Hans hufvudförtjänst torde väl vara det intima förknippandet af hela utvecklingsproblemet med histologien, och om också hans teorier i deras enskildheter, hur envist han än hänger fast vid dem, många gånger sakna erfarenhetens verifikation och ibland stå med erfarenheten i olöslig konflikt, så måste det dock erkännas, att själfva den nämnda grundsynpunkten är af stort värde. Mer än de flesta andra teorier har hans tjänat till en forskningens utgångspunkt och platform. Åtskilligt af det bästa, som är skrifvet i samtidens biologi, har formen af en hetsig polemik mot honom.

Det gäller för Weismann först att förklara variationerna. Erfarenheten gifver vid handen, att cellkärnan är att betrakta som en kapsel innehållande ärftlighetssubstans. Denna blir särskildt synlig vid celldelningen som kromosomerna. Det är utvecklingsmekaniskt konstateradt, att cellkärnan och sålunda kromatinet har ett determinerande inflytande på cellens vitala funktioner. Kromatinelementen äro cellernas, d. v. s. organismernas »determinanter». Befruktningen är att betrakta som en blandning af tvänne individers ärftlighetssubstans (plus öfverförande af ett kinetiskt centrum till ägget). Det är en af Weismanns fundamentalsatser, att individernas variationer bero på denna determinantblandning, på hvilken inga förändringar i protoplasman kan utöfva något inflytande, och hvars existens omöjliggör förvärfvade egenskapers ärftlighet.

Weismann antager vidare sammanhang mellan en variations nyttighet och dess uppträdande. Genom det ständiga urvalet förändras groddplasman progressivt på så sätt, att de variationer, som uppträda, gå i samma riktning som urvalet. Urvalsegenskapens determinanter taga rikligare till sig näring än de andra. Att detta är fallet, anser Weismann bevisas af de öfverflödiga organenens lagbundna försvinnande.

Hela denna teori är i dag betydligt undergräfd med hänsyn till sitt uppskattande af de olika faktorernas inbördes betydelse. I sin lefnads afton, i inledningen till hvad som torde vara Weismanns vetenskapliga testamente (»Vorträge über Descendenztheorie», Jena 1902) måste han själf erkänna, att han nu — efter fyra årtiondens strider — blott vet två framstående samtida forskare, som ansluta sig helt till hans uppfattning: *Emery* i Bologna och *J. Arthur Thomson* i Aberdeen. Jag skall nöja mig med att antyda de uppslag som genom skarpsinne och bevismaterial synas mig märkligast och som efter allt att döma mest afgjordt slagit igenom: för zoologien af *G. H. T. Eimer*, för botaniken *H. de Vries*. Blott några ord om hvardera torde vara tillräckligt att beteckna det enorma omslaget i uppfattning.

Hufvudsynpunkten för Eimer, liksom för opponenterna i allmänhet, är: det naturliga urvalet kan ej skapa något nytt. Det blir också hufvudinvändningen mot Krapotkin, ty ömsesidig hjälp är ju endast en särskild form af urvalet. Den Weismannska teorien om det nyttiga och dess uppträdande är en orimlighet bland annat därför, att nyttigt är ofta just ett återbildande — ett sjunkande i determinantstyrka. Artbildningen, eller tydligare artmärkesbildningen, är en histologisk process, och den nya formen kommer till stånd genom det af beständiga yttre inflytanden på protoplasman (klimat och näring) betingade organiska växandet, hvars uttryck är den bestämdt riktade utvecklingen (ortogenesis). Detta växandes tidvisa afbrott är den hufvudsakligaste orsaken till organismkedjans afbrott i arter. Det naturliga urvalet har kanske betydelse som bidragande till artens afgränsande — i hvarje fall ingen annan. Eftersom ömsesidig hjälp blott är en form för det naturliga urvalet, gäller naturligtvis detsamma om den.

Det organiska växandet försiggår utan någon som helst hänsyn tagen till nyttan. Den påstådda genomgående nyttigheten eller anpassningen i organismernas byggnad finnes ej. — Det är dessutom fullkomligt oberättigadt att som Darwin jämställa selektion i naturen och i domestikation (jmfr nedan De Vries). — Det organiska växandet och varierandet är bundet af noggranna lagar, af hvilka Eimer uppvisar ett stort antal. Ytteckningarna variera på ett bestämdt sätt. Variationerna uppträda först hos medelålders hanar, och öfver hufvud äro hanarna alltid tidigare utdifferentierade än honorna. Utvecklingen går onto- som fylogenetiskt vågformigt. Inom olika, ej nära besläktade former kunna samma utvecklingsdrifkrafter vara i verksamhet och leda till lika resultat (»Mimicry», Bates). Olika egenskaper kunna inom samma organism utveckla sig i olika grad och i olika riktningar. Vid korsning blir afkomman icke egentliga blandformer utan typer, som afvika i fars eller mors riktning. Variationer kunna förlöpa noga lagbundet regressivt (Planorbis, Cephalopoder). Långa tider kan slutligen växandet på viss punkt afstanna.

Hur tillgår då arternas uppkomst ur de i dessa lagar angifna variationerna? Hufvudmomentet i förklaringen torde gifvas af växandets afstannande inom vissa serier för viss tid. Inom en arts utbredningsområde växa variationerna ut från det största antalets punkt mot periferien för att där samtidigt med den största sällsyntheten gifva de mest afvikande formerna: lokalförhållandena och tätheten (i statistisk bemärkelse) spela således en väsentlig roll (jmfr Krapotkin!). Af utomordentlig vikt för arternas uppkomst är vidare den språngvisa utvecklingen, som af Eimer särskildt typiskt iakttagits hos Amblystoma samt Artemia. För artutbildningen äro af väsentlig betydelse de variationer, som förhindra korsning med moderarten. — Funktionella retmedel stärka ett organ och kunna korrelativt leda till former, hvilka, då förvärfvade egenskaper många gånger äro ärftliga, genom arf fortplantas. Typerna, som på dessa angifna sätt uppkommit, kompliceras genom korsning.

Det finnes sålunda ingen arternas uppkomst genom kampen för tillvaron utan blott ett de färdiga arternas konserverande genom naturligt urval.

Bevisen äro talrika, hämtade dels från en italiensk ödlevarietet, dels från fjärilarna och dels från ryggradsdjurens skelett. Endast ett men slående må anföras: *Standfuss,* en af Eimers lärjungar, lät larven af en *Papilio Machaon,* infångad nära *Zürich,* förpuppa sig vid hög temperatur. Vid fjärilens senare framträdande visade den sig vara en fjäril — som i augusti förekommer i *Syrien.* Weismann har i det stora hela nöjt sig med att ignorera den Eimerska teorien.

Återstår *De Vries.* Som hans väsentliga synpunkter torde vara rätt allmänt kända, gör jag hänvisandet kort nog.

Af variationer finnes det två slag: *single variations* (Darwin), mutationer (De Vries), som genast eller nästan genast gifva artbeständiga afkomlingar, samt *individuella variationer.* De senare anses af selektionisterna gifva upphof till arterna. De Vries visar genom matematiskt behandlade experiment, att selektion af individuella variationer icke kan leda till arters uppkomst. Fortskridande selektion går till en viss gräns (vanl. 3—5 generationer) — men är därefter maktlös. Bakslag inträffar med ett mycket stort antal individer i hvarje generation. Nya arter uppträda *plötsligt* genom mutationer, ej så småningom. Mutationerna framträda periodvis. Kampen för tillvaron har i utvecklingen tjänat till att *utrota* arter, ej att skapa nya. De Vries' talrika bevis äro som bekant hämtade främst från släktet *Oenothera,* hvars mutationer han har kunnat följa genom många generationer.

⁂

Den nyare biologiska riktningen — ty till en och samma riktning höra De Vries och Eimer afgjordt, om också deras meningar på enskilda punkter gå åtskils — utgår tydligen från en skarpare uppfattning af artbegreppet än den äldre. Problemet är artsärmärkenas uppkomst, och det är mellan dessa artsärmärken som sedan det naturliga urvalet (inklusive ömsesidig hjälp) har att välja. För artsärmärkenas uppkomst har det naturliga urvalet ingen som helst betydelse; för fortlefvandet af vissa af de historiskt gifna arterna däremot kanhända större vikt. Funnes det någon verklig sannolikhet, att ömsesidig hjälp kunde blifva ett medel till förskaffande af rikligare näring och ej blott försvar, skulle måhända ett inflytande å muterandet på den vägen vara tänkbart; Darwin och nu senast *Korschinsky* ha antagit just rikligare näring under flera generationer vara af vikt för de språngvisa förändringarnas framträdande. Men då det bättre försvaret innebär talrikare öfverlefvande, så måste just därigenom näringstillgången betydligt begränsas och sannolikheten för hvarje slags öfvernärdhet förminskas. Enligt De Vries' framkastade förmodan skulle framträdandet af de nya anlagen bero på modergenerationernas försättande i en blandning af extremt gynnsamma och extremt ogynnsamma lefnadsvillkor. Således ännu mindre sannolikhet för att den ömsesidiga hjälpen skall kunna betyda något för mutationerna. Att icke ömsesidig hjälp som faktor i det naturliga urvalet kan bidraga, såsom Krapotkin anser, till progressiv evolution, förefaller mig bland annat af det skälet sannolikt, att den ömsesidiga hjälpen i dess mest utpräglade form, symbiosen, afgjordt leder till degeneration, vidare därför att organs ansträngande, som ju skulle betydligt förminskas genom den ömsesidiga hjälpens förbättrade lefnadsvillkor, är retmedel för organets växande, och slutligen också därför, att i samhälleligt lif ha också de ur styrkans och duglighetens synpunkt mindervärdiga samma möjligheter att kvarlefva som de starka och dugliga, hvarigenom de mindervärdiga karaktärerna till afkomman genom arf fortplantas.*

Att döma efter de fakta, som jag antydt genom att gifva ett utkast till en öfversikt af den senaste tidens stora problemställningsförskjutning i biologien, har således Krapotkin öfverskattat den ömsesidiga hjälpens betydelse i detta fall. Att emellertid hans inlägg kan bidraga att aflifva den hvardagsevolutionism, som inbillar sig att kampen för tillvaron är detsamma som striden tand mot tand och klo mot klo mellan individer af samma eller olika arter, därom kan man vara fullkomligt öfvertygad.

---

* Detta är innebörden af den första invändningen, som till Krapotkin framställdes.

UR BOKMARKNADEN.

Svenska memoarer och bref, utgifna af HENRIK SCHÜCK och OSCAR LEVERTIN. Band V—VII.

Denna samling af memoarer, som i sina fyra första band redan innehållit flera från olika synpunkter intressanta anteckningar, har under loppet af de två sista åren ökats med ytterligare tre värdefulla volymer, som än på ett, än på ett annat sätt belysa svensk historia och svensk vitterhet.

Så meddelar professor Schück i femte bandet Gustaf III:s berömda resa till Italien beskrifven af Gudmund Göran Adlerbeth, så att den gifver en synnerligen lefvande inblick i det dåtida Italien. Resan anträddes i slutet af september 1783. Inkognito under titeln grefven af Haga ilade konungen genom Tyskland, gjorde öfver Verona sitt inträde i Italien, ankom den 2 november till Pisa, och sedan han där i tre veckor »med så önsklig verkan betjänt sig af baden, att han numera icke finner sig hafva dem af nöden», afreste han till Florens. Där dröjde han en månad, besökande konstsamlingar, teatrar och fester, bröt därefter åter upp och anlände själfva julafton till Rom. Resan utsträcktes vidare till Neapel, hvars konung, godmodig och ytterst förekommande, gjorde honnör för sitt konungarike men något besvärade den föga sportälskande Gustaf III med sina många jakter. Sedan slutligen det trolska Venedig några dagar och nätter för honom blottat sina härligheter, lämnade han den 3 maj 1784 Italien för att fortsätta sin utrikesvistelse i Frankrike.

Med ett visst egoistiskt välbehag konstaterar man under läsningen af dessa bref, huru mycket bekvämare det är att resa i våra dagar. Det är en konung som reser med sin svit, men hvilka vedermödor. Ständigt bråk med postiljoner om betalning och drickspengar! Den ena gången finnas inga hästar vid ombytet, utan man måste taga sig fram med oxar. En annan gång gar hjulet af, och resenärerna måste ut och vada i den stenblandade gyttja, som kallas vägen. Förtäringen på krogar och posthus är alltid usel. Ofta består den endast af litet ost och bröd, nedsköljdt med surt landtvin; när den är som bäst, utgöres den af »en oätlig soppa och kokta höns i tre förändringar, kokta, stufvade och stekta». I Eboli måste konungen hålla till godo med nattläger »i ett hus utan fönster, allenast försedt med träluckor, fulla af spindelväf och annan osnygghet, så att det såg ut att ej ha varit sopadt på flere år». Det är annat än i våra dagar, då man på ett par, tre dygn tager sig ned till Neapel utan bråk och besvärligheter.

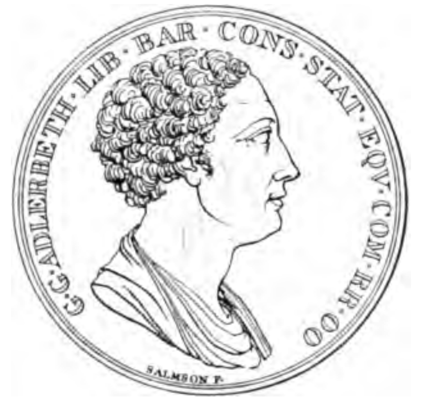

Småningom breder landet ut sig för våra blickar. Adlerbeth ser på det från många olika synpunkter. Först och främst är han som resande i den gamla goda tiden själf ett stycke af en landtbrukare och på ett annat sätt än vi, som lefva i industriens tidehvarf, förtrogen med näringarna. Det gör att han ej betraktar landskapet endast såsom en dekoration, han bedömer det äfven såsom landtbrukare och ekonom och ställer det kanske på det sättet klarare för oss än genom alla ordrika, lyriska beskrifningar. Huru åskådligt och pragmatiskt beskrifver han t. ex. icke strax efter inträdet i Italien de lombardiska slätterna, och med samma säkerhet framhäfver han de svarta buffelhjordar, som i Campanien beta på de sanka ängarna eller vältra sig i de vassrika träsken — en så väsentlig beståndsdel i det syditalienska landskapet. Synnerligen läsvärda äro äfven de allmänna karaktäristiker af folklynnet, som han här och där inflikar, så t. ex. af romaren och neapolitanaren. Mindre lycklig är Adlerbeth som konstkännare, och hans omdömen på detta område höra utan tvifvel till de mest egendomliga som boken rymmer. Utgifvaren har därför säkerligen äfven från denna synpunkt gjort rätt i att stryka betydande partier.

Intressantast är Adlerbeth, när han beskrifver själfva lifvet i det dåtida Italien. Dess kultur var visserligen i detta ögonblick mindre ungdomsfrisk och lysande än under renässansens dagar, men dock icke utan sin säregna charm: fransk och italiensk kultur blandade sig på ett egendomligt sätt i konsten och i sederna, gåfvo åt städerna denna regelbundna fysionomi, som Adlerbeth så mycket värderade, skapade det på en gång fria och stela lifvet vid de små furstehofven. Egendomligast utvecklade sig sällskapslifvet på teatrarna, hvart man gick, mindre för att höra på skådespelet, än för att aflägga visiter i sina vänners loger — en sed som konungen fann förträfflig men som Adlerbeth högeligen ogillar.

Dessa bref, som Adlerbeth så samvetsgrant utskrifvit afton efter afton under resan, hafva sjutton år senare dedicerats och öfverlämnats åt Gustaf Adolf. Så kunde ske utan allt men, ty i allt hvad Gustaf III angår äro Adlerbeths yttranden rent officiella; inga indiskretioner förekomma. Gustaf III är alltid närvarande, men han skymtar så att säga endast i bakgrunden och alltid såsom grefven af Haga. Adlerbeth lyfter icke mera på masken än hvad konungen själf gjorde. Men intet af denne store histrions uppträdanden är heller uteglömdt. Hans möte med kejsar Josef, som afskydde honom, de storartade ceremonier, med hvilka påfven emottog honom, de fester, hvarmed furstar och konungar hedrade honom, den betydelsefulla gästvänskap, hvarmed Frankrikes ambassadör kardinal Bernis öfverhopade honom — allt är relateradt.

Få resebeskrifningar från denna tid torde med andra ord gifva en så omväxlande och så initierad skildring af sjuttonhundratalets Italien, som dessa Adlerbethska bref.

Levertins urval af Schröderheimska bref, — det sjätte bandet i denna samling — skrifna till olika personer, utgöra en synnerligen intressant fyllnad till Schröderheims förut publicerade bref till Gustaf III. Schröderheims utomordentliga förmåga att variera sin brefstil, att lämpa sitt tal efter olika personligheter framträder mycket skarpt i denna samling, som innehåller bref till flera olika personer. Man får ett rent af bländande intryck af hans praktiska människokunskap. Han har en virtuosmässig förmåga att uppsöka en persons svaga punkter och att fasthålla honom just vid hans fel. Också är det mången gång som såge man dessa personer framför sig, eller snarare som om man på ett rent mystiskt sätt förnumme deras *essentia,* utan att dock Schröderheim gör minsta försök att direkt teckna dem.

De olika brefgrupperna visa oss därför äfven till en viss grad hvar och en en olika Schröderheim. Först komma brefven till landshöfdingen Johan af Nordin, med hvilken Schröderheim stod på bästa fot; också öfverflöda brefven af småtrefliga och burschikosa uttryck — ett säkert tecken på att Schröderheim är i sitt esse. Efter allt att döma bevarade han i Nordin alltid en verklig ungdomsvän, ständigt beredd att visa honom sin erkänsla för forna tjänster. På ett sorgligt sätt blotta dessa bref Schröderheims dåliga affärer. Det är ett ständigt tal om »sedlar», förfallna här, förfallna där, hvilka på ett eller annat sätt måste prolongeras. Den ständiga refrängen i alla dessa böner om påskrifningar utgör också känslomänniskans bedyranden om sin eviga vänskap och oföränderliga tacksamhet.

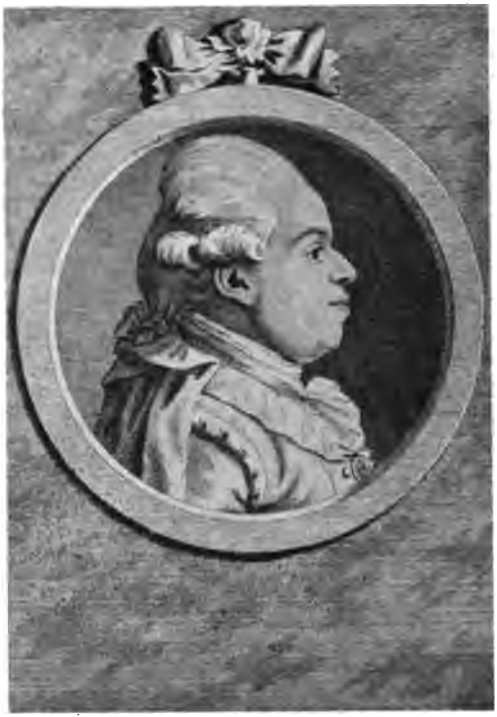
ELIS SCHRÖDERHEIM. GRAVYR AF J. SNACK.

Helt annorlunda är innehållet och tonen i brefven till Nils Filip Gyldenstolpe, landshöfdingen i Gäfle, den högtbetrodde hofmannen och trogne konungatjänaren. De äro kanske de intressantaste i denna samling och uppenbara åtskilliga sidor i den gustavianska förvaltningens historia. Som Gyldenstolpe var en ifrig frimurare och illuminant, haller Schröderheim honom à jour med hela det mystiska oväsendet, som så starkt sysselsatte hofvet i början af åttiotalet. Alla andeskådare passera revy. Björnram »arbetar» och profeterar i den lugubra stilen; Reuterholm »grälar» i dessa saker och hertig Karl, »Salomons visaste», delar sin tid, som det tyckes, på ett mycket opartiskt sätt emellan det himmelska och det jordiska — om eljest mamsell Slottberg bör räknas under den senare kategorien.

Äfven Oxenstjerna är lifligt intresserad af alla dessa andeknackningar och nattliga kyrkogårdsbesök. Det tyckes mig för öfrigt, som om man på ett alldeles särskildt sätt skymtade den älsklige, blott allt för naive skalden i dessa Schröderheimska bref, att man liksom kommer hans person närmare än någon annorstädes, fast Schröderheim icke direkt tecknar honom.

Med ingen person torde det hafva vållat Schröderheim så stort obehag att korrespondera som med Armfelt, hans efterträdare i konungens gunst. Det ligger något ansträngdt och framkrystadt i hans tjänsteifver gent emot honom. Man märker på hvarje rad, huru det besvärar honom att sköta Armfelt. Han öfverdrifver sig själf. Stundom är det som såge man Falstaff sökande insinuera sig i den blifvande Henrik V:s gunst.

De flesta af de öfriga brefven göra ett öfvervägande sorgligt intryck, särskildt de till Engeström och Reuterholm; de teckna Schröderheim från hans sista år, då han djupare än någonsin böjdes af ekonomiska bekymmer. Samlingen afslutas så med brefven till Olle Malmgren, hjärtebrodern; i dem har man slutligen Schröderheim utan all förställning, evigt gycklande med sitt kära Campiospel, gycklande ännu då han ligger döende i »Serafimernas» sköte vid

Kungsholmsbron. I detta samlingens sista bref liknar han en gammal klown, hvilken, fast stelbent, ännu söker fröjda publiken med sina lustiga språng på barriären.

Utgifvaren har utom med noter och namnregister äfven försett denna samling med en förträfflig och upplysande inledning, i hvilken han tecknar såväl Schröderheim som brefemottagarna.

Sjunde bandet af denna samling innehåller ett urval af Geijers brefväxling, hvad utgifvaren kallar »Familjebref», en beteckning som på ett synnerligen lyckligt sätt angifver samlingens karaktär. Ty det är mera Geijer från intim synpunkt än i förhållande till sina samtida och tidens rörelser som här tecknar sig själf.

Denna brefväxling låter osökt indela sig i tre grupper, af hvilka den första sträcker sig från ankomsten till Uppsala okt. 1799 till hans utländska resa 1809; den andra innehåller bref från hans vistelse i England; den tredje utgöres af en serie spridda bref från olika tider af hans senare lif från 1812 fram till åren närmast före hans död.

Egentligen är det dock endast Geijers ungdomstid som här skildras. Med andra ord vi hafva här den Geijer hvilken debuterade såsom författare med ett äreminne öfver Sten Sture i akademisk smak, men som 1810 med sin afhandling om Inbillningskraften och sina dikter i Iduna framstod såsom den fullfärdige nyromantikern.

Det finnes ett ställe i dessa bref, där Geijer på ett mycket träffande sätt uppenbarar en af sina djupaste egenskaper. Det är då han, efter att hafva erhållit Svenska akademiens stora pris för sitt äreminne öfver Sten Sture, gör den obligata visiten hos akademiens olika ledamöter och då bland annat äfven uppvaktar sin mästare och förebild Lehnberg. Han yttrar då i ett bref till en af sina anhöriga: »Jag hade så gärna velat tacka honom, men jag kom mig ej därtill. Det hade låtit som om jag velat säga en komplimang; och jag vet ej hvarför, men jag hade förr velat säga honom en ohöflighet.» Detta är äkta Geijerskt. Hans starka känsla och hans ärlighet förbjuda honom att säga något som kunde likna smicker. Hellre då den kraftiga ohöfligheten. Sådan är Geijer genom hela sitt lif, och icke hans minsta storhet ligger i denna aldrig svikande sanningskärlek.

Man bör icke af de första brefven i denna samling afhålla sig från att gå vidare. Man kan frestas därtill, ty Geijer har just icke mycket att förtälja under dessa första år, som han vistas i Uppsala. Hans bref äro enformiga som själfva den miljö, i hvilken han rör sig. Hans stil och uttryck äro ännu otympliga; denna kraftiga, koncentrerade stil, i hvilken han sedan samlar en mångfald af tankar eller händelser under en träffande synvinkel, är ännu icke hans sak — kanske framför allt af brist på ämne. Dessa första bref skulle rent af vara tråkiga, om icke bilden af en kärnfrisk och blygsam, rättfram och sanningsälskande yngling tecknade sig så tydligt för våra ögon och om icke kärleken till hemmet och det sköna Värmland kastade ett visst poetiskt skimmer öfver det hela.

Den mest betydande och intressantaste gruppen af bref utgöres däremot af de som skrifvits under hans Englandsresa. Antingen det nu beror därpå, att han plötsligen nått fram till mognadens ståndpunkt, eller orsaken helt enkelt är den, att det stora England med sina politiska händelser, sina ekonomiska företeelser, hela sitt brusande lif plötsligen gifvit honom det ämne, som hans fantasi behöfde för att sättas i rörelse — allt nog, det är här som man först möter den verklige Geijer. Det vill säga man får alltjämt icke vänta några beskrifningar af honom — han hör nu en gång för alla icke till de resande som relatera händelser vid vagnsombyten eller den matsedel som de genomätit. Karaktäristiskt nog yttrar han på ett ställe, att han påbörjat en hel serie af deskriptiva bref (utan tvifvel därför att man från hemmet uppmanat honom därtill), men han har icke hunnit fullborda dem. Men till gengäld, hvilka perspektiv öppnar han icke ut öfver det engelska samhället! Här skymtar man för första gången den man, som sedan skulle utkasta en vy öfver hela det svenska landet och teckna förhållandet mellan folket och klimatet eller i sin knappa, fosforescerande stil uppdraga konturerna af svenska folkets öden, såsom han uppfattade dem.

Brefskrifvare i egentlig mening, t. ex. på det insinuanta sätt som Schröderheim, blef Geijer aldrig. Han är för ärlig, för tung, för mycket bonde för att kunna samtala på ett obesväradt och gifvande sätt. Man märker aldrig något försök att indirekt eller direkt ställa sig in hos brefemottagaren, att komma honom personligen nära, tala just till honom. Geijer är däremot alltid densamme, lika genomskinlig, lika ärlig. Han är endast ännu en grad ärligare mot dem, som han är mest förtrolig med, så mot sin fästmö. På grund af denna brefskrifvarens egenskap får man icke någon synnerligen tydlig bild af brefemottagarna. De flesta af dessa förblifva för läsaren endast namn, savida man icke känner dem från annat håll.

En utmärkt inledning, förträffliga noter och ett utförligt namnregister underlätta begagnandet af dessa Geijerska bref, så äkta svenska till sitt innehåll, att de säkerligen skola finna många hängifna läsare.

Johan Mortensen.

GUSTAF AF GEIJERSTAM: *Skogen och sjön.* Berättelser. Stockholm, Albert Bonniers förlag.
— *Själarnas kamp.* Roman. Stockholm, Albert Bonniers förlag.

Allmogens och kustbefolkningens lif har i Geijerstam sin outtröttlige skildrare. Inom hans äldre produktion är det väl utan tvifvel bondeberättelserna som inta främsta rummet. Efter flera ströftåg åt olika håll har han nu med sin näst sista bok gått tillbaka till novellformen och till den ämnessfär, som han lyckligt karakteriserat med titeln »Skogen och sjön».

Om hans bok därför alls icke ger något nytt bidrag till kännedomen om hans litterära fysionomi, så är den i gengäld en af hans jämnaste och invändningsfriaste, samlande hans bästa egenskaper såsom människoödenas skildrare.

Hvad man först och främst skulle vilja prisa är den absoluta frånvaron af allt slags effektsökeri och förstoringslust. Det är en lugn och ärlig röst, som berättar om dessa människors lif, den gör icke ut något till mera än hvad det är, sträfvar icke mot ytterligheter och motsatser, utan rör sig i en sakta böljande rytm, som är lifvets egen. Det är mogen konstnärlighet i denna berättarton, mera än hvad man kanske märker i första ögonblicket. Så talar den som är viss på den inre sanningen i sin dikt, och som därför i det längsta försmår att ge den eftertryck med valdsamma yttre medel. En sådan konst kan stundom lämna en oberörd, den kan tyckas torr, och man kan längta efter en djärfvare, brådare ton, en ifrigare röst, efter det oberäkneligas geniala glitter — men man skall dock aldrig känna sig bedragen af den, man skall, ju mer man fördjupar sig i den, känna den värme och den konstnärliga entusiasm, som finnes latent i ordens lugnt flytande ström.

Vill man tydligt se, hur förfinadt konstnärliga Geijerstams intentioner äro, sa kan man t. ex. ta den berättelse om bondslughet och affärsknep, som heter »Anders Peters pengar». Hur lätt skulle inte ämnet under en gröfre hand kunnat bli en humoresk ungefär i Sigurds stil, med konstruerad poäng och af normalt anekdotvärde. Men just genom att icke pressa in någon omotiverad och osann lustighet i personerna och i händelsen når Geijerstam en humoristisk verkan af stillsammare och långt mera äkta slag. — Detsamma gäller »Sammel», berättelsen om sjömannen, som aldrig får riktigt fotfäste på land. Här skulle en mindre kräsen berättare sannolikt ha hamnat i det melodramatiska; den vilsekomna sjöfågeln är ju ett utmärkt stoff för lyriska broderier. Men sådan som historien om Sammels fruktlösa anpassningsförsök här är berättad, är den icke blott det helt säkert bästa i samlingen, utan något af det förträffligaste Geijerstam öfverhufvud skrifvit.

En kärf och frisk humor råder i denna såväl som i flera andra af berättelserna. Geijerstam ser icke med främmande ögon, som nyfiket söka spåra upp antingen något komiskt eller något rörande i allmogens lif, utan han ser med den förtrognes affektfria klarhet. Det är därför han, t. ex. i »Kristins myrten», förmår öfver berättelsen hvälfva en låg och tryckande horisont, som öfverallt skoningslöst stänger blicken och med suggestiv makt låter oss känna det ofria och omedvetna, det tillfälliga och planlösa — det naiva sinnet kallar det öde — i det mänskolif han skildrar.

Må vara att denna förkärlek för trång horisont delvis är en efterverkan af en litterär tidsströmning, hvars dagar äro förbi: ingen skall dock misskänna vare sig den konstnärliga sträfvan eller den konstnärliga kraft, hvarom Geijerstams nya berättelser bära vittne. Där mänskligt lif fattas med kärlek och skildras med trohet, där är också poesi.

* * *

»Själarnas kamp», den nya volym, som Geijerstam låtit följa strax efter »Skogen och sjön» ger långt ifrån ett lika typiskt exempel på hans styrka som allmogeberättelserna.

Det är det moderna affärslifvets och den moderna njutningslystnadens förstörande kraft som han velat skildra i sin stort anlagda roman; han har velat framställa den fruktansvärdt förödande verkan, som ett spännande och rolöst, eggande och äfventyrligt lif utöfvar, när det icke regleras genom att omsättas till inre upplefvelser utan i ständig tanklöshet hastar vidare med outredda och lättsinnigt undanskjutna problem bakom sig. Det är ett lif af händelser och njutningar, rikt i yttre afseende men armt och outveckladt ändå, liksom den erotiske mångfrestarens kärlekslif är grundt och själlöst i sin naiva tilltro till kvantiteten.

Det är två män som i Geijerstams bok ryckas in i denna hvirfvel, båda två vetenskapsmän, båda svikande sanningens tämpeltjänst för att tjäna Mammon. Bådas öden äro sammanflätade med en kvinnas, i ena fallet en moders, i det andra en makas. Världslifvet brutaliserar och förstelnar, slår med blindhet för andras känslor och lidanden, och det gror igen på de vägar, som gått mellan man och hustru, mellan mor och son. Som främmande stå de för hvarandra. Tills olyckan kommer, krachen, som med ens visar det tomma och ihåliga i det de lefvat på och sträfvat efter. Då brytes det som kommit emellan, själ når själ, och lidandet och fruktan fylla sina gamla värf att rensa och förena hjärtan, att tvinga mänskorna att tänka framför allt. — Nu gå ödena icke längre parallela: den ene finner icke vägen tvärs genom skammen, mellan honom och hustrun har olyckan återknutit kontakten, men blott för ett ögonblick; i sin själs djup är han isolerad, och ingen kärlek binder honom, när alla andra band brustit. Han tar sitt lif. Den andre vaknar som ur en dröm, han står inför verkligheten själf, tröstlös och full af förnedring, men han finner vägen fram, stödd af de mänskor, som han älskar, och den dystra verkligheten ger honom kraft i samma mån som han anförtror sig åt den.

Detta är i allmännaste ordalag innehållet i boken. Den nästan skematiska parallelismen i anläggningen ger den en viss enformighet, som än mera ökas genom det tröttande och omständliga i den psykologiska skildringsmetoden. I berättelser ur allmogens lif framträder denna ofullkomlighet i Geijerstams konst mindre. Där det nämligen gäller enklare och lättare bestämbara själsliga fenomen blir det honom möjligt att genom beskrifning och namngifvande analys åskådliggöra de förlopp, han vill skildra. Detta slags rationalism ifråga om det inre lifvet, med namn och förklaring till allt, är för öfrigt utmärkande just för de klasser, han där skildrar; utläggningen af tankar och resonerandet om känslor ingår därför ofta som ett målande drag i hans berättelser. — Men i en storstadsroman sådan som »Själarnas kamp», med sin skildring af nervösa och sammansatta själslif, kommer denna deskriptiva metod till korta. Ingen medveten analys, hur omsorgsfull och minutiös den än må vara, kan ge oss en fullständig inblick i hvad här sker; och i strömmen af det öfverflödiga försvinner det väsentliga. I Geijerstams grundliga undersökningar kommer aldrig fram det snabba och nyckfulla, det glimtvis klarnande i en själslig akt. Den springande punkten i förloppet blir oss nämligen klarare genom en genial antydning än genom en bred och perspektivlös målning. Läsningen af dessa långa kapitel, där man trots alla beskrifningar ganska sällan får illusionen af att se in i en själ, kommer en att tänka på barnen, som försöka fånga solfläcken, men som trots alla ifriga ansträngningar ständigt finna handen tom — ty solen låter icke fånga sig på det sättet.

Hur litet af det brådskande, ovissa, förvirrade i dessa penning- eller njutningjagande människors lif har icke Geijerstam fått in i sin roman, där den tunga, lugna rytmen i långa psykologiska analyser alldeles svär mot den själarnas kamp, han vill skildra. Det är en bok om spänning och förtviflade räddningsförsök, medan knifven redan står på strupen, och den är berättad som om dess uppgift vore att fylla en lång vinterkväll vid brasan. Man erinras om Homeros, som lämnar sin hjälte i lifsfara för att ägna några hundra värser åt att skildra rustningar och vapen.

Det är icke nog med att Geijerstams sätt att berätta redan på grund af sin långsamma och trots all ordrikhet intetsägande psykologiska metod tröttar läsaren, utan härtill kommer också en stil, som har mycket mera rutin än intensitet. Allt som oftast mötes man af satser, som vittna om konstnärlig slapphet, bilder, som äro oäkta och gripna på måfå bland språkbrukets bleknade härligheter, med glansen borta och ur stånd att längre suggerera någon själslig upplefvelse.

Endast i enstaka scener lär man känna Geijerstams konst, där den når högst, scener af vek och fin ömhet, med en trött och undergifven melankoli, som böjer sig för lifvets slag och i kärlekens och medkänslans ljusa makter finner en blek lycka. Det är dem man hälst vill minnas, när man tänker på hans bok, där det egentliga ämnet legat utanför det område han som konstnär behärskar.

Fredrik Böök.

TOR HEDBERG: *Sånger och sagor.* Stockholm, Albert Bonniers förlag.

Tor Hedbergs litterära produktion har aldrig haft den poetiska naivitetens frikostiga ymnighet och strömmande talförhet. Hans konst har tidigt vaknat till fullt medvetande och reflekterat både öfver målet och medlen. Detta är icke något fel, ty föreställningen om att skalden skall vara ovetande om sin konsts hvarför och huru är en ren myt, hvars motsvarighet i verkligheten — om den har någon — ligger långt tillbaka i poesiens och mänsklighetens historia. Men konstnären har en dubbel uppgift härvidlag. Det är icke nog med att han skall ha lärt och alltså vet, han skall också kunna glömma. I undfåendets och skapandets ögonblick är det som detta kraf, glömskans, ställes på honom. Ty i detta ögonblick får icke teoriernas eller den arbetande reflexionens tyngd störa det organiska bildningsarbetets lifsprocesser. Teorierna som sådana kunna icke befordra verkets växt. Betydelse för den konstnärliga alstringen få de, för så vidt de redan förut uppsugits af hela den själsliga organismen, förvandlats *in succum et sanguinem,* till det psykiska råämne, hvaraf konstverket skapas efter lagar, som det diskursiva tänkandet möjligen kan uppvisa, men som konstnären i regeln måste lyda omedvetet.

Det gäller om Tor Hedberg, att han har haft lättare att lära än att glömma. Hos honom har konstnären sällan fullständigt absorberat teoretikern, och det har därför lagt sig en viss tyngd öfver hans diktning. Hans fantasilif har icke haft tillräcklig rikedom och spänstig styrka att frigöra sig från den betänksamma reflexionens tunga vikter.

Det är denna erfarenhet som Tor Hedberg själf gifvit ett beundransvärdt rent och fint uttryck i dikten »Vid vägen», som inleder hans »Sånger och sagor». Så klart och plastiskt gestaltad som den är, vore den ägnad att jäfva de ord som sagts härofvan, om man icke på samma gång förstode, hur det är själfva den intensiva upplefvelsen af reflexionens förlamande tryck som denna gång frigjort fantasien.

Man kan därför i Tor Hedbergs dikter konstatera, att den poetiska tanken, hur fin och betydande den ofta än är, icke alltid fått kött och blod genom fantasien, att formen saknar den yppiga rikedom, den grönskande flora af tillfälliga och nyckfulla detaljer, som ensamt förmår ge oss suggestion af lif och verklighet. I gengäld ha några af hans små lyriska poem en klarhet och en abstrakt allmängiltighet, som griper en just genom sin stora och typiska linje. Det rör sig i dem ett lif, rensadt från mångfaldens och oväsentlighetens slagg, klart som kristall, men kallt och färglöst för de många, som icke förmå känna pulsen och värmen af de lifsförlopp, som ligga bakom dessa lifsresultat.

Dock finnas undantag, rader som förvåna genom sin plötsligt frambrytande värme och strofer som lysa med inbillningssynens heta och lefvande färg; så t. ex. i den vackra cykeln »I lustgården». Men det är undantag, och det är icke dessa lätt räknade ställen som ge Tor Hedbergs dikter deras särställning.

Om prosadikterna gäller ungefär detsamma. Idén är ofta djup och mäktig, men utförandet lider af en viss torftighet, som förråder att reflexionen arbetat intensivare än fantasien. Hur mycket måste man icke beklaga detta inför en sådan berättelse som »Hökstugan», hvilken till och med i sin nuvarande allegoriska liflöshet väcker beundran genom sin vackra och djupsinniga symbolik.

Fredrik Böök.

TRETTONDE ÅRGÅNGEN · 1904 · NIONDE HÄFTET

ORD OCH BILD

ILLUSTRERAD MÅNADSSKRIFT UTGIFVEN AF KARL WÅHLIN

REDAKTIONENS OMBUD:

I HELSINGFORS: PROFESSOR WERNER SÖDERHJELM

I KRISTIANIA: FÖRFATTAREN ANDREAS JYNGE

I KÖBENHAVN: REDAKTÖR CARL BEHRENS

PRIS FÖR HEL ÅRGÅNG (12 HÄFTEN) 12 KR.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM

VILHELM TRYDE
KÖBENHAVN

INNEHÅLL.

Julius Kronberg. Byst i brons af *Carl Millès.*
Skymningsglöden. Kolteckning af *Björn Ahlgrensson.*

Sid.

Det ryska förvisningsväsendet och straffångarna i Sibirien. Af *J. Stadling* 481

Bilder: Fångtransport på Lenafloden. — Tundra-gränsen på Taimyr. — Vinterbild från trakten af Jakutsk. — Nybygge och förvisningsort vid nedre Jenisej. — Varnaki (vanliga förbrytare) vid Lena. — En politisk förbrytares graf. — Transportfängelset i Kirensk. — Det nattliga mötet på Lenafloden. — Det gamla kosackfästet i Jakutsk. — Tchernjak och hans hustru.

En japanskás bikt. Bearbetning från japanskan. Af *André Bellessort.* Öfversättning från det franska manuskriptet. Med vignett efter ett japanskt träsnitt 495

Sid.

De dödes dag. Af *Andrea Butenschön* 505

Bilder: San Onofrios klostergård. — Torquato Tasso. — Tassos cell i San Onofrio. — Interiör af San Onofrios kyrka. — Tassos ek. — Shelleys graf. — Percy Bysshe Shelley. — Den protestantiska kyrkogården i Rom. — John Keats. — Keats' graf.

En österrikisk diktare. Af *Ellen Key* 513

Bilder: Rainer Maria Rilke. Med autograf. Ram af *H. Vogeler.* — Rilkes ex-libris. Af *H. Vogeler.*

Kierkegaardske Papirer. Af *Albert Gnudtzmann* 526

Billede: Fru Regina Schlegel.

Rättelse.

Sid. 439, not 1, rad 1 *står* systerdotter, *läs* systerdotterdotter.

REDAKTIONEN AF
ORD OCH BILD.
Sturegatan 52. Öppen kl. 10—12 f. m.
Allm. tel. 987.

EXPEDITIONEN AF
ORD OCH BILD.
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND.
Brunnsg. 6—8. Öppen kl. 9 f. m.—7 e. m.
Rikstel. 36 22. Allm. tel. 61 59.

Nervösa åkommor, reumatism, ömtålighet m. m. behandlas framgångsrikt hela året om vid **Kneipp-Baden.** Prosp. uti Fritzes bokh.

SJUKVÅRDSKURSER
afsedda för hemmen. Begär prospekt.
SALLY PETERSON,
TUNNELGATAN 25, STOCKHOLM.
Riks 68 98. *Allm 82 11.*

HALLINS KONSTHANDEL

22 DROTTNINGGATAN, STOCKHOLM ☆ ☆ ☆ ☆ ☆ ☆
STÖRSTA LAGER AF KOPPARSTICK, ETSNINGAR, FOTOGRAVYRER OCH FOTOGRAFIER EFTER KLASSISK OCH MODERN KONST ☆ JAPANSKA OCH KINESISKA KONSTSAKER ☆ ☆
SKULPTUR ✣ KERAMIK ✣ TENN

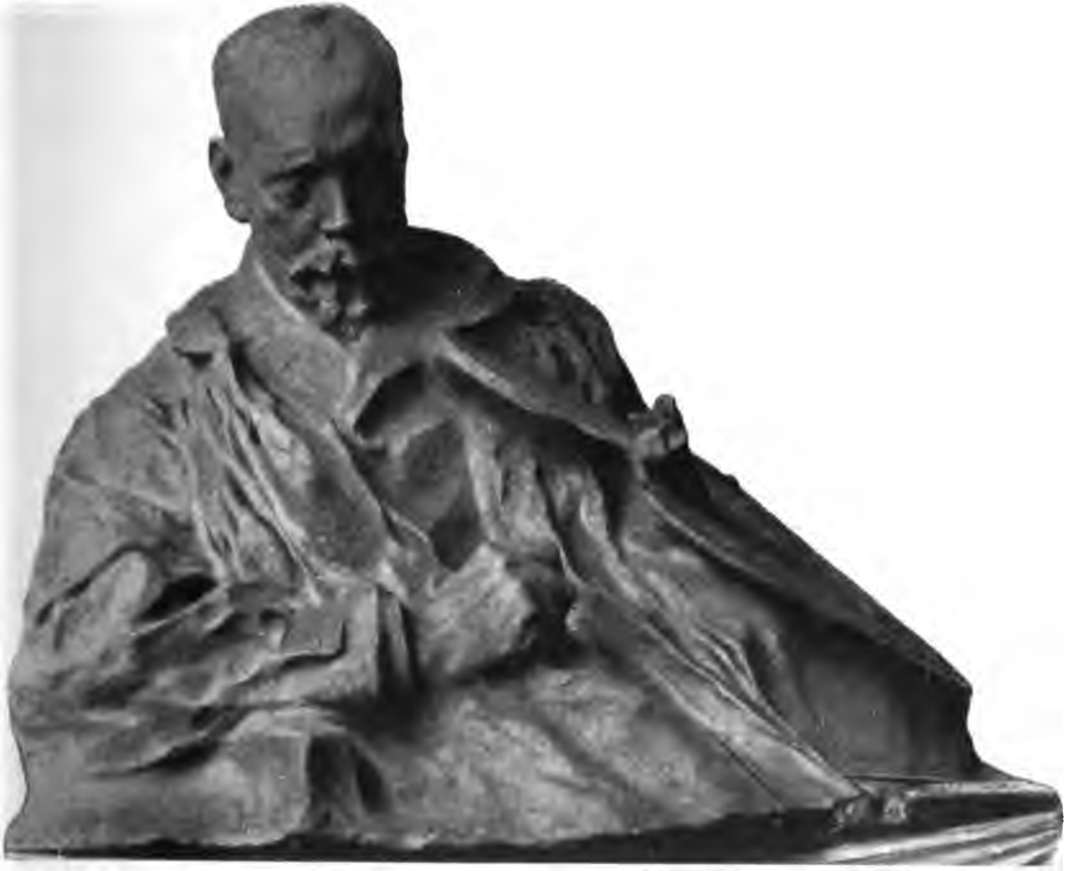

Silfversparres nya graf. a. b.

Julius Kronberg

BYST I BRONS
AF CARL MILLÈS.

I Göteborgs museum.

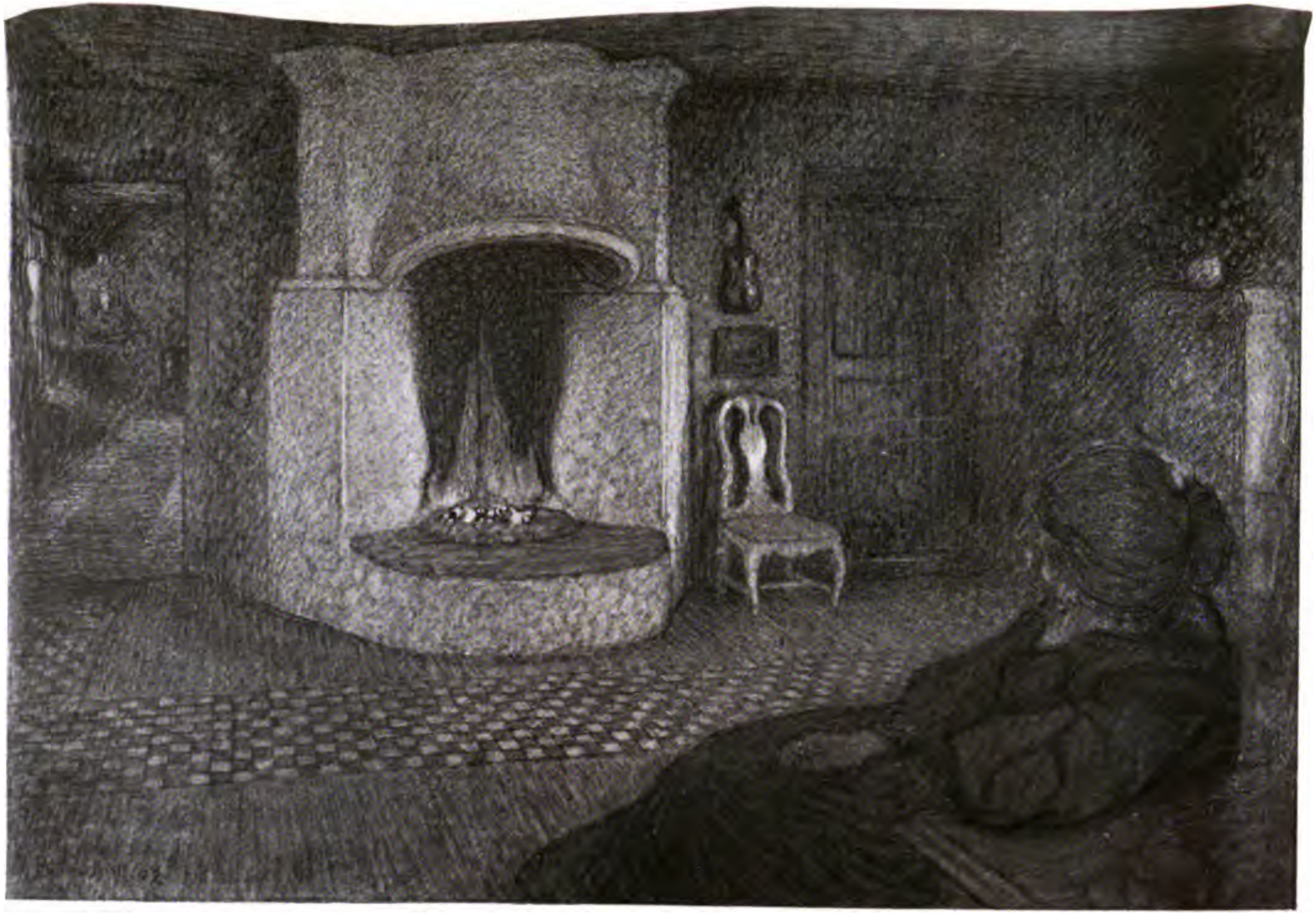

SKYMNINGSGLÖDEN. KOLTECKNING AF BJÖRN AHLGRENSSON.

Silfversparres nya graf. a. b.

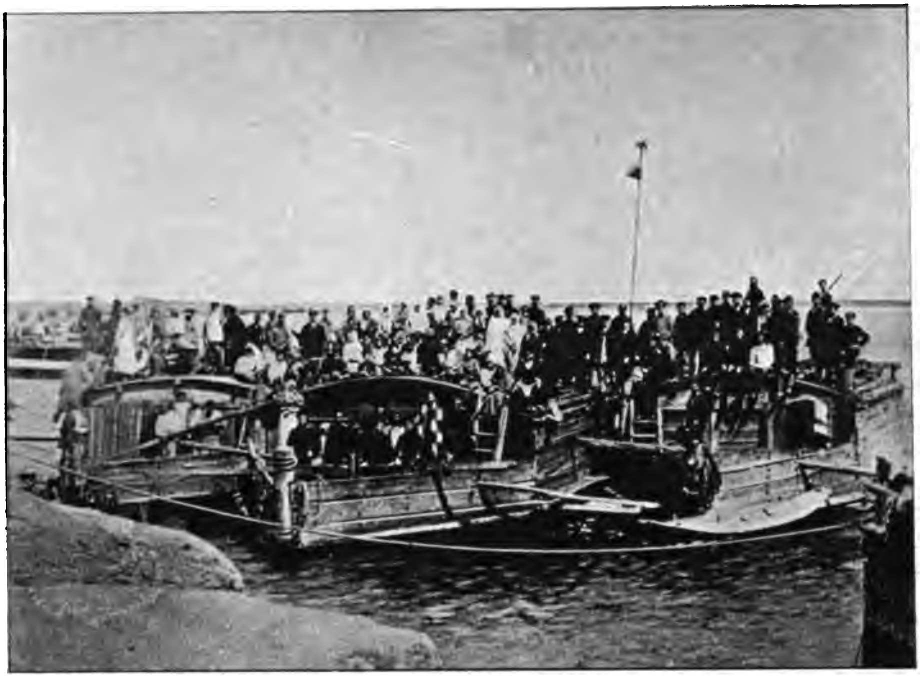

FÅNGTRANSPORT PÅ LENAFLODEN.

DET RYSKA FÖRVISNINGSVÄSENDET OCH STRAFFÅNGARNA I SIBIRIEN.

Af J. STADLING.

Med 10 bilder efter fotografier af författaren.

REDAN under forntiden förekom, som bekant, deportation eller förvisning af för de styrande misshagliga eller för det allmänna såsom skadliga ansedda personer samt af krigsfångar och underkufvade folkstammar. Sålunda läto egypterna krigsfångar och förbrytare arbeta i guldminorna och vid pyramiderna; massförvisning af underkufvade folk förekom ofta bland assyrier och perser; och förvisning till en aflägsen ort, en öfvergifven gränsfästning (Ovidius) eller en ö (Augustus' dotter Julia till Pantellaria) inträffade ofta i det gamla Rom. Fullständigast utbildadt var dock förvisningssystemet bland kineserna, hvilka sände politiska och vanliga förbrytare samt krigsfångar och underkufvade folkstammar till den mot norr allt längre och längre framträngande riksgränsen.

Ryssarna hafva upptagit detta system och i likhet med kineserna användt de förvista som tvångsarbetare vid grufvor, som tvångskolonister, till anläggande af vägar och nu senast vid byggandet af den transsibiriska järnvägen. Till en början användes straffångar äfven till sobelfångst,* äfven detta i likhet med kinesernas användning af sina till norden förvista straffångar.

---

* *De la Martinière* träffade sålunda år 1647 i Sibirien några fångar, en sachsare, en

Ryska fångar hafva ända sedan det moskovitiska väldets upprättande förvisats och förvisas fortfarande till olika delar af det vidsträckta tsarriket, dock allra mest till Sibirien. Denna artikel skall inskränkas till straffångarna i Sibirien.

Redan omedelbart efter ryssarnas eröfring af västra Sibirien (på 1580-talet) började de ryska myndigheterna deportera politiska och vanliga förbrytare eller sända fredliga och oförvitliga människor som tvångskolonister till det nyförvärfvade, ofantligt vidsträckta landet bortom Uralbergen. Kyrkklockan i den lilla ryska staden Uglitch — i hvilken det ringdes samman till ett folkupplopp, hvarunder storfursten Dmitri Ivanovitch (förmodligen på Boris Gudunoffs föranstaltande) dödades, och hvilken klocka högtidligen bannlystes och såsom en vanlig förbrytare slet knut och stympades »medels bortskärande af det ena örat» samt deporterades till Sibirien —, anses af folket vara »den första till Sibirien förvista brottslingen» och kan på sätt och vis anses hafva invigt deportationen till Sibirien. Den brottsliga kyrkklockan sändes till Tobolsk, där den vistades i fångenskap i 300 år,* tills den på 1890-talet högtidligen benådades och återsändes till Uglitch. Samtliga invånarne i Uglitch förvisades till orten Pelym i västra Sibirien.

För att förse kosackerna med hustrur togos, enligt därom af tsaren utfärdade nådiga ukaser, bondflickor med våld från det europeiska Ryssland och transporterades till Sibirien. Med dessa oskyldiga barn bedrefvo vojevoderna i Sibirien en neslig handel: sålde dem till fångstmän och resande handlande (prisen varierade mellan 100 och 200 rubel per styck) eller höllo inkomstbringande bordeller vid större genomfartsorter. Dessutom erhöllo kosackerna af de kyrkliga myndigheterna privilegium (undertecknadt af en »diakon Andrejeff») på att »få från städer och byar bortföra kvinnor och flickor», hvilket »privilegium» flitigt användts till kvinnorof både bland infödingarna i Sibirien och inom till Sibirien gränsande delar af det europeiska Ryssland.*

Likaledes togos obrottsliga bondfamiljer inom vissa delar af europeiska Ryssland och nedsattes som tvångskolonister vid kosackfästena utefter de sibiriska militärvägarna. Sedermera började förvisningsstraffet tillämpas på lösaktiga kvinnor, på vanliga förbrytare, på sekterister, politiska förbrytare och krigsfångar, tills det blef en ganska allmän straffåtgärd.

Den i Ryssland praktiserade deportationen kan indelas i fyra hufvudklasser: 1) förvisning på grund af dom, afkunnad vid domstol; 2) förvisning på grund af beslut, fattadt af bykommunen (miren) rörande en eller flera af bykommunens

---

rytteriöfverste från Lothringen och en rysk generallöjtnant, som måste fånga och leverera ett visst antal sobel, »oder werden anders mit der Knoet gestraft».

* En modell af den Uglitchska kyrkklockan är placerad vid ingången till museet i Tobolsk.

* I ett bref från patriarken Philaret till ärkebiskopen öfver Tobolsk och Sibirien, Kyprian, dateradt den 11 februari 1622, klagas öfver det sätt, hvarpå kosackerna använda detta privilegium. Där klagas bl. a. öfver att: »a) i Sibirien lefver man med okristnade kvinnor, med sina hustrurs gudmödrar och systrar, vid bortresor pantsätter man dem hos sina fordringsägare, och då man sedan ej kan utlösa dem, gifter man sig med andra; b) prästerna viga folk utan åtskillnad, låta män och kvinnor gå in och ut i klostren efter behag, själfva prästerna stå i maskopi med vojevoderna, hvilka för neslig vinning sälja flickor, som röfvats i Ryssland, och dylika äktenskap förmå de (vojevoderna) prästerna att i sina hem stadfästa med kyrkans heliga insegel».

TUNDRA-GRÄNSEN PÅ TAIMYR.

medlemmar; 3) administrativ förvisning (d. v. s. utan dom och ransakning) »af politiska skäl», eller deportation, tilllämpad i vissa fall efter därom fattadt gemensamt beslut af justitieministern och inrikesministern, i andra fall på grund af order, »utfärdad af en särskild kommitté», tillsatt af inrikesministern, samt 4) »administrativ utdrifning», verkställd af vederbörande generalguvernör (vanligen genom gendarmeribefälet) vid tillfällen, då belägringstillstånd proklamerats inom hans område.

De förnämsta af förvisningsstraffets olika grader och kategorier äro: förvisning till straffarbete (vanligen vid grufvorna) på lifstid »med förlust af alla rättigheter»; förvisning till straffarbete på viss tid; förvisning på viss tid till en bestämd plats (by eller stad) under sträng bevakning; förvisning på viss tid till mycket aflägsna trakter, t. ex. de nordligaste delarna af guvernementen Jeniseisk och Jakutsk (mest af politiska förbrytare och sekterister); förvisning till en viss trakt, inom hvilken den förviste äger att uppehålla sig och skaffa sig uppehälle medels vissa honom anvisade sysselsättningar, o. s. v. En särskild kategori bilda de infångade förrymda sibiriska straffångarna, hvilka i regeln sändas till mycket aflägsna polartrakter, hvarifrån de ej kunna rymma.

Fordom brännmärktes deporterade förbrytare å pannan med bokstäfverna V. R. N. K., begynnelsebokstäfverna till de ryska orden »*vor*, *rasbojnjik*, *nakasanni knutom*» (= tjuf, röfvare, straffad med knut), hvarförutom gröfre förbrytare »märktes» med näsborrarnas uppslitande, ytteröronens och tungans bortskärande o. s. v. Sedan förra hälften af 1800-talet »märkas» deporterade förbrytare vanligen med kalrakning af högra hufvudhalfvan, snitt i öronen o. s. v. T. o. m. blott »politiskt misstänkta» personer, som deporteras, vanställas stundom på detta sätt.

För tiden före början af 1800-talet finnas så godt som inga tillförlitliga uppgifter rörande de till Sibirien förvistas antal, och först under de senare årtiondena har ordentlig förteckning förts öfver antalet fångar, som passerat Sibiriens gräns. Enligt officiella uppgifter uppgick för år 1807 de till Sibirien förvistas antal till 2,035, för år 1823 hade motsvarande siffra stigit till 6,667, under åren 1824—1827 utgjorde den i medeltal årligen 11,000 och har sedan början af 1870-talet varierat mellan 20,000 och 30,000. Under nittonde seklet anses i rundt tal omkring en million fångar hafva förvisats från det europeiska Ryssland till Sibirien. Denna siffra torde dock vara snarare för lågt än för högt tilltagen.

Ännu under förra hälften af sistlidna århundrade rådde i europeiska Ryssland en viss hänförelse öfver förvisningsväsendets förmenta välsignelser. Genom denna bestraffningsmetod aflägsnades för det allmänna skadliga element från moderlandet, hvilka, såsom det troddes, blefvo till gagn för det nya landets uppodling och utveckling. Man trodde nämligen helt naivt, att de omkring 500,000 förvista farliga individer, som vid midten af 1800-talet befunno sig öster om Uralbergen, verkligen voro på de orter, dit de blifvit sända, att de brutit bygd, bildat familjer samt förökade sig och uppfyllde det öde landet. I denna naiva tro stärktes man äfven af de sibiriska myndigheternas rapporter, bl. a. om den fenomenala lifslängden bland straffångarna i Sibirien. Visserligen nådde nu och då, trots alla preventiva åtgärder, dämpade nödrop från Sibirien till Ryssland, men dessa öfverröstades af lofsägelser och fingerade uppgifter af olika slag; äfven höjdes klagomål öfver de ofantliga summor, som förvisningsväsendet slukade, men också dessa nedtystades med uppdiktade uppgifter om stora utlägg för väg-, bro- och kanalbyggnader m. fl. allmännyttiga inrättningar, som aldrig existerat.

Först med offentliggörandet af Dostojevskis, Lvovs, Savalischins, Maximoffs, Rovinskijs, Jadrintseffs m. fl:s arbeten om Sibirien började ljus spridas öfver förvisningsväsendets förbannelse och det namnlösa eländet bland de deporterade, hvilkas beprisade stora lifslängd existerade endast i ämbetsmännens rapporter: fångvårdstjänstemännen läto nämligen fångarna lefva på papperet stundom tiotal år efter deras död eller spårlösa försvinnande och stoppade under tiden kronans medel till deras underhåll i sina fickor. — Man kom nu snart underfund med nödvändigheten af radikala reformer. Men de härför nödiga statistiska uppgifterna saknades. Man måste därför gripa sig an med statistiska undersökningar från grunden, hvilket arbete, som fortgått ända till närvarande tid, mött oerhörda svårigheter, emedan primäruppgifter antingen helt och hållet saknats, delvis undanhållits eller, om de påträffats, oftast visat sig vara otillförlitliga. Emellertid hafva såväl officiella kommissioner som enskilda personer bedrifvit ett vidtomfattande forskningsarbete inom detta område.

Af de hittills offentliggjorda resultaten af dessa specialundersökningar tillåter utrymmet i denna artikel endast ett kort sammandrag. Vid dessa undersökningar å de respektive förvisningsorterna har det bl. a. visat sig, att af de i fångvårdsmyndigheternas rullor upptagna deporterade endast en ringa bråkdel finnas till i verkligheten: inom guvernementet Irkutsk t. ex. $^1/_5$; inom ett distrikt i guvernementet Jeniseisk, som artikelförfattaren genomreste, endast $^2/_{13}$ o. s. v.; de öfriga hade spårlöst försvunnit.

En af de förnämsta auktoriteterna inom ifrågavarande område, direktören A. P. Solomon, som under de senaste åren på ort och ställe verkställt omfattande forskningar rörande straffångarna i Sibirien, uppger i sin år 1900 publicerade rapport* samtliga de förvistas (inklusive deras

---

* *Ssylka v'Sibire.* A. P. Solomon.

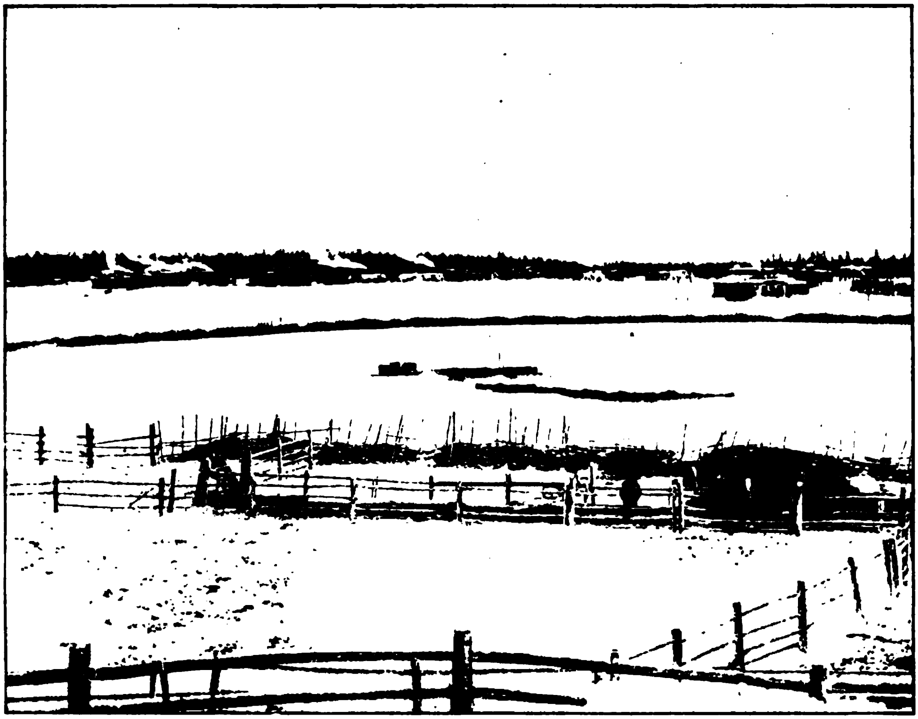

VINTERBILD FRÅN TRAKTEN AF JAKUTSK.

anhörigas) nuvarande antal i Sibirien till cirka 300,000. Af dessa äro, enligt samma källa, omkring 100,000 »brodjagi» (förrymda fångar och landstrykare, som ströfva omkring i landet), 100,000 »proletärer», 70,000 »arbetare utan jord», 30,000 bofasta jordbrukare, och »endast omkring 4,500 inge förhoppning om att assimileras med den äldre befolkningen». Af samtliga under det senast förflutna seklet till Sibirien deporterade, uppgående till minst en million, som under normala förhållanden borde vid innevarande tid åtminstone hafva fördubblats, återstår i stället endast omkring 300,000! I sanning siffror, som tala! En ingående framställning af de förhållanden, som framkallat dessa hemska siffror, skulle svälla ut icke blott till en utförlig historik af den ryska deportationen till Sibirien utan äfven till ett stycke rysk kulturhistoria.

Några af de deporterade hafva visserligen efter utståndet förvisningsstraff återvändt till moderlandet eller under fångenskapen lyckats rymma till främmande land. Några säkra statistiska uppgifter rörande dessas antal finnas icke, men det är i alla händelser jämförelsevis ringa. Till de orsaker, som förhindrat den naturliga folkökningen bland de förvista, hör: att många straffångar deporterats vid framskriden ålder; att lösdrifvare äro förbjudna att ingå äktenskap under de första fem åren af sin förvisningstid; svårigheten, för att icke säga omöjligheten, för de till straffarbete dömda fångarna att ingå äktenskap; lösdrifvarnas motvilja för familjelif; fåtalet kvinnor och män, som åtföljt sina deporterade makar till Sibirien, o. s. v. De förnämsta orsakerna till ifrågavarande hemska siffror äro likväl utom allt tvifvel att söka i de ohyggliga förhållanden, i hvilka de sibiriska straffångarna befunnit sig, såväl under den långa transporten som efter framkomsten till de respektive förvisningsorterna, och hvilka förhållanden framkallat en oerhördt stor dödlighet och för de flesta af de öfverlefvande gjort det hardt nära omöjligt att bilda familj.

Innan den transsibiriska järnvägen byggdes, transporterades de förvista dels till fots och dels i fångpråmar (ohyggliga flytande fängelser) utför floder flera hundra mil till förvisningsorterna. Med de tunga fotbojorna *hopnitade* (ej låsta) omkring fotlederna och fastgjorda vid ett bälte om lifvet, marscherade de om dagen och lågo de om natten i de förpestade stationsfängelserna; och vid grufvorna måste de, likaledes slagna i bojor, arbeta om dagen och sofva om nätterna i fängelset. Omänskligheterna under dessa transporter, trängseln, smutsen och ohyran i de förpestade transportfängelserna och i fängelserna vid förvisningsorterna, bildade och hyggliga människors tvungna umgänge med de värsta bofvar eller med kroppsligt och andligt fördärfvade, med nesliga sjukdomar behäftade individer, och ständigt bevakade af råa, stundom omänskligt grymma gendarmer och fångtjänstemän, allt detta har af sådana män som en Dostojevskij (i »De dödas hus»), en Tolstoi (i »Uppståndelse») m. fl. skildrats i verklighetstrogna färger, inför hvilka en Kennans skildringar af lifvet bland de politiska förbrytarna i Sibirien förefalla bleka och matta. — Man läse t. ex. d:r Tchechoffs och herr Miroljuboffs af den ryska censuren tillåtna ryska beskrifningar af tillståndet på Sachalin, och man lär sedan ej finna anledning att tala om »utländingars öfverdrifna skildringar» af eländet bland straffångarna i Sibirien!

Fordom voro de sibiriska straffångarna föremål för kolonisternas medkänsla, af hvilka de kallades »de olyckliga»; men under tidernas lopp har detta medlidande i regeln försvunnit och öfvergått till hat mot »varnakerna»,* såsom de förvista föraktligt benämnas. Denna omstämning har flera orsaker. För det första utgör förvisningsväsendet en tryckande börda för en mycket stor del af den sibiriska befolkningen. Sålunda äro de sibiriska bönderna i samband med förvisningsväsendet ålagda att utan ersättning utgöra en mängd tunga transportskyldigheter — inom guvernementet Jeniseisk t. ex. äro omkr. 6,000 män med dragare och fordon härmed ständigt upptagna —, och om än någon lindring häruti efter järnvägens framdragande genom landet uppstått, utgör dock detta åliggande fortfarande en dryg tunga. Vidare falla de sjuka och fattiga, som ej kunna försörja sig själfva, de sibiriska kommunerna till last, ty de kunna omöjligt existera på det ringa bidrag till deras underhåll, som lämnas af kronan. Men svårast af allt är dock den stora osäkerhet till egendom och lif, som till stor del framkallas af den mängd förrymda bofvar, som ströfva omkring i det glest befolkade landet och lefva på tiggeri och brott. Icke blott brottens stora antal, utan framför allt deras ohyggliga beskaffenhet gränsar till det oerhörda. I en stad som Krasnojarsk t. ex., med omkr. 30,000 invånare, begås årligen omkring 50 rånmord. Till hämnd för hvad de sålunda få lida behandla de sibiriska nybyggarna äfven hyggliga förvista på ett hänsynslöst sätt — det är bara en »varnak»! heter det — hvadan dessa olyckliga människor i regeln äro rättslösa.

På »brodjagi» eller de förrymda fångarna bedrifves på somliga orter en formlig jakt, hvilken enligt sakkunniges på-

---

* Så benämnas de deporterade efter de fordom å deras panna inbrända förut nämnda initialerna »V. R. N. K.»

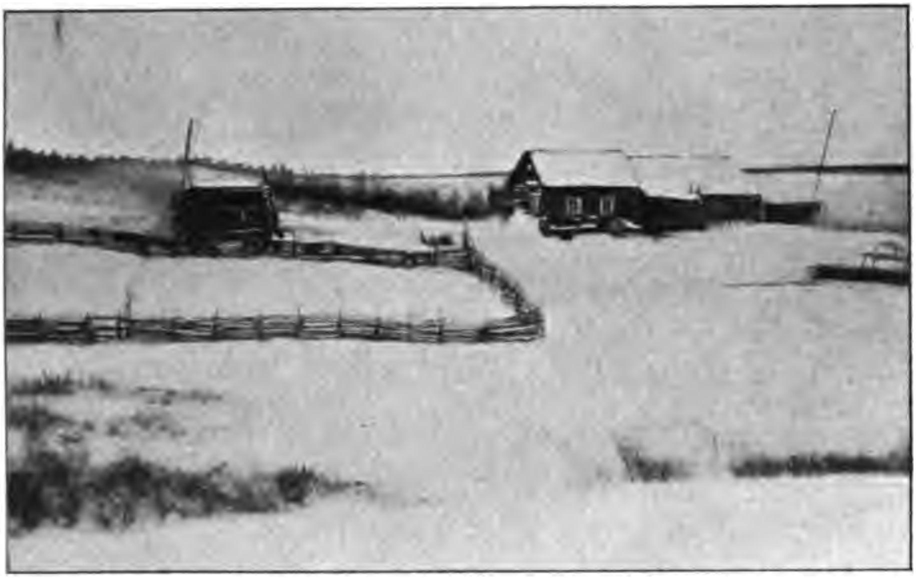

NYBYGGE OCH FÖRVISNINGSORT VID NEDRE JENISEJ.

stående i icke oväsentlig grad bidragit till att minska dessas antal. Å sin sida förvildas härigenom de förrymda fångarna allt mer och mer.* På våren, då snön smälter, upptäckas efter flodstränderna i närheten af städer och byar samt vid stråkvägar en mängd lik efter »okända personer». Detta är så vanligt, att dessa hvarje vår återkommande hemska fynd erhållit benämningen »*podsnjéshniki*», snöblommor.

Lägger man nu härtill den ohyggliga råhet och omänsklighet hos fångtjänstemännen och polisen i Sibirien, hvarom talrika upprörande fall af misshandel, tortyr och sådana tilldragelser som blodbadet på de politiska fångarna i Jakutsk år 1889 vittna, så kan man väl med skäl säga, att det ryska förvisningsväsendet företer en ohygglig *circulus vitiosus,* som medelbart och omedelbart sprider förbannelse till allt och alla, med hvilka det kommer i beröring.

⁂

I fråga om det inflytande, som utöfvats af de förvista, måste man noga skilja mellan å ena sidan vanliga brottslingar, som i regeln utöfvat ett fördärfligt inflytande, och å andra sidan politiska förbrytare, sekterister och krigsfångar, hvilka, i den mån deras belägenhet tillåtit det, varit Sibiriens förnämsta — ja, snart sagdt, enda — kulturbärare.

Man kan utan öfverdrift säga, att de karolinska officerarna, hvilka efter olyckan vid Pultava deporterades till Sibirien — till Tobolsk ensamt sändes omkring 900 — och af hvilka många voro varmt religiösa, genom sin nitiska undervisningsverksamhet, genom sina geografiska forskningsfärder, som utsträcktes ända till Stilla hafvet och Kamschatka, o. s. v., lade grunden till den ringa kultur, som, trots allt, dock

---

* Det hör sålunda ej till sällsyntheterna, att dessa »brodjagi» mörda hvarandra för att komma åt några kopek i en kamrats ägo, eller ock drifvas de af hungern att mörda och uppäta hvarandra. Äfven härom har L. Tolstoi berättat i »Uppståndelse».

VARNAKI (VANLIGA FÖRBRYTARE) VID LENA.

utvecklats i Sibirien. Ännu i dag kan man spåra verkningarna af den kulturmission, som dessa bistra krigare under de mest ogynnsamma förhållanden utförde i det aflägsna och ogästvänliga landet.

Härom yttrar en rysk författare bl. a.: »Hit (till Tobolsk) infördes läskunnighet och skolbildning af de svenska krigsfångarna, hvilka här upprättade en skola år 1713. Bildade personer, som dessa officerare voro, hade de äfven stor framgång i sitt upplysningsarbete, och till deras skola sändes ungdomar från aflägsna trakter för att där uppfostras. Tobolsk har i yttre betydelse på senare tider gått tillbaka, men det bevarar icke desto mindre omsorgsfullt det arf, som dess ljusbringare, de svenska officerarna, efter sin fångenskap kvarlämnade: utom skolor, seminarium och gymnasium, ökar det årligen antalet af välgörande och folkbildande inrättningar.» *

Den framstående kännaren af Sibirien och dess historia, ryssen P. Khanenko, skrifver i »Free Russia» (för juni 1901) rörande svenskarnas kulturella inflytande i Sibirien följande:

»Svenskarna hafva spelat en framstående roll i Sibiriens historia. Redan så långt tillbaka som mot slutet af 15:de århundradet framträngde svenska sjömän till floden Obs mynning. De moskowitiska tsarernas befallning *'att hudflänga med knut utan barmhärtighet, till och med till döds'* hvarje invånare vid ishafskusten, hvilken gåfve främlingar underrättelse om landet öster om Mesen, stängde Sibirien för långa tider för utländska kunskapare. Under Peter I:s regering blefvo de till Tobolsk sända svenska krigsfångarna Sibiriens första forskningsresande och kulturbärare. Det var äfven svenska krigsfångar som upptäckte och öfversatte Abonmochri Khans tartarannaler. Det var en svensk expedition som slutligen löste det stora spörsmålet rörande nordostpassagen eller

---

* »Za Ural» (på ryska) af N. Teleschoff.

EN POLITISK FÖRBRYTARES GRAF.

hafsvägen från Europa till Stilla oceanen genom polarhafvet. Härtill måste äfven läggas den ovanliga lärdom, samvetsgrannhet och grundlighet, som alltid kännetecknat de svenska forskningsresandena.»

Författaren till denna artikel träffade i Sibirien framstående och kunnige män, hvilka varmt vitsordade de karolinska officerarnas kulturella betydelse för Sibirien.

De kolonier, som upprättats af deporterade polska krigsfångar och politiska förbrytare, hafva likaledes utmärkt sig för en ojämförligt högre odling än de ryska kolonierna; och de förvista ryska politiska förbrytarna och sekteristerna, hvilka i växande antal sändts till Sibirien ända från 1600-talet till närvarande tid, hafva under de mest tryckande förhållanden i väsentlig mån främjat såväl den allmänna odlingens som den vetenskapliga forskningens sak i det mörka landet. Detta gäller särskildt de s. k. dekabristerna (decembristerna), hvilka efter det misslyckade upprorsförsöket 1825 blefvo deporterade, och hela den skara af politiska förbrytare, hvilka sedan den s. k. nihiliströrelsens början på 1870-talet årligen transporterats till i allmänhet långt aflägsna orter i Sibirien. Rörande är den hängifvenhet, hvarmed dessa martyrer för ljusets och frihetens sak t. ex. i aflägsna polartrakter (såsom i Kolymsk och Verkhojansk) ägnat sig åt vetenskaplig forskning af olika slag: meteorologiska, geologiska, etnografiska och lingvistiska undersökningar, tills de dukat under för de sibiriska isöknarnas fasor, gripits af vansinne eller begått självmord . . . Då man färdas i norra Sibirien, ser man här och där vid flodstränderna eller på tundran dessa enkla träkors, som utgöra de enda synliga minnesvårdarna öfver dessa Rysslands ädlaste söner och döttrar, som offrat allt i kampen för ljus och frihet.

De allra flesta politiska förbrytare och sekterister hafva blifvit förvista på administrativ väg, d. v. s. utan laglig ransakning och dom, och sedan ett par decennier hör det till sällsynta undantag att en politiskt misstänkt persons eller en sekterists sak göres till föremål för rättslig behandling, utan den afgöres i regeln »på administrativ väg». Det är lätt att förstå, hvilket spelrum härvid lämnas för intrigen och den personliga hämnden etc....

Det växande missnöjet både i Sibirien och i europeiska Ryssland öfver det olycksbringande förvisningsväsendet har under de senaste femton åren framkallat upprepade halfofficiella tillkännagifvanden om dess förestående snara afskaffande, tydligen i afsikt att lugna sinnena. Den 10 juni (g. s.) 1900 utfärdades också en ukas om förvisningsväsendets *inskränkning* (i den västerländska pressen oriktigt framställd såsom innebärande dess omedelbara *afskaffande*) och gående ut på dess slutliga upphäfvande. Enligt bestämmelserna i denna ukas skulle, sedan den trädt i kraft, ingen deportation vidare äga rum till Sibirien, utan endast till Sachalin, som fortfarande skulle förblifva deportationsort, »samt till sådan ort inom Sibirien, som i en framtid kan komma att utväljas för sådant ändamål». Det sibiriska fastlandets befrielse från deportationen skulle ernås 1) genom att inskränka bykommunernas rätt att förvisa sina medlemmar, 2) genom att för vissa kategorier af brott, hittills belagda med förvisningsstraff, inrätta tvångsarbete eller fängelsestraff i förening med straffarbete, samt 3) för andra kategorier af brottslingar inrätta deportationsorter inom andra delar af riket än Sibirien.

Men ukaser eller förordningar, om också utfärdade af alla ryssars själfhärskare, äro icke tillräckliga för att inom det europeiska Ryssland skapa straffanstalter, som kunna mottaga den årliga ström af straffångar, uppgående till 20,000 à 30,000, som sändes till Sibirien. Det europeiska Rysslands fängelser äro redan öfverfulla, och deportationen till Sibirien har snarare till- än aftagit, sedan nämnda ukas utfärdades. Detta gäller särskildt förvisningen af politiskt misstänkta och förmenta politiska förbrytare. Enligt en *officiell* rapport blefvo sålunda under år 1901 ej mindre än 5,742 politiskt misstänkta personer arresterade, af hvilka största delen deporterades. Sakkunniga personer anse likväl denna siffra innefatta *endast en ringa bråkdel af det verkliga antalet*, alldenstund justitiedepartementet endast till namnet utöfvar någon kontroll öfver häktning och ransakning af politiskt misstänkta, hvilket åliggande är helt och hållet öfverlämnadt åt gendarmeriet, som under det öfver största delen af tsarriket rådande belägringstillståndet äger rätt att utan vidare fängsla och förvisa hvem det behagar.

* * *

Ehuru författaren till denna artikel under sina vidsträckta resor i norra Sibirien på spaning efter Andrée-expeditionen icke hade tillfälle att göra ingående studier af lifvet bland straffångarna, kom jag dock under färden i beröring med sakkunniga personer, däribland förvista politiska förbrytare och sekterister, samt gjorde åtskilliga personliga iakttagelser. Utför jättefloden Lena transporteras nämligen ett mycket stort antal förvista till staden Jakutsk, hvarifrån de distribueras vidare till långt aflägsna polartrakter, t. ex. till Verkhojansk (»köldpolen»), beläget omkr. 85 sv. mil n. o. om Jakutsk, eller Kolymsk, beläget cirka 250 sv. mil n. o. om nämnda stad. Under vår färd utför Lena besöktes bl. a. transportfängelset i Kirensk, en vackert belägen liten stad midt emot floden Kirengas utlopp i Lena. Fängelsets yttre med dess sönderslagna fönster erbjöd en rus-

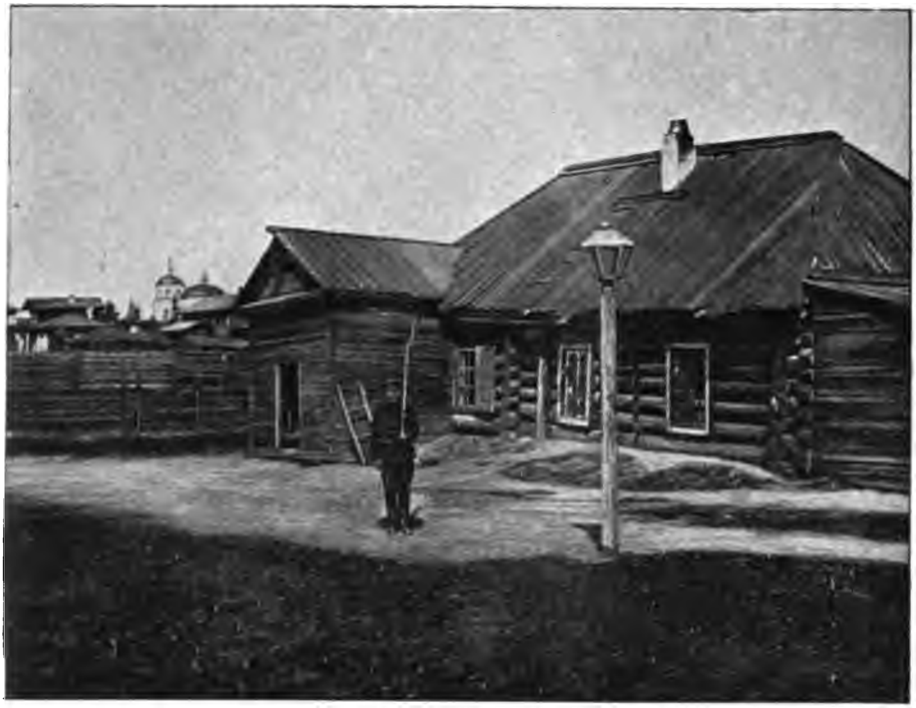

TRANSPORTFÄNGELSET I KIRENSK.

kig anblick, men dess inre var ännu ruskigare. Ehuru fångarna voro ute på arbete under mitt besök och de sönderslagna fönsterrutorna lämnade spelrum för luften, slog en ohygglig stank emot mig, då jag trädde in, och ett tjockt lager af smuts höljde golfvet och soflafvarna, å hvilka en mängd ohyra krälade.

Då vår ångare lade till vid någon af de få byar, som finnas utefter Lena söder om Jakutsk, kommo vanligen en grupp förvista ned till stranden och tiggde »ett stycke bröd eller en liten kopek för Kristi skull».

I närheten af staden Olekma besöktes ett nybygge, upprättadt af förvista sekterister (s. k. »stympare»), hvilka sedan 1600-talet sändts i stort antal till Jakutsk och där infört åkerbruk.

Under den långa färden utför jättefloden Lena satt författaren en vårnatt längst fram i fören af ångaren och njöt af den högtidliga stillheten och tystnaden, som endast afbröts af skofvelhjulens regelbunda plaskande och gökens enformiga toner, som nådde mig från de af urskog klädda strandhöjderna. Plötsligt föreföll det mig som om en kör af djupa, vemodsfulla toner såsom från ett grafhvalf skälfde genom den kalla nattluften och gåfvo ett svagt genljud mellan de mörka strandhöjderna, hvilka reste sig som fängelsemurar eller hängde som grafhvalf öfver flodens mörka djup. Jag trodde först, att ljuden endast voro fantasifoster, men de blefvo allt tydligare, och då ångaren styrde förbi en utskjutande klippa, syntes i vårnattens kalla och bleka ljus under strandhöjden trenne farkoster, liknande ofantliga likkistor, sakta röra sig framåt med strömmen. På de flytande kistornas lock satt en skara män och kvinnor, och vid hvardera ändan af locket stodo gendarmer i grå uniform med gevär på axeln. Det var s. k. »pausker» eller ett slags flatbottnade

DET NATTLIGA MÖTET PÅ LENAFLODEN.

pråmar, lastade med arrestanter på väg till Jakutsk. Kaptenen kommenderar: »sakta!», och medan ångaren glider förbi, låter jag kameran uppfånga en bild af de dystra farkosterna.

Bland dessa arrestanter voro, efter hvad jag sedermera utrönte, många politiska förbrytare och några af Leo Tolstois meningsfränder, s. k. dukhoborer, på väg till de hemska polartrakterna för att lefvande begrafvas...

Öfver Jakutsk — »den stinkande staden på is» — hvilar en dyster och hemsk stämning, icke så mycket på grund af de hemska jakutska vintrarna, hvilka med sin 50- à 60-gradiga köld hota att kväfva allt lif, eller den ohjälpliga smutsen och den tröstlösa anblicken af fängelsebyggnader och usla kojor, i hvilka deporterade föra en sorglig tillvaro, som icke fast mer på grund af de ohyggligheter, för hvilka Jakutsk varit skådeplatsen både fordom och i senaste tid. I det gamla kosackfästet t. ex., hvilket uppfördes 1636, var en »tortyrkammare» inrättad, »hvarest», såsom det heter i Moskvins märkliga anteckningar,* »bödeln arbetade i sitt anletes svett från morgon till kväll». Här lät t. ex. vojevoden Golovin afskära öron och näsa på jakuterna, hänga upp dem på krokar, fästade vid refbenen, flå dem eller begrafva dem lefvande o. s. v. Under vojevoden Barnyschoffs regemente »afrättades här sekterister (deporterade) och infödingar nästan hvarje dag», säger Moskvin.

Men icke blott i forna tider utan äfven så sent som vid slutet af 1880-talet föröfvades här sådana ohyggligheter som det ofvannämnda beryktade blodbadet

---

* »Om vojevoderna och ämbetsmännen i Jakutsk» af U. S. Moskvin, en köpman i Jakutsk, som i ett efterlämnadt manuskript lämnat en rysk »kulturbild» från denna aflägsna ort.

DET GAMLA KOSACKFÄSTET I JAKUTSK.

på de politiska fångarna, hvars gräsliga detaljer jag hörde ett ögonvittne, en bildad jakut, bosatt vid floden Jenisej, berätta.

Som ofvan nämnts, sändas de förvista fångarna först till staden Jakutsk och distribueras därifrån till olika delar af det vidsträckta guvernementet. Den å sid. 481 återgifna bilden af en till Jakutsk nyss anländ fångtransport utför Lena ger en föreställning om den oerhörda trängseln i dessa flytande fuktiga fängelser, i hvilka de arma fångarna lefva sammanpackade som sillar under den tid af cirka två månader, som färden från öfre Lena till Jakutsk (nära 300 mil) tager.

Nere vid ishafskusten träffades äfven förvista straffångar, däribland vanliga grofva förbrytare, hvilka sändas till infödingarna, och för hvilka dessa senare göras ansvariga. Infödingarna hetas visserligen hafva husbonderätt öfver dessa deporterade, men faktiskt är det de genompiskade bofvarna som spela herrar öfver naturbarnen och fördärfva dem både kroppsligt och sedligt. Man kan tänka sig de ohyggligheter, som passera, då t. ex. dessa bofvar, såsom ofta sker, lämnas ensamma med barn och halfvuxna flickor, medan föräldrarna äro på fångst eller annat arbete!... De sönderfrätta ansiktsdelarna på dessa barn vittnade nogsamt om det fördärf, som dessa uslingar sprida!... Då författaren på hemresan i Petersburg meddelade en personlig vän till tsaren sina dagboksanteckningar rörande iakttagelser af nämnda ohyggliga slag, blef denne synbarligen upprörd, men anmärkte slutligen: »Dessa trakter äro för aflägsna och vidsträckta för att myndigheterna skola kunna utöfva nödig kontroll öfver därvarande förhållanden.»

Under vår långa färd öfver tundrorna mellan Lenas mynning och nedre Jenisej påträffade vi öster om Chatanga-viken en polack af adlig börd, vid namn Tchernjak, hvilken för sitt deltagande i polska upproret på 60-talet förvistes till nedre Jenisej men mot slutet af 70-talet rymde ett par hundra mil österut öfver tundrorna och sedan dess uppehållit sig bland dolganer o. a. infödingar i trakten af Chatanga-floden. Han hade nu på gamla dagar (han var öfver 70 år) gift sig med en ung dolganska, med hvilken han färdades omkring efter ren i en täckt släde, som på samma gång tjänade till åkdon och bostad. Inne i släden var en liten plåtkamin placerad, som användes till »bo-

TCHERNJAK OCH HANS HUSTRU.

stadens» uppvärmning och för matlagning. Vi hade hört talas om »den polske ädlingen» Tchernjak, men aldrig hoppats sammanträffa med honom. Sammanträffandet var öfverraskande å ömse sidor. Vi stannade länge och samtalade med den gamle mannen, hvilkens sirliga språk och belefvade sätt bekräftade uppgifterna om hans härkomst. Han hade sammanträffat med »d:r Nordenskiöld» vid nedre Jenisej år 1875, men han hade icke kännedom om Vega-färden! Under djup rörelse talade den gamle om sin fädernebygd i västra Polen, hvilken han aldrig mer skulle få återse; men han föredrog friheten bland naturbarnen på den ogästvänliga tundran framför »en ständig fångenskap under absolutismens välde».

Vid nedre Jenisej nära ishafskusten träffades politiska fångar samt sekterister (s. k. stundister), hvilka blifvit förvisade från det soliga Kaukasien till dessa ohyggliga trakter 70 mil norr om polcirkeln, och vid Turuchansk, beläget vid polcirkeln vid Jenisej, likasom å flera andra aflägsna orter vid jättefloden, funnos vanliga förbrytare och talrika politiska fångar, hvilka lefde under högst bedröfliga förhållanden.

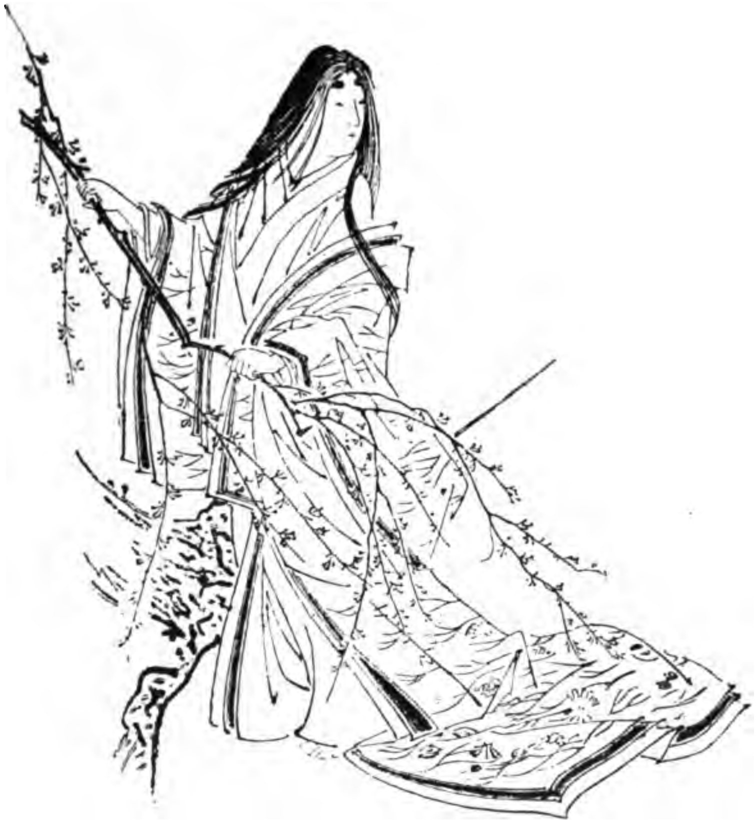

EN JAPANSKAS BIKT.

BEARBETNING FRÅN JAPANSKAN

Af ANDRÉ BELLESSORT.

Öfversättning från det franska manuskriptet.

HVARFÖR har ni lämnat er man, fru Io? Hvarför har ni låtit skilja er från herr Ichiyama? När man gör mig denna fråga, blir jag mycket förlägen, men jag måste ju säga något, och därför svarar jag: »Det var min svärmors fel.» Detta är mitt stående svar, men det är icke sant. Jag narras för andra, och jag söker bedraga mig själf, och jag känner mig mycket missnöjd och olycklig. Men om någon råder mig att vända åter till min man och mina plikter för att åtminstone göra vår äktenskapsmäklare till viljes, så måste jag svara nej, tusen gånger nej! Om man också kommer att anse mig för ett trotsigt och envist barn eller för en nyckfull och trolös kvinna, så är det mig omöjligt, fullkomligt omöjligt att vaka öfver familjen Ichiyamas risgryta.

Och ändå har herr Ichiyama hvarken kroppsligen eller andligen något lyte. Han är liten till växten, men har hvit hy, rak näsa och små fina mustascher. Man kan inte säga, att han är vacker, men ännu mindre att han är ful. Han har studerat vid en af statens skolor och är anställd som tjänsteman af tredje graden i ett af departementen. Fastän han två gånger fallit igenom i examen till andra graden, så är jag öfvertygad om, att han förr eller senare skall lyckas, ty jag vet hur ihärdig han är. Hans ekonomiska ställning är god, om också ej särdeles lysande, men så är också hans smak enkel och hans lefnadssätt anspråkslöst. För sin mor hyser han den innerligaste tillgifvenhet. — Men, fru Io, hvarför älskar ni honom då ej? — Älska honom! Hur skulle man väl kunna älska honom? Hur skulle man kunna stå ut med att lefva samman med honom? Jag skall berätta min historia, så får ni själf döma.

En dag i medlet af januari var jag och spelade kort hos min vän, fröken Nakatami. Vi bruka hvarje år vid den tiden samlas hos henne och spela, och jag kan lika litet tänka mig en januari månad utan denna förströelse som en vår utan körsbärsblommor eller en höst utan krysantemum. De äro så vackra, våra kort, med sina fåglar, fjärilar, gammaldags verser och med de olika månadernas blommor. Då gäller det minsann att ha ögonen öppna, att vara snabb i fingrarna och att ha godt minne! Vi voro sex, sju flickor, alla för detta skolkamrater, och lika många unga män, vänner till fröken Nakatamis bror. En af dem föreföll mycket tillbakadragen, till och med litet melankolisk, midt i den allmänna glädjen. Jag fäste mig vid, att han oafbrutet snodde sina mustascher. Det var herr Ichiyama. För öfrigt gaf jag ej akt på honom, och när klockan slog elfva och mina föräldrars djinrikisha gnisslade i sanden utanför, hade jag haft så roligt och var så upptagen af spelet, att jag knappt kunde tro mina öron. Under det jag åkte hem, tänkte jag bara på korten. Hvarken då på kvällen eller under de följande dagarna ägnade jag en tanke åt den allvarsamme unge mannen, som tyst och sluten snodde sina små europeiska mustascher.

Två veckor förflöto, och så kom en dag fröken Nakatami på besök. Jag lät köpa hem små riskorfvar, och under det vi sutto i mitt rum och åto, började hon tala om herr Ichiyama, »en så pålitlig ung man, så intelligent och så ovanligt hemmastadd i alla europeiska seder och bruk. Han är alldeles ensam i världen», fortsatte hon, »utan några andra släktingar än sin mor, som är en utmärkt människa.» Hvarför fann sig fröken Nakatami föranlåten att tala om och loforda herr Ichiyama och hans mor? Jag hade ju icke frågat henne om dem. Hvad angick det mig, om herr Ichiyama var aldrig så hygglig och präktig! Det var emellertid på detta sätt som man sökte bana sig väg till mitt hjärta.

Dagen därpå kom herr Nakatami hem till oss och hade ett långt samtal med min far. När han gått, kallade min far in mig.

— Vill du gifta dig med herr Ichiyama? frågade han.

Jag stod där häpen. Jag hade bara sett herr Ichiyama en enda gång, och han hade ej gjort något behagligt intryck på mig. Jag skakade nekande på hufvudet.

— Nå ja, du är ju endast sjutton år, återtog min far. Det är då ingen brådska. Du kan vänta.

Men två dagar senare återkom herr Nakatami, åtföljd af en kollega till min far, herr Okawa. Rådplägningen räckte tre timmar, tre oändligt långa timmar. Min panna lade sig i djupa veck. Äfven denna gång ropade min far in mig, då de gått.

— Hör du, Io, började han, du minns väl hvad vi talade om i förgår? Herr Okawa och herr Nakatami uppmana mig på det ifrigaste att säga ja till herr Ichiyama. Jag svarade dem, att du ej var hågad därför, men herr Ichiyama älskar dig och lär, från första stund han såg dig, hafva svurit, att du skall bli hans. Han är en mycket förståndig och stadig ung man, mycket begåfvad och har fått en fullkomligt europeisk uppfostran. Hans mor är en förträfflig människa. Jag har emellertid ej svarat hvarken ja eller nej. Du får fundera på saken, men bestäm dig fort. Bestäm dig för att taga honom, Io.

Mitt hjärta slog häftigt, och mitt ansikte blef brännande hett, men på samma gång kände jag en iskyla i hela kroppen. Hvilken otur, att jag råkat ådraga mig herr Ichiyamas uppmärksamhet! Jag beslöt att tala med min mor, som är den gladaste, lyckligaste och mest leende människa i världen. Hon trodde, att jag sade nej af blyghet.

— Io, Io, sade hon, när man är älskad och efterlängtad, då är blomningstiden inne. Låt inte tillfället vissna i din hand. Ditt näpna ansikte kan ej skydda dig för ledsamheter och missräkningar i lifvet. Du har träffat på en man, som älskar dig, Io, och hans kärlek är en borgen för din lycka. Din tillkommande kunde ju varit rikare, det medger jag, men han kunde också varit en af dem, som tillbringa sin tid hos geishor, och hvad som är ännu värre, han kunde haft en hel rad med systrar, små och stora, hvilka, som dina svägerskor, skulle ha gjort dig lifvet surt. Det är ej lätt för en kvinna att vara sin man till nöjes, men om hon är älskad, så blir hennes uppgift lätt. Du skulle nog skratta, om jag berättade dig min egen historia! Din far kunde ibland stanna borta en tre, fyra dar, och där satt jag ensam hemma och leddes, under det han roade sig och festade med sina vänner. Och den dag, då du föddes, då fingo vi förgäfves söka honom öfver allt. Huset var fullt af buller och rörelse och dock så tomt, så tomt. Han kom inte hem förr än två dar efter det du var född. Mina tårar hade fått tid att torka — — — Herr Ichiyama däremot är en allvarsam och stadgad ung man; han tillbringar inte sin tid på förlustelselokaler, och han älskar dig. Ack, min lilla Io, om jag vore i ditt ställe, så skulle jag svara ja och det med uppräckta händer!

Min mors ord började inverka på mig. Jag kände dessutom, att ingen skulle stå på min sida och att jag ej skulle kunna undgå mitt öde. Jag kom därhän, att jag anklagade mig själf för att vara orättvis mot herr Ichiyama, och jag längtade nästan efter att återse honom. Jag medgaf det ej ännu för mig själf, men mitt hjärta började blifva tämligen medgörligt. Förresten fäste man föga vikt vid min tvekan och väntade ej ens på mitt samtycke. Redan första dagarna i mars växlade vi de traditionella förlofningsgåfvorna, fisken, hafsalgerna och sidendräkterna.

Jag vet ej hvad jag tänkte och kände på min bröllopsdag, om jag var ledsen eller glad, när jag i tre omgångar drack de tre bägarna sake, som förenade mig med herr Ichiyama. Jag minns endast, att han var klädd i europeisk dräkt och att det hela försiggick med mycket bråk, men ändå som i en dröm.

Dagen därpå förklarade min man, att vi skulle göra en bröllopsresa, som man lär göra i mycket civiliserade länder. Jag hoppades få se Hakone och en soluppgång på dess vackra sjö, i hvilken berget Fuji speglar sig. Eller kanske ämnade han föra mig till Enoshima, där alla butiker glänsa af hafssnäckor och man säljer fina koraller, skära som persikoblommor, och hvarest man i klart väder i fjärran ser röken från två vulkaner tvärs öfver hafvet. Vi skulle också kunnat stanna i Kamakura, där gudarna bo. Skogarna växa ända ned till hafsstranden, och världens största Buddhabild sitter där med sina korslagda händer högt öfver tallar och körsbärsträd... Men nej! Herr Ichiyama hade fått några dagars tjänstledighet från ministeriet för att frambära sina öfliga vördnadsbetygelser vid förfädrens grafvar, och han förde mig således till sin födelsestad, till Iatebaiashi.

Denna stad har också sin specialitet: där tillverkas ett slags järnkittlar af en särskild form, breda och flatbottnade. Det är den enda sevärdhet, som den kan bjuda resande på. Men i närheten ligger Azaleakullen. Herr Ichiyama berättade med stolthet för mig, att i forna tider hade en kejsarinna kommit för att se dessa blommor, som lära vara äldre och praktfullare än några andra azaleor i hela kejsardömet Japan.

Vi stego af tåget vid Sano station, och ett par landtliga djinrikishor drogo oss under två timmars tid långsamt som ett oxspann längs förskräckliga vägar. Ändtligen voro vi då framme i herr Ichiyamas födelsestad, och man visade oss upp i öfre våningen af ett litet värdshus, hvarifrån man hade utsikt öfver en mängd mörka gamla hus. Riset, som uppasserskan bar upp till oss, var hårdt och för litet kokt, såserna voro för salta och grönsakerna både för skarpt kryddade och för mjuka.

— Det där förslår inte, sade herr Ichiyama, litet generad, jag skall säga till om en omelett.

Under det jag väntade på omeletten, tog han utan tvekan för sig af grönsakerna och lämnade icke en droppe sås.

— Hä, sade han, jag förstår, att ett hufvudstadsbarn som du rynkar på näsan åt en dylik måltid, men jag, som vuxit upp på landet, jag för min del föredrar den framför den mer eller mindre färska fisk, som ni äta i Tokio.

Hur europeisk herr Ichiyama än är, så har han likväl förblifvit ett barn af sin by: han tycker om sin barndoms illa lagade rätter, och när vi efter frukosten begåfvo oss till kyrkogården, fick jag till min förvåning se, att han bibehållit flera gamla bruk.

Kyrkogården låg i en utkant af byn, rundt omkring en torftig kyrka. Herr Ichiyama styrde sina steg till sin familjs grafvar, små enkla grafvar, täckta af ohuggna stenar.

— Det här är min farfars graf, sade han, och hans hustrus, och där är min äldsta systers och min fars.

När han tvättat stenarna och lagt dit sina blommor, uppmanade han mig att förrätta min andakt, och själf stod han en lång stund med sänkt hufvud och med hatten i hand. Sedan presenterade han mig för bonzen, lämnade honom sin offerskärf och bad honom bedja för de döda. Under det vi tillsammans drucko en kopp té, började de ett långt samtal, som föreföll mig odrägligt tråkigt, ty de talade ej om annat än om skördeutsikterna och om gödningsämnen. Under mer än en timme satt jag där kvarhållen som en pant i en fordringsägares våld. Herr Ichiyama märkte emellertid till slut, att jag ej alls följde med samtalet, och reste sig för att gå.

Då vi kommit ut, frågade jag honom:

— Hvad finns det mer att se och besöka?

Han böjde ned hufvudet och funderade.

— I morgon, svarade han, i morgon skola vi åka ut till Azaleakullen, men i kväll skall jag visa dig det hus, där jag är född.

På vägen vände folk sig om efter oss eller kommo ut i dörrarna och tittade efter oss, som om vi varit två underdjur. Herr Ichiyama såg emellertid ej ut att vara förvånad däröfver och ej besvärad heller. Efter en liten stund hejdade han mig framför ett dystert och murket trähus.

— Här är det som jag är född, sade han. Jag vet inte hvem som nu rår om det. Man har planterat mullbärsträd rundt omkring. Men se på det gamla trädet där borta; hur många gånger har jag inte klättrat i det, då jag var liten!

Aldrig hade jag tänkt på, att en så allvarlig man som herr Ichiyama kunnat klättra i träd. Han måtte således hafva lekt som andra barn en gång i tiden! Jag kände mig rent af upplifvad vid den tanken.

Middagen, som väntade oss på värdshuset, var bättre än frukosten. Herr Ichiyama hade förmodligen gifvit särskilda order, men riset var alltjämt för hårdt och luktade unket.

Redan ganska tidigt morgonen därpå åkte vi ut till det värdshus, där kejsarinnan hvilat sig, och till Azaleakullen. Solen sken, och lärkorna sjöngo öfver våra parasoller; på kullen stodo azaleorna i full blom. Man kan ej ens i Okuboträdgården få se några präktigare och inte heller äldre och ädlare. Nedanför höjden sprungo några barn och plockade blommor, troligtvis violer. Jag gick närmare och fann då, att det ej alls var violer, utan ett slags små fina ormbunkar, som jag kände till, därför att jag ätit dem. Jag plockade mina ärmar fulla af dem, och då jag kom fram med min skörd till herr Ichiyama, som satt och hvilade på en mossig sten, såg han på mig med ögon, som glänste af glädje.

— Io-san, sade han, du är förtjusande. Då du gick och plockade dina ormbunkar, kom jag ovillkorligen att tänka på den europeiska poesien. Just så bruka europeiska poeter så ofta måla och besjunga sin älskade.

Vi kommo ej tillbaka till värdshuset förrän i kvällskymningen, och dagen därpå, under ett hällande regn, begåfvo vi oss hem igen till Tokio.

Därmed var min bröllopsresa slut. Allt nöje jag haft berodde på det nya, som jag fått se, på järnvägsresan och på azaleorna. Herr Ichiyamas närvaro hade ingen del däri, inte mer än bleckkittlarna i hans födelsestad. Jag kände intet intresse för honom, hans närvaro verkade endast tröttande på mig och gjorde mig retlig. Han lämnade mig ingen ro för sin öfverdrifna artighet, och han visade mig en uppmärksamhet, som ej är bruklig. Jag kunde till exempel ej stiga af eller på tåget, utan att han räckte mig handen — det var helt enkelt löjligt. Om jag var tyst en stund, så måste jag vara illamående; om jag gick, så skulle jag bli för trött. Han gaf mig icke ens tillfälle till att uppfylla mina plikter som hustru, och att ägna honom de små omsorger, som min mor lärt mig att man bör ägna sin man. Jag lefde vid hans sida i en ständig sysslolöshet. Jag föreföll mig själf som en prinsessa, som släpar efter sig en förälskad student. Då och då ingaf detta mig en skymt af stolthet, men i längden blef det outhärdligt.

På kvällen, då vi kommit hem från vår bröllopsresa och sedan vi ätit, uppträdde herr Ichiyama för första gången i sin roll af familjens öfverhufvud och höll då följande lilla tal till mig.

— Eftersom du gått in på att bli min hustru, så önskar jag dig välkommen i ditt nya hem. Jag vet, hur varmt din mor älskat dig och hur hon omgifvit dig med ömma omsorger, och jag är ej alls förvånad öfver, att du känner det vemodigt att lämna ditt hem. Men min mor är god, och hon kommer ej att sätta ditt tålamod på för hårda prof. Jag är ej förmögen som dina föräldrar, men om också mitt hem är enkelt, så hoppas jag dock, att du ej skall behöfva sakna något, och jag vill och skall så småningom bli rik genom mitt arbete. Haf tålamod med mig under några år, och jag törs lofva dig gladare dar.

Denna välkomsthälsning föreföll mig komma från en praktisk och intelligent man, och jag svarade därför:

— Fastän jag endast är en ofullkomlig varelse, så vill jag likväl försöka att vara er till behag.

Jag har lust att bita mig i tungan ännu i dag vid minnet häraf, men jag tänkte ej på hvad jag sade, och för öfrigt kunde man ju ej gärna svara på annat sätt.

På sjunde dagen efter mitt giftermål gjorde jag, som brukligt är, ett besök hos mina föräldrar och låg kvar öfver natten i deras hem, som ju ej längre är mitt, men som jag dock alltid kommer att anse som mitt verkliga hem. Herr Ichiyama gick med mig och stannade ända till frampå kvällen. Så snart han vändt ryggen till, omringade mina föräldrar mig och öfverhopade mig med frågor om min man, om min svärmor, om hvad som händt under denna oändligt långa vecka. Jag berättade för dem om min resa.

— Ack! utropade min mor, det måtte vara en intressant trakt!

— Det där låter godt, sade min far. Ichiyama är en präktig karl.

— Ja, du har haft tur, Io, återtog min mor, och nu äro vi lugna för din framtid.

Fruktan att störa och fördärfva deras glada belåtenhet hindrade mig att afslöja för dem min innersta tanke.

Dagen därpå, då jag måste återvända till mitt nya hem, kunde jag ej besluta mig för att begifva mig i väg.

— Skynda dig, sade min mor, jag vill inte, att din man skall tro, att det är jag som håller dig kvar.

Jag var tvungen att gå, men då jag väl kommit utanför dörren, kände jag mig så beklämd, att jag började gråta. Min mor märkte det.

— Hvadför något! sade hon. Tänk att vara så barnslig och oförståndig, stora flickan på sjutton år! Hvad tror du, att din far skulle säga, om han såg det?

Hon försökte att banna mig, men hennes ögon voro fuktiga, och hennes ansikte blef lika sorgset som mitt. —

Hos Ichiyamas hafva de ingen tjänarinna, utan min svärmor kokar själf riset, och jag kan naturligtvis ej se henne arbeta och stå där med händerna i ärmarna. Som flicka var jag ej ofta ute i köket. Jag gick endast dit, när min far hade någon bjudning, för att värma sake'n åt gästerna eller för att, vid den tid då körsbärsträden stå i blom, baka en kaka af ris och hvita bönor. Nu däremot får jag hämta vatten, skura grytorna och diska fat och tallrikar. Trots sina femtio år, är min svärmor uppe och i arbete före solen och sköter själf alla hushållsbestyren. Jag är snarare i vägen för henne, än jag är henne till hjälp.

— Lämna det där, säger hon, det är bättre, att du sysselsätter dig med din sömnad.

Jag lyder blott allt för gärna och tar min tillflykt till mitt rum. Men min synål är lat, och jag kommer ingen väg med min sommarklädning.

— Ge mig den, säger min svärmor, det går fortare.

Hon talar alltid till mig med smeksam röst som till ett litet barn, och hon är mycket vänlig. Men jag säger mig själf, att då jag hvarken har lust för matlagning eller sömnad och således ej duger till någonting, så måste min svärmor, som är så flitig och så verksam, döma mig strängt i sitt hjärta, och denna tanke gör min vistelse tillsamman med henne outhärdlig.

Hvad herr Ichiyama beträffar, så älskar han mig — åh! hvad han älskar mig! Han älskar mig från klockan fyra på eftermiddagen till klockan åtta på morgonen, när ministeriet är öppet, och hela dygnet om, när ministeriet är stängdt. Våra ärmar skiljas aldrig ett ögonblick åt, och det är alltid han som börjar samtalen för att göra mig mindre blyg. Han fortsätter att kalla mig Io-san, tvärt emot hvad som brukas. En natt beklagade jag mig häröfver.

— Hvarför lägger ni alltid »san» till mitt namn? frågade jag. Ni är ju min man och inte bör man väl behandla sin hustru med samma högtidlighet som en främmande person?

— Det är sant, sade han, och min mor har redan gjort mig uppmärksam på det, men det faller sig så svårt för mig att ej genom artighet visa dig min tillgifvenhet.

Och han fortsatte alldeles som förut.

— Io-san, sade han en annan gång, det europeiska sättet att kamma sig skulle kläda dig alldeles förtjusande. Vill du inte försöka att sätta upp håret som kvinnorna i Europa?

Som jag afskyr denna kamning, svarade jag ingenting. Men efter en stund sade jag på skämt till honom:

— Ni borde raka bort edra mustascher, ty de kläda er ej.

På kvällen kom han hem slätrakad, han, som så höll på sina mustascher!

Om morgnarna är det ju en hustrus plikt att hjälpa sin man vid hans klädsel och efter hand räcka honom hans skjorta, hans byxor och öfriga plagg. Jag är visst icke okunnig om dessa plikter, men det bjuder mig emot att fylla dem. Jag låtsar aldrig märka, att tiden närmar sig för herr Ichiyama att bege sig till sitt arbete och att han håller på att kläda sig, utan stödd på armbågarna ligger jag kvar på mattorna bredvid braseron och fördjupar mig i en tidning. Han aktar sig för att störa mig, och då han väl är klädd, nöjer han sig med att smekande stryka mitt hår och fråga:

— Hvad står det för nytt och intressant i tidningen, Io-san?

En eftermiddag underrättade min svärmor mig om, att herr Ichiyama, sedan hans ämbetsverk stängts, ämnade deltaga i en afskedsfest för en af sina kolleger. Jag gladde mig åt denna kväll, som jag skulle få tillbringa i ensamhet, men klockan half åtta återkom herr Ichiyama. Från hårfästet ända ut i fingerspetsarna var han röd öfver hela kroppen, och han andades häftigt, nästan flåsande, som en dragare, som stretat uppför en backe.

— Hur är det fatt? Hvad har händt? frågade jag.

— Hä, svarade han, de tvungo mig att dricka, och till sist ville de draga mig med till ett illa kändt téhus. Jag hade all möda i världen att slippa ifrån. Hvar är min mor?

— Svärmor tager ett bad.

— Åh, jaså.

Han satte sig tätt intill mig, och hans andedräkt var mättad af sake.

— De ha skämtat mycket med mig, återtog han.

— Hvarför det? frågade jag.

Han lutade hufvudet mot mig med smäktande, halfslutna ögon.

— Det var om dig.

Han grep min hand, men jag drog mig undan utan att säga något.

— Io-san, utropade han, hvarför är du så allvarsam? Vet du, hvarför jag kommit hem så tidigt? Jo, för att återse ditt vackra ansikte. Var ej så kall, Io-san. Det är visserligen sant, att du ej önskade gifta dig med mig, och då det var jag som ville det, så bör jag visa mest kärlek och eftergifvenhet. Men det är i alla fall ej rätt af dig att vara så likgiltig, nej, det är ej rätt. Du anar ej hvad du gör mig ledsen. Jag magrar, och alla människor inbilla sig, att jag tillbringar mina dagar och mina nätter i fröjd och glädje. — »Ni är oförståndig», ha mina kamrater hela kvällen upprepat. »Det är därför ni magrar.» Och jag småler och känner mig nästan lycklig öfver deras skämt och stickord, ty det kunde ju varit så, som de tro, Io-san.

Sake'n hade lossat hans tungas band, och han pratade en mängd dumheter. Men jag tänkte för mig själf: han talar ju som en kvinna. I stället för att bedja borde han befalla. Ty hvad begär man af en man? Jo, att han skall banna sin hustru, om hon förtjänar det, att han då och då skall kunna roa sig utomhus och att han vid lämpligt tillfälle visar henne sin ömhet. Herr Ichiyama skickar sig icke som min make, nej, icke ens som en man. Och om andra män icke älska på annat sätt, så måste jag bekänna, att det icke finns något odrägligare än en man, som är kär.

Den där kvällen efter afskedsfesten höll min köld på att göra honom ond. Men han lade band på sig, hällde massor af varmt vatten öfver sitt hufvud och gick och lade sig. Medan jag vek ihop hans kläder, somnade han. Morgonen därpå var det han som först tilltalade mig, och det skedde med en något förlägen min och med mycket mild röst. När han visade sig så litet manlig, då kände jag, att jag aldrig, aldrig skulle kunna uthärda att lefva under hans tak utan att afsky honom, och från den stunden drömde jag bara om hur jag skulle kunna finna en utväg att lämna honom.

Det var ej lätt.

Jag besökte ofta mina föräldrar, och min mor tillät mig ibland, i sin godhet, att stanna hemma en eller två dar. Då lät herr Ichiyama, som dessa små utflykter högeligen misshagade, skicka sin djinrikisha efter mig, eller också kom han själf. Han slösade med små uppmärksamheter, smicker och vänlighet, som man gör, då man vill locka till sig ett blygt och skyggt barn. Jag visade honom aldrig annat än ett buttert och surmulet ansikte, men långt ifrån att ana, att jag hyste motvilja mot honom själf, började han misstänka sin mor för att vara ovänlig mot mig.

— Io-san, sade han en kväll till mig, din sorgsenhet är icke naturlig. Är min mor besvärlig mot dig?

Aldrig en enda gång hade min svärmor gjort mig någon förebråelse, men jag skyndade mig att gripa den förevändning, som han så naivt bjöd mig, och jag svarade med sänkta ögon:

— Svärmor kan ju omöjligen tycka om en så oduglig varelse som jag.

— Det var således rätt som jag gissade, sade herr Ichiyama med en min af lättnad. Sedan betraktade han mig, böjde ned hufvudet i en fundersam ställning och suckade:

— Min mor har orätt. Gamla personer förstå ej ungdomen. Inte kan man väl begära, att du skulle kunna sköta ett hushåll. Men min mor saknar verkligen omdöme.

Från den dagen blef han ännu olyckligare än förut, men han älskade mig endast så mycket mer. Min svärmor, som ej hade något att förebrå sig och som märkte, att hennes son sköt henne åt sidan, förstod, att det var mitt fel, och så började konflikterna. Min osanning kom ett oväder att bryta lös i detta lilla hus, som redan under lugna förhållanden syntes mig obeboeligt. Mina besök hemma hos mina föräldrar mångdubblades, så att till sist började äfven de att oroa sig däröfver och taga mig i förhör. Jag beklagade mig öfver min svärmor, jag utmålade i svarta färger det lif man förde hos Ichiyamas, jag öfverdref deras enkelhet och sparsamhet. »Jag gjorde en käpp af en synål.» Missnöjd rynkade min far ögonbrynen, min mor lade armarna i kors, endast jag var belåten.

Emellertid insjuknade jag i början på vintern i influensa. Det var säkerligen ej herr Ichiyamas förtjänst, att jag tillfrisknade, ty den stackars mannen, som under fjorton dars tid ej lämnade min sjukbädd, gjorde mig alldeles matt och yr i hufvudet. Han skötte mig så samvetsgrant, att han höll på att taga lifvet af mig. Så snart mina ben kunde bära mig, förklarade jag mig också återställd, men då upptäckte doktorn något åt lefvern. Min första känsla var fruktan, men sedan sade jag mig, att denna svit af influensan kanske kunde för alltid befria mig från min svärmor och min man, och jag tackade gudarna, som gifvit oss en så ömtålig lefver, och välsignade läkarna, som så i rätta ögonblicket kunna upptäcka en sjukdom hos oss.

Man sände bud till min mor. Hon kom skyndsamt och beslöt genast att föra mig hem Öfverrumplad och modstulen, försökte dock herr Ichiyama att sätta sig däremot.

— Nej, nej, sade min mor, ni bo för trångt, ni ha ingen tjänare, därför är det bättre, att jag sköter min dotter under någon tid.

Därmed begåfvo vi oss i väg. Ingen sjuk har väl med mera tålamod burit sin sjukdom: jag var aktsam om den, jag vårdade den, jag omhuldade den.

När herr Ichiyama kom på besök, och han kom hvarje eftermiddag, så hade hans blotta närvaro den underbara förmågan att göra mig ändå sjukare och att gifva mina drag ett uttryck af mattighet och trötthet, som man med uppbjudande af all konst aldrig skulle kunnat åstadkomma.

Snart kunde jag emellertid ej dölja för mig själf, att jag var frisk, men jag bevarade hemligheten, och när jag hörde herr Ichiyamas steg, gömde jag ansiktet och teg. Till och med min mor lät bedraga sig häraf. Men som det gjorde mig ondt att se henne nedslagen, så bekände jag en dag för henne allt hvad jag kände och tänkte, allt utom mina osanningar.

— Det här är en mycket ledsam historia, sade hon, jag får lof att tala med din far.

Min far blef ond.

— Sådana nycker! Det är för resten ditt eget fel, ty du har uppfostrat henne illa. Jag vill ej höra talas om dylika barnsligheter och dumheter. Hon måste vända tillbaka till sin man.

Under två dar vägrade jag att äta. Mellan min far och mig flög min stackars mor som en boll mellan två sällträn. Hon uppmanade sin man att lugna sig, hon bönföll sin dotter att hafva tålamod. Dottern grät, mannen grälade, och lika envisa voro de bägge två. Herr Ichiyama, som kvarhölls å ministeriet af sitt arbete med årsberättelsen, kom mera sällan på besök.

— Io-san, sade han, skynda dig att bli frisk. Din frånvaro gör mig förtviflad.

Jag inbillar mig likväl, att han började ana sanningen, ty han visade sig ej vidare. I stället uppträdde herr Okawa, som varit mellanhanden vid vårt giftermål, och i ett långt tal sökte han bevisa mig, att jag ej hade något giltigt skäl för att begära skilsmässa och att hela felet var på min sida. Hvad kunde jag väl svara honom? Om jag sagt: »Jag önskar skiljas från herr Ichiyama, därför att han älskar mig och därför att jag ej tycker om att älskas», så skulle man trott, att jag var tokig. Om jag helt enkelt sagt: »Jag vill skiljas från herr Ichiyama, därför att jag ej älskar honom», så skulle man gjort narr af mig. Kärlek och äktenskap äro ju två skilda saker, det vet jag väl. Jag var således tvungen att skylla på min svärmors förmenta ovilja mot mig och på det torftiga lif, som man förde hos Ichiyamas.

— Det gäller endast att hafva tålamod en liten tid, invände herr Okawa. Jag svarade ingenting. »Den fasan som håller sig tyst, undgår ju ofta att bli skjuten.» När emellertid min tystnad ej bevekte min motståndare, började jag gråta, och mina tårar afväpnade honom. Det finns inga argument, som verka kraftigare än tystnad och tårar.

På detta sätt förflöto nyårsdagarna med festlighet och glädje för andra, men ej för mig, och så en dag fick jag höra, att herr Ichiyama låg sjuk. Den dagen steg jag upp.

Nu är det tre månader sedan jag lämnade min man och hans hem. I morse, då jag var ute och åkte, varseblef jag, just som min djinrikisha for genom fästningsvallen, en man, klädd i europeisk dräkt, som promenerade under träden, krokig i ryggen och lutande. Jag tyckte, mig känna igen honom. Jag gömde mig fort bakom min parasoll. Det var herr Ichiyama.

Nyfikenheten kom mig emellertid att vända på hufvudet. Han gick med blicken fäst på marken, och i handen höllo han ett litet paket med sin frukostmat. Hans kinder hade blifvit håliga och ögonen insjunkna. Omkring läpparna höllo hans mustascher på att växa till igen. I hela hans utseende låg något sorgset och öfvergifvet.

Detta sammanträffande har verkat nedtyngande på mig hela dagen och tagit bort min aptit. Folk påstår, att han beslutat att aldrig gifta om sig. Jag tycker, att han är alldeles för ung för att aflägga ett dylikt löfte, och kanske kan han framdeles någonstädes i världen träffa på någon giftaslysten kvinna, som vill taga honom.

Jag önskar varmt, att han ville förlåta mig, men om han också kommer att förbanna mig, så sätter jag aldrig, aldrig, aldrig mer min fot inom hans dörrar.

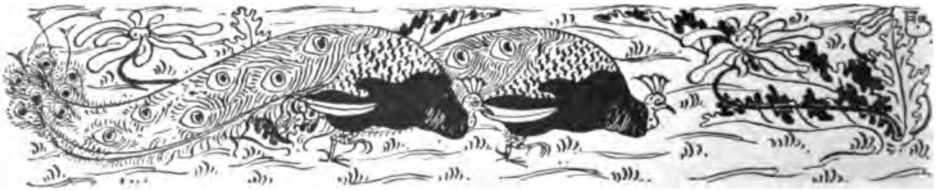

SAN ONOFRIOS KLOSTERGÅRD.

DE DÖDES DAG.

AF ANDREA BUTENSCHÖN.

Med 10 bilder.

DET var en klar novemberdag i Rom, då ängsblommorna på campagnan vaknade under rimfrostglitter, friska men ej förfrusna, då höstens rosor och slingerväxternas violetta klasar täflade med vårens flora mot en ännu blåare himmel. Jag satt vid mitt fönster och såg hur vinden for fram öfver hustakens trädgårdar och ryckte loss blommornas blad, som flögo kring likt fjärilar — ljum var den som i maj och förde med sig en doft af cypress.

Det var som hade jag denna morgon vaknat med en vallmokrans kring mitt hufvud, hvilken söfde in mig i drömmar, så att verkligheten blef overklig. Jag gick ut på gatan för att skaka kransen af mig och mötte där en begrafning med höga tända ljus, korgossar svängde rökelsekar, prästerna mumlade böner, och män i gröna kåpor med masker för ansiktet följde. En gumma betraktade processionen och sade för sig själf: Han där firar rätt de dödes dag. Han går att uppsöka dem i paradiset!

Il giorno de' morti, alla själars dag, ja, jag mindes. Så ville äfven jag också uppsöka mina döde, icke för att vara med dem i paradis, utan för att känna hur de lefvat också för mig. Och jag gick till San Onofrios gamla kloster, som ser ner öfver Rom och ut mot snöbergen; då jag besteg Janiculum, kände jag det, som om någon däruppe väntat mig länge. Ty det var här som Tasso dog,

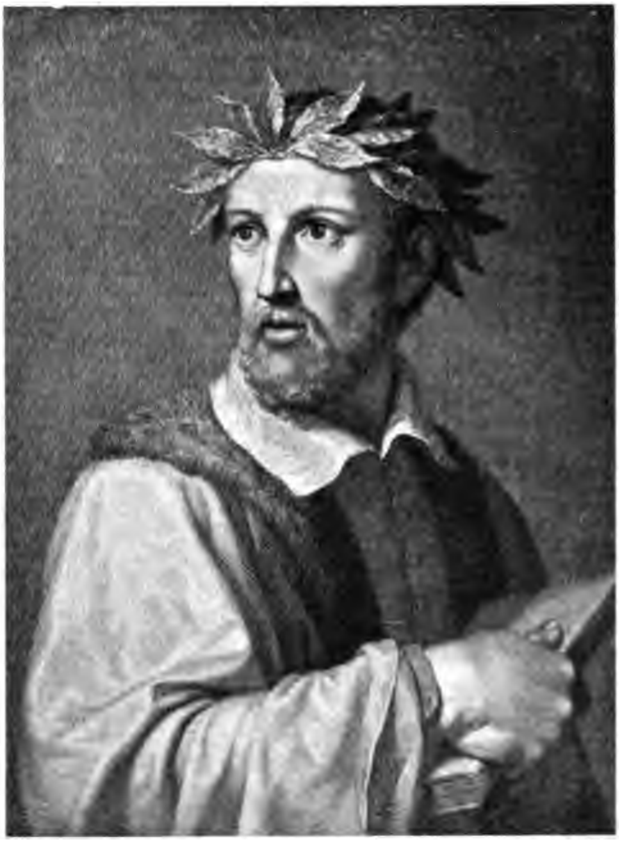

TORQUATO TASSO.

hit lät han sig föras, brinnande af feber, då på Capitolium den stora fest tillreddes, som skulle kröna honom till diktarkonung. »Det är en likkista, ej en triumfvagn, jag behöfver», hade han sagt, och att den krona, man ville sätta på hans hufvud, kunde gömmas för att pryda hans graf.

Jag drog i klocksträngen, och här var jag rädd att ej bli mottagen. En munk öppnade, och stillatigande förde han mig längs en lång korridor med vissna kransar från trehundraårsdagen af Tassos död — hvilka först under seklernas lopp hunnit bindas — till den cell, som skalden bebodde de sista dagarna af sitt lif. Vid ingången står en slätmejslad, leende byst af Torquato i ungdomsåren — men därinne står en annan byst, tagen från hans dödsmask. Hur litet och magert ansiktet blifvit, hur väderbitet af den kalla vind, som går genom lifvet för att sköfla dess rosor! I det stora ögonblicket tyckes han velat småle mot det, han skymtade bortom, men dragen voro för trötta att bära ett leende, och lagerkransen verkar nästan som en törnekrona. Alla de syner, som tågat förbi dessa nu stelt stirrande ögon, alla de sånger, som kunnat välla fram ur detta nu hopsjunkna bröst, ansåg en furste att världen kunde undvara, och så gick världen miste om mycket, som borde blifvit dess arfvedel. Gerusalemme's och Aminta's skald fängslad i nära sju år! Så dämpades den stämma, som tjusade sin samtid och som kunnat tala för högt om ett hofs hemligheter.

TASSOS CELL I SAN ONOFRIO.

Jag gick ner i den lilla kyrkan med Peruzzis fresker, där man flyttat Tassos ben från den enkla flata golfsten, under hvilken de först hvilat, till det teatraliska monument, som Pius IX lät uppföra åt dem; på den flata stenen stå lika outplånligt som osynligt inristade de ord, hvilka skalden skref i sitt sista bref om

INTERIÖR AF SAN ONOFRIOS KYRKA.

TASSOS EK (INVID TRAPPAN).

världens otack, som segrande ville föra honom till tiggarens graf; monumentet säger — ingenting, vittnar blott om mänsklig fåfänga.

Tassos ek! Den står nära klostret, lutande och vittrad, och här var det som han skulle funnit hvila i skuggan. Då den alltid svartklädde mannen, vid sitt lifs sista vägskäl, under den gamla eken blickade tillbaka öfver de vägar han gått — mindes han då, hur han som pilt, i den blå och gula kolt hans moder sytt åt honom, lekte vid Sorrentos strand och drömde sig segla med hvitaste segel öfver en evigt blånande ocean mot länder, som evigt lockade, längre och längre bort? Eller hörde han, för hvilken tillvaron var full af musik, endast hur tidens vågor lade sig till ro vid de stränder, han ville nalkas blottad på allt det, som en gång utgjort hans jordiska rustning och prydnad? Fantasiens guldspira hade han lagt på kyrkans altare, och det höga sinnets krona och purpur hade han låtit falla, likt sina korsfarare, som med sänkta hjälmar och bara fötter nalkades Jerusalem.

Sångare från Sorrento! Hvem steg väl ut i lifvet mer helgdagsbarn än du? Hvem fick väl lida mer af världens och det egna sinnets skiftningar?

— — — — — — — — — — — —

Mot solnedgång gick jag öfver Aventinen till protestanternas kyrkogårdar vid den gamla romerska muren och ringde på. Den höga gallerporten till den nya kyrkogården öppnades af en ståtlig blondin lik en af Fra Angelicos änglar och med ett leende så rosigt, som vore här ingången till en lustgård. —

Det var Shelley som fann den gamla begrafningsplatsen näst intill så vacker, att döden tedde sig vänlig vid tanken att jordas på så ljuflig en plats, »där en ljusstrimma af skrattande blommor, likt ett barns leende, sprider sig i gräset öfver de döde». Men på detta nya graffält vandrar man som på gator mellan alla de hus, där de döde bo, och täta rader af höga cypresser sluta allt inne i sitt tysta allvar. Härinne har Shelleys aska gömts vid den gamla muren.

Universitetet, kyrkan, samhället, ja, hans egen fader visade honom från sig, denne unge ljusgud, och af det femtiotal personer, som vid hans död läste hans dikter — hur många förstodo dem väl? Men nu äro engelsmännen stolta öfver sin store ideelle diktare, nu kan man knappast stå vid hans grift utan att störas af amatörfotografer eller af turister, för kunniga i sin Bædecker för att gå platsen förbi.

Var det Shelleys tanke som grundlade denna nya stad, där alla hårda ord af landsmannaafund och rashat tystnat i mullen? Från sitt land kände han sig förvisad, molnens och människornas skald, men där hans aska vigts åt minnet, öppnade minnet sin vida famn åt alla dem, som kommo efter honom.

Jag ser ett bål flamma vid Spezzias bukt, och öfver det kretsar en ensam sjöfågel fram och åter. Dagen är klar som i dag och alla vindar ha gått till hvila; Medelhafvet är blått, som färgades det från djupet, och sandstranden ligger som ett gyllne golf i augustisolen. I bakgrunden resa sig Apenninernas marmorkransade tinnar; på stranden ligga gamla befästade vakttorn här och hvar, men ingen mänsklig boning synes. Vid bålet står en grupp allvarliga män, som kasta salt, vin och rökelse däri, och i stora glänsande flak, i de skäraste skiftningar stiga lågorna mot himlen, då Percy Bysshe Shelleys drunknade kropp brinner. Byron ville bevara hans underbart formade hufvudskål, hvilken föll sönder vid blotta vidrörandet, men hjärtat, som icke tycktes vilja brinna — det var väl för ungt — räddades ur elden.

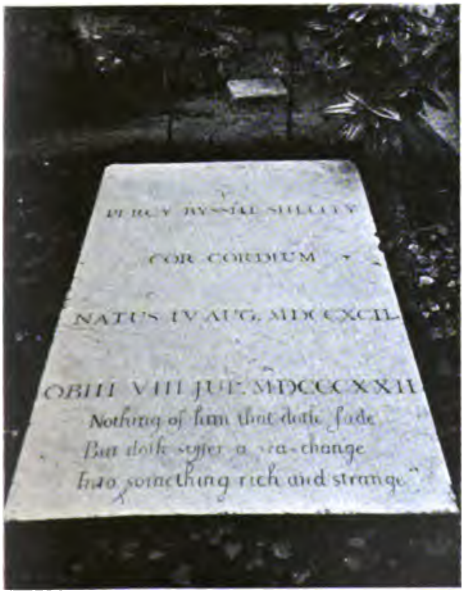
PERCY BYSSHE SHELLEY
COR CORDIUM
NATUS IV AUG. MDCCXCII
OBIIT VIII JUL. MDCCCXXII
Nothing of him that doth fade
But doth suffer a sea-change
Into something rich and strange

SHELLEYS GRAF.

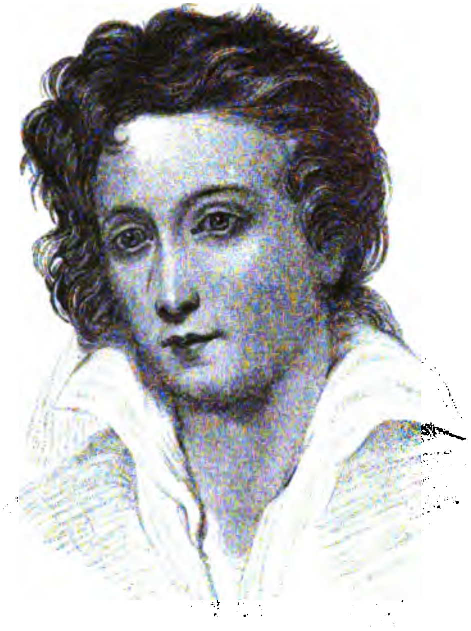

PERCY BYSSHE SHELLEY.

Nothing of him that doth fade,
But doth suffer a sea-change
Into something rich and strange

DEN PROTESTANTISKA KYRKOGÅRDEN I ROM.

står det på Shelleys grafsten, dessa ord som Shakespeare låter sin luft-ande Ariel sjunga i »Stormen», och hvilka Shelley valde som motto för sin båt Ariel, båten som seglade honom till hafvets förvandling.

Högt uppe under det blåa hvalfvet hör jag toner dallra genom luften som från en fjärran tusenstämmig kör, aftonen blir full af dofter, och jag *är* med honom i paradis, ty jag rusas af hans dikter, som hägra för mitt minne. Jag känner hur i detta ögonblick »Epipsychidion» bringar mig hans väsen närmast — »vild och öfversinnlig» som han var, »en ande uppstigen ur jorden eller nedstigen från skyarna», fastän skalden en kort tid efter diktens utgifvande kallade den en del af honom själf, som redan var död. Men för mig är detta just den del af honom, som aldrig kunde dö, denna lågande längtan att i jordisk hamn möta det ideal, som hade vingar och kretsade högt öfver hans hufvud, då han trodde sig famna det härnere.

Dikten är skrifven till den vackra italienskan Emilia Viviani. Hvad mer om han kom att finna denna kvinna, han så härligt besjunger, vara ett moln i stället för en Juno? Hennes klassiska skönhet och intellektuella gratie, den sydländska glöden öfver hela hennes väsen blef för honom inkarnationen af den syn han skymtat i sina ynglingadrömmar, och hans själ flödar öfver i hela sin sällsamma fantasirikedom, sitt friska trots och sin lidelsefulla innerlighet. Det är väl sant att blott i tankarna seglar han med henne mellan albatrossens vingar öfver oceanens azurgolf till ön under Joniska himlar, »härlig som en ruin af paradiset», blott i tankarna är det som deras väsens djupast liggande källor sammansmälta i den stora lidelsens gyllene renhet — »Epipsychidion» verkar dock icke som en apoteos till ett abstrakt ideal

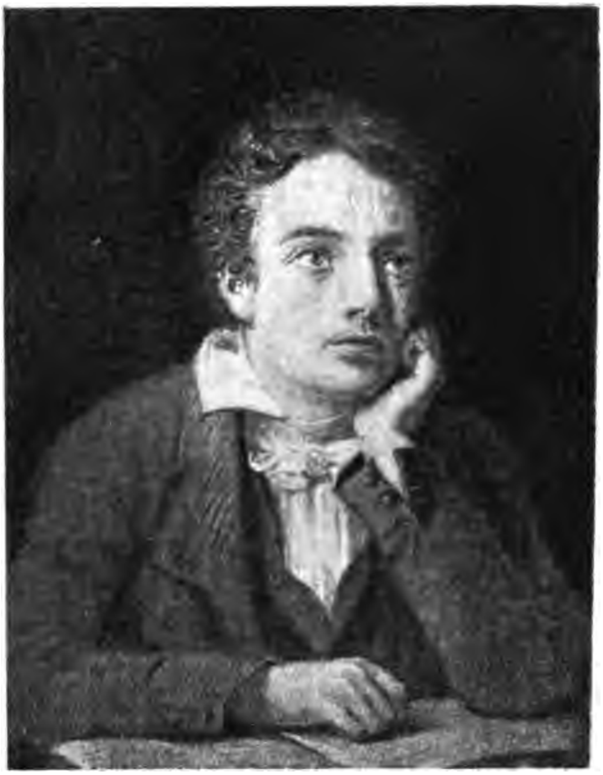

JOHN KEATS.

utan som en mans ode i hänryckning till den kvinna, som kan göra hans dag till en dikt.

Cypresskogen böjer de lätta smidiga topparna i solnedgången, de hälsa träden på den gamla kyrkogården öfver muren, som skiljer de båda vigda fälten åt. Att gå genom den lilla muren är som att komma från staden till landet; tusenskönorna skratta nu som på Shelleys tid i gräset, hvilket breder sig som en matta för de få gammaldags monumenten, en dunge ståtliga träd göra landskap, och Caius Cestius' pyramid med sina enkla linjer bildar bakgrunden.

Härinne ligger Keats med sitt namn »skrifvet i vatten». Bredvid Shelley lade sig hans vän Trelawney, bredvid Keats hvilar Severn, som delade hans sista bittra stunder, och dessa grafkamrater vittna om att den, om hvilken en strid står, saknar ej lifdrabanter.

»Jag känner hur tusenskönorna växa öfver mig», hade Keats sagt, då han greps af sjukdomens öfvermakt, och detta var en sannare profetia än att det namn skulle skrifvits i vatten, som nu står inristadt i den engelska Parnassens ättartaflor. Hvem kan läsa John Keats utan att gripas af det manligt intensiva i hans känsla, utan att lyftas af den mäktiga stämningen eller tjusas af det strålande i hans inbillningsvärld?

I mitt öra genljuder ohjälpligt den återkommande strofen i slutet af hans dikt Isabella, som till sist lyder:

Still is the burthen sung — »O cruelty,
To steal my Basil-pot away from me!»

basilikakrukan, som höll hela hennes värld, Lorenzos afhuggna hufvud. Och än i dag ljuder sång om bördan, som blef för tung att bära för denne Adonaïs, som Shelley såg komma med penséer och vissnade violer om pannan — den siste i hopen, en hjort afskild från hjorden, kom han ur skogsbrynet för att fällas af jägarens pil.

Må vara att nedärfd lungsot är ett starkare redskap i dödens hand än hjärtlös, personligt fientlig kritik i pressen, starkare än en ynglings hela oförbrukade kärlekskraft, som bryter sig mot gåtlik köld — visst är dock, att det lif, som kunnat lefva vidare på en solig höjd, förkväfves i dalens tunga dimmor.

Jag kysser edra grafstenar, Tasso, Shelley och Keats! Komme ni vandrande till mig öfver gräset, skulle jag gjuta tårar öfver edra fötter och torka dem med mitt hår.

Skyarna flamma bak cypresserna som en glänsande förlåt till nattens riken, och ett kallt andedrag sveper öfver jorden. Orgeln i San Onofrio spelar. Tonerna gå genom kvällen till alla själars dag, gå dit, där den stora tystnaden svarar på lifvets förtviflade frågor.

Hvad skulle alla samtider göra, om de ej reste minnesstoder åt fädernas stenade profeter?

This Grave
YOUNG ENGLISH POET

KRATS' GRAF.

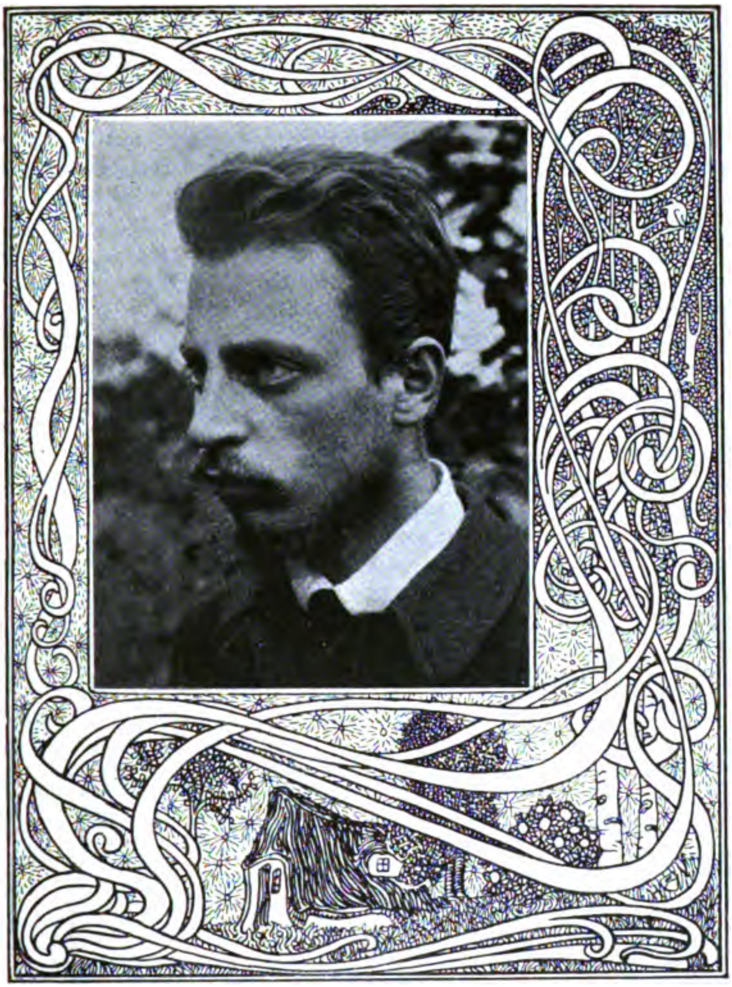

Rainer Maria Rilke

EN ÖSTERRIKISK DIKTARE.

Af ELLEN KEY.

Med 2 bilder.

DEN rytm, enligt hvilken ett lands litteratur stiger och sjunker, bestämmes genom en nödvändighet, som likt hvarje annan sådan stundom ligger i öppen dag, stundom i det fördolda.

Äfven den sympati, hvarmed det ena folket möter det andras vitterhet, äger en ofta oförklarlig rytm. Det vore af stort folkpsykologiskt intresse att t. ex. söka utreda, hvarför vi i Sverige under förra år-

---

Porträttet amatörfotografi af Hans Müller-Brauen-Zeven. Ramen tecknad af H. Vogeler (Worpswede) till en dikt af Rilke; slutvignetten sid. 525, Rilkes ex-libris, af densamme.

hundradets senare hälft så ensidigt intresserade oss för Frankrikes och Englands litteratur, att det egentligen endast var genom några af våra egna diktares tolkningar vi då lärde känna Tysklands yppersta lyrik från århundradets midt, och att flera stora tyska diktare för de flesta bildade svenskar förblefvo alldeles okända eller upptäckta endast under strecket i en tidning. Men under det sista årtiondet hafva åtskilliga af Tysklands yngre dramatiska diktare i någon mån ingått i det svenska medvetandet. Och de som (i Nordisk Revy 1898 och Ord och Bild 1897) läst Ellen Westers studier öfver Liliencron — hvars 60-årsdag nyss blifvit firad i Tyskland — och Det unga Tyskland samt A. Österlings uppsatser (i Svenska Dagbladet) öfver Dehmel, Stefan George och Hoffmansthal känna åtminstone namnen på Tysklands nu mest berömda lyriska diktare. Men i öfrigt torde de flesta i Tyskland ännu »omstridda» vara okända äfven till namnet. Och omstridd är mången diktare i Berlin eller München, när han redan är erkänd i Wien, eller omvändt: först när det tyskspråkiga områdets tre kulturcentra erkänna honom, kan han anses segrande. Af tyska prosaförfattare ha under de senare åren flera värdefulla arbeten blifvit öfversatta till svenska. Men i hvilken grad den tyskspråkiga litteraturen nu är produktiv, kan man inse däraf att när Liliencron nyligen firades, utgaf man i Wien en festskrift af endast »österrikiska diktare» och de voro — 87, ehuru åtskilliga fattades äfven af de mera betydande!

Af det ofvan sagda torde emellertid framgå, att om man söker fästa uppmärksamheten på ett i Sverige ännu okändt tyskt diktarenamn, detta ej behöfver innebära att diktaren ej är värd att lära känna.

* * *

Som en liten grupp för sig stå Prags unga tysk-språkiga diktare, Leppin, Salus och Rainer Maria Rilke.

Genom den brefväxling, den sistnämnde för några år sedan med mig började, vet jag att han anser sig ännu stå inför sin början; att han behöfver ett mycket långt lif, om han ens skall »hinna säga sitt första verkliga ord». Och dock har han tretton böcker bakom sig och några ej i bokform utgifna dramer! Af detta torde man redan förstå, att diktaren hör till de sällsamma.

När jag först, obekant med hans lefnadsöden, läste Rilke, trodde jag, att åtminstone hans späda år måste förflutit på ett stilla slott i djupa skogen, i ett stort rum med högt till taket, där solstrålarna, som silat genom de väldiga trädkronorna utanför, lyste upp bleknade gobeliners fantastiska landskap och en spröd kvinnostämma sjöng själfyllda visor vid ett gammalt klaver, medan en springbrunn sände sitt sakta sorl genom fönstren. Intet af allt detta fanns emellertid i den värld, där han som barn lefde. Men det torde funnits i den, där hans fäders ätt lefvat och »blommat i tre grenar på sju slott i skogen».

Själf känner han djupt sitt samband med släkten:

Viele, die vor mir lebten
und fort von mir strebten
webten
webten
an meinem Sein.
Und setz' ich mich zu dir her
Und sage dir leise: »Ich litt —»
hörst du?
    Wer weiss wer
    murmelt es mit.

och han utbrister:

Ich brauche Raum
Wie ein ganzes Geschlecht...

Men som Rilke senare sagt: »den konstnärliga egenarten kan spåras men ej förklaras; den väller ur personlighetens hemlighetsfulla djup; den kommer från fäder och mödrar, från förgäten smärta och skönhet, från förbigående tillfälligheter och oförgängliga lagar. Men den kan ej härledas ur allt detta: den är och förblir under — icke minst för sig själf» ...

R. M. Rilke föddes i Prag den 4 december 1875 och tillhör en urgammal, kärntisk adelssläkt. Han växte upp i ett hem med små tillgångar, som för ståndsmessighetens skull måste synas större. Barndomens fröjder voro få för det ensamma, sorgsna barnet, hvars lifligaste minnen från hemmet voro bilderboken i ett blått förmak; påfågelstjädern, som han trodde vara det trollspö, hans farmors sagor omtalade, och som han sedan sökte i det sommargröna gräset; silfvertrådarna i en dockdräkt; moln, stilla seglande likt de hvita svanorna i Andersens saga; de blänkande rutorna och det blonda barnet i det gamla grefliga palatset midt emot — med ett ord: endast ögonfröjder. Som far och förfäder bestämdes gossen för krigaryrket och sändes vid tio års ålder till en militärisk uppfostringsanstalt, där han i fem års tid led alla de kval en barnasjäl kan lida, då den känner sig fullkomligt ensam i en bullrande hop, en barnasjäl, som redan

> ... einem dunklen Rufe
> Folgend nach Gedichten griff.

Ett skyggt barn, hatande dagen som en evig fara, ett barn, som andades ut endast när det genom fönstret smög sig bort i »blomsterbleka majnätter», och kände pannan fri från

> dem engen Ring der feigen Pflicht,

som under dagen pressat den.

Denna ytterliga ensamhet ledde till underliga religiösa upplefvelser, som sträckte sig ända till undergörandets kraft, en stegring hans väsen nådde under spänningen att skydda sin på alla håll sårade och dock segt spirande egenart.

Vid femton år slapp han ändtligen lös ur anstalten, lyckades genom öfverarbete på tre år bli färdig med studentexamen och besökte några universitet, för att lämna dem alla under djup besvikenhet i fråga om den hjälp han där hoppats vinna för sin inre växt. Han har själf annorstädes talat om den vardande människans lidande »under det fuskverk, som ännu kallas uppfostran och skola, hvilka beröfva barnet dess egna rikedomar och i stället ger det alldagligheter; som blir en systematisk kamp mot barnets personlighet, emedan man ännu ej förstår att intet skall göras åt denna, att den endast bör tillföras näring; som slutligen nedtrycker de enskilda till massa. Därunder erhålla barnen och ungdomen ej hvad de behöfva och fråga efter utan endast gifna resultat, och äfven när dessa innebära stora idéer, förlora de sitt värde genom afsiktligheten i sättet att meddela dem. Ordsvallet faller som askregn öfver själen och förvirrar viljan. De unga stå sedan rådlösa inför den själ de någon gång lyckas rädda, och deras första uppgift blir att — glömma! Och de nödgas gå hela vägen tillbaka, genom skola och uppfostran, för att återvinna något af det djupa lif, den egna rikedom, som redan i barndomen var deras.» Rilke har emellertid ej endast själf känt alla dessa barnets lidanden utan äfven den lyckan, »när på barnasjälens dunkla djup en liten klar, lysande punkt framträder»: egenarten, anlaget, »den punkt, som småningom skall vidga sig till speglande yta». Han har äfven genomlefvat de erfarenheter han sammanfattat med orden: »det finnes skeden, då det nästan är likgiltigt hvad en ung människa tar sig för. Ty hon växer af allt; intet sker med henne, som ej är glad och naiv förbidan, som ej står i samklang med hennes djupaste men ännu omedvetna lifsbehof. Naturen arbetar rastlöst på sina planer med denna människa, och insamlandet är det för denna tid betecknande». Men har hon en gång uttalat sitt mål för sig själf, då upphör med ens denna trygga säkerhet om att vara på rätta vägen, ända tills »den egna form blifvit funnen, som personligheten sedan trots alla växlande upplefvelser fasthåller, sedan man en gång afprofvat dess lagbundenhet». (Se Worpswede.)

Det var under resor Rilke sålunda började finna sig själf. Italien — särskildt Florens, Fiesole och Toskanas andra städer — blef den första stora uppenbarelsen. Den andra, för hvilken allt annat bleknade, var Ryssland. »Ryssland», skref han i ett bref, »blef för mig verkligheten och tillika den djupa dagliga insikten: att verkligheten är något aflägset, något som kommer oändligt långsamt till dem, som hafva tålamod. Ryssland — det är det land, där människorna äro ensamma människor, en hvar med en värld inom sig, full af dunkel som ett berg; djupa i sin ödmjukhet, utan fruktan att förnedra sig och sålunda fromma. Människor fulla af fjärrhet, ovisshet, hopp: de vardande.»

Att Rilke själf äger något slaviskt blod genom sina förfäder är troligt. Visst är, att Ryssland verkade ej endast som uppenbarelse utan som återerinring. »När jag kom till Moskwa», skrifver han, »var mig allt bekant och förtroget. Det var vid påsken och den blef *min* påsk, *min* vår, *min* klockklang. Det var mina äldsta och djupaste minnens stad, det var ett oafbrutet återseende: det var hemmet.»

År 1900 var Rilke i Worpswede och träffade där en tjugoårig flicka, Clara Westhoff, som redan på olika håll erhållit sin konstnärliga utbildning och nu valt sin väg, skulpturen. Hvardera »igenkände i den andra en ensam; hvardera förstod att den ena kunde bereda den andra en sådan gemensamhet, som skulle stegra stillheten och säkerheten i hvarderas långa och mödosamma lifsarbete». I början af 1901 gifte de sig, och sitt första gemensamma år tillbragte de i Worpswede »i ett litet hus, som stod mycket stilla, bidande det barn som där föddes». Worpswedes vidder och dess himmel, dess stilla kanaler och stora träd, nätterna med den djupa tystnaden, endast störd af ett hundskall eller af näktergalsslag — starka som stora fåglars — gjorde denna tid rik på arbetsro. Trycket af konstnärsmänniskors vanliga små villkor nödgade makarna att lämna sin lilla dotter hos hennes morföräldrar, när de på hösten 1902 begåfvo sig till Paris i och för Clara Rilkes studier hos Rodin. Äfven för Rilke själf blef Rodin — och de götiska katedralernas stora längtan — de båda största intrycken af Paris. Sistlidna vinter förde arbetet makarna till Rom, där de i konstnärsbostaden Villa Strohlfern lefvat sitt ostörda och enkla lif, med Villa Borghese på ena sidan och kampagnan på den andra. Tidigare har Rilke äfven vistats i München och Berlin och då stått i lifligare beröring med människor än nu. Men ju vissare han blifvit att han måste gå sin väg ensam och spara sin, för lifvets småting otillräckliga, kraft, dess mer har han dragit sig undan människor. Han vet dock att de, som »förmå vara ensamma bland många, äro lyckligare och längre hunna» än han själf.

Hvad han af människor hittills erhållit har varit endast af ensamma. »Allt förtroende i mig är till ensamma, all kärlek i mig till ensamma», vare sig dessa äro människor eller »stora ensamheter i naturen». För öfrigt hafva »ting, djur, stenar och stjärnor» varit lärare han funnit oumbärliga.

De ensamma människorna har han funnit på olika vägar. En har varit konsten. Först de primitiva italienarna, så Lionardo, Goya och Zuloaga men framför allt Rodin, som enligt Rilkes egna ord »lärt mig allt jag ej förut lärt och ånyo uppenbarat allt hvad jag redan visste genom sin stilla, på ett oändligt djup försiggående tillvaro, genom sin trygga, af intet rubbade ensamhet, genom sin stora sammanslutenhet omkring sig själf och sin in i åldern fortsatta, allt i sig uppsugande växt».

Inom litteraturen är J. P. Jacobsen honom »den käraste, närmaste, mest gripande, den outtömlige: den som såg och som visste».

Det var efter sin första bok — i hvilken redan hans egenart står så klar — som Rilke 1896 läste Niels Lyhne och sedan det öfriga. Jacobsen har i Tyskland funnit en sällsynt konstnärlig tolk i Marie Herzfeld. Och ehuru det således ej var i original Rilke tillägnade sig honom, hade dock hans stil bevarat den glans, en öfversättning annars i regeln gör matt. »Jacobsen», skrifver Rilke, »har verkat på mig under hvarje utvecklingsskede. Och hvar jag än för ögonblicket står, alltid, hvarje gång då jag vill vidare, finner jag det nästa, det näst högsta, mitt eget tillblifvandes nästa steg förebådadt hos honom. Ty han hade redan funnit så mycket af det, som de bästa i vår tid ännu söka. Jacobsen och Rodin äro för mig de outtömliga, mina mästare. Båda hafva samma inträngande, hängifvenhetsfulla skådande af naturen; båda äga makten att ombilda det skådade i en tusenfaldt stegrad verklighet.»

För öfrigt älskar han »ett par strofer här och där af olika diktare: romantiker och dekadenter, fransoser, italienare, tyskar, ryssar ... och »dessa strofer äro hvarandra så lika, att de alla synas vara af en och samme diktare ... och i själfva verket är ju en och samme diktare bakom dem alla».

Hvilka äro dessa strofer? De, som uttala hvad som »egentligen endast som tystnad är tänkbart, uttala det andlöst, som stode tusenden framför den talande, hungrande efter detta ena ord» ... (Se Das tägliche Leben.) Huru olika dessa diktare sins emellan äro, kan man förstå redan på de böcker, som äro de enda Rilke öfverallt tar med sig: Jacobsens skrifter, Baudelaire, några dikter af Hoffmansthal, en bok af Beer-Hoffmann och — Gamla Testamentet! Filosofi har Rilke nästan alls icke läst. Nietzsche och Maeterlinck känner han delvis och beundrar dem som »diktare och förvandlare, icke som fastställare och lagstiftare». Detsamma gäller för honom om Tolstoy, som han personligt känner, och — liksom Dostojevski, Gogol, Garschin och andra af honom älskade ryssar — läser på originalspråket. Dessa diktare, liksom de ryska målarna Kramskoi och Iwanow, äro honom uppenbarelser af den slaviska anda, som han mötte och lärde af hos bönder som bildade, hos kvinnor som män, hos främmande och förbigående som hos vänner och bekanta. Rilke har äfven med stor värme omfattat den nordiska litteraturen. Han känner Björnsons diktning väl och jämför bland annat en gång hans vinterbilder med taflor af Liljefors; han har med varm uppfattning skrifvit om Herman Bang, Gustaf af Geijerstam, Selma Lagerlöf, Amalie Skram o. a. Det är det nordiska lynnets inåtgående riktning som för Rilke utgör dess stora och förtroendeingifvande tilldragning.

* * *

Rilke torde ha tänkt på sig själf, då han i ett annat samband säger: »Unga människors första böcker äro ofta deras nödvärn mot lifvet; ett sökande efter medel till en självfuppfostran, hvars mål man ännu ej vet. Man väljer — som i en dröm — ordens väg för att sedan vakna till helt andra verk. Därför bör granskaren taga mycket varligt på en första bok.» Om detta skedde med Rilkes vet jag icke. Visst är att den diktare, som med den framträdde, icke var en af dessa, som taga miste om sin väg.

Rilkes första bok är en 1895 utkommen men redan tidigare skrifven diktsamling: Larenopfer, en betecknande titel. Ty fromhet i antik mening, fromhet såsom pietet för allt före honom varande och omkring honom lefvande, är redan grundtonen i denna samling af minnen och stämningar från hans tidiga år, från hans födelsestad och dess omnejd.

Ur formell synpunkt förvåna dessa dikter genom sin fasthet och knapphet. Nästan ingen fyller mer än en sida i en bok så liten, att den knappt täcker insidan af en kvinnohand. Där finnes intet lyriskt flöde, intet utbrott af omogna känslor; där finns det samlade, stillade, sammanpressade, som annars plägar vara ett långt lifs mognade frukt; där finnes föga af sång, dess mera af syn och af själ. För att bruka en af diktarens egna, senare bilder, förefaller det som om denne seendes ögon »so gross und selbständig waren, dass sie alles, was sie empfingen, selbst verbrauchten». I Rilkes dikter ser man Prag uppifrån höjden i den stund, då »skymningen redan går med ljudlösa steg nere i de smala gatorna och slutligen höljer allt i sin gråa slöja» och endast S:t Nikolas' ärggröna kupol lyser mot luften, när ljusen börja blinka nere i staden; eller man står och ser upp mot Hradschin, dit »barnets blick redan klättrade»: den gamla stormslagna, sekelgrånade borgen, »som äfven de hastande Moldauböljorna hälsa, och mot hvilken alla helgonen på S:t Nepomuks brygga allvarligt blicka». Man följer honom in i dômens gotiska ljusdunkel eller i S:t Wenzels kapell, där ädla och halfädla stenar — hvars land Böhmen ju är — läska hans färgtörstiga blick. Eller man är på »lilla sidan», där de gamla husen stå tysta med sina höga torn, sina stenskulpturer och smala strimmor af himmel öfver de trånga gårdarna, med sin svunna storhet blickande ur fönsterraderna. Man ser honom vid den gamla brunnen, saknande forna tider, då »det klara flödet gaf gatan en röst och kring sig samlade flickornas röster», och framför rådhusets underliga urtafla. Det är med smärta han finner den gamla, breda kvaderstenen vika för den nya byggschablonen eller Clam Gallas jättepark — där orakel susat i de gamla trädens kronor — styckas till tomter för hyreskaserner. Och dock är det endast genom öfverskriften — »Barbarer» — som ynglingen ger harmen häröfver ord. Starkast äro dock intrycken af himlen öfver staden. Himlen, när den mot aftonen visar sin trötta, orörliga blåhet, eller när Mariakyrkans båda torn som två känselspröt suga till sig dess violetta toner; när den om natten hvälft sin jättekalk öfver Prags tinnar och månen strör sina silfverhyfvelspån i Moldaus mörker eller visar sitt silfverhår omkring kyrktornets svarta knopp; eller står i sin röda mantel bakom Hradschin, medan skuggornas händer redan gripa efter dess gyllene krona; aftonen som, när den varsnar modern Natt med sitt barn — drömmen — på sina armar, lik en af de heliga tre kungar från Österlandet offrar allt sitt guld för detta barns fötter; eller höstkvällen, när

Die dürren Äste übergittern
Des Himmels abendblasse Scheiben;

när ett jättespindelnät drages öfver allt det gyllenbruna, och den trötta solen, stödd på sina kryckor af strålar, mildt beskådar den hänsofvande jorden . . . (Se Larenopfer.)

Redan nu gäller om honom hvad han senare säger:

Ich bin zuhause zwischen Tag und Traum.

Och då han icke kan »träda upp sina dikter i kedjor för att med dem smycka en ensam ungmö, låter han dem rulla som röda koraller i aftonens famn».

Han ger redan nu med ett par rader bilder man ej glömmer. T. ex. den af dansen i bondkrogen, »medan den gyllene aftonen skrattande och djärf går utanför och tittar in genom alla fönster»; eller af mansardfönstren, »blickande med ett blekt sken som förgråtna ögon»; eller af sitt eget arbetsrum, när nattens steg dö i stillheten, där blott hans egen lampa sjunger som en syrsa, och där endast »guldet på bokbandens ryggar ännu lyser, bildande pelarna af den brygga som bär till drömmarnas land» . . . Dessa prof bevisa en ovanlig, verklighetsintrycket starkt sammanfattande, metaforbildande fantasi. Men han ser äfven med hjärtat, t. ex. när likvagnskusken piskar hästarna för att i snabbt traf föra en naken kista till fattigkyrkogården:

Als wenn da nicht ein ganzes Leben d'rin
Voll Weh und Glück — und toter Träume wären;

eller när kvinnor släpa smutsiga slarfvor öfver den grafstensplatta, där det vapen är inmäjsladt, som den därunder slumrande riddaren i lefvande lifvet höll högt och rent. Men det trettioåriga kriget däremot — då »lägrets barn döptes med svenskblod», det krig hvars minnen fylla hans Prag — inger honom endast några »små stycken i Callots manér». Lika litet äga dagens strider hans håg. Visserligen är han af dem, som

. . . seine Ideale
Noch nicht versetzen lassen zu den Sternen.

Men när de nationella partistriderna storma kring honom, känner han att rätten hvarken är hos den ene eller den andre. Han, den tyskspråkige och inom katolicismen födde och fostrade, ser dock Huss' själ stiga som en evig flamma ur bålet. Men inför det nationella kifvet bekänner han:

Der erscheint mir als der Grösste
Der zu keiner Fahne schwört
Und weil er vom Theil sich löste
Nun der ganzen Welt gehört . . .

När de nya frihetsdiktarna mana Böhmens folk till resning, säger han att det sålunda endast skall kunna hugga i stycken »des Gesetzes Marmorvasen». Vill det få en ny vår, måste det låta diktarorden sjunka som sådd i själen och där bida sin tid. Och helt speglas redan Rilkes väsen i den lilla dikt, där han säger sig — i motsats till Schopenhauer, som fann hela världen vara ett fängelse — »i en fängelselik ensamhet vara lycklig som fordom Dalibor». Som denne kände äfven Rilke sig äga sin värld i sitt strängaspel och sin själ.

* * *

Om »Larenopfer», som om sina båda närmaste diktsamlingar, »Traumgekrönt» och »Advent», liksom två samlingar noveller och två små dramer, fäller Rilke själf den stränga domen: att de äro som om de aldrig varit, ty hans kunnande var då ännu så ringa, hans känslolif så omoget och »verängstigt» och därtill hans urval för offentligheten alltid det sämsta, d. v. s. det opersonligaste. Ty han kunde ännu ej förmå sig att prisge det, som låg honom mest om hjärtat. Men trots detta är redan »Advent» — tillägnad hans far julen 1897 — icke som »Larenopfer» hufvudsakligen minnen och stämningar väckta genom syner, utan framför allt själstillstånd. Där möter man först och främst det för diktarens grundväsen afgörande själsläget:

Es hält die blasse Einsamkeit
Mein Haupt in ihrem Schoss.

Endast de ting och tillstånd, som innebära »das einsame Seltsamsein», som lofva »purpurbunte Einsamkeiten», som äro »Märchenallein», äga hela hans själ. Och undrande frågar han andra, huru de kunna nämna själ »das was so zage zirpt in euch», medan han inför stjärnorna känner sig bära inom sig ett stycke evighet:

Das rüttelt und das schreit
Und will hinauf und will mit ihnen kreisen:
Und das ist Seele.

När kärleken i den blomsterhvita maj kommer till honom på »weissen Wegen, die nicht stauben», blir den en djup andakt. Han ber om ömma ord men »mit leiser Stimme»; han ser helst den älskade, då hennes

Antlitz träumte wie ein Land,

och han är lyckligast, när han stilla håller hennes hand, ty

Da wächst die Seele mir, bis sie in Scherben
Den Alltag sprengt. Sie wird so wunderweit:
An ihren morgenroten Molen sterben
Die ersten Wellen der Unendlichkeit...

Hela diktsamlingens grundstämning kännetecknas genom inledningsdikten:

Das ist mein Streit:
Sehnsuchtgeweiht
Durch alle Tage schweifen.
Dann stark und breit
Mit tausend Wurzeln streifen
Tief in das Leben greifen —
Und durch das Leid
Weit aus dem Leben reifen,
Weit aus der Zeit.

J. P. Jacobsens »Gurresange» hafva samma stämning: kärleken är själarnas sammansmältande i enhet; himlen och jorden äro Guds drömmar. Men medan dödsaningen lägger sitt tungsinne redan öfver dessa Jacobsens dikter från tjugoårsåldern, är lifsviljan från början grunddraget i Rilkes. I den enda längre studie jag sett öfver honom påpekas, att af den orenhet, ungdomslifvet tyvärr innebär för de flesta ynglingar, synes icke ett stänk ha nått Rilke, liksom att han från början varit befriad från det oroliga, ungdomliga jagets trångmål genom den motståndslösa — »katolska» — stillhet med hvilken han låter ting och intryck tåga in i sin själ. Redan i sin tredje diktsamling (»Traumgekrönt») kan han om världen säga:

Denn so ist sie, wie ich sie dachte,
Ein jeder Zwiespalt ist vertost...*

Och detta gäller alltjämt. I hela Rilkes produktion skall man förgäfves söka en sida, som låter ana att strid, uppror, tvifvel, hat och harm — allt detta, som under någon tid åtminstone kännetecknar de flestas ungdomsår — ens funnits till för honom. Han är i ordets fullaste mening en jasägare till lifvet. Han blir det ej efter ett genombrott, som t. ex. Nietzsche, ej under ett jubelrus, som t. ex. Whitman. Han är det med samma stilla nödvändighet som han är till och från att han blef till. Denna lifskänsla har intet af rus eller ras. Den är som den tidiga, ännu svala våren, då safven stiger i de fina grenarna och deras knoppar rada upp sig likt pärlor, då himlen om aftnarna länge står gröngulhvit, då stjärnor stråla fuktigt stora i den klarnade rymden men is ännu klingande brister under foten. Allt är ett vardande och väntande. Ömt afhöljes allt det vissnade; solen smeker tröstande all denna gråhet med löftet om hvad som skall komma och lägger en skir dis öfver den brunröda mullen, hvars första värme stiger samman med den sista snöns fuktighet.

* * *

Rilke kallade sin fjärde diktsamling »Mir zur Feier» — och borde icke egentligen hvarje äkta verk bära denna undertitel?

Boken diktades vid Liguriska hafvet och i Florens och utkom i slutet af 1899 med »Buchschmuck» af Vogeler, hvars blomster och strån äfven i yttre afseende gjort den till hvad Rilke kallat en annan vackert utstyrd bok: »ett ting af skönhet att gripa efter i stilla, festliga stunder». De i Vogelers inramning framträdande dikterna visa nu hela Rilkes egenart, och han har just i denna mening kallat denna bok sin första. Boken är en vårbok. Kanske ligger det bakom den samma upplefvelse, som varit så många andra diktares, då vårvinden drager väldig genom världen: att strängar, som sprungit i vinterkylan, åter spännas och tona; att sår, man trott ärrade, gå upp? Om så varit, märker man det dock icke.

Rilkes väsen har den nyss anförde Michel lyckligt uttryckt med de orden: »Man tror att man skall finna honom i djupet. Och visserligen är han djup. Men det är i stillheten man finner honom.»

Stillheten är här att förstå såsom den stillhet, i hvilken tid och rum tyckas upphäfvas och förnimmelsen förfinas till en omfattning, för hvilken allt blir närvarande i nuet. Detta tillstånd, som hvarje människa med själ någon gång erfar, synes vara det för Rilke ständiga. »Hvad andra kalla verkliga händelser äro för honom endast de i dagen uppstigande topparna af ett undervattenslandskap, och hvarje hans ord är så fylldt af medvetandet om detta dolda sammanhang, att han öfvertygar andra om dess verklighet» . . ., säger Michel. »Pan är för honom bevisad»; han upplefver plantans känslor, och han menar hvad han säger, när han försäkrar aftonmolnen, att han själf är ett sådant! Men under allt detta finnes ingen mystiskt-romantisk mening. Det är evolutionismens förnimmelse af sammanhanget i världsalltet, den omedelbara enhetskänsla i hvilken »monisten» lefver, rör sig och har sin varelse. »Före Rilke», säger Michel, »anade man kanske att tingen lefde... Han umgås redan med dem vördnadsfullt som med själar. För honom är blotta förnimmandet andakt; hvar doft, hvar färgskiftning, hvar rörelse, hvar linje griper honom lidelsefullt, omedelbart. Men denna stora, ödesdigra kärlek till alla väsen, som gör lefvandet till en lycka, måste äfven betalas med klarsynthetens kval.»

---

* Se Wilhelm Michel: Apollon und Dionysos. Verlag A. Juncker 1904.

Man möter hos Rilke samma konturer på själens landskap som hos Jacobsen men i en alldeles annan belysning. Den senare var ju ej endast den medvetet nyskapande stilkonstnären utan äfven en darwinistisk naturforskare, för »hvilken trädet och dess hemligheter voro dagligt bröd». Han ägde den bröstsjukes förfinade förnimmelser och fördjupade lifskärlek men äfven sjuklingens stegrade smärta af den ensamhetskänsla, som alltid är själens öde. Äfven Rilke är realist som iakttagare, mystiker i sättet att förnimma tillvaron. Men medan den gudhänvände mystikern når hänryckningens tillstånd genom att döda begären, släcka det sinnliga förnimmandet, lösa sig från tillvaron, når däremot en lifshänvänd mystiker som Jacobsen eller Rilke samma själstillstånd genom att besjäla begären, förfina förnimmelserna och stärka sambandet med det stora hela.

Sålunda danas de nya människornas lifsvilja. Hel och het griper den all lifvets rikedom; stor och stilla böjer den sig under nödvändigheten, frisk och frimodig verkar den för framtiden.

Det är genom sundheten och hoppet Rilke — som ännu var ett litet barn när Jacobsen dog — visar sig tillhöra ett nytt släktled, hos hvilket den lifssyn, som för 1880-talet endast var tankar och stämningar, nu hunnit bli känslor och instinkter.

En granskare i hans eget land har nyligen kallat Jacobsen en romantiker, emedan detta djupast sedt »betyder själisk horisont, afstånd mellan det omedelbara intrycket och detta såsom det står kvar i diktarens själ». Samma granskare har äfven med sanning sagt, att hvarje stor diktning syftar mot en helbild af tillvaron. Men Jacobsen dog innan han nådde en sådan syntes. Han hann endast genom sin djupa psykologi visa, »huru fint människan och hennes öden äro konstruerade...»; han »blef den förste, som ej höll sig till kusterna utan företog resor genom själens fastland». Men han hann därunder endast visa de gamla idealens upplösning och i Niels Lyhne skildra det släktled, som blef »skeptiskt emedan det ej kunde realisera sina drömmar».*

Rilke åter är fylld af vissheten om alla drömmars förverkligande i samma mån som de drömmande själfva bli verkligheter. Trosfröjd och lefnadsfrid blir därför Rilkes grundväsen. Detta står i full klarhet i »Mir zur Feier», där redan titeln ljuder som bikt om en uppståndelses lyckliga hemligheter.

Du musst das Leben nicht verstehen
Dann wird es werden wie ein Fest...

utbrister han, och samma maning sjunger i dessa rader:

...meine Seele sei weit, sei weit,
dass dir das Leben gelinge,
breite dich wie ein Feierkleid
über die sinnenden Dinge.

Det All-ena talar med Pans läppar, Pan som vet att utan honom

kann kein Königskind
seine Märchen und Mythen haben,

att han är den, under hvars steg själfva stenarna blomma. Och Rilke är själf en af Pans följe. Han känner »skogar somna i sina armar» eller sin själ vara tonen, som ljuder öfver dem. Han blir »den skål af opal, som omsluter aftonen» och ser sin »egen själs djup blomma i de stora stjärnbilderna»; »när natten griper kring sig som en blå brand, erfar han sitt samband med de stjärnor som glömt honom»; »när stadens fönster sända hvarandra sina sista, heta blickar och skymningen sveper sitt grå siden om tingen», hör han dessa hviska: Hvem af oss båda är nu du? Och han öfvertygar oss att han talar sanning, när han förtäljer, att

...in den abgebroch'nen Tag der Teiche
Sinkt, wie auf Fischen stehend, mein Gefühl.

---

* Se H. Nielsen: Moderne Litteratur.

De enda människor, som, utom diktaren själf, låta höra sin stämma i denna diktsamling, äro ungmörna. Det är af dem diktaren finner sig ha mest att lära — i fall de höra till de stilla väsen, som »öppna sin kammares fönster mot natthimlen». Om dem vet han redan att, som han senare säger:

Aus ihrem Leben geht jede Thür
In einen Dichter
und in die Welt...*

Och än skönare uttrycker han samma tanke i dessa rader:

Mädchen, Dichter sind, die von euch lernen
Das zu sagen, was ihr einsam seid.
Und sie lernen leben an euch fernen,
Wie die Abende an grossen Sternen
Sich gewöhnen an die Ewigkeit.

Andra åter likna

Mythe, Mai und Meer

i sitt vardandes oroande gåtfullhet.

Erotisk lyrik i egentlig mening är tämligen främmande för Rilkes diktning. Och det erotiska är där rent och rakt som ett stånd liljor i den trädgård, där Maria mottog bebådelsen. Icke en stafvelse röjer splittrade känslor; själen talar genom sinnena, sinnena sjunka till ro i själen; där finns ingen hednisk sinnesfröjd utan själ, ingen kristlig andlighet utan sinnen. Enhetsförnimmelsen är här lika fin och dock säkert verkande som de trådar, hvilka öppna och sluta hjärtats valvler. Rilke talar en gång om huru Segantini mot den klara strålande luften på alpernas högslätter — »ett ljus hvari allt får sitt sanna värde» — ställer de två stora grundformerna af mänsklig smärta och mänsklig fröjd: döden och moderskapet, såsom stora, stilla, af evighet fyllda uppenbarelser. Det är på samma höjd Rilke själf låter dessa lifvets stora makter framträda. För madonnan låter han ungmörna bikta sin moderslängtan, och han tillropar en ovigd moder:

Fühlst Du in Dir das scheue Schwellen,
Und Leib und Seele wird Dir weit:
Oh, bete Weib! Das sind die Wellen
Der Ewigkeit —

Rilkes djupa andakt inför kvinnans väsen har äfven erhållit andra uttryck, såsom detta: »Hvarje ungmös ensamhet är som en tät, sammanflätad sagoskog med tusen drömmar och hemligheter, i hvilka mannen träder in som en främmande: tung och i en rustning han icke kan bruka.» Rilke vet, att kärleken ännu är en svår uppgift, emedan ingen känner den andras lif, ej ens dens lif man själf gaf lifvet. Allra minst känner mannen ännu kvinnans lif. Därför blir han ännu ej annorlunda, äfven om han ägt en kvinnas hela, vida, längtande själ. »Han finner ingen tid att utforska ens den kvinnas väsen, som han älskar; han tror att han känner henne redan vid det första flyktiga mötet: ty det är ännu så nytt för mannen att älska en människa, en hel människa, som har ett eget, ovisst, växlande lif, en människa som är ensam...» Han vet att äktenskapet är än svårare än kärleken; att människan där tillsvidare endast är »en famlande nybörjare». Ingen man har finare förklarat hvad samlifvet fordrar af mannen än Rilke, då han — i ett alldeles annat sammanhang — säger: »Han var sin trädgårds trädgårdsmästare såsom en man är en kvinnas vän: varsamt går han in på de önskningar han själf väckt, och de bära honom vidare i det han uppfyller dem.»

I en kritik af »Äktenskapets komedi» yttrar Rilke, att man kanske senare af Geijerstam — eller Karen Michaëlis — får en bok om äktenskapet, som stort och allvarligt skall skildra huru detta förstöres genom det vårdslösa sig låtande gå, som i de flesta äktenskap kallas att »förstå hvarandra». En sådan skildring skall, menar Rilke, »alldeles kunna umbära den tredje, som plär komma emellan men endast är en klumpig personifikation af de makter, som alltid uppträda skiljande mellan människor, dem yttre omständigheter sammanhålla. Alla faror för ett par människors enhet ligger hos dem själfva: i deras önskningar, deras växt, deras utveckling. Ett samlif är en så allvarlig fråga, ställd af en människa till en annan människa, att en tredjes inträdande i konflikten endast skenbart löser den.» Han vet, att äktenskapet djupast sedt är problemet om i hvilken grad en själs ensamhet kan upphäfvas, en själ som är ett okändt nattligt land äfven för den, hvilken genom sympatiens intuition där finner en väg: ett land fullt af oförutsedda hinder och oanade upptäckter.

---

* Buch der Bilder.

Den ordlösa uttrycksfullhet, som japanen nått på ett lägre plan af själisk känslighet, den ha Rilkes människor nått uppe på den höjd, där han förlägger det erotiska lifvet. Själarna bli där — såsom föremålen på en högslätt — synbara äfven på stora afstånd och orden obehöfliga. Inom hvarje område känner Rilke ordens fara och fattigdom:

Ich fürchte mich so vor der Menschen Wort.
Sie sprechen alles so deutlich aus:
— — — — — — — — — — — —
Ihr Garten und Gut grenzt grade an Gott.
Ich will immer warnen und wehren: Bleibt fern.
Die Dinge singen hör ich so gern.
Ihr rührt sie an: sie sind starr und stumm.
Ihr bringt mir alle die Dinge um.

* * *

Rilkes nästa och hittills sista samling lyriska dikter är »Das Buch der Bilder»,[*] hans begynnande mannaålders mogna verk, ett verk på hvilket man kan tillämpa diktarens egna ord:

... so thun die Ganzen:
Erst wenn, wie hingefällt von lichten Lanzen,
die laute Menge stumm ins Knien glitt,
dann heben sie die Herzen wie Monstranzen
aus ihrer Brust und segnen sie damit.

»Buch der Bilder» är såväl i fråga om innehållets fullhet som formens fullkomning Rilkes yppersta verk. I denna sin sista diktsamling har han än mer än förut brukat den fria versen med dess nya och oväntade strofbildningar och rim, som slingra sig i hvarandra med rankors frihet. Denna fria vers är ett gemensamt drag för Tysklands yngre diktare och har blifvit en naturlig följd af den individualistiska riktning, som började på 1890-talet.

Dess diktning har bekräftat J. P. Jacobsens ord: en bok är alltid en kamp mot det som är, för att vara till på sitt eget sätt. Men kampen har ej längre, som på 1880-talet, gällt det samhälleliga utan det konstnärliga tillvarelsesättet. En ren och fulländad form för uttrycken af ett nytt själslif har varit den medvetna sträfvan, hvarmed de yppersta nått hittills oupphunna höjder, ehuru ofta på mycket skilda vägar. Så t. ex. har Hoffmansthal ett lika säreget som skönt språk, där färgens förtrollning är ojämförlig med hvarje samtidas norr om alperna. Språkets flöde är hos honom, såsom hos J. P. Jacobsen, ett springvatten, som stiger och faller regnbågsskiftande och silfversorlande i rytmiskt skön fördelning. Hos Rilke däremot är språkets flöde som en af de borgbrunnar, där det outsinliga vattnet glimmar hundra fot under marken. Och det är icke målarens färgglöd han som konstnär eftersträfvat, det är plastikerns linje, den samlade, slutna, inåtgående rörelsen.

Rilke har arbetat allvarligt för att hans språk skulle varda ett allt djupare och kristallklarare flöde, hans bilder vinna en allt mer stor och stilla rörelse.

Redan i sina tidigaste dikter undviker han de färgstarka orden. Han föredrar att »värma de skygga, bleka ordens hvita, vintersvala kinder». Som hvarje språkkonstnär är han ledd af lidelsen att bland många tjänstvilliga ord finna det ena segrande och född med fasa för det endast tillnärmelsevisa. Rilke har själf, såsom han säger om Jacobsen, ord för ord danat sig sitt eget språk. Han fröjdades åt huru Jacobsen i »Mogens» återgaf regnvädret »mit froher, glimmernder, atemloser Lebendigkeit» eller i »Niels Lyhne» målar en kvinnobild af Lionardisk gåtfullhet. Men han har aldrig efterbildat Jacobsen utan med säker instinkt förädlat sin egen, redan i den första diktsamlingen funna, språkton, den svala och stillsamma, sakliga och sammanträngda formen. Sålunda lyckas han frigöra innerligheten genom strofer som genljuda i själens innersta djup såsom violinens högsta, utdragna ton. I poesi som prosa älskar han ljudlikheten och bokstafsrimmet; genom bruket af båda når han en full klang i sitt flärdfria ordval. Han tolkar de sprödaste stämningar, de outsägligaste känslor genom idel enkla, egentliga ord. Svulst och öfvermått äro honom omöjliga. Kärleksfull som en japansk konstnärs hand synes Rilke dröja öfver själfva formandet af bokstäfverna, och handstilens fasta, klara, liksom penslade drag äro endast det synliga uttrycket för den omsorg han ägnar stilen i egentlig mening.

Dock är Rilke ej lättfattlig. Detta beror delvis på sammanträngdhet i uttryck och säregenhet i känsla. Men framför allt därpå att i hans böcker alltid något tiger, medan det öfriga talar — såsom violinen tiger, medan strängarna tala. Och den som ej hör äfven det tigande, skall hos Rilke intet förnimma.

---

[*] P. A. Junckers förlag 1902.

En sådan talande tystnad kan ej konsten ensam dana. Endast lifvet ger den, och icke för intet. Först såret låter oss se blodet, som huden annars döljer, först smärtan tåren, som ögonlocket annars återhåller. Endast på samma villkor kommer diktaren att tala

von den Menschen wie von Melodien.

Rilke har själsfränder öfverallt i de stora kulturlanden, men särskildt bland neoromantikerna i Tyskland. I norden var särskildt Sigbjörn Obstfelder en sådan själsfrände. Men äfven andra yngre norrmän kunde nämnas.

Rundt om i Europa har liksom i Norden det realistiska skedets utåtvända arbetsvilja småningom öfvergått till inåtvänd enhetslängtan. Det unga Danmark som det unga Skåne — båda i första hand påverkade af sin »slätt med långa linjer och drömdis vid horisonten» — ha hos Baudelaire och Verlaine, Maupassant och Maeterlinck, liksom hos de nyare tyskarna, mött motsvarigheter till sitt eget drömlynne, med dess mystiska hänryckning af tillvaron. Helge Rode, L. Holstein, L. C. Nielsen, Viggo Stuckenberg o. a. ha alla sålunda beröringspunkter med Rilke. Hvad man sagt om Helge Rode — att hans lifssyn är ett par stora, förundrade ögons — eller om Stuckenberg — att hans diktning bäst kan kännetecknas med de ord, som där oftast förekomma, själen och stjärnan — detta kunde lika träffande sägas om Rilke. Bland de yngre Skånediktarna är han känd och skattad, särskildt af Ekelund, Österling och målaren-diktaren E. Norlind, samman med hvilken Rilke i Skåne tillbragt denna sommar.

Gemensamhetsdraget beror på allas nya sätt att förnimma tillvaron. Denna förnimmelse af omvandlingens, utvecklingens, lifvets makt får hos Rilke uttryck som detta:

Da geht der Sturm, ein Umgestalter,
Geht durch den Wald und durch die Zeit,
Und alles ist wie ohne Alter:
Die Landschaft wie ein Vers im Psalter,
Ist Ernst und Wucht und Ewigkeit.

Wie ist das klein, womit wir ringen,
Was mit uns ringt, wie ist das gross:
Liessen wir, ähnlicher den Dingen,
Uns so vom grossen Sturm bezwingen, —
Wir würden weit und namenlos.

Ännu starkare talar samma känsla i en dikt till en död:

Leben ist nur ein Theil... wovon?
Leben ist nur ein Ton... worin?
Leben hat Sinn nur verbunden mit vielen
Kreisen des weit hin wachsenden Raumes, —
Leben ist so nur der Traum eines Traumes,
Aber wachsen ist anderswo.
— — — — — — — — — — — —
Vielleicht bist du jetzt ein erwachsener Wald
Mit Winden und Stimmen im Laub —

* * *

Vi stå här inför en ny idealism, lika genomförd som beslutsam. Med den metafysiska idealismen eller den spiritistiska mystiken har den ingenting gemensamt. Denna idealism är en världskänsla, så väldig i sin omfattning, så hel i sitt uppgående i det hela, att den synes ha nått hinsides tidens och rummets begränsning och omvändt alla vanliga verklighetsbegrepp. Men detta har icke skett genom att ställa lifvets verkligheter mot en öfverjordisk guldgrund. Icke häller genom att sluta blicken för det motsägelsefulla i verkligheten. Rilke brukar inga sådana ord som god eller ond om naturen, om lifvet, om döden. Han känner lyckan af att de äro och äro former af ett evigt varande och vardande. Han har förlorat hvarje skymt af egocentrisk syn på tillvaron. W. Michel säger med stor finhet: att viljan till makt alldeles saknas hos Rilke, ty hans adliga förfäder ha längesedan på slagfälten gjutit det blod, hvari den viljan sjöd, och att Rilke såsom »der Letzte»* »sich die gebärdenreiche Auseinandersetzung mit der Welt erspart», medan denna stormar i de »nykomnas» böcker. Han, den urgamla adelsättens son, har i sin världskänsla löst motsatsen mellan viljans frihet och den lagbundna nödvändigheten, mellan jaget och den öfriga tillvaron. Som äkta adelsman låter han allt det andra gälla bredvid sig och äger den herresjäl, som knäböjande känner sig stoltast:

---

* Rilke har skrifvit en novellbok med denna titel, likaså en dikt, och i en prosadikt behandlar han en frände, den unge kornetten Otto von Rilke, herre till Langenau, som 1664 kämpade mot turkarna i Ungarn och där stupade.

Die Siege laden ihn nicht ein.
Sein Wachstum ist: der Tiefbesiegte
Von immer Grösseren zu sein.

Och, tillägger Michel, det är denna adliga försynthet som kommer tingen att inför Rilke aflägga sin skygghet och bli talande. Sålunda får hans blick den divinitoriska säkerhet, som gör att den tyckes träffa som ett öde ... Hans eget nervlif har en så tillspetsad finhet, att han uppfattar det för alla andra ogripbara, gestaltlösa och danar bilder däraf, bilder med klara linjer och välgenomtänkta, marmorskimrande ytor . . .[*]

* * *

Det är som lyriker Rilke nått sitt egnaste uttryck, men hvar man möter honom är han en enastående. Han har åtskilliga gånger försökt sig som dramatisk diktare, och hvad han i dramat vill, förstår man, när man sett honom tillägna åt Gerhart Hauptmann »Buch der Bilder» »med kärlek och tacksamhet för Michael Kramer», detta drama som visserligen spelas, men är så själfullt, att dess åskådande samman med en vanlig teaterpublik är ett kval. På samma sätt skulle helt visst Rilkes dramer verka. Ty de sakna all spänning i ordets vanliga mening, och människorna i dem som i novellerna tala alla med diktarens egen stämma.[**] I en studie öfver Maeterlinck har Rilke framhållit, att ju mer dramat kommer att försiggå inom själslifvets område, dess mer skall det förena människorna i samma allmänna känslor, liksom de redan nu förenas genom en stor olycka eller lycka, som är gemensam. Och han får helt visst rätt. Men dessförinnan måste själslifvet hos flertalet nå den förfining, som det nu endast äger hos några få enskilda. Bland Rilkes många djupa ord är detta: »att ju mognare en människa blir, dess mer närmar hon sig sin själ för att slutligen på en höjdpunkt i lifvet sammanfalla med den». Men för de som ännu lefva på afstånd från sin själ blir det själfulla tillsvidare det ofattbara. Månne det finnes hundra samtida, som skulle ens ana hvad Rilke utsagt med dramerna »Die weisse Fürstin» eller »Das tägliche Leben»? Båda äro diktade ur medvetandet att all verklighet är en; att det finnes stunder af en sådan rikedom att de innesluta hela lifvet, att tidens begrepp upphäfves, att realitet i vanlig mening blir oväsentlig, att man i själfva verket lefvat hvad man i den stunden känt. Det är i en allt högre stegring och en allt finare förnimmelse af alla dessa inre verkligheter, i ett allt fullare vaknande af vår genom konventioner — tankens och känslans lika väl som sedens och lagens — slöade själ hvari »själens evolution» består.[*] En allt större vikt lagd vid själstillstånden, en allt ringare lagd vid tänkesätten blir följden af denna stegrade själfullhet. Icke våra verk utan vårt väsen blir då det enda afgörande; icke våra förhållanden utan vårt varande det enda väsentliga.

»Die weisse Fürstin» lefver i ett hvitt slott vid hafvet. Hon står om kvällen vid stranden väntande det underbara, det drömda, aldrig upplefda: den älskade mannen, som skall komma denna enda afton, då den gemål, åt hvilken hon redan som barn blef gifven, första gången på elfva år aflägsnat sig. Medan hon lyssnar efter båten — som skall landa, om hon vinkar, men vända, om hon intet tecken ger — spörjer hon systern:

Weisst Du, was Leben ist
misst
nicht nach Jahren.
Du kannst es erfahren
in einer Nacht.
Gieb Acht
Du kannst es erwerben
Zwischen zwei Sonnen
Mit allen Wonnen —
und hernach
in deinem Gemach
Jahrelang sterben.

Men när hon slutligen hör årslagen, nalkas samtidigt en munk med mask för ansiktet. Hennes öga glömmer hafvet, som den svarta gestalten skymmer; hennes tecken uteblir, båten aflägsnar sig, och »man känner: solen sjönk i hafvet».

I dramat på prosa har Mascha, modellen, med sin stumma känsla omslutit den unge målaren. Deras förhållande är ett »utanför all konvention, såsom alla verkliga förhållanden äro», men med möjligheter till en lycka, konstnären själf icke anat. Den, som visar honom på dessa, blir en kvinna, han allenast träffat två timmar i ett stort sällskap, men med hvilken han upplefvat det underbara, det oväntade, hvari lifvets skönhet består: att hon verkligen förstod honom — »so über die Worte weg» ... Utan all inledning, alla omsvep, allt återhåll hade de under dessa två timmar inför allas ögon meddelat hvarandra allt. Allt var hos hvardera öppet för den andra, och han hade sålunda »kommit in i en människas själ, då allt var lugnt inom henne, icke i storm och ovisshet, som det annars plär ske, utan i den frid, den middagsstund, då allt var förberedt». För honom voro dessa två timmar ett löfte om ett lifs lycka. Men då Helena andra dagen besöker honom, finner han, att de timmarna endast varit som en mogen, mörk orange, i hvilken »ein süsser, südlicher Sommer, ganz klein zusammengefaltet, verborgen ist» ... Helena talar nämligen om gårdagens fest som om den skådeplats, där deras lif förflutit. Ty i går hade de redan ägt allt, gifvit hvarandra allt. Deras själar och sinnen hade försmält i hvarandra utan att människorna omkring dem sågo annat än ett förtroligt samtal. »Ty det finns endast en verklighet, och de hade i den stunden lefvat ett lif.» Att flytta denna underbara upplefvelse ned i en tillvaro, där allt, som själen tillhör, ännu måste äga tyngd och skugga, det ville hon icke. Denna upplefvelse hade gifvit dem vissheten att vara nya människor, hvilka — medan de, som rörde sig omkring dem, upplefde två timmar — »kunnat upplefva tjugu år och dö midt i sin lycka». Ty detta är »den nya människans konst eller uppgift: att för hvarje upplefvelse finna det rätta tidsmåttet, den motsvarande takten, så att den blir ett helt, ett lif. Sålunda kan man upplefva tusen lif och dö tusen dödar, dem man alla öfvervinner ... Så som konstnären sammantränger tusen aftnar i en bild af aftonen, kan en människa sammantränga tusen upplefvelser i en enda och sålunda dana ett evigt ur ett förbigående. Liksom ett konstverk egentligen endast är till för den, som kan försätta sig i den värld, i hvilken det för sin skapare lefver, är en sådan upplefvelse häller icke till för de mångas uppfattning: dess verklighet tillhör själens rike. Och äfven de, som redan nu lefva omedelbart ur själen, utan förebilder och tradition, hafva sällan nått längre än att de i några få fall finna det rätta tidsmåttet, medan lifvet har tusen. Lätt bli dessa nybörjare förvirrade och gripa då efter den konvention, som bäst tyckes motsvara deras ögonblickliga läge, t. ex. ett giftermål. Men så förlorar kanske ett öde det tempo, i hvilket det var skönt, var melodi ...» Och Helena går, sedan hon visat målaren på Mascha, som »redan blifvit ett med hans dagliga lif, så ett som andedräkten, hvilken man ej ens märker»; som därför med honom kunde lefva detta dagliga lif under en lycka, som höll jämna steg med detsamma, och ej — såsom gårdagens två timmar — i sin storhet föregrep ett helt lifs rikedom.

---

[*] Se Apollon und Dionysos.

[**] Die Letzten. Verlag Axel Juncker 1902. Das tägliche Leben, Drama in zwei Akten. Verlag Albert Langen 1902. Die weisse Fürstin, ett drama på vers (se sista häftet af Pan).

[*] Se de båda sista kapitlen i *Tankebilder* — för hvilkas tankegång man i Sverige ingen förståelse visat.

Denna scen kan bli profvet för en människa, om hon bör befatta sig med Rilke eller icke. Ty den som här ser endast förkonstling bör aldrig öppna en bok af honom. Den åter, som inser att Rilke anat ett nytt själens sätt att vara till, skall troligen icke nöja sig förr än han läst hvarje rad af honom.

(Slutet följer.)

FRU REGINA SCHLEGEL.

KIERKEGAARDSKE PAPIRER.

AF ALBERT GNUDTZMANN.

Med 1 Billede.

Mit Forhold til Hende. Af Sören Kierkegaards efterladte Papirer. Ved HENRIETTE LUND. (Gyldendal). — *Kierkegaardske Papirer.* Forlovelsen. Udgivne for Fru Regina Schlegel af RAPHAEL MEYER (Gyldendal).

EN gammel Dames Död nu i Vinter har aabnet for et Gemme, hvori en Række uudgivne Kierkegaardske Papirer var indesluttede. Og Papirer, af hvilke man paa Forhaand havde Grund til at vente sig rigt Lys over en af de interessanteste Perioder i den geniale Tænkers Liv: Forlovelsen. De to Afsnit, hvori hans Forfattervirksomhed falder, blev jo begge sat i Bevægelse af Aarsager, der for en moderne Bevidsthed synes meget smaa: en hævet Forlovelse og en Række Angreb i et Vittighedsblad. Men medens »Korsar«-Angrebene og deres Fölger ikke har eller trænger til anden Forklaring end hans Sinds Oversensibilitet, har Forlovelses-Episoden hidtil været omgivet af Mystik. Hvad var det, der drog Kierkegaard til Regina Olsen? Og hvad var det, der hindrede ham i at »realisere« Ægteskabet med hende — ja, som gjorde det til en i al Fald i hans egne Tanker bydende Nödvendighed at spille hin grusomme Komedie, der skulde göre ham til en »Skurk« i hendes Öjne for derved at mildne Bruddets Bitterhed?

Der har vistnok været en almindelig Forventning om, at de Papirer, hvis Intimitet tilstrækkelig betegnes ved Titlen »Mit Forhold til Hende«, skulde bringe en fyldestgörende Besvarelse deraf. Men i denne Henseende er begge de to nu udkomne Offentliggörelser af dette det allersidste Kierkegaardske Efterladenskab en Skuffelse. Mest dog den Udgave, der under Titlen »Mit Forhold til Hende« er besörget af Frk. Henriette Lund.

Det mærkelige og uheldige er jo nemlig sket, at Papirerne omtrent samtidig er udgivne af to, der hver for sig til forskellige Tider er bleven bemyndigede dertil af Kierkegaards tidligere Forlovede, Fru Regina Schlegel. Og af de to Udgaver er den förste, »Mit Forhold til Hende», besörget uden nogen Fagkundskab. Kierkegaards Retskrivning er ikke bibeholdt — — ja, her og der er selve Teksten forvansket. Dette er saa meget mere ilde, som netop de Kierkegaardske Breve, og da navnlig dem til Regina Olsen fra Forlovelsestiden, der er udaterede, krævede den fineste filologiske Sikkerhed, naar Ordningen ikke skulde være helt vilkaarlig. Hr. Raphael Meyers tilfredsstiller i hvert Fald fuldt ud, hvad Tekstgengivelsen angaar. Den er foretaget med den pinligste Nöjagtighed. Selv aabenlyse Skrivefejl og Inkonsekvenser i Retskrivningen er medtagne, og paa de paagældende Steder er saa blot det formentlig rigtige tilföjet i Parenthes. Ogsaa Ordningen af Brevene er gjort med synlig Omhu, og i hvert Fald vil först et meget vidtlöftigt Studium kunne före til Ændringer deri. Hvad den teknisk redaktionelle Side af Sagen angaar, er da denne Udgave fuldtud fyldestgörende.

Men for den Læser, der havde ventet, at gennem disse Breve skulde det inderste og dybeste i et Forhold, som har faaet saa stor literær-historisk Betydning, lægges frem i sin nögne og usminkede Menneskelighed, har Inholdet af begge Böger maattet været en Skuffelse.

Mest Brevene til Regina Olsen selv. Her er Forskruetheden störst, den menneskelige Fölelse mest formummet, i Virkeligheden kunde Brevene ligesaa godt have været rettede til en hvilkensomhelst anden. Kierkegaard angiver udtrykkelig selv Synspunktet for denne Brevveksling. En Gang synes hans Regina at have været en Smule utaalmodig i Anledning af, at et Brev, hun havde ventet, er udeblevet. Dette giver ham Anledning til at indskærpe, hvad der visselig er sandt, at »Friheden er Kærlighedens Element». Han fortsætter: »Og jeg er overbevist om, at Du holder mig for meget i Ære til at ville se i mig en fungerende Kammerjunker, der med bogholderagtig Samvittighedsfuldhed forrettede Kærlighedens ministerialia, eller önske at jeg skulde concurrere til en Medaille for Vedholdenhed i chinesisk Kunstflid, og jeg er forvisset om, at *min* Regina er for poetisk til, naar et Brev udebliver, da at se heri en Mangel paa »pligtskyldig Opmærksomhed», for at bruge et officielt Udtryk, for poetisk til, om der end aldrig kom noget Brev, at længes tilbage til Ægyptens Ködgryder eller önske idelig at omkredses af en kielen Elskers forliebte Möllegang.» Hans Breve til hende er da ogsaa mere Udslag af poetisk Inspiration end af varm og sund Mandsfölelse for den Kvinde, han elsker. Om hans Fölelsers Styrke har man vel ikke Lov at tvivle, men deri er mere en almen Fölelse end Fölelse for den enkelte. Selv i Livets ganske ligefremme smaa Forhold, hvori vi alle plejer at nöjes med de jævneste Ord, fordi de synes de sandeste, der stiliserer og poetiserer han. At Regina Olsen har foræret ham en perlebroderet Brevtaske, afföder saaledes fölgende iövrigt ægte Kierkegaardske Sted: »Tak for den Tid, Du har anvendt paa Brevtasken, Tak for al det Tankebroderie, Dit Sind har fremtryllet, medens Din Haand sindrigt dannede af Perler synlige Billeder, synlige men derfor dog forgængelige ikke evige som hiint Tankens Arbejde, Tak for Brevtasken, Tak for Dit Önske Söndag Eftermiddag, Tak for Dit Önske Tirsdag Morgen, Tak fordi Du kom, Tak fordi Du kom for tidlig, Tak fordi Du kom alene, Tak for Din Glæde, Tak for Din Angst.»

En helt anden Tone er det, der præger den fölgende Række Breve. Disse er rettede til Emil Boesen, senere Stiftsprovst, og i disse synes Kierkegaard helt sig selv. »Du ved, hvorledes jeg er», skriver han til denne Ven, »naar jeg taler med Dig springer jeg splitternögen omkring, med andre Mennesker er jeg altid uhyre beregnende.» Med denne »Splitternögenhed» har det sig nu maaske paa sin egen Maade, alle sin Sjæls hemmelige Skuffer har han næppe aabnet for Vennen. Men det er i hvert Fald i disse Breve, man kommer nærmest ind paa hans Forhold til Regina, forsaavidt de indeholder Selv-Reflexioner af betydelig Værd. »Det Æsthetiske er overhovedet mit Element», skriver han. »Saasnart det ethiske gör sig gældende, saa faar det let for megen Magt over mig. Jeg bliver et ganske andet Menneske, jeg kender ingen Grændse for hvad der kunde være min Pligt» o. s. v.

Her er i hvert Fald et Holdepunkt, der nærmere bestemmes ved et Sted i de Papirer, der fandtes i hans Efterladenskab under Titlen: »Mit Forhold til Hende. Noget digterisk», og som ogsaa findes i Udgaven sammen med Brevene. Det viser sig her, at Pligten har for Kierkegaard været religiöst bestemt. Det er Tanken om Vielsen, der har afskrækket ham fra at »realisere Ægteskabet», thi der var altfor meget, han i saa Fald maatte fortie for hende.

En besynderlig Blanding af Opstyltethed, af ægte, menneskelig Fölelse i höj Stil, en Fölelse, der skal være heroisk men ofte faar det simple og ligefremme Udtryk, der griber mest — saaledes viser sig i disse Breve Kierkegaards Fölelse overfor den Kvinde han har villet göre til sin Hustru. At det hele Forhold kunde faa saa stor en Betydning for hans Skribentvirksomhed, skete vel kun i Kraft af Geniets vidunderlige Nöjsomhed — dets Evne til af det smaa og dagligdags at skabe det uendeligt store og ophöjede. Naar Kierkegaard senere har fremstillet det, som om han kun af Ridderlighed mod hende og for at göre sig forhadt og uattraaværdig har skrevet »Forförerens Dagbog» og ifört sig en hjertelös Experimentators Maske, saa er han sikkert i god Tro. Men ikke desto mindre har i Virkeligheden Forlovelsen været ham et Experiment, kun har han mindre villet experimentere med Mennesket Regina Olsen end med selve Livet og Kærligheden, i dybere Forstand med sig selv. Hun har været ham Midlet — Porten, gennem hvilken han steg ned til Jordelivet for der at lide, inden han opfor til sin digterisk-filosofiske Forkyndergerning. Baade Forholdets Indgaaelse og dets Ophævelse bestemmes ensidigt af ham. Hans förste Bejlen afvises, fordi hun er halvt forlovet med Schlegel, der senere blev hendes Mand. Med suveræn Ringeagt for et Hverdagsmenneskes smaa Krav skyder han ganske Schlegel til Side. »Lad dette Forhold være en Parenthese», siger han, »thi jeg har jo dog förste Prioritet.» Hvorfor? Ja, fordi han har Brug for hende. Og Regina böjer sig, som Jomfru Maria for Englens Bebudelse. Senere skubber han hende med ikke mindre suveræn Ophöjethed ud af sit Liv. Der möder ham en Hindring, hun holder fast ved ham. Saa er det, han for at affinde sig med de ethiske Betænkeligheder gör alt for at hun skal hade ham. Det lykkes forsaavidt, som hun to Maaneder senere virkelig giver slip. Senere bliver hun gift med Schlegel, og han glæder sig derover, næsten som var ogsaa dette Ægteskab hans Værk. Saaledes ordner han ganske egenmægtigt hendes Liv. Ikke et Öjeblik synes det at falde ham ind, at hun skulde være et Menneske med lige Ret, til hvem det maatte overlades selv at dömme om sin Velfærd og selv at tage sit Ansvar.

Alligevel betragter han sig stadig i dette Forhold som den, der af maaske overdreven Pligthensyn har taget en uhyre Sum af Lidelse paa sig. Han kan i en vis Forstand ogsaa göre det. Lidelsen ved ikke at blive gift med Regina Olsen var maaske i og for sig ikke uovervindelig, hun var, efter hvad der foreligger, en frisk og naturlig ung Pige, men hun har næppe paa noget Punkt været betydelig. Kun gennem hende kom han imidlertid i noget Forhold til Livet. Og Bruddet med hende har været det uendelig smertelige: Bruddet med sin egen Menneskelighed. At det har været Alvor, at han Resten af sit Liv har været en, menneskelig talt, ulykkelig Mand, derom er ingen Tvivl. Det gör ikke Tragedien hverken mer eller mindre gribende, at han siden har digtet baade Regina og Forholdet bort fra Virkeligheden.

Synderligt intimere Forstaaelse af den rent menneskelige Side af den Kierkegaardske Forlovelse vil Brevene næppe kunne give. Derimod kaster det adskilligt nyt Lys over den Del af hans Forfattervirksomhed, som har sit Udgangspunkt deri, »Enten — Eller», »Frygt og Bæven» o. s. v., og understreger, hvad der i disse Skrifter var selvbiografisk. Alene derved har de nu udgivne Breve retfærdiggjort den Forventning, hvormed de imödesaas. Men det bliver for det fremtidige Studium af Kierkegaards Forfatterpersonlighed, de vil faa Betydning, hvorimod de næppe vil sætte sig dybe Spor i de Kredse, hvor man först og fremmest interesserer sig for den hævede Forlovelse.

TRETTONDE ÅRGÅNGEN · 1904 · TIONDE HÄFTE

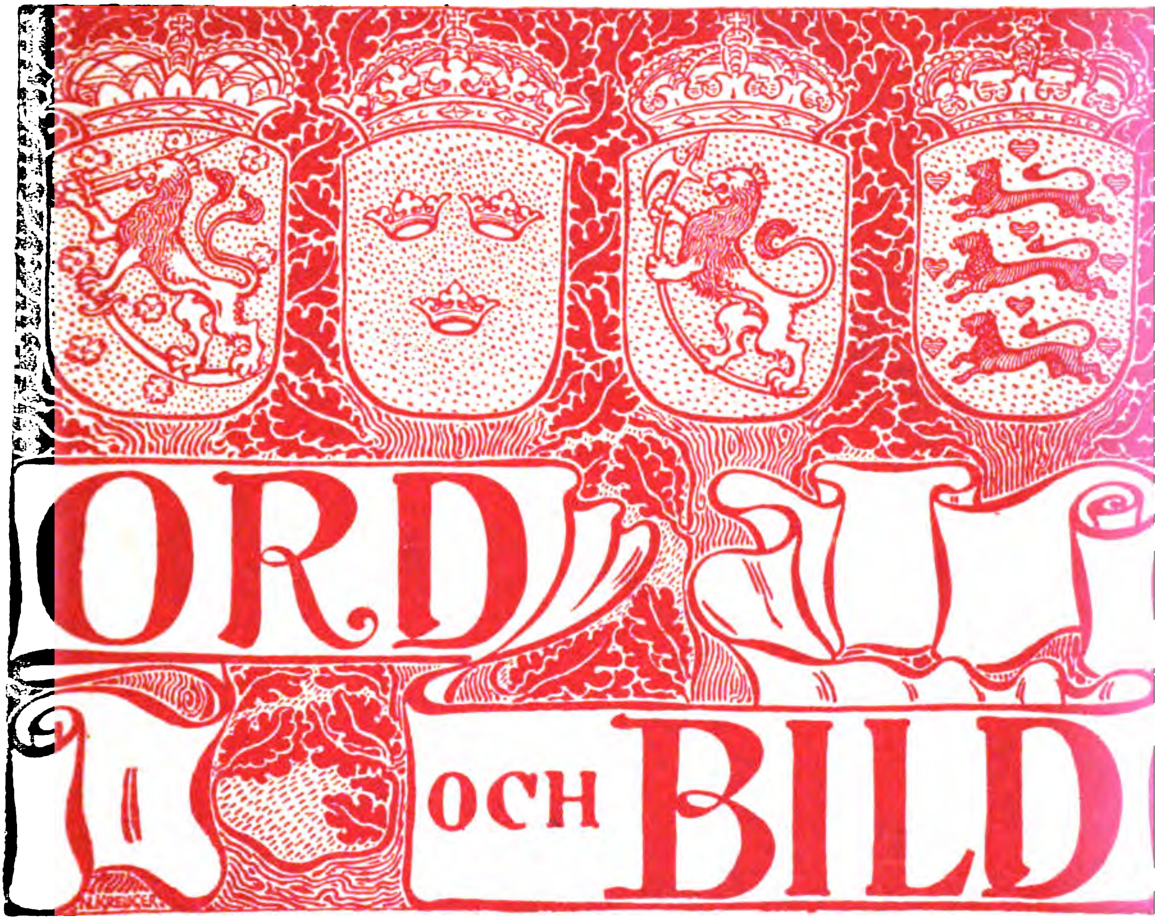

ILLUSTRERAD MÅNADSSKRIFT UTGIFVEN AF KARL WÅHLIN

REDAKTIONENS OMBUD:

I HELSINGFORS: PROFESSOR WERNER SÖDERHJELM
I KRISTIANIA: FÖRFATTAREN ANDREAS JYNGE
I KÖBENHAVN: REDAKTÖR CARL BEHRENS

PRIS FÖR HEL ÅRGÅNG (12 HÄFTEN) 12 KR.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM

VILHELM TRYDE
KÖBENHAVN

INNEHÅLL.

Michael Ancher. Oljemålning af *Anna Ancher.*

Två fiskare. Oljemålning af *Michael Ancher.*

Sid.

Dansen som bildande konst. Af *Albert Dresdner.* Öfversättning från författarens manuskript 529

Bilder: Antik dans. Etsning af *Max Klinger.* — Bacchanter. Freskomålningar från Pompeji. — Korybantisk dans. Antik relief. — Dansande faun. Antik staty. — Unga flickor dansande på en öppen plats i Siena. Freskomålning af *Ambrogio Lorenzetti.* — Parnassen. Oljemålning af *Andrea Mantegna.* — De tre gratierna. Oljemålning af *Sandro Botticelli.* — Bacchanal. Kopia af *P. P. Rubens* efter en oljemålning af *Tiziano Vecellio.* — Dansande bönder. Tapet från 1500-talets förra hälft. — Aurora. Oljemålning af *Guido Reni.* — Dansande landtfolk. Kopparstick af Bolswert efter en oljemålning af *P. P. Rubens.* — Mellanspel på storhertigliga teatern i Florens. Kopparstick af *Jacques Callot.* — Herdarnas dans. Oljemålning af *Antoine Watteau.* — Dansösen Barbara Campanini. Oljemålning af *Antoine Pesne.* — Dansen. Grupp af *Jean Baptiste Carpeaux.* — Danserska. Japanskt träsnitt. — Indisk danserska. Akvarell af *Egron Lundgren.* — Spansk dans. Oljemålning af *Ernst Josephson.* — Friaredans i Delsbo. Oljemålning af *J. W. Wallander.* — Valsen. Etsning af *A. Zorn.* — Dansösens påklädning. Teckning af *Forain.*

Sid.

Balettdansös. Oljemålning af *Edgard Degas.* — Dansen. Staty af *Alexandre Falguière.* — Isadora Duncan. — Isadora Duncan. Statyetter af *Walther Schott.* (2 bilder.)

Kungen af Yvetot. Efter *Béranger* af *A. T. Gellerstedt* 551

Bild: Vignett af *Grandville.*

Urskuldaren. Berättelse af *Henning von Melsted* 553

Ho är den som kan förklara? Af *Hjalmar Edgren* 556

Bild: Hjalmar Edgren. Ram af *Nils Kreuger.*

En österrikisk diktare. Af *Ellen Key* (Forts. och slut) 558

Bild: Rainer Maria Rilke. Med autograf.

Ur bokmarknaden. Per Hallström: Gustaf Sparfverts roman. Henning von Melsted: Nöd. Arvid Mörne: Nya sånger; Ny tid. Vilhelm Ekelund: Elegier. Af *B. H. B.* — Gustaf Ullman: Västkust; Ungt folk. Af *Fredrik Böök* 570

Insända böcker 570

REDAKTIONEN AF
ORD OCH BILD.
Sturegatan 52. Öppen kl. 10—12 f. m.
Allm. tel. 987.

Nervösa åkommor, reumatism, ömtålighet m. m. behandlas framgångsrikt hela året om vid **Kneipp-Baden.** Prosp. uti Fritzes bokh.

Tre nyheter:

NILS VILHELM LUNDH: Stjärnorna. Berättelser. 2:25.

LAFCADIO HEARN: Spöken och Drömmar från Japan (Exotica III). 3 kr.

FLORA ANNIE STEEL: De gamla gudarna. Indiska noveller. 3 kr.

WAHLSTRÖM & WIDSTRANDS FÖRLAG.

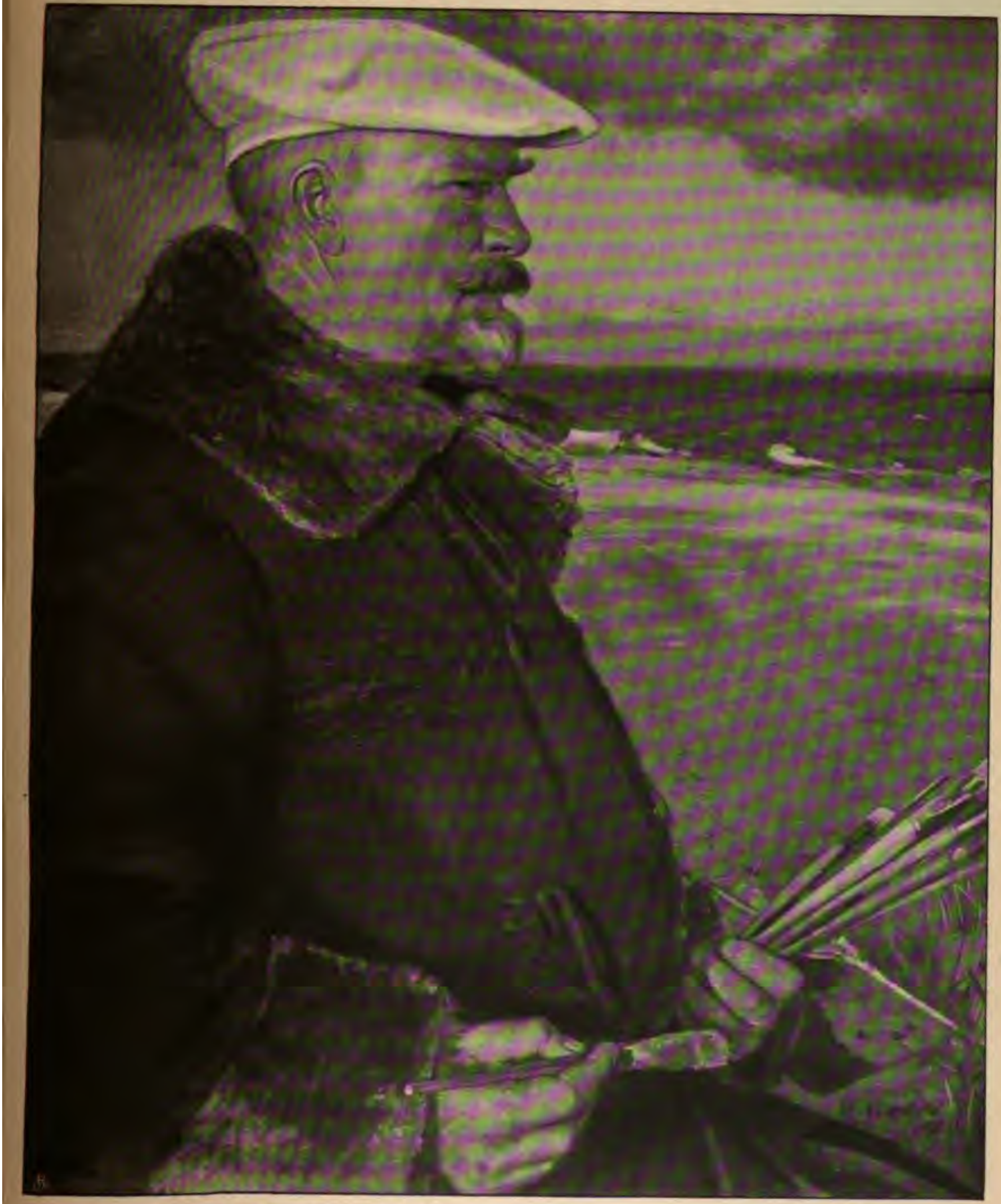

MICHAEL ANCHER. OLJEMÅLNING AF ANNA ANCHER.

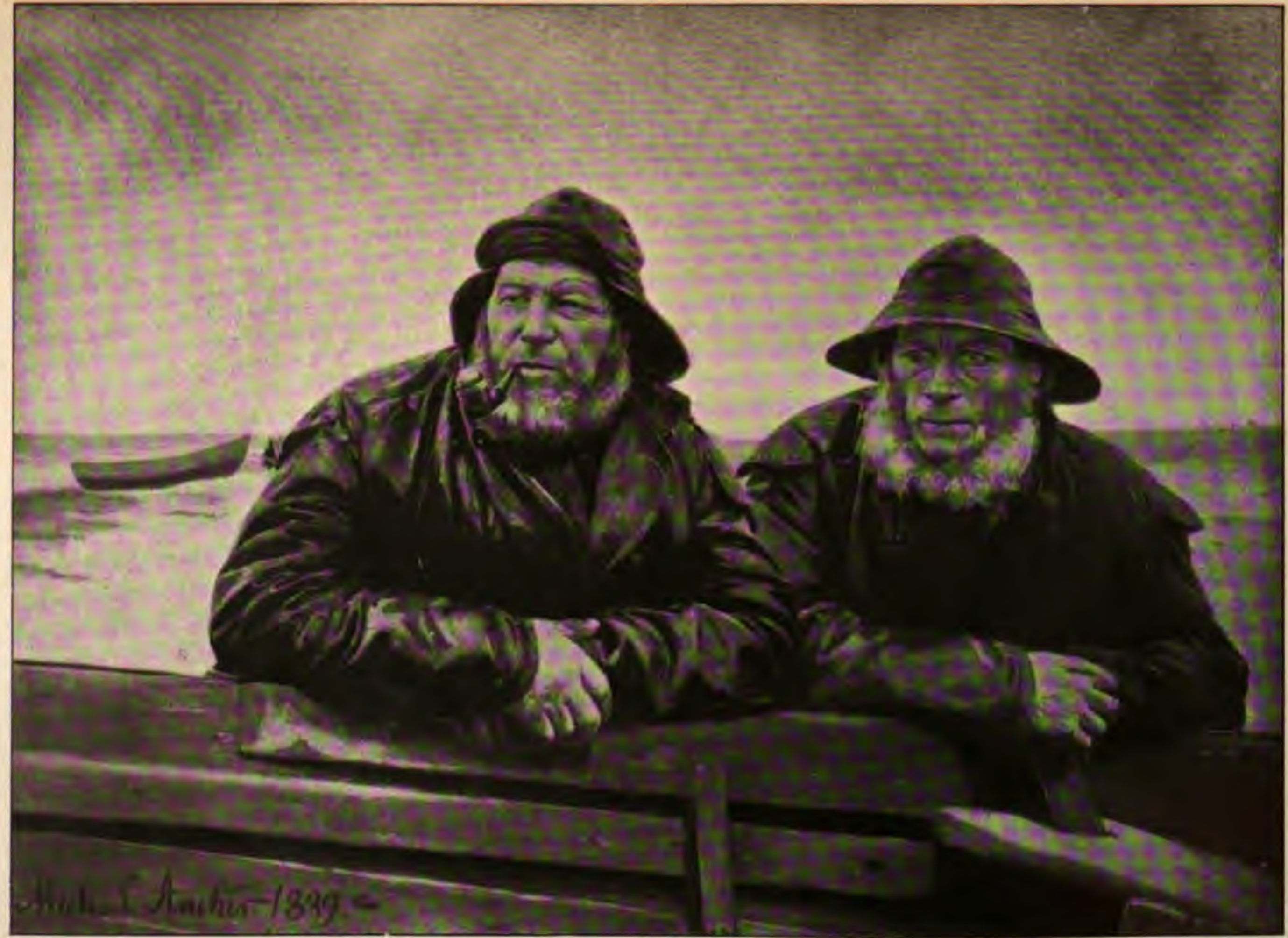
Mich. L. Ancher 1889

TVÅ FISKARE. OLJEMÅLNING
AF MICHAEL ANCHER.

Silfversparres nya graf. a. b.

I danska statens konstmuseum.

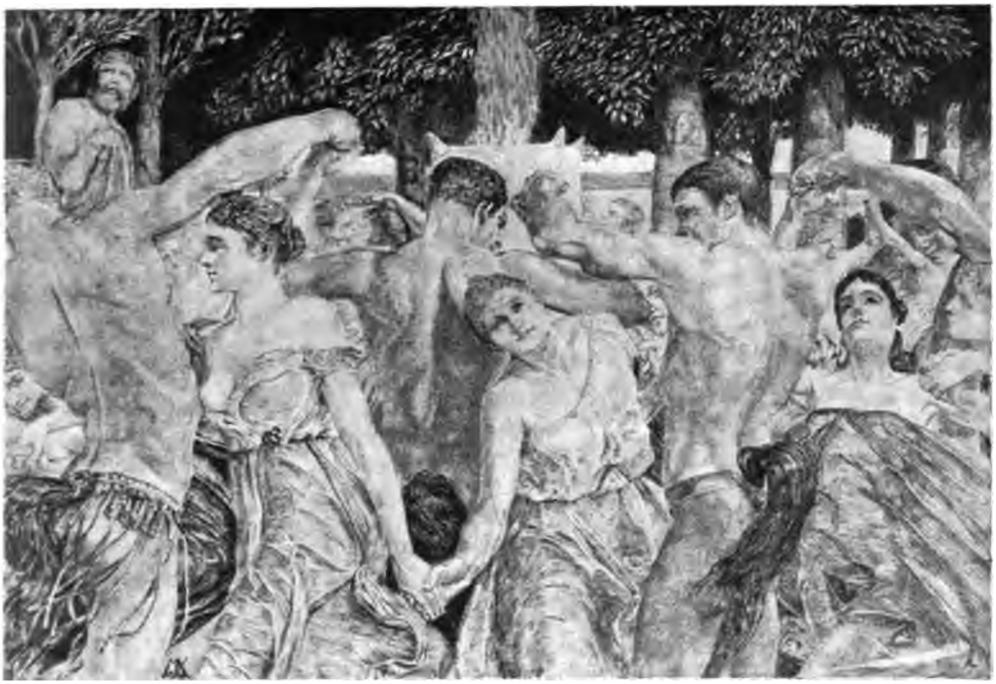

ANTIK DANS. ETSNING AF MAX KLINGER. UR »BRAHMS-PHANTASIE». *I Nationalmuseum.*

DANSEN SOM BILDANDE KONST.

AF ALBERT DRESDNER.

Öfversättning från författarens manuskript.

Med 26 bilder.

MUSIKEN OCH DANSEN äro de äldsta af de sköna konsterna; de äro så att säga medfödda hos människan.

Innan människan ännu förmår tolka tanke- och känslolif i konstrikt sammanställda ord, innan hon förmår gifva det gestalt i sten eller färg, uttrycka *tonerna* hennes känslor eller afspeglar sig hennes kärlekslängtan, stridslystnad, segerstolthet och andakt i *dansens rytmiska rörelser*. Det är i dansen som människan först formar och finner sitt skönhetsideal — ty dansens konst är en bildande konst; dess material är människokroppen själf, liksom färg är målarkonstens, sten och brons skulpturens.

Äfven i historisk tid har under skilda kulturperioder dansen haft till uppgift att bebåda och utforma nya skönhetsideal, och de nya formuttryck, som människokroppens rytmiska rörelser gåfvo, upptogos af målare och bildhuggare och öfverfördes af dem på ett varaktigt material; deras lagar blefvo föremål för studium, och så förverkligades deras idé.

Den antika konsten är rik på härliga rörelse- och draperimotiv, som leda sitt ursprung från dansen; dansen lär ju till

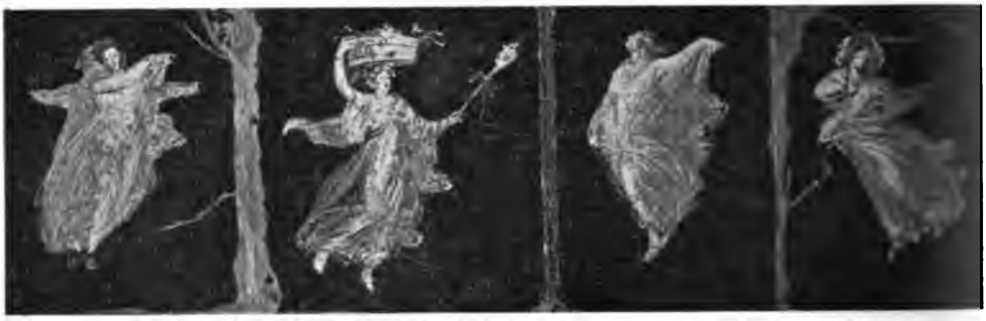

BACCHANTER. FRESKOMÅLNINGAR FRÅN POMPEJI. *I Museo nazionale i Neapel.*

och med, efter hvad en lärd man påstår, * gifvit uppslag till motivet i den vatikanske Apollo. Ur medeltidens ringdans växte småningom nya möjligheter fram. Dem grep Botticelli, och med geniets säkerhet gaf han dem en bestämd idealform i sin hänförande Primavera — som säkerligen på renässansens människor verkade ren uppenbarelse **.

Senare löser Watteau på ett icke mindre genialt sätt en liknande uppgift. — Under Ludvig XIV:s tid visa sig de första antydningarna till modern dans; i början af 1700-talet kommer Watteau till Paris, och han griper sig då genast an med att utveckla det skönhetsideal, som vill arbeta sig fram ur dessa antydningar, utveckla det till en typ af tjusande behagfullhet, till en ny skönhetskanon.

I detta 1600- och 1700-talets Frankrike — Ludvig XIV:s och Ludvig XV:s — är det som danskonstens sista självständiga form uppstår — den moderna baletten. Baletten är barn af en raffinerad, sin upplösning sig närmande kultur och röjer redan från födseln spår af förkonstling. Den hade uppstått ur hofvets maskspel och ägde till följd däraf något af ceremoniös hofton, något af paradering. Formfulländad och regelrätt, skulle den — om denna jämförelse tillåtes mig — kunna sägas i dansens historia intaga samma plats, som i dramats intages af det franska konstdramat. — Den italienska renässansens danser hade ännu haft mycket af omedelbar, genialisk improvisation; nu skematiserades hvarje dansart, och stränga regler fastslogos för steg, ställningar och figurer. Hofvet, som i början deltagit i dansen, drog sig tillbaka, lämnande fältet öppet för yrkesdansörerna, och härigenom kom baletten att utveckla sig i enlighet med sin ursprungliga karaktär — den blef *konststycke* snarare än *konst*. Så kommo »entrechat» och »pirouette» att betraktas som märkliga uppfinningar, hvilka hälsades med

---

* Tiersch: Pindar. Inledning I. 60 (efter Czerwinski).

** Att danskonstens nya ideal utvecklades till sådan fulländning och med sådan snabbhet just i Toskana, kan näppeligen betraktas som en tillfällighet utan har sin naturliga förklaring i toskanarnas sedan äldsta tider nedärfda anlag för dans och uppfattning af dansen som bildande konst. Från Etrurien inkallades dansare och flöjtblåsare till Rom för att där införa danskonsten (Czerwinski: Geschichte der Tanzkunst s. 33), och danser framställas redan i etruskernas bildande konst. Man jämföre den märkliga etruskiska brons framställande en danserska, som är afbildad i *Beckers Der Tanz* (s. 42). Och ännu efter ungefär två årtusenden förnimma vi ett eko af etruskernas uppfattning af dansen i en i Berlin befintlig brons, en dansare efter Cellini, i behandlingen af händernas rörelse. För öfrigt må det vara nog att hänvisa till Ghiberti, Donatello, Luca della Robbia eller Lionardo för att belysa den toskanska konstens förhållande till dansen.

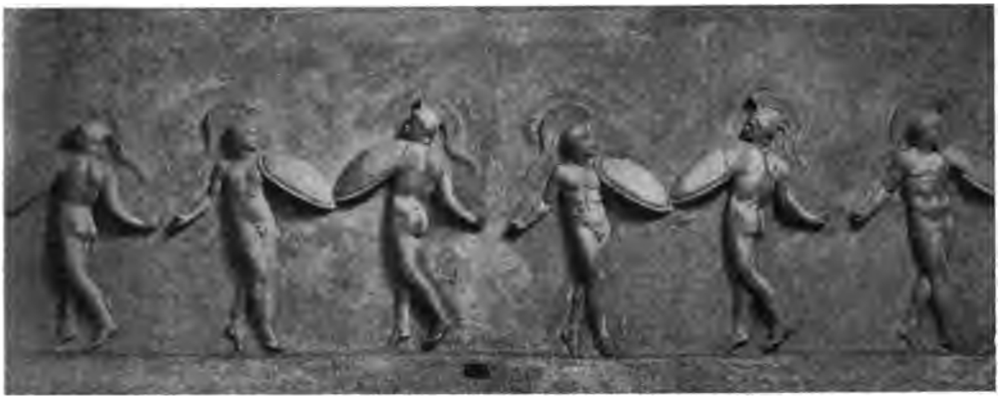

KORYBANTISK DANS. ANTIK RELIEF. *I Vatikanens skulpturmuseum i Rom.*

jubel och åskådades med oförställd beundran.

År 1681 uppträdde för första gången dansöser i baletten, och därmed voro de stora dansörernas glansdagar snart förbi; dansöserna grepo spiran, och den ha de sedan dess fört till den dag i dag är.

Med dem blef den moderna dansens egentliga innehåll — sinnlighet.

För det Frankrike, som samlades kring en Ludvig XIV, Ludvig XV eller Ludvig XVI ingick det så att säga i den estetiska uppfostran att gifva sinnligheten förfinade uttryck; där hade den adlats. Men under senare, råa tider, de väldiga politiska och sociala nydaningarnas tidsålder, brast det skimrande omhölje, som en högt utvecklad kultur förlänat den, det som i någon mån förandligat den försvann, och i danskonsten framträdde den så småningom som ohöljd lusta. Den korta klädningen, sedan den moderna balettens stadigvarande emblem,* infördes af den berömda Camargo — som Lancret's älskvärda pensel återgif-

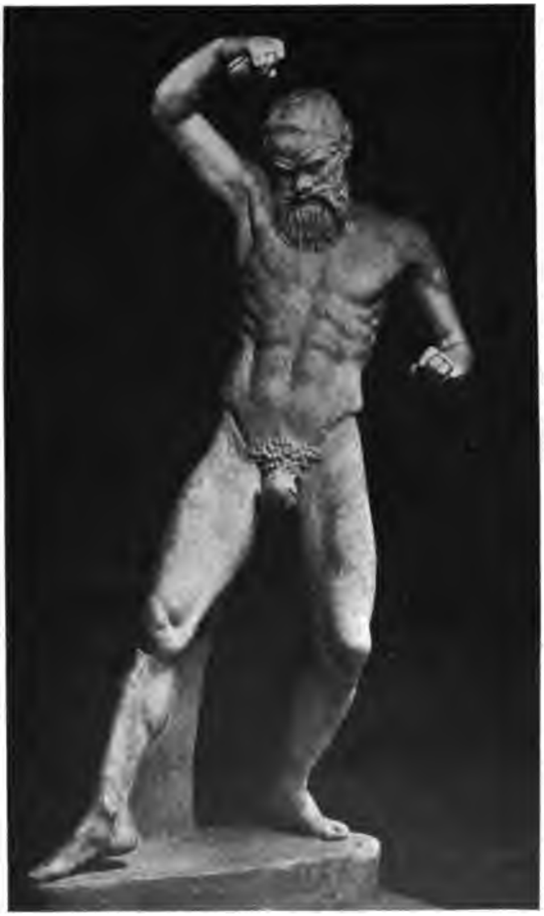

DANSANDE FAUN. ANTIK STATY. *I Lateranens skulpturmuseum i Rom.*

---

* Italien och Frankrike synas dela äran af denna uppfinning. Katarina af Medicis införde lifligare danser vid det franska hofvet, därvid kavaljererna måste göra höga hopp som yrkesdansörer och damerna buro korta dräkter, så att man kunde kontrollera att de togo de riktiga stegen.

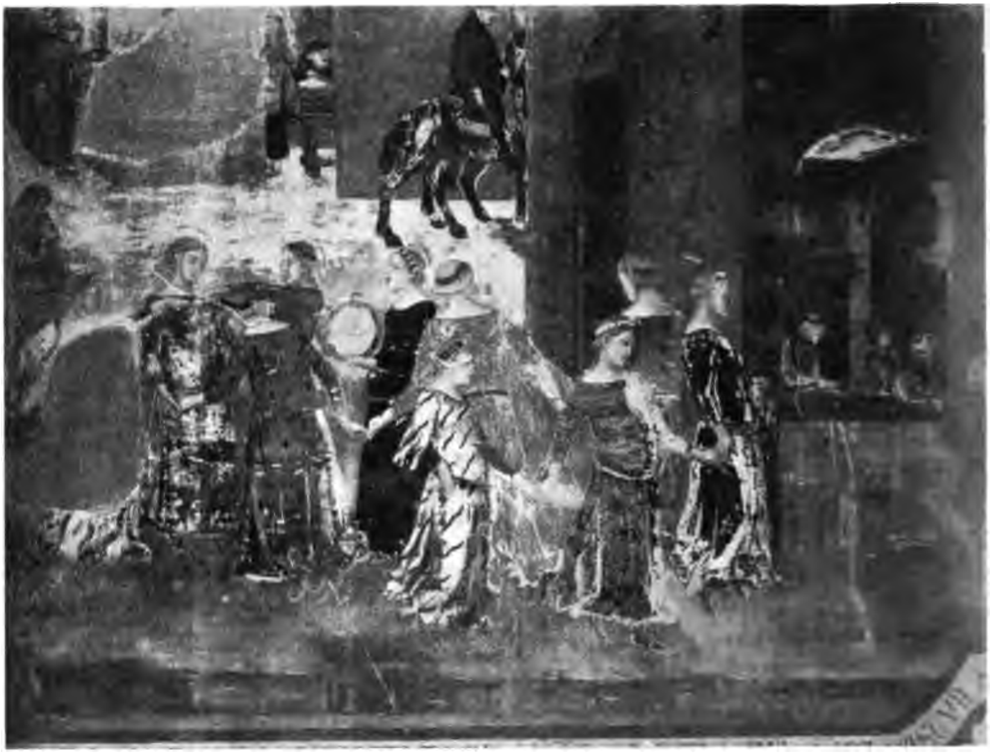

UNGA FLICKOR DANSANDE PÅ EN ÖPPEN PLATS I SIENA. FRESKOMÅLNING AF AMBROGIO LORENZETTI (I CYKELN DEN GODA STYRELSENS VÄLSIGNELSER). *I Palazzo pubblico i Siena.*

vit i tidens fantastiska dräkt —, och vid denna balettkostym hafva vi nu så vant oss, att vi knappt längre se, hur ful den i själfva verket är.

Min mening är emellertid ingalunda att här förneka, att en och annan dansös kan äga smak och finhet nog för att dansa vackert och diskret i en balett — hvad jag vill framhålla är endast, att baletten — den må sedan uppföras i hvilken form som helst — till sin grundkaraktär är exponering, ägnad att åstadkomma sinnesretning och väcka begär. Och liksom hvarje mänsklig konstverksamhet sträfvar att hänsynslöst, till de yttersta konsekvenserna fullfölja sina inneboende idéer, så har baletten också under de senaste årtiondena följdriktigt utvecklat sig till en cancan-stil, hvars konstlade ledvridningar knappast hafva något gemensamt med dansen tänkt som en kroppens vältalighet, utan blott ge uttryck åt en långt gående råhet. I denna sin senaste — och sista — gestalt förhåller sig baletten till hvad den var under sina första dagar, på 1700-talet, ungefär som *Degas* till *Watteau.*

En oundviklig följd af denna utveckling blef emellertid, att konstdans och sällskapsdans kommo att fullständigt skiljas; ty för herrar och damer ur sällskapskretsarna var det ju en ren omöjlighet att göra piruetter och dansa på tåspetsarna som yrkesdansöser. Konstdansen hade visserligen alltid intagit en annan ställning än sällskapsdansen, men under antik och renässans finna vi dock — så vidt man kan döma af afbildningar och beskrifningar — att grunddragen städse voro desamma för dem bägge — konst-

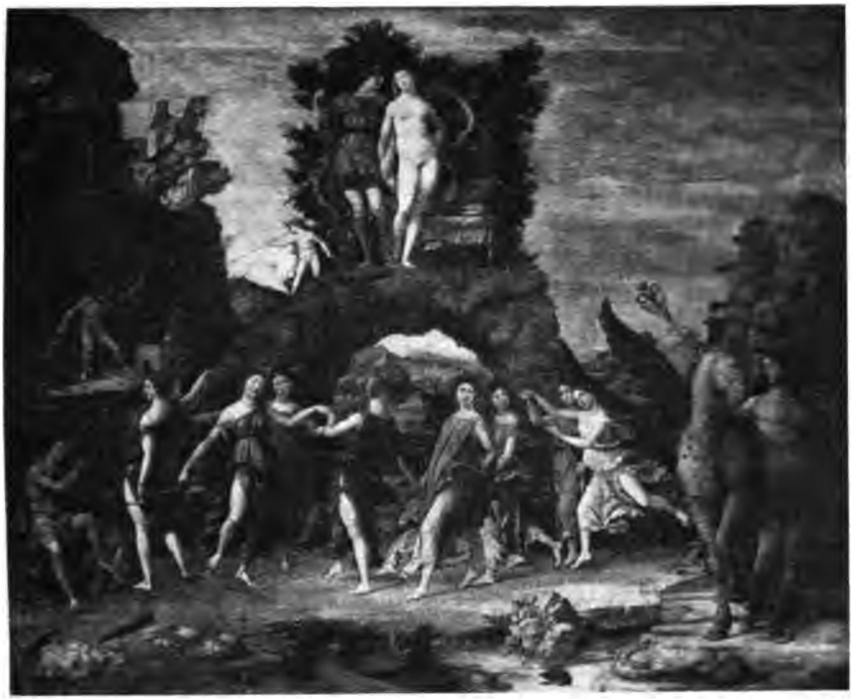

PARNASSEN. OLJEMÅLNING AF ANDREA MANTEGNA. *I Louvre i Paris.*

dansen ägde blott en högre uppdrifven teknik och mer invecklade och växlande former.

Detta naturliga samband mellan danskonstens bägge arter brast, och därmed utsinade den källa, hvarur sällskapsdansen hittills hämtat ny friskhet — danskonsten förlorade sitt inflytande på lifvet. —

Lifskraften i hvarje mänsklig konstverksamhet beror ytterst på att dess grunder inhämtas enligt en sund metod. Men i fråga om dans hafva danskonstnärerna alltid varit självskrifna lärare, och då de — som naturligt är — hämtat sina undervisningsprinciper från balettens lagkodex, ha de på sällskapsdansen öfverfört balettens föreställningar om värdighet och skönhet i gång, hållning och rörelser. Härigenom har sällskapsdansen kommit att utgå från oriktiga förutsättningar, och detta är — enligt min tanke — hufvudorsaken till denna dansarts fullständiga förfall. Numera består den ju knappast i något annat än ett meningslöst kringsnurrande. Och om det också en eller annan gång inträffar, att man i en balsal ser ett par dansande, som luftigt och liksom obundna af kroppslig tyngd sväfva fram, burna af ungdomsglädje — lycka — kärlek, så gör sig dock i allmänhet denna kroppsliga tyngd alltför märkbart gällande. Det torde ej ligga någon orättvisa i att påstå, att människorna aldrig under någon historiskt känd tid ägt så ringa förmåga att röra sig rytmiskt, aldrig haft så föga känsla för dansens plastik som i vår tid, i den mångbesjungna moderna kulturens tecken. Till och med konsten att gå skulle de åter behöfva lära sig.

Anmärkningsvärdt är det nära sambandet mellan denna dansens utveckling och den bildande konstens föreställningar om människokroppen och dess skönhet.

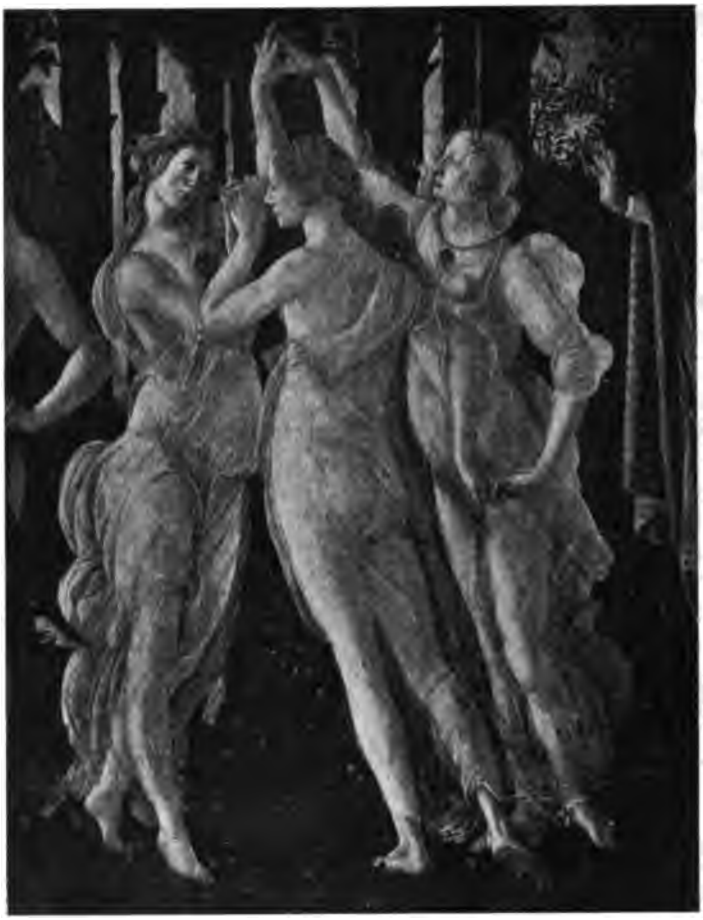

DE TRE GRATIERNA. GRUPP UR »VÅREN». OLJEMÅLNING AF SANDRO BOTTICELLI.
I Accademia i Florens.

Den typ af mänsklig skönhet, som skapades af *Watteau*, är den sista som verkat tillräckligt öfvertygande för att fullständigt ingå i kulturmänniskans medvetande och öppna hennes blick för de mångfaldiga arterna af denna mänskliga skönhet. Sedan dess har intet nytt skönhetsideal uppstått af verklig betydelse. Till och med *Böcklin* är stillös i sin framställning af människokroppen, och *Burne-Jones* kommer ej högre än till en angliserande form af det antika idealet. De moderna konstnärerna visa sålunda en betänklig oförmåga beträffande en af konstens viktigaste uppgifter — om också ej den viktigaste —, den nämligen att skapa en själfständig idealbild af människokroppen. Och detta förklaras däraf, att de ej äga de nödiga förutsättningarna härför, de sakna den ständiga anblicken af kroppar i harmonisk rörelse.

En sådan harmonisk rörelse bringar nämligen genom sina mångskiftande former föreställningarna om människokroppens skönhet in i en bestämd riktning och utgör deras gemensamma grund.

— Men hvar skall en modern konstnär kunna finna stoff till sitt skönhetsideal? — Träder han in i balsalen, ser han där unga herrar och damer ur de

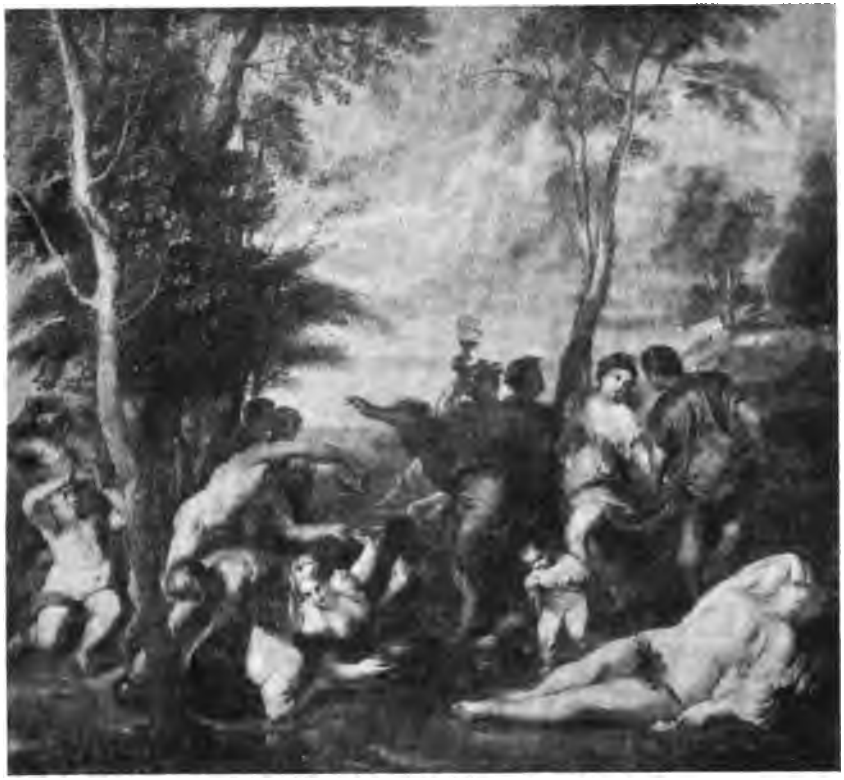

BACCHANAL. KOPIA AF P. P. RUBENS EFTER EN OLJEMÅLNING AF TIZIANO VECELLIO.
Originalet i muséet i Madrid. Kopian i Nationalmuseum.

högre samhällsklasserna mödosamt och i sitt anletes svett vefva omkring i inlärda danser, som de ej förmå gifva ringaste innehåll hvarken genom uttryck, behag eller liffullhet. *Herrarna* betrakta ju för det mesta dansen som en odräglig plikt — hur långt äro vi ej från den glade Molière's dagar, då det hette: il n'y a rien qui soit nécessaire aux hommes que la danse! —, och *damernas* skönhet, som i dansen först helt borde komma till sin rätt, först här utveckla sin

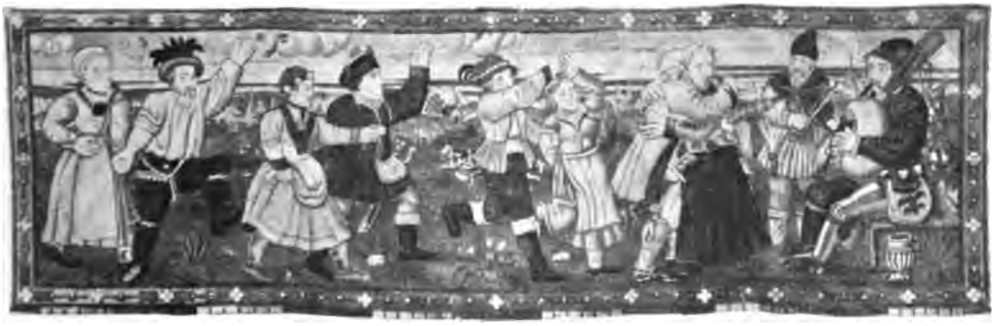

DANSANDE BÖNDER. TAPET FRÅN 1500-TALETS FÖRRA HÄLFT, SANNOLIKT VÄFD I SVERIGE.
Å Gripsholms slott.

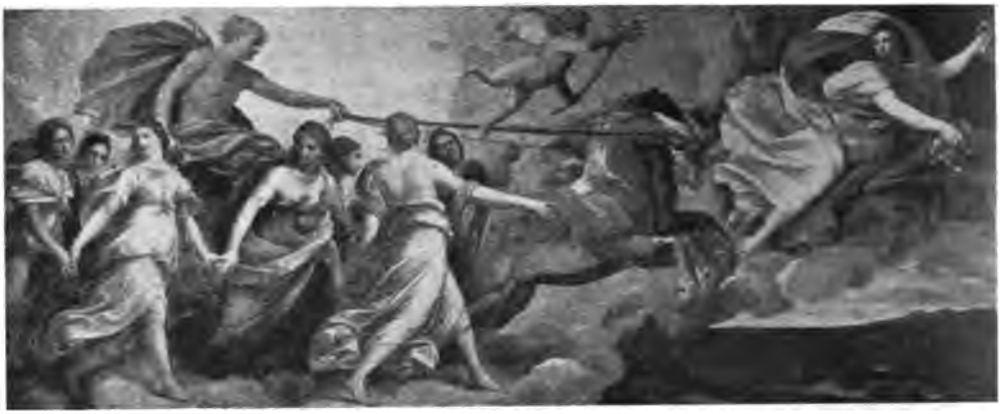

AURORA. OLJEMÅLNING AF GUIDO RENI. *Plafond i Palazzo Rospigliosi i Rom.*

fulla tjusning, döljer sitt fria linjespel under en naturvidrig dräkt.

I sitt hårda pansar liknar den dansande unga kvinnan vida mer en i rörelse satt snurra än en människa, som i sin kropps rytmik ger uttryck åt känslor af glädje och fest. — Vänder konstnären så åter till sin atelier, ser han där modellerna. Dessa olyckliga varelser hafva oftast redan från födelsen degenererade kroppar, som dessutom ej sällan visa spår af oregelbundet lefnadssätt, otillräcklig näring och olämplig beklädnad — för dem är rörelsernas skönhet och poesi

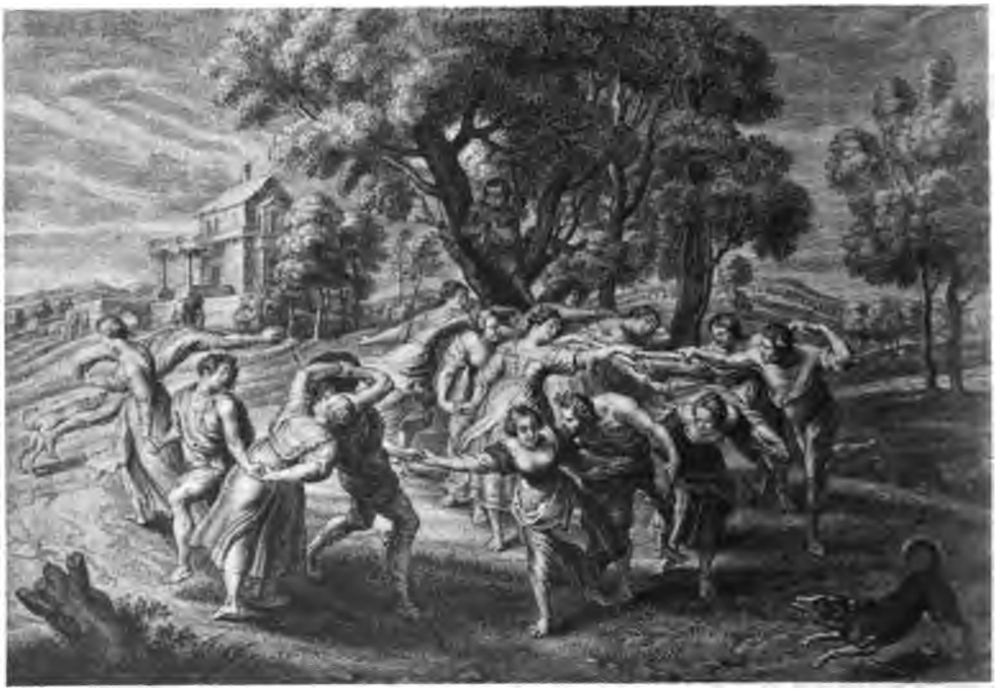

DANSANDE LANDTFOLK. KOPPARSTICK AF BOLSWERT EFTER EN OLJEMÅLNING AF P. P. RUBENS.
Oljemålningen i muséet i Madrid.

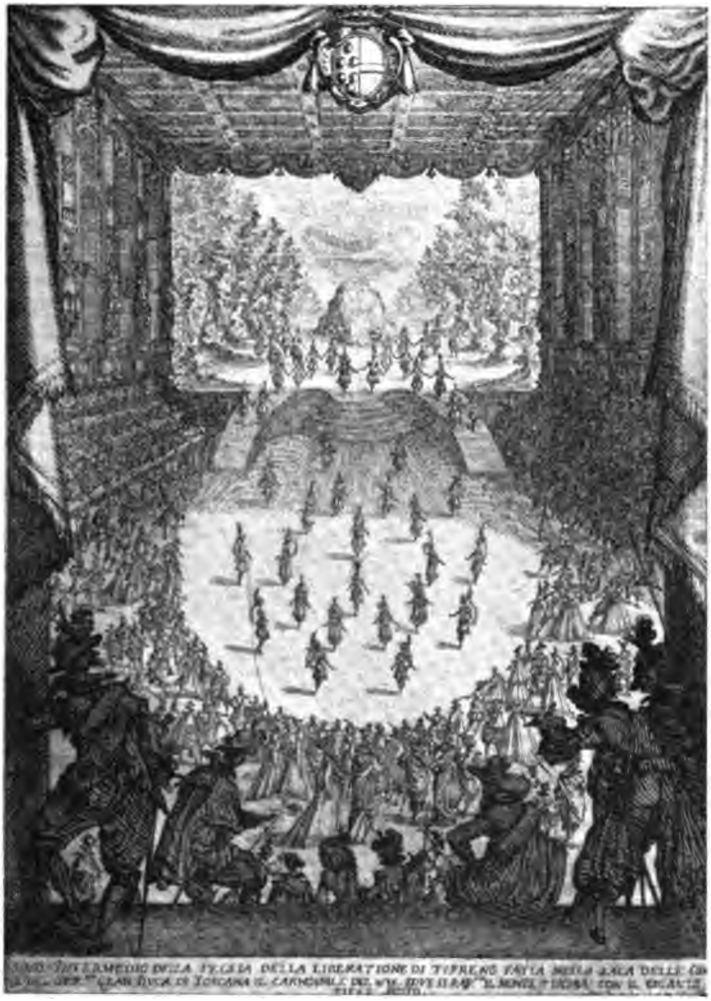

MELLANSPEL PÅ STORHERTIGLIGA TEATERN I FLORENS. KOPPARSTICK AF JACQUES CALLOT.

något fullkomligt okändt. Går konstnären så slutligen på teater eller brettl, finner han där endast förkonstling i dräkter, rörelser, mimik (ett äginetiskt leende).

Ur dessa källor är det som konstnären skall hämta sina skönhetsintryck; att de äro förgiftade har bittert hämnat sig.

Den moderna konsten har på ett i ögonen fallande sätt vändt ryggen åt allt hvad godt sällskap heter. Ateliermodellen dominerar inom konsten till dess fördärf, och balettens inflytande spåras blott alltför tydligt i det tillgjorda, omotiverade i rörelser och åtbörder, som stöter oss hos många konstnärers fria fantasiskapelser.

Falguière har slutligen tagit ut sista steget i denna riktning med sin »Danseuse», som återger den nutida dansösens missbildade kropp och innehållstomma, simpla rörelser. Det verket står som ett Mene tekel för alla kommande tider.

På denna punkt befinna vi oss. Och för första gången ha vi, som nu lefva,

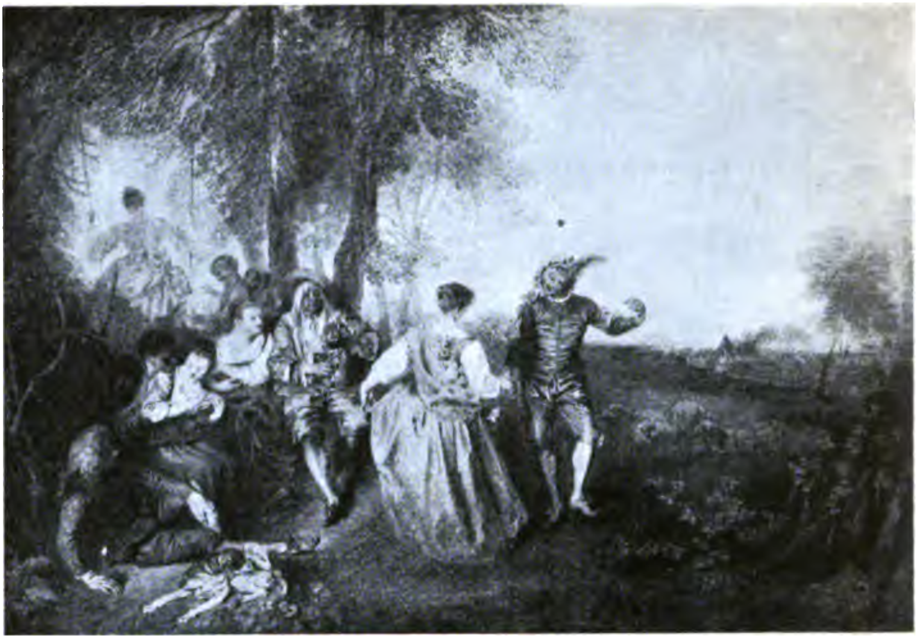

HERDARNAS DANS. OLJEMÅLNING AF ANTOINE WATTEAU. *I tyske kejsarens konstsamling.*

i miss *Isadora Duncans* dans åter fått skåda en välformad kvinnokropp i ädel rytmisk rörelse. För första gången hafva vi åter i kött och blod fått se detta liffulla muskelspel, detta väl afvägda förhållande mellan hvila och rörelse, dessa uttrycksfullt ädla ställningar, som vi hittills endast känt genom målningar och skulpturverk. Kroppens språk, som vi nödgats anse som en utdöd, en fossil konst, har åter påverkat oss som något lefvande, något nu existerande, och på den instinktlika förnimmelsen häraf berodde säkerligen innerst den tjusningskraft miss Duncan utöfvade på sina tusentals åskådare i München och Berlin. — Gripande är tanken på alla de kvinnor och unga flickor, som, sedan konventionellt mod och öfligt bruk i sitt tyranni förkrympt deras egna kroppar och beröfvat dessa så godt som all uttrycksförmåga, nu här i en medsysters dans börjat ana tillvaron af en ädlare, högre skönhet och kvinnlighet, till hvilken det är dem förmenadt att höja sig. Och då konstnärer såväl i München som Berlin jublande hälsade den amerikanska danserskan, så visade det, att deras skönhetskänsla — trots det moderna lifvet och den moderna konsten — alltjämt var frisk i sin rot.

Miss Duncan har blifvit mycket olika bedömd. Än sjunger man hänförda lofsånger till hennes ära, utan att göra sig reda för hvad i hennes dans är inlärdt och hvad personligt temperament och konstnärssjäl, än klandrar man henne groft och frånkänner henne all konstnärlig förmåga.

Klandret skulle väl dock endast kunna innebära, att miss Duncan ej behärskar den danskonst, som nu är den rådande, hvilket är att misskänna henne.

Men — tänka hvad man tänka vill om miss Duncans konst — säkert är att hon gett oss något *nytt*, eller något som åtminstone för oss är nytt. Utan att vilja yttra mig hvarken berömmande eller tadlande om hennes dans, skall jag i det följande söka fastslå, hvad som i densamma är nytt och hvilka följder den möjligen i en framtid kan få.

Miss Duncan har då först och främst brutit med den traditionella balettkostymen. Ingen kort kjol, inga trikåer, intet snörlif. Hon dansar med bara fötter, naken under den löst sittande dräkten, som alltefter framställningarnas art draperas som tunika eller mjukt inhöljer kroppen ända till fotknölarna. Huru betänkligt måste ej detta förefalla hvarje sedlighetsifrare, så mycket mer som allmänna meningen enstämmigt förklarar Miss Duncans danser kyska. Jämförda med våra balettdansösers prestationer förefalla de också rent af älskligt jungfruliga och oskuldsfulla. Ty ej ens den mest graciösa dansös kan få oss att glömma den vanliga balettkostymens onatur, smaklöshet och oanständighet, lika litet som man skulle kunna göra det genom att skarfva till en half meter tyg.

Den unga amerikanskans uppslag var djärft, men betydelsefullt. Hon har visat, att den dräkt, som för dansen är naturligast och mest lämplig, äfven är den som verkar mest oskuldsfull. — Och i en tid då det jämsides med lögnaktigt pryderi råder en slags omedveten skamlöshet, som låter societetens och hofvets damer genom en »pikant» förening af nakenhet och antydande fördöljande prisgifva sig till beskådande, har den amerikanska danserskan beredt en afgörande seger åt oskuld och natur. Ännu är väl ej den vanliga balettkostymen förkastad, men den är dock nu en gång för alla dömd.

För det andra har miss Duncan öppnat våra ögon för möjligheten af att utvidga dansens område — hvilket ju under nyare tid varit ytterligt begränsadt.

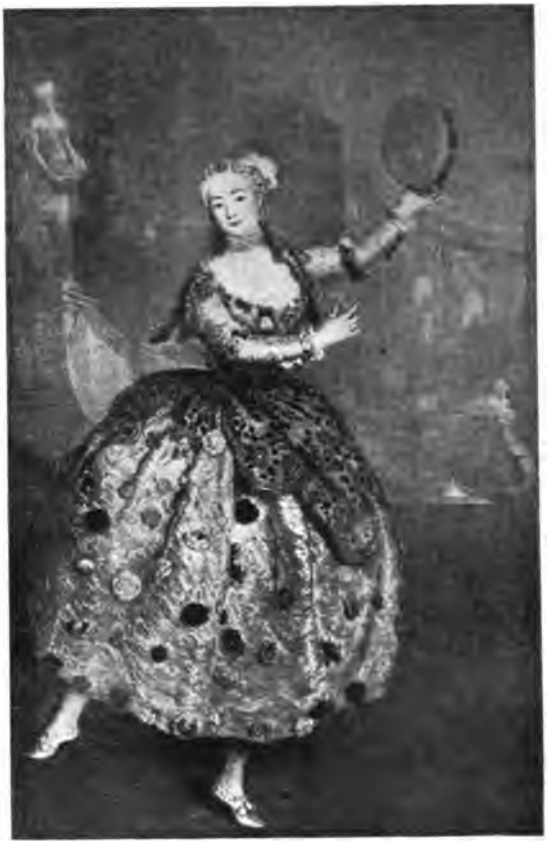

DANSÖSEN BARBARA CAMPANINI, KALLAD LA BARBARINI. OLJEMÅLNING AF ANTOINE PESNE.

De danser, som i forna tider utfördes till gudomens ära, återfinnas nu endast här och där som processioner, och i det offentliga lifvet spelar dansen ej längre någon roll. Vi äga inga seger- eller vapendanser, inga krigs- eller fredsdanser. Visserligen händer det någon gång, att man med stor möda och tvifvelaktig framgång inöfvar gymnastiska lekar eller en fackeldans — men för ministrar är det komprometterande.*

---

* Ett intressant exempel omtalas emellertid på att dansen ännu i våra tider ägt samband med det politiska lifvet. Den 1 september 1876 öppnades Guipuzcoas Juntas Generales i San Sebastiano med dans. Nitton deputerade och nitton damer ur de högsta samhällsklasserna dansade där på torget Escudantza eller hand-

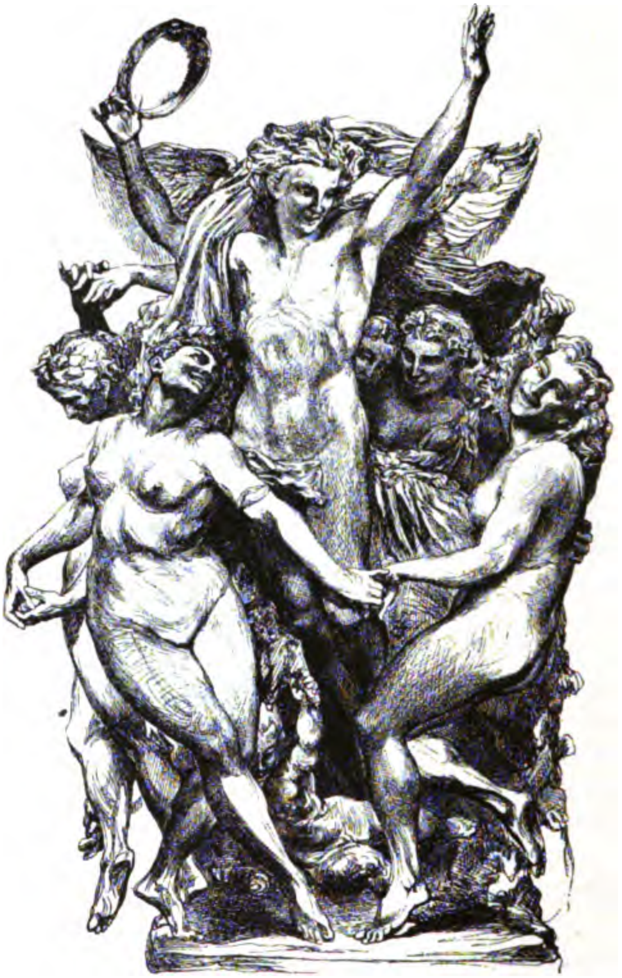

DANSEN. GRUPP AF JEAN-BAPTISTE CARPEAUX. *Å Stora operan i Paris.*

Kärleken blir därför den moderna dansens och balettens enda innehåll; ett visserligen härligt tema, användt för dansen sedan urminnes tider — men vår tid behandlar det ovärdigt fattigt.

Hur mycket ädlare framträdde det ej i miss Duncans danser! Den skygga kärleken skildrade hon och den hängifna, hur kärlek flyr undan — hur den lockar, grubblar, tviflar. — Och kärleken var ej heller uteslutande motivet i hennes danser. Hon visste äfven att tolka oskuldsfull glädje, mänadisk vildhet, helig andakt, ljuft drömmeri och svårmodigt allvar. Glädtiga vårdanser bjöd hon oss för soliga majdagar, öfvermodiga maskdanser för karnevalen och sommarvarma ringdanser för midsommaraftonen. Det är detta som kommer en att tro, att danserna åter kunna

---

dans, som genom sin originalitet och storstilade enkelhet lär vunnit allmänt bifall. De danser, som utföras af de vanliga kulturfolkens deputerade, äro däremot af helt annan art.

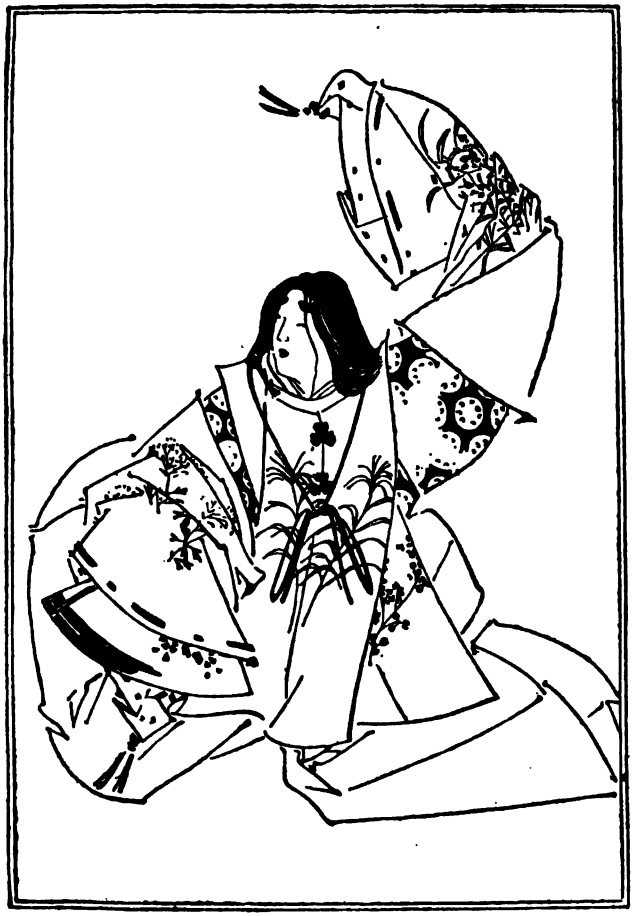

DANSERSKA. JAPANSKT TRÄSNITT.

blifva festernas krona, det högsta uttrycket för deras stämning, deras heliga handling — liksom den var det under de tider, då äkta kultur blomstrade.

Numera är det ju ett stort socialt, ja, till och med politiskt problem att motverka det karaktärslösa i våra festligheter, torftigheten i vårt sällskapslif och våra fosterländska festers tröstlösa tråkighet. — Kan då väl därtill finnas ett bättre medel än just detta! Det skulle säkerligen, om det användes klokt och med urskiljning, högst väsentligt bidraga att göra våra såväl offentliga som enskilda fester omväxlande och stämningsfulla.

Då miss Duncan så utvidgar danskonstens område, väcker hon därmed åter till lif kroppens vältalighet och drifver fram dess högsta förmåga af stumt spel. Denna kroppens talförmåga, som redan Lessing uppmärksammade, står numera ungefär på nollpunkten. Man har knappast längre någon känsla af att kroppens rörelse och åtbörder kunna bilda ett språk, som i finhet, rikedom och uttrycksfullhet står ordet nära och som är ämnadt att komplettera detsamma. Ju högre, ju mer komplicerad ett folks kultur är — desto bättre behöfver man detta andra språk för att rätt förstå hvarann.

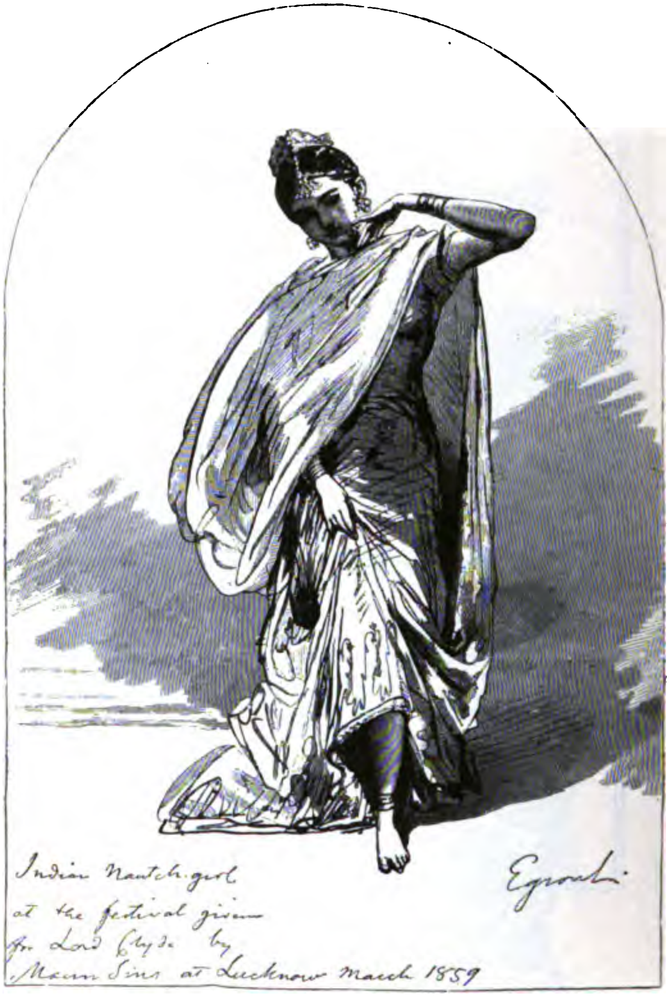

INDISK DANSERSKA. AKVARELL AF EGRON LUNDGREN. *Tillhör grefvinnan Anna Brahe.*

Som orkestern förhåller sig till sångstämman, så förhåller sig detta till det talade ordet; det förklarar detta, fördjupar och utvidgar dess betydelse; det låter underströmmen af tankar och känslor komma till synes och visar så den talandes personlighet mer utpräglad, klarare.

Ju äldre en kultur är, dess mer utbildadt är i allmänhet åtbördernas språk, men i vår tid är det språket så godt som bannlyst från de finare umgängeskretsarna. Hvilken armodets förnämhet! Hvad rikedomens förnämhet i åtbörder vill säga, se vi däremot hos Lionardo. Men så fanns det också hos hans folk en starkt utvecklad kroppens vältalighet, och denna förstod han att gifva det mest fulländade uttryck. — Vi sakna alla förebilder. — I dansen visar sig ju den kroppsliga vältaligheten sin högsta potens. — Men en jämförelse mellan våra berömdaste dansösers danser och en vanlig italienares ger oss tydligt bevis på de förras oförmåga att uttrycka något — alla

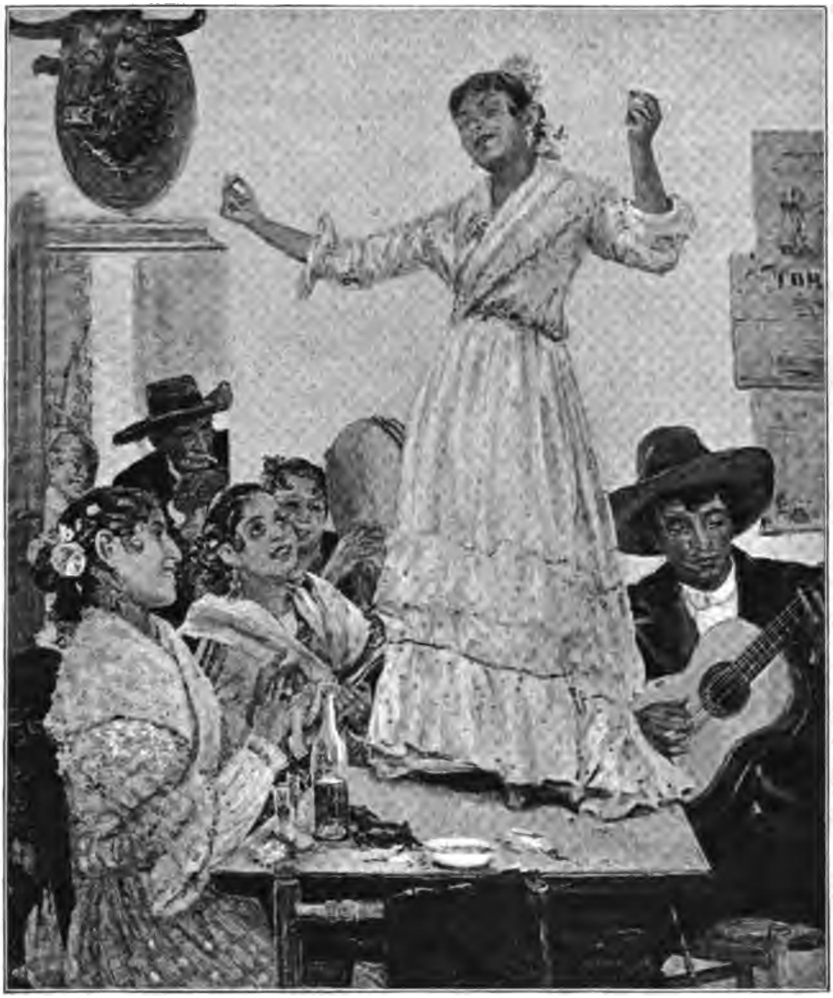

SPANSK DANS. OLJEMÅLNING AF ERNST JOSEPHSON. *I Fürstenbergska samlingen i Göteborgs museum.*

deras »pas» och piruetter, vridningar och vrängningar sakna mening och plastik.

Miss Duncan åter söker i alla sina rörelser och åtbörder gifva det plastiska uttrycket för en känsla.

Hon lyckas ofta öfverraskade väl, om hon ock stundom är något matt och konstlad. Och hur skulle det väl kunna vara annorlunda? Kroppens språk bildas lika så litet i ett slag som talets. Det måste först småningom formas, först långsamt växa fram. Men den väg, på hvilken miss Duncan slagit in, är säkerligen den rätta. Ty hon har — den fjärde och sista punkt hvari hon enligt min tanke ger oss något nytt och för framtiden fruktbringande — upptäckt en *metod*, genom hvilken vi kunna upphinna eller åtminstone närma oss det slutliga målet, som är att återuppväcka kroppens vältalighet. Metoden är hänvisande till forna tiders dans. Hennes danser grunda sig samtliga på ifrigt och ingående studium af de afbildningar af danser, som den bildande konsten lämnat oss, på

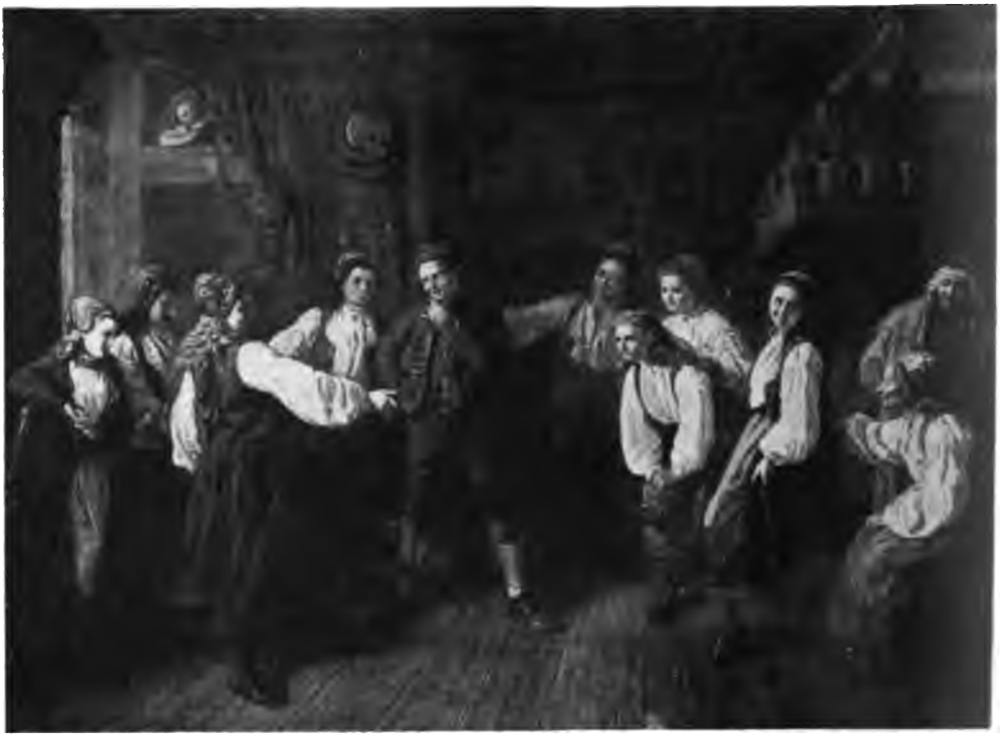

FRIAREDANS I DELSBO. OLJEMÅLNING AF J. W. WALLANDER.

studium af statyer och målningar från antik, renässans, rococo. I miss Duncans danser ser man de antika vasmålningarnas och Botticellis gestalter lefva upp med förvånande sanning. Och härigenom ha vi kommit att förstå, att dessa afbildningar äga mer än historisk betydelse för dansens konst. — Vi ha fått se, att de gamla danserna ännu äro *dansbara* och att de kunna användas vid praktiskt studium. I hvilken grad de äro användbara har miss Duncans danskonst också lärt oss.

Hennes dans är nämligen i hufvudsak hvad hon lärt af forna tider, och hennes eget omedvetna, personliga temperament, som tyckes röra sig inom tämligen trånga gränser, visar sig egentligen blott i danser med lugnt allvarlig eller oskyldigt glädtig prägel.

Miss Duncans konst är dock ej endast en ättling af det förflutna, den har äfven sin rot i nutiden. I Amerika har man redan länge uppmärksammat problemet om kroppens estetiska uppfostran. Mångenstädes hålles där, enligt hvad vänner berättat mig, *Callisthenics*, öfningar för vinnande af kraft i skönhet, en metodisk förbindelse af musik, mimik och gymnastik, med ringleken som särskildt ämne.

Öfningar af detta slag äga rum såväl vid högre flickskolor som i särskilda klubbar, och på flere håll har man för dessa öfningar inrättat Callisthenier, som stå i förbindelse med gymnastiklokalerna (Turnhalls). — Äfvenså har fransmannen *Delsartes* metod för utbildning och förädling af åtbördernas spel fått stor användning och vunnit många sympatier i Amerika.

Kännare påstå, att tydliga spår af

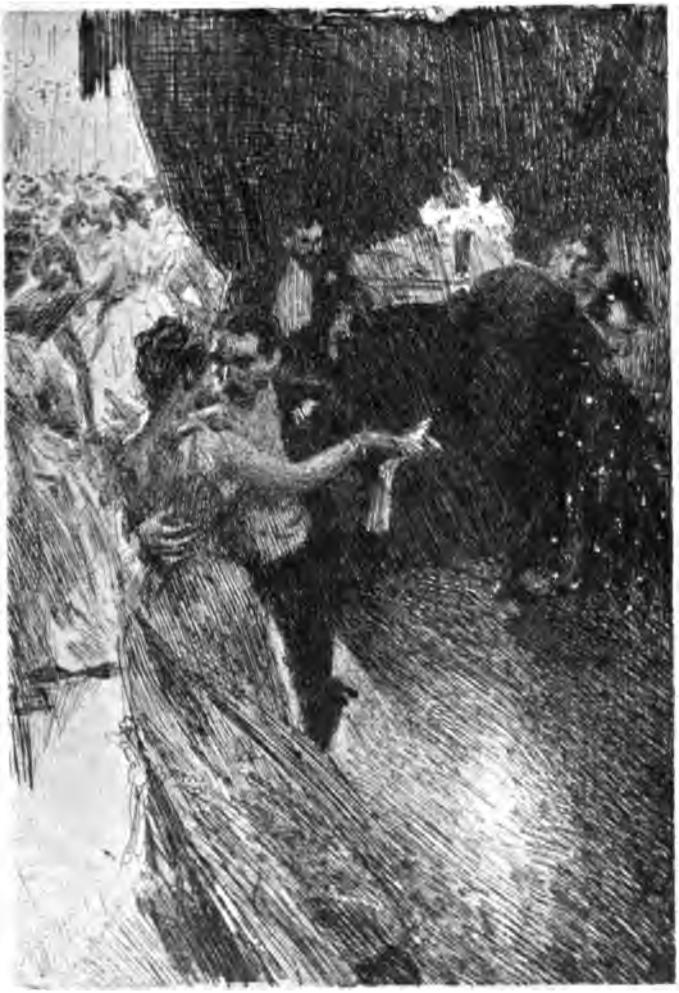

VALSEN. ETSNING AF A. ZORN.

dessa undervisningssystem visa sig i miss Duncans konst. För oss är detta säkerligen en fingervisning hur vi böra angripa frågan om kroppens estetiska uppfostran. Dock vore det ingalunda riktigt att kort och godt uppställa den unga amerikanskans dans som det ideal, till hvilket danskonsten bör sträfva att höja sig, icke ens om den vore fulländadt skön och mönstergiltig. En skön konst låter sig nämligen icke påtvingas, den måste först förberedas och erhålla en verklig grund. En af de viktigaste faktorerna härför är folkuppfostran.

Härvid — liksom vid lösningen af alla nya problem — är det på ungdomen vi fästa våra blickar. Med ungdomen måste början göras.

Mycket talas nu för tiden om ungdomens *estetiska uppfostran* — man vinnlägger sig om konstnärlighet i bilderböcker, barnkammarmöbler m. m. Och dessa sträfvanden hafva sitt berättigande, som jag visst ej ämnar förneka. Men för så vidt den estetiska uppfostran ej

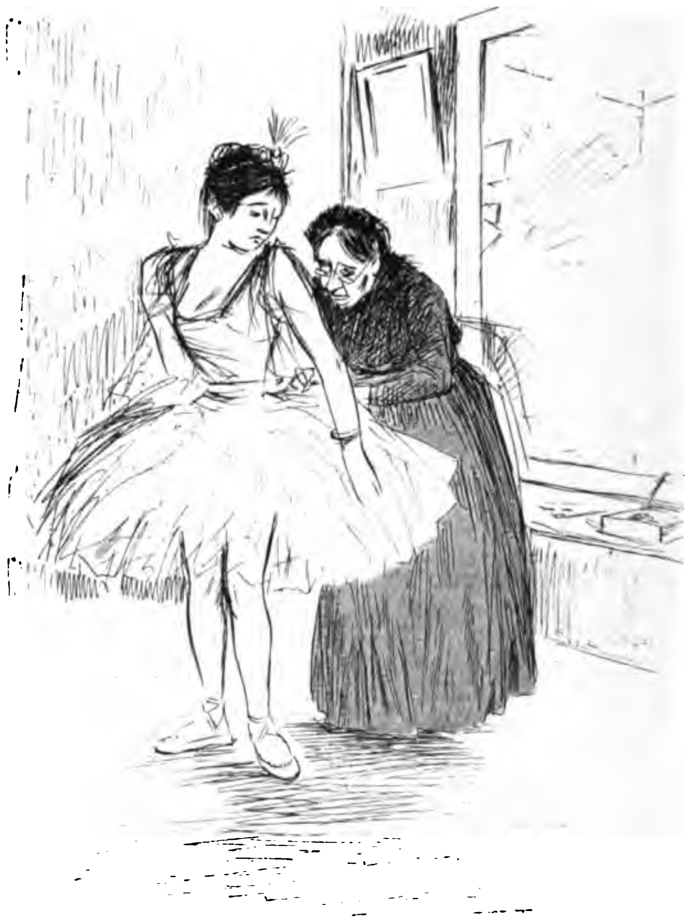

DANSÖSENS PÅKLÄDNING. TECKNING AF J.-L. FORAIN.

blott vill tjäna en ofruktbar esteticism, ej blott äga betydelse för den passivt njutande delen af människosläktet, måste den hos barnet söka utveckla det som är all konsts innersta väsen och kärna — lust och förmåga att själf skapa.

Estetisk uppfostran skulle sålunda komma att betyda väckande och utveckling af barnets estetiska aktivitet. Och aktiva krafter och lust att bruka dem äger hvarje barn i en förvånansvärdt hög grad af naturen; man måste verkligen betydligt hämma, missleda och undertrycka dem för att få dem så förkrympta som de nu vanligen äro. — Det material, som närmast erbjuder sig för barnets skaparkraft, är dess egen kropp. Barnet lär sig kroppens språk, innan det lär talets. Det nyttjar sin kropp för att åskådliggöra och förvärfvar snabbt en öfverraskande rikedom af ypperligt uttrycksfulla åtbörder och rörelser. Conrad Lange har nyligen fäst vår uppmärksamhet på denna barnets skådespelarförmåga, skulle man kunna säga, och påpekat dess betydelse för leken. Denna naturens fingervisning bör ej förbises af en estetisk uppfostran, som vill vara or-

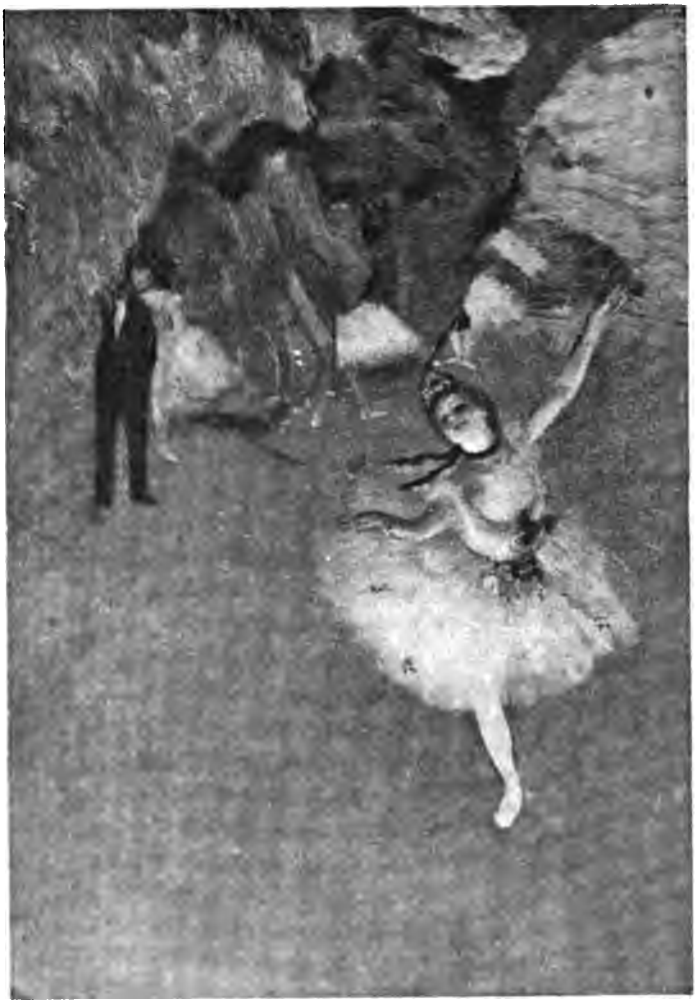

BALETTDANSÖS. OLJEMÅLNING AF EDGARD DEGAS.

ganisk och sund; just här bör den enligt mitt förmenande gripa in. Musik och dans, de sköna konster, som människosläktet utöfvat från sin barndom, böra ock vara de första i barnets uppfostran. Uppgiften blir att hos barnet utbilda kroppens naturliga förmåga af vältalighet, att fördjupa, leda och adla den.

Men för detta ändamål är intet medel bättre än musiken. Rytmen bringar hela kroppen i verksamhet, tvingar åtbörderna till pregnans och hindrar dem från att slå öfver. Den ordnar och ger form åt kroppens naturalistiska språk, och därigenom att den med sin tvingande makt samtidigt verkar på många, kommer denna form att blifva mångas gemensamma egendom.

Försök i denna riktning hafva redan gjorts men utan synnerlig framgång, hvilket säkerligen oftast berott på bristande klarhet i fråga om själfva målet. Jag ämnar ej här afgifva något allmängiltigt omdöme om vår gymnastik, men »af deras frukt skolen I känna dem».

DANSEN. STATY AF ALEXANDRE FALGUIÈRE.

Den estetiska uppfostran, om hvilken tyska mäns och kvinnors kroppar bära vittne, står mycket lågt, och gymnastiken visar sig sålunda maktlös. I självfva verket kan hvarken gymnastik uteslutande eller lek uteslutande (Kindergarten) föra till målet utan endast en undervisning, som till ämne har *dansen som bildande konst*, dansen som konstnärligt uttrycksmedel, *i förbindelse med musik*. Vid sidan häraf har gymnastiken, som åsyftar att stärka kroppens krafter, alltjämt sin självständiga betydelse. Den nu öfliga dansundervisningen med sitt turveydrop-ideal* är däremot förkastlig. Genom att plastiskt illustrera sånger och visor lär sig barnet rätt väl att använda sina mimiska uttrycksmedel. Genom rytmen uppfostras det till precision och behärskning i rörelser och åtbörder, till att i ring- och kontradans gå med behag och elegans och dessutom att där förstå sin roll som del af ett vackert, harmoniskt helt, något som man numer ej lyckas åstadkomma ens i de högsta kretsar, såsom hvarje polonäs och kadrilj nogsamt intygar.

Ett beaktansvärdt försök till undervisning efter dessa principer har redan gjorts. Kompositören *Jacques Dalcroze* från Genève har för nämnda ändamål skrifvit åtskilliga behagfulla, melodiösa barnsånger, och fröken *Nina Gorter* i Berlin har inöfvat flere af dem med en skara barn. Helt nyligen ha de vunna resultaten vid flere uppvisningar underställts offentligheten och ha visat sig tillfredställande. Berlinerbarnens otymplighet vid dylika tillfällen — en naturlig följd af den rådande undervisningsmetoden — visade sig här, efter åtskilliga veckors arbete, glädjande nog, betydligt mindre än vanligt. Barnens glada intresse var omisskännligt, och ringlekarna i synnerhet lyckades förträffligt. Önskligt vore, att en ordnad undervisning komme till stånd på basis af detta försök, och härvid borde man taga i öfver-

ISADORA DUNCAN.

---

* Jämför Dickens Bleak House.

ISADORA DUNCAN. *Statyett af Walther Schott.*

vägande, om det ej vore lämpligt, att den af miss Duncan använda dräkten — som man nog ej utan vidare kan förorda för scenen — infördes i modifierad form vid barnens öfningar. Någon invändning torde väl ej med fog kunna göras mot att gossar och flickor hvar för sig, och småbarn äfven vid gemensamma öfningar, dansade blott i lätta, löst sittande dräkter.

Utan tryckande kläder skulle de friare och ledigare röra sina kroppar och starkare känna glädjen att röra sig. Hvarje kroppens rörelse skulle komma till synes, så att alla måste göra sitt bästa, och ögat skulle snart fatta skönheten i musklers, lemmars och linjers liffulla spel. Så finge barnen en renare, oskyldigare, sedligare uppfattning af den mänskliga kroppen. — Då dessa gossar och flickor sedermera skola lära af bildhuggares och målares verk, finna de ej hos dem något främmande eller öfverraskande, de äga den naturliga förutsättningen för att förstå rörelser och åtbörder, ty de ha redan lärt känna många af dem som verkliga och lärt sig fröjdas öfver dem.

Och då flickorna växt upp till unga kvinnor, skola de veta att dansa skönare, uttrycksfullare danser än våra, och ynglingarna, som lärt att dansen är en ädel konst, skola måhända återupplifva männens utdöda danser. Men alla skola vörda och vårda sina kroppar som konstnärliga uttrycksmedel af ädlaste art, och det släkte, som fått denna renare, högre kroppsliga uppfostran — skall också skänka konsten ett nytt skönhetsideal.

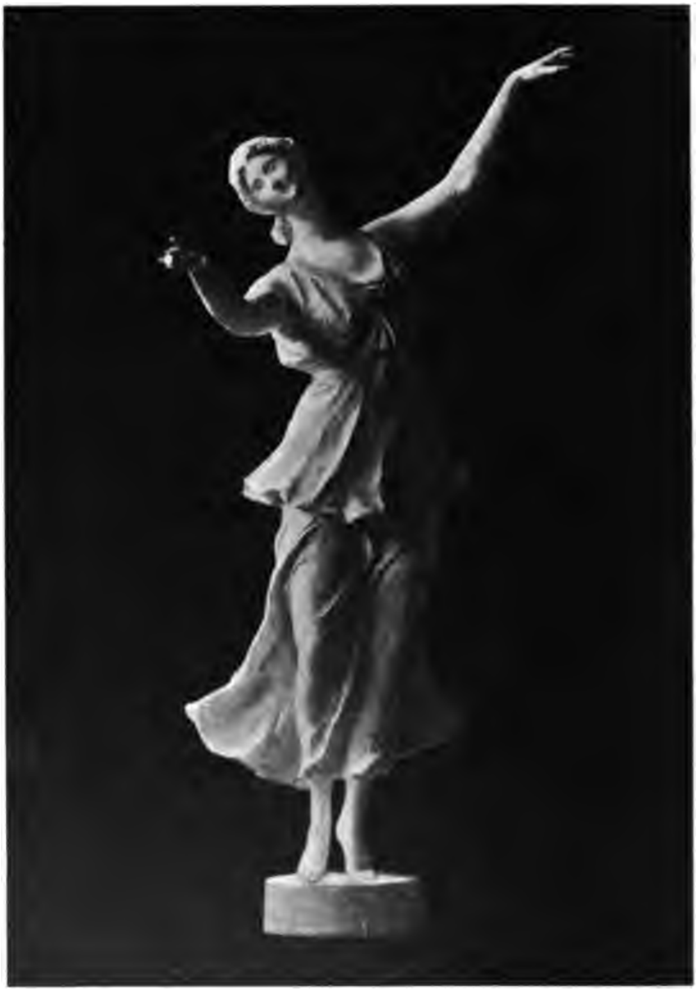

ISADORA DUNCAN. *Statyett af Walther Schott.*

För uppsatsens historiska del hafva hufvudsakligen användts *Czerwinskis* båda böcker: »Geschichte der Tanzkunst», samt »Die Tänze des 16 Jahrhunderts», vidare Storck »Der Tanz» och Becker »Der Tanz» (Författarens anm.).

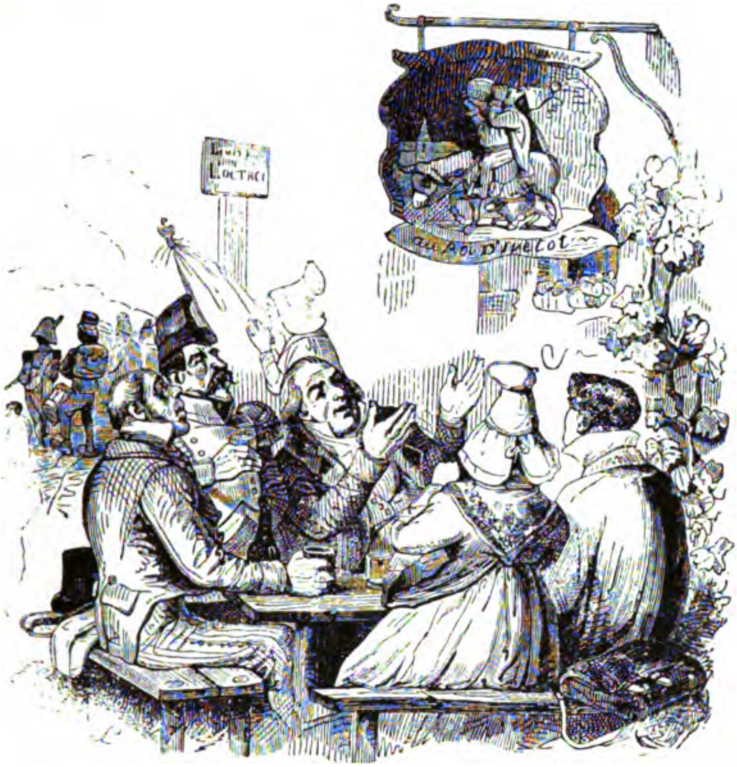

KUNGEN AF YVETOT.

EFTER BÉRANGER.

Det var uti Yvetot en kung,
en af de små förglömda.
Han, morgontrög och aftontung,
sof bra, den oberömda;
hans hustru lär — det har man rönt —
med stor nattmössa honom krönt
helt skönt.
Hoho! Hoho! Haha! Haha!
Så'n liten präktig kung de' va'!
Trala!

Uti sitt slott med långhalmstak
åt fyra mål han rundligt;
på åsna sen i sakta mak
red riket rundt han grundligt
och halp sig, godlynt och raljant
med mopsen sin som adjutant
galant.
Hoho! Hoho! Haha! Haha!
Så'n liten präktig kung de' va'!
Trala!

Vignetten af *Grandville*, ur Bérangers Oeuvres complètes (Bruxelles 1844).

Ej dyra vanor hade han,
blott lite torr i halsen.
Den kung bäst lyckliggöra kan,
som ger sig med i valsen;
vid disken för hvart vinfat nog
med tull han fick — fullt stop han slog
och tog.
Hoho! Hoho! Haha! Haha!
Så'n liten präktig kung de' va'!
Trala!

Väl sedd hos landets mör han var,
det föll sig helt naturligt
att han blef kallad lille-far —
och det ej blott figurligt.
Allt hvad han per kvartal beslöt
var skyttelag, där bom man sköt
och njöt.
Hoho! Hoho! Haha! Haha!
Så'n liten präktig kung de' va'!
Trala!

Han vidgade ej riket ut:
slik granne jämt behagar.
Hvem såg väl sådan kung förut,
som blott skref glädjelagar?
Det var först när han lagts på bår,
som folket grät se'n många år
en tår.
Hoho! Hoho! Haha! Haha!
Så'n liten präktig kung de' va'!
Trala!

Än finns ett konterfej det kvar
utaf det furstemönstret:
som skylt en ökänd bondkrog har
hans bild uppöfver fönstret.
Hvar marknadsdag en klunga plär
stå nedanför och surra där
så här:
Hoho! Hoho! Haha! Haha!
Så'n liten präktig kung de' va'!
Trala!

A. T. GELLERSTEDT.

URSKULDAREN.

BERÄTTELSE

Af HENNING VON MELSTED.

»Det är en svaghet att icke motstå de onda, men hvilken galenskap att vilja skada dem!« *Montaigne.*

EN gammal man vandrade framåt en väg. Han hade gått hela dagen utan att möta någon människa. Då började han tala onda ord till träden och stenarna, förebrående dem det kval, som den dagslånga ensamheten tillfogat honom.

— Hvarför stån I så många i hop och gören vägen mellan människornas boningar lång? Och stenar som ligga obrutna och snår som binda, när skolen I forma eder till människornas gagn? Ödemarker skilja människoboningar, alltid ödemarker!

I detsamma for aftonvinden genom skogen, solen lyfte upp sina strålar öfver molnen för att lämna vinden rum och sjönk själf bortom bergen. Men i skymningen vakna träden och börja se. Under dagen hållas de i en ljus dvala, så att de endast skymta sina egna gröna höljen liksom en skinande luft omkring sig, men när kvällen kommer, falla förlätarna bort, och de börja se.

Nu sågo de den gamle mannen gå vägen fram med vredgade steg, och de darrade och sade sinsemellan:

— Bland oss ha längesedan de vilda djuren, som blickade styggt mot himlen och styggt mot jorden och voro en skräck för sig själfva och hvarandra, dött bort. När skola vi bli så många, att ödemarkerna, som nu fyllas af de vildaste af alla djur, trängas ut och vi öfverskygga hela jorden? När skola vi besegra de onda människorna, som hata oss och hindra skogen att vinna världen och göra den till sitt rike?

Men den gamle mannen hörde icke trädens ord. Han hörde blott, att skogen brusade, att det sprang som en rasslande skara af krigsmän genom de taggiga grantopparna, och ur de väldiga tallarnes kronor, som vaggade af och an, såg han stirra mot sig dystert hotande ögon.

Så litet förstod han skogen, att han tog dess sorg för vrede, och han påskyndade sina steg än mer.

Efter vid pass en timme glesnade träden mot en stor slätt, som låg mörk långt mot fjärran. Men när han vikit om en vägkrök, såg han hafvet, och vid stranden låg en brinnande by. Luften förde då och då till honom jämmerrop och skräckfull kvidan, och då han kom närmare, hörde han genom eldslågornas dån de mörka våldsrösterna af män, som stego i båtar, släpande med sig sina offer. Och de rodde ut till ett fartyg, som väntade dem med korta slag utanför viken.

Då stannade den gamle under sista trädet vid slättens bryn och prisade skogen, som gjort vägen mellan människornas boningar så lång, att han icke kommit in i byn förr.

Med försiktiga steg närmade han sig därpå de brinnande husen, tills han kände hur hettan skrumpnade skinnet och kom skägget att knollra sig. Bland ruinerna varsnade han flera människolik, somliga badande i blodpölar, som speglade de giriga lågorna, andra förkolnade af elden och svarta. Och han suckade tungt.

Länge satt han vid stranden, stjärnorna tändes öfver honom, hafvet prasslade sakta bland de hvita stenarna, lågorna i byn sjönko liksom trötta af att förgöra, och gubbens panna sänktes djupare mot bröstet.

Han spratt till och vaknade vid att något rörde sig i hans närhet. Det var ett barn. En gosse på tolf eller tretton år stod invid vattnet och lyfte armarna mot himlen och skakade de små händerna knutna mot stjärnorna och sade:

— Min mor ha de dödat, min far ha de släpat bort i fångenskap, mina syskons blod har jag sett förrinna i sanden. Gud är icke god, som kan tillåta, att detta sker, att så mycket ondt sker!

Barnets stämma kväfdes, men icke af tårar. Med stora, brännheta, torra ögon såg gossen mot stjärnorna, liksom den törstande i öknen stirrar mot de glödande sandkornen, som drifvits upp af vinden och som fylla luften.

Men när den gamle hörde barnets hatfulla och förtviflade ord, vaknade fromheten hos honom, och han tänkte tala bestraffande och i helig vrede, men så mindes han, att tårlösa ögon icke gärna låta sig skrämmas till tårar och att hårda sinnen icke kufvas genom hårdhet. Då gjorde han sin röst blid och kallade på gossen. Han tänkte på den Gud, som vi skapat oss i vår fantasi efter vårt högsta mänskliga beläte och som har en så ofantligt stor kärlek, att den öfvergår allt förstånd, och han sade:

— Barn, var icke hätsk och icke ond, som de som öfvat ondt mot dig, ty kanske ha dessa våldsmän, som du förbannar, själfva en gång träffats af ondt, och kanske äro de olyckliga, förtviflade varelser liksom du! Var mild, och låt icke det onda tillväxa i världen! Väl är du ännu för svag för en så stor börda som mildheten är, men om du tar den uppå dig, skall den slutligen komma att bära dig och lyfta dig högre än andra människor.

— Främmande man, svarade barnet, jag förstår dig icke. Min far är i träldom, min mor ligger död under vårt hems spillror, mina syskons blod förrinner i sanden. Du säger, att jag icke får vredgas. Hvem är du? Jag förstår dig icke!

Den gamle mannen satt länge tyst.

— Hvem jag är, mumlade han och skakade på det åldriga hufvudet, så att de grånade lockarna föllo fram och dolde hans ögon. Just den frågan klingade till honom som minnet från hans ungdom, då han sport häftigt och trotsigt om många ting. Men med åren hade frågorna tystnat, om därför att han mistat hoppet om ett svar eller att han kände, att han nalkades svaret, det visste han icke själf.

Han hade under sitt lifs långa vandring öfvat godt i världen utan att tänka mycket däröfver, och han hade fått namn om sig att vara en vis och from man, hvilkens ord voro värda att förvaras i människornas väldiga ordskattkammare, i böckerna!

Men han hade icke på länge frågat sig hvem han var, och då han nu eftertänkte hvad han skulle svara barnet, så att det skulle förstå, hvad han själf aldrig förstått, rann honom en saga om skapelsen i sinnet, och han började berätta.

— I de allra första tiderna, innan ännu världen var skapad, fanns endast Gud till och vid sidan af Honom urämnet, det stora kaos! Och Gud vaktade kaos, såsom en trädgårdsmästare ett frö, hvilket måste hindras från att gro. Ty i kaos låg en gåta förborgad, hvars tydning Gud själf ej ännu genomskådat. I sin aning såg Han, att den var sammansatt af en oändlig mångfald af gåtor, och sväfvande och osäkert, aldrig såsom han ville det, klart och bestämdt, följde han deras lösning ut i det fjärran oändliga. Och allt vissare blef det för Honom, att kaos måste vaktas som ett sofvande vilddjur och hindras från att växa och vakna och dana världen. Men en gång, då Gud var försjunken i grubbel som alltid, omedveten om att Kaos, det dunkla, jäsande urämnet, växte och grodde just såsom grubbel i Hans hjärna — fann Han en tanke, som syntes Honom den skönaste af alla gåtor, och till den grad intogs Han af denna tanke, att Han glömde allt annat. Kaos lämnadt åt sig självt reste sig då fruktansvärdt och väldigt, splittrades af sin egen kraft och blef solar och planeter, fyllande rymden.

Och så blef världen till af våda!

När Vår Herre såg hvad som hade händt och att detta, som Han så länge sökt förhindra, inträffat, fylldes Han af en bäfvan, en sorg, i jämförelse hvarmed människans är ett intet, ty Han såg i detsamma alltings lösning. Han såg, hur ondskan skulle föda smärtan och smärtan föda hatet och först långt långt ut i tiderna hatet föda mildheten. Och Han led med det skapade, med människorna och med djuren och växterna och träden, med stenarna, som måste kvida öfver sin fångenskap och med hafvet, som måste slå i gagnlösa vågor, och med världarna, som aldrig skulle stanna...

Men Skaparen förebrådde sig ej länge, ty tanken som Han tänkt och som bar skulden till allt, var så skön, att ingen olycka och intet lidande skulle kunnat hindra Honom att öfverlämna sig åt den.

Och vet du, hvilken den tanken var?

— Nej! svarade gossen, och hans ögon brunno icke längre så hatfullt heta.

— Det var tanken på barnet, sade den gamle. Människobarnet, som har ett så stort hjärta, att det förlåter och lider med det som lider! Och dess ögon äro det skönaste och mildaste som finnes, så att Vår Herre, när han i drömmen mötte godheten i ett barns blick, glömde allt annat och icke gitte hindra att världen blef till.

Länge såg gossen mot den gamles panna, och sakta blefvo ögonen ljufva som blommor, och munnen miste sitt hårda drag och begynte skälfva. Och en stor, oändlig mildhet drog som en sky öfver hans ansikte. Stjärnorna strålade upp, skogen kom närmare, och ett underbart ljus strömmade från gossens bleka drag öfver mot den gamles fårade och tärda anlete.

Tyst frågade gossen ånyo:

— Hvem är du?

En djup suck steg ur den främmande vandrarens bröst, och han svarade sorgset och så sakta som om han fruktat att höras af någon annan än barnet:

— Jag har sökt i mitt lif att göra det onda godt, det är allt, och jag kallar mig Guds urskuldare.

Sakta drog natten bort, stjärnorna blektes, dagens ljus kom fram bakom östra horisonten, och i den förödda byn lade sig lågorna till ro vid sidan af brustna, svarta bjälkar och förkolnade ben.

Den gamle mannen reste sig från stenen, där han suttit, och tillsammans med barnet begynte han begrafva de döda.

* * *

HO ÄR DEN SOM KAN FÖRKLARA?

AF HJALMAR EDGREN.

I djupen, som af strålar skälfva,
i eterrymdens ökenland,
sig tusen stjärnehärar hvälfva,
likt hvirfvelmoln af gyllne sand:
för dig en bit evolution,
för mig en hörsam tjänarskara
omkring den Onämnbares tron.
Men ho är den som kan förklara?

Ur författarens till julen utkommande efterlämnade dikter.

Hör dessa toner, himmelskt rika,
vid hvilka allt får lif och ljus
och sorger smälta hän och vika,
som Sauls vid Davidsharpans brus.
Du kallar det en harmoni
af sammangjutna vågsvall bara,
jag hör en Högres röst däri.
Men ho är den som kan förklara?

Högtidlig genom tiden skrider
en djupt beslöjad skuggestalt,
ur lifvets hand den facklan vrider
och grusar välden öfverallt.
»Förintaren», du nämner den,
»Förmedlaren», jag ville svara,
»emellan lif och lif igen».
Men ho är den som kan förklara?

Odödlighetens källsprång brusa
i tidens växlingsfulla ström,
där lifvets lätta bubblor frusa,
att åter slockna som en dröm;
och dunkla frågor evigt bo
i strömmens djup, de underbara.
Vi kunna tvifla eller tro,
men ho är den som kan förklara?

Ej stoftets barn. Men den som brinner
af hänförd sällhet, när han ser
hur ädel skönhet evigt spinner
sitt guld ur skyn i stoftet ner,
hur öfver tidens larm och brus
sig gyllne löften uppenbara,
han skådar i förklaradt ljus
hvad ingen mäktar att förklara.

Fot. Ernst Nordlind.

Das Leben ist eine Gelegenheit zur Grösse, der Tod ist ein Zwang dazu.

Rainer Maria Rilke

Borgeby gård, im August 1904.

EN ÖSTERRIKISK DIKTARE.

AF ELLEN KEY.

Med 1 bild.

(Fortsättning och slut.)

»De, som intet folk äga, äro de verkliga kungarna: konstnärerna, som ur alla folk dana sig sitt folk . . .» Dessa ord uttalas af Harald, den unge adelsmannen i novellen »Die Letzten», som slösat sina krafter under försöket att leda och lyfta massan, att lefva två lif, ett närdt af det förgångna med all dess förfinade skönhetslängtan, ett i framtiden. Han ger den sociala rörelsen en hjälp, som är »mogenskön och lätt», såsom den förnäma människans är det. Men därunder öfveranstränger han sig, sjuknar och dör med känslan att hans sträfvan lämnat hans konstnärssjäl — hans längtan efter den sällsynta stunden, det festliga ögonblicket, efter rika färger och fina fröjder — utan näring. Det är samma själ ur hvilken sprungit strofer som dessa:*

Die Fahnen flatterten wie Freuden
Und alle hatten königlich
In ihren Gesten ein Vergeuden.

Så kungligt hade »den siste» slösat sitt lif på en uppgift, där en sålunda utrustad ännu är en för tidig. Icke mot uppgiften riktar diktaren sig här. Han har med denna novell endast fastställt gränsen för sina egna krafter. Han vet att han måste vara en af dem, som ej omedelbart kunna ge sitt lif åt människorna utan af sin dämon nödgas att tjäna dem på afstånd.

I en annan liten skiss* — »Im Gespräch» — är det, som i nyss omtalade drama, två själar hvilka sammansmälta under ett samkväm mellan vänner, vänner som samtala i ett gammalt venezianskt palatsrum »med drömmande taflor i djupa färgtoner och lugna ramar, med stora förvånade blommor, som hela dagen ligga och sjunga dofter i djupa, svala bronsskålar, och en jättespisel, ur hvilken elden allt emellanåt sträckte sig för att räkna människorna, men i skymningen ständigt tog miste».

Det är konstens väsen som är samtalsämnet. »Konst är barndom. Konst är att icke veta att världen redan är skapad och att därför skapa en. Utan att man talar om det, ovillkorligt. Att aldrig bli färdig, aldrig komma till sjunde dagen, aldrig se att allt är ganska godt! Otillfredsställelse är ungdom. Gud var gammal från början. Annars hade han aldrig upphört på sjätte dagen. Icke på den tusende. Och icke i dag. Detta är hvad jag har emot honom. Att han kunde uttömma sig. Att han fann sin bok färdig med människan och nu lagt bort pennan i väntan på hur många upplagor det kommer att bli. Att han så alls ingen konstnär var, det är detta som är så sorgligt . . .»

»All konst har betydelse för den som skapar den första gången och för den som skapar den andra gången: konstnären själf och den verkligt seende . . . den, som kan nyskapa verket genom sin egen kraft . . . Musik och dikt och bildverk bli sålunda olika andra ting. De *äro* icke en gång för alla. De varda hvarje gång på nytt. Sålunda ge de oss de oändliga fröjderna. Däraf kommer deras makt; därigenom bli de outtömliga skatter. Sålunda uppnår konstnären Gud, men når ej förbi honom, ej utöfver honom. Men därför att ej ens konsten når högre, måste vi nu börja där Gud upphörde. Där han blef trött, där måste vi göra vår insats: i lifvet, hos människorna.»

Rilke menar här kanske, hvad jag tidigare uttalat: att om en gång hela lifvet blefve skönt, vi måhända ej längre behöfde konsten.* Säger icke Rilke själf: Was der Künstler nicht leben kann, kommt in der Ermattung von seinen Lippen!

Det nyss anförda leder vidare i två riktningar: till Rilkes känsla för Gud och till hans känsla för konsten. Vi skola först stanna något vid den senare för att sedan nå fram till den förra.

* * *

Rilke har sagt om Walter Paters bok öfver renässansen, att vägen in till en annan själ är stängd för lärdomen, om den icke tillika är en fördjupad kärlek, som gör klarseende och rättvis, och att genom denna ljusbringande känsla Pater kunnat visa oss de stora konstnärernas själar fria från alla tillfällighetens slöjor. Med samma ljusbringande kärlek omstrålar Rilke själf den konst, han vill lära andra älska och förstå.

Våren 1903 framträdde han med två monografier öfver konst. Den ena var den som band LXIV af Knackfuss' Künstler-Monographien utkomna »Worpswede», där han dels skildrar naturen, som danat målarskolan, och dels målarskolan, som uttalat denna naturens hemlighet och härlighet. Efter en inledning — där Rilke visar huru skildringen af landskapet gått jämsides med människans nya ställning till naturen, och huru konsten förfinat sina uttrycksmedel samtidigt med själslifvets utveckling — framhåller han att nutidsmänniskans nya oändlighetskänsla medfört behofvet af slätt och himmel, ja, att de ödsliga vidder, våra fäder foro förbi som »ledsamma och fula», blifvit de mest gifvande för den nya tidens människa. Så skildrar han Worpswedes egendomliga myrlandskap i Bremens närhet — man kommer dit på bibanan från Bremen till Lilienthal — landskapet, »som varit haf och aldrig kan glömma att det varit det»; »ett landskap under en himmel af obeskriflig storhet och föränderlighet», som ger stundligt växande belysningar; en himmel, »med hvilken alla ting synas sysselsätta sig, och som själf tankfull stöder sig mot alla ting»; där vinden vrider de väldiga träden i egenartade former, och där landskapet synes så innerligt mättadt af purpur och guld och silfver, att det förefaller »som om en färgrik tidsålder blifvit söndersmulad och sedan blandad i den jord, som äger hela detta färgspel». Så förtäljer Rilke på sitt stilla sätt om de stilla människorna — folket som konstnärerna — hvilka där bygga och bo. Han dömer icke och jämför icke, ty han vet »att alla jämförelser äro billiga och falska». Han följer J. P. Jacobsens ord: »att icke visa rättfärdighet, ty äfven den bäste af oss står sig illa inför rättfärdigheten, utan att tänka på en hvar af dessa konstnärer sådan han var i den stund, då han älskade honom mest». Det gemensamma draget hos de fem sinsemellan ganska skilda konstnärerna — Mackensen, Modersohn, Hans am Ende, Overbeck och Vogeler, ty den äfven till Worpswedarna räknade Karl Vinnen bor fyra mil längre bort i en väsentligt olika natur — är att de fortsätta den landskapsskildring, som började med Constable, fortgick med Barbizonskolan, gick än vidare i vissa Böcklinlandskap — som t. ex. Vårdagen — och i Glasgowskolan. Sinsemellan är den ene Worpswedaren mer romantiker, den andre mer realist, men hos alla finnes något af »den vises stilla, djupa, mot de outforskade sammanhangen riktade syn», en syn som hvarken har romantikens försköningslust eller realismens hårdhet; utan för hvilken »konstnärsskap betyder kärleken till de gåtor, de kunna omstråla med glansen af sin kärlek». Rilke visar, huru de unga konstnärsämnena på hvar sitt håll sökte den akademiska utbildningen och alla funno den i det hela värdelös; huru de inför konstens alla stormästare förnummo ett och samma ord: »*Var du.* Kanske är det dig ej möjligt, men är det dig möjligt, så var det.» Men »att vara konstnär betyder att vara ett jag, *som kan utsäga sig själf.* Och för detta mål måste man först dana sig sitt eget språk». Det blef ur Worpswedes natur de unga målarna mödosamt samlade sitt ordförråd... »Just emedan naturen är människan så motsatt, är hon i stånd att ur naturen finna sitt uttrycksmedel, ty lika uttryckes icke med lika. Så länge människan trodde, att naturen var till för hennes skull och — vare sig som gifvande eller ödeläggande — sysselsatte sig med henne, fanns ingen konst i ordets stora mening. Den började först när människan trädde i förhållande till någon del af naturen för att där finna ord för något ureget, personligt, sällsamt. Ty konstnär är endast den, som har något djupt ensamt, något han ej delar med andra. För antiken blef detta stycke natur den nakna kroppen; för renässansen människoanletet, i synnerhet kvinnans. Rembrandt börjar redan att »se på människoanletet som på ett landskap med vid horisont och hög, molnrik himmel», och den nya tiden har i landskapet själf funnit medlet »att utsäga sitt innersta och egnaste i dess allra finaste skiftningar»... Sedan Worpswedarna sålunda mödosamt samlat sin ordbok, läto de orden sjunka ned igen i omedvetenheten och åter uppstå ur denna under det medvetna urval, som ensamt blir konst, det »urval genom hvilket endast det stora, det djupt nödvändiga kommer till ordet»...

---

* Se »Die Letzten».

* Se »Andra aftonen på jaktslottet» i Tankebilder.

En hvar kan själf lätt i boken om Worpswede förvissa sig om den finkänsliga förståendefullhet, de stort sammanfattande, ömt tättslutande uttryck, hvarmed Rilke kännetecknar de fem konstnärerna. Hvarje sida äger fullviktiga, rika uttryck, sådana som »han har gått genom dessa anleten som en guldsökare» eller »han har som en broder tagit del i dessa träds öden». Rilke har med de stillaste medel gifvit det starkaste intryck af att denna konst »icke är annat än lifvet självt som blommar»; att de unga konstnärerna lyckats, emedan de i den ensliga bygden vunnit sundhet och säkerhet; emedan de bevarat den ödmjukhet, som ständigt lyssnar efter nya uppenbarelser och ej stannar vid den redan vunna framgången. Rilkes andra konstgranskande arbete är en bok om Rodin i den under R. Muthers redaktion utgifna serien Die Kunst. De små banden betinga stor sammanträngdhet, och här har detta medverkat till en sådan fullhet af lif, att — när man är färdig med det lilla grå häftet — kännes det i handen som om en lefvande fågel med flygstarka vingar och klappande hjärta där vore innesluten.

»Rodin var ensam före sitt rykte. Och när det kom, gjorde det honom än ensammare. Ty ryktet är till sist intet annat än inbegreppet af alla de missförstånd, som samlas om ett nytt namn.» Så börjar Rilkes skildring. Sakta som i en helgedom träder han in i denna ensamhet för att skildra »detta lif, som församlade sig medan det förgick, ett lif i hvilket allt förflutet förblef samtidigt och vaket och aldrig förbigånget, ett lif under hvilket konstnärens händer arbetade som ett helt folk af händer, och hans ögon förnummo den djupa, inre upprördhet, som hos de minsta som de största ting är ett uttryck af det lefvandes rika och öfverraskande oro... Och så fann hans själ sitt språk: människokroppen, drömmarens dröm, nedsteg i hans händer. Han ägde det stilla, öfverlägsna tålamod, som liknar naturens, som börjar med ett intet för att stilla och allvarligt gå den långa vägen till öfverflödet. Han äger kraften hos dem, på hvilka ett stort verk väntar, de nödvändigas tystlåtna uthållighet. Han vill göra sitt verk oangripligt, »sakrosankt», löst från tid och tillfällighet... Och så arbetade han igenom människokroppen stycke för stycke och fann att lifvet där tedde sig större, hemlighetsfullare än i anletet... Människokroppen blef för honom kyrka, och i dessa otaliga kyrkor tjänades en och samma gud...»

Och så skildrar Rilke de underbara verken med gripande ord. Såsom när han om ynglingen — som kallas l'Âge d'airain — säger, att hans gestalt »liknar ett träd, som har marsstormarna framför sig och rädes när det känner, att dess sommars fullhet ej längre gömmes i rötterna utan stiger i stammen, omkring hvilken väldiga vindar skola jaga»; eller om Johannes, att »han skrider fram med den stora gång de erhålla, som känna en annan komma efter sig». Eller när han om en af borgarna i Calais säger, att han »uppger lifvet med en åtbörd af handen, som när man släpper lös en fågel»... Eller när han i några underbara sidor skildrar, huru Rodins bilder af kärleken framställa denna stegrad till människans längtan efter människan, med de alla nya, tveksamma, otåliga, afvägande åtbörder, som sålunda uppstått. Eller när han säger, att Rodin i sina porträtt håller domedag, skiljer det varande från det förgängliga och skipar rättvisa genom att uppdaga det stycke evighet i en människa, hvarigenom hon tagit del i de eviga tingens stora förlopp... Sålunda danar Rodin af geniet en bild, som »blir en sammanfattning af hundratals lifsmoment, en sammanslutning af människan ur alla hennes väsens vidder...» Genom människokroppen har Rodin med ett ord »uppenbarat vår tids nya syn på lifvet, på kärleken, på arbetet... Allt detta har för honom slutligen blifvit endast nya ytor och nya åtbörder... Så enkelt är nu allt omkring honom, så enhetlig han själf...«

Denna Rilkes lilla skrift om Rodin är en den nya människans andaktsbok, bräddad af en lika djup fromhet som medeltidens lilla skrift om Kristi efterföljelse. Och så har man på en ny väg nått fram till Rilkes känsla för Gud.

* * *

Af vårt lands mest förståelsefulla — emedan djupast älskande — tecknare af romantiken lånar jag här några bestämningar af den tidigare romantikens väsen.

Romantiken var en ny känsla af tillvarons djup, af omöjligheten att begreppsmässigt intränga i detta; den var viljan till en konst, oändlig som själen, omätlig som evigheten; den var längtan till ett sammansmältande af jord och himmel, liksom till en själarnas förening för att sålunda i känslan erfara det redan i tanken skedda upphäfvandet af dualismen mellan ande och natur, ideelt och reelt, subjektivt och objektivt, af allt som inom jordelifvet ter sig såsom motsatser men inom allvarandet är enhet. Under detta sitt panteistiska skede fann romantiken den världsåsikt djupt självfull och religiös, enligt hvilken naturen var en gudomlig organism af människobesläktad lifaktighet och skönhet; tillvarons innersta af mystisk art; lifvet självt poesi och all konst endast ett stegradt lif. Ur denna förnimmelse af lifvet väckes längtan att spränga den individuella begränsningen. Shelley vill förvandlas till vind och vågor. Atterbom trår att sammansmälta med det hela, att

> en omättlig längtan vorden
> sväfva flykting öfver jorden,
> skåda lifvet, skild från lifvet,
> blott en spegel, blott ett ljud.

Under detta skede är det romantiken upptäcker hänryckningens stämning som själens högsta tillstånd, belysningen såsom landskapets själ. Den tid af dagen, då minne, dröm och aningar varda stora, blef för romantikern den skönaste. Hans värld är ett »Abendland»: i aftonrodnaden, i stjärneljuset, i månstrålarna kan det romantiska gemütet tydligast förnimma den musik, hvilken enligt Jean Pauls ord liknar genljudet af en klocka, som »in immer fernere Weiten verschwimmt». Under detta skede stodo Goethe och romantikerna hvarandra nära, och de senare skulle som sin formel kunnat bruka orden:

> Alles Vergängliche
> Ist nur ein Gleichniss.

Känslan af det gudomligas immanens ledde till romantikens utjämnande af såväl etiska som estetiska gränsskillnader, till vissheten om det egenartades rätt att häfda sig mot bestående former, och när Atterbom utbrister:

> Ett hjärta blott slår i det eviga Allt,
> en lag blott jag lyder: hvad detta befallt.
> I tusende skepnader klappar dess blod,
> och alla sig läska ur varandets flod...

då är detta en innehållsrik formel för romantikens känslolif.

Men romantiken stannade ej vid panteismen, ty den erfor denna som teoretiskt och praktiskt tröstlös, sedan det blommande alltet uppenbarade sig som det eviga intet, i hvilket lif och medvetande trånade att slockna, där vilja och handlingskraft upplöstes i idel stämningar. Och så utmynnade den panteistiska romantiken i katolicism eller som hos Atterbom i den kristna teism, hvilken förnimmer tillvaron »som ett festligt kosmos med oförstörbar personlig själ», en teism, som ej endast kännetecknar vår förste utan äfven vår siste store romantiker, Viktor Rydberg.*

Alla veta att Goethe — icke likt dessa båda en barnasjäl, som för sin optimism och harmoni kräfde mild näring — från denna dess vändning blef romantikens motståndare. Genom evolutionismens och lefnadskonstens begrepp utfyllde han för sin del panteismens lifsbild.

Det förblef emellertid alltjämt den panteistiska allkänslan som gaf den stora horisonten åt romantikens diktning. Den omsveper t. ex. Atterboms gudstro

> med all sin anings tysta frid och skära doft

såsom söderns solskälfvande, hvita middagsljus omsveper en kampanil, en skönhetssyn man kan njuta äfven utan att i kampanilen se ett mot himlen pekande finger.

Samma allkänslans soldis omsveper tillvaron för Spinoza som för Rousseau och Goethe, för Shelley som Hölderlin, Victor Hugo som Whitman, Thorild som Almqvist, Jefferies som Pater, Maeterlinck som Dehmel — för att endast nämna några af de många äldre som nyare bekännarna af hvad Heine kallade »Europas hemliga religion». Vare sig att känslan hos den ene mera väckes af tillvarons synbarheter, hos den andre mer af hemligheterna bortom dessa, vare sig de kalla känslans mål Gud, naturen, skönheten, lifvet, allvarandet, det ureviga, så är känslan innerst alltid densamma. De behöfva ej som romantiken i tingen inlägga sitt eget själslif, ty tingen äro i och för sig för dem underbara. Deras romantiska omdiktande till människolikhet var endast ett nytt uttryck af den förhäfvelse, som gifvit tingen värde endast i samband med människan. Redan Wordsworth var i detta afseende fullt modärn, att han hvarken upplöste sin egen själ i naturen eller inlade den i naturen utan njöt skyar och sjöar, färger och dofter, belysningar och toner omedelbart sådana de voro, vare sig hans hjärta »dances with the daffodils» eller upplyftes med bergen. Så förnimmer äfven Jefferies hafvet och heden, Emerson det ensamma snölandskapet, Whitman gräsöknen eller människovimlet. Alltifrån Rousseaus tårfyllda hänryckning inför vintergrönans blåa blick i Savoyens vårliga skogar kan denna stigande känslobölja uttryckas genom Whitmans utrop:

---

* Fredrik Vetterlund: Atterboms sagospel Fågel blå, hvarur de här sammanställda bestämningarna äro lånade.

> O Amazement of things, even the least particle
> O spirituality of things...

Inom konsten erhöll den nya lifskänslan sitt första fulla uttryck — senare har den där fått många — genom W. Blake. Hans *dikter* äro ömsom ett blixtbelyst kaos i uppror, ömsom äga de en ro, en hvithet, en ton, en rörelse, för hvilka man finner jämförelser endast med fruktblomster, lamm, springbrunnar och barnalemmar. I hans *teckningar* råder däremot nästan alltid vår, den vår då luften är full af fåglar, späda löf, barnarop och ung gräsdoft, luftiga konturer och flyktiga, snabbt regnande moln. Han brukar allt, men framför allt människogestalten, för att skildra själens hänryckning genom allkänslan. Han störtar änglar ned mot jorden eller svingar själar upp från den eller låter smärta, svajande, nakna kroppar smyga och smeka sig fram mellan flammor och moln, solar och stjärnor, blad och blommor, ax och rankor, hvilkas synligvordna själar de tyckas vara.* Dessa gestalter slå ut sina armar och handflator, som ville de två dem i luften eller spegla ljuset i dem; de sammanflätas så hänandadt lätt, att öfvergången från den ena formen i den andra ofta knappt skönjes. Några luftiga linjer allenast — och från dem strömma alla intryck, som sammanfattas i en solgyllene, skirt dimmig, dagghvit sommarmorgon; i själens fullaste, finaste, friskaste förnimmelser af tillvaron. Blakes teckningar äro delvis lätt färglagda, och dessa sammanflätade rankor, insekter, blomster, gräs, gestalter och flammor utgöra delar af dikternas bokstäfver eller inrama dem. Hvarje penndrag vittnar att denne skapande — hvars mäktiga siarpanna sänker sig i midten som en brunn för ljuset, och hvars underbara ögon hvarken verka form eller färg utan allenast flamma och själ — förnam ord, bild och ton såsom former af en stor, enhetlig tillvaro, ett allvarande, där sinnen och själ, människa och ting, lifvet och Gud voro skilda namn allenast för det eviga ena.

Men framför allt är det dock från och med Beethoven musiken som uppenbarat själens nya lif. Det finns i den nyare musiken violinadagion, tungflytande som silfverfloder, klarklingande som glasdroppar, sakta stigande för att slutligen bräddfyllas som en hemlig lycka eller en hvarje morgon ny sorg. Det finns andra så mättadt maktfulla, så bredt böljande som hafvet i dyning, så blidt betvingande som sommarnätter under löfhvalf, bleka af månljus, rika af ännu varma dofter, sorlande af vatten och tonande af näktergalar. Och dock mena tonerna intet af allt detta; de äro allenast själens nya ord för känslor, åt hvilka språket — eller kanske snarare teckenspråket — först århundraden härefter skall finna uttryck. Denna musik är det stora, hemlighetsfulla jubel, hvarmed människan uppenbarar, att hennes själ vidgat sina gränser.

* * *

Den nya, ur panteismen vällande känsloböljan har i vår tid mött och blandat sig med en annan, den till känsla allt mer sig omvandlande utvecklingstanken. Redan hos Goethe var allkänslan — i motsats till romantikens — vorden rörelsekraft, en rörelse som riktade sig på att forskande lika väl som kännande genomtränga tillvaron. Den nya människan ser naturen som det för människan ännu främmande och ofattbara, något som i sin upphöjda likgiltighet hvarken vill människan väl, när det fröjdar henne, eller illa, när det krossar henne; ett varande »som öfverhufvud icke vill, när den handlar». Men människan ser tillika naturen — och sig själf med henne — såsom det vardande, det till allt högre former, allt genomskinligare själfullhet förvandlingsbara. Och det är af sitt eget allt klarsyntare handlande den nya människan väntar ett slutligt upphäfvande af dualismen mellan »anden och naturen, det ideala och reala, det subjektiva och objektiva», m. a. o. hela den dualism, romantiken var nöjd med att stundtals känna upphäfd i stämningen och att alltid hoppas upphäfd i evigheten.

Genom evolutionismen har den romantiska synen på naturen som på människolifvet blifvit dels fördjupad, dels omvandlad. Stjärnor och strömmar, blomster och ädelstenar tänka och tala ej längre som människor och tjäna ej längre till symboler för eviga sanningar. Människan har inför alltet blifvit forskande, förstående, seende, älskande och ödmjuk som aldrig förr. Hon intvingar ej sitt väsen i naturen, »hoppas ej längre på naturens deltagande, men tar i stället själf del i naturen och söker infoga sig i dess stora sammanhang». (Rilke.)

---

* Det är i British Museums »Print-room» man (genom anbefallning till dess föreståndare) kommer i tillfälle att genomgå Blake's teckningar. Och ensamt dessa äro mål nog för en resa till London.

Det är genom villigheten att infoga sig i detta stora sammanhang som Rilke nått sin till religion vordna allkänsla, den allkänsla som hindrar honom att förnimma ensamheten såsom smärta. Att tvärtom förnimma ensamheten endast såsom makt, icke såsom lidande, detta är det nya och afgörande i Rilkes grundstämning. Ty därmed är äfven för honom det mot en personlig gud riktade religionsbehofvet upphäfdt.

Denna förnimmelse af sammanhanget blir för Rilke äfven medvetandet af uppgifter.

Han ger åt denna förnimmelse och detta medvetande ord som dessa:

Dein Leben ist so unaussprechlich deines,
Weil es von vielen überladen ist.

— — — — — — — — — — — — — — —

Das ist der Sinn von Allem, was einst war,
Dass es nicht bleibt mit seiner ganzen Schwere,
Dass es zu unserm Wesen wiederkehre,
In uns verwoben, tief und wunderbar.

— — — — — — — — — — — — — — —

Vergangenheiten sind dir eingepflanzt
Um sich aus dir, wie Gärten, zu erheben.

Söker man i världslitteraturen uttryck af denna känsla uttalad med samma visshet, må man förkorta sin väg och gå omedelbart till Goethe. Och dock är äfven i detta fall känslobetoningen den för en ny tid egendomliga. När ljöd någonsin förr just denna den nya samkänslans orgelton:

Auf einmal weiss ich viel von den Fontänen,
Den unbegreiflichen Bäumen aus Glas.
Ich könnte reden wie von eignen Thränen
Die ich, ergriffen von sehr grossen Träumen,
Einmal vergeudete und dann vergass —

Hans aning finner bland slocknade stjärnor, hvilkas ljus dock når jorden, den

Welcher allein
Gedauert hat,
Welcher wie eine weisse Stadt
Am Ende des Strahls in dem Himmel steht.

Men samkänslan omfattar i samma grad jorden:

Kann mir einer sagen wohin
Ich mit meinem Leben reiche?
Ob ich nicht auch noch im Sturme streiche,
Und als Welle wohne im Teiche,
Und ob ich nicht selbst noch die blasse, bleiche
Frühlingsfrierende Birke bin?

Diktaren kan om sig med sanning säga:

Jede Thür
In mir giebt nach . . .
Und da weiss ich, dass nichts vergeht,
Keine Geste und kein Gebet.

Ty den minsta åtbörd »aftrycker sig i afståndets spända förhänge, och hvem vet om ej för min andedräkt stjärnor stiga eller sjunka?» Intet förgås; min egen barndom och alla de tusende lif, som återlefva i mig, äro alla kvar i mig; ingen är någonsin ensam; ingen en gång verkligt lefvande är någonsin död.

Med denna åskådning erhåller det gamla, sköna ordet om att bära sin själ i sina händer en oändlig mening!

Rilkes redan anförda granskare har yttrat, att hans blick »äger den tårglans, genom hvilken allt förstoras, och sålunda ser han äfven de bilder, hvarigenom hvarje kropp i luften fortsättes långt bortom den linje, som för en vanlig synförmåga begränsar den . . .» Men om hvarje handling, hvarje ord ägde en sådan fortsättning, vore ej då det eviga lifvets gåta löst på ett sätt, som åt detta jordelif gåfve en betydelse så oerhörd, att tanken svindlar inför densamma?

Kraftens oförstörbarhet äfven i denna mening är den nya människans evighetstanke. Men denna tanke är icke den evighetstro, som ännu ensam gör anspråk på detta namn. Det är den tanke, som redan var Goethes: att intet som är verkligt kan förgå, men att en mängd människor och ting sakna verklighet och således troligen komma att förgå; att odödlighet är något människan icke äger utan skapar. Icke ett allom gifvet, personligt, evigt lif således, men ett evigt fortvarande under den eviga rörelsen; ett ingående i nya och högre former, i fall man på jorden redan blifvit en väsentligt varande; icke förlossning ur detta eviga kretslopp men en alltjämt vidgad förnimmelse af och delaktighet i detsamma; ett allt innerligare erfaret samband med all annan verklighet — detta är en evighetstro, som så helt faller inom aningens område, att redan så många ord som dessa äro ett för mycket och hvarje påstående en förmätenhet. Att evolutionismens världsbild blifvit en lifsmakt genom att hafva ingått i känsla och instinkt; att den sålunda förmår inrikta handling och fantasi mot nya mål, detta är det stora, afgörande nya, som för framtiden skall skilja den kommande tiden från den gångna, såsom den nya tiden nu skiljes från medeltiden och denna från antiken. De nya människorna äro genom sin lifstro frigjorda från såväl den skepsis som den mystik, hvilka visserligen mötas i vissheten att tillvaron är ett mysterium, men som sedan gå motsatta vägar, emedan skeptikern underkänner såväl vetenskapens som trons och tänkandets löften att skingra mysteriet, medan mystikern däremot går trons vägar in till detta. De nya människorna åter ha ej endast bevarat hela det religiösa känslodjupet: det har hos dem stigit så högt, att det bortsköljt alla slags bestämningar. Liksom för Laotse eller Buddha är Gud för de lifstroende — Spinozas och Goethes andliga barn — allt eller intet; det öfver alla begrepp varande eller det i allt varande; det helt overkliga eller det i hvarje atom, hvarje väsen förverkligade: det ena är för dem lika sant eller lika osant som det andra. Ty hvarje försök att i någon annan form än tillvarons fatta Gud, blir för deras åskådning hädelse och villfarelse. Deras fromhet är ett själstillstånd, hvars första egenart är att motsträfva hvarje tanke- eller trossystem. Om man utgår från Comtes indelning i det teologiska, metafysiska och positiva skedet, kan man säga att detta nya skede blir det fjärde, *det estetiska lifsförnimmandets* eller med andra ord det barnalika, det paradisiska, det där man icke längre erfar den splittring, den motsägelse, det lidande genom tillvarons gåtor, som tagit sig uttryck i de många hittills gifna religiösa, filosofiska eller positiva svaren på dessa gåtor. Den nya förnimmelsen förkastar just de en gång för alla gifna svaren, medan den själf gent emot tillvaron förhåller sig konstnärligt skapande och själfverksam, ty den är alldeles viss, att man aldrig nöjaktigt skall kunna förklara tillvarons motsägelser, men väl genom hela det samfällda utvecklingsförloppet lyckas upphäfva dem, såsom konsten redan i sina fullkomliga ögonblick gör det. De nya själarna vänta hvarken af religion eller filosofi, af positiva eller occulta vetenskaper svar på tillvarons gåtor; de vänta det af *lefvandet* allenast, af mänsklighetens fortsatta utveckling. De veta att det konstnärliga sättet att gripa tillvaron och låta sig gripas af denna redan ger den enskilde en fullhet af kraft, som intet annat själstillstånd skänker. Och när det konstnärliga lefnadssättet på alla områden kommer att aflösa det nu endels och splittrade, då skall mänskligheten icke längre behöfva utanför sig själf söka stöd i förbrukade begrepp; då skall den inom sig själf känna all krafts källa, alla möjligheter, äfven den att slutligen slå bryggan mellan sig själf och det öfriga världsalltet!

Som en gång för hellenen — och ännu för t. ex. japanen — bli för den konstnärliga lifsförnimmelsen tingen likaväl som själarna fyllda af »demoniska» krafter, som vänta sin frigörelse. Och detta sker under skapande verksamhet, icke genom tro eller tänkande. Lärobyggnaderna hindra människorna att enligt sin inre nödvändighet skapa af sin själs stoff — den enda skapelse som äger en afgörande betydelse, den enda som skapar verkligheter! Alla om Gud vetande och vissa, alla om ondt och godt vetande och vissa äro själens faror. Den konstnärliga lifsförnimmelsen ensam förenar människorna, som däremot söndras genom tänkesätten och trossatserna. Så länge dessa anses afgörande — och icke själarnas eget tillstånd af godhet, rättsinne och renhet — komma själarna att förbli småsinta, hatfulla, trånga, i stället för vida, älskande och ädelmodiga. Först när människorna inse, att hvarje påstående om Gud och evigheten är hädelse; att hvarje uppdelande af det absolut rättas eller orättas område är ytlighet; att endast lefvandet kan närma oss Gud genom att ge oss erfarenheter om de bästa medlen för släktets sinnligt-själiska fullkomning — först då skola människorna hafva religion och ej mer tala om religionen. En del tänkare — t. ex. Hans Larsson med sin syntes och intuition, Troels Lund med sin Livsbelysning, Höffding med sin Religionsfilosofi, Vannérus med sin Kulturidealism, Guyau med sin l'Irréligion de l'Avenir — stå redan på denna den konstnärliga lifsförnimmelsens ståndpunkt. Almqvist ägde sin styrka i styrkan af denna förnimmelse; K. E. Forsslund är nu dess varma förkunnare i vårt land. Detta nya själstillstånd sjunger och stormar som ett haf hos t. ex

Walt Whitman eller Gorki; stiger stilla och samladt som en källåder ur Emerson's och Maeterlincks böcker. Det ter sig i Gustaf Frödings diktning som en nebulosa och har hos Rilke förtätats till en morgonstjärna.

Såsom alla dessa känner Rilke i ordets djupaste mening demokratiskt. Obetingadt vet han att utan ett visst höjdläge, en viss stegring i allas, äfven de ringastes, själslif, mäktar diktaren ej uttala de ting, som skola föra mänskligheten ett steg längre in på det obekantas område. Alla måste bli omedvetna om ej medvetna hjälpare i sökandet efter sanning och skönhet, de båda begrepp som alltmer — liksom under antiken — börja sammanfalla. Realismen, som »försjunker i oviktiga verkligheter utan att återföra dem alla till den sanning, som likt en stor gemensam moder lefver bakom dem alla; idealismen, som förlägger denna sanning ofvan verkligheten, ana ingendera det helas lif». Rilke instämmer med Maeterlinck däri, att de strider mellan plikt och lidelse, i hvilka idealismen ser lifvets höjdpunkt, endast äro yttre förvecklingar af öfvergående betydelse, liksom de slags olyckor och tillfälligheter, i hvilka människor lefva fjärran från sin själ; att det enda väsentliga är att vidga själen, ty det lifvets mysterium, som nu dunkelt och hotande står utanför oss, skall sålunda alltmer strömma in i och öfverfylla vår själ; människan har makt öfver hvad hvarje upplefvelse för henne själf skall blifva, och vis är först den människa, som endast upptar hvad som verkligen kan bli hennes egen upplefvelse. Att förinnerliga och sammansluta alla vår själs krafter, att vidga den till en värld, detta är det enda medel, genom hvilket vi kunna flytta stycke efter stycke af vår tillvaro undan ödets makt, och sålunda göra vår själ mäktigare än våra öden, skapa vår egen lycka och för andra öppna vägar till en hittills okänd lycka, en lycka, som uppstår ur själens förstorade verksamhet, lika lagbundet som värme uppstår ur rörelse. Hvad man tar från himlen, återfår man i sitt eget hjärta: den frid som öfvergår allt förstånd. I den studie öfver Maeterlinck, där Rilke yttrat det nyss anförda, fortsätter han: »Människorna hafva kastat åt stjärnorna sina yppersta värden och hemligheter; de hafva fyllt himlen med sina själars stora och upphöjda rikedom — kanske för att ej bära den med sig i de dagliga stridernas ångest och trångmål; kanske för att gå lättare och sorglösare genom lifvet, liksom de tomhändta mindre frukta vandringen på en farlig väg? Men när människan lärt sig, att hon ej har en säkrare skattkammare än sin egen själ, att himlen där har sin verklighet, då skall diktaren — ledd af människokärleken, som Dante leddes af Beatrice — göra en ny vandring genom himlarna för att därifrån åt människan återföra hvad som tillhör henne. Historien visar tillsvidare en planlös rörelse utan ledande tankar och för tidliga mål allenast. Först genom den nya, mot jorden riktade fromheten skall den andliga utvecklingen bli målmedveten och följdriktig. Mänskligheten går mot en framtid, som blir lyckligare och mognare än nutiden, emedan själen allt mer skall genomtränga det intelligensens och lidelsernas mörker, som nu skilja människorna från hvarandra, och emedan vi, ju mer själens ljus växer, bättre skola förstå och hjälpa hvarandra. Endast genom själens tillväxt danas en stor och djup gemensamhet, från hvilken ingen blir utesluten. Liksom Maeterlinck kan tala om bikupans ande, som drifver en hvar att lefva för det hela, skall man en gång kunna tala om jordens ande, som omfattar alla, förenar alla och ordnar alla de krafter, som nu motarbeta eller upphäfva hvarandra.» Och sålunda, menar Rilke, skall denna ande småningom varda — hvad »Gud» visat sig icke vara — allgod, allvis och kanske slutligen allsmäktig. Den lifstroendes nya själstillstånd är den verkliga förnimmelsen af själens och yttervärldens, helgdagens och hvardagens varande i hvarandra. Icke endast på höjdpunkterna utan äfven under alldagliga värf blir sålunda lefvandet rikt, viktigt, betydelsefullt i den mån det uppbygger det vardande. Denna synpunkt kommer Rilke att t. ex. varmt skatta verk som *Buddenbrooks* eller *Jörn Uhl;* att glädja sig öfver att den senare i hvarje hus skall »ge någon ökadt mod och ökad glädje, ett större förtroende till lifvet, till rättvisan och godheten, ett varmare medkännande med det lidande alla ännu bära som sin sanna och svåra gemenskap». Rilke har aldrig i aristokratisk esteticism sett ned på de af arbetet betungade, af okunnighet begränsade. Han vet tvärtom, att äfven de små människorna äga

... leuchtende Schatten,
Die die grossen Gebärden thun ...

att i människans själ finnes en längtan, som går snabbare än hon själf mot en större tillvaro. Han vet, att lycka som olycka — och innerst betyder detta själens växt eller vissnande — uppstå ur »tusen små rörelser, nästan anonyma och opersonliga i sitt ursprung, rörelser som utbreda sig, dra sig tillbaka och lämna spår, medan lifvet går vidare». Men äfven när lifvet sålunda går sin obönhörliga gång, vördar han det såsom godt och rättvist i hvad som sker utan att uppge vissheten: att det skall kunna stegras till ett allt högre skeende. Äfven om jordens helveten vet han, att de skola försvinna, när hoppet om himlen flyttas till jorden, det enda ställe i tillvaron, där människan kan förverkliga sig själf. Eller med andra ord: människans »frälsningsplan» är lefvandet, människans fromhet är lifsfromhet.

I Rilkes drama »Das tägliche Leben» falla dessa repliker:

Doktorn: Jag kan ej se folk vigas . . . det högljudda, det betonade är mig emot . . . gifta sig bör man göra så omärkligt som möjligt. Däremot må man gärna för mig låta begrafva sig larmande, ty de döda afundas ingen.

Sophie: Således lefver Ni *gärna?*

Doktorn: Jag lefver (ler).

Sophie: Nå, det är nog. Ni tillhör ej den äldre generationen, doktor.

Doktorn (leende): *Lefver* då inte den?

Sophie: Inte *så* . . .

Med en lättare rörelse har aldrig svalget mellan de forna och de nya människorna blifvit uppmätt.

Jag lefver. Och lif är i och för sig lycka. Trots allt. Äfven om man för sin egen del nästan endast lidit. Rilke har under svåra och långa lidanden känt sig som hade han »jahrelang im untersten Raum eines Schiffes gelegen, das ausgefüllt mit schweren Dingen, durch fremde Fernen fuhr». Han har längtat att »åter komma upp på däcket, känna vindar och fåglar flyga öfver sitt hufvud och de stora nätterna komma med stora stjärnor».

Men intet personligt trångmål har kommit honom att förlora sin djupa, inre frid. Äfven om han skulle upplefva lifskärlekens svåraste prof — att en gång ha känt sig »Schicksalslos» som de saliga gudar, hvilka vandra i ljus och från deras klara höjd åter störtas »jahrelang ins Ungewisse hinab»,[*] torde han komma att bestå profvet. Ty han har nått den nya människans högsta fromhet, den som till lifvet leende säger: Ske icke min vilja utan din. Inom hvarje lifsåskådning är den äktreligiösa naturen sålunda kännetecknad genom att äga sitt lif öfver frågornas lif, äga det i den enhetsförnimmelse med det hela, som människorna gifva skilda och söndrande namn, men som hvarje människa i sitt lifs största ögonblick på samma sätt som alla andra förnimmer. Den, som bevisar Gud, är alltid skild från honom. Men i den stilla stund, då han endast känner honom, torde hans själstillstånd icke vara mycket annorlunda än ateistens, som af hela *sin* fromhet förnekar honom!

* * *

En människa kan i åratal gå ensam med en tanke så allvarlig, att hon endast i de största stunder själf vågat se den i ögonen. Händer det henne då — och detta underbara händer stundom — att en annan människa på alldeles andra vägar gått med samma tanke, och så den ena själen en dag möter den andra, och den enas innersta tanke ser den andras i ögonen, då upplefver man en af de stunder, i hvilka man ville tro Gud vara till för att kunna tacka honom.

Rilkes bok »Vom lieben Gott» beredde mig denna upplefvelse. »Vom lieben Gott und Anderes»[**] är berättad »an Grosse für Kinder». Och redan häri ligger bokens ande innesluten. Barnets själstillstånd, det stora, öppna, undrande, det dit lärosatser, meningar, fördomar ej hunnit tränga, är det fromma själstillståndet. Barnet tror med samma enkelhet som det hädar. Dessa storögda väsen, dessa djupa brunnar äga inga tänkesätt, endast själstillstånd. De befinna sig inom förlåten i templet, i det allra heligaste, där — enligt en annan själfull mans yttrande — »alla religioner äro villfarelse». Rilkes egen själ är ett barns, emedan en konstnärs. Och därför är Gud hans ständiga tanke men »gudsförnekelse» formen för hans fromhet. Det är denna fromhet som talar i alla berättelserna om den gode Guden.

---

[*] Hölderlin.

[**] Insel Verlag 1901. Nya upplagan (1904) kallas Geschichten vom lieben Gott.

I en af dessa förtäljes t. ex. huru Gud alldeles glömde ting och djur under det han försjönk i skapandet af människan. Men störd af änglarnas påminnelser — ena gången om en vilsefaren fågel, den andra om en liten hund, som råkat i olycka — beslöt Gud sig att ej lyfta blicken från jorden utan att åt sina händer lämna människans fullbordan. Men människan halkade ur Guds händer ned på jorden, utan att Gud sålunda ens fått se henne, och sedan dess vredgas Gud på sina händer och har ännu ej lyckats få syn på människan. Där förtäljes vidare, huru Guds högra hand fick lida döden på ett kors och Gud själf därvid höll på att förblöda. Där berättas äfven, huru Gud en gång blef bonde i Ryssland och sålunda blef rättrådighetens värn; en annan gång var han en annan rysk bonde, som ej kunde dö innan han i sin sons minne lämnat alla sina sköna sånger; en tredje gång blef Gud stenen, i hvilken Michel Angelo arbetade. Ja, Gud tar än underligare skepnader. Den gamle juden i Venedigs Ghetto böjer sig inför Guds härlighet, när han i höstmorgonens klarhet ser Ester, sitt barnbarn, träda ut på husets tak med sin kärleks barn, som dess kristne fader öfvergifvit. Och den stämma, genom hvilken Gud klarast låter förkunna sig, är en ung kvinnas, som lämnat sin man och födt sin älskare ett barn och låtit barnets fader gå sina egna vägar, tills barnet skulle kunna säga hans namn. Där finns äfven sagor om barnen, som gjorde fingerborgen till Gud, och om de tre målarna, som Gud tillät att måla sitt porträtt och hvilka alltjämt tvista om hvem som träffat likheten . . .

* * *

Sagornas ton är som alltid hos Rilke stilla. Han lämnar tolkningen åt läsaren själf. Men enskildt har han för mig tolkat hvad han med dem velat säga. Nämligen detta: »Fromheten är själarnas tyngdlag, ständigt och stilla verkande ur Guds djup på själarna såsom tyngdlagen på tingen . . . Men att rikta sig mot Gud kan ej innebära någon annan rörelse än att rikta sig mot jorden. Hela den mänskliga utvecklingens mål är att kunna tänka Gud och jorden *i samma tanke*. Kärleken till lifvet och kärleken till Gud måste sammanfalla, i stället för att som nu äga skilda tempel på skilda höjder; man skall dyrka Gud endast genom att till fullkomlighet lefva lifvet. Att ge detta allt högre former, att uppnå ett allt fullare samband mellan allt lefvande, liksom mellan detta och det skenbart liflösa, detta är att skapa Gud; med andra ord att låta Gud sjunka ned i lifvet eller lifvet blomma upp till Gud.»

Detta innebär emellertid, som en hvar ser, förnekelsen af alla filosofiska eller religiösa begrepp om en personlig, af evighet varande och verkande Gud. Gud blir det ofulländade, det framtida, som stilla bidar sin begynnelse, det som varder i det vi varda; det som uppbygges när vi bygga, det som utvecklas när utvecklingen stegrar lifvet i allt högre former! Den teistiska romantiken såg världen som Guds dikt. Den evolutionistiska har upptäckt alla kompositions- och meterfel i den dikten och nekar därför nämnda ursprung. Den teistiska romantiken såg Gud såsom det hvita ljus, hvars strålar brytas genom tidens och rummets medium för att bortom tid och rum återgå i det ena ljuset. Den evolutionistiska romantiken känner att denna syn icke förklarar hvarför strålarna någonsin behöfde brytas genom detta medium. Än mindre förklarar den mörkret; allra minst innebär den en tillräcklig rörelsekraft vid sträfvan att skingra detta.

I boken »Vom lieben Gott» kommer den Gud, som är på väg till människorna, med så stilla steg, att de förnimmas endast af den, som kan förnimma tystnadens stämma, när stora vidder hvila i middagens ljus eller under natthimlens oändlighet. Den nya fromheten är enkel. Och utan att man varder som ett barn — eller en konstnär — anammar man den icke. Dess hemlighet är stor, större än vårt hjärta, ehuru född af vårt hjärta. Den är som den i en åker fördolda skatten, för hvilken en man sålde alla andra ägodelar och köpte den åkern. Åkern är jorden. Skatten är den Gud, vi lyfta upp ur jordelifvet.

Tron att Gud icke finnes, att han ännu ej kunnat finnas är för en natur som Rilke oändligt bejakande. »Den har», säger han.

»borttagit ångesten, att Gud kunde vara förgången och förbrukad; den innebär vissheten, att han skall skapas ur vår verkande vilja, vår långa längtan. De ensamma, de som tillbakavisa alla redan gifna former för Gud, bilder af Gud, anspråk att äga Gud, de äro i begrepp att skapa Gud med sitt hjärta, sin hjärna, sina händer, vare sig de dana ting eller tillstånd. Gud varder i den mån människorna fylla lifvet med själ, tiden med evighet.»

Men filosoferna, som innesluta Gud i ett begrepp som i en fingerborg, stoltserande att äga honom på en af sina fem fingrar; teologen, som tror att Gud »stått» för de religionsstiftare, som målat sina olika bilder af honom och sedan tvista med andra om hvem som verkligen bär fingerborgen eller målat den liknande bilden, dessa leka med Gud. Endast de ensamma, de som »unbeirrt sein, aus sich selbst kommen, ein eigenes Leben haben und eine eigene Kraft», de bereda Guds tillkommelse. Icke en af deras åtbörder går förlorad, och det kval de nödgas bära »wirkt in die Welt des Kommenden hinein». Allt som sker dem, allt de upplefva är en spegelbild af hvad framtiden skall innebära för släktet. »Ty allt hvad vi drömma skall varda: drömmare äro förelöpare, siare. Från dessa ensamma, som ej låta förvirra sig af ropen: här eller här är Gud; från de profeter, som intet förkunna om Gud, från själar, tunga af sin egen tystnad om Gud; rika af sin aldrig i ord utgjutna längtan — från dessa skall Gud komma. Hans ankomst fördröjes däremot af alla, som förkunna, bestämma, föregripa honom. En sådan »Voreiliger» var Kristus, och efter en sålunda föregripande komma andra än mer förhastade. Genom dem är det som Gud kommer att tillhöra det förflutna. Och därför, »Menschen, wenn die braven gelehrigen Hunde euch einen Gott bringen, welchen sie mit Lebensgefahr apportirt haben» — slunga honom då tillbaka i oändligheten! Ty »Gud skall icke sålunda föras på det torra. Han löper ingen fara på de vida vattnen, och en stor framtida bölja skall lyfta honom upp på en strand som blir honom värdig»...

Men i rättrådighetens glöd, i sångens flamma är den eld, där Gud smides. I kvinnans sköte, då det bär kärlekens barn, i det ömmande människohjärtat som i den hårda stenen, när den undfår konstnärens själ, där är den oändlighet, i hvilken Gud hvilar och väntar. Sådana äro Rilkes adventtankar.

* * *

Rilkes diktning uppenbarar de om Gud tigandes Gud. Österlandets högsta fromhet var sådan; en fromhet som blef öfverröstad af västerlandets talande med tungor. Den urgamla och dock nya fromheten står i denna Rilkes andaktsbok redan i blom, såsom man en dagghvit, gyllenljus sommarmorgon kan få se en mångtusenklasig akasia mot himlens blå, ett blått så ljust, att det synes uppsuga all denna hvithet, öfver hvilken den hvälfver sig. Högt öfver människornas hufvuden lyfter trädet sin lätta och luftiga fägring, där hvar blomklase är ett helt för sig och det hela som en enda blomklase. De bin, som honungssugande gömmas därinne, komma trädet att sakta sorla som en i vinden vajande springbrunn. Men detta gör endast stillheten djupare omkring det hvita, doftande undret, den stillhet i hvilken själen blir »wachsend, weit und weise».

UR BOKMARKNADEN.

Per Hallström: *Gustaf Sparfverts roman.* Stockholm, Albert Bonniers förlag.

Det finns en bild, som Per Hallström gärna använder, bilden af eldslågan, lysande och värmande, stigande ur mörkret och sjunkande tillbaka i det, det luftigaste, renaste och farligaste ämnet, en kropp som icke är någon kropp, som födes i ett trollslag och dör på samma sätt. Han använder denna bild för att måla och mäta själar med, och det förefaller mig som den själ, som talar ur hans egen produktion, mer än de flestas är släkt med lågan. Af alla våra nu lefvande författare är han den oroligast skiftande, Strindberg i viss mening undantagen, liksom han utan fråga är det luftigaste ingeniet, har mest af Ariel hos sig och gärna slår volter för att skämta med trögheten och jordbundenheten under och omkring sig. Hans andliga spännvidd är utomordentlig, och han rör sig lika ledigt med mantlar och togor som med kostymen i dag, är lika hemma i sagornas gula sol som i det fattiga ljuset öfver ett bortglömdt lif midt ibland oss. Man skulle kunna tro, att denna receptivitet i fantasien skulle ta bort dess särmärke, men hans personlighet går ograverad ur alla förvandlingsscenerna. Han är Per Hallström, när han låter sitt regnbågslynne spela i Isottas kvickhet, lika väl som när han susar bort med Vild-Hussen, äfventyrargeniet och skogsmannen.

Hvarenda sida i hans sista bok är också hans egen, bär trycket af hans finger i stilens mjuka lera, i den minutiösa utformningen och klarläggningen af en karaktär, en stämning, ett landskap. Det är en stil som ofta blir tröttande just genom sin rikedom. Den grenar ut sig till höger och vänster, brister i en impuls och tar ihop sig i en ny, skjuter plötsliga skott och växer samman till ett snår af paradoxer, ironi, humor och gratie. För min del har jag ofta större njutning af andra än första genomläsningen, när det gäller ett arbete af Per Hallström. Själfva fabeln berättas liksom i parentes; hufvudvikten läggs på broderiet, där författarens lysande inbillning väfver in sina brokiga trådar. Att ha uppmärksamheten frigjord från den rent utvärtes handlingen ger större tillfälle att beundra den skarpa och subtila konsten.

Gustaf Sparfvert är drömmaren, som tar omvägar kring lifvet för att icke stöta sig blodig mot det. Romanen är berättelsen om krisen i hans lif, den kris, som ingen af hans släkte undgår och som för till hälsa eller undergång, allt efter omständigheterna. Han är lärare i en skola och genom sitt veka, inbundna väsen ett offer för lärjungarnas åtlöje och drift, grym som blott skolpojkars kan vara det. Efter ett uppträde på skolgården, dit han rusat från sina plågoandar i half förtviflan, barhufvad och utan ytterkläder, och efter ett nattsvir samma kväll i sällskap med ett gammalt student- och poetoriginal från skandinavismens dagar, den af författaren öfverlägset tecknade Georg Heimdal, ådrar han sig en förkylning, sjuknar i feber och sväfvar en tid mellan lif och död. Han räddas af en ung kvinna, Helena Grahm, som vårdar honom och med makten af sin person återskänker honom lifskraft. Så förälskar han sig i sin hjälparinna i dubbel bemärkelse, men hon kan icke ta emot hans kärlek. Den kyss hon skänkt den feberyrande för att binda honom till lifvet gällde människan, icke mannen, var blott hennes yttersta vapen i kampen med döden, och Sparfvert och hon skiljas, han litet plundrad först på sin sista och vackraste dröm, men på samma gång med större styrka än förr att lefva lifvet på egen hand som det måste lefvas, i kamp och allvar. Hans sjukdom har varit en sjukdom till andlig hälsa, och det är af henne, Helena, han fått hälsan.

»Ty hälsa smittar, likaväl som sjukdom, fast få tänka på det.»

Berättelsen kulminerar i det storformade kapitlet, som skildrar själfva krisens timmar. Ute bryter våren lös med sunnanblåsten bräckande i rutan, och i sjukrummets hetta, fylldt af ångest och feberhallucinationer, ljuda Höga Visans ord, den största lifshymn som är skrifven. Så segrar den unga kvinnan — och författaren med henne. Ty det är detta han vill säga oss, att tron på lifvets möjligheter är den kraft, som skall bära oss igenom det. Lifvet slår, men det läker också. Det hämnar sig att gå utomkring. Den säkraste döden är att icke vilja lefva. Utan dröm före blir ingen handling stor, utan handling efter blir drömmen en dröm till döden. Det blir kris en gång, om vi drömt för länge, och som Gustaf Sparfvert sväfva vi mellan lif och död. Räddningsimpulsen kan komma utifrån, det är i oss själfva den skall växa sig stark, och så få vi en gång göra den promenad, som Sparfvert gjorde en kyligt blå våreftermiddag, när »ljuset låg blekt öfver nakna gator och hus» och »romanen var slut, och han hade att lefva utan den».

Per Hallströms mästerskap i människoskildringen går ner till bokens bifigurer, till den nyssnämnde Heimdal, gifven med en bred humor och en ironi, som aldrig sargar, till fru Almroth, Sparfverts värdinna, en sötsur och förolämpad dam, lefvande i stortvätt, böndagar och väderleksskiften, och till hennes stackars dotter med sin förkrympta skuggtillvaro. Däremot synes mig rektorns figur misstecknad, kanske därför att han ställts i allt för polär motsättning till Sparfvert. Hans samtal med doktorn faller i det uppkonstruerade och verkar, åtminstone på mig, föga sannolikt.

Ännu en gång möta vi, i denna roman om en half människa, som får kraft och ger oss hopp om att bli en hel, de varma ackord, som återkomma som ett ledmotiv i hela Per Hallströms produktion: medkänslan med allt lefvande. Ju mera borttappad och afbladad af ödet en människa syns, dess rikare får denna medkänsla tillfälle att spela in, och kanske är det därför författaren ända sedan *Vilsna fåglar* (1894) med förkärlek sökt upp existenser på lifvets sidovägar och ur dess skymning. Mer än allt älskar han det spröda och famlande, som har svårt att finna sig självt och får ta knuffar från alla håll, det som lefver i aningar och ger aningar, och omkring detta ställer han också gärna aningarnas årstid, våren, med dess vemod, som är lycka, och dess lycka, som är vemod.

B. H. B.

HENNING VON MELSTED: *Nöd.* Stockholm, Albert Bonniers förlag.

Henning von Melsteds sista bok, den sjunde i ordningen, är icke hans rikaste — både *Kärleksresan* och *Stormtider* peka öfver större vidder —, men det är utan gensaga den konstnärligt fullödigaste, och hans berättartalang har här hemfört en stor seger.

Författarens utvecklingskurva är denna: först den unga kraftens begär att skaffa sig armbågsrum, att få luft omkring sig, så att den har något att ropa i, att tvinga människorna att lyssna, gåpåare- och enfant-terrible-politiken, naturligtvis med de artistiska hänsynen uppe. Han vill röra vid litet af hvarje, som har åren och traditionerna för sig, och så fort han rör vid det, börjar det spricka i fogningarna. Det håller inte att ta i. Och han känner den första lyckokänslan af en upptäckt, den första kraftkänslan af en seger. Men han blir äldre, hans öga blir närsyntare och närsyntare, och till sist blir detta att *se*, icke blott att upptäcka brister, för honom det viktigaste af allt. Han vill se och förstå, och hvad han ser behöfver han många ord att förklara. Psykologen och dialektikern aflösa stormmannen. Med sin rörliga intelligens, som så villigt reagerar för allt och alla, blir han de sammansatta, särskildt de erotiska, känslornas lodare, och länge har denna ståndpunkt varit hans mest i ögonen fallande. Det har legat en fara i den. Han har någon gång förledts att drifva sitt psykologiserande som sport och lyft en tämligen enkel erotik på ett högre plan än den förtjänar. Man har kunnat se den dialektiska skickligheten utan att känna sig öfvertygad af resultatet, på sin höjd accepterat det med det tysta förbehållet, att allt låter säga sig och att det inte är mycket som är omöjligt för en drifven tunga.

Hvad det konstnärliga angår, har kompositionen ofta varit borttappad i hugskott och paradoxer, en rik tankes alla korsfäktningar. Med *Nöd* äro de konstnärliga intressena först och sist tillgodosedda, och det har blifvit en tekniskt lika förträfflig berättelse som den är djupt gripande genom sitt ämne.

Den handlar om ett storstadsöde. En butikflickas lifsnöd, korta kärlekslycka och undergång. Ett hvardagsöde, ett öde som tusens. Rundt omkring denna lilla burfågel med sitt trötta och förtviflade flaxande vingarna blodiga, skildrad af författaren med en medkänsla, som aldrig höjer rösten och därför blott verkar så mycket starkare, är uppdraget ett galleri af typer, löjliga, stupida, elaka, medryckande. Ett modernt, icke alldeles prima inackorderingsställe med dylika inrättningars hela förmåga att få fram det otrefligaste och småaktigaste i samvaron mellan människor. Det finns en apoplektisk kapten med dödsfruktan i hälarna, damer af mycket jordisk kaliber, husets tjänsteande, härlig i åminnelse, värdinnan själf, som ovanligt ledigt lyckas klara sig för vår sympati, och doktorn-förföraren, en den fysiska styrkans och obesvärade moralens vanliga rofdjurstyp, med en blandning af tilldragande och frånstötande egenskaper, som af författaren tillredts med ovanlig konst.

Berättelsen öfverflödar af gatvyer och ögonblicksbilder från Stockholm i dag, alla mästerliga. En vårskildring har en särskild glans öfver sig. »Grönskan springer ut, och skyarna forma sig likt blommande äppelträdkronor.» Det är små pasteller, sådana blott de bägge hufvudstadskännarna, Hjalmar Söderberg och Henning Berger, ha motstycken till.

En och annan invändning kan man ju göra. Principalens söndagsvisit hos Anna för att beklaga sig öfver hennes trötthet, liksom ännu mer hans ord att »när man ser ut som hon gör, behöfver man inte sakna biförtjänster» är ett experiment i det brutala, som faller till marken. Han kan tänka det, men att han säger det är bra otroligt. På samma sätt är den tokiga gummans införande i novellens final ett experiment i det litet arrangeradt hemska, och hela figuren verkar blodlös och Ibsendimmig midt i det öfriga, sällspordt friskt och lefvande gifna människogalleriet.

I det hela är boken lika stark som sann. Den är icke och vill naturligtvis icke vara annat än en lifsskildring, och om man ändå känner sig uppfordrad att leta rätt på en tendens i den, så är det lätt gjordt. Den ropar från hvarenda sida. I första hälften af det nyssgångna seklet fanns i England en man, som hette Thomas Hood och som skref *The song of the shirt*, romansen om sömmerskan, som måste sy sig till döds för att leva — »Det är ej linnen de slita ut, men lefvande människolif» —, och den sången gaf tusentals sömmerskor en drägligare tillvaro. Det finns en mission att fylla i våra dar, icke blott mot sömmerskorna utan mot många andra och ej minst mot de unga och gamla kvinnor, som stå fastlåsta bakom en disk från morgon till kväll — för trettio, fyrtio kronor i månaden. Melsteds novell kan vara ett väckarrop, så godt som Hoods dikt en gång, och allmänheten utanför disken bör läsa den. Ty att »grosshandlaren» gör det är väl knappast antagligt.

B. H. B.

ARVID MÖRNE: *Nya sånger.* Stockholm, Wahlström & Widstrand.
— *Ny tid.* Stockholm, Björck & Börjesson.

Dessa bägge samlingar af den finske diktaren, den första från 1901 och den andra från 1903, ge tillsammans en poetbild med en markerad, om också icke allt för egendomlig profil. Han är hvarken kolorist eller musiker, det är en sober och säker hand, som bygger stroferna omsorgsfullt och ofta ger dem en epigrammisk spets, och han fortsätter på det hela goda traditioner i svensk vers, Snoilsky exempelvis, utan att därför verka epigon.

Detta om formen. Hvad skaldens idékrets beträffar, så är den litet svår att upplinjera i den första af diktsamlingarna. Han är patriot, naturligtvis, och besjunger sitt land vackert men utan stora åthäfvor och ofta med en liten biton af misströstan på sig själf och sitt folk, som fått stora minnen att bära på och känna sig förpliktigadt emot och kanske icke alldeles så säkert skall gå i land med den svåra framtiden. Det är upprop, anmaningar, tvifvel, men som ram om alltsammans står det finska landskapet i dess skönhet, öar och haf och sommarhimlar, och skalden glömmer sin oro för att måla en skärgårdsvy från Nyland, en seglats eller ett nybyggararbete.

Det finns emellertid en ton, som lösgör sig redan i *Nya sånger*, och det är sympatien med tidens sociala rörelser, med krafven på människorätt och människovärde för arbetarklassen, som är framtiden. Så slutar dikten *Till Nyland:*

Gif plats för den nya tid,
som kommer med röda fanor,
som knäcker bojor och vanor
och kallar ett folk till strid.

Och i en annan dikt, *Studenten till arbetaren*, heter det:

Jag bär min vapenprydda fana stolt,
den ljusa bragdens tecken.
Din röda fana höjes till revolt,
det dryper blod ur vecken.

Och i dem båda varsnar detta land
sin framtids dunkla gåta.
Kom, broder, räck mig ändtligen din hand
Och lär dig att förlåta!

Dessa toner gå öfver i den följande diktsamlingen, där de, som bokens titel anger, gifva hufvudtemat. Instrumentationen är här rikare, anslaget djupare, och det är en öfvertygelse bakom orden och rytmen, som skapar fasta, blodfulla dikter, dikter som man tror på. Folkliga sympatier hos poeterna äro ju ingen sällsynthet — det är svårt att alldeles lösrycka dikten från det som »ligger i tiden» — men hur märg- och mustlösa äro de icke i det hela, när de komma från de öfre lagren; och de undre ha ännu inte lärt sig att sjunga. Snoilsky hade en gång en period af drömmar om konstens demokratisering, och ingen tviflade på hans uppriktighet och hans varma hjärta. Men sitt blod kunde han icke öfverbevisa, och därför öfverbevisade han heller icke läsarens. Det är ingen storm under vingslagen i *Den tjänande brodern* och *På porslinsfabriken.* Heidenstams cykel *Ett folk* gömmer ståtliga saker, men icke lösenordet, och Bååths sångmö, som mer än andras blifvit kallad en folkets dotter, är för tung i gången af bohvetegröt och skånsk limpa för att lämpa sig till någon slags »Führerin».

Jag säger nu inte, att Mörne är den röst som väntas och väl också skall komma en gång. Men hans tonfall äro i alla händelser obestridligt äkta, när han sjunger om *Vår tid*, *Arbetartankar*, *En vandringsdag* och mycket annat. Nya tider skapa nya röster, och nya röster skapa nya tider.

Den sång, som skapar tiden ny,
skall födas i fabriken
vid hjulens dån och remmens gny etc.

Skalden har brådtom att uttrycka sin missaktning för den poesi, som har målet i sig själf, som vaggar sig i sömn med ordens salongsmusik, i stället för att vara härropet och bådarinnan för det väntade, rösten för millionerna, som bara kunna mumla. Och han går illa åt versmakarna,

som odla omsorgsfullt sin forms
ordrika prosa, stolta meter
och gå med den för friheten till storms.

Kraftigast får detta hans hat och hån lif i följande lilla dikt, en af samlingens yppersta.

POETERNA.

Den sång, som föra vill en stormtids talan,
må flyga nära jorden såsom svalan,
Ty nu tar blåsten hugg i kullens gräs.
Från hässjor och till torkning bredda strängar
yr höet kring på skuggomhöljda ängar,
och tången flyger öfver skummigt näs.

Nu klänga alla örter fast vid grunden,
som närde dem. Också för oss slår stunden,
då lifvets kamp tar i en lösen form.
Men öfver molnen i förtunnad eter
lustsegla detta tidehvarfs poeter
och blåsa bubblor ut i dådstark storm.

För öfrigt innehåller samlingen, som den föregående, friluftsdikter, landskaps- och segelturspoesier, friska och vackra, fast utan Tavaststjernas fläkt, och mot slutet några mörkare melodier, ensamhets- och missmodsstämningar.

Det är emellertid som barrikadpoet, om man får använda ett färgadt uttryck för hans demokratsånger, Arvid Mörne hittills nått högst.

B. H. B.

VILHELM EKELUND: *Elegier.* Stockholm, Albert Bonniers förlag.

Det finns dikter hos Baudelaire, som efter hans eget påstående äro öfver- och omarbetade intill hundrade gången. Som Poë roade han sig med att skämta öfver den s. k. inspirationen; en dikt var för honom ett stycke arbete, ingenting annat, och den var icke färdig, så länge den hängde fast vid sin upphofsman med en halffärdig rad, ett rim som klickade, ett ord som icke var det enda rätta. Men när allt var som det skulle vara, klipptes nafvelsträngen af mellan författaren och verket; det blef fritt, och han kunde hålla det ut från sig och betrakta det som bildhuggaren statyetten.

Om någon diktningsprocess gör intryck af att vara motsatsen till denna, så är det den som här hemma gett oss Vilhelm Ekelunds vers. Här verkar ingenting fristående, allt är som delar af en själ, som spänner öfver det hela, poeten är ständigt med själf med sin egen röst. Det är alltid samma på en gång veka och spända drömmaransikte som stirrar oss till mötes, en lyssnande, undrande människa, hvars tal aldrig är »ja, ja, nej, nej», som fruktar för konturen som för begränsningen och som minst af allt är hågad att söka en förenkling i tillvarons problem. Denna poesi kan vara lycklig, men den skrattar icke, predikar icke heller, ty den är riktad inåt, aldrig mot några åhörare; den snyftar och stammar, ty den vill vara ett tack och en tolk för de öfverfulla ögonblick, ur hvilka den sprungit, och den säger sig själf, att sådana ögonblick letar icke själen efter rim och bryr sig icke om att räkna versfötterna. Den ritar icke så mycket som den målar, den rör sig i ackord mera än i melodier och söker efter de svagaste skiftningar i själstemperaturen. Poeten sitter böjd öfver sig själf, ständigt med handen på pulsen.

Det är lätt att se, hvar faran ligger för denna konst. Den kan subtiliseras ut i det rent obegripliga, och den metafysiska dimman kan dränka allt hvad fasta linjer heter, så att läsaren tröttnar och kör fast. Man skall ta korta steg, när man läser Vilhelm Ekelund. Det bör vara en ensam timme, när man är lagom nedstämd och längtar efter osynliga vänner; man kan fälla upp boken ungefär hvar som helst och suga in musiken i långa tongångar som denna:

Ack, hjärtats längtan har ej hem i världen,
och ofta då vi skildes var min själ
lik den husville vandrarn, som
vid barnens lekplats suttit vek om kvällen
och glömt sin nöd för klang af stämmor klara. —

Eller dessa rader om våren som en Psyke »med skygga lyfta händer»:

— — — Än mildt fördröjer
sig kring ditt hufvud dagens sken det sista,
men i ditt bröst, som stumma böner höjer,
all nattens bittra längtans bäckar brista.

Och fler och fler gå stjärnor fram. O Vår,
o Psyke späd med skygga lyfta händer,
hur blek sig stjärnan vid din hjässa tänder,
hur darrar dunklet vid ditt veka hår.

Detta är ju utsökt, och det finns andra enstaka strofer som nå hit. Det finns dikter om ensamhetskänslan på en världsstads dånande asfalt, när själen skrämd blir till det darrande barnet, som klänger sig fast vid diktaren och känns så tung, att han knappast orkar bära hem den — en af de dristigaste bilder jag läst, och man kan ändå inte säga att den misslyckats. Men det finns också andra, både vers och bilder i versen, som flyta ut i dimma och verka fullkomligt godtyckliga i formellt afseende. Man behöfver inte höra till dem som med ett ilsket morrande sade om Verlaines orimmade strofer, att prosa inte blir vers därför att orden sättas under i stället för bredvid hvarandra. Det behöfs något annat också, det är sant — och det var just det Verlaine hade. Ekelund har det också, men när han skrifver:

Ser jag dig,
så sväller mitt hjärta
tungsinnigt...
ja du skall en gång
känna
nöd etc. etc.

— så kan man inte låta bli att tycka, att t. ex. »känna» och »nöd» gärna kunde samsats om en och samma rad. Med andra ord: här är en arabesk, icke ett poem, och att läsa ordsammanställningen är som att gå utför en trappa på hälarna, det knycker till i hjärnan för hvart steg man tar.

Något egentligt utöfver herr Ekelunds närmast föregående diktsamling erbjuder icke denna sista. Motiven äro desamma, tonarten likaså, och författarens virtuositet förnekar sig inte heller här. Med de felgrepp och de faror för felgrepp, som böra vara nästan oundvikliga för en poesi som denna, är diktaren dock alltjämt sin rangplats vuxen och synes till och med på allra sista tiden ha bildat skola, till hur mycken glädje får man väl se.

B. H. B.

GUSTAF ULLMAN: *Västkust.* Dikter. Stockholm, Ljus' förlag.
— *Ungt folk.* Noveller. Stockholm, Albert Bonniers förlag.

Om Gustaf Ullmans debut — han har inom ett halfår offentliggjort ett dikthäfte och en novellsamling — kan med full rätt användas det eljes grymt missbrukade ordet lofvande. För att undvika förväxling med de många fall, där detta omdöme användes som en bekväm form för ett likgiltigt beröm, skall det genast angifvas, hvad det är i Ullmans debut som litteraturvännen vill ta fasta på såsom på framtidslöften.

Framför allt är det den omedelbarhet och den oberoende själfständighet, som möter en särskildt i dikterna. Där finnes i dem ingenting efterbildadt eller upplärdt. Knappast en enda af dem går tillbaka till litterära förebilder, utan man känner genast, att det är en själslig förstahandsupplefvelse som sökt sig uttryck i dessa famlande rader. Hur osäker och oplastisk, ibland rent af melodilös är icke också denna vers! Hvilken förvånande motsats till de vanliga lyriska debuterna, där den tekniska rutinen, framkallad genom imitationer af förträffliga mönster och parad med inre tomhet, blir allt vanligare! Här är en ung skald, som haft något på hjärtat: sin hemtrakts karga och ödsliga skönhet, ett skyggt och oroligt sinnes ungdomsstrider har han velat ge ord och melodi åt. Och han har sökt sin egen form. Förebilder skulle hans landskapsskildring visserligen kunna sägas ha, men i så fall inom den bildande konsten, nämligen i Karl Nordström och andra af västkustens målare. Ullmans »Västkust» är föga mer än ett vittnesbörd om detta sökande. Där finnas endast helt få dikter, som nått en sådan klarhet och medvetenhet, att de höja sig till nivån af konst. De flesta intyga genom sina söndersplittrade rytmer och sin opregnanta, sammanflytande formgifning, med hvilken deciderad öfvertygelse Ullman vändt sig bort från de befintliga formerna för att skapa en egen. Han har utan tvifvel en riktig känsla af att den ligger i riktning mot det obundna, det naivt och storslaget öppna och i sin ärlighet halft vårdslösa, men han har i sin »Västkust» allt för ofta passerat gränsen mellan vers och en nervös och slarfvig prosa. Det är här ett formproblem som kräfver sin lösning. Det landskaps skönhet, som han så intensivt känner och som han omfattat med brännande skaparglädje, kan ej få fristående lif annat än i en efter språkets hemlighetsfulla analogier nyskapad skrud. I »Västkust» råder ännu kaos, endast i sällsynta ögonblick blixtrar det fram en klar och lefvande linje eller ljuder det en djup och stark hafsmelodi.

Utom naturskildringarna finnes det i »Västkust» äfven själsskildrande dikter. En dikt som »Mor och son» — förut tryckt i denna tidskrift — har verkligen fullt utbildad en egen konstnärlig stil, hvartill ansatser möta oss på andra ställen: en okonstlad och lyrisk enkelhet, förenad med vek ömtålighet och skygg grace. Ur en sådan dikt skulle man också våga sluta sig till berättaregenskaper.

Ullmans novellsamling lämnar en inte heller i tvifvelsmål härom. Det finnes visserligen i »Ungt folk» lika mycket, ja än mera osäkerhet och formlöshet än i »Västkust», det finnes dessutom i det dramatiska utkastet en påtaglig osjälfständighet, men likväl har den ställen, som röja psykologisk gestaltningsförmåga och novellistisk blick. De ställena äro icke alltför talrika — till största delen har författaren hvarken haft klart för sig mål eller medel — men de äro öfvertygande. En sådan liten situation som den likaledes i Ord och Bild publicerade »Under piskan» är af en sällsam styrka genom sin nervösa och smittande ton af oklar och förvirrad ångest. Det är en sådan stämning af själslig svaghet och maktlöshet som Ullman älskar att skildra och som äfven återkommer i samlingens längsta och bästa berättelse »Sune Storvik». Det är i denna berättelse en verklig tragik, och den berättigar inom sitt område till lika afgjorda förhoppningar som »Västkust» gör på sitt.

Fredrik Böök.

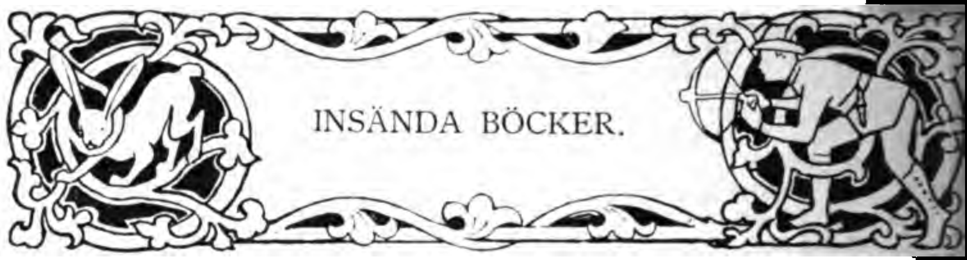

INSÄNDA BÖCKER.

Från Alb. Bonniers förlag:

VERNER V. HEIDENSTAM: *Skogen susar.* Berättelser och sagor. Pris 4,50.
HENNING V. MELSTED: *Nöd.* Novell i dialog. Pris 3 kr.
CONNY BURMAN: *Minnen.* Med 80 illustrationer. Pris 3,75.
KLAS FÅHRÆUS: *Konstverkets byggnad.* Pris 5,50.
RAFAEL: *Hvita boken* och andra berättelser. Pris 3 kr.
FRIEDRICH PAULSEN: *De metafysiska problemen.* Inledning till filosofien. Bemyndigad öfversättning af Fredrik Böök. Med ett förord af HANS LARSSON. Pris 6 kr.
OTTO NORDENSKJÖLD, J. G. ANDERSSON, C. A. LARSEN och **C. SKOTTSBERG**: *Antarctic.* Två år bland sydpolens isar. Med inemot 300 illustrationer. Häft. 1 à 50 öre.
MARI MIHI: *Nya dagsländor.* Pris 3 kr.
NELLA NORRVALL: *Fädernas missgärningar* och andra berättelser. Pris 3 kr.
SELMA LAGERLÖF: *Kristuslegender.* Pris 3,50.
NILS WOHLIN: *Öde-år.* Dikter. Pris 1 kr.
A. G. KELLGREN: *Åkerjorden och villkoren för dess fruktbarhet.* Kort inledning till jordbruksläran. (Verdandis småskrifter 119.) Pris 20 öre.
GEORG BRANDES: *Om läsning.* Öfversättning från danskan. (Verdandis småskrifter 120.) Pris 15 öre.
FREY SVENSON: *Om anstaltsvård af sinnessjuka.* (Verdandis småskrifter 121.) Pris 25 öre.
R. A. V. POST: *Ett modernt renhållningssystem och renhållningsväsendet i Eskilstuna.* (Verdandis småskrifter 122.) Pris 30 öre.
C. GUNNAR BERGMAN: *Regeringsformen.* (Verdandis småskrifter 123.) Pris 20 öre.
OTTO SVERDRUP: *Nytt land.* Fyra år i arktiska trakter. Med öfver 200 bilder. Häftet 31—34 à 75 öre.

Från C. E. Fritze's k. hofbokhandel:

OLOF ROSÉN (Glaukon): *Hur Ellen Key förkunnar kärleken.* Pris 50 öre.

Från Hugo Geber:

Excellensen Grefve A. F. Skjöldebrands memoarer. Utgifna af HENRIK SCHÜCK. Del. III. Pris 6 kr.
HENRIK SCHÜCK: *Ur gamla papper.* Sjätte serien. Pris 3 kr.
GABRIELLE RINGERTZ: *Offereld.* Pris 3 kr.
KURT BELFRAGE: *Lilla syster.* En bok om två syskon. Pris 3 kr.
EDWARD CARPENTIER: *Kärlekens myndig* Öfversättning från engelska orig. 4:de O. H. D. Pris 2 kr.
AUGUST STRINDBERG: *Samlade dramatiska ar* Ser. I. (Romantiska dramer.) Häft. 21—23 öre.
CARL SNOILSKY: *Samlade dikter.* Häft. 14, 15 75 öre.
AUGUSTE SABATIER: *Auktoritetsreligionerna och andens religion.* Bemyndigad öfversättning från franskan af O. H. Dumrath. Häft. 5 à 1 kr.
HENRIC GYLLENRAM: *Militär disciplin.* (Fälthögskolans småskrifter 4.) Pris 25 öre.
C. A. H. NORLANDER: *Ordnade kroppsöfningars betydelse för den värnpliktiga ungdomen.* (Fälthögskolans småskrifter 5.) Pris 25 öre.
J. G. MALMSTRÖM: *Lokalpatriotism och fosterlandskärlek.* (Fälthögskolans småskrifter 6.) Pris 25 öre

Från Aktiebolaget Hiertas bokförlag:

Uppfinningarnas bok. Ny, fullständigt omarbeta upplaga. Under medverkan af fackmän utg. a A. BERGLUND. Häft. 100—103 à 60 öre.
C. VIEBIG: *Den slumrande hären.* Roman. Bem öfvers. från tyskan af Louise Arosenius. Pri 4,50.

Från Aktiebolaget Ljus' förlag:

J. SPILLMANN: *Jerusalems förstöring.* Historisk berättelse i två delar från Jerusalems sista dagar. Bearb. fr. tyskan efter orig. tredje uppl. Häft 21—29 à 30 öre.
ALLEN VANNÉRUS: *Lif och lära.* Pris 1 kr.

Från Nordiska muséet:

Meddelanden från Nordiska museet 1902. P. A Norstedt & söner.

Från P. A. Norstedt & Söner:

Sveriges historia intill tjugonde seklet. Under medverkan af O. MONTELIUS, H. HILDEBRAND, M och L. WEIBULL, G. R. FÅHRÆUS, L. STAVENOW, S. CLASON och A. RYDFORS utgifven a EMIL HILDEBRAND. Häft. 39 à 1 kr.
ELOF TEGNÉR: *Valda skrifter.* I. *G. M. Armfelt* Häft. 1—5 à 90 öre.

Från Puritas' förlag:

EMMA F. ANGELL DRAKE: *Hvad en gift kvinn bör veta.* Häft. 19—21 à 25 öre.
SYLVANUS STALL: *Hvad en ung man bör veta.* Häft 1—6 à 25 öre.
MARY WOOD-ALLEN: *Hvad en ung kvinna bör veta* Häft. 1 à 25 öre.

TRETTONDE ÅRGÅNGEN · 1904 · ELFTE HÄFT

ORD OCH BILD

ILLUSTRERAD MÅNADSSKRIFT UTGIFVEN AF KARL WÅHLI

REDAKTIONENS OMBUD:

I HELSINGFORS: PROFESSOR WERNER SÖDERHJELM

I KRISTIANIA: FÖRFATTAREN ANDREAS JYNGE

I KÖBENHAVN: REDAKTÖR CARL BEHRENS

PRIS FÖR HEL ÅRGÅNG (12 HÄFTEN) 12 KR.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM

VILHELM TRYC
KÖBENHAVN

Albert Bonniers Julböcker.

VIKTOR RYDBERG: Singoalla. Med *Carl Larssons* teckningar. Ny uppl. Praktfullaste utstyrsel. 7,50, inb. 10 kr.

OTTO NORDENSKJÖLD: Antarctic. Två år bland sydpolens isar af Otto Nordenskjöld och hans kamrater. Med 350 bilder. — 4 färgplanscher — flera kartor. 2 delar 17 kr., inb. 22 kr.

SVEN HEDIN: Tibetanska äfventyr. Berättade för ungdomen. Rikt illustr. 4 kr., inb. 5,50.

Konstnärsförbundets årshäfte. 24 planscher efter teckningar, målningar, skulpturer m. m., med text af konstnärerna själfva. 3,75.

DAVID SPRENGEL: Från det moderna Danmark. Skildringar af dess folk och lif. Rikt illustr. 6 kr., inb. 8 kr.

Svenska memoarer och bref VIII: J. M. Sprengtportens papper. Utg. af **Henrik Schück.** 3,75.

Nordiskt Familjebiblioteks nya volymer: ANNA WAHLENBERG: En ny dag. KNUT HAMSUN: Svärmare. HOLGER DRACHMANN: Kyrka och orgel. Illustr. — Elegantaste utstyrsel. — Hvarje del 2,50, inb. 3,50.

SELMA LAGERLÖF: Herr Arnes pengar. Illustr. af *Alb. Edelfelt.* 2,50, inb. 3,50.

— **Kristuslegender.** 2:a uppl. 3,50, inb. 5 kr.

SOPHIE ELKAN: Konungen. En sannsaga. 2 delar. 7,50.

GUSTAF af GEIJERSTAM: Karin Brandts dröm. 3,50, inb. 5 kr.

PER HALLSTRÖM: Skogslandet. Dikter. 4 kr., inb. i skinnb. 6 kr.

AUGUST BONDESON: Skollärare John Chrounschoughs Memoarer. Ny följd: **Från hans första lärartid.** 2 kr.

CARL RUPERT NYBLOM: Rim och bilder. Sista saml. 4 kr., inb. 6 kr.

BENGT LIDFORSS: Fragment och miniatyrer. En samling uppsatser i skilda ämnen. 3 kr.

K. G. OSSIAN-NILSSON: Svart och hvitt. Dikter. 3 kr. **Masker.** Dikter. 2:a upplagan. 2 kr.

ELISABETH KUYLENSTIERNA: I elfte timmen. Roman. 2,50.

ARTUR MÖLLER: Sena tiders barn. Novelletter. 2,25.

GUSTAF HELLSTRÖM: Ungkarlar. Historietter. 2,50.

JACOB WALLENBERG: Min son på galejan. Med inledande essay af *Oscar Levertin.* 3 kr.

FREDERI MISTRAL: Mirèio. Provensalsk dikt på svenska återgifven af *Carl Rupert Nyblom.* 3,25.

GUSTAV FRENSSEN: Bypredikningar. 5 kr., inb. 7 kr.

THOMAS MANN: Huset Buddenbrook. Historien om en familjs förfall. 2 delar 6 kr.

FRIEDRICH NIETZSCHE: Bortom godt och ondt. Öfvers. af *Ernest Thiel.* 5,50.

ÅGOT GJEMS-SELMER: Den gången. Ur mitt lifs historia. Med vignetter och porträtt. 2,50.

HELENE LASSEN: Höstlöf. Nya dikter. 1,50.

Svea. 1905. 61:a årg. Bidrag af flera förf. 1,75, inb. 2,75, i guldsnitt 3,50.

Anreps adelskalender. 1905. 28:e årg. Ny redaktör: grefve *Adam Lewenhaupt.* 7,50, guldsnitt 8,50.

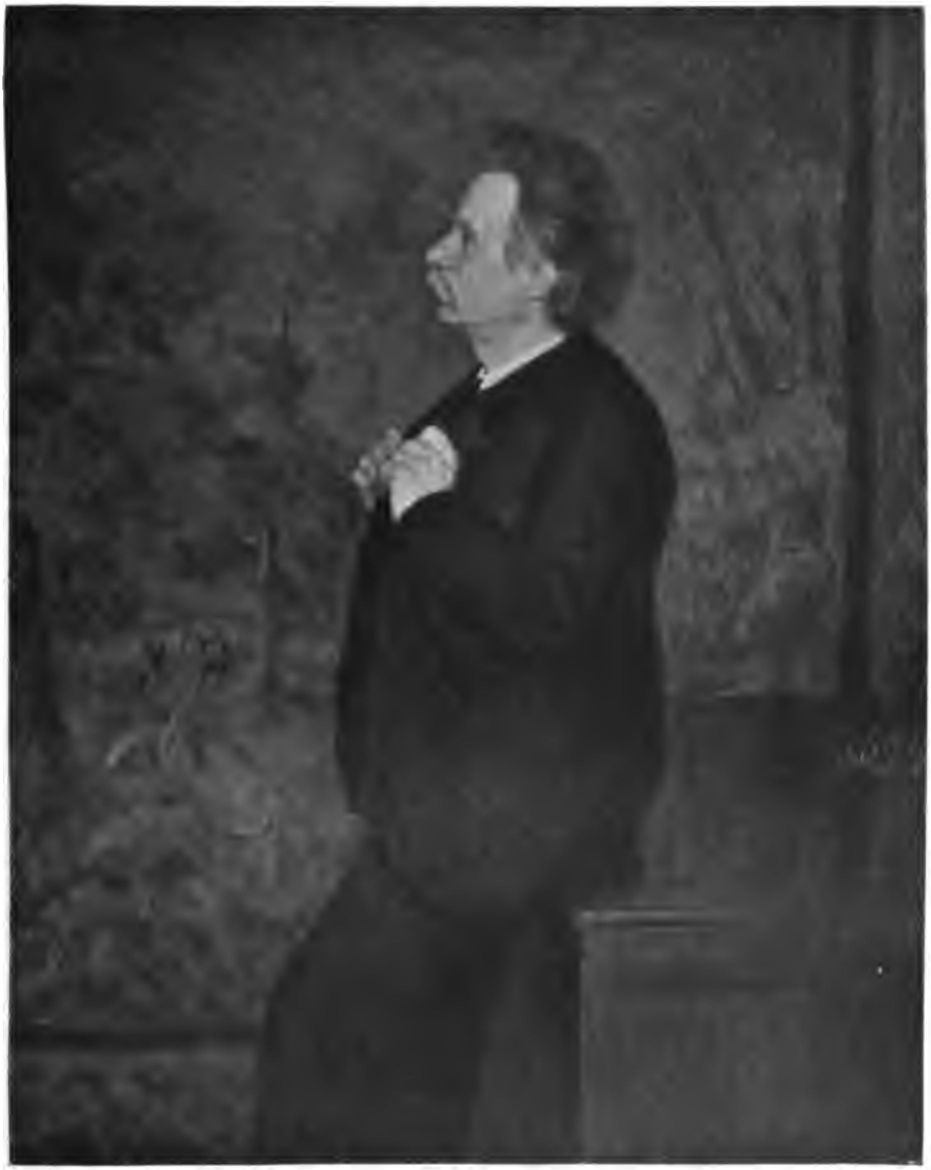

Silfversparres nya graf. a. b.

EDVARD GRIEG. OLJEMÅLNING
AF ERIK WERENSKIOLD.

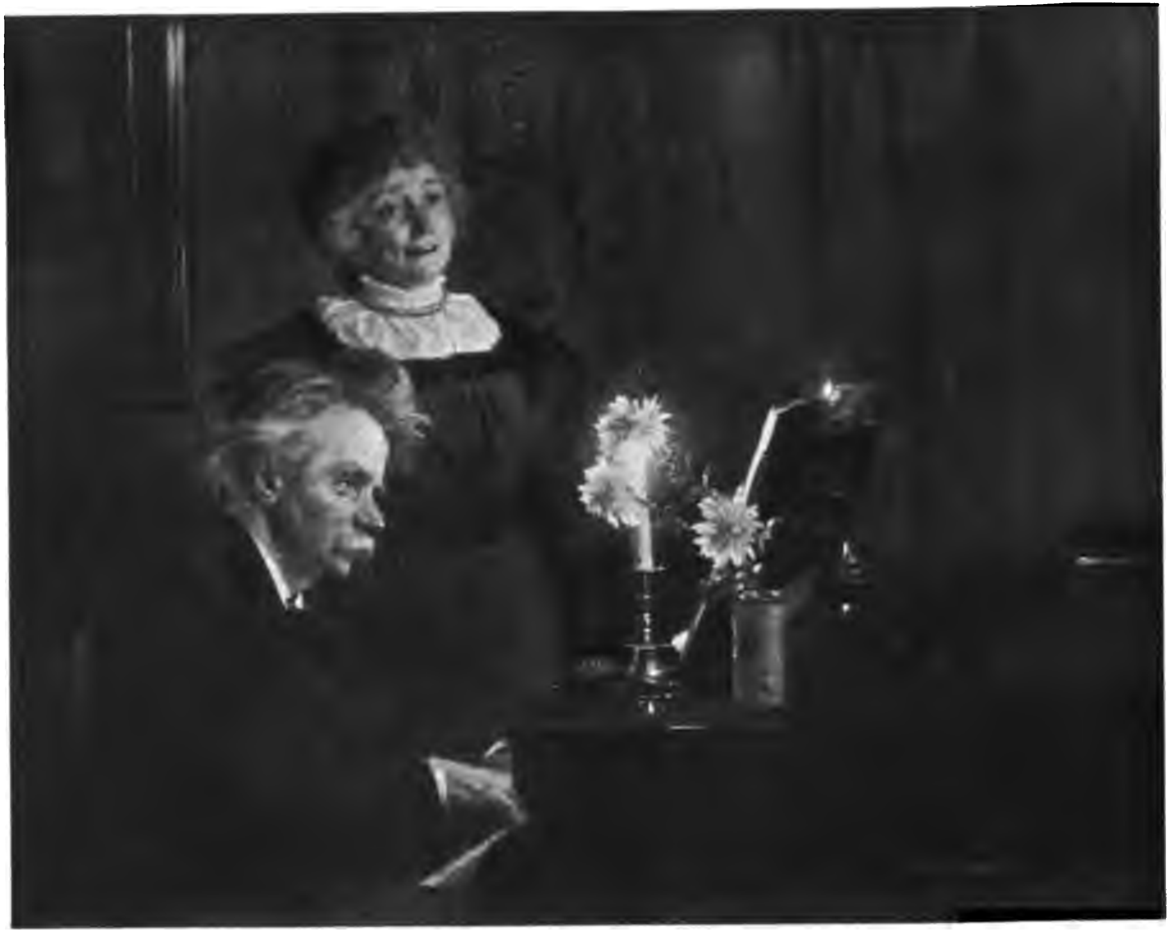

Silfversparres nya graf. a. b.

EDVARD GRIEG OCH HANS HUSTRU.
OLJEMÅLNING AF P. S. KRÖYER.

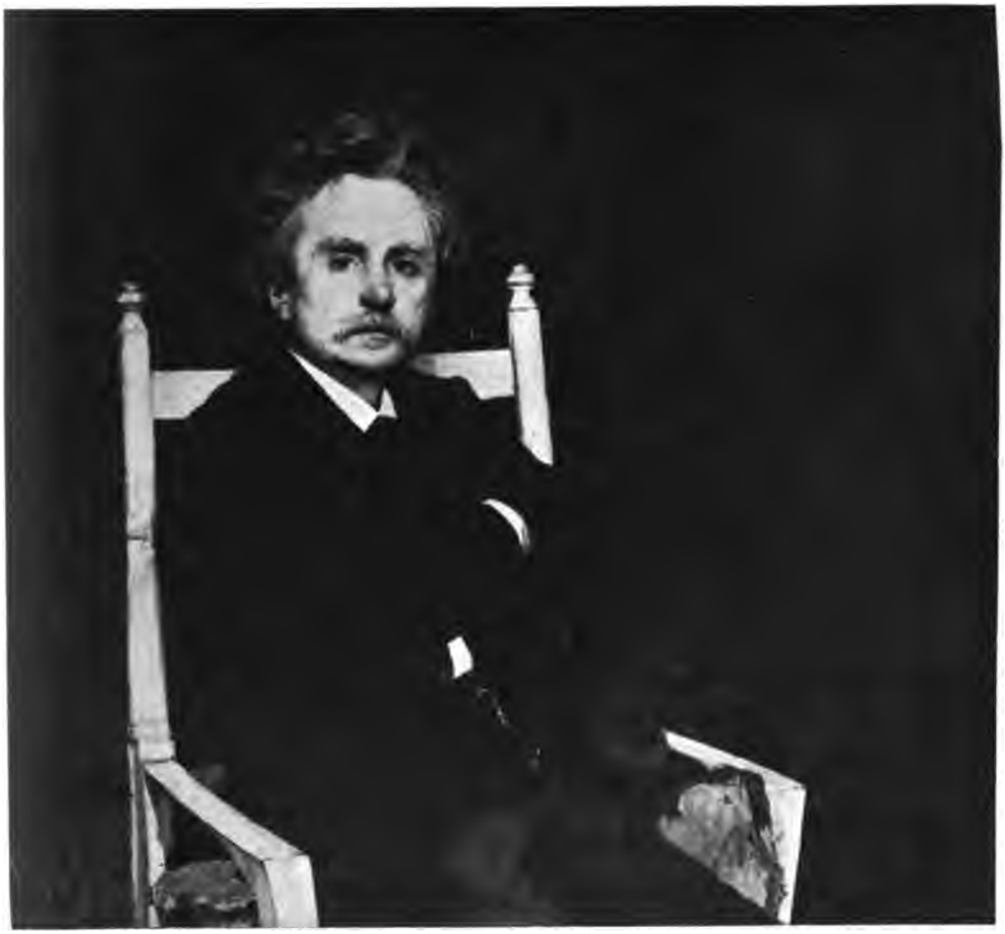

EDVARD GRIEG. MALERI AF EILIF PETERSSEN. *I Nationalgalleriet i Kristiania.*

EDVARD GRIEG.

Af GERHARD SCHJELDERUP.

Med 7 Billeder.

DERSOM videnskaben var istand til ved hjælp af fuldkomne instrumenter at undersöge et træs rödder, at belure cellevævenes hemmelighedsfulde arbejde, safternes stigning og synkning og stadig skiftende sammensætning, med andre ord at trænge ind i den spirende naturs aller intimeste livsrörelser, vilde vi muligvis med bestemthed kunne forudsige bladenes og blomsternes form og farve, grenenes forviklede udfoldelse af ungdommelig kraft og den söde duft, som vaaren udaander under luftens og lysets berusende omfavnelser. Ogsaa naar det gælder mennesker og fremfor alt skabende kunstnere, er det nödvendigt saa nöjagtig som muligt at undersöge de rödder, deres personlighed er vokset frem fra, og dersom vi er heldige nok til at kunne fölge og nogenlunde analysere det stille arbejde, som der foregaar, för den stolte stamme kan hæve sig over jorden, grenene strække sine kæmpearme ud mod lyset, blade og blomster og gyldne frugter tindre i solen, da har vi fundet vejen til deres dybeste indre liv. Men psychologens arbejde er vanskeligt, og han maa være tilfreds, dersom det lykkes ham nogenlunde at antyde det stille hemmelige arbejde, hvis frugter de virkelig ægte kunstværker er.

Edvard Griegs væsen er enklere, end tilfældet er med mange andre kunstneres sjæleliv. — Han er mer end nogen anden en »Heimatkünstler», stærkt bundet til hjemmets jordbund, hans personlighed bröd forbausende tidlig og bestemt frem, den staar for os i fuld klarhed, tegnet i skarpe konturer. Et par takter er nok til at karakterisere komponisten saa tydelig, at vi strax genkender ham. Med næsten ængstelig omhu vaager han over sin norske karakter, og det er en undtagelse, naar söndenvinden fra det store musikland beruser ham saameget, at hans egen personlighed træder i baggrunden. Strid og stærk som en af vore smaa vestlandske fjordheste staar han der og foretrækker at indskrænke sine formers rigdom og mangfoldighed fremfor at opgive en töddel af sin norske eiendommelighed, sit nationale særpræg. Han er endog i aarenes löb bleven mer og mer norsk, og har han her visselig fulgt et rigtigt instinkt, som har tvunget ham til mer end et offer for den store livsopgaves skyld, som laa for ham i fuld klarhed. Det gjaldt fremfor alt at slaa fast, at Norge sang sin egen ejendommelige sang, som gav det lille den gang ukendte land ret til at være med i musiknationernes store kor. Derfor vaagede han ængstelig over den norske skat og fjernede sig aldrig for længere tid fra den höje varde, hvor han holdt udkig efter fremmede vikinger. — Vistnok har hans væsen en mægtig rod, der suger livskraft fra Germaniens rige kildevæld, men en endnu kraftigere svulmer af vort folks sagn og sange, og hans personligheds ophav, hjerteroden, graver sig dybt ned mellem stenene i det vilde storslagne fjeldland ved nordhavet, som han elsker mer end nogen anden plet paa jorden.

I sin förste ungdom kom han til Tyskland og fandt hos *Schumann* det »Wahlverwandtschaft», som enhver ung kunstner længter efter. Den tyske mesters fantastiske væsen, hans rige fölelsesliv, hans fantasifulde form og rythmik tiltalte i höj grad den unge drömmer, som den gang levede et stille indadvendt liv uden at ane sin egen store fremtid. Ogsaa den raffinerede, elegante og dog saa dybtfölende, smerterige *Chopin* betog ham med den uimodstaaelige magt, som drager beslægtede naturer til hinanden. Ogsaa Grieg havde noget af en romantisk sværmer i sig, ogsaa han havde sans for livets fine og elegante sider, ogsaa han besad den samme fanatiske kærlighed til hjemlandet, som har skabt Chopins kraftigste og ædleste værker. Begge har en sjelden begavelse for nye harmoniske kombinationer og dristige rythmer. Men den livsfriske vestlænding havde allerede den gang en stærkere fölelse for livets virkelighed end romantikerne, springdansenes og hallingens livsglæde trods vinter og mörke fjældvægge fossede allerede gennem hans aarer, og det varede ikke længe, för han rystede af sig al sværmerisk maaneskinsromantik og i »Humoreskerne» med djærve tag slog den nordiske harpes strenge og greb midt ind i det norske folkelivs fulde virkelighed. Mödet med *Nordraak* gav stödet til, at det bröd frem, som længe havde gæret i den unge kunstners bryst. Dog hele livet igennem elskede og elsker fremdeles Grieg sin ungdoms mestre, og af og til er det, som om han igen giver sig hen til dem i enkelte værker, som peger mod syden.

Senere er *Wagner* den tyske mester, som har gjort mest indtryk paa Grieg. Han har lært meget af ham, især hvad sprogbehandling og orkesterteknik angaar, medens hans harmonibehandling og melodiföring sjældnere viser spor af den tyske reformators mægtige indflydelse. De friere former har Grieg under tiden optaget i sine sange, som ellers i almindelighed holder sig indenfor de gamle grænser, sjælden gaar ud over strofedigtningens faste ramme. — Grieg er dog i sit hele væsen grundforskellig fra Wagner, saa der aldrig kunde blive tale om en paavirkning af samme art som fra romantikens lyrikere. Han har lært meget godt og nyttigt af ham, men staar ham dog i grunden fjernt. —

At Grieg i sine större værker har benyttet de former, som i aarenes löb havde udviklet sig i Tyskland, er naturlig nok. Han havde i Norge vistnok enkelte forlöbere, fremfor alle *Nordraak* og *Kjerulf*, men ingen af disse havde beskæftiget sig med store former, og de havde i det hele taget blot anelser om det, der maatte komme, forat en virkelig norsk musik kunde opstaa. Fölgelig maatte Grieg söge sine forbilleder i det store frændeland sydpaa, der har skabt vor tids musik. Han optog uden videre den rige og bredt anlagte sonateform, saaledes som klassikerne og romantikerne havde udviklet den i Tyskland. Alle hans större arbejder er skrevne i denne form, som han især i kvartetten og den sidste violinsonate behandler med megen frihed uden dog at bryde selve hovedformen. I »balladen» og »romancen» for to pianoer benytter han variationsformen, som i Beethovens senere værker udnyttes paa en saa enestaaende genial maade.

EDVARD GRIEG SOM BARN.

Især i balladen har Grieg forstaaet at give denne bundne kunstform nyt liv. — I min bog om »Grieg og hans værker» har jeg nærmere udviklet, hvorfor den norske kunstner her uden tvivl fulgte den naturligste vej. Han stod ærbödig beundrende for de tyske stormestre og frygtede vistnok de anarkistiske tilböjeligheder, som laa i hans egen og vort folks natur. Derimod havde han i de mindre former ogsaa i formel henseende udmærkede forbilleder i vore folkeviser og folkedanse. Der kunde han rigtig slippe sin norske natur lös, og denne stadige syslen med folkemusiken nærede og styrkede hans personlighed og beskyttede ham mod en for stærk indflydelse fra syden. Ved folkemusikens sprudlende kilde næredes en af hans kunsts yppigste rödder. Naar den gamle kærlighed til romantiken kom over ham, saa blev han ligesom vakt til fuld virkelighed igen ved det salte havspröjt fra en strilevise eller livsjubelen i de kaade hallingkast. I Köbenhavnerperioden (1862—

66) traadte den tyske og tildels vel ogsaa danske romantiks paavirkning tydelig i dagen. Dog er der over værkerne fra denne tid et skær af ufordærvet ungdommelighed og sprudlende friskhed, som giver dem et stærkt individuelt præg, selv der hvor melodik og harmonik er mindre specifik norske. Allerede sange som »Hun er saa hvid», »Jeg elsker dig» og »Udfarten» — for blot at nævne nogle faa — er ægte börn af hans muse. Endnu stærkere træder hans personlighed frem i »Humoreskerne», klaver og violinsonaten. Her tumler han sig i kraftige norske danse-rythmer, og hans lyse ungdomsmod, hans friskhed og naivetet, hans erotiske længsler og kærlighedslykke, begejstringen for Norges natur, folkedigtning og folkeliv synger bedaarende sange som fuglene i den förste vaartid. Senere lærte han livets kampe at kende, og böigens tykke taager, tilværelsens tragik og tilsyneladende meningslöshed stængte ofte truende horizonten. Men hans kraftige seierherre-natur sugede blot ny næring af tunge dages lidelser, og styrket af kampen og fordybet af smerten skabte han en række kunstværker, som forbinder den förste periodes friskhed med dybere og mere afvexlende indre oplevelser. — Klaverconcerten og den anden violinsonate er hovedværkerne fra denne Kristiania-tid, da ogsaa de dejlige sange til Björnsons og Ibsens digtninger og Peer Gynt-musiken opstod. Besöget i Rom og Liszts begejstring for klaverconcerten og sonaterne virkede oplivende paa den hidtil lidet anerkendte kunstner. Da forholdene bragte ham til at söge hvile og arbejdsro ved Sörfjorden i Hardanger, var han den fuldt bevidste, overlegne mester, der skabte balladen, cello-sonaten, Vinjesangene, kvartetten og skildrede et fremtidigt drama i »Den Bergtekne», et af hans mindst kendte, men eiendommeligste arbejder. De norske musikforholds yderst primitive tilstand, den mangel paa kunstinteresse, som *Grieg* og *Svendsen* i aarevis havde kæmpet mod med tilsyneladende smaa resultater, havde tvunget Grieg til at söge hen til naturens store ensomhed, som han altid havde elsket. Havde han ikke havt denne sikkre tröst mod alt ondt, lavtliggende og smaat, vilde han umulig have kunnet holde sit trodsige hoved saa höjt og bevare hele livet igennem et optimistisk syn paa tilværelsen. De aller fleste af hans værker klinger ud i frisk, ja undertiden endog vilde livsglæder, som trodser alle uhyggelige jætter og listige underjordiske magters livsdræbende trolddom, — draugens lokken ned i det mörke bundlöse tjern. For Grieg har naturen været som en elskerinde, og han har neppe nogensinde elsket en kvinde med samme lidenskab som de golde fjeldknatter og lynghaugerne omkring sin födeby Bergen. Medens *Ibsen* væsentlig fölte sig draget til naturen paa grund af den rige symbolik, den böd ham, og *Björnson* og *Lie* holder af naturen som en virkningsfuld ramme om menneskeskæbner, er Grieg pantheistisk naturdyrker, han elsker naturen for dens egen skyld, og jo ensommere vidden breder sig, jo vildere snestormen tuder, jo mer dæmonisk fossens bröl lyder, jo mer sönderrevne tinder og jökler er, desto mer föler Grieg sig dragen mod de usynlige magter, som han saa ofte har besunget i sine genialeste værker.

Det er en fanatisk elskov, som binder Grieg til hjembygdens natur, trolde, nisser, underjordiske og drauger har betaget hans sind, og ligesom den »bergtekne» vandrer han ensom og sorgbetynget omkring langt borte fra menneskenes uharmoniske, ofte ligesom vanvittige samfund, som en sand tonedigter umulig kan fatte, naar han af og til vaag-

EDVARD GRIEG OG HANS HUSTRU FRA 1870-AARENE.

ner op af sine drömme midt i forretningernes og politikens verden. I hans indre hersker ophöjet fred og ubestikkelig retfærdighed, hans væsen er en uudtömmelig kilde af harmoni, livsglæde og kærlighed, en evig skabende fornyelse, hans eget indre liv er saa rigt, at det ligesom sprænger hans jordiske tilværelses snevre skranker. Han kan umulig fatte det usle skinliv, den vanvittige jagen efter uvirkelige fantomer, som i grunden er den spidsborgerlige praktiske realismes grundvæsen. Han vender sig bort fra denne uvirkelige skyggeverden til livets hemmelighedsfulde underkilder. I naturen finder han den forstaaelse, det inderlige samliv, som han ofte forgæves har sögt blandt sine medmennesker. — *Grieg*, som altid har levet et ensomt liv langt borte fra larmende selskabelighed og smaalige koterier, har i naturen sögt og fundet tröst for alle de saar, livet gav ham. Han har aldrig kunnet undvære sit hjemlands natur-indtryk. I de senere aar, da hans helbred led under klimaet, og hans humör ikke kunde modstaa den evige regn derborte, og han ikke mere fandt den arbejdsglæde, han sögte, men sygdom og uhygge, har han mer end en gang höjtidelig lovet: »aldrig reiser jeg

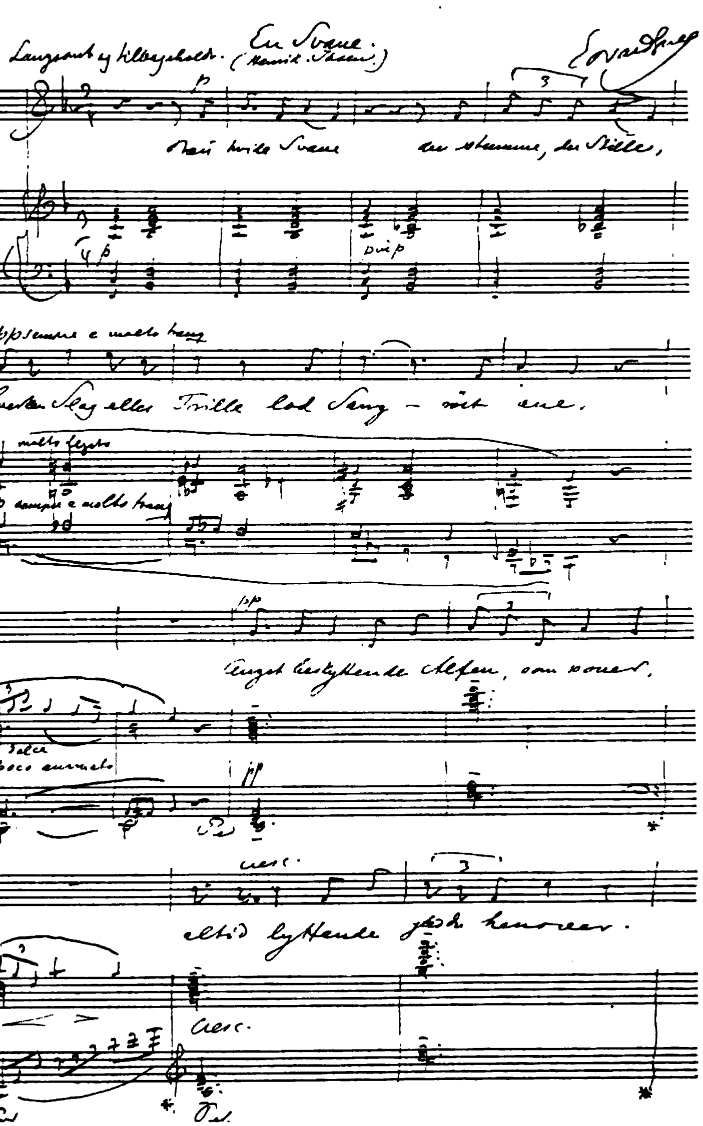
Langsomt og tilbageholdt.
En Svane.
(Henrik Ibsen)
Edv. Grieg
p
Min hvide Svane du stumme, du stille,
più p
pp sempre e molto lang.
hverken Slag eller Trille lod Sang-røst ane.
molto legato
pp sempre e molto lang.
pp
Angst beskyttende Alfen, som sover,
dolce
poco animato
pp
cresc.
altid lyttende gled du henover.
cresc.

mer vesterpaa — ogsaa paa östlandet er der jo saa vakkert, jeg kan ikke længere taale den lange reise, klimaet er daarligt for min sundhed», — og dog vendte han regelmæssig tilbage til hjembygden, som han ikke kan undvære. Draugen, havfruerne, smaa-troldene, nisserne, de underjordiske greb fat i hans ubevidste indre, drog ham til sig med uimodstaaelig magt. Vistnok kunde han undertiden föle sig trykket af regnen og knuget af fjældenes tunge masser. Derfor likte han sig bedst oppe paa vidderne, især kendte han og elskede Hardangervidden, höjt oppe over Vöringsfossen, hvor Hallingjöklen hæver sig mægtig langt borte i snetaagen. Tilslut virkede fjældene ved Sörfjorden trykkende paa ham »de havde ikke mer at fortælle mig», som han selv siger. Han maatte »udover de höje fjælde» til en rigere og livfuldere verden. Da han senere byggede sin villa Troldhaugen ved Bergen, valgte han en aabnere egn med lavere fjælde langt borte

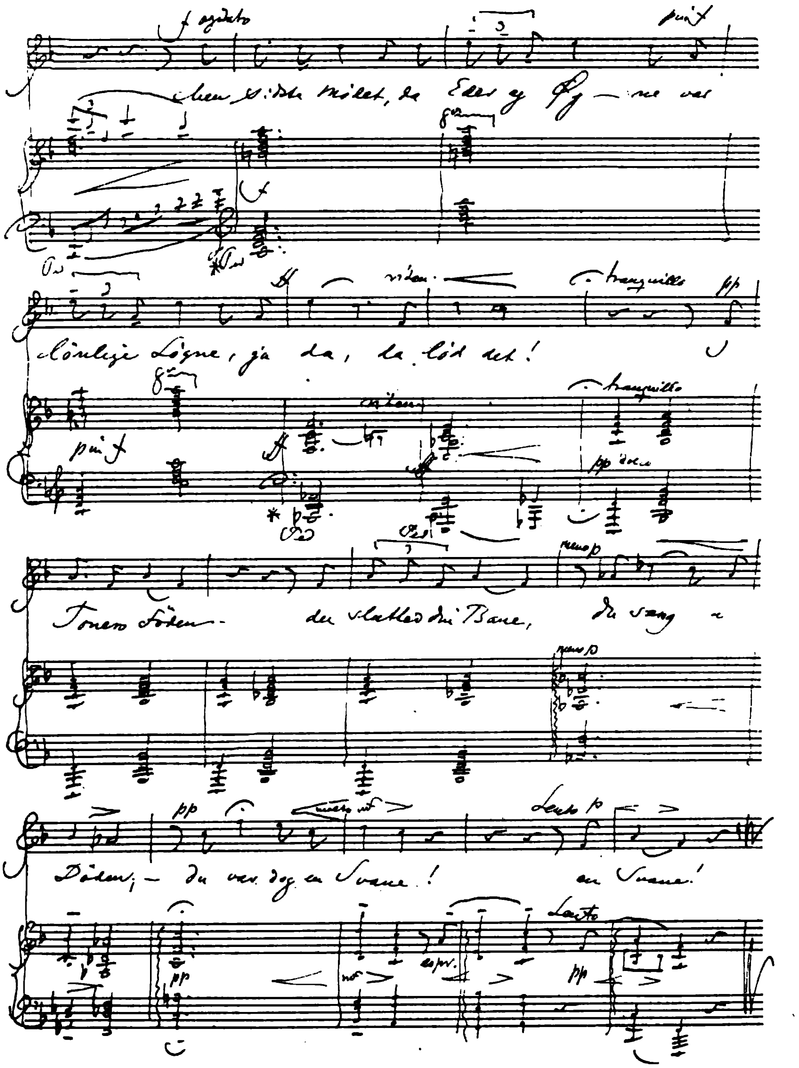
f agitato
più f
men sidste Mödet, da Eder og Öjne var
lönlige Lögne, ja da, da löd det!
ritard.
tranquillo
pp
più f
Tonernes Föden du slutted din Bane, da sang i
meno p
Döden; du var dog en Svane! en Svane!
pp
lento p
Lento

i horizonten. Det er især naturen i nærheden af Bergen, som ligger Griegs hjærte nærmest. Han har först i sine senere aar besögt Jotunheim og han, den ivrige tindebestiger, kender slet ikke Nordlands og Finmarkens fantastiske storhed og næppe heller den betydeligste del af det vestenfjældske Norges storslagne natur. Hjemmets trolddom drog ham stadig til de samme trakter, og med fornyet livsenergi besteg han atter og atter fjældene ved sit elskede Bergen eller drog henover vidderne i Hardanger og Sogn. Trods alle verdens yndigheder maatte han tilbage til stenröserne der og fandt sig taalmodig i, at regnen strömmede ned uge efter uge, maaned efter maaned, medens han i sin lille hytte ved Troldhaugen studerede Wagners partiturer eller skabte nye mesterværker. Han bar jo solen i sit eget indre.

Hvorledes har nu denne natur afspejlet sig i Griegs kunst? Saa tydelig og bestemt, som toner kan male, hvad öjet ser, og aabenbare den hemlighedsfulde vekselvirkning mellem en skabende kunstner og naturen. Der er over naturen i havegnen ved Bergen et underligt præg baade af haablös smerte og sprudlende livsmod. Alt afhænger af lyset. Den samme egn, som i regntaagen hviler uudsigelig trykkende over brystet, jubler og synger solens pris, naar en dejlig vaardag kaster sin fortryllelse over den. De golde knatter og ensomme holmer, som undertiden ligesom dræber alt livshaab, kan være yre af livslyst, naar de ligger der i blændende solglans, medens hvide maagevinger svæver over blinkende sildestimer, og söfuglenes skrig skaber liv og glæde. Ogsaa i Griegs musik er overgangen mellem tragiske længsler og vild fryd i tilværelsen ofte uventet pludselig. Ligesom naturen aabner hans toneverden nye overraskende syner, snart ser vi dybt under os et mörkt, stille fjeldvand, snart en livlig fjord fuld af dampskibe og jægter, snart det vældige verdenshav, som forbinder sig med himlen i blændende sölvtoner, snart Folgefondens snemasser langt borte over sönderrevne tinder. En uendelighed af belysningsmodulationer, underjordiske smaatroldes koglende leg og spil med solstraalerne, en fantastisk rigdom paa barokke eller storslagne former, vide syner betager os, naar Grieg slaar sin troldharpe. Der er noget lunefuldt over alt dette. Vi har regntykke med haablös söndenvind — da pludselig slaar vinden om — i utrolig kort tid har vi frisk nordenvind med skumdækte bölger i blændende solbad. Bratte overgange og nye overraskende perspektiver giver ogsaa Griegs musik, som sjælden dvæler ved een stemning, men springer fra den ene over i den anden, ofte ganske uventet. For at bekæmpe regntaagens uhyggelige böig maa vestlændingen i solskinsdagene suge ind et forraad af livsmod og godt humör, som trodser alt. Han maa oparbejde sig en lys optimisme for ikke at synke ned i den mörke melankoli, der betager den tilflyttede östlænding i den forfærdelige regntid. Griegs musik besejrer alle onde vætter og ender, som allerede omtalt, næsten altid i fortissimo og jublende presto. Ogsaa den mildere, smilende natur inde ved Sörfjorden har fundet genklang i Griegs toner, som ofte tryller frem for os hele landskaber fra Hardanger. Og han har ikke blot optaget vestlandets natur i sig, men ogsaa de forskellige folkestammers karakteregenskaber finder vi forenede i hans sammensatte natur, bergenserens foretagsomhed og praktiske sans, hans selskabelige livlighed forenet med havstrilens indesluttethed og hang til ensomhed, vossingens vildhed, haringens skönhedslængsler og personlige værdighed, sogningens letbevægelighed og lidenskabelige livsglæde!

Den evige higende længsel er saa betegnende for vor folkemusik, at den selvfölgelig ogsaa gaar som en grundtone gennem Griegs kunst, men han dvæler sjælden længe ved melankolske stemninger, men söger befrielse i en vild halling eller yndefuld springdans. Dette hænger ogsaa sammen med, at Grieg fremfor alt er lyriker og sjelden forsöger paa at drage symfonikerens og dramatikerens lange aandedrag. Hvem kender ikke de yndefulde buketter af duftende markblomster, de »lyriske stykker» og de utallige sange, hvori han udöser sin rige lyriks overflödighedshorn over verden? En af de sange, som sætter i bevægelse sjælens dybeste strenge, er »Vaaren», der skildrer en dödssygs sidste hilsen til den opvaagnende natur med uovertruffen tragisk magt. Overhovedet har Grieg som alle ægte musiker-naturer skabt sine bedste værker der, hvor han har havt de bedste digtere at arbejde med.

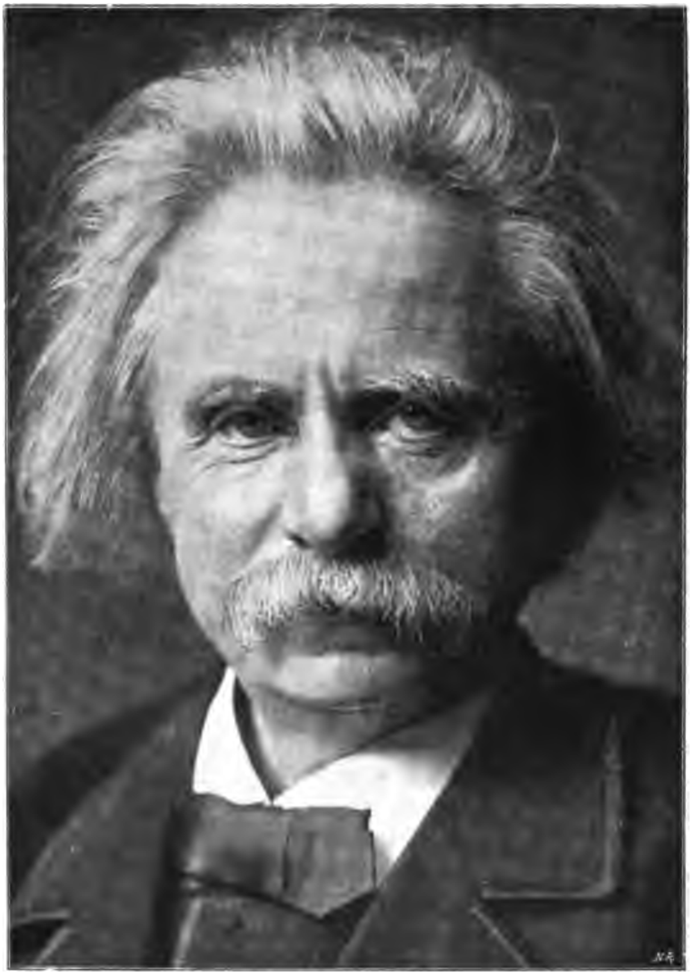

Edvard Grieg.

Överst blandt hans sange staar de, hvis digtninger er undertegnede af navnene *Björnson, Ibsen, Drachmann* og *Garborg*. Jeg undtager Drachmanns svagere digtcyklus »Fra fjeld og fjord», hvor hverken digter eller komponist hæver sig i deres fulde höjde. Ogsaa blandt sangene til *Andersen, J. Paulsen, V. Krag* o. s. v. finder man perler, og man maa i det hele taget indrömme, at Grieg besidder en sjelden skarp selvkritik, saa han aldrig har sendt et værk ud i verden, som ikke har kunnet taale det fulde dagslys. Han hörer ikke til de mest produk-

GRIEGS VILLA TROLDHAUGEN VED BERGEN.

tive komponister, men hvad han har skrevet, er gennemgaaende godt, uagtet selvfölgelig enkelte værker rager höjt over den gennemsnitsværdi, som tilkommer de andre. Det kan ikke nægtes, at de sidste hefter af de »lyriske stykker» bærer præg af, at komponisten er bleven træt af at bevæge sig i disse smaa og netop derfor saa vanskelige former, som han rigtignok har behandlet med næsten enestaaende genialitet. Derimod er hans *sidste* værker paa kammermusikens omraade, kvartetten og den 3:die violinsonate hans ypperligste i denne genre. Ogsaa Haugtussasangene viser, at hans inspiration har beholdt sin fulde friskhed i de senere aar. Grieg har beskæftiget sig lidet med orkestermusik. Hans instrumentation er enkelt og klangfuld og efterstræber aldrig de ærgærrige maal, som nutidens symfoniske digtninger stiler imod. Men netop derfor har de uden vanskelighed opnaaet en næsten enestaaende popularitet, som de ogsaa fortjener. Endnu interessantere er hans dramatiske forsög. Dertil regner jeg foruden opera-fragmentet »Olaf Trygvason» ogsaa »Landkenning», »Foran sydens kloster» og »Bergliot», for ikke at tale om »Den Bergtekne» der bærer dramatiske spirer i sig. Samtlige værker viser betydelig dramatisk begavelse, som under gunstigere forhold vistnok havde udviklet sig. Sans for ydre og indre handling, store linier, brede penselströg og mægtige farvetoner finder vi her overalt.

Men Griegs hovedstyrke ligger dog i hans lyrik, og her indtager han en jævnbyrdig plads ved siden af sin ungdoms mestre, *Schumann* og *Chopin*. Han har i norden udfört den samme gerning som disse geniale tonedigtere i deres hjemland. Desuden har han i virkeligheden været den förste, der hævede den norske folkekunst til fuld bevidst kunst, der ogsaa i ren teknisk henseende staar på höjden af vor tid. Som klaverkomponist er han vistnok den eneste, der efter de to omtalte romantikere og *Liszt* har bragt noget virkelig nyt ind i sit instruments *teknik,* for ikke at tale om hans *kunstneriske* originalitet. Hans hele liv har været en fortsat stræben mod höje idealer, og han har aldrig blandet sig ind i dagens stridigheder. Som genial komponist og pianist, som ildfuld dirigent har han mer end nogen anden bidraget til at udvikle Norges musikliv og til at udbrede sit hjemlands og nordens ry blandt de store kulturfolk. Han har i Norge vakt en kraftig bevægelse i tonekunsten, som tyder paa mange fremtidsmuligheder, og vakt vort folk af en lang dvale til nyt kraftigt liv. Han har givet sit folk og kunsten alt det, han ejde, sit genis rige skatte, og det er den höjeste ros, nogen stor mand fortjener.

Som lyriker har han skabt mesterværker, som symfoniker og dramatiker har han aabnet vejen mod nye höjsletter — hans kunstneriske personlighed rager höjt op over tidens modekomponister og sikkrer ham en skön plads blandt de faa ægte tonedigtere.

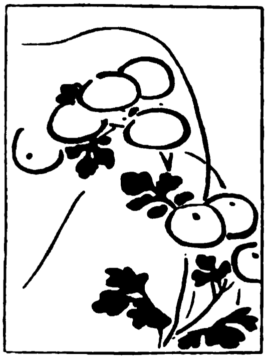

LÅNGT I S:T LOUIS.

Af K. G. OSSIAN-NILSSON.

Långt i S:t Louis
bor en liten Japanflicka,
svartögd och rosig
och fin och midjesmal.
Brunt te och gult te
bjuder hon din mun att dricka
på en blommig bricka
i en löfprydd sal —
brunt te och gult te
från Sendais dal.

Långt i S:t Louis
myllrar folk från alla väder,
rikt folk och armt folk
och folk, som folk är mest,
hvitt folk och svart folk
och folk som vax och folk som läder,
folk i fina kläder,
folk i trasig väst —
hvitt folk och svart folk
vid världens fest.

Hvitt folk och svart folk
bjuder liten Japanflicka,
bugar och bjuder
med en lustig liten min:
brunt te och gult te
bjuder hon dem alla dricka
på en blommig bricka,
guldlackeradt fin —
brunt te och gult te
af Sendais vin.

Rikt folk och armt folk,
mellan alla löjet sväfvar
gifmildt och fröjdrikt
i vimpelsmyckad sal.
Brunt te och gult te
räcker hon åt grofva näfvar —
stundom blicken bäfvar
vid en främlings tal,
bäfvar och sväfvar
mot Sendais dal.

Minns du, o blomma,
när jag steg i paviljongen
solbrynt och skäggprydd
bland släta yankeepar:
gifmild och fröjdrik
mötte du så mången, mången, —
nu för första gången
brickan, som du bar,
med brunt te och gult te
du tyst höll kvar.

Du teg, och jag teg,
men din läpp, den rördes sakta,
rördes och skälfde
som daggig blommas bräm.
Tankfull och smärtfull,
som det gällt en ovän vakta,
sågs du mig betrakta,
där jag satt bekväm, —
och närmare med brickan
steg du förnäm.

»Ryss, du, ja, ryss, du»,
dina små, små blickar sade,
»rödt te och svart te
nyss min bror du bjöd,
blodte och mullte,
när min bror i graf du lade
och som sked en spade
lagom åt en död —
blodte och mullte
och stenigt bröd.

»Ryss, du, ja, ryss, du,
se, en liten Japanflicka
bugar och bjuder
för alla och för dig:
brunt te och gult te,
Japans nektar skall du dricka,
koppen på din bricka
räckes dig af mig,
gult te för rödt te
och fred för krig!»

Jag teg, och hon teg
och log med de små peppargrynen,
jag teg, och hon teg
och vände sig och gick.
»Jag ryss — är jag ryss?
Döm ej folk af ögonbrynen,
se mig rätt i synen,
skänk mig än en blick!»
Och blicken, den sade:
»Drick!»

— — — — — — — — — — —

Långt i S:t Louis
bor en liten Japanflicka,
svartögd och rosig
som morgonrodnans bål —
för henne, för henne
vill en äreskål jag dricka:
för hvar vacker flicka,
som är värd en skål,
och din skål och min skål
och hennes skål!

KAH TELI.

Af MILDRED THORBURN.

KAH TELI, den lilla danserskan, satt nedhukad på trappstegen, som ledde till Saraswatis tempel, och grät, så att den smärta gestalten i de gula sidenskynkena skakade. Hon drog ned sitt korpsvarta hår som en slöja för ansiktet och såg icke ens upp, då den lille brune Uik, malajen, kom förbi med en laddning saftiga bananer och ropade med gäll sjungande stämma:

»Kommen hit, O Saraswatis döttrar — I med de lätta fötterna! Det är hett vid solens nedgång. Läsken eder med mina frukter!»

Ibland de mörka teak-träden skymtade ljusa dräkter, och två af Saraswatis prästinnor kommo trippande genom tempellunden. Deras skira klädnad af gult siden svepte mjukt kring de sandalbeklädda fötterna, som de sirligt rörde, så att de små silfverbjällrorna pinglade rundt vristen. I handen hade de lätta palmblad, för att fläkta bort värmen och de små insekterna, som frodas i närheten af den stora floden, och i håret hade de stuckit in några långa, rosenröda törnen för att härma de små kinesiskorna, som sälja té och sidentyger i Lemungas basarer.

De voro så lätta om hjärtat, då de nalkades den stora pagoden, som fågeln, då regntiden är förliden, men åsynen af den gråtande Kah Teli på tempeltrappan jagade upp tårarna i deras ögon af medkänsla.

Tschungi, hon med de sneda ögonen och den goda blicken, böjde sig ned öfver Kah Teli.

»Hvi gråter mandelblommans vän?» frågade hon sakta.

Kah Teli ryckte lätt till vid beröringen, men intet svar gaf hon.

Nu kom turen till Gonda med de soliga ögonen och det hastiga löjet.

Hvi ser jag inga mandelblommor i håret, och ingen myrten, och hvar är den rosenröda hennan, som plägar färga naglarna på mandelblommans vän?»

Fortfarande hördes intet svar. Då böjde sig Tschungi ännu en gång ned, och en förfärlig aning grep hennes hjärta.

»Hafva gudarna vredgats? Svara, Kah Teli!» Då lyfte den som gret upp sitt rödgråtna ansikte och sade stilla:

»Sen icke på mig, systrar, ty den mäktiga Saraswati är stark i sin vrede, mitt offer har hon förkastat, och mitt hjärta är tomt och tröstlöst som ett tröskadt majs-ax.»

»Hur skall detta kunna vara», ropade Gonda, »ty i går vid fackeldansen dansade du så skönt, ja skönast af alla, så att jag till sist tyckte mig förmärka, hur Saraswatis bild smålog huldt mot dig och vinkade med sin Lotus. Ej heller har du försummat några helga sysslor. Vakta dig, Kah Teli, att du icke förtörnar gudinnan genom att tilltro henne ett orättvist misshag. Berätta för oss!»

Kah Telis sorgsna ansikte började lifvas vid den andras ord. Hon skakade bort det mörka håret ur pannan och vred med ett par raska grepp upp det rundt den utsmyckade kammen. Därpå lade hon fötterna i kors under sig, såg ut genom det orangefärgade soldiset mot den mörka palm-lunden och började tala.

»I går afton, då vi dansat fackeldansen inför vår höga härskarinna, vid den tid, då de svarta bufflarna gå att dricka i Waingunga och eldflugorna börja lysa bland träden, gick jag ensam ned till floden med min skål af ris och frukter, för att förtära dem nere vid stranden, där jag kunde se de troendes ljus brinna längs med stränderna och på vattnet. När jag så hunnit förbi Sivas pagod, mötte mig en helig man, en lam fakir, som med möda hoppade fram på ett par kryckor. Jag hälsade honom, och som jag intet annat hade att gifva, öste jag innehållet af min skål ned i hans och löste en af mina silfverringar från armen och lade därtill. »Den höge ser icke till gåfvan, utan dess mera till gifvarens hjärta», sade jag, och han svarade med ett annat af våra sköna tänkespråk: »Det är ljuft att vara fattig och få taga sitt bröd ur en varm hand», och så tilllade han: »Min dotter, jag ser på din dräkt, att du är en prästinna, bed i kväll ditt hemlands bön till din höga härskarinna, och du skall hafva din åstundan, innan nästa måne står som en skära öfver Sivas tempel.» Då tackade jag honom och gick hem, och den kvällen offrade jag vid Saraswatis altare min vackraste lerkruka fylld till brädden med ris, bananer och färska nötter. Och denna morgon vid soluppgången, då jag tidigare än sedvanligt skyndade till templet — var krukan slagen i tu och hälften af innehållet borttaget. Och I veten ju, hvad en sådan händelse har att betyda. Min kast skall jag förlora! bortstött skall jag blifva ur Saraswatis tempel, ur eder ring!»

Vid de sista orden togo de tillbakaträngda snyftningarna åter ut sin rätt, och den lilla gråterskan lutade sitt täcka hufvud mot Tschungis axlar.

Denna gaf sin följeslagerska en hastig och ängslig blick ur de mörka ögonfransarna men sade beskyddande: »Icke annat, min mandelblomma, sådant kan ju också blott betyda, att du får din bön uppfylld, men på ett annat sätt än du väntat, eller att dess ena hälft går i uppfyllelse. Men säg oss nu, hur lyder ditt hemlands bön? Det är ju ifrån den sandiga steppen invid de blåa höjderna som du kommer?»

Kah Teli nickade instämmande men vardt plötsligt röd som amarantens blomknoppar och kunde knappast öppna läpparna för att svara. Därpå reste hon sig upp i hela sin längd och lade armarne i kors öfver bröstet: »Det är en bönesång, som de unga kvinnorna sjunga, då de gå ned att bada i den heliga floden vid den första nytändningen efter skörden». Därpå började hon tvärt att till hälften sjunga, till hälften uppläsa den korta bönen, i det hon följde rytmen med mjuka vaggningar af hufvud och midja och höll blicken oafvändt fästad på en punkt ofvanom Sivas pagod, där den bleka månen inom kort skulle visa sig.

»O, I vindar, som blåsen från norr, från Himalayas toppar, och I som tyglen sunnanfläktarna med handen! I vindar med doft af kryddor och myrrha från öarna bortom de stora sunden, och I, som andas öfver solnedgångens tamarinder, sägen mig, hvar är min älskade, att jag må söka honom? Sågen I honom bortom de blå bergen, honom, som är mörkare än kanelträdets bark, än mangoträdets frukter? Härskarinna uti nattens världar, låt dina strålar finna min älskade. att han må stå upp och knyta sina sandaler, att han må komma till min moders hydda.» Vid de sista orden sträckte hon upp armarna mot samma punkt i skyn, som hon så länge oafvändt betraktat, och stod så en stund orörlig med lysande ögon. Därpå lade hon åter armarna i kors öfver bröstet och bidade så med böjt hufvud och sänkta ögonlock de andras dom.

Men de sutto bägge stumma och nedhukade på templets hvita trappsteg. Den nedgående solen kastade några bjärta strålknippen snedt genom teaklunden; inom ett par ögonblick var dess orangefärgade skifva försvunnen bortom synranden, och söderns hastiga skymningföll på.

En klocka började pingla inifrån pagoden — solnedgångens klocka, som manar alla rättrogna till bön mot nattens dever och onda andar. Tschungi och Gonda lade armarna i kors öfver bröstet, böjde sig upprepade gånger med pannan mot jorden och började därpå samtidigt att med låg, entonig röst föredraga sina mandras och tänkespråk ur de heliga vedas. Endast Kah Teli syntes oberörd af den fromma maningen; hon stod alltjämt upprätt, och hennes blick var åter riktad emot den gyllene spetsen af Sivas pagod, där den bleka månen alltmer började framträda. I det aftagande dagsljuset tecknade hon sig klart mot den skimrande trappan; det hastigt slocknande rosenskenet i väster kastade ännu ett sista återsken öfver den smärta gestalten och gaf de gyllne sidenvecken en varmare glans.

En vandrare i lunden nedanför hejdade sina steg och blef stående i undran.

Kah Teli såg honom icke, men han såg Kah Teli. —

Det var en gudarnas gåfva för den som såg Kah Teli i denna stund. Drömmen I, att icke äfven Österns solbrynta barn kunna spegla det himmelskas bild? Skön var hon, icke såsom västlandets döttrar med liljehvit hud och vattenblå ögon, — »svartbrun men täck», såsom Österns störste kärlekssångare sjungit. Har du sett den milda gazellen, då hon tager sitt bröd ur din hand? Se, då gudarna skapade Kah Teli, gåfvo de henne gazellens ögon att le med — sammetssvarta stjärnor. Hvem lyfte sin slöja som Kah Teli, då hon fladdrade lik en fjäril inför Saraswatis bild, hvar ringde bjällrorna rundt vristen så spröda och fina som Kah Telis, hvem hade solen kysst med fagrare kyssar än Kah Teli, den lilla danserskan!

Vandraren under träden stod stilla — länge. Den gälla tempelklockan upphörde med sitt pinglande; dagern hade redan vikit från alla föremål, endast den hvita trappan glimmade ännu svagt. Spridda eldflugor började här och där likt lysande flingor sväfva mellan rören, och fromma hinduer gingo ensamma eller flockvis med brinnande ljus i händerna ned till den heliga floden. Kah Teli höjde ännu en gång de mörka armarna mot Sivas tempelspira och skyndade in på tempelgården, åtföljd af sina leksystrar.

Vandraren under träden vände långsamt åter mot staden.

Den natten tyckte sig Kah Teli hafva en sällsam dröm, där hon låg på sin hårda bädd i den lilla cellen i tempellunden. Hon var åter uppe i bergstrakten i den skola, där hon uppfostrades till danserska. Det var middagstid, och solen sken hett ned på den öppna gården, dit ingen vågade begifva sig af fruktan för solsting. Hon låg som vanligt på sin matta vid dörren till cellen och tänkte på de svala blå bergen, som höjde sig vid synranden i norr. Det var ännu tidigt efter regntiden, och hon hade just nyss offrat friska blommor åt Kama, vårens och kärlekens gud. Så får hon plötsligt höra ett starkt prassel på sanden, och en flock af mångfärgade dufvor slår kuttrande ned tätt intill henne. Till hennes bestörtning öppnar den skönaste i skaran, en silfverhvit dufva, sitt näbb, och säger högtidligt: »Var redo, Kah Teli, att möta Kama, vårens furste.»

I detsamma kändes en söfvande stark doft i luften, och ett regn af champåkblommor höljde den gula sanden. I öfvermått af förfäran och bäfvan kastade sig Kah Teli framstupa på stenläggningen; hon hörde hastiga steg, som närmade sig, allt närmare och närmare kommo de.

Kah Teli vaknade, och drömmen tycktes fortsätta ända in i verkligheten, ty det knastrade sakta ute på sandgången, som om någon sökte aflägsna sig med ljudlösa steg. Hon skyndade upp och lutade sig ut för att se, hvem det kunde vara. Längst bort skymtade en skepnad, som efter sin dräkt föreföll att vara en vanlig sudra på väg till sitt morgonarbete.

Det var redan morgon, och de blommande buskarna i tempelparken badade i solstrålarna. Vid det hon åter vände sig om i rummet, föllo hennes blickar på några föremål på golfvet nära fönstret, och som lågo spridda åt alla håll, som hade de blifvit inkastade i rummet.

Kah Teli hopsamlade de strödda föremålen och radade dem upp framför sig. Det var hennes första teckenbref, och som hvarje flicka i Indien förstod hon, hvad hvart och ett af dessa ting hade för innebörd. Brefvet var enkelt och lättfattligt. Det bestod af en knippe blodröda dhak-blommor, som öfver hela Indien gälla som kärlekstecken, därbredvid lade hon en liten kvist af en hvitblommande buske, så en liten underlig afgudabild af färgadt ler och därnäst en solblomma, hvars stängel var knäckt, så att den gula skifvan var vänd mot marken. Kah Teli betraktade en stund eftertänksamt det hela, därpå drogo sig hennes läppar till ett omärkligt småleende — hon hade läst brefvet. Och halfhögt sade hon för sig själf, i det hon stack in de röda blommorna i sitt hår: »Möt den som älskar dig under den blommande mohwa-busken vid Mo-Tais bild, då solen gått ned.» Den lilla danserskan glömde all sin bäfvan för Saraswatis förtärande vrede, glömde att fråga sig själf, hvem denne förmätne kunde vara, som djärfdes kasta in kärleksbref i prästinnans cell, glömde allt utom den röda blommans doftande budskap.

Aldrig hade Kah Teli dansat så gudaingifvet inför gudinnans bild som denna afton. I den rökelsefyllda salen tycktes hennes fötter knappast röra vid marken, fortare gick det, alltjämt fortare, till dess de mångskimrande bilderna och inlagda tempelhvalfven togo i ring för hennes ögon, blefvo till röda blommor, röda solar, som snurrade rundt, rundt, rundt, tills hon halft medvetslös nedsjönk på knä inför påfågeln, under gudinnans lotusprydda altare.

Men då solen gått ned, svepte Kah Teli sin »sati» tätare om hufvud och axlar, virade band af röda koraller mångdubbla kring hals och armar, penslade sina mörka ögonbryn, att de skulle blifva ännu svartare, tecknade sina händer och naglar med den rosenröda hennan och smög sig ljudlöst på bara fötter bort genom teaklunden emot staden till. På några stenkasts afstånd från stadsporten ligger ett gammalt, halft förvittradt grafmonument, rest i forna tider af en älskande konungamoder öfver en älskad son. Hit pläga olyckliga mödrar vallfärda för att söka bot för sitt sjuka barn, och vid vägkanten är en underlig bild af Mo-Tai upprest med ett litet altare, där de offrande nedlägga sina gåfvor. Vid dess sida sprider en blommande mohwa-buske sin doft, och det var hit Kah Teli begaf sig, då hon på mörka stigar med klappande hjärta smög sig ut från Saraswatis tempelgårdar.

Månen sken gul och full öfver de hvita stenarna, då hon kom fram till grafplatsen, men ingen lefvande syntes till; hon kröp ihop under mohwa-busken och bidade med »satin» djupt neddragen öfver sitt anlete. Det var alltså detta hennes dröm hade att betyda — den store Kama ville hålla henne beredd på sin ankomst. Hon började rabbla upp en gammal böneformel till den evigt unge, den allting förnyande Kama, kärlekens, vinets, vårens och blommornas gud. Öfver henne sände mohwa-blommorna ut sin bedöfvande starka mandeldoft, hennes ögonlock blefvo tunga och slöto sig för ett ögonblick. En lätt rörelse i löfverket, som om någon med varlig hand böjde grenarna åt sidan, kom henne att spritta till. Framför henne stod en reslig gestalt, klädd i helt skinande hvitt; ansiktet och händerna lyste också hvita i månens ljus. Kah Teli gaf till ett lätt anskri och betäckte ansiktet med händerna. »Är du Kama?» frågade hon förfärad.

Ett lågt, djupt skratt var enda svaret, men då Kah Teli alltjämt med händerna envist fasthöll slöjan för sitt ansikte, sade en mansröst på bruten hindostanska: »Jag är den, som sände mandelblommans vän de röda blommorna.»

Kah Teli skiljde händerna något åt och såg genom fingrarna på främlingen. Han var icke från Pendjab, icke häller från kusterna utmed Koromandel, så hvit i skinnet hade hon aldrig sett någon sådan vara. Som en blixt flög igenom hennes själ allt hvad hon hört om sahiberna, som komma från det fjärran landet i väster och härska i Indiens forna kungaborgar. »Han måste vara en sahib, en som man borde hata» — Kah Teli såg på honom ännu en gång — »men som man kunde älska», tänkte hon för sig själf. Hon tog nu bägge händerna från ansiktet och såg honom rätt in i ögonen: »Är du en förbannad sahib?» frågade hon. Ett muntert skratt blef åter det enda svaret, men främlingen släppte lös de hvitblommande grenarna, som han hittills hållit fångslade med handen, så att de möttes ofvan Kah Telis hufvud och dolde honom för hennes blickar.

Hon väntade ett par ögonblick, så blef nyfikenheten henne för stark, hon stack ut den lilla bruna handen och sökte slå blommorna åt sidan — hon blef icke ensam i sina bemödanden.

Så mötte Kah Teli för första gången Elmer Sahib.

Alltsedan den kvällen lefde Kah Teli ett underligt dubbel-lif. Om dagarna, då solen sken lodrätt ned från himlen, förrättade hon tempeltjänsten inför gudinnans bild i den svala pagoden eller pladdrade med sina medsystrar i lundarna, men då skymningen kom, hoppade hon ut genom sitt fönster med sandalerna i handen och ilade snabb och skygg som en antilop genom de löfrika gångarna, tills hon var i säkerhet i den månljusa griftstaden invid Mo-Tais bild. På sin äfventyrliga vandring spratt hon till vid hvarje prassel bland grenarna, ljudet af hennes egna fjät på sandgången kom henne att förskräckt stanna och lyss i mörkret, och en yrvaken fågel, som väckt ur sin lugna sömn i buskverket flaxade och slog med vingarna, kom hennes hjärta att stanna af fruktan.

Hon visste hvad upptäckten skulle kosta henne, Sarawatis prästinna, om hon befunnes älska en förbannad kristen. Kanske var det just medvetandet om att hon offrade allt för hans skull som kom henne att älska honom öfver allt annat. Icke med västerländskans lugna, själfständiga utkorelse och likställighet med mannen utan med Österns glödande hängifvenhet och slafviska dyrkan. Han kunde fått sätta sin fot på hennes späda nacke och böja henne mot jorden, och hon skulle icke rört sig, icke harmats, icke lyft sitt hufvud från marken, innan han själf rest henne upp därifrån.

Se, så hade Kama böjt Kah Telis hjärta till Elmer Sahib, alltsedan den första nytändningen i Ramåssan.

»Fröjda dig vid solens uppgång, men glöm ej dess nedgång», säger den vise mannen, men så tänka icke människornas barn; de sola sig i det klara skenet, de glädjas med sina vänner, och vid mörkrets plötsliga inbrott häpna de öfver dagens korthet. Den lilla Kah Teli sög med fulla läppar sötman ur nuet som ur en saftig frukt, hon tänkte ej på morgondagen, hon glömde regnets tid, som följer på solens, hon drömde ej, att sorgens dev med svarta vingar sväfvade rundt hennes hufvudgärd och måttade allt säkrare med sitt skarpa svärd.

Det var åter eftermiddag med samma solmättade aftonstämning som den gången, då Kah Teli sörjt öfver gudinnans dunkla spådom. Hon satt åter på den hvita tempeltrappan, med händerna knäppta om knät, men hennes ögonlock voro ej tunga af tårar, hennes fina kinder ej vanställda af gråt; med lysande ögon och halföppna läppar såg hon upp mot kupolen i Raumnis tempel. Ännu lyste den rödskimrande mot aftonskyn, snart, snart skulle färgerna blekna, himlen skulle mörkna och endast stjärnorna slå ut som liljor i skyn, för att lysa öfver den blommande mohwa-busken vid Mo-Tais bild. Icke långt från Kah Teli sutto några andra danserskor och snattrade ifrigt, allt under det de mumsade på bananer och persiska sötsaker från basaren. Täcka små brunhyade skepnader, som i sina gula silkeskjortor med sitt ständiga kvitter påminde om en flock kanariefåglar, som slagit sig ned på marmorstegen. En förevisade en ny slöja, som hon köpt i basaren, virade den med en smidig armrörelse några gånger om håret och slog den ut med handen för att visa, huru skir och luftig den var En annan härmade den gamle Bani, dörrvaktaren, som med sin stultande gång och sitt argsinta ordflöde städse var föremål för de små danserskornas skrattlystnad.

Kah Teli hörde deras muntra skämt, men det kom till henne som från en annan värld; hon kände sig sedan länge utanför deras krets, utanför deras mångfaldiga små intressen. Då och då riktades ett förstulet ögonkast upp mot henne, åtföljdt af ett melodiskt skratt eller några hviskade yttranden, som begärligt uppfångades af ett halft dussin ifriga öron, men Kah Telis tankar voro alltför långt hunna på andra ströftåg för att ens lägga märke därtill. Plötsligt väcktes hennes själ med ens ur sin slummer af ett halfhögt uttaladt ord — »Elmer Sahib». Blossande af förfäran och sinnesrörelse spände hon hvarje sinne för att uppfånga något vidare af deras samtal. O Saraswati, afvänd din förtörnelse! Var hon ertappad? Skulle en syster vilja utdrifva en annan ur templet?

Den andra gruppen förhöll sig helt lugn, såg icke ens upp mot henne en enda gång, utan tycktes helt upptagen af något nere i tempellunden. En af dem lyfte sin hand och gjorde ett tecken bort mot några teak-träd: »Där är hon.. Kah Teli följde riktningen af hennes hand och såg en smärt, hvitklädd gestalt komma gående stigen framåt, ledande ett barn vid handen. Kah Teli böjde sig fram och slukade med blicken den okända, som tillhörde hans folk, hans ras. Hon hade aldrig sett någon af de hvites kvinnor, ty tempelreglerna voro stränga, det hände endast sällan, att de fingo gå ned till basaren, och få främlingar ägde tillträde till templet.

En röst nedifrån hviskade: »Hur vet Lakusti att Elmer Sahib —?» — åter det magiska namnet — resten hörde hon ej.

Kah Teli grep med bägge händerna i de tunga silfverringarna hon bar öfver vristen och drog fötterna tätare under sig som för att stödja sig. Hvad hade Elmer Sahibs namn att göra med den blekhyade unga kvinna, som så högrest och drottninglik kom henne emot under de mörkglänsande träden? Sorgens dev med de svarta vingarna sväfvade nu ned så tätt öfver hennes hufvud, att hon hörde dess vingslag och det blef mörkt för hennes ögon under de skuggande vingarna. Men blott för en snabb sekund, så tog nyfikenheten öfverhand, och hon skärskådade den främmande. Hon var hög och blek, hennes händer slöto sig omkring solskärmen och barnahanden som hvita liljor. Kah Teli såg ned på sina egna, som lågo kaffebruna mot det gula sidenet — hennes ögon fylldes af tårar. Den främmande bar en dräkt af underligt snitt, och i stället för slöja hade hon på hufvudet något bredt och hvitt, som skyddade för solen likt ett palmblad. I det hon gick förbi tempeltrappan, såg hon upp med ett par klara ögon, blida och ljusa som aftonhimlen öfver Waingunga, och hennes hår lyste som ett moget majskorn. Kah Teli kände sig så liten och brun och ödmjuk inför denna höga, milda varelse, och en oemotståndlig ingifvelse kom henne att draga in sina bruna fötter under sig. Så, endast så måste Elmer Sahibs kvinnor se ut. Lika höga, lika ljusa, lika sköna som han. Och hon?

Hon tog fram en liten blankpolerad metallskifva ur gördeln och såg sig däri. För första gången gladdes hon ej längre åt sina mörka gasellögon, sina mjuka ögonfransar, sina röda läppar. Hon lade spegeln åt sidan med trötta händer och steg hastigt upp för att begifva sig in till sin cell.

I den stora förgården till templet mötte hon den gamle Bani, som med haltande skutt och skadeglad uppsyn stultade mot henne, så fort hennes gula klädnad skymtade i porten. Kah Teli böjde hufvudet och lade armarna i kors öfver bröstet vid hans hälsning; den bådade icke godt.

»Min dotter», sade den gamle, »gudarna hafva synnerligen vredgats mot dig, förmätna, som brutit mot deras helga råd. Saraswatis öfverste tjänare och präst låter hälsa dig genom mig, att du skall svara inför honom och hans bröder i dag i templet, efter den sista tempeltjänstens slut.»

Kah Teli vardt blek under den mörka kinden; hon böjde blott sitt hufvud ännu djupare mot bröstet och sade: »Som du befaller, min fader.»

Sorgens dev svepte henne in under dunklet af sina vingar och dref sitt skarpa svärd in i djupet af Kah Telis hjärta.

Den samma kvällen, då månen gått upp öfver Waingunga och tystnaden bredde sig som en läkande balsam öfver dagens tusen oljud, låg Kah Teli på knä nere vid floden och strök med handen flodens ljumma, lena vatten öfver sin heta panna. Det sades, att flodens vatten botade för allt ondt till kropp och själ och renade från synd, äfven parias fingo här njuta samma förmåner som de höga kasterna, skulle då icke också hon, den föraktade, den öfvergifna, den ur hvarje kast utstötta få hela sitt sinnes sår vid den heliga floden?

Bufflarna vältrade vid stranden i tunga, mörka massor och släckte sin törst i det gyttjiga vattnet. En elefantdrifvare vattnade sin väldiga dragare nära därintill, och på en sandbank lågo orörliga, mörka kroppar, krokodiler, som i kvällens timmar gåfvo sig ut på rof. Hon såg dem icke och bäfvade ej för dem, men ett lätt glidande ljud i gräset bakom henne, kom henne att förskräckt rygga åt sidan. Hon mindes den smygande, dödande cobran, hinduens skräck, som spänner upp sitt glasögontecknade nackskinn och gjuter sitt oläkliga gift i de lifsvarma ådrorna. Här kunde hon ej stanna. Men hvarthän skulle hon vända sina trötta fötter? Hvem skulle vilja mottaga den utstötta, prästinnan, som brutit sina löften och för alltid utestängts från helgedomen? Kunde hon tigga sin väg tillbaka till bergen, till de svala, vida slätterna och blå höjderna, där hon lekt som barn vid sin moders koja?

En lysande tafla från forna dagar rann upp i hennes minne, där hon ännu alltjämt låg på sina knän vid det nattskumma vattnet. Det var en sval dag, just då regntiden var förbi, och hon hade lekt med sina leksystrar under det stora mangoträdet i byn. Hon mindes huru de hade trädt upp band af de röda blommorna och hängt öfver sig som halskedjor och sedan sjungit och dansat, så som naturen i lifvets morgon lär barnets fötter att röra sig lätt och behagfullt vid ljudet af toner. Då hade den gamle byprästen kommit där förbi, en god gammal man med gulnadt, rynkigt ansikte och hvitt hår. Han stannade och betraktade leende de små danserskorna; efter några ögonblick kallade han till sig Kah Teli och bad henne att dansa ensam för honom, medan de andra taktmässigt sjöngo och klappade i händerna. Inom ett ögonblick visste Kah Teli, att hon behagat den gamle med sin dans och stoltheten slog henne som en yrsel åt hufvudet. Som dagsländor dansa om dagen i den höga säfven, som eldflugan dansar om natten i bamburöret, så dansade hon utan att veta hvarför eller huru, tills hon slutligen saktade sina rörelser och gick fram till den gamle, i hopp att måhända blifva belönad med en slant eller några sötsaker. Men i stallet frågade brahminen, om hon icke skulle vilja bära gult siden och breda silfverringar i stället för groft bomull och röda blommor, och om hon icke skulle vilja dansa inne i en hög pelarsal, där härliga vällukter svāfvade som moln under hvalfven, tillsammans med andra sköna danserskor. Hon hade svarat på hans vädjan i häpen sällhet, det hela föreföll henne som en förtrollning, och först då han följt henne hem till föräldrarna och talat med dem, förstod hon, att detta underbara verkligen skulle ske.

Den fattige sudran var lycklig öfver att en så stor gunst fallit på hans dotters lott; det fanns munnar nog att mätta i den torftiga stugan, henne förutan, och innan Kah Teli rätt anat, hvad allt detta innebar, var hon på väg till skolan för danserskor. Skulle hon nu svika deras hopp, skulle hon återvända till dem nu, då hon blifvit skymfligt utjägad ur templet, draga vanära öfver deras gråa hår, se sin moders trötta ögon skymmas af tårar. Aldrig ville hon återse dem!

Honom, som var orsaken till allt detta, ville hon ej häller se; hon tänkte på den höga, bleka, hvars blotta åsyn lade Elmer Sahibs namn på andra läppar. — Kah Telis ögon voro röda, hennes kinder bleka, i stället för silke bar hon en botgörares grofva skjorta, i stället för ringar, af silfver och kedjor af korall bar hon en tiggares skål. Så skulle han ej minnas henne!

Den svartögda Tschungi, hon med det milda leendet, hade stuckit några mynt i hennes hand, då hon högt gråtande sagt henne sitt farväl; därmed kunde hon kanske köpa sig nattläger någonstädes i en landtby. Hon reste sig upp och begaf sig i väg, men kvällens skönhet tvang henne att stanna ännu en sista gång, innan hon började sin långa vandring. Öfver Raumnis pagod stod åter månen som en gyllne skära, liksom den första, den oförgätliga kvällen, då hon gick att möta den okände under mohwa-busken. Nu hade spådomen gått i fullbordan, gudinnans utslag var bekräftadt. Utstött ur sin kast, skild från sina medsystrar hade hon blifvit, men hvar fanns den hälft af hennes bön, som gått i uppfyllelse? Förgäfves spanade hon efter gåtans lösning, men intet tycktes henne öfrigt att hoppas. En svag vindfläkt susade fram genom snåren, förande med sig doften af de tusen blommor, som i nattens mörker utsände sin bedöfvande sötma likt en rök i lunderna. Den andades lätt öfver Kah Telis hjässa och smekte hennes bara fötter, och som en hälsning från sällare stunder sände den henne en svag men tydlig doft från en mohwa-buske. Som morgonvinden, då den bortblåser dimmorna öfver Waingunga, så skingrade den lätta nattvinden mörkret i Kah Telis själ. Det var som hviskades henne ett budskap från den stilla griftstaden utanför stadsporten, där Elmer Sahib väntade sin käraste under de hvita hängena. Ännu en gång ville hon se honom, innan hon vandrade ut i de mörka landen.

Och åter gick hon den kända, den älskade stigen, som ledde genom lunderna bort mot staden till. Då hon med smygande steg kommit tätt intill gudabilden, stack det till i hennes bröst, ty ingen lefvande varelse syntes till. Hennes hjärta var redan beredt att få skåda honom, och ville icke låta sig besvikas. Hon gick tyst ännu ett par steg men vågade sig icke ut på den månljusa vägen. Då varsnade hon en hvit gestalt, sittande orörlig i skuggan på trappan af ett grafmonument med ryggen lutad mot stenen och ansiktet lutadt mot handen. Så mjukt som blott en danserska kan träda på bara fötter, gick hon fram till honom och lade sin hand på hans panna. Han spratt till och ville fånga henne i sina armar, men hon drog sig skyggt tillbaka och satte sig på trappan ett par steg längre ned, och med armbågarna stödda mot stenen och satin djupt neddragen i pannan lyfte hon upp sitt täcka, bleka anlete med de sorgsna sammetsögonen och såg på honom med hunger i blicken. Månen stod ännu lågt på fästet, och grafmonumentets skugga dolde Kah Telis förändrade utseende för Elmer Sahibs ögon, och han, som intet anade, böjde sig leende öfver henne och sade med förebråelse i rösten: »Är mandelblommans vän trött att gå nattliga stigar, eftersom hon låtit mig vänta här, alltsedan månen gick upp?»

Kah Teli svarade intet. Hon ville tagit i sin grofva klädnad och visat honom den, hon ville höjt sin runda tiggarskål inför hans ögon, hon ville sagt honom allt och kastat sig till hans fötter och bedt honom att han måtte förbarma sig öfver henne, men hon var ett Österns barn och gjorde intet af allt detta. Hon vände sitt ansikte från hans blick och såg upp mot den dunkelblå himmelen, där stjärnorna strålade orörliga likt tända ljus, och sade: »Tillåter min herre, att jag förtäljer en saga, som jag hört i min barndom.» Hennes beklämning grep äfven honom, så att han ej förmådde svara utan tog blott hennes ena hand emellan bägge sina, och så började Kah Teli sin berättelse:

»Det begaf sig en gång i svunna tider, att där blomstrade en trädgård så rik och fager, att man på hela jorden måtte söka dess like. Och den, som ägde lustgården, var en mäktig herre, ja säkerligen en konungason, ty likasom diamanten fördunklar alla ädelstenar med sitt sken, så syntes alla män ringa och dunkla vid hans sida. I hans lustgårdar böjde alla Kaschmirs blommor sina kalkar för fläkten, och ibland dem stod där en hög, blek lilja — jag vet icke rätt, men jag tror, att konungasonen skattade den liljan för mer än alla de andra. Och rundt om lustgården lopp en hög mur för att skydda mot alla vilda vindar, men utanför muren, ibland allt ogräset i vildmarken, växte en röd blomma. Jag kan icke tro annat än att hon måtte ha sett helt fattig ut invid alla de rika blomstren, men konungasonen, som vardt led vid all den ljumma doften i lustgården, kom en dag ut i vildmarken och såg den röda blomman och bröt henne. Ack, den röda blomman hade inga taggar att värna sig med, och hade hon det haft, skulle hon säkerligen dragit dem in i sin veka stängel af fruktan att stinga, och konungasonen var van att plocka allt som behagade honom. Och han fröjdade sig åt dess klara färg och njöt af dess doft, men då kvällen kom, blef det honom för kallt där ute, och han gick in till sina hvita liljor. Kanske tänkte han komma åter nästa dag till den röda blomman — hvad vet jag —, men där låg hon nu invid sin knäckta stängel och kunde hvarken insupa dagg eller must.»

Då Kah Teli uttalade dessa ord, sargade de hennes egen själ, så att tårarna runno öfver hennes kinder och rösten ljöd dof och tom, som komme den in ifrån grafven, men då Elmer Sahib ville spörja om orsaken till hennes sorg och smeka bort hennes tårar, fick han intet svar, utan hon fortfor ånyo:

»Senare på aftonen kom trädgårdsmästaren vägen fram, och då han såg den brutna blomman, sparkade han henne långt ut på vägen och sade högt: Jag måste skaffa spade och skofvel och forsla bort ogräset, så att här blir fint och ansadt invid min herres lustgårdar. Och han gick bort att hämta sin skarpa spade, men blomman låg bäfvande och törstande kvar i vägens heta sand och bidade sitt öde. — Men längst inne i lustgården, där välluktens kvalm förtogs af svalkande springvatten, hvilade konungasonen och anade icke, att den röda blomman, bruten af hans hand, förgicks därutanför — eller kanske ligger hon där än...»

Den lilla mörka gestalten på trappsteget sjönk ihop och föll åt sidan, och det späda hufvudet slog omildt mot kanten af den hårda stenen.

Månen hade nu stigit högre på himlen och lyste öfver grafmonumentet ned på de tvänne orörliga gestalterna vid dess fot. Då kunde Elmer Sahib i det skarpa skenet se, hur blodet vek från Kah Telis läppar och kinder och en helt liten droppe gled ned vid sidan af den mörka satin.

Sakta böjande sig öfver henne, såg han den grofva dräkten, de bara fötterna och den runda träskålen — så med ens förstod han allt. Han var en stark man och en god man, Elmer Sahib; varligt lyfte han den till synes liflösa gestalten i sina armar och gick med sin lätta börda förbi den månljusa griftstaden, genom den tysta stadsporten och längs de hvita, tigande vägarna till de hvites stadsdel.

Hvad skall jag förtälja dig mera om Kah Teli, den lilla danserskan? Är det icke nog, om jag säger dig, att Kah Teli hvar dag ser middagssolen glöda på himmelen, där hon ligger under sin fläktande punkah i salarna i Elmer Sahibs bungalow, att den höga ljusa kvinnan från tempellunden kallar henne sin syster och dagligen undervisar henne i västerns språk och plägseder. Skall jag också säga dig, att hon lofvat Elmer Sahib, att nästa gång, då månen står full öfver Sivas pagod, kläda sig som tillförne i gult siden och röda koraller och gå att möta sin älskade vid Mo-tais bild under den hvitblommande mohwabusken?

Hon älskar att tolka gudinnans spådom sålunda: Utstött från ditt folk, skall du finna din lycka.

Kah Teli dricker hvar dag djupt ur lyckans brunnar.

◆

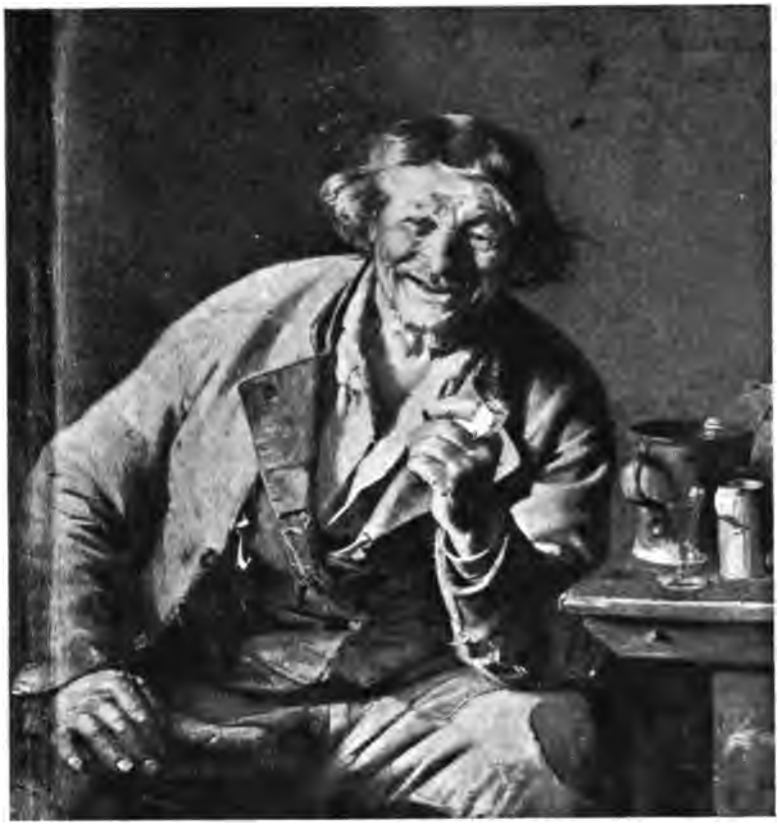

EN GLAD SÖMAND. OLIEMALERI AF MICHAEL ANCHER (1881). *Tilhörer Hofbager Olsen i Köbenhavn.*

MICHAEL OG ANNA ANCHER.

AF KNUD SÖEBORG.

Med 8 Billeder.

DET var en lykkelig Rejsningens og Sammenholdets Tid i dansk Maleri, da Anchers, sammen med Kröyer, Drachmann og Karl Madsen — for ikke at glemme Schandorph — rankede sig selv og vor Kunst. Der var noget af Paul Heyses Lövemanke i dette, herhjemme saa nye Mod, som i selve Kunstteorierne, hvor Flandermesteren og i det hele Renaissancen spillede en fremtrædende Rolle.

Her var Særsynet: En Skole opdraget i Nögternhed og Pilleri, udartet fra Eckersbergs, dog altid af fransk akademisk Aand adlede Sans for det ganske udklarede.

At Drachmanns og Anchers Syn paa Fiskerne udfoldede sig til heroisk Form, var kun saa meget rimeligere, som den umiddelbart foregaaende Malerslægt i Frankrig med Barbizon-Mændene i Spidsen — en Skole, Naturen i dens Storhed mere tro, end den samtidige Skulptur — forlængst havde antaget en heroiserende Retning.

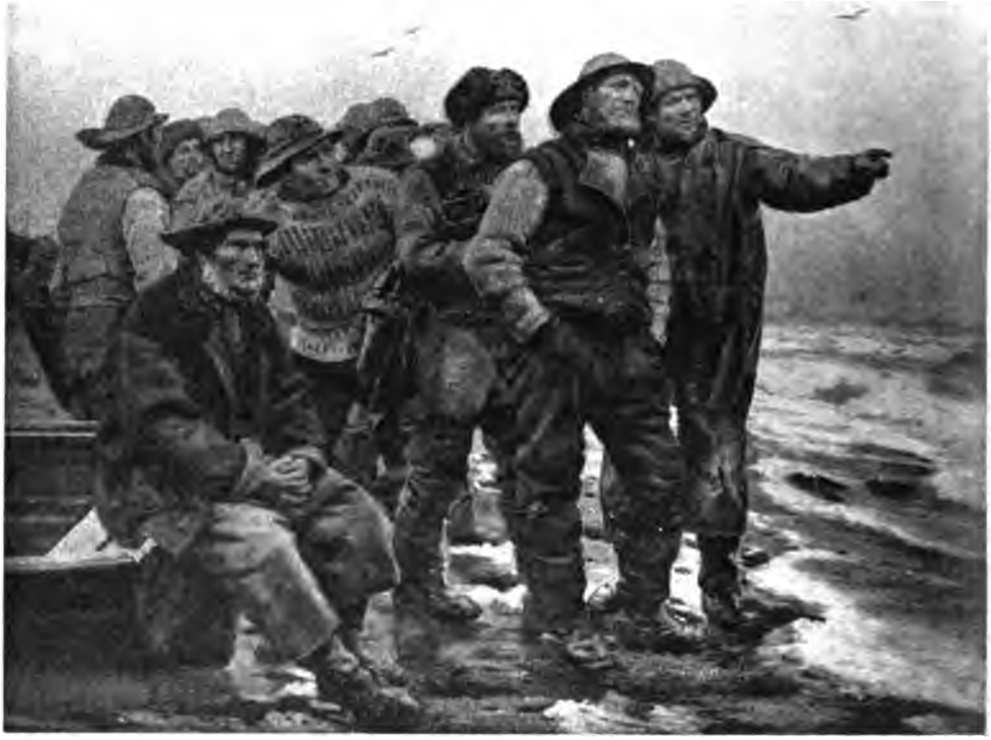

VIL HAN KLARE PYNTEN? OLIEMALERI AF MICHAEL ANCHER (1880). *Tilhörer H. M:t Kongen af Danmark.* — Efter Fotogravure udgivet af Winkel & Magnussens Kunstforlag, Köbenhavn.

At Folk nutildags vil kritisere disse danske Mænds Syn paa Fiskerne som ikke stemmende med »Virkeligheden», viser, hvilken taabelig Vending dansk Opfattelse af Kunst siden i en altfor lang Periode har taget.

Efter hine Dage er Fölelsen af Spændkraft degenereret og latterliggjort, og en vis lummer Stueluft og vammel Konditorsmag har nu længe behersket vor Kunst og den daglige Kritik.

Alt dette er dog i Færd med at ændres, takket være Ungdommen, som evigt har Ret!

Det vil vel være et stærkt Ord at bruge om Ancher, at han efterhaanden er bleven Danmarks störste Maler. Man maa jo ikke glemme Kröyer fra hans bedste Tid, og endnu mindre den i sin aandelige Omkreds langt betydeligere Joakim Skovgaard. Men der er, som hos ingen anden, hos Michael Ancher en plastisk og sund Opfattelse af Menneskeskikkelsen. Og Livet folder sig ud i Kamplyst, i Sorg, saavelsom i Farve og Glæde over Lyset!

Af den unge, ærligt prövende Ancher toges der dröjt og tungt fat. Et Billede som Prædikanten hos Fiskerne bar Mærket af en Omstændelighed i Kompositionen, der bragte Konstantin Hansens »Improvisatoren» i Erindring.

Men saa kom Udfoldelsen af de tekniske Ævner, og i forhöjet Grad, da Michael Ancher — i samme Aar 1880. i hvilket han solgte sit store »Vil han klare Pynten» til Kongen — knyttede sin Velfærd til Malerinden Anna Bröndum, den fastbyggede, kloge og fine Skagens-Pige. Thi her modtog hans Ævne

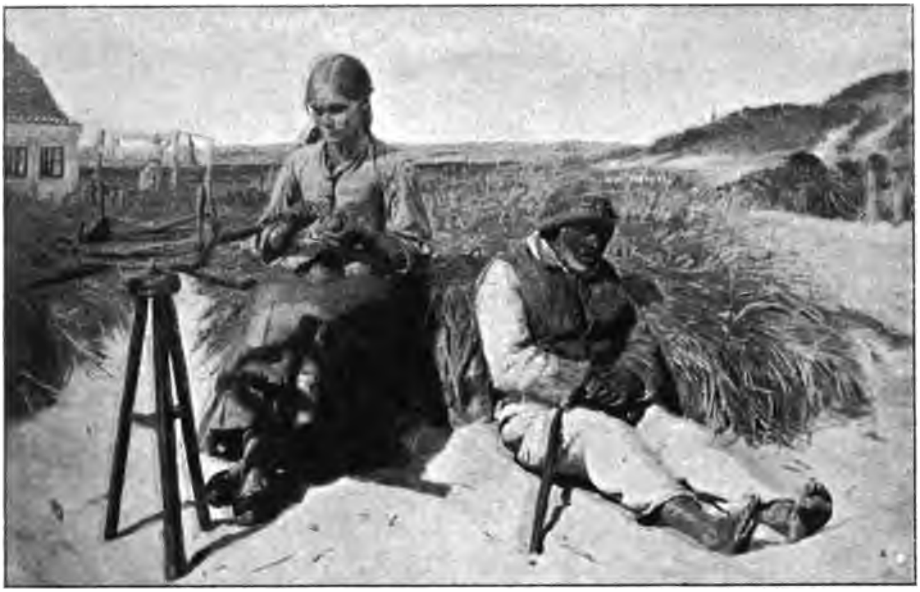

BLINDE KRISTIAN. OLIEMALERI AF MICHAEL ANCHER (1882). *I den Hirschsprungske Samling i Köbenhavn.*

Foryngelsen, Forstaaelsen, den kvindelige Finhed og Farvediskretion, som tilsammen med hans egen Manddom frembringer den Lys og Varme udstraalende Kunst.

En Hymne med gamle Salmers Magt, en bibelsk Lovsang over Frugtbarhed og Ynde, over Elskov og huslig Lykke blev hans dejlige, i dansk Maleri uovertrufne Portræt af Hustruen med Hunden i den aabne Dör ud til Stranden, et Arbejde, som jo siden er optaget i den smukke Hirschsprungske Samling.*

De to arbejder nu Haand i Haand, som man ser i deres fælles Billede: »Dagens Arbejde bedömmes». Han med faste Kompositioner ud af Fiskernes strabadserende Liv, hun med farveskönne, fint erkendende Fremstillinger af husligt Liv, som for Eksempel det berömte Billede af »To Gamle, der plukker Maager», der nu ses i den Hirschsprungske Samling.

Det, som var at vente, sker nu! Hun selv bevæges af og genlever Mandens Styrke, og hendes Værker, saa at sige, vokser muskulöst og fæstnes konstruktivt, til de naar et Höjdepunkt i den meget maleriske Billeddannelse: »Bondebegravelsen», hvor alvorlige Mænd og Kvinder i grove, mörke Vadmelsklæder og med fast tegnede, bevidste Omrids, har flokket sig om en hjærtegreben ung Præst, som ved Kistens Hovedgærde holder Talen.

Ogsaa i deres personlige Liv i Forsommerens og Efteraarets Munterhed og fortrolige Samvær paa Skagen, i Kammeraterne Drachmanns, Kröyers, Lochers og Schandorphs Selskab, folder deres Ævner sig ud til fælles Virksomhed og fælles Nyden.

Naar man fölger Anchers Udvikling tilbage i Tiden, træffer man det i 1882 med Salonens *store Guldmedaille* hædrede Billede »Blinde Kristian», som sidder og hænger slövt i Marehalmen, medens en ung Pige med et eget længselsfagert Udtryk i sin Forladthed overfor den öde Natur stirrer drömmende ud for sig. Ancher er næppe siden naaet dybere, end i hint fornemme Værk. Al dansk Som-

---

* Afbildet i 6:e Aarg. (1897) Side 289.

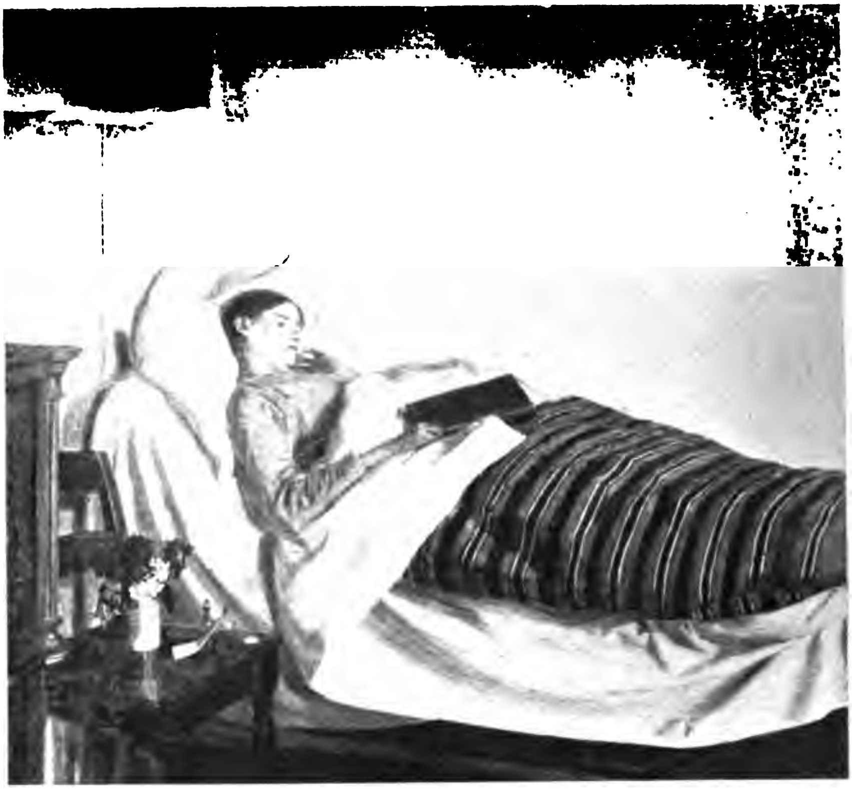

EN SYG UNG PIGE. OLIEMALERI AF MICHAEL ANCHER (1883). *Tilhörer Grosserer B. D. Adler i Köbenhavn.*

mernats Melankoli og Udvé strömmer i dette Lærred med et Sug og en om Hjærtets Rod gribende Betagelse, som næsten synes enestaaende i dansk Poesi, og kunde nævnes som et værdigt Sidestykke till Jerndorffs dejlige »Havfrue».

At noget saa Ultra-Thule maatte omspænde Syden med et Net af hemmelig Undren og Gætten, kan man vel forstaa.

Smag og Moder skifter i Bölgeslag, fra svulstig Sentimentalitet til gold, objektiv, smaalig Natur-Efteraben. I Midten bor Sandheden og Livet! Naar derfor vort Maleri for en stor Del, ikke mindst for vore fineste Kunstneres Vedkommende, for Tiden er ved at udarte i Feinschmeckerei og en ufrugtbar Arbejden i at fölge Principet Kunst for Kunstens egen Skyld, da maa det med Prægnans fastslaaes, at hint lyse nordiske Heltevæsen, som hos Ancher, er Öjeblikkets Maal og Mærke. I vort Skjold bör ikke dvaske, fede Mopper herske, og Pladsen, Hjærternes Plads bör ikke saa ensidig fyldes af Hjærnestof.

Der er andre Kunstnerpar, som paa en noget anden Maade besidder den Ancherske Heroisme, og med hvem de Unge vil göre klogt i at slaa Fölge. Det er N. V. Dorph og Bertha Dorph og i ikke ringere Grad Harald og Agnes Slott-Möller. Og endelig er der en ung Mand, for ikke at tale om Joakim Skovgaard og hans Broder Niels, som i særlig Grad betegner det, vi stræber henimod, og hans Navn er Find, og hans Hjemsted er den frie Udstilling.

I Tyskland er en beslægtet Manddoms-

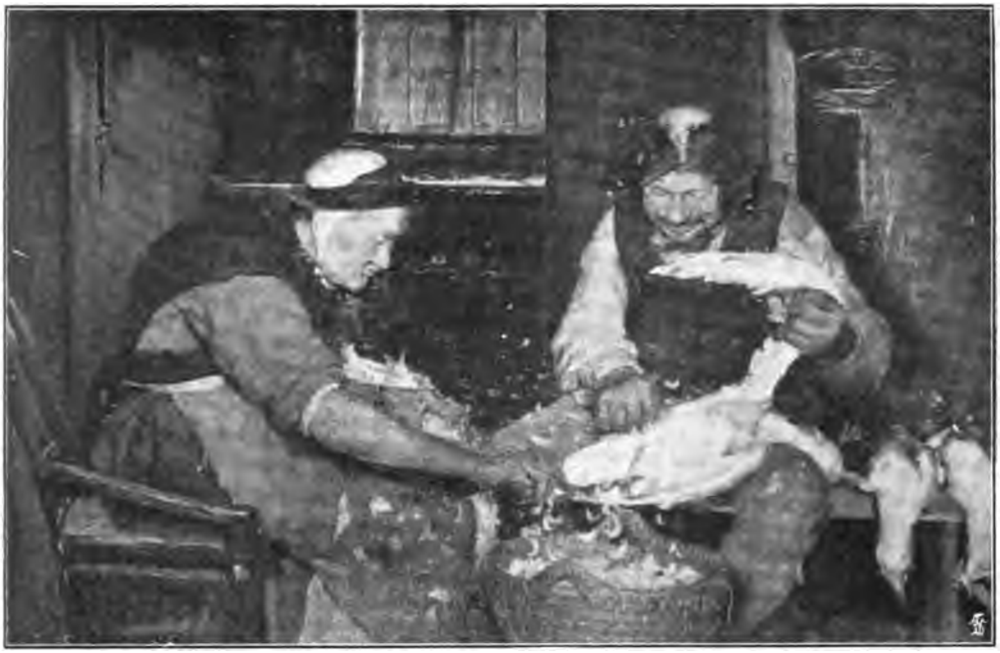

TO GAMLE, DER PLUKKER MAAGER. OLIEMALERI AF ANNA ANCHER. *I den Hirschsprungske Samling i Köbenhavn.*

Tone slaaet an af Gustav Frenssen, Ditmarskeren, »Jörn Uhls» store Digter, og dette Slægtskab bringer Björnstjerne Björnsons Pan-Germanisme og Storsyn i Ihukommelse. Hvilken mægtig Tanke! Af det delte og magteslöse skal dannes et Hele, et aandeligt og praktisk Broderskab, spændende over Hav og Bjerg, over lyse, grönne, blide Dale med skyggesval Skov og blinkende Söer. Vore Fædres Drömme hævet fra Abstraktion til voksende Liv!

Det er jo en dum Tanke, der har raadet her i Danmark, at bildende Kunstnere nödvendig skulde være mere indskrænkede, end Pennens misundelsesværdige Dyrkere. Intet Fnug af Tanke eller Idé taales for Tiden af en Del af vore Kritikere i Billedkunsten. I Sverig hæver sig en Grev Rosens æventyrrige, ridderlige Aand, men her bör ties og bies!

Alt, som bevæger og henriver Menneskehjertet, den Unges Udvé, Elskov, Daadlængsel — alt det, der gör Livet rigt og fyrigt med höj blaa Himmel og Bjærgets Luft, det er af det onde. Johannes V. Jensen har en Gang med sin bidende Ironi sagt om de danske Kunstudstillinger, at det her manglede aldeles paa Kön.

Lad Fuglene kvidre og Flokken stige som en Svamp hen over alle Bekymringers bekradsede Himmeltavle. Lad Svanen bryste sig, lægge et tvedelt Kölvand i Skum efter sit Jag. Lad Hjorten springe i den sommerglade Skov, og Hinden staa spænstig og lyttende i Bondens Korn. Lad Ræven jage sit Rov i gensidig kolbötte-slaaende Lyst over Livets Kamp, dets Betingelse! Nej! Malerne maa blive tamme, male Portrætgrupper af hinanden om og om igen! Blive Professorer og rutinere sig ihjel!

Dog! Det skal faa en anden Gænge. Som Musiken kan betage, maa Maleriet, med al sin Stemningsævne, sine Anlæg

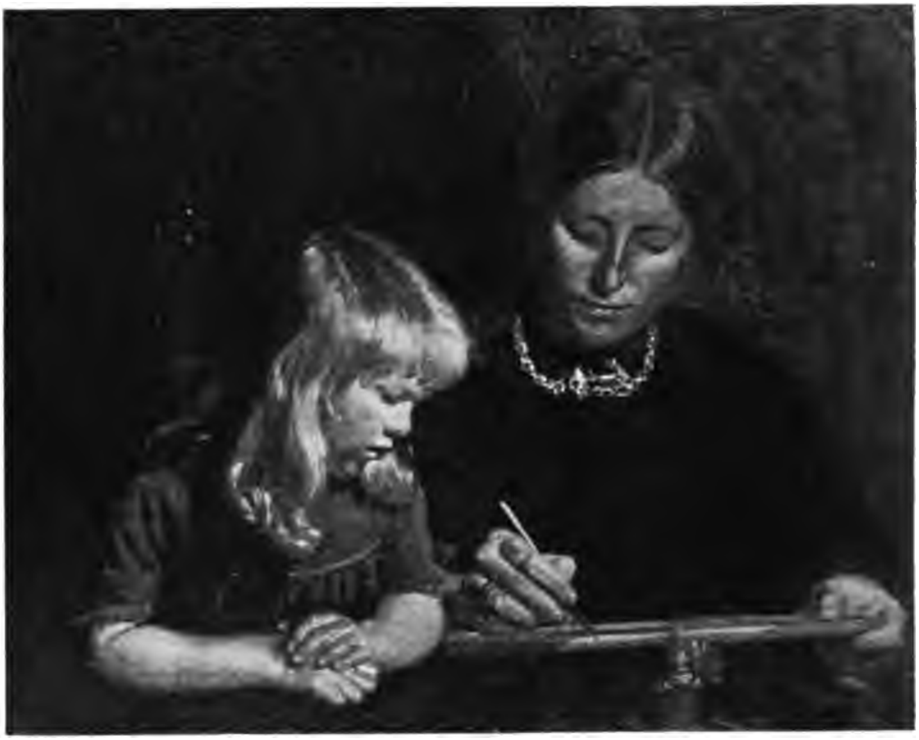

DEN FÖRSTE TEGNETIME. OLIEMALERI AF ANNA ANCHER (1889). *Tilhörer hr Michael Ancher.*

for Abstraktion i Linier og Farve, sine Muligheder over for poesifyldte, konkrete Iagttagelser, kunne bringes lige saa vidt. Jeg skal aldrig glemme, hvilken storladen Magt et Billede af Lord Leighton besad, som for nogle Aar siden prydede Academiets Udstilling i London. Det var Clythia, som fra sit Slots Tag, med sit pragtfulde, rödgule, rigtig engelske Haar op i mod en gyldenhvid Aftensky, i dejlige Omrids mod den blaa Luft, löftede sine uimodstaaelige Arme i Bön mod Apollo! Olympens Guder frydede sig ved dette Syn, ved denne Udfoldelse af menneskelig Lidenskab, adskilligt mere end de vilde göre overfor en Kone, der pudsede noget realistiskt malet Kobbertöj. Og denne Kunstner haanedes af hans Kolleger, blev kaldt Akademiker. — En Digter var han! Og lige fra Parthenon hentede han sine Kvindetyper, majestætiske i deres bevidste Dejlighed, forbandt dem med den mest fuldkomne engelske Kvindetype og naaede det brusende Orgels Vælde og Finhed indenfor Billedets givne Rum.

Der er herhjemme, paa Grund af saa meget Studio-Uvæsen, opstaaet en ivrig Reaktion imod alt dekorativt i et Billede.

Som om ikke et Billedes förste, grundlæggende Betydning var dets Lighed med Alverdens Harmoni, dets Skönheds Korsang. Men for ikke at fjærne os for langt fra vor Æmne, vil jeg sige, at Michael Ancher og hans Hustru, med en Streg henimod den ureflekterede Naturalisme, staar det sunde og kyske Midtpunkt i Kunsten mærkeligt nær. De har haft, som et af deres væsentlige Forbilleder, den gamle Dalsgaard i Sorö. Ingen har, som han, forstaaet at gribe i vore Bönders og Fiskeres Barm; han har faaet Strenge til at dirre i Rythme,

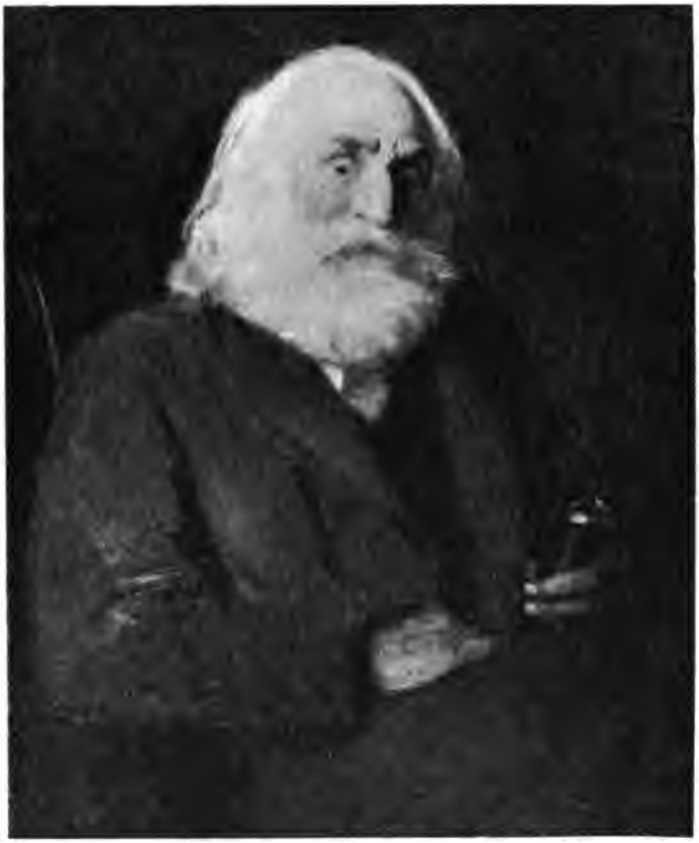

MALEREN VILHELM KYHN. OLIEMALERI AF ANNA ANCHER (1899).

og deres Hjerters Liv, Lyst og Liden folder sig ud for vore gjenkjendende Öjne.

Iövrigt bliver efterhaanden Anchers Særpræg formet mest i den dramatisk knappe Dannelse. Et godt og levende Eksempel er »Vil han klare Pynten», solgt til Kongens Privatsamling i Aaret 1880. Ligesom det erotiske ligger Anchers Kunst fjærnere, saaledes med Religionen. Hine to beslægtede Ting, som i Psykologien jo hænger saa nöje sammen i deres Væsen. Et Forsög paa en Altertavle i Frederikshavns Kirke er faldet lidt fladt, realistisk ud, det er blevet et stort, lyst og bredt Genrebillede.

Udover den yderste Spids af Skagens Strand, hvor ved Lavvande en Dreng kan staa paa Hænderne med den ene Haand i Nordsöen og den anden i Kattegat, har Kunstneren i »Vil han klare Pynten» anbragt en yderst karakteristisk og malerisk Gruppe af Fiskere, klædt i Voksdugspjækkerter og store Stövler, viet og klædt til Dyst, hvis det skulde behöves.

Allerede som Barn modtog Anna Ancher sin förste Indvielse i Kunsten ved Michael Anchers Haand. Han malede oppe paa Skagens den Gang jomfruelige Omraade og fik Öje paa Talentet hos Kroejerens unge Datter. Hun udvikledes under hans Tilsyn og Raad og naaede snart saa vidt, at hun kunde opholde sig nogle Studieaar i Köbenhavn, hvor hun hurtigt indvandt Teknikens Hemmeligheder under Mester Kyhns Omsorg. Allerede som 21-aarig Pige udstiller hun et formfuldendt og betydeligt lille Kunstværk, hin Perle af en Pastel med en gammel Kone, som findes i Kunstforeningen.

I 1880 stod hendes Brudefærd med Michael Ancher.

Bestandig vokser hun i Styrke og bevidst Vilje, fra den farvefölsomme, næsten kælne Skönhed til det dybt og stærkt karakteriserende. Flere Portræter har hun udfört, som höre til de ypperligste i dansk Kunst, blandt andet adskillige af Manden. Fra de senere Aar stammer de dejlige Billeder af Kyhn, rygende sin lange Pibe i Atelieret eller virksom ved Staffeliet. Det er hensat med aandfuld Præcision, med et Foredrag som Violoncelströg. Mester Kyhns myndige og venlige Aand skinner med Lyskraft og Rytme ud fra disse Lærreder; man mærker, at hans Aand skal blive iblandt os! Hun har overtlöjet sin Mand i Bredde, men böjer sig i Ærbödighed for sin Opgave. Hvilken Skikkelse, denne gamle Jægersmand! — med en Lavine af hvidt Skæg ned over det brede Fjæld af en Brystkasse og Bölger af blödt, hvidt Haar ned over Skuldrene. Lune og Elskværdighed, i lige Grad stammende fra Malerinden og hendes Model, lyser Beskueren i Möde.

Hermed være denne kortfattede Replik om Michael og Anna Anchers Betydning i skandinavisk Aandsliv afsluttet. Fra mange Steder i Norden staar Mænd frem, hvis Sind er rensede, hvis Villie peger mod Rankhed og Karskhed. Se »Jörn Uhls» Forfatter! Saadan to Mennesker er Michael Ancher og Anna Ancher, trods Brist og Svaghed!

Nordiske Ungdom! Vend Eders Blik hine Veje!

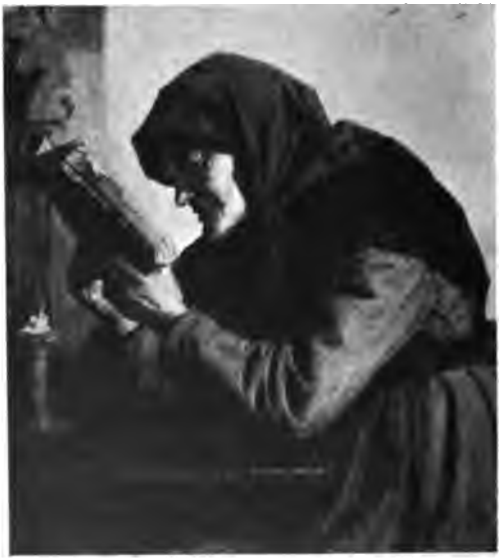

EN GAMMEL KONE, DER LÆSER. OLIEMALERI AF ANNA ANCHER (1882).
Tilhörer Kammerherre C. v. Bornemann.

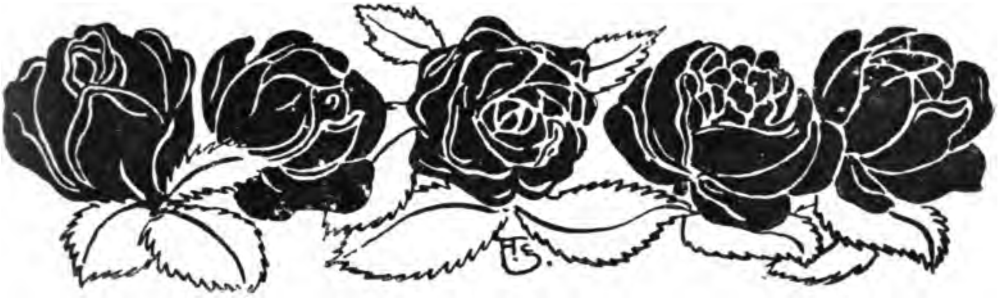

FÖRE GRYNINGEN.

Af A. C. SWINBURNE.

O lif! om hetare du brunne,
o jord! om årens tyngd försvunne,
två ljufva ting i världen vunne
ett ljufvare behag:
vår lust, en rotlös blomma bruten,
vår kärlek, nu i skuggan njuten,
— en lust, som varar för minuten,
och kärlek för en dag.

Från aftonsång till dag, som bräcker,
när maj till lifvet juni väcker,
den stund, som kärlek varar, räcker
med alltmer mattad glöd.
Ty kyss på kyss hör upp att leka
och tröttnar på att läppar smeka,
som vändas bort och bli mer bleka
än lif, som anar död.

Blott ett är oss förunnadt blifvet,
ack! endast detta gaf oss lifvet:
ett brott, för ljuft att bli tillgifvet,
för kort att ångradt bli;
att älska, glamma och att glöda
och att i lek och löje löda
af sol och skum de bojor spröda,
som minnet fjättras i;

en enda glädje, värd att vinna,
en tråd i lifvet, värd att spinna,
en synd att synda, ljufva kvinna,
af allt sitt hjärtas grund;
att vyssa dig, tills du har somnat,
att kyssa dig, tills du har domnat
och fått ditt mått af lust fullkomnadt,
om möjligt, ljufva mund;

att jaga kärlek, som sig gömmer
bland knopp och blom, dem våren tömmer
kring kinder och kring barm, som drömmer,
kring armar och kring hals;
att säga blygseln — låt oss vara! —
och dygden — du är jämt i fara! —
och synden — kyss mig, kyss mig bara!
och du är synd ej alls —;

att känna själen darra, bäfva
för pulsar, som sig stormigt häfva,
då suckarna hvarandra kväfva
och kind mot kind är böjd,
då läppen aldrig trötthet känner,
och handen likt en flamma bränner,
och då sitt nät begäret spänner
att fånga fågel Fröjd.

Men kärlek är så snabbt försvunnen.
Vår kärlek, uti mörker brunnen,
var knappt till våra hjärtan hunnen,
förrän den släpptes fri.
Nu gå vi skilda vägar åter,
och ingen undrar eller gråter.
Ty kärlek ej sig tvingas låter
af storm och raseri.

Som när en lärka höres drilla
om sol, som skingrar mörkrets villa,
och natt till morgon hviskar stilla:
o älskling! stanna kvar,
och mörka lemmar än sig sträcka
mot hvita lemmar, dem de täcka
med heta kyssar, som förskräcka,
och ömma vingars par,
men dagen kall och stolt förblifver
och svar på nattens kyss ej gifver
och loss ur mörka lockar rifver
sin skatt af gyllne hår,
och handen blir ur handen dragen,
och jämna åter andetagen
— ty kärlek är en gäst för dagen,
som går förr'n kyssen går —,

så var det och skall alltid vara.
Hvem kan mot kärlek sig försvara?
Må hvar och en sig akta bara
att ej gå den förbi,
att ej den som vill kärlek vinna
förspiller, hvad han lyckas finna!
Från alla skall hon snabbt försvinna,
men städse ljuf förbli.

KARL AUGUST HAGBERG.

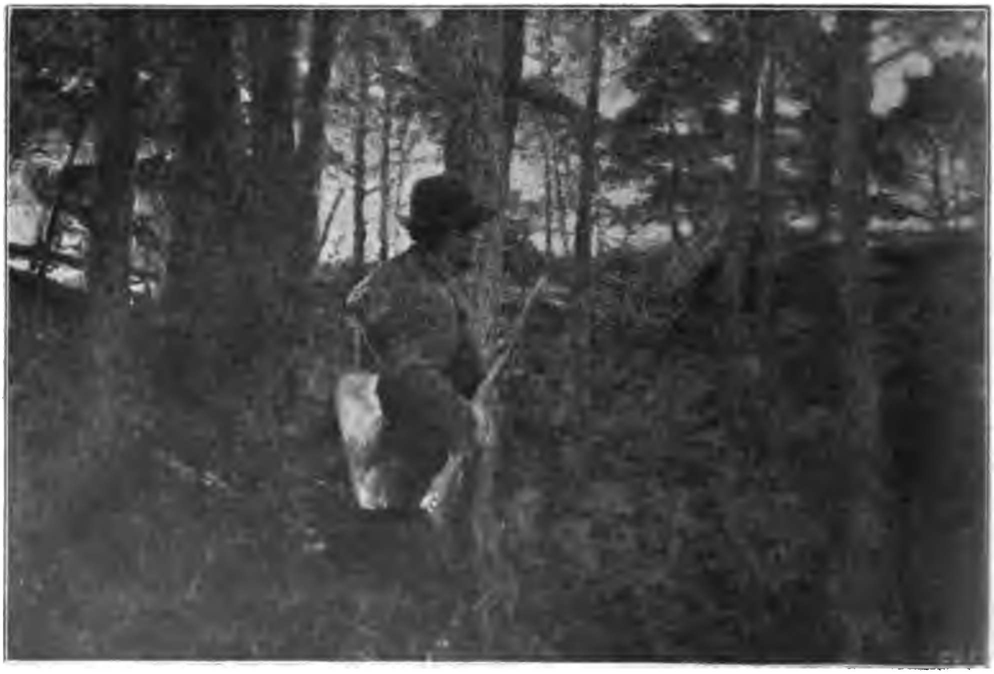

JÄGARE. OLJEMÅLNING AF BRUNO LILJEFORS. *Tillhör H. K. H. Prins Carl.*

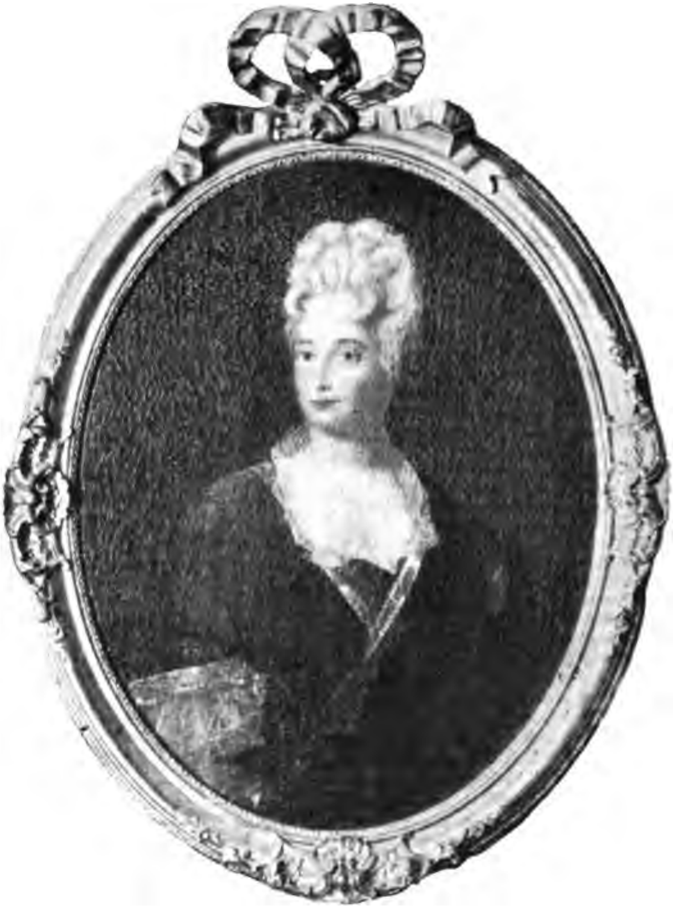

Dorothea von Zettwitz

DOROTHEA VON ZETTWITZ

AF ADAM LEWENHAUPT.

Med 2 bilder.

EN KLAR och stilla vinterdag på nyåret 1762 närmade sig på vägen från Stäflö ett liktåg till Åby kyrka. Enkel var kistan, och få voro slädarna, som följde den. Många voro ej heller de, som i kyrkan inväntade dess ankomst. Ingen nära anhörig, knappt en vän. Några grannar blott, som ville visa främlingen, af ödet kastad i deras väg, den sista hedern, några bönder från Stäflö- och Björnögodsen

---

Ofvanstående bild återgifver en oljemålning af okänd konstnär, som tillhör kammarherren von Wurmb på Lausitz i Thüringen.

samt några kvinnor från kyrkbyn, som nyfikenheten ditlockat. Ingen parentation hölls öfver den döda, och när prästen med de tre skoflarna mull vigde öfverstinnan Dorothea von Zettwitz till grafvens frid, var det endast ett par af de närvarande som visste, att det var ett tidigt härjadt lif som nu var ändadt, att långa, tunga år fått sona, hvad stunden brutit, och att främlingen, som sänktes i den på den aflägsna småländska kyrkogården öppnade grafven, genom börd och gifte tillhörde två af Europas stoltaste furstehus samt en gång burit en krona.

Så var det dock, ty under det enkla namnet dolde sig markgrefvinnan Dorothea af Brandenburg-Bayreuth, född prinsessa af Holstein-Beck. Hur hade väl hon, född till ära, lycka och glans, kommit att sluta sina dagar i denna undangömda vrå af världen?

Prinsessan Dorothea af Holstein hade år 1709 vid 24 års ålder trädt i äktenskap med den 21-årige markgrefven Georg Friedrich af Brandenburg, som året förut efter sin faders död tillträdt regeringen i furstendömena Bayreuth och Culmbach, tillhöriga denna yngre gren af Preussens kungasläkt. De första fem åren lefde de unga makarna lyckliga tillsammans, och markgrefvinnan skänkte årligen sin gemål en arfvinge. Men därefter tyckes en kallsinnighet hafva inträdt, som öfvergick till fullständig brytning, då markgrefvinnan föll i en för sin herre och man oväntad barnsäng. Hvem barnets fader var, är okändt, men troligtvis får den manliga orsaken till markgrefvinnans olycka sökas ganska lågt ner på rangskalan, efter hon aldrig lyckades erhålla förlåtelse; mot något så när »ebenbürtiga» rivaler voro den tidens furstar vanligen ganska öfverseende. Hon anklagades för otrohet, och efter en kort process afkunnades skilsmässan den 3 december 1716, hvarefter hon inspärrades i fängelse och hölls i förvar än på ett slott än på ett annat ända tills 1734. Då lyckades en svensk, baron Johan von Brehmer, som varit geheimeråd i markgrefvens tjänst, att utverka hennes befrielse. Han förband sig att föra henne med till Sverige, där hon, med strängt hemlighållande hvem hon verkligen var, skulle bära namnet öfverstinnan von Zettwitz. Året därpå afled markgrefven oförsonad och oförsonlig. Han uttalade i sin yttersta vilja sin förbannelse öfver den som skulle vilja återföra henne till Tyskland. Brehmer hade emellertid fullgjort sitt löfte och tagit henne med till Sverige, hvarest han lämnade henne på en liten landtgård, som beboddes af hans syster Elisabeth von Brehmer, först gift med häradshöfding Johan Celsius och nu enka efter sin andre man, rådmannen Peter Dahlström. Därefter flyttade hon till dennes dotter i första giftet, öfverstinnan Wrangel. Men längre tyckes baron von Brehmers omtanke om den olyckliga furstinnan ej hafva sträckt sig, ty hon säges där hafva lidit nöd i många år. Fru Wrangel behandlade henne, efter hvad det berättas, hårdt och illa; men därtill var nog den stackars Dorothea själf ej alldeles utan skuld, ty hon kunde ej med jämnmod underkasta sig sitt hårda öde. Det hade först varit meningen att inköpa ett gods för hennes räkning och att hon på så sätt här i det främmande landet skulle hafva fått föra en visserligen stilla och tillbakadragen men dock oberoende och angenäm tillvaro. Af denna plan blef emellertid intet. Det enda som gjordes för henne var att genom den judiska bankirfirman Frænkel i Furth till öfverstinnan Wrangel utbetalades den blygsamma summan af 1,120 gulden om året för hennes underhåll. Här vistades hon ända till 1751. Det var 17 långa och tunga år för den förskjutna, framsläpade i fattigdom och dyster ensamhet, skild från allt som för henne ägt värde i lifvet och utan en vän att förtro sig åt. Sällan kom från den värld, där hon förr varit den firade furstinnan och för hvilken hon nu var död, någon underrättelse till denna aflägsna landsbygd, där hon lefde som ett nådehjon hos främlingar. Emellertid fick hon en dag höra att en annan svensk i brandenburgsk tjänst, grefve Nils Julius Lewenhaupt, geheimeråd hos hennes son och hofchef hos hennes sonhustru, var på besök i Sverige, där han var ägare till godset Stäflö nära Kalmar. Han var i ett föga lyckligt äktenskap förenad med en syssling till den stackars Dorothea, Wild- och Rheingrefvinnan Wilhelmina Louise af Salm-Grumbach, som i flera år bebott nämnda egendom, under det mannen i allmänhet vistades i Tyskland. Hon skref då ett bref till honom, som hon trots sträng bevakning lyckades få afsändt. Med anledning häraf tog Lewenhaupt vid sin utresa en lång omväg för att enligt hennes begäran få ett personligt sammanträffande. Ehuru öfverstinnan Wrangel på allt sätt sökte hindra det, lyckades de dock slutligen få ett samtal mellan fyra ögon. Han blef då helt förfärad att se henne böja knä och anropa honom som sin räddare. Hon beklagade sig bittert öfver sitt hårda öde. Han måste lofva att framlämna ett bref till hennes son, som efter sin faders död var regerande markgrefve i Bayreuth, och att göra honom en sannfärdig berättelse om hennes belägenhet. Ett löfte som Lewenhaupt vid sin återkomst till hofvet i Bayreuth också samvetsgrannt uppfyllde. Markgrefve Fredrik af Brandenburg, nu en 40 års man och sedan tjugo år tillbaka gift med Fredrik den stores syster, var i likhet med sin svåger på Sveriges tron en välvillig, men på hufvudets vägnar skäligen enkel person. Han kom i stor förlägenhet hvad han skulle göra. Till Tyskland hvarken ville eller kunde han återföra sin mor. Därför var den i faderns testamente uttalade förbannelsen ett hinder. Lewenhaupt erbjöd sig då att gifva henne ett hem på sin egendom Stäflö, ett förslag som markgrefven genast och med synbar tacksamhet antog. Lewenhaupt skyndade att underrätta sin hustru härom, bad henne mottaga den olyckliga furstinnan som en väninna, men med strängaste bibehållande af hennes nödtvungna incognito samt lät med sina egna hästar och en bekväm vagn hämta henne till Stäflö. Det var i oktober 1751.

Hon underrättar Lewenhaupt om sin ankomst med följande ord: jag kan icke underlåta att meddela Eder, att jag Gud vare lof och pris är lyckligen ankommen till min värdaste grefvinna, som mottagit mig med så mycken godhet och kärlek, att jag inte nog kan tacka Gud, som ledt herr Grefvens hjärta att förbarma sig öfver mig i mitt betryck. Jag tviflar också icke att Gud den allrahögste, som så lyckligt börjat detta verk, skall till sin ära föra det vidare. Nu vill jag endast berätta att ingen vidare olägenhet kan komma från öfverstinnan Wrangel. Jag måste dock äfven härmed meddela herr Grefven, att jag är i ett slätt tillstånd. Jag har inga penningar, och med mina kläder och mitt linne är det så uselt beställdt som det är möjligt. Efter nu herr Grefven tagit hand om mig, så beder jag att herr Grefven ville riktigt berätta mitt tillstånd för min värdaste käre son, så kan herr Grefven måhända utverka min sons befallning att öfversända det lilla min hjärtans käre son unnar mig, så att jag må kunna skaffa mig nödiga kläder och betala min mademoiselle och min jungfru.

Hon sände Lewenhaupt en egenhändigt skrifven lista på sina jordiska ägodelar, hvilken här i sin helhet må anföras, då den bättre än allt annat målar den olyckliga furstinnans sorgliga tillstånd:

An Geschmuck.

Ein klein galanterie Ring von Demanten so sehr klein seijn.
Von falsche Perlen ein Halsband und Ohrgehäng.
Ein goldenes Etuij.
Eine kleine Dose von Jaspis mit gold eingefasst.

An Silber.

Eine Coffee Kanne.
Eine Thee Kanne.
Eine Milch Kanne.
Ein Besteck Messer, Löffel und Gabel.

An Kleidung.

Einen weisen Atlas Entrienne aber sehr alt und ganz schmutzig.
Einen schwartzen Entrienne auch sehr alt und ganz zerrissen.
Einen schwartzen wollenen Entrienne der noch zu tragen ist.
Einen braunen seidenen Nachtroch der von einen alten Entrienne hier ist gemacht worden.
Einen cartunenen schlaf-roch.
Einen alten abgeschabenen schwarz und weise Pelss.
Dreij alte abgetragene Mantelots.
Einen alten schwarz seidenen Unter-Roch.
Von Jupons und Unterröck seijn keine da, dass ich mich nicht den Winter von der Kälte bergen kan.

Von Weisszeuch.

8 paar Manchetten aber alt und zerrissen, dass sie nicht brauchbar sind.
4 alte Kappen ohne Spizen, so mehr vor die Nacht sein, als vor den Tag, anderen Galanterie habe ich nichts.

Hembder.

15 grobe, alt und sehr zerrissen.

Von Meubles und Haus-Geräth habe ich gar nichts, als einen kupfernen Theekessel, einen bleckenen Leuchter, von weisse-zeuch und betten habe ich nichts.

Stäflö den 4ten December 1751.

Hier bezeige ich mit meiner eigenen Hand dass dieses alles gewiss und wahrhafftig war ist.

Dorothea von Zettwitz.

Detta var allt. Lewenhaupt skyndade att sända den stackars damen, som ju ej hade en enda hel klädning, åtskilliga nya kostymer m. m. Antingen ville han ej för markgrefven yppa moderns verkliga belägenhet eller också ville denne, hvilken med många andra tyska furstar denna tid genom öfverdrifven lyx förskaffat sig synnerligen trassliga affärer, ej lämna mera än en gång lofvadt var, ty då den lilla pensionen ej förslog långt, måste Lewenhaupt till hennes ekipering och underhåll taga betydligt ur egen kassa.

På Stäflö hade hon emellertid funnit en lugn fristad, men med lugnet och välmågan vaknade minnena från fordom, och hon började snart blifva missnöjd att ej behandlas och underhållas som en furstlig person. Hon begynte först helt försiktigt, sedan ganska öppet att söka aflägga sitt påtvungna incognito. Det dröjde icke länge, innan hon blef en både besvärlig och kostsam gäst, hvilket föranledde Lewenhaupt att gifva henne följande lilla läxa i ett bref dateradt Bayreuth den 18 april 1759:

Min Fru!

Jag är förtviflad att se mig vara nödsakad att besvära Eder med följande förebråelser, hvilka äro orsakade af de bittra klagomål, som min hustru ej upphör att göra öfver det uppförande, som Ni behagar föra i hennes hus. Hennes klagomål bestå däruti, att hon ej kan lyckas göra Eder nöjd med något, att Ni för alla människor beklagar Eder öfver den dåliga behandling Ni får röna i mitt hus, att jag lämnar Eder föga penningar till Edra nöjen och öfver den lilla »train» som ni har, under det jag erhåller stora summor för Edert underhåll och för att

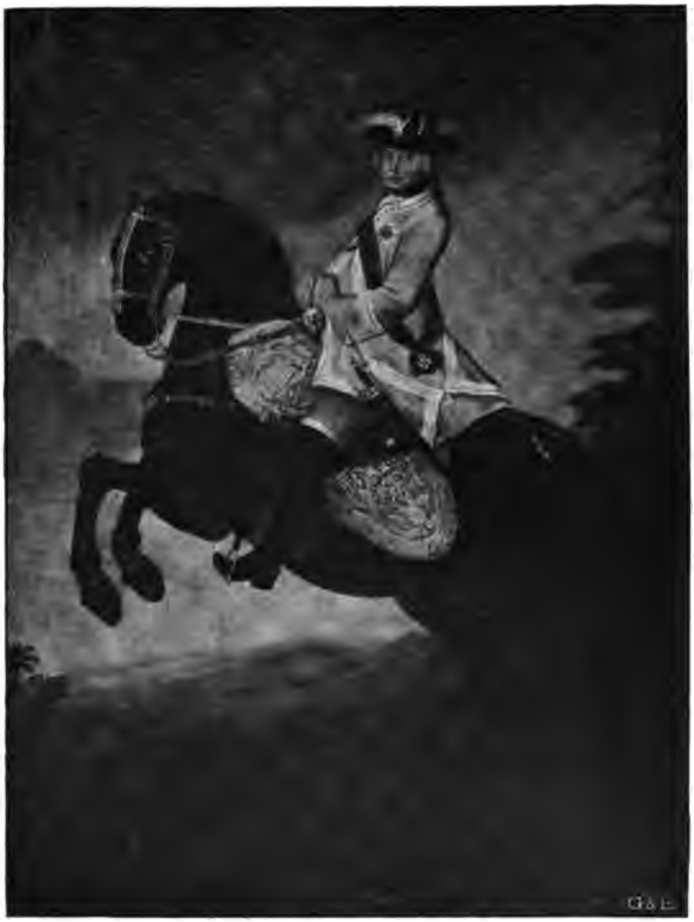

GREFVE NILS JULIUS LEWENHAUPT. OLJEMÅLNING AF OKÄND KONSTNÄR.
Tillhör grefve Sten Lewenhaupt på Claestorp.

Ni skall kunna lefva så som det anstår Eder börd, hvaröfver Ni gör Eder besvär att upplysa hela världen. Jag vill bekänna, min Fru, att ett dylikt uppförande gör mig mycket ondt, så mycket mera som Ni själf borde märka skillnaden på det underhåll ni njuter hos mig och det som kom Eder till del hos Fru Wrangel, hvaråt alla skola göra mig rättvisa. Hvad beträffar de penningar, som Ni disponerar för Edra nöjen, så är jag ledsen att den blygsamma pension, som man utbetalar åt mig för Eder, icke tillåter mig att lämna Eder mera, utan att tillskjuta af egen kassa, hvilket visar att man icke önskar, att Ni skall underhållas enligt Eder börd. Slutligen, min fru, tror jag att Ni skulle göra Edra illustra släktingar mera nöje och Eder själf mera heder, om Ni ville hjälpa till att fördölja vissa omständigheter, hvilka icke kunna undgå att vara obehagliga, om de blifva kända af alla människor. Ni vet själf att man för dessa orsakers skull har låtit Eder byta land och att man önskat Ni skulle vara okänd i det nya. Ni gör allt hvad Ni kan för motsatsen. Jag har ännu ej underrättat någon härstädes därom, men om detta fortsätter, får jag bekänna att jag icke kan undgå att meddela det till den som har intresse af Edra handlingar, för att söka finna andra arrangementer, som kanske skulle aflägsna Eder ännu mer och komma Eder att sakna mitt hus. Om Ni har trott, min fru, att min egen fördel har haft något att göra med hvad som passerat, bedrager Ni er, ty den pension, som man lämnar mig för Eder, räcker knappt att tillgodogöra mig min förlust på agio och växlar, som jag betalar för de pänningar, som jag sänder till min hustru.* Den tillgifvenhet och vördnad som jag hyser för de personer, som taga hand om Eder, är mina handlingars enda driffjäder. Därför, min fru, beder jag Er på det ödmjukaste att en smula ändra Ert sätt såväl mot min hustru som mot de människor ni träffar; mot de senare ber jag Eder vara litet mera hemlighetsfull. Det är för Eder egen skull som jag är tvungen säga Eder sanningen, som jag gärna skulle hafva besparat Eder, men det är min plikt som dikterar den.

Måhända blef hon härefter försiktigare i yttranden om sin egen person, men af Lewenhaupts brefväxling synes, att öfverstinnan — han nämner henne aldrig annorlunda — allt som oftast vållade sitt värdfolk trassel och bekymmer. I synnerhet hade hon fortfarande svårt att hålla utgifterna inom behöriga gränser. Häruti följde hon dock endast sin värdinnas exempel. Godsets alla inkomster voro anslagna till de båda damernas underhåll. Lewenhaupt skickade ofta hem toaletter från Tyskland, prydda med mycket band och grannlåter, ty så ville de båda hafva det. Den kontanta pensionen, visserligen nu något ökad på papperet men ofta ej utbetalad alls från den markgrefliga räntekammaren, förskotterades af honom och sändes till Stäflö, men ändå fann han vid sin hemkomst 1762, att de båda tyska damerna tillsammans lyckats åsamka honom en skuld på 12,000 gulden. Då hade emellertid Dorothea af Brandenburg-Bayreuth redan fått sluta sin långa och sorgliga lefnad. Hon afled nämligen på nämnda egendom juldagen 1761 af »hetsig feber», som det står antecknadt i kyrkboken.

---

* N. J. Lewenhaupt till sin hustru: 1755 d. 4 Dec. — — Gott ist mein Zeuge dass ich nun ein ganzes jahr nicht einen kreutzer vor die oberstin bekommen oder gesehen habe. (Sjöholms arkiv.)

UR WILHELM MEISTER:

MIGNON.

EFTER GOETHE.

Låt tecknet båda det som randas,
kläd mig min hvita dräkt ej af!
Från allt det lif på jorden andas
jag ilar till min trygga graf.

Där slumrar jag till morgonväkten.
Mitt öga vidgas mot dess glans.
Från skuldran glider hvita dräkten,
och gördel fäller jag och krans.

I himmelen är helt förgätet
hvad skildt i man och kvinna var,
och det förklarade belätet
ej klädnad eller hölje har.

Fast ännu sorg och möda dröjde,
förnam jag smärtan af mitt lif.
Ur de bekymmer, som mig böjde,
mig flykt mot evig ungdom gif!

Karl Wåhlin.

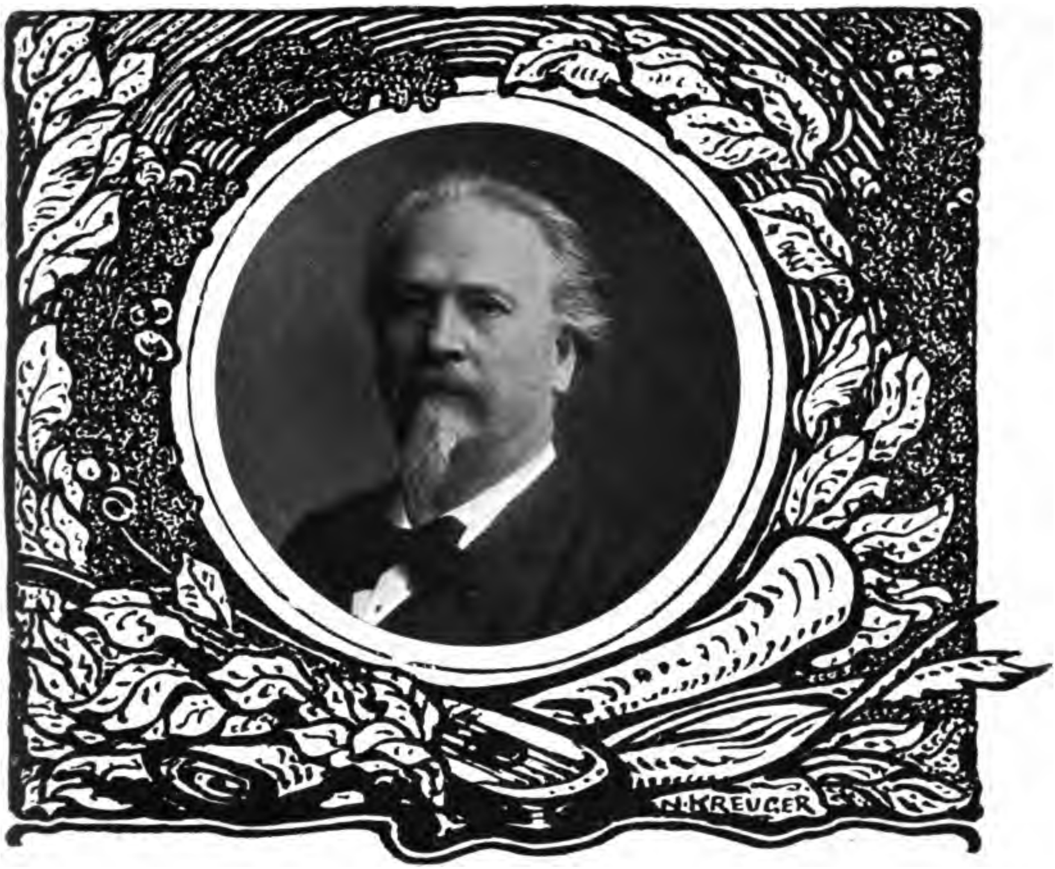

FREDERI MISTRAL.

AF EDVARD LIDFORSS.

Med 3 bilder.

DEN 21 februari 1859 utkom hos J. Roumanille i Avignon *Mirèio, pouèmo provençau de Frederi Mistral.* Författaren var en ung man, föga känd utom den trängre kretsen af fränder och vänner, och den omständigheten, att hans dikt var skrifven på dialekt, var icke heller ägnad att tillvinna den någon synnerlig uppmärksamhet af den fransktalande allmänheten, som i detta hänseende gemenligen förhåller sig ytterst konservativt; men Mistral hade några månader förut under sin första resa till Paris haft den lyckan att blifva föreställd för Lamartine och att af honom omfattas med stor sympati. När sedan boken utkom, anslog den åldrige skalden hela 40:de häftet af sina *Entretiens littéraires* till en i högsta grad berömmande, för att icke säga svärmisk, anmälan af densamma, och med ett *tu Marcellus eris!* proklamerade han dess författare som den mest hoppgifvande af samtidens vittra ungdom. Detta gjorde, som man kan tänka, en underbar verkan: Mistrals namn flög på ryktets vingar, hans bok lästes af alla, och det förhöll sig verkligen så, att

tout Paris pour Mireille eut les yeux de Vincent.

Han själf visade ock sin tacksamhet genom den vackra hälsning till Lamartine, som nu läses i *Lis Isclo d'or* och hvarur äfven den strof är tagen, som i alla följande upplagor af Mireille finnes införd såsom tillägnan till Lamartine.

Denna strof lyder, som bekant:

Te counsacre Mirèio: es moun cor e moun amo,
Es la flour de mis an;
Es un rasin de Crau qu' emé touto sa ramo
Te porge un païsan.

Det sista ordet gaf anledning till missförstånd på somliga håll, i det man tolkade det alltför bokstafligt som »bonde», och äfven Lamartine bidrog därtill, i det han, som dock kände rätta förhållandet, lät sin rika inbillningskraft denna gång, som så ofta eljes, skena öfver skaklarna och, som Gaston Paris säger, se sakerna »icke som de äro, utan som de borde vara» för att vara riktigt poetiska.

I själfva verket visa oss Mistrals självbiografiska anteckningar* något helt annat, ehuru visserligen historien om hans börd är i och för sig och utan all utsmyckning ganska romantisk. Hans fader var en förmögen landtbrukare, som redan några år hade varit änkeman, när han en sommardag bland axplockerskorna, som följde efter gårdens skördefolk, märkte en ung flicka, som gick för sig själf och, på tillfrågan hvem hon var, sade sig vara dotter till mären i den närbelägna lilla staden Maillane: denne vore väl en burgen man, men syskonkretsen vore stor, två gossar och sex flickor — ej omvändt, som Welter af misstag uppger —, och dessa senare hade fått klart besked om, att hvad som ginge utöfver det strängt nödvändiga i deras toalett finge de själfva skaffa sig. Uppslaget till bekantskapen påminner således fullkomligt om den gammal-testamentliga berättelsen om Boas och Rut, och fortsättningen vardt den äfven lik, ty den då redan 55-årige fader Mistral hemförde ett halft år senare den unga flickan som sin brud, och i detta äktenskap föddes sonen Fredrik den 8 september 1830. Det var icke en söndag, ej heller förmäler någon tradition, att han skulle hafva blifvit född med segerhufva; men visst är, att han i hela sitt lif varit hvad man kallar en lyckans guldgosse, i det han fick på sin lott sångens gudagåfva och ett ädelt sinnelag, som gjort honom väl förtjänt af den sympati han i så rikt mått har rönt; han har ock fått upplefva, om icke all den framgång han kunnat önska, så dock en sådan, att man knappt kunnat hoppas den större eller ens så stor vid förverkligandet af den uppgift han satt som sin lefnads högsta mål.

På fädernegården växte gossen upp under mycket patriarkaliska förhållanden, som icke kunna skildras bättre än med den vuxne mannens egna ord. »Min första barndom», berättar han, »förflöt på gården i sällskap med arbetare, skördemän och herdar. Jag minnes alltjämt denna tid med förtjusning, liksom den stackars Adam måtte hafva påmint sig det jordiska paradiset. — Hvarje årstid hade sin ständigt på nytt återkommande följd af arbeten. Plöjningen, sådden, fårklippningen, slåttern, silkesmaskarna, sädesbergningen, tröskningen, vinskörden och olivplockningen framställde för mina ögon de storslagna akterna i landtmannens lif, som evinnerligen är så hårdt, men evinnerligen så hederligt, hälsosamt, oberoende och lugnt.»

»En hel skara tjänstfolk, drängar, daglönare kommo och gingo på gårdens ägor, med hackan eller räfsan eller tjugan på axeln, och gjorde alltid sitt arbete med gester så ädla som på Léopold Roberts taflor. Min vördnadsvärde far stod öfver dem alla i reslighet, i förstånd, liksom äfven i ädelt tänkesätt. Det var en lång och vacker gubbe, värdig i sitt språk, trygg i sitt sätt att befalla, välvillig mot fattigt folk och sträng endast mot sig själf.»

»Emedan han tagit värfning som volontär för att försvara Frankrike under revolutionen, roade han sig om aftnarna med att berätta om sina gamla krig. Under skräckregeringen hade han gräft ett underjordiskt rum för att gömma de misstänkta, och så länge de borgerliga stridigheterna varade, hade han skyddat flyende proskriberade, till hvilket parti de än hörde. — Under den värsta tiden hade han blifvit tagen i anspråk för att forsla spannmål till Paris, där det rådde hungersnöd. Det var vid det skedet, då man hade dödat konungen. Det förskräckta Frankrike var slaget af bestörtning. På återvägen, då han färdades genom Bourgogne, under ett kallt regn, som piskade honom i ansiktet och med ett så dåligt väglag, att smutsen gick upp till hjulnafven, mötte han en forman från sin

---

* De stodo som inledning till första upplagan af *Lis Isclo d'or* men borttogos ur de senare upplagorna för att införlifvas i ett band af Mistrals prosa, hvilket dock ännu icke har utkommit.

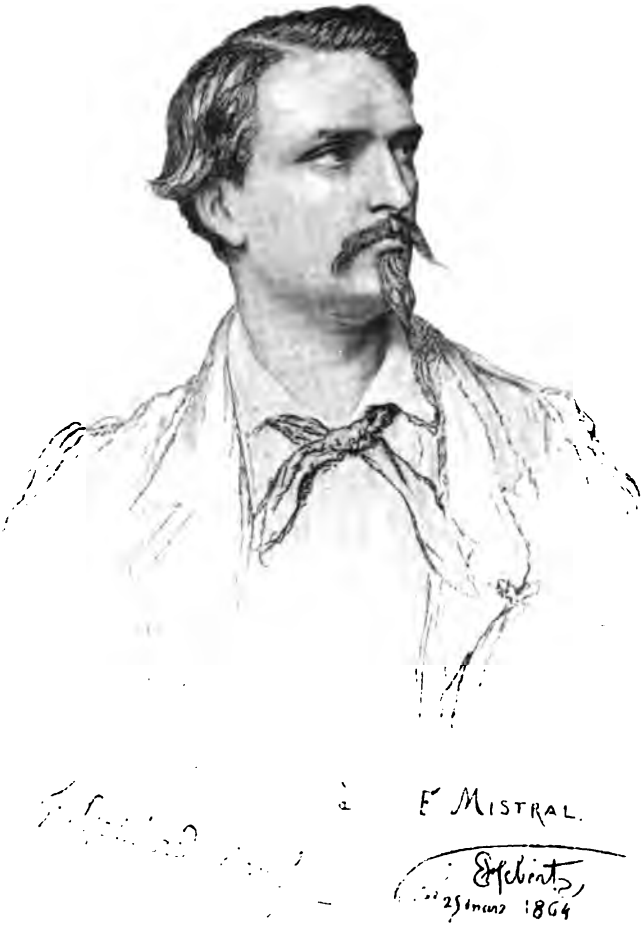

FREDERI MISTRAL. ETSNING AF F. GAILLARD EFTER HANDTECKNING AF E. HÉBERT.

hembygd. De båda landsmännen räckte hvarandra handen, och min far tog till ordet: 'Nå, hvart ämnar du dig, granne, i det här satans vädret?' — 'Medborgare', svarade den andre, 'jag skall till Paris . . . med helgonen och kyrkklockorna.' Min far bleknade, tårarna trängde fram, och aftagande hatten för hembygdens helgonbilder och sin kyrkas klockor, som han träffade där på en landsväg i Bourgogne, sade han: 'Ack, din usling, tror du, att, när du kommer tillbaks, man för den sakens skull skall göra dig till folkrepresentant?' Bildstormaren sänkte skamsen hufvudet, och med en svordom dref han på sina ök.»

»Min far, skall jag säga, hade en djupt rotad tro. På aftnarna, sommar liksom vinter, läste han högt bönen för alla (Fader Vår), och sedan, när kvällarna blefvo långa, läste han evangeliet för sina barn och tjänare. Trogen de gamla sedvänjorna, firade han julen med ståt, och, när han fromt hade invigt julträdet *[lou cacho-fio, la bûche]*, talade han för oss om förfäderna, prisade deras bragder och bad för dem. Han för sin del var alltid nöjd, hurudant vädret än måtte vara, och om han emellanåt hörde folk jämra sig öfver storm eller hällregn, plägade han säga: 'Godt folk, Han som är däruppe vet fullväl hvad han gör och äfven hvad vi behöfva'.»

»Han hade arbetat och sparat i hela sitt lif, men hans bord, liksom hans börs, stod öppet för hvarje kommande, och när man i hans närvaro talade om någon, sporde han alltid, om det var en arbetsam människa, och om svaret utföll jakande, sade han: 'Då är det en hederlig karl, och jag är hans vän'.»

»Han dog som en patriark. Sedan han fått de sista sakramenten, stodo vi alla i huset gråtande omkring hans säng. 'Mina barn', sade han då, 'jag går bort och jag tackar Gud för allt, för mitt långa lif och för mitt arbete, som har varit välsignadt.' Därefter kallade han på mig och sade: 'Frederi, hvad är det för väder?' — 'Det regnar, far', svarade jag. — 'Godt', sade han, 'om det regnar, är det bra väder för sådden.' Och därmed gaf han sin ande åt Gud.»

»Sådan var den starke, naturlige och blide man, vid hvars fötter jag tillbragte min barndom och min lefnads vår. Och nu, käre läsare, kan du förstå vemodet i denna vers i Mireille:

Coume au mas, coume au tems de moun paire, ai! ai! ai!»
(Som på min faders gård, som på hans tid, ack, ack; Mireille 1 st., 26.)

Äfven af sin mor, den älskliga fru Delaïde, bevarar skalden ett lika kärt och heligt minne. När han blifvit satt i skola i Avignon, där till en början allt var honom så främmande, allramest det franska språket, som han aldrig hade hört förr än där, hur saknade han icke då de vackra provençalska sånger, som modern ständigt sjöng för honom, vid det hon spann, och som hade invaggat hans barndom i drömmar och en rörande poesi! Hon kunde dem alla, och till och med namnet *Mirèio* var det hon som lärde honom.

Skolgången i Avignon hade, som nyss sades, en bitter rot, men den frambragte också i sinom tid en ljuf frukt: Mistral gjorde nämligen därunder bekantskap med forntidens litteraturer, och antikens stora skalder Homerus och Vergilius tilltalade honom med oändlig tjusning, då han hos dem återfann så mycket af den egna bygdens natur, seder och folklif, framställdt med denna harmoniska enkelhet och fulländning, som en gång för alla fått hedersbenämningen *klassisk*. En annan gynnsam omständighet var det ock, att han under denna tid bland sina lärare hade Josef Roumanille, som, bördig från samma trakt, redan hade börjat med framgång skrifva sina första saker på provençalska och som, ehuru tolf år äldre, omfattade Mistral med den största välvilja samt hos honom väckte till fullt medvetande den tanke, hvars realiserande allt sedan blef målet för deras gemensamma sträfvan, nämligen att åter höja deras älskade provençalska språk till litteraturspråk och åt detsamma som sådant vinna full jämbördighet med de öfriga kulturspråken.

Efter slutade elementarstudier fortsatte den unge studenten på faderns önskan vid universitetet; men när han år 1851 återkom hem från Aix med sitt juris-licentiatbetyg på fickan och fadern gaf honom valet fritt att själf bestämma om sin framtid, då, säger Mistral, »slängde jag undan min advokat-dräkt och hängaf mig åt fröjden att betrakta det, som jag älskade så högt: mitt Provence's härlighet».

* * *

Som man ser, var Mireille's sångare ingalunda den, låt vara idealiserade »bonde», som Lamartine's ystra fantasi ville göra honom till. Men visserligen var han då och har han allt sedan förblifvit en varm vän af landtlifvet och naturen, hvilkas enkla behag så bjärt afsticka mot den förkonstling, som ofta råder i stadssamhällen. Och liksom hos oss denna kärlek gaf upphof at Oxenstiernas *Skördarne*, så framkallade den hos Mistral hans första försök till en större dikt i fyra sånger *Les Moissons*, som skrefs redan på mellantiden mellan skolan och universitetet; men skalden har dock icke ansett lämpligt att utgifva dessa sin ungdoms »Georgica», som han själf kallar dem, utan hans första uppträdande inför allmänheten skedde i den af Roumanille föranstaltade och år 1852 utgifna samlingen *Li Prouvençalo,* som innehöll dikter af flera bland de unga skalderna och däribland äfven af Mistral. Dessa unga män, alla lifvade af samma känslor för sin sköna hembygd, dess minnen och dess språk, samlades stundom till vitter idrott, och en af dessa sammankomster, som hölls i Font-Segugne den 21 maj 1854, vardt särskildt märkvärdig därigenom, att de sju deltagarna då bildade en förening, *Lou Felibrige*, för realiserandet af det mål, som låg dem alla så varmt om hjärtat, och att på samma gång beslöts utgifvandet af en årlig publikation. *L'Armana Prouvençau*, som skulle till vidare kretsar sprida kännedomen om förbun-

PROVENÇALSK FLICKA (MIREILLE-TYP).

dets sträfvanden och för dessa vinna sympatier hos själfva det provençalska folket. Mötet hölls i en lycklig stund, ty de båda stiftelserna hafva visat sig lifskraftiga ända till den dag i dag är.

Under tiden hade Mistral planlagt och börjat utföra sin *Mireille*, af hvilken stycken då och då upplästes för de samlade Apollo-bröderna. Ändtligen, efter sju års förlopp, vardt det stora skaldeverket färdigt, och trots Malézieux's bekanta, nästan till en obestridlig sanning upphöjda påstående, att »les Français n'ont pas ta tête épique», trots äfven den ogynnsamma omständigheten att dikten var skrifven på provençalska, vann den nästan ögonblickligen en exempellös framgång, och det lika mycket utom som inom Frankrikes gränser. Redan samma år 1859 utkom en engelsk öfversättning, som sedan efterföljdes af tre andra under åren 1867, 1868 och 1869; på tyska finnas tre, af hvilka August Bertuch's utmärker sig för en sällsynt fulländning, och dessutom har man en på hvartdera af spanska, katalanska, rumäniska och tjeckiska tungomålen. På svenska äga vi hittills endast första sången, i originalets meter men utan rim öfversatt af Augusta Ljungqvist.* Som bekant har äfven Gounod behandlat Mireille musikaliskt i sin liknämnda opera.

Det är klart, att en dikt, som kunnat väcka en så allmän hänförelse, måste äga utmärkta företräden. Och dock äro dessa knappast sådana, som genast med oemotståndlig makt gripa den läsandes själ; snarare är det den ljusa stämningen och den fridfulla harmonien öfver det hela som värmer hjärtat och gör att man äfven efter en första läsning gärna återkommer till dessa landtliga scener, så fulla af »ett älskvärdt tycke». De verka ungefär som dessa stora taflor af Claude Lorrain, där landskapets väna fägring tjusar ögat så, att det knappt kan slita sig från dess fängslande behag för att vända någon uppmärksamhet äfven åt staffaget, som harmonierar väl med det öfriga, men bredvid detta dock är jämförelsevis obetydligt. Det är så till en viss grad äfven i Mireille: fabeln är i själfva verket den allra enklaste, en kärlekssaga mellan två barn, hvilken utan lång eller invecklad peripeti får ett olyckligt slut. En fattig korgflätare, mäster Ambros, och hans son Vincent äro ute på vandring för att söka arbete och komma därunder till den förmögne landtmannen mäster Ramons präktiga gård, där de blifva väl emottagna; efter kvällsvarden sjunger Ambros, som i sin ungdom varit matros, en sång om den berömde sjöhjälten Suffren, medan dottern på stället, Mireille, språkar med Vincent, som berättar om hvad han upplefvat, om de tre heliga Mariorna, om kapplöpningen i Nîmes och mycket annat. Den så inledda bekantskapen fortsättes längre fram, då Mireille är sysselsatt med insamling af mullbärsblad åt sina silkesmaskar och Vincent, som just råkar gå förbi, på hennes tillrop kommer och hjälper henne; flickan, som redan vid deras första sammanträffande funnit hans berättelser så intressanta, att hon kunde vilja tillbringa alla sina aftonstunder, ja hela sitt lif med att lyssna till honom, vaknar nu till fullt medvetande om sina känslor och förklarar dem för Vincent, som till en början har svårt att tro på verkligheten af en sådan lycka. Förhållandet fortsättes under den närmaste tiden med förstulna möten men kan dock ej hållas så hemligt, att icke Mireilles flickbekanta börja ana det och, när de samlats på gården för att lossa silkesmaskarna från grenarna, bry henne för Vincent. Kort därefter anmäla sig tre friare, fårherden Alàri, hästuppfödaren Veran och oxdrifvaren Ourrias, alla tre dugande män och i sitt slag utmärkta, så att enhvar af dem kunnat väl anstå föräldrarna som måg; men Mireille ursäktar sig naturligtvis, förebärande sin ungdom. Detta skäl tages ock för godt af de två första, men Ourrias, som är en häftig och vildsint sälle, blir förbittrad, och då han vid affärden händelsevis stöter på Vincent ej långt från gården, vaknar hos honom en misstanke, att det möjligen är denne som står honom i vägen; det kommer mellan dem till en kamp, i hvilken Vincent blir segrare och begagnar segern på ett ädelmodigt vis, medan däremot Ourrias, när han väl hunnit resa sig efter sitt nederlag, lömskt öfverfaller den intet ondt anande Vincent och lämnar honom som död på platsen. Där påträffas denne efter flera timmars förlopp af tre drängar, som på sina armar bära honom upp till gården: Mireille blir förtviflad, men tack vare hennes goda vård kommer dock Vincent till lif igen, ehuru det går ytterst långsamt med hans förbättring. För att påskynda denna och, om möjligt, finna fullkomlig bot för Vincent, för honom Mireille till en häxa i bergsbygden, och här inlåter sig skalden på en mycket fantastisk beskrifning af dennas kula i bergets inre med en mängd gamla hemska sägner, m. m. som bildar en sällsam motsats till den skildring af sund och solljus verklighet, hvaråt läsaren förut fröjdats; men trollkvinnan är emellertid nådig, och ändamålet vinnes. I nästa sång (den sjunde) öfvertalar Vincent sin far att, mycket mot sin vilja, hos mäster Ramon anhålla om Mireille's hand, men detta lyktas som man kan vänta. Ramon säger tvärt nej: skall han ha arbetat och trälat i hela sitt lif för att till sluts ge sitt enda barn åt en tiggare? Det hjälper icke ens, att Mireille själf beder och bönfaller: hennes mor ställer sig helt och hållet på mannens sida, och uppträdet slutas med, att den stackars mäster Ambros, djupt kränkt, drager sina färde. Men Mireille, som en gång af Vincent hört, att ingenstädes en hjälp i all nöd står att få bättre än hos de heliga tre Mariorna, smyger sig en natt ut och beger sig åstad på en vallfärd till deras vid kusten belägna helgedom. Vandringen blir dock svår, och Mireille träffas af solsting, så att hon med nätt nöd kan släpa sig fram till målet. Under tiden hafva hennes föräldrar lyckats spåra hennes färd och anlända just i tid för att se henne dö, och i samma ögonblick inträffar äfven Vincent, som blott önskar att få bli begrafven tillsammans med den älskade. Därmed slutar sången.

---

* Enligt en uppgift på sid. 278 af Jourdanne's *Histoire du Felibrige* har lektor P. Behm i Helsingborg (numera i Göteborg) år 1891 begärt Mistrals tillstånd att få öfversätta Mireille på svenska, men denna öfversättning har ännu ej blifvit synlig. — Just då denna uppsats lägges under pressen, utkommer från professor Nybloms hand en öfversättning af hela dikten.

Sådan är själfva händelsen, så rörande i all sin enkelhet och dock så vanlig att man nästan skulle kunna kalla den banal.

Två älskande, som icke få hvarandra, hvad är allmännare än detta? hvilket ämne har väl oftare förekommit i sång och saga? Så mycket beundransvärdare blir därför ock den skald, som förmått att behandla det så lyckligt, att Mireille en gång för alla har en rangplats i litteraturen sig gifven som en af de yppersta framställningar däraf. Två orsaker torde härvid hafva varit de i främsta rummet verkande. Å ena sidan äro de båda hufvudpersonerna tecknade med hela denna oskuldsfulla kyskhet, som alltid behåller sitt pris äfven i länder och tidehvarf, för hvilka den står som ett förloradt godt och som därför också kunnat i femton sekler rädda Dafnis och Kloe undan glömskan. Å andra sidan röra sig personerna i en omgifning, som ej kan skildras sannare och trognare. Det är det sköna Provence med dess höga himmel och strålande sol, med hela dess natur, dess minnen, seder och folklif, och allt detta såsom personligen kändt och erfaret: *lou mas di falabrego** är Mistrals eget fädernehem, den myndige Ramon är hans fader, som sköter gård och folk på gammaldags patriarkaliskt vis, och alla de i dikten med sådan sakkännedom skildrade sysslorna med plockningen af mullbärsblad, silkesmaskarnas ans, olivskörden, m. m., dem alla har skalden ända från sin spädaste barndom årligen varit med om, såsom det ju också framgår af det här ofvan citerade stycket ur hans självbiografi. Men alla dessa små taflor, den ena täckare än den andra, som sålunda föras fram för läsaren, de stå där icke såsom sådana blott för sin egen skull, utan hafva alltid en person till bärare, hvilken själf sett, själf upplefvat och deltagit i det som framställes. Så beskrifver strax i början gamle mäster Ambros *falabrego*-garden, dit han och Vincent ämna sig, med alla dess härligheter; Vincent själf skildrar för Mireille kapplöpningen i Nîmes, blodigelfångsten, m. m.; de tre friarna ge upplysningar om sina förhållanden o. s. v., och allt detta får på sådant vis ett lif och en åskådlighet, som gör hvart särskildt parti till ett litet mästerstycke. Med berättigad själfkänsla kallar sig därför skalden i första strofen en *umble escolan dóu grand Oumèro*, en anspråkslös lärjunge af den store Homerus.

Man har jämfört Mireille med andra dikter af samma slag, t. ex. med Göthes *Hermann och Dorothea*, Longfellow's *Evangeline*, m. fl. För min del synes mig Runebergs *Elgskyttarne* vara det skaldestycke, som i stort sedt erbjuder en märklig öfverensstämmelse med Mireille. I *Hanna* koncentreras allt omkring det älskande paret; i *Elgskyttarne* har man äfven den raske Mathias från Kuru och den blomstrande Hedda, men deras kärlekssaga är ganska enkel, hvarjämte andra personer, såsom den brunskäggyfvige Ontrus, den välförståndige Petrus, den aktade tiggaren Aron af skalden synbarligen utmejslats med stor kärlek. Men här kommer något mera till: det är Finland, dess natur, dess land och folk, hvilka här skildras på ett sätt, som söker sin like och kan finna den endast i Mistrals skildring af Provence. Och likheten mellan dessa vid första påseendet så vidt skilda skaldestycken är vid närmare betraktande lätt förklarlig: Runeberg var liksom Mistral en »lärjunge af den store Homerus».

* * *

Sju år hade Mistral arbetat på Mireille; lika lång tid tog det honom därefter att blifva färdig med sin *Calendau, pouèmo nouvèu*. Liksom Mireille har denna dikt tolf sånger, den har samma slags strofer och samma rimflätning. Men handlingen är helt olikartad och nästan sagolik. En prinsessa, den unga arftagerskan till Les Baux, flyr på själfva bröllopsdagen i bonddräkt från sin make, då hon upptäckt honom vara en bandit af värsta slag i stället för en ädel riddare. Hon lefver sedan bland bergen i närheten af staden Cassis, och skön och hvitklädd som hon är, hålles hon af befolkningen för féen Estrelle. Calendal, en fiskaryngling från Cassis, får se henne och upptändes af kärlek. Hon visar sig kallsinnig, och för att beveka henne utför ynglingen det ena herkuliska arbetet efter det andra. Med en väldig not drager han upp 1,200 tonfiskar och lägger den vunna förmögenheten för den skönas fötter. Förgäfves. Hela staden Cassis bjuder han till fest för de försmådda penningarna, han fäller lärkträdsparken på Ventour-berget och plundrar bisamhällena på Cire-klippan för att erbjuda Estrelle en honungskaka. Allt förgäfves, ty Estrelle skattar rikedom och oförnuftiga bragder föga. På en pilgrimsfärd till Santo Baumo lyckas Calendal emellertid slita en allvarlig tvist mellan det vandrande gesällskapets medlemmar, och Estrelle mottager honom nu med vänlighet. Men hon ställer upp för honom högre mål — det godas kamp mot det onda. Och Calendal går och besegrar landets plågoris, illgärningsmannen Marcoman, som han för fången till Aix. Då förklarar Estrelle honom sin genkärlek. Men ett hinder står i vägen för deras lycka: Estrelle är den s. k. grefve Sévérins laggifta hustru. Calendal beger sig ut att söka mannen-banditen och träffar snart på honom och hela hans följe af dåliga män och kvinnor. Han yppar sitt förhållande till prinsessan, och den svartsjuke mannen söker hämnas genom att vid en sardanapalisk fest locka honom till otrohet. Han misslyckas, och Calendal utmanar honom på lif och död. Då såras Calendal förrädiskt af en bandit och fängslas. Han befrias dock af en annan af bandets medlemmar och störtar efter den af svartsjuka rasande mannen, som förföljer prinsessan på Mont-gibel, hvars pinjeskog han antändt. Ett brinnande träd krossar slutligen uslingen, som sålunda finner en ömklig död. Invånarne i Cassis skynda till och släcka elden; och fiskarynglingen vinner »prinsessan och riket». Detta är uppränningen. Men huru ens tillnärmelsevis kunna gifva en föreställning om det rika inslaget, hvilket gör Calendal till något i sitt slag nästan enastående: det är en hel värld af det provençalska kustlandets och bergstraktens historiska minnen, sägner, legender, plägseder, lekar och fester som här i brokig prakt föras fram för läsaren — städse i innerligaste samband med handlingens gång. Och ändock har Calendal icke på långt när slagit så an som Mireille. Författaren erkänner det själf (i företalet till *Lis Isclo d'or*) och säger därom: »Trots hela pressens välvilja var publiken i allmänhet mindre tilltalad af Calendal än af Mireille; icke som om den förra innehölle mindre poesi: men det är så att i Mireille råder naturen, och i den senare enligt min åsikt fantasien. Jag tror dock, att, om en dag detta lands mandomskraft ej längre försvagas genom en falsk uppfostran, skall man bestämdt finna nöje i att läsa Calendal.»

---

* *Falabrego* är det provençalska namnet på Linné's *Celtis australis*, fr. *micocoulier*, ett träd med körsbärsliknande frukter.

Skalden har otvifvelaktigt rätt däri, att fantasien har mycket mer att säga i Calendal än i Mireille, och han torde äfven hafva rätt, då han anser, att Calendal just på grund häraf slagit mindre an. Till den grad råder nämligen fantasien i denna dikt, att den på sätt och vis kommer att sväfva i det blå. Vid beskrifningarna har man fast mark under fötterna, ingenting kan vara trovärdigare; annat är förhållandet med händelserna. Å ena sidan berättelsen, den rena dikten med detaljer af så sagolik natur som den då Calendal med skickliga svängningar af sin vinrankkäpp fullkomligt skyddar sig mot stenregnet,[*] å andra sidan påtagliga tidsbestämningar,[**] som flytta händelserna till verklighetens område, gifva dem ett slags anspråk af att vara historiska tilldragelser och dessutom förlägga dem till en tid alltför nära vår egen. Det vill nästan synas som skulle denna blandning af dikt och verklighet ha gett Calendal en anstrykning af — skall jag våga säga det — orimlighet, hvilken måhända varit skadlig för dess framgång.

Men bortser man härifrån och låter dikt vara dikt med sagans obestämda »det var en gång», då måste erkännas att Calendal värdigt försvarar sin plats vid sidan af Mireille och kanske till och med i visst afseende, de etiska momenten, öfverträffar denna.[***]

* * *

År 1875 utgifver Mistral en samling lyrik *Lis Isclo d'or*, »Guldöarna», hvilken, utom rena tillfällighetsdikter, rymmer skämtsamma dikter, konstnärliga romanser och framför allt fosterländska sånger — fosterlandet dock oftast fattadt endast som Provence —, än blida, än klagande, än varnande och bestraffande med hela den väldiga kraften hos gamla testamentets profeter, en brokig blomsterrabatt med ståtliga praktblomster och täcka ängsblommor, alla lika friska, rena och fläckfria.

---

[*] Cal. sång 8. Jfr *Die drei Brüder* i Grimms Kinder- und Hausmärchen.

[**] 6:e sången nämner skulptören Puget (1623—95); 8:e sången not. 3 uppgifver Vertu d'Avignon ha lefvat ännu 1848; 9:e sången säger Marcoman ha afrättats före den 1:a revolutionen.

[***] Calendal har lagts till grund för en opera med musik af *Maréchal*.

* * *

Med *Nerto, nouvello prouvençalo* återgår Mistral till epiken. Han för oss här tillbaka till året 1403, då det Avignonska påfvedömets härlighet redan hade vändts i skröplighet och den residerande påfven Benedikt XIII i fem år belägrats af en fransk krigshär. Dikten skildrar, hur den moderlösa Nerto, då hennes döende fader, borgherrn på Château-Renard, omtalar, att han för tretton år sedan sålt henne till satan, går att uppsöka påfven i Avignon för att begära hans hjälp. En hemlig gång för henne till den ej långt aflägsna staden, och genom denna gång räddar hon Benedikt undan belägringen till slottet. Men påfven har intet annat råd att gifva henne än att ingå i kloster, och då Ludvig II af Neapel, som kommit till Château-Renard för att utverka påfvens bifall att själf viga honom vid Jolantha af Aragonien, drager till Arles, där förrättningen skall försiggå, följer Nerto med för att ingå i St. Cesaireklostret. Under färden uppvaktas hon af Rodrigo, en ung kavaljer som hon redan förut träffat i påfveborgen och som förgäfves söker dåra henne med sin sinnliga kärlek. Men när vid den kamp mellan ett lejon och fyra tigrar, hvilken staden föranstaltat till de nyförmäldas ära, Rodrigo träder emot lejonet, som brutit sig in bland åskådarna och dödar det, då väcker detta hans mod hennes genkärlek, och det är med blödande hjärta hon dagen därpå tar slöjan. Rodrigo anar hennes känslor och bortför henne med tillhjälp af ett band katalanska sjömän. Härefter en mängd händelser. Rodrigo nödgas under strid med ordningsmakten lämna Nerto vid Aliscamps, en helig eremit, som betjänas af ärkeängeln Gabriel, vill taga sig an den olyckliga nunnan, men tycker sig afrådas därifrån af ängeln, och så finner Rodrigo henne åter och för henne till de sju dödssyndernas slott, uppfördt genom djäfvulens makt. Rodrigo har nämligen i förtviflan öfver att ha förlorat Nerto och för att återfinna henne trädt i djäfvulens tjänst. Och han bekänner det för Nerto. Alltså är hon dock i djäfvulens slott och i hans våld! Allt hopp synes ute, men Nerto söker räddning i sitt rena hjärtas oskuld. »Nerto», utropar hon, »älskar dig, men om helvetet skulle uppsluka oss, finnes väl någon kärlek för de fördömda? Men om du ville bryta öfverenskommelsen och höja dig till den eviga kärlekens rymder, där hjärtan förenas i Guds sköte, då skulle äfven jag, synes mig, blifva befriad; ty vare sig i himlen eller afgrunden, är jag oskiljaktig från dig.» Rodrigo misströstar. Satan infinner sig. Nerto griper till sitt radband, Rodrigo håller fram sitt korsformigt bildade svärdshjalt under åkallan af Fadren, Sonen och Anden. Ett bedöfvande åskslag höres. Slottet med alla dess invånare försvinner. Blott en nunnebild i sten blir kvar och betecknar än i dag den plats i vildmarken, där slottet stod. Men åtta dagar senare uppenbarar sig ärkeängeln ånyo för eremiten och omtalar Nertos och riddarens frälsning. Ångerns och hjältemodets dop renade Rodrigo från hans skuld. Och paradiset genljuder sedan tre dagar af jubel och sång. De fester, som där firas till de nya helgonens ära, hindrade ängeln att komma förr. Så »bär» — enligt diktens motto — »hin onde fram sten åt Vår Herre».

Af allt hvad Mistral diktat har, näst Mireille, intet slagit mera an än Nerto,* och med rätta, ty ingenstädes har skaldens skaparkraft visat sig starkare. På vandring i sitt älskade Provence får han se en åldrig stenbild stående på marken, och denna gamla sten kläder han med sin diktnings yppigaste löfverk och vackraste rosor och förvandlar den till denna älskliga myrtenflicka,** som med oemotståndligt behag tjusar alla. Berättelsen löper lifligt och raskt, alltigenom stämningsrik, stundom praktfull, och den poetiska formen svarar väl därtill, den 8-stafviga versen, som af gammalt varit ägnad just den lättare episka diktarten.

* * *

Mistral har äfven försökt sig som dramatiker med *La rèino Jano, tragèdi prouvençalo*, utgifven 1890, och det kan så godt genast sägas att detta försök lika gärna kunde ha varit ogjordt. Ty om också enskilda detaljer äro af stor lyrisk skönhet, är dock stycket i sin helhet förfeladt och förtjänar näppeligen namnet tragedi. Någon dramatisk intrig föreligger ej, det hela är blott ett uppradande af episoder, och det odramatiska i behandlingssättet sträcker sig äfven till karaktärsframställningen. Hufvudpersonen är Johanna I, drottning af Neapel och grefvinna af Provence, som äfven för oss svenskar har ett om än obetydligt intresse, emedan hon skymtar fram ett par ögonblick i vår heliga Birgittas historia. Händelsen är det mord, som föröfvades på hennes make. Var Johanna oskyldig härtill eller ej? Meningarna ha varit delade. Men Mistral förkunnar hennes oskuld, och i tragediens sista akt låter han folket utbrista i jubel- och lefverop för sin *réino Jano*, som ju också i Provence lämnat det bästa minne af sin person och sin regeringstid.

---

* *Nerto* har öfversatts på katalansk prosa af af Jacinto Verdaguer samt på tysk vers af *P. Kreitner* och *Aug. Bertuch*. Musikaliskt har dikten behandlats i en opera af *Widor* samt i en »Symphonie provençale» af *G. de Boullache* med musik af *P. Bergon*.

** Prov. nerto = fr. myrthe.

* * *

Efter slättlandet vid Maillane, medelhafskusten och småalperna, hvad återstod mer för Mistral att besjunga om icke Rhônen, den väldiga floden med sina otaliga pittoreska städer, slott, borgar, ruiner och vinberg, den stora pulsådern i skaldens älskade Provence? Så utkom år 1897 *Lou Pouèmo dóu Rose*, ett stort anlagdt epos i tolf sånger, liksom Mireille och Calendau, men på orimmad vers, en hittills af skalden oförsökt nyhet. Och trots de oerhörda svårigheterna af ett dylikt versmått i de romanska språken med deras fria och i allmänhet svaga rytm, har Mistral lyckats genom sin grundliga kännedom om språkets alla resurser och sitt fina öra för dess melodi. Blott en mästare som han kan äfventyra ett slikt försök.

Rhônen är således ämnet för Mistrals senaste dikt, och beskrifningen gäller tiden strax innan floden började trafikeras med ångbåtar eller dess stränder med järnvägar. Då skedde all frakt och åtminstone delvis äfven passagerarefart med stora fartyg, som släpade efter sig ett antal pråmar; det gick af sig självt utför floden, då det endast gällde att passa på grunden och sandreflarna, men återfärden, då man hade strömmen emot, var svårare och kunde verkställas blott därigenom att man för hvart fartyg hade anspann af flera parhästar, som, gående på land än på flodens ena, än på dess andra sida och med linor fästa i båtarna, halade dem uppför. En sådan färd var ett helt äfventyr och kunde under vidriga förhållanden räcka flera veckor. Skalden är emellertid nådig och låter oss följa med skepparen Apian och hans flottilj på *ned*resa från Lyon till den stora marknaden i Beaucaire, och man kan taga för gifvet, att han själf någon gång gjort den i sin barndom, ty ångbåtar kommo visst sent i bruk på Rhônen, och ännu år 1864 voro de i jämförelse med våra svenska rent antediluvianska. Därjämte är allt, från det största till det minsta, skildradt med en åskådlighet och utförlighet i detaljen, såväl hvad angår fartyget, dess besättning och manövrering som de ställen man ser från bord eller där flottiljen lägger till, att endast ett ögonvittne kan tänkas beskrifva det så noggrant.

Men ett poem är ju icke en versifierad resehandbok, och jämte de ofta ståtliga landskapsbilderna med de minnen som fästa sig vid många af dem, har därför Rhônepoemet också sitt lilla människopar, hvars öde väcker vårt deltagande, på samma gång det skänker omväxling och intresse åt det hela. *Han* är ingen mindre än prinsen af Oranien, som inskeppat sig hos Apian och — ehuru ej »incognito» fastän ensam — lefver på förtrolig fot med sjöfolket ombord. Orsaken till hans resa är obekant och föremål för många gissningar. *Hon* är Anglore — den lilla solbrända ödlan — den för sin skönhet bland sjömännen berömda dottern till lotsen i St. Esprit. Af sin mor har hon hört sagan om le Drac, strömmens dämon, och en gång vid ett bad en sommarnatt under fullmåne trott sig se honom som en skön yngling smyckad med blomvass — rhôneblomman. Då hon nu går ombord och träffar den unge prinsen och denne bär en dylik rhôneblomma, gör hennes fjortonåriga fantasi honom till flodguden själf. Hon hälsar honom som sådan och lefver sig så in i detta svärmeri, att fantasibilder och verklighet smälta tillsammans. Äfven prinsen, som finner behag i den unga flickan och vet att tjusa henne, påverkas af denna inbillningslek. Han tycker sig stundom själf vara le Drac, ja, den fantastiske ungersvennen förledes äfven af flickans mystiska berättelser en gång att tro sig vara solguden Mithras siste präst. Och de fara framåt, och prinsen lofvar äkta den lilla. — Så kommer slutet. De båda älskande omkomma, och de *måste* göra det, ty någon annan lösning är ej möjlig.

Sedan någon tid har patron Apian hört dunkla rykten om ett nytt påhitt af fartyg som skulle gå med ånga och skrattat däråt som någonting alldeles orimligt; så får man en vacker dag på hemfärden höra ett förskräckligt flämtande, flåsande och stönande, och kort därefter kommer vidundret självt, ett fartyg med eld; Apian vill ej ge vika, en kollision inträffar, som bringar hela hans flottilj i oordning, så att den redlöst drifver utför strömmen ned mot den solida bro, som där för öfver strömmen. Vid stöten mot en af bropelarna falla de båda älskande, slutna till hvarandra, i vattnet och tryckas ned i djupet af kringdrifvande bjälkar och vrakgods. Detta är tragiskt, men knappast mindre tragiskt synes mig patron Apians öde. Liksom i Erckmann-Chatrians berättelse smeden och hans båda söner ställa sig upp på banan för att möta lokomotivet och krossas, så går det äfven honom: han och hans flottilj sopas undan som strå för vinden, och det betyder härvid föga, att han kommer därifrån med lifvet; den gamla tiden har ändock fått vika för den nya.

* * *

Så har Mistrals skaldskap gestaltat sig i hans mera betydande sånger, alltigenom utmärkt af den skäraste kyskhet och ett sällspordt välde öfver formen. Dessutom har man af honom i de 50 årgångarna af »Armana Prouvençau» en mängd bidrag på vers och prosa, hvilka det lär vara hans afsikt att utgifva samlade och tillökade, och det kommer, efter allt att döma, att blifva en bok af högsta intresse.

Men Mistral har verkat icke blott som skald. Med en aldrig svikande energi har han därutöfver, som bekant, uträttat för provençalskan ungefär detsamma som Luther för högtyskan: ingendera har skapat sitt språk, men båda hafva de hvar på sitt håll höjt det till litteraturspråk. Denna sida af hans verksamhet torde emellertid icke här behöfva blifva föremål för skärskådande, så mycket mindre som man har fullt tillfredställande redogörelser därför dels i Theodor Hagbergs icke så mycket som det vore önskvärdt bekanta afhandling *Den provençalska vitterhetens återuppståndelse i det nittonde århundradet,*[*] dels i Gaston Paris' utmärkta studie öfver Mistral i *Penseurs et Poètes*, Welters entusiastiska biografi och i Jourdanne's *Histoire du Félibrige*. Men äfven med denna hänvisning vore det oförlåtligt att här icke särskildt ägna en gärd af det varmaste erkännande åt hans *Tresor dóu Felibrige*, som verkligen gör skäl för sitt namn att vara en skattkammare för det af felibrerna använda nyprovençalska språket; det är ett beundransvärdt arbete i alla afseenden, icke minst däruti att *en* mans krafter kunnat räcka till att planlägga, utarbeta och fullborda det.

Ser man tillbaka på Mistrals hela lifsgärning, sådan den här måst i största korthet tecknas, får man ett nästan öfverväldigande intryck af dess enhetlighet; den har gällt och den har vittnat om

> la Provence, toute la Provence, rien que la Provence.

Det är, om man så vill, dess svaghet; men det är i ännu högre grad dess styrka, ty den har därigenom präglats af en intensitet och helgjutenhet, hvartill man på det litterära området svårligen skall finna maken.

---

[*] Den vid Hagbergs besök i Provence inom vissa kretsar gängse uppfattningen af *Calendau* såsom en allegori, där Estrelle vore det provençalska språket och ungersvennen det provençalska folket, låter numera icke mycket tala om sig, och kan denna dikt ej häfda sitt värde utan allegori, torde den näppeligen göra det med en sådan.

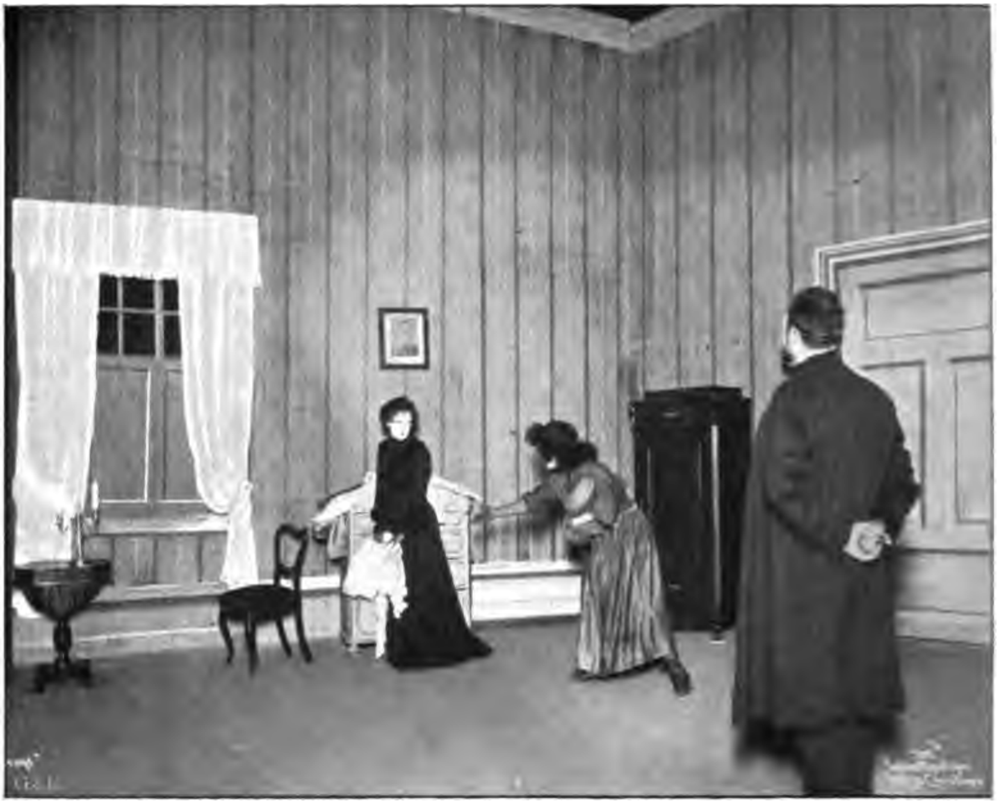

SCENE I FJERDE AKT.

IBSENS »BRAND»

PAA NATIONALTHEATRET I KRISTIANIA.

AF ANDREAS JYNGE.

Med 3 Billeder.

IBSENS »Brand» har været spillet til forskjellige tider og paa forskjellige steder, i Sverige, i Danmark, i Tyskland, i Frankrige. Först nu er digtet kommet frem paa hovedscenen i Brands hjemland. Men der er intet merkeligt heri. Det har sin let forklarlige grund i den stilling, det store verk indtager i det norske folks bevidsthed.

Georg Brandes gjorde i en studie for et par aar siden opmerksom paa, at digtet, da det udkom, virkede langt mere selvstændigt i Norge end i Danmark. Det er selvfölgelig ganske rigtigt. Ikke bare af den grund, at vi nordmænd ikke havde Kierkegaard og Paludan-Müller med deres strenghed og forsagende retning saa nær ind paa os. Men bestandig har vi fölt, at Brand — trods det almengyldige i hans gigantiske skikkelse — dog er sprunget ud af norsk jordbund, at han i sin rake reisning og i sit mörke syn er islegt med vore fjelde og fjorde, at han er en sön af det lille folk, hvis to store dramatikere har reist det ene mægtige »over-evne»-drama efter det andet. Af disse er »Brand» langtfra det rigeste, men det er det vældigste, det, hvor menneskesjælen med viljens störste spændkraft i samlet styrke kjæmper sig höiest op over menneskelivets jordslagne veie for desto voldsommere at slynges magteslös tilbage mod jorden og knuses.

I den almindelige bevidsthed er »Brand» blevet det sterkeste, det höiest stræbende digt, vi eier. Og det er blevet læst og dröftet til alle tider. Hvert nyt kuld af de unge, som tænker og vil noget, er stanset op foran det. To og to har de udredet for hinanden Brands standpunkt og veiet det med det dybe, uberörte alvor, som hörer ungdommen til. Det har spillet en rolle for hver eneste en af dem i den korte tid, för omgivelsernes færd og indgriben i deres liv har lært dem moderationens ligesaa nödvendige som bekvemme lære. Og det hegn af levende ærefrygt, der saaledes er vokset op omkring det magtfulde digt, har andre tiders andre meninger ikke fjernet. — Men vi har aldrig set paa det som et scenestykke. Bare nogle faa har tænkt sig muligheden af en opförelse. Men hidtil har ingen dristet sig til det. De fölte — i ærbödighed for det store verk — at her maatte ydes intet eller alt.

Nationaltheatrets forsög med »Peer Gynt» skulde da heller ikke hos den kunstkrævende del af publikum öge troen og derigjennem lysten paa en scenisk fremstilling af »Brand». Opförelsen af »Peer Gynt» kan ikke karakteriseres bedre end med digteren Gunnar Heibergs ord: Theatermaler Wang spillede hovedrollen. Den tilfredsstillede til fuldkommenhed det store publikums öienslyst, men har trods alt energisk arbeide ikke givet en eneste værdifuld erindring af scenisk kunst.

Nu har Nationaltheatret opfört »Brand», og hr. Wang spiller heldigvis ogsaa dennegang en rolle, en meget smuk rolle, men vel at merke ikke hovedrollen, den er forbeholdt hr. Egil Eide.

Alle, som har mödt frem med tvil i tanke og uro i hjerte, har nu erfaret, at »Brand» er et scenestykke, og det for os, som lever idag. Trods alt: Det tunge tankestof, der gjör uklar, fordi der tilsyneladende ikke findes en samlende grundide, men det dobbeltsidige krav paa den absolute udfoldelse af personligheden og paa den absolute forsagelse. — Den dybe symbolik, der ikke kan anskueliggjöres. — Den ikke ganske uvæsentlige feil, at begivenhederne ikke altid fremstiller sig som de eneste sandsynlige. — De korthugne, monotone vers med den ofte fortvilet vredne ordstilling. — Det endnu oftere overanstrengte billedsprog med det indviklede slyng af begrebsord, som nu virker saa fremmed. — Det sterkt personlige polemiske drag, hvor indignationen har formet vers, der ikke staar for personernes, men for digterens egen regning. — Underligt nok, det gjör altsammen merkelig lidet. Stykket hæver sig ud af de mange vanskeligheder og staar der med dramatisk styrke og storhed.

Men saa er ogsaa tankedigtet omskabt til et levende drama. Istedetfor ideen faar man mennesket. Men rigtignok ogsaa den lille, anskuelige virkelighed istedetfor den store, uanskuelige symbolik. Hvad digtet ved at legemliggjöres vinder paa den ene kant, taber det paa den anden. Og anderledes kan det ikke være. Den indre menneskelige spænding rykker os uendelig meget nærmere, medens de store tanker fjerner sig ind i stykkets baggrund.

Med fuld forstaaelse af tiden og af scenens krav er digtet blevet endel beskaaret. Særlig er der taget mest muligt væk af de sterkest polemiske afsnit. Der er saaledes lidet eller intet igjen af den efterdönning af digterens oprörte stemning fra 1864, der paa enkelte steder ruller saa sterkt gjennem versene. Paa den anden side har det under forkortningen ikke været muligt at hindre, at enkelte ypperlige linjer og repliker er faldt bort. Men det har og maa have mindre at sige ligeoverfor hensynet til den dramatiske koncentrering.

Alle vanskeligheder ved iscenesætningen er overvundet paa en udmerket maade, — her, som overalt under *Björn Björnsons* regime. Man har for sig en række skjönne, mörke og vilde partier af norske fjeld- og fjordlandskaber. Og med instruktörens sikre blik er theatrets store og smaa begavelser ledet ind i denne kjæmpenatur. Der er sat sammenstimlende liv i folkeflokkene, saa de myldrer og löser sig ud i individer. Ikke paa noget punkt tager de vældige omgivelser veiret fra de smaa mennesker. De hörer til der, de færdes. Og en iblandt dem, Brand, bliver — i hr. *Egil Eides* skikkelse — til et med det mægtige landskab.

I sin fremstilling har han gaat den vei, en moderne skuespiller vil og maa gaa. Han har ikke dukket ned i det lyrisk-polemiske element for at fremstaa som en ung-

dommelig deklamator af en pragtfuld, lang monolog. Han har fæstet sig ved handlingens momenter, eftersporet og sögt at gjengive, hvorledes de virker i Brands indre, og derigjennem sögt at sætte bevægelse i denne viljens gigant, med andre ord at menneskeliggjöre ham.

Sit udgangspunkt har han taget i Brands mörke barndomsindtryk. Han er den, »som födtes paa et næs ved vandet, i skyggen af en skoglös hej». Den, som har set sin moder med skjælvende, griske hænder rane pengebylterne ud af sengen, hvor hans fader laa paa ligstraa. Den, hvis »barnesjæl blev alene», og som »legen aldrig kunde samle i kammeraters viltre flok». Og barndomsindtrykkene, som har gjort ham ensom, har i ensomheden vokset stadig dybere og fastere ind i hans bevidsthed. Han ser kun det jordbundne, det halve, det feige hos alle de mennesker, han möder. Han hader, men hans had er ikke foragt, det er kjærlighed. For inde i dette steile, malmhaarde sind, hvori barndomsindtrykkenes kolde gufs har pustet frost, flyder rige, varme, levende aarer,

I det öieblik, vi möder ham, er han ikke helt ung længer, han er over de tredive, et menneske, der ikke mere lever i en dæmring af store maal, men en mand, der föler sig moden til at leve i sin egen gjerning. Af livet er ideen om menneskenes halvhed skudt op i hans sind, og over denne ide har der reist sig en ny, om menneskenes helhed, og den vil han nu atter gjöre til et med livet. I besiddelse af den ensommes uindskrænkede styrke og det ubrugte menneskes ubændige vilje bliver han den uböielige fanatiker. Stormfyldt, men ikke stormende, Kun sjelden flammer hans fanatisme op i lue, den holdes nede af en stolt, mörk selvbeherskelse. Der er ingen begeistring, som river med, men ubönhörlig strenghed, som vilde skræmme bort, hvis den ikke netop lokkede til, fordi den er saa hensynslöst hel.

Denne halvt indefrosne, i dybet glödende Brand er det, som danner nerven i Eides fremstilling. Men under ideens haarde konflikter med livet sættes denne nerve i sterk dirren. Alt fra först af har han staat mindre under kaldets evangelium end under kravets lov. Soningstanken vinder större og större magt hos ham. Derfor bliver Eide den lidende Brand. Om hans hoved ligger ingen lysglorie, men en tung tornekrans, som hugger ham med sine tagger og suger hans blod. Han vakler under smerten, men kun for i næste öieblik — i drivende angst for at svigte — med viljens hele styrke at klamre sig desto tættere til ideens himmelhöie, men mere og mere golde stamme. I denne vaklen er det, at Brand fra at være ideens personifikation bliver mennesket.

Det er neppe tænkeligt, at en scenisk fremstiller af denne store rolle helt kan undgaa at virke monoton. Vor fremstiller undgaar det ialfald ikke. Naar man i denne forbindelse har bebreidet ham, at han ikke har givet plads for en varmere tone i sit spil, er hertil at sige, at han har havt den sterke kunstneriske vilje til at give skikkelsen en hel stöbning, og han har været ængstelig for paa nogen maade at forrykke, hvad der efter hans opfatning er nerven. Han behersker til fuldkommenhed Brands uro og Brands tvil, han er prægtig i de öieblikke, da livets tildragelser holder paa at splintre ideen for ham og böier ham som den lille, svage ind til hustruens bryst, medens ömheden kjæmper med hans haarde selvbeherskelse. Men han lader ikke varmen slippe frem. Hans stemme klinger kort, brudt, saar, man synes alt at fornemme denne indre dirren fra hjertets fineste fibre, men den löses ikke ud, den er som et opkomme, der pludselig viser sig for straks at synke tilbage i jorden igjen.

Hustruen, Agnes, spilles af den unge kunstnerinde fru *Aagot Didriksen*. Hun har i sin fremstilling lagt vegten paa den inderlige hengivenhed hos denne anden martyr for Brands kamp for ideens virkeliggjörelse. Hun er den blide, lydige kvinde, der — segnefærdig — elsker den viljesterke mand, som er saa haard i sin kjærlighed. Hun kan medrette sige: »Hustru er jeg; tör du byde, skal jeg böie mig og lyde.» Hendes modstand er svag, vigende; der findes ingen vilje, som brydes. Men man föler da ogsaa, at dette tendre sind aldrig har evnet at bære vegten af Brands alvor. Og man savner den fuldbarmede, varme Agnes, moderen, der gjennemlever den oprivende, smertefulde kamp for sit barn og sine minder. Der er noget fint, skjært og sympathisk, en stille inderlighed i fru Didriksens fremstilling, men hendes Agnes bliver ikke betydelig nok til at kunne föle sig grebet af Brands storhed. Og selv om hun som hans hustru har kunnet slaa »mildheds-aandens himmelbro» for hans sjæl, selv om hun har sænket »lys og fred om alt hans kaldsverk», saa er hun neppe den, hos hvem »modet aldrig sveg ham».

Heller ikke fremstillingen af Brands moder fylder skikkelsen helt. Fru *Agnes Christensen* giver en realistisk skildring af en gjerrig, gammel kone. Men Brands moder er noget mere. Der er en fantastisk storhed over hende. Hun er i samme grad besat af kjærlighed til sine penge, som hendes sön er besat af kjærlighed til sin ide. Det er i denne sindets intense styrke, at de er islegt, at de er moder og sön. Hun maa blive den indskrumpne, lyssky menneskeorm, der kryber rugende sammen over pengehaugerne. Fantasiens sterke pust maa gjennemströmme virkelighedsskildringen og beaande den. Men der er et punkt, hvor fru Christensens spil naar langt. Det er der, hvor hun, drevet af sönnens ord, gjenkalder i erindringen sin fjerne, svegne ungdomskjærlighed: »Jeg noget gav, som nu er slukt; — det staar mig for som lys og flugt, — som noget baade dumt og smukt; — jeg gav, hvad knapt jeg længer ved; — folk kaldte det for kjærlighed.» Som hun siger disse linjer dels fjernt, sövngjængeragtig og dels vaagent med et skuldertræk, föler man, at der engang har sprunget rödt blod ogsaa i dette hjerte, men samtidig, at ikke en tonerest fra den sprungne streng er gaat over i hjertets andre strenge.

I samme kunstneriske höide som Eides Brand, men paa den anden side af den brede klöft, staar »Fogdens» förste fremstiller hr. *Harald Stormoen*. Hvem havde vel anet, at de Ibsenske vers kunde klinge saa naturlig? Stormoen behandler dem med mesterskab, de vanskelige linjer bliver klare og næsten selvfölgelige. Og hans mesterskab strækker sig videre. Han er — med al sin frodige fantasi — en ypperlig realist, og samtidig er han en af de störste komikere, vi har. Men hans komik er aldrig fritsvævende, farceagtig, den knytter sig strengt til det reale. Og som fogden leverer han en virkelighedsskildring, hvis komik er saa stor, netop fordi skikkelsen er saa levende. Han kommer velvillig, væver, rask og rund, med hænderne i begge lommer, lig klammer om en parentés». En distriktsinteresseret hædersmand med skylapper for öinene. En mindre kunstner vilde sagtens have rendyrket selvparodien i fogdens repliker og svunget sig op paa den til glæde for et ukritisk publikum. Stormoen benytter sig aldrig deraf, han gjör ingen anstrengelser, han skaber alene skikkelsen og viser os, at den er komisk, uhjælpelig komisk i al sin selvtilfredse, bredbenede lidenhed.

FRU DIDRIKSEN SOM AGNES.

Brands anden modsætning, Einar, bliver spillet af hr. *Halfdan Christensen*. Han er fra först af dramaets luftige, livsglade, unge mand, tryg paa Gud og tryg paa lykken. Grundtonen er saa skvaldrende banal, saa hul, at den næsten virker falsk. Et dybere særmerke faar han först i det öieblik, han træder frem som den omvendte synder og pietist, der folder hænderne over maven og ved, at han er frelst. Da hans kjærlighed tages fra ham, slaar han sig paa flasken, og da flasken tages fra ham, slaar han sig paa religionen. Det er den bene vei. Einars sunkne menneskeværdighed vil neppe kunne faa et sterkere drag af liv end gjennem den pietistiske salvelse og fattigslige gudhengivenhed, hvormed Christensen i sidste akt præger sine ord og sit ydre. Det er en fortrinlig karakterskildring. Og han behandler de selvparodierende repliker med den samme beundringsværdig overlegne ro som Stormoen.

Saa er det fru *Johanne Dybwad!* Om hende kan vi aldrig sige, at hun overrasker os, for hun har vænnet os til bestandig at fordre noget nyt og stort. Og som hun nu spiller taterjenten Gerd, har hun atter revet os med. De forvildede öine, hovedets, hændernes, kroppens bevægelser, stemmens skingren, alt samler sig til et vidunderlig fantasirigt, levende billede af galskab og vildskab. Og gjennem dette gale menneskes umiddelbarhed skyder den brudte forstand frem pludselig og vilkaarlig i sin oprindelighed som skarpe, klare blink fra en flakkende lysverden langt inde i den urolige, taagede hjerne. Gerd er et nyt mesterverk ved siden af de mange andre, som fru Dybwads lige fantasifulde som sikre kunst har formet i aarenes löb.

Ogsaa fru *Ragna Wettergreens* fremstilling af taterkjærringen er god kunst. Den staalhaarde stemme klinger helt ind i rollens repliker, hun tvinger dem under sig og lader det forstyggede og forhærdede liv tale ud af hvert ord og af hver bevægelse, der ledsager ordene. Hun giver den fulde og levendegjörende sceniske omdigtning, saa skikkelsen ikke bare fylder ud, men træder frem og er der for sin egen skyld. Det samme maa siges om hr. *Nicolai Halvorsens* noble doktor, et menneske, man altid vil mindes med glæde. Han har ogsaa sin bestemte, selvstændige plads i den alvorlig holdte, gode forestilling.

Men desværre! en »Brand»-aften paa Nationaltheatret er allerede ikke længer, hvad den var. Mindre kunstnere har overtaget roller i de störres sted. Spillet er ikke længer stemt saa fint sammen som för, det vakler. Men naar alle de, som var med de förste gange, igjen sætter hinanden stævne i kraft og vaagent samspil, vil »Brands» opförelse paany blive, hvad den var, en af Nationaltheatrets mere fremtrædende forestillinger.

HR. EGIL EIDE SOM BRAND. SCENE I FÖRSTE AKT.

NYARE RUNEBERGS-LITTERATUR.

Af JOHAN MORTENSEN.

MAN blir nästan skamsen på sina landsmäns vägnar, när man ser, med hvilken ifver finnarna vårda sina skaldeminnen. Särskildt gäller detta såsom naturligt är deras största namn, själfve upptäckaren af det finska folket och dess kynne — han som gaf det medvetenhet om sig själf, Johan Ludvig Runeberg. En hel litteratur af biografier, specialstudier, upplagor, illustrerade och icke illustrerade, folkskrifter etc. har sett dagen både före och till jubileet. I närvarande ögonblick torde det icke finnas mången skandinavisk författare, som är så omskrifven. Vi svenskar hafva åtminstone icke maken därtill. För att endast nämna de största namnen, så måste man ovillkorligen erinra sig, att den enda monografi om Tegnér, som sätter honom i historisk relief, är författad af en dansk och att Geijer ännu väntar på sin skildrare. Och tänk om ni skulle vilja veta något om Kellgren och Leopold — ja, då måste ni nästan vara specialist, ty icke ens öfver så betydande författare finnas moderna monografier eller kritiska upplagor. Ni måste helt enkelt plocka hop edra uppgifter från alla möjliga håll, och dikterna själfva får ni delvis söka i de tidningsorgan, där de först publicerades. Där stå de ännu, lästa af ingen. Hela detta förhållande är endast en af de många sidor, hvarpå man kan afläsa svenskarnas oerhörda likgiltighet i våra dagar för litteratur och öfver hufvud för all finare humanistisk bildning. Sedan ett femtiotal år befinna vi oss i detta afseende i ett ständigt sjunkande, och jag misstänker, att om Kellgren eller Leopold, Tegnér eller Geijer plötsligt kunde uppstå ur sina grafvar och en liten tid vandra kring bland oss, så skulle de med en mycket sägande rynkning på näsan hastigt åter draga sig tillbaka ur så tråkigt och så obildadt sällskap, hvars nöjen äro så råa och hvars konversation vanligen är det innehållslösaste pladder. Men tillbaka till Runeberg!

Redan Runebergs egen generation (Cygnæus m. fl.) har lagt grunden till en värdesättning af skalden och på olika sätt bidragit att belysa honom. Ett dylikt grundläggande arbete, som alltid kommer att äga en källas värde, är J. E. STRÖMBORGS *Biografiska anteckningar om Johan Ludvig Runeberg* (Helsingfors 1880—1898). Detta arbete är helt enkelt för Runeberg hvad Boswells biografi är för doktor Johnsson: ett utomordentligt pietetsfullt återgifvande af allt hvad skalden tänkt, talat eller gjort. Strömborg låter icke sin hjälte meta en aborre eller gå miste om ett stipendium utan att strax notera det. Man tycker nästan stundom, att det är för mycket, ty det finnes väl få människor, hvars lif i yttre mening förflutit mera fridfullt än den finske skaldens: han föddes, gick i skolan, fann på pojkstreck (hvilka alla på det omsorgsfullaste äro registrerade af hans biografer!) kom till universitetet, gifte sig, blef lektor i en småstad, vann småningom stort rykte, titlar, ordnar, dog. Det är ett lif, som äfven i Skandinavien är ovanligt enformigt; åren följa hvarandra enahanda nästan som i bondens lif. Och likväl är Strömborgs arbete om Runeberg, — den största biografi öfver Runeberg som finnes — icke tråkigt. Det lyckade i arbetet är just att intet i hans hjältes lif förefaller hans biograf för ringa att berätta. Han har så oändligt många nya smådrag att framlägga om Runeberg och den krets, i hvilken han rörde sig, att man gärna förlåter honom en viss pratsjuka. Det är i alla fall där som vi efterkommande måste söka bilden af skalden, sådan han gick och stod. Och det finnes ännu mycket att ösa ur denna rika källa.

Emellertid är det icke många människor i våra dagar som hafva tid eller lust att plöja igenom fem stora oktavband för att få veta, hvem Runeberg var. Strömborgs skildring är dessutom icke fullständig: den är icke framförd längre än till året 1854; icke heller i inre mening är den fullständig, då den ju icke afser att gifva en karaktäristik af skaldens arbeten. Det saknas dock icke hvarken större eller mindre biografier, som fylla denna lucka. Bland dessa kan det i detta sammanhang äfven vara skäl att erinra om professor C. R. Nybloms, som inleder de samlade skrifterna — fast den säkert är bland de mest lästa på denna sida Bottenhafvet —; trots årens lopp bevarar den ännu sin charm, och i mångt och mycket är den verkligt klassisk; dessutom speglar den just höjdpunkten af Runebergs inflytande i Sverige. Af nyare kortare saker kan t. ex. nämnas Otto Sylwans skiss i Verdandi-serien, hvilken klart och öfversiktligt gifver de viktigaste fakta i skaldens lif.

Professor Sylwan har också framkommit med en annan skildring af Runeberg, hvilken på ett lyckligt sätt utfyller luckorna i hans ofvannämnda framställning, i det den mera är anlagd på att gifva en karaktäristik af skalden. Den finnes i hans arbete *Svensk litteratur vid adertonhundratalets midt* (1830—1860), Göteborg 1903. Det torde icke ligga alldeles utanför föreliggande ämne att i detta sammanhang äfven yttra några ord om denna senare skrift. Ty här finner man en framställning af hela den samtid, i hvars krets Runeberg bör ses för att komma till sin fulla rätt och helt kunna förstås. Sylwans förtjänstfulla arbete är visserligen snarast en samling essays, uppställd efter ungefär samma princip — den kåserande — som Sturzen-Beckers skildring af tiden, än en öfversikt gifvande de stora linjerna. Men äfven under denna form, som författaren själf antydt genom det obestämda i sin titel — man har således icke rätt att begära mer — ger den långt mera än man kunde vänta: utan att läsaren synnerligen märker det, belyser han flera af hufvudpunkterna i tidens historia. (Ett utmärkt kapitel är t. ex. reaktionen mot fosforismen, fast väl knappast rörelsens början eller slut är fullt fixeradt.) Arbetet är för öfrigt ledigt och behagligt skrifvet och karaktäristiken i allmänhet förståndig, utan att dock gå synnerligen djupt. Almqvist ser författaren emellertid allt för mycket utifrån, hvarför hans egendomligheter föga komma fram.

Ett annat arbete om Runeberg har till författare Eliel Vest (*Johan Ludvig Runeberg*, en biografisk teckning. Stockholm 1902). De rent biografiska elementen i detta arbete äro icke oäfna, om också författarens uppfattning af skalden är allt för öfversvallande: Runeberg är för honom icke en människa utan en gud, som icke kan fela; i alla kontroverser har Runeberg rätt. Om Runebergs skrifter och inre lif finnes icke mycket, och det lilla som finnes är skäligen okritiskt. Månne det icke snart borde vara slut på denna art skalde-biografier, i hvilka det talas om allt (kaffepannornas antal i skaldens kök, hans förråd af skjortor etc. etc.) blott icke om hans arbeten. Hvad säges om en biografi af Julius Cæsar, i hvilken intet funnes om Galliska kriget? Som bidrag, gudbevars, är nog allt af värde, men detta allt bör också tendera mot ett bestämdt mål: att sätta skaldens arbeten i den rätta belysningen; allt annat är, som engelsmännen träffande säga, *to gossip about* och intet annat.

Ett mycket solidt arbete är C. G. Estlanders *Runebergs skaldskap* (Helsingfors 1902), som hufvudsakligen dröjer vid en minutiös estetisk analys af arbetena. Estlanders arbete är skrifvet såsom inledning till *normalupplagan* af Runeberg (*Johan Ludvig Runebergs Samlade Arbeten* I—VIII. Helsingfors 1899—1902), hvars företräden framför föregående upplagor emellertid ej äro allt för i ögonen fallande. Månne det icke hade varit bättre att taga steget fullt ut och utgifva en verkligt kritisk upplaga af Runebergs skrifter? Man kunde då här äfven intagit *Blåa Boken*, för hvilken professor Söderhjelm visserligen gifvit en utförlig redogörelse, men som utan tvifvel borde helt framläggas. Emellertid bör det med tacksamhet erkännas, att normalupplagan gifver åtskilligt, som ej finnes samladt i någon af de föregående editionerna.

Egentligen är det ännu för tidigt att yttra sig om professor Werner Söderhjelms på Svenska Litteratursällskapets i Finland tillskyndan till jubileet utgifna: *Johan Ludvig Runeberg, hans lif och diktning* (Helsingfors 1904), ty ännu föreligger endast första bandet. Detta för oss blott fram till slutet af trettiotalet; mycket viktiga partier återstå således ännu. Men att döma efter första bandet bör man här få ett arbete, som alls icke är obehöfligt efter de många föregående. Detta torde nämligen ej kunna bestridas, att, trots allt hvad som redan är skrifvet om Runeberg, återstår icke så litet att göra. Hans förhållande till förebilderna är ännu icke uttömmande behandladt, åtskilliga intimare sammanställningar och jämförelser låta äfven göra sig, och likaså kan det gräfvas djupare i utvecklingsgången af hans lif. Så mycket kan redan sägas om professor Söderhjelms arbete, att det på ett lyckligt sätt sammanfattar föregående undersökningar och på många punkter tränger djupare ned. Biografien är här öfverallt byggd på en bred basis af miljöskildring, så att arbetet i viss mån växer ut till en hel finsk kulturhistoria på Runebergs tid. Så tecknar författaren i första kapitlet det lilla österbottniska samhället, där Runeberg uppväxte. Särskildt utmärkt har förf. tagit sikte på hela den finska nationella rörelsen, som är en nödvändig förutsättning för Runebergs egen utveckling och hvars förnämsta tolk han själf blef. Under arbetets fortgång se vi honom i kretsen af sin samtids mest betydande män, både de äldre och de yngre, först i Åbo och sedan i Helsingfors. Slutkapitlen äro ägnade åt en sammanfattande skildring af Runebergs lyriska poesi, och denna har aldrig varit så utmärkt behandlad som här. Den är fri från all ensidig öfverskattning — något, som onekligen hittills varit ett fel vid den finska forskningen om Runeberg —, och den ställer hela Runebergs utveckling i en långt klarare dager än förut. För att endast nämna ett exempel, så påvisar författaren, att »Svartsjukans nätter» ingalunda, såsom man förut trott, utgör en isolerad dikt, tvärtom det är slutpunkten i en hel kedja af dikter, i hvilka Runeberg hufvudsakligen är influerad af svensk nyromantik. Det är alldeles solklart, att så måste vara fallet — man kan nästan räkna sig till det à priori —, men egendomligt nog har man icke förut dragit denna slutsats. På de många smärre förbättringar och rättelser, som författaren gjort, kan ej här närmare ingås. Hela arbetet är skrifvet i ett rent och smakfullt språk, och allt i allt finnes det icke många svenska litteraturhistoriska arbeten, som kunna ställas vid sidan om denna skildring.

Därmed tror ni kanske, att vi nått till slutet af Runebergs-litteraturen? Men ingalunda! Vi befinna oss ännu ungefär midt på denna ocean af stora och små skrifter, som jubileet framkallat. Åtskilliga specialarbeten måste emellertid här förbigås. Det finska litteratursällskapet har utvecklat en rent fenomenal verksamhet. Först och främst är hela sextioandra bandet af sällskapets skrifter ägnadt åt Runeberg: *Johan Ludvig Runebergs hundraårsminne,* festskrift 5 febr. 1904 (Helsingfors 1904), utgörande en serie afhandlingar, som belysa Runeberg från olika sidor (så en afhandling af E. Wrangel om Runeberg och Sverige). I sextiotredje bandet af dess *Förhandlingar och uppsatser* (Helsingfors 1904) finnes icke mindre än tre uppsatser som beröra Runeberg och som den intresserade där må uppsöka. Professor W. Söderhjelms festföredrag vid universitetets minnesfest finnes äfven tryckt i Helsingfors 1904.

UR BOKMARKNADEN.

AUGUST STRINDBERG: *Götiska rummen.* Stockholm, Hugo Gebers förlag.
— *Ensam.* Stockholm, Albert Bonniers förlag.
— *Sagor.* Stockholm, Hugo Gebers förlag.

Den milstolpe, som *Röda rummet* en gång satte i vår litteratur, står kvar och kommer att stå. Här vek vägen af, här togo de nya männen vid, och i spetsen för dem gick med geniets självfallna rätt en trettioårig stormare, som gaf lösenordet och i sig förenade den tändande och samlande kraften. Denne trettioårige man är nu femtiofem år — och står ensam. Han som började med att såra andra har slutat med att såra sig själf. Hans värsta hugg slinta tillbaka mot hans eget bröst. Det hat, som en gång sköt fram i luften som en eldstunga, pyr nu som en ständig, krypande jordeld, omöjlig, tycks det, att släcka, och i denna hetta kolnar allt och faller sönder. Aldrig har det gamla talet om geniets självförbränning varit mera på sin plats än här. Fallet August Strindberg gränsar numera till patologien.

Jag tror icke att konst i egentlig mening längre ligger för Strindberg. I hvarje fall har den knappast någon vidare betydelse för honom. Förmågan af objektivering, af komposition, af genomförd och fristående människoskildring — allt saker, i hvilka han ju en gång var mästaren framför andra — har han förlorat eller negligerat på det sista i den grad, att det kan bli till en verklig plåga att komma igenom ett arbete af honom. Man känner sig retad, nedstämd och ofta rent af obenägen att taga honom på allvar. Hans fantasi är icke mera gestaltskapande, den är en kokande hvirfvel, som suger till sig allt och ger det ifrån sig söndersplittradt, nersöladt, som lump och vrakstumpar. Hans jag har fyllt universum, så att det inte finns plats för något annat. Det enda som intresserar honom är bekännelseskriften. Och bekännelseskrifter ha de också varit mer eller mindre alla hans sista arbeten — bekännelseskrifter och anklagelseskrifter. Det är sant att *Röda rummet* var bägge delarna, liksom all konst rymmer något af dem, men här var det omsatt i kött och blod och buret af ett drama, en handling. I *Götiska rummen* finns intetdera. Boken är först och sist omöjlig som konstverk. Den saknar hvarje tillstymmelse till komposition, och i hela denna godtyckliga räcka af tablåer, kulturella och estetiska afhandlingar, aforismer, spekulationer i ditt och datt bullrar en enda röst i allas, författarens egen, och bokens figurer, som kannstöpa, gorma, stickas och försonas (hur länge?), göra allt efter samma schablon, i samma tonart. Sufflören hörs ständigt öfver och igenom dem.

Att här komma med något referat är ogörligt. Det finns allt mellan himmel och jord, säkert mer än filosofien drömt om, och när man hunnit till sista sidan har man gjort en blixtturné förbi statistik, protektionism och frihandel, åttiotalet med Zola och nittiotalet med Péladan, norska frågan, kvinnoemancipationen, Dreyfussaken, Svedenborg, separatorn, neurastenien, Skansen och oändligt mycket annat. Man är het i tinningarna som efter ett ångbad. Det surrar i öronen af paradoxer, fastspikade med ett klubbslag, af förbannelser och skällsord. De sistas betydelse i Strindbergs nyare produktion är påvisad från annat håll, och i *Götiska rummen* har han öfverträffat sig själf. Det är heller inte svårt att gissa, öfver hvilka den värsta skuren går lös. Kvinnan och äktenskapet är ju numera det röda skynket för författaren. Alla paren i boken ha också samvetsgrant lyckats arrangera helveten åt sig: redaktör Gustaf Borg och hans fru Brita, doktor Henrik Borg och hans Dagmar, redaktörens son Holger och hans Martha. Ja, förhållandet mellan Esther och grefve Max, hvilket väl ändå skall tjänstgöra som glimtar af ljus, är så fullt af slitningar, att man icke tror på större hållbarhet för detta än för de andra. Alltsammans mynnar ut i könshatet, Strindbergs stora slagord. Orden flyga som projektiler — här är Strindberg allt fortfarande oupphunnen — det är strid, öppen eller förstucken med dolken i ärmen, men alltid strid. Kyssarna bli bett, och klorna sticka fram ur smekningarna. Och ändå kunna de icke släppa hvarandra, man och kvinna; sökande och repellerande äro de dömda till en tortyr, som räcker lifvet ut.

Finns det nu ingenting i boken, som kan hålla oss i någon mån skadeslösa för dess brister och galenskaper? Mycket är det inte, och dock finns det. Strindberg är ännu så mycket Strindberg, att han gör hvad ingen annan gör. Det är scener — i kapitlet om Esther, i Gustaf Borgs besök hos sin son och i hospitalsbesöket — som ha en natt- och *uhygge*stämning öfver sig, en förtviflan och ett doft raseri, så att man kastar all kritik, därför att den ingenting tjänar till och därför att hvad som ges i viss mån undandrar sig de vanliga reglerna för konst eller icke konst. Man dissekerar icke ett skri, tänker inte på om det är fult eller vackert, utan på personen som utstött det. Och sådana skrin i ord som här och hvar i *Götiska rummen* stå absolut ensamma i vår litteratur. Mannen bakom dem är trots alla förlöpningar, eller på grund af dem, kraftgeniet. Ingen har syndat på nåden som han, och ingen har haft lättare att få tillgift af alla som sett och velat se hvad han är.

»Han ser inte rädd ut, snarare lyser han af det gudomliga öfvermodet, som gudarna hata» — heter det på ett ställe i boken om en byst af Arvid Falk, Röda rummets bekanta hjälte. Det är ord af Strindberg om honom själf. Det gudomliga öfvermodet har han ägt som få, och så länge han ägde det, var han väl den siste att tro att gudarna skulle hata det. När lidandena togo det ifrån honom och gjorde honom skumögd — klarsynt säger han själf —, skapade han sig hämdgiriga och förföljande gudar, och kampen med dessa pågår ännu, äfven om ett och annat tyder på att det svåraste är öfverståndet och en relativ stillhet på väg att inträda.

— — —

Ensam utkom i fjol (1903) som det svenska bidraget i Albert Bonniers »Nordiskt familjebibliotek». Det är en liten själfbiografisk novell utan någon egentlig handling och utan annat, som håller ihop det hela, än mannen som berättar den. Men mannen är Strindberg, och när han talar om hur han kom att välja ensamheten under ett skede af sitt lif och hvad den skänkte honom af plågor och lycka, rycks man gärna med af det äkta i rösten.

Ingressen är förträfflig: de gamla herrarna kring femtioåren, som stöta ihop igen vid ett kafébord, alldeles som i sin ungdom, och söka sätta samman den brustna ringen af vänskap och minnen. Men det går inte att limma fast bitarna, de passa inte längre, de ha fått nya kanter genom tillvarons stötar, och allt går isär på nytt. Ur denna upplösning drar sig nu novellens man för att pröfva på att lefva ensam, när det blir allt konstigare att lefva tillsammans med andra. Och så få vi i några djupa, vackra sidor hans sträfvan att göra det bästa af sin själfcernering, sidor från hvilka ensamhetens första lycka — det stora lugnet — talar. Ibsens gamla ord, att den ensamme är den starkaste, varieras; sårbarheten i att vara två, man och kvinna, får uttryck som blott en sårbar natur som Strindbergs kan ge.

Lifvets deltagare blir lifvets betraktare, som räddning; och dock lär just ensamheten honom, att räddningen lika litet helt ligger här som helt annorstädes. Han söker undandra sig hvarje kontakt med människorna, och han drifs mot dem, uppsnappar samtal, läser i ansikten, spejar in i upplysta fönster, lider de okändas lidanden, som han förr led sina vänners. I och med detsamma är allt omkastadt, och ensamheten ger honom motsatsen till hvad han sökte i den. Med öfverfylld hjärna, som icke får utlopp i förtroenden åt en annan, drifver han omkring i ångest, tills han på nytt söker sällskap och lättnaden ändar novellen i en viss mild försoning.

Den innehåller mycket både vackert och djuplodadt: observationer från gator och torg, gifna med något af Strindbergs gamla mästerskap i konkret och målande skildring, glimtar af människoöden i hastig belysning, små novellmotiv, påvisade och släppta igen. En liten enkel tragedi — en diversehandel som går omkull — har fått en skärpa, ja storhet i behandlingen, så att till och med ett Sofoklescitat går för sig utan någon anstrykning af komik. Naturligtvis äro järtecken, mystiska sammanträffanden af omständigheter o. d. icke bannlysta ur boken, men de störa jämförelsevis föga, då de kunna tänkas som motiv i hufvudmotivet — den ensamme, som »går varmt» genom att ständigt vrida sig kring sitt eget jags axel.

— — —

Jag har slutligen att omnämna en samling *Sagor* (1903). Sagolynne har Strindberg ju i viss mening alltid haft. Det genialiskt nyckfulla och springande i hans tankar, hans ständigt brinnande inbillning, särskildt de senare årens dragning åt det oförklarliga, är ju alltsammans förträffliga ingredienser att laga lek- och trollvärldar af. Här kan hans fantasi tumla sig fritt, utan något sådant betsel som kompositionens och motiveringens lagar. Här är impulsen den enda lagen. Ingen kräfver bevis, korten på bordet, det som sker sker i kraft af något, hvarifrån ingen vädjan ges, fantasiens allmakt, och vi måste acceptera det. Atlas-Strindberg, som vacklat under jordbördans tyngd af olösta gåtor, slungar dem här ifrån sig, och med händerna i knät och blicken ut i rymden säger han som *Sjusofvaren* slutar: det är så underligt alltihop.

Hvad som emellertid skiljer dessa *Sagor* från sagor i egentlig mening är att de allra flesta börja som en liten verklighetsnovell, stå midt ibland oss, tills plötsligt, som vid ett tryck på en knapp, scenförändringen är gjord och de höra till en annan värld. Tekniken är densamma som författaren användt i det bekanta *Drömspelet*, och i själfva verket äro de små drömspel allesammans. Konsten är drömmens konst, som gör allting möjligt och som har sin egen logik, hvilken vi förneka i vaket tillstånd.

Åtskilliga af dem äro obetydliga, med föga raison d'être. Till de bästa räknar jag den vackra fantasien *Stora grusharpan*, som handlar om ett sjunket piano, som ligger på sjöbottnen och spelar af vattnets rörelser. Ett ungt människopar, som hör klangen ända upp till sig, förundras och tror i sin kärlekslycka, att det är inom dem själfva det sjunger. Så få de veta hvad det är. »Men bara det kom nya badgäster, som icke kände sveket, så sutto de och undrade och gladdes åt den okända musiken, ända tills det kom några äldre badgäster och upplyste dem om sveket. Sen gladdes de icke mer.» — Vackra och gripande äro också *När träsvalan kom i getapeln* och *Sankt Gotthards saga*. I *Gullhjälmarne i Álleberg* få vi ett stycke af den gamle, odödlige Strindberg, som handskas med sitt kära fädernesland som med en pisksnurra. Svensks samtal i berget med våra högtsaliga kungar kan glädja en i veckor.

Den lilla boken, som väl varit ett lekverk för sin författare, är dock ett nytt bevis till alla andra på allt som kunnat uppstå och rymmas i denna oerhörda hjärna — denna kvarn, där drifkraften aldrig tycks tryta, om än mälden på senare år varit ojämn och ofta underhaltig.

B. H. B.

SELMA LAGERLÖF: *Kristuslegender.* Stockholm, Albert Bonniers förlag.

Hon kom och tog oss midt i tidens grubbel och psykologiserande — tog barnet i oss och satte det vid en brasa och började berätta sagor för det. Hon var själf ett stort barn med öppna ögon, som sågo bort öfver det som rörde sig omkring dem, och så stark var hennes syn, att hon upptäckte lif där vi bara sett dödt och grått. Det var eldsken och vintermörker, blåa skymningar och gul sol öfver hennes ord, och i dessa lefde en värld, som vi glömt för längesedan, om den ens någonsin existerat. Men hon visade att den inte bara existerat, utan att den existerade ännu — blott man ville lyfta undan alla de glas, som tiden satt för ögonen, och se med blottad, oförvillad, naiv blick. Det är Selma Lagerlöfs stora konst, att hon ofta förmått göra oss till barn och låtit oss njuta som barn. Det är här hennes begränsning också ligger.

Hon är ingenting annat än sagoberätterska. Man talar om att hennes konst på senare år mognat och fördjupats; det förefaller mig meningslöst, när det är fråga om henne. Hennes enastående begåfning har aldrig gått djupare än i *Gösta Berlings saga, En herrgårdssägen* möjligen undantagen, och hvad vi bruka mena med konstnärlig mognad — herravälde öfver ämnet, koncentration, skarpblick, ingående studium o. d. — har för henne ingen betydelse, ja kan tvärtom innebära en fara. Hon tar icke ämnet, ämnet tar henne, hon gräfver icke i det, hon får uppenbarelser af det, hon grubblar icke, hon ser, och när ett reflekterande element någon gång smyger sig in, är det afgjordt till skada och nedsätter endast verkan. Det väcker oss, och till Selma Lagerlöf skall man lyssna med halfslutna ögonlock.

Emellertid är det ju lätt att förstå, hvarifrån talet om den ökade mognaden härrör; det är författarinnans stil som förändrats och fått andra ideal än de första. I *Gösta Berlings saga* var den olidlig på sina ställen (omkastad ordföljd, omotiverade tempusändringar och andra skolmässigheter), men verkade så mycket mera blixt här och hvar; nu är den rensad, jämn och bredt glidande — krönikornas till ytterlighet förenklade stil med stora linjer och vag instrumentation. Det är då också denna stil vi möta i författarinnans sista bok, *Kristuslegender*. Är den här den rätta? De flesta äro väl genast färdiga med svaret och svara ja. Mycket af ämnet kräfver ju också onekligen den bibliska berättelsens ton och stillsamma patos, men de legender, som förtäljas, äro dock så pass olika hvarandra, att det skulle varit till gifven båtnad, om också stilen följt med och icke genomförts i samma tempo. Den borde ha målat som förr, icke bara berättat. I två af samlingens längsta och för öfrigt mest medryckande berättelser, *Den heliga Veronikas svetteduk* och *Ljuslågan* se vi allt för litet. Hvad är det gjordt af ödsligheten i Sabinerbergen och ödsligheten i kejsarboningen på Caprea och hvad af landskapet kring Jerusalem, när Ramiro lämnar staden med den fladdrande lågan mellan händerna? Man betänke att författarinnan själf besökt dessa sista trakter, och man måste medge, att skildringen i förvånande grad saknar friskhet och omedelbarhet. Det är som den vore kopierad ur en geografi. Nu kan man invända, att det är helt annat det gäller om i berättelsen; min tro är dock, att den skulle gjort större intryck, om mera vikt fästs vid accessoarerna.

Att de bägge nämnda berättelserna ha ställen af den högsta skönhet och med Selma Lagerlöfs hela glans i fantasien öfver sig är jag den siste att förneka. Bara ett sådant uppslag som tanken om mötet mellan Kristus och Tiberius — »han som älskar alla människor och han som hatar dem» — är stort, och jag kan inte tänka mig annat än att det uppstått hos Selma Lagerlöf själf och icke finns i den ursprungliga legenden. I hvarje fall är det af författarinnan användt med lysande effekt. Annars är det som hennes fantasi någon gång känt sig besvärad af den gifna legenden och icke fått eller vågat ta sig tillräckligt fritt spelrum. Förtjusande äro sådana saker som *Flykten till Egypten* och *I Nazaret* berättade. Andra äro obetydligare, för omständliga och tröttande, och det fattas dem hvad som icke borde fattas, nämligen just naivitet. Den som presteras verkar konstlad och gör berättelsen till en blott omskrifning, en utspinning af ett gifvet stoff, icke till en dikt för sig.

Boken i sin helhet skall icke komma att nämnas i främsta ledet af sin författarinnas rika produktion. Den är väl närmast att betrakta som en »mellanbok», en hvila efter de stora slagen med *Jerusalem*. och som sådan har den skönhet nog för att förtjäna den uppmärksamhet, som den fått. När Sveriges populäraste författarinna i denna stund väljer ett ämne som detta, måste ju succès'n bland allmänheten vara gifven. — Ännu en gång ger hon oss prof på den sällsamma fantasi, som hämtat tillbaka sagan i våra dar och fått äfven aldrig så skeptiska och nervösa nutidsmänniskor att sätta sig ner i den ständigt växande ringen kring berätterskan. Det kan ju hända att en och annan börjar smyga sig bort, men det kommer tio nya i stället, och deras andakt är hetare än någonsin.

B. H. B.

HENNING BERGER: *Ridå.* Stockholm, Albert Bonniers förlag.

Den vackra och välförtjänta framgång, som Henning Berger vann med sin debutbok *Därute* (1901) har han utan svårighet befäst genom *Ridå*. Andra boken brukar ju vara ett slags pröfvo- och stötesten för författarna; manspillan är här också stark nog. Publiken vill ha nytt och åter nytt, och ett namn, som väckt dess medkänsla eller intresse en gång, kan nästa gång blott väcka en gäspning. Men boken nummer två måste i viss mening alltid bli en upprepning af förstlingsverket — därest den inte skall kräfva en ny tredjedel af lifvet — och då gäller det: är attityden så påfallande, är rösten så stark eller så rik på tonfall, att det hela verkar som en uppenbarelse för andra gången och vi äro öfverflyglade på nytt? Ty det är detta vi fordra: att bli öfverflyglade. All konst är till sin innersta uppgift kritikdräpare, förblindare, den skall tysta oss i oss själfva; kan den inte det, så duger den heller inte, och konstnären står där som en afslöjad trollkarl med sina träägg och sin hatt med tre bottnar.

Om Henning Berger har man nu till en början att konstatera, att han kan sina saker. Hans hand griper icke fel. Hans fingrar fumla icke. Hans öga är ständigt på vakt. Och den hvassa och ändå vibrerande röst, som berättade om blodiga ödesmisshandlingar, om gråa hvardagstragedier eller galghumoristiska existenser, som flyta ofvanpå, i den stora struggle-for-life-kontinenten, den rösten har lika stor makt att ta oss, när den ger fattiga och förslitna typer ur vårt eget hufvudstadslif.

Berger är stadsbarnet, gatskildraren, impressionisten. Hans penna är släkt med Steinlens ritstift, och ofta är det som han verkligen förde ett ritstift. Han är tecknare mer än målare, färgskalan är jämförelsevis liten, det är mest arbeten i svart och hvitt, i grått från morgondimmorna öfver en förstadsaveny eller i sömnigt gult från en lykta eller i blåfruset från en båglampa. Hans hjärta darrar i gatans skuggspel, och hans hand vill söka de betrycktas och förföljdas, liksom hans öga helst stannar vid ögon i feber eller med olyckans döende pupiller. Den värld, som rör sig bakom hans »Ridå», har icke mycket rum för det tillknäppta och soignerade släkte, som oljat sig fram genom tillvaron utan skrubbsår och blåmärken. Hvad Berger skildrar bäst är just skrubbsåren. Hans människor lefva på rester nästan allihop — rester af en inbillning, en idé, en förgången eller förfuskad glans. Den stackars annonsagenten (i novellen med samma namn) slungas som en kastboll mellan tillvarons stötar, alltid leende, alltid bockande, tills alla hans leenden och bockningar sluta i en säng på en vindskupa. *Förfallen* är ett nytt nummer i samlingen, *Stanislaus Podorskys illusioner* ger med utomordentlig skärpa och glans i stilen en episod, som sväller ut till en hel symbol. Det ridspöslag, som träffar den lille svärmande artistens dammiga ulster, är det slag af verkligheten, som hvarenda fantasimänniska fått känna på — när solskenet narrat henne . . .

Alla de tolf små novellerna äro icke betydande. I den nyssnämda »Förfallen» är ämnet så uttröskadt, särskildt i åttiotalsnovellistiken, att det fordras författarens hela konst för att föra fram det. Om *En julberättelse* gäller ungefär samma sak, och här och hvar i samlingen skulle man velat haft det hela liksom lagdt på ett högre plan, med mera luft i fantasien och lifligare springande tanke. Författarens skärpa kan någon gång verka steril, hans intelligens för insnörd. Högst i boken sätter jag: *Ridå* och *En Kungsholmsromans*. Den förstnämda är en femte akt, en krasch, gifven med en koncentration, som hör till det enastående, och mästerligt är den ensamme, oböjlige mannen, som faller på sin stolthet, placerad i teaterns surr, liksom i ödsligheten utanför i den blåsiga snökvällen. Slutordet låter som ett pistolskott. — Men pärlan i novellsamlingen är och blir »En Kungsholmsromans». En af Ibsens mest bekanta dikter, »Borte!», är tre korta strofer. Skaldens biografer kunna berätta, att dikten ursprungligen haft mer än dubbla längden, tills den förtätats i denna quinta essentia af slutad fest, nattmörker och skilsmässa. En dylik quinta essentia gömma de fyra små kapitel, som tillhopa bilda Kungsholmsromansen; de äro likt fyra strofer i en prosadikt, som författaren kramat samman. Misstar jag mig mycket, om jag säger att »En Kungsholmsromans» från början varit ämnad till — en Kungsholmsroman? Som den nu är synes den mig i alla händelser utgöra toppunkten i Bergers konst hittills, och jag får bekänna, att den förledt mig till mer än en promenad i en stadsdel, som jag annars icke håller af.

Skildringens tempo i *Ridå* är ett annat och stillsammare än i *Därute*. Det är icke samma rusande fart, beroende naturligtvis på att böckernas miljöer äro så olika, men styrkan är densamma i bägge, kanske blott mer förfinad i sista boken. Författarens område är icke stort ännu, men gränserna böra kunna flyttas ut, och det kan ju ligga en fara i att uteslutande drifva koncentrationskonst. Lifvet ryms icke i ett epigram. Henning Bergers talang skall väl en gång ge oss större saker än den gjort, men jag har svårt att tänka mig, att den skall ge otadligare konst än med »Därute» och nu sist »Ridå».

B. H. B.

INSÄNDA BÖCKER.

Från E. Ahlströms förlag:

J. Stadling: *En chung-chus-anförare.* Berättelse från rysk-japanska kriget. Pris 1 kr.

— *En karolins öden.* Pris 3 kr.

Från Wilh. Billes bokförlagsaktiebolag:

›*Og derefter.*› Unionspolitiska funderingar af R.

Från Alb. Bonniers förlag:

Bo Bergman: *Drömmen* och andra noveller. Pris 3,50.

Mathilda Roos: *Hennes son.* Berättelse. (De osynliga vägarna II.) Pris 4 kr.

Frederi Mistral: *Mirèio.* Provensalisk dikt. På svenska återgifven af C. R. Nyblom. Pris 3,25.

Jacob Wallenberg: *Min son på galejan.* Med en inledande essay af Oscar Levertin. Pris 3 kr.

K. G. Ossian-Nilsson: *Svart och hvitt.* Dikter. (Med dramat *Jörgen Kock.*) Pris 3 kr.

Henning v. Melsted: *Fred.* En politisk kättares anteckningar. Pris 1,75.

Poul Bjerre: *Moribundus.* Brottstycken ur brustna lif. Pris 3,50.

Otto Nordenskjöld, J. G. Andersson, C. A. Larsen och C. Skottsberg: *Antarctic.* Två år bland sydpolens isar. Med inemot 300 illustrationer. Häft. 2—10 à 50 öre.

Från Hugo Geber:

Oscar Busch: *Hvadan och hvarthän?* Lifsfrågor. Pris 3,75.

Kristoffer Janson: *Ensam.* Pris 3 kr.

Claes Lundin: *En gammal stockholmares minnen.*

Henrik Schück: *Gustaf III.* En karaktärsstudie. Pris 2,75.

Sigurd: *I svenska bondehem.* Sjätte uppl. Pris 2,50.

M. J. Savage: *Dödens gåta.* Öfversatt af Anna Hamilton-Geete. Pris 3 kr.

Annie Quiding: *Fru Fanny.* Roman. Pris 3,50.

August Strindberg: *Samlade dramatiska arbeten.* Ser. I. (Romantiska dramer.) Häft. 24—27 à 60 öre. Ser. II. (Historiska dramer.) Häft. 13 o. 14 à 60 öre.

Carl Snoilsky: *Samlade dikter.* Häft. 16—18 à 75 öre.

Auguste Sabatier: *Auktoritetsreligionerna och andens religion.* Bemyndigad öfversättning från franskan af O. H. Dumrath. Häft. 6 (dubbel- och sluthäfte). Pris 1,75.

Från C. W. K. Gleerups förlag, Lund:

Fredrik Wulff: *Petrarch at Vaucluse.* 1337—1353. With plates and map.

Från Aktiebolaget Hiertas bokförlag:

Pierre Loti: *Till Ispahan.* Bemyndigad öfversättning från franskan. Pris 3,50.

René Bazin: *Bretagnaren och hans hustru.* (Donatienne.) Bemyndigad öfversättning af H. T. Pris 2 kr.

Anatole France: *Crainquebille, Putois, Riquet* och andra lärorika berättelser. Bemyndigad öfversättning af Karin Jensen f. Lidforss. Pris 2,50.

Peter Rosegger: *I.N.R.I.* En fattig syndares glada budskap. Öfversättning från tyskan af H. Flygare. Pris 2,75.

Uppfinningarnas bok. Ny, fullständigt omarbetad upplaga. Under medverkan af fackmän utg. af A. Berglund. Häft. 104—106 à 60 öre.

Modersmålsöfningar I. Svenska prosastycken. Till tjänst för uppsatsskrifningen, välläsningen och satsanalysen äfvensom rättskrifningen i de allm. lärov. lägre klasser utarbetade af F. Rignell. Pris 40 öre.

Modersmålsöfningar II. Poetiska stycken för deklamation i de allm. lärov. lägre klasser samlade och utgifna af F. Rignell. Pris 20 öre.

Från Aktiebolaget Ljus' förlag:

Oscar Almgren: *Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden.* Pris 1,75.

Sune Ambrosiani: *Medeltida byggnadskonst i Sverige.* Pris 1 kr.

Wenzel Hagelstam: *Axel Gallén.* En studie.

Karl von Linnés Västgötaresa. I utdrag utgifven af N. Beckman. (Svensk bokskatt för skola och hem n:r 25.) Pris 85 öre.

Från P. A. Norstedt & Söner:

Ferdinand Buisson och Charles Wagner: *Fritänkeri och liberal protestantism.* Bemyndigad öfvers. från franskan af —k—. Pris 1,75.

Dantes gudomliga komedi. Kort redogörelse och öfversättning af valda stycken. Af S. C. Bring. Tryckt på föranstaltande af föreningen Heimdal i Uppsala. Pris 1 kr.

Erik Ålund: *Runorna i norden.* Pris 1,25.

Sveriges historia intill tjugonde seklet. Under medverkan af O. Montelius, H. Hildebrand, M. och L. Weibull, G. R. Fåhræus, L. Stavenow, S. Clason och A. Rydfors utgifven af Emil Hildebrand. Häft. 40—43 à 1 kr.

Fryxells *Berättelser ur svenska historien.* Nationalupplaga. Häft. 179—200 à 30 öre. 201—230 (slutet) gratis.

Elof Tegnér: *Valda skrifter.* I. Häft. 6 à 90 öre. Elof Tegnér af H. Schück (inledning). G. M. Armfelt. Första delen (slutet).

Ludvig de Vylder: *Tornedalen.* Dess land och folk. (Heimdals folkskrifter n:r 81.) Pris 20 öre.

Sigrid Leijonhufvud: *Anna Maria Lenngren.* (Heimdals folkskrifter n:r 82.) Pris 70 öre.

Nathan Söderblom: *Kristendomen och religionerna.* (Heimdals folkskrifter n:r 83.) Pris 35 öre.

Lydia Wahlström: *Den svenska kvinnorörelsen.* (Heimdals folkskrifter n:r 84.) Pris 45 öre.

Från Fr. Skoglunds förlag:

Ralph Waldo Trine: *Den yppersta af all kunskap.* Öfvers af Mathilda Langlet. Pris 1 kr.

Florence Montgomery: *Misskänd.* Öfvers. från engelskan af Emilie Kullman. Pris 2,75.

Alfhild Agrell: *Guds drömmare.* Pris 4 kr.

Förf. till »Välgörarinnan»: *Elisabeths äfventyr på Rügen.*

Alice Tegnér: *Unga röster.* 160 sånger ordnade för skolbruk. Pris 2,75.

Marie Corelli: *Miriams sång.* Pris 2,75.

Från Svenska Slöjdföreningen:

Meddelanden från svenska slöjdföreningen år 1904. I.

Från Social tidskrift:

Meddelanden från K. Kommerskollegii Afdelning för Arbetsstatistik 1904 n:r 2, 3.

Från Teosofiska bokförlaget, Stockholm:

C. W. Leadbeater: *Den kristna trosbekännelsen.* Öfvers. fr. eng. Pris 1,50.

•Från Aktiebolaget Varias förlag:

William M. Sloane: *Napoleon Bonaparte.* Öfversättning af O. H. Dumrath. Med talrika ill. Häft. 4—7 à 75 öre.

Från Wahlström & Widstrand:

Hugo Wachtmeister: *Till Sahara.* Ögonblicksbilder och stämningar. Pris 2,50.

J. Brierley: *Själslifvet.* Smärre studier. Bemynd. öfvers. från orig. 5:e uppl. af Pontus Dahlander. Pris 3 kr.

Harold Gote: *Öknen.* Berättelse. Pris 2,50.

Natanael Beskow: *För det dagliga lifvet.* Korta betraktelser öfver valda bibeltexter. Pris 3,50.

Laurids Bruun: *Alla syndares konung.* Roman. 2 delar. Pris 4,50.

Gurli Hertzmann-Ericson: *Finn.* En lifsbild. Pris 2 kr.

Lafcardio Hearn: *Spöken och drömmar från Japan.* (Exotica, tredje samlingen.) Bemynd. öfvers. af Karin Hirn. Pris 3 kr.

Nils Vilhelm Lundh: *Stjärnorna.* Berättelser från Hvita Kyrkans by. Pris 2,25.

Oscar Bloch: *Döden.* Populär framställning. Bem. öfvers. af Axel Widstrand, med. lic. Häft. 3—8 à 1 kr.

W. Ostwald: *I kemiens förgårdar.* En inledn. t. naturvetenskapen afsedd för hvem som helst. Bemyndigad öfvers. af D:r A. Hollender. Häft. 4 (sluthäfte) à 1 kr.

Mustafa: *Mitt sista vandringsår.* Ströftåg i Persien och Indien. Häft. 4—8 à 75 öre.

Svenskt Pantheon. Porträtt och historiska planscher efter gravyrer. Med text af F. U. Wrangel. Häft. 14 o. 15.

Från G. W. Wilhelmsson:

Georg Stjernstedt: *Den svensk*
liga ställning. Kort redogörelse
lagstiftning.

Axel Svenson: *En lifsgärning för fr*
erinrande ord på K. P. Arnoldso
dag.

Från Generalpoststyrelsen:

Minnesskrift vid invigningen af nya posth
holm år 1903. II och III.

Från H. Aschehoug & C:o, Kristiani

Rolf Thommessen: *Norsk billedkunst.*
risk veiledning. Pris 1,80.

Från Alb. Cammermeyers forlag, Kri

Wilh. Schencke: *Ægypten-Israel-Babylo*
forelæsning. Pris 70 öre.

Paul Johannes Rée: *Kunsten i haandv*
toriseret oversættelse af H. Grosch.

Folkemuseets ringdanse ved Nora Kobbers
25 öre.

Thoralv Klaveness: *Det norske Ameri*
1 o. 2 à 50 öre.

K. Waliszewski: *Katarina II af Rus*
keiserindes roman. Hefte 1 à 40 ör
mermeyers bibliothek for historiske skil
memoirer.)

Från Gyldendalske Boghandel, Nordis
Köbenhavn:

Walter Christmas: *Fremtidslande.* Heft.
64 à 30 öre.

Jonas Lie: *Samlede Værker.* Folkeudgave.
54—61 (slutning) à 50 öre.

P. Hansen: *Goethe. Hans Liv og Værker.*
Skildring efter nye Kilder. Heft. 1 à 90 ö

Från Söderström & C:o, Helsingfors:

Anders Ramsay: *Från barnaår till silfverhår.* A
afdeln. Tidsbilder 1840—50. Pris 2,50 m

Från E. Moreau & C:ie, Librairie et i
merie de l'art. Paris:

Henri Bouchot: *P.-L. Debucourt.* (Les Ar
célèbres.)

Från författarna:

Hugo Samzelius: *Sagor och sägner, skrock och*
skepelse från Finnbygden och Lappmarken.
tryck.

E. Wrangel: *Byggnadskonstens historia i kort*
mandrag. (Sommarkurserna i Lund 1904.)

Jens Thiis: *Norske malere og billedhuggere*
nittende aarhundrede. Udg. af Bergens k
forening. Joh. Grieg, Bergen. Heft. 5—8 à

Chr. V. Nielsen: *Oldtidens Kunst og dens*
hold til Perspektiven. En Række Foredrag h
i Kunstakademiets Skole 1899—1900.

Werner Söderhjelm: *J. L. Runebergs be*
som skald. Festföredrag vid svenska litte
sällskapets årsmöte den 5 februari 1904.

Prince Kropotkin: *Fields, Factories and*
shops or industry conbined with agriculture
brain work with manual work. Illustrated
unabridged. London, Swan Sonnenschein
Ltd.

TRETTONDE ÅRGÅNGEN · 1904 · TOLFTE HÄFTET

ORD OCH BILD

ILLUSTRERAD MÅNADSSKRIFT UTGIFVEN AF KARL WÅHLIN

REDAKTIONENS OMBUD:

I HELSINGFORS: PROFESSOR WERNER SÖDERHJELM

I KRISTIANIA: FÖRFATTAREN ANDREAS JYNGE

I KÖBENHAVN: REDAKTÖR CARL BEHRENS

PRIS FÖR HEL ÅRGÅNG (12 HÄFTEN) 12 KR.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM

VILHELM TRYDE
KÖBENHAVN

INNEHÅLL.

Gerhard Munthe (1885). Oljemålning af *Christian Krohg.*
Vår. Motiv från Mjösen. Akvarell af *Gerhard Munthe.*

Sid.

Gerhard Munthe. En studie af *Jens Thiis* 641

Billeder: Vignet. Af Olav den helliges Saga. — Gerhard Munthe. — Odin rider Sleipner over hav. — Kongen paa stridshingst löfter sværd mod ormeringen. — »Ildens koblel». — Vikinger sejler i bygeveir mod Orknöerne. — Kong Olav farer paa gjesting i Gudbrandsdalen. — Höånnen. Oliemaleri. — Asmund Grankelsön kommer over Håreks huskarler i udværet. — Olavs mænd brænder i Valdersbygderne. — Vignet. Af Inges saga. — Vignet. Af Eriksönnernes saga. — Vignet. Af Ynglinge-saga. — Til beretningen om uår og sult i Vermeland under Olav Trætelgja. — Kong Egils död. — I Eventyrhaven. Akvarel. — Sigurd Jorsalefarers færd fra landet. — Dragedræberen. — Dyreornament i kreds. — Hjörunga-våg. — Kong Kjåtves mænd flyr over Jæderen. — Håkon den gode rider over gjallarbru til Valhal. — »Nu har jeg tæmmet Sigars hest». — Najader. Akvarel. Örnevignet. — Vignet. Af Harald Hårfagres saga. — Skjoldvignet. — Ornament fra Olav Trygvesöns saga. — Blodtårnet. Tæppe. — Ögle-ornament. — »Der stod et uveir ind af fjorden.» — »Så jeg tomsadlet hest at flygte.» — Bölgens hest. — Dragen. — Vargen. — Munthe-tæpper på verdensudstillingen i Paris. — Drager.

Sid.

Lang-Matt. En folklig dikt af *Zachris Topelius* 667

Med en teckning af *Acke.*

Fredsrörelsen. Af *Edvard Wavrinsky* 669

Bilder: Freden. Freskomålning af *Ambrogio Lorenzetti.* — Frédéric Passy. Med namnteckning. — Fredrik Bajer. Med namnteckning. — W. Randal Cremer. Med namnteckning. — Elie Ducommun. Med namnteckning. — J. Gobat. Med namnteckning. — Ph. Dechamps. — J. von Bloch. — Bertha von Suttner. Med autograf. — D'Estournelles de Constant. — Fredsängeln. Teckning af *Bruno Paul.*

Ur bokmarknaden. Aktiebolaget P. A. Norstedt & söner 1904, minnesblad. P. A. Norstedt & söners förlagskatalog 1823—1878. Aktiebolaget P. A. Norstedt & söner: Förlagskatalog [n:r 2] 1879—1903. Af *Karl Wåhlin.* — Bo Bergman: Drömmen och andra noveller. Anders Österling: Preludier. Af *Fredrik Böök.* — Mikael Lybeck. Dikter. Af *B. H. B.* 687

Insända böcker 693

Insända tidskrifter 694

Edvard Griegs porträtt, oljemålning af Erik Werenskiold, i 11:e häftet, är afbildadt med benägen tillåtelse af Photographische Gesellschaft i Berlin.

REDAKTIONEN AF
ORD OCH BILD.
Sturegatan 52. Öppen kl. 10—12 f. m.
Allm. tel. 987.

Nervösa åkommor, reumatism, ömtålighet m. m. behandlas framgångsrikt hela året om vid **Kneipp-Baden.** Prosp. uti Fritzes bokh.

HALLINS KONSTHANDEL
22 DROTTNINGGATAN, STOCKHOLM ☆ ☆ ☆ ☆ ☆ ☆
SOM NU UTVIDGAT OCH REPARERAT SINA LOKALER, REKOMMENDERAR SITT RIKHALTIGA LAGER AF KOPPARSTICK, ETSNINGAR, FOTOGRAVYRER, OCH FOTOGRAFIER EFTER KLASSISK OCH MODERN KONST ☆ JAPANSKA OCH KINESISKA KONSTSAKER
SKULPTUR ☆ KERAMIK ☆ TENN

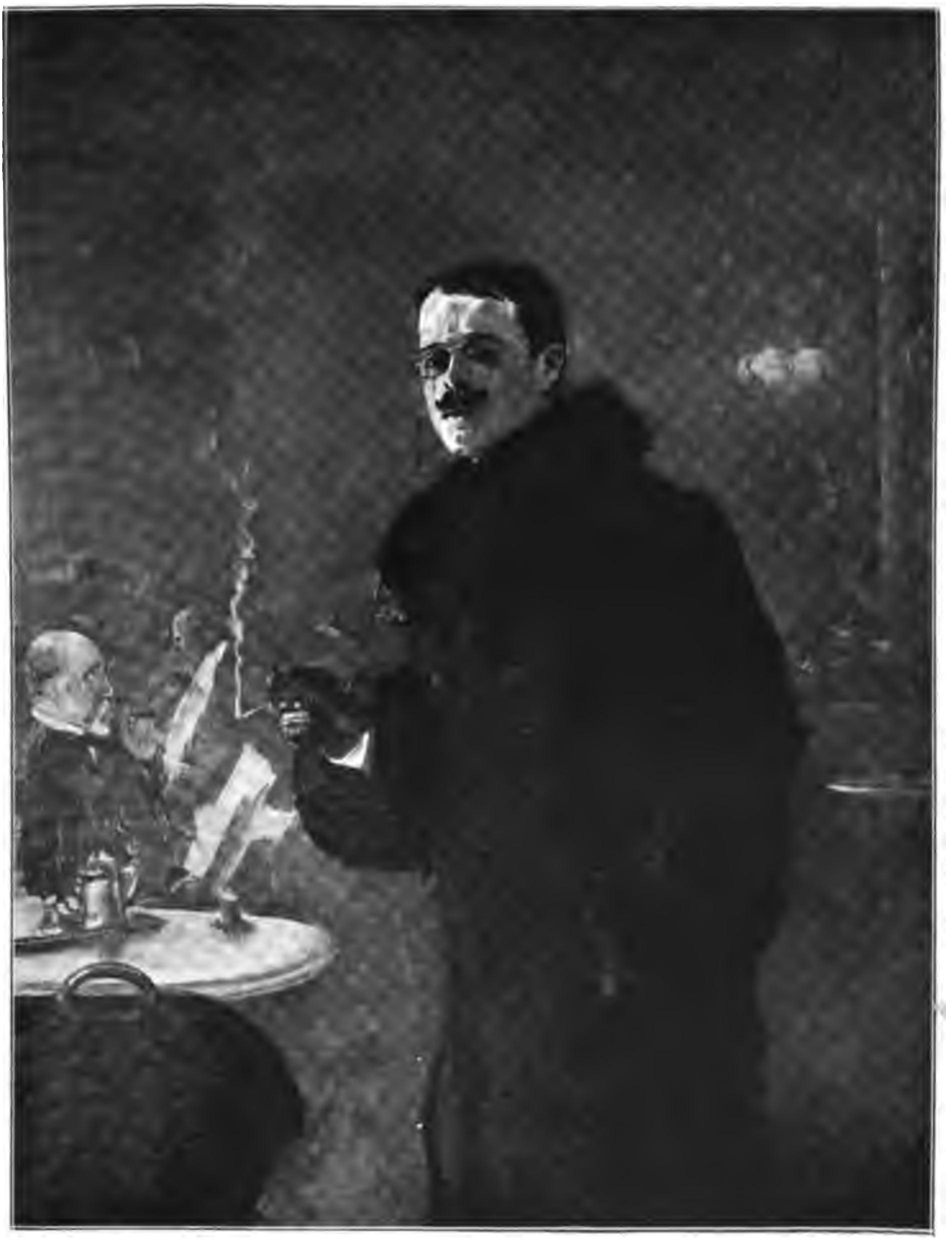

GERHARD MUNTHE (1885). OLJEMÅLNING AF CHRISTIAN KROHG.

Tillhör konstnären Gerhard Munthe.

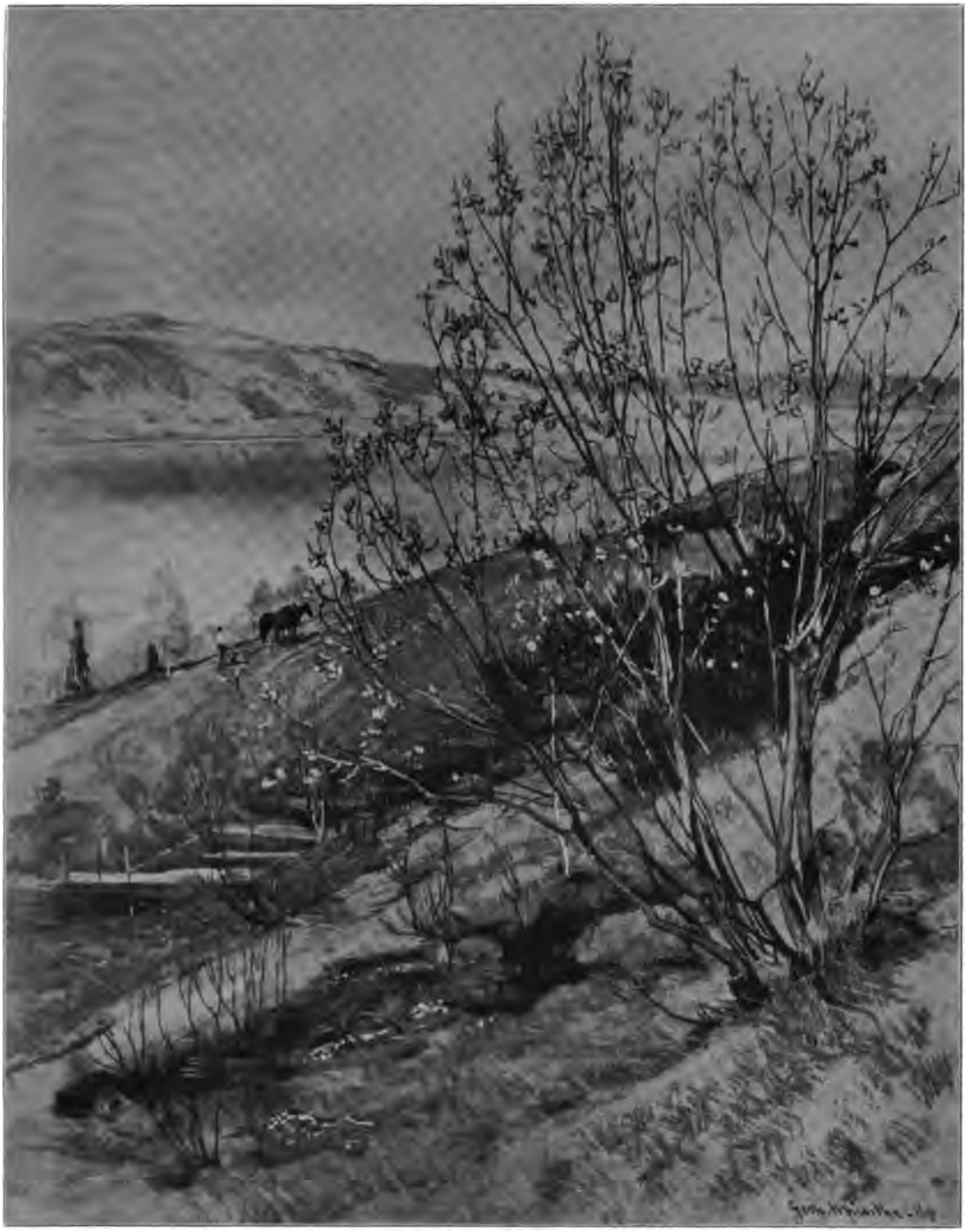

VÅR. MOTIV FRÅN MJÖSEN.
AKVARELL AF GERHARD MUNTHE.

I Nationalgalleriet i Kristiania.

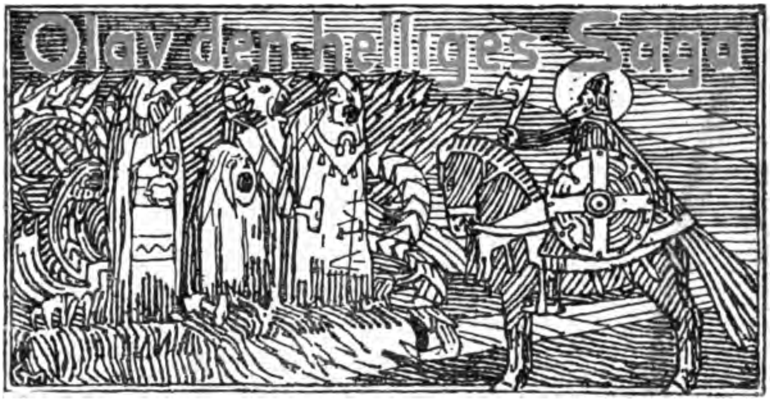

GERHARD MUNTHE.

En studie af JENS THIIS.

Med 37 Billeder.

Til prins Eugen.

DEN udvikling, som öiets kunst og da særlig malerkunsten har gjennemgåt i det 19de århundrede, er en udvikling fra dekorativ kunst gjennem romantik og realisme til den objektive naturalisme — og derfra videre til et nyt subjektivt syn i impressionisme og symbolik. Det hele forlöb ender et par spiralslyngninger over det punkt, hvor det begyndte, i et nyt og udvidet behov for en dekorativ kunst. Den udviklingsvei, som begyndte i dröm og virkelighedssky, men hvis spore var en umættet trang til dybere sandhed, — den slutter, som den begyndte, i dröm og virkelighedssky. Men århundredehældets dröm havde fåt et andet indhold end rococoens, og flugten fra den ydre virkelighed var for de bedstes vedkommende en alvorlig selvfordybning i sindslivets mindre håndgribelige virkeligheder.

GERHARD MUNTHE.

Rent ydre var det 19de århundredes malerkunst en udvikling fra at være en underordnet hjælpekunst i arkitekturens tjeneste til at bli en lösreven staffelikunst uden ydre bånd.

Men da emancipationen var fuldbyrdet og ydergrænsen for malerisk illusion var nådd, vågned igjen trangen til monumentalitet. En higen opstod efter gjenforening med de andre kunster og med håndværket. Gjennem malerkunsten og

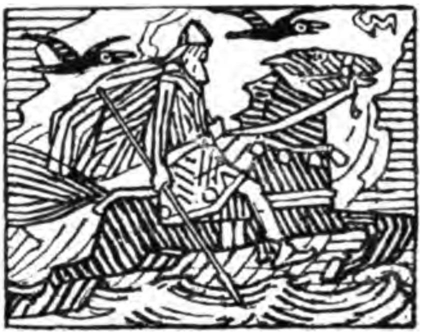

ODIN RIDER SLEIPNER OVER HAV. *Fra Harald Hårfagres saga.*

den hele billedkunst yttrer sig nu tendensen mod atter at bli »bunden» kunst.

For öieblikket synes det, som om denne dekorative bevægelse ude i Europa har et så voldsomt overtag, at den naturbundne skildring af mennesker og jord skulde segne under prydkunstens vægt.

Dette er dog sikkert bare tilsyneladende. Den psychologiske og episke sans vil ikke for altid la sig knægte af sansen for den abstrakte og rythmiske skjönhed. Naturalismen vil sikkert om ikke længe reise hodet igjen, men denne gang neppe til fortrængelse af fantasikunsten og den bundne dekorative kunst. De to arter har för — i kunstens gyldne tider — »græsset tilhobe». Thi kunstens kilde er til slutning en og den samme, selv om forgreningerne kan få det mest afvigende löb.

Her hjemme hos os er sansen for dekorativ kunst endnu ikke fuldvåken. Den slumred ind med vor bondekunsts forfald. Naturalismen har ikke været den gunstig. Den dekorative kunst er först og fremst forenklingens kunst, den må stilisere, eliminere og symbolisere, der virkelighedskunsten kan tale bredt og længe.

Naturalismen eller rettere dens udlöber, impressionismen, har mægtig bidraget til koloritens udvikling. Det moderne maleri eier subtile nuancer og en illusionskraft, som tidigere tiders malerkunst neppe har anet. Men til gjengjæld gik *den* koloristkunst tabt, som stemmer få og vægtige farver sammen til virkninger, som er rythmiske og udtryksfulde som melodien i vers og som eier en mystisk magt over sindet, der er i slægt med musikens magt.

Man måtte grave op i gammelt for at finde det igjen. I Norge blev det en naturalist, som gjorde det.

Friluftsnaturalismens förere var i Norge Thaulow, Werenskiold, Krohg. Til disse tre slutter sig som det fjerde — det rare — blad i firklöveren Gerhard Munthe. En sjelden sammenstilling af jevnvoksne og modsatte talenter.

Endskjönt han virker som den yngste af dem, fordi han længst har bevaret selvfornyelsens evne, *er* Munthe den næst ældste af de fire.

Han er födt 1849 i Elverum.

Hans far var distriktslæge her i disse skogrige östlandsbygder. Sine tidlige barndomsindtryk har Gerhard Munthe fra Österdalens og Trysils udpræget östlandske natur — de brede rolige vasdrag, den svære skogrigdom, de velhavende gårde, det jevne, selvtrygge bondefolk.

Men meningen var, han skulde bli doktor som faren, og han blev sendt til Kristiania for at gå på Kathedralskolen.

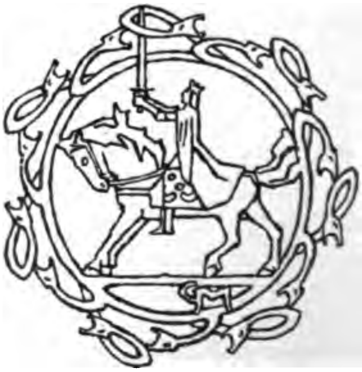

KONGEN PAA STRIDSHINGST LÖFTER SVÆRD MOD ORMERINGEN. *Slutbillede i Snorre.*

Her blev Eilif Peterssen, som dengang var en uvorren vilter Hægdehaugsgut, en af hans förste kamerater. Skjönt 3 år yngre har Eilif Peterssen åbenbart imponeret sin nye, lidt forsagte kamerat, som kom huslærer-opdraget oppe fra skogbygden. Og det, at Eilif tidlig bestemte sig for kunstnerbanen og gik ind på Bergsliens malerskole, hvor han straks blev förstemand, for derefter, endnu ikke 20 år gammel, at dra ud i verden for at bli kunstner, har vel gjort sit til at bevæge Gerhard Munthe til at forandre livsbane.

Men forresten havde han jo selv en berömt kunstner i sin nære slægt. Ludvig Munthe, den feirede landskabsmaler, som bodde i Düsseldorf, var hans fars fætter. Men Gerhard Munthe var forresten alt kommet så langt på den akademiske bane, at han havde havt sine förste timer på dissektionsstuen, da han bröd af og reiste til Düsseldorf i 1874 efter en kort forberedelse paa Bergsliens skole.

I Düsseldorf var han meget sammen med Ludvig Munthe, uden egentlig at være hans elev. Men han har uden tvil tat stærke indtryk af sin berömte halvfætters mesterlige, modne koloristkunst og af hans overlegne, verdensmandsmæssige personlighed.

I Düsseldorf har også Andreas Achenbachs kunst gjort levende indtryk på den unge landskabsmaler. Så vidt skilte som de to kunstneres veie end falder, kan man endnu höre Gerhard Munthe tale med beundring om den fyrige og åndfulde tyske farvedigter og hans rutinerede måde at bygge et landskab op på af varme og rige farveflækker.

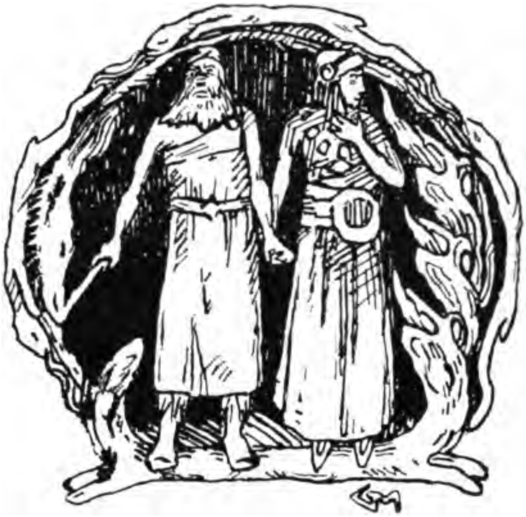
»ILDENS KOBBEL.» INGJALD ILLRÅDE OG ÅSA BRÆNDER SIG INDE MED SINE MÆND.
Af Ynglinge-saga.

Men Ludv. Munthe kjendte Düsseldorf altfor vel til at ville råde sin unge halvfætter til at fortsætte sin uddannelse i den indestængte rutine, som hersked her.

Mærkelig nok opmuntred han ham dog ikke til at reise til Frankrige eller til Holland, hvor han selv havde lært sit bedste. Men heller ikke til Gudes atelier i Karlsruhe, hvor de fleste norske malere på den tid sögte hen, råded han ham at reise. Ludv. Munthe stod Gudes

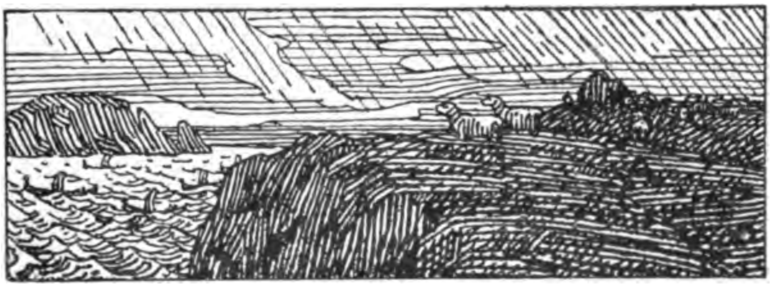
VIKINGER SEJLER I BYGEVEIR MOD ORKNÖERNE. *Af Olav den helliges saga.*

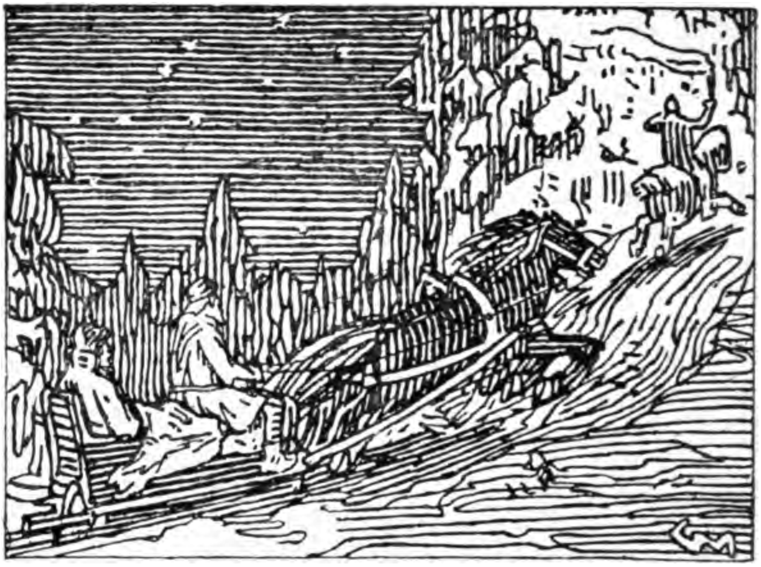

KONG OLAV FARER PAA GJESTING I GUDBRANDSDALEN. *Af Olav den helliges saga.*

retning nokså fjernt, og han havde ikke meget tilovers for akademiuddannelsen i det hele. Selv var han væsentlig autodidakt, og han synes ikke at ha næret nogen betænkelighed ved at se sin talentfulde unge slægtning i 1877 reise til München, leie sig eget atelier og begynde at male på egen hånd.

Det var lige i nærheden af det gamle pinakothek, at Gerhard Munthe havde fundet sig et atelier, og han blev til at begynde med en flittig besöger af den udmærkede samling af gamle billeder. Han har dog vistnok mere gåt omkring og set paa billederne end kopieret dem. Jeg kjender ialfald ikke kopier af Gerhard Munthe efter gammel kunst. Men han fortæller selv, at han var svært påvirket af de gamle, og ikke mindre af figurmalere som Rembrandt — hans herlige serie småbilleder af passionshistorien — end af de hollandske landskabsmalere. Derimod stod han helt kold og fremmed overfor et fænomen som Rubens. Gerh. Munthe har altid havt det, man kalder »let for det», og hans kamerater fortæller, at han i den tid med den största lethed malte billeder ud af hodet i de gamle mesteres manér. På den måde havde han også sit gode udkomme i München.

Hans samtidige i München var Eilif Peterssen og Heyerdahl, Werenskiold, Kitty Kielland og Harriet Backer.

Men det gik ham som de andre. Han blev ræd for at være der for længe. Det faldt for let at leve og for let at male i München. Rutinen holdt paa at vinde bugt med ham; han siger selv, at han havde altfor let for at »hærme».

Alligevel kan man se deilige ting fra Munthes Münchener-tid, og hans personlighed er ikke vanskelig at finde igjen i disse sortagtig og varmt stemte, blödt harmoniserede billeder med de enkle, realistiske motiver, som minder om motiverne i Ludv. Munthes billeder.

Der hænger en studie fra denne tid i Nationalgalleriet. Det er bare en vårkvælds himmel med en bleg måne over en stump eng og et spinkelt, sortgrenet, bladlöst træ, samt en lav ås, som står sortagtig op mod himlen i det ene hjörne af billedet. Men det enkle motiv er git

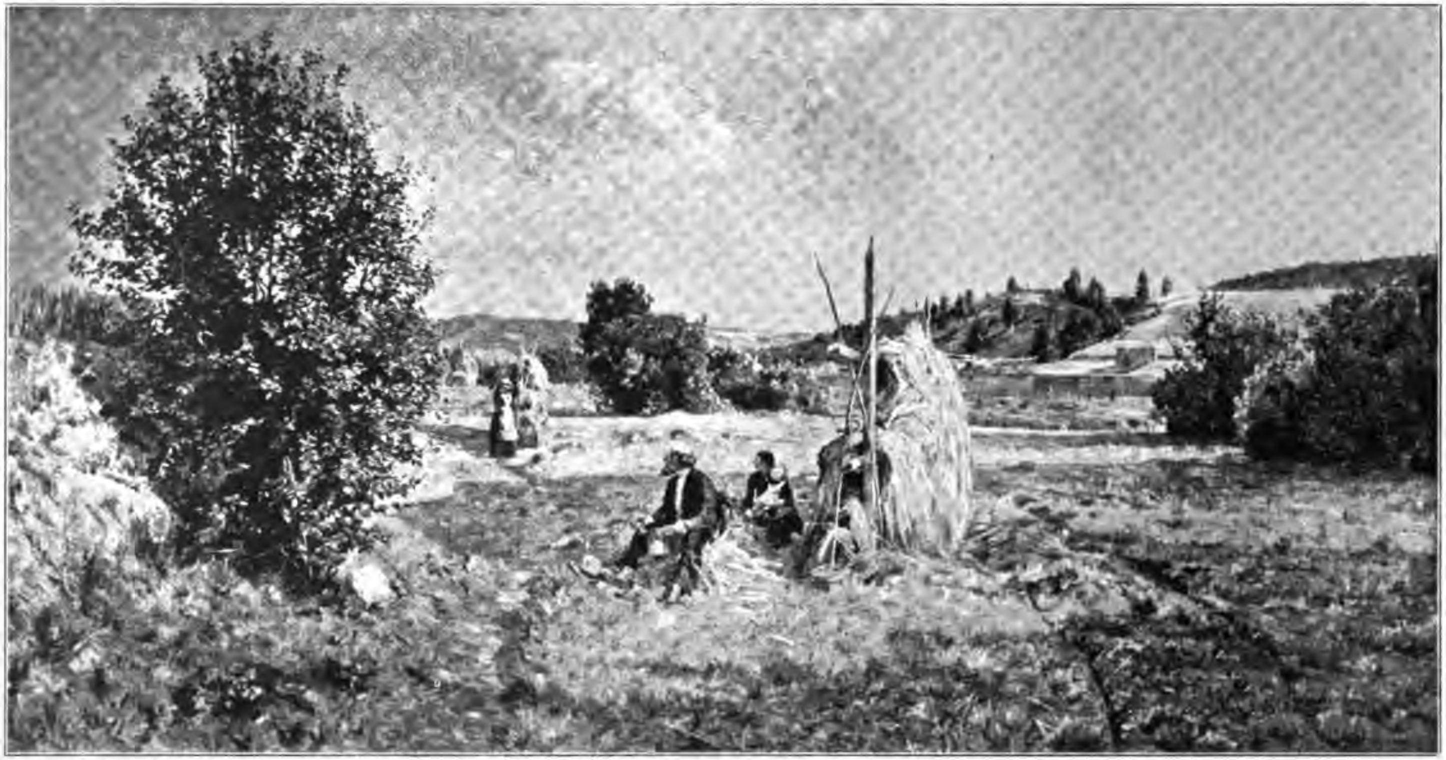

HÖÅNNEN. MOTIV FRA VIK
I STANGE. OLJEMALERI.

I Nationalgalleriet i Kristiania.

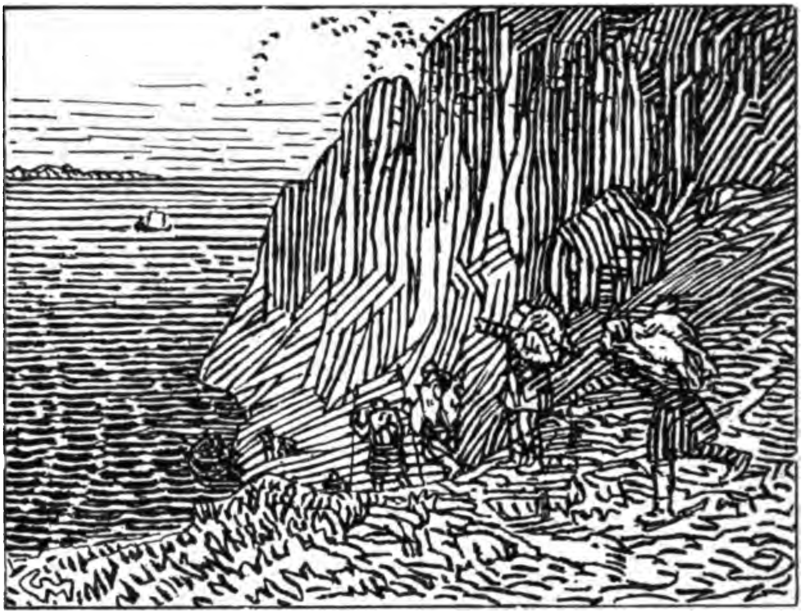

ASMUND GRANKELSÖN KOMMER OVER HÅREKS HUSKARLER I UDVÆRET.
Af Olav den helliges saga.

med en smeltet renhed og klang i farvetonen, så man hver gang gjenser den lille studie med inderligt behag.

Koloristen er åbenbar nok i en slig stump maleri.

Fra München reiste Munthe hjem til Norge, hvor han malte naturstudier med stor iver. Og da han næste gang reiste ud igjen, var det med fuldt åbent blik for, at veien til selvudfoldelse gik gjennem naturalismens arbeidsmåde i den fri luft. Efter et ophold i Paris, hvor han meget snart sköd af sig den tyske ham og udvikled sig til friluftsmaler, vendte han så i 1883 hjem til Norge for at ta bo hjemme som de andre malere af hans slægtled.

Her kunde han ikke undgå at bli hvirvlet ind i den kamp, som bröd lös mellem kunstnere og publikum, han heller, og fuldt som nogen optrådte også Munthe i ord og handling som en forkynder af friluftsmaleri og naturalisme.

I den kreds, hvor Eilif Peterssen var den mest hensynsfulde, den noble og vindende personlighed, hvor Krohg var den hensynslöse kraft, Werenskiold den seige energi og Thaulow det lyse humör, var Gerhard Munthe den spirituelle og bizarre fantasi. Det var ham, som sagde de forlösende vittigheder og i det hele tat var den »kuriöse«. Han har en egen tör måde at tale på, og han taler gjerne, for hans jevne laleström sprudler af indfald og åndrigheder og paradokser.

Munthes kunst er som hans væsen på en overraskende måde dobbeltartet.

Op fra en underbund af jevn naturlighed, hvor gode borgerlige egenskaber trives, gror der i lunefuld vildvækst en eventyrlig indbildning. I dette jevne gemyt med dets stærke hjemmekjærhed, dets trofasthed for barndomsindtryk, dets glæde ved det, som er lunt og koseligt og troskyldigt, bor der en åndrighedens djævel, som er både raffineret og koket, og som af og til får lov til at boltre sig lössluppent. Og bagenfor aner man

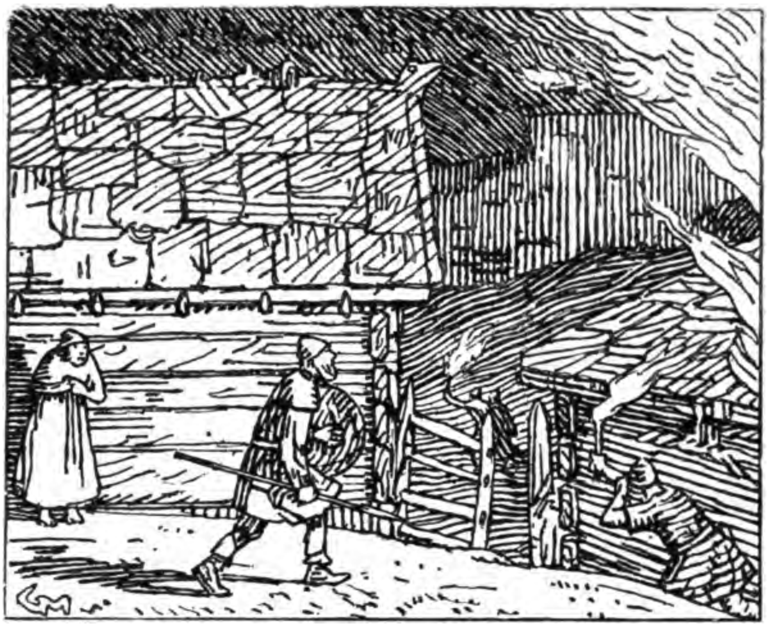

OLAVS MÆND BRÆNDER I VALDERSBYGDERNE. *Af Olav den helliges saga.*

fantasiens vidtstrakte mörklofter, hvis forunderlige inventar og troldske beboere hverken han selv eller andre ved rigtig at finde rede i, men hvorfra hans kunst nu henter rigelig næring.

Dog var det först sent, at Munthes anlæg for fantasikunsten kom til gjennembrud.

Han begyndte som blot og bar landskabsmaler, og han blev naturalismens syn oprigtig hengiven.

Tidlig i hans produktion greb Munthes kunst fæste i fölelsen for hjem og egen folkeart. Og viljen til nationalt særpræg er stadig öket i hans kunst. Den har her en kraftig nærende rod, som den skylder meget af sin frisked og sin saft.

Da Munthe i 1883 kom hjem, nokså frigjort for sin tyske ballast ved det, han havde set af fransk naturalisme, og med åbent öie for *plein-air*-maleriets værdier, så var det ikke for at se norsk natur med franske öine.

Lige fra först af var han paa det rene med, at for ham gjaldt det at gjenfinde sin egen barndoms og ungdoms indtryk i en natur, som i ethvert fald var beslægtet med den, hvori han var vokset op som barn og havde færdedes som ganske ung.

Og Munthe blev det östlandske landskabs maler.

På östlandet fandt jo igrunden alle naturalisterne sine motiver, undtagen to, tre af dem, som var födt vestlændinger, og som for sit vedkommende navnlig i Jædernaturen fandt en tilsvarende jevnhed og enkelhed, som de andre sögte på östlandet. Alle som en havde de skræk for at male »Turist-Norge».

Men ingen norsk naturskildring taler en så afgjort östlandsk dialekt som Munthes landskaber. Det skulde da være Colletts; men hans billeder taler nu den rene »Mesnadialekt»!*

Bag det europæiske væsen har Munthe vel konserveret landsgutten i sig. Han

---

* Collett maler næsten udelukkende motiver fra Mesnaelven ved Lillehammer.

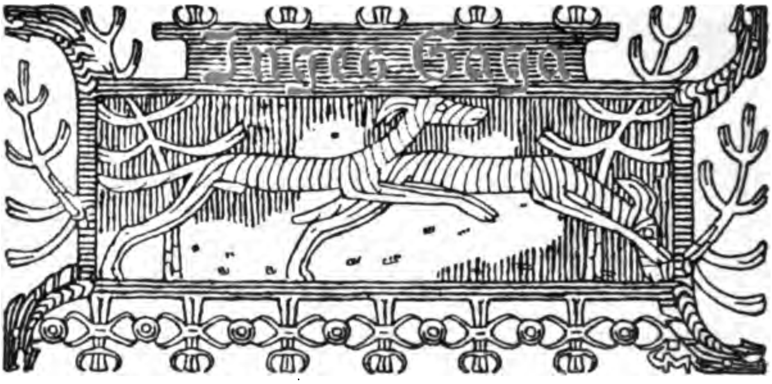

holder af at bo på landet og har næsten altid gjort det. Men det er ikke så meget den natur, som rår sig selv, han söger, som den, menneskene har fåt bugt med. Han har sin glæde af kultur, men mest af bondekulturen.

Han synes om de store gårde, som ligger frit på bakken med svalegang og stabbur og de brede låvebygninger, med fjös og uthus grupperet borgmæssig på gammelnorsk vis i firkant om tunet, med de vidtstrakte jorder foran sig og en blandet skog af gran og lövtræ bag sig.

Han er vel hjemme paa en slig gård. Han har færdedes i den forvoksne have, har fulgt slåttekarene til de fjærneste jorder og været med at lete efter hestene i hestehagen. Han er fortrolig med alle gårdsredskaberne, er gårdshundens ven, ved nöiagtig, hvordan alt ser ud indvendig i stuerne og i det blåmalte kjökken, og har set, hvad der gjemmer sig af gammel stas i de rosemalte kister paa stabburet.

Men kanske går dog hans kjæreste vandring alene langs bækken, som bugter sig mellem or og pil nedigjennem utmark og jorder.

Helst kanske om våren, når den skvaldrer afsted mellem smeltende sneflak og vintergule tuer, når blåveisen pibler frem i solbakken, og pilen står med lodne »gåsunger» og skinner i det skarpe sollys med silkebark på smekkre grene.

Men han har også sögt didned, når or og asp står tæt og grön, og bækken er liden og mat og skinnende blå under julihimlen. Eller når den förste våte decembersne drysser i svære filler over det stenete bækkeleie og sluges af den grå ström.

Ja, der er kjendt og hjemligt for en östlænding at færdes i Munthes landskaber, disse nærsynte landskaber med næsten bare forgrund, hvor hver liden tue og kvisten og bladet og bæret får lov at være med, endda penslen har fört sig så frit og bredt og ikke pirket med noget!

Det förste betydningsfulde gjennembrud i Munthes kunst var det store billede fra Vik i Stange, som han malte i 1884, og som under titelen *Höånnen* hænger i Nationalgalleriet.

Det året, da *Höånnen* var udstillet på höstudstillingen, var det som alle andre billeder blev mere eller mindre sortsmuskede og brune. Så dagklart og gjennemfiltret af lys var dette sommerlandskab med hesjen på stubbemarken, den lubne orebusk i forgrunden og det lindt buede bakkedrag længst bag på den anden side af en blank vik af Mjösen. Over busk og eng og slåttekaren, som spiser sin davre i den knappe skygge

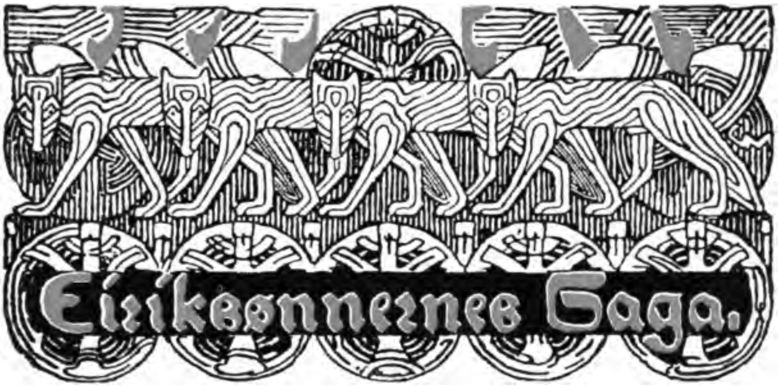
Eiriksønnernes Saga.

af hesjen, dirrer den hete godveirsluft, og sollyset er så stærkt, at det rent tar kraften fra lokalfarverne. Men det, som var malt med enestående dygtighed i dette billede, var terrainet i forgrunden, den afslåtte eng med dens småtuer og stubbegræs, med hjulsporet og den hvite solbagte lerjord. Sligt studium og klarsyn på enkeltform, slig beherskelse af detaljen, som der er i denne mark og i forgrundsbusken — der smetter luft mellem hvert blad — var ikke set för i norsk landskabskunst.

Et andet betydeligt billede er »*Bondehaven*» fra 1889, som Olaf Schou eier.

Det lir mod kvæld, og det grå toetages bondehus, som fylder op hele billedets baggrund, tegner sig mörkt mod himlen. En kar står og böier sig ind af et åbent vindu og röer med nogen derinde. Men indunder det svære moreltræ i den ustelte rotete have står en hvid fjeldhest og luter sövnig med hodet. Mere er der ikke på billedet; men det er nok. Årstid og time, land og egn, folkekår og dyretype gir billedet, slig som denne sommerkvæld oppe fra Hedemarken er set og fölt og malt.

Omtrent samtidigt er et andet större billede i Kunstmuseet — *Aften i Eggedal* fra 1888. Her er dalen git i stort utsyn, fra bækken i forgrunden henover akerflækker og jorder og skigarer og stabbur ind mod den blinkende elv, som ringler sig ned mellem fjeldene.

Og som dette er Eggedal, er den skjönne akvarel (fra 1889) med siljubusken i vårspræt og den halvplöiede bakke ved det blanke vand Mjösen-landet i vår-ånnens måned.

Der er et syn for lokalkarakter og en bestemt duft af årstid og måned over disse Munthes naturskildringer, som gir den gode fölelse af fuld kunstnerisk vederhæftighed.

Munthe har aldrig holdt op med at male landskab umiddelbart og ligefrem efter naturen. Men kanske mærkes det dog i enkelte af hans senere naturalistiske landskaber, at hans kraft er forrykket fra det naturalistiske til det dekorative område. Hans måde at se motiverne på har fåt noget summarisk og hans malemåde af og til noget letvindt forenklende, som gjör hans direkte naturbilleder mindre intime end för. Det kan også af og til forekomme, som om den jevnlige brug af tegneteknik og akvarel havde gjort hans farve i oljebilleder tyndere.

Bedst er han nu i gjengivelsen af slige motiver, som af sig selv frembyr sig til dekorativ behandling — et byprospekt i fugleperspektiv som den pikante akvarel af *Bergen* og Bergensvågen seet *fra Flöjfjeldet,* hvor de röde hustags vrimmel og vågens skuter skifter

med gyldent vand henover billedfladen som farverne i et tærnet tæppe.

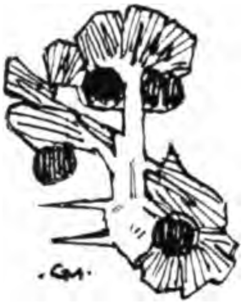

VIGNET. *Af Ynglinge-saga.*

Munthes kunstnerevne rummede dog andre muligheder end de, som udfolder sig i hans værdifulde naturalistiske landskabskunst.

For en opmærksom betragtning röber der sig allerede i denne del af hans produktion elementerne til en *dekorativ* kunstner. Særlig i hans farvelagte tegninger og akvareller er der ofte en prægnans i linjerne, en sikkerhed i at skjære motivet til og balancere masserne ligesom også en evne til at se farverne stort og som helheder, at det bratte omslag i Munthes produktion fra naturalisme til prydkunst ikke burde være noget fuldkommen uventet og overraskende.

Man behöver bare mærke sig, med hvilken klarhed han tegner en mangegrenet bladlös silju eller or i et vårlandskab, hvor smagfuldt og sikkert han spreder kvisternes mangfoldige forgreninger mod himmelgrunden, så træet fremstiller sig redigt og letfatteligt og *prydende* for billedet. Eller man kan ta for sig en af hans bedste akvareller, som fremstiller smeltende sneflækker nedover en sort bakke, og se, med hvilken sikker sans for forhold og rythme dette sort og hvidt er fordelt, så billedet uden på nogen måde at gjöre vold på naturen, næsten virker som et frit ornament (*Tidlig vår* 1891).

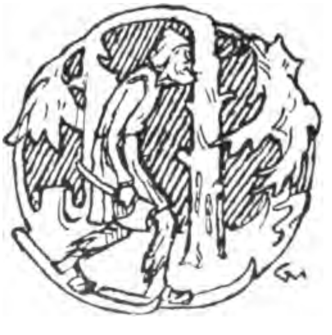

TIL BERETNINGEN OM UÅR OG SULT I VERMELAND UNDER OLAV TRÆTELGJA. *Af Ynglinge-saga.*

Munthe har netop denne opmærksomme sans for detaljen som omrids og som farveflæk, den som japanerne i så höi grad besidder, og som gjör ethvert af deres naturbilleder til dekorativ kunst. Et skridt videre i retning af forenkling, en bitanke under arbeidet på muligheden af at omsætte billedet i et andet stof, — og naturalismens nuancerigdom smelter sammen i en dekorativ kompositions faste stöbning!

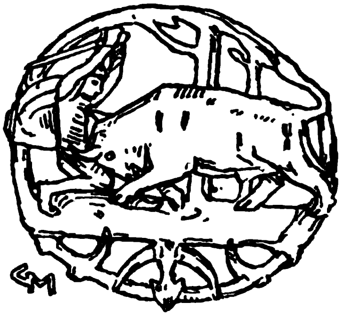

KONG EGILS DÖD. *Af Ynglinge-saga.*

Men der er også en anden faktor med i regningen. Og det er den gamle norske *bondekunst* og Munthes kjærlighed til den.

I hans barndomsminder var naturindtrykkene sammenvævet med indtryk fra bondens gamle, nedarvede kultur. Munthe fölte det *norske* ikke bare i landets natur og i mennesketypen, men

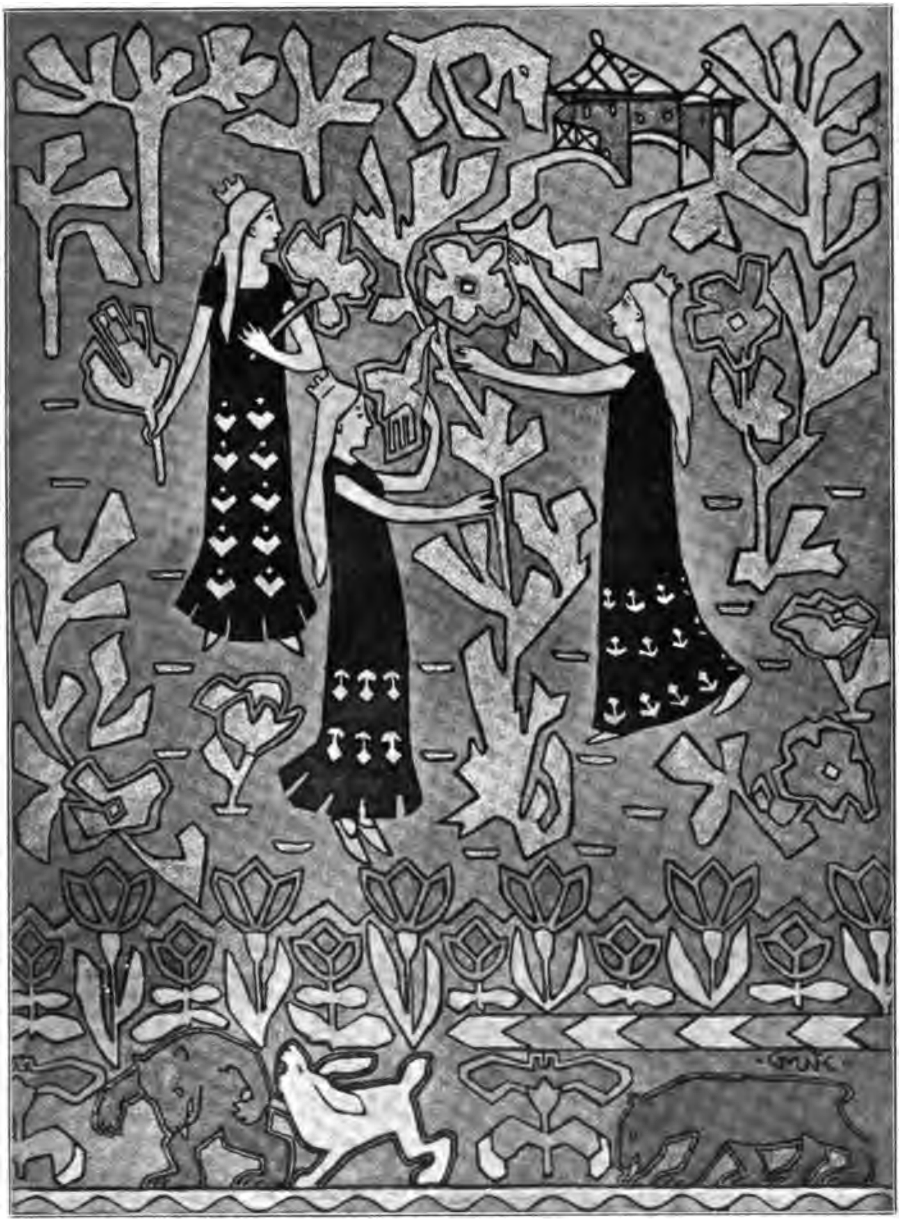

I EVENTYRHAVEN. AKVAREL. *I Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum, Trondhjem.*
Udfört som Tæppe paa museets atelier.

også i det, som bonden havde frembragt gjennem tiderne, frugten af et afsidesboende folks selvstændige fantasiliv og traditionsbårne kunstfærdighed.

Han, som i rognens grönne löv og röde bær ser vore virkelige nationalfarver, han skulde på et helt andet område end i det naturalistiske landskab finde endemålet for sin kunst.

Han, som selv var opvokset på landet og har reist meget i disse norske dalförer, som hver har sit særpræg i natur, i folkelynne, i dialekt, i omgangsform, i bygningsskik, i dragt og bohave

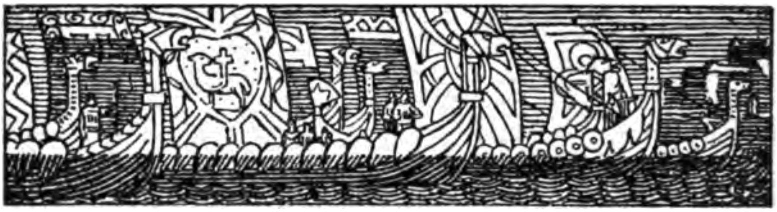

SIGURD JORSALEFARERS FÆRD FRA LANDET. *Til Magnussönnernes saga.*

— han havde efterhånden samlet sig en rig skat af indtryk og erfaringer om det, som *norsk* er.

Sagalæsning i barndommen, eventyr og viser, rægler og stev fra drengestue og kjökken, rythmen i gamle kvad, folkevisers malende omkvæd — havde efterhånden spundet et broget og uredigt væv i hans indbildning, som måtte udlöses.

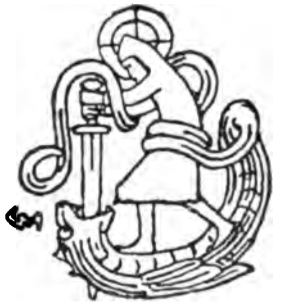

DRAGEDRÆBEREN. *Til Olav den helliges saga.*

Og gilde farver fra jenternes dragter, fra kisternes »roser», fra brogede kråskab og ölboller og gamle naive billedtæpper havde bidt sig fast i hans malerhukommelse og lå der og forlangte at leve opigjen i norsk kunst.

Og dertil kom den rent patriotiske stolthed over, at vi eied en sådan folkearv, og harmen over, at få eller ingen blandt de dannede klasser agted paa den, at arven dag for dag gled os mere af hænde.

Ganske særlig fremmed stod kunstnerne overfor vor nationale bondekultur. Vistnok satte den unge norske malerkunst på en måde sin ære i at være national. Men ingen streng bandt den til nationens fortid, til folkets gamle, i bygderne forplantede kultur.

Og Munthe så sig om i naturalisternes billeder og i sine egne landskaber: troværdige, dygtige afbildninger af en flæk hjemlig natur — den jevne, bebyggede, uromantiske. Men hvor lidet alligevel denne naturalisme fik med af landet og folkelynnet! Hvor meget den måtte la ligge, hvor meget det, som den ikke aned eller ligegyldig vraged! Hvor snever den tumleplads, som var indrömmet fantasien! En slig udstilling af naturalistiske landskaber, grönne og hvide, sommer og vinter, den virked ensformig, næsten uniformeret, det stod ikke til at nægte.

Der var ingen rigtig *pryd* ved denne kunst.

Pragtglæden, som ligger bag al kunstglæde som en primitiv drift, revolterte sluttelig mod denne evige nögterne og »rigtige» naturalisme.

Og Munthe blev dens målsmand.

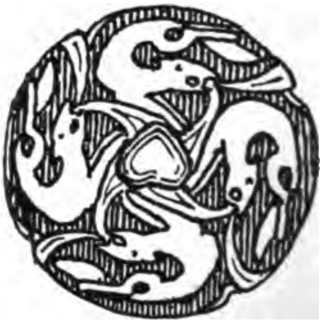

DYREORNAMENT I KREDS. *Til et skaldevers i Ynglinge-saga.*

Det var på den s. k. Sort- og hvidtudstilling i Kristiania i 1893, at Gerhard Munthe udstilte sine förste *fantasier over norske eventyr*, 11 i tallet. Det var en serie akvareller med fantastiske motiver, behandlet i en fuldkommen ny og urealistisk stil.

Gud skal vide, at det ikke var sort- og hvidt-kunst! Gjennem de primitiveste sammenstillinger af rene grundfarver var her opnådd koloristiske virkninger, som for den moderne anemiske farvesmag måtte kjendes som trompetstöd i en sovendes öre.

Tilfældigvis fandtes på den samme udstilling originaltegningerne til det danske *Troldtöi*, som forlæggeren Ernst Bojesen netop havde foræret til det norske nationalgalleri, fordi det danske galleris bestyrelse havde været tåbelig nok til at afslå en sådan gave. Dette pragtværk, som udkom i 1890, og som kunstnerne Jerndorff, brödrene Skovgaard og Bindesböll havde været sammen om at lave, er en mærkepæl i dansk kunst, hvorom udviklingen svinger fra realisme ind i dekorative og fantasifriere baner. Noget lignende er Munthes eventyrakvareller, og sammenligningen er i flere måder interessant.

På en vis måde har kanske *Troldtöi*, som var forgjængeren, virket med til omslaget i Munthes kunst. Men hvor vidt forskjellige disse to eventyrverdener, den danske og den norske.

Over *Troldtöi*-tegningerne hviler en lind em som af engtåger fra den sjællandske vang. En sommernats-em, som visker ud og mildner uhyggen ved de danske sletters troldskab. Der er over disse utysker en gemytlig humor, som er os fremmed. Munthes trold er — i *Troldbotten* f. eks. — en mellemting af snefjeld og vanskapt dyrepak.

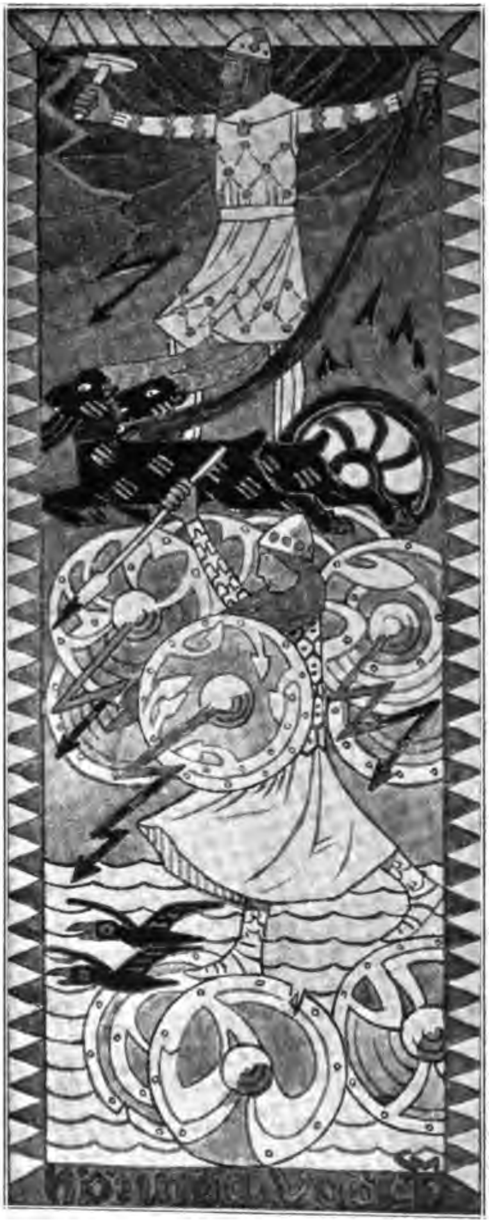

HJÖRUNGA-VÅG. *Tilhörer hr Rasmus Mejer, Bergen.*

Vidunderlig fölt og dansk er et billede som Jerndorffs *Havfruen*. Det rummer i sin stemning öboerens melankoli, den stille stumme længsel ved Sundet en blank månenat, når de brede langsomme bölger slår sölvhvide og klingende mod stranden, og selve fiskekvinden, som ingen sjæl har, længes. Lydlöst hæver hun sin månehvide krop over vandet og

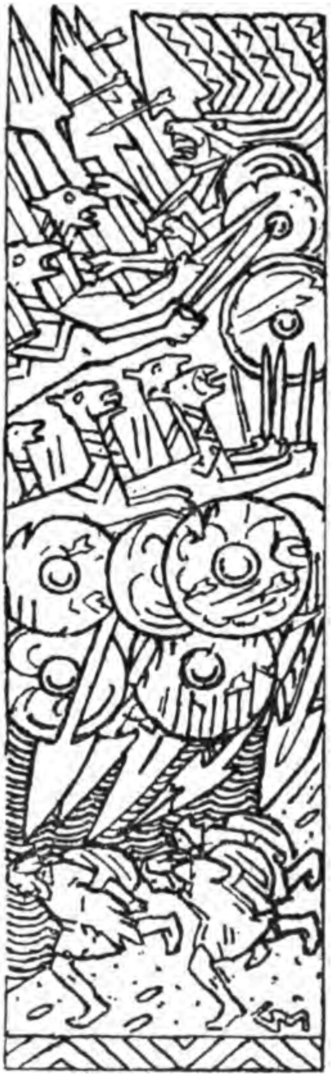

KONG KJÅTVES MÆND FLYR OVER JÆDEREN FRA HAFSFJORDSSLAGET OG HARALDS DRAGER.
Af Harald Hårfagres saga.

speider mod kimingranden med det döde blanke fiskeöie.

Men rigtig overnaturlig uhygge er der bare over Joakim Skovgaards *Helhest*. Det rasler i det uhyre knokkelegeme, som slæber sig frem over kirkegården, og gabende sorte står öienhulerne i det griske hestekranium, gravluften slår imöde fra de prustende næsebor.

Munthe har også gjort en *Helhest*, men på en ganske anden måde.

De danske bruger hele det naturalistiske apparat, når de afbilder det eventyrlige. De gir stemningen gjennem en type, som er udformet med indtrængende iagttagelse og intelligens.

Munthes midler er ganske andre.

Han *fortæller* og på naivere vis. Og hans midler til at vække stemningen, han tilsigter, er af helt dekorativ art. Farver og ornament bruger han som symbol. Ser man nöie til, vrimler der af antydninger og idévækkende sammenstillinger i disse dekorative kompositioner. Hans kunst er for så vidt lige klog som de danskes, men på anden vis.

Lad os se et exempel, og lad os vælge netop *Helhesten!*

Bladet fremstiller fabeldyret som en vild hingst, der i susende trav sætter afsted gjennem luften, henover bölgerne, mod Hels rige. Den bærer en rytter, en nögen yngling, som rammet af en pil i ryggen raver bagover i döden. Hans træk er opspilet af vild rædsel, da Hel står foran ham og jernporten ind til dödens rige skriker på sine hængsler.

Billedets dekorative virkning er ikke så let at beskrive, men jeg skal bare antyde et par af de midler, kunstneren har brugt til at fremkalde den uhyggefölelse, han vil vække.

Han har git afkald på belysningens stemningsmagt. Men endda der ingen belysning er, virker farverne, som om der var måneskin. Rytterens legeme og Hels kranieagtige ansigt lyser med en gusten lysegrön löd, de mörkviolette bölger skummer grönlig mod stranden, himlen eller baggrunden er dyster natblå.

Op af bölgerne reiser sig Fenrisulvens dobbeltkrop, glubsk og blodröd. Hels hund slikker sin herskerindes hånd, og den farves blodig. Selve Helhesten er en kulsort hingst, men spættet som

en leopard af lysgrönne flækker. Bölgerne bag dens hove forvandler sig til kloagtige hænder, som griber krampeagtig grisk efter rytteren. Og ovenover billedet drager sig en bord af op- og nedadvendte pilespidser, dyppet i blod. En bord nedenunder er ornamenteret med flaggermus.

Hver ting, hver farve i billedet forlanger at lede tanken mod nat, död, uhygge.

Man stod imidlertid nokså rådvild overfor denne nye kunst. Hvor vilde manden hen med denne arkaisme, som fornægted al realistisk kunsts virkemidler? Han tegned jo figurer og natur med det samme primitive enfold, uden perspektiv, uden detaljering og med farver, som trodsed al erfaring om, hvorledes tingene virkelig så ud.

Var det vævemönstre? Eller hvad var det for slags kunst?

Men for os, som dengang var ganske unge, som havde begyndt at föle det naturalistiske dogme som en spændtröie om fantasien, og som higed efter en kunst, der bröd staffelimaleriets snevre motivring — var dette en forlösning, en befrielse.

Her så vi jo også for förste gang arven fra fortiden tydet og nyttet i norsk billedkunst. Og fordi vi egentlig ikke havde ventet, at dette gjennembrud til en dekorativ fantasikunst skulde komme netop fra en naturalistisk landskabsmaler, var både overraskelsen og taknemmeligheden desto större.

Vi havde nok hört ymte om af dem, som kjendte Munthe, at han holdt på med noget helt nyt, og at han allerede længe på sine studiereiser oppe i dalförerne havde havt öinene med sig også inden döre og interesseret sig for bondens gamle kunst. Man sa, at der mellem landskabsstudierne i hans skisseböger fandtes en rigdom på tegninger efter »bonderoser» fra kister og tiner, fra skap og boller, og at han samled på mönstre og figurer fra gamle vævede tæpper og gammel söm. Men at der ud af dette libhaberi skulde komme en virkelig norsk fantasikunst med gjenklang fra nationens gamle malm — det kom dog som en overraskelse for alle

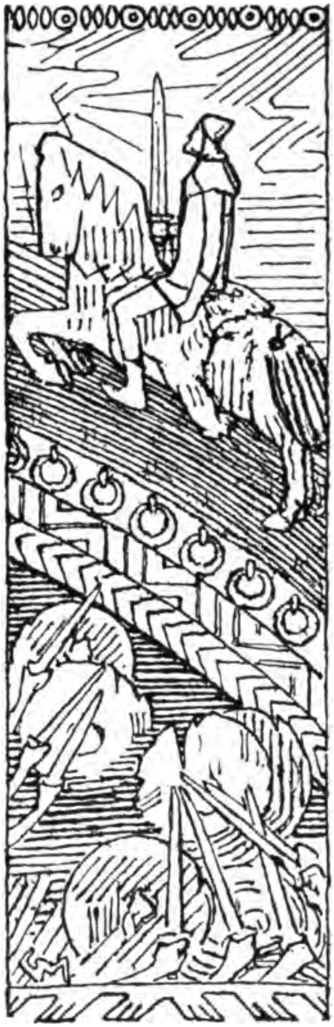

HÅKON DEN GODE RIDER OVER GJALLARBRU TIL VALHAL. *Af Håkon den godes saga.*

Det er en barok og springsk fantasi, som tumler sig i disse eventyrbilleder med titler som *Mörkræd* — *Helhesten* — *Troldbotten* — *Blodtårnet* — *Den forskapte kongssön* — *Eventyrhaven* — *Nord-*

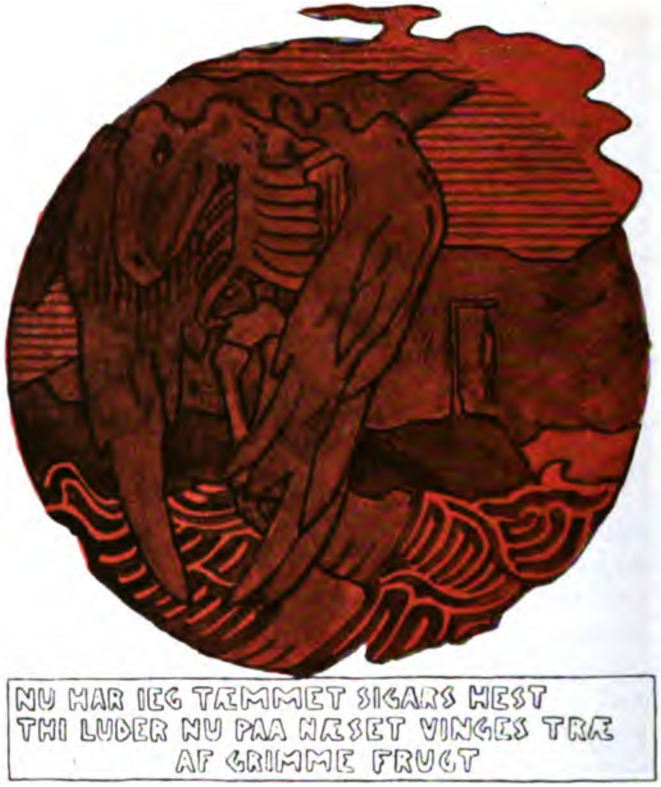
NU HAR IEG TÆMMET SIGARS HEST
THI LUDER NU PAA HÆSET VINGES TRÆ
AF GRIMME FRUGT

I Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum, Trondhjem.

lysdöttrene — en motivkreds, hvori fabelverdenens suveræne vilkårlighed råder.

Neppe et eneste af billederne er illustration til bestemte eventyr, men snarere et bryg af reminiscenser fra dem alle, fra viser og kvad. Rare sansninger, uklare fornemmelser, som ikke kunde ta skikkelsers form, har fortættet sig til ornamentik, suggestive arabesker og symboler, der gror op omkring billederne som ramme, gror ind i dem som fladeudsmykning.

Med overlegen forenklingskunst er figurer og landskab trængt sammen til sin knappeste form. Perspektiv, skygger, farveaftoning er banlyst. Omridset af hårdhændt grove konturer står farvefladerne mod hinanden, udæmpet rene. En egen barsk og hårdför virkning er tilstræbt såvel i tegning som i farvegivning. Rödt og grönt kan törne sammen i sin fulde styrke, så der formelig står gny!

Og motiverne er steget frem af en primitiv nordisk forestillingskreds, vild og tåket. Der står gufs over disse billeder fra bræ og fra natsvart hav. Der rasler og tasser og flakser med björn og varg og varslende natfugl. Rustne jernporter skriker paa sine hængsler, blod sildrer frem under lukkede döre og drypper under skumle hvælv. Og troldpakket skifter uafladelig ham, ufyseligt og kluntet. Men ind i dævelskapen sprænger sig træk af bondsligt humor og munter dyrekomik. Ind i uhyggen blander sig idyl og barnlig ynde.

Her var den norske ny-romantik, her og ikke i de lånte danske rythmer i 90-årenes vers! Her og i Kincks ödsle bil-

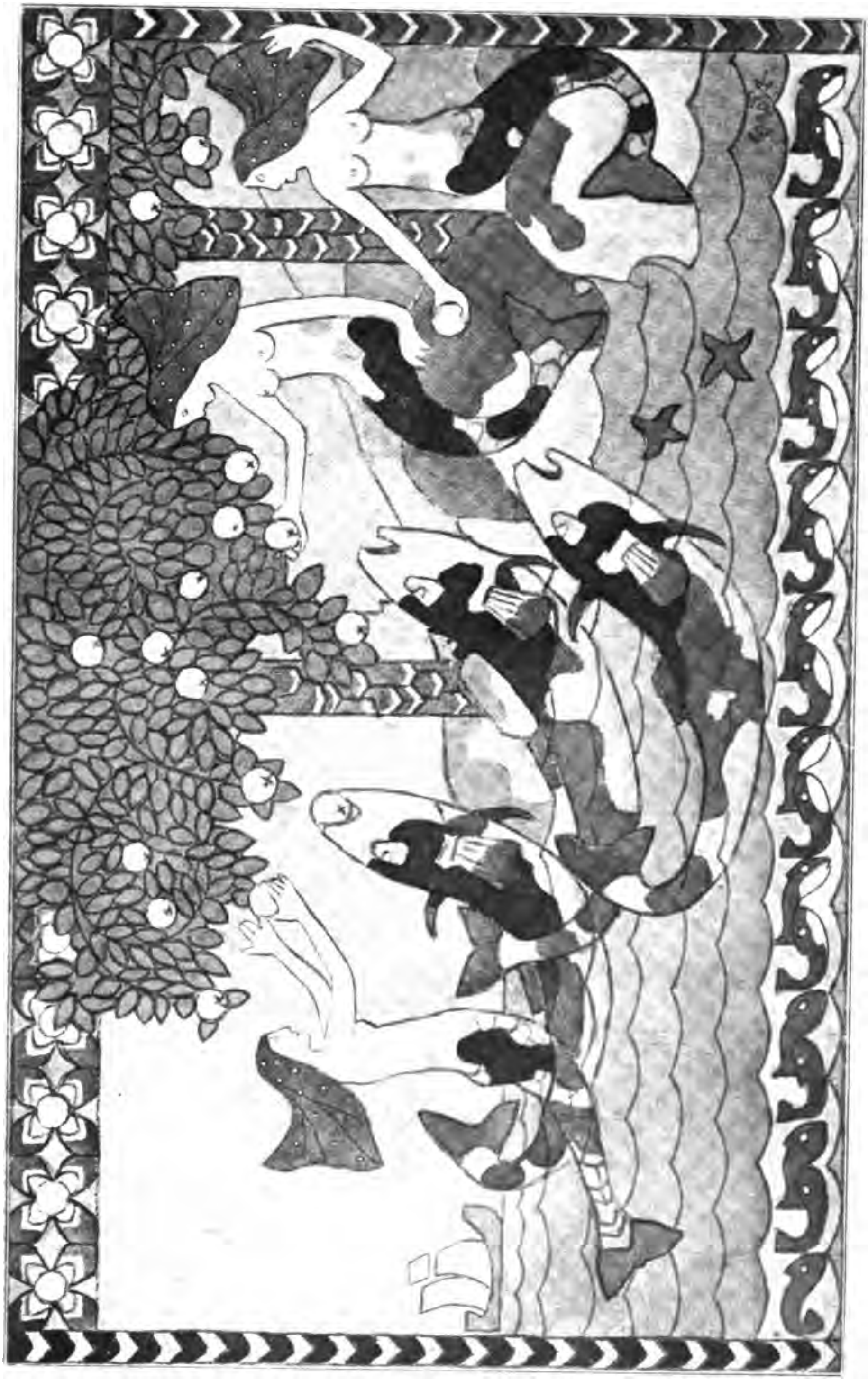

NAJADER.
AKVAREL.

I Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum, Trondhjem.

ledrigdom — den forfatter, som står Munthes kunst nærmest.

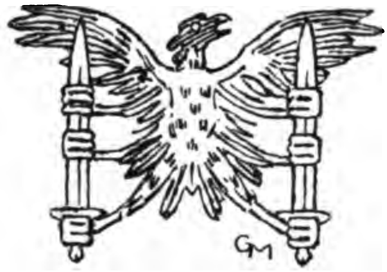

ÖRNEVIGNET. *Slutbillede i Magnus Barfots saga.*

Det er på grundlag af Munthes dekorative kompositioner, at den gamle norske *billedvævkunst* er vågnet til live igjen efter sin lange dvale.

Vel havde andre i forveien gjenfundet de glemte fremgangsmåder i vor gamle vævkunst og reddet over fra afsides bygder de sidste rester af viden om den til byerne. Men ingen af dem, som interesserte sig for sagen, eied kunstnerevnen til at fylde den tekniske færdighed med et moderent og samtidig selvstændigt, nationalt præget indhold. Man kopierte gamle åklær i blasse modefarver og famled rådvild om efter stil. Allerede var man langt inde på de afveie, både i farvevalg og i motiver, som måtte före bort fra og ikke ind til den gamle tradition.

Da rakte Munthes kunst på engang emnerne og farverne og stilen.

Her stod man overfor en kunst, som var noget ganske andet end det åndløse sammenbryg af motiver og ornamenter, som andre skrabed sammen fra gamle åklær, fra en del årgange af *The Studio* og fra plancher med ægyptisk ornamentik. Her så man en vilter, moderne fantasi bevæge sig ledig i de primitivt troskyldige udtryksformer, som den grove norske uldgarnteknik ikke tåler brud på. Og her så man for förste gang et farvevalg med udpræget og kvass klang, og denne klang kjendtes *norsk*.

Det er da rimeligt nok, at vævteknikken greb efter disse eventyrbilleder, som kanske ikke oprindelig var tænkt som mönstre for noget slags håndarbeide, men som selvstændige fantasifostre, der havde sit værd i sig selv.

Fra först af syntes Munthe ikke engang helt villig til at prisgi disse sine kompositioner til reproduktion. Fru *Sigrun Munthe* var blandt de förste bydamer, som væved herhjemme; hun var den förste som utförte et par af kompositionerne i væv, og for hende tegned han desuden en række mönstre, som alle var holdt i åklæteknikens rutesystem.*

Dernæst har vel frk. *Augusta Christensens* talentfulde overföring af akvarellen *Nordlysdöttrene* eller *Beilerne* i et tæppe, som i 1897 var udstillet paa Stockholmsudstillingen og der blev kjöbt til Hamburgs museum, git Munthe öget tillid til vævkunstens reproduktionsevne overfor hans billed-kompositioner.

Siden den tid har leilighedsvis både fru *Frida Hansen* i Kristiania, fru *Kristine Johannessen* i Bergen og andre overfört Munthe-billeder i væv.**

Men et varigere arnested for en moderne national vævkunst, som bygger dels på de gamle forbilleder og dels på den impuls til fornyelse, som Munthe har git, håber vi nu skal være grundfæstet i den vævskole, forbundet med atelier til udförelse af större tæpper, som disse linjers forfatter oprettede 1898 ved *Nordenfj. Kunstindustrimuseum* i Trond-

---

* En del af fru Munthes tæpper er kjöbt af Vestlandske Kunstindustrimuseum i Bergen. Omtrent alle Munthes rutemönstre eies af Nordenfj. Kunstindustrimuseums vævskole.

** Störst opmærksomhed har vel de s. k. »rigstæpper» vakt, som fru Hansen har vævet efter Munthes temperabilleder *Sigurd Jorsalfares indtog i Miklegård* og *Kong Sigurd og Baldvine;* de mægtige tæpper var hovedstykker i fruens udstilling i Paris 1900 og er nu erhvervet til slottet i Kristiania.

hjem, og som har været ledet af frk. *Christensen* og efter hende af fru *Ulrikke Greve*.

Da denne skole og dens atelier efter en toårig virksomhed udstilte paa verdensudstillingen i Paris 1900, blev den lönnet med guldmedalje og en god afsætning af sine arbeider. En del af skolens arbeider vandt i 1892 den svenske kritiks ubetingede bifald, da de var udstillet på Nordiska museets tæppeudstilling. En ny meget righoldig samling Munthetæpper er fortiden udstillet på verdensudstillingen i St. Louis.

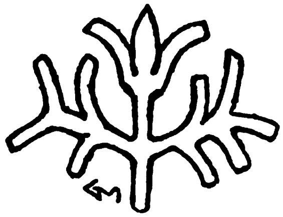

VIGNET. *Af Harald Hårfagres saga.*

Her må der være plads for nogle ord om Munthes koloristiske mission. Thi i sin dekorative kunst er Munthe også en art forkynder. Hans mission er den at vække en mere renslig og robust farvesans og samtidig stille farver sammen, som — for at bruge hans egne ord — »forekommer norske af opsyn og karakter».

Munthe, som kjender mere til norsk bygdekunst end de fleste, er nemlig kommet til det resultat, at der i Norge har været en »farve-tradition», og at der findes noget, som med rette kan kaldes et »norsk-nationalt farvevalg».

Han har skrevet om disse ting i et par artikler i »Samtiden» og i »Verdens Gang».

Munthe hævder, at »Norge har havt tider, da nationen også på dette område af industrien tydelig har optrådt som individ med særegne anlæg, tider, hvori den har bygget sin tradition og vist evne til at give et ord med i laget».

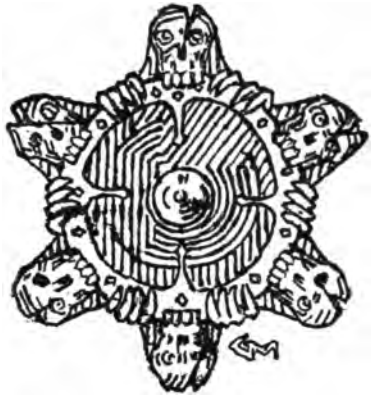

SKJOLDVIGNET. *Slutbillede i Ynglinge-saga.*

»Ganske i analogi med de andre udtryksmidler inden vort gamle håndværk — lærer Munthe — har da farven også vist et fysiognomi og en optræden, der i meget skiller sig fra andre lande og da navnlig fra nabolandene (for at nævne det som er nærmest til sammenligning). Vi træffer i farvens karakter og anvendelse den samme sans for magt og bredde, som absolut udmærker vort snitværk og dertil formen i gammel digtning og melodier.

En decideret forkjærlighed for få og kraftige hovedfarver, som aldrig rokkes af fremmed påvirkning, og som trænger igjennem de mange tænkemåder opover i tiderne, således at den er et særkjende for al vor overlevering i farve, giver os et sandsynlighedsbevis for, at netop disse egenskaber ligger indenfor vor specielle idéverden. For at tage et exempel, så byggede bondemalingen i det 18de århundrede alt på rococoen, men de blege farver tog den ikke op.

Farven har i vor industri aldrig udtrykt kombinerede tankegange eller bevæget sig i de kulturströg, hvori mange og kjælne nuancer hörer hjemme; men den har altid havt godt greb på de dekorative fordele ved det enkle og stærke, hvadenten den har tilsigtet det modige eller det glade.»

»Fordi farven var et så hændigt sprog, blev den meget brugt og til alslags tale.

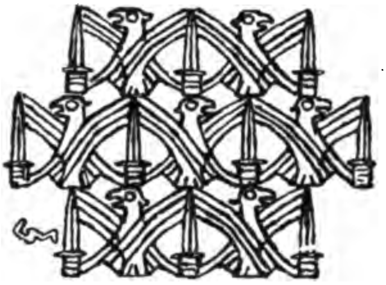

ORNAMENT. *Fra Olav Trygvesöns saga.*

Den kan være meget umiddelbar med kort vei for tanken, til andre tider vel overlagt og endelig flink og kunstig; men den beholder altid sans for godt forhold og altid en kraftig smag. Den viser overalt en opfatning, der er særlig mandig, og tyr aldrig til det gemytlige og pyntelige for at gjöre indtryk.»

»Etsteds — siger Munthe videre — viser farven kanske bedre end nogen anden kunstform i norsk industri en dekorativ formue, og det er i den gamle væv. Et barnligt instinkt leder den frem gjennem de mange fristelser, og altid har den den dekorative vilje og styrke i bygningen af kolorit og farvens fordeling.

Den er som en troskyldig håndskrift, som vi læser med vemod, fordi vi her ser ind i tankegange og begreber, meget fornemmere end vore».

»Blandt farverne at finde dem, som har et særlig norsk fysiognomi, må altid i sidste instans bli instinktets sag, omtrent som vort jugement, når vi i fremmed land blandt mængden tror at se en landsmand. Ikke fordi han har nordisk ydre, da dette er for rummeligt og for ofte bedrager, men fordi han har dette »man ved ikke hvad», som vore forudsætninger som norske alene kan give.»

»Da den dekorative kunst ikke har illusionen til mål, bruger den den heller ikke som middel, men som en bunden kunst (i slægt med musik og poesi) virker den gjennem ideassociationer og må også gjennem disse stemme sine strænge; og når den vil det distinkt norske, må den ad denne vei söge mod det, som jeg vil kalde vor nationale disposition. Med dette udtryk mener jeg da »hvad» og »hvorledes» nationalkarakteren föler for kunst.»

Og Munthe mener, at i kunst er der noget, som er stærkere end både kunstretninger og den enkeltes evner, og det er den nationale disposition, — »det særegne syn og den særegne vilje, vi har *qua* nation».

Til slutning nævner han op de farver, han selv har anvendt i sin nationale dekorative kunst, »fordi de forekommer mig hver især norske af opsyn og karakter», og i åndfulde knappe ord karakteriserer han hver enkelt således:

»*Det höiröde* (krebsrödt), der har for mange egenskaber til, at de alle skulde stå for mig som norske, men som er i nær slægt med vor traditions temperament gjennem det udfordrende, den larmende glæde og dertil og ikke mindst ved det endetille, som opponerer mod det betænkte».

Det er vel muligt, at den norske nationalkarakter har adskillig mere af det betænkte, end Munthe synes at ha öie for. Men i ethvert fald er det ubestrideligt, at det höiröde er en munter og pågående farve, og at norske bönder gjennem århundreder har holdt af at se den om sig i dragter og i bohave.

»*Et rödligt violet,* strængt og skræmmeligt», er den næste farve, han nævner som en af sine, og han siger, at »særlig som en sangbund for höirödt er den af en egen hårdför klang».

Den blå farve, han anvender, er den gamle over hele vort land kjendte, som kaldes »*potteblå*». »Den har, siger han, en tradition så stærk i vor farves historie, at det er, hvad vi först og fremst tænker os ved blåt i dekorativ norsk kunst.

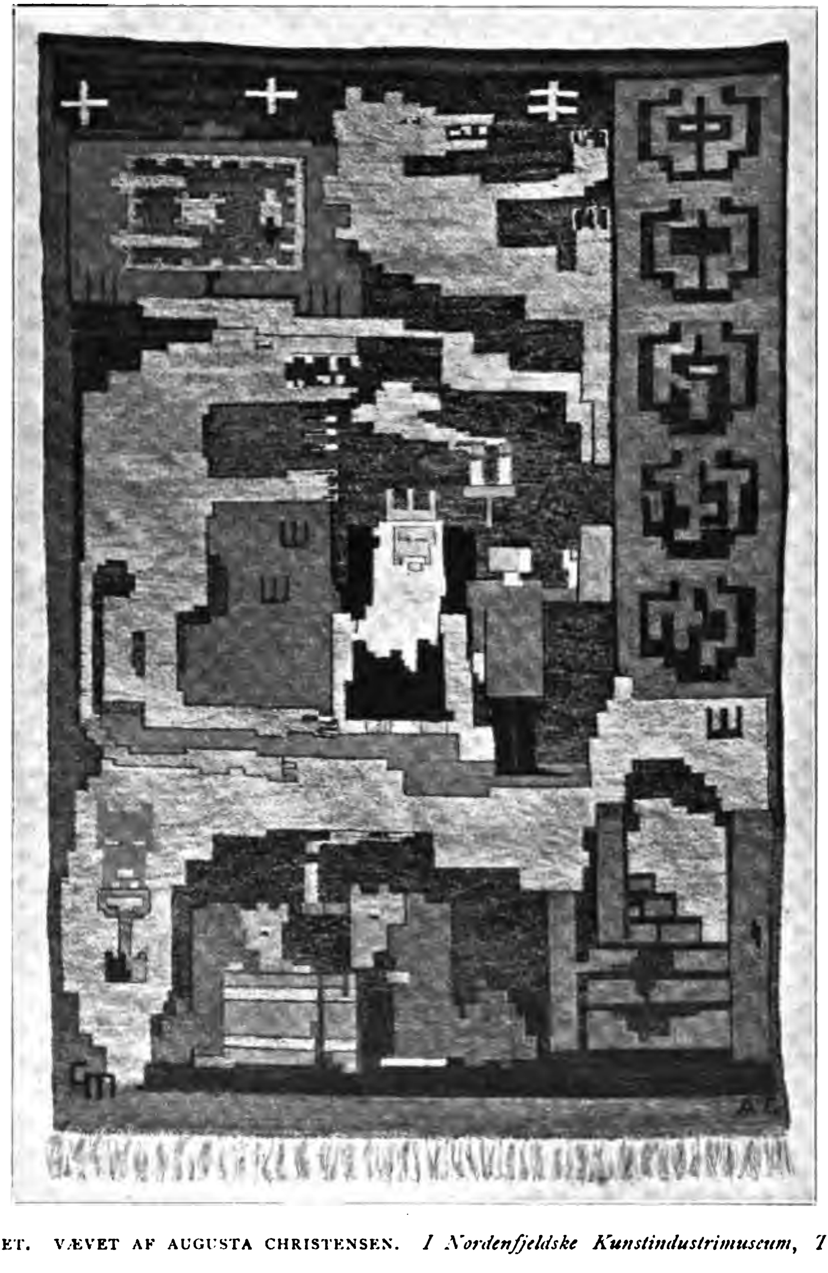

BLODTÅRNET. VÆVET AF AUGUSTA CHRISTENSEN. *I Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum, Trondhjem.*

Snart lysere, snart mörkere, men altid friskt og stridt».

»*Et blålig grönt* er den fjerde farve, Munthe bruger. »Vi ser det anvendt, siger han, hvor grönt er brugt i böndernes hjemmegjorte klæder. Snart ser det alvorligt og snart lidt uventet ud. Det skikker sig godt for alle modsætninger; helst står det sammen med det höiröde og danner da denne komplimentære modsætning, som længe for norsk bevidsthed har stået som typisk national. I den grad, at den for den sags skyld kunde have dannet vort flag. Dette specielle grönne giver det röde en verve og en fart, som intet andet grönt og allermindst det nymoderne importerede mosegrönne, der ved sin passivitet straks röber sig som forfald».

Vi kjender fra Munthe-tæpperne denne hyppig tilbagevendende sammenstilling af komplimentærfarver, og særlig af rödt og grönt — stærkest i tæppet *24 kjærringer* — som for svagelige nerver virker som et rent legemligt chok. Han har her drevet sit karske farvesyn ud i en sidste konsekvens, helt ud til grænsen for öiets modtagelighed. Men der er ikke tvil om, at den slags sammenstillinger er karakteristiske for farvevalget i vor bondekunst. Vi ser det allevegne, mest i Hallingdal, i væv og broderier, i rosemaling på boller og skap, nu mildnet af tiden og afbleget, men slig, at man kan slutte sig til den oprindelige kraft og voldsomhed i virkningen.

Endelig nævner Munthe som den femte og sidste af sine farver »*et kraftigt gult* med klang som af messing, den farve som eblebarken giver ulden, dog fjernt fra alt det blege og æggefarvede, hvortil denne farvning nu benyttes».

»Sjelden har jeg — så slutter han — benyttet det *sorte* som absolut sort, og ikke det *hvide* som absolut hvidt. Det må til og med gjerne mödes i gråt; men aldrig föler jeg noget norsk ved, at disse farver gives et eller andet coulört skjær, ligesom jeg i det hele står fremmed ligeoverfor alt det retiré og forlegne, som er kommet udenifra med den nye lære om, at dekorativ kunst har at gå afveien og at holde sig til *fonden.*

Hvad jeg udenom de her nævnte hovedfarver har anvendt i enkelte arbeider og for at fremkalde enkelte speciellere indtryk, er meget lidet, og det af den grund, at jeg holder på den knaphed i farvevalget, som ved siden at at være en almen dekorativ styrke og fornemhed, dertil er et særkjende for al god norsk overlevering.»

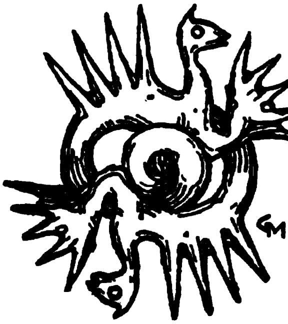

ÖGLE-ORNAMENT. *Af Ynglinge-saga.*

Den fantasi og dekorative evne, som hos Munthe bröd igjennem med eventyrbillederne fra 1893, har siden den tid stadig været i udvikling, og staselig har den foldet sig ud i de forlöbne elve år.

Mere og mere har også han som så mange gode fremmede kunstnere fölt dragning mod den anvendte kunst og direkte arbeidet for materiale og teknik. Men endnu står han besynderlig alene her i Norge som målbevidst dekorativ kunstner. Resten er små og matte tillöb i sammenligning med det, han har skabt. Og han synes nu mere end nogensinde at föle trangen til at gribe ind i al slags håndværk og underlægge sig de forskjelligste tekniker.

For væv har han komponeret og tegnet for glasmaleri og for snitværk i træ. På Holmenkollen har han lavet et helt værelse, en barok og aparte eventyrhal, hvis billedsmykke er et slags resumé af hans eventyrfantasier, overfört i farvelagt snitværk. Leilighedsvis har han også tangeret arkitekturen, som han med sin

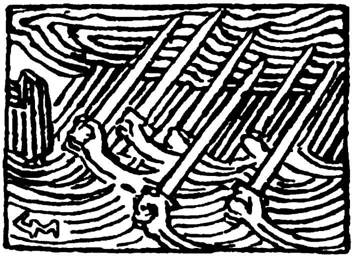

»DER STOD ET UVEIR IND AF FJORDEN.
DRAGNE SVÆRD KOM OVER VANDET.»
Af Harald Hårfagres saga.

overlegne proportionssans utvivlsomt må sidde inde med anlæg for.

Men Munthes störste bedrift er *Snorre-tegningerne.*

Fra eventyrets fabelverden har han sögt over til historiens fastere jordbund. Han har ledt sig bagover fra bonderose og rococo til romansk dyrefantastik — udenom de keltiske drageslyngninger, som vore dages s. k. »norske stil» er blit indfiltret i, og hvori den holder på ynkelig at omkomme — og videre tilbage til jordfunden broncealderkunst. Han har villet nå ind til det oprindeligste norske i overlevering og temperament, og hans intuitive og egenrådige intelligens *har* fundet vei.

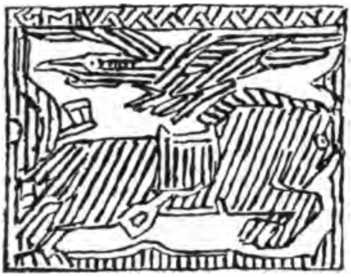

»SÅ JEG TOMSADLET HEST AT FLYGTE OG RAVN AT FLYVE I MOTSAT RETNING.»
Af Olav Trygvesöns Saga.

Opgaven at illustrere vore sagaer er i sig selv den vanskeligste, og vi har set, hvorledes flinke og klögtige kunstnere har tumlet omkring i den som folk uden stedsans i en stor fremmed by. Og når man ved siden af tænker på, at »norsk bogkunst» er et fuldstændigt fremtidsbegreb endnu, og at det eneste værdifulde af norske bogbilleder för *Snorre* er de fortræffelige, men helt naturalistiske illustrationer til vore folkeeventyr, så må man beundre den geniale sikkerhed, hvormed Munthe har löst opgaven.

Det er visselig ingen sövngjængersikkerhed. Der ligger megen og lysvåken reflektion og et ihærdigt studium forud for resultatet. Det har Munthe selv röbet for os i et par tankerige og spirituelle sider, han har skrevet om *det at illustrere vor oldtid.**

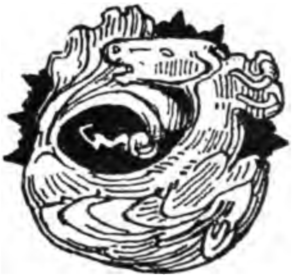

BÖLGENS HEST. *Af Ynglinge-saga.*

Men tillige foreligger der åbenbart her et tilfælde af den slags besættelse af en opgave, som gir det fulde mod til at gjöre det mærkelige og eneste.

Man har overfor de bedste af disse Munthes Snorretegninger det indtryk — selv om man kanske til en begyndelse står fremmed overfor dem, som mange siger, at de gjör —: anderledes kunde ikke dette gjöres!

Munthe har skjönt det, som ingen af de andre Snorre-tegnere uden *Egedius* rigtig har skjönt, at med mindre man slog ind på arkaiseringen, kom man her ingen vei. Al naturalisme måtte prelle af på tekstens fjerne, faste stenstil. De naturalistiske anskuelighedsbilleder kunde ikke gjöre andet end svække og forkludre de knappe ords malende kraft. Derfor har Munthe også klogelig holdt sig mest mulig borte fra selve de historiske optrin. Sjelden har han tegnet figurscener, og da i en bred dekorativ stil, men derimod flettet om hver saga og særlig om de gåderige skaldevers en udsmykning i frit digtende friser og vignetter, der föier sig som akkompagnement til teksten. Han har ikke villet

---

* *Om stilarter og illustrering af oldtid,* et foredrag i *Foreningen for norsk bogkunst,* »*Samtiden*» 1901, s. 54—60.

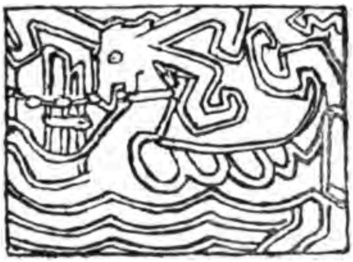

DRAGEN. *Af Harald Hårfagres saga.*

stænge fantasien inde i firkantede billeder, men slippe et brus fra luft og hav ind over teksten.

På bakgrund af denne ornamentik, hvori drager snöfter og spydodder kvæsses, hvor pile sortner luften og det flyder med blod, stiger begivenhederne frem i större og vildere dimensioner.

Det er vignetter og friser fra *Snorre*, som pryder teksten i denne lille studie — den bedste bogpryd, som er gjort i Norge.

»Jeg antager, skriver Munthe selv om illustreringen af vor oldtid, at det er illusionen (intimitet) som man förts og fremst må stræbe efter, enten man står ligeoverfor nutid eller fortid. Vi taler om »egthed», »lokalfarve» og kan om fortid bruge ordet »tidsfarve» —: at træffe tidsalderen. Vi föler alle, at dette er værdier. Den billedlige fremstilling, jeg så af vor oldtid, af myter og saga, tilfredsstillede mig ikke. Mestendels var det etnografiske og arkæologiske udstyr alene om at bære illusionen, medens den moderne fremstillingsmåde altid modarbeidede indtrykket af ælde. Når jeg derimod gik op i oldsamlingen, så kom jeg straks i stemning. Den fortalte, at dette ydre apparat ikke var tilstrækkeligt. Det var let at se her, at vor oldtid ikke var nået, og jeg fik tvil, om den nogen gang kunde nåes ad naturalistisk vei, fordi vor oldtid selv ligger udenfor naturalismen og den hele nutidsopfatning. Vi kan ikke få oldtiden til os, men vi må gå hen til den.»

Munthe har indset, at man da måtte gå udenom både renaissance og grækerstil. Han fatter ikke, at *Walter Crane* har kunnet bruge renaissancens formschema til at illustrere Homer, som jo leved i den pragtfuldeste broncealder, og at *Lorenz Frölich* har kunnet se Eddaen indenfor det klassiske kunstsyn. »Jeg kunde tænke mig at vakle mellem et par af vore gamle stilarter, men forskjellen mellem den nordiske mytologi og Olympen med sine guder er for mig som mellem vinter og mörke — sommer og sol.» Selv har Munthe sögt illusionen d. e. det rigtige milieu i en bunden kunst og bygger i sin ornamentik på vikingetidens broncealder. Og når man blader gjennem disse sider, skulde der ikke trænges mange ord for at udvikle, hvor godt det er lykkedes ham at bygge selvstændig på dette historiske grundlag.

Heller ikke skulde der trænges nogen udförlig kommentar for at åbne öiet for disse tegningers skjönhed og kraft.

Ser man uhildet på dem, söger man at frigjöre öiet for dets slette vaner fra al den prydlöse illustration af moderne böger og blade, så kan ikke værdien af disse tegninger længere være tvilsom for nogen, som har fornemmelse overfor kunst.

Se, hvor kompositionen i dem er fast og hvor den har kjærne! Se hvor vakker og mandig stregen er og fuld af liv! Og denne vovsomme og spænstige fantasi, som foregjögler os de underligste tankebilleder!

Som ringe kjeder sig sammen, så lænker sig i vor tanke ideassociationer om

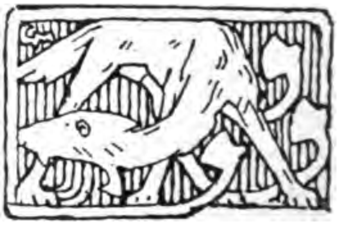

VARGEN. *Af Harald Hårfagres saga.*

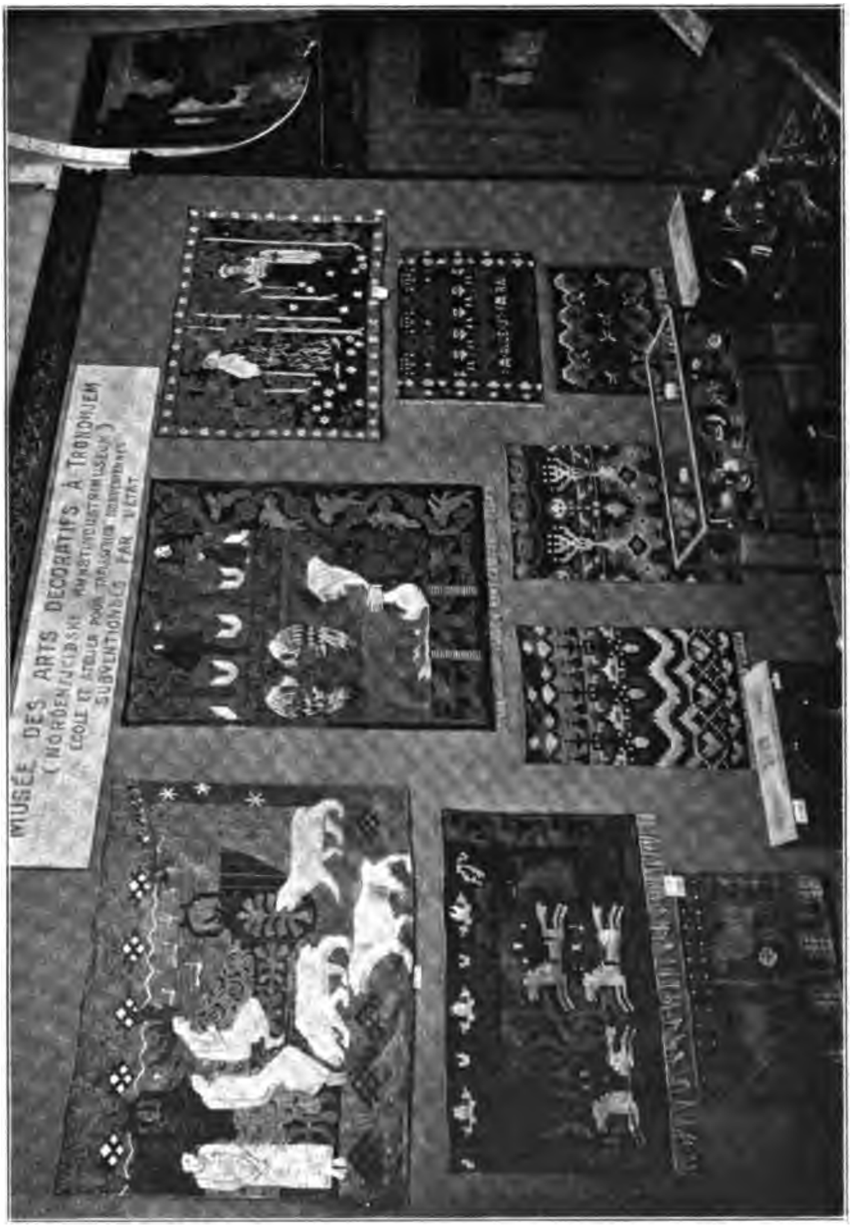
MUSÉE DES ARTS DÉCORATIFS À TRONDHJEM
(NORDENFJELDSKE KUNSTINDUSTRIMUSEUM)
SUBVENTIONNÉS PAR L'ÉTAT

MUNTHE-TÆPPER PAA VERDENSUDSTILLINGEN I PARIS. *Fra Nordenfjeldske Kunstindustrimuseums Vævskole.*

en fjern tid, mens billedet holder öiet fast.

Her er sprang på sprang ud i det ugjorte, her er en kunst, som har råd til at la andres gevinster ligge ved veien, mens den ökser sig egen vei gjennem ulænde!

Man kan blade igjennem bibliotheker, för man finder sidestykke til slig stil og kraft i bogpryd.

Af de moderne er der meget få, som har forståt at gjöre en trykt bog vakrere gjennem billeder.

Man kan dra sine sammenligninger med ornamentiken i de bedste Kelmscott-böger fra *Morris'* hånd og med *Rethels* djærveste træsnit. Men man kommer uvilkårlig også til at huske på, at efter de gamle florentinere og *Dürer* har der

ikke været svært mange kunstnere, som i böger har sat sort på hvidt så myndig som Munthe. Og det rare er, at han har nådd så langt uden at låne af dem.

Selvfölgelig er ikke alle Snorrebillederne lige gode. Blandt de aller förste er der nogle, som famler, blandt de sidste er der nogle, som ser trætte ud. Men hvorfor tale om dem? Det lönner sig bedre at tale om det, som er det bedste.

For selv det bedste er mangfoldigt — af forskjellig slags.

Der er halvt naturalistiske billeder blandt dem, landskaber, som har toneværdt selv i den enkle grovstribede tegnemaner. Som det med sauene på næsberget i striregn, der *vikingskibene kommer stevnende ind fjorden mod Orknöerne* (s. 643). Eller den vintervei gjennem skogen med slædefart i fakkelskin, som heder *Olav farer på gjesting i Gudbrandsdalen* (s. 644). Eller *Olavs mænd brænder i Valdersbygderne* (s. 647). Eller også den gråveirsdags aften, da *Asmund Grankelsön kommer over Håreks huskarler,* mens de slæber bytte til båds i udværet (s. 646).

Den djærve brede pen redder her naturalismen over i prydkunsten. Det er nyt, det er vovestykke, som ikke falder ud af rammen.

Det er morsomt at se Munthe gribe med den ene hånd efter det dekorative uden at slippe med den anden sin naturalisme. Men det er morsommere at se ham gjöre *ornament.*

Som han magter at lempe en figur eller en gruppe ind i en ring (s. 642, 643, 650, 652, 662), som han kan fylde en firkant (s. 642, 662, 663, 664), som hans fantasi snart frit og legende, snart under de strammeste töiler ved at finde rythme i friserne, som åbner hver saga (s. 641, 648, 649).

Der er noget velgjörende i dette byttespil mellem det naturalistiske og det ornamentale i Snorre-tegningerne. Det ene klær det andre, og det hele blir udogmatiskt og ledigt og spontant.

Man blir så proppet med stilisering nutildags, at man blir helt ilde tilpas. Man kan næsten ængste sig for at åbne et nyt tidskrifthefte, for man har ikke godt af så mange rodlöse liljer og snörkler. Bl. a. af den grund gjör det godt at blade i *Snorre* og fornemme den lidt ramme lugt af en bestemt jordsmon på denne vor stiliserede klode.

For her er der ialfald ingen forloren klassicisme, og ingen forfrossen renaissance, men hedenold og vikingetid og råkold tåge med stygge drömme og stank af blod.

Og er *det* ikke den rigtige baggrund, som Snorres sagahelte kan skinne frem på?

Da Munthes Snorre-tegninger kom frem, var der mange, som syntes, at de var for kunstig naive.

De er slet ikke kunstige, fordi de er naive. Men de er lige så meget bevidste, som de er naive.

For Munthe skrev en bekjendelse, da han skrev ned de linjer:

»Det er intet unaturligt i, at bevidsthed og naivetet går hånd i hånd; thi vistnok kan bevidstheden knægte eller dræbe barnsligheden hos mange, men hos andre dör den aldrig. Den vandrer med dem hele livet og kommer på förste vink.»

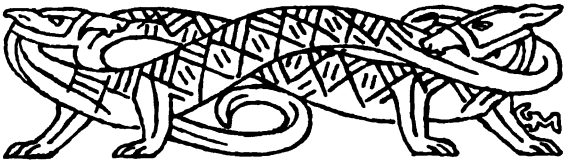

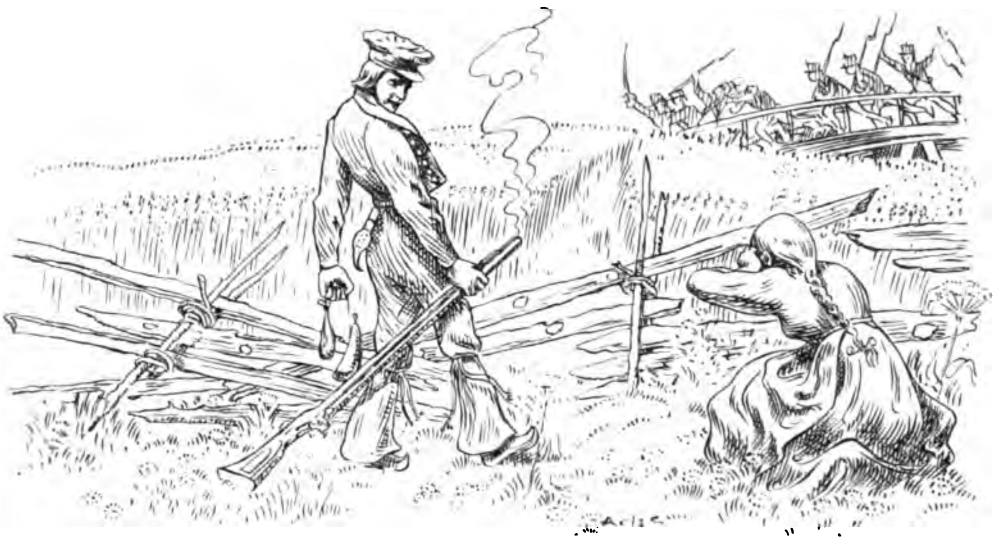

LANG-MATT.

EN FOLKLIG DIKT AF ZACHRIS TOPELIUS.

Och Lang-Matt han var nu så ståteli grann
med fjäder i mysson och pipa i hand.
Så mötte han grebban en gästabudskväll
med silke i håret och gullring i pell.

»Si, har jag ej hemman och mår som en präst
med syljor i bälte och knappar i väst,
och vill du nu blifva mitt rödaste gull,
så dansa vi hela min'etten omkull?»

»Nej, förr vill jag kasta min gullring på strand,
så länge vår ovän än rider kring land!
Och förr vill jag dansa med kalfvar i kapp,
för du är ej karl för en endaste knapp!»

Men Lang-Matt han knös ej Guds skapade grand,
Han snöt sig och tog sälabysson i hand.
Så gick han med mysson vid öra till bron
och hvisslade rätt som en orre på mon. —

Och grebban hon gick sig till Närpes bro
med skörtade kjolar och kippande sko.
»De komma, de komma. Fort undan, var snar!»
»Nej, först vill jag skåd' hur mång' knappar jag har.»

Teckningen af ***J. A. G. Acke.***

Och ryttarna kommo i sjungande traf,
men snart blef det annat kolorum utaf.
Där small sälabysson, där haglade lod,
och ryssarna svuro och stulpo i blod.

Snart lågo där elfva, och bron var så röd,
och bysson var het som ett strykjärn på glöd.
»Det spisar», sa grebban, men Lang-Matt stod kvar.
»Nej vänt', jag tror de' ä' tolf knappar jag har.»

Och just som den tolfte fått »Närpes pardon»,
då voro de andra på hinsidan bron.
Där togo de Lang-Matt och bysson i vård
och ställde till krigsrätt i närmaste gård.

Den saken var klar som ett midsommarny,
och Lang-Matt han dömdes till krut och till bly.
Så bands han vid trädet med armar i kors,
och grebban hon snyftade rätt som en fors.

Men Lang-Matt han stod där så styf som en präst
med syljor i bälte och knappar i väst.
»Si, var jag ej karl för hvarendaste knapp?» —
Så small det, och så var det slut i ett rapp.

OM slaget vid Finby bro den 19 juli 1808 fortlefva i Närpes socken (Finland) och dess omnejd än i denna dag flera traditioner. Det berättas bland annat, att tolf bondemän före stridens början inbördes afgåfvo en ed att icke vika, innan enhvar af dem nedlagt tolf fiender. Till denna käcka skara fosterlandsförsvarare hörde äfven Kristian Blacknäs från Korsnäs, och ganska riktigt, med sitt säkra gevär nedsköt han elfva ryssar. Därmed var hans ammunitionsförråd slut. En närstående kamrat uppmanade honom då att fly — truppen hade redan blifvit omringad —, men Kristian vägrade. Med armarna i kors öfver bröstet och blicken stint riktad mot de anstormande kosackerna inväntade han modigt slutet på krigsleken. Det töfvade ej heller många ögonblick förrän han genomborrad af otaliga pikstygn låg död på marken. Äfven Johan Starck erhöll ett tiotal sår, men repade sig efter stridens slut. Gamle Nicklas Pihl från Benvik, f. d. soldat från tredje Gustafs dagar, lyckades däremot långsamt retirerande rädda bondehoparnas enda kanon.

Om dessa tilldragelser, äfvensom om den »goda lust att slåss mot ryssen» bönderna haft, erhöll Z. Topelius, boren österbottning, i midten af det gångna seklet kännedom, och de inspirerade honom att författa en enkel, kraftig folkdikt. Skalden lät Blacknäs-Kristian träda fram i hjälten Lang-Matts person; han fällde tolf fiender, innan döden bragte hans tappra hjärta att stanna. Af lättförklarliga skäl intog Topelius ej sin dikt i »Ljungblommor», Nya blad» eller »Ljung» och det är oss ej bekant, om den blifvit publicerad ens i någon tidning eller kalender. Säkert är, att »Lang-Matt» för de flesta af den nu lefvande generationen än är en okänd personlighet.

Dikten sådan den här ofvan meddelas är ej hämtad ur Topelii manuskriptsamling, utan är upptecknad i den form, i hvilken den fortlefvat i de österbottniska bygderna. Törhända att därför något eller några ord, helt eller delvis, afvika från den originala versionen.

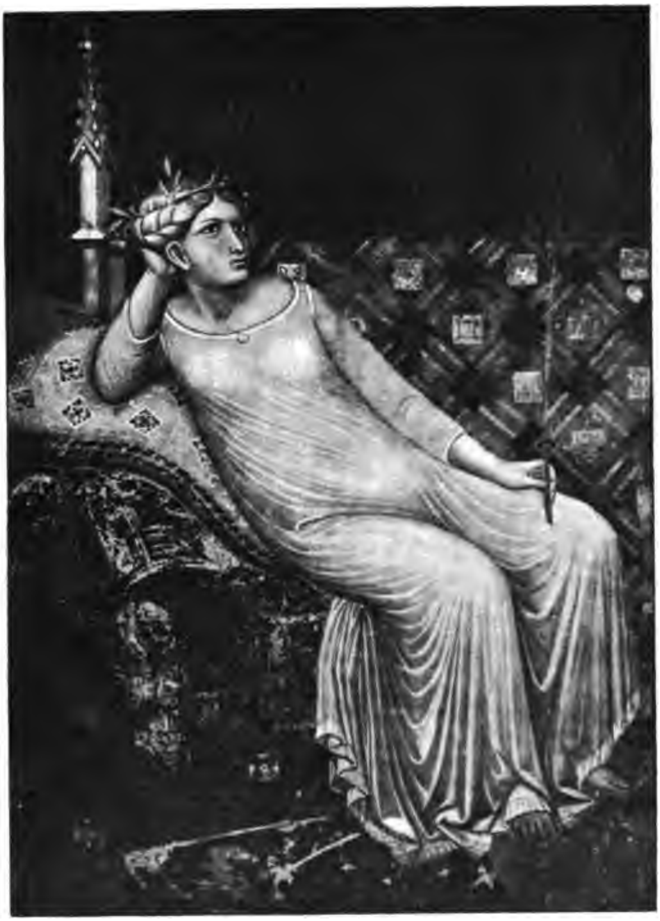

FREDEN. DETALJ UR »DEN GODA STYRELSENS VÄLSIGNELSER». FRESKOMÅLNING AF AMBROGIO LORENZETTI. *I Palazzo pubblico i Siena.*

FREDSRÖRELSEN.

AF EDVARD WAVRINSKY.

Med 11 bilder.

Si vis pacem para pacem.

FREDSSTRÄFVANDET är säkert lika gammalt som kriget. Att låta skiljedom slita sådana tvister mellan folkstammarna eller staterna, hvilka icke genom förlikning kunnat utjämnas, är ett sträfvande, som kan spåras från äldsta tider.

Men om också bemödandena att låta rätten och icke våldet skilja mellan de stridande tidigt framträdt, ha dessa bemödanden likvisst oftast gäckats. Endast i enstaka, låt vara ständigt växande fall har krig hittills afvärjts genom tvistefrågans hänskjutande till skiljedom. Krigslytsnaden och maktbegäret äro djupt rotade.

Amfiktyonernas råd i det gamla Grekland var ett slags freds- och förlikningsdomstol mellan de förbundna staterna. Det utstakade särskildt vissa gränser för de krig, som förbundets medlemmar, all mäkling till trots, förde mot hvarandra. Men rådets myndighet stödde sig på våldet.

Thucydides och *Plutarchus* gåfvo i sina berömda skrifter skiljedomsidén sitt varma erkännande, och domen öfver kriget fälldes af *Cicero* i »De officiis» med förkrossande skärpa:

Sunt duo genera decertandi: unum per disceptationem, alterum per vim; illud proprius est hominis, hoc beluarum. — Det gifves två slags strider: en med skäl, den andra med våld; den förra anstår människor, den senare de vilda djuren.

I samma anda talade *Horatius*, *Ovidius* och *Lucius Seneca*.

Flera af Israels profeter förkunnade fredsrikets evangelium; Essenernas brödraskap var en verklig fredsförening.

De båda Antoninerna på den romerska kejsartronen voro ärevördiga fredsfurstar, ädla karaktärer, som afskydde våldsdåd; de nödgades dock föra krig. Kyrkofäder upphäfde sig mot kriget; bland de äldsta kristna vägrade många att bära vapen och ledo hellre martyrdöden än de underkastade sig krigstjänsten.

Nordiska vikingasläkter lära hafva hänskjutit tvistefrågor till skiljedomare och ställt sig de fällda utslagen, åtminstone till en tid, till efterrättelse. På vikingatågens tid bildades i England *fredsgillen*, hvars medlemmar skulle utom gillefreden värna om vägfred, kvinnofred och husfred.

Under medeltiden fick skiljedom slita en del tvister mellan städer och feodalherrar, hvilka annars otvifvelaktigt ledt till krig. År 1041 kom *gudsfreden* (Treuga Dei) till stånd genom tillskyndan af biskoparna af Arles och Avignon för att stäfja adelns råa och trotsiga framfart.

Några tysk-romerska kejsare, särskildt Henrik VII, prisas såsom främjare af landsfreden. I början af 1500-talet slungade lärdomsfursten *Erasmus af Rotterdam* sin bannstråle öfver kriget och *Thomas Morus* skref sitt ryktbara diktverk »Utopia».

Religiösa sekter: de böhmiska bröderna, anabaptisterna, mennoniterna m. fl., hvilka sträfvade att efterlikna Jesus i lif och lefverne, ledo grym förföljelse, men gåfvo lysande prof på fridsamhet och fördragsamhet.

Nu blir fredsidén och medeln till dess förverkligande föremål för utredning, för vetenskapligt studium och tilllämpning i politiken. Italienaren *Alberico Gentile*, anställd vid universitetet i Oxford, bekämpar läran om den starkares rätt. Konung Henrik IV:s i Frankrike minister *Sully* framställer sin plan till ett stort republikanskt statsförbund, hvari en genom gemensamt ombudsmannaval sammansatt högsta domstol skall äga att slita alla tvister mellan nationerna. Tanken på Europas Förenta Stater sprang således redan nu upp, icke i en fredsfantasts utan i en mäktig och förslagen fast ädel statsmans hjärna.

År 1583 föddes i Holland grundläggaren af den moderna folkrätten, *Hugo Grotius*. Flyktig från sitt fosterland upptogs han en tid i Ludvig XIII:s af Frankrike ynnest och skref därunder sitt epokgörande verk »De jure belli et pacis», hvari fastställas de förpliktelser, som må åligga staterna såväl i krigstid som under fred. Här proklameras först rätten till neutralitet. Genom Axel Oxenstiernas bemedling kom Grotius sedermera i drottning Kristinas tjänst och blef svenskt sändebud i Frankrike, men han blef aldrig hemmastadd i Sverge.

Hade Grotius med snillets makt lagt

de rättsliga begreppen om krigföring och fred under det sunda förnuftets domvärjo, så kom snart efter honom den man, som skulle genom att tända religionens heliga glöd i sinnena bära de frambrytande fredsideerna till seger i tillämpningen: *Georg Fox.* I den lära han och det samfund han bildade — Vännernas, äfven kalladt kväkarnas — med ädel hänförelse förkunnade, fanns intet rum för våldet eller något träldomsväsende. Sinnenas förädling genom självtukt blef deras uppgift.

Bland »Vännerna» blef en kallad att utöfva ett större inflytande i fredsarbetets tjänst än de andra genom den höga ställning han intog och genom de öfverlägsna egenskaper han besatt — *William Penn,* grundläggaren och skaparen af Pennsylvanien med Filadelfia, broderskapets stad. Rättfärdighet och mildhet ledde alla hans sträfvanden, vare sig det gällde hans trosförvandter, hans meningsmotståndare eller de vilda indianerna. En del af Filadelfias mark köptes från svenska nybyggare. Hans ord och handslag vägde mera än alla kontrakt och eder tillsammans, och hans exempel var hela hans lif igenom en mäktigt verkande fredspredikan. I ett berömdt verk »On the Present and Future Peace of Europe» åberopar han Henrik IV:s eller rättare Sullys förenämnda plan till ett statsförbund i fredens intresse.

Ännu mera sker detta i ett högst märkligt arbete »Projet de paix perpétuelle» af den franske abbén och vetenskapsmannen *Charles Castel de Saint-Pierre,* af normandisk släkt, en tid medlem af franska akademien. Upprörd öfver statsmännens ränker och folkens däraf vållade lidanden egnade han sig åt planer på en ständig europeisk fred genom bildande af ett statsförbund under en förvaltande myndighet, en senat, inför hvilken furstarnas tvister skulle framläggas och afgöras.

Saint-Pierres förenämnda arbete har gått förloradt men hufvuddragen däri ha bevarats åt eftervärlden genom den kritik *J.-J. Rousseau* egnat detsamma. Filosofen skänkte planen sin beundran, men han drog dess utförbarhet i tvifvel, enär författaren räknat med människor som vore lika högsinta som han själf.

Rättslärde, statsmän och historiker sysselsätta sig emellertid med problemet. Universalmonarkien framhålles såsom det enda botemedlet mot regenternas ärelystnad och fåfänga.

Mot slutet af 1700-talet blef skalden *Johann Gottfried von Herder* humanitetens och fredens främste apostel. I sina »Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit» klargör han sina föreställningar om utvecklingen till ett världsborgarskap, som skulle utdrifva all trångbröstad patriotism, och framhåller grundtanken i hela sin verksamhet både som präst och människa: att mänskligheten är mäktig af en oändlig utveckling.

Vid seklets slut framstod en af mänsklighetens allra främste tänkare, den store filosofen *Immanuel Kant,* såsom fredsidéns skarpsinnige förfäktare. Fredsslutet i Basel 1795 mellan Preussen och den franska republiken, hvilket hade gifvit prof på samma byteshandel med folk och stater, samma kränkning af folkrätten, som alltjämt förut pågått, uppkallade Kant till ett försvar för folkfriheten. Midt under det krigets åskor rullade öfver världen, författade han sin ryktbara skrift »Zum ewigen Frieden», hvari han går i härnad mot det upprörande själfsvåldet, mot det rättslösa förfogandet för krigets ändamål öfver tusentals individer, hvilka aldrig tillfrågas eller hafva med tvisten att skaffa, under det att de, som företaga dessa krig, icke ens behöfva afsäga sig någon enda bekvämlighet eller något nöje.

Såsom botemedel mot detta onda uppställer han fordran på ett statsförbund, hvari alla de förbundna furstarna anstränga sig att redligt uppfylla ingångna förpliktelser och afsäga sig all rätt till förvärf af andras område; afskaffande af stående härar och undersåtarnas oinskränkta rätt att förfoga öfver statsmedeln, så att suveränen blefve den främste statsmedlemmen i men icke ägaren af staten. Ett allmänt rättstillstånd mellan folken kunde visserligen icke uppnås utan långvariga sträfvanden på odlingens väg. Men det vore allas plikt att energiskt medverka för det målets vinnande, därigenom att man låter det gemensamt mänskliga komma till klarhet och till sin rätt hos folken.

En del tyska furstar hade försett England under dess krig mot Amerika med soldater i flera tiotusental. Enligt kontrakten skulle England betala ett visst pris för hvarje fallen soldat. En död kostade lika mycket som tre lemlästade. Priset för en död lärer varit 180 kronor. Mot denna ovärdiga människohandel höjde Kant ett oviljans och harmens skri, och så blef han på sin tid fredstankens mäktigaste vapendragare, den obeveklige domaren öfver den pansrade näfvens politik.

* * *

Den sådd William Penn och hans vänner nedlagt i den nya världens jord gaf rik skörd. I Filadelfia lefde och verkade den store vetenskapsmannen och folkuppfostraren, boktryckaren *Benjamin Franklin,* sedermera den amerikanska republikens sändebud i Paris, hälsad af franska akademien med de bevingade orden:

»Blixten du ryckte ur skyn och från tyrannerna
spiran.»

Eldad af hans hänförelse och i förtroende till hans statsmannaklokhet utfärdade Amerikas Förenta Stater den 4 juli 1776, efter Schweiz' exempel, sin självständighetsförklaring, och 1795 upprättades under den store *Washingtons* ledning en internationel högsta domstol för Amerika, hvilken har att döma mellan de förbundna nordamerikanska staterna till förhindrande af krig dem emellan.

1800—1848.

Under intrycken af de uppskakande napoleonska krigshändelserna i Europa spirade i Amerika upp en idé, som just där i frihetslandet hade alla förutsättningar att skjuta stam, idén att organisera krig mot kriget — att bilda fredsföreningar.

Den första fredsföreningen kom, på tillskyndan af den fromme och ädle unitarien *William Ellery Channing* och hans vän *Noah Worcester*, till stånd 1814; den utgjordes hufvudsakligen af kväkare. Snart följde andra föreningar, hvaribland en i Filadelfia redan 1816, och 1828 sammanslöto sig större delen af dessa till American Peace Society.

Två amerikanare utfäste i slutet på 1830-talet genom denna American Peace Society ett pris för den bästa fredsskriften. Bland prisdomarna märkas f. presidenten *Adams* och *Daniel Webster*. De fem bästa svaren, bland mer än 30, trycktes i sin helhet, de öfriga lämnades till *William Ladd* för att han ur desamma skulle sofra ut och i en broschyr sammanföra det bästa. Detta uppdrag fullgjorde han på ett förträffligt sätt, och den skrift »An Essay on a Congress of Nations» han utarbetade är ett värdefullt arbete från denna tid. Den visar, att tanken på internationella fredskongresser för att sammansluta folken till ett fredsförbund redan då slagit rot.

1816 bildade kväkare i London en fredsförening därstädes. Snart slöto sig också medlemmar ur andra trossamfund samt ur högkyrkan till densamma, och den engelska fredsföreningen Peace Society upprättades. Ett försök att i Frankrike bilda föreningar, som endast hade freden till mål, mötte länge oöfverstigliga hinder. 1830 bildades fredsförening i Genève och 1841 ändtligen i Paris, som frukt af upprepade föredragsresor af engelska fredsvänner på kontinenten.

1843 hölls i London den första internationella fredskongressen, i hvilken deltogo ombud från England, Skottland, Irland, Nordamerika och Frankrike. Där beslöts sända regeringarna en uppmaning att i alla sina fördrag med främmande makter intaga en skiljedomsklausul.

1848—1888.

I slutet af 1840-talet kommo åter de lifgifvande och framåtdrifvande impulserna från Amerika.

Ur arbetarnas led framträdde en man, som med okuflig flit på egen hand egnade sig åt studier, särskildt språkstudier, och därunder växte ut till en fenomenal förmåga och en imposant karaktär. Det var grofsmeden *Elihu Burrit.* Han var freds- och nykterhetsifrare och såg dessa båda reformsträfvanden såsom komplement till hvarandra.

Efter det han vid ett lärdomssäte i Newhaven fått tillfälle rikta sitt redan då stora kunskapsförråd, återvände han till smedjan. Under tiden tillgodosåg han i de offentliga bibliotekssalarna sitt lågande kunskapsbegär. Från 1840 höll han offentliga föreläsningar i New-York. Då gesällönen ej var tillräcklig att tillfredsställa hans behof af andlig näring, uppsatte han en egen smedja och började därefter utgifva en tidskrift. Men hans rastlösa verksamhet dref honom ut i världen. 1847 reste han till England och genomströfvade landet såsom fredens budbärare, utdelande sina ströskrifter: »Gnistor från städet», »Röster ur smedjan» samt »Oliveblad». Hans ord värmde, hans exempel manade till efterföljd, icke blott i England utan äfven i Frankrike, Belgien och Schweiz. Han afled i New-York 1879.

1848 hölls i Bryssel den andra samfolkliga fredskongressen. Programmet upptog bland annat:

Upprättandet af en högsta domstol öfver nationerna;

Uppställandet af en internationell lagbok; och

Allmän afväpning.

Redan nästa år, 1849, samlades i Paris den tredje fredskongressen. Här var äfven Tyskland representeradt; därjämte Holland och Belgien. Några svenskar lära hafva varit närvarande.

Bland deltagarna märktes främst de engelska parlamentsledamöterna: *Richard Cobden,* som i England samlat 200,000 underskrifter på en petition till regeringen om införande af skiljedomsprincipen och förelagt underhuset en motion, att England skulle taga initiativet till en allmän och ständig europeisk kongress, och *Henry Richard*, den engelska fredsföreningens, Peace Society, energiske och skickliga ledare; samt *Victor Hugo*, den store franska nationalskalden, som blef själen i kongressen och genom sin vältalighet verkade i högsta grad medryckande.

Icke mindre banbrytande för fredsidéerna verkade de engelska statsmännen *John Brights* och *Gladstones* högsinta exempel. De nordiska ländernas neutralitetsförklaring vid Krimkrigets början saknade häller icke betydelse.

Kriget för slafvarnas i Amerika frigörelse hade kostat strömmar af blod; Channings, den outtröttlige frihetskäm-

Fréd. Passy

pen *Garrisons, Harriet Becher-Stowes* och *Lincolns* frihetskraf hade triumferat, men för ett pris, som ytterligare bidrog att väcka afsky för kriget.

Den organiserade fredsrörelsen fick också vid denna tid ett kraftigt uppsving. Franska och schweiziska fredsvänner bildade 1867 under *Garibaldis* och Hugos hägn Ligue internationale de la Paix et de la Liberté, hvars president juris doktor *Charles Lemonnier* blef. Ligan började utgifva Les États-Unis d'Europe. Dess nuvarande ledare är *Émile Arnaud.*

I Frankrike uppstod också — under *Frédéric Passys* ledning — en fredsförening, som flera gånger ändrat namn. Passys verksamhet blef liksom Richards i England af utomordentlig betydelse. Med djupaste öfvertygelse och brinnande nit kämpade de för reformer, som från att hafva varit utopier slutligen måste erkännas såsom nödvändiga — alltid i främsta ledet. Alltjämt uppstodo också nya fredsföreningar, synnerligast i Storbritannien och Frankrike, men äfven i Belgien, Holland, Schweiz och Amerika.

Främst bland de förra märkas hjälpföreningarna till den stora engelska föreningen Peace Society, hvars nuvarande sekreterare är d:r *Evans Darby*, bland dem särskildt *Wisbechs* förening under ledning af fröken *P. H. Peckover;* Arbetarnas fredsförening, som numera, med parlamentsledamoten *W. Randal Cremer* som sekreterare, kallas International Arbitration League, och slutligen men därför ej minst International Arbitration and Peace Association, hvars presidenter äro *Hodgson Pratt* och *Félix Moscheles.*

I Amerika har American Peace Society kommit under *F. B. Truebloods* skickliga ledning. Ur föreningen i Filadelfia uppstod Universal Peace Union, hvars president är den oförskräckte gamle *A. H. Love,* som nyligen under kriget mot Spanien trotsade den chauvinistiska rörelsen, tills han blef utdrifven ur Independence Hall, där hans förening åtnjutit en fristad under många år.

Tysklands största och främsta fredsförening, Deutsche Friedensgesellschaft, upprättades 1892 i Berlin. Dess president är d:r *Adolph Richter* i Pforzheim. Skriftställaren *A. H. Fried,* Berlin, utöfvar en energisk och framgångsrik propaganda för fredssaken i hela Tyskland.

I Österrike föres striden med stor talang af baronessan Bertha von Suttner, president i Österreichische Gesellschaft der Friedensfreunde, grundad 1891.

På 1880-talet kom den organiserade fredsrörelsen till Norden. Den danska fredsföreningen, först kallad Forening til Danmarks neutralisering, bildades 1882, den svenska, såsom systerförening till den engelska internationella föreningen under Hodgson Pratt, 1883. I den förra var förutvarande kavallerilöjtnanten *Fredrik Bajer,* i den senare redaktören *K. P. Arnoldson,* båda riksdagsmän — själen. 1884 bildades fredsförening i Göteborg af förre artillerilöjtnanten *Edvard Wavrinsky;* där hölls också 1885 det första nordiska fredsmötet. Sverges kvinnliga fredsförening stiftades först 1898 af fru *Emilia Broomé.* I Norge gjordes ansatser till föreningsbildning både 1885 i Kristiania af odelstingspresidenten *Wollert Konow* och 1891 vid Telemarkens högskola i Seljord af stortingsman *V. Ullman.*

K. P. Arnoldsons medryckande föredrag och agitation i Norge i slutet af 1889 och början af 1890 väckte en stark fredsstämning till lif därstädes både inom stortinget och ute i bygderna.

Men det var först 1895 som Norges fredsförening under folkskoleläraren, numera stortingsmannen Bernhard Hanssens kraftiga medverkan varaktigt kom till stånd.

På den förutnämnda fransk-schweiziska Freds- och Frihetsligans kongresser i Genève 1883, i Bern 1884 och åter i Genève 1886 uttalades i omsorgsfullt utarbetade resolutioner önskningar om de skandinaviska ländernas neutralisering. De nordiska fredsmötena hafva anslutit sig till samma uttalande.

Bland olika fredssträfvanden vid denna tid märkas särskildt holländaren *Molkenboers* energiska åtgärder i syfte att få upprättadt ett ständigt samfolkligt uppfostringsråd. Men då han förmenade att de olika nationsråden skulle utses af regeringarna, förlorade han sympatier för sin mening och drog sig tillbaka. Molkenboers representanter i Sverge voro redaktör *Emil Hammarlund* och dåvarande Göteborgs Arbetareinstituts föreståndare Edvard Wavrinsky.

1888—1904.

Med år 1888 inträdde fredsrörelsen i ett nytt skede. De oregelbundna och splittrade internationella fredskongresserna aflöstes af regelbundna och samfälda sådana och nationernas lagstiftande församlingar rycka in på stridsfältet, bilda ett interparlamentariskt förbund för skiljedom och fred, som i det närmaste årligen håller fredskonferens. Idén härtill var icke ny, men det var W. Randal Cremer som 1888 tog det afgörande steget till dess förverkligande.

Fredrik Bajer

Året förut hade han varit verksam för och deltagit uti öfverbringandet af en adress från det engelska parlamentet till Amerikas Förenta Staters president och dess kongress. Denna adress, som var undertecknad af 234 medlemmar af underhuset och i hvilken 36 pärer instämt, innehöll en framställning om afslutande af en skiljedomstraktat mellan de båda länderna.

I Frankrike ledde exemplet till efterföljd; Passy väckte i deputeradekammaren förslag om skiljedomstraktat med Förenta Staterna.

På initiativ af Cremer och Passy sammanträdde den 31 okt. 1888 medlemmar af de engelska och franska parlamenten i Paris till en förberedande öfverläggning om de åtgärder, hvarige-

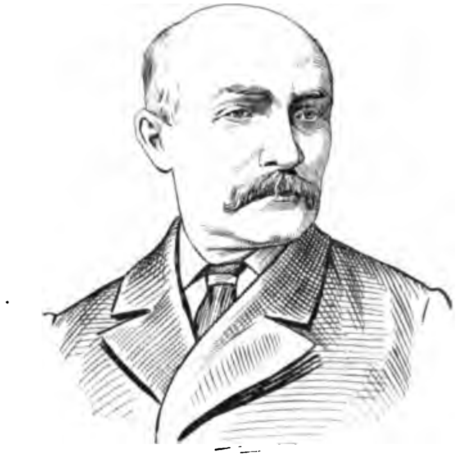

WRandal Cremer

nom nu öppnade förbindelser mellan dessa länders parlament inbördes och hvar för sig med den amerikanska kongressen till upprättande af skiljedomstraktater bäst skulle kunna befordras. Därvid beslöts att året därpå till Paris inbjuda alla parlament, som ville understödja sträfvandet för skiljedomstraktater, att hålla en interparlamentarisk konferens.

Här blef således grundstenen lagd till det interparlamentariska fredsförbundet, som sedan genom en rad af konferenser i London, Rom, Bern, Haag, Bryssel, Budapest, Kristiania, Wien och nu i S:t Louis under växande anslutning upptagit till utredning och lösning hufvudpunkterna i fredsprogrammet: *skiljedom* i första rummet, *neutralisering* och slutligen *afrustning*.

I början af 1890-talet bildades fredsgrupper i de tre nordiska ländernas riksförsamlingar under anslutning till det interparlamentariska förbundet.

1889 till 1890 beslöt en pan-amerikansk konferens i Washington att upprätta ett alla amerikanska stater omfattande skiljedomsförbund, och på föranstaltande af sin utrikesminister *James Blaine* inbjöd regeringen de europeiska staternas regeringar att sluta sig till detta förbund. Det stannade emellertid vid en demonstration för skiljedomstanken i vidaste omfattning; men statssekreteraren Blaine, James Garfields vän, skref med detta djärfva och storslagna företag sitt namn outplånligt på fredshistoriens blad.

Konferensen i Haag 1894 utsåg på förslag af *Philip Stanhope* en kommitté med uppdrag att utarbeta ett förslag till skiljedomstraktat, och i Bryssel året därpå godkändes förslaget efter några jämkningar däri.

Till breds med dessa konferenser anordnade fredsföreningarna internationella fredskongresser. På förslag af Fredrik Bajer upprättades 1891 i Bern den ständiga fredsbyrån därstädes, hvars ledare blef schweizaren *Elie Ducommun* och hvilken förvaltas af en kommission, hvars ordförande är Bajer och vice ordförande baronessan *Bertha von Suttner*. Sverige representeras i denna kommission af undertecknad.

En filial till fredsbyrån i Bern har inrättats i Amerika och förvaltas af fru *Belva Lockwood*, Washington.

Det interparlamentariska förbundets och sedermera dess *råds* generalsekreterare och administratör blef juris doktor *A. Gobat*, Bern. I rådet representeras den svenska interparlamentariska fredsgruppen, hvars ordförande är lektor *G. Elowson* och sekreterare sedan 1894 undertecknad, af skriftställaren *Ernst Beckman* och undertecknad.

Dessa konferenser och kongresser förmådde snart draga betydande krafter till sig. Framstående statsmän gjorde personliga insatser i arbetet, andra förklarade sin lifliga anslutning till verksamheten.

På riksdagsmännens konferenser gjorde sig utom de förutnämnda grundläggarna i främsta ledet gällande såsom skriftställare professor *Ph. Deschamps* i Louvain. Hans arbeten om skiljedom och om neutralitet äro banbrytande för dessa sträfvanden. Redan på kongressen i Rom hade baronessan *Bertha von Suttner* ådragit sig stark uppmärksamhet genom sina fängslande och gripande offentliga tal. Med hvarje år har sedan hennes inflytande och betydelse vuxit. Hennes verkningsfulla roman »Ned med vapnen!» och sedermera en hel del andra arbeten af hennes penna hafva visserligen till den stora allmänheten burit hennes namn på ryktets och berömmelsens vingar, men hennes betydelsefulla ingripande vid fredskongresserna har icke mindre tjänat fredsrörelsen. Med *Alfred Nobel* knöt hon en nära, inflytelserik förbindelse. Det är rörande att läsa den annars inbundne och människoskygge mannens af den innerligaste och förtroligaste värme genomandade bref till den celebra författarinnan, den högt skattade och beundrade väninnan. Ur deras korrespondens uppstod tanken på Nobels testamentariska förfogande öfver sin högst betydliga förmögenhet, särskildt till fredspriset. Då förordnandet härom nedskrefs i hans testamente, tänkte han på *henne* först och sist, det lider inget tvifvel.

Det ryska statsrådet *J. von Bloch*, författaren till flera stora och uppseendeväckande arbeten om kriget, hade liksom Nobel intagits af beundran för fru Suttner. Ja ända till den ryske tsaren sträckte sig hennes inflytande. Och då, på tsar Nikolaus inbjudan, makterna sände representanter till Haag 1899, kom äfven hon tillstädes och höll med sin vän von Blochs bistånd salong i den holländska hufvudstaden. På hennes mottagningar var det i hufvudsak endast *en* fråga som dryftades, densamma som fört hennes gäster tillsammans där, och den diplomatiska konferensen påverkades i icke ringa grad af de mera intima och personliga utredningar, som under dessa konferenser ägde rum. Det interparlamentariska förbundets förslag till skiljedomstraktat kom nu till heders. Tillsammans med det interparlamentariska förbundets främsta män och dess meningsfränder som här deltogo: belgierna professor *Deschamps* och f. minister *Beernaert,* fransmännen f. ministerpresidenten *Léon Bourgeois* och baron *d'Estournelles de Constant* m. fl. gjorde baronessan von Suttner fredssaken vid detta tillfälle ovärderliga tjänster.

Elie Ducommun

Men resultatet af denna konferens: upprättandet af en ständig skiljedomsinstitution i Haag, skulle kanske hafva blifvit värdelöst — regeringarna syntes alldeles hafva förgätit dess tillvaro — hade icke en man med sällsynt energi och begåfning tagit sig före att erinra om dess tillvaro på ett sätt som ej kunde förbises. Förre diplomaten baron d'Estournelles visste icke blott att med

A. Gobat

presidenten *Roosevelts* medverkan sätta Haagdomstolen i verksamhet utan han företog sig att gå ett långt steg därutom. Genom personlig hänvändelse till kung Edvard af England vann han denne monark för tanken på en ständig skiljedomstraktat mellan England och Frankrike. För att befordra tanken inbjöds det franska parlamentet till London. Snart därefter mötte representanter för det engelska parlamentet i Paris. Traktaten kom till stånd. Flera andra stater trädde sedan i deras fotspår. Men än mera, det lyckades baron d'Estournelles att påverka de engelska och franska regeringarna därhän att dessa träffade en öfverenskommelse i de sväfvande tvistefrågor, som så länge ställt de båda folken i harnesk mot hvarandra.

Efter Frankrike-Englands exempel hafva sedermera afslutats skiljedomstraktater mellan Frankrike och Italien, England och Italien, Danmark och Holland, Frankrike och Spanien, England och Spanien, Frankrike och Holland, Sverige-Norge och Frankrike, England och Tyskland, Sverige-Norge och England, Spanien och Portugal, Amerikas Förenta Stater och Frankrike, Ryssland och Belgien, Förenta Staterna och Portugal samt mellan Schweiz och Belgien, England, Italien och Förenta Staterna.

Att Tyskland tagit detta steg är särskildt betecknande. Svenska utrikesdepartementet tog upp frågan redan 1901, på framställning från det norska stortinget.

Dessa nu nämnda fördrags omfattning är, med undantag för traktaten mellan Danmark och Holland, både rörande tiden för aftalets giltighet och arten af frågor som de innefatta, begränsad. Men de beteckna ett betydelsefullt steg mot målet och de hafva redan visat sina genomgripande verkningar.

Om man tar i betraktande, att det dansk-holländska aftalet obegränsadt omfattar *alla* tvistefrågor, som mellan dessa stater kunna uppstå, för evärderliga tider, och att traktaten är hvad man kallar en »öppen traktat», en sådan som det står alla andra makter öppet att sluta sig till, så är det i ögonen fallande, hvilka stora och oväntade framsteg skiljedomssträfvandet just på den sista tiden gjort. Och stora krafter äro i verksamhet för att föra det vidare framåt. Till och med i Tyskland vinner fredstanken och skiljedomssträfvandet afgjordt terräng.

Vid sidan af skiljedomssträfvandet har också *neutralitetssträfvandet* vunnit mark. Neutralitet är ett sent begrepp i historien och folkrätten. Den tilltagande världshandeln och samfärdseln i allmänhet har framtvingat tanken därpå. Någon mellanfolklig betydelse fingo sträfvandena för neutralitet icke förr än på 1700-talet genom de då ofta ingångna neutralitetsallianserna. 1854 inträder emellertid denna del af folkrätten i ett nytt skede, och de nordiska folken hafva rätt betydligt bidragit därtill genom den samstämmande neutralitetsförklaring, som de då afgåfvo. Hittills hade Storbritannien ensamt, förlitande sig på sin egen styrka och sitt herravälde till sjös, vägrat ansluta sig till sträfvandena för tillämpning af neutralitetens grundsatser under sjökrig. Men sedan Frankrikes utrikesminister 1854 förklarat, att den neutrala flaggan under det började kriget skyddade all egendom med undantag af »krigskontraband», kungjorde Storbritanniens regering en lika lydande förklaring, hvarpå följde ett tillkännagifvande att äfven Ryssland under kriget skulle följa samma grundsats. I fredsslutet i Paris 1856 bekräftades dessa bestämmelser såsom för all framtid gällande grundsatser i den mellanfolkliga rätten, och under kriget mellan Österrike och Frankrike jämte Sardinien 1859 blef folkrätten under sjökrig ytterligare befästad. Kaperiet var afskaffadt.

PH. DESCHAMPS.

Under inbördeskriget i Förenta Staterna 1861—65 bröt Storbritannien mot denna grundsats, sydstaterna tillätos bygga och utrusta kaparefartyget Alabama på engelskt varf. Förenta Staternas regering ingrep, och den brännande frågan hänsköts till afgörande af fem skiljedomare, som mötte i Genève och där den 14 september 1872 fälde dom, *att England svikit sina neutralitetsförpliktelser och därför skulle i skadeersättning betala nära 58 millioner kronor till Nordamerikas Förenta Stater.* Det var en triumf för fredssträfvandet. Sedan dess har neutralitetsidén gjort få och obetydliga framsteg i folkrätten och i folkmedvetandet förr än på allra sista tiden. Det är ej längre en påtvingad, »garanterad» neutralitet som eftersträfvas utan helt enkelt en förklarad sådan. De motioner *Adolf Hedin* med ett antal medlemmar af den interparlamentariska fredsgruppen i Sverige väckt i riksdagen, i syfte att de nordiska länderna skulle, hälst samfäldt, förklara sig varaktigt och principiellt neutrala, hafva visserligen fallit, men de hafva banat väg för tanken äfven i vårt land. Mera framgång hafva neutralitetssträfvandena haft i Norges storting. Starkast framföres dock denna idé i vårt grannland Danmark. Och hvem kan förblifva blind för den betydande uppgift en stadigvarande neutralitetsförklaring från de förbundna rikena skulle få därigenom, att den skulle högst betydligt reducera den brännande utrikesministerfrågan?!

Det interparlamentariska förbundet har uttalat sig principiellt därför, att en

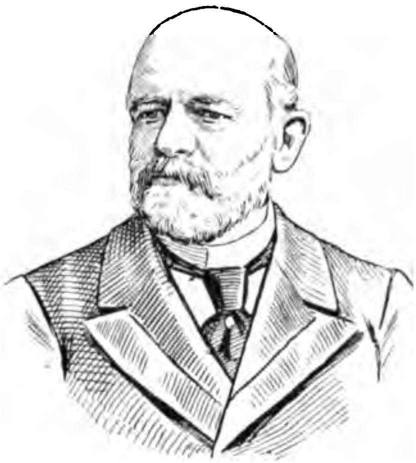

J. VON BLOCH.

frivilligt afgifven neutralitetsförklaring bör erkännas och af de andra staterna obrottsligt respekteras och särskildt i Wien 1903 med glädje och uppmuntran hälsat de ansträngningar som gjorts i de skandinaviska länderna för att för dessa länders vidkommande nå ett sådant mål.

»Världen må veta, att intet band inskränker vår fullkomliga handlingsfrihet, men tillika, att vi älska urgammal frihet och självständighet» — förklarade kung Oscar II i sitt trontal 1897; men hvad vore friare och självständigare än att hafva en gång för alla otvetydigt förklarat, att vi principiellt aldrig partiskt blanda oss i andra folks tvister?

Riksens ständer ägnade 1854 kung Oscar I sin uppriktiga hyllning och betygade honom sin djupa och varma tacksamhet för den beslutsamhet och det visa förutseende, hvarmed konungen genom neutralitetsförklaringen *»vårdat de Förenade Rikenas fördelar, självständighet och ära»!*

Neutraliteten har på sista tiden fått en ny uppgift. Kort före ryske tsarens fredsbudskap utkom den belgiske senatorn Ph. Deschamps ryktbara arbete om neutraliteten. Däri och genom vidare utveckling af idén genom Fr. Bajer anvisades de neutrala staterna uppgiften att vara *fredförande* i motsats till krigförande.

Till sist har *afrustningstanken* ryckt fram. Tanken är icke ny. Redan den österrikiske statskansleren Metternich utarbetade 1816 ett memorandum, hvari han rekommenderade en minskning i de stående arméerna genom en gemensam öfverenskommelse mellan stormakterna, och han framhöll det österrikiska hofvets beredvillighet att afsluta en sådan öfverenskommelse. Tanken hade utgått från England och med stor sympati upptagits af Ryssland. Tsar Alexander I forordade den. Men däraf vardt intet.

I början på 1860-talet upptog Napoleon III förslaget och skref det ryktbara, af Drouyn de Lhuys kontrasignerade brefvet till de europeiska suveränerna, hvari han förklarade fördragen af år 1815 värdelösa, skildrade de faror som hotade och föreslog en kongress i Paris till fredens betryggande. Kejsaren rönte emellertid ingen anslutning för förslaget.

Man fick nöja sig med att genom internationella öfverenskommelser söka mildra krigens fasor. Så genom konventionerna i Genève 1864, i Petersburg 1868 och i Brüssel 1874.

I tsar Nicolaus' manifest möter oss åter afrustningstanken. Den har sedermera fått ytterligare näring genom att den interparlamentariska fredskonferensen i Wien 1903 upptog densamma. Englands konung skall särskildt vara en varm afrustningsvän.

Folkrättssträfvandet vinner stadigt växande anslutning.

I de högt ansedda folkrättsinstituten Föreningen för reform och kodificering af folkrätten samt Institutet för internationel rätt hafva vår tids främste folkrättslärde förenat sina bemödanden att utveckla denna rätt. Den förra af dessa institut har för sin tillkomst i väsentlig mån att tacka den store statsrättslärde professorn i Heidelberg *J. C. Bluntschli*, hvilken var nog djärf att på allvar upptaga och söka utveckla de ofta uppdykande idéerna om ett europeiskt statsförbund.

I det senare återfinna vi flera af de rättslärde som stå midt inne i den brinnande striden för fredsfrågans lösning genom de lagstiftande församlingarnas inverkan vid det interparlamentariska förbundets konferenser. Slutligen har vetenskapens främjare och idkare fursten af Monaco upprättat ett fredsinstitut sin hufvudstad under ledning af förre franske artillerikaptenen *Gaston Moch*. En frukt af detta fredsinstituts sträfvande föreligger redan i »Bibliographie de la Paix et de l'Arbitrage international», ett arbete på 280 sidor af den belgiske rättslärde senatorn *Henri La Fontaine*, som på de mellanfolkliga fredsmötena och i deras kommittéer ofta gjort mycket värdefulla inlägg.

Till medlem af detta institut har undertecknad såsom representant för Sverige kallats.

Immer gerader
Und überall
Die Waffen nieder,
Schluß der Qual!

Bertha v. Suttner

* * *

1869 yrkade i svenska riksdagens andra kammare representanten för Södra Möres domsagas västra valkrets af Kalmar län *Jonas Jonasson i Gullaboås*,

> att riksdagen ville till K. Maj:t ingå med underdånig skrifvelse, det K. Maj:t täcktes räcka handen åt alla Europas regenter och representationer till allmän afväpning och att med Sverige besluta en för evigt bestående fred.

Motionen afstyrktes och föll — men med heder.

1874 återkom Jonasson med sin fredsmotion nu så formulerad:

> att riksdagen ville till K. Maj:t aflåta en skrifvelse med anhållan, det K. Maj:t täcktes vid alla tillfällen, då främmande makter med Sverige eller med hvarann öppna underhandlingar angående åstadkommande af permanenta skiljedomstolar för biläggande af internationella tvistefrågor, understödja desamma.

Motionen tillstyrktes af utskottet, vann understöd af A. P. Danielsson, Nils Pettersson i Runtorp, Lasse Jönsson i Sandby, Ivar Månsson i Trää m. fl. framstående odalmän och antogs af andra kammaren, men afslogs af den första.

Vid 1883 års riksdag väcktes af major *C. A. Adelsköld* i första och af *K. P. Arnoldson* i andra kammaren motion om Sveriges neutralisering. Motionen afslogs, men i andra kammaren antogs ett medlingsförslag, som uttalade förväntan att regeringen självmant skulle handla i motionens hufvudsyfte.

1888 uttalade sig det danska folketinget på förslag af Bajer för önskvärdheten af en skandinavisk skiljedomstraktat.

1890 antog det norska stortinget en adress till konungen med anmodan om att han ville afsluta skiljedomstraktater.

Uppmuntrad häraf väckte *F. T. Borg* i första och *J. Andersson* i Tenhult i andra kammaren motioner i samma syfte. Motionerna afslogos.

1892 antog det danska folketinget med anledning af inbjudningen från Nordamerikas Förenta Stater ett förslag upprättadt af ett särskildt »fredsutskott», hvari folketinget uttalar sin anslutning till tanken om beständiga skiljedomstraktater och uppmanar regeringen tillmöteskomma det amerikanska anbudet och att äfven med andra makter, särskildt med de andra nordiska rikena, inleda underhandlinger om sådana traktater.

1894 fattade båda tingen i den danska riksdagen följande af regeringen godkända och sedan ytterligare bekräftade resolution: »I det Rigsdagen udtaler at forsvarsvæsenets ordning kun sker med mål for öje at værge os mod angrep og værne vor neutralitet under sammenstöd med andre Magter, opfordres Regeringen til ved gunstig lejlighet at söge denne vor neutralitet almindelig anerkendt och respekteret». Samma år afslog svenska riksdagens andra kammare *P. Waldenströms* motion om underhandlingar för att utverka andra makters förklaring, att de ville respektera Sverges neutralitet.

1896 bekräftade den danske utrikesministern i sitt svar på en interpellation regeringens benägenhet att arbeta för neutralitet, och folketinget antog åter en af ministern godkänd dagordning, som uttalar förväntningar att regeringen icke skall låta något tillfälle gå obegagnadt att öfvertyga utlandet om Danmarks ansträngningar att förblifva neutralt.

Själfve *Bismarck* gaf i en artikel i Hamburger Nachrichten sitt erkännande åt detta sträfvande.

Ehuru *Adolf Hedins* m. fl:s neutralitetsmotioner afslagits, vanns dock 1899 det resultat, att afslaget åtföljdes af ett uttalande af båda kamrarna, att det är »svenska folkets bestämda och uppriktiga önskan att Sverige-Norge må allt framgent få lefva i fred, utan inblandning i andra staters angelägenheter eller tvister, samt att riksdagen förväntar att K. Maj:ts regering allt fortfarande icke lämnar något tjänligt tillfälle obegagnadt att söka öfvertyga utlandet om att Sverige—Norges sträfvan under en konflikt mellan andra stater uteslutande skall riktas på att upprätthålla de Förenade rikenas neutrala ställning».

1902 antog Norges Storting enhälligt följande af ett särskilt utskott framställda och utförligt motiverade förslag:

»Idet Stortinget udtaler Forvisningen om, at de norske Statsmyndigheder i Overensstemmelse med Folkets Önske, altid vil lade sig det være magtpaaliggende at virke for Opretholdelsen af Rigets Neutralitet,

og under Henvisning til sine Adresser til H. M. Kongen af 1890 og 1897 udtaler Haabet om, at det efter Fredskonferencen i Haag 1899 og Oprettelsen af en fast Voldgiftsdomstol i en nær Fremtid vil lykkes at faa afsluttet bindende Voldgiftstraktater mellem Norge og andre Magter, særlig vore Nabolande,

anmoder Stortinget Regeringen om, saa snart den maatte finde Tidspunktet belejligt, at optage till Forhandling Spörgsmaalet om Norges og Sveriges stedsevarende Neutralitet og at söge denne gennemfört i Former, der er betryggende for de to Rigers Frihed og Selvstændighed.

Den svenska allmänna fredsföreningen gynnades under sina första år, på 80-talet, af stora sympatier. I spetsen för det organiserade fredssträfvandet i landet gingo då, utom de redan nämnda, *S. A. Hedlund, Arvid Gumælius* och flera af de senare starkt konservativa blifna landtmännen. Men den första hänförelsen lade sig snart, och K. P. Arnoldson drog sig tillbaka. Rörelsen uppbars då en tid af folkskolläraren *Carl Sundblad,* d:r *A. F. Åkerberg* och rektor *Olof Thorelli.* Därefter ledde undertecknad under åren 1893 till 1898 fredsarbetet, dels såsom ordförande i Stockholms fredsförening, dels såsom vice ordförande och därefter ordförande i centralstyrelsen och utgaf tidskriften »Ned med vapnen». För närvarande är med. doktor *N. A. Nilsson,* Örebro, föreningens ordförande, roteman *Knut Sandstedt,* Stockholm, dess vice ordförande och expeditionsförare samt *Carl Sundblad* missionsföreståndare och redaktör af föreningens tidskrift »Fredsfanan». Såsom fredsrörelsens verksamma befordrare i vårt land torde särskildt böra ytterligare nämnas: skriftställaren *Gustaf Björklund,* redaktör *Isidor Kjellberg,* grosshandlaren *L. O. Smith,* godsägaren *Carl Andersson,* fru *Jenny Ödmann,* ingeniör *A. Melander,* redaktör *Johan Lindström-Saxon,* folkskolläraren *J. M. Omberg,* landtbrukaren *N. Månsson* i Östergötland, nu snart 80-åriga fröken *Carolina Björklund,* Södertörn, boktryckaren *G. W. Wilhelmsson,* grosshandlarna *Erik Taflin* och *K. J. Karlsson,* professor *K. Wicksell* och fru *Anna Bugge Wicksell* samt redaktör *Axel Svenson,* författare af broschyren »Brödrafolkens väl», som utkom 1895 för att dämpa krigsstämningen i landet. Därjämte många riksdagsmän och f. d. riksdagsmän tillhörande den interparlamentariska gruppen.

1895 trädde den svenska fredsföreningens gamle sekreterare Arnoldson åter ut på stridsfältet och gjorde i fredsföreningens tjänst med god framgång en agitationsresa i landet samt utgaf skriften »Fred med Norge, unionen må bära eller brista». 1901 utkom på Wilhelmssons förlag Arnoldsons storverk: Seklernas hopp, en bok om världsfreden.

I den kvinnliga fredsföreningen under fru Emilia Broomés skickliga ledning märkas särskildt fröken *Anna Brita Bergstrand* och professorskan *Ann-Margret Holmgren.* Föreningen har tillvunnit sig ganska stora sympatier.

En svensk afdelning af den franska föreningen *Concordia,* organe de la société d'études et de correspondance internationales, hvars ledare var den nyligen aflidne *Émile Lombard,* gift med fru *Louise Frænckel,* en af den svenska kvinnliga fredsföreningens mest framstående medlemmar på sin tid, bildades af fru *Fanny Pettersson* i Stockholm 1898. Denna afdelning ledes nu af professorskan *Laura Netzel,* och fru Pettersson har upprättat en andra lokalafdelning (I. C.), båda arbetande på att i fredens intresse närma folken till hvarandra.

Som fredsidéns främste förkämpar i Norge böra i detta sammanhang nämnas nykterhetsifraren *Asbjörn Kloster,* statsrevisor *N. J. Sörensen,* hvars program är »afhold og fred» utan dagtingan, fruarna *Dikka Möller* och *Birgit Sörensen, Paul* och *Halfdan Koht* — samt den store barden Björnstjerne Björnson på sitt vis. Därjämte en rad af stortingsmän med herrar *Lövland, Horst* och *Lund* i spetsen.

I Danmark märkas främst, jämte de förut nämnda: redaktörerna *Viggo Adler* och *Laurids Jörgensen*, kursusbestyrer *R. P. Rasmussen*, Dansk Fredsforenings ordförande, läraren *Frantz Rasmussen*, skolinspektör *Jens Rasmussen*, overretssagförer *Niels Petersen* och fruarna *Matilde Bajer* och *Johanne Meyer*, samt bland riksdagsmännen *Herman Trier*, folketingets talman, *de Krabbe*, vice talman, och kommendör *Bluhme*.

En petition till Sveriges konung och riksdag om en utpräglad fredspolitik, som svenska fredsföreningen i midten af 1890-talet lät utgå öfver landet, vann nära 250,000 underskrifter.

Styrelsen för den svenska freds- och skiljedomsföreningens afdelning i Stockholm utfäste 1893, på föranstaltande af den framstående fredsifraren *Gustaf Björklund,* ett pris af 1,000 frcs för det bästa svaret på prisfrågan: hur skall en kraftig internationell opinion, som vederbörligen reagerar mot det rådande rustningsraseriet, lämpligast kunna framkallas? Det inkom icke mindre än 112 täflingsskrifter på 15 olika språk; flera af dessa skrifter utgjorde stora och utförliga afhandlingar, för hvilka herr Björklund redogjorde i en högst förtjänstfull skrift, hvilken fann spridning och lifligt erkännande i utlandet. Af prisdomarna lefver nu ingen mer än undertecknad. Priset tilldelades herr *Richard Reuter* i Naumburg vid Saale. — Hvad bevisar bättre än detta hur djup, allvarlig och utbredd reagensen är mot den till tänderna väpnade freden och kriget?

Påverkade af Cremer utfärdade 1899 engelska arbetareföreningar till ett antal af öfver 600 ett upprop till andra länders arbetareföreningar, manande till »korståg» för freden. Det förbrödringsarbete, som äger rum mellan Storbritanniens och Frankrikes arbetareskaror, hvilket tog sig ett praktiskt och storartadt uttryck i de förras besök för kort tid sedan i Folkets hus i Paris, är ett betydelsefullt inlägg i fredsarbetet.

Den internationella kvinliga fredsföreningen: Alliance universelle des femmes pour la paix, som stod under *prinsessan Wiszniewskas* energiska ledning, tills hon nyligen för tidigt rycktes bort af döden från sin storslagna uppgift, räknar sina medlemmar och anhängare i millioner.

Det modiga och öfverlägsna sätt hvarpå de franska socialisternas främste man *Jaurès* träder fram för freden i hvarje -farans stund och inplantar hugstora idéer i chauvinismens hemland, har en oerhörd betydelse. Den franska utrikesstyrelsen påverkas i hög grad af de fredsströmningar som karaktärisera våra dagars Frankrike, där nu fredens lager sättas lika högt som fordom krigets. Det ena bandet efter det andra af intressen och vänskap knytes mellan nationerna. Diplomater och regenter ryckas med i fredsarbetet. Och likväl, när nationernas ömtåliga ära trädes för nära, när sinnena uppröras och pressen blåser under, hur lätt förflyktiga icke fredsstämningarna, hur svaga rötter har då icke fredsopinionen, menar mången tviflare. Ja väl, men just i dessa dagar ha tviflarna bevittnat en omätlig seger för fredssträfvandet. Just en konflikt, som rör sig om två väldiga nationers »ära» mera än deras intressen, har i första hand afvärjts genom det organiserade fredsarbetets inflytande. Den fransk-engelska traktaten har bestått profvet. Allt beror på att lugn och eftertanke får råda, då skall våldet också vika för rätten. Därhän hafva nu »fredsfantasterna» likväl kommit.

Och icke nog därmed. Nya planer hvälfvas, målet skall vinnas, om också vägen är lång. På framställning af den interparlamentariska konferens, som nyss hållits i S:t Louis, har president *Roosevelt* tagit initiativet till fortsättning af staternas fredskonferens i Haag 1899, till att fullfölja dess nybörjade verk.

Ingenting mindre föreligger än planen på *upprättande af en internationel konferensförsamling*, som i den internationella fredens intresse skall på lämpliga tider sammanträda.

Samma konferens har tillställt makterna en så lydande vädjan:

»Uppskakade af fasorna i kriget i Östasien mellan två civiliserade makter och beklagande, att de makter, som undertecknat konventionen i Haag, ej förmått tillämpa de där fattade bestämmelserna, som manade dem att vid utbrott af fientligheter erbjuda sin tjänst, anmodar interparlamentariska konferensen nämnda makter att antingen samfäldt eller hvar. för sig intervenera hos de krigförande makterna för att underlätta fredens återupprättande.»

Svenska riksdagen har också börjat erkänna fredssträfvandets värde. Den svenska interparlamentariska fredsgruppen, som på framställning därom af undertecknad och Erik Norman bildades 1892 och nu räknar 11 medlemmar i I och 94 i II kammaren, samt 10 f. d. riksdagsmän, har på många sätt och ej utan framgång sökt inverka på vårt lands politik i fredsvänlig riktning. På motion af undertecknad lämnade riksdagen ett anslag af 750 kronor till den ständiga internationella fredsbyrån i Bern; detta anslag uppföres numera årligen på tredje hufvudtiteln. Till bidrag för täckande af kostnaderna för gruppens representation vid förbundets konferenser och rådsmöten har riksdagen åren 1903 och 1904 anslagit hvardera gången 1,500 kronor.

D'ESTOURNELLES DE CONSTANT.

För att uppmuntra och varaktigt understödja i deras uppoffrande arbete de fredsvänner, som visat sig kunna uträtta mest för fredssaken, gaf *Alfred Nobel* femtedelen af afkastningen från sin efterlämnade förmögenhet. Till ett bevis på förtroende lämnade donator åt Norges Storting att årligen utdela detta pris. Det har hittills tillfallit Dunant, Passy, Ducommun, Gobat och Cremer.

I Kristiania skall upprättas ett fredsinstitut af medel, som därtill afsättas från Nobelfonden.

I den danska interparlamentariska fredsgruppen hafva folketingets samtliga medlemmar med några få undantag inträdt. Till den norska gruppen räknas hela stortinget. Alla gruppens kostnader, äfven för dess expedition, gäldas af staten.

De Förenade rikenas konung åtnjuter i hela världen högt anseende för fredsvänlighet och har upprepade gånger anförtrotts det grannlaga och svåra värfvet af skiljedomare.

Och nu hafva de nordiska ländernas riksförsamlingar af den franska parlamentariska fredsgruppen, under baron d'Estournelles energiska ledning, inbjudits att gästa det franska parlamentet i Paris och att knyta förbindelser med våra dagars af fredskärlek upptända Frankrike. De skandinaviska gästernas mottagande, främst af president *Loubet,* har varit hjärtligt och storartadt.

Denna inbjudning ofvanpå det festliga mottagande, som det engelska parlamentets representanter i somras rönte, är ett bevis på det anseende och den aktning, nordens folk åtnjuta i de rådslag, där samförstånd och fred värnas och rätten intager högsätet. Må de ådagalägga att de förtjäna det!

⁂

I den vansinniga rustningstäflan, som hittills pågått, kunna icke i längden de små nationerna följa med. Ett lands oberoende tryggas ej heller i längden på detta sätt. Vinnes större trygghet utåt, så inskränkes i samma mån friheten inåt. Utvecklingen hämmas, och mot detta själfförvållade förtryck skola folken till sist enigt resa sig. Den väpnade freden och därmed kriget skall falla på sitt eget svärd. Förnuftet skall till slut ta ut sin rätt; om ej förr så — när nöden tvingar därtill.

D. 25 nov. 1904.

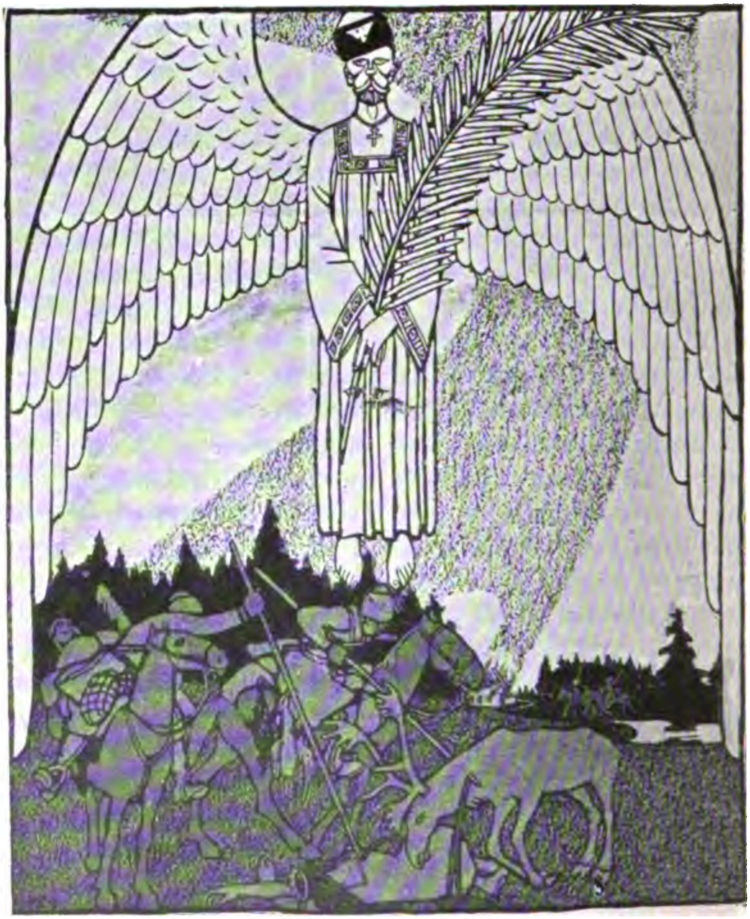

FREDSÄNGELN. (EN FINSK SAGA.) TECKNING AF BRUNO PAUL. *Ur Simplicissimus.*

UR BOKMARKNADEN.

Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner 1904. Minnesblad med anledning af firmans 80-åriga tillvaro och aktiebolagets 25-åriga verksamhet.

P. A. Norstedt & Söners förlagskatalog 1823—1878.

Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner. Förlagskatalog [n:r 2]. 1879—1903.

Strängt taget hör väl ingen af ofvanstående skrifter till »bokmarknaden», eftersom den förstnämnda utdelats inom en begränsad krets och de båda sistnämnda utlämnas gratis till hvar och en, som begär det. Men de hafva i stället så mycket att säga *om* vår bokmarknad, att några ord om dem torde vara väl på sin plats under denna rubrik.

Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner är som bekant innehafvare af hufvudstadens största tryckerietablissement, Kungl. Boktryckeriet å Riddarholmen, samt af den ansenliga fastighet, i hvilken detta är inrymdt. På grundvalen af sin tryckeriverksamhet öfvar firman äfven en bokförlagsrörelse, som efter hand antagit en för våra förhållanden högst betydande omfattning och utöfvat sin inverkan på det svenska folkets alla åldrar och samhällsklasser.

Den af G. E. Klemming och J. G. Nordin utgifna »Svensk boktryckerihistoria 1483—1883» har åtskilligt att berätta om alla de tryckerier, som efter skiftande öden uppgått i det nuvarande Kungl. Boktryckeriet, på hvars stamtafla man kan läsa en god del af den svenska typografiens historia. Den firma, som fått sin fortsättning i det nuvarande bolaget, grundades af förre handlanden och rådmannen i Örebro *Per Adolf Norstedt*, då han år 1823 upptog sina båda söner Adolf och Carl till delägare i det af honom något tidigare inköpta Lindhska tryckeriet. Med *Carl Norstedt* bortgick år 1862 den siste af de ursprunglige ägarne, och ett nytt skede af affärens utveckling började, då *Gustaf Laurin* och *Emil Norstedt* öfvertogo tryckeriet. Då den sistnämde år 1869 utträdde ur firman, ingick i hans ställe d:r *Albert Laurin*, en broder till Gustaf, och bröderna delade verksamheten sig emellan, så att bokförlaget leddes af Albert och tryckeriverksamheten af Gustaf. Ty värr blef de båda verksamma och vänsälla männens arbetstid ej lång. De bortrycktes vid unga år kort efter hvarandra, och därpå följde den redan mycket omfattande firmans omdanande till aktiebolag med v. häradshöfdingen *G. B. A. Holm* till verkställande direktör och de aflidnes broder ingeniören *Carl Laurin* till kassadirektör. Det skede af 25 år, som därefter förflutit, har för firman inneburit en så storartad utveckling, att dess hugfästande genom en för våra förhållanden sällsynt gedigen festskrift och dennas tillegnan åt firmans ledande män innebär en väl förtjänt hyllning åt den målmedvetna kraft och omfattande blick, som röjt sig i ledningen och förvaltningen.

Denna festskrift kan framläggas som ett exempel på de sunda och solida principer, som alltid utmärkt den Norstedtska officinens typografi och som upprätthållas under den nuvarande förste faktorn ingeniören Carl Ramström, festskriftens anonyme redaktör. Liksom vår arkitektur och vårt konsthandtverk främjats genom krafvet på rationell användning af äkta material, så måste den renässans inom bokhandtverket, hvarpå vi i stort sedt ännu vänta, utgå från samma moderna sanningskraf. Och *redbarhet* är det ord jag helst skulle välja för att skildra mitt intryck af denna officins alster. Detta gäller icke endast ett så utsökt prakttryck, som denna festskrift företer, med sitt magnifika papper, sin mönstergilla textuppställning, sitt ytterst vårdade tryck, sina många illustrationer — porträtt, utsikter af firmans egendom och kringliggande trakt från 1500-talet till våra dagar, m. m., till en del i heliogravyr —, sitt förnämt enkla band i helt blått kalfskinn, utfördt å firmans eget bokbinderi, och i det hela sin frihet från allt typografiskt bjefs. Den aktning för och kärlek till det typografiska arbetet, som präglar detta lyxprof däraf, är genomgående i firmans arbete ända ned till de prisbilligaste alstren — se t. ex. de illustrerade skolböckerna, för att ej tala om vår vanliga 14 öres-almanacka!

Om det alltjämt ökade omfånget af firmans verksamhet berättas åtskilligt i festskriften, som här ej finnes utrymme att återgifva. Kortast åskådliggöres tillväxten genom antalet personer, som vid olika tider varit sysselsatta i firman. Dessa utgjorde 20 då P. A. Norstedt förvärfvade sitt tryckeri af J. P. Lindhs enka, 67 då Gustaf Laurin och Emil Norstedt inträdde i firman, 164 då aktiebolaget öfvertog firman och 587 vid slutet af bolagets 25:e verksamhetsår.

En annan måttstock för firmans tillväxt erbjuda de två ofvannämnda förlagskatalogerna. De första, omfattande åren 1823—78, har ett omfång af 183 sidor, den andra, omfattande de senaste 25 åren, utgör, med samma format och uppställning och samma fullständighet i uppgifterna, en volym på 485 sidor.

Ur bibliografisk synpunkt stå dessa kataloger, med sin fackmässiga korrekthet och fullständighet, utan all fråga främst bland dem som utgifvits af svenska förläggarefirmor. De tillägg till de rent bibliografiska upplysningarna, som emellanåt upptagits ur arbetenas företal, ur officiella omdömen eller ur den periodiska pressens kritiker afse att lämna närmare upplysningar om arbetenas beskaffenhet och hafva föga gemensamt med det moderna reklamväsende, som oftast tar allt för stor plats i förlagskatalogerna.

De olika fack inom litteraturen, som återfinnas i innehållsförteckningen, äro, alla underafdelningar onämnda, följande: Religion. Filosofi och estetik. Uppfostran och undervisning. Språk. Vitterhet. Litteratur- och konsthistoria. Historiska vetenskaper. Geografi och statistik. Statsvetenskap. Juridik. Ekonomi och teknologi. Krigsvetenskap. Sjöväsende. Matematiska vetenskaper. Naturvetenskap. Medicin och anatomi. Musik. Gymnastik, slöjd, teckning m. m. Spel och lekar. Planschverk och planscher. Blanketter och formulär. Tidskrifter. Akademiers och lärda samfunds handlingar m. m. Ensamt denna uppräkning ger ju en viss åskådlig bild af den storartade mångsidigheten i firmans verksamhet, men för att förstå hvad den uträttat, särskildt på de olika facklitteraturernas område, måste man studera själfva katalogerna. Jag antager att mången med mig skall blifva öfverraskad af att se, att firman t. ex. i ett så speciellt fack som krigsvetenskap under 25 år utgifvit så många arbeten, att förteckningen på dem upptager öfver 38 sidor. Båda katalogerna afslutas af fullständiga författareregister med hänvisningar icke allenast till särskildt utgifna arbeten utan äfven till de artiklar, som influtit i tidskrifter och andra periodiska publikationer, så ofta som författarenamn finnes utsatt.

Bakom alla dessa boktitlar och rubriker ligger i själfva verket ett arbete för den svenska kulturens upprätthållande och fortgång, som här hvarken kan resumeras eller värdesättas. Att det initiativ och den praktiska företagsamhet, som banat vägen mellan den intellektuelle arbetaren och dem till hvilka han vänder sig, fullgjort sitt värf på ett sätt som varit till allmän båtnad, därom finnes väl blott en mening. Det har inför hela världen blifvit betygadt genom de utmärkelser, som firman hemfört från en mängd utställningar, senast från världsutställningarna i Paris år 1900, där den tillerkändes utmärkelser inom fem olika fack, däraf 3 grands prix, samt i S:t Louis i år, där den erhöll grand prize för läroböcker. Det är min önskan att äfven dessa rader i sin ringa mån må vittna därom.

Karl Wåhlin.

* * *

BO BERGMAN. *Drömmen* och andra noveller. Stockholm, Albert Bonniers förlag.

Bo Bergmans debut som berättare är i det närmaste jämförlig med hans lyriska debut. Äfven på novellens område är han en redan färdig konstnär, kommen till mognad inom gränserna för sin förmåga. De äro trånga, de omsluta egentligen en enda mänskotyp i en bestämd omgifning; så fort han går ut öfver denna typ, är han på främmande mark. Som lyriker har Bo Bergman ett rikare och mångtonigare instrument, och hans vers når stundom fulländningen; som berättare når han, trots odlad och utbildad säkerhet, icke lika högt.

Redan i den första novellen möter oss det slag af mänskor som Bo Bergman älskar att skildra. Kontoristen Fabian Levis är en af dem, som känna sig andligen förlamade af sin reflexion, fast den just icke är särdeles djup. Han lefver icke, han låter lifvet gå öfver sig eller rättare förbi sig såsom ett nödvändigt ondt, och det problem som består i att finna den punkt, där ens egen vilja och personliga kraft kan och skall anbringas, har han aldrig kunnat lösa. Att handla är ett vågspel, tyckes det honom, det är att framkalla följder som man hvarken kan förutse eller behärska, det har ett alltför tungt ansvar med sig, bäst är att försiktigt låta bli. Han går Drottninggatan upp och ner och ser hela strömmen af ansikten, som hasta förbi; det är som en lefvande mur af mänskor, där det ingenstans finns en remna för honom att komma med i, en kedja af fastknutna händer, där ingen sträcks mot honom. Men han bär på en dröm om att en gång få ryckas med och bäras bort af den verklighet, som han skyr och trånar mot på en gång, och denna dröm har fått klar form i det hypnotiserande ordet Paris. Det är hans lifsmål att spara ihop den summa, som skall låta honom i ett enda rus suga till sig all den tillvarons sötma, som han fått umbära i långa år. Men omständigheterna tillåta aldrig drömmens förverkligande, medlidandet drifver honom in på en annan väg, det blir en annan, en ung flicka, som gör Parisresan i hans ställe, och viljelöst hänger han sig åt den nya vaknande illusionen, som korsat hans bana i hennes gestalt. Så brister allt för honom, och han går tillbaka till sin hvardagsvärld tom och utblottad, icke förkrossad, ty drömmen hade för honom endast varit en lek för hans fantasi, och det var icke verkligheten han behöfde till sitt lif, endast tanke- och inbillningsstoff.

Som man ser en helt och hållet passiv natur, god och älskvärd i sin hjälplöshet, men enformig och öde i sin indolens. Denna skeptiska och modlösa typ af män går igen i olika förklädnader i många af bokens berättelser. De hylla en pessimism, som naturligtvis är en lifstämning, men som ibland blir irriterande, när de framställa den som resultat af en inblick i världen och mänskolifvet, som är djupare och sannare än den hvardagliga handlingsmänskans. Det är tanken, som skall ha beröfvat dem kraften och lifslusten, det är genomskådandet af mänsklighetens illusioner, som skall ha gjort dem till dessa stelslagna och vingskjutna individer. Det är som sagdt irriterande, ty de förefalla just icke vara några stora tänkare, deras pessimistiska hugskott, ofta verkningsfullt och fyndigt hopkomna, äro inte synnerligen djuptänkta eller märkvärdiga, och de kunde alltså, äfven om de hade rätt i sin tro på tankens lifsförstörande makt, mycket väl ha förenat sin grad af tankedjup med en oförstörd lifsglädje. Den som tror att natrium är ett sammansatt ämne (se sid. 213) har inte nått till vetandets botten ännu och bör utom denna ha en del illusioner kvar att lefva på.

Frånsedt deras svaghet att vilja skjuta skulden på lärdomen i stället för på den bräckliga psykiska strukturen i allmänhet — en mänsklig svaghet naturligtvis — är det emellertid fina och blidt sympatiska mänskor. De äro skildrade med mild och lugn ironi och i en stil, som är smidig och intelligent, lyriskt stämmningsfull, som ju är att vänta, och ofta kvick och satirisk. Det är mycket som erinrar om Hjalmar Söderberg, fast Bo Bergmans fantasi är så mycket mer rik och blomstrande och hans språk af en helt annan lyrisk charme. I ersättning har ju Söderberg en mycket större förmåga att få fram det mesta möjliga ur ett gifvet material, en helt annorlunda markerad och spetsig stil.

Bäst är i »Drömmen» titelnovellen, hvarom redan talats, och den lilla berättelsen om »Den blinde», tiggarautomaten vid planket, som kan lyfta på hatten och säga tack, när man stoppar en slant i handen på honom, och som hvar kväll tömmes i ett kyffe och sättes i brukbart skick med en sup. Det är ett stycke lif, som ryckes oss nära, armt och eländigt, men dock lif, och det är därför en sådan liten sak bränner sig fast i ens minne. Det samma kan knappast sägas om en berättelse som »Silfverskrinet», med all sin diskreta och fina hållning och så väl komponerad och väl berättad den än är. Orsaken är den att hufvudpersonen hela tiden blir inkognito för en. Man får ju visserligen reda på hans namn och hans borgerliga samhällsställning, och på den tankfullt likgiltiga min, hvarmed han låter sitt lif försvinna, märker man ju att det är en andlig kusin till Fabian Levis, men för öfrigt blir hans fysionomi evigt i skuggan, och man står villrådig om huruvida det verkligen inte sker mera i denna mänska än det lilla man får se, eller om det finnes några särskilda skäl att hålla det som sker hemligt. Hvilka dessa skäl så må vara, inte äro de konstnärliga. Det är för öfrigt en anmärkning som träffar en stor del af de yngre författarnas noveller: man möter i dem ett visitkort och en redingote med ett möblemang, som inte alltid är detsamma, och en smula olika böcker på hyllan och tungan, och man undrar om dessa stadsmänskor verkligen ha så föga inombords och känna så litet och så lamt. Det är som salongsbekantskaper, om hvilka man ingenting vet som lönar sig att veta, och äfven om det i sällskapslifvet är klokt och bekvämt att begränsa bekantskapen till ytföreteelserna, så är det konstens uppgift att gå djupare, den behöfver inte bli mindre förnäm och distinguerad för denna sin nyfikenhets skull. Är det åter så, att dessa mänskor ingenting mer rymma, så äro de otacksamma och med orätt favoriserade objekt för diktaren, ty det som ger hans verk värde är djupet och rikedomen i det själslif han ger oss i sin konst — det må nu vara andras eller hans eget.

Något liknande tycks Bo Bergman ha känt, när han i »Arrendatorn» försöker gå utanför den cirkel, som rymmer gatorna och kaféen och de specifika stadsbarnen inom sin periferi. Försöket är all aktning värdt, men kan knappast kallas lyckadt. Den manliga hufvudpersonen är icke öfvertygande, man förblir hela tiden främmande för honom och förstår icke sammanhanget i hans lif; det mest äkta och det mest roande i novellen är den blandning af yrkesmässig ironi och ofrivilligt aftvingad beundran, hvarmed stadsbon, som skildrar honom i bref till en vän, ser på denna kraftgestalt. — I »Professor Kleman» har Bo Bergman velat skildra sin vanliga typ i en högre inkarnation, med den fördjupning och finare slipning, som ett rikare utveckladt intellektuellt lif skulle tänkas ge den; men denna transponering har af lätt insedda skäl icke slagit väl ut. Typen hör organiskt samman med storstaden och den andliga medelnivån, och där är den trovärdig och hemvan, fast i längden ointressant.

I sin helhet sedd är Bo Bergmans »Drömmen» en älskvärd och fin bok, rik på utmärkta realistiska detaljer och på sidor, som ha lyrisk glans. Satiren är stundom hvass nog, och i en enstaka sak som »Pastor Wik» kraftigt genomförd och af slående verkan. Det är oförmågan att skildra mänskor af annat slag än en viss bestämd typ, som ger en så skicklig och diskret berättare som Bo Bergman hans begränsning.

Fredrik Böök.

ANDERS ÖSTERLING: *Preludier.* Dikter. Stockholm, Albert Bonniers förlag.

Österlings debut måste afgjordt påkalla uppmärksamhet. Ett förstlingsarbete, hvilket har ett orkesterverks ackordrika och öfverväldigande bredd, som omspänner en förvånande mångfald af landskapliga och själsliga motiv, och som i sina största stunder intensivt och medvetet sträfvar mot hymnens religiösa upphöjdhet, det är en företeelse inom vår svenska litteratur, som måste väcka intresse, äfven om man icke vet att det är en knappast tjugoårig skald, hvars ord redan ha denna glans och färg.

Det finns i själfva verket i denna debutbok ett tiotal dikter, om hvilka man utan öfverdrift kan säga, att de äro fulländadt sköna. Dit hör framför allt »Till Skönheten». Den oändliga och outsläckliga sträfvan att tränga in i alltet och speglande återge världsrymden, som är konstens och skönhetslifvets rot, och som i sin obegränsade allkänsla, sin riktning mot universalitet står i tragisk strid med det enskilda konstverkets begränsning och sinnliga tillfällighet, har i denna dikt fått form, genomskinligt klar, ädelt skön i sin geniala symbolik. Det är i en sådan dikt konstnären bäfvande känner sig åtminstone nalkas motsatsens lösning. Otadligt vacker är »Barcarole» med sin klockrena melodi och sin ljuft rofyllda stämning. Underbart suggestiv »Den tysta morgonen» med sina mystiskt strålande strofer, badade i högtidsstundens förklarade ljus.

Dessa dikter och några till af samma halt ge oss bilden af en verklig skald. Icke blott en lugn och betraktande skönhetskärlek, utan en extatiskt våldsam, en ända till smärta intensiv skönhetslidelse andas i hans vers. Endast på omätligt afstånd, sedd genom den drömfyllda ensamhetens disblå luft, får därför tillvaron för Österling den afrundning och storhet, som gör det möjligt för honom att anamma den.

Så var det alltid: mig vardt endast gifvet
ur ensamheten som en fjärran bländsyn
förnimma lifvet med dess larm och ljus.

I det jäktande världslifvets människoböljor går han stum, men sången föds i hans själ, när han ur mörker och ensamhet ser ljusskenet på natthimlen:

Där borta ligger staden. Lyktor flämta
oroliga som blåsta af en ångest.
Elektriskt gulnar öfver svarta hus
en mäktig ljuskrets, som mitt öga bländar.

I denna syn har det ängslande och förvirrande, det nattligt strålande i stadens lif kommit fram symboliskt, efter lagar, som för skalden äro lifslagar och i hans dikt konstens villkor. Kommer han lifsföreteelserna närmare, ligger icke skymningens eller drömmens slöja mellan honom och dem, så förvirra och pina de honom; de få då lifs- och skönhetsvärde endast för så vidt han förnimmer dem som smärta, som ångest och skräck. Ur denna grund spira de mörka och tunga dikter, som väl knappast äro elementära uttryck af hans natur, utan betingade af hans konstnärliga kraf på tillvaron. En sådan dikt är »Dröm om lifvet», icke oäkta, men ej heller en lifsstämning, utan en medveten omformning af lifsförnimmelserna, i afsikt att lägga dem konstnärligt tillrätta.

Denne unge lyriker, en grubblare och en sjudande inbillningsmänniska, förfogar öfver mäktiga uttrycksmedel. Hans språk är rikt och yppigt, ibland praktlystet ödslande med heta, brinnande färger och djärfva linjer, ibland eteriskt klart och mäktigt att återge de sprödaste stämningar. Särskildt påfallande är det utomordentligt vidsträckta bruk Österling gör af sinnesanalogier, oftast i sammanhang med en genomförd natursymbolik. Det skulle, inom parentes sagdt, vara en intressant uppgift för språkpsykologen att analysera Österlings språkbruk i detta afseende.

Ofvanstående är ett omdöme, grundadt, såsom angafs, på de få dikter i »Preludier», som äro färdiga konstverk. Samlingen rymmer nämligen en öfvervägande mängd af dikter, som i enstaka rader vittna om att vara skrifna af en skald, men som i sin helhet äro osäkra och maniererade försök, påverkade från olika håll. En skånsk kritiker har redan påpekat ett par poem, som ha tydliga förebilder i vissa af Vilhelm Ekelunds vackraste dikter. Öfver hufvud taget röjer Österling inflytande från Ekelund, men icke i sina bästa verk. Hans temperament är ett helt annat, fylligare och rikare; hans konst är yppig och pompös vid sidan af Ekelunds genialt enkla sång, som ibland nästan är utan form, utan gestalt, endast lefvande, lidande röst, där en själ skälfver naken . . . Där Österlings linje har en barockguirlands svällande, virade buktning, med starkt doftande blommor och varmt glödande frukter, inbäddade i grönskan, där har Ekelunds dikt, när den är som störst, en nästan antik renhet, en storslagen enkelhet, som någon gång — såsom i inledningssången till »Melodier i skymning» — har marmorns fasta och klara kontur.

Österlings beroende af Ekelund och af ung-tyska skalder som George och Hoffmansthal torde endast gälla de experimenterande dikter, som den litterära äfventyrslusten jämte den vaknande glädjen öfver teknisk färdighet framdrifva hos en ung skald. Det vore orättvist att för mycket sysselsätta sig med dessa svagheter. Vare det nog sagdt, att inbillningen allt som oftast fladdrar rolöst kring, hopande bilder och ord för att måla en oviss stämning, men utan att förmå ordna detaljerna efter en klar skönhetssyns intuitivt kända kraf, att natursymboliken i sin stundom programartade tendens att finna själsliga motsvarigheter till naturföreteelserna slår öfver i sökta och endast tänkta konstruktioner — t. ex. »Stararnas kör hvisslar visor om ondt och godt»: ett bra svårt stycke för stararna — och att till och med några besynnerliga och obegripliga strofer med skäl kunna misstänkas för att vara tillkomna i hufvudsakligt syfte att utgöra ett stycke exotisk litteratur.

Allt detta är dock bisaker: hur förstummas icke invändningarna i den musik som ljuder ur strofer som dessa:

»Liksom en våg på stigande själar lyftad,
hälften ur jubel klungen och hälften snyftad,
höjer hymnen sitt sjungande svall och ilar
silfverstänkande i det blåa, vida,
och vi glida
med dit upp, där det blåa vaggar och hvilar.

Liksom natten dör i en morgongryning
vaggar tystnaden hän i toners dyning.

Stillhet . . . högt i det fackelstrålande ljuset
lik en orgelton i den stora friden,
tiden, tiden
stannar och står och skälfver sakta i bruset.»

Och hvilken fördrömd salighet genombäfvar ej dessa veka verser, som skalden kallar »Psalm»:

»Men när min vandring blodat mina fötter,
se, då vek töcknet från min blick omsider,
och gudars dal låg grön vid bergens rötter.

En kylig vällust helig påskvind sprider
i själens feber, lösta tårar trilla,
och matt af lycka genom doft jag skrider.

Ur törnrossnåren skygga fåglar drilla,
det spelar ljuft och drömlikt i mitt öra,
och gula liljors kalkar fladdra stilla.

— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

En stark och rik, konstnärligt förfinad fantasi har format sådana rader, som ljuda med en innerlig melodis mystiska makt. Om »Preludier» i sin helhet skulle man vilja säga hvad den underbare domaren Porphyrius Petrowitsch i Dostojewskijs underbara roman säger om Raskolnikows förstlingsverk: »Det är som dimma och rök, men ur dimman klingar en sträng fram.» En sträng, som darrar med en djup och skälfvande klang, och som icke ljudit förr.

Fredrik Böök.

MIKAËL LYBECK: *Dikter.* Stockholm. Albert Bonniers förlag.

Tillförseln till vår lyriska marknad är stor, det är gamla och nya namn som trängas om publikens gunst och få den — och trängas ner i glömskan igen. Mikael Lybeck hör icke till de äldre och icke till de yngsta; ur bokfloden har en föregående diktsamling räddat minnet af hans utpräglade talang, satiriskt tillspetsad, med starkt öra för det formella och på botten den finska värmen utan stora ord, brinnande som »den tysta elden», om hvilken skalden skrifvit några vackra strofer i sin sista bok.

Hans bägge ådror, den satiriska och den rent lyriska, slingra sig om hvarandra i boken och ha hvar för sig gifvit förträffliga saker. *När elden dog* och *Ja, hvilketdera?* ha den rätta skärpan i uthamringen för att man skall komma ihåg dem. Däremot synes mig cykeln *Den gamle kungen* trots alla roliga enskildheter för lätt hopkommen och satiren litet för fladdrande i sin rimmade prosa. Högst på det rent lyriska fältet stå väl några småsaker: *Lilla Pärlemor*, *Kvällsvind spelade* och den förtjusande *Till dina händer små* med slutraderna:

Gunnel, när du ger din hand,
ge den fast och stilla!
Handen är ett lif ibland,
Gunnel, Gunnel lilla.

Man finner i dessa herr Lybecks bästa dikter en enkel och vacker känsla, stöpt i välljudande vers. Det är både rytm och gratie i dem, ehuru rytmen icke bjudnr på allt för stora öfverraskningar och gratien kan visa sig otillräcklig någon gång, som t. ex. i dikten *Mademoiselle Rococo.* Men på det området äro vi svenskar ju så bortskämda och stå väl f. n. oupphunna i europeisk verskonst — det må låta aldrig så patentpatriotiskt. Att den Lybeckska har en klang för sig i mer än ett fall skall ingen neka. Alldeles fulländad är nedanstående lilla bekännelse, som jag måste anföra ostympad:

TRÖTTA TRÄD.

Natt som vi väntat, väntat länge, slute
mörkret omkring våra kronor tätt!
Stormen hvilar icke,
vågorna lägga sig icke —
ingen morgon väntar oss,
och i branten stå vi, långt ute, längst ute.

Bryt våra stammar, storm, och bryt de sista
rötternas motstånd i gammal jord!
Natten förråder det icke,
vågorna lägga sig icke —
ingen morgon väntar oss,
endast det att brista, ej böjas . . . blott brista.

Vågor, som härjat grunden, gören vida
grafvarne, gören stort vårt fall!
En gång skall stormen tystna,
en gång skall natten ljusna —
oss väntar ingen morgon,
oss som tröttnat att i storm stå, mot storm strida.

Hur stark är icke denna kärfva melodi med den originella slutversen i hvar strof, dof som vågdunket mot de yttersta branterna. Hur gripande är icke här en sårbar och sårad patriots förtviflan omsatt i fullödig konst. Det är kanske på detta område, fosterlandspoesien, man bäst märker, hur otadlig Mikael Lybecks konst är. Nio tiondelar af hvad som diktas och komponeras i våra dagars Finland diktas och komponeras ju mot den politiska svartbottnen (t. o. m. en till hela sin läggning så föga politiskt intresserad poet som Gripenberg dras med af strömmen och aflevererar några fosterlandsvers midt i sitt heta blods syner), och mycket af detta hör ju till det yppersta landet frambragt. Men mycket håller icke måttet, och allt för ofta drar patrioten i väg med konstnären. Allegoriens knotor sticka fram genom diktverket, som verkar kött- och blodlöst. Det är, som sagdt, ett bevis på Lybecks konstnärliga säkerhet, att han gått fri från dylikt och hårdnackadt försmått alla effekter, som *blott* äro baserade på en politisk konjunktur.

Hans temperament med dess blandning af känsla och kylig tanke är icke rikt, saknar både det sprudlande och det bittra hos Tavaststjerna och Juhani Ahos inåtbrända värme. Han har svårt att släppa sig lös och skrifver ofta rader utan flykt; hans lyrik med dess diskreta ordval kan falla in i prosamarsch liksom den kan verka färglös — men den hör i alla fall till Finlands bästa den dag som är och bör ha starka rottrådar äfven i vår sympati.

B. H. B.

INSÄNDA BÖCKER.

Från Björck & Börjesson:

Anton Nyström: *Könslifvet och dess lagar.* Mediciniskt-sociala undersökningar. Pris 3,50.

Frida Stéenhoff: *Den reglementerade prostitutionen ur feministisk synpunkt.* Pris 25 öre.

Hanna Rönnberg: *Brovaktens historier.* Pris 2,25.

Ingeborg von Alfthan: *Vindar.*

H. Aspelin: *Imagines nostratium iocosæ.* Häft. 1.

Från Alb. Bonniers förlag:

Märtha Starnberg: *Skandal.* Berättelse. Pris 3 kr.

Artur Möller: *Sena tiders barn.* Novelletter. Pris 2,25.

Bengt Lidforss: *Fragment och miniatyrer.* Uppsatser i skilda ämnen. Pris 3 kr.

Sophie Elkan: *Konungen.* En sannsaga. I & II. Pris 7,50.

Gustaf af Geijerstam: *Karin Brandts dröm.* Pris 3,50.

Per Hallström: *Skogslandet.* Pris 4 kr.

Gustaf Hellström: Noveller. Pris 2,50.

David Sprengel: *Det moderna Danmark.* Med cirka 400 bilder. Häft. 1, 2 à 75 öre.

Otto Nordenskjöld, J. G. Andersson, C. A. Larsen och C. Skottsberg: *Antarctic.* Två år bland sydpolens isar. Med inemot 300 illustrationer. Häft. 11—22 à 50 öre.

Från Hugo Geber:

Odal Ottelin: *Bortom sorlet.* Pris 2,25.

Maria Rieck-Müller: *I snön.* Jämte andra berättelser och skisser. Pris 3 kr.

Ulla Linder: *Mot undergången.* Pris 3,75.

Henrik Schück: *Studier i nordisk litteratur- och religionshistoria.* Pris 3,50.

Lydia Wahlström: *Nutidsfrågor.* Uppsatser i religiösa och sociala ämnen. Pris 3,25.

August Strindberg: *Samlade dramatiska arbeten.* Ser. I. (Romantiska dramer.) Häft. 28, 29 (sluthäfte) à 60 öre. Ser. II. (Historiska dramer.) Häft. 15 à 60 öre.

Carl Snoilsky: *Samlade dikter.* Häft. 19 o. 20. à 75 öre. Häft. 21 (dubbel- och sluthäfte). Pris 1,75.

Från Aktiebolaget Hiertas bokförlag:

Hall Caine: *Den förlorade sonen.* Bemyndigad öfversättning från engelskan af Louise Arosenius. Pris 5 kr.

Uppfinningarnas bok. Ny, fullständigt omarbetad upplaga. Under medverkan af fackmän utg. af A. Berglund. Häft. 107—108 à 60 öre.

Från P. A. Norstedt & Söner:

A. U. Bååth: *Wagners sagor.* II. Lohengrin. Pris 1,50.

Sveriges historia intill tjugonde seklet. Under medverkan af O. Montelius, H. Hildebrand, M. och L. Weibull, G. R. Fåhræus, L. Stavenow, S. Clason och A. Rydfors utgifven af Emil Hildebrand. Häft. 44 o. 45 à 1 kr.

Från Universella broderskapets organisation:

Katharine Tingley och hennes lärjungar. Hemligheterna i hjärtats lära. Häft. 1 à 1,25.

Från Aktiebolaget Varias förlag:

Swell (J. Ungewitter): *Blandadt sällskap.* Pris 2,25.

William M. Sloane: *Napoleon Bonaparte.* Öfversättning af O. H. Dumrath. Med talrika ill. Häft. 8 o. 9 à 75 öre.

Från Wahlström & Widstrand:

Flora Annie Steel: *De gamla gudarna.* Indiska noveller. Bemyndigad öfversättning af Maria Ronge. Pris 3 kr.

N. V. E. Nordenmark: *Är universum oändligt?* En studie öfver stjärnvärlden. Pris 1 kr.

Stjärnhimlen. En vridbar karta, utvisande stjärnhimlen hvarje dag och timme året rundt för Sverige, Norge och Finland. Af d:r N. V. E. Nordenmark. Pris 2 kr.

Louise Hamilton-Nyström: *Ellen Key.* En lifsbild. Pris 2 kr.

INSÄNDA TIDSKRIFTER 1904.

SVENSKA.

Nordisk tidskrift. Utg. af LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN. Redigerad af OSCAR MONTELIUS. Stockholm. 8 häften. Pris 10 kr.

Nordisk revy. Redaktör: KONNI ZILLIACUS. Stockholm. Serien II. 12 häften. Pris 8 kr.

Nordisk universitetstidskrift. På uppdrag af Nordiska universitetskommittéen utgifven af L. WÅHLIN. Göteborg. 3 häften. Pris 4 kr.

Varia. Illustrerad månadsskrift. Redaktör: TORVALD NYSTRÖM. Stockholm. 12 häften. Pris 7,50.

Teosofisk tidskrift för Skandinavien. Stockholm. 12 häften. Pris 3 kr.

Social tidskrift. Redaktion: G. H. VON KOCH och E. LILJEDAHL. 12 häften. Pris 4,75.

Nordisk boktryckarekonst. Utgifven af HUGO och CARL LAGERSTRÖM. Stockholm. 12 häften. Pris 7,20.

Fotografisk tidskrift med *Amatörfotografen.* Utgifvare: ALBIN ROOSVAL. 12 häften. Pris 10 kr.

Läsning för svenska folket. Utgifven af SÄLLSKAPET FÖR NYTTIGA KUNSKAPERS SPRIDANDE. P. A. Norstedt & söners förlag. Stockholm. 4 häften à 30 öre.

Dagny. Tidskrift för sociala och litterära intressen, utgifven af Fredrika Bremer-förbundet. Stockholm. Redaktör: LOTTEN DAHLGREN. 20 häften. Pris för medlemmar af Fredrika Bremer-förbundet 3,50, för icke medlemmar 5 kr.

Idun. Redaktör: FRITHIOF HELLBERG. Stockholm. 52 nummer. Pris 6 kr., för praktuppl. 8 kr.

Strix. Utgifvare: ALBERT ENGSTRÖM. Stockholm. 52 nummer. Pris 4,75.

Scenisk konst. Redaktör: ALBIN ROOSVAL. 8 häften. Pris 8 kr.

NORSKA.

Kringsjaa. Utg. af CHR. BRINCHMANN. Kristiania. 24 häften. Pris 8 kr.

Samtiden. Utg. af GERHARD GRAN. 10 häften. Pris 6 kr.

DANSKA.

Tidsskrift for Industri. Udgivet af INDUSTRIFORENINGEN i Köbenhavn. Redaktion: PIETRO KROHN, G. GREGERSEN. 12 häften.

Dansk Tidsskrift. Redigeret af d:r L. MOLTESEN. Köbenhavn. 12 häften. Pris 12 kr.

Tilskueren. Redigeret af VALD. VEDEL. Köbenhavn. 12 häften. Pris 12 kr.

Det Ny Aarhundrede. Halvmaanedskrift redigeret af P. MUNCH. 24 häften. Pris 8 kr.

Tidsskrift for Aandskultur og Menneskekunskab. Redigeret af C. LAMBEK. Januar kvartal. Supplementhäfte. (Har upphört att utkomma.)

Illustreret Tidende. Redigeret af CHR. GULMANN. Köbenhavn. 52 nummer. 12 kr.

Hver 8 Dag. Redigeret af GEORG KALKAR. Köbenhavn. 52 nummer. Pris 5 kr.

FINSKA.

Finsk tidskrift. Utg. af M. G. SCHYBERGSON o R. F. v. WILLEBRAND. Helsingfors. 12 häfte Pris 15 Fmk.

Nutid. Red. ANNIE FURUHJELM, FANNY H Helsingfors. 12 häften. Pris 4 Fmk 50 p.

Euterpe. Veckotidskrift för musik, teater och sk litteratur. Utgifven af KARL FLODIN. Helsingfors. 52 nummer. Pris 12 Fmk. 30 p.

ENGELSKA.

The Saturday Review of politics, literature, science and art. London. 52 nummer. 6 d. numret.

Buddhism. An illustrated quarterly review. Printed and published for the *International Buddhist Society.* Rangoon, Burma. 3 vol. à 2 rupees.

TYSKA.

Die Kunst. Monatshefte für freie und angewandte Kunst. München. Verlagsanstalt F. Bruckman A.-G. 12 häften. Pris 24 Mark.

Aus fremden Zungen. Illustrierte Halbmonatsschrift für die moderne Roman- und Novellen-Literatur des Auslandes. Verlag der Deutschen Verlags-Anstalt. Berlin. 24 häften. Pris 12 Mark.

ÖSTERRIKISK.

Ruthenische Revue. Halbmonatsschrift. Herausgeber B. R. v. JAWORSKYJ, Dr. A. KOS. ROMAN SEMBRATOWYCS. Kvartal 1,50 k. Löshäften

HOLLÄNDSK.

Scandia. Maandblad voor Scandinavische taal en letteren. Redaktion: MARGARETHA MEIJBOO, Prof. Dr. H. LOGEMAN, MEVR. D. LOGEMAN — van der WILLIGEN. 8 häften. Pris 2 francs.

BELGISK.

Onze Kunst. Utg. af J. E. BUSCHMANN. Antwerpen. 12 häften. Pris 20 francs.

FRANSKA.

Mercure de France. Directeur: ALFRED VALLETTE. Paris. 12 häften. Pris 24 francs.

La Revue (ancienne Revue des Revues). Directeur-Rédacteur en chef: JEAN FINOT. Paris. 24 häften. Pris 28 francs.

SPANSKA.

La Lectura. Revista de ciencias y de artes. Director: FRANCISCO ACEBAL. Madrid. 12 häften. Pris 24 francs.

Nuestro Tiempo. Revista Mensual Illustrada. Director: SALVADOR CANALS. Madrid. 12 häften. Pris 24 francs.

Forma. Revista artistica mensual. Barcelona. 12 häften. Pris 20 francs.

AMERIKANSKA.

The Criterion. New-York. 12 häften. Pris 1 dollar.

Revista Positiva cientifica, filosofica, social y politica Editada por AUGUSTIN ARAGON. Mexico. 12 häften. Pris 15 francs.

På **P. A. Norstedt & Söners** *förlag hafva nyss utkommit:*

SVENSK BYGGNADSKONST
1530—1760
af **GUSTAF UPMARK.**

100 taflor i ljustryck med text. Pris inb. 30 kr.

Studier i den klassiska södern
af **AUG. HAHR.**

Med 36 illustrationer.

Pris 4 kr.

Historiska Studier
af **M. G. SCHYBERGSON.**

Pris 4 kr. 50 öre.

SVENSK ADELSKALENDER 1905
utgifven af **K. K:SON LEIJONHUFVUD.**

Med porträtt. Pris inb. 7 kr. 50 öre.

ALBERT BONNIERS JUL-BÖCKER 1904

VIKTOR RYDBERG
Singoalla Ny uppl. Med CARL LARSSONS teckningar.
7: 50, inb. 10 kr.

SELMA LAGERLÖF
Herr Arnes penningar. Illustrerad af. ALB. EDELFELT.
2: 50, inb. 3: 50.

OTTO NORDENSKJÖLD
Antarctic. Två år bland sydpolens isar. 350 bilder.
17 kr., inb. 22 kr.

GUSTAF af GEIJERSTAM
Karin Brandts dröm. Berättelse.
3: 50, inb. 5 kr.

SVEN HEDIN
Tibetanska Äfventyr. Berättade för ungdomen.
4 kr., inb. 6 kr.

PER HALLSTRÖM
Skogslandet. Dikter.
4 kr., inb. 5: 50.

KONSTNÄRSFÖRBUNDETS
Årshäfte. 24 planscher. Text af konstnärerna själfva.
3: 75.

FREDERI MISTRAL
Mirèio. På svenska återgifven af CARL RUPERT NYBLOM.
3: 25.

DAVID SPRENGEL
Från det moderna Danmark. Rikt illustr.
7: 50, inb. 9: 50.

ANREPS
Adelskalender 1905. Ny red.: Grefve ADAM LEWENHAUPT.
Inb. 7: 50, guldsn. 8: 50.

STOCKHOLMS DAGBLAD

1905.

Hufvudredaktör fil. d:r K. HILDEBRAND.

STOCKHOLMS DAGBLAD erbjuder sina läsare för år **1905** bl. a. följande:

En utvidgad notisafdelning med **talrika snabba meddelanden** *från* **landets** olika delar, vunna genom samarbete med *Göteborgs Handelstidning, Sydsvenska Dagbladet Snällposten, Skånska Aftonbladet* och *Sundsvallsposten.*

En ledareafdelning, hvilken i högre grad än förut behandlar frågor rörande handel och sjöfart.

Signerade artiklar i olika ämnen af ett stort antal framstående författare.

En litterär afdelning, bl. a. med större partier af **Arne Garborgs** berömda arbeten *»Haugtussa»* och *»I Helheim»* i versifierad öfversättning.

En illustrationsafdelning, på hvilken mycken omsorg kommer att nedläggas.

En följetongsafdelning med romaner af Elise Orzeszko, Humphrey Ward och Johannes Dohse (den sista behandlande bl. a. Karl X Gustafs tåg mot Danmark).

Tidskriftsrevyer efter ändrad plan. Rikhaltig **lättare läsning.**

Söndagsnummer, som med sina illustrerade artiklar fullständigt motsvara **en veckotidskrift.**

Redaktionens sträfvan skall oaflåtligt gå ut på att i allt högre grad göra tidningens innehåll **aktuellt, intressant** och **lättläst.**

Prenumerationspris för helår:

Hufvudstadsupplagan: i Stockholm	Kr.	14: —
” vid postprenumeration	»	14: 50
Landsortsupplagan	»	8: —

25 Prof. E. Lönnberg

Stockholm, Kungl. Hofboktr. Iduns Tryckeri a.-b., 1904.

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

3 2044 105 200 547